C

BIOGRAPHIES

OF

THE TELUGU POETS

BY

GURZADA SREERAMAMOORTY

V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
292, Netaji Subash Chandra Bose Road,
MADRAS 1.

 [Price Rs. 6—0—0

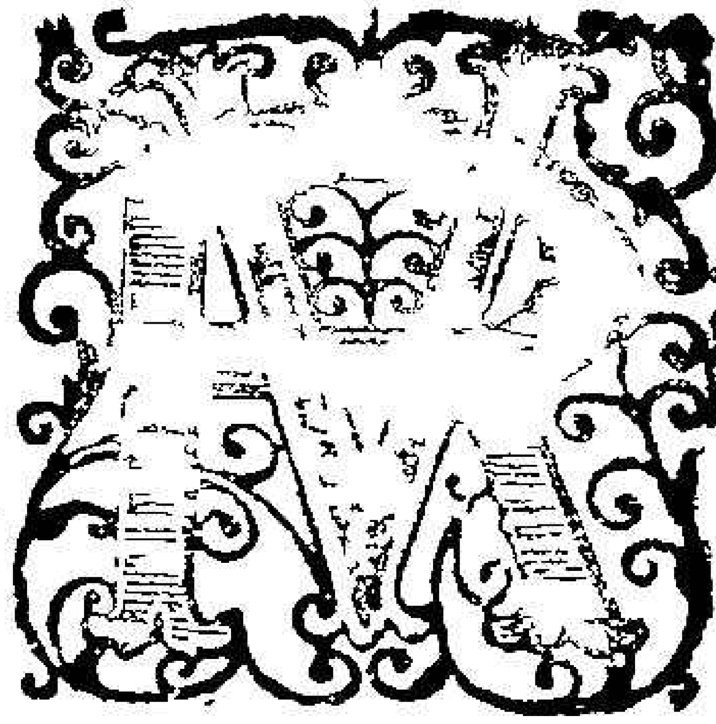
CI

విజయనగర చారిత్ర గ్రంథసముదాయము

కవిజీవితములు

శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి

ప్రణీతము

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the 'VAVILLA' PRESS
Madras.—1955
3rd Edition.—1914.
4th Edition—1925.
5th Edition.—1955.

TO

H. H. Sri MaharajaAdhiraja
Sri Pusupati
Mirja Ananda Gajapathiraz, Padsha
Kalinga, Mannye Sultan,

THE

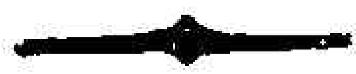
MAHARAJA OF VIZIANAGARAM, G. C. I. E.

THIS VOLUME IS DEDICATED

BY THE AUTHOR.

విషయసూచిక

గ్రంథకర్తపీఠిక

ఆంధ్రభాషాభిమానులతో నిపుడీగ్రంథను మరల రెండవకూర్పునఁ బ్రకటించునట్టిసంగతి విజ్ఞాపనము చేయుచున్నాఁడను. ఇది ప్రథమములో నేను స్కూలులో విద్యాభ్యాసము చేయుచున్న తఱి నింగ్లీషుభాషలో నుండు "Macaulay's Critical and Biographical Essays of Poets" అనుగ్రంథమువంటి గ్రంథ మాంధ్రభాషలో నుండిన నెంతయు నుపయోగకారిగా నుండు నని యూహించి యావిషయమై కొందఱు పెద్దలతో సహవాసము చేసి కొంతగ్రంథము సంపాదించి దేశస్థుల యభిప్రాయములరయుటకుఁగాను గొంతకొంతగా 1876సం.రము మొదలు ప్రకటింప నారంభించినాఁడను. అంతట నందులోని రెండవభాగము ఆ 1882-వ సంవత్సరములో B. A. పరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథముగా నేర్పరుపఁబడుటంజేసి యాభాగముమాత్రము మఱియొకపరి ముద్రించి ప్రకటింపఁబడినది. అనంతరము మఱికొన్ని భాగము లపుడపుడు శ్రీప్రబంధకల్పవల్లి యనుపత్త్రికలోఁ గల్పి ముద్రింపఁబడినవి. అవియన్నియు నేకసంపుటముగ లేకున్నను, శాలివాహనశకము పదియవశతాబ్దము మొదలు పదియేడవశతాబ్దమువఱకు నుండెడు కవులయొక్క చారిత్రములు దొరకినమట్టుకుఁ బ్రచురింపఁబడినవి. అంతట దేశచారిత్రవిషయమై చేయుచున్నకృషి యధికమగుటచేతను నందులోనే కవిచారిత్రములకువలయుకాలనిర్ణయాదికము చేయుటకాధారము లనేకము లుండుటంబట్టియు నట్టిపనిచేయుట సులభసాధ్యము కాకుండుటచేతను బూర్తిగాఁ గవిజీవితగ్రంథము రెండవకూర్పుగా నచ్చువేయించుట కవకాశము చిక్కలేదు. ఇట్లుండ, శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారు తమ మిత్రులెవ్వరో తమ్ము గవిచరిత్రములు తిరుగ రచియించుటకుఁ బ్రేరేపించినారని కవిచారిత్రము లనుపేరుతో నొకగ్రంథము ప్రాచీనకవులంగూర్చిన భాగమును ముద్రించి ప్రకటించిరి. అందుఁ బెక్కండ్రు కవులపేళ్లును వారి చారిత్రములును వ్రాసినట్లున్నను చాలభాగ మిదివఱలో నాచేఁ బ్రకటింపఁ బడినకవిజీవితములయర్థసంగ్రహమే కాని వేఱుకాదు. ఏవియైన నొకటి రెండుకథలు నవీనముగాఁ గాన్పించుటకుఁ జేర్పఁబడినను నవి యనవసరమైనచారిత్రములుగా నైనను లేక ప్రత్యేకము కవిత్వశైలిం

జూపుటకు వ్రాయఁబడినపద్యములు నుదాహరణములుగానైన నుండును. అవి యన్నియుఁ జేరి యొక గ్రంథముగా నేర్పడఁగా నందువలన నాంధ్ర భాషకుఁ గల్గినలాభ మేమయ్యె ననఁగా నదివఱలోఁ గవిజీవితములలో నేర్పఱుపఁ బడిన కాలనిర్ణయములు పూర్వపక్షము లగుటయుఁ గవిచరిత్ర ములోఁ జేయఁబడినతద్విషయకోపన్యాసములనుబట్టి యట్టినిర్ధారణ చేయు టకు వీలు లేకుండుటయుఁ దటస్థం బయ్యెను. పై మార్గమునే యవలంబించి నెల్లూరుజిల్లాలో మఱియొక బుద్ధిశాలియును గవిజీవితములలోని ప్రథమ భాగమును దనభాషాపాండిత్యమును జూపుచు మాఱిచి మఱికొన్ని యంశముల నిష్టానుసారముగాఁ జేర్చి యొక గ్రంథ మచ్చువేసి ప్రకటిం చెను. ఇది క్రీ.శ॥ 1896 సంవత్సరమువఱకై యుండెను. కాని నేను జేయు చున్న దేశచారిత్రము ముగియక యుండుటంబట్టియును గొందఱు నే నది వఱకు చేసిన సిద్ధాంతములఁ బూర్వపక్షము చేయుటంబట్టియును, మరల నా గ్రంథము ముద్రించి ప్రకటింప నవసర మున్నదియు లేనిదియుఁ జూడకుండ ధనవ్యయము చేయ నేల యని యూహించి నేను జేయు చున్న పనినే నెఱవేర్చుచు నుంటిని. అది క్రిందటిసంవత్సరముతో ముగి సినది కావున దానిని బ్రకటించువఱకుఁ జిరకాలము పట్టు నని యెంచి యిదివఱలోఁ దొలుతఁ బ్రకటింపఁబడినకవిజీవితములను బ్రారంభములోఁ బ్రకటించినచోఁ బాఠశాలలకు మిగుల నుపయోగమగునని నా మిత్రులు ప్రేరేపఁగా నే నిపుడు దానిలో నీభాగములను బ్రచురించు చున్నాను. కవిచరిత్రముయొక్క రెండవభాగము ప్రచురింపఁబడుచు న్నది గావున నిపుడు నేను ప్రచురించెడు గ్రంథములో సాధ్యమగునంత వఱకు దానిపైఁ బూర్వపక్షములఁగూడఁ బ్రకటించెదను. ఇట్టిపని పై గ్రంథకర్తలయెడలఁగానివారి గ్రంథములయెడలఁగాని నాకొకయసూయ కల్గియుండుటచేతఁగాదు. ఎవరికిఁ దోఁచిన సిద్ధాంతమును వారు స్వతం త్రించిచూపిన నది పాఠకుల కుపయోగింపక మిక్కిలి సంతోషముతోఁ జదువుచున్న చారిత్రములు మతఖండనలు గలసంవాద గ్రంథములను భాష్యములు జదివినట్లు చదివి తుదకు ముఖపిధానమై పూర్వపక్షము చేసినవారికిని సిద్ధాంతము చేసినవారికిని నాల్గుదీవెన లిచ్చి పూజించి గ్రం థమును క్రింద నుంచివేయుదురు. అట్టిసన్మానము కలుగకుండఁగఁ బ్రస్తు తము నేను జేయుపూర్వపక్షసిద్ధాంతములు వివుర్శన మనుశీర్షికతో

గ్రంథములో వేఱుగ నొకతావున సాధ్యమగునంతవఱకుఁ జేర్చుచున్నాఁడను. అటులనే కాలనిర్ణయము చేయునపుడును దానికి నొకశీర్షిక నిచ్చి వేఱుగనే చేర్చుచున్నాఁడను. ఇట్టి సంగతు లన్నియు గ్రంథము చూచినంగాని గోచరములు కావు. పైసంగతులన్నియు నట్లుండఁగా దెలుఁగుదేశపుపండితుల నందఱ నొకసంగతిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. అది యెద్దియనఁగా భాష యొకరిసొమ్ముగాదు. అటులనే చారిత్రమును. ఇంతియకాక యిది యొకదేశములోనిదియుం గాదు. గ్రంథానుకూలమైనగాథ లాంధ్రదేశములో నాల్గుతెఱఁగుల నుండువానిఁ గైకొని యిందుఁ బొందుపఱుచుచున్నాఁడను. అట్టివానిలో భేదములుగాని యపసిద్ధాంతములుగాని వచ్చినపుడు పండితులు వానిని దెల్పి యదివఱకొకవేషము వేసికొని గ్రంథమును వినుపించుచున్న చారిత్రకారుని చేతనే దానిని సవరణ చేయించి యతని మర్యాదను నిల్పి యతని కృతజ్ఞతాసూచకము లగువందనముల నందుట మంచిది గదా! కావున నికముందు ప్రకటింపఁబోవు చారిత్రములకుఁగాని కవిచరిత్రములకు.గాని చరిత్రాభిమానులందఱును నేను బ్రార్థించువిధముననే సహాయము చేసెదరని నమ్మియున్నాఁడను. అని యిటుల వ్రాయుట కవితాధర్మముం దెల్పుటకుఁగాని పూర్వపక్షీ సేయు నాక్షేపణకు జంకి కాదు. అట్టి పూర్వపక్షుల మతఖండనము సేయుచో గొంకు కలలోనను లేదని గ్రంథము చూచిన వారికే స్పష్టము కాఁగలదు. అయినను క్రొత్తమార్గముం జూపుట కెవ్వరైనఁ బ్రయత్నించునపుడు విద్వాంసులు దానిలోని గుణదోషములఁ దెలిసి దానిని గాపాడుట వారికి సహజధర్మమని విన్నవించుచున్నాఁడను.

"శ్లో. సామాన్యోఽయం ధర్మసేతు ర్నృపాణాం కాలే కాలే పాలనీయోభవద్భిః,
సర్వానేవం భావినః, పార్థివేంద్రాన్, భూయో భూయో యాచతే రామ ః."

అని శ్రీరామచంద్రు నంతవాఁడును నీవిధమునఁ బాఁశే

కార్యమును బరిపాలింపవలయునని ప్రార్థించుచుండ నిఁక నా

నిచే నిట్టిసహాయము ప్రార్థింపఁబడుట కేమియబ్బురము

పండితు లీశ్లోకమును బాటించి నన్ను గరుణింతురు

ఇట్లు, విన్న

విజయనగరము.
1-2-1893.

గురు

ఇది గ్రంథకర్త యొకప్పు డిందలియొకశ

ముద్రాపకుల విన్నపము

మన యాంధ్రభాషలోఁ బ్రథమచారిత్రగ్రంథ మగు నీ 'కవిజీవితములు' తమ యితరచరిత్రగ్రంథములతోఁపాటు గ్రంథకర్తచే రెండు మాఱులు ముద్రింపఁబడియు నిప్పుడు చాలకాలమునుండి మరల ముద్రితము కానందునఁ బలువురచే నపేక్షితమయ్యు లభ్యము కాకున్నయది. ఇట్టిస్థితిలో మనమైన జేతనైనంతవఱకు లోకోపకారిక మగుదీని ముద్రించి లోకమున కిచ్చెదముగాక యని మేము చిరకాలము క్రిందటనే తలఁచియుంటిమి. పలువురు మిత్త్రులును మమ్ము దీనిం బ్రకటింపఁ బ్రోత్సాహపెట్టుచుండిరి. అయినను మా కింతకంటెను నవశ్యకార్యము లుండుటచేతను, వేఱుచిక్కులవలనను ఇంత కాల ముపేక్షతో నుండఁగా సంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషావిశారదు లగుమామిత్త్రులు శ్రీయుత గురుజాడ అప్పారావుపంతులు, బి. ఏ., ఎఫ్. ఎమ్. యు. గారు దీని ముద్రింప మమ్ముఁ బురికొలిపిరి. పై గ్రంథకర్తగారి కొమారు లగు శ్రీయుత గురుజాడ దుర్గాప్రసాదరావుపంతులు, బి. ఏ., బి. ఎల్. గారినుండి యీగ్రంథమును బ్రకటింప మా కనుమతి నిప్పించి మాచే దీనిని బ్రకటింపఁజేసిరి. ఇట్లు జనోపయోగము పొంది మాచే సద్గ్రంథప్రకటనముఁ జేయించిన శ్రీఅప్పారావుపంతులుగారికిని, శ్రీదుర్గాప్రసాదరావుగారికిని, మాచేయు పరిశ్రమ కనుగుణముగా మమ్ము సద్గ్రంథప్రకటనమునకుఁ బురికొలుపు చు[illegible]షాభిమానులగు నితరపండితులకును ననేకవందనముల నర్పించుటతో విరమించుచున్నారము.

ఇట్లు,

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్.

శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి కవిజీవితములపై

పండితాభిప్రాయము

ఆంధ్రభాషలో మొదట కవిజీవితములను వ్రాయుటకు ప్రారంభించినవారు గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు. వారు క్రీ.శ.1876లో కవిజీవితములను వ్రాయనారంభించు నాఁటికి సాధన సామగ్రి చాల తక్కువగనుండెను. క్రీ. శ. 1829-లో కావలి వేంకటస్వామిగారు వ్రాసిన దక్కను కవిజీవితములు(Lives of the Deccan Poets)అను గ్రంథములోని తెలుగు కవులను గూర్చిన విషయములును, క్రీ. శ. 1854లో బ్రౌను మహాశయునిచే రచింపబడిన నిఘంటువునకు నుపోద్ఘాతముగనున్న తెలుగుకవుల గూర్చిన విశేషములుతప్ప వేఱుగా నాధారములు లేవు. ఆకాలమున నింతగా చారిత్రక పరిశోధనకూడ లేదు. సాధన సామగ్రి యేమేని యున్నచో నది యాంగ్లేయభాషయం దుండెను. ప్రాచీనాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన చాల గ్రంథములు ముద్రితములు కాలేదు.

అట్టి పరిస్థితులలో శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు కవిజీవితములను వ్రాయుటకు ప్రారంభించి, క్రీ. శ. 1876, 1878, 1880లో ప్రాంతములలో నీకవిజీవితములను, చిన్నచిన్న గ్రంథములుగా ప్రకటించిరి. ఆవెనుక తాము పెద్దాపురమునుండి నడపు ప్రబంధకల్పవల్లి యనుమాస పత్రికలోఁ గొన్నింటి ప్రకటించిరి. ఆవెనుక శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు శ్రీమదానంద గజపతీంద్రుని (1850-1897) యాస్థానమునకు వెడలి, ఆమహారాజేంద్రుని యాదరణమున, తమకవి జీవిత [...] క్రీ. 1893 లో, భారతాంధ్రకవులు, ద్వ్యర్థికావ్యకవులు, [...]ంధకవులు, ఆంధ్రపంచకావ్యకవులు మున్నగు పేరులతో సంగ[...]ించిరి. అప్పుడువారు తాముపూర్వము ప్రకటించిన [...]నిని తిరిగి ప్రకటింపలేదు. 1. అడిదము సూర[...]ి.

కవి—B

కూచిమంచి తిమ్మకవి, 4. కూచిమంచి జగ్గకవి, 5. కాకునూరి అప్పకవి, 6. అభినవదండి కేతన ఇవియును చిన్నచిన్న గ్రంథరూపముననే వెలువడినది.

క్రీ. శ. 1915లో మేము శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారి కవిజీవితములను ప్రకటించిన నాఁటికి పై జీవితములుగల గ్రంథభాగములు లభ్యముకాలేదు. అంతియేగాక, వారి గ్రంథములో నుదాహరింపబడిన 'కవికావ్యప్రశంసా చంద్రిక' యను గ్రంథముకూడ లభ్యము కాలేదు. నేఁడు పైకవిజీవితములలో కొన్నియైనను, లభించునను నాశగలుగుచున్నది. వారి కవిజీవితములపై నానాఁడు, పత్రికాధిపతులును, ప్రసిద్ధ పండితులును, విద్వాంసులును నిచ్చిన యభిప్రాయములు నేఁడులభ్యములగుటచే వానిని నిందు ప్రకటించు చున్నాము.

శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారి కవిజీవితములలో శైలిసలక్షణముగ నుండుటచేఁనది వెలువడిన కాలమునందే పఠనీయ గ్రంథమైనది. నేఁడు; చారిత్రకముగనే కాక, సలక్షణవచన శైలిలో గ్రంథములు తక్కువగ కానవచ్చుచున్నవి. కావున దొరకినంతవరకు కవిజీవితములను సేకరించి, నేఁడు చారిత్రకవిపర్యాసమున్నచోట్ల వ్యాఖ్యానములతో సహా నా గ్రంథమును పునర్ముద్రణము చేయుచున్నాము.

మహారాజశ్రీ

ప్రబంధకల్పవల్లీ పత్రికాధివర్తినః

మహారాజశ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులవారిచే రచియింపబడ్డ కాభిఖ్య కవిజీవితాభిఖ్య చిత్రరత్నాకరసమాఖ్య చిత్రగ గ్రంథములను......

గ్రంథాంతరసభ్యాభ్యర్ణంబున నభ్యుదయంబుగా ప్రహర్షం బుత్కర్షంబయ్యె.

పంతులవారికిం గల యాంధ్రగీర్వాణ పాండిత్యంబును శైయ్యా చమత్కారంబును తద్గ్రంథములఁ గాంచువారు గాంచువారని మే మెంచెద మదే మన.

కవిజీవితమందలి పురాణపురాణమహా కవికృతనిజ వృత్తాంత వృత్తాంత ప్రబంధప్రబంధ సాహితీ కవితారచనా తారతమ్య నిరూపణ దక్షదక్షతయు,

చిత్రరత్నాకర మందలి హాస్యరసావహాభినవకథాసుధా విధ ప్రతిభాస్విత ప్రభావ ప్రభావంబును,

దిలకింపఁ బులకింప సొంపుసంపాదింప నింపునింపుటచే గాన మానక మానగ సుధీసుధీసిధులు సులభసాధ్యలబ్ధ తల్లబ్ధవర్ణ కథాంశంబులు మునుకొని కొనికొని వీక్షింపమదీయ వాక్యాక్షరాక్షరంబుల బహుప్రాప్తి లక్ష్యులయ్యెద రంచుదలంచెద.

పుస్తకములు గావలయువారు వారిపేరవ్రాసి వెలదెలుసుకొన వలయును గాన చిత్తగించ వలెను.

మకాం గంజాంజిల్లా శ్రీకాకుళముతాలూకా సిద్ధాంతముగ్రామము	1897 డిసెంబరు తే 10 ది, త్రి. తమ్మయ్యవ్రాలు అని యున్నది దంతహుండామాలుద్దారుగారు

పైని సంతకము చేసినవారు శ్రీత్రిపురాన తమ్మయదొరగారు. వీరు ప్రసిద్ధకవులై, కళాప్రపూర్ణులై ప్రసిద్ధిని గన్నశ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుగారి జనకులు. తమ్మయ్యగారు స్వయముగ కవులు, వారుదేవీ భాగవతము తెనిగించిన వారిలో రెండవవారు — వచనరచనకు పై అభిప్రాయమే యుదాహరణము.

Opinions of the Press and of Scholars on the Biographies of "TELUGU POETS"

BY

GURZADA SRIRAMAMURTHY—(1878)

1. Editor, "Purusharthapradayini", Masulipatam:—
We think this a very desirable and useful production to be patronised by all schools and students and the general readers. We hope the clever author will take the trouble of making his useful series of publication as complete as possible. May his troubles be repaid by the Telugu public for whose sake the Director of Public Instruction will, we believe, have to notice in his report the new series written in good and chaste style that gives a good deal of biographical and critical information.

---

2. Sri R. Sivasankara Pandia, B. A., L. T., F. T. S.-
Madras.

The book named the Biographies of "Telugu Poets", is undoubtedly well-written and deserves every encouragement from the Telugu public and the local ...ional Department. The beautifully treated literary ...s embodied in the book and those about the ... of the Poets are really creditable to the ... thanks of the Telugu public are really due ... his researches in Telugu Literature. I ...hor would continue his researches in ... wed by the dimmed prejudice and ...ism of some out-of-the way critics.

---

3. Sri T. Subbarow, B. A., B. L., Registrar of the Madras High Court.

I have shown the portion you have sent me already to Mr. Ramanuja Soory, Pandit, Presidency College, and to some other Pandits of the place and they were not slow in expressing their approbation. Being the first book of its kind it is likely to command a large sale. Dewan Bahadur V. Krishnamachary likes the style of the book and his opinion may be enlisted in its favour.

---

4. Sri A. G. Subramanyam Aiyer, B. A., Professor, Provincial College, Rajahmundry.

I have read the second part of your book and found it is a very useful book especially to candidates going in for the University examinations. It gives a good deal of useful information about t[illegible] of the Court of Krishnadevaraya.

---

5. Sri S. Rangayya Ch[illegible] Profes[illegible] Mathematics, and Sun[illegible] Ch[illegible] Colle[illegible]

6. Rev. Mr. John Clay, Telugu Examiner, Madras University.

I have looked into the little book and find that it contains a good deal of useful information on Telugu literature and writers. I hope the author will meet with encouragement from all who are interested in its literature and be enabled to carry out his plan to a successful issue. The University Candidates in Telugu ought to feel greatly obliged to the author for the trouble he is taking to make accessible to them the information on Telugu Literature, enquiry on which can only be otained by great research.

---

7. Extracts from a letter of the Curator of the Govt. Library of Madras, to the Director of Public Instruction.

With referen [illegible] endorsement No. 4694 of 8th
October, 1878, I [illegible] nour to state that the book
sent therewith c [illegible] Biographical sketches of the
[illegible]lugu poets, i [illegible] the first Telugu work of
[illegible]ind and [illegible] deserving encouragement.

[illegible]inion that this literary
[illegible]hmun-

పద్యకావ్యములు

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
ఆంధ్రభాగవతము, పద్యకావ్యము 2సం॥	15	0
ఆంధ్రమహాభారతము:—		
ఆదిపర్వము, పద్యకావ్యము, పెద్దచ్చు	1	8
,, టీక (పాఠా)	8	0
ఆదిపంచకము	11	4
యుద్ధపంచకము, స్త్రీపర్వం	7	8
శాంతిసప్తకము	7	8
ఆది సభాపర్వములు	4	0
ఆరణపర్వము	4	0
విరాటోద్యోగపర్వములు	4	0
భీష్మద్రోణపర్వములు	4	0
కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు	4	0
శాంతిపర్వము	4	0
అనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవానాసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణపర్వములు	4	0
ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణము—		
శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిది, 3 సంపుటములు	15	0
డిటో 7 సంపుటములు	18	0
ఉత్తరరామాయణము, చక్కని కూర్పు	6	0
కాశీఖండము, శ్రీనాథునిది	3	8
కుమారసంభవము, నన్నెచోడ కృతము	5	0
నిర్వచనోత్తరరామాయణము	2	8
నృసింహపురాణము, ఎఱ్ఱాప్రగడది	2	8
పంచతంత్రము, నారాయణకవిది	2	8
పల్నాటివీరచరిత్రము	3	8
బసవపురాణము, ద్విపద, చిన్నసైజు	4	8
భాస్కరరామాయణము	8	0
భోజరాజీయము, అనంతామాత్య కృతము	4	0
మనుచరిత్ర, సటీక, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో చిన్నసైజు	5	0
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద	6	0
రాఘవపాండవీయము, సటీక	4	0
రాధికాసాంత్వనము, ముద్దుపళని కృతము	1	8
వసుచరిత్ర, సటీక	8	8
వామనపురాణము	5	0
వేమనపద్యములు	0	8
,, బ్రౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	1	8
,, (2728) చిన్నసైజు	3	8
,, (2728) తాత్పర్యముతో	7	8
విజయవిలాసము	1	4
డిటో, సటీక	3	8
శతకంఠరామాయణము	2	0
శశిరేఖాపరిణయము, అప్పప్పకవి	2	0
శుకసప్తతి, కదిరీపతికృతము	3	0
శృంగారనైషధము, శ్రీనాథకవి	3	0
సప్తమస్కంధము, ప్రహ్లాదచరిత్ర	0	12
,, సటీక, చిన్నసైజు	3	8
సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక	6	0
సౌగంధికాప్రసవాపహరణము, ద్విపద	3	0
హారవిలాసము, శ్రీనాథకవి	1	8
హరిశ్చంద్ర, ద్విపద, గౌరన కృతము కాలికోబైండు	3	0
హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం, సటీక	5	0

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

జీవితములు

త్యాగరాజచరిత్ర	...	0	10
శ్రీలాలాలజపతిరాయిజీవితము	...	0	4
చిన్నయసూరిజీవితము, శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు	...	1	0
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్రము	...	0	6
శ్రీగోపాలకృష్ణగోఖ్లేజీవితము	...	0	4
శ్రీమహాదేవగోవిందరానడేజీవితము	...	0	4
శివాజీచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	1	0
గౌరాంగస్వామిచైతన్యజీవితము	...	0	4
శ్రీవేమనయోగిజీవితము ,,	...	0	4
నెపోలియన్ బోనపార్టి జీవితచారిత్రము, అబ్బట్ మాతృక కనువాదము 2-వ భాగము మాత్రము	...	2	0
అప్పయ్యదీక్షితచరిత్ర	...	0	12
శ్రీగాంధీమహాత్మునిచరిత్ర, ఉపన్యాసములు	...	1	8
శ్రీముడుంబ నరసింహాచార్యస్వామిజీవితం	...	0	3
సోదరినివేదితజీవితము, ప్రతిమతో	...	0	4
శ్రీగైక్వారుగారిజీవితము ,,	...	0	4
వివేకానందస్వామిజీవితము	...	0	4
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర (పెద్దసైజు)	...	2	8
సరోజినీదేవిచరిత్ర	...	0	6
సమర్థరామదాసస్వామిజీవితము	...	0	6
ఆంధ్రకేసరి ప్రకాశముగారిజీవితము	...	1	0
శ్రీరాజేంద్రప్రసాద్ జీవితము	...	0	4
డాక్టర్ పట్టాభిసీతారామయ్యజీవితచరిత్రము	...	0	10
లార్డ్ క్లైవుజీవితము	...	0	8
స్వామిరామతీర్థజీవితచరిత్ర	...	0	4
రామానుజాచార్యచరిత్ర	...	0	4
శాలివాహనచరిత్ర	...	0	4
శ్రీతుకారామస్వామిచరిత్ర	...	0	6

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

పోస్టుబాక్సు 1372. 292, ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి. 1.

శ్రీ ర స్తు

క వి జీ వి త ము లు

ప్ర థ మ భా గ ము

1

వే ము ల వా డ భీ మ క వి

ఈ కవిశిఖామణి వేములవాడ యనునొకయూర జన్మంబుంగాంచుటంజేసి యిట్టిగృహనామంబు గలిగినది. ఈ గ్రామము గొందఱు కృష్ణామండలములోని దందురు. మఱికొందఱు గోదావరీమండలములోని దందురు. కొన్నికొన్ని కారణములచే నిది గోదావరీమండలములోనిదే యని నిశ్చయింపఁబడినది. ఇది కాకినాడకు సమీపమున నున్నయది. దీనికిఁ గొంచెముదూరముననే దాక్షారామము (దక్షవాటిక) అనుగ్రామమున్నది. అచ్చటనే భీమనాయకస్వామి యున్నవాఁడు. ఆ యీశ్వరునికటాక్షాతిశయమున నీతఁ డుద్భవించె ననియు నాతని కీతఁడు కుమారుఁడే యనియు వాడుక గలదు. ఇది యెంతవఱకు నమ్మఁదగినదో మనము చెప్పలేము. ఇట్టివార్తలు మనహిందువులలోనే కాక క్రైస్తవులు మొదలగునితరమతములవారిలోనుం గలవు. ఈవిధముననే క్రీస్తువు భగవంతునికుమారుఁ డని జగత్ప్రసిద్ధి గలదు. అట్టి వృత్తాంతము నమ్మువారు దీనిని విశ్వసింతు రని నమ్ముదము. ఇట్టివృత్తాంతములు మతములోనను మహాత్ములంగూర్చి చెప్పునప్పుడు కల్గును. కా... లును నమ్మవలసినదే కాని వేఱు కాదు. అట్టివారిలో... మనుట కలిగనేని వారు తమమతము నశ్లే గ్రహి... అయినను మన మిప్పు డావిషయమునుగూర్చి మా... భీమనజన్మవృత్తాంతము గొంత వక్కాణింతము.

వేములవాడగ్రామములో నొక బ్రాహ్మణుఁడు కాఁపురము చేఁ
చుండెను. ఆయనకొక కూఁతురు సంతానము లేక వగచు కాలమున
గలిగినది. అట్టిశిశువుం జూచి యాబ్రాహ్మణుఁడు మిక్కిలి ప్రేమతోఁ
బెంచుచుఁ బెద్దదానిం జేసి వివాహసమయము తటస్థింపఁగానే యొకా
నొక బ్రాహ్మణకుమారునికి విద్యాబుద్ధులచే నొప్పువాని కిచ్చి వివాహము
...సెను. ఆ చిన్నదాని కత్తవారియింటికి వెడలుప్రాయము వచ్చువఱ
కాచిన్నదానిభర్త కాలధర్మము నొందెను. అపు డాచిన్నది విశేష
దుఃఖముతో నుండ నాచిన్నదానితలిదండ్రులు దానిని బుజ్జగించి తమ
యింటనే యుంచుకొని పోషించుచుండిరి. ఇట్లుండఁ గొంతకాల మతి
క్రమించినది. ఒకానొకసమయమున నాయూర నుండు మఱికొందఱు
బ్రాహ్మణస్త్రీలు శివరాత్రినాఁడు తత్పర్వంబునకై యాసమీపముననే
యున్నదాక్షారామమునకుఁ జన నుద్యుక్త లయిరి. అపు డీబ్రాహ్మ
ణునికూఁతురును వాండ్రతోఁ బోవ గమకించి తల్లిదండ్రుల నాజ్ఞ యడు
గఁగా వారును గూఁతు రిహమునకుఁ గాకున్నఁ బరమునకైనఁ దగు
యత్నంబు చేయవలసినదే కావున దీనికి సెల వీయఁ దగు నని తగు
ధనం బిచ్చి వాండ్రవెంట దాక్షారామమునకుఁ బంపిరి.

ఇటు లాబ్రాహ్మణస్త్రీ లందఱు దక్షవాటిం జేరి యచ్చోటున
నున్నసప్తగోదావరములో స్నానము చేసి భీమనాథుని దర్శించి స్వమనో
భీష్టములం గోరుచు మ్రొక్కులిడ సాగిరి. అపు డీబాలరండయు
స్వామికిఁ దనతోడియువతులు మ్రొక్కుట చూచి అవి సఫలము లగునా
...యిన నేనును మ్రొక్కెదనని యీశ్వరునిదిక్కు మొగంబై "ఓస్వామీ!
నీయట్టికుమారుఁడు పుట్టెనేని పుట్టెఁడుసీరు దీపారాధనచేసి
...ట్టె ఇసుక నైవేద్యము పెట్టెద" నన్నది. అట్టి దీనిమనవి యా
...కెంతయు సమ్మోదకారి యయ్యెనఁట. ఆహా! ఏమి! ఈశ్వ
...మి! యాభక్తసులభత! ఇట్లు నలువురితోపాటు
...చ్చి శయనించినయాబ్రాహ్మణస్త్రీకి స్వప్నమున
...రించి "ఓయువతీ! నాయట్టిపుత్త్రుని బడయఁ

గోరితివి; ఆ వరము నీకు దయసేయ వచ్చితిని; ఇదె గ్రైష్మని యామెతో నప్పుడే కలసి నీపుత్త్రునకు నాపేరే యుంచు" మని సెల విచ్చి యంతర్హితుం డయ్యెను.

ఆ బ్రాహ్మణి యది యంతయుం జూచి విస్మితయై యొకవిధమగు కల కావలయును. లేకున్న నీశ్వరుఁ డెక్కడ? నే నెక్కడ? నన్నుఁ బొందుటయే యాతనికి వలయునా? అని యూహించి సిగ్గుచేత నీ వృత్తాంత మెవ్వరితోను జెప్పఁజాల దయ్యెను. ఇట్లుండ నెల తప్పినది. అంతట వేవిళ్లారంభ మయినవి. దానిం జూచి యాచిన్నది మనంబునఁ గళవళపడసాగినది. అంత మూఁడుమాసంబులు గతించినతోడనే యా చిన్నది గర్భము ధరించినది యని యందఱు ననుమానపడఁదొడఁగిరి. ఇట్లుండ నైదవమాసము సంప్రాప్త మయినది. అప్పటి స్థితిగతుల నాలోచించి యాచిన్నది దోషిణి కావున దీని నిలువెడలఁ గొట్టినఁ గాని మాయింటికి రా మని యాలేమతండ్రితో నాయిరుగు పొరుగువా రందఱు ననిరి. అపు డా బ్రాహ్మణుఁడు కూఁతుం బిలిచి నిజవృత్తాంతము చెప్పు మనుఁడు వాచిన్నది కన్నీరు నించుచుఁ దా శివునకు మ్రొక్కు విధంబును శివుఁడు తనకుఁ గలలోఁ గన్పించిన తెఱంగును సవిస్తరముగాఁ జెప్పిన నా బ్రాహ్మణుఁడు తాను శివపూజాపరుఁడు కావున శివునకుఁ గల్గిన మహానుగ్రహమునకు సంతసిల్లి "అమ్మా! నీవు వగవకుము. లోకు లేమనిన ననఁగలరు. నాకు నీవృత్తాంతము సరిపడి యున్నయది" అని యాచిన్నదానిని దగువిధంబునఁ గాపాడుచుండెను. అంత నవమాసము లును నిండినవి. అపు డామె కొకపుత్త్రుఁడు విశేష తేజశ్శాలి జనియించెను. అతని తేజోవిశేషంబులఁ జూచి యాతనికి భీమేశ్వరుం డని నామకరణము చేసెను. ఇదియ వేములవాడభీమకవిజన్మప్రకారము. ఇది యీ దేశమున నంతటను నట్లే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇఁక నితని శైశవక్రీడాదికముం గూర్చి యుంచుక వ్రాయుదము.

ఈభీమకవి యయిదాఱుసంవత్సరములవఱకుఁ దల్లిపాలనకు లోనై యుండెను. ఇట్లుండి యొకనాఁడు తోడిపిల్లలతో నాటలాడుచుండ

రం బోరకుఱ్ఱం డీతఁ డన్నియాటలం గెల్చుకొనుచుండ సహింపలేక యితనిలోపము లెన్నఁదలఁచి "యోకుఱ్ఱలారా! మన మాతండ్రిలేని వానితో నాడ నేల? మనలో మన మాడుకొనుదము రండు" అని వారిం బిలుచుకొని పోవుడు భీమకవి మొగము చిన్నఁబుచ్చుకొని యచ్చోటు వాసి పోయి తనతల్లిం గాంచి యిట్లనియె. "అమ్మా! మాతండ్రి యెచ్చో నున్నాఁడు? ఒకచో నున్నయెడల నన్నీబాలు రిట్లనుటకుఁ గారణం బేమి? తండ్రిలేనివాఁ డని పెక్కుగఁ బల్కి యుపహసించుట యేల కల్గె? దీనికిఁ గారణమ్ము దెలుపు" మనుచు నమ్మ గుద యేమియు నన నోరాడక యూరకుండినది. అది తన్నవమానించుటగా నెఱింగి భీమన యొకఱాయి పెఱికికొని వచ్చి "మాతండ్రి మాట చెప్పెదవా? లేకున్న నీతల శకలంబులు చేయుదునా?" అనుడు నాపె భయమొంది యిట్లనియె. "అయ్యా! మీయయ్య దాక్షారామపు దేవళములో నున్నయాశిలయే. అతనియొద్దకుం బోయి నీవృత్తాంత మంతయు నడుగు" మనుడు వల్లె యని యాఱాతితో నచ్చటికిం బోయి "యోయీ! నీవు నాతండ్రివంట! నీ వుండ నన్నుఁ దండ్రిలేనివాఁడా యని నాస్నేహితు లన నవసరం బేమి? నీవు నాతండ్రివే యయిన యెడల వారి కందఱకును గాన్పించి నన్నిట్లనకుండఁ జేయుము" అని వేఁడుకొనెను.

కాని యాదేవునివలన నేమియు నుత్తరము లేదయ్యెను. అంతం గోపించి భీమన, "యేమీ యీమూర్ఖత! నీవుమాట్లాడకున్న నీఱాతిచే నీ శిరంబు శకలీభూతంబు గావించెదను", అనుడు నాయీశ్వరుఁడు వానియెడ వాత్సల్యము వహించి ప్రత్యక్షంబై "నేను నీకుఁ దండ్రినే యగుదును. నీవు నాకు బిడ్డఁడవు. ఈవృత్తాంతము లోకములో నందఱకు నిఁకఁ దెలియును. పొ" మ్మనుడు భీమనయంతటితోఁ బోనీయక "నే నీకొడుకునే యయిన నే నాడినది యాటయుఁ బాడినది పద్యమును నగునట్లు వరమి" మ్మనుడు నవ్వి యమ్మహామహుం డట్ల వరమిచ్చి యంతర్హితుండయ్యె. అట్టివరములం బడసి భీమన తల్లికడ కరుదెంచి యావృత్తాంత మాపెకుఁ దెల్పిన నాపెయు హర్షోత్కర్షము నందినది. భీమన నాఁటనుండియుఁ

నాబాలురతోఁ గలియక తనపని తాను జూచుకొనుచుండెను. ఇట్లుండ మఱికొన్ని దినంబులు గతించినవి.

ఒకప్పు డాయూర నొకగొప్పగృహస్థునియింట నొక బ్రాహ్మణ సంతర్పణ జరగినది. అపు డాయూర నుండు బ్రాహ్మణు లంద ఱును భోజనంబునకుఁ బిలువంబడిరి. భీమకవిమాత్రము రండా పుత్రుం డని పిలువంబడఁడయ్యెను. దానికి భీమన తనమనమున వగచి సంతర్పణజరగుచున్న యింటివాకిటఁ గూర్చుండెను. ఇతఁడు వాకిట నున్నాఁ డనువర్తమానము దెలిసి తలుపులు దగ్గఱగా వేసికొని లోపల వడ్డన కారంభించిరి. అపుడు భీమన తనమాహాత్మ్యమును వారలకుఁ జూప నిశ్చయించి, యప్పాలు కప్పలు కావలె ననియు, నన్నము సున్నము కావలె ననియుఁ బాడం దొడంగెను. ఇట్టిపాటకు ననుగుణ ముగా లోపలఁ గప్పలును సున్నమును నగుడు నచ్చో నుండువారంద ఱును వెఱచి దీనికిఁ గారణమే మన నందఱలోఁ గొందఱు భీమనపాట విని దీనికి భీమనయే కారణము. ఆయన మహానుభావుఁడు. అట్టివానిం దోడి తెచ్చి మనము పూజించితిమేని నీయాపద మాను నని నిశ్చయించి యజ మానునిం దోడ్కొనిపోయి యందఱు నామహామహుం బ్రార్థించి లోనికిం దెచ్చిరి. అపు డాతఁడు తిరుగాఁ గప్ప లప్పములు గావలె ననియు,సున్న మన్నము గావలె ననియుఁ బాడినతోడనే యవి యన్నియు నట్లే యయినవి. అపుడు భీమకవి మహత్త్వము సర్వజనులకును గోచర మయినది. నాఁడు మొదలుకొని యెపుడును సగౌరవం బందఁడయ్యెను.

ఇతఁడు చళుక్యవంశపురాజగుచోక్కనృపాలుసభ నున్నట్లు కొన్ని కొన్నిపద్యంబులచేఁ గాన్పించుచున్నది. ఆ చోక్కనృపాలుఁడు రాజ రాజనరేంద్రునివంశజుఁడు. అతనికిని రాజనరేంద్రునకు గలుగుసంబం ధము రాజనరేంద్రచరితంబునఁ జెప్పఁబడును.

ఈకవి యన్నిసంస్థానంబులం జూచి యారాజులచే విశేషగౌరవము నందినట్లు వాడుక గలదు. ఇతనికాలములోనే మైలమ భీమన యను నొకదండనాథుఁడు గలఁడు. అతనింగూర్చి యితఁడు కొన్నిపద్యములు సెప్పెను. భీమనకవిత్వపటిమఁ జూపుటకు నొక్కపద్యము నిటఁ గనఁ

బఱిచెదము. ఈ మైలమభీమనశాసనము అమరావతిలోని అమరేశ్వరుని దేవళముపైనున్నట్లును అది శాలివాహన. సం. 925 యైనట్లును "Elliot Marbles" అను పుస్తకమువలనం గాన్పించును.

ఇతనిసంతతివారే ఆంధ్రదేశములోనిపూసపాటిమహారాజులందఱును అని తెలియుచున్నది. ఇతనితల్లి యగు మైలమాంబవలన నితనికి మైలమభీమన యనునామము గల్గినది. ఆ వృత్తాంతమును మఱికొంత యితర వృత్తాంతమును నీభీమకవిచారిత్రాంతమునం జూపెదము.

చ. గరళపుముద్ద లోహ; మవగాఢమహాశనికోట్లు సమ్మెటల్,
హరునయనాగ్ని కొల్మి; యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు; ది
క్కరులయురంబు దాయి; లయకాలుఁడు కమ్మరి; వైరివీరసం
హరణగుణాభిరాముఁ డగుమైలమభీమనఖడ్గసృష్టికిన్.

ఈ కవి యొకానొకసమయమున గుడిమెట్ట యనుగ్రామమునకుం జనియె. అపుడు తనగుఱ్ఱము నొకచోఁ గట్టించిన నది కనుమొఱంగి చనియె. దానిని వెదకుటకుం దనసాహిణిం బంచిన వాఁడును వెదకి వెదకి యది శ్రీపతిరాజు పోతరా జనునొకరాచకొమరునిచేం బట్టువడినట్లును, దన కది సాధ్యము కానట్లును విన్నవించెను. అపుడు భీమనయు గుఱ్ఱంబు తన దైనట్లును, దాను వైదేశికుం డైనట్లును, ముందు జాగ్రతగా దాని నుంచుటకు సాహిణికిం జెప్పెద ననియు వర్తమానంబు పంచెను. అది విని యాక్షత్రియుఁడు సరకు సేయఁడయ్యెను. అతనితమ్ముఁ డది కర్జంబు గా దనిన వినఁడయ్యెను. ఇట్లా రాజు తాఁ బట్టినపట్టు విడువకుండుటకుం దనలోఁ గోపించి భీమన యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసి పంపెను. అ దెట్లన్నను:—

చ. హయ మది సీత; పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు; ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ; *జాహ్నవి వారిధి; మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు; †సింగన విభీషణుఁ; డాగుడిమెట్ట లంక; నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ.

---

* సహ్యజ. †లచ్చన. అని యప్పకవీయములో దీనికిఁ బాఠాంతర మున్నది.

అని యిట్లు శాపం బుంచి యాపద్యం బారాజుకడకుం బంచి భీమన తాను యథేచ్ఛం జనియెను. ఆ రాజకుమారుఁడు భీమనశాపంబు సరకుగొనకున్న నేడవనాఁటికే మృతి నొందెనఁట. ఇట్లు కాలవశుం డైనయారాజుయొక్క బంధువు లతనికి నగ్నిసంస్కారంబు గావించుటకు శ్మశానవాటికకుం గొనిపోయిన నాతనిభార్యలిరువు రాతనితో నను గమనము సేయం జనుదెంచి యచ్చో విలపించుచు నుండిరి. అంతలో భీమన మరల నాయూరికి వచ్చుచుండెను. అది గాంచి యచ్చో నుండు కొందఱు బుద్ధిమంతు లాయువతులం బోయి భీమనకుఁ బాదాభివంద నంబు సేయుఁ డని తెల్పిరి. అట్లనే యాయిర్వురుయువతులును ముఖం బులయందు శోకచేష్టలం దోఁపనీయక యాకవి కెదురుగఁ జని నమ స్కారంబులు గావించిరి. వీం డెవరో యిల్లాం డ్రని నిశ్చయించి వాండ్ర భక్తికి మెచ్చి "సౌభాగ్యవతీ భవ" "సౌభాగ్యవతీ భవ" అని దీవిం చెను. అందుల కాయింతు లానందించి "స్వామీ! మే మదియ కోరి వచ్చినవాండ్రము. కావున మాపతివలనియజ్ఞత సైఁచి మాకుఁ బతి భిక్ష పెట్టుండు" అనుడు నామహాకవి వారినిఁ బోతనృపునిభార్యలుగా గ్రహించి మీభర్త ననుగ్రహించితి మని యీ క్రిందిపద్యంబు లిఖించెను.

క. నాఁటిరఘురాము తమ్ముఁడు, పాటిగ సంజీవిచేతఁ బ్రతికినభంగిన్
గాటికిఁ బో నీ కేటికి, లేటవరపుపోతరాజ లెమ్మా రమ్మా.

అనుడు నారాజసూనుఁడు మూర్ఛఁ జెంది తెలిసినవానివలెనే దీర్ఘ నిద్రం జెందక లేచి తనయెదుట నున్నభీమకవిం జూచి రక్షింపు మని నమస్కరించిన నాతఁ డవు నని వానిం దీవించి బుద్ధి గల్గి బ్రతుకు మని తెల్పి యథేచ్ఛం జనియెను. ఈ వృత్తాంతము తురగా రామకవి దని కొంద ఱందురు. అప్పకవీయములో నెల్లూరి తిరుమలయ్య చెప్పి నట్లున్నయది.

ఈ భీమకవి రామగిరిదుర్గమునకుఁ జొక్కభూపాలుతో దండ యాత్రకుం జనియె. అచ్చట నానృపాలుని సాహిణిమారుఁ డనుదండ నాయకుఁ డెదిర్చెను. అతనిదౌష్ట్య మధికం బగుడు భీమకవి యీ క్రింది

పద్యము చెప్పి వానిని సంహరించి తనరాజునకు జయం బిచ్చెను. ఆ పద్య మెట్లన్నను:—

ఉ. చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిణిమారఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిఁ పడం గలండు చలము న్బలము న్గలయాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁ డయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవునే.

ఈ కవి యొకానొకసమయంబున నీచొక్కనృపునిసభ నలంకరించి యుండఁగా నాతఁడు "స్వామీ! మీ రాడినది యాటయుఁ బాడినది పద్యమును నగు ననియు, నే మనిన నది యట్లే యగు ననియు జగత్ప్రసిద్ధి గలదు. దాని నీసభవారికి వినోదార్థ మగుపఱుప వేఁడెదను" అనుడు నీ కేది యభీష్ట మనుడు నాతఁడు తనమల్లెసాల నున్నస్తంభము వృక్షము సేయుటయే యనియె. దానికి భీమకవి నవ్వి యిట్లనియె.

శా. ఆనీతాభ్యుపదానుశృంఖళకరాభ్యాలంబిత స్తంభమా!
నేనే వేములవాడభీమకవి నేనిన్ జిత్రకూటంబులన్
భూనవ్యాపృతపల్లవోపలతికా పుష్పగుచ్ఛంబులన్
నానాపుష్పఫలప్రదాయి వగుమా నాకల్పవృక్షాకృతిన్.

అని యిట్లు చదివినతోడనే యాసభవారందఱును గన నదిపుష్పఫలసమన్వితం బగువృక్షం బయ్యెను. అట్టివృత్తాంతమునకు రాజును సభవారును మిగుల సంతసించి మరల దానిని స్తంభముగ నొనర్పు మనిన దానికి సంతసించి భీమకవి యి ట్లనియె.

ఉ. శంభువరప్రసాది కవిజాలవరేణ్యుఁడనైన నావచో
గుంభన మాలకించి యనుకూలత నొంది తనూనభావనన్
గుంభినిఁ జొక్కనామనృపకుంజరుపందిటిమల్లెసాలకున్
స్తంభమురీతి నీతనువుఁ దాలిచి యెప్పటియట్ల యుండుమా.

ఈ భీమకవి యొకానొకసమయంబున విజయనగర (కళింగదేశములోని) సంస్థానాధిపుఁ డగురాజకళింగగంగును జూచువేడుక నచ్చటికిం జని తనరాక యాతనికిం జెప్పి పుచ్చె. అపుడు రాజకళింగగంగు

కార్యాంతరభారంబున నుండుటంజేసి మఱియొకపరి రమ్మని మాఱుపంచె. భీమకవి తనంతటఁ దాను వచ్చి వర్తమానంబు పంపినపుడు రాజు స్వయముగ వచ్చి తనకడ సెలవు గైకొనక యిట్లు వర్తమానంబు పంపుటకుం గోపించి యీక్రిందిపద్యంబు వ్రాసి మరలఁ బంపెను.

క. శాపానుగ్రహపటువును, తాపాడెడికవుల నెత్తిఅంపం బనఁగా
భూపాలసభలఁ బూజ్యుఁడ, నాపేరే భీముఁ డంద్రు నరవర సభలన్.

ఇట్టిపద్యంబు చూచియు రాజు జాగరూకుఁడై యాకవిదర్శనంబునకు రాక మరలఁ దొంటియట్ల యుత్తరం బిచ్చెను. దానిచేఁ గ్రోధారుణితలోచనుండై భీమకవి యీక్రిందిపద్యము వ్రాసెను. అ దెట్లన్నను:

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమ చూచి కళింగగంగు దా
సామము మాని కోపమున సందడి దీఱినరమ్ము పొమ్మనెన్
మో మును జూప దోష మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబులావలన్
జాముస కర్థమం దతనిసంపద శత్రులపాలు గావుతన్.

అని యిట్లు శాపం బిచ్చి యాతఁడు తనత్రోవం బోయెను. దానికిని కళింగగంగు లక్ష్యము సేయక యూరకుండెను. ఇట్లుండ శాపకాలంబు సంప్రాప్తమయ్యెను. అపుడు తత్సమీపంబున నున్నపరరాష్ట్రీయులవారు తద్వృత్తాంత మంతయు విని యాతనిపై దండెత్తి వచ్చి యాతనికోట నాక్రమించుకొనిరి. అపుడు రాజకళింగగంగు చేయునది లేక దేశాంతరగతుఁ డయ్యెను. పరులు నిర్భయంబుగ నచ్చో నుండి దేశమును బాలింపందొడంగిరి. రాజకళింగగంగు నేకాకియై దేశదేశంబులఁ దిరిగి ప్రచ్ఛన్నరూపంబునఁ బగటివేషగాండ్రతోఁ గలిసి యుండి స్వోదరపోషణంబు గావించుకొనుచుండెను. ఇట్లుండఁ బెక్కుదినంబులు గడచినవి. అంత నొకనాఁటిరాత్రికాలంబున నీరాజకళింగగంగు వేషధారులతోఁ బగటియం దుండి రాత్రి మఱియొకయూరికిం బోయి పరరాష్ట్రీయులవారివృత్తాంత మరయుటకు వచ్చుచుండెను. భీమనయు నొకయందలంబునం గూర్చుండి జోడుదివిటీలు వేయించుకొని విశేషవైభవంబుతో నాతని కెదురుగ వచ్చుచుండెను. వాహకులు భుజములు

సవరించుకొనుటకు నిలిచినపుడు భీమనకుఁ గొన్నిమాటలు వినవచ్చినవి. అటు క్రితము ఎదురుగ వచ్చుచున్న రాజకళింగగంగు భీమకవికడనున్న దివిటీలఁ జూచుచు నడుచుచుండెను గావునఁ ద్రోవ నున్న యొక గోతిం జూడఁజాలక యందుఁ గూలి పై కెగఁబ్రాఁకుచు, ఛీ! కాలిదివిటీ యైనను లేనివాని బ్రతుకు నిరర్థకముగదా, యనుచుండెను. ఈ వృత్తాంతము భీమనచెవులం బడినతోడనే అతఁడు కొంచెము చింతించి "యెవఁడురా యాగోతిలో నున్నవాఁడు" అనుడు రాజకళింగగంగు "అయ్యా! నేను వేములవాడభీమకవిగారిచేఁ జేయఁబడినజోగి" ననియెను. ఆమాట విని భీమన "నీవు రాజకళింగగంగువా" యనుడు నతఁడు "చిత్తము రక్షింపుఁ" డని యతని పాదంబులపైఁ బడి మ్రొక్కుచుండెను. అట్టి కళింగగంగుం జూచి యాతఁ డిట్లనియెను:—

చ. బిసరుహగర్భువ్రాఁతయును విష్ణునిచక్రము వజ్రివజ్రముం
దెసలను రాముబాణము యుధిష్ఠిరుకోపము మౌనిశాపముం
మసకపుఁబాముకాటును గుమారునిశక్తియుఁ గాలుదండముం
బశుపతికంటిమంటయును బండితవాక్యము రిత్త వోవునే.

అనుపల్కుల కుల్కి రాజకళింగగంగు "క్షమింపుఁడు క్షమింపుఁ" డని నమస్కరించిన భీమన మరల నిట్లనియెను:—

ఉ. రాముని మోఘబాణమును రాజశిఖామణికంటిమంటయుం
దామరచూలివ్రాఁతయును దారకవిద్విషఘోరశక్తియుం
భీమగదావిజృంభణము పేంద్రునివజ్రము చక్రిచక్రముం
వేములవాడభీమకవి వీరునితిట్టును రిత్త వోవునే!

ఇదియే భీమనచెప్పినపద్యము కావచ్చును. పైపద్యము దీనికిఁ బాఠాంతర మని తోఁచెడిని. ఇట్లని నవ్వుచు నారాజుం జూచి భీమకవి యిట్లనియె.

ఉ. వేయుగజంబు లుండఁ బదివేలుతురంగము లుండ నాజిలో
రాయల గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁ గట్టుకో వడిం
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమ వోయినషష్ఠినాఁటికిన్.

అనుపద్యముచే భీమన రాజుం దీవించి యందు నయాచితముగఁ దననిర్యాణంబు సూచింపఁబడుపదం బుండుటకు నాశ్చర్యం బంది కాలగతి యిట్లున్న దని నిశ్చయించి తనమార్గంబునం బోయెను. అనంతరము రాజకళింగగంగు భీమనకవివరంబు మనంబునఁ దలపోయుచుఁ దిరిగి తా నున్న పగటివేషగాండ్ర మేళంబులోనికిఁ జనియెను. ఆ వేషగాండ్రదివఱకు నచ్చో రాజ్యంబు సేయుచున్న పరరాజుం జూచుచుండిరి. ఆరాజును గాలచోదితుండై భీమకవివరదినంబునాఁటికి రాజకళింగగంగు వేషమును జూచునభిలాషము దనకుఁ గల దనియు నావేషం బెవరైన వేయఁగలరా యనియు నావేషగాండ్ర నడిగిన వారందఱును సంశయించి యూరకుండిరి. వేషగాండ్రలో నొకఁ డైన రాజకళింగగంగు తా బయలుపడుట కదియ తఱి యని యెంచి యోహితులారా! నేను కళింగగంగు వేషంబు ధరింపఁగలను. అతనిగుఱ్ఱంబును వేషంబును నాయుధంబులును దన కిప్పింపుఁ డని యడుగుఁ డనుడు వారును నట్లకావించిరి. రాజును వానినన్నిటిని నిచ్చుటకు సెల వొసంగెను. ఆమఱునాఁటి సాయంకాలము రాజకళింగగంగు వేషంబు ధరియింపఁగోరి యభ్యంజనస్నాతుండై సాంబ్రాణిధూపంబునఁ దల యార్చి నుదుటఁ దిలకంబు దిద్ది తనదుస్తులఁగట్టి తాజుధరించి కాఁగడావాండ్రం బిలిచి గృహంబు వెలువడి తనఘోటకసమీపంబునకు వచ్చి దానిపైఁ జెయి వేసి మెల్లనఁ దట్టిన నది తనప్రభుం డవుట గ్రహించి తనసంతసముం జూపురీతి నొకప్లుతంబు గావించినది. దానిం గని కళింగగంగు తాను జయమును గైకొనుట నిశ్చయమనుకొని యశ్వారోహణంబు గావించెను. అట్టి వేషమును జూచి తత్పురంబులోనికొంద ఱాతఁడు నిజమైనరాజు గాని వేషధారి కాఁ డని నిశ్చయించి తోడ నడువ నారంభించిరి: రాజకళింగగంగువేషము వచ్చుచున్న దని తక్కుంగలవేషగాండ్రు చని పరరాజునకుం జెప్పుడు నాతఁ డది కళింగగంగు నవమానించుటకుఁ దగినతఱి యని యెంచి నిండుకొలువుండి వేషంబును లోపలికి రా సెలవొసంగెను. రాజకళింగగంగు సింహాసన సమీపమువఱకు గుఱ్ఱముతోనే వచ్చి యచ్చో దానిని నిల్పి

తాను డిగి చెచ్చెర సింహాసనంబుపైకిఁ జని యం దున్న పరరాజు శిరంబు నఱికి యాతనియట్టఁ గ్రిందికిఁ ద్రోచి తనపరివారంబుం బిలిచి సేనలసన్నాహంబు సేయు మనుడు వారందఱునుఁ దమరాజు చిరకాలమునకు వచ్చుట కెంతయు సంతసించి యుద్ధసన్నద్ధులై పరరాష్ట్రసైన్యము నుక్కడంచి మిగిలినవారిం బాఱఁదోలిరి. ఇట్లు రాజకళింగగంగు భీమకవివరప్రసాదలబ్ధసింహాసనాసీనుండై సుఖంబున రాజ్యంబు సేయుచుండెను. అప్పుడు కళింగదేశమునకు సజ్జనగరము ముఖ్యపట్టణ మని తోఁచెడిని. విజయరామమూర్తినృపుఁడు విజయనగరముం గట్టి ముఖ్యపట్టణము చేసినట్టు వాడుక గలదు. ఇక్కడ భీమకవి కళింగగంగును దీవించి యింటికిం జని తనకు నిర్యాణంబు తటస్థించినది కాఁదలంచి తత్సన్నాహంబున నుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁ డాతనిమాత యతనికి నన్నం బొసంగుచుండ నాపెకడుపున మసి యంటుట చూచి భీమకవి తనతల్లిం బిలిచి నీకడుపు మసియయ్యెననియెను. ఆమాట విని యాపె తనకుమారునివాక్య మమోఘ మని యెఱింగినది గనుక "నాయనా! యెట్లంటి" వనుడు భీమన తనకుఁ గాలంబు తటస్థించె గావునఁ దదనుకూలంబుగనే సర్వంబును జరుగుచున్న దని చెప్పెను. ఆమాటలు విని యాయిల్లాలు మిగుల వగల నొందినది. భీమకవియుఁ దా నిర్దేశించినదినంబు నాటికిఁ గాలవశుం డయ్యెను.

ఈ భీమనచేఁ జేయఁబడినమహాకార్యము లనేకములు గలవు. ఇతఁడు లకోటాప్రశ్నంబులఁ జెప్పుటకు నొకగ్రంథంబును వ్రాసి బెజవాడసమీపంబున నుంచెను. అందుఁ బటలంబు లనియు సర్గంబు లనియు భేదంబులు గలవు. మనప్రశ్నము చేరినకాలముంబట్టి గణితము చేసినచో నిన్నవపటలములో నిన్నవసంచికలో నిన్నవపుటలో నుండు నని చెప్పంబడియుండును. ఆపుటలో మన మడిగినప్రశ్నంబులును దానికిం దగునుత్తరంబులు నుండును. ఇది యొక గొప్పయద్భుతవృత్తాంతము. ఇప్పుడు మన మడుగుప్రశ్నంబులును వానియుత్తరంబులును వేయిసంవత్సరముల క్రిందట భీమన యూహించి యుంచెను. ఇది యీశ్వరునిచే నయ్యెడు

పని గాని యొండు గాదు. కావున నిట్టిసంగతి నొనర్చినయాతఁ డీశ్వర వరప్రసాది యని చెప్పుట కేసంది యుంబును లేదు. ఈ గణితమువిషయమై యింక ననేకగ్రంథంబులు రచియించె నని వాడుక గలదు. అం దద్భుతము లింకను గల వందురు.

ఇఁక నీకవిసాహిత్యముంగూర్చి యించుక వ్రాయుదము. ఆకాలములోని వారిసాహిత్య మీతనిసాహిత్యమునకుం జాల దని వాడుక గలదు. అపుడు రెండర్థములు వచ్చునట్లు పద్యములు చెప్పినవాఁ డీతఁ డొక్కఁడే యని యనేకులు నిశ్చయించిరి. ఇందులకు దృష్టాంతముగాఁ బింగళి సూరన తనరాఘవపాండవీయములోఁ జెప్పినపద్యము:—

శా. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండుం బద్ధతిఁ గావ్య మెల్ల నగునే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుకబ్బం బద్భుతం బంద్రు ద
క్షుం డెవ్వాఁ డిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. "భీమన తొల్లి చెప్పె ననుపెద్దలమాటయె కాని యొందు నొం
డేమియు నేయెడ న్నిలుచు టెవ్వరుఁ గాన రటుండ నిమ్ము."

ఈ కవి రాఘవపాండవీయ మనుద్వ్యర్థికావ్యము పూర్వము రచించె నని వాడుక గలదు. అది యిపుడు ఖిలమయినది. అప్పకవి నన్నయభట్టు దాని నడఁచె నని చెప్పెను. కారణంబు లతనిచేతం జెప్పఁబడినవి యెంత వఱకు నిజమో మన మిపుడు చెప్పఁజాలము. ఇతఁడు విశేషకవి యని శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండములోఁ దన్ను రాజు నుతించి "నీవు భీమనవలెఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవు" అనినట్లుగాఁ జెప్పినపద్యము:—

సీ. "వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు"

ఇంక ననేకస్థలంబులలో నీకవిమాహాత్మ్యంబు పేర్కొనఁ బడియె. నన్నయభట్టారకాదులు నీతని విశేషంబుగా నుతించి చెప్పినపద్యములు నన్నయభట్టుంగూర్చి చెప్పినకథలో వ్రాసియుంటిమి. ఇంతియకాక యీకవి ఛందోవిషయమైనగ్రంథం బొకటి యొనర్చెను. దానినే భీమన ఛంద మందురు. అది నన్నయభట్టువ్యాకరణంబునకుఁ బూర్వపుది.

అందు విశేషించి యీకవిచే రచింపఁబడినచాటుధారాపద్యము లున్న యవి. అప్పటివార లందఱును దీనింబట్టియే కవిత్వము చెప్పినట్లు ప్రాచీనగ్రంథంబులంబట్టి చెప్పఁదగియున్నది. అందులో యతులం జెప్పి యొకపద్యంబు చెప్పెను. ఆపద్యమును జూచిన నతనికిం గవిత్వమందున్న ప్రజ్ఞ విదితం బగును. అది యెట్లన్నను:—

సీ. అబ్జగర్భశివస్వరాధ్యపూజ్యపదాబ్జ కమలాక్షమానివర్గప్రసన్న
వైభవాఖండదేవాదిదేవకృపాబ్ధి యఖిలదిక్పాలకప్రాదినిలయ
నుతపుణ్యాహ్వయ బిందుయుతానవాంభోజ యతిదయాప్లుతనిజాత్మ మహాత్మ
స్వచ్ఛపౌరుషకీర్తిసంయుక్తసంచార మహిమ నెక్కటి యైనమాన్యచరిత

గీ. పోల్ప నీపోలికకు దైవములును గలరె, సరసనుతిపాత్ర భక్తరంజనచరిత్ర
ప్రాసనిర్భిన్నచండతరాసురేంద్ర, యలఘుయతిగణ్యరఘురామయఘువిరామ.

ఇందు వళినామంబులును వాని కుదాహరణంబులు జెప్పుచు నీశ్వరుని సన్నుతించిన ట్లున్నది. ఆహాహా! చూడుఁడు. ఈ కవిప్రజ్ఞావిశేషం బులు! ఇట్టికవింగూర్చి యప్పకవి కొన్నితప్పుడుమాటలు తనగ్రంథం బులో నతికించినవాఁడు. వానిం జూచినవారు భీమకవిప్రజ్ఞావిశేషంబు లెఱింగినయనంతరమున నప్పకవి నపహసింపక మానరు. ఈకవిశిఖామణి కవిత్వములోనివి కొన్నిపద్యంబు లిచ్చోటను వివరింతము.

చ. హరుఁ డధికుండు వింటికిఁ బురాంతకుకంటెఁ గిరీటి మేటి శం
కరపురుహూతనందనులకంటెను రాముఁడు నేర్పు నిందుశే
ఖరకపికేతుభార్గవులకంటెఁ గుమారుఁడు మీఱు నంబికా
వరనరజామదగ్న్యశిఖివాహుల కెక్కుడు రాఘవుం డిలన్.

ఉ. వారక వారకామినులవార్తలు చారుకుచోపగూహముల్
కోరక కోరకోల్లసితకుంజములుక్ జిగురాకుపానుపుల్
చేరక చేరకేరళకళింగకుళింగనరేంద్రమందిర
ద్వారవిహారులై చెలువు లందక నందకపాణిఁ గొల్వరో.

వేములవాడ భీమకవి కాలనిర్ణయాదికము.

ఈ కవికాలము మనమిదివఱకుఁ దత్కాలీనులను జెప్పుటచేత నొక విధముగా నుడివినారము. అప్పకవీయములోఁ గూడ నితఁడు నన్నయ

భట్టునకు సమకాలమువాఁడైనట్టుగా ననేకదృష్టాంతములు గాన్పించుచున్నవి. ఎట్లన్నను:—

*గీ. భారతము: దెనిఁగించుచుఁ దా రచించి, నట్టిరాఘవపాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంప నీఘక్కి- సంగ్రహించె, నరుచుభీమన యొంతయున్నడఁచెదాని.

దీనింబట్టి చూడఁగా భారతమును దెనిఁగించుచు భారతార్థమును జెప్పుచున్న రాఘవపాండవీయమును నన్నయభట్టు పూర్వపక్షము చేసెననియును, దనఛందస్సు నడఁచుటకుఁగా నీనన్నయభట్టు ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని సంగ్రహించెఁ గావున దానిని భీమన యణఁచివేసెననియును దెలిసెడి. దేని నేది పూర్వపక్షము సేయుట కేర్పడినను నన్నయభట్టునకును భీమనకును బరస్పరమును వైమనస్య మున్నట్లుగా దీనివలన గోచరం బగును. వీరిర్వురును సమకాలీనులు గాక యుండినచో నిట్టి వృత్తాంతము జరుగుటయే తటస్థింపదు. అయితే మన మిపు డీయప్పకవి కథయే అసత్యమని సంవాదార్థమై యోజింతము. అపక్షములో నన్నయ భీమనలు సమకాలీను లని మఱికొన్ని సాధనములఁబట్టి మనము నిర్ణయింపవలయును. వీరిర్వురకును సమకాలీనులుగా నున్న మఱికొందఱికాలములు మనము తెలిసికొని యనంతరము ప్రస్తుతాంశ మాలోచింతము.

ఇతఁడు చెప్పినచాటుధారాపద్యములలో నక్కడక్కడ రాజకళింగగంగుంగూర్చియుఁ జొక్కరాజుంగూర్చియు సాహిణిమారుంగూర్చియు శృంఖలరాజుం గూర్చియు వచ్చెడి ప్రస్తావనలనుబట్టి యితఁడు వారితో సమకాలీనుఁ డని యూహించుటకుఁ దగి యుండును గదా! వారి కాలంబులు నిదివఱకు నిర్ణయింపఁబడక యుండుటంబట్టి మనము సాధ్యమయినంతవఱకు వాని నిర్ణయముఁగూడ నిప్పుడ చేసి దీని నిర్ణయింతము.

భీమకవి చెప్పినయీ క్రిందిపద్యములంబట్టి భీమకవి రాజనరేంద్రునితండ్రి యగువిమలాదిత్యుని సమకాలీనుఁ డని విస్పష్టమగుచున్నది. ఆ పద్య మె ట్లన్నను:

* వేములవాడభీమకవి భారతము రచించిన ట్లీపద్యమువలన ఆంధ్రకవిచరిత్ర మత మట్లు కాదు.

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు వినంగఁ జెప్పితి వెలుంగాధీశ కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగన్ దెచ్చి లాలింపురా.

ఇందలి "వెలుంగాధీశ" యనుపదమునకు విమలాధీశుఁ డని యర్థము కొందఱు చెప్పుదురు. అట్లే యయిననితఁడే రాజనరేంద్రునితండ్రి. ఇతఁడు శాలివాహన సం. ౯౩౨ న రాజ్యమునకు వచ్చి శాలివాహన సం. ౯౪౪ వఱకు రాజ్యముచేసెను. ఇతఁడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వము ౨౭ సంవత్సరములనుండి వేఁగిదేశ మరాజకముగా నున్నట్లు మనకుఁ జాళుక్యవీరవాద శాసనముంబట్టి కాన్పించును. దీనినే సూచించుశాసనములు పెక్కులు గలవు. *ఈ పద్యమునాఁటికి శాలివాహన సం. ౯౨౭ పైఁగా నయినది. విమలాదిత్యుఁడు మఱియొక పదిసంవత్సరములకే రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు కాన్పించుచున్నది. ఈ సమయములోపలనే కళింగనగరమం దుండెడికళింగరాజులు తమ యధికారమును బలపఱుచుకొనినట్లుగాఁ బై గ్రంథమునందే చెప్పఁబడి యున్నది. †దీనింబట్టి భీమకవి శాలివాహన సం. ౯౪౪ నకుఁ బూర్వమందే యున్నట్లుగా నెన్నవలసి యున్నది. ఇదియే నిశ్చయమైనట్లుగా శ్రీనాథుఁడు తాఁ జేయుచున్న కవిస్తుతిలోఁ బ్రారంభమునందు

సీ. "వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు"

అని భీమకవిపేరు చెప్పి పిమ్మట

"భాషింతు నన్నయభట్టుమార్గంబున నుభయవాచాప్రౌఢి నొక్కమాటు"

---

* స్యూయలు దొరగారి దక్షిణదేశపురావృత్తాంతములోఁగూడ "At that period (in A. D. 977) there ensued a period of anarchy in the ·stern Chalukya territories which lasted for 27 years. at

' అనఁగా శాలివాహన సం. (క్రీ. శ. ౯౭౭) ౯౦౦ గలకాలమున నొక యరాజ

·,దేశపు చాళుక్యులలోఁ దటస్థమై యది యించుమించుగా ౨౭ సంవత్సర

నని యర్థము.

·e 183 of Mr. Sewel's Lists Vol. II.)

అని యనంతర మాంధ్రభాషావాగనుశాసనుం డనంబరఁగిన నన్నయభట్టారకుం గొనియాడెను. అనంతరము తొంటివరుస చెడ కట్లుగాఁ దిక్కనసోమయాజిని నెల్లూరిప్రెగ్గడం గూడ వర్ణించి చెప్పెను. ఇప్ప ద్యము బట్టిచూడఁగా భీమకవి నన్నయభట్టునకును బూర్వుం డని నిర్ణయింపఁబడినది యగుచున్నది. మన మిదివఱకు వ్రాసిచ్చిన చరిత్రమును నట్లే స్థిరపఱుచుచున్నది. కావున నిఁక నీవిషయమై సంవాదముతో నవ సరము లేదు. మైలమభీముని అమరావతి శాసనమువలన నితనిసమకాలీనుఁ డగు నారాజు శాలివాహన సం॥ ౯౪౨లో నున్నట్లు కాన్పింపఁగా భీమకవి ఆ సమీపకాలములో నున్నవాఁడని చెప్ప నొప్పియుండును. అయినను "వెలుంగాధీశ" యనుపదము విమలాదిత్యునకు వర్తింపకపోవు నని శంకించి యీకథ యింతటితో నిలిపి మఱియొక కథంబట్టి భీమకవికాలమును నిర్ణయింతము. అది రాజకళింగగంగుకాలమును బట్టి దానింగూర్చి మన మిపుడు సంవాదించి నిర్ధారణ చేయవలసి యున్నవి. దీనివిషయమై మనము వ్రాయుటకుఁ బూర్వము భీమకవి చేసినకళింగపట్టణముయొక్క వర్ణన నిచ్చోటున వివరింతము. అ దెట్లనిన :—

సీ. యోజనద్వయవిశాలోన్నతిఁ జెలువొంది పట్టణం బమరు శోభావిభూతి
హాటకరత్న కవాటానుమోదమై సూటి మించును గంచుకోటమహిమ
నూటొక్కగుళ్ల చెన్నుగ శివానందమై నిత్యోత్సవక్రీడ నెమ్మిఁ దనరు
వంశధారానదీవారాశిసంయుత, సాగరసంగవిస్రంభ మమరఁ

తే. గడిఁది రాజకళింగభూకాంతునకును, దనరునవలక్షకాళింగ మనఁగ నొప్పి
శృంఖళద్వీప మనఁగఁ బ్రసిద్ధి మించు, గణన కెక్కుఁ గళింగపట్టణము ధాత్రి.

దీనింబట్టి చూడ శృంఖళరాజనామము రాజకళింగగంగునకుఁ బర్యాయపద మైనట్లుగా సూచించుచున్నది. శృంఖళద్వీప మని ప్రసిద్ధిఁ జెందిన కళింగపట్టణమున కధిపతి గావున నాతని నొకపరి శృంఖళుఁ డనియుఁ గళింగాధిపుఁ డనియు వాడుచు వచ్చెను. ఇతఁడు చాళుక్యశాఖలోని భాగ మగు గంగవంశపురాజులలోనివాఁడు గనుక నితనిని గళింగ గంగని వాడినట్లుగాఁ గాన్పించును. ఉత్కళదేశపురాజవంశమునకు గాంగేయవంశ మనియు గంగవంశ మనియు గంగేశ్వరుఁ డను పురుషునిఁ

బట్టి నామంబులు గలవు. ఈ వంశస్థులలోఁ గొందఱు శాలివాహనశకమునకు నాఱేడుశతాబ్దములకుఁ బూర్వముననే కళింగదేశమునకు వచ్చి యచ్చట స్థిరపడినట్లుగా హిందూ సిలోన్ దేశములయొక్క ప్రాచీన శాసనాదికములంబట్టియు, గ్రీసురోము దేశములలోని ప్రాచీనగ్రంథ ములం బట్టియుఁ గాన్పించుచున్నది. ఇది కొంతకాలము విశేషాభివృద్ధిగా నున్నట్లును మఱికొంతకాలము దుర్బలముగా నున్నట్లును గాన్పించును. ఇదివఱకు మనము చూపించినదృష్టాంతములంబట్టి యీవంశము వారికి మరల నధికారప్రాబల్యము శాలివాహనసం. ౯౦౦ మొదలు కల్గినట్లుగాఁ గాన్పించును. అది మొదలు చిరకాలము వీరు విశేషవృద్ధిలో నుండి తుదను కృష్ణరాయలకాలములో మఱల నపజయము నందినట్లు గాన్పించును. ఆ వృత్తాంతములన్నియు దేశచారిత్రములో నుచితస్థలములలోఁ గీల్కొల్పుదము. మనము ప్రస్తుతాంశమును మఱలఁ గైకొందముగాక. ఈ భీమకవి శృంఖలుని సమకాలీనుఁ డనుటకు సందియము లేదు. ఇతఁడు శృంఖళరాజు నొద్దకు వెళ్లినప్పు డారాజు భీమకవిమాహాత్మ్యము దెలియక నీవు కవివై యేమిచేయఁగలవు? నీపే రెయ్యదియని యడిగిన భీమకవి యాగ్రహముతో నీక్రింది పద్యమును జెప్పె నని కలదు.

సీ. గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియఁగాఁ దిట్టినమేధావిభట్టుకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముం డ్లన్నియు డుల్లఁ దిట్టినకవిమల్లుకంటె
మూఁడుగడెలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
నఱజాములోపలఁ జెఱువునీ ళ్లింకంగఁ దిట్టినబడబాగ్నిభట్టుకంటె
ఆ. నుగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ గ్రమ్మఱింప శక్తి గలదు నాకు
పట్టిమ్రానఁ జిగురుఁ బుట్టింప గిట్టింప, బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

అని పల్కె నారాజు దాని నంతయు ఛలోక్తిగా నెంచి తనసభామంటపమం దున్నస్తంభమును వృక్షముగాఁ జేయఁగలవా యని యడిగినట్లును దానిపైని భీమకవి

“ఆనీతాభ్యుపదానుశృంఖలకరాభ్యాలంబితస్తంభమా”

అనుపద్యము చెప్పినట్లును నటుపిమ్మట నాస్తంభము వృక్షమై యతనికా లందుఁ జిక్కుకొన భీమకవిం బ్రార్థింపఁగా

"శంభువరప్రసాదకవిజాలవరేణ్యుఁడ నైన"

అనుపద్యమును భీమకవి చెప్పి యతనిని మెప్పించి యతని యాస్థానకవిగా నట నుండుటకుఁ గోరఁబడి యం దున్నట్లును జెప్పు కొనియెదరు. దీనింబట్టి చూడఁగాఁ జోళ్ళనృపాలుఁ డనియు శృంఖళుఁ డనియు నామములు గలరాజకళింగగంగున కీతఁడు సమకాలీనుఁడని స్పష్ట మగుచున్నది. పై సీసపద్యములో భీమకవి తనకు సమకాలీనులుగా నైనను బూర్వులుగ నైనను నున్నవారల నామములు మనకుఁ గొన్ని కొన్ని తెలిపెను. వీరిలో బడబానలభట్టు చాలఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందినవాఁడు. అతనిం గూర్చి కొంచెము విశేషించి ముచ్చటించుటకుఁ బూర్వము తక్కినముమ్మూరును గోపముతోఁ జెప్పినపద్యములు వారి వారి కవిత్వశైలి చూపుటకును దత్తత్కాలీనులనామంబులు సూచించు టకును నిట వివరించెదము.

మేధావిభట్టు తాను హఠాత్తుగా * సాళువ పెదతిమ్మరాజును సమీపించినపు డతనిపైఁ బద్యముఁ జెప్పుట కిష్టము గలిగి పద్యము వ్రాయుటకుఁ దాటాకు లేక తాటిచెట్టును విఱిగి పడు మని చెప్పినట్లుగా నీక్రిందిపద్యమువలనం గాన్పించును. అది యె ట్లన్నః—

క. సాళువపెదతిమ్మమహీ, పాలవరుఁడు వీఁడె వచ్చెఁ బద్యము వ్రాయన్
గేలను లే దాకొకటియుఁ, దాళమ! ముత్తునియ లగుచు ధరపైఁ బడుమా.

ప్రౌఢకవిమల్లన గుడి యన్నమరాజుకొలుకు నడిచి పోవునపుడు కొండపల్లిపడమటఁ దనరెండుమడములలో బ్రహ్మదండిముండ్లు గ్రుచ్చు కొనఁగా నీక్రిందిపద్యముం జెప్పెను. ఎ ట్లనః—

క. గుడియన్ననృపతిఁ బొడఁగన, నడువంగాఁ గొండపల్లినగరిపడమటన్
గుడియెడమమడమ గాఁడిన, చెడుముండులు బ్రహ్మదండిచెట్టున ముల్లున్.

బడబానలభట్టు త్రిపురాంతకమునుండి శ్రీశైలమునకుఁ బోవు

* ఇతనివంశముంగూర్చియుఁ గాలనిర్ణయముంగూర్చియుఁ బిల్లలమఱ్ఱి వీరన్న చరిత్రములోఁ జూడఁదగును.

మార్గములో దేవుఁగురాయఁడు గట్టించిన చెఱువుపీళ్లన్నియు నాలుగు గడియలకు నింకిపోవునటులఁ దిట్టెను. ఎట్లన్నను:—

క. బడబానలభట్టారకు, కుడిచేయంగరము రవికి గొబ్బున నర్ఘ్యం
బిడువేళ నూడి నీలా , బడియెఁ దటాకంబ నీటఁ బాయుమ వేగన్.

ఈ బడబానలభట్టు శాలివాహన సం. ౧౧౦౯ న వెలమవంశస్థుల గోత్రఖండ చేసె ననియు సద్దానింబట్టి యీకవి వారిచే నెల్లపుడు స్మరియింపఁబడవలసినవాఁడుగాఁ బద్మనాయకచరిత్ర మను వెలమల వృత్తాంతగ్రంథములో వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆచరిత్రము వ్రాయుచో నీ కవివృత్తాంతంబు వ్రాయుదము. అప్పటికి బడబానలభట్టు మిక్కిలి వృద్ధుగా నుండి యుండును. కాఁబట్టి బడబానలభట్టును శాలివాహన సం. ౯౫౦ సమీపకాలమునఁ బుట్టి యుండనోపును. ఇది భీమకవి కాలమే అగును.'

చాళుక్యరాజుతో యుద్ధమునకు వచ్చినసాహిణిమారునిఁ దదాస్థానమం దుండెడు భీమకవి తిట్టి పద్యముఁ జెప్పె ననుటంజేసి యీయువ్వురును సమకాలీను లని వేఱే చెప్పవలసినదే లేదు. భీమకవియొక్క కాలనిర్ణయమునకై పైని మనము చేసినచర్చయే తగియున్నది. కాని కొందఱాధునిక చారిత్రకులు వాక్రుచ్చినవిధముగా నితఁడు పదుమూఁడవ శతాబ్దారంభమున నున్నట్లూహింప వీలు లేదు. చాళుక్యరాజు శాలివాహనశకము పదుమూఁడవశతాబ్దమువాఁడైనట్లుగా వ్రాతమూలములు లేవు. ఇతనికాలమునకే సాహిణిమారుఁడు నున్నట్లు కాన్పించును. అతనింబట్టి భీమనకాలముగాని చాళుక్యరాజుకాలముగాని నిశ్చయింప వీలుపడునా? గుడిమెట్టపోతరాజు భీమకవిగుఱ్ఱమును దొంగిలించె నని యున్నయొకవదంతినిబట్టి భీమకవికాలమును నిర్ణయింపవీలు లేదు. ఆ కథ నెల్లూరి తిరుమలయ్య శ్రీపతి పోతరాజు నుద్దేశించి చెప్పినట్లుగా నప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. ఈ ప్రాంతములయందు లేటవరపుపోతరాజుం గూర్చి తురగా రామకవి చెప్పె నని వాడుక గలదు. ఇట్టిభేదములతో నొప్పుచుండెడి యీవృత్తాంతమునుబట్టి భీమకవియొక్క కాలము మనము

* ఇతని పేరే భీమకవి "వెలుంగాధీశ" అని చెప్పినట్లు తోఁచెడిని.

నిర్ణయించుట కే చాలియుండును? స్యూయల్‌దొరగారి లిష్టులలో గుడిమెట్ట గ్రామములో నొకకోట యున్న దనియును నందుపైనున్న శాసనములనుబట్టి యాకోట 'సాగిపోతరాజు కాకతీయరుద్రమహారాజు గారి దని యున్నట్లును' వ్రాసి దీనియర్థ మేమో యని వ్రాసియుండెను. ఆ క్రింద నే తన్నృపునిశాసనమున్న దని చెప్పి యాశాసనముగాని తనకు వచ్చిననకలు గాని యసంపూర్తిగా నుండవలె ననియును వ్రాసెను. ఈయనయే బెజవాడ శాసనముంగూర్చి వ్రాయుచో నది శాలివాహన సం. ౧౧౨౧ లోని యెవ్వరో యొకపోతభూపతియొక్క యొకశాసన మని వ్రాసెను. అతనియనంతరము వచ్చిన మెకెంజీయొక్క వేర్లు గలవంశవృక్ష మున్నట్లును చెప్పి యితఁడు చోళవంశపురాజు కానోపునని వ్రాసియుండెను. రామవిలాస మనుగ్రంథముంబట్టి చూడ నీసాగి పోతరాజు సాగివారు, వత్సవాయవారు, భూపతిరాజువా రని మనదేశ మునఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందిన క్షత్రియులకు మూలపురుషుఁడుగాఁ గాన్పించెను. ఇతఁడు భీమకవికి సమకాలీనుఁ డని చెప్పుటకు నేవిధమయిన దృష్టాంతము లును లేవు. కావునఁ గవిచరిత్రములోఁ జెప్పినప్రకార మిదియును నీతని కాలనిర్ణయమునకుఁ జాలియుండ లేదు. మనముమాత్రము శ్రీనాథుఁడు చెప్పినపద్యము ననుసరించి భీమకవి నన్నయభట్టుకంటెను బూర్వుం డని నిశ్చయించికొందము.

సీ. వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
భాషింతు నన్నయభట్టుమార్గంబున నుభయవాచాప్రౌఢి నొక్కమాటు
వాక్రుత్తు తిక్కయజ్వప్రకారము రసాభ్యుచితబంధముల నొక్కొక్కమాటు
పరిఢవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరునిరేవ సూక్తివైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు
తే. నైషధాదిమహాప్రబంధములు పెక్కు, చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ!
యిపుడు చెప్పఁదొడంగినయీప్రబంధ, మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర.

ఇట్లని శ్రీనాథునిచే భీమకవి ప్రథమకవిగా వర్ణింపఁబడియెను.

దీనినే స్థిరపఱుచుచు నొక్కపద్యము గాన్పించును. అది నన్నయ భీమకవిని నుతియించి చెప్పిన దని యిదివఱకు వ్రాసియునా అ దెట్లన్నను:—

చ. మతి, ప్రభ, సీగఁ, జేర్మి, సిరి, మానము పెంపున, భీమునిన్, బృహ
స్పతి, రవిఁ, గర్ణు, నర్జునుఁ, గపర్ది, సుయోధనుఁ, బోల్పఁ, బూనవా
మతకరి, తైష్ణు, దుష్కృలు, నమానుషు, భిక్షు, ఖలాత్ము నెంచి వా
క్సతిపు, శశిన్, శిబిన్, గోమరుపామిని, మేరువు, నబ్ధిఁ, బోల్చెదన్.

(ఇది భీమకవి చెప్పినఛందస్సులోఁ జూడనగును.)

భీమకవి గొప్పదైవజ్ఞుఁడని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. దానిం దెల్పుటకు భీమకవీయప్రశ్నలక్షణ మనునొక చిన్నప్రశ్న శాస్త్ర మిందులోఁ జేర్చెదము:—

శ్లో. ప్రష్టోక్తాద్యాని అంకాని అష్టభాగావశిష్టకే, సూర్యాదితో గ్రహం జ్ఞాత్వా తాని చాష్టోత్తరే శతే. త్యక్త్వా శేషం తు విజ్ఞాయ పునః పృష్టం తథా వద, అంకాని చాష్ట శేషే తు పూర్వవ ద్గ్రహనిర్ణయః. అష్టోత్తరశతే శేషే పునరుక్తాని సంత్యజ, శిష్టాష్టోత్తరశేషే తు అష్టభి ర్హారణే కృతే. శేషే గ్రహం తు విజ్ఞాయ ప్రథమోక్తాంకశేషకే, ఏకం విసృజ్య శేషాంకా నష్టభి ర్గుణయే త్తతః. తస్మిన్ ద్వితీయశేషం తు సంయుక్తేఽంకవినిర్ణయః, గ్రహత్రయం నిర్ణయాంకే క్రమా త్రిష్వే త్ఫలంభవేత్. ఆద్యోక్తాంకస్య శేషంతు జ్ఞేయ మాద్యగ్రహేణ హి, తస్మి న్నేకంవిసృజ్యాన గుణయే చ్చైవ మష్టధా. గణితాంకేషు సంయోజ్యా ద్వితీయగ్రహసంఖ్యకమ్, మిళి త్వాంకాని యావంతి తచ్ఛోధకేఽస్తగ్రహక్రమః. ఇత్యుక్తం భీమకవినా స్వలోకోప కారకమ్.

భీమకవీయప్రశ్నలక్షణము

ఆంధ్రభాషచేత నర్థము. ఈప్రశ్నలు చెప్పుక్రమ మెట్టి దనినఁ బ్రశ్న యడిగెడువారిని నూటయెనిమిదింటిలో నీమనస్సునకు వచ్చినన్ని యంకెలు తలఁచుకొని చెప్పు మని యడిగి యతఁ డెన్ని తలఁచుకొన్నా నని చెప్పునో యాయంకె లెనిమిదింట భాగింపఁగా శేషించినయంకెలు సూర్యాదిగ్రహములుగా నెంచి గ్రహనిర్ణయము చేయునది. అతఁడు చెప్పినయంకెలు నూట యెనిమిదింట తీసివేయఁగా మిగిలినయంకె లెన్ని యని జ్ఞాపక ముంచుకొనవలయును. మరల నతనిని మునుపటి లెనే యంకెలు తలఁచుకొమ్మని మరలఁ జెప్పినయంకెలు మునుపటి చే యెనిమిదింట భాగింపఁగా మిగిలినయంకెలకు సూర్యుఁడు క్రమముగా ఫలానాగ్రహ మని యెఱుఁగునది. మునుపటి డవమాఱు చెప్పినయంకెలు పూర్వమందు మిగిలినయంకె

లలోఁ దీసివేయఁగా నూట యెనిమిదింటికి నెన్ని యున్నవో యవి పూర్వమువలెనే యెనిమిదింట భాగింపఁగా శేష మెన్ని యంకెలున్న వి యో యాయంకెలకు సూర్యుఁడు మొదలు క్రమముగా గ్రహము ల ను నిర్ణయించి మొదటఁ దలఁచుకొనిన శేష మంకెలలో నొకటితీసివేసి మిగిలిన యంకె లెనిమిదింట హెచ్చ గుణించి యందులో రెండవమూ డిగిన యంకెల శేషము కలిపిన నెన్ని యగుచున్నవో యన్నవశ్లోకములో వచ్చినగ్రహత్రయమును దెలిసికొని శుభాశుభఫలములు చెప్పెడు నిర్ణయము. ప్రథమో క్తాంక శేషము మొదటిగ్రహమునుబట్టి తెలిసికొన వలయును. అందులో నొకటి తీసివేసి శేషము ౮-చే హెచ్చ గుణించి యా హెచ్చ గుణించినసంఖ్యలో ౨ గ్రహసంఖ్య కూడఁ గలిపిననలు వదినాలుగు అంకెలలో నన్నవశ్లోకము చూచుకొనిన నేగ్రహ క్రమము వచ్చునో యాశ్లోకములో నున్నమంచిచెడ్డ లాప్రశ్నకు ఫలముగాఁ జెప్పునది. "ఆద్యోక్తాంకస్య శేషంతు" అనుదానికి నర్థము. ఎనిమిది యంకెలు తలఁచుకొని రాహువు మొదటిగ్రహ మయినపక్షమునకు నెనిమిదింటలోఁ దీసివేసి యేడును నెనిమదింట హెచ్చ గుణించి రెండవ గ్రహసంఖ్య కలుపుకొనవలయును. తొమ్మిదియంకెలు తలఁచుకొనిన రవి మొదటిగ్రహ మగునే నొకటి తీసివేసి శేషము లేదు గనుక హెచ్చ గుణించుట యక్కఱ లేదు. రెండవగ్రహసంఖ్యశ్లోకము నే చూచుకొన వలయును. శ్లోకములఫలము మొదటినుండియుఁ జెప్పెదను. మేకిమేకీ మేకిమేకీమె మెమేకీదశ్యైవమే, కిమెమేకీచపక్షేకీ కిమెమేక్యష్టమేకిమే, కీకిమె మెకిమే మేకీపక్షేమేకీకిమేత్యపి, చతుష్షష్ట్యాత్మకశ్లోక ఫల మేవం ప్రకీర్తితమ్.

శ్లో. రవౌ షట్చ ద్వాదశ చ త్రివింశష్షడ్విగంశతిః, త్రయస్త్రింశచ్చతుస్త్రింశ త్సప్తత్రింశదథోచ్యతే. షడష్టనవచత్వారింశ ద్ద్విపంచాశద్ద్విషష్టికమ్, యఃపంచ దశకం శ్లోకం భీమోక్త గ్రంథతత్త్వగమ్. ఆదిత్యార్క సుధాంశు శ్చే ద్విజయ శ్శ్రీసమాగమః, ఈప్సితరి సుఖసంపత్తిః కల్పవృక్షప్రదర్శనాత్. ౧. భానుచం ద్రార్కయుక్త శ్చే ద్విదేశగమనం భవేత్, బంధువర్గజనై ర్ద్వేషశ్శాంతివృక్ష ప్రదర్శనాత్. ౨. అర్కాంగారాహియుక్తా శ్చే త్స్వస్థానే పూజ్యతే సదా, జ్వరాదిరోగనాశ శ్చ లభతే ప్రియదర్శనాత్. 3. అర్కసౌమ్యశని ర్యత్ర దృశ్యంతే కార్యహానికః, శక్రస్యాపి శ్రియం హంతి మారకస్య ప్రదర్శనాత్.

సూర్యజీవభృగుర్యోగా ద్ధ్బలాభస్సుప్రియం భవేత్, సుఖాప్తి మాయురారో
గ్యం లభతేమృగదర్శనాత్. ౫. మార్తండశుక్రజీవా శ్చేన్మరణంరోగపీడనమ్,
కుక్షిరోగం మానహానిః కారాగృహనిదర్శనాత్. ౬. అర్కార్కిబుధసంయోగే
బంధుప్రీత్యా చ జీవనం, నష్టస్య లాభదేశత్వం విమానం పూజ్యదర్శనాత్. ౭.
అర్కాహిభౌమసంయోగే వ్యాధిరోగాదిక్షౌర్యకృత్, మానహానిర్వినాశశ్చ కా
రాగృహనిదర్శనాత్. ౮. య త్రేందుభానుసూర్యా శ్చ స్వస్థానే పూజతే
సదా, ఈప్సితం సర్వసంపత్తి రైరావతనిదర్శనాత్. ౯. చంద్రసోమాహియు
క్తాశ్చే త్సర్వసంపత్సమృద్ధయః, సువార్తా రాజపూజాచ విజయ శ్రీనిదర్శనాత్.
౧౦. చంద్రాంగారకార్కి చ వినష్టం లభతే ధనమ్, విజయం సర్వసంపత్తి
ర్మహామేరుప్రదర్శనాత్. ౧౧. సుధాంశుసౌమ్యశుక్రాశ్చే ద్వ్యాధిః క్షామ
భయం భవేత్, భవే త్సజ్జనవిద్వేషో దావానలనిదర్శనాత్. ౧౨. యథేందు
గురుజీవాశ్చ ధనధాన్యసమృద్ధయః, రాజపూజ్యం మహాకీర్తిః పద్మాకరనిదర్శ
నాత్. ౧౩. యథేందుశుక్రసౌమ్యాశ్చ దృశ్యంతే తత్ర బంధుభిః, దృశ్యతే
సుఖసంవాచ్యం కుంజరస్య ప్రదర్శనాత్. ౧౪. యది చంద్రార్కిభౌమాశ్చధన
లాభఃప్రియం యశః, బంధుప్రీతి రతిశ్చైవ శ్వేతచ్ఛత్రాదిదర్శనాత్. ౧౫.
యథేందురాహుచంద్రాశ్చపురా భూపభయం భవేత్, పశ్చాద్రాజ్ఞశ్చ సన్మానం
దధికుంభప్రదర్శనాత్. యథానుజార్కిరాహుశ్చబహులాభ స్తథాభవేత్, జయం
లాభోనృపా త్పూజా మత్తమాతంగదర్శనాత్. ౧౬. ఆరచంద్రార్కిసంయోగే
ప్రస్థానే భయ ముచ్యతే, స్వస్థానే సుఖ మాప్నోతి కామధేనుప్రదర్శనాత్.
౧౮. భౌమద్వయసితై ర్యుక్తే ధనలాభః ప్రియం యశః, శ్రీలాభం చ సుసం
ప్రీతిః కామధేనుప్రదర్శనాత్. ౧౯. ఆరసౌమ్యసురేజ్యా శ్చేన్నిచాశ్రయత
తో భవేత్, స్వస్థానే సుఖ మాప్నోతి హరిదశ్వస్య దర్శనాత్. ౨౦. అం
గారగురుసౌమ్యాశ్చే త్సర్వశత్రుక్షయో భవేత్, స్వస్థానే సుఖ మాప్నోతి
హరిదశ్వప్రదర్శనాత్ ౨౧. భౌమశుక్రకుజేషు స్యా ద్రాజ్యలాభోధనాగమః,
భూలాభో వస్త్రలాభ శ్చ ధరణీధ్రప్రదర్శనాత్. ౨౨. భౌమమందసుధాంశు
శ్చే త్కార్యహానిరనర్థతా, అతిక్లేశ శ్చ భవతి శాల్యవృక్షప్రదర్శనాత్. ౨౩.
భౌమస్వర్భానుభానూనాం మనసా చింతితం ఫలమ్, బంధుమిత్రధనప్రాప్తి శ్చిం
తామణినిదర్శనాత్. ౨౪. బుధార్కార్కిషు యుక్తేషు మిత్రతా మధిగచ్ఛతి,
ధనలాభం చ విజ్ఞేయం పద్మాకరనిదర్శనాత్. ౨౫. బుధేందుసితయోగే స్యా
దతిక్లేశో మహా ద్భయమ్, బంధుమిత్రవిరోధశ్చ శూన్యవాపీప్రదర్శనాత్.
౨౬. సౌమ్యారగురుసంయోగే హ్యనేకశుభదర్శనమ్, స్వస్థానే సుఖ మాప్నోతి
తరుణాదిత్యదర్శనాత్. ౨౭. సౌమ్యత్రయసమాయోగే రాజపూజా

ధనాగమః, సౌఖ్యం చ ప్రయతం చైవచూతవృక్షప్రదర్శనాత్. ౨౮. సౌమ్య కేతుభేషు స్యాద్రాజ్యలాభో ధనాగమః, శ్రీలాభ స్స్యాత్సమాయోగే ర క్తాంబరనిదర్శనాత్. ౨౯. సౌమ్యశుక్రేందుసంయోగే ఆరోగ్యం ధనసంపదః, గమనే సుఖ మా ప్నోతికేతక్యాశ్చ ప్రదర్శనాత్. సౌమ్యార్కిభానుసంయోగే ధనోత్సాహవివర్ధనం, సర్వోత్సాహో మనుష్యాణాం బృందావననిదర్శనాత్. ౩౧. బుధో రాహుశ్చ రాహుశ్చ సహసా సర్వసంపద, స్వస్థానే కార్యసంపత్తి ర్వైరావకనిదర్శనాత్. ౩౨. గురుభానుశ్చ శుక్రశ్చ యాత్రాయాం నిష్ఫలం భ వేత్, మిత్రస్యాత్మవిరోధశ్చ శూన్యవాపీప్రదర్శనాత్. ౩౩. గురుచంద్రసు రేజ్యాశ్చ మహ ద్దుఃఖ మవాప్నుయాత్, అత్మార్థం బంధువిద్వేషో భిన్నపత్ర ప్రదర్శనాత్. ౩౪. గురుభౌమబుధేషు స్యా న్నష్టద్రవ్యాగమో భవేత్, రాజ్య లాభో మహోత్సాహో దర్పణస్య ప్రదర్శనాత్, గురుసౌమ్యారసంయోగే ఈప్సితస్య సమాగమః, అతిస్నేహశ్చ సౌఖ్యం చ నవరత్నప్రదర్శనాత్. ౩౬. గురుద్వయేందుసంయోగేగోత్రబంధువిరోధకృత్, కార్యనాశశ్చ జాయంతే వసుదేవప్రదర్శనాత్. ౩౭. గురుభార్గవభానుశ్చ విద్యాలాభశ్చ సర్వదా, గురు ప్రతిష్ఠాసంపత్తిర్దేవేంద్రస్యప్రదర్శనాత్. ౩౮. వాగీశమందరాహూణా ముద యో రాజ్యసంకటః, మిత్రలాభో నృపా త్పూజా కుమారస్వామిదర్శనాత్. జీవార్కిమందసంయోగే శత్రుక్షయ మథాగమః, అర్థలాభో భవే త్సౌఖ్య మైరా వత్యాః ప్రదర్శనాత్. ౪౦. శుక్రభానుశ్చజీవశ్చపుత్రలాభో ధనాగమః, పుత్ర సౌఖ్యంచ భాగ్యంచ దావాదిప్రియదర్శనాత్. ౪౧. శుక్రసౌమ్యబుధేషు స్యా త్పుత్రనాశో ధనాగమః, జనాశ్వధనసంపత్తి ర్దీర్ఘజస్య ప్రదర్శనాత్. శుక్రభానుబు ధేషు స్యా త్పుత్రలాభో ధనాగమః, స్థానే స్థానేతు పూజ్యంతే పుష్పవృక్షే ప్రద ర్శనాత్. ౪౩. కావ్యసౌమ్యేందుసంయోగే రాజకీర్తి ర్ధనాగమః, కార్యసిద్ధిశ్చ విద్యేయాపూర్ణకుంభప్ర ౪౪. కావ్యజీవార్కిసంయోగే సర్వకార్యంచ సిద్ధ్యతి, భవే త్సుఖ [illegible] కుంభప్రదర్శనాత్. ౪౫. శుక్రద్వయ భుజంగాశ్చ జన [illegible] మనే చింతా ఊషరస్య ప్రదర్శనాత్. శుక్రార్కిమం [illegible] సంపదః,యాత్రాయా మర్థలాభ స్స్యాత్ ల్లతావ [illegible] హుస్థితై ర్వ్యక్తే నృపపీడా రణే ర ర్శనాత్. ౪౮. యది మం

సూర్యేషు విద్యా సౌఖ్యం ధనం యశః, అంతే మహద్భయం చైవ కార్యభంగనిదర్శనాత్. మందజీవభుజంగేషు పుత్త్రలాభో ధనాగమః, యోషిత్సంగం చ లభతే క్షీరసాగరదర్శనాత్. ౧౩. శనిశుక్రార్కిసంయోగే స్థానభ్రష్టం స్థిరం యశః, అంతే మహద్భయంచైవ కార్యభంగనిదర్శనాత్. ౧౪. ద్వయార్కిశుక్రసంయోగే సంస్థిరాశ్చ సుఖాదయః, గమనే కలహం రూఢిః రూపరాగప్రదర్శనాత్. ౧౫. మందాహిగురుసంయోగే సుస్థిరశ్చ సుఖోదయః, గమనే భూషణం భూతిః పుత్రజీవప్రదర్శనాత్. ౧౬. రాహుభానుకుజేషు స్యాద్రాజ్యలాభో ధనాగమః స్థానే స్థానే తు పూజ్యంతే మిత్త్రలాభప్రదర్శనాత్. ౧౭. రాహుచంద్రేందుసంయోగే యాత్రాసిద్ధి స్సమాగమః, స్నేహవృద్ధి శ్చ భవతి శంఖవస్త్రప్రదర్శనాత్. ౧౮. రాహుమంగళభానూనాముదయే మంగళోత్సవః, సర్వశత్రుజయావాప్తి ర్దేవేంద్రస్య ప్రదర్శనాత్. ౧౯. రాహుసౌమ్యభుజంగేషు శత్రునాశో ధనాగమః, కార్యసిద్ధిశ్చ భవతి మహామేరుప్రదర్శనాత్. ౨౦. భుజంగజీవమందేషు తేజోవిజయ వృద్ధయః, రాజపూజా భవే ద్వృద్ధి ర్మహాలక్ష్మీప్రదర్శనాత్. ౨౧. రాహుశుక్రసితేషు స్యా ద్వ్యర్థతా కార్యనాశనం, శత్రుపీడా చ భవతి నష్టచంద్రప్రదర్శనాత్. ౨౨. రాహు ర్మందో గురుశ్చైవ యాత్రా మర్థఫలం భవేత్, పశ్చాత్క్రమేణ సౌఖ్యంచ దధికృత్యనిదర్శనాత్. సరాహురాహు సౌమ్యాశ్చ ధనలాభో భవే త్సుఖం, గమనే రాజపూజా చ పూర్ణకుంభప్రదర్శనాత్. ౨౪. *

సంపూర్ణము.

ఈ భీమకవి శాపానుగ్రహసమర్థుఁ డనుటకు మఱియొకకథ గలదు. అది యెట్లనఁగా:—

చామర్లకోట యను గ్రామమునకు సమీపమున భీమవర మను నొకపట్టణము గలదు. అది పూర్వ [illegible] ేక్య భీముఁడు కుమారభీముఁడు అనునొక రాజవర్యునకు [illegible] నుండెను. ఒకానొక

* ఈ కవి నృసింహపురాణమున [illegible] దానిలోనిదే యీ
మనియు నీనడుమ ముద్రిత మై [illegible] భవభూమికలో
డి కానవచ్చెడిని.

సమయమున భీమకవి యాయూరికిఁ బోయి యుండఁగా నాయూర నుండువా రెవ్వరును భీమకవి నివసించుటకు బస నొసఁగక యుండి రనియు దానికిఁ గనలి భీమకవి యాయూరు త్వరలోనే పాడుపడు నని శాపం బిచ్చి యథేచ్ఛం బోయె ననియు నాఁడు మొదలు ఆ చళుక్య భీమవరము భూమిలోఁ గలసె ననియుఁ జామర్లకోట భీమవరము గ్రామ వాస్తవ్యులచే నేఁటికిని వాడుకొనంబడుచున్నది. చామర్లకోట కాలువ గుండ రాజమహేంద్రవరమువైపు పోవుచో హుసేనుపురము సమీపమున నొక ప్రాచీనదేవాలయము గాన్పించును. ఆ దేవళము మొదలు ప్రస్తుతపు భీమవర భీమేశ్వరపు దేవళమువఱకును బూర్వపుభీమవరము లోని యొక వీధి వ్యాపించి యుండె ననియు నటులనే యూరంతయు దానిం జుట్టుకొని యుండె ననియు నాయూరు దిబ్బచేరు ననుభయము గలవారందఱును ఆపాడు వదలి దానికి అర్ధక్రోశము దూరమున నున్న చామర్లకోటదగ్గఱ నిప్పు డుండుభీమవరము కట్టుకొని ప్రవేశించి రనియు వాడుక గలదు. అయితే చామర్లకోటలో నుండెడు కోటయును నీ భీమవరమును నవీనములుగా కట్టఁబడి యుండనోపును. ఆ కోటకే చామర్లకోట యనునామంబు లేక భీమవరముగానే వాడుక గల్గి యుండు నని శ్రీనాథునికాలమునాఁటికిఁగూడ, జళుక్యభీమవరనామంబు వ్యాప్తంబై యుండుటంజేసి యూహింపనై యున్నది. శ్రీనాథుఁడు తనవీథినాటకములో తెనుఁగురాయని కస్తూరి యిప్పించు మని కోరి చెప్పినపద్యములో నీ యూరియుదాహరణ మిచ్చి చెప్పినపద్యము

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ కస్తూరికా
భిక్షాదానము చేయ[illegible]కవిగాడ[illegible]ందారకశ్రేణికి
దాక్షారామచళు[illegible] భీ
వక్షోజద్వయ[illegible] [illegible]నల్.

అతనిశిరంబుతో మాత్రము సహగమనంబు చేయుతలంపున నుండఁగా నంతట నామార్గమున నీభీమకవి తటస్థ మయ్యె ననియు నపుడు రణ తిక్కనభార్య యతనికి నమస్కరింప "సౌభాగ్యవతీ భవ" అని దీవిం పఁగా నపుడు సమీపమున నున్న వార లామె పెనిమిటిమృతుండై యుండె నని తెల్పఁగా నామె వచ్చి తనపెనిమిటిని బ్రతికించి తన్ను రక్షింపుఁ డని ప్రార్థించె ననియు దానికి భీమకవి రణతిక్కనశిరంబును, గళేబరం బును గూర్చి యుంచిన బ్రతికించెద ననిన నపు డాపతివ్రత లేచి తన పతిశరీరఖండంబులు పైకి వచ్చియుండవలయు నని ప్రార్థింపఁగా నామె పాతివ్రత్యవిశేషంబున నాఖండంబులు నృత్యము చేయుచు రణభూమి నుండి పైకి నిల్చె ననియు దానికి భీమన సంతసించి యారణతిక్కనను బునర్జీవితునిఁ జేసె ననియు నొకకథ గలదు. ఆసమయంబున భీమకవి చెప్పినపద్య మీక్రింద వివరింపఁబడును.

క. గుణములనిధాన మగుమన,రణతిక్కఁడు తాఁ గళేబరంబును శిరముం
గణఁక మెయిఁ గలియ బ్రతుకును, బ్రణుతాఖిలవైరిమకుటభాసితపదుఁడై.

ఇట్లు చెప్పినవెంటనే తిక్కన సజీవుఁ డయ్యె ననుమొదలగుసంగ తులు తెల్పు నొకకథ గలదు. అది యెంతవఱకు నమ్మఁదగునో ఆలో చింపవలసి యున్నది. ఈ కథ పరిశీలించి చూడఁగా నన్నయభట్టా రకుఁడు, భీమకవి, తిక్కనకవితండ్రి యగు కొమ్మనామాత్యాదులు నేకకాలీను లని దేశంబునం గలప్రతీతినిబట్టి యిది కల్పింపఁబడియైన నుండవలెను. లేదా కొంచెమెచ్చుతగ్గు కాలములో నన్నయతిక్కనాదు

గ్రంథదృష్టాంతము లు కాన్పించుచున్నవి గనుక నితఁడును
[illegible]నుఁడై యైన నుండవలెను — [illegible]త్రింశన్మంత్రి చారి
రణతిక్కన [illegible] [illegible]యు నితనితండ్రి
[illegible]న్న పెంచుకొని

కావున నతనిచే రచియింపఁబడిన భీమకవీయప్రశ్న మనునొకచిన్న జ్యోతిషగ్రంథమును, భీమకవిఛందమునుగూడ నీచారిత్రముతోడనే వీలయినవఱకు ముద్రించెదము. భీమకవిఛందము అతనిచే నతని కుమారున కుపదేశింపఁబడినట్లును ఆకుమారుఁడు దానిని గ్రంథముగాఁ జేసినట్లును ఆఛందములోని యీ క్రిందిపద్యములవలన గాన్పించుచున్నది. అది యెట్లన్నను:—

క. పరఁగినవిమలయశోభా, సురచరితుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిలకళా
పరిణతుఁ డమ్మ్యాను భూభృ, ద్వరవిమలప్రసాదితోద్భవశ్రీయుతుఁడై.

క. కమనీయసమస్తకళా, గమములకును జన్మభూమి కావ్యము కావ్యా
గమవిదుఁడు సర్వవిదుఁ డని, సమయచతుష్టయమునందుఁ జదివిరి మొదలన్.

క. కావునఁ గవిత్వతత్త్వము, భూవలయములోనఁ దలఁపఁ బూజ్యం బని స
ద్భావమునఁ జెప్పెఁ గావ్యక, ళావేదులు పొగడఁ గావ్యలక్షణమహిమన్.

అనువీనివలన భీమకవికి సంతానము కల దనియు నందులో నొకరి చేత గ్రంథము గూడ [illegible]బడె ననియు మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఆఛందము మన [illegible] యుగఁ గాలాంతరమునఁ బ్రకటింప [illegible] [illegible]న నుడువం [illegible] వఱకు వ్రాయు -

వ్రాయుట కవకాశమే యుండదు. కావున మనము ప్రకృతము ముందీ రెండుశాఖలవారింగూర్చి చెప్పఁబోవుగ్రంథమునకు సంగ్రహరూపమునఁ గొంత చెప్పి చారిత్రము అనంతరము ఆయాశాఖలవారికి వలయు నేని ఆయాగ్రంథములు ప్రత్యేకము ప్రకటింతము. ఇదివఱలో మనము భీమకవిచరిత్రములోని మైలమభీమనవంశస్థులు మనదేశములలోని పూసపాటివారని వ్రాసి యున్నాము. ఇపు డామైలమభీమనచారిత్రము నుడువుటకుముందు అతనివంశస్థులగు పూసపాటివారిచేఁ బూర్వము నుండియు సంపాదింపఁబడినబిరుదము లెవ్వియో వానిం దెల్పి వానికాల మెద్దియో నిర్ధారణ చేసియుంతము. ఇదిముందు మనము ప్రకటింపఁబోవు మైలమభీమనవంశచారిత్రమునకుఁ బీఠిక యై యుండును. అటులనే బడబానలభట్టుచారిత్రము వ్రాయుటకు ముందుగా నతనివలన శాసింపఁబడిన వెలమలలోఁ బద్మనాయకులను వెలమవారిలో ముఖ్యులగు రేచెర్ల గోత్రమువారిబిరుదంబులు వ్రాసి యుంచిన దానికి నిది పీఠికయై యుండును. కావున నిటఁ బూసపా [illegible] ంబులును, వేంకటగిరి వారి బిరుదములును విశదీకరింత [illegible]

౧.

వలనం గ

౫. హాఁవిరుదాంకుఁడు—అనుబిరుదునకు హేసబిరుదగండఁ డని పాఠాంతరము గలదు.

౬. ధారాపురీగహనదావధనంజయుండు—దీనికి ధారాపురీ శుష్కారణ్యపావకుఁ డనుపాఠాంతరము గలదు. ధారాపురము భోజుని ముఖ్యపట్టణము. ఈభోజుఁడు విదర్భదేశాధిపతి. దీనికి Bidar అని యవనాదులవలన నామంబు గలిగినది. ధారాపురిని జయించె నని చెప్పుటచే బీదరని చెప్పఁబడువిదర్భదేశము గూడ నాక్రమింపఁబడె నని చెప్పవలసియున్నది.

౭. గండధనంజయుఁ డని యున్నబిరుదునకు గండలకు ధనంజ యునివంటివాఁ డని యర్థము.

౮. మేదినీరాయమృగవేటకారుఁడు—దీనికి మేదినీరాయ మృగ సముదయచండమృగయుఁ డని పాఠాంతరము. సింహాచలమునొద్దనున్న పొట్నూరునకుఁ బూర్వము ప్రభువులు మేదినిరాపువారు. వీరిలోఁ గృష్ణరాయని నెదిరించినయతనిని కళింగమేదినీవిభుఁ డని పెద్దనవలనం జెప్పఁబడియె. అట్టిమేదినీరాయనామముగల రాజును జయించుటం జేసి యీబిరుదు గలిగినది.

౯. వీరకేదారుఁడు—ఇది వీరశ్రేష్ఠుఁ డని తెల్పును.

౧౦. కృష్ణవేణీ జలక్రీడా వినోద పరాయణుఁడు—తఱుచుగాఁ గృష్ణానదిలో స్నానముచేయు కుతూహలము గలవాఁడు. కొందఱ కాలములో నమరావతియు మఱికొందఱకాలములో బెజవాడయును ముఖ్యపట్టణములై యుండెను. ఈ రెండుస్థలములలోపలంగూడ కృష్ణా నది ప్రవహించును గనుక నీబిరుదు సర్వత్ర చెల్లును.

౧౧. ఖడ్గనారాయణుఁడు. ౧౨. దుర్జయకులకులాచల కంఠీరవుఁడు. ౧౩. రణరంగ భైరవుఁడు.	ఇవి చారిత్రమునం దెల్పు బిరుదులు కావు.

౧౪. మాళవరాజమస్తకశూలంబు—దీనివలన మాళవరాజును దన వశవర్తిఁగఁ జేసికొనియె నని తేలుచున్నది. ఈ వంశస్థులలోని గాచిరాజు అనునతఁడు మాళవరాజును జయించి అతనిమన్యసుల్తాన్ బిరుదు లాగుకొనియెను.

౧౫. కర్ణాటరాజకందకుద్దాలకుఁడు—దీనికి కర్ణాటసంస్థాన కందకుద్దాళికుఁ డని పాఠాంతరము. కర్ణాటరాజులను మొదలుతోఁ బెల్లగించి యారాజ్య మాక్రమించుకొనె నని భావము.

౧౬. వైరిరాజోరగవైనతేయుఁడు.
౧౭. శౌచగాంగేయుఁడు.
౧౮. వీరసేతు ప్రతాపభాసురుఁడు. } చారిత్రోపయోగములు కావు.

౧౯. వామఘురీధరుఁడు—దీనివలన నిప్పటివఱకు నీవంశమువారి వలన కత్తి యెడ్మభాగమందు ధరియింపఁబడు ననుసాంప్రదాయము తేలుచున్నది.

౨౦. నెల్లూరు, యెలమంచిలి, కంచి, దేవగిరిచూరకారుఁడు—ఈ నాల్గిటి రాజ్యరమాచూరకారుఁ డని పాఠాంతరము. దీనిలోఁ జెప్పఁబడిన నాలుగుపట్టణములు నాలుగురాజధానులు. అందు నెల్లూరు మనుమసిద్ధిరాజుది. ఎలమంచిలి కళింగాధిపునిది. కంచి చోళప్రభునిది. దేవగిరి యాదవవంశ ప్రభువులది. దీనిని దురుష్కులు తమస్వాధీనము చేసికొని తరువాత దౌలతాబా దనునామాంతరముచే వ్యవహరించు చుండిరి. ఈ బిరుదు సంపాదించునాఁటికి ఈనాల్గురాష్ట్రములం జేర్చి కొనినట్లు కాన్పించును.

౨౧. ఆంధ్రకటకవజ్రప్రాకారుఁడు.—ఆంధ్రదేశ కటకమునకు వజ్రప్రాకారముగాఁ గలవాఁడు.

౨౨. మానగోవిందనామధేయుఁడు.
౨౩. కుంతకౌంతేయుఁడు. } చారిత్రోపయోగములు కావు

౨౪. విజయవాటికా సింహాసనాధ్యక్ష మాధవవర్మాన్వయ లలాముఁడు.— విజయవాటి అనియు లేక బెజవాడ అనియు బిజయపుర

మనియు వాడు బా ఉచ్చరింపఁబడును. ఈ స్థలమున మొదట సింహాసనము సంపాదించినయతఁడు మాధవవర్మ. అతనివంశశ్రేష్ఠుఁ డని యర్థము.

౨౫. కనకదుర్గావరప్రసాద లబ్ధవైభవుఁడు.—ఈ బెజవాడపట్టణమున వేంచేసియున్న కనకదుర్గామహాదేవిని పయిమాధవవర్మ యుపాసింపఁగ ఆమహాదేవీకటాక్షమున చతురంగబలములును, అనంతైశ్వర్యమును లభించెను.

౨౬. గరుడ భైరవధ్వజప్రాభవుఁడు.—గరుడధ్వజము, భైరవధ్వజమును గలవాఁడు. ఇది వీరివంశజులలో కొందఱు వైష్ణవులుగానున్నట్లును, మఱికొందఱు శైవులుగా నున్నట్లును సూచించును.

౨౭. కొలిపాకపురీధవుఁడు.—కొలిపాక యనుపట్టణము అధికారస్థానముగాఁ గలవాఁడు. కొందఱు ప్రభువులకాలములో నిది ముఖ్యపట్టణ మాయెను.

౨౮. సహకారబాంధవుఁడు.—

౨౯. దశలక్షహయ, అష్టసహస్ర గజవల్లభుఁడు.—ఈ విశేషసేనలు కనకదుర్గాప్రసాదమువలన మాధవవర్మకుఁ గల్గినవి. అపు డీ బిరుదు గలిగినది.

30. మల్లికావల్లభుఁడు.—

3౧. లాట, భోట, చోళ, గౌళాదిరాజపురసర్వస్వాపహారుఁడు.—దిగ్విజయంబు చేసి పై దేశములలోని ధనమును కొల్లగొట్టి వచ్చినవాఁడని యర్థము

3౨. పరిచ్ఛేదివంశాభరణము.—మైలమభీముఁడు కారణాంతరమునఁ దనకత్తిం గొని తానే నఱికికొని మృతుం డయ్యెను. కావున నాతనికి బరిచ్ఛేది యనుబిరుదు గలిగినది.

33. బిరుదరాయరాహుత్తవేశ్యాభుజంగుఁడు.

3౪. కళ్యాణరాజదుర్మదవిభంగుఁడు—. ఇందుఁ దెలుపఁబడిన కళ్యాణపురము పశ్చిమచాళుక్యులకు ముఖ్యపట్టణము. ఈ ముఖ్యపట్టణము గలదేశమునకుఁ గుంతలదేశ మని పేరు. ఈపట్టణము తురుష్కుల

స్వాధీనమైన పిమ్మట నాసమీపమునుండు బీజపూరు (Bijapore) ఆదేశమునకు ముఖ్యపట్టణ మాయెను. ఆ సంస్థానమునకుంగూడ బీజపురరాజ్యమనియే పేరు గలిగెను. అయితే మైలమభీమనకాల మగుశాలి వాహన సం. 975 (A. D. 1053) నాఁటికి కళ్యాణపుర మనునామమే కలదు. *

37. సేతుశీతాచలాస్తోదయాద్రిబిరుదశాసనస్తంభవిభ్రాజితుఁడు —వీరివంశస్థులలో నొక మాధవవర్మ యనురాజు దిగ్విజయార్థము కృష్ణదేవరాయలకాలమునాఁడు బయలుదేఱి యనేకస్థలములు జయించి సేతువువఱకును దనజయస్తంభములు పాతించినట్లు గ్రంథములలో దృష్టాంతము గలదు.

36. భారుహాముస్నె గండపెండేర విరాజితుఁడు—దీనికిఁ బాఠాంతరమే యర్థముగా నుండును. ఎట్లన్నను, భారుహామన్యరాజన్యకోటీరకోటిహీరచారుభుపష్యమాణసమాశ్రితపాదపంకజుఁ డని.

37. కళింగరాయప్రళయకాలాభీలుండు—ఇందలికళింగరాయఁడు రాజకళింగగంగు కానోపును. లేదా కళింగరా జని యయిన నన వచ్చును. మయిలనమభీమనయును, రాజకళింగగంగును నేకకాలీనులు కావున మొదటియర్థమే యనుకూలించి యుండును.

38. కిమిడిరాయమానవిభాళుఁడు—దీనిపాఠాంతరము కిమిడెరాజమానతిమిరార్కుఁ డని యున్నది.

39. గంగిమంగితలగండుగండఁడు—

40. మండలీకరగండఁడు—

41. కరవాలరుద్రుండు—.

42. విమతవీరభద్రుండు—

* ఒక యాంగ్లేయచారిత్రములో, (The capital of the Western Chalukyas was Kalyan or Kalyanapura Someswara. Trylokya Malla was ruling over it as early as in 975 Saka (1053. A. D.) అని యున్నది. ఈబిరుదువలన నీవంశస్థులు కల్యాణరాజును జయించి యారాజ్యమాక్రమించినట్లు కాన్పించును.

వే ము ల వా డ భీ మ క వి

౪౩. బల్లాడగోధూమఘట్టన ఘరట్టుఁడు—ఇందలి
కటకదేశప్రభుఁ డగుభల్లవాఁనియందు వర్తించును. బల్లా
ని పశ్చిమదేశమున నొకసంస్థానమువారు గలరు. వారికి
జెల్లును. కొంతకాలము క్రిందట వీరిరాజ్యము తూర్పునఁ గట
కును, పడమట దేవగిరివఱకును వ్యాపించి యుండుటంబట్టి యి
శబ్ద మెట్లన్వయించిన నన్వయింపవచ్చును. లేదా యిద్దఱయెడ
చిన దని చెప్పినఁ జెప్ప నొప్పును.

౪౪. భోజరాజదిశాఘట్టుండు—దీనికిఁ బాఠాంతరము
రాజదిక్ప్రవీణకీలికీలాకరాళుఁ డని కలదు.

౪౫. చాళుక్యరాజరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁడు — చా
పూర్వచాళుక్యులు పశ్చిమచాళుక్యు లని రెండు తెగలవా
అందుఁ బూర్వచాళుక్యులముఖ్యపట్టణము రాజమహేంద్ర
పశ్చిమచాళుక్యులముఖ్యపట్టణము కళ్యాణపురము. ఇదివ
34 వ బిరుదులోఁ గళ్యాణపురములోని చాళుక్యులఁగూర్చి
యున్నాఁడుగాన నిపుడీ బిరుదు పూర్వరాజ్యమందుండు రాజమహే
వరచాళుక్యులకుం జెల్లును. వీరిలో రాజనామము రాజనరేంద్రు
జెల్లును. ఈ రాజనరేంద్రుని తండ్రి యగువిమలాదిత్యుఁడును; వై
భీమనయును సమకాలీనులు. మైలమభీమన విమలాదిత్యునియనంత
రాజనరేంద్రుని వేంగీసింహాసనము నం దెక్కించి యుండిన న
వచ్చును. లేదా యీవంశములో మఱియొకరికైన నీబిరుదు చెల్లు
చెప్ప నొప్పియున్నది.

౪౬. ఒడ్డిరాయ మీాజాలికవర్ధుఁడు—పాఠాంతరము. ఒడ్డివ
రాయ సముదాయ జీవనవిహారసమున్నత్కరవాలుఁడు—ఒడ్డియరా
మస్తకశూల ధరుఁ డని యింకొక పాఠాంతరము. ఒడ్డియరాయఁ డనఁ
నోఢ్రరాజు (King of Orissa).

౪౭. జలదుర్గదీవిమన్నెయనివేశుఁడు:—ఇట దీవిసీమలో
దుర్గము గల్గియుండె నని యభిప్రాయముగా నోపు.
తీరములోనిది.

స్థలదుర్గ కేతవరపట్టణాధీశ్వరుఁడు—కేతవరపురనాయకుఁడు.
తరము.

౯. వనదుర్గ మొగలితుర్తి ప్రభుఁడు— మొగలితుర్తిరాజ
ౢం డని పాఠాంతరము. దీనినిబట్టి మొగలితుర్తు పూర్వము
టివారి దనియు ననంతర కాలములో నిది కలిదిండివారి కియ్యఁ
ము నూహింపవలయును.

౧౦. నగదుర్గానంతగిరి ప్రభుఁడు— ఈ యనంతగిరి కృష్ణరాయల
నాఁటికి జాలఁ బ్రసిద్ధి గల పట్టణ మయియున్నది. ఈపట్టణముం
యారాజు బెల్లముకొండయును, కొండవీటిసీమయును జయించి
నున్నది. కృష్ణరాయల కాలములో నొకమాధవవర్మ యను
ిచ్చో నధికారము చేయుచుండెను. అతఁడు మిగులఁ బ్రతాప
డు.

౫౧. వీశరాయరక్కసరాయఁడు.

౫౨. తెల్లతలాటరాయఁడు— ఈబిరుదము లన్నియును శాలి
న సం. ౧౬౫౦ కాలమున మయిలమ భీమునివంశస్థులలో రాజ్య
వహించియున్న తమ్మభూపాలునివలనఁ గృష్ణవిజయ మనునాంధ్ర
ములో వివరింపఁబడియున్నవి. ఈపై వానిలో నతనిబిరుదులును
యుండును. తదనంతరకాలము మొదలింగ్లీషువారు మనదేశ
ఁ బ్రవేశించి మచిలీబందరు మొదలగుసముద్రతీరపట్టణములను
ల ప్రభుం డగు నానందగజపతిమహారాజువలన సంపాదించువఱ
గల బిరుదంబులును, బైగ్రంథములో వదలివేసినవియును నీక్రింద
చెదము.

౫3. రేచర్లగోత్ర సముద్భవశుష్కకాననదావదహనుండు—
బిరుదు రేచర్లగోత్రోద్భవుం డగు త్రిభువనీరాయబిరుదుం డగు
...౨ నా కాలములోనిమాధవవర్మకును జరిగినయుద్ధములో
బున నున్న పెదవీ డనుస్థలము నపహరించి యతని

భార్యగర్భములో నుండుశిశువుంగూడ సంహరింపఁ బ్రయత్నించినపుడు గల్గినది. ఈ రేచర్లవారు, వేంకటగిరి, పిఠాపురము, బొబ్బిలి మొదలగు సంస్థానములవారై యున్నారు. పైని జెప్పఁబడినగోత్రమువారికి నీ సింగమనీఁడు మూలపురుషుఁడై యున్నాఁడు. అతని సంహరించుటచే నాబిరుదు గలిగినది.

౫౪. యవనసైనిక నికాయమేఘ మారుతుఁడు—ఈ బిరుదు తురుష్కసేనలను జయించుటచేఁ గలిగినది.

౫౫. దక్షిణదిగ్దేశాధిపతి వధూలోక పాంచాలుఁడు—

౫౬. పశ్చిమదిగ్రాజమహేశ్వరుఁడు—

౫౭. ఉత్తరదిశాన్పలోకపాలకమదేభకంఠీరవుఁడు—

౫౮. పూర్వగోత్రాధిపగోత్రవిద్వేషణుఁడు—

౫౯. చోళభల్లాడధూమఘుట్టనఘరట్టుఁడు—

౬౦. దానకర్ణుండు—

౬౧. మానదుర్యోధనుండు—

౬౨. పావురాయ కాకోదర నీలకంఠుఁడు—

౬౩. కంజి, చెంచీ, యెలమంచిలి, నెల్లూరు, ద్వారకాపుర, నిర్ధూమధాముఁడు—Destroyer of Conjeevaram, Jinjee, Yelamanchili, Nellore and Dwarakapura in the State of Baroda.

౬౪. స్థలదుర్గకుంభిలాపుర నికేతనుఁడు—ఈ కుంభిలాపురమునే యిపుడు కుమిలె యని చెప్పుదురు. ఇది స్థలదుర్గముఁగ నుండెను.

౬౫. పూసపాటిపురాంకుఁడు—ఈ బిరుదు పూసపా డనుగ్రామంబునం గలయొకకోటను సంరక్షణ చేయుటంబట్టి పూసపాటివా రని పిలువఁబడిరి. మైలమభీమునివంశమున నమా ... లోక ప్రభుండు పుట్టెను. అతఁడు, "గీ. పూసపా డనునగరఁ ... వఁ, బూసపాటి పురాంకుఁడై పొగడు గనియె." ...

౬౬. చతుర్గోత్రవందనీయుం ... ంబున నాలుగు గోత్రములు గలక్షత్రియు లున్నా ... గోత్రములవారును

మొదట మైలమభీమునికూటస్థు లగు ముక్కంటిరాజు, బుద్ధవర్మ, మాధవ వర్మ మొదలగువారితో నీదేశములోనికిఁ దత్సహాయార్థమై వచ్చి యుండిరి. అది కారణముగాఁ దమకుఁ బ్రభువులుగా నుండెడు నీమయి లమ భీముని యన్వయంబులోనివారికి నమస్కరించు నాచారము గలదు. కావున నీబిరుదు గల్గినది.

౬౭. రాయసంస్థాననృప ప్రాణవాయుభుజంగుండు—రాయసంస్థానము కర్ణాటరాజులసంస్థానము. తత్సంస్థాననృపతుల సంహరించె నని కలదు.

౬౮. నిజస్నానోదక కుష్ఠరుజానివారకుండు— వీరిలో నొకరు స్నానముచేసి తనబట్ట పిడిచిననీరు పోసిన నొకకుష్ఠురోగికి వెంటనే గుణమిచ్చె నని కలదు.

౬౯. స్థలదుర్గవిజయనగర శిలాప్రాకారవిభుఁడు— అనంతరకాలములో విజయనగరము స్థలదుర్గముగాఁ జేయఁబడినది. అందు శిలాప్రాకారము గట్టింపఁబడియె. ఇదియ ప్రస్తుతము మైలమభీమునివంశస్థులకు రాజధాని.

౭౦. జలదుర్గభీమపట్టణాధ్యక్షుఁడు— విజయనగరము సమీపముననుండు భీమునిపట్టణము వీరికి జలదుర్గముగా నుండెను.

౭౧. వనదుర్గమత్స్యపురవిభుఁడు—మాడుగులకు మత్స్యపురి యని నామాంతరము గలదు. ఇది వనదుర్గముగా నుండెను.

౭౨. గిరిదుర్గముఖ్యనందాపురీప్రభుఁడు—ఈ నందాపుర మిప్పటి జయపురపుసంస్థానమునకుఁ బూర్వము ముఖ్యపట్టణము. ఆపట్టణము వీరికి జలదుర్గముగఁ గొంతకాల ముండెను.

౭౩. విజయభేరీప్ర ... ద్యనవకైరవావనవఁ బిరుదధారేయుఁడు.

౭౪. మనన ... ఛత్రమత్స్యధ్వజసింహతలాటవీరకాహళాద్యనేకబిరు ...—

౭౫. నీ ... పకుఁడు—అనఁగా సింహాచలస్వామిని ప్రతిష్ఠచేసె నని ...

౨౬. అనేక రాజకులసంస్థాననిర్వాహకబిరుద—

౨౭. మహారాష్ట్రాభిమథనుండు—వీరి దేశమునకు మహారాష్ట్ర సేనలు వచ్చినపుడు వారిని జయించి పాఱఁదోలుటచేతఁ గలిగినది.

౨౮. దేవబ్రాహ్మణ క్షేత్రపరిపాలన పాండవాగ్రజుఁడు.—వీరి సంస్థానమున వేలకొలఁది బ్రాహ్మణాగ్రహారములును, మాన్యములును, దేవబ్రాహ్మణుల కీయఁబడినవి. అట్టివానిని సంరక్షించె నని యర్థము.

౨౯. గజపతినామాంక ప్రభుఁడు.—గజపతి యనుబిరుదు సంపాదించెనని యర్థము.

౩౦. యవనపరాసు సైనికభూధరకులిశా యుధుఁడు—యవనులనఁగాఁ దురష్కులను ఫ్రెంచివారినిగూడ జయించె నని యర్థము.

ఆంగ్లేయులు మనయాంధ్రదేశములోనికి వచ్చినపిమ్మట వారివంశజులచే సంపాదింపఁబడినబిరుదు లాయాయుచితస్థలంబులలో వివరింపఁబడును. ఇవి యన్నియు నవీనములు. పైనుదాహరింపఁబడినవి ప్రాచీనములు. కావున వానినిమాత్రమే వివరించియున్నారము.

పైబిరుదాంకము లన్నిటింబట్టి చూడ మైలమభీమునివంశస్థుల కొక్కొక్క కాలములోఁ గొలిపాకయుఁ, గేతవరమును, బెజవాడయుఁ, గుంభికోపురమును, విజయనగరమును, ముఖ్యపట్టణము లయి యుండెననియును; ధారాపురము, నెల్లూరు, యెలమంచిలి, కంచి, దేవగిరి, కటకపురి, చెంజి, ద్వారకాపురము మొదలగుపట్టణములపై దండెత్తి వెడలి వానిని స్వాధీనపఱుచుకొనినట్లును, మేదినీరాయ, మాళవరాజ, కర్ణాటరాజ, కళ్యాణరాజ, కళింగరాజ, కిమిడిరాజ, భల్లాడ, ఒడ్డియరాయ, వేళరాయ, రేచర్లగోత్ర, యవసైనిక, చోళరాజ, పావురాయ, రాయసంస్థాననృప, పరాసుసైన్య జయాంకబిరుదులును, చాళుక్యరాజరాజ్యస్థాపన, అనేకరాజకులసంస్థాన నిర్వాహకబిరుదులు చెల్లినట్లును గాన్పించును. వీని నన్నిటిం బట్టి చూడ నీమయిలమ భీమునివంశస్థు లెంతదేశమునకుఁ బ్రభుత్వము చేసిరో యెందఱు రాజులతో సంబంధము గలిగి యుండిరో బోధపడకపోదు.

ఇంతవఱకును మనయాంధ్రదేశములోని ప్రాచీనరాష్ట్రమును బాలించెడు వెలమభీమునివంశస్థులచరితము సూచించుబిరుదులం జెప్పితిమి. ఇపుడు భీమకవిసమకాలీనుఁడును రేచర్లగోత్రోద్భవుఁడును నగు ఆదిజగన్నాథరావను ప్రభునివంశస్థులలోఁజెల్లెడు బిరుదావళులఁ జెప్పెదము. అట్టిబిరుదులం జెప్పుటకుఁ బూర్వ మీయాదిజగన్నాథరావుం గూర్చి కొంచెము చెప్పవలసి యున్నది. అతఁడు రేచెర్లగోత్రనామమునకుఁ బ్రాతిపదిక యగుచెవ్విరెడ్డితండ్రి పోలన్నకు మూలపురుషుఁడు. ఇంతకంటె నీయాదిజగన్నాథరావు వృత్తాంతము పద్మనాయక చారిత్రము పుట్టిననాఁటికే తెలిసి యుండలేదు. చెవ్విరెడ్డినాఁటికి వీరిగోత్రము మామన గంటిగోత్ర మని యుండెను. రేచఁ డనువానికిఁ జెవ్విరెడ్డి యిచ్చినవరమునుబట్టి వానిపే రిడఁగా నాఁటనుండియు నీచెవ్విరెడ్డి రేచర్లగోత్రముచే నొప్పెను. ఈ చెవ్విరెడ్డి కారణాంతరమునఁ బిల్లలమఱ్ఱిభేతాళరెడ్డి యనుపౌరుషనామంబు నోరుగంటి ప్రతాపరుద్రునివలన సంపాదించి ప్రసిద్ధినొందెను. వెలమలగోత్రములు నిర్ణయింపఁబడినసమయమునకు నంఁగా శాలివాహన సం. ౧౦౧౦ నకు రేచర్లవారిలో నప్పనామాత్యుఁ డనునొకప్రభుం డుండెను. ఇతఁడు భేతాళరెడ్డి కెట్టిసంబంధము గలవాఁడో దానిం దెల్పుటకుఁ దగినగ్రంథసహాయము కాన్పించలేదు. ఇతఁడే భేతాళరెడ్డి యగు నని యూహింపనై యున్నది. రేచెర్లగోత్రులకాతనినాఁడు కల్గినబిరుదములు ముందుగ నీక్రింద వివరించెదము.

౧. పంచవాద్యేయదళవిఘాలబిరుదు.—

౨. కాకతిరాయరాజ్యస్థాపనాచార్యబిరుదు.—

ఇతఁడు కాకతిపోలురా జని చెప్పఁబడును. ఇతఁడు ప్రతాపరుద్రునిమాతామహుఁ డగుగణపతిరాజునకుఁ బితామహుఁడు. ఇతనికాలములో నంఁగా శాలివాహనసం. ౯౫౦ లో నోరుగల్లుపట్టణము కట్టఁబడినది. అపుడు చెవ్విరెడ్డితండ్రిపోలన్న యోరుగల్లునకు వచ్చినట్లుగాఁ గాన్పించును. ఈ బిరుదు సంపాదించినవాఁ డితఁడే కానోపును.

3. చలమర్తిగండ — ఈ బిరుదు ప్రతాపరుద్రుని వంశము వారిలోఁ బ్రాచీనకాలమునుండి చెల్లుచున్నది. భేతాళరెడ్డి వంశము వారు రుద్రవంశజులకుఁ జేసినయుపకారవిశేషంబుచే సమానప్రతిపత్తిం జూపుట కీయంబడిన ట్లూహింపఁబడును.

౪. జల్లిపల్లెవీరక్షేత్రణేభారతీకమల్లా—అను బిరుదు జల్లిపల్లె యను నొకవీరులుండుస్థలమును జయించుటచేఁ గల్గినది.

౫. సోమకులపరశురామ—అను బిరుదు చంద్రవంశపుక్షత్రియులను సంహరించుటచేఁ గల్గెను. ప్రతాపరుద్రవంశమును జంద్రవంశమే యగును. భేతాళరెడ్డి యేవంశములో నుండువారికి భృత్యతగా నుండెను గావున నీబిరుదు ప్రతాపరుద్రవంశజులకుం గాక తక్కిన సోమవంశజులవిషయమై చెల్లు నని చెప్పవలసి యున్నది. పైని మనము చెప్పిన జగన్నాథరావుకాలమునకుఁ గళ్యాణీపురమునం దుండు పశ్చిమ చాళుక్యులు మిక్కిలి ప్రబలురుగానుండి బహుదేశములను స్వాధీనపఱుచుకొని యుండిరి. వారికిని నోరుగంటిప్రభువులకును యుద్ధములు జరిగినందులకుఁ గ్రంథదృష్టాంతములు గలవు. కాఁబట్టి సోమవంశము పేరిటి మఱికొన్ని వంశములవారిని జయించి స్వప్రభువులకు సహాయ మొనరించె నని చెప్ప నొప్పియున్నది. అనపోతమనాయఁడు మాదనాయనికాలములో నిది జరిగినది. ఇది శాలివాహన సం. ౧౩౫౦ మొదలు ౧౪౦౦ కాలము వఱకు.

౬. యంబిరుదుగండ.—

౭. సర్వబిరుదకుమారవేశ్యాభుజంగ.

౮. ఆమనగంటిపురవరాధీశ్వర—అను బిరు దాదిజగన్నాథరాజు కాఁపుర ముండుస్థలముంబట్టి కల్గినది.

౯. గజదళవిభాళబిరుదు—కరిఘటలం గొట్టుటచేఁ గల్గెను.

౧౦. గాయగోవాళబిరుదు—శత్రులసంపద నాకర్షించుటచేఁ గల్గెను.

౧౧. కంచికవాటచూరకార—అను బిరుదు కంచికోటతలుపుల నూఁడగొట్టుటచేఁ గల్గెను. ఈ కంచిపట్టణము భేతాళరెడ్డినాఁటికిఁ జోళ

చక్రవర్తులకు ముఖ్యపట్టణమై యుండినది. అట్టిచక్రవర్తిని జయించుటకుఁ గాను వారికోటతలుపుల బ్రద్దలుగొట్టె నని యర్థము.

ఇదివఱకుఁ గల బిరుదు లన్నియును జెవ్విరెడ్డినాఁటికే కల్గినట్లు కాన్పించును. ఈక్రిందిబిరుదులు చెవ్విరెడ్డి యనంతరకాలము వారివలన సంపాదింపఁబడినవి. అందు ఖడ్గనారాయణభుజాబలభీమ, గండభేరుండ, బ్రతిగండభైరవ, శ్వేతకేతన, వైరితలగుండుగండ, ఛండభీమ, మండలీకరగండ, కోటగిరివజ్రాయుధ, అసహాయశూర, గరుడనారాయణభల్లరగండ, రణరంగభైరవ, వైరిగజాంకుశ, రాహుత్తమల్ల, హన్నిబ్బరగండ, రిపుగజసంచయపంచానన, సామంతరాయగోపాల, రాయరాహుత్త, సింహతలాట, శాత్రవారణ్యగహనదావానల, పట్టుతలాటాంక, రాయవేశ్యాభుజంగ, ఏకఘాటీసమర్థ, కోటలగొంగ, ద్విశాఖకరదీపికాబిరుద, వనఘూనబసవశంకర, పరరాజన్యదౌర్జన్యశ్వపనగ్రసనాత్యుగ్రనాగబిరుద, భల్లరగండ యను బిరుదులు చారిత్రోపయోగములు కావు. ఇఁకఁ జారిత్రోపయోగము లయినవాని నీక్రింద వివరించెదము. ఇక్కడికి బిరుదులసంఖ్య ౪౧.

౪౨. కాకతీయరాజ్యస్థాపనాచార్య—అనునది గణపతిదేవునకు సేనానిగా నుండిన ప్రసాదిత్యునివలన సంపాదింపఁబడినది. గణపతిదేవుని యనంతరము రాష్ట్రములోఁ గల్గినయుపద్రవముల నివారించి యతని భార్యను రాజ్యమున నిల్పుటచేఁ గల్గెను.

౪౩. రాయపితామహబిరుదు—ఇది ప్రసాదిత్యుఁ డను ప్రభుని కాలములోఁ గల్గినది. గణపతిదేవుని యనంతరము ప్రతాపరుద్రుని బాల్యమున రాష్ట్రవ్యవహారము గణపతిదేవునిభార్య యగు రుద్రమ మహాదేవి చేయుచు వచ్చెను. ఆమెకు నీప్రసాదిత్యుఁడు మంత్రియై యుండి రుద్రమహారాజునకు విద్యాబుద్ధులు గఱపుచు నాతనిచేఁ 'దాత తాత' యని పిలువఁ బడుటచే రాయపితామహుఁ డను బిరుదందెను.

౪౪. షట్సప్తతిపద్మనాయకగోత్రవందనీయుఁడు.—ఇది మొదట ప్రతాపరుద్రునిచే వెలమలకు గౌరవము కల్గించుటచేత నతనికిని ననంతర మట్టి యౌదార్యమునఁ గులమువారిని సంరక్షించుటచేత నతనివంశజుల కునుగూడఁ జెల్లుచుండును.

౪౫. కోటగిరివజ్రాయుధనాగార్జునపురకోటసాధక, మాహురీపుర క్షేత్రశత్రునివారణ, వేములకొండస్థలవైరిరాజజీమూతపవన, ఏక శిలానగరసమీపశాత్రవరాజన్యగహనదహన, చెఱంపూఁడిమనవిభాళ, హొన్నెగట్టు, కుదిరిగట్టు, మండలీకరగండ—అనుబిరుదులు పైస్థలము లలో నపుడపుడు పౌరుషములఁ జూపుటచేతఁ జెవ్విరెడ్డి వంశస్థులవలన సంపాదింపఁబడినవి.

౪౬. | పాండ్యగజకేసరి. ౧ వీరపాండ్య. ౨ విక్రమపాండ్య.
౪౭. | పంచపాండ్యదళవిభాళ 3 పరాక్రమపాండ్య. ౪ సుందరపాండ్య.
౫ కులశేఖరపాండ్య అను పాండ్యపంచకమును జయించుటచేఁ గల్గెను.

౪౮. హరిత్తోరణబిరుదము. మట్లూదియిమ్మఁ డనురాజుం బరి మార్చి వానికి బిరుదముగా నున్న పచ్చతోరణముఁ గైకొనుటచేఁ గల్గెను.

౪౯. తిరుకాలరాయరాజ్యస్థాపనాచార్య— తిరుకాలరాజునకు మరల రాజ్య మిప్పించుటచేఁ గల్గెను.

౫౦. మత్స్యనాయకగండ—ఇది మాడుగులుప్రభుని జయిం చుటచేఁ గల్గెను.

౫౧. కొదమనాయకతలగుండుగండ—కొదమనాయకుని సంహరిం చుటచేఁ గల్గెను.

౫౨. ధరణీవరాహలాంఛనుఁడు— ఈ బిరుదు చాళుక్యులను జయించినపుడు కల్గియుండ నోపును. చాళుక్యులకు ధరణీవరాహలాం ఛనబిరుదు చెల్లుచుండెను. సోమకులపరశురాముఁ డనునది చాళుక్యులను జయించుటచేతనే చెల్లెను. పైదాని నీబిరుదు స్థిరపఱుచుచున్నది.

౫౩. హిందూరాయత్రాణబిరుదు—ఈ బిరుదము సింధుదేశాధిపతిని సంరక్షించుటచేఁ గల్గియుండును. సింధువునకే హిందని పాశ్చాత్యుల వ్యవహారము.

౫౪. హత్తిబ్బరగండ—హత్తు అనఁగాఁ బదియును, నిబ్బర యనఁగా రెండును గలిసి పన్నిద్దఱు రాజుల జయించుటచేఁ గల్గెను.

౫౫. కఠారినారాయణ—కఠారియుద్ధమున నధికుఁడని యర్థము.

౫౬. శ్రీశైలసోపానవిమానమంటపప్రాకారనిర్మాణధురీణుఁడు—ఆంధ్రదేశమున నుండు స్మార్తమతస్థుల కందఱకును మిక్కిలి యుత్కృష్టస్థానమగు శ్రీశైలము విశేషము నిడివి కలదియై జనులకు దుర్గమముగా నుండును. దానంజేసి దానికి సోపానాదికము కల్గించి కైంకర్యము చేయఁబడియెను.

౫౭. మూరురాయరగండఁడు—ఇది కృష్ణరాయనిబిరుదు. అశ్వపతి, నరపతి, గజపతులను జయించుటచేఁ గల్గినది. దీనింబట్టి కృష్ణరాయని కాలములోఁగూడ నీచెన్విరెడ్డివంశజులు విశేషప్రబలులై యున్నట్లూహింప నై యున్నది.

౫౮. జగనొబ్బగండబిరుదు—ఇది యద్దంకిసీమకుఁ బూర్వము ప్రభుఁడై నట్టియు, ననపోతరెడ్డి, యనవేమరెడ్డి మొదలగు ప్రసిద్ధరెడ్డి రాజులకుఁ దండ్రియైనట్టియు, శ్రీశైలములోఁ బాతాళగంగకు సోపానాది కైంకర్యము లొనరించినట్టియు నాది వేమభూపాలునిబిరుదు. శత్రులోకమును జయించినవాఁడని దీనియర్థము. ఈ బిరుదు వేమభూపునకు సహాయముచేయుటచే నైనను లేక యతనిని సంహరించుటచే నైనను గల్గి యుండును. కఠారినారాయణుఁ డనుబిరుదు అనవేమరెడ్డితో జరిగిన యొకయుద్ధమును చూచించును. కావున రెండవయర్థముఁ జెప్పుటయే లెస్సయై యున్నది.

౫౯. సర్వజ్ఞుఁడు—ఈబిరుదు చెన్విరెడ్డివంశజులలో సింగమనీని వలనం గైకొనఁబడియెను. ఇది సింగమనీనికిఁ గలవిద్యావైదుష్యాదికముఁ

బట్టి విద్వాంసులచే నీయఁబడినబిరుద మయి యున్నది. ఈ ప్రభునకు సంస్కృతమునఁ గావ్యనాటకాలంకారములలోన నద్భుతమగు పాండిత్యము గల దని యీతనిచే రచియింపఁబడిన సింగభూపాలీయమును, రూపకపరిభాషయుఁ జూచిన గోచర మగును. ఇతనియాస్థానము విద్యాస్థాన మనియు, నితనిదగ్గర మెప్పువడయుట తన కెట్లు తటస్థించు ననియు, శ్రీనాథునియట్టి కవీశ్వరుఁడు జంకి తాను సింగమనీనిసభకుం బోవునపుడీక్రిందిపద్యమును సరస్వతిం బ్రార్థించుచుఁ జెప్పెను.

సింగమనీనిసర్వజ్ఞత్వస్థాపన కది మిక్కిలి ప్రామాణికవచనమై యుండును గావున దాని నీక్రింద విదరించెదము.

సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థ మాడించితి దక్షిణాధీశు ముత్యాలశాల
పల్కుతోడై తాంధ్రభాషామహాకావ్య నైషధగ్రంథసందర్భమునకుఁ
బగులఁగొట్టించి తుద్భటవివాదప్రౌఢి గౌడడిండిమభట్టుకంచుఢక్క
చంద్రశేఖరుక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద
గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద, రావుసింగమహీపాలు ధీవిశాలు
నిండుకొలువున నెలకొనియుండి యిపుడు, సరసనద్గుణనికురంబ! శారదాంబ!

ఈ శ్రీనాథుఁడు సంస్కృతములోని విద్వదౌషధమగు నైషధమును, నయఃపిండ మని ప్రసిద్ధి కెక్కిన కాశీఖండమును దెనిఁగించి యాంధ్రగీర్వాణసాహితీసార్వభౌముఁ డని రాయలయాస్థానమున బిరుదందినవాఁడు. అట్టి శ్రీనాథునకు దురవగాహమగు సాహిత్యాదులుగల సింగమనీనికి సర్వజ్ఞబిరుదు చెల్లిన నేమి వింత యున్నది? ఇతనిగ్రంథములును నితనియితర విశేషాదికములును రావువంశచారిత్రములో యథోచితస్థానంబునఁ బ్రకటించెదము.

౬౦. వెలిగోడుగురాయఁడు — ఈ బిరుదు శ్వేతచ్ఛత్రమును బట్టించుకొనుటచేఁ గలిగినది.

౬౧. నాగార్జునకోట నికటప్రకటవికటావళి యోబళరాజ రాజీవగజరాజు — అనుబిరుదావళి యోబళరాజును జయించుటచేఁ గల్గినది.

౬౨. వేంకటగిరిపురనిర్మాణాలంకర్మీణ—అను బిరుదు తన్నామక పట్టణనిర్మాణమువలనం గల్గినది. ఇది కట్టినపిమ్మట నిందుండు ప్రభులకు వేంకటగిరివా రనియును, సంస్థానమునకు వేంకటగిరిసంస్థాన మనియు నామంబులు గల్గినవి. వెలుగోటివా రనుగృహానామము ప్రాచీన మగుటం జేసి యానామము గ్రంథస్థముగఁ గాన్పించును.

౬3. సారెయోబళరాజరాజ్యస్థాపనాచార్యబిరుదు—ఇది సారె యోబళరాజునకుఁ బోయినరాజ్యమును మరల నిప్పించుటచేఁ గల్గెను.

౬౪. కవికల్పద్రుమబిరుదు—ఇది భానుమతీపరిణయమును గృతి నందినరాయప్పనాయనికిఁ గల్గి యున్నట్లుగా నాగ్రంథములోఁ గాన్పించు. ఈ రాయప్పనాయనికిం గలబిరుదులు మఱికొన్నిటిని గూడఁ జేర్చి యొకపద్య మాగ్రంథమునందు వర్ణింపఁబడినది. దాని నీక్రింద వివరించెదము.

సీ. ఘనజయశ్రీభావకలిమి నెవ్వని వీరనారాయణాంక మున్నతి వహించు
హితమహానందచిత్తతఁ దాల్చి యెవ్వాని గండగోపాలకాంకంబు మెఱయుఁ
దతసింహబలసమున్నతిచేత నెవ్వాని యాహవభీమాంక మతిశయిల్లు
సకలార్థసంధానచాతురి నెవ్వాని యర్థిమందారాంక మమరి యుండు
గీ. నతఁడు నుతిఁ గాంచు రాయచౌహత్తిమల్ల, రాజవేశ్యాభుజంగ ధరావరాహ
గాయగోవాళకేళాదిరాయబిరుద, రమ్యగుణహారి వెలుగోటిరాయశౌరి.

అని యిం దుదాహరింపబడినబిరుదు లెవ్వి యన ౧. వీరనారాయణ ౨. గండగోపాల 3. ఆహవభీమ ౪. అర్థిమందార ౫. రాయచౌహత్తిమల్ల ౬. రాయవేశ్యాభుజంగ ౭. ధరణీవరాహ ౮. గాయగోవాళ ౯. కేళాదిరాయ అని మఱియొకచో హిందురాయసురత్రాణుఁ డనియు నున్నది. ఇట్టిబిరుదులు సంపాదించిన రాయప్పనాయనికాలము నిర్ణయింప నాధారములు తగినవి దొరకుటలేదు. కొన్నికొన్నిదృష్టాంతములచే నితండు శాలివాహన సం. ౧౫౫౦. గలకాలమున నున్నట్లు కాన్పించును.

౭౫. రామరాయరాజ్యస్థాపనాచార్యుఁ డనుబిరుదు — యాచ సూరుఁ డనునీవంశజునిచేతను రమారమి రాయప్పనాయని కాలము నాఁడే సంపాదింపఁబడినది.

ఇంతవఱకును జెప్పఁబడినబిరుదములు స్వదేశప్రభువులవలన నాది జగన్నాథరావువంశజు లగువేంకటగిరి, బిఠాపురము, బొబ్బిలి మొదలగు సంస్థానములవారు సంపాదనము చేసినవియై యున్నవి.

అటుపిమ్మట తురష్కులకాలములోను, హూణప్రభుత్వములోను సంపాదించినబిరుదములు నవీనములు గావున వారివంశచారిత్రములో వ్రాయఁదలఁచి యిప్పటి కిది వ్రాయ విరమించెదము.

శ్రీ ర స్తు

క వి జీ వి త ము లు

2
న న్న య భ ట్టు

ఇతఁడు తాను రచియించినభారతమాదిపర్వములోఁ దన వృత్తాంత మీ క్రిందివిధముగ వ్రాసి యుంచె న దెట్లన్నను:—

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ, జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది, నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర,జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి,శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ. నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా, చార్యు సుజను నన్న పార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా, భరణుఁ డిట్టు లనియెఁ గరము ప్రీతి.

అనుదీనిం బట్టి చూడ నీనన్నయభట్టు, ౧. రాజునకుఁ గుల బ్రాహ్మణుఁ డనియును, ౨. జపహోమతత్పరుఁ డనియును, 3. శబ్దశాసన బిరుదాంకితుఁ డనియును, ౪. వేదాభ్యాసి యనియును, ౫. ఆపస్తంబ సూత్రుఁ డనియును, ౬. ముద్గలగోత్రుఁ డనియును, ౭. బ్రహ్మాండాది పురాణములు తెలిసినవాఁ డనియును, ౮. లోకజ్ఞానము గలవాఁడని యును, ౯. ఉభయభాషా కావ్యరచనాశక్తియుతుం డనియును దేలు చున్నది.

వీనిలో మొదటివిశేషముంబట్టి రాజవంశానుక్రమముగ నాశ్ర యించియున్నపురోహితుఁ డనియును, రెండవదానింబట్టి యాజ్ఞికతంత్ర మున సమర్థుఁ డనియును, మూఁడవదానింబట్టి వ్యాకరణవేత్తయని యును, అందులో నుపాధ్యాయత్వముంగూడ సంపాదించినవాఁ డని యును నాల్గవదానింబట్టి సాంగవేదవేది యనియును, అయిదవదానింబట్టి పౌరాణికశ్రేష్ఠుం డనియును, తొమ్మిదవదానింబట్టి యాంధ్రగీర్వాణ కావ్యరచనాదక్షుం డనియును నిశ్చయ మగుచున్నది.

ఇట్టిబిరుదము లుండుటంబట్టి యితఁడు కేవలవైదికవృత్తిలో నున్నట్లును, గావున వైదికశాఖలోని బ్రాహ్మణుఁ డనియును గొంద ఱూహించెదరు. కాని "లోకజ్ఞు" అని యితఁడు చేసియున్న ప్రయోగముఁబట్టి యితఁడు లౌకికుఁడుగూడ నై యుండవచ్చు నని తోఁచు చున్నది. పూర్వకాలములో లౌకికవైదికవ్యాపారములు లౌకికులవల ననే జరిగింపఁబడినట్లుగా గ్రంథములవలనం గాన్పించెడిని. ఇపుడు మనము మాటలాడుచున్న నన్నయభట్టుకాలమునాఁటికి వైదికు లని ప్రకృతమునఁ బిలువంబడుచున్న బ్రాహ్మణశాఖ వేఁగిదేశమునకు వచ్చియున్నదా? లేదా? అని యూహింపవలసినదిగా నున్నది. అట్టి స్థితిలో నన్నపార్యుఁ డదివఱకు దేశములో రాజాస్థానములయం దుండిలౌకికవైదికకార్యములను నెఱవేర్చుట కేర్పడిన నియోగిశాఖలోనివాఁడు గాక తదనంతర మొకటి రెండుశతాబ్దముల కీదేశమునకు వచ్చినవైదికశాఖలోనివాఁ డెట్లగు నని యోజింపవలసి యున్నది. అప్పటి చాళుక్యరాజులతో నీదేశమునకు వచ్చియుండు బ్రాహ్మణులు తమప్రభువులతోపాటు పశ్చిమదేశస్థులే యయి యుండవలయును. తమప్రభువులగు చాళుక్యులు మహారాష్ట్రదేశములో బీజపూరుసంస్థానములోని దగు 'కల్యాణి' పురమునుండి వచ్చియుండిరి. అక్కడిప్రభుఁడు సత్యాశ్రయవల్లభుఁ డనియు నతనితమ్ముం డగుకుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు తూర్పుదేశమును జయించుటకుఁ గాను వచ్చి వేఁగిదేశ మాక్రమించుకొని పాలించినట్లును నతనిసంతతిలోనివాఁడే పైపద్యములోనిచళుక్యాన్వయాభరణుఁ డగు రాజనరేంద్రుఁ డనియును రాజనరేంద్రచారిత్రములో వివరింపఁబడిన శాసనములవలన విస్పష్టము కాఁగలదు. మహారాష్ట్రదేశములోని పశ్చిమఖండమునుండి వచ్చినరాజులకు వంశానుగతమైనపురోహితులుగా నుండువారు ఆదేశమునందుండెడువారు గాక నవీనరాజ్యమగు నాంధ్రదేశములోనివార లై యుండరుగదా. రాజనరేంద్రునికాలమునకుఁ బశ్చిమచాళుక్యశాఖ యంత మగుటంజేసి కావలయును వారిస్వాధీనములో నుండెడుదేశ మంతయు ననఁగాఁ గొంకణదేశము చివరవఱకును నీరాజనరేంద్రునిస్వాధీనములో నున్నట్లుగాఁ గాన్పించును. (కొంగదేశపురాజ

కాల్ అనుచారిత్రము చూడవలెను.) అందుచేతఁ బైరాజనరేంద్రుఁడు తలుచు పశ్చిమదేశమందే నివసించియుండె ననియును, అతని కాదేశస్థులే మంత్రులుగాను బురోహితులుగాను నుండి రనియును నూహించుట న్యాయమైనట్లు కాన్పించెడిని. కావున నన్నయభట్టారకుఁడు నక్కడి వాఁడుగానే కాన్పించును. అతనికి నాదేశస్థులలోవలె లౌకికవైదికములు రెంటియందును బరిశ్రమయుండనోపును. అంతమాత్రమున నతనిని గేవలము వైదికశాఖలోనివాఁ డని చెప్పంజాలము. భట్టనుశబ్దము మహారాష్ట్రదేశములోనివిద్యావంతు లగు బ్రాహ్మణులకుఁ గల్గెడునొకబిరుదు. ఇట్టిబిరు దున్నంతమాత్రముచేత నీపైబిరుదుగలవా రందఱును వైదికశాఖలోనివారే యని చెప్ప నొప్పియుండదుగదా!

ఇపుడు మనము మాటలాడుచున్న కాలములోఁ గేవల వైదికవృత్తిలో నుండువారు సంస్కృతభాష నొక్కదానినే నేర్చికొనునట్లును, లౌకికవృత్తిలో నుండువారుమట్టుకుఁ దప్పక రాజకీయభాషయు దేశభాషయు నగుటచేత నాంధ్రభాష నభ్యసించి యందు విశేషముగ బాండిత్యము కురిదినచో దానిలోఁ గొన్నిగ్రంథములు రచియించి యాభాషయెడల మిక్కిలి యభిమానము గలవారలై యున్నట్లును కనుపించును. నేఁటికిని లౌకికములోఁ బ్రవేశింపఁదలఁచుకొనువారలే రాజకీయభాషలోఁ గృషి చేయుదురు గాని కేవలవైదికవృత్తి నుండఁగోరువారు కారు. అట్టిస్థితిలో లౌకిక మనుమాటయే చెవులఁ బెట్టని పూర్వకాలములో ననగాఁ బదివందలసంవత్సరముల క్రిందట లౌకికులు గాఁ గోరనివారలు రాజకీయభాషలో గ్రంథము రచియించువఱకును గృషి చేసియుందు రనుట యుక్తిసహమై యుండదు. మఱియును వేఁగిదేశములోని కిట్టిరాజకీయభాషాపండితులు మొదట వచ్చుకాలమునకు నీయాంధ్రభాష సామాన్యస్థితిలో నున్నట్లు కాన్పించును. అప్పటికిఁ బ్రసిద్ధము లైనగ్రంథములు లేవు. ఉన్నవైనను బదియిరువదిపుటల గ్రంథములుగాని యధికములు గావు. భాషయు నంతగా శిక్షితమై యుండకపోవచ్చును. ఇట్లుండఁగా

రాజును, దద్రాజకీయోద్యోగులును, కొన్నిదినము లైనపిమ్మట దేశ భాషయే రాజకీయభాషగాఁ గావలసిన యగత్యము తటస్థించినప్పుడు ఆంధ్రదేశభాషనుగూడ విశేషముగ వృద్ధినందించినట్లు కాన్పించును. కావుననే మన కిపుడు తెనుఁగుభాషలోని ప్రాచీనగ్రంథము లని చెప్పఁ బడునవియన్నియు నించుమించుగా నీ చాళుక్యరాజులకాలములోనివే యయియున్నవి. అంతకును బ్రాచీనములగు గ్రంథములు దొరకుటయే లేదు. పై గ్రంథములను రచియించినవా రందఱును లౌకికవ్యాపారము లలోఁ బ్రవర్తించువారును వారిసంతతివారును నై యున్నారు. నేఁటి వఱకును నదేసంప్రదాయము ననుసరించి యాంధ్రకవిత్వముఁ జెప్పువారు తఱుచుగా లౌకికవిద్యాభ్యాసకులే యయి యున్నారు.

పూర్వకాలములో నిట్టిలౌకికు లీదేశమున కొక్కమాఱుగ వచ్చి యుండిరి. అప్పటిలో నీదేశమంతయు జైనాక్రాంతమై యుండెను. కావున నప్పటిలో నీదేశమునకు వచ్చిన యీ లౌకికబ్రాహ్మణులకు జైనులచే వృత్తిస్వాస్థ్యము లీయఁబడినవి. కావున వీరు వైదికవృత్తితోఁ జేరనవ్యాపారములుగూడఁ దామే నడుపుచు వచ్చినవా రైరి. అనంతర కాలములో వైదికు లీదేశమునకు వచ్చినతరువాతఁ బై లౌకికులు వైదిక వృత్తితోఁ జేరినజీవనము వదలుకొని కేవలలౌకికజీవనమే ప్రధానముగాఁ గలవా రైరి. అప్పటినుండియు నీ వైదికలౌకికశాఖాభేద మేర్పడినది. ఇట్టిశాఖాభేదము లేర్పడినవిధమంతయు నా దేశచారిత్రములో వివరింపఁ బడియున్నది. కావున దాని నిట వ్రాయ నవసరము లేదు.

ప్రస్తుతము మనము వ్రాయుచున్ననన్నయభట్టును బైవిధమున లౌకికవైదికములను నడుపుట కేర్పడినశాఖలోనివాఁడని తెల్పి యనంతర మతనివృత్తాంతము మఱికొంత వివరించెదము. దీని సంప్రదాయ గ్రంథాంతరములలోఁ జూడఁదగు నని చెప్పెదము.

పూర్వులలో లౌకికశబ్దవాచ్యు లగునియోగులుగూడ ముంచి వ్యవహారించినందులకుఁ బ్రయోగము గలదు. అది

"తే. ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను
దెనుఁగుఁ జేసెదఁ గర్నాటదేశకటక, పద్మవనహేళి శ్రీనాథభట్టసుకవి."
శ్రీనాథుని కాశీఖండము.

అని యున్నదికాని యీ శ్రీనాథుఁడు నియోగియే యగునా? అని యూహింపఁగా నాగ్రంథాంతములోని యాశ్వాసాంతగద్యము పై సందేహమును నివారించును. ఎట్లన్నను:—

"ఇది కమలనాభపౌత్ర మారయామాత్యపుత్ర సుకవిజనవిధేయ శ్రీనాథనామధేయ ప్రణీతము" అని యున్నది. కావున నీతఁడును నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డనియే నిశ్చయ మగుచున్నది గదా. దీనింబట్టి శ్రీనాథునికాలమువఱకును నియోగులు వైదికవృత్తిలో నున్నవా రమాత్యాదినియోగబిరుదావళులం గైకొనక యున్నట్లును, లౌకిక వ్యాపారములోఁ దిరుగువారుమాత్రమే యమాత్యాదిశబ్దముల గ్రహించుచున్నట్లును గానుపించును. దీనింబట్టియే శ్రీనాథుఁడు తన తాతపేరు వ్రాయుచు "కమలనాభతనూభవ" అనిమాత్రమే వ్రాసెను. ఈకమలనాభుఁ డొకగొప్పయాంధ్రకవి. అయినను లౌకికవృత్తిలో లేఁడు గావున నమాత్యశబ్ద ముంచి చెప్పలేదు. ఇంతియకాక 'నన్నయ' 'తిక్కయ' అను నామములుగూడ మహారాష్ట్రభాషాసాంకర్యము గల వని చెప్పుటచేఁ బైని మనము చేసినయూహలు మఱియును బలపడు నవిగా యున్నవి.

నన్నయభట్టు భారతమును దెనిఁగించుట.

పై సీసపద్యములో వివరించిన ప్రకారము రాజనరేంద్రుఁడు నన్నయభట్టును సగౌరవంబుగాఁ జూచి యీ క్రిందివిధంబుగఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

". జననుతకృష్ణద్వైపా, యనమునివృషభాభిహితమహాభారతబ
ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడఁ, దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తిమెయిన్."

యానతిచ్చిన నన్నయ తనలో నిట్టుగా యోజించెను.

"చ. అమలినతారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రములయశేషపారము ముదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థజలగౌరవభారతభారతీసము
ద్రముఁ దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే."

అని నన్నయభట్టారకుఁడు తనలో నూహించుకొని ప్రభువు కోరిన కార్యము నెఱవేర్చుట విధి యని నిశ్చయించుకొని ప్రభువునుద్దేశించి నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబులయనుగ్రహంబునం జేసి నానేర్చువిధం బున నిక్కావ్యము రచియించెద నని యిష్టదేవతావందనం బొనర్చి సం స్కృతకవు లగువాల్మీకివ్యాసాదుల నుతియించి తక్కినపండితసమాజము నీక్రిందివిధంబున నుతియించెను. ఎట్లనఁగా:—

చ. "పరమవివేకసౌరభవిభాసితసద్గుణపుంజవారిజో
త్కరరుచిరంబు లై సకలగమ్యసుతీర్థము లై మహామనో
హరసుచరిత్రపావనపయఃపరిపూర్ణము లైనసత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొనియాడి వేడుకన్."

ఇంతియ కాని యీకవి తనకుఁ బూర్వు లగునాంధ్రకవుల నుతించి యుండలేదు. అంతమాత్రముచేత నతనికిఁ బూర్వు లగునాంధ్రకవులు లేరని చెప్పఁగూడదు. పెక్కండ్రు ప్రసిద్ధాంధ్రకవులు గలరు. ఉన్నను వారిని నుతియింపక యుండుటయే యాకాలపుఁగవులయాచారముగాఁ దోఁచెడిని. భీమకవి గాని, భాస్కరకవి గాని, తిక్కనసోమయాజిగాని తమ కుఁ బూర్వు లగునాంధ్రకవుల నుతించినట్టు కానుపించదు. కాని యెఱ్ఱా ప్రెగ్గడనుండి యీపద్ధతి మాఱుపఁబడినది. అతఁడైనను నన్నయభట్టార కుని, తిక్కనసోమయాజినిమాత్రము హరివంశములో నుతియించెను. అందు నన్నయభట్టు నీక్రిందివిధంబుగఁ బేర్కొనియెను. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతిసం
పన్నము నుద్ధతాన్యపరిభావిమదోత్కటముర్వి నరేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి యొప్పెడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెంతయుఁ గ్రాలుటఁ బ్రస్తుతించెదన్."

శ్రీనాథకవియు నన్నయభట్టు నీక్రిందివాక్యంబున భీమఖండంబున నుతియించెను. ఎట్టన్నను:—

"క. చట్టుకొని కొలుతు నన్నయ, భట్టోపాధ్యాయసార్వభౌమునిఁ గవితా
పట్టాభిషిక్తు భారత, ఘట్టోల్లంఘనపటిష్ఠగాఢప్రతిభున్."

ఇటులనే యాంధ్రకవు లందఱును నన్నయభట్టును నుతియించిరి.

నన్నయభట్టారకుని గ్రంథరచనాప్రతిజ్ఞ.

నన్నయ తాను రచియింపఁబోవుగ్రంథమున నీక్రిందివిధమున శపథంబుఁ జేసెను:

"ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలుంగున న్మహా
భారతసంహితారచనబంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్."

సహాయుఁ డగు నారాయణభట్టు.

అని చెప్పి తాఁ జేయ దొరఁకొనిన పైగ్రంథరచనలోఁ దనకు సహాయుఁడుగాఁ దగిననారాయణభట్టునుగూడఁ జేర్చుకొని గ్రంథరచనకుఁ గడఁగెద నని చెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు తానును ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుర్ దన కిష్టుఁడుర్ సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్."

దీనింబట్టి నన్నయభట్టారకునితోపాటుగ నారాయణభట్టారకుఁడును మనయాంధ్రభాషాభ్యాసకులకు నాధార మైనభారతగ్రంథములోని నటిమూఁడుపర్వములలోను నన్నయయెల్లాప్రెగ్గడలవలె ముఖ్యుఁ ను. కాని యితనిచేత రచియింపఁబడినభాగము లివి యని తెలి ుచేతను, అతనికవిత్వ మెట్లున్నదో చెప్పఁజాలము. కాని ుడుపర్వములలోనిది నన్నయభట్టుకవిత్వమా ? అని సంశ ్న పద్యములు, సామాన్యశైలిలోనున్నవి కానుపించును.

కొన్ని ఘట్టము లటులనే యున్నవి. అవి యీ నారాయణభట్టుకవిత్వము లోనివై యుండనోపును. అటుగాకున్న నన్నయభట్టారకుఁ డీతనివిషయమై చేసినస్తోత్రముంబట్టి మంచిశైలితో నుండినపద్యములే యతనివై సామాన్యశైలితో నుండునవియే నన్నయభట్టుకవిత్వములోనివి కానోపును. అటుగాకున్న రామాయణ మాంధ్రీకరించుకవులు కొన్ని కాండము లొకరును మఱికొన్ని కాండములు మఱికొందఱును బంచుకొని రచియించినట్లు నిర్ణయించి గ్రంథము వ్రాయుచు నది ముగియకమునుపే నన్నయభట్టునకుం గల్గినమనోవైకల్యముంబట్టి యాగ్రంథమంతయుయథాయథమై పోఁగా నాయుద్యమ మంతటితో ముగియఁగా నదివఱకు శిష్టమైనగ్రంథము నన్నయభట్టారకునిపేరిటనే ప్రకటింపఁబడి యుండనోపును. అటుగానిచో నారాయణభట్టు పేరుమట్టుకు వ్రాయఁబడి కిమ్మట నతనివలనఁ జేయంబడినసహాయము వివరింపఁబడక యుండునా ? అట్లుండదు. ఉన్నను లేకున్నను మన మీవిషయముం గూర్చి చర్చించిన లాభ మేమి ? కావున దానిని వదలుదము.

భారతాంధ్రీకరణము

ఈకథ సంప్రదాయజ్ఞమతానుసారముగ వ్రాయంబడును. ఎట్లన్నను:-- వేఁగిదేశములోని రాజమహేంద్రవరపురీ రాజమాహేంద్రుం డగు రాజరాజనరేంద్రుఁడు ఆంధ్రదేశములోని వేఁగినాడు (ప్రస్తుతపు గోదావరిజిల్లా)ను పాలించుచుండెను. అతఁ డొకదినంబునఁ బొడమినకుతుకంబున నిజసభాభ్యంతరంబున కేతెంచి పండితశిరోమణులం గాంచి భారతామ్నాయంబుఁ దెనుఁగున భాషాంతరీకరణం బొనర్పఁ దగువారలేవారలనిన సభ్యులందఱును వాగనుశాసనుం డగునన్నయభట్టారకుండు దక్క నట్టిమహాత్తరక ... చాల రనిన నారాజశిఖామ
యగుఁగాక య ... నుశాసనుం బిల్చి పు
కర్పూరతా ... మీరీమహనీయకార
నియమ

"బంచమవేదం బగుభారతంబును దెనిఁగింపఁ గంటిని ధన్యుండనైతి" నని యెంచి రాజుం గాంచి యట్లనే కావించెద నని దానిఁ దెనిఁగింప నుపక్రమించెను.

అధర్వణాచార్యుఁడు

ఇటుల నారంభించి తొలుత నాదిపర్వంబును బిమ్మట సభాపర్వంబును దెనిఁగించెను. ఆరణ్యపర్వంబు రచియించుతఱి నధర్వణాచార్యుం డను నొకపండితోత్తముఁడు తాను భారతముఁ దెనిఁగించి విష్ణువర్ధనునకుఁ గృతి యిచ్చుటకు వచ్చి తత్సంస్థానపండితుం డగునన్నపార్యుం జూడఁ జనుదెంచెను. వచ్చి తనరాక నెఱిఁగించిన నాతఁడు తానును భారతమును దెనిఁగించుచుంటంజేసి యాతనికవిత్వ మెట్లున్నదో చూతమని యతనిభారతంబున నొకపద్యంబుఁ జదువు మనుడు నాతఁడును నట్లు కావించెను. • అంతట నన్నయ యాతనిసంగ్రహనైపుణికి మిగుల నచ్చెరువంది తనమనంబున నిట్లు చింతించె. "ఈతనిభారతంబు మన రాజు చూచెనేని మిగుల సంతసించును. ఇంతటితో మద్గ్రంథంబు పరిసమాప్తి నొందును. అట్లైన నాగౌరవంబు కొంచె మగును. ఏదియేని యొకయంకిలి గావించి రాజు దీనిం జూడకుండునట్లుచేయవలెను. ఈ సమయములో నీతఁడు దొలంగినఁ గొంత మేలగును. మఱల నీతఁడు వచ్చునంతకు నేఁ జేయుభారతము పూర్ణంబు నేసి రాజునకుఁ జూపెదను" అని యూహించి యాపండితుం గాంచి యెల్లి రాజదర్శనంబున కరుగుదము. నేఁడు విడిదలకుఁ జనుం డని యాతనిం బనిచి యాతఁడు విడిసిన యింటివారల రావించి వారలకుఁ గొంతధన మొసంగిన వారలు "దేవరయాజ్ఞ సేసెదము. కర్తవ్యంబు సెలవిం" డనుడు వారల కాతఁ

...నియె. "రేపటిదినం బాకవి [illegible] ంబున మీయింటికిఁ

...ఁడు. దానిచే నతనిపొ [illegible] లిన వారలు సమ్మ

... నామఁ ఉనాఁ డాప [illegible] నోడ్కొని

[illegible] ...డు

చుండిరి. ఇచ్చట నాయింటివారలు ధనంబునకు లోఁబడి తమయింటికి నగ్ని నొసిపిరి. ఇట్లు గృహంబు పరశురామున కర్పణంబు సేసి రోదనంబు సేయుచు వీరలు రాజదర్శనార్థంబు పోవునట్లు తత్సింహద్వారంబుకడ కేతెంచి యచ్చట ముచ్చటించుచున్నవారల కావృత్తాంతంబు దెలిపిరి. దాని వినినతోడనే యథర్వణుండు ఱొమ్ము మోఁదికొనుచు శీఘ్రంబ యచ్చోటు వాసి యిలు సేరి దగ్ధంబులైనతనపొత్తంబుల మొత్తంబులఁ జూచి యందు స్వకృతభారతంబు నుండుటకు మిగుల వగఁ గుంది యోర్వ లేమిచే నచటి పండితు లీదుస్తంత్రంబు గావించి రని యెంచి "నా కిట్టి యపకృతి నొనరించినవాఁడు నాకుంబోలె సర్వైహికఫలంబులకు వెలి యయ్యెడు"మని దుర్వార క్రోధంబున శాపం బొసంగి యిఁక బ్రతికియున్న నేమిఫలం బని యెంచి తా నాయగ్నిం బ్రవేశించి మసి యయ్యెను. ఇదియే నన్నయకు మతిచాంచల్యకారణము. నన్నయభట్టునకు మతిచాంచల్య కారణంబు కొందఱిచే నింకొకవిధంబునఁ దెలుపంబడును. ఎట్లనః—

భీమకవిశాపవిషయము

ఈతఁ డరణ్యపర్వంబు దెనిఁగించుచుండ వేములవాడభీమకవి కోపంబున నన్నయభట్టింకను నరణ్యంబుననే రోదనంబు చేయు చున్నాఁడా? ఇతఁ డెపుడును నట్లేయుండు-గాక యనిశాపం బిచ్చె నని యును, దానిచే నాతని కప్పటినుండియు మతిభ్రమణంబు గల్గె ననియును నందురు. కారణంబు లేకయే భీమన యాతనికి శాపం బిచ్చె ననుట సహేతుకంబుగ నున్నది కాదు. గ్రంథంబులు మఱికొన్నిటింబట్టిచూడ వీరలకు విరోధ మున్నట్లుగఁ గాన రాదు కాని స్నేహిత వ మాత్రము గానవచ్చుచున్నది. భీమనఛందముః—

నన్నయభట్టు వేములవాడభీమకవిని వర్ణించిన

చ. మతిఁ, బ్రథ, నీగిఁ, జేర్మి, సిరి, మానము పెంపున భీముని
స్మృతి, రవిఁ, గర్ణు, నర్జును, గపర్ది, సుయోధనుఁ బోల్ప

మతకరి, తైష్ణు, దుష్కులు, నమానుషు, భిక్షు, ఖలాత్ము లంచు వా
క్సతిపు, శశిన్, శిబిం, గోమరుసామిని, మేరువు, నధ్షిం బోల్చెదన్.

దీనిచే నన్నయకు భీమకవియెడ విశేషగౌరవ మున్నట్లు గాన నయ్యెడిని. ఇట్లుండ భీమకవి కీతనియెడ ఫేదబుద్ధి యుండునా? యని మాత్రము సంశయము పుట్టుచున్నది. ఈ యిర్వురికిం గొన్నిసంవాద ములై వారిగ్రంథంబులు వీరు, వీరిగ్రంథంబులు వారును బూర్వపక్షము చేసినట్టున్నది. అప్పు డీశాప మీాయఁబడలేదు. 'ఆరణ్యపర్వావశిష్టంబు నందు భీమకవిశాపభయంబున జయంబు గొనఁగోరి 'స్ఫురదరుణాంశు రాగ'యని శంభుదాసుండు నగణం బుంచి మొదటిపద్యము వ్రాసె' నని యప్పకవీయము. ఈ గణమునే నళోదయమునకు ముందు కాళిదాసుం డును, శివభద్రంబునందు, 'ప్రణమితశిరసి' యని కవివరుండును బ్రయో గించె ననియును జెప్పియుండెను. వానికిఁ గారణంబు లేమియు నున్నట్టు వ్రాయలేదు. భీమనశాపభయంబున శంభుదాసుం డట్లు వ్రాసె నని చెప్పిన యప్పకవిపల్కునకు భీమనపై నతని కుండు నసూయ తప్పఁ గారణంబు వేఱు గానరాదు. ఇట్టియసూయకుఁ గారణం బీతనిస్వప్న గతవృత్తాంతంబు గాని వేఱేమియు నున్న ట్లీతఁడు చెప్పలేదు. కలలోని వార్త నమ్మి మనకు దేనిని నిశ్చయించి చెప్పుటకును నలవికాదు.

నన్నయభట్టు భారతమును వదలివేయుట.

పైకథనుబట్టి యథర్వణునిచావు విని నన్నయభట్టారకుండు మూర్ఛనొంది హితులచేఁ దెల్పంబడి కొంతవడికి లేచి యుల్లంబు దల్ల నిట్లు చింతించెను. "హా! యెంతదుర్మార్గుఁడను! చూచిచూచి ...ణంబులోపలనే బ్రహ్మహత్యం గావించితిని. నాతనువుఁ గాల్ప ...విన నేమి? 'బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ' యని యుండ మరలింప ...ఁ డింతపనికిఁ దెచ్చు నని మొదటనే యెఱింగిన నీలాటి నేయకుందుఁగదా?" అని యనేకవిధంబుల డోలాయ ...్యాకులపడుచుండెను. ఇదియకదా సజ్జనునకును

నన్నయభట్టు

[illegible] ఖేదంబు. ఈతఁడు సహజముగ సన్మార్గవర్తనుం డవుటం [illegible] దా నొనర్చినచెట్టలఁ దలంచి పశ్చాత్తప్తుం డయ్యెను. [illegible] చేతనే మరలఁ జింతింపుచు నన్నపానంబులఁ గొనక [illegible] మొగంబు సూప నోడి వగఁ గుందుచున్న నన్నపార్యు తెఱం [illegible] జాతనిం జూడ నేతెంచి యోదార్చి గడచినదానికి వగచిన [illegible] నని తెల్పిన నాతఁడు మిగుల జాలినొందె. అపు డాతనితో [illegible]రాజేంద్రుండు మరల భారతంబు దెనిఁగించి యొకవ్యాసంగంబున [illegible]టచేత వంత గొంత మాను ననుడు నాతఁ డిట్లనియె. "కటా! [illegible]చమహాపాతకప్రధాన బ్రహ్మహత్యాకారి నగు నాకుఁ బంచమవేదం [illegible]గు భారతంబు ముట్టుటకైన నర్హత లేదు. వికలం బగునామనం బట్టి మహాత్తరకార్యనిర్వాహణంబునకుం జాలదు" అని కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచున్న నన్నపార్యుం గాంచి గత్యంతరం బే మనిన రాజున కాతఁ డిట్లనియె.

రాజు కవులను వెదకించుట

ఉపాయాంతరంబు సెప్పెద వినుండు. మత్కృతభారత సభా పర్వంబులోని దగు.—

'మ. మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్మాణిక్యగాణిక్యసం
పద లోలిం గొని తెచ్చి యిచ్చి ముద మొప్పం గాంచి సేవించి రా
యుదయాస్తాచలసేతుశీతనగమధ్యోర్వీపతు ల్సంతతా
భ్యుదయుం ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్.'

అనుపద్యము పత్రికల లిఖించి దీని దేశములకుఁ బంపుఁడు. ఈ పద్యమునకు సమాన మగుపద్యం బెవ్వఁడు వ్రాయునో యా[illegible] డీభారతంబును దెనిగింప సమర్థుండు. అట్టివాని నారయ భటుఁ డనుఁడు నాపద్యంబు బహుపత్రికల లిఖించి దానికిఁ దుల్యఁ వ్రాయఁ గవులకుఁ బ్రార్థనాపత్రికలు వ్రాసి వానిని బనిచిరి.

తిక్కనసోమయాజి పద్యమునకు వర్ణము చేయుట.

అంతట రాజభటులు పత్త్రికలం గొని సర్వదేశంబులకును జని యచ్చో నున్నకవులకుఁ దమపత్త్రికలం జూపిన వారు స్వశక్త్యనుసారం బుగ వేర్వేఱు పద్యంబుల వ్రాసిరి. వానిం దెచ్చి భటులు రాజునకుఁ జూపిన నాతఁడు వాగనుశాసనునకుం జూపెను. ఆతఁ డేమియు నన కూరకుండె. అంతకుమున్ను కాశికాపురంబునకుం జనినభటులు కవుల వెదకుచుఁ బోవంబోవ నొక్కచో వేశ్యాగృహంబు వెడలి విడెం బుమి యుచు నావులింపుచుఁ బ్రొద్దెక్కె నని త్వరతో నేతెంచు తిక్కనం గాంచి యెవ్వఁడో జారశిఖామణి యని యెంచి తమత్రోవం జన నుద్యుక్తు లగుచు వారిం గాంచి తిక్కన వారి రాక నారసి పత్త్రికం గొని యం దున్నవృత్తాంతంబు చూచి యందలి పద్యంబే మరల దానిక్రింద లిఖి యించి యమియుచున్నతమలంబున దానికి వర్ణం బిడి తనపేరు వ్రాల కెత్తింగించి యచ్చోటు వాసి చనియె. రాజభటు లీచిత్త్రంబు తమయూరు సేరి రాజునకుఁ దెల్పినఁ నాతఁ డచ్చెరువంది తత్పత్త్రంబుఁ గొని దాని నన్నపార్యునకుం జూపెను. దానిం జూచి యాతఁడు తేని కిట్లనియె. "ఈతఁడే భారతంబుఁ దెనిగింప సమర్థుఁడు. ఈతనికవనంబును నాదియు నొక్కతీరుననే యుండును. అది యంతయు నీతఁడు నాపద్యంబ మరల వ్రాయుటం జేసి సూచించెడిని. నీకును గడు నచ్చెరు వగునన్నియఁ దెత్తు నని యీతఁడు దీనికి వర్ణం బిచ్చెను. కావున నీతని నవశ్యంబుఁ దోడి తేఁజనును" అనుచు నన్నయపల్కు లాలించి యాతనిసునిశితం బగు బుద్ధికి మిగుల సంతసించి పండితులం గాంచి యి ట్లనియె. "అహహా! చూడుఁడు. దురవస్థం జెందియున్నను నీతని బుద్ధి యెటుల వ్యాపించుచున్న యది యో. 'నార్యము కవి యెఱుఁగును' అన్న పండితోక్తి నిజమాయెను." మార్యు లందఱును నన్నపార్యు ననేకవిధంబుల శ్లాఘించిరి.

౧ నిజనివాసంబునకుం జని తిక్కనను రావించునుపాయంబ

ునంబున నిట్లని వితర్కించెను. "తిక్కనమన మెట్టిదో

ఆతఁడు దేశంబుగాని దేశంబున నున్నాఁడు. మనము

రక్షుడిన నే మనువాఁడో? భటులవలన నాతనివృత్తాంత మంతయు వినియేయుంటిమి. అట్టివన్నెవాఁ డెట్లు స్వాధీనుం డగును? కావున్నఁ జేయునది యేమి?" అని యనేకవిధంబులఁ జింతింపుచు నిం ద్రించెను.

రాజునకు స్వప్న మగుట

ఇట్లు నిద్రించియున్న యారాజశిఖామణికి స్వప్నంబున నాతని యిష్టదైవంబు సాక్షాత్కరించి 'ఓయీ! భారతంబుఁ దెనిఁగింపఁ దిక్కనయే సమర్థుండు. ఒరు లొక్కరును నట్టి మహత్తరకార్యంబునకుఁ జాలరు. ఆతనిఁ దోడ్తెచ్చి యాకార్యంబు నెఱవేఱుప నియమించుము. అతఁడును మద్భక్తియుతుండు. నీవు రమ్మనిన వచ్చి నీయభీష్టంబు నెఱవేర్చువాఁడు గాని వేఱుచేయువాఁడు గాఁడు.' అని తా నంతర్ధానము నొందె. ఆపుడ మితేఁడు నిద్ర మేల్కాంచి ప్రభాతం బగుడుఁ గాలోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించి మిగుల సంతసంబున సభాంతరంబునఁ కేతెంచి యచ్చోట నున్న విబుధులకుఁ దనస్వప్నంబు వినిపించెను. వారందఱును నుల్లముల నుల్లసిల్ల తత్స్వప్నఫలంబు విప్పి చెప్పి యిట్లనిరి. "ఈ కార్యంబునకు మీయిష్టదైవంబు మీకంటెను వేగిరించుచుండ మీరు సంశయింప నేల? ఈశ్వరానుగ్రహంబునఁ గార్యంబు నెఱవేఱును. భగవదాజ్ఞానుసారం బుగఁ గార్యంబు నడుపుఁడు" అనుడు సంతసంబున నట్ల కాక యని యాభూపతి తగుమంత్రులఁ బిలిచి వారి నాకవివరుఁ దోడ్తే నియమించి వారితో నొకపసిఁడియడ్డలయందలంబు నాకవివరునకుఁ బనిచెను.

తిక్కనకు స్వప్నమున హరిహరనాథుఁడు దర్శనమిచ్చుట

ఇచ్చటఁ గాశికానగరంబున నాఁటిరేయిఁ దిక్కనయిష్టదైవం బగు హరిహరనాథుండు తిక్కనతండ్రి యగుకొమ్మనామాత్యు నాక నివాసు ముందిడుకొని వచ్చి యాతనికి స్వప్నంబున దర్శనం బొ అనంతరము కొమ్మన తిక్కనం జూచి "యోవత్సా! నీదేవు హరనాథుండు వచ్చి యిదె నినుఁ గృతార్థుం జేయ చూడుము," అనుడు నాతఁడు గన్నులు విచ్చి

బ్రహ్మంబుం గాంచి పులకాంకితగాత్రుండై యంజలియొనర్చి పురుషసూక్త విధానంబున నాదేవుని వినుతించి 'రక్షరక్ష జనార్దన' యని ప్రపన్నుండై యుండ నాపరమపూరుషుం డాతనియెడఁ బ్రసన్నుండై "యోయివత్సా! నీభక్తియుక్తులకు నలరితిని. నీజననంబు సార్థకం బయ్యె. నీవు జీవన్ముక్తుం డవు. నీనామం బీజగంబున నాచంద్రార్కంబుగ నుండ భారతాఖ్యా యంబుఁ దెనిఁగింపుము."

అనుడు నాతఁడు దేవరయాజ్ఞ యని తలవంచి యున్నతఱి భగ వంతుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యె. అంత నిద్ర మేల్కాంచి యెంతయు సంతసం బున నక్కలనిజాప్తవర్గంబున కెఱింగించి కర్తవ్యంబు విచారించుచుండె.

తిక్కన భారత మాంధ్రీకరించుటకై యజ్ఞము చేయుట

అట్లుండఁ గొన్ని దినంబులకు రాజనరేంద్రునిసచివు లేతెంచి తమ రాక నెఱింగించిన 'నగుంగాక' యని యక్కవిశిఖామణి వారి వెంబడిని రాజమహేంద్రవరంబున కేతెంచె. అప్పుడు రాజనరేంద్రుఁడు నాతని కెదురుగఁ జని యాలింగన మొనర్చి సభామంటపమునకుం దోడ్తెచ్చి యున్నతాసనంబునం గూర్చుండ నియమించి యర్ఘ్యపాద్యంబు లొసంగి కర్పూరతాంబూలగంధమాల్యంబు లిచ్చి కుశలసంప్రశ్నంబు గావించి పిమ్మట నాతనిఁ జూచి 'మీప్రభావంబు దివ్యంబు సుఁడీ!' యని స్వప్నంబుఁ దెలిపిన నాతండును నిజస్వప్నప్రకారంబు వినిపించె. ఇ ట్లన్యోన్యకుశలసంప్రశ్నంబుల సంతసించి యుండ నారాజోత్తముఁడు భారతంబుఁ దెప్పించి యం దున్నయట్టి నన్నయకృతంబుఁ జూపి కర్జం ..గిన నాతం డిట్లనియె. "నే నింతదనుక శుద్ధుఁడఁగాను. సోమరస ..బునఁ గాని నారసన పూతంబుగాదు. కావున నాకు జన్నం బవశ్య ..బు" అనుడు వల్లె యని యారాజు ఋత్విక్పురోహితుల నియ ..ద్వారంబు నేయుం డనుడుఁ దిక్కన యజ్వయై క్రతువు ..సోమరసపానంబు నేసి యవబృథానంతరంబున భారతంబు ..ంబు నేయుటకు వేఱుకారణంబు గల దని

కొందఱు చెప్పికొనెదరు. అది సమ్మ నర్హము కాని దైనను నచ్చుటచ్చుట లోకంబునఁ వాడంబడుటంబట్టి దాని నిట వివరించెదము. రాజనరేంద్రుండు భారతంబుపూర్ణంబు చేయుటకుఁ దగు పండితుఁడు తిక్కన యని నిశ్చయించి యతనిప్రభుం డగు మనుమసిద్ధిరాజుకడ కాసండితుని బంపుటకుఁ గోరి వర్తమానంబు పంచెను. ఆ మనుమసిద్ధి యట్లనే చేసెదనని తిక్కనను రావించి రాజనరేంద్రునికడకుం బొమ్మనుడు దానికిఁ దిక్కన సమ్మతింపనందున మనుమసిద్ధి కోపించి నీవు నాయాజ్ఞానుసారముగాఁ బోకుంటివేని నీమూతి గొఱిగించి తప్పెటలతో వీథులవెంబడి నూరేఁగించి యూరివెలపటగుడిసెలోఁ బ్రవేశపెట్టి నీనోటకండ కరిపించెదనని చెప్పి భయపెట్టెను. దానికిఁ దిక్కన జంకక యుండినచో మనుమసిద్ధి యాతనిం బ్రార్థించి రాజరుహేంద్రవరంబుఁ బంచి తన్ను నదివఱకుఁ బల్కినపల్కులు వృథ గాకుండఁ దిక్కనచే యజ్ఞదీక్ష చేయించినఁ దిక్కనకు మూతి గొఱిగించుకొనుటయుఁ, దప్పెటలతో నూరేఁగించుటయును, గుడిసెలోఁ బ్రవేశించుటయును, మాంసభక్షణంబును దటస్థములయ్యె నఁట!

ఈ కథ పండితసామాన్యముగా వాడుకొనంబడక యుంటచే నీవఱకిందుఁ బొందుపఱుపఁబడ దయ్యె. ఇపు డిది రాజనరేంద్రునితో మనుమసిద్ధి సమకాలీనుఁ డనువృత్తాంతమును రూఢిపఱుచుట కిందు ముఖ్యముగా నుద్ఘోషింపఁబడినది. అట్టిసిద్ధాంతమునకుం గలకారణంబులు నీ కథాంతంబున విమర్శమూలముగా వివరింపనై యున్నాము గనుక నిపుడు తరువాతివృత్తాంతంబు వ్రాయుదము.

కుమ్మర గురునాథుం దోడ్తెచ్చుట

"నేను గవనంబు నుడువుచో నన్వయించుచు వైళంబ వ్రాయఁగల యొకపండితుఁడు వలయును. మీకడ నుండువారిలో నొక్కనిఁ బంపుఁడు" అనినఁ దిక్కనం గాంచి రాజు "మీథాటికిం దగువాని మీరే నుడువ వలయును. అట్టివాని మే మెచ్చో నున్నను మీయాజ్ఞఁ

దెలిపి తోడితెత్తుము" అనురాజుపల్కుల కాతఁడి ట్లనియె. "మత్పితృ కృపాతిశయంబునఁ గల్గిన కుమ్మర గురునాథుం డనువాఁడు మాయూర నున్నాఁడు. ఆతనిం దోడ్తెం" డనుడు వల్లె యని యాతనిం దెచ్చి తిక్కనకుఁ జూపిరి. దాని కాతఁ డెంతయు సంతసిల్లెను.

తిక్కనచేయుశపథములు

అనంతరము భారతముఁ దెనిఁగింప నుద్యుక్తుండై తిక్కన తాను జేయుశపథంబు లని రాజున కి ట్లనియె. "నేఁ జేయుగ్రంథంబునకు హరిహరనాథుఁ దక్కనొరుల నాయకులం జేయను. సంస్కృతభారతంబును సభాంతరంబున నెన్నండును ముట్టను. వచియించుతఱి నెన్నండును దడవికొనను. అట్లు ప్రమాదవశంబున నొనరించినచో నానాలుక నీబెడిదం బగు నడిదంబున ద్రక్కలించెద" నని భయంకరంబుగఁ బల్కిన నాసభ్యులు భయమంది "యాహా! యీతఁడు సార్థకనామం డగునో. వల దన నేమగునో", యూరకున్న నెటు వోయి యెటు లయ్యెడునోయని యనేక విధంబులఁ జింతించుచుండఁ దిక్కన రాజుం జూచి "సభామధ్యంబున నొక కాండపటంబు గట్టింపుఁ డందు నే నుందును"అనుడునాతఁ డట్లు కావించె. తిక్కన తా నందుఁ బ్రవేశించి యిట్లనియె. "నన్నపార్యుండు రచించిన భారతభాగంబు లిం దుండుటం జేసి యాతనికీర్తియుఁ గృతిపతి వగు నీకీర్తియు నాచంద్రార్కంబై యుండును. కావున నే నామూఁడు పర్వంబుల ముట్టక నాలవది యగువిరాటపర్వంబును దర్వాత నుండు పర్వంబులును దెనిఁగింతు." ననుడు నీతనివాక్యంబుల కందఱు నలరిరి.

గ్రంథరచనావిషయము

ఈతఁడు సంస్కృతభారతంబు సభాంతరంబున ముట్టకయే తన యిష్టదేవతాప్రసాదంబున నాశుధారను నిజవాగ్వైఖరి మెఱయ విద్వజ్జనానుమతి యగునట్లు కవనంబు నుడువ దానిని గురునాథుఁడు సభామంటపంబునఁ గాండపటసమీపంబునఁ గూర్చుండి యతిత్వరితగతి లిఖించుచుండెను. దానిం జూచి సభాసదు లందఱును వ్యాసు

నకు గజవక్త్రుండునుంబోలె గురునాథుం డీకవికిఁ దగియుండె నని కొనియాడిరి. అనంతర మనుదినంబును నీ రీగ్రంథంబు దివాభాగంబున నారంభించి దినాంతంబునఁ బరిసమాప్తి నొందించి నిశాంతంబులకుఁ జనుచుందురు. ఇట్లుండి కొలఁదికాలంబులోపల విరాటపర్వంబు,నుద్యోగ, భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యపర్వంబులు సాంతంబుగఁ జేసి రాజున కొసంగిన నాతండును దత్సభాసదులును దిక్కసపదలాలిత్యంబునకును, శబ్దసౌష్ఠవమునకును, కల్పనాచమత్కృతికిని, శయ్యనేర్పునకును, సంగ్రహాశక్తికిని, సందర్భనైపుణికిని నెంతయు సంతసించిరి. మఱికొందఱు సోమయాజి కవనంబు చూచి యోరువలేమిచే, “నీతఁడు సామాన్యవృత్తంబులఁ గొన్నిటి నేర్చి కాలము గడుపుచున్నాఁడు. ఈతనిబండార మింతియ. విశేషవృత్తంబులవాఁడు గాఁడు. సాహితీపటిమయు నంతమాత్రంబె. దూరపుఁ గొండలు నునుపన వినమే.” అని యాతని నిరసించుచు నచ్చటచ్చట పల్కసాగిరి. అట్టివారిపల్కు లన్నియు నాతనిచెవికి ములుకులై సోఁకిన నాతఁడు మృదువృత్తంబుల కిది తఱిగా దని యెంచి సౌప్తిక స్త్రీపర్వంబుల రెంటిని గఠినతరవృత్తసమన్వితంబులుగాను సంస్కృతజటిలంబులుగను నొనర్చె. వానిం జూచి యితనికి ఛందంబునఁ గల ప్రజ్ఞకు నందఱును నలరిరి. కాని యం దొకరై ... ...యంబును దెలిసికొన రైరి. కావున నీతఁడు తనసాహితీప... ...శాంత్యాను శాసనికపర్వంబులు రెండును జెప... ...లవాక్యం బులు నచ్చతెనుఁగువాక్యంబులు... ...ండిత

నొందింప యత్నింపవలయు" ననుడు నాతిక్కనపల్కు విని, 'ఆహా! దుర్జనుం డెవ్వఁడో యాతనిమనంబు నొచ్చాడె. కార్యంబు దప్పె' నని వా రాతనిం గాంచి "యినుమునుబట్టి యగ్నికి సమ్మెట పెట్టినట్లు దుర్జనుం డాడుపల్కులు గణించి దీని నందఱకును దుర్గమం బవునట్టొనర్చితివి. మీవంట్ల కిది ధర్మమా? ఇంక నైన మీతొంటిపదలాలిత్యంబు గన్గొంటిమేనిఁ గృతార్థుల మయ్యెద" మని ప్రార్థింపఁ దిక్కన నవ్వి వారి కిట్లనియె." ఈరెండుపర్వంబులును వేదాంతార్థప్రతిపాదకంబు లవుటం జేసి యిట్లుండఁ బామరజనదుర్గమంబు లగువీనిఁ బండితు లెట్లయినఁ బొందుదురు. నేను దొంటిశైలిని మరలఁ గైకొందును" అనుడు ముదితులై వారును బనివినిరి. అనంతరము సోమయాజి యశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మౌసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణపర్వంబులు దొంటికంటెను లలితం బగువచనరచనఁ దెనిఁగించి భారతం బంతయుఁ బూర్ణంబు సేసి రాజున కిచ్చిన నాతఁ డానందాబ్ధిమగ్నుఁడై యాకవివరేణ్యు నెంతయుఁ గీర్తించి కనకాభిషేకం బొనరించి గారవించెను.

తిక్కనసోమయాజి తననాలుకం గోసికొనఁబోవుట

ఈ తిక్కనసోమయాజి భారతంబుఁ దెనిఁగించుతఱి ద్రోణపర్వం
బున సైంధవవధ ప ... యుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుం దెలిపె
నని చెప్పుచో ... ంరదుఁ బదార్థంబు స్ఫురింపకుండు
టం జేసి " ... నా" అని తోడన తనముందున్న
కాంగ ... నుంచినకత్తి నెత్తి "యిదె నా

భారతములో నెన్నిక యగుపద్యము

ఇది పూర్ణంబైన యనంతరము కొందఱు పండితు లాతనిం జూడ నేతెంచి ప్రసంగవశంబున నాతని నతనిభారతంబులోని మిగుల కమనీయం బగుపద్యంబు చదువుం డనిన సోమయాజి విరాటపర్వంబు లోని దగు:—

శా. "సింగం బాఁకటితో గుహాంతరమునం జేట్పాటుమై నుండి మా
తంగస్ఫూర్జితయూథదర్శనసముద్యత్క్రోధ మై వచ్చునో
జం గాంతారనివాసఖిన్నమతి నస్మత్సేనపై వీఁడె వ
చ్చెం గుంతీసుతమధ్యముండు సమరక్షేమాభిరామాకృతిన్."

అనుపద్యంబుఁ జదివిన వా రందఱును దానియందలి యుపమా సాదృశ్యలక్ష్మికి నెంతయు సంతసించిరి.

నన్నయభట్టు కాలనిర్ణయము

ఇంతవఱకును భారతగ్రంథనిర్మాణమునకుం గలకారణములును నది ప్రారంభమైనరీతియును వ్రాసియున్నారము. ఇఁకను భారతప్రారంభ మెప్పుడు? భారతశేషమును దిక్కనసోమయాజి పూర్తిచేయు కాలమున కును దానికిని వ్యవధి యెంత యున్న? దనుసంగతి యోజింపవలసి యున్నది. అం దిపు డీకథయందు భారతకాలముం గూర్చిమాత్రము చర్చింతము. రెండవశంకకు సమాధానము తిక్కన సోమయాజి చరిత్ర ములోఁ జేయుదము. అందు మొదటిశంకకు సమాధాన మెట్లం టేని.—

ఇది రాజనరేంద్రునకుఁ గృతి యియ్యఁబడిన దవుటచే నతని కాలములోనిదే కావచ్చును. అతఁడు శాలివాహనశకము ౯౪౪ మొదలు శా. సం. ౯౮౫ వఱకును వేఁగిదేశములో నధికారము చేసియున్నట్లు చాళుక్యవంశస్థులశాసనములఁబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. కాని రామా నుజాచార్యులు దిగ్విజయమున కీయాంధ్రాదిదేశములకు వచు నీదేశము లన్నియును జైనమతాక్రాంతములై యుండెను. నని గా శా. సం. ౧౦౦౦ లకు మీఁదట మరల నీదేశ

మతము వ్యాపక మైనది. రాజనరేంద్రుఁడు వేఁగిదేశము వదలి దక్షిణ దేశము దండయాత్రకుఁ గా వెళ్లియుండెను. ఆకాలములో నతని పుత్రులు మొదలగువా రీవేఁగిదేశమును బాలింపుచుండిరి. రాజనరేంద్రునిచే నీగ్రంథము, ఆంధ్రీకరించుటకుం గోరఁబడుట వేదమతప్రాబల్యమైనకాలములో నని యూహింప నగునై యుండును. అతఁ డాగ్రంథము కొనసాగువఱకును, ఈ దేశమున నుండినను నుండకున్నను జీవించి యున్నను లేకున్నను నతనిస్థానమునందు వచ్చియున్నను నతని కుటుంబమువారు దానిం బూర్తిచేయించుటకు యత్నింపవచ్చును. రాజనరేంద్రునకుం జివరకాలములోఁ జోళదేశముగూడ వచ్చియున్నది. కావున నాచోళదేశమునకుఁ గాంచీపురము ముఖ్యపట్టణమై యుండుటంబట్టియు నచటికి నెల్లూరు సామీప్య మగుటంబట్టియు నా నెల్లూరిలోఁ దిక్కన సోమయాజివంటి ప్రసిద్ధాంధ్రకవి యున్నాఁ డని వినుటచేతను రాజనరేంద్రునిస్థానికులు తిక్కనసోమయాజికొఱకుఁ బ్రయత్నము చేసియుండ వచ్చును. కావున నన్నయభట్టు మృతినొందుసమయమునకు రాజనరేంద్రుఁడు తనకుమారునియొద్దను గాంచీపురములోనైన నుండవచ్చును. అటు గాకున్న నతఁడు కాంచీపురిలోఁ బ్రభుత్వము చేయుచు రాజమహేంద్రవరపుఁబండితులను దనకడ నుంచుకొని యైన నుండవచ్చును. అట్లు పై పండితులు చేయుచున్న గ్రంథమునకు విఘ్నము రాఁగా రాజనరేంద్రుఁడు గాని రాజేంద్రచోళుఁ డనునతనిపుత్రుఁడు గాని యచ్చటనే దానిఁ బూర్తిచేయుఁటకు యత్నించి యుండవచ్చును. అట్లైనను గ్రంథము రాజనరేంద్రునిపేరిట నారంభింపఁబడెను. కావున నాతనిపేరిటనే యది పూర్తిచేయించుట కభ్యంతర ముండదు. కాఁబట్టి దేశములో ందువాడుక ననుసరించి నన్నయభట్టునకు మతిభ్రమణము కల్గునప్పటి

రాజ్యముచేయుచుండె ననియు, నన్నయభట్టారకుఁడే తిక్కన

జిని నియమించినాఁ డనియును నిశ్చయింతము. తిక్కనసోమ

ంగూర్చి యతనిచారిత్రములో విశేషించి వ్రాయుచున్నా

యము గావున నీకవు లిరువురును ఆ సిద్ధాంతము చూచువఱకును సమ కాలీను లని యంగీకరింతము. నన్నయభట్టు వార్ధకావస్థలో నుండవచ్చును. తిక్కన బాలుఁడై యుండవచ్చును. వారిరువురకును వయస్సులో నేఁబదియఱువదివత్సరములవఱకు భేద ముండవచ్చును.

నన్నయభట్టారకునిగద్యము

"ఇది సకలసుకవిజనవినుత నన్నయభట్ట ప్రణీతం బైన శ్రీమహా భారతంబునందు" అని యున్నది. దీనింబట్టి యితనివంశస్థులవలన సంపాదింపఁబడినగౌరవములు గాని తండ్రి పేరు గాని కానుపించదు. దీనిం జెప్పఁజాలుగ్రంథములును గానరావు, కావున నాయంశ మట్లే యుంచుదము.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణివిషయము

ఇది నన్నయభట్టారకునిచే రచియింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడినవ్యాకరణము. సూత్రము సంస్కృతము నుదాహరణములు తెనుఁగున నీయంబడినవి. ఈగ్రంథముంగూర్చినసంగతి భారతగ్రంథములో నున్న నన్నయభట్టువలనఁ దా నావఱకుఁ జేసియుండిన గ్రంథములోఁ జెప్పఁబడదాయెను. ఈ గ్రంథములో నావృత్తాంత మేమియుఁ దెలియ వీలులేదు. దీనింగూర్చి కాకునూరి అప్పకవిచే నతనివలన రచియింపఁబడినయప్పకవీయ మను గ్రంథములోఁ గొన్నియంశములు వ్రాయఁబడినవి. అంతకంటె [illegible] చింతామణిం జెప్పు గ్రంథములు లేవు. [illegible] ఎట్లన్నను:—

క. వినియును గనియును నెఱుఁగని, ఘనఫక్కిం దెనుఁగు సేయఁగాఁ నెట్లగు నా
కన వలదు దానిలక్షణ, మును నీకది గలుగుచందమును విను మింకన్.

తే. ఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాకరణము, ముందు రచియించి తత్సూత్రములఁ దెనుంగు
బాసచేఁ జెప్పె నన్నయభట్టు తొల్లి, పర్వములు మూఁడు శ్రీమహాభారతమున.

వ. ఆసమయంబున.

తే. భారతముఁ దెనిఁగించుచుఁ దా రచించి, సట్టిరాఘవపాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంచ నీఫక్కి సంగ్రహించె, ననుచు భీమన యెంతయు నడఁచె దాని.

వ. తదనంతరంబ.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పినభారతంబులో
నేది వచింపఁగాఁబడియె నెందును దానిన కాని సూత్రసం
పాదన లేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటి చేర్చి చెప్పఁగా
రాదని దక్షవాటికవిరాక్షసుఁ డీనియమంబుఁ జేసినన్.

క. ఆమూఁడుపర్వములలో, సామాన్యుఁడు నుడువు తెనుఁగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కనసు, ధీమణి మొద లైనతొంటి తెలుఁగుకవీంద్రుల్.

తే. రాజరాజనరేంద్రతనూజుఁ డార్య, సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించునెడఁ బఠనం బొనర్చె, నన్ను లెవ్వ రెఱుంగ రీయాంధ్రఫక్కి.

క. ఆలోకనుతుఁడు మొన్నటి, కీలకసమ సామతంగగిరికడ నొసఁగెఁ
బాలసరస్వతులకు నతఁ, డోలిఁ దెనుఁగుటీక దాని కొప్పుగఁ జేసెన్.

క. ఆదిని భీమకవీంద్రుఁడు, గోదావరిఁ గలిపె దానిఁ గుత్సితమున నా
మీఁదను రాజనరేంద్ర, క్ష్మాదయితుని బట్టి దాని మహి వెలయించెన్.

క. ఇల నెనుబదిరెండార్యలు, గలిగి పఠిచ్ఛేద [illegible]
విలసితఫక్కి [illegible] తంగా, చలవిస [illegible]

క. మున [illegible]

కొనుట కలవిగా కున్నది. ఇది కేవలము స్వప్నములోనివార్త యవుట చేతఁ జారిత్రముగా నమ్మ వలనుపడదు. నమ్మినను నమ్మకున్నను, అప్పకవి యట్లుగా వ్రాయుటకుఁ గారణ మేమి యై యుండు నని యూహింతము. అది యొక కారణమువలననై యుండునేమో యని యూహింపనై యున్నది. ఎట్లనఁగా:—ఆవఱకుఁ జేరైనను వినఁబడక యుండునాంధ్రశబ్ద చింతామణిగ్రంథంబు నీతఁడు తెనిఁగించి వ్యాపింపఁజేసె ననియెడివిఖ్యాతిని సంపాదించుటకై కావలయును. దీని కనువగునట్లుగా నితనివలన వాక్రువ్వఁబడినకథయందుఁ గలపరస్పరభేదములు మనమాటను స్థిరపఱుచుచున్నవి. అందు మొదటిదానిలో నన్నయభట్టుభారతముం దెనిఁగించి భీమనవలన రచియింపఁబడినరాఘవపాండవీయము నడంచి భీమకవి ఛందస్సుగూడ నడఁగించుటకుఁగాను వ్యాకరణమును సంగ్రహించియుండె ననియు భీమకవి యీవ్యాకరణమును బూర్వపక్షము చేసె ననియును జెప్పెను. దీనింబట్టియే రాఘవపాండవీయ మనుభీమనకృతిని నన్నయభట్టు పూర్వపక్షము చేసె ననియు భీమకవి దానికిఁ బ్రతినిధిగా నన్నయభట్టీయ మగువ్యాకరణము పూర్వపక్షము చేసె ననియు స్పష్ట మగుచున్నవి. ఇఁక నిరువురును సమానకక్షిదారులే గాని యందేమియును భేదము లేదు. ఇట్టివీరి కన్యోన్యము సమానగౌరవమే యుండును గాని హెచ్చుతగ్గు లుండవు. ఇట్లుండఁగా భీమకవి నన్నయభట్టుచే రచియింపఁబడినభారతములో నేది రచియింపఁబడినదో యదియే తెలుఁగులోఁ జెప్పఁబడవలయును గాని వేఱుపడవు సూత్రసంపాదన లేమిం జేసి జెప్పఁబడఁగూడ దని నియమంబుఁ జేయుట కల్గునా? ఆహా! ఈయుక్తి యేమి యుక్తముగా నున్నది? భీమకవి యంత యపండితుఁ డని యప్పకవి యూహించెం గాఁబోలును! నన్నయభట్టునకు ముందుగ ఛందమును రచియించినభీమకవి నన్నయభట్టీయమును గోదావరిలోఁ గలిపి మరల వ్యాకరణమును రచియింపలేక నన్నయభట్టారకుఁడు రచియించినభారతగ్రంథమును జూచుకోవలయు ననుట నియమంబుఁ జేసినవాఁ డనుట కంటె గొప్పవింత యేమై: అంతటితోఁ బోనీయక "దక్షవాటి

కవిరాక్షసుఁడు" అని భీమకవికి బిరుదు నొసంగెను. ఈమాట భీమకవి లేనిచో నతనిపరోక్షములో నప్పకవి వ్రాసి జీవించియుండెం గాని భీమకవి యుండఁగనే వచియించిన నప్పకవి అంతకుపురిచెంతకుఁ బోక యుండునా? ఈప్రసంగ మింతటితోఁ జాలించి యొక్కసంగతిమాత్రము విజ్ఞాపనచేసి యీవృత్తాంతము విడిచెదము. భీమనఛంద స్సనుగ్రంథము భీమకవివిరచితము గాక భీమకవియొక్క యగ్రపుత్త్రునివలన రచియింపఁ బడినది. అందుల విశేషము లన్నియు నాభీమకవిచారిత్రములోఁ జూడం దగును. భారతానంతరము భీమకవి ఛందస్సు నడఁచుటకుఁగా నీవ్యాకరణము నన్నయ చేసె ననుమాట భారతము రచియించుచున్న సమయములోనే నన్నయభట్టునకు మతి పోయె నని యున్న కథవలన నిరస్తమగుచున్నది.

తిక్కన మొదలగు తొల్లింటి తెనుఁగుకవులు భారతము మూఁడు పర్వములలో నన్నయవలనఁ బ్రయోగింపఁబడిన తెలుఁగుల నరసికొని తాము గ్రంథములు వ్రాసికొని రని యింకొకమాట చెప్పఁబడినది. ఇది పైదానికంటె నద్భుతముగా నున్నది. అప్పకవియభిప్రాయము తిక్కనసోమయాజి నన్నయభట్టునకు శిష్యుం డని చెప్పవలయు నని కాఁబోలును? తిక్కనవృద్ధపితామహ ప్రపితామహులనుండియుఁ గవిత్వమహత్త్వ గల దని యీతఁ డెఱుఁగఁడు. దీనికి దృష్టాంతము వలయు నేని తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తర రామాయణములోని

"సారకవితాభిరాము గుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి"

అనుపద్యము చూచుకొనవలయును. ఇంతియకాక తిక్కనసోమయాజి విరచితము లగుభారతములోని పదేనుపర్వములును సావధానముగఁ జూచినచో నీసంశయము తొలఁగిపోవుటయేకాక నన్నయభట్టునకు సోమయాజులవలన నేర్చుకొనవలసినయంశములు పెక్కులుండిపోయిన వని సులభముగ బాలురకుంగూడ బోధ యగును. ఇదియునుంగాక రంగనాథరామాయణము భాస్కరరామాయణము

మొదలగు ప్రాచీనగ్రంథములును నన్నయభట్టీయ మతానుసారములై యుండె నని యప్పకవి యభిప్రాయమేమో? అట్లనినచో నప్పకవికి నెవరికంటె నెవరు ప్రాచీనులో యాసంగతి తెలియనే లేదని చెప్పవలసి యుండును.

నన్నయభట్టీయమును దెనిఁగింప దొరఁకొనుచున్నాఁడు కావున నప్పకవి కాగ్రంథ మంతఘనముగాఁ గాన్పించుచున్నది. కాని నన్నయ భట్టుకాలములో నీగ్రంథమున కంత కాకున్నఁ గొంతయైన గౌరవ మున్నట్లు కాన్పించదు. నన్నయభట్టీయముకంటె నధికముగు నధర్వణా చార్యుని వ్యాకరణమే యాకాలములో విశేషవిఖ్యాతితో నుండెను. ఆంధ్రభాషలో నపశబ్దోచ్చారణానంతర మాధర్వణనామస్మరణ చేసి నచోఁ దద్దోషపరిహారమగునని యుండుటంబట్టి నన్నయభట్టు వైయాకర ణుఁడుగానే యెవ్వరివలనను గ్రహింపంబడలేదు. ఇట్లున్నను సర్వకాల ములలోను నన్నయభట్టీయమే పూజనీయమై యది తిక్కన మొదలగు మహాకవుల ప్రయోగములకుఁగూడ నాధారగ్రంథమై యున్నదని యప్పకవి చెప్పినందులకుమాత్రము విచారమగుచున్నది.

సారంగధరుఁడు వ్యాకరణమును బ్రకటించుట.

రాజనరేంద్రునిపుత్త్రుఁ డగుసారంగధరుఁడు నన్నయభట్టీయ వ్యాకరణమూ రచియింపఁబడునపుడు దానిం బఠియించెననియు దాని నితరు లెవ్వరును నెఱుంగరనియు నప్పకవిమతము. ఇది మఱియుఁ జిత్రముగా నున్నది. నన్నయభట్టు వ్యాకరణమును లోకోపకారార్థము రచియిం చును గాని యొక్క సారంగధరునికొఱకే యయి యుండదు. గ్రంథము వ్యాపకమే యయినచో మఱికొందఱుగూడ దానిఁ దెలిసికొనక మానరు ఇదియునుంగాక నారాయణధీరుఁడు సహాయము చేయఁగా నన్నయ యము రచియింపఁబడిన దని యప్పకవియే చెప్పియున్నాడు.
నష్టమైపోవునపుడు నారాయణభట్టయినను దానిని వ్యాపింప పోఁడు. సారంగధరుఁ డైనను నీగ్రంథము భీమనచే

బడవేయఁబడె నని వినినతోడనే దానిని మరల వ్రాయింపకపోఁడు. కావున నిది యాకాలములో రూపుచెడిఁబోయె ననియును, అనంతర కాలములో ననఁగా నైదాఱువందలసంవత్సరములకు లైనపిమ్మటను గారణము లేకయే యొక్కఁడికిమాత్రము తెలుపఁబడియె ననియును చెప్పుట సహేతుకము కాదు.

భీమకవికాలము మొదలుకొని అప్పకవికాలమువఱకును మధ్యను అయిదువందలసంవత్సరములు వ్యవధియున్నది. ఈ కాలములో ననఁగాఁ బైయయిదువందలసంవత్సరముల కాలములో నీనన్నయభట్టీయవ్యాకరణము కాన్పించకుండుటకుఁ గారణము విచారించిచూడఁగా నిది భీమకవి వలనఁ బూర్వపక్షము చేయఁబడె ననియు, నట్టికారణమున నది యప్పటివారందఱిచేనలన నుపేక్షింపఁబడె ననియును దోఁచుచున్నది. కాని యామధ్య కాలములో నాథర్వణవ్యాకరణమే యాంధ్రభాషకు బఠనీయగ్రంథముగా నప్పటివారివలన గ్రహింపఁబడినట్లుగా నూహింపఁబడవలయును. ఇట్టివృత్తాంతము చెప్పుట కిష్టము లేక యప్పకవి పూర్వపక్షగ్రంథ మగు నన్నయభట్టీయమును బునరుజ్జీవింపఁ జేయునిష్టముచే నిట్టియపూర్వ వృత్తాంతము నొకదానిని బన్నె ననియు, నదియు నొకరివలన వింటి నన నది యతని సమకాలీనుల కైన నమ్మకముగా నుండదనుతలంపున నట్లు చెప్పె ననియుఁ దోఁచెడిని. నన్నయభట్టుచేఁ బూర్వపక్షము చేయఁబడిన రాఘవ పాండవీయ మెట్లుగ నామరూపరహితముగ నయ్యెనో యటులనే భీమ కవిచేతను బూర్వపక్షము చేయంబడిననన్నయభట్టీయము నామరూపరహితమై పోయె నని యొప్పుట కాక్షేపణము లేదు. భీమకవికిని నప్పకవికిని మధ్యకాలములో నున్నవారికవిత్వము లథర్వణవ్యాకరణమతానుసారులనుట కనేకదృష్టాంతము లున్నవి. అట్లున్నను నప్పకవి యీగాథను జెప్పుటకుఁ గారణము పూర్వపక్షితగ్రంథోజ్జీవనార్థమే కాని మఱియొకటి కాదని స్పష్టమైనది. దీనిచే భీమకవిపై నప్పకవి చేసిన నిందాప్రయోగము నిష్కారణద్వేషబుద్ధి చూపుటయును స్థిరపడుచున్నది.

75

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

3

తిక్కనసోమయాజి

ఇతఁడు భారతములోని పదేనుపర్వముల నాంధ్రీకరించినకవి. ఇతనివలననే యీతనివంశమును గోత్రమును జెప్పఁబడినవి. అందొకటి యితనిప్రథమప్రబంధ మగునిర్వచనోత్తర రామాయణములోను, రెండవది భారతములోని విరాటపర్వములోను గాన్పించును. అందు మొదటిదానిలో:—

మ. "అమరోదాత్తమనీషి నే నుభయ కావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడన్ గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడ దిక్కాఖ్యుండ సన్మాన్యుఁడన్."

అనియును, రెండవదానిలో:—

సీ. "మజ్జనకుండు సన్మాన్యగౌతమగోత్ర, మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ
డన్నమాంబాపతి యనఘులు కేతన, మల్లన సిద్ధనామాత్యవరుల
కూరిమితమ్ముండు గుంటూరివిభుఁడు కొ, మ్మనదండనాథుండు మధురకీర్తి
విస్తరస్ఫారుఁ డాపస్తంబసూత్రప, విత్రశీలుఁడు సాంగ వేదివేది."

అనియుం జెప్పెను.

పై రెండుపద్యములలో [illegible] బట్టి యాలోచింపఁగాఁ దిక్కనసోమయాజి యజుర్వేది [illegible] స్తంబసూత్రుఁ డనియు, గౌతమగోత్రుఁ డనియుఁ దెలి[illegible] తల్లిపేరు అన్నమ్మ, తండ్రిపేరు కొమ్మన్న. మంత్రి[illegible] [illegible]ంబట్టి యితఁడు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడు, ఆ

సోమయాజితండ్రి

ఇఁక రెండవపద్యముంబట్టి యితనితండ్రి యగుకొమ్మనామాత్యుని వృత్తాంతము కొంత తేటపడుచున్నది. అందుఁ గొమ్మనామాత్యుఁడు భాస్కరమంత్రికుమారుఁ డనియును, కేతన, మల్లన, సిద్ధన యను మంత్రిశిఖామణుల తమ్ముఁ డనియును, గుంటూరికి నధికారి యనియు, సేనానాయకవృత్తిలో నుండె ననియును బవిత్రస్వభావుఁ డై యుండె ననియును సాంగోపాంగముగ వేదముల నభ్యసించె ననియును గలదు.

సోమయాజితాత

తిక్కనసోమయాజితాత యగుభాస్కరుఁడు గుంటూరికిఁ బ్రభుఁ డగునొకసామంతునకు మంత్రిగా నుండె నని యుత్తరరామాయణము లోని మఱియొకపద్యమువలనఁ దేలుచున్నది. కాని యీయనభాస్కరుని కుమారుఁ డగుకొమ్మన్న దండనాథుఁడుగా నుండుటచేత నీగ్రామ మతనికి శ్రోత్రియముగా నీయంబడి యుండనోపును.

సోమయాజి [illegible]సస్థలము

తిక్కనసోమయాజితండ్రియుఁ దాతయు గుంటూరిలో నున్నట్లు కాన్పించుటచేతఁ దిక్కనసోమయాజియును నక్కడ జనించినవాఁడే యని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇట్లుండఁగ నీసోమయాజి నెల్లూరువాస్తవ్యుఁ డని కొందఱిచేతను, గుంటూరుజిల్లాలోని ప్రాటూరుకాఁపురస్థుఁ డని మఱికొందఱిచేతను జెప్పంబడును. నెల్లూరుప్రభుఁ డగుమనుమసిద్ధిరాజు పేరిట సోమయాజి తననిర్వచనోత్తర రామాయణము కృతి యిచ్చుటం జేసియు, భారతము హరిహరనాథునిపేరిటఁ గృతి యిచ్చుటచేతను నీతఁడు నెల్లూరువాసస్థుఁ డనువాదుక కల్గినది. ఇందు మొదటిగాథనుబట్టి, అక్కడ నివాసము [illegible] ు లేదు. పూర్వము కవీశ్వరులు దేశదేశములు తిరిగి [illegible] లగుప్రభువు లుందురో అక్కడఁ గొన్నిదినంబు [illegible] కకృతి యిచ్చి బహుమతుల నంది మరల స్వస్థ [illegible] గారము గలదు. అటులనే సోమ

...యుండెనని యాతని రెండవగ్రంథ మగుభారతములో ...యాస్థానములోనివాఁడ నని యుచ్చరింపఁబడకపోవుటచేత ...ముగాఁ జెప్పనొప్పి యున్నది. ఇఁక రెండవశంకకు సమా ...మెట్లన్న:—భారతములో స్మరియింపఁబడిన హరిహరనాథుఁడు, ...రూపుఁడై నెల్లూరున వేంచేసి యున్నహరిహరనాథుఁడు కాక కేవలమును నద్వైతుల కుపాస్యుం డగుహరిహరులకు నధి ...డగునద్వయనిర్గుణబ్రహ్మ మన భారతములోనియాశ్వాసాద్యంత ...ముల నద్వైతశాస్త్రసంప్రదాయమునఁ జూచిన స్పష్టము కాఁగలదు. కావునఁ బై రెండుయుక్తులును సోమయాజి నెల్లూరుపురవాసి యని చెప్పుటకుం జాలవు. భారతరచనాపూర్వకాలములో సోమయాజి కాశీ యాత్రఁ జేయుచుఁ గాశినుండి యీగ్రంథరచనకు వచ్చియున్నాఁ డని చెప్పెడు సంప్రదాయజ్ఞవాక్య ముభయపక్షములలో నిర్బాధకమేయయి యున్నది. పైనుదాహరింపఁబడిన ప్రాటూరుగ్రామవాసి యనుదాని ...క విధముగా సమన్వయించెదము. గుంటూరు వాసమునకుఁ ...ము సోమయాజితండ్రితాతలు ప్రాటూరుగ్రామవాస్తవ్యులు కానోపు ... దానింబట్టి యీకుటుంబమువారికి 'ప్రాటూరివారు' అనుగృహ నామము కల్గియుండును. అనంతరము సోమయాజివంశస్థులు లౌకిక ...చేత వ్యాపారాంతరముల నితరదేశములకుఁ బోయి యుండినను గృహనామముమాత్రము ప్రాటూరివారే యని యుండుట యాంధ్రదేశ సంప్రదాయము కావున వీరికిని నట్లె యయ్యె నని సిద్ధాంతము.

సోమయాజిచే రచియింపఁబడిన కావ్యములు

...ప ... నిర్వచనముగ రామాయణముతోఁ
...కాండమాఁ ... కీనినే నిర్వచనోత్తరరా
...భారతము

ఆంధ్ర భారతము

సోమయాజికృతములగు ప్రసిద్ధగ్రంథములు రెంటిలోపలను భారత గ్రంథమువలన నాతనికవిత్వమహత్త్వము జగద్విదిత మైనది. కావున మనము ముందుగ భారతరచనకుం గలకారణములం జెప్పి యనంతరము నిర్వచనోత్తర రామాయణగ్రంథరచనావృత్తాంతమును వివరింతము. భారత మాంధ్రీకరించుటలో సోమయాజి యుద్దేశ మితరులవలన నెట్లుగా వాడుకొనంబడినను దానినంతయు విరాటపర్వారంభంబున నాతని చేతనే వివరింపంబడి యున్నది. దాని నీక్రింద వివరించెదము:—

ఉ. శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరఁగుచెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ
ద్రాయితమూర్తి యై, హరిహరం బగురూపముఁ దాల్చి 'విష్ణురూ
పాయ నమ శ్శివాయ' యని పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయిత కిచ్చ మెచ్చుపరతత్త్వముఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికిన్.

వ. అని సకలబ్రహ్మప్రార్థనంబుఁ జేసితత్ప్రసాదాసాదితకవిత్వతత్త్వనిరతిశయా
నందభరితాంతఃకరణుండ నగుచుండి యొక్కనాఁ డిట్లు వితర్కించిరి.

శా. విద్వత్సంస్తవనీయభవ్యకవితావేశుండు విజ్ఞానసం
పద్విఖ్యాతుఁడు సంయమిప్రకరసంభావ్యానుభావుండుఁ గృ
ష్ణద్వైపాయనుఁ డర్థి లోకహితనిష్ఠం బూని కావించె ధ
ర్మాద్యర్థస్థితి భారతాఖ్య మగు లేఖ్యం బైన యామ్నాయమున్.

క. వేదములకు సకలస్మృతి, వాదములకు బహుపురాణవర్గంబులకున్
వాక్సైనచోటులను దా, మూదల ధర్మార్థకామమోక్షస్థితికిన్.

వ. అదియును.

ఉ. ఆదరణీయసారవివిధార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృత మై పెనుపొంది యు[illegible] నం
దాదిదొడంగి మూఁడుకృతు లాంధ్రకవిత్వవిశా[illegible]
[illegible]యితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడ[illegible]
[illegible]ది చతుర [illegible]

తిక్కనసోమయాజి

ఈ పైపద్యములలోని కథ సోమయాజిస్వయముగఁ జెప్పిన [illegible]త్రాంతముగావునఁ బుక్కటిపురాణములకంటెఁ బూర్ణముగ విశ్వస[illegible]యము గదా! కనుక దానిం జెప్పెడుపద్యముల వివరించినాఁడను. ఇపు[illegible]ందుల కథాసంగ్రహము వ్రాసెదను. ఎట్లన్న:—తిక్కనసోమయాజి హరిహరనాథరూపుఁ డగుపరవస్తువును సకలబ్రహ్మవస్తువుగా ననఁగా సగుణబ్రహ్మముగాఁ బ్రార్థనము చేసి యట్టి సగుణబ్రహ్మయొక్క ప్రసాదముచేత లబ్ధమైన కవిత్వతత్త్వనిరతిశయానురూపానందభరితాంతఃకర[illegible]ణుఁడై యుండి యొక్కనాఁడు తనలో నిట్లుగా నాలోచించుకొనియెను. తొల్లి కృష్ణద్వైపాయనుఁ డనంబరఁగు వ్యాసమహర్షి లోకహితార్థము ధర్మాద్వైతస్థితికొఱకుఁ బంచమవేద మనం బరఁగు భారతమును రచియించెను. అది పదునెన్మిదిపర్వములుగా నుండును. అందు మొదటి మూఁడుపర్వములను నాంధ్రకవిత్వవిశారదుం డగు నన్నయభట్టారకుఁడు [illegible]ంచెను. ఇఁక నాల్గవపర్వము మొదలు, అనఁగా విరాటపర్వము [illegible] పదేనుపర్వములు జనసంప్రార్థ్యము లౌటంజేసి తుదముట్ట [illegible]ంచుట తగవు. అని ఇట్లు చెప్పుట నావలను నొకపండితునిచేఁ [illegible]బడినభాగముంగూడ మరలఁ దాను దెలిఁగించినచో నాతని [illegible] లోకములో వ్యాపింపకయే యుండును; ఆ కవినామమును [illegible]శ్వతముగా నుండకపోవు నని యెంచి యందులకు సోమయాజి సమ్మతింపకపోవుటచే భారతము ప్రథమమునుండి ప్రారంభించ లేదని యూహిం[illegible] విధముగ వ్రాసి గ్రంథరచనాకుతూహ[illegible]న్నది. సోమయా[illegible] కృతిపతి నెవ్వరిం జేసెదనువాఁడ[illegible]యి [illegible]చెను నిద్రవచ్చెను. అపు డొక[illegible]దివిధముగ వివరించుచున్నాఁడు.

విస్తరస్ఫారుఁ డాపస్తంబసూత్రప, విత్రశీలుఁడు సాంగవేదవేది

తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల, నస్మదీయప్రణామంబు లాదరించి
తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి, యెలమి నిట్లని యానతి యిచ్చె నాకు

శ్లో. కి మస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా, పరిష్క్రియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్,
కిం కాలకూటః కిముఁవా యశోదా, స్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో! మే."

వ. అని నీవు తొల్లి రచియించినపద్యము గాఢాదరంబున నవధరించి భక్తవత్స లుం డగుహరిహరనాథుండు నీదెస దయాళుండై యునికిం జేసి నిన్నుఁ గృతార్థునిఁగాఁ జేయఁ గార్యార్థియై నాకలోకనివాసి నైన నాకుఁ దనదివ్యచిత్తంబునం గలయాకారు ణ్యంబు తెలియఁ గెలుంగునట్టి శక్తి ప్రసాదించి నన్ను నాకర్షించి కొలిపించుకొని వీఁడె విజయంబు చేయుచున్నవాఁ డనుచుఁ జూపుటయు సవిశేషసంభ్రమసంభరితహృద యుండనై యవ్వేలను గలయం గనుంగొని.

అని సోమయాజి తాను హరిహరనాథుని నుతియించినట్లును నపు డాదేవుఁడు తనయెడ దయాళుఁడై:—

క. "పారాశర్యనికృతి యయి, భారత మను పేరఁ బరఁగు పంచమవేదం
బారాధ్యము జనులకుఁ ద, ద్గౌరవ మూహించి నీ వఖండితభక్తిన్.

తే. తెనుఁగుబాస వినిర్మింపఁ దివురు టరయ, భవ్యపురుషార్థతరుపక్వఫలము గాదె
దీని కే నియ్యకొని వేడ్క నూని కృతిపతిత్వ మర్థించి వచ్చితిఁ దిక్కశర్మ".

అని హరిహరనాథుం డానతియ్యఁగఁ దా నందులకు నియ్యకొంటి నని సోమయాజి తెల్పి:—

ఉ. "కావున భారతామృతముఁ గర్ణపుటంబుల నారఁ గ్రోలునాం
ధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ సాత్యవతేయసంస్మృతి
శ్రీవిభవాస్పదం బయినచిత్తముతోడ మ
త్త్రావిధి నొంది పద్యముల గద్యములఁ ... తుల్."

అని చెప్పెను.

సోమయాజి స్వకీయ శ్లో
భారతము పంగ్గావేద
ంగ

పై స్వప్నసందర్భములో హరిహరనాథుండు తన నుద్దేశించి యీ క్రింది విధంబుగఁ బల్కె నని వ్రాసె. ఎట్లన్నను:—

ఉ. వైదికమార్గనిష్ఠ మగువర్తనముం దగ నిర్వహించుచుం
భేదము లేనిభక్తి నతినిర్మలవృత్తిగఁ జేయుచుండి మ
త్పాదనిరంతరస్మరణతత్పరభావముకల్మి నాత్మసం
మోదముఁ బొంది కావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు దెప్పుడున్.

అని సోమయాజి తనకుఁ గలవైదికమార్గనిష్ఠ మగుప్రవర్తనమును, హరిహరులయెడ భేదములేక సమభక్తి కల్గి యుండుటయును స్మరియించి తదుభయసగుణమూర్త్యధిదేవత యగుహరిహరనాథునియెడ నిరంతరభక్తి గల్గి యాత్మానందానుభవంబు గల్గి యున్నట్లు చెప్పెను. ఇట్లుగా స్వప్నంబు గల్గినట్లుగ మిషఁ గల్పించుకొని స్వాభిప్రాయప్రకటనము చేయుట పూర్వకవులతో నాచారమై యున్నట్లు కాన్పించును. ఇందులో నప్పకవిస్వప్నముఁ [illegible] త్రము లేదు కావునను, స్వప్నములో నుపాసకులకుఁ దదు [illegible] లును అన్యులకు జాగ్రత్పరిదృశ్యమానప్రపంచవస్తువిశేషఁ [illegible] సహజము కావున వానిని నమ్మినను నమ్మకయున్ననుఁ బె [illegible] కాని స్వప్నములను నమ్మి వానిని గ [illegible] నీతఁడే మొదటివాఁ [illegible]

హరివంశములో నెఱ్ఱాప్రగ్గడ:—

మ. తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునఁ దాఁ బల్కిన పల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండ నాఁ జను మహత్త్వప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతుం గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్.

భీమఖండములో శ్రీనాథకవి,

ఉ. పంచమవేదమై పరఁగుభారతసంహిత నాంధ్రభాషఁ గా
వించెఁ బదేనుపర్వములు విశ్వజగద్ధితబుద్ధి నెవ్వఁ డ
క్కాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి నమస్కరింతు ని
ర్వంచితకీర్తివైభవవిరాజికిఁ దిక్కనసోమయాజికిన్.

సోమయాజి భారతముం దెనిగింప నుద్యుక్తుం డగుట.

పైనిఁజెప్పినవిధంబుగఁ దిక్కనసోమయాజి సాత్యవతేయసంస్మృతి
గలచిత్తముతోడ మహాకవిత్వదీక్ష నంది షష్ఠ్యంతములం జెప్పి హరి
హరనాథు నుతియించి ఈ ... హాను విన్నపము సేయు తెఱంగునఁ
దత్సన్నిధిం గల్పించుక ... వాక్యంబున నర్థంబు సంగతంబు
చేసెద నని మన ... మునఁ దనహృదంతరంబున నీక్రింది
... ప్పను. ఎట్లన్నను:—
... తుకవ్యక్తావ్య ...
... గాథా.

గీ. కః జగత్ప్రసిద్ధి గావునఁ బూర్వప, ర్వార్థయుక్తిఁ జేయునట్టియెడల
యత్న మించుకంత యైనను వలవదు, వలసినట్లు చెప్ప వచ్చియుండు.

అని విన్నవించి సోమయాజి గ్రంథారంభంబు సేసె నని యున్నది.

పైపద్యము పరిశీలింపఁగఁ దిక్కనసోమయాజివలనఁ జేయంబడిన మఱియొకనియమము మనచరిత్రమునకు ముఖ్య మగునది బయలు వెడలుచున్నది. అదియే లోకములో సోమయాజి భారతముఁ దెనిఁగించుచో సంస్కృతమాతృకను జూడకయే భారతగ్రంథము ఆశుధారను నిరంకుశ ప్రజ్ఞతోఁ జేసియున్నాఁ డని చెప్పెడు ప్రతీతికిఁ గారణ మయి యుండును. ఆ యంశ మెద్ది యనఁగా:—భారతకథ జగత్ప్రసిద్ధ మయినది. కావున పూర్వపరార్థములను సందర్భింపఁ జేయునప్పుడు యత్న మే మాత్ర మక్కఱ యుండ దనియును, ఇష్టానుసారముగ సందర్భము పొసఁగింపవచ్చు నని చెప్పినవాక్యమే. దీని కర్థము బుద్ధిమంతు లేమిచెప్ప వచ్చునో యూహింపుఁడు. ఇది చదివినయప్పుడు పుక్కిటిపురాణములుగా వాడుకొనఁబడుచున్న తిక్కనసోమయాజికృతప్రతిజ్ఞాదికమున కిది యాధారమై యుండు నని తోఁచకపోదు.

తిక్కనసోమయాజి వ్యాసుని నుతించుట

సోమయాజి తనకు భారతకృతనిర్మాత యగు వ్యాసమహర్షి పయిం గలభక్తివిశ్వాసములను అవకాశమైనప్పుడెల్ల వివరింపుచుండును. ప్రతి యాశ్వాసమున నాద్యంతములలో హరిహరనాథుని నుతియించినట్లుగనే వ్యాసభగవానునిఁగూడ స్మరియించుచుండును. సోమయాజికి భారత రహస్యార్థములు స్ఫురియించుచో వ్యాసావేశంబు గల్గియుండె నని ప్రతీతి గలదు.

సోమయాజికిఁ గలశాస్త్రపాండిత్యము

సోమయాజికి వేదాంతాదిశాస్   సాంఖ్యయోగాది
శాస్త్రములలోపలను గలవిశేషపా   ఞానుశాసనిక పర్వ
ములను తక్కినపర్వములలో   మునితిహాసాదుల
వలనం గోచరం   మాంసాశాస్త్రము.

లెంతయు నేర్చినవాఁ డని, సోమయాజి జైనపండితులతోఁ జేసినసంవాదాదికములవలనం గోచరం బగును. అట్టివానివివరములు గ్రంథస్థములు గాకున్నను, అట్టి సంవాదములవిషయము మాత్రము సోమదేవరాజీయము మొదలగుగ్రంథములలోఁ గొంత వివరింపఁబడియున్నదాని నే నీవఱకే ప్రకటించితిని. ఆవృత్తాంతమును వివరించుటకు ముందుగ నద్వైతమతబోధ మాంధ్రభాషలోఁ జేసినయాచార్యులలో సోమయాజియే మొదటివాఁ డని చెప్పవలసి యున్నది. ఆంధ్రులలోఁ దత్త్వరహస్యములరయఁగోరెడు నాంధ్రభాషాపండితు లందఱును సోమయాజిమార్గముం దెలిసికొనకయే యితరగ్రంథము లభ్యసింపరు. ఇఁక వేదాంతగ్రంథములు తెనిఁగింప నుద్యోగించువా రందఱును సోమయాజిమార్గమునే యవలంబించి నవీనగ్రంథములు రచియించిరి.

ఇట్టివారిలోఁ బౌరాణికకవులందఱును దా మాంధ్రీకరించు గ్రంథములలోఁ బ్రసక్తమైనచోటుల నెల్లమతోపన్యాసములఁ బద్యరూపముగాఁజేయుచునే వచ్చుచుండిరి. అందులో భారతమును, భాగవతమును, జ్ఞానవాసిష్ఠమును, విజ్ఞానప్రదీపికయును, సీతారామాంజనేయసంవాదము మొదలగుగ్రంథములను రచియించినగ్రంథకర్తలు సోమయాజితోపాటు కేవలమును గురురూపులుగా నాంధ్రులవలన గ్రహింపఁబడినవా రై యున్నారు. ఇట్టివారిలో భారత మన్ని గ్రంథములలో నెట్లు ప్రామాణికగ్రంథ మయ్యెనో అటులనే అద్వైతశాస్త్రబోధకు లగు కవులలోఁ దిక్కన సోమయాజియు గౌరవనీయుఁడును, అగ్రగణ్యుఁడును నై యున్నాఁడు. ఇట్టివిశేషములను జూపుటకును కేవలము ఆంధ్రభాషలోపలనే అద్వైతమతబోధము కోరువారికి నుపయుక్తముగ నుండుటకొఱకు పైగ్రంథములన్నిటిలో నుండుతత్త్వవిషయికము లగు భాగముల నెత్తి వేఱే యొకగ్రంథము పర్యాయమున నచ్చువేయుచున్నాఁడను.

{ తిక ... ాజి కాకతీయ గణపతి
ాడఁబోవుట }

సోమదేవ... ...వంశచారిత్రములోఁ బ్రతాప
రుద్రుని మాతాప... ...ుటకుఁ దిక్కన

సోమయాజి వచ్చె ననియు నపుడు కొన్ని రాజకీయవ్యవహారములును మతపుంవాదములు నడిచె ననియుం జెప్పి యున్నది. ఇట్టివృత్తాంతము లావంశచారిత్రముం దెల్పుగ్రంథములన్నిటిలోపల నేకరీతినే కాన్పించును. ఆగ్రంథములలో నొకటి రెండు ప్రామాణికగ్రంథములుగఁ గాన్పించును. అందు మొదటిది వచనకావ్యము. ఇది పుట్టి యిప్పటికి ౩౦౦ సంవత్సరములకుఁ బైఁగా ననఁగా శా. సం. ౧౫౦౦ సమానకాలములోఁ బుట్టి యుండును. రెండవది దానికే పద్యకావ్యము. అది పుట్టి ౧౫౦. సంవత్సరము లై యున్నవి. ఈరెండుగ్రంథములును గోదావరీమండలములోని రహితాపురము రఘుదేవపుర మనునామములతో నొప్పుపట్టణమునకుఁ బూర్వపుజమీన్‌దారు లగుమందపాటివా రను క్షత్రియప్రభువులవలన సంపాదింపఁబడినవి. అందుఁ బద్యకావ్యము కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌమునితమ్ముం డగుజగ్గకవివలనఁ బైమందపాటివారిపైఁ గృతియియ్యఁబడినది. పై రెండుగ్రంథములలోపలంగూడఁ దిక్కనసోమయాజి వృత్తాంత మొక్కవిధముననే వ్రాయంబడి యున్నది. కావున వచనకావ్యములో నున్నదాని నిట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

గణపతిరాజేకశిలానగరంబునకు వచ్చి, తనకు మరలఁబడ్డతమ్ములం బ్రహరించి తాను పట్టాభిషిక్తుఁడై యోరుగంటికి శిలాప్రాకారంబుగాఁ గోట నేర్పఱిచి, ...యం గడమపడినదేవాలయంబులను బూర్తిగాఁగట్టించి యున్నసమయంబునఁ దిక్కనసోమయాజు లేతెంచిన గణపతి దేవు లెదుర్కొని పూజించి యతనిచేత భారతార్థంబులును, ద్వైతాద్వైతంబులును, చిదచిద్వివేకంబులును, ధర్మాధర్మంబులును, రాజనీతిప్రకారంబులును, భారతవీరులప్రభావంబులును నాదిగాఁ గలయర్థంబులు వినుచుండె. ఆసమయంబున నొక్కనాఁడు తిక్కనసోమయాజి యనుమకొండనివాసు లైన బౌద్ధమునులతో వాదించి యెనుబదినల్గురబౌద్ధమునుల నఱికించె. అనంతర మాగ్రంథములో గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజికి నెన్మిదిగ్రామంబులును, నవలక్ష ధనంబును, స్వర్ణకుండలములును బహుమానంబుగ నిచ్చె."

అని యున్నది. ఈ వృత్తాంతము పద్యకావ్యములోఁగూడ విశేషభేదము నొందకుండ నున్నది. ఎట్లన్నను:—

గీ. వచ్చి తనకు మఱలఁబడ్డతమ్ములను హరించి సకలగహ్వరీస్థలికిని
ప్రాజ్ఞు లెన్నఁగాను బట్టాభిషిక్తుఁడై, వీటికొక్కడాలికోట నిలిపె.

గీ. చేయఁ దక్కువయైన దేవాయతనము, లపుడు పూర్తిగఁ గట్టించి యలరుచున్న
చోట నొకనాఁడు తిక్కనసోమయాజి, వచ్చె నెల్లూరినుండి భూవరునికడకు.

సీ. వచ్చిన నయ్యార్యవర్యు నెదుర్కొని, వినయసంభ్రమభక్తు లినుమడింప
నతిథిపూజ లొనర్చి యతనిచే భారతా, ర్థమును ద్వైతాద్వైతతత్త్వములును
విస్తృతచిదచిద్వివేకలక్షణములు, ప్రకటధర్మాధర్మ పద్ధతులును
రాజనీతిప్రకారంబును భారత, వీరులమహిమంబు వినుచు నుండి

గీ. యనుమకొండనివాసు లైనట్టి, బౌద్ధ, మునుల రావించి వారిఁ దిక్కనమనీషి
తోడవాదింపఁ జేసినఁదొడరివాండ్రఁ, జులకఁగాసోమయాజులు గెలుచుటయును.

వ. అప్పుడు బౌద్ధదేవాలయంబులు గూలం ద్రోయించి గణపతిదేవరాజు సోమయాజులపటువాక్యశక్తికి మెచ్చి యతని బహుప్రకారంబులఁ బూజించి యెనిమిది గ్రామంబు లొసంగి యతఁడు వచ్చినకార్యం బడిగిన నాభూవరునకుఁ గవివరుం డి ట్లనియె.”

సోమయాజి మనుమసిద్ధిరాజునకుఁ గలిగినవిపత్తు తెల్పుట

పైని చెప్పినవిధంబున సోమయాజి బౌద్ధమునులను జయించి గణపతిరాజుతో నెల్లూరునకు బ్రభుం డగుమనుమసిద్ధిరాజునకు దాయాదులవలనఁ గలిగినరాజ్యవిహీనతవిధంబు తెల్పెను. ఇట్లు తెల్పి ఆమనుమసిద్ధిరాజుయొక్క దాయాదులఁ బాఱఁదోలి అతనిరాజ్య మాతనికి నిప్పింపుఁ డని చెప్పి విని గణపతిదేవరా జందుల కంగీకరించి, నవలక్షధనమును, యజ్ఞకుండలములును తిక్కనసోమయాజికి బహుమాన మిచ్చిపనిచె.

{ గణపతిదేవునిమంత్రింగూర్చి సోమయాజి రాజుతో ముచ్చటించుట }

ఇట్లు సోమయాజి గణపతిదేవరాజువలన స్వదేశంబునకుఁ బోవుట కనుజ్ఞాతుండై గణపతిదేవునిమంత్రి యగు “శివదేవయ్య” అను నతనిం జూచి గణపతిదేవునితో ని ట్లనియె. “రాజా! ఈ మంత్రి దేవుండు గాని సామాన్యమనుష్యమాత్రుండు గాఁడు. నీవు రాజ్యభారం బితని యనుమతంబునఁ జేయుట శ్రేయోదాయకము” అని సోమయాజి చెప్పి నిజనివాసంబునకుం జనియెను.

గణపతిరాజు మనుమసిద్ధిని మరల సింహాసన మెక్కించుట

ఇట్లు సోమయాజిం బనిచి గణపతిదేవరాజు తనమంత్రి యగు శివదేవయ్య యనుమతింగొని ప్రయాణభేరి వేయించి చతురంగబలసమేతుండై దండయాత్రకు బయలువెడలెను. ఇట్లు పోయి ముందుగ వెల్నాటి రాజుం గెల్చి యతనిం దనయాజ్ఞకు లోనుజేసికొని యప్పనంబులు గొని నెల్లూరిపై విడిసెను. అక్కడ నపు డధికారము చేయుచున్న "అక్కన, బయ్యన" అను మనుమసిద్ధిరాజుదాయాదు లగువారిని మనుమసిద్ధిరాజును సింహాసనవిహీనునిం జేసిననేరమునకుఁగాను దండించి, వారిబిరుదులు తనకు ధారణయోగ్యంబులు కావని వానిని తేరాల రుద్రారెడ్డి యను నొకసామంతునకు ధరియింప నిచ్చెను. ఇట్లు చేసి మనుమసిద్ధిరాజును నెల్లూరునకుఁ బిలిపించి మరల నాతని నారాజ్యమునకుఁ బట్టంబుగట్టి అతనికి స్వాధీనము గాని యిరువదినాల్గు దుర్గంబుల సాధించి యతనికి రెండువేలయేనూటుగ్రామంబులఁ జెల్లంజేసి, ఒక్కతటాకంబును గట్టించె. ఇట్లుగాఁ జేసి గణపతిరాజు మనుమసిద్ధిరాజుచేఁ బూజితుం డయి తన దేశంబులోని దగుగంనాపురంబునకు వచ్చెను. ఈ కథవలన సోమయాజి కాలములోనిరాజుల కతనియెడ నెట్టిగౌరవము గలదో తెలిసికొనవచ్చును.

సోమయాజిసంతతి

ఇంతవఱకును సోమయాజికి మతవిషయములోపలను లౌకిక విషయములోపలను గలవిశేషములను వివరించినారము. ఇఁక సోమయాజిసంతతిం గూర్చి వివరింపవలసి యున్నది. అట్టి పనికి నిదర్శనములను విస్పష్టముగఁ జూపెడు గ్రంథదృష్టాంతము లెవ్వియుం గానరావు. కాని జ్ఞానవాసిష్ఠము నాంధ్రీకరించినకవి సోమయాజికిఁ దాను సంబంధుఁడనని కొంత వ్రాసియుంచెను. దాని నిచ్చో వివరించెదను. దాని నట్లు వివరించుటకుఁ బూర్వము "ఆంధ్రకవిచరిత్రము" అను గ్రంథములో వివరింపఁబడిన యొకగాథ తెలుపవలసియున్నది. అందులో తిక్కన

సోమయాజికుమారుం డగుమారనకవి మార్కండేయపురాణముం దెనిఁగించి ప్రతాపరుద్రదేవునిమంత్రి యగునాగయగన్నమంత్రికిఁ గృతి యిచ్చినట్లుగాఁ జెప్పంబడి యున్నది. అందులోనే మఱియొకచోఁ బైనిఁ జెప్పిన మారనకవి సోమయాజికుమారుండు కాఁ డనియును, మఱియొక తిక్కనామాత్యునికుమారుం డనియును నొకానొక రనిరి గాని దాని కాధార మేదియుఁ గానరా దని యుండెను. కాని యాగ్రంథములోని సందర్భము చూచినమాత్రముననే మారనకవి సోమయాజికుమారుఁడు కాఁడని స్పష్టముగ నూహింప నయ్యెడిని. తిక్కన సోమయాజికొమారుని పేరు మారన యని వాసిష్ఠరామాయణకవివలనం గాని, మఱి యేయితర గ్రంథమువలనం గాని, తిక్కనసోమయాజికృతంబు లగుగ్రంథముల వలనం గాని కాన్పింపదు. జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణాంధ్రకవి తనవంశముం గూర్చి వ్రాసికొనుచోఁ దనతాత యగునల్లాడమంత్రి తిక్కనసోమయాజి పౌత్త్రుఁ డగుగుంటూరికొమ్మవిభునికూఁతుం బరిణయ మయ్యె నని చెప్పి యుండెను. దీనివలన సోమయాజి కొక్కకుమారుఁ డున్నట్లు తెలియు చున్నది. కాని యతనిపే రేమో తేలలేదు. ఇంక మార్కండేయపురాణములోని యాశ్వాసాంతపద్యములో నున్నసందర్భముంబట్టి చూడ నం దుదాహరింపఁబడిన మారనకవి తిక్కనసోమయాజికుమారుఁడు కానట్లు స్పష్టమే యగుచున్నది. అందులో:—

"శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర తిక్కనసోమయాజిప్రసాదలబ్ధసరస్వతీపాత్ర తిక్కనామాత్యపుత్త్ర మారయనామధేయ ప్రణీతము."

అని యున్నది. దీనింబట్టి మారనకవి తిక్కనసోమయాజిపుత్త్రుండు గాక అతనిశిష్యుం డగుతిక్కనామాత్యునిపుత్త్రుండని స్పష్టమగుచున్నది. కావునఁ దిక్కనసోమయాజి కుమారునిపేరు మనకుఁ దెలియ లేదు. ఇటులఁ దెలియనిదానికై ప్రయత్నము మాని అతనిసంతతివారిలో నెవ్వరిపేళ్లు వాసిష్ఠరామాయణకవివలన వివరింపఁబడినవో వానిం జూపుదము.

{ తిక్కనసోమయాజికిని వాసిష్ఠరామాయణ కవి యగుసింగనకును గలసంబంధము }

పైగ్రంథములోఁ జెప్పంబడిన యొకపద్యమువలన నీకథ యంతయు స్పష్టము కాఁగలదు. కాఁబట్టి ఆ పద్యమును దెలిపెదను. అందు సింగనకవి తనతాత యగునల్లాడమంత్రిం గూర్చి వ్రాయుచు నీక్రింది విధంబుగ వివరించెను. ఎట్లన్నను—

సీ. అతఁడు తిక్కనసోమయాజులపౌత్త్రుఁడై కొమరారుగుంటూరికొమ్మవిభుని
పుత్త్రి బిట్టాంక బుధలోకకల్పకవల్లి వివాహమై వైభవమున
భూసార మగుకోటభూమి కృష్ణానదీ దక్షిణతటమున ధన్యలీల
నలరురావెల యనునగ్రహారముఁ దన కేకభోగంబుగా నేలుచుండి
తే. యందుఁ గోవెలఁ గట్టి గోవిందు నెన్న,గోపినాథుప్రతిష్ఠయుఁ గోరి చేసి
యఖిలవిభవంబునందున నతిశయిల్లె, మనుజమందారుఁ డల్లాడమంత్రివిభుఁడు.

అను నీపద్యముతోఁ బౌత్త్రుఁ డని వ్రాసినచోఁ బుత్త్రుఁ డని పాఠాంతర ముండిన నుండవచ్చును. ఆంధ్రదేశస్థులలోఁ దఱచుగఁ దండ్రి పేరు కొడుకుల కుంచుట స్వభావముగా నున్నది. తిక్కనసోమయాజి తండ్రి పేరు కొమ్మన. పైపద్యములో వివరింపఁబడినతిక్కనసోమయాజి సంబంధి యగు నతనిపేరును గొమ్మనయే. అచ్చుప్రతులఁ బౌత్త్రుఁ డని పుత్త్రునకే పడియున్నఁ బడియుండును. ఈమార్పువలనఁ బద్యములోన గణభంగము కాదు. కాఁబట్టి, ఆభాగమును "తిక్కనసోమయాజులపుత్త్రుఁడై కొమరారుగుంటూరికొమ్మవిభుని"అని సవరించిన లెస్సయైయుండును. అట్లే సవరించి చదువఁగాఁ దిక్కనసోమయాజికిఁ గుమారుఁడు గుంటూరికొమ్మన యనియు, పౌత్త్రి బిట్టాంబిక యనియును, ఆమెకు నల్లాడమంత్రివలన నయ్యలమంత్రి యనుకుమారుఁడు కల్గె ననియును, నాయయ్యలమంత్రి కుమారుఁడు వాసిష్ఠరామాయణగ్రంథకర్తయగుసింగనమంత్రి యనియుం దేలినవి. ఇంతకు నధిక మగుగ్రంథములు దొరకకుండుటచేతఁ దిక్కనసోమయాజి కుమారుని వంశముంగూర్చి వివరింపఁబడ దయ్యెను. దేశాభిమానులీవిషయము నింకను శోధింతురుగాక. సోమయాజికృత

నిర్వచనోత్తరరామాయణముం గూర్చి రామాయణకవులచారిత్రములోఁ జూడఁదగును.

తిక్కనసోమయాజికాలనిర్ణయవిమర్శనము

ఇదివఱలోఁ దిక్కనసోమయాజికాలనిర్ణయము చేయుటకుఁగాను ఆంధ్రకవులచారిత్రములోఁ గొంతయత్నము చేయఁబడినది. కాని అది యొకస్థిరమార్గమును గనుపఱుపనందున నిందా కాలనిర్ణయమును ముందు విమర్శించి అనంతరము దాని నెట్లు సిద్ధాంతీకరింపవలయునో తెలియఁజేసెదను. అది యెట్లన్నను:—

౧. ఆంధ్రకవిచారిత్రములో "కృష్ణామండలచారిత్రములో నెల్లిగడ్డరా జగుకాటమరాజును, పల్నాటిప్రభు వైనపదానాయకుఁడును, గలిసి పశువులబీళ్లకుఁగాను పదమూఁడవశతాబ్దమందు నెల్లూరిప్రభువైన సిద్ధిరాజుతో యుద్ధము చేసినట్లును, సిద్ధిరాజుసేనలు కవితిక్కనతమ్ముని కుమారుం డగుతిక్కనమంత్రిచే నడిపింపఁబడినట్లును" జెప్పంబడి యున్నది. దీనింబట్టి చూడఁగా సోమయాజితమ్మునికుమారుఁడు పదుమూఁడవశతాబ్దములోనివాఁడు కాని సోమయాజి పదమూఁడవశతాబ్దములోనివాఁడు కాఁడని తేలినది. ౧౨౦౦-ల సంవత్సరము మొదలు ౧౩౦౦-ల సంవత్సరమువఱకును పదమూఁడవశతాబ్దమగును. సోమయాజితమ్ముని కుమారుఁడు ౧౧౫౦ కలకాలములోఁ బుట్టి ౧౨౦౧ వఱకు ననఁగా ౫౦ సంవత్సరములవఱకును జీవించియున్నను పదమూఁడవశతాబ్దములోఁ జరిగెడుయుద్ధములో నుండవచ్చును. ఆయుద్ధములోనే హతుఁడైన నతఁడు పదమూఁడవశతాబ్దములో హతుఁ డయ్యెనని చెప్పఁబడవచ్చును. ఇతఁ డేఁబదిసంవత్సరములవాఁ డని యొకయూహాం జేసి నారము. అంతకుఁ దక్కువవయస్సులో నుండువారికిఁ బూర్వకాలములో నున్నతోద్యోగములు దొరకెడునాచారము లేదు. ఏఁబదిసంవత్సరములవయస్సునకుఁ బైవాఁడే అయ్యెనేని అతనిజననకాలము ౧౧౩౦ లేక ౧౧౪౦ కూడఁ గావచ్చును. ఇది కాక తిక్కన

సోమయాజితమ్మునికుమారుఁడు పదమూఁడవశాతాబ్దమున నున్నట్లు చెప్పినను తిక్కన దానింబట్టి అతనికి సతిసామీప్యకాలీనుఁ డని యూహింపఁ జాలి యుండదు. సోమయాజితండ్రికి సోమయాజి అతి బాల్యంబునం బుట్టి యుండవచ్చును. అతనితమ్ముఁడు సవతితమ్ముఁడై తండ్రి వృద్ధావస్థలోఁ గల్గి యుండవచ్చును. ఈ యిరువురకును నలుబది సంవత్సరములవఱకును వ్యవధి యుండవచ్చును. అట్టి తిక్కనసోమయాజి తమ్మునకు మరల నైదవపదిలోనో లేక ఆఱవపదిలోనో పుట్టియున్న తిక్కనమంత్రి అతని యఱువదవసంవత్సరమున యుద్ధములో హతుఁడయి యుండవచ్చును. అట్లైనఁ దిక్కనమంత్రి మృతినాఁటికిఁ దిక్కన సోమయాజి జననకాలము నూటయేఁబదిసంవత్సరములకు ముందుగా నున్న నూఱుసంవత్సరములవఱకైన నై యుండును. రెండవపక్షములోఁ గూడ నిది శా. సం. ౧౧౩౦ అంతకుఁ బూర్వము అగు ననుటకు సందియ ముండదు. కాని యీపైవృత్తాంత మంతయు నూహాలపై నిచేసిన సిద్ధాంతమునకు నట్లుగనే యూహించి యియ్యఁబడిన సమాధానముగా నున్నది. తిక్కనసోమయాజికిఁ దమ్ముఁ డున్నాఁ డని సోమయాజికృత గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు. ఇట్లుగాఁ జెప్పఁబడకపోవుటం బట్టి సోమయాజితండ్రికి సోమయాజి యొక్కఁడే కుమారుఁడని నిశ్చయింపవలసి యున్నది. తిక్కన మంత్రినాముఁడు కాక దండ నాథ నాముఁడు వీరివంశములో నొక్కఁ డున్నట్లు గ్రంథము లున్నవి. అతనికే రణతిక్కన యని వాడుక. ఇతనితండ్రి సిద్ధయ. ఈసిద్ధయ సోమ యాజికి మూఁడవ పెత్తండ్రి. సిద్ధయకుమారుం డగు రణతిక్కన ముప్పదియిద్దఱునియోగులలోఁ జెప్పఁబడిన వాఁడును, వేములవాడ భీమకవి కాలములోనివాఁడు నైనట్లు నీవఱకే యాభీమకవిచారిత్రములోఁ జెప్పఁబడియెను. ఇఁకఁ దిక్కనతమ్మునికుమారుం డగు తిక్కనమంత్రి యున్నట్లు ప్రామాణికగ్రంథములు లేవు గావున దీనింబట్టి తిక్కనసోమ యాజికాలము నిర్ణయింపము. ఇది నిర్ణయము కాలేదు గావునఁ దిక్కన మంత్రికిఁ బ్రభుఁడుగానుండినసిద్ధిరాజు తిక్కనసోమయాజులవలన నుత్తర

రామాయణముం గృతి నందినసిద్ధిరాజైనట్లును నిశ్చయింపఁజాలము. కావున సోమయాజికాలనిర్ణయ మీమూలముగఁ గాలేదు.

౨. ఆంధ్రకవిచారిత్రములోని మఱియొకయుదాహరణములోఁ దిక్కనసోమయాజికుమారుం డగుమారన మార్కండేయపురాణమును దెనిఁగించి దానిని ప్రతాపరుద్రదేవునిమంత్రి యగునాగయగన్నమంత్రికిఁ గృతి యిచ్చెఁ గావున దానింబట్టి తిక్కనసోమయాజికాలము నిర్ణయించెద మని చెప్పియున్నది. ఇంతమాత్రమునఁ దిక్కనసోమయాజి కాలమునిర్ణయింప వలనుపడదు. ప్రతాపరుద్రదేవుఁ డనునామము కాకతీయవంశస్థులలోఁ గొందఱికిని, కటకప్రభువులలోఁ గొందఱికిని నున్నది. వీరిలో నెవ్వరిమంత్రిగానున్న నాగయగన్నమంత్రికిఁ గృతి యిచ్చెనో తెలియదు. ఎట్లైనను మనదేశములో విశేషవ్యాప్తనాముఁ డగువాఁడెవ్వఁడో అతనిమంత్రియగు నాగయగన్నమంత్రికే కృతియిచ్చె నని యూహింతము. "M. K. Sewell's Lists of Antiquities" అను సూయల్ దొరగ్రంథములో నీక్రింద నుదాహరించినవారు రుద్రనాములై యున్నారు. ఎట్లన్నను:—

క్రీ. శ.		శా. సం.	
1179—77	=	1102 లో	నొకరుద్రుఁడు
1179—77	=	1120	,,
1255—77	=	1202	,,
1299—77	=	1222	,,
1310—77	=	1242	,,

ఇట్లుగా నైదుగురు రుద్రు లున్నారు. వీరు గాక పద్మనాయకుల వంశావళీశాసనముం జేయించినరుద్రుఁడు మఱియొకఁ డున్నాఁడు. ఇతఁడు శా. సం. ౧౧౯౯ లోనివాఁడైనట్లా శాసనమువలనఁ గాన్పించును. కోనసీమద్రావిడులకు నగ్రహారములును, స్వాస్థ్యములు నిచ్చిన రుద్రుఁడు మఱియొకఁ డున్నాఁడు. ఇతనికాలము శా. సం. ౧౧౮౭. ఇట్లు

గాన్పించు నేన్నురుద్రులలో నెవ్వరివలన నాగయగన్నమంత్రి కాలము నేర్పఱుపవలయునో తెలియకున్నది. ఇది యయినపిమ్మట నతనికి మార్కం డేయపురాణముం గృతి యిచ్చినమారనకవి కాలము నిర్ణయింపవలయును. ఇంతశ్రమకు నొప్పికొని మారనకవి కాలము నిర్ణయించినచో నామారన కవి తిక్కనసోమయాజికొడుకు గాక తిక్కనసోమయాజిశిష్యుం డగు తిక్కనమంత్రికుమారుం డైనట్లుగా నీవఱకే చూపించి యుంటిమి. మన మొకవేళ మారనకవి కాలము నిర్ణయించినను మొదటియంశములోం జెప్పంబడిన యాక్షేపణలే యిందును దటస్థము లగుచుగావున దీనిం బట్టియును తిక్కనసోమయాజి కాలము నిర్ణయింప వీలుపడదాయెను. కావున నాంధ్రకవిచారిత్రములో వ్రాయంబడిన సిద్ధాంతము మాని తిక్కనసోమయాజికాల మింక నెట్లు నిర్ణయింపవలయు నని శంకించు కొనెదము. దాని కీక్రిందిభాగములోం జేయంబోవు నుపన్యాసము సమాధాన మై సిద్ధాంతమును స్పష్టీకరించును.

సోమయాజి కాలనిర్ణయము

తిక్కనసోమయాజి యేకాలమువాం డైనదియును నిర్ణయించుట కొకటి రెండు మార్గములు గలవు. అందు మొదటిది సోమయాజిప్రభృం కకుమసమసిద్ధికాలపరిజ్ఞానము. రెండవది యీరాజుయొక్కగాని, లేక, తత్పూర్వులగు రాజులయొక్కగాని సమకాలీనుల కాలవిజ్ఞానము. ఈరెండును గానిచోం దిక్కనసోమయాజిసమకాలీనులకాలములం దెలిసి కొనుట గాని లేక కేవలము లోకము వాడుకవలనం గల్గెడు కథా జ్ఞానము కల్గించుకొనుట గాని యయి యుండును. అందులకు ముందు మొదటిదానిలో నీయంశమును నివారించు స్పష్టగాథలు లేవు. రెండవ గాథలోని యంశములు చూచినం గాని దానిలోం గలసంశయములు తీఱవు. కావున రెండవదానిని వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

౧. తిక్కనసోమయాజితోం గొంచెము సంబంధము గల్గియున్న వాశిష్ఠరామాయణగ్రంథకర్త యగుసింగనకవి తనతాతభార్య తిక్కన

సోమయాజికుమారునికొమార్తె యని చెప్పెను. అటుపిమ్మట సింగన తనతండ్రిం గూర్చి వ్రాయుచు నతఁడు రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రభుత్వముఁ జేయుచున్న తొయ్యేటి అనపోతభూపాలునిమంత్రి యని యీ క్రిందివిధంబుగఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

సీ. ఆత్రేయగోత్రపవిత్రు పేరయమంత్రి పుత్త్రి సింగాంబిక పుణ్యసాధ్వి
వెలయ వివాహమై వేఁగిదేశంబులో నేపారురాజమహేంద్రపురికి
నధిపతి తొయ్యేటి అనపోతభూపాలుమంత్రియై రాజ్యసంపదలఁ బొదలి
యొప్పారుగౌతమిదక్షిణతటమున మహనీయ మగుపెద్దమనికియందు
తే. స్థిరతరారామతతులు సుక్షేత్రములును, బెక్కు లార్జించి సితకీర్తిపెంపు మిగిలి
యఖిలజగదన్నదాత నానవనిఁబరఁగె, మధురగుణధుర్యుఁడయ్యలమంత్రివరుఁడు.

దీనిం బట్టిచూడ నీ అయ్యలమంత్రి అనపోతభూపాలునితో సమకాలీనుఁ డని స్పష్టమే కదా. అనపోతభూపాలుఁడు కొండవీటిసీమలో రాజ్యము చేయువాఁడు. అతనిప్రభుత్వకాలము శా. సం. ౧౨౨౨ మొదలు ౧౨౫౧ వఱకు నై యున్నట్లు కొండవీటి రెడ్లశాసనములవలనం గాన్పించును. ఇదియే అనఁగా శా. సం. ౧౨౦౦ మొదలు ౧౨౫౧ వఱకును, అతనిమంత్రి యగునయ్యలమంత్రికాలముగా నిర్ణయింపవలయును. అయ్యలమంత్రి మొదలు తిక్కనసోమయాజివఱకును బైని చెప్పిన విధమున నైదుగురు పురుషులైరి. పురుషునకు ముప్పదిసంవత్సరములచొప్పున నైదుగురికిని నూటయేఁబదివత్సరము లగును. ఇది పండ్రెండువందలలోఁ ద్రోసివేయఁగ ౧౦౫౦ శా. సువత్సర మగును. ఇది తిక్కనసోమయాజికాలమును నిర్ణయించుట కొకమార్గము.

౨. ఇఁక రెండవవిధ మెట్లన్నను:—గోదావరీమండలములోని దాక్షారామదేవాలయముపై నున్నయొకశిలాశాసనములో శా. సం. ౧౦౯౮ (SS. 1098+77=1175 AD) లోఁ గాకతీయగణపతిరుద్రుని యల్లుని దాన మున్నది. దీనింబట్టి కాకతీయగణపతికాల మంతకుఁ బూర్వ మిరువదిముప్పదిసంవత్సరము లైనను నై యుండవచ్చును. ఈ గణపతిరుద్రునికడకే తిక్కనసోమయాజి పోయి యుండె ననియు, నతని

[illegible]పైని బౌద్ధమునులతో సోమయాజి సంవాదము చేసి యుండె [illegible]యము నీవఱకుఁ జెప్పియుంటిమి. గణపతిరుద్రుఁడు శా. సం. ౧౦౪౨ మొదలు ౧౦౮౪ వఱకును రాజ్యము చేసినట్లు సోమదేవరాజీయ వచనకావ్యమువలనం గాన్పించును. కావున సోమయాజియు నాకాలము వాఁడే యని నిశ్చయింపవలయును. తిక్కనసోమయాజి గణపతిరాజుం జూడఁబోవునప్పటికే భారతముం దెనిఁగించినట్లును, భారతార్థము లతని సభలో నుపన్యసించునట్లును గానుపించును. సోమయాజి శివదేవయ్య యనుమంత్రియొక్కగుణవిశేషములు గణపతిరాజునకు బోధించినట్లుండుట చేతను, అతనిమూలముగనే రాజకీయవ్యవహార మంతయు నడిపింపు మని సోమయాజి చెప్పుట చేతను గణపతిదేవుఁడప్పుడే సింహాసనమునకు వచ్చియున్నట్లును, అప్పటికే అనఁగా శా. సం. ౧౦౪౨ నకే సోమయాజి భారతముం దెనిఁగించినట్లును స్పష్ట మగుచున్నది. ఇట్టి మనయూహలు పైనుదాహరించినకాలముతో సరిపడి యుండుటంబట్టి న్యాయ మగునవిగానే కానుపించుచున్నవి.

౩. కాకతీయగణపతిరాజుమంత్రులలో నొక్కండగువాఁడు వంశపు కన్నమంత్రి వసిష్ఠరామాయణకవి యగు సింగనకవివలనఁ బద్మపురాణోత్తరఖండముం గృతి నందినకందనమంత్రికి నాఱవపురుషుఁడు. వసిష్ఠరామాయణకవి యైన సింగనమంత్రి తిక్కనసోమయాజికి నైదవపురుషుఁడు. కాఁబట్టి తిక్కనసోమయాజియును కాకతీయగణపతిరాజును సమకాలీను లని చెప్పుట కేయాక్షేపణయును లేదు. సోమదేవరాజీయమును వచనకావ్యములు రెంటికిని బ్రారంభము మొదలు లొకవందసంవత్సరములు వ్యత్యాసము గాన్పించును. ఆ వ్యత్యాసముంగూర్చి కాకతీయరాజవంశచారిత్రములో నాచేత సవిస్తరముగ సంవాదింపఁబడినది గావున నపుడది యంతయు నీకవిజీవితములలో వ్రాయఁబడక వచనకావ్యములోఁ జెప్పఁబడిన గణపతిరాజుకాలమే సరియైనది యనియును, దానికి నీదృష్టాంతమునే చూపి యుంటి ననియుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడను.

౮. చెన్నపట్టణములోని గవర్నమెంటువారి ప్రాచీనపుస్తక భాండాగారములో సి. పి. బ్రౌన్ (Mr. C. P. Brown) దొరవలన మెకంజీకలెక్షన్స్ (Mackenzie Collections of old Manuscripts) లలోనుండి యెత్తి వ్రాయించఁబడినలోకల్ రికార్డు (Local Records) లను స్థలచారిత్రగ్రంథములలో మూఁడవసంపుటము ౩౮౬ పుటలోఁ దిక్కనసోమయాజిమృతికాలమును స్పష్టపఱుచునొకపద్యము కానుపించును. అదెట్లన్నను:—

క. అంబరరవిశశిశాకా, బ్దంబులఁ జనుకాళయుక్తిభాద్రపదపుమా
సంబున రవిబ్రభావిని, భంబగుశ్రీతిక్కయజ్వ బ్రహ్మముఁ జేరెన్.

అనునీపద్యములోని "అంబర=౦, రవి=౧౨, శశి=౧ అనుదానిని "అంకానాం వామతో గతిః" అను గణితశాస్త్ర సూత్రముం బట్టి లెక్కింపఁగా ౧౧౨౦ తేలును. ఇది శాలివాహనశకము. సంవత్సరనామము కాళయుక్తి. ఇది తిక్కనసోమయాజిమృతివత్సరము. ఈపైసంఖ్యను ౧౨౧౦ గా లెక్కించి ఆంధ్రకవులచారిత్రములో వ్రాసినది గణితశాస్త్రసంప్రదాయమునకనుసరికాదు. అట్టివత్సరము కాళయుక్తివత్సరము కాదు. రెండంకెలఁ గూర్చి యొక్కటే సంకేతనామము చెప్పఁబడినప్పుడా రెండంకెలకు "అంకానాం వామతో గతిః" అనుసూత్రము పట్టదు. దీనిం దెల్పుటకు మఱియొక్కశాసనోదాహరణముం దెల్పెదను. అది రాజమహేంద్రవరములో మార్కండేయశివాలయమును మరలఁ గట్టించినకాటయవేమారెడ్డిభార్య మల్లాంబ కోనసీమలోనిమల్లవరాగ్రహారదానముం జేసినప్పు డిచ్చినశాసనము. దీనివివరణము రెడ్లచారిత్రములో వ్రాయఁబడినది. ఇపుడు ప్రస్తుతాంశమునకు వలయుశ్లోకమును మాత్ర ముదాహరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"శ్లో. శ్రీశాకే గుణ రామ విశ్వ గణితే కార్తిక్యహేబ్దే ఖరే." అని.

ఇం దుదాహరింపఁబడిన శకవత్సరము గుణ=౩, రామ=౩, విశ్వ (౧౩ విశ్వే దేవతలు)=౧౩-దీనిని లెక్కించునపుడు "అంకానాం" అను సూత్రమునకుఁ బైయర్థమే కాకున్న ౩౧౩౩ శాలివాహనశకము

కావలసివచ్చును. ప్రస్తుతములోఁగూడ శాలివాహనశక మింకను ౧౨౩౦ లోనే కావునఁ బైగుణితము సంపూర్తిగా నసంబద్ధ మని చెప్పక తప్పదు. సోమయాజి మరణముం దెల్పుపద్యములో మనము చేసిన సిద్ధాంతమే సరియగునది యని ఖరసంవత్సరము శా. సం. ౧౩౩౩ అగుటచే స్పష్టమగుచున్నది. అట్లైనచో సోమయాజి నిర్యాణము శా. సం. ౧౧౨౦ అగును.

ఇట్లు సోమయాజి మృతికాలము సిద్ధాంతము కాఁగా సోమయాజి జననకాలము దానింబట్టి నిశ్చయించుట అతిసులభమై యుండును. ఇదివఱలో భారతము శా. సం. ౧౦౫౩ నకుఁ బూర్వమే తెనిఁగింపఁ బడెనని చెప్పియున్నాము. అప్పటికిఁ దిక్కనసోమయాజి నలువదియేఁబది సంవత్సరములవాఁడని యూహింపవచ్చును. అట్లైనచో నాతనిజననము శా. సం. ౧౦౨౦ కి లోపుననే అయియుండును. అది మొదలు సోమయాజికి నూఱుసంవత్సరములు చెప్పవలసియుండును. ఇది సామాన్యముగ నీదేశములోఁ బ్రస్తుతకాలాయుర్దాయములను బట్టిచూడ నాశ్చర్యముగాఁ గాన్పించును గాని సోమయాజి సమకాలీను లగురామానుజాచార్యులు మొదలగు ౧౨౦ సంవత్సరములు జీవించినవారితో సరిచేసి చూడఁగాఁ దక్కువయే కాని అధిక మేమియును లేదు. పూర్ణాయుర్దాయవంతులు వేయుసంవత్సరముల క్రిందట ప్రస్తుతమునకంటెఁ బెక్కం డ్రున్నట్లుగా ననేకగ్రంథదృష్టాంతములు కలవు. కావునఁ దిక్కనసోమయాజి నూఱుసంవత్సరములు జీవించె నని చెప్పుట యుక్తిసహ మని నిర్ణయించెదను.

సోమయాజియు నన్నయభట్టును సమకాలీను లనుట

పై సంవాదములోఁ దేలినసిద్ధాంతములంబట్టి తిక్కనసోమయాజి పదునొకొండవశతాబ్దములో నున్నవాఁ డనుటకు సందియము లేదు గదా? ఇదివఱలో నన్నయభట్టారకుఁడు పదియవశతాబ్దాంతమునను పదునొకొండవశతాబ్దములో నుండినట్లు చూపించి యున్నాము. ఈ యిద్దరును సమకాలీను లనుమాట దృఢపఱచుటకుఁ బైసంవాదమే

చాలియుండును. అయినను ఆంధ్రులలోని బుద్ధిశాలు రాలోచించి యింకనుఁ బరిశీలించుటకుఁగాను లోకములోఁ గలయింకొక ప్రతీతిని వివరించుచున్నాఁడను. దానిని మనస్సున నుంచుకొని శోధకులు గ్రంథములు లభించినపుడు పరిశీలింతురుగాక. అది యెద్ది యనఁగా:—

రామాయణము నాంధ్రీకరించినభాస్కరుఁడును, నన్నయ భట్టారకుఁడును, వేములవాడ భీమకవియును, దిక్కనసోమయాజియును సమకాలీను లనియును, భాస్కరకవి రామాయణము తెనిఁగించుచు రావణ సంహారానంతరము శ్రీరాముని వివిధదేవతలు చేయుస్తోత్రములు వివిధ భూదేవత లగుకవీశ్వరులచే రచియింపఁబడి తనగ్రంథములో నుండవలయునని కోరఁగాఁ బైకవీశ్వరు లందఱును తమపేరు లుంచి యొక్కొక పద్యము రచియించి యిచ్చి రనియును, ఆ పద్యములను వారిపేరిటనే ప్రకటించి రనియును వాడుక గలదు. కాని ముద్రితగ్రంథములలోఁ గాండాంతగద్యములుకూడ మార్చి ముద్రింపఁబడినట్లుగా రామాయణకవుల చారిత్రములోఁ జూపించి యుంటిమి. కాబట్టి ప్రాచీనము లగుతాళపత్త్ర గ్రంథములు దొరికినపు డెల్ల నీవిషయమై పరిశీలన చేయుటకు బుద్ధిమంతులను బ్రార్థించి యిప్పటి కీవృత్తాంతమును వ్రాయ విరమించెదను.

శ్రీ ర స్తు

క వి జీ వి త ము లు

4

ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడ

(శంభుదాసుఁడు)

ఇతఁడు భారతములోని యారణ్యపర్వశేషమును భారతముతోఁ జేరని హరివంశ మను గ్రంథమును దెనిఁగించెను. లక్ష్మీనృసింహాకథ ద్విపదగాఁ జేసెను. ఇతనింగూర్చినచారిత్రికవిశేషములు తెలియకున్నను [illegible]గ్రంథములం జూచిన నీతనివంశావళి మొదలగునవి కొన్ని తెలియఁ గలవు. మఱియొకచో వివరించెదను.

గ్రంథరచనాకారణము

“[illegible] ప్రాజ్యప్రతాపక్ష్మారుండ నైననాకు నభీష్టార్థదాతయై యవదాత [illegible] బొనర్చుటం జేసి రాజశబ్దంబునకు భాజనం బగుచుఁ దేజో[illegible]ము, పల్లవాదిత్యుండు మొదలగు బిరుదంబుల నొప్పు వేమజనేశ్వరుండు”

అని గ్రంథారంభములో నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యొకవచనమును వ్రాసి [illegible]ము అద్దంకిపురంబున భద్రసింహాసనమున నుండి తన్నుం బిలువం [illegible] యాక్రిందివిధంబునఁ బల్కినట్లు చెప్పియుండెను. ఎట్లన్నను:—

క. [illegible]బుజభవవిభుఁడును బో, తాంబావిభుఁడు నగు సూరనార్యునిసుతు న
న్నుం బూజితధూర్జటిచర, ణాంబుజు శ్రీవత్సగోత్రు నంచితచరితున్.

వ. సవినయంబుగా నర్చించి యిట్లనియె.

తే. సకలభాషాకవిత్వవిశారదుఁడవు, సాధుసమ్మతుఁడవు నిత్యసౌమ్యమతివి
[illegible]డవు గాన నీమీఁదఁ బరగఁ బక్ష, మేము గల్గి యుండుదు మెప్పు డెఱ్ఱనార్య.

శా. [illegible]ముండు ఘనుండు మద్గ్రథినీనాథుండు నిన్నాతత
శ్రీ[illegible] సముపేతుఁ జేసి యెలమిన్ జేపట్టి మా కిచ్చుటన్
జేతోమోద మెలర్ప రామకథ మున్ జెప్పించి యత్యుత్తమ
ఖ్యాతిం గాంచితి నింకనుం దనియ నేఁ గావ్యామృతాస్వాదనన్.

క. భారతపరాంశ మని యిం, పారంగఁ జెప్పుదురు బుధులు హరివంశము నీ
వారమ్యకథఁ దెనుఁగున, ధీరోత్తమ నిర్వహించి తెలుపుము నాకున్.

అని చెప్పియుండెను. దీనింబట్టి యీకవి అనవేమారెడ్డియాస్థానములో నుండె ననియు, నద్దంకివాస్తవ్యుఁ డనియు, వేమారెడ్డిభక్తుం డగు మల్లారెడ్డి మొదట నీతనిని దనకడ నుంచికొని యనంతర మతని యన్నయగు వేమారెడ్డి కొప్పించె ననియు నావేమారెడ్డి ప్రథమములో నీతనివలన రామకథ చెప్పించె ననియును, అనంతర మీభారతశేష మగుహరివంశముం దెనిఁగింపు మని కోరఁగా దానిం దెనిఁగించినట్లును దేలినది. అట్లుగాఁ బ్రభుఁడు తన్ను గ్రంథరచన కుత్సహింప నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యీక్రిందివిధంబునఁ బ్రభున కుత్తరము చెప్పినట్లుగ నున్నది. ఎట్లన్నను:—

ఉ. నన్నయభట్టతిక్కకవినాథులు చూపినత్రోవ పావనం
బెన్నఁ బరాశరాత్మజమునీంద్రునివాఙ్మయ మాదిదేవుఁ డా
వెన్నునివృత్త మీవుఁ గడు వేడుకతో విను నాయకుండ వి
ట్లన్నియు సంఘటించె మదభీప్సితసిద్ధికి రాజపుంగవా.

క. కావునఁ జెప్పెదఁ గళ్యా, ణావహమహనీయరచన హరివంశము స
ద్భావమున నవధరింపుము, భూవినుతగుణాభిరామ పోలయవేమా.

అని యున్నది. దీనింబట్టి కూడ నీయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ దాను నన్నయ తిక్కనలమార్గములనే పోవునట్లుగాఁ జెప్పెను. ఈహరివంశములోఁదా నావఱకుఁ జేసియున్న గ్రంథ మొక్కరామాయణ మనియే చెప్పి యుండెంగాని రెండవగ్రంథము కానుపింపదు. ఆ రామాయణముకూడ వ్యాపకములో నున్నట్లు కానరాదు. కొంతకాలముక్రిందట నొకచిన్న యచ్చుపొత్తములో నుత్తరరామాయణగాథ ద్విపదలో నున్నది చూచి యుంటిని. అది యెఱ్ఱాప్రెగ్గడనామమున నున్నట్లు జ్ఞాపక మున్నది. అదియును బూర్తిగా నచ్చుపడక యక్షగానగ్రంథముల కుపయోగ మగు భాగమువఱకే అచ్చుపడి యుండుటంబట్టి దానియం దంతశ్రద్ధ చేసి సంపాదించి యుండలేదు. ఇతఁడు చేసిన రామాయణ మదియే యగునేని యదియంతవిశేషగ్రంథము కా దనియును దానిసినంతయుఁ బ్రకటించుట

[illegible] నాకర్ణ్యకమని అచ్చులొత్తువారు అందలిముఖ్యభాగములుమాత్రమే ప్రచురించి రనియు నూహింపనై యున్నది.

ఆరణ్యపర్వశేషము

భారతములోని ఆరణ్యపర్వశేషము నీతఁ డెప్పుడు తెనిఁగించెనో యది యితనిచేత విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడ లేదు. కాని యందులో నాల్గవ యాశ్వాసములో "ధర్మరాజు నహుషప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము లిచ్చుట" అనుభాగములోఁ గొంత నన్నయభట్టుచేతను అటుపిమ్మట ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడచేతను రచియింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడి యున్నది. అందు నన్నయభట్టుకవిత్వములోని తుదిపద్యము:—

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపఙ్క్తులన్
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధబంధురో
దారసమీరసౌరభము దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణక
ర్పూరపరాగపాండురుచిపూరము లంబరపూరితంబు లై.

అనంతరము. దీనినే పత్త్రికాముఖంబునఁ బ్రకటింప దానికిఁ దిక్కన [illegible] కేసె ననియు దానంజేసి యతఁడు భారతశేషము తెనిఁగించుటకుఁ బిలువంబడె ననియును మెఱియొక ప్రతీతియుఁ గలదు.

ఈపద్యముతో నన్నయభట్టుకవిత్వము నిలిచిపోయినది. అనంతరమున నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవిత్వము కానుపించును. కాని యిది యావెంటనే యనఁగా నన్నయభట్టు వదలివేసినవెంటనే రచియింపఁబడక మఱికొంత కాల మైనపిమ్మట వ్రాయఁబడినట్లు కానఁబడును. తిక్కనసోమయాజి తనకవిత్వము నారణ్యపర్వశేషమునుండి యారంభింపక విరాటపర్వము నుండి యారంభించెను. అందులో:—

"...దాని డిగ్గి మూఁడుకృతు లాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు వి
ద్యాదయితుండు చేసెఁ బ్రమహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్."

అని చెప్పియుండెను. దీనింబట్టి చూడఁగాఁ దిక్కనసోమయాజి నన్నయభట్టు అరణ్యమున రచియించియున్న గ్రంథమును జూడకయే వ్రాసి యున్నట్లును గాన్పించును. కాని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ భారతముతోఁ జేరియున్న

హరివంశము తెనిఁగించుటకుఁగా నేర్పఱుచుకొని దానిని పూర్తి చేసిన పిమ్మట భారతములోఁ గొంతభాగము మాత్రము సంపూర్తి కాక యుండుట బాగుగా దని దానిఁగూడఁ బూర్తిచేసినట్లు కానుపించును. కాని యట్టిసందర్భము దీనిలో వ్రాయఁబడి యుండలేదు. నన్నయభట్టు ప్రారంభించిన శరదృతువర్ణననే తానును మఱికొన్నిపద్యములతోఁ జెప్పి గ్రంథమంతయు నన్నయభట్టు రచియించినట్లే రాజనరేంద్రునిపైఁ గృతియుంచి పూర్తి యొనరించె. నన్నయభట్టు కవిత్వమునకును శంభుదాసుని కవిత్వమునకుం గలశయ్యాభేదంబు సూచించుటకుఁ గాను శంభుదాసుని శరదృతువర్ణనలోని యొకటి రెండు పద్యముల నిట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణము లై దళత్కమలవైభవజృంభణ ముల్లసిల్లను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రతనిస్స్వనముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁ జూడఁగన్.

శా. దానాంభఃపటలంబునం బృథుపయోధారావలిం దాల్చి గ
ర్జానిర్ఘోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్ఛాదించి ప్రావృట్పయో
దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గె నాఁ
గా నొప్పారె మదోత్కటద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్.

అరణ్యపర్వాంతమున శంభుదాసుఁడు తా నీగ్రంథరచనఁ జేయుటకుఁ గలకారణము నొకపద్యములో రచియించెను. దాని నిచ్చోట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

సీ. భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుఁడు సూరనార్యునకును బోతమాంబికకును
నందనుం డిలఁ బాకనాటిలో నీలకంఠేశ్వరస్థాన మై యెసకమెసఁగు
గుడ్డూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పుధన్యుఁడు ధర్మైకతత్పరాత్ముఁ

తే. డెఱ్ఱనార్యుఁడు సకలలోకైకవిదితుఁ, డైన నన్నయభట్టమహాకవీంద్రు
సరససారస్వతాంశప్రశస్తి దన్నుఁ, జెందుటయు సాధుజనహర్షసిద్ధి గోరి.

క. ధీరవిచారుఁడు తక్కని, తారీతియుఁ గొంత దోఁపఁ దద్రచనయ కా
నారణ్యపర్వశేషము, పూరించెఁ గవీంద్రకర్ణపుటపేయముగాన్.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవంశము

ఇతనిచే నిందులో ముందుగాఁ జెప్పంబడిన పద్యానుసారముగ శ్రీవత్సగోత్రుఁడై నట్లును, ఇతనితల్లి పోతమ్మ, తండ్రి సూరన్న యనియు, ఇతఁడు శైవోపాసకుం డనియు, శంకరస్వామి యనుయతీంద్రుల శిష్యుం డనియును సకలభాషాకవిత్వవిశారదుఁ డనియుం దేలినది. ఈ శంకరస్వామి విద్యారణ్యస్వాములకు గురుఁడగునట్టియు లంబికాయోగపారగు లైనట్టి విద్యాశంకరులు. విద్యాశంకరులు సన్న్యసించినది శా. సం. ౧౧౪౦. సిద్ధించినది శా. సం. ౧౨౪౫.

ఈ హరివంశగ్రంథమువలన దొరికినచారిత్ర మింతయే అయియున్నది. పైపద్యములవలనఁగాని ఆశ్వాసాంతగద్యమువలనఁగాని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ నియోగిశాఖలోనివాఁడో, వైదికశాఖలోనివాఁడో తెలియఁబడుట లేదు. ఆశ్వాసాంతగద్యములో "ఇది శ్రీశంకరస్వామి సంయమీశ్వరచరణసరోరుహధ్యానానందసౌందర్యధుర్య శ్రీసూర్యపుత్రసంభవశంభుదాసలక్షణాభిధేయయెఱ్ఱయనామధేయప్రణీతము" అని యున్నదిగాన నిది యీహరివంశగ్రంథమువలన నీసంశయము నివారణ కాలేదు. ఇతనినే యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యని వాడుటచేత నియోగియే అని నిశ్చయించినను గ్రంథములోఁ బ్రెగ్గడశబ్దముగాని పర్యాయపదములుగాని వేసికొని యుండకపోవుటచే నీతఁ డెవ్వరో యను సందియము కల్గును. అది నివారింపఁబడుటకు గ్రంథాంతరముం జూచెదము గాక.

శ్రీమదాంధ్రభాగవతమున ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవంశస్థుఁ డగుసింగనచే నతని వంశావళి తెల్పఁబడినది. దానింబట్టి చూడ నీతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడే అయినట్లు నీతనివంశంబులో నొక్కఁడు హరివంశము, నొక్కఁడు శ్రీభాగవతములోని కొన్నిభాగములును దెనిఁగించె ననియుం దేలినది. తిక్కనవంశస్థులవలన భారతరామాయణములు దెలిఁగింపఁబడినట్లుగా నెఱ్ఱాప్రెగ్గడవంశస్థులవలన భారతభాగవతములలోని భాగములు తెలిఁగింపఁబడినవి. భాగవతములోని వంశావళిపద్య మెద్ది యనఁగా:—

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుండు శివభక్తియుక్తుఁ డాపస్తంబసూత్రుఁ డపారగుణుఁడు
ఏర్చూరిశాసనుం డెఱ్ఱనప్రెగ్గడ పుత్త్రుండు వీరన పుణ్యమూర్తి
కాత్మజుం డగునాదెయామాత్యునకుఁ బోలమాంబకు నందను లమితయశులు
కసువనామాత్యుండు ఘనుఁడు వీరనమంత్రి సింగధీమణియు నంచితగుణాఢ్యు

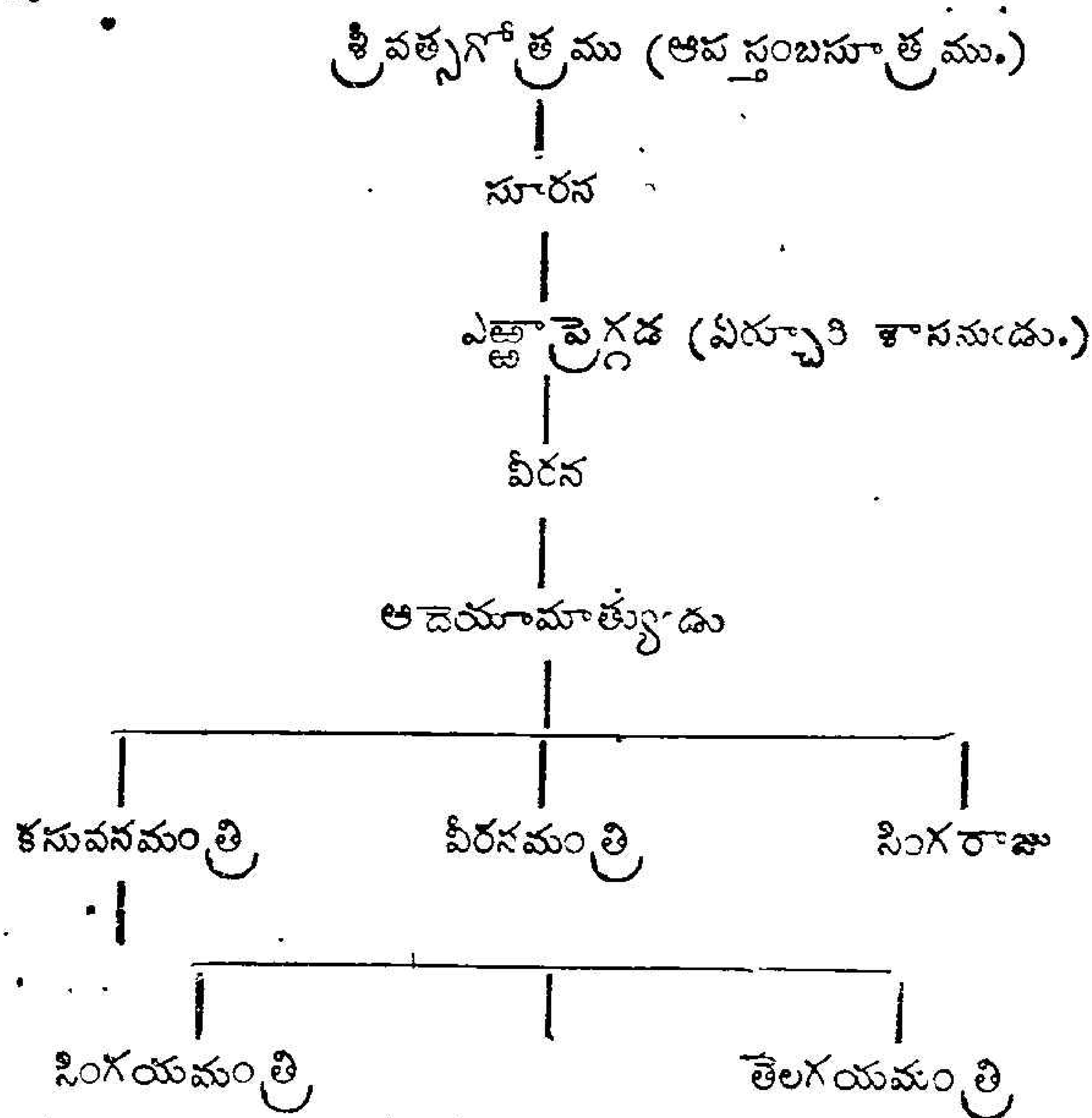
తే. లుద్భవించిరి తేజంబు లూర్జితముగ, సొరిది మూర్తిత్రయం బన శుభ్రకీర్తిఁ
బరఁగి రందులఁ గసువనప్రభువునకును, ముమ్మడమ్మను సాధ్వి యిమ్ములను వెలసె.

క. ఆకసువమంత్రికిం బు, ణ్యాకల్ప శుభాంగి ముమ్మడమ్మయు మము న
వ్యాకులచిత్తుల నిరువుర, శ్రీకరగుణగణులఁ బుణ్యశీలురఁ గాంచెన్.

క. అంగజసమలావణ్యశు, భాంగులు హరిదివ్యపదయుగాంబుజవిలస
ద్భృంగాయమానచిత్తులు, సింగయ తెలగయలు మంత్రిశేఖరు లనఁగన్.

క. అం దగ్రజుండ శివపూ, జం దనరినవాఁడ విష్ణుచరితామృతని
ష్యందిపటువాగ్విలాసా, నందోచితమానసుఁడను నయకోవిదుఁడన్.

ఈపై నుదాహరించిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడవంశావళి నీక్రింద వివరించె దను, ఎట్లన్నను:—

ఈసింగనమంత్రి చారిత్రము భాగవతములో వ్రాసియుంటిని గావున దాని నిచ్చోట వ్రాయ మానినాఁడను.

కొక్కోకగ్రంథవిషయము

కళాశాస్త్ర మనునామంబుతో వ్యవహరింపఁబడు నీకొక్కోక గ్రంథము కొంచెమెచ్చుదగ్గుగఁ బైయెఱ్ఱాప్రెగ్గడవలెనే కాన్పించు చున్నాఁడు. అందాతనిచేఁ జెప్పఁబడిన వంశావళీవర్ణనము నిటవివరించు చున్నాఁడను, ఎట్లన్నను:—

సీ. శ్రీవత్సగోత్రప్రసిద్ధసంభూతి నాపస్తంబసూత్రప్రశస్తఘనుఁడు
గురుదయానిధి యైనకూచనమంత్రికి నంగనామణి నుత్తమాంబికకును
దనయుండు సత్కవీశ్వరమానిభరతుండు శివకృప సుజ్ఞానశేఖరుండు
నారాధ్యవిద్యాచలానందయోగీంద్రశిష్యప్రచారి విశిష్టఘనుఁడు
తే. ఎఱ్ఱయామాత్యుఁ డన సత్కవీంద్రహితుఁడు
కలితవాక్పారిధిఁ గొక్కోకకవివరుండు
చతురమతితోడ రతికళాశాస్త్ర మిదియ
తెనుఁగుగాఁ జేతు రసికులు వినుతి సేయ.

ఆపద్యంబట్టి చూడఁగా నీకవిపేరు "ఎఱ్ఱయ" యనియు, నమా[illegible] నుండుటం జేసి నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డనియు, శ్రీవత్సగోత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, శివోపాసనాపరుఁడు, ఆరాధ్యుఁ డగు విద్యాచలానందయోగీంద్రునిశిష్యుం డనియు, కూచనమంత్రికుమారుఁ డనియుఁ దేలినది. కాని హరివంశములోఁ జెప్పఁబడిన యెఱ్ఱయ సూరనమంత్రికుమారుఁ డనియు నతనితల్లి పేరు పోతమ యనియు నున్నది. ఇది యొకభేదము. ఇర్వురకును సమానధర్మములు మఱికొన్ని కానుపించు చున్నవి. అందు మొదటియతఁడు శంకరస్వామిసంయమీశ్వరశిష్యుఁడు. రెండవయాతఁడు విద్యాచలానందయోగీంద్రునిశిష్యుఁడు. కావున నిర్వురును యతీశ్వరశిష్యులు. మొదటియతఁడు సకలభాషాకవిత్వవిశారదుఁ డని యున్నది. రెండవయతనికి అష్టభాషాకవిమిత్త్రుఁ డని యున్నది. కావున నీయిర్వురును గవిత్వప్రజ్ఞలో సమానులే. పైవాని నన్నిటిం బట్టి చూడఁగా నీ యిర్వురు నొకరే అని తోఁచుచున్నది. తలిదండ్రులపేరులు భేదముగా నుండుటంబట్టియు, గురువులపేరులును భేదముగా నుండుటం బట్టియు మొదట నతనికి శంభుదాసనుపర్యాయనామ ముండుటం

బట్టియు రెండవయతనికి నది లేక నవఘంటసురత్రాణుఁ డనుబిరుదుండుటంబట్టియు, లక్షణాభిధేయుఁ డనుబిరుదు లేకుండుటంబట్టియు నీయిర్వురు నొకరు కారని నిశ్చయింపవలసెను. కాని భాగవతశేషము రచియించిన సింగనకవిమాత్రము వీరియిర్వురిలో నెవ్వరిసంతతివాఁడో యిపుడు చెప్పఁజాలము. అతఁడు శ్రీవత్సగోత్రుఁ డగునెఱ్ఱన తనమూలపురుషుం డని చెప్పెను. అందుచే నీయిర్వురిలో నొకఁడు కానోపును. అనిమాత్రము చెప్పవలసి యున్నది.

ఇఁకఁ గొక్కోకకవివరునికాలము నిర్ణయింపఁబడవలసి యున్నది. అది సులభసాధ్యముగాఁ గానుపించుట లేదు. గ్రంథమును గృతి నందిన కుంటముక్కలమల్లనామాత్యునివంశచారిత్రముంబట్టి చూడవలసి యున్నది. అతనివంశముంగూర్చి వ్రాయుచోఁ గృతిపతితండ్రి యైనభైరవమంత్రింగూర్చి యీక్రిందివిధంబుగ వ్రాసియున్నది. అదె ట్లన్నను:—

ఆ. అట్టిబయ్యమంత్రి కనుకూల సౌభాగ్య, భాగ్యగరిమ వెలయుపత్ని యయ్యె
నక్కమాంబతనయు లనఘులనలువురఁ, గనియె గుణసముద్రు లనుచుఁ బొగడ.

క. వా రెవ్వ రనిన గంగన, ధీరుఁడు పెదమల్లనయును దీప్తయశశ్శ్రీ
ధారుఁడు మల్లామాత్యుఁడు, భైరవుఁడు ననంగ నఖిలభాగ్యోన్నతులై.

వ. వారిలోన.

సీ. హరిపదధ్యానతత్పరుఁడు చండలమహాలక్ష్మీప్రసాదైకలబ్ధవరుఁడు
రహిఁ గజపతిమహారాయ లిచ్చినసమంచితమహాపాత్రప్రసిద్ధయశుఁడు
జెమఖానరాయనిచేతను నొడయఁడై వినుకొండదుర్గ మేలినఘనుండు
కృతివననిక్షేపసుతతటాకాదిక ధర్మైకసప్తసంతానఘనుఁడు
తే. "మునిపరాశరగోత్రసంజనితుఁ డార్య, సేవ్యతిరువెంగళాచార్యశిష్యుఁడు నగు
మంత్రిపెరుమాళ్ల కొమ్మయమనుమఁ డోబ, మంత్రితెలగయ భైరవమల్లమంత్రి."

అని యున్నది.

షష్ఠ్యంతములలో

క. ఇటువంటిమంత్రినిధికిని, బటుతరవిద్యావిశేషపాండిత్యునకున్
గటక కలఁబరిగ ఢిల్లీ, కటకస్తవనీయసుగుణగణనిత్యునకున్.

క. తిరుమల తిరువెంగళగురు, పరమకృపాలబ్ధవిభవభాగ్యాత్మునకున్
హరిచరణకమలమధుకర, వరమతికిని జటులగంధవారణకృతికిన్.

ఈపద్యములంబట్టి యీమంత్రి గజపతిరాయనిమంత్రి యనియు, మహాపాత్రుఁ డనుబిరు దందినవాఁ డనియును, "జెంఖాన్" అను ప్రభునివలనఁ బ్రభుత్వము నందిన వినుకొండకోట కధికారముచేసె ననియు, కటకము, ఢిల్లీ, కలుబరిగ మొదలగుస్థలములలో వ్యవహారము కలవాఁ డనియును, తిరుమల తిరువెంగళాచార్యులశిష్యుం డనియును దేలినది. ఇందులోఁ జారిత్రానుకూలము లగువిశేషములు పెక్కు లున్నను అవిప్రత్యేకము విస్పష్టమై ప్రసిద్ధములైనగాథలు కాకుండుట చేత నిదమిత్థ మని నిర్ణయింప వీలులేదు. గజపతిరాయలవలన మహాపాత్రప్రసిద్ధబిరు దందినవాఁ డని చెప్పుటచేత ఆకాలము గజపతులు కొండవీడుదేశమును బాలించుచున్నకాల మని తోఁచుచున్నది. ఇది కృష్ణదేవరాయలు కొండవీటిదుర్గమును జయించుటకుఁ బూర్వము. దీనింబట్టి యీమంత్రిశిఖామణి కృష్ణరాయలకాలమునకంటెఁ బూర్వుఁ డనియును, శ్రీనాథుఁడు, పోతరాజు మొదలయినవారికాలములోని వాఁడు కావచ్చు ననియుం దోఁచుచున్నది. ప్రస్తుతములో నింతకంటె విస్తరింపవలసినదిలేదు. కనుక నిపుడు మనము వ్రాయుచున్న యెఱ్ఱయ కవియును నాకాలమువాఁడే యని చెప్పెదము.

ఇందలిపైకవులశయ్యావిశేషంబులు

నన్నయభట్టారకునికవనంబును దిక్కనసోమయాజికవనంబును బద శయ్యాదులం దొక్కతీరున నుండును. వీరిలోఁ దిక్కన మిక్కిలి సంగ్రహనైపుణి కలవాఁడు. ఈతఁ డేపద్యంబుఁ దాఁ జెప్పఁదొడఁగొన్నను దానియందే తాఁజెప్ప నిశ్చయించినయర్థమంతయుఁ బొందుపఱుచును గాని తఱుచుగ నింకొకపద్యంబుతో దానికి సంబంధ ముండునట్లు చెప్పఁడు. చరణపూరణంబునకుఁ బ్రయోగింపఁబడుపొల్లుపదంబులు తిక్కనకవనంబునఁ దఱుచుగఁ గానరావు. నన్నయ తిక్కనల కవనం

బుల వ్యాకరణభంగంబులుగాని ఛందోభంగంబులుగాని యుండవు. కావున వీరు ప్రామాణికకవు లని వాడఁబడుదురు. వీరిప్రయోగంబులే జనులందఱుం బ్రయోగింపందగును. ఇతరకవులు వీరికిభిన్నంబుగఁ బ్రయోగంబులు సేసినను నాశబ్దంబులు బుధజనాదరణంబు నొందవు. వీరు తఱుచు ఱాకును రేఫమునకు మైత్రి జెప్పి యుండలేదు. కావున నితరకవులు వానికి మైత్రిఁ జెప్పి ప్రయోగించుటకు సంశయింతురు. వీరికాలము వాఁడగు సుకవి వీనిమైత్రికి సమ్మతించెను. అందుల కప్పకవిమాత్రము సమ్మతింపఁడయ్యెను. దానికి నాతనిచేఁ జెప్పఁబడినకారణము లిప్పటివారికి సమ్మతములు గావు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయుఁ గవనంబున నన్నయతిక్కనలకు సరియగువాఁడు. ఈతఁడు భారతంబున మిక్కిలి తక్కువభాగంబుఁ దెనిఁగించి యుండుటంజేసి యిం దీతనిపాండిత్యము మనకుఁ దెల్లంబు గాదు. ఈతఁడు దెనిఁగించినభారతముతోఁ జేరినహరివంశంబున నీతని సామర్థ్యాతిశయంబు బోధయయ్యెడిని. ఈతనికవనము నన్నయతిక్కనల కవనముకంటె నించుక కఠినము. విశేషించి తెనుఁగుపదంబులఁ బ్రయోగించునిష్టము గలవాఁడు. అచ్చటచ్చట సంస్కృతజటిలంబు లగుసమాసములు గానవయ్యెడిని. అన్వయకాఠిన్యమును గలదు. పైనిచెప్పఁబడిన మువ్వురుకవులును బురాణశైలికి నెంతయుఁ దగియున్నారు. వీరికాలంబునం గలకవులచేఁ బురాణంబు లన్నియు నించుమించుగఁ దెనిఁగింపఁబడియెను. హరివంశమునాచనసోమునిచేతనుగూడఁ దెనిఁగింపఁబడియెను. అతడును బదలాలిత్యంబునకును జాతీయకవనంబునకును బ్రసిద్ధుఁడే. ఈ పైనిజెప్పిన కవులకల్పనలంగూర్చి పోతనామాత్యునికథలో నింకను గొంత వ్రాయఁబడును. రెండవయెఱ్ఱనకవిత్వము మృదుమధుర మైనది.

భారత పర్యాయనామ గ్రంథకర్తలు

ఇదివఱలో మనము భారతనామంబున నొప్పునట్టిదియు, దాని కనుబంధమై భారతశేషమై హరివంశనామమున నొప్పునట్టిదియు నగు గ్రంథమును రచియించినకవులంగూర్చియును వారితో సంబంధించిన కవులం గూర్చియు వ్రాసియున్నారము. ఇఁకముందు "జైమినిభారతము,

చిత్రభారతము” అనుమఱిరెండు గ్రంథములకుఁ గవు లగు “పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్య, చరికొండ తమ్మన్న” అనువారి చరిత్రములు వ్రాయవలసి యున్నది. కాని హరివంశమును దెనిఁగించిననాచనసోమనాథుఁ డను మఱియొకకవిచరిత్రమునుగూడ వ్రాయవలసియుండును. అతనికిఁ బ్రత్యేకము చారిత్రము వ్యాపకములో లేకయుండుటంబట్టి యతనికులగోత్రములు మఱికొందఱిచే నీవఱకే వ్రాయఁబడుటంబట్టియు నట్టివారిని చరిత్రములు గలవారితోఁ బాటుగ వివరింపఁజాలను. ఇతనివలెనే చిత్రభారతమును రచియించిన చరికొండతిమ్మనకవియు నున్నాఁడు. కావున నతని చారిత్రమును వ్రాయఁబడలేదు. పైయిర్వురిపేరులును స్మరియించి చారిత్రవిశేషములు గలజైమినీభారతగ్రంథకర్త యగుపిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్యంగూర్చి మాత్ర మిపుడు వ్రాసెదను.

కవిజీవితములు

5

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్య

ఇతఁడు నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి పేరు గాదయమంత్రి. అన్న పేరు పెదవీరభద్రయ్య. ఇతఁడు సాళువగుండ నృపాలుని యాస్థానపండితుఁడు. ఈరాజు సభ్యులం జూచి జైమినిభారత మాంధ్రీకరించుటకుఁ దగువార లెవ్వ రని యడుగఁగా నాపండితుని పినవీరభద్రయ్య వంశవిశేషముల నీక్రిందివిధముల వర్ణించిరి. ఎట్లన్నను:—

సీ. అమృతాంశుమండలం బాలవాలము గాఁగ మొలిచె నొక్కటి జగన్మోహనముగఁ
ప్రళయసింధుగతకైతవడింభ శయనీయవరపలాశములతోడఁ
నిత్యదేవకలవ నంచితసత్త్రశాలయై చెట్టు గట్టెను గయాక్షేత్రసీమ
నిలువ నీడయ్యె నింద్రవరప్రియకళా కోటీరునకు భోగికుండలునకు

తే. మజ్జిమాత్రంబె పిల్లలమఱ్ఱిపేరు, పేరువలెఁ గాదు శారదాపీఠకంబు
వారిలోపలఁ బినవీరువాక్యసరణి, సరసులకు సెల్లఁ గర్ణరసాయనంబు.

అనుదీనింబట్టి యితనివంశముయొక్క నామము పిల్లలమఱ్ఱివా రనియును, అది శారదాపీఠ మగుమఱ్ఱి యనియును, అం దనేకులు కవు లుండి రనియును, వారియందఱిలో నీ పినవీరన (పినవీరభద్రకవి)యొక్క వాక్యరచన సరసకర్ణరసాయనం బనియును దేలినది. పైపద్యములో నీ కవివంశమువారిలోఁ బెక్కండ్రు కవు లున్నా రని చెప్పినచో నీతనితండ్రి తాతలు కవు లగుదురో కారో యనుశంక కల్గు నని నిశ్చయించుకొని సభ్యు లీక్రిందివిధంబుగ నింకొకపద్యముం జెప్పిరి. ఎ ట్లన్నను:—

క. తాతయుఁ దండ్రియు నగ్ర, ఖ్యాతయునుం దాను భువనభాసురకృతిని
ర్మాతలు పిల్లలమఱ్ఱి వి, ఖ్యాతునిఁ బినవీరుఁ బోలఁగలరే సుకవుల్.

ఇ ట్లీపద్యమున నవుస్యూతముగఁ బినవీరనవంశమునఁ గవు లున్నా రని తెల్పుట వీరనకవిత్వము సంప్రదాయసిద్ధమైన దనియును ఆవిషయమై శంకింపవలసిన యవసరముండ దనియును రాజునకు విస్పష్ట మగుటకుఁగా నైయున్నది.

కాలనిర్ణయము

ఇఁకఁ బినవీరనకవియొక్క కాలము నిర్ణయింపవలసియున్నది. అది రెండువిధములుగ నైయుండును. అందు మొదటిది యితనిప్రభుం డగు గుండమరాజు కాలవిజ్ఞానము. రెండవది పినవీరనతో సమకాలికుల కాల విజ్ఞానము. ఇందు మొదటిది కష్టసాధ్య మగునదియును రెండవది మిక్కిలి సులభమైనదియు నైయున్నది. కావున రెండవదానింబట్టి దీనిని నిర్ణ యించెదను. ఎ ట్లన్నను:—

ఆశ్వాసాంతగద్యములో:—

"ఇది భారతీతీర్థ శ్రీచరణకరుణాపాత్ర గాదమామాత్యపుత్ర వినయవిద్యా సముద్ర, పినవీరభద్రప్రణీతం బైనజైమినిభారతము."

అని చెప్పియుండెను. కావున నీతఁడు భారతీతీర్థుల శిష్యుఁడు. అట్లగుటచేఁ బినవీరన యతని సమకాలీనుఁడే కదా. ఇఁక భారతీతీర్థుల కాల మెప్పటిదో తెలియవలయును.

భారతీతీర్థులకాలము

భారతీతీర్థుల కాలమును నిర్ణయించుటకుం బూర్వము భారతీతీర్థుల వృత్తాంతము చెప్పవలసి యుండును. ఇతఁడు శృంగేరిలోని జగద్గురు పరంపరలోనివాఁడును, వేదభాష్యకారుఁ డగుమాధవామాత్యాపర నామవిద్యారణ్యులతమ్ముఁడును నై యున్నాఁడు. ఇతనికే భారతీతీర్థ ఆనియు, భారతీకృష్ణతీర్థ లనునామములు గలవు. జగద్గురు పీఠములోని విద్యాశంకరున కితఁడు ప్రథమశిష్యుఁడు. ఇతని యనంతరము విద్యా రణ్యులు విద్యాశంకరస్వామిశిష్యుఁ డయ్యెను. అందుకుఁ గారణములు నావిద్యారణ్యచరిత్రములోఁ జూడం దగును. భారతీతీర్థులు యోగ మార్గప్రవర్తకుఁడును, విద్యారణ్యులు కర్మబ్రహ్మమార్గప్రవర్తకుఁడును నై యున్నారు. ఈ యిర్వురుం గలిసి యద్వైతమునకుఁ బ్రకరణగ్రంథ మగు 'పంచదశప్రకరణము' అనుగ్రంథమును రచించిరి. భారతీతీర్థులు శా. సం. ౧౨౫౦ సన్న్యాసాశ్రమము గైకొని శా. సం. ౧౩౦౨ న సిద్ధిం బొందెను. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్యయు నీభారతీతీర్థులశిష్యుఁడు గాఁ బ్రకటించుచుండుటచేత నీకాలమువాఁడే యని నిర్ణయింపవలసియున్నది.

పినవీరనశాస్త్రపాండిత్యాదికము

ఇతఁడు భారతీతీర్థులశిష్యుం డగుటచేత యోగాభ్యాసపాటవంబు గలవాఁడని చెప్పవలసియున్నది. యోగసిద్ధుఁ డనియునుఁ బ్రతీతి గలదు. నై భారతీతీర్థులు శృంగగిరిజగద్గురుపరంపరలోనివాఁడే యని చెప్పుటకు సిపినవీరనకవివలనఁ జేయంబడిన భారతీవర్ణనముచేతను బండితు లీతని వంశనామ మగు "పిల్లలమఱ్ఱి" అనుదానిని శారదాపీఠ మని చెప్పుట చేతను నూహింప నై యున్నది. అందు సరస్వతీవర్ణన మె ట్లన్నను:—

సీ. ప్రణవపీఠమున మంత్రపరంపరలు గొల్వ నుండు నేదేవి పేరోలగంబు
భావజ్ఞులకుఁ బరాపశ్యంతిమధ్యమా వైఖరు లేదేవివర్ణసరణి

జపహారకీరపుస్తకవిపంచిసమంచితంబు లేజేవిహస్తాంబుజములు
కుందేందుమందారకందళీబృందంబు చంద మేదేవియానందమూర్తి
తే. కాంచె నేదేవి కాంచనగర్భచతుర, పూర్వదంతకవాటవిస్ఫుటమనోజ్ఞ
చంద్రకాంతశిరోగృహ స్థలవిహార, మమ్మహాదేవి వాగ్దేవి సభినుతింతు.

అని యుండెను. కావున నీతఁ డుపాసించుదేవత యగుభారతి జగద్గురు శారదాపీఠవర్తిని యనియు, నట్టిభారతి నుపాసించిన భారతీతీర్థులే పినవీరనకు గురుఁ డనియును, పినవీరనకుఁ గల్గిన జ్ఞానవిశేషమున కాదేవతోపాసనయే కారణ మనియునుఁ జెప్పఁదగి యున్నది. ఇంతియ కాక పైవర్ణనమును గ్రిందిపద్యమును బరిశీలింపఁగాఁ బినవీరన మంత్రయోగరహస్యములుగూడఁ బెక్కులు తెలిసినవాఁడుగాఁ గాన్పించును. ఆపద్యమె ట్లున్నను:—

తే. కరముగా భారతీతీర్థగురుకృపాస, మిద్ధసారస్వతుఁడు సత్కవీంద్రహితుఁడు.

పై భారతీతీర్థులు శా. సం. ౧౨౭౦ లోఁ దురీయాశ్రమమును స్వీకరించి శా. సం. ౧౩౦౨ లో సిద్ధినందినట్లు శృంగేరీజగద్గురుపీఠాధిరోహణకాలనిర్ణయపట్టికలో నున్నది. దాని నే. నీవఱకు కావ్య కల్పవల్లిలోఁ బ్రచురించియున్నాఁడను. పినవీరన భారతీతీర్థుల చరమ కాలములో యోగోపదేశము నందియుండు నని తోఁచెడిని. అప్పటి కీతఁడు మిక్కిలి బాల్యవయస్కున నుండి యుండును. కావున నీపినవీరన శా. సం. ౧౩౦౦ మొదలు శా. సం. ౧౩౭౦ వఱకుఁ గలకాలమువాఁ డని నిర్ణయించెదను.

పినవీరన కుకవులయెడ మిగుల భీకరుఁడై యున్నట్లు పైగీత పద్యములోని యుత్తరార్థము వలనం గాన్పించును. అది యె ట్లున్నను:—

తే. కుకవిమూర్ధవిలుంఠనకులిశహస్త, పల్లవుఁడు చెప్పెఁ బినవీరభద్రసుకవి.

పినవీరభద్రయ్య గోత్రవిషయము

దీనింగూర్చి పినవీరభద్రకవిచే నేమియుఁ జెప్పఁబడదయ్యెను. కాని యతఁ డాంధ్రకవులంగూర్చి వర్ణించుచు వ్రాసినపద్యమువలన నీతని గోత్ర మూహింపఁదగియున్నది. ఎ ట్లున్నను:—

సీ. శ్రీవల్మీకి బంకజగర్భసన్నిభుల వక్కాణింతు వల్మీకసం
భవుని వ్యాసుని గాళిదాసు బిలహణున్ బాణున్ మయూరున్ శుకున్
భవభూతిన్ శివభద్రు మల్హణుని ఘంటామాఘునిం జోరు భా
రవి మాయన్నయభట్టుc దిక్కకవి నేఱాప్రెగ్గడన్ సోమునిన్.

అను పద్యములోని "మా" అనుదానింబట్టి చూడ నన్నయ భట్టును పినవీరనయొక్క వంశము వారును నొక్కగోత్రమువారై యుందు రనియుc జెప్ప నొప్పి యున్నది. నన్నయభట్టుది భారద్వాజసగోత్రము కావునc బినవీరనగోత్రమును నదియే యని యూహింపనై యున్నది.

జైమినిభారతరచనావిషయము

ఇందువిషయమై లోకమునc గలప్రతీతిని గథాసందర్భములో వివరించెదను. కాని యితనిగ్రంథములో వక్కాణింపcబడిన వృత్తాంతము ముఖ్యముగ నమ్మదగియుండు నని యెంచి దాని నీక్రింద వివరించెదను.

ఎట్లన్నను:—

"ఆ రాజశేఖరమేశ్వరుండు (సాళ్వగుండ నరసభూపాలుcడు) ఒక్క నాcడు......యస్థానవసమాసన్న రాజన్యశిరఃప్రసవవాసనాముద్రితంబైన భద్రాసనంబునc బేరోలగం బుండి పురాణేతిహాస కథాప్రసంగంబుల వినోదించుచు:—

క. వామది నిరతము భారత, రామాయణకథలc బ్రేమc రంజిలు నందున్
జైమినిభారత మనcగా, భూమి నపూర్వము పురాణముల గణియింపన్.

తే. ఆపురాణంబుc గనc దెలుcగయ్యెనేని, జెప్ప నేర్చినకవియుc బ్రసిద్ధుcడేని
తెలుcగు నుడికారమున మించుc గనియెనేని, కుందనముకమ్మవలచినచందమగును.

వ. అని సభాసదుల మొగంబులు చూడ నవధరించిన నారాజసత్తముచిత్తం బెఱింగి
వారి ట్లని విన్నవించిరి.

క. కీర్తి వెలిcగెనో పిన, వీరన దేవరతలంపు విఖ్యాతముగాc
జేయను దె ట్లిదియును దన, పేరుగ రచియింపc బూనెc బేశలఫణితిన్.

క. అని విన్నపంబుc జేసిన, నను గనుcగొని యలరి సాధనంబు బుణముగాc
దినక యుపాస్త్రించె యశో, ధన మిటు గావలదె యాశ్రితత్వం బనుచున్.

క. దరహాసరసముఁ దాంబూ, లరసముఁ గప్పురపుఁబలుకులం గుంకుమపూ
    బెరసినగతిఁ దోఁపఁగ సా, దరముగ నిట్లనియె భారతజ్ఞులతోడన్.

ఉ. అల్లన విచ్చుచెంగలువలందు రజంబును గప్పురంబుఁ బైఁ
    జల్లఁగఁ జల్లనై వలచుసౌరభముల్ వెదఁజల్లుభావముల్
    పల్లవహస్తచన్నుఁగవపయ్యెదజేఱుగఁ దోఁచుభాతిగాఁ
    బిల్లలమఱ్ఱివీరన యభిజ్ఞుఁడు చెప్పఁగ నేర్చుఁ గల్పనల్.

వ. అని సమీపంబునఁ గొలిచియున్న నన్నుం గృపాతరంగితాపాంగంబున విలోకించి మామకమనోరథం బెఱింగినట్లు చెప్ప నుద్యోగించితివి. హృద్యానవద్యగద్యపద్యానుబంధంబుగాఁ బ్రబంధం బంధ్రభాషను జైమినిభారతంబునం దశ్వమేధపర్వంబు నిర్విఘ్నంబుగా రచియింపు మని యానతిచ్చినఁ బ్రసాదం బని యంగీకరించితిని."

అని యున్నది. ఈపైపద్యములు పినవీరనను రాజు అతనిగ్రంథరచనకై ప్రేరేపించకపూర్వమే జైమినిభారతగ్రంథరచన చేయుచుండె నని తెల్పుటయేకాక. అతని కవిత్వమునందుఁ గలవిశేషములను భావస్ఫుటము చేయుటయందుఁ గలసామర్థ్యాదులం గూడఁ జూపును. అందులో "అల్లన విచ్చుచెంగలువ" లనుపద్యములోఁ జెప్పినవిధముగ నీతనికవిత్వము వినినమాత్రచే హృదయాహ్లాదకర మనియునుఁ దెల్పఁబడియె. ఇట్టికవిత్వములోఁ గూడఁ గథానుసారమైన కాఠిన్యములు కొన్నిచోట్లఁ గానుపించును. ఎట్లైనను మెట్టున నీపినవీరభద్రుఁడు ముక్కుతిమ్మన మొదలగువారివలె మిక్కిలి మృదుమధురవాక్కులు గలకవిగా నెన్నవలసి యుండును. ఇతఁడు శ్రీనాథునికంటెఁ గొంచెము చిన్నవాఁడై యున్నట్లుగాఁ గనుపించును. ఆవివరము శ్రీనాథునికవిత్వముతోఁ జూపి యుంటిని గావున నావిషయమైయిందు విశేషించి వ్రాయక లోకమువాడుకనుబట్టి యితనికవిత్వమహత్త్వాదుల నీక్రిందిభాగములో వివరించెదను.

లోకమువాడుకంబట్టిన పినవీరభద్రయ్యచర్యలు

ఇతఁ డాకాలపుఁ బండితులలోఁ బ్రసిద్ధుఁడు. మిక్కిలి బాలుండై వీథులలో నాడుకొనుచున్న సమయమందు నీతనిప్రతిభావిశేషంబులు పండితులకు నచ్చెరువుఁ బుట్టించుచుండును. ఇట్టిసమయంబుననే

శ్రీనాథుఁడు తన నైషధ మీతనికడకుఁ దెచ్చెను. అపు డతఁడు బాల్యచాపలంబునఁ జెలికాండ్రతో నాడుకొనుచుండెను. ఇతఁడే పినవీరన యగు నని నిశ్చయింపలేక శ్రీనాథుఁడు పినవీరన యెచ్చోనున్నాఁ డని యుపప్రశ్నంబు చేసెను. దానిని విని పినవీరనవృత్తాంతమున కేమి గాని నీ కెవ్వండవో యాతనితో నీకుం గల్గుకార్యం బెద్దియో ముందుగఁ జెల్పు మని యడిగెను. అంతటితో నైన నతఁ డితఁడే యని గ్రహింపక వీరనతో నాకొక కార్యంబు గల దని శ్రీనాథుఁడు చెప్పెను. ఆమాట విని వీరనతోఁ గల్గుకార్యంబు నాకుఁ జెప్పునగత్యంబు నీకు లేదు. కాని వీరన యెచ్చో నున్నాఁడో దానిఁ దెల్పునగత్యంబు నాకే విశేషంబై యున్నదా? యేమి? అనుడు శ్రీనాథుం డాబాలుఁడే వీరన యగు నని యెంచి తాను వచ్చినకార్యము నివేదించెను.

శ్రీనాథుఁడు నైషధముం జూపుట

శ్రీనాథుఁ డంతఁ దన యాంధ్రనైషధముం జూపి మీరు దీనిని బాలకుల జగద్వ్యాఖ్యకం బగున ట్లొనరించెదఁ జూడుఁ డనుడు నాతఁడు శ్రీహర్షనైషధంబులోనిదగు "గమికర్మీకృత నైకనీవృతా" అనుదానినెట్లు తెనిఁగించి తని యడిగెను. అంత "గమికర్మీకృతనైకనీవృతుఁడనై" అని తెనిఁగించితి నని శ్రీనాథుం డనియె. అపుడు వీరన శ్రీనాథుం జూచి నవ్వి యోయీ నీ విందు "నై" తెనిఁగించితివి గాఁబోలు. అనుడు వీరనపల్కుల కేమియు నుత్తర మీఁజాలక శ్రీనాథుఁడు తా నాగ్రంథమును దెనిఁగించుతఱిం జేసినపరిశ్రమవిశేషంబులు దెలుపఁదొడంగెను. అంత వీరన చిఱునవ్వు నవ్వి యిది మాబోంట్లకుఁ గాకున్న నేమి సామాన్యులకుఁ బఠనార్హం బగుఁ గావున దీనిని జగద్వ్యాఖ్యకంబు సేయు మనుడు శ్రీనాథుండు గర్వం బేప నిజావాసంబునకుం జనియె. వీరన యెల్లరును శ్రీనాథకృతనైషధము తెనుఁగుగ్రంథంబులలో మిగుల శ్లాఘనీయంబు. సంస్కృతంబునకు సరియైనతెనుఁ గని దీనినిం బండితు లందఱును నొప్పికొని యున్నారు.

ఇచ్ఛావిహారవర్తనము

ఈపినవీరన బాల్యమునుండియు స్వేచ్ఛావిహారంబున నుండు నిష్టంబు గలవాఁడు. కావున నీతనిప్రవర్తనము తనవారికిని బరులకును సరిపడి యుండదయ్యెను. ఇతనియన్న యగు పెదవీరన్నయు నీతనినిం జిన్న చూపేచూచుచుండెను. ఇతని యన్నభార్యమాత్ర మీతనిప్రభావమును దెలిసికొని పుత్రప్రేమచే గారవించుచు నీతఁడిలు సేరు సమయంబునకు నన్నపానంబులు సిద్ధపఱిచి యిచ్చుచు నుండెను. ఇట్లింటికి వచ్చి భోజనంబు సేయుట తడవుగ నిలువెడలి భోగభామినులగృహంబులకుం జని యచటనేకాలం బంతయుఁ గడపుచుండెను. ఇతఁడు భోగినీజన భాగధేయుండై యుండియుఁ బఱుంబున కొకపరి రాజదర్శనంబునకుఁ బోవుచుండెను. అహరహంబు పూర్వాహ్ణం బంతయు సుషుప్తిం గడపి తములం బుమియుచు వెలవెలందుకలగృహంబులు వెడలి స్వగృహంబునకు వచ్చి అప్పుడు వదినె నడిగి దంతధావనోదకంబుఁ దెప్పించికొని ముఖసమ్మార్జనము సేయుచుండును. ఇట్టిప్రవర్తనంబు గలమనుజులకడ యోగమహిమాతిశయంబు లున్న వని యూహించుటకు నితరుల కేమియుక్తులు గలవు? కావున నితనియన్నకు నితనియెడఁ గల్గు నసూయ దినదినప్రవర్ధమానం బయ్యెను. వదినెమాత్ర మీతనిని మిక్కిలి యడఁకువతో గారవించి ముం దీతనిపని నమర్చి మఱి గృహకృత్యంబులు సలుపుచుండును. ఇతనియందు మహిమలు కొన్ని యున్నట్లు వ్రాసి యుంటిమి. వాని నిట జనంబులు వాడికొనునట్లుగ వివరించి యితనిగ్రంథం బగుజైమినిభారతరచనావృత్తాంతము తర్వాత వ్రాయుదుము.

పినవీరనయోగమహిమలు

ఒకానొకదినంబున నీతఁ డుదయంబున గృహంబునకు వచ్చి దంతధావనోదకంబు తెమ్మని వదినె నడుగుడు నాపె సత్వరంబుగఁ దెచ్చి యందిచ్చినది. అపు డాపెకాలి నుండుపావడంబులు బొళబొళ యని

న్నని చెప్పెకవి. అట్టిధ్వనిని దూరంబునం గూర్చుండి శివపూజసేయుచున్న పెదవీరన్న విని దీనిపావడముల క్రింద నందియలు లేకుండుటంజేసి యిట్లు ధ్వని పుట్టుచున్నది. కావున మనము త్వరలో నందియలం జేయింపవల యును. అని నిశ్చయించి ఆపని నెఱవేర్చుపనివాఁ డెవ్వాం డని యిద్దఱు ముగ్గురు పనివాండ్రపేరు లూహించి యందులో నమ్మఁదగినవాఁడును దనయింటికి సమీపంబున నున్నవాఁడును నగునొకకంసాలిని నిశ్చయించి రహస్యంబుగ నావస్తువు పూర్ణంబు సేయింప నిశ్చయించుచుండెను. పెద్దీరఁడు పరాయత్తచిత్తుండై పరంబును మఱచి యుండుతఱి నొక మనుజుఁడు లోనికిఁ జనుదెంచి పెదవీరన్న యున్నాఁడా? అని కేక వేసెను. దాని నీయాలోచనలో మునిఁగియున్న పెదవీరన్న తిన్నగ విని యూహింపలేక పెదవీరన్న యింటికడ లేఁడని యతఁడె యుత్తరం బిచ్చెను. దాని విని పినవీరన నవ్వి పెదవీరనగారు కంసాలి దుకా ణంబుకడఁ గూర్చుండి పెండ్లాముపావడంబులకు నందెలు చేయింప చున్నారు. మఱల రమ్ము పొమ్మనియెను. దాని విని పెదవీరన వెఱఁగంది ప్రపంచలోకవార్త మితని కెట్లు గోచరం బయ్యె నని యోజించి యేదియేని దైవికమహిమాతిశయం బితనికడఁ గలదని నిశ్చయించెను. ఇంతియకాక శివపూజాసమయంబున సంచలించుచున్నదానిం జూపుటకుఁ గూడ నాతఁ డావార్త్తం దెలిపె నని నిశ్చయించి. నాఁటనుండియుఁ దమ్మునియెడ జాగరూకుఁడై యుండెను.

పినవీరన పిల్లలకడుపులు గడుగుట

ఇట్లుండ నొకానొకదినంబున నీపెదవీరన శివపూజ సేయుచోఁ దనతమ్ముఁడు భోజనంబునకు రాఁ గని పూజాంతంబువఱకును భోజ నంబు కీతఁడు నిలువఁ డని సంశయించి యోరీ! పిల్లలం దోడ్కొని చెరువునకుఁ బోయి కడుపులోపల వెలపల శుభ్రముగఁ దోమి స్నానంబు సేయించి త్వరలో భోజనము సేయ రమ్మనియెను. ఆమాట విని పిన వీరన యాబాలుర సరోవరంబునకుఁ దోడ్కొని చని పొట్టలు చించి

నీటం బడవైచి కడుపులోపట వెలపటఁ బరిశుభ్రంబుగఁ గడిగి నిర్జీవంబు లగుకళేబరంబుల భుజంబులపై నిడికొని గృహంబునకుం జనుదెంచి యాకళేబరంబుల నన్నముం దుంచి నీయాజ్ఞానుసారంబుగఁ గుఱ్ఱల కడుపులోపల వెలుపటను గడిగితిని అనుడు నాకళేబరంబులు చూచి పెదవీరన కన్నకడుపు గావున దుఃఖంబు నిలుపలేక రొమ్ము మోఁది కొనుచుఁ దమ్ముని నేమియు ననఁజాలక రోదనంబుసేయ నారంభించెను. అతనిభార్యమాత్ర మాకళేబరంబులఁ జూచి యేమియు సంశయింపక అది యంతయుఁ దనముద్దులమఱఁది లీలావినోదంబులుగ నెఱింగి నవ్వుచు నూరకుండెను. పాకంబు సిద్ధంబు చేసి యాపె పినవీరనం జూచి "అబ్బాయీ! పిల్లలం దోడ్కొని భోజనంబునకు రమ్ము" అని పిలిచినది. తోడనే పినవీరన యన్నకు నద్భుత మావహిల్ల నాపిల్లల వారివారినామంబులచేఁ బిలిచి "మీయవ్వ బువ్వఁ దినఁ బిలుచుచున్నది. రండు రం"డని యాకళేబరంబులఁ బట్టియెత్తెను. వారలు నిదె వచ్చితి మని యుత్తరంబు లిచ్చి లేచి వచ్చిరి. వారిం జూచి పెదవీరన యత్యంతానందంబునఁ దమ్మునిఁ గౌఁగిలించికొని అతని కట్టిమహిమల నిచ్చినభగవంతుని నుతించి తనయదృష్టంబుం గొనియాడెను. అనంతరము పిల్లలం గూడి పినవీరన యన్నపొత్తున భుజించెను.

జైమినిభారతాంధ్రీకరణవిశేషములు

ఇట్టియద్భుతకృత్యంబులు సేయుపినవీరనవిఖ్యాతి లోకంబునం దంతటను వ్యాపింపఁదొడంగెను. జనులందఱును నీతనిని దేవునిగఁ జూచుచుండిరి. ఇట్లుండ నీవీరన యొకనాఁడు సాళ్వగుండనరసరాజుతో సల్లాపించుచుండెను. అపు డాతఁడు జైమినిభారతంబును దెనిఁగింప సమర్థు లెవ రని పండితులతోఁ బ్రశంసించెను. వార లపుడు కొందఱుపండితుల పేరులు సెప్పి వారిలో నీపినవీరన యత్యంతము సమర్థుం డని రని చెప్పి యుంటిమి. దాని విని రాజు మనకు గ్రంథము కొంచెముకాలములో సంపూర్ణముసేసి యీఁగలసమర్థు లెవ రనుడు దానికిని నితఁడే

యుక్తం బనిరి. ఎంతకాలములోపల దీని నీతఁడు రచింపఁగలఁ డనుడుఁ గొంద ఱీతని కొకవత్సరంబు చాలు ననిరి. మఱికొంద ఱాఱుమాసం బులు పట్టు ననిరి. అందుపై రా జీతనిం జూచి మూఁడుమాసములకు సంపూర్ణమగునా? యనుడుఁ బినవీరన నవ్వి యొకమాసములోపల నెలకేనిఁ జెత్తు ననియెను. అపుడు రాజు తన్నెగతాళి సేయుట కాతఁ డట్లనె నని యూహించి మనంబునం గోపించి యొకమాసంబునకుఁ జేకున్నచో...అని యూరకుండెను. దాని విని వీరన మరల నవ్వి "యట్లు తేకున్నచో మీయిష్టానుసారముగఁ గార్యము నడుపుఁ" డనియెను.

రాజును మంచిదే యని యపుడ కర్పూరతాంబూలంబు తెప్పించి యిచ్చి యాతనికి సెల విచ్చెను. వీరన యచ్చోటు వాసి యెప్పటి యట్ల తనలీలావాసంబునకుం జనుదెంచెను. సభ్యులందఱు నీపినవీరన వాక్యంబులకు భయ మంది "అయ్యయో! యీతనికి మతిభ్రమణంబు గల్గెనని తోఁచెడిని. ఆస్థానంబున నిట్లు వృథాజల్పనంబు లాడఁగూడు నే?" అనుచు, మఱికొందఱు "బాగుబాగు! అతఁ డూరక ప్రగల్భ వాక్యములు పల్కు వాఁడు గాఁడు. ఏదియేని ధైర్యముచేతనే యిట్లు అనియుండును. లోకమునఁ దనముప్పు దప్పించుకొనఁ బ్రయత్నంబు సేయనివా రొకరుం గలరె. అయిన మన మొకనెల యోపికపట్టి యున్నచో సర్వంబును దెల్లం బగును." అని నిజనివాసంబులకుం జనిరి.

ఇట పినవీరన రాజుకడఁ దాంబూలం బందినవృత్తాంతంబు సభ్యుల వలన నితనియన్న విని భయకంపితశరీరుండై తమ్ముఁ డింటి కెప్పుడు వచ్చు నని యతనిరాక కెదురు చూచుచుండెను. ఇట్లుండఁ గొంతవడికిఁ దమ్ముఁ డింటికి వచ్చెను. అప్పు డాతఁ డతనిహస్తములు పట్టుకొని దైన్యము ముఖమునం దోఁపఁ "దమ్ముఁడా! రాజుకడ నీ వట్టిప్రతిన పట్టుట తగునా? నెఱవేఱుప నసాధ్యం బగుపని నెఱవేర్ప నేరితరంబు? నీవు మొదటినుండియుఁ గడుదుడుకవుగనే యుంటివి గదా! ఇఁక నేమి

గతి యోజించెదు ? అనుడు నవ్వి పినవీరన్న "యన్నా! భయము వలదు. ఈపని నెఱవేలుప సమర్థుండను. దీనిచే మనకు శాశ్వతయశం బుండును.'' అని యతనిని ధీరుం గావించి తాను భుజియించి నిజావా సంబునకుం జనియెను. పెదవీరన తమ్మునిమాటయందు గుఱి యుంచి యూఱడిలి కొన్నిదినంబు లూరకుండెను. ఇట్లు కొన్నిదినంబు లుండి తమ్ముఁడు గ్రంథ మెచ్చో నైనను వ్రాయుచున్నాఁడా యని యర యుచోఁ గాలయాపనంబు సేయుటయకాని కార్యంబు సేయుచున్నట్లు కానరాదయ్యెను. కావున నీతఁడు తమ్మునియాస వదలి యాతనితో మరల నీప్రస్తావన సేయక యూరకుండెను. పినవీరన్న యానెల యంతయు నించుమించుగఁ గడపి యొకానొకదినంబున నింటికి వచ్చి తనవదినెను బిలిచి యొకగది శుభ్రంబు సేసి తగుమాత్రముగ నలంకరించి యొకటి రెండుదీపము లుంచి కొంతచమురు గూడ నుంచు మనియెను. అతనిపల్కు లాలించి యావనితయు నట్లే యొనరించినది. పినవీరన్న నాఁటి రేయి యతిత్వరితగతి భుజియించి యాగదిలోనం బ్రవేశించి తల్పునకు గొలుసు తగిలించెను. ఇది యంతయు గ్రంథసన్నాహంబె కావచ్చు నని యాతనివదినె గ్రహించినది. అన్నమాత్ర మీవృత్తాంతం బెఱుఁ గనివాఁడు గావునఁ దమ్ముఁ డాదినం బింటఁ బవ్వళించునదృష్టముగల్గె నని సంతసించుచుండెను. ఇట్లుండ లోపలనుండి కొంతవడికిఁ దాటాకు వ్రాయ నగుచప్పుడు వీతెంచెను. దానినిఁ దడ వాలించి తమ్ముఁడేమై నను వ్రాయుచున్నాఁడా ? యని భార్య నడుగ నావె యూరకుండెను. ఇంకొకకొంతవడికి లోపలనుండి నిద్రించువాఁడు బుసకొట్టు నట్టుగ వినంబడియెను. దాని విని యిప్పుడు తమ్ముఁడు నిద్రించుచున్నాఁడని నిశ్చయించెను. మఱికొంతవడికి బుసకొట్టుట తాటియాకు వ్రాయు టయుం గూడ విననయ్యెను. ఇట్టిధ్వనులను తడవు విని యేమియు నిశ్చ యింపలేక పెదవీరన మెల్లన లేచి తమ్మునిగదిగుమ్మము సమీపంబు నకుం జని నలుగెలంకులు చూచి తలుపున నొక్కచోనున్న రంధ్రం

[illegible] గన్నుంచి లోపలివృత్తాంతంబు గన్గొనుచో నొకసుందరాంగి సర్వాభరణభూషితయై యొకచేతఁ బైఁడిఘంటంబు పట్టి యింకొక చేత పుస్తకంబు పట్టి శరవేగంబున వ్రాయుచున్నట్లు గాన్పించెను. పిన వీరన యచ్చోఁ నున్నమంచంబుపైఁ బవ్వళించి నిద్రించుచున్నట్లు చూపట్టెను. ఇట్టిరూపున కద్భుతం బందియుఁ బెదవీరన యాపెఁ బద్మభవుని రాణిగ నెఱుంగలేక సామాన్యభావంబుచేఁ జూచుచుండఁగా దీనిని గ్రహించి విరించిరాణి తనఘంటం బాతనికంటం బడ విసరినది. దానిచే నాతఁ డొకబొబ్బ వేసి భూమిపయిం బడుడుఁ బినవీరన్న లేచి వచ్చి యేమికారణం బనుడు నాతఁడు తనకన్నుం జూపెను. అపు డాతఁడు చెఱపకు మని లోపల వ్రాయుటచే రాలినతాటాకుపొడిఁ దెచ్చి యాతని కంటిలో నుంచి కొంతసేపు కట్టి విప్పినతోడనే మఱల నేత్రం బెప్పటి యట్లు కాన్పించెనఁట.

ఇట వాణి తన్నన్యుఁడు వీక్షించుటం జేసి యచ్చో నుండ [illegible] యంతర్హిత యయ్యెను. వీరన మిగిలినభాగంబు సంపూర్తిచేసి [illegible]:—

సీ. పరఁగఁగ వల్లమాంబకుమారునకు పోనమకులాంబునిధిపూర్ణిమావిధునకు
కరకీర్తికిఁ దులాపురుషాదిదానాంబు జంబాలితాస్థానసౌధునకును
బరరాజభీకరధరణీవరాహున కాత్రేయగోత్రపవిత్రునకును
గుండయనరసింహమండలేశ్వరునకు నభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధి

తే. కరముగా భారతీతీర్థగురుకృపాస, మిద్ధసారస్వతుఁడు సత్కవీంద్రసఖుఁడు
సుకవిమూర్ధవిలుంఠనకులిశహస్త, పల్లవుఁడు చెప్పెఁ బినవీరభద్రసుకవి.

అని వ్రాసి గ్రంథంబు ముగించి దానిని వదినెతో విన్నవించి మాయన్నతో దీని నాస్థానంబునఁ జదువఁ జెప్పు మని ప్రార్థించెను. ఆమె తనభర్తతో మఱఁదియభీష్టంబు తీరుటకు నాస్థానంబునకుఁ జనుం డని మనవి యొనరించినది. అతఁడును తమ్ముఁడు నాసమీపంబున నున్న నే దీనిం జదివెదఁ గాని లేకున్న నే నిద్దానిని ముట్ట ననియెను. ఆమాట విని పినవీరన తానును వచ్చెద నని సమ్మతించెను.

ఇట్లు వీరు సంభాషించుచుండ సూర్యోదయం బయ్యెను. అపుడు సాళ్వగుండ నరసింహనృపాలుఁడు సభామండపంబునకు విచ్చేసి నిండోలగం బుండి పినవీరనరాక నిరీక్షించుచుండెను. అప్పుడు ముందు పెదవీరనయు నాతనియనంతరము పినవీరనయు వచ్చి యథోచితస్థానంబులఁ గూర్చుండి గ్రంథంబు పరిసమాప్తి యయ్యె నని తెలిపిరి. దానిని విని రాజు మిగుల సంతసించి దానిం జదువు మనియెను. అపుడు పెదవీరన కథారంభంబు మొదలు గ్రంథాంతమువఱకును జదివెను. దానిని విని పండితులు పినవీరనసరసతకు నెంతయు సంతసిల్లి యీ క్రింది పద్యంబును మరలఁ జదివిరి. అదియెద్ది యనిన:—

సీ. అమృతాంశుమండలం బాలవాలము గాఁగ మొలిచె నొక్కటి జగన్మోహనముగఁ
జిగిరించె విలయసింధుగతకైతవడింభ శయనీయవరపలాశములతోడఁ
బితృదేవతలకు సంచితసత్త్రశాలయై చెట్టు గట్టెను గయాక్షేత్రసీమ
నిలుప నీడయ్యె నిందీవరప్రియకళా కోటీరునకు భోగికుండలునకు
తే. మఱ్ఱిమాత్రంబె పిల్లలమఱ్ఱిపేరు, పేరువలెఁ గాదు శారదాపీఠకంబు
వారిలోపలఁ బినవీరువాక్యసరణి, సరసులకు నెల్లఁ గర్ణరసాయనంబు.

అనుడు భళిరే! మీవచించున దింత యొప్పునే. ఈతఁ డిట్టివాఁడ యగును. ఈతనివంశము నట్టిదియ. ఈతని కల్పన లెట్టివో చూచితిరే.

ఉ. "అల్లన విచ్చుచెంగలువలందురజంబును గప్పురంబుపైఁ
జల్లఁగఁ జల్లనై వలచుసౌరభముల్ వెద చల్ల భావముల్
బల్లవహస్తచన్నుఁగవపయ్యెదజీఱుగఁ దోఁచురీతిగాఁ
బిల్లలమఱ్ఱిపీరన యభిజ్ఞుఁడు చెప్పఁగ నేర్చు కల్పనల్."

అని చెప్పి యీకవికి బహుమానం బీతనియిష్టానుసారంబుగ నిచ్చుట మేలని యితఁ డాశ్వాసాంతమందుఁ జెప్పిన.

క. ప్రేమమున శ్రోత వక్తకుఁ, "జామీకరహయము ధవళచామరములు నా
నామణివిభూషణంబులు, గ్రామము కృపసేయవలయు" గ్రంథసమాప్తిన్.

అనుపద్యానుసారంబుగ నిచ్చి భూపాలుఁడు బహూకరించెను.

ఇట్టిబహుమతుల నంది యీతఁ డుండఁ బండితు లందఱును గ్రంథంబు స్వల్పకాలంబున ముగియించుట యత్యాశ్చర్యంబు. అది యెట్లు ముగించితి వని ప్రశ్నంబు సేయఁ బినవీరన వాణి నారాణినై

యుండ నేమి లోపంబు? దీని నొకదినంబులోపలఁ బూర్ణంబుసేసితి నని యె. "వాణినారాణి" యని నిశ్శంకతోఁ బల్కినవీరనం గని మీరు 'వాణి నారాణి యని' పల్కెదరు గాఁబోలును? అనుడు వీరన నవ్వి "వాణి నా రాణి" యని కంఠోక్తిగాఁ బల్కెను ఆమాటకుఁ బండితు లంతఱును గనలి నీ వెంతవిద్వాంసుండవై యున్నను నిర్భయంబుగా నిట్టిమాట లాడఁగూడదు. జగన్మాత యగువాణి నితఁడు తనరాణి యని పలుక సభ్యులు తగునుత్తర మీక యూరకుండఁ జనదు. ఇట్టివాఁడు పండితమాని గాని పండితుఁడు గాఁడు. అని సభ్యులొక్కపెట్టఁ బలుకఁ దొడంగిరి. అపు డంతరిక్షంబున నుండి యొకయశరీరవాణి గద్గదారవంబున సభ్యుల నుద్దేశించి యిట్లనియె:—

"వాణి జగంబునకు మాత. ఇతనికిమాత్రము భార్య యగును. ఇతఁడు చతురాననునియవతారము. కావున నీసంశయం బింక వదలుం" డని పలుక వారందఱును నద్భుతం బంది యాతని నెంతయు గారవించి రఁట! ఇట్టి వృత్తాంతము లిప్పుడు చెప్పెడువారికిని వినువారికిని నద్భుతం బులఁ గల్పించుటకు సంశయంబు లేదు. అయిన నాతనిచారిత్రమునకు సంబంధించు ప్రథానవృత్తాంతంబులు మనకుఁ దెలిసిన వివియే కావున వాని నిట వ్రాసితిని.

గ్రంథకథావిషయము

ఈగ్రంథములోనిధర్మజునియశ్వమేధవృత్తాంతము భారతములో నున్నది. దానినే జైమినిముని యింకొకవిధంబునఁ జెప్పినట్లున్నది. ఇందలి కథలు కొన్నిభారతంబునఁ గానరావు. ఈకవి రచియించినపర్వ మిది యొక్కటియే. రాజుకోరినదియు నింతమట్టుకే అయినట్లు గ్రంథారంభము తదంతంబుం జూడ గోచరం బగును. ఈకవిశైలి మృదు వగునది యైనను నన్వయకాఠిన్యముమాత్ర మించుక కలదు. ఈతని పదశయ్యా దులు రసస్ఫూర్తియుఁ దిక్కనసోమయాజి కవనంబుంబోలె సరసంబై యుండును. ఇట్టి సామ్యంబుఁ జూడఁగోరినచో భారతంబులో నశ్వమేధ పర్వంబున నున్నసమానేతిహాసంబులు చూడఁదగును.

భారతాంధ్రకవులచరిత్రము ముగిసెను.

శ్రీరస్తు

కవి జీవితములు

రామాయణాంధ్రకవులు

6

హుళక్కి భాస్కరుఁడు

వాల్మీకిరామాయణముం దెనిఁగించిన కవిశిఖామణి యీతఁడే. ఈయనపేరిటఁ దెనుఁగురామాయణము భాస్కరరామాయణ మనం బరఁగును. ఇది భారతమునకంటెఁ గొంచెము పురాతనము. ఇది భాస్కరునిచేఁ దెనిఁగింపఁబడినట్లు విఖ్యాతి గల్గియున్నను గొంతభాగ మతని పుత్త్రుం డగు మల్లికార్జునభట్టారకునిచేతను, నాశేష మతనిశిష్యుం డగు నయ్యలభట్టారకునిచేతను దెనిఁగింపఁబడియెను. ఇదియును భారతంబువలెఁ గారణాంతరమున శైథిల్యము నొంది పిమ్మట నీయిర్వురిచేతను సంపూర్తి చేయంబడినట్లు గోచరం బయ్యెడిని. ఈవిషయం బగు వృత్తాంతం బేమియు వాడుకలో లేదు. కాని భాస్కరుఁడు మొదట గ్రంథంబు రచియించి యొకరాజునకుఁ గృతి యిచ్చుటకుఁ గొనిపోయె ననియు, నపు డారాజు దానిం గైకొనకుండుటకుఁ గనలి దాని నచ్చో నుండుగుఱ్ఱపువానికిఁ గృతి నిచ్చె ననియు, నతఁ డాతనికి విశేషంబుగ వరాల నిచ్చె ననియుం గలదు. ఆ గుఱ్ఱపువాఁడే సాహిణిమారుఁడు. ఇందు గుఱ్ఱపువాఁ డనుమాటకు గుఱ్ఱమును గాచువాఁ డని సాధారణముగ నర్థము చేయుదురు. ఇతఁడు గుఱ్ఱమును గాయువాఁడు గాక గుఱ్ఱపుదళవాయి యైనట్లు గాన్పించును. దానికి దృష్టాంతముగ నీవఱకే మనము భీమనచారిత్రములోఁ గొంతచరిత్రము సూచించియున్నారము. రాజు కృతినంద లేదు గనుకను భాస్కరునకు స్వవాక్యపరిపాలనమే

కావలసి యున్నది గనుకను నాకృతి మారనపేరిట నిచ్చి యుండును. అట్లు గాకున్నచో సత్కవి నీచు నేల కృతిపతిం గావించును? అట్లుం డుట. సాహిణిమారునిపూర్వులు తగినంతగొప్పవారు కాకపోవచ్చును. కావున రామాయణకృతిముఖంబున నతనివంశముమాత్రము వర్ణింపఁ బడక యుండవచ్చును. భాస్కరుఁ డీసాహిణిమారుని నుతించి చెప్పిన పద్యము లనేకములు. అం దొకచాటుధారాపద్యము నీక్రింద వివరింతము:-

"క. అప్పు లిడునతఁడు ఘనుఁడా, యప్పు డొసఁగి మఱలఁ జెందునాతఁడు రాజా
చెప్పఁగవలె సాహిణిమా, రప్పను దానమున ఘనుఁడు రాజు నటంచున్."

ఈ రామాయణగ్రంథ కవులశయ్యాదులంగూర్చి ముందు వ్రాయుదుము.

గ్రంథోత్పత్తికారణము

ఈగ్రంథోత్పత్తినిగూర్చి "పురాణనామచంద్రిక" అనుగ్రంథములో నొకతీరునఁ జెప్పబడి యుండెను. అది యెంతవఱకు నిజమో మనము చెప్పఁజాలము. అందు యథార్థము విశేషించి యుండవచ్చునని యూహింపఁదగియున్నది. ఆకథ యెట్లన్నను:—

"భాస్కరరామాయణము" భాస్కరునివలన నైన రామాయణము. ఇది భాస్కరుఁడు, అతనికుమారుఁ డగుమల్లికార్జునభట్టు, శిష్యుఁ డగుకుమారరుద్రదేవుఁడు, స్నేహితుఁ డగునయ్యలార్యుఁడు, ఈ నలుగురుకవులచేతను రచియింపఁబడినది. అయినను వారిలో భాస్కరుఁడు ముఖ్యుఁడగుటచేత నీగ్రంథము భాస్కరరామాయణ మన నెగడి యున్నది. ఇది యిట్లు రచింపఁబడుటకుఁ గారణ మేమనఁగా నాకాలమం దతనికి నాశ్రయుండై యుండినరాజునొద్ద నతనిబంధు వైనరంగనాథుఁ డనునాతఁడు రాజుయొక్కయాజ్ఞను బొంది ద్విపదరామాయణము రచియింపఁ బూనుకొనఁగా నతనియందుఁ దనకుఁ గలసహజమత్సరముచేత రాజుతో "నీఘనతకు ద్విపదకావ్యము తగినది కాదు. నేను బద్యకావ్యమును జేసికొని వచ్చెదను. దానిని బరిగ్రహింపుము" అనఁగా నతఁడు చెప్పినమాట తప్పుట యుక్తము గాదు గనుక రంగనాథుని

గ్రంథము నేకైకొనుతలంపున "నెవరు ముందు దెత్తురో వారికృతిని గ్రహించెదను" అని చెప్పి పంపెను. అప్పటికి రంగనాథునిరామాయణము మూఁడుపాళ్లు తీరియుండెను. కనుక నితఁ డది ముగియుటకు ముందే తనరామాయణమును ముగించి కొనిపోవ నెంచి మీఁదఁ జెప్పినముగ్గురిసహాయముచేతను త్వరితముగా ముగించుకొని పోయెను. అప్పటికి రంగనాథుఁడు తనరామాయణమును ముగించి యాస్థానముఁకుఁ దెచ్చియుండెను. అది చూచి రంగనాథునితట్టు కుడిచేతిని భాస్కరునితట్టెడమచేతినిఁ జాఁచెను. అందులకు భాస్కరుఁడు కోపగించుకొని "పక్షపాతముగ నీవంటిరాజునకు నిచ్చుటకంటె నాకృతి నొకగుఱ్ఱపువాని కిచ్చుట మేలు" అని పలుకుచు నాస్థానమునుండి వెడలి పోవుచు నుండఁగా నారాజుయొక్క గుఱ్ఱపుదళవాయి "కవిసార్వభౌమా! ఆడినమాట తప్పవలదు" అని దారికి నడ్డముగా వచ్చి మొ్రక్కెను. అంత నతఁడు వానికిఁ దనకృతిని నంకితముం జేసెను. కనుకనే యీగ్రంథాదియందు "సాహిణిమారా" యని సంబోధించి చెప్పఁబడియున్నది. దీనిలోఁ గొన్నియంశములంగూర్చి మనము చెప్పియుంటిమి గావున దీని నిపుడు విమర్శింప నవసరము లేదు. మనవిమర్శనమునకు వ్యతిరేకింప నది యంతయు మనయభిప్రాయము ననుసరించి యున్నట్లు గ్రహింపఁదగును.

రంగనాథరామాయణము

రామాయణగ్రంథము పురాణము లన్నిటికంటెను ముందుగాఁ దెనిఁగింపఁబడినది. దీనిని పెక్కండ్రు పెక్కుభంగుల దెనిఁగించిరి. వారిలో రంగనాథరామాయణగ్రంథకర్త మొదటివాఁడు. ఇతఁడు దీనిని ద్విపదగఁ దెనిఁగించెను. ఇది నెల్లూరిజిల్లా ప్రాంతమున సర్వజనులకు వీథిపురాణముగ నుండెను. దీనిశైలి మృదువు గావున దీనిని జను లందఱును మిగుల నాదరంబుతోఁ జదువుదురు. ఇది కోనబుద్ధభూవిభునిచేతఁ దెనిఁగింపఁబడి యతనితండ్రి యగు విట్ఠలరంగనాథునకుం గృతి యియ్యఁబడినది. కావున దీనికి రంగనాథరామాయణ మని

నామము కల్గినది. ఈరాజు దీనిఁ దెనిఁగించు కాలమునను నన్నయభట్టారకుఁడు వ్యాకరణముచేసి యున్నట్లు కానరాదు. ఇందుఁ గొన్ని ప్రయోగములు నన్నయభట్టీయమతానుసారముగ నుండవు. ఆయా ప్రయోగభేదములు గ్రంథము సావకాశముగఁ జూచినచో గోచరము లగును. పూర్వవ్యాకరణములకు నిందు లక్ష్యములు పెక్కులు గాన్పించును. ఈగ్రంథములోనికల్పన లన్నియు మృదువు లయినవియు మధురము లయినవియు. ఇట్టిగ్రంథమును జూచి పద్యముగ దీని నింతకంటెను ప్రౌఢిమతోఁ దెనిఁగింపఁ దలఁచి భాస్కరుఁడును రామాయణమును శిష్యులతోఁ గలిసి యారంభించి గ్రంథము ముగించె నని కొందఱయభిప్రాయము. ఈగ్రంథమును దొలుత మల్లికార్జునభట్టారకుఁడు ప్రారంభించి కోనభూవిభుఁడు తనతండ్రిపేరు గ్రంథమున కుంచినట్లేతడును దనతండ్రిపే రాగ్రంథమున కుంచినట్లును మఱికొందఱు వాడుదురు.

రామాయణముపై విమర్శనము

౧. ఇందలి బాలకాండములోఁ గృతిముఖమునఁ గృతిపతి వర్ణన గాని, కవివంశవర్ణనము గాని లేదు. ఆశ్వాసాంతమునందును గృతిపతి పేరు చెప్పఁబడక గిరిజాధీశునకుం గృతి యిచ్చినట్లుగా నున్నది. దీని చివరను గవినామము తెలుపుగద్యము మాత్రమున్నది. అందులో “అష్టభాషాకవిమిత్రకులపవిత్ర భాస్కర సత్కవిపుత్ర మల్లికార్జునభట్ట ప్రణీతం బైన” అని వ్రాసి యున్నది.

౨. అయోధ్యాకాండములో “బుద్ధయకుమార సాహిణిమారా” అని కృతిపతి సంబోధింపఁబడియెను. ఆశ్వాసాంతములో “కాచమాంబాకుమారా” యని చెప్పఁబడియె. ఆశ్వాసాంతములో “సకలకళావిశారదశారదాముఖముకురాయమాణ సారస్వతభట్టబాణ నిశ్శంకవీరమారయకుమారకుమారరుద్రదేవప్రణీతం” బని గ్రంథకర్త వివరించెను.

3. అరణ్యకాండము మొదట నాశ్వాసారంభములో సాహిణి

మారుని సంబోధన యున్నది. రెండవయాశ్వాసాదియందును నట్లే యున్నది. ఈ రెండాశ్వాసాంతములయందును సాహిణిమారుని పేరు స్పష్టీకరింపఁబడ దయ్యెను. ఈరెండాశ్వాసాంత్యగద్యములయందును "సకలసుకవిజనవినుతయశస్కరభాస్కరప్రణీతంబైన" యని యున్నది.

౪. కిష్కింధాకాండము మొదటిపద్యములో సాహిణిమారుఁడు స్పష్టపఱుపఁబడలేదు. అశ్వాసాంతమునందు "రథినీపాలాగ్రణీసాహిణి" యని చెప్పఁబడియెను. ఈ యాశ్వాసాంతమందును "అష్టభాషేత్యాది భాస్కరసత్కవిపుత్త్రమల్లికార్జునభట్ట ప్రణీతం" బని యున్నది.

౫. సుందరకాండారంభమున "సాహిణిమారా" యనుసంబుద్ధి యున్నది. ఆశ్వాసాంతమున సాహిణిమారునివిశేషణములు లేక యాశ్వరునివిశేషణము లున్నవి. ఆశ్వాసాంతగద్యమందు "అష్టభాషేత్యాది భాస్కరసత్కవిపుత్త్ర మల్లికార్జునభట్ట ప్రణీతం" బని యున్నది.

౬. యుద్ధకాండారంభములో "సాహిణిమారా" యనుసంబోధన మున్నది. ఆశ్వాసాంతమునందు నీశ్వరనామంబే స్మరియింపఁబడినది. ముద్రితగ్రంథములలో మాత్రము ఆశ్వాసాంతగద్యమందు "అష్టభాషేత్యాదిభాస్కరసత్కవిమిత్త్రాయ్యలార్యరచితం బైన" అని యున్నది. క్రొత్తప్రతులలో నున్నదానిని ముందు తెల్పుదము.

దీనినంతయుఁ బరిశీలించి చూడఁగా నీగ్రంథము మొదట సాహిణిమారునిపేరట నుద్దేశింపఁబడినట్టును నవంతరము కారణాంతరమున నితనిపే రందుఁ జేర్పఁబడినట్లును గాన్పించును. లేకున్నచోఁ గృతిముఖంబునఁ గృతికర్తవంశము వర్ణించుటయును షష్ఠ్యంతములు మొదలగునవి యును గాన్పింపక మానవు. అట్టివి లేవు గనుకనే సాహిణిమారుఁడు గుజ్జపురాసుదా రని కొందఱును గాదు తదితరుఁ డని కొందఱును క్షత్త్రియుఁ డని మఱికొందఱును వచియించుటకు నవకాశ మిచ్చెను. "బుద్ధయకుమార సాహిణిమారా" యని యుండుటచేతను బుద్ధరాజు కుమారుఁ డీసాహిణిమారుఁ డనియు "మారయకుమారరుద్రదేవ

ప్రణీతం" అని యుండుటచేత నితనికుమారుఁడు రుద్రదేవుఁ డనియుఁ దెల్పుటకు వీలుపడి యున్నది. కాని యిచట సాహిణిశబ్ద మేమిగాఁ బ్రయోగింపఁబడినదో దానిని యోచింపవలయును. కిష్కింధాకాండాంతమున "రథినీపాలాగ్రణీ సాహిణి" అని యుండుటచేత నిది వంశనామముగా సూచించుచున్నది. ఇది వంశనామమే కాకున్నచోఁ బ్రతిచోటను "సాహిణిమారా" అని సంబోధనతో నవసరముండదు. మారయకుమార కుమారరుద్రదేవప్రణీతకృతిలో నీతని కుమారుం డని చూపుటకుఁ దగినవిశేషములు వ్రాయక "సకలకలావిశారద" మొదలగు నితరవిశేషణంబు లుపఁబడియెను. దీనిచేత మన మీవిధ మని నిర్ణయింపఁజాలము. కాని పైకథయంతయు నవిశ్వసనీయ మని చెప్పఁదగిన యొకవృత్తాంతము మాత్రము ప్రస్తుతము మనకు లభ్యమయినది దాని నిచ్చో వివరించి మనయభిప్రాయము పిమ్మట దెల్పుదము. ఈదేశములో ముప్పదియిద్దఱు నియోగుల పద్య మని యొక సీసమాలిక సర్వత్ర వాడుకలో నున్నది. అందులో నీసాహిణిమారుఁడును నొక్కఁడుగా లెక్కింపఁబడినాఁడు. దీనింబట్టి యిప్పు డితఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డని నిర్ణయించి క్షత్త్రియపరముగా నన్వయింపఁబడిన విశేషణము లుపమలుగా గైకొనవలయు నని చెప్పుదము. ఆపద్య మెట్లన్నను:—

ముప్పదియిద్దఱునియోగులపద్యము

సీ. కవు లిచ్చ భూపతి గాచి పట్టగ నిల్పెఁ బ్రజలకై రాయనభాస్కరుండు
వరదాతయై మణివలయము లక్కవి కిచ్చె దండిభాస్కరుసూతి కొండమంత్రి
భాస్కరువలెఁ గీర్తిఁ బడసెఁ దత్పౌత్రుఁ డా ఘనరామలింగభాస్కరుఁ డొకండు
గణకనిర్వాహంబు గల్గించె నూరూర మహి గోపరాజు రామప్రధాని
దుర్గ మియ్యక శత్రువర్గంబుతోఁ బోరెఁ బెల్లుగాఁ గరణముమల్లమంత్రి
యాత్మీయతపముచే నర్థి నాకమడ్డు కేడించె బొడారుకేతమంత్రి
కవి పాముచేఁ జావఁగను నాయు వాతనికై యిచ్చె సేదమయాజిఘనుఁడు
వేటారుతునియల విమతులఁ జెండాడె నాజిలో నాదెళ్లయయ్యలయ్య
పోరిలో నసహాయశూరుఁడై తెగి వెన్కఁ బ్రతికె సిద్ధయతిక్కఁ డతులితముగఁ

బట్టిసపురవీరభద్రుని ప్రేమచేఁ జెన్నొందె శ్రీకోటసింగరాజు
ఇలుచూర యాచకావళికి దాతలదాత యై యిచ్చె నిట్టలహరివరప్ప
తనదుమీసముఁ దీసి తాకట్టుగా నుంచి కొట్ఠరెడ్డిం డర్థికోర్కెఁ దీర్చె
గణపతిదేవునికరుణ భట్టుకు మణి యడపం బొసంగె గుండార్యవరుఁడు
అష్ట సహస్రంబు లర్థి కిచ్చి సుకీర్తి మహిని సింగనమంత్రి మాచఁ డుండెఁ
గొనియె భాస్కరునిచేఁ దెనుఁగురామాయణం బౌరూఢి సాహిణిమారమంత్రి
యాంధ్రనైషధకావ్య మందె శ్రీనాథుచే మామిడిసింగనామాత్యమౌళి
ఘనదానకర్ణుఁ డై గండపెండెముఁ దాల్చెఁ గొఱవియన్నామాత్యకుంజరుండు
జగతుఁ జుట్ట మటంచుఁ బల్కఁగా ధన మిచ్చి చేపట్టెఁ బెమ్మయసింగరాజు
కరుజగత్త్రయదానగురుమూర్తియై మించె నందూరిభీమన్నగుండమంత్రి
ప్రాణికోటికి నెల్ల బహుభక్ష్యభోజ్యాన్నసత్త్రము ల్వెట్టె విస్సప్రధాని
భట్టుమూర్తికిఁ గిన్క రెట్టింపఁ బచ్చలహార మర్పించెఁ దిమ్మరసుమౌళి
ఘనదైవతంబు ద్రాక్షారామభీమేశుఁ డని కొల్చె బెండపూడన్నమంత్రి
నీడఁ ద్రొక్కుడునీళ నెఱి నర్థి కభిమతం బిప్పించెఁ జేమకూరప్పరాజు
ఘనసప్తసంతతు లొనరించి సత్కీర్తి వెలయించె విఠ్ఠలవెజ్జమంత్రి
యమితశత్రుల గెల్చి యవనిఁ బాలనఁ జేసె రహిఁ గుంటుపలి ముత్తరాజమంత్రి
ఘనభట్టుసుకవికి మణికుండల మొసంగి నందితిమ్మకవీంద్రుఁ డందెఁ గృతులఁ
గవుల కర్థ మొసంగి ఘనకీర్తిని వహించె రహిఁ గూరగాయలరామమంత్రి
వాకిటికావలి జోకతో నొనరించి దివ్యకీర్తి వహించెఁ దిమ్మమంత్రి
రిపు గెల్వ నృపుఁ డిచ్చువిపులార్థముల నర్థి కర్పించెఁ గటికికామన్నమంత్రి
కవిబుధావళి నేలి ఘనకీర్తిని వహించె వరకోటిపల్లిశ్రీశరభమంత్రి
నిరతాన్నదాతయై నిత్యకీర్తి వహించెఁ గాళిపందాపరదేశమంత్రి.

ఈ పద్యమే నిజమగునదియేని (కాదనుట కాధారములు లేవు.) సాహిణిమారుఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడుకాని వేఱు జాతివాఁడు కాఁడు. దీనికి వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పఁబడిన కథయంతయు విశ్వసింపఁదగ దని నిశ్చయింపక తప్పదు. ఇఁక మంత్రిభాస్కరుఁ డెవరు? హుళిక్కి భాస్కరుఁ డెవరు? అను మీమాంస యొకటి యున్నది. ఆవృత్తాంత మీక్రింద ముచ్చటింతము:—

మంత్రి భాస్కర, హుళక్కి భాస్కరు లొక రని తిక్కనసోమయాజి తన నిర్వచనోత్తరరామాయణములోఁ దాను "గుంటూరివిభుని మంత్రిభాస్కరునికిమనుమఁడ" నని చెప్పెను. దానిం బట్టి యీరామాయణమును రచియించినభాస్కరుఁడే యతఁడు కాఁడో పునా యని యొక సంశయము పొడముచున్నది. ఇట్టిసంశయమే కొందఱుపండితులకుం గల్గి శ్రీయాంధ్రభాషాసంజీవనిలోఁ బ్రశంసింపఁగా, ౧౮౭౧ సంవత్సరము ఫిబ్రేవరునెల శ్రీ ప్రబంధ కల్పవల్లి "ఆంధ్రభాషాసంజీవనిలోని హుళక్కి" యనుపేరిట నీక్రిందియుపన్యాసమును బ్రకటించినది. అది ప్రస్తుతాంశమున కెంతయు నుపయోగించును గనుక దాని నిట వివరింతుము. అదెట్లన్నను:—

తిక్కనసోమయాజియొక్క పితామహుఁడు మంత్రి భాస్కరుఁ డనియే సంజీవనిలోఁ బలుకఁబడెను గాని హుళక్కి భాస్కరుఁ డని కాదు. "మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి"యని సోమయాజియే స్వరచితనిర్వచనోత్తర రామాయణముయొక్క ప్రథమాశ్వాసమున న్వక్కాణించెను. మంత్రిభాస్కరుఁడే హుళక్కిభాస్కరుఁ డని ప్రబంధ కల్పవల్లిపత్రికలు నిష్కర్షించుటకుం గలకారణముల నెఱుంగ నుత్సహించుచున్నారము"అని యుండెను. మఱియును సోమయాజిగారు స్వకృతభారతమున "దేవా! జనమేజయునకు వైశంపాయనుం డిట్లనియె." అని యనియే వాగనుశాసనమతానుసారులై రచియించిరి కాని వారు భారతమునకంటెఁ బూర్వము రచియించిననిర్వచనోత్తరరామాయణమునందుఁ దమతాత యైనమంత్రిభాస్కరునిఁ గథకము ననుసరించిరి. అదెట్లన్నను: సకలసుకవిజనప్రణుతయశస్కరభాస్కరప్రణీతం బైన శ్రీరామాయణమునం దారణ్యకాండంబునఁ బ్రథమాశ్వాసము తుదను"శా. పుణ్యుండూర్జిత...ఉర్వీనెందున్" అనియు నీ మొదలగుకొన్ని సంగతులు వ్రాసియుండెను. దానిచే సంజీవనిలో రామాయణ గ్రంథకర్త యగు మంత్రిభాస్కరుఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దాత యనియే తెలిసినది.

౧. ప్రథమమున నిర్వచనోత్తరరామాయణములోఁ దనకుఁ బితామహుఁడు గుంటూరివిభునిమంత్రిభాస్కరుం డనియు, నతనిమనుమఁడ

ననియుఁ జెప్పికొనినచోఁ దనకవిత్వము సంప్రదాయశుద్ధ మని లోకము నకుం దెలియు ననియుం జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—నిర్వచనోత్తర రామా యణములోని:—

తే. సారకవితాభిరాము గుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైనమన్నన మెయి లోక మాదరించు, వేఱె నాకృతిగుణములు వేయునేల.

అనుపద్యముంబట్టి సోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచించుటకుఁ బూర్వము కవిత్వసంప్రదాయమునకు విశేషముగఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినభాస్కరుఁ డనునొకకవి యుండె నని యూహింప వలసియుండును. అట్టివారిలో రామాయణమును దెనిఁగించినభాస్కరుఁడు తప్ప మఱెవ్వ రును భాస్కరులు గానరారు. ఇందుచేత నీతఁడే తిక్కనసోమయాజి వక్కాణించినభాస్కరుఁ డని యూహింతము.

2. ఇంతియ కాక తిక్కన సోమయాజి యుత్తరరామాయణమును దెనిఁగించుటకుఁ గారణము నీతనిమనుమఁ డగుటచేతనే యని తోఁచెడిని. రామాయణముయొక్క పూర్వభాగము తిక్కనతాతచే రచియింపఁబడి నచోఁ దిక్కన యాగ్రంథమంతయుఁ బూర్తి సేయుటకు యత్నించుట లెస్సయై యుండునుగదా. అపుడు రామాయణమంతయు వారి వంశ జులచేతనే తెనిఁగింపఁబడె ననుఖ్యాతి గల్గును. అట్టిసంబంధ మేదియేని లేనిచో నొరులు రచించినగ్రంథ శేషమునే తిక్కన తెనిఁగింప నుత్సహిం చుట గలుగదు. భారత మెట్లు తెనిఁగించిరంటిరో దానికిఁ గారణాంత రము లున్నవి.

3. భారతములోఁ దెల్పఁబడిన యాక్రింది పద్యముపై యూహాలను మఱికొంత బలపఱచుచున్నది. ఆపద్య మెద్ది యనిన భారతమువిరాట పర్వములో:—

"సీ. మజ్జనకుండు సన్మాన్య గౌతమగోత్ర మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ
డన్నమాంబాపతి యనఘులు సింగన మల్లన సిద్ధనామాత్యవరుల
కూరిమితమ్ముండు గుంటూరివిభుఁడు కొమ్మనదండనాథుండు మధురకీర్తి."

అని యున్నది. దీనింబట్టి భాస్కరునకు నల్గురుకొడుకు లనియు వారినామములు సింగన, మల్లన, సిద్ధన, కొమ్మన యనియు నుండెను.

రామాయణమును రచియించిన భాస్కరునకు మల్లికార్జునభట్టారకుం డనుపుత్త్రుఁ డున్నట్లు స్పష్టమే. ఇతనినే మల్లన యని చెప్పినఁ జెప్ప వచ్చును. వీనింబట్టిచూడఁగా రామాయణగ్రంథకర్త యగుభాస్కరుఁడే తిక్కనసోమయాజికిఁ దాత యగుభాస్కరుఁ డని చెప్పఁదగి యున్నది.

కాని కొందఱిమతముచేతను వాల్మీకిభాస్కరుఁడును, మంత్రి భాస్కరుఁడును వేఱని యున్నది. దానికి వారిచేఁ జెప్పఁబడినకారణ మే మనఁగా వాల్మీకిభాస్కరునిగద్యము "శ్రీమదష్టభాషాకవిమిత్త్రే" త్యాది యైనట్లు బాలకాండాదులు రచియించినమల్లికార్జునభట్టుగద్యము చేతను యుద్ధకాండశేషమును రచియించిన యయ్యలార్యునిగద్యము చేతను దెలియవచ్చుచున్నట్లు నున్నది. ఇది యెంతవఱకు సయుక్తికమో యాలోచింతము. బాలకాండము, కిష్కింధాకాండము, సుందర కాండము వీనితుదను "అష్టభాషాకవిమిత్త్రకులపవిత్ర భాస్కరసత్కవి పుత్త్ర" అని యున్నది. ఈ మొదటివిశేషణము భాస్కరుని కన్వయించి యుండుసందేహముల నందుచున్నారు. ఇవి మల్లికార్జునభట్టునకే విశేషణము లేల కాఁగూడదు? ఆపక్షములో నరణ్యకాండాంతములో నున్న "సకల సుకవిజనవినుతయశస్కరభాస్కరప్రణీతం బయిన" యనుగద్యము నైదానిని బాధింపదు. ఇఁక నయ్యలార్యుఁడు యుద్ధకాండాంతమున వ్రాసినగద్యములో నుండు "అష్టభాషాకవిమిత్త్రకులపవిత్రభాస్కర సత్కవిమిత్త్రాయ్యలార్యరచితం బయిన" యనుదాని నాలోచింపవలసి యున్నది. ఇక్కడ నైన నీబిరుదయ్యలార్యునకును గలదా యని యూహింప వలసి యున్నది. అది యెట్లనఁగా:—

"ఇది శ్రీశాకల్యమల్లకవివరరామనృసింహవరజాప్పలార్యవరనందనోభయ భాషాకవితావిశారదశారదాచరణకమలపరిచరణపరిణతమానసాయ్యలార్యవిరచితం బయిన శ్రీమద్రామాయణంబునందుయుద్ధకాండశేషంబునందు సర్వంబును నేకాశ్వాసము."

అని. ఈతఁడు తాను "వాల్మీకిభాస్కరుఁడు చెప్పఁగా మిగిలి యున్న యుద్ధకాండమును బూర్తిచేసితి" ననియును, యుద్ధకాండాంత మునం దొకపద్యము గద్యస్థానీయముగాఁ జెప్పెను. దీనితోడనే

గ్రంథము ముగియునట్లుగాఁ దోఁచుచున్నది. దాని క్రింద వ్రాయఁబడిన రెండుమూఁడుపద్యములును గద్యమును బైగద్యములో నవీనకల్పితము లుగాఁ దోఁచెడివి. యుద్ధకాండముతుదను వ్రాయఁబడినపద్య మిట వివరింతము. అ దెట్లన్నను:—

చ. అమర హుళక్కిభాస్కరమహాకవి చెప్పఁగ నున్నయుద్ధకాం
డముతరువాయి చెప్పెవికటప్రతిభాషణుఁ డప్పలార్యస
త్తమసుతుఁ డయ్యలారుఁడు కృతస్థితి నార్యులు మెచ్చునట్లుగా
హిమకరతారభాస్కరమహీవలయస్థిరలక్ష్మి చేకుఱన్.

అను నిట్టివానిం బట్టిచూడఁగా రామాయణమును రచియించి నట్టి భాస్కరుఁ డొక్కఁడే కాని యిర్వురు కా రనియును, నతనికే "సకల సుకవిజనవినుతయశస్కరభాస్కరుఁ" డనియును, హుళక్కిభాస్కరుఁ డనియును నామము లనియును నూహింపనై యున్నది. ఇదివఱలో సూచింపఁబడినకారణములచేత నితఁడే గుంటూరిప్రభునిమంత్రి యగు భాస్కరుఁ డనియుఁ దిక్కనసోమయాజికిఁ దాత యనియు నూహింపఁదగి యున్నది. గుంటూరివిభుఁ డెవ్వరో మాత్ర మూహింపఁజాల కున్నారము. తిక్కన నెల్లూరిప్రభుఁడగుమనుమసిద్ధికడ నున్నట్లు ప్రసిద్ధి గలదు. ఇతనిపూర్వులు మనుమసిద్ధికిఁ బూర్వులకడ నుండుట సహజము. అట్లు గానుపించక తిక్కనయొక్క పూర్వులు గుంటూరివిభునికడ నున్నట్లుగాఁ గాన్పించును. పైపద్యములో "గుంటూరివిభున్ మంత్రిభాస్కరు" నని విడఁదీసినచో గుంటూరికి మిరాసీదా రని కాని మొఖాసాదా రని కాని కూడ నర్థము చెప్పవచ్చును. గ్రంథదృష్టాంతము లేదు గావున నీవిషయము ముగించి యిట్టిగుంటూరి విభునికడ మంత్రిగా నున్న భాస్కరుఁ డనేకపదపద్యముల నంది యుండుటంగూర్చి యోజింతము. ఇప్పుడు మనము మాటలాడుకాలములో దేశచారిత్ర మేమియును దెలియదు. దేశములో నీభాస్కరుఁ డేయేఘనకార్యములు చేసి పదపద్యము లందెనో దాని నూహింప నలవి కాక యున్నది. అట్టి పదపద్యము లేవయిన నున్నవా యనియు సంశయింపవలసియున్నది. ఆంధ్రకవిచరిత్ర

ములో వ్రాయఁబడిన పద్యము లన్నియుఁ గృష్ణరాయనికాలములోఁ బ్రసిద్ధికెక్కినరాయనిభాస్కరునివియును, నతని వంశస్థులవియును గాని రామాయణగ్రంథకర్త యగుభాస్కరునివి కావు. రాయనిభాస్కరుని చారిత్ర మీవఱకే మత్కృతము లగు రాజచారిత్రములతో వ్రాయఁ బడియున్నది. అందీపద్యములును వానివానికిఁ గలకారణములును బ్రకటింపఁబడినవి. "రాయ" లనుబిరు దాంధ్రదేశపుఁ బ్రభువులకుఁ గాక కర్ణాటదేశప్రభువులకే చెల్లును. దానిచేతనే యిప్పటికిని నా దేశములో నెల్లవారిని సంబోధించునపుడు సర్వత్ర "రాయలవారూ" అని వాడఁ బడుచుండును. అట్లుండఁగా "రాయనమంత్రిభాస్కరుఁ" డని ప్రత్యేకము వక్కాణించి చెప్పిన పద్యములుకూడ రామాయణకవి యగు భాస్కరునకు సమన్వయించుట సంప్రదాయవిరుద్ధ మని మా యభిప్రాయము.

రాయనిమంత్రిభాస్కరునికుమారునిపేరు. * కొండన. ఈకొండ నయే కొమ్మన యని వ్యవహరింపఁబడు నను మాటకు గ్రంథదృష్టాంత మేమియును లేదు. కొండన కొమ్మన కావచ్చు నను దానికిఁ గారణము భాస్కరుని విషయమయి కలిగిన పొఱపాటే యగును.

భాస్కరుని కాలనిర్ణయము

ఇఁక నీరామాయణకవియొక్క కాలనిర్ణయముంగూర్చి యాలోచింపవలసియున్నది. అదియంతయు దిక్కనకాలనిర్ణయముంబట్టి నిష్కర్షింపఁబడును. తిక్కన కాలనిర్ణయ మయినది గనుక నతనితాత యగు భాస్కరుని కాలమును సులభముగ నిర్ణయింపవచ్చును. అయినను నాంధ్రకవిచరిత్రములో నీయఁబడిన భాస్కరుని కాలముంగూర్చి కొంచెము సంవాదింతము:—

బెజవాడ మల్లేశ్వరస్వామికి భూమి యిచ్చినట్లుగా నచటి స్తంభమున నొకశాసన మున్న దనియును, నాశాసనములోఁ జెప్పఁబడిన రాయన

* చూ. ముప్పదియిద్దఱు నియోగులపద్యము.

ప్రగ్గడ రాయనిభాస్కరుఁడే యనియును నతని దానశాసనకాలము శా. సం. ౧౧౩౮ అవుటంబట్టి భాస్కరునికాల మదియే యనియును వ్రాయఁబడియెను. కాని యీశాసనము తిరుగా నొకపరి పరిశీలింతము. ఈశాసనసంగ్రహ మింగ్లీషులో నూఁయలు దొరవలనఁ బ్రాచీనశాసన పట్టికలో నీక్రిందివిధముగా వ్రాయఁబడియున్నది. ఎట్లన్నను:—

"(35) On the Same. S. S. 1138 (A. D. 1216) Grants by Bollana, Brahman "minister" and by Rayana Peggada, Commander of the Forces of Sriman Mahamandalika Gunturi Odaya Rajah."

దీనింబట్టిచూడఁగా శ్రీమన్మహామండలీకగుంటూరియుదయరాజు యొక్క సేనానాయకుఁ డగురాయనప్రగ్గడవలనను, బొల్లన యను నొక బ్రాహ్మణమంత్రివలనను దానములు శా. సం. ౧౧౩౮ సంవత్సరమునం దీయఁబడినట్లుగాఁ గాన్పించును. ఇందులో గుంటూరి ప్రభునికి రాయన ప్రగ్గడ సేనానాయకుఁడు గాని మంత్రి కాఁడు. మంత్రికిని సేనానాయ కునకును భేదము చాలఁ గలదు. కావున నాసమన్వయము సరిపడి యుండదు. ఇంతియకాక రాయనప్రగ్గడ యనఁగా రాయన్న యను మంత్రియని యర్థమగునుగాని రాయనిభాస్కరుఁడని యర్థము కాఁజాలదు. ఇట్టిశాసనబలంబున నీహుళిక్కిభాస్కరుని కాలనిర్ణయముఁ జేయుట యెంతమాత్రమును యుక్తియుక్తము గా దని యూహించెదము.

ఇఁక భాస్కరుని కాలనిర్ణయముఁ జేయుటకుఁ దగినసాధనము లేవి యని యూహింపఁగాఁ బ్రతాపరుద్రవంశచారిత్ర మనంబరఁగు సోమదేవరాజీయములో రుద్రమహారాజుసభకు హుళిక్కి భాస్కరుఁడు రంగనాథుఁడు మొదలగువారలు వచ్చుచుండి రను కథం బట్టి యితఁడు రుద్రుని కాలము వాఁ డని నిర్ణయింపవచ్చును. కాని యారుద్రుని కాల మును నాగ్రంథములో నొకవిధముగా విశదీకరించినను రుద్రనాము లిర్వురు మువ్వురు ప్రభువు లుండుటచేత నొకరికాలమందు జరిగిన వృత్తాం తము లింకొకరి కాలములో జరిగినట్లు కాలనిర్ణయసామగ్రి లేకుండుటం

జేసి యట్లుగా గ్రంథకర్తవలనం దెల్పఁబడియె నని తోఁచును. ఇప్ప టికి మనకు దొరకినశాసనసహాయముంబట్టి యేకథ యేరుద్రునికాలము లోనిదో కొంత నిర్ణయింపఁగలము. ప్రస్తుతము మనము మాటలాడు చున్న వాల్మీకి-భాస్కరునికాలము నుడివినతోడనే పద్మనాయకుల (వెలమల) వృత్తాంతము చెప్పి యట్టివెలమ లందఱును రాజును సేవించి యుండి రని వ్రాసెను. ఈవెలమలశాఖ ప్రతాపరుద్రునికాలములో బడ బొనలభట్టారకునివలన శపింపఁబడినట్లు పద్మనాయకచరిత్ర యనునొక చారిత్రమువలనం గాన్పించును. అందులకు నొకశాసన మున్నట్లా గ్రంథ ములో వ్రాయఁబడియున్నది. ఆ శాసనకాలము శా. సం. 1019 అయి యున్నది. దీనికి సంబంధించు మొదటిప్రతాపరుద్రునికాలమును సోమ దేవరాజీయములో వ్రాయఁబడి యున్నది.

ఆ దెట్లన్నను:—

		శా. సం.	శా. సం.
కాకతి ప్రోలరాజు	...	909	982
రుద్రదేవరాజు	...	932	1054
మహాదేవరాజు	...	1054	1057
గణపతిదేవరాజు	...	1057	1085

ఈప్రకారముగా నున్నవి. కావున సోమదేవరాజీయములో వాల్మీకి-భాస్కరుఁడు ప్రతాపరుద్రునియాస్థానమునకు వెళ్లినాఁ డని చెప్పినవృత్తాంతమునకు మొదటిరుద్రదేవరాజని సమన్వయించినచో సరిపడి యుండును. ఇది యథార్థముగాఁ గూడఁ గాన్పించును. ఏ మనిన నిశానిమనుమఁ డగుతిక్కనసోమయాజి గణపతిరాజుసభకుం బోయె ననియు నచ్చో నతనికి భారతార్థంబు లుపన్యసించి చెప్పె ననియు నీగ్రంథము లోననే కాన్పించుచున్నది. కావునఁ దిక్కనసోమయాజికిఁ బూర్వుఁ డగు భాస్కరుఁడు గణపతిదేవునకుఁ బూర్వుఁ డగురుద్రమహారాజు కాల ములో నుండె నని చెప్పుట సయుక్తికమును నిర్బాధకమునునై యున్నది. కావున భాస్కరునికాలము శా. సం. 960 మొదలు 1000

లోపున ననఁగా క్రీ. శ. 1027 మొదలు 1077 లోపుగా నైయుండును. కావుననే యీకృతిరచన భారతమునకుఁ బూర్వమే యని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. అప్పటికి నన్నయభట్టారకునియాంధ్రశబ్దచింతామణిపుట్టి యుండి నట్లు కాన్పించదు. కావున నిందు నాంధ్రశబ్దచింతామణికి విరుద్ధములైన కొన్ని ప్రయోగములు గాన్పించును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి ననుసరించియే భారతము రచియింపఁబడినది గనుక భాస్కరరామాయణము దానికిఁ బూర్వ మనియే చెప్పనొప్పును.

సోమదేవరాజీయములోఁ బ్రతాపరుద్రునిదర్శనమునకు వచ్చు వారు "శాకల్లిమల్లికార్జునభట్టు" మొదలయిన బ్రహ్మవిద్వాంసులు బంగరు పల్లకీ లెక్కి వచ్చువారు నూటయేఁబండ్రును, హుళక్కిభాస్కరుఁడు మొదలుగాఁ గలసత్కవీశ్వరు లిన్నూటయేఁబండ్రును, గుండభొట్లు, ప్రతాపభొట్లును మొదలగు వేదవేదాంగ పారగులయినపురోహితు లిన్నూట యిరువండ్రును" అని చెప్పఁబడి యుండెను. అందులోనే హుళక్కిభాస్కరునివిషయమై మఱియొకచోటఁ గొన్ని మాటలు వ్రాయఁ బడియున్నవి. అవియును నాగ్రంథకర్తచేఁ గాలనిర్ణయ మెఱుఁగకుంటచే వ్రాయఁబడినవిగా భావింపవలసియున్నవి. అందుఁ గొన్ని రెండవరుద్రుని వృత్తాంతములును గొన్ని మొదటిరుద్రునివృత్తాంతములును వ్రాయఁ బడినవి. ఆ రుద్రచరిత్రములో నదియంతయు స్పష్టపఱుపఁబడును.

భాస్కరనామములంగూర్చి

రామాయణమును దెనిఁగించినభాస్కరుఁ డాంధ్రదేశములోసుప్ర సిద్ధుఁడే. అయినను నతనినామము గలవారు మఱికొన్ని కావ్యములలో బ్రసిద్ధి నొందినవారును మఱికొందఱు గలరు. కావునఁ బాఠకులు "గుంటూరిభాస్కరుఁడు, హుళక్కిభాస్కరుఁడు" అనువా రిరువురును నొకరే యనియు, "వినుకొండభాస్కరుఁడు"డని యున్నపుడతఁడు దాన మున విఖ్యాతుఁడగు"రాయనిభాస్కరుఁ" డనియును, "గుంటుపల్లిభాస్క రుఁ" డని చెప్పినచో నింద్రజాలాదికములఁ జేసి నేఁటివఱకును విప్రవినో దులు మొదలగువారివలనఁ దద్విద్యాప్రకటనావసరమునస్మరియింపఁబడు

వాఁ డనియును, "రామలింగభాస్కరుఁ" డని యుండినచో భట్రాజులచే పలికింపఁబడు "రాయనిభాస్కరునిమనుమఁ" డనియును గ్రహింప వలయును. ఇట్టియేర్పాటులు చేసికొననినాఁడు వీరివృత్తాంతములు కల గలుపులై వీరికాలనిర్ణయమును జేయనీయక యెట్టివారికైనను దిగ్భ్రమను బుట్టించును. కావున మెలఁకువతో దీనిని గ్రహింపవలయును.

రామాభ్యుదయకావ్యము

ఇదివఱలో రామాయణము నాంధ్రీకరించినకవుల వృత్తాంతమును జెప్పియున్నాము. ఇపుడు మనము రామాయణనామముతో నొప్పు గ్రంథములు రచియించినకవులను జెప్పవలసియున్నది. కాని యట్టి నామములు గలపుస్తకము లనంతములై యున్నవి. కొందఱు తమగ్రంథములను ప్రబంధములుగా రచియించిరి. మఱికొందఱు కేవలసంగ్రహములుగా రచియించిరి. ఇంకొకకొందఱు శతకములుగా రచియించిరి. అవి యన్నియు రామాయణనామముతో నొప్పక యున్నను రామకథ కలవై యున్నవి. కావుననే యట్టిగ్రంథములు వదలి పురాణములతో పాటుగ గణనకు వచ్చినవాల్మీకి రామాయణమును ప్రబంధములతో పాటుగ గణనకు వచ్చినరామాభ్యుదయ మనుగ్రంథములంగూర్చియే యిందుఁ బ్రశంసింపనై యున్నాను. ఇం దిదివఱకుఁ బురాణముగా నెన్నఁబడిన వాల్మీకి రామాయణము నాంధ్రీకరించిన కవులఁ గూర్చి వ్రాసియున్నానుగావున నే నిపుడు రామాభ్యుదయగ్రంథకర్తయగు నయ్యలరాజు రామభద్రయ్య చారిత్రముంగూర్చి వ్రాసెదను.

7

అయ్యలరాజు రామభద్రయ్య

ఇతఁ డొంటిమిట్ట (ఏకశిలానగర) నివాసి. ఒంటిమిట్టరఘువీరశతకము చిన్నతనములో రచియించెను. ఇతఁడు నిరుపేద. బహుకుటుంబవంతుఁడు. ఏడెనమండ్రుపిల్లలు గలవాఁడు. ఇట్టిహేతువుచేత నితనికిఁ

బిల్లలరామభద్రయ్య యనుపేరును గలదు. ఇతఁడు కుటుంబభరణము సేయలేక యొకానొకదినంబునఁ జింతాభరాక్రాంతచిత్తుండై పల్లెల నుంటకంటె నడవియం దుంటయే మేలని చెప్పినపెద్దల వాక్యము ననుసరించి దారాపుత్రాదులను వదలి యరణ్యమున మునినై యుందుం గాక యని నిశ్చయించికొని తత్సన్నాహము సేయుచుండెను. దీనినంత యుం జూచి యతనిమిత్త్రుం డొకరుఁడు వచ్చి యోయీ! యిట్లు సేయ న్యాయమా? ఇట్టియుద్యోగము నింకెన్నఁడునునూహింపకుము. విద్వాం సుఁడైనవాఁడు కష్టసుఖములకు ఖేదమోదముల నందకుండవలయును. నీ విచ్చో నుండి కుటుంబసంరక్షణము సేయలేకున్నచో నేదియైననొక పట్టణమునకుఁ జని యచ్చో నెవరినైన నాశ్రయించి కాలము గడపు మనుడు నాతఁడు ధైర్యముఁ దెచ్చికొని యాదినమునందే తనకుటుంబ సహితముగ బీజనగరు (విజయనగరము)నకుఁ బ్రయాణము నిశ్చయించు కొని శుభముహూర్తమున బయలువెడలెను. అనంతరము కతిపయ దినములకు నాయూరు సమీపించెను. అపు డొకపెద్దవర్ష మాకస్మికముగ సంప్రాప్తమయ్యెను. మార్గమధ్యమున నీకవి సకుటుంబముగ వానం దడిసి యచ్చో నున్న యొకదేవళము చేరెను. అందే కొందఱు జను లావఱకు వచ్చి యుండిరి. వారందఱును నొకపద్య మూహించుచు నెవరును రచియింపఁజాలక "నీవు మరల యోజింపు" మని తమలోఁ దమరు చెప్పికొనుచుండిరి. రామభద్రయ్య వారిం జూచి "యోబాలు లారా! యేమి వ్రాయుచున్నా" రని యడిగెను. అపుడు వారిలోఁ బెద్దవాఁ డిట్లనియె. "స్వామీ! మాగురువులవా రొక పద్యముచే విరహిణీమూర్ఛానంతరకార్యములను వర్ణింపుఁ డనియాజ్ఞ యిచ్చిరి. దానిం జేయలేక చిక్కులఁ బడుచున్నార" మనుడు నాతఁడు నాకిపు డేమైన నుపాయము సెప్పి చలిలేకుండఁ జేసెదరేని నే నీపద్యమును రచియించెద ననియెను. వారలు దానికి సమ్మతించి చుట్టుపట్ల నున్న యాకులం దెచ్చి చలిమంట వేసి తమయుత్తరీయములు వానికిం గట్ట నిచ్చిరి. అపు డాకవి మిక్కిలి యానందము నొంది చలికాఁచికొని ఘంటము నాకుం గొని యీక్రిందిపద్యము వ్రాసెను.

సీ. మేచకచ్ఛేకక మోముద్రితము లైన కనుదమ్ముల హిమాంబు లునుపరాదు
క్రమవింపు తారకాగమ జిన్నతచకోకములఁ జంద్రనామంబుఁ దలఁపరాదు
శృంగారావృంతశిథిలితాసులతాంత మసియాడ వీవన ల్విసరరాదు
కటుతాపపుటపాకపరిహీణతనుహేమ మింకఁ బల్లవపుటా ర్చిడఁగరాదు
తే. లలన కానంగకేళికీలాకలాప, సంతతాలీఢహృదయపాత్రాంతరాళ
పూరితస్నేహపూరంబు పొంగి పొరలఁ, జల్లనిపటీరసలిలంబుఁ జల్లరాదు.

అని వ్రాసిన పద్యముం గొని సంతసంబునఁ జని యావిద్యార్థులు తమగురుం డగుభట్టుమూర్తి రామరాజభూషణకవికిం జూపిరి. అతఁడు పద్యమంతయుం జదివి దాని చమత్కృతికి మిగుల సంతసించి దాని పదశయ్యావిశేషములచే నది తనశిష్యకృతము కా దని నిశ్చయించి 'దీనిని రచించినవా రెవ్వరో యథార్థముగఁ దెలుపుఁ' డని యడిగెను. దాని విని శిష్యులు గడచినవృత్తాంత మంతయుఁ దెల్పిరి.

రామభద్రుని జూడ రామరాజభూషణుఁడు వచ్చుట.

ఆవృత్తాంతము విని రామరాజభూషణుఁ డాపద్యము చెప్పిన వాఁడు గొప్పపండితుఁ డని తెలిసి శిష్యులు ముందు నడువ నాదేవళము నకుం జనియెను. ఆ కవియును "వీరందఱును దమగురునిం దోడ్తెచ్చు చున్నా రేమి మునిఁగెనో" యని భయంపడఁ దొడఁగెను. రామరాజ భూషణుఁడును సమీపించి గాఢాలింగనము సేసికొని యతనివృత్తాంత మంతయుఁ దెలిసికొని తనతోడఁ జనుదెమ్మని తోడ్కొని చని యొక్కచో విడియించి రెండుమూఁడు దినములు స్వయంపాకములు పంచి రాజు కడకుం జని యతని వృత్తాంతము చెప్పి దర్శనము సేయించి యాస్థాన విద్వాంసునిగ నియమించెను. అనంతర మీపద్యము నాకవియందలి తనగౌరవమును సూచించుటకుఁ గాలాంతరమునఁ దనవసుచరిత్రంబున నుంచె నని వాడుక గలదు.

రామభద్రుని శయ్యాదికము

ఈకవియును మృదుతరకవనంబునకే ప్రసిద్ధుఁడు. కల్పనాంశమునఁ గూడ మిగుల సమర్థుఁడు. పెద్దనవలె నితఁడును శ్లేష ప్రధానముగా కుండఁ గవిత్వము సెప్పును. ఇతనికవితపసత పెద్దనరామరాజభూషణా దులవానింబలె విశేషముగ మనపండితులను సంతసింపఁజేయును. ఇతని

చాటుధారాపద్యములు మన కిపు డేమియు సంప్రాప్తములు కావ య్యెను. కావున నీతనిచే రచియింపఁబడిన రామాభ్యుదయములోని కొన్నిపద్యము లిట వివరింతము:—

స్త్రీవర్ణనము

"తే. చొక్కపుఁ బసిండినక్కలచెక్కుచెక్కు, లక్కలికిక్రొవ్వునీలాంబుముక్కుముక్కు
కనకగంధఫలిస్మారకంబుకంబు, కలితరేఖావిలాసమాంగళము గళము."

కౌసల్య రామునిఁగూర్చి విలపించుట

సీ. కానక కన్నసంతానమ్ము గావునఁ గానక కన్నసంతాన మయ్యె
నరయ గోత్రనిధానమై తోఁచుఁ గావున నరయ గోత్రనిధాన మయ్యె నేఁడు
ద్విజకులాదరణవర్ధిష్ణుండు గావున ద్విజకులాదరణవర్ధిష్ణుఁ డయ్యె
వివిధాగమాంతసంవేద్యుండు గావున వివిధాగమాంతసంవేద్యుఁ డయ్యెఁ
తే. గటకటా దాశరథి సముత్కటకరీంద్ర, కటకలిత దానధారార్ద్రకటకమార్గ
గామి యెట్లు చరించు నుత్కటకరీంద్ర, కటకలిత దానధారార్ద్రకటకతతుల.

భట్టుమూర్తివిరోధకారణము

ఈకవి రాయలసభలో మిగులఁ బ్రబలుచుండుటఁ గని యోరువ లేక భట్టుమూర్తి యీతనియెడ వైరము సాధించుచుండెను. ఇతఁడు నాతని లక్ష్యము లేకయే మెలంగుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు భట్టు మూర్తియెడం గరుణించి రాయఁ డాతనికవిత్వమును గొనియాడి యర్ధసింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టికొనియెను. అట్టిరాయనికృత్యము సభాసదులకు మిగులఁ గష్టముగఁ గాన్పించెను. అపుడు భట్టుమూర్తి రామభద్రకవిం జూచి నగిన నాతఁడు కోపించి యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసి సభానంతరమున సింహాసనమునకుం గ్రుచ్చి చనియెను. అది యెట్లనఁగా:—

ఉ. *పండితులైనవారలు సభాస్థలి నుండఁగ నల్పుఁ డొక్కఁ డు
ద్దండతఁ బీఠ మెక్కిన బుధప్రకరంబుల కేమి యెగ్గగుఁ
గొండక క్రోఁతి చెట్టుకొనకొమ్మకు నెక్కినఁ గ్రింది మత్తవే
దండమహోగ్రసింహములు తాలిమి నుండవె రాజచంద్రమా.

---

* ఈపద్యము మఱియొకనికవిత్వములోనిది గాని రామభద్రునికవనము కా దని లోనికొందఱు చెప్పిరి. ప్రస్తావనకుఁగా నట్టితరులపద్యములం జదువుట లోకము మర్యాదయే కదా.

అనంతరము దీనిం జదివికొని యాతఁడు లజ్జించి యూరకుండెను. కాని రామభద్రునియెడ నెడతెగనివైరము గల్గియుండెను. ఇట్లుండఁ గొంత కాలము జరిగినది.

భట్టుమూర్తిశపథము

అపు డొకానొకదినమునఁ గృష్ణరాయసింహాసనాసీనుం డగు వేంకటాద్రిసమీపమున నీయిరువురకు మఱలఁ గలహము విద్యావిషయమున సంభవించినది. అపుడు భట్టుమూర్తి రామభద్రునిఁ జూచి "నిర్దోషంబుగ నీ వొక ప్రబంధము నేసి తెమ్ము. దానిలో దోషము నేఁ జూపెదను. అటు గాకున్న నేఁ జేసి తెచ్చెదను. దానిలోన దోషమును జూపెదవేని నేను నీచెప్పినశిక్షకుఁ బాత్రుండ నయ్యెదను. నీ దానిలోఁ దప్పేఁ జూపించిన నీశిరంబున నాపాదంబు ధరించెదే!" అనుడుఁ గ్రుద్ధుండై రామభద్రుఁడు వీని పొతర మడంచుట మంచి దని యి ట్లనియె. "ఓయీ! నేను గ్రంథమును రచించి తెచ్చెదను. దానలో దోషమును జూపలేకున్నచో నాతన్ను నందెదే?" అనుడు నల్లె యనియె. అపుడు రాజుం జూచి భట్టుమూర్తి యితఁడు గ్రంథమును రచియించుటకు నాఱుమాసములు వ్యవధి యిచ్చితిని. నాఁటికిఁ జేకున్నచో నీతని కిదియ శిక్ష యనియెను. రామభద్రుఁడు పిమ్మట నిజనివాసమునకుఁ జనియెను. భట్టుమూర్తి యితని గ్రంథవృత్తాంత మరయుటకై చారుల నియమించెను. రామభద్రుఁ డవమానము సంప్రాప్తంబవు నని బెంగటిల్లి యేకార్యము చేయుటకును జేయాడక తన యిష్టదేవుం డగురామభద్రుని ధ్యానింపుచు నూరకుండెను. ఇట్లుండ నేకదినావశిష్టంబుగ నాఱుమాసములును గడచినవి. ఆదినమున రామభద్రుఁ డేమియుఁ జేయక ప్రాణత్యాగము నేయ నిశ్చయించి తనసేవకుఁ డగు నొకబాలునకుఁ గొంతసొమ్మిచ్చి వసనాభిఁ దెమ్మని పనిచె. ఇట్లుండ నొకచిత్రవృత్తాంతము జరిగినదఁట దానికి మన మద్భుతపడ నవసరము లేదు. గొప్పకవులును రాజులును భగవత్సాక్షాత్కారము గల్గియుందు రనియు నట్టిభగవత్సహాయముచేత నే యసన్యసాధ్యము లైనపనులు

వారు నెరవేర్చెద రనియు మనదేశములో నుండుపండితపామరుల స్థిరమైనయభిప్రాయము. కావున నిచట భగవంతుఁడు స్వయముగ వచ్చి కార్యము చేసె నని చెప్పినహిందువులకు నద్భుతముగ నుండదు. అట్టివిధం బగునొకచిత్రకథ మే మిపుడు వివరింపఁ బోవుచున్నారము.

రామభద్రుఁడు చావ యత్నించుట

రామభద్రుఁడు చావ నిశ్చయించి సేవకుం బిలిచి వసనాభిని దెమ్మనఁగా నావృత్తాంతం బాతనియిష్టదైవం బగు రామభద్రుఁ డెఱింగి భక్తరక్షణార్థంబుగ నొకమనుజుని వేషము దాల్చి నాభి దెచ్చుటకుఁ జనిన వానిని దాఁచి రామభద్రుని కడ కరుదెంచి "స్వామీ! తమసేవకుఁ డేడీ?" యని యడిగెను. అంతఁ డేదియేని పనికై వాని నంగడికిఁ బంపితి ననియెను. అపు డామాయకాఁడు భృత్యునితల్లికి జాడ్యము వచ్చె ననియు లోకాంతరగమనమునకై సిద్ధమై యున్న దనియుం దెల్పివానిం ద్వరగాఁ జూపు మనియెను. మంచిది కూర్చుండు మని రామభద్రుఁడు వానిని వెదకుచు నూరంతయుఁ దిరిగి తిరిగి వేసారిసాయంకాల మింటికిఁ జనుదెంచి "యోయీ! నా కాచాపుకంటె నీ చా వెక్కుడుగ నున్నది. వాఁ డెచ్చోటను గాన్పింపఁ డయ్యె. ఏమి యుపాయము" అనుడు నామాయలవాఁడు "స్వామీ! యాచావంటి వెద్ది నాకు దానిం దెల్పుఁ" డని సంప్రశ్నంబు చేసెను. దాని కతఁ డేమియుఁ జెప్పక యూరకుండెను. వాఁ డాప్రశ్నమునే మఱలమఱల నడుగ నారంభించె. తుదకు రామభద్రుఁడు వేసారి వృత్తాంత మంతయుం దెల్పెను. దాని విని "స్వామీ! యిట్టిపనికె మీ రింత వగవ నేల? నేటిరాత్రిలోపల నే నాపని నెఱవేర్చెదను. భయంపడకు" మని యిట్లనియె. "స్వామీ! యొకగది నలికి మ్రుగ్గులు వెట్టి ధూపదీపంబు లిచ్చి వ్రాఁతకు వల సినసామగ్రి సిద్ధము సేయుఁడు. సూర్యోదయమున కేను గ్రంథము వ్రాసి యిచ్చెద" ననుడు రామభద్రుఁడు భగవదనుగ్రహము తనయం దిట్లు ప్రసరించుచున్న దని యెంచి యాచిన్నవానివాక్యానుసారం

[illegible]ంచెను. అతఁడును గదిం బ్రవేశించి యష్టముఖగండ భేరుండపంజరంబని యెనిమిది గంటంబులఁ బూని యొక్కపెట్టున నెనిమిది యాశ్వాసములగ్రంథం బగు రామాభ్యుదయ మనుదానిని రచియింప నారంభించెను. లోపల గంటములచప్పు డధికం బవుట విని రామభద్రుఁడు పర్యంకశయ్య వదలి లేచి వచ్చి తలుపుకంతనుండి లోనివృత్తాంతము చూచుచో దేహము పులకరించెను. ఇట్లు స్వామి దివ్యతేజోమూర్తిని దర్శించి తన మనంబులో నతని స్తుతించి మరల పవళించెను. అనంతరము కొంతవడికి స్వామి వెలుపలికి వచ్చి రామభద్రునిం బిలిచి "కుమారా దీనిం గొని రాజసభం జదువుము. నీకుఁ గారణాంతరముచే నవమానము వచ్చినట్లు గాన్పించి పిమ్మట మామాహాత్మ్యంబున నది నివారితం బగును. ధైర్యమున నుండు" మనియె. రామభద్రుఁడు మహాప్రసాద మని స్తుతి యొనరింప నాతఁ డపు డదృశ్యుఁ డయ్యెను. మఱునాఁడు రాజసభకు గ్రంథమును గొనివచ్చెద నని వర్తమానము పంపెను. ఇట భట్టుమూర్తి యానాఁటిరేయి రామభద్రున కవమానము గల్గించునట్లు ప్రసాదింపు మని తనయిష్టదేవత యగునాంజనేయు నుపాసించుచుండెను. మఱునాఁడు సూర్యోదయమున రాజు సభదీర్చి కూర్చుండి యుండి విరోధులగు నీయిర్వురుకవులకును వర్తమానము పంపెను. అట్టివర్తమానము తెలిసి యాయిరువురును నాస్థానమునకు వచ్చిరి. రామభద్రుఁడు తనగ్రంథమును చక్కఁగఁ జదువ నారంభించెను. భట్టుమూర్తి తదేకనిష్ఠచే యోచించుచుఁ దప్పెచ్చోనైన నవచ్చునా? రామభద్రు నవమానింతునా? యని కూర్చుండెను. ఇట్లుండ రామభద్రుఁడు గొంతతడవునకు నీక్రిందిపద్యమునుఁ జదివెను. అది యెద్దియనిన:—

సీ. సింహనఖాంకురచ్ఛిన్నవారణకుంభజనితముక్తాఫలశర్కరిలము
సమదశార్దూలపరస్పరభీకరాఘాతశిథిలదంష్ట్రాచూర్ణసికతలంబు
గంధసింధురకలభఘటితసహస్రవక్త్రాంధురదానాంబుపంకిలంబు
దవగంధవహబంధువహ్యమానానేకకాశికాగురుధూమగంధిలంబు

తే. పృథులషడ్జస్వనోదీర్ణభిల్లపల్ల, వాద్యరాగీతికాకర్ణ నాతిభీతి
పరవశాత్మపటీరకోటరకుటీర, లీనఫణి యగునక్కాన గాననయ్యె."

దీని విని భట్టుమూర్తి కెవ్వునఁ గేక వేసి దొరికెరా బొంకడు అని తలంచి యచ్చో నాఁగు మాఁగు మని పల్కెను. దానికి సభ గడగడ వడంకినది. రామభద్రుఁడును విన్నఁబోయి తనయిష్టదైవంబునకు మ్రొక్కి యచ్చో నూరకుండెను. అపుడు భట్టుమూర్తి లేచి "యిదే పాదంబు నీశిరస్సున ధరియింపు" మనియెను. అపుడు సభలో హాహా కారంబులు సెలఁగినవి. రామభద్రుఁడు మెల్లన నాతని కిట్లనియె. "నా పద్యములోని దోషము చూపి పిమ్మట నీయిష్టానుసారంబుగ నడుపుము" అనుడు భట్టుమూర్తి "యోయీ! యిందు వీణానాదము వినుటంజేసి సర్పములు భయము నొంది తొఱ్ఱలం దూఱె నని చెప్పఁబడి యున్నది. ఎచ్చోనైన వీణాగానంబు విన సర్పంబు లుత్సాహంబుతో వచ్చు నని యున్నది గాని దాని విని భయపడి దాఁగె నని చెప్పఁబడి యుండలేదు. కావున నీ యీకల్పన దోషసహితము. కవిసమయసిద్ధము గాదు. ఇఁక నాపాదము శిరమున ధరియింపుము." అనుడు రామభద్రుఁడు భట్టు మూర్తి తనకల్పనకుం జెప్పినదోషం బనుభ్రమ నెఱింగి వీనికి సభలో నవమానంబు నొందుకాలంబు సంప్రాప్తం బయ్యె నని యూహించి యిట్లనియె. "ఓయీ! శాంతించినచోఁ గొన్ని సమాధానములు చెప్పెద విను" మనుడు భట్టుమూర్తి "వల్లె" యనెను. అంత రామభద్రుఁ డిట్లనియె. "ఓయీ! నేను షడ్జస్వనము వినుటంజేసి సర్పములు భయ పడె నంటిఁ గాని వీణాగానంబుచే ననలేదు. షడ్జస్వనంబునకు కేకికేక యని భయమంది సర్పములు పాఱెను. దీనికి దోష మేమి కలదు?" అనుడు సభ్యు లందఱును "మేలు మేలు రామభద్రుఁడు చెప్పినది లెస్సైన యున్నయది" యనిరి. భట్టుమూర్తి యుత్తర మేమియు నీఁజాలక యూరకుండెను. అపుడు సభవారందఱును రామభద్రు నతని ప్రతిజ్ఞ చెల్లింపవలయు ననిరి. తోడనే భట్టుమూర్తి తనశిరోవేష్టనంబు క్రింద నుంచెను. రామభద్రుఁడు దానిని వామపాదంబున మెట్టెను.

...ను రాజు గ్రంథంబు నాటికి నిలిపి యింకొకదినంబున దాని విని ... ఖండించెను. భట్టుమూర్తి చింతాక్రాంతుండై యింటికిం ... సభావిశేషములు చెప్పుకొనుచు:—

"విద్యా వివాదాయ ధనం మదాయ, శక్తిః పరేషాం పరిపీడనాయ
ఖలస్య సాధో ర్విపరీత మేతత్, జ్ఞానాయ దానాయ చ రక్షణాయ."

అన్నశ్లోక మిచ్చో నెట్టు లన్వయించెనో చూచితిరే యని వాని ... తలంచుచుం జనిరి. మూర్తియు గృహంబునకుం జని యారాత్రి ... బగునాంజనేయుని ధ్యానించి రామభద్రకవిని సంహరింపుం డని ప్రార్థించెనట! అతఁడు నుద్దండగదాదండంబుఁ బూని రామభద్రునొద్దకు సంహరింప నేతెంచి యచ్చో ధనుర్బాణధరుఁ డగు శ్రీరాముని నతనితమ్ముఁడగు లక్ష్మణునిం గని నమ్రుండై నమస్కరించి మీ రుండుచోటునకు నన్నుఁ బంపినమహాపాతకుం డునిమెద నని చెప్పి మరలి వచ్చి భట్టుమూర్తిని తనగదతో మొత్తెనఁట. ఆదెబ్బకే భట్టుమూర్తి నిర్యాణము నందెనఁట. రామభద్రకవి తనగ్రంథమును వసుచరిత్రమును గృతి నందినతిరుమలరాయని మేనల్లుం డగుగొబ్బూరి నరసరాజునకుం గృతి యిచ్చెను.

అప్పకవీయములో నున్న రామభద్రకవి వర్ణనము

ఆంధ్రకవులవర్ణించుచు, నప్పకవి యీక్రిందిపద్యము వ్రాసెను. అది యెద్ది యనః—

సీ. శబ్దశాసనుపాదజలజంబులు భజించి యుభయసత్కవిమిత్త్రు నభినుతించి
శంభుదాసునకు నంజలి వేడ్క నొనరించి సహజపాండిత్యుని సన్నుతించి
సకలవిద్యాసనాథకవీంద్రుఁ గొనియాడి సాజ్యు జేయు వాక్సరణిఁ బొగడి
... ఆంధ్రకవితాపితామహు వర్ణించి సుజనవిధేయు హెచ్చుగ నుతించి
గీ. రామరాజవిభూషణరత్నఖచిత, చారుమస్తకలాపాదిహారివాక్య
... బెక్కుభంగులగణనచేసి,పిదపశేషాంధ్రకవులకుఁ బ్రియము పల్కి."

ఇందు కేవలమును కవులనామములు చెప్పఁబడక వారివారిగద్యములలో నుండినవిశేషణములుమాత్రము చెప్పఁబడినవి. అట్టిగద్యముల

వలనఁ జెప్పఁబడినపురుషులనామము లప్పకవీయములో నుచితస్థలంబున వివరించెదను. ప్రస్తుతము రామభద్రకవికి వర్తించునది "రామరాజవిభూషణరత్నఖచితచారుమస్తకలాపావిహారి" అనువాక్యముం గూర్చి మాత్రము వ్రాయవలసి యున్నది. దీనియర్థము పై వృత్తాంతము చదివినవారికెల్ల గోచరం బగుట స్పష్టమే. ఇక్కడ "రామరాజభూషణకవి" యని యున్నది. పైని మనము "భట్టుమూర్తి" యని చెప్పి యున్నాము. అది లోకములో సామాన్యముగ "భట్టుమూర్తి" అనునది రామరాజభూషణునకుఁ గల్గినపర్యాయనామ మని చెప్పుకొనుభ్రమ వలనఁ గల్గును. ఆవృత్తాంతము భట్టుమూర్తి రామరాజభూషణుల చారిత్రములఁ జూచిన స్పష్టమగును.

పై పద్యములో నాంధ్రకవులకుఁ గలబిరుదులఁ బట్టి వారినామములు స్ఫురించును గాని రామభద్రకవి పేరుమాత్ర మట్లు స్ఫురింపదు. ఇది చారిత్రసంబంధ మైనబిరుదుగాని గ్రంథాంతగద్యములోనిది కాదు. ఆగద్యము నిటఁ జూపినచోఁ బ్రమాదమునుండి పాఠకులఁ దప్పించును గావున దాని నిట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"గద్యము. ఇది శ్రీమదొంటిమెట్ట రఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠజగదేకఖ్యాతిధుర్యాయ్యలరాజు తిప్పయమనీషి పర్వతాభిధానపౌ, త్రాక్కయాచార్యపుత్ర, పరిశీలితసమిద్ధ రామానుజమతసిద్ధాంతమర్మ ముమ్మిడివరదాచార్యకటాక్షవీక్షాపాత్ర, హృదయపద్మాధిష్ఠితశ్రీరామభద్ర రామభద్రకవిప్రణీతం బైన రామాభ్యుదయమహాప్రబంధము"

అనునీగద్యమువలన నీరామభద్రకవియొక్క వంశవృత్తాంతము గొంత విస్పష్టమగును.

అం దయ్యలరాజువా రనునింటిపేరునుబట్టి చూడఁగా నీతఁడు నియోగి యగుట స్పష్టమే. ఇతనితాతపేరు తిప్పయాపరనామము గల పర్వతరాజు. తండ్రిపేరు "అక్కయాచార్యుఁడు" ఇతనినాఁడు వీరువైష్ణవమతప్రవిష్టులైనట్లు కానుపించును. ఇతఁడు ముమ్మిడివరదాచార్యులను నొకరామానుజమత సిద్ధాంతమర్మజ్ఞునిశిష్యుఁడు. వరదాచార్యులు పర

వంశములోనివాఁడని గ్రంథారంభములో నీ క్రిందివిధంబుగ వ్రాయబడి యున్నది. ఎట్లన్నను:—

"క. పరిపూర్ణవంశరత్నా, కరకౌస్తుభమణి ప్రభావఖనియై నాకుఁ
బరమగురు వైనముమ్మిడి, వరదాచార్యాంఘ్రివనజ వందారుఁడ నై."

దీనింబట్టి రామభద్రకవి వరదాచార్యులసమకాలీనుఁ డని తేలినది.

రామాభ్యుదయగ్రంథకృతిపతి యగుగొబ్బూరినరసరాజు భోజన [illegible]నారాయణాచార్యశిష్యుఁడు. కావున వీరందఱును సమకాలీనులే. గొబ్బూరి నరసరాజు వసుచరిత్రకృతిపతి యగుతిరుమలరాజు మేనల్లుం డని యిదివఱకే వ్రాసి యున్నారము. కావున నీ పైవారలందఱు శాలివాహనశకము ౧౫-శతాబ్దముచివరవా రనియు, బదునాఱవ శతాబ్దములోని మొదటిపాదములోఁగూడ నున్నవా రనియును జెప్ప నొప్పి యున్నది.

రామభద్రకవిగోత్రము

దీనిని దెలియుటకుఁ దగినయాధారములు పై గ్రంథములో లేవు. కాని మయ్యలరాజవారివలనం జెప్పఁబడినమఱికొన్ని గ్రంథములం బట్టి యూహింపఁగా నీరామభద్రకవి కౌండిన్యసగోత్రుఁ డని తేలుచున్నది. అందు వాసవదత్తనిఁ దెనిఁగించిన కవీశ్వరుఁడు తనగోత్రము చెప్పి తన వంశములోని కవీశ్వరులను జెప్పుచు "మాయయ్యలరాజువంశజుల నాది కవీంద్రులఁ బ్రస్తుతించెదన్" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఉత్తరరామాయణకవులు

వాల్మీకికృతసంస్కృతరామాయణగ్రంథములో మొదటి యాఱు కాండలు కలసి యొక్కటిగా నుండును. కావున రామాయణము షట్కాండములు గలదిగానే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. అందు శ్రీరామపట్టాభిషేకాంత మైనకథ గలిగియుండును. అనంతరవృత్తాంత మంతయు నుత్తరకాండ మనుపేర నొప్పియుండును. అందు శ్రీరామరాజ్యవిశేషములును, పుత్త్రోత్పత్తియు, నశ్వమేధయాగమును జేయుటయు,

శ్రీరాముఁడు వైకుంఠలోకమునకుం బోవుటయు నుండును. ఇట్టిగ్రంథ మును దెనిఁగించుటకు నుద్యోగించినవారిలో నిర్వురు ప్రధానులు. అందుఁ దిక్కనసోమయాజి యొకఁడు, కంకంటిపాపరాజొకఁడు నై యున్నారు. అందుఁ దిక్కనసోమయాజికృతి యగునుత్తరరామాయణ మతనిభారతముకంటెను బ్రాచీన మైనదియును బాపరాజకృతోత్తర రామాయణము నవీనగ్రంథములలోఁ బ్రాచీనమైనదియును నై యున్నది. ఇపుడు మనము ముందు తిక్కనసోమయాజికృతం బగునుత్తరరామా యణముంగూర్చి చెప్పి. యనంతరము పాపరాజకృతోత్తరరామా యణముంగూర్చి వ్రాయుదము.

తిక్కనకృతనిర్వచనోత్తరరామాయణము

ఇది వచనము లేకయే రచియింపఁబడుటంజేసి దీనికి నిర్వచనోత్తరరామాయణ మనునామము కల్గినది. అట్లు చెప్పుట ప్రౌఢకవిలక్షణము గావునఁ దా నట్లు చెప్పెద నన్న ట్లీక్రిందిపద్యమువలనం గాన్పించును. ఎట్లనిన:—

క. వచనము లేకను వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంతవచ్చుఁ బ్రౌఢులకుఁ గదా
ప్రచయము పద్యము లన పొం, దుచితంబుగఁ జెప్ప నార్యు లొప్పెద మనరే.

ఈనిర్వచనోత్తరరామాయణములోని కొన్నిపద్యములవలన నితని చారిత్రమును, నితనిప్రభు వగుమనుమసిద్ధి రాజితనికిఁ జేసిన గౌరవమును గోచరం బగును గావున వానిని యథోచితస్థానంబుల వివరించెదను.

గ్రంథారంభము

తిక్కన తనపూర్వు లగుగ్రంథకర్తలవలెనే గీర్వాణశ్లోకము కృత్యాదిని మంగళాశాసనముగాఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

శ్లో. శ్రీరాస్తాం మనుమక్షితీశ్వర భుజస్తమ్భే జగన్మణ్డలం
ప్రాసాదస్థితిరభారభాజి దధతీ సా సాలభఞ్జీక్రియాం
శుణ్డాలోత్తమగణ్డభిత్తిషు మదవ్యాసఙ్గవశ్యాత్తయా
యా ముత్తేజయతే తరాం మధులిహా మానన్దసాన్ద్రస్థితిః.

అని యిట్లుగాఁ గృతిపతి నాశీర్వదించి ప్రాచీనాధునిక కవులను సామాన్యముగ నిర్దేశించి యెవరినామములను వివరింపక యీక్రింది విధం బుగా వ్రాసెను ఎట్లన్నను:—

చ. హరిహరపద్మగర్భులను నాదికవీంద్రుల నూత్నసత్కవీ
శ్వరులను భక్తిఁ గొల్చి తగ వారికృపన్ గవితావిలాసవి
స్తరమహనీయుఁ డైన నను సర్వగుణోత్తరమూర్తి మన్మభూ
వరుఁడు దగంగ రాఁ బనిచి వారనిమన్నన నాదరింపుచున్.

ఈపద్యముంబట్టి చూడఁగాఁ దిక్కననాఁటికి నతనిచేతఁ గవులుగా గణియింపఁదగుప్రాచీనకవులు లేక యైన నుండవలెను. లేదా! యట్టి యాచారమైన లేక యుండవలయును.

ఇట్లుగా గ్రంథారంభంబు చేసి తిక్కన రాజు తన్నుం బిలువ నంపి గ్రంథరచన కాజ్ఞనొసంగినకథఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఎట్లన్నను:—

క. నీ విన్న మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కిమ్ముగ దగు నని నను, భూనాయకుపలుకు చిత్తమున కింపగుడున్.

దీనింబట్టి చూడఁ దిక్కనసోమయాజికి రాజునకుఁ గృతి నొసఁగు కోరిక యదివఱలో లేదనియును, రాజు పల్కినమాటలోని చమత్కారముచేత మనస్సున నానందంబు గల్గుటచే నిచ్చినట్లును స్ఫురియించుచున్నది. దానికి దృష్టాంతముగ నీక్రిందిపద్య మున్నది. దాని వలనఁ దనమనస్సునకు సమ్మతి లేక యుండఁగా దానిని సయుక్తికముగ బోధించినట్లు కానుపించును. ఆపద్య మెద్ది యనఁగా:—

సీ. సకలలోకప్రదీపకుఁ డగు పద్మినీమిత్త్రవంశమున జన్మించె ననియుఁ
జూచిన మగలైనఁ జొక్కెడునట్టిసౌందర్యసంపదసొంపు దాల్చె ననియు
సకలజనానందజననమై నెగడిన చతురకకల్పిన ప్రతిముఁ డనియు
నుభయకులంబు లొండొంటికి మిగులశౌర్యత్యాగవిఖ్యాతకీర్తిచే వెలసె ననియు
గీ. సకలధర్మార్థకామక్రమవేది యనియు, సరసబహుమానవిరచితశాలి యనియు
మత్కృతులకెక్కఁ దగుచున్న మనుమనృపతి, సుభగుఁ గావించుటకు సముత్సుకుఁడనైతి.

అని యిట్లు కృతనిశ్చయుండై తిక్కన మనుమసిద్ధిరాజునకు నంకితము చేయఁబోవుకృతిలోనివిశేషముల నీక్రిందివిధముగ సంగ్రహించి వ్రాయుచున్నాఁడు. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. భూరివివేకచిత్తులకుఁ బోలు నసత్ దలఁ పందలంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధవహుచందమునన్ బ్రకటంబు సేసి యిం
పారెడుపల్కులం బడయ నప్పలుకుల్ సరివచ్చునట్లుగాఁ
జేరుప నేరఁగా వలయుఁ జేసెద నేఁగృతి యన్న వారికిన్."

ఇట్లని యనంతరము కుకవినిందఁ జేయుటకుఁ గా నీక్రిందిపద్యంబుఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

"చ. పలుకులపొందు లేక, రసభంగము చేయుచుఁ, బ్రాఁతవడ్డ మా
టలఁ దమనేర్పు చూపి, యొకటన్ హృదయం బలరింప లేక, యే
పొలమును గాని యట్టిక్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయన్ జరించుకుకవుల్ ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగన్."

అని యిట్లు కుకవినింద చేసి యంతటితోఁ బరిసమాప్తినందింపక భావికాలములోఁ దెనుఁగుకవిత్వముఁ జెప్పుసుకవులకు నుపయుక్తము లగుకొన్ని సూత్రప్రాయము లగుపద్యములంగూడ వ్రాసెను. అవి యెవ్వి యనఁగా:—

వడిప్రాసవిషయము

"క. తెలుఁగుకవిత్వముఁ జెప్పను, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ దగి యుండెడుమా
టలు గొని వడులుం బ్రాసం, బులు నిలుపక యొగిని బుద్ధి పుచ్చుట చదురే."

తద్భవములఁ గూర్చి

"క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు లేటపడంగాఁ
బలుకు నెడ లింగవచనం, బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుధజనము కృతిన్."

సంస్థానవముగఁ జెప్పవలె నని

"గీ. ఎట్టికవియైనఁ దనకృతి యింపుఁ బెంపఁ, జాలఁ గావునఁగావ్యంబు సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ గాని నమ్మఁ, డెందు బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు."

అని యిట్లు సత్కవులమార్గము నుడివి యట్టిమార్గము ననుసరించి తా నుత్తరరామాయణమును రచియించెద నని యీక్రిందిపద్యములలో వ్రాసెను ఎట్లన్నను:—

"క. ఆని తిక్కయజ్వేంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్పి సరసమధురవచోగుం
ఫనసుప్రసాదసంబో, ధనగోచరబహువిధార్థతాత్పర్యముగాన్"

ఇట్లుగాఁ జెప్పి తా నుత్తరరామాయణము నాంధ్రీకరింపఁ గడఁ గుటకుఁ గారణ మీక్రిందివిధంబున వ్రాసెను. ఎట్లనఁగా:—

"క. ఎత్తఱి నైనను ధీరో, దాత్తగుణోత్తరుఁడు రామధరణీపతిస
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తియుక్తుఁడ నైతిన్."

తిక్కన యిటుల వ్రాసి వెంటనే తనతాత యగు గుంటూరిమంత్రి భాస్కరునిఁ జూచి యైనఁ దనకవిత్వము సర్వజనాదరణీయ మగు నని తిక్కన దానింబట్టి తనతాతయే రామాయణము దెనిఁగించుటచేతఁ దనకు దానిం దెనిఁగించుట కవకాశము లేకపోవుటచేత నెట్లైన శ్రీరామ కథం దెనిఁగించుటకుఁ దనకుఁ గల యుత్సాహమును జూపుటకు నుత్తర రామాయణములోఁ గల రామకథఁ దెనిఁగించినఁ జాలు నని మనస్సున సంతుష్టి నందినట్లుగాఁ గాన్పించును. అటు గాకున్నచో రామాయణ మును దెనిఁగించుటకు భాస్కరునంతకవి యుండవలయును గాని తన వంటివాఁ డొకఁడు దానికై యత్నింపఁ దగునా యని యొరులు చేయుశంక మనస్సున నుంచికొని తిక్కన తాను భాస్కరకవి మనుమఁ డనే యని చెప్పి యాభాస్కరునిసంప్రదాయానుసారముగనే తనకవిత్వ మందును ననుటచేత రామాయణకవిత్వములోని సంప్రదాయ ముత్తర రామాయణములోఁగూడఁ గాన్పించు నని లోకమునకు స్పష్టపఱుప నైనను గావలయును.

తిక్కన తాను జేయు నిర్వచనకావ్యము పండితులకు మిక్కిలి యానందదాయి కాఁగల దని యీక్రిందివిధమునఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:-

ఉ. కావ్యముగామి నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యసాం
గత్యము సేయుచో నయిన గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దా
నైకృత్యముఁ బోఁపఁ బ్రాసముప్రకారము వేఱగునక్షరంబులన్
శ్రావ్యమురూప మంచు నిడ సూరుల కివ్విధ మింపుఁ బెంపదే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం, బులన పదార్థంబు ఘటితపూర్వాపరమై
యలఁతి యలఁతి తుని యలఁగా, వాల సంధించినవిధంబు నమరఁగ వెలయున్.

ఉత్తరరామాయణములో నింతవఱకే తిక్కనవృత్తాంతము గాన్పించును. ఆశ్వాసాంతమునందు వ్రాయఁబడినగద్యమున నీగ్రంథరచనకాలమునాఁటికిఁ దిక్కనసోమయాజి యజ్ఞము చేయలే దని తేలుచున్నది. ఆగద్య మెద్ది యనఁగా:—

"ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధన విధేయ తిక్కయనామధేయప్రణీతం బైన యుత్తరరామాయణం బను కావ్యంబునందు"

అని యున్నది. భారతములో "బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి" అని యున్నది. కావున నుత్తరరామాయణకాలమునకుఁ దిక్కనసోమయాజి యాహితాగ్ని కాలేదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని తుదియాశ్వాసముతప్ప తక్కిన దంతయుఁ దిక్కనసోమయాజిప్రణీత మగుటచేత దానికిఁ గారణ మేమై యుండు నని యూహింపనై యున్నది. దాని కాగ్రంథములోని తుదియాశ్వాసమును బూర్తి చేసిన జయంతిరామకవిచే నైన కారణము చెప్పఁబడదయ్యెను. లోకప్రతీతింబట్టి యాయాశ్వాసములో రామనిర్యాణమును జెప్పవలసి వచ్చు నని వదలినట్లుగా నూహింపనై యున్నది. అట్లే యయినచో భారతములోని స్వర్గారోహణపర్వములో మొదటఁ గృష్ణనిర్యాణంబును, అనంతరము పాండవులలోకాంతరగమనంబును జెప్పుటయే తటస్థింపదు. అట్లు గావున దీనికిఁ గారణ మేది యైన నుండవలెను. దానిం దెల్పు గ్రంథసామగ్రి లేదు గావున దాని న్వదలి తుదియాశ్వాసము పూర్తిచేసిన కవివరునివృత్తాంత మిచ్చోఁ గొంచెము ముచ్చటింతము:—

ఉత్తరరామాయణము

8

జయంతి రామభట్టు

ఇదివఱకు మనము చెప్పిన జయంతి రామకవీశ్వరునిం గూర్చిన చారిత్ర మాకవివిరచితమైన యాశ్వాసప్రారంభములోఁ గాని లోకము

బాహుకలోఁ గాని కానుపించదు. ఆశ్వాసాంతగద్యములోఁ గూడ నొకవిధముగా నున్నది. అంతమాత్రముచేత నతనికవిత్వవిశేషములు వ్రాయఁజాలక యుండవు. ఆగద్య మెట్లున్నను:—

"ఇది శ్రీమద్భద్రాద్రి ధామ పరప్రసాద లబ్ధ కవిత గార్గేయసగోత్రపవిత్ర జయంతి కృష్ణభట్టారక సుభద్రాంబా వరతనూజ రామభట్టప్రణీతం బైన శ్రీమద్రామాయణం బను నాదికావ్యంబున నుత్తరకాండంబునందుఁ దిక్కనసోమయాజిరచిత శేషంబు గల మీఁదికథయందు శ్రీరాముఁడు కుశలవులకు విద్యాభ్యాసంబు చేయించుటయు, అతిరాత్ర, పౌండరీక, వాజపేయంబు లాదిగా శతక్రతువులు గావించుటయు... నారాయణాఖ్యం బ్రవర్తిల్లి పూర్వరీతిని వైకుంఠపురప్రవేశంబు ననుకథలు గలిగిన యేకాదశాశ్వాసము."

అని యున్నది.

దీనింబట్టి చూడ నీకవి భద్రాద్రిసమీపములోనివాఁ డనియును, గార్గేయసగోత్రుఁ డనియును జయంతి యనుగృహనామముగల రామభట్టను బ్రాహ్మణుఁ డని స్పష్టమే. ఇతనికాలనిర్ణయము చేయుట మిక్కిలి కష్టముగా నున్నది. ఇతఁడు గ్రంథాది నుత్తరరామాయణములోని తుదియాశ్వాసమును జెప్పుటకుఁ గలకారణ మొకపద్యములోఁ జెప్పి యుండెను. దానిం బట్టి తిక్కనసోమయాజి పదియాశ్వాసములు చెప్పి తక్కినది చెప్పకపోవుటకుఁ గాని యట్టియసంపూర్తిగ్రంథమును దాను దెనిఁగించుటకుఁ గాని కారణములు తెలియఁబడవు. ఆపద్యములో నెట్లుండె ననఁగా

"తిక్కనసోమయాజి మును తెల్గున నుత్తరకాండ చెప్పి యం
దొక్కటి చెప్పఁడయ్యె... ...
... ...
చక్కనిదేవళంబుపయి స్వర్ణఘటం బిడుపోల్కి దోఁపఁగన్."

అని తాను దెనుఁగించుగ్రంథములోని విశేషముమాత్రము చెప్పెను. కావున నింతకంటెఁ బ్రస్తుత మీగ్రంథమువిషయమై వ్రాయము. కాని తిక్కనసోమయాజి చెప్పినపదియాశ్వాసములలోని శయ్యాచమత్కారమును ప్రౌఢిమమును నీపదునొకొండవయాశ్వాసములో లేదనియును నీయాశ్వాసము చదువునపుడు తిక్కనసోమయాజి యీయాశ్వా

సముఁ గూడఁ బూర్తిచేసిన భాగుగ నుండియుండు ననియును దోఁచు నని మాత్రము చెప్పెదము.

ఉత్తరరామాయణము

9

కంకంటిపాపరాజు

పై నిర్వచనోత్తరరామాయణము కావ్యముగా రచియింపఁబడి యుండుటఁ జూచి కంకంటి పాపరాజనునతఁ డుత్తరరామాయణము మహాకావ్యముగా రచియించుట కుత్సహించి తిక్కనసోమయాజి చేసిన కావ్యమునే తాను మఱియొకసారి తెనుఁగుచేయుట చర్వితచర్వణ మనియు, నెచట నైన సమానవర్ణన లున్నచోఁ దనకవిత్వము తిక్కనసోమయాజికవిత్వముతో సరి తూఁగనిచోఁ బాఠకులు తన్నాక్షేపంబు చేసెదరనియు శంక మనస్సులో నుంచుకొని యీక్రిందిపద్యముచేతఁ దన యుద్యమమును వ్యక్తీకరించుచున్నాఁడు. అది యెద్ది యనఁగా:—

"మ. వరుసం దిక్కనయజ్వ నిర్వచనకావ్యం బై తగం జేసె ను
త్తరరామాయణ మందున న్మతి ప్రబంధం బూని నిర్మించు టే
సరసత్వం బని ప్రాజ్ఞులార నిరసించంబోకుఁడీ రాఘవే
శ్వరుచారిత్రము లెంద ఱెన్నిగతుల న్వర్ణించినం గ్రాలదే."

ఇట్లు చెప్పియు నుత్తరరామాయణమునే యాంధ్రీకరించుటకుఁ గలకారణము తిక్కనపైని పోటీగా వ్రాయుటకుఁ గా దనియుఁ దాను తరియించుటకు సాధన మనియుఁ దన యుపాసనాదేవుఁడు శ్రీరాముఁ డవుటంజేసి యందులకుఁగాను దా నాగ్రంథ మారంభించితి ననియు నీక్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. మానక కర్మభూమిపయి మానుషదేహముతో హితాహిత
జ్ఞాన మెఱుంగు బ్రాహ్మణుఁడు చారుకవిత్వము నేర్చి జానకీ
జానికథ ల్రచింపక యసత్కథ లెన్ని రచించె నేని తుం
వానివివేక మేమిటికి వానికవిత్వమహత్త్వ మేటికిన్."

ఉ. శ్రీరఘురామమంత్రజపసిద్ధిఁ బ్రసిద్ధి వహించి పెక్కు వా
ల్మీకిముఖప్రసిద్ధకవులే రచియించి కదా చెలంగె ము
న్నీకథయందు నెల్లమును లుంగొనియుండఁగ నట్టి దెట్టిఁ బు
ణ్యాకర మైనరామకథ హైన్యము మాన్పదె యెట్టివారికిన్."

అని యిన్నివిధములుగఁ బాపరాజు తనకు జనులవలనఁ గల్గఁబోవు నిందను నివారించుకొనుటకుఁగాను యత్నించెను. ఇది యెంతశ్లాఘాపాత్ర మైనగుణము. ఆధునికులు పాపరాజుం జూచి కవిత్వవిశేషములు నేర్చుకొనుటయే కాక గృహస్థమర్యాదను గూడ నేర్చుకొని యితరులు ప్రారంభించినకృతు లనునుచ్ఛిష్టమును గ్రహించుటకు సిద్ధపడకుండుట నేర్చుకొనెదరుగాక. అట్టికార్యముం జేయఁబోయి పొందెడియవమానంబునుండి తొలఁగుదురుగాక.

పాపరాజువంశముంగూర్చి

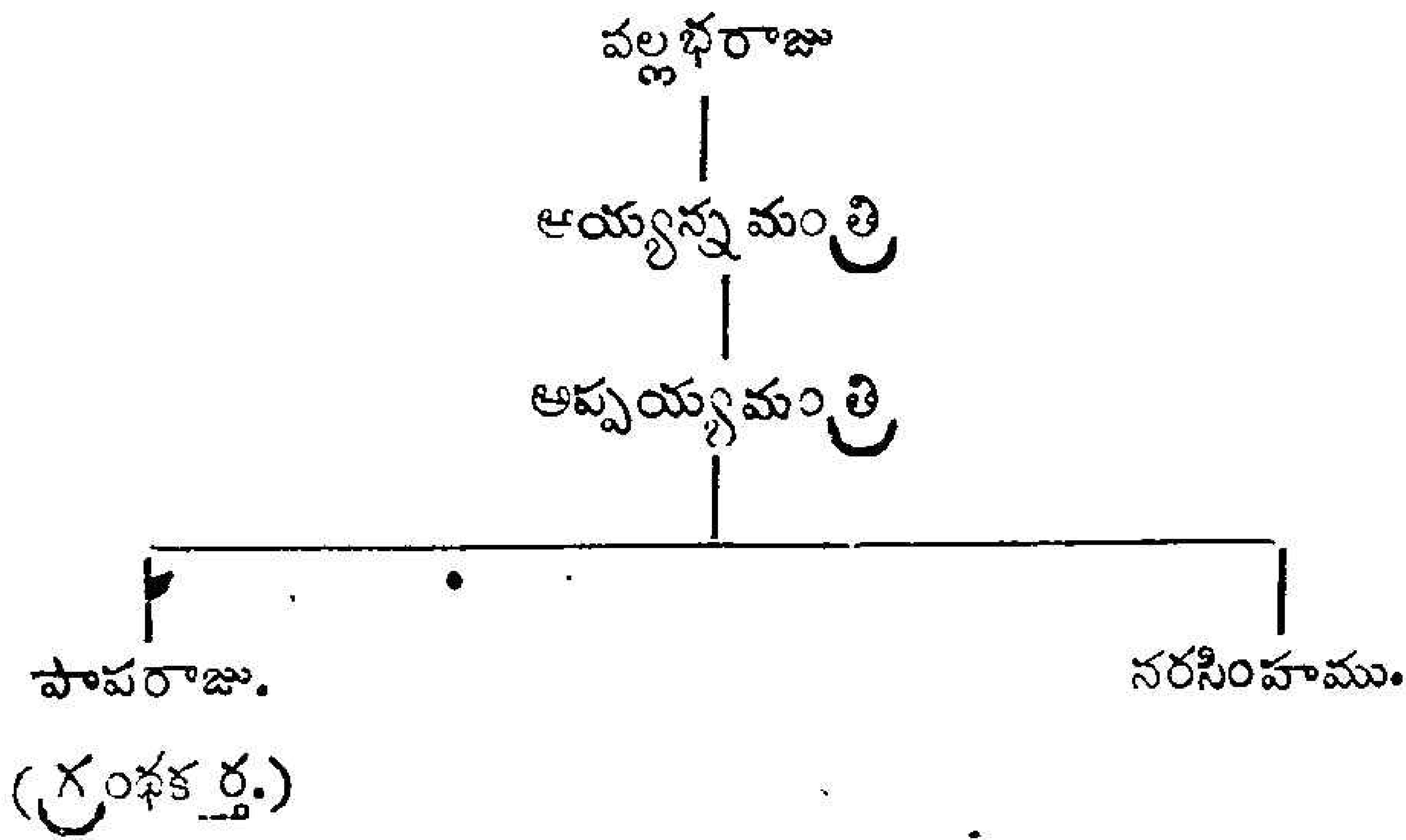
ఈకవి తనవంశమును వర్ణించుకొనుటకుఁ బూర్వము తాను జన్మించిన నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుల నాత్వేలవారిని వర్ణించెను. ఆవర్ణన ప్రాచీనచారిత్రగాథల కన్నిటికిని సంగ్రహము గావున దాని నీక్రింద వివరించెదను:—

ఆత్వేలనియోగులవర్ణనము

"సీ. అఖిలరాజాధిరాజాస్థానజనహృద్య విద్యావిహారు లాత్వేలవారు
కల్పకబలికర్ణకలశార్ణవోదీర్ణ వితరణోదారు లాత్వేలవారు
సజ్జనస్తవనీయసతతనిర్వ్యాజహారిపరోపకారు లాత్వేలవారు
ఘనదుర్ఘటస్వామికార్యనిర్వహణప్రవీణతాధారు లాత్వేలవారు
గీ. విమతగర్వాపహారు లాత్వేలవార, లట్టియాత్వేలవారిలోఁ బలఘుకీర్తి
వెలయు శ్రీవత్సగోత్రారవిందహేళి, మహితగుణశాలి వల్లభామాత్య మౌళి."

దీనింబట్టి యాత్వేలనియోగులలోఁ బెక్కండ్రు రాజాధిరాజుల యాస్థానములలోఁ బ్రకాశింపఁదగిన విద్యావిశేషములు గలవా రనియును, విశేషవితరణశాలు లనియును, నిందాదూరు లగుపరోపకారు లనియును, దుర్ఘటస్వామికార్యనిర్వాహకు లనియును, శత్రువుల గర్వముం బరిహరించువా రనియును దేలెనది. అట్టియాత్వేలవారిలో శ్రీవత్సగోత్రుఁ

డగువల్లభరాజు తనకు మూలపురుషుఁడని పాపరాజు చెప్పెను. అతని సంతతి

(గ్రంథకర్త.)

పాపరాజునకుం గలయధికారపదవి

ఈపాపరాజు కవిత్వవిభవోపేతుఁడే గాక యధికారాది విభవోపేతుఁడని యాశ్వాసాంతగద్యములోఁ వ్రాయఁబడినవాక్యములం బట్టి యూహింపవలసి యున్నది. ఎట్లన్నను:—

"గద్యము. ఇది శ్రీమదనగోపాలకృపాకలితకటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత చతుర్విధానవద్య కవిత్వవిద్యావధానాధునాతన భోజరాజ సకలవిద్వజ్జనాభివర్ణితోదీర్ణ వైభవాధఃకృతరాజరాజ, రాజయోగసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిలాస ధురంధర, ధరాధిపసభాంతరస్తవనీయ, నయకలాయుగంధర బంధురమనీషా విశేషమంథానవసుంధరాధరశోధిత గణితశాస్త్రరత్నాకర, వినయాదికగుణరత్నాకర, కంకంటివంశపయఃపారావారపరిపూర్ణసుధాకర రాప్పయామాత్యసంక్రంధననందన, విజ్ఞానవిభవజితసనందన, విష్ణుమాయావిలాసాభిధాన యక్షగాననిర్మాణప్రవీణతానిధాన పాపరాజప్రధాన ప్రణీతంబైన శ్రీమదుత్తరరామాయణంబను మహాకావ్యంబునందు"

దీనింబట్టి చూడఁగా నీపాపరాజు కేవలకవిత్వవిశేషములు గలవాఁడే గాక, విశేషధనికుఁడనియు, రాజయోగాద్వైతశాస్త్రప్రవీణుఁడనియుఁ బ్రభుసంస్థానములలో న్యాయకార్యవిచారణాదక్షుఁడనియును, గణితశాస్త్రవిశేషజ్ఞుఁడనియును, జ్ఞాని యనియును, విష్ణుమాయావిలాస యక్షగాననిర్మాత యగుటంజేసి సంగీతములోఁగూడఁ బండితుఁడనియును దేలినది.

పాపరాజునకుఁ బుష్పగిరి తిమ్మకవి సహాయుఁ డౌట

పాపరాజునకు నుత్తరరామాయణగ్రంథరచనలోఁ బుష్పగిరి తిమ్మకవి సహాయుఁడై యుండిన ట్లీగ్రంథములోననే కాన్పించును. ఉత్తరరామాయణముఁ జెప్పుటకుఁ బూర్వము పాపరాజు తా నొకకలఁ గంటి నని చెప్పి, ఆకల తనకు మిత్త్రుండును సహాధ్యాయియు నైనపుష్పగిరి తిమ్మకవితోఁ జెప్పఁగా నతఁ డందులవిశేషముల విప్పి చెప్పి తన్ను గ్రంథరచన కుత్సహింపించి సహాయుఁడు కాఁగాఁ దా నీగ్రంథమును ప్రారంభించితి ననియును జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

క. అని పల్కి యాకృపాలుఁడు, సనుటయు నే మేలుకాంచి స్వప్నమునం దు
న్నను నేలుస్వామిఁ గనఁ గలి, గెనె యని రోమాంచకంచుకితగాత్రుఁడనై.

మ. మానుమద్దివ్యపదారవింద మకరందానంద నేందిందిరా
త్మ ననేకాంధ్రకృతి ప్రకల్పనసమర్థుం బుష్పగిర్యప్పనా
ర్యవిపత్పుత్త్రునిఁ దిమ్మనాఖ్యకవిచంద్రుక్ మత్సహశ్రోతఁ బ్రో
క్షను నేఁ బిల్వఁగఁ బంచి కన్నకల సంతోషంబునం దెల్పినన్.

మ. అతఁ డానందముఁ జెంది నన్నుఁ గని యన్నా జాళువావైఁడికిన్
కృతకృత్యాంచితరత్న మబ్బినటు లయ్యె న్నీవు వాక్ప్రౌఢిమం
గృతి సేయంగఁ దొడంగు రామకథను గృష్ణుండు రాజౌటఁ బ్ర
స్తుతి గావింపఁగ మాకు శక్యమె భవత్పుణ్యప్రభావోన్నతుల్.

తే. అని కిరీటికి తోడైనయటుల, నమ్మహాకవి సాహాయ్య మాచరింపఁ
గృతి నొనర్పంగఁ బూనినయేను మొదట, నెంతు మద్వంశవిధ మది యెట్టు లనిన."

పాపరాజు కాలనిర్ణయము

దీనిని సూచించుట కీగ్రంథములో నేమియు నాధారము లేదు. కాని యీగ్రంథకర్త పుష్పగిరితిమ్మకవిసమకాలీనుఁ డని చెప్పి యుండు టంజేసి యతనికాలముంబట్టి యైనను దీనిని నిర్ణయింత మని యోచింపఁగా నతనిచరిత్రము నంతమాత్రముగానే యున్నది. అతనిపేరిట దశావతారచరిత్ర మను గ్రంథ మొకటి ప్రఖ్యాతి నంది యున్నది. అది యతనిచే రచిత మైనను ధరణీదేవుల రామమంత్రి పేరు బెట్టి రచియింపఁ బడినది. అం దితిమ్మకవిపే రైనను గానరాదు. ఇట్టిచో నేవిధముగ

దీనిని నిర్ణయింపఁగలమో నాకు బోధ కాకుండ నున్నది. దశావతార చరిత్రంబునుగూర్చి వ్రాయుచో నీవిషయమై సంపూర్ణముగ సంవాదించెదను. ప్రస్తుతములో మాత్రము లోకము వాడుకంబట్టి దానిని గ్రంథకర్త యగుపుష్పగిరి తిమ్మనయును, ధరణీదేవులరామమంత్రియును, కంకంటి పాపరాజును సమకాలీను లనియును వారందఱును కృష్ణరాయానంతర కాలములోఁ బెన్గొండ, చంద్రగిరి సంస్థానములలో నాధిపత్యముచేసిన వీరవేంకటపతిరాయనిమంత్రి యై యతనివలనఁ జామరయుగళమును, పల్యంకిక భద్రదంతి మొదలగు సన్మానముల నందిన మదగలతిమ్మ మంత్రిమనుమఁడగు రామమంత్రికాలములోనివారుగా నిర్ణయింపఁబడ వచ్చును. ఈమదగలరామమంత్రిపేరిటనే దశావతారచరిత్రము కృతి యియ్యఁ బడినది కావున నీపైకవు లందఱును శాలివాహనశకము పదు నేడవశతాబ్దారంభములోనివారుగా నూహింపఁబడవచ్చును.

పాపరాజుకవిత్వశయ్యాదులు

ఇతనికవిత్వము ప్రబంధకవులకవిత్వమురీతిని మిగులఁ బ్రౌఢిమ గలదియు రసవంత మైనదియు నని చెప్పవలసి యున్నది. కాని వ్యాకర ణములోమట్టుకుఁ గొన్నిస్ఖాలిత్యము లగపడును. ఇతఁడు ప్రబంధకవుల వలెఁ దదవసరశాస్త్రములన్నిటిని విశేషించి పరిశీలించినవాఁడును, విశేష పరిశ్రమ చేసినవాఁడును గాకపోవచ్చును. కవిత్వవ్యాసంగములోమట్టుకుఁ బరిశ్రమ కలవాఁ డౌటచేత ధారాశుద్ధియును, భావప్రకటనయందు సమర్థతయును, విశేషించి యున్నవి. దానిం దెల్పుట కొకటిరెండు పద్యముల నీక్రిందఁ జూపెదను.

ద్వితీయాశ్వాసము

"శా. వైదర్భీవిలసద్విలాసమునఁ జెల్వం బూని సత్శ్లోక్తి నెం
తే దీపించి కళింద జోజ్జ్వలరసా స్ఫూర్తిన్ మించి భద్రాత్మకం
బై దీవ్యద్ఘనలక్షణాశ్రయసమాఖ్యం గాంచుమత్కావ్య మా
హ్లాదం బిచ్చు గ్రహింపఁ గృష్ణునకు నర్హంబే కదా యెయ్యెడన్."

యమకము

సీ. చిత్రకూటమణీవిచిత్రకూటసుఖేటచిత్రకూటస్థలాసీనుఁ డగుచు
దండకాశరభ వేదండకాసరముఖోద్దండకాసరమృగధ్వంసి యగుచు
మానవారితపూజ్యమానవాసవిరాధమానవాదహిమోగ్రభానుఁ డగుచు
దానవాగ్నిభిదానిదానవార్యభయప్రదానవాక్పరితుష్టమాని యగుచు
గీ. దూషణాలాపఖరఖరదూషణామ, రేషణద్వేషణానేకశోషశాలి
భీషణాశనిఘోషణాశ్లేషణాస్త్ర, పోషణుఁడు మించె రఘువంశభూషణుండు.

ఆంధ్రము

సీ. చేకట్టుదోరపట్టి జపియించుమంత్రంబు వేయుఁజేతులతమ్మి వెలయునంచ
పలుకుఁగొమ్మకు జేనిఁ గలిగించుతొలిపెద్ద యీరేడుజగముల నేలుఱేఁడు
ప్రాబల్కుజవరాంద్రబలగంపుముచ్చట పెనునీటఁ దేలాడుపిన్నపాప
మపగొంగవలపుఁ దామరమీఁదియెలదేటి కలిమియొయ్యారినోముఫలంబు
తే. కటికచీఁకటివెల్లు నొక్కట వెలుంగు, మేటిరేద్రిమ్మరులగంటుపోటుబాటు
తోలఁ దమ్ములఁ బ్రోచుకన్దోయిఁ జూచు, వేల్పు కౌసల్యకొమరుఁడై వృద్ధిఁబొందె.

ముక్తపదగ్రస్తము

సీ. శ్రీకరముఖక్షీరాంబునిధిసోమ సోమముఖ్యామరస్తోమధామ
ధామదీప్రప్రశస్తప్రతాపోదార దారకవిత్వవిదారవీర
వీరప్రోష్ణప్రవీరరసాధార ధారణాభ్యాసచేతఃప్రచార
చారణశ్రీవిలాసనిరస్తరాజీవ జీవభావైక్యదృష్టిప్రదాన
తే. దానవప్రాణహృతిప్రాణతతిభుజంగ, జంగమస్థావరరచనాంచత్ప్రభావ
భావనాదూర బహుపావనావతార, తారకబ్రహ్మనామ కోదండరామ.

శ్రీ ర స్తు

క వి జీ వి త ము లు

ఆంధ్రపంచకావ్యకవులచారిత్రము

10

అల్లసాని పెద్దన

దీనిని విస్పష్టముగాఁ దెల్పుదృష్టాంతములు విశేషముగ లేవు. మనుచరిత్రములో నచ్చటచ్చట వివరించినసంగతులం బట్టి కొంచెము చారిత్రము సమకూర్పవలసి యున్నది. ఇతనిగ్రంథారంభస్తోత్రములం బట్టి స్మార్తుఁ డని తోఁచుచున్నది. స్మార్తులు సామాన్యముగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల సుమారరమావాగ్భవానులను వినాయకాదులను వర్ణించి పద్యములను రచియించెదరు. అట్లుగా నీతఁడును జెప్పెను. గాని తనగురుని వర్ణించిచెప్పిన యీక్రిందిపద్యమువలన నాతఁడు స్మార్తుఁడు కాఁడేమో యని తోఁచుచున్నది. ఆపద్య మెట్లన్నను:—

క. కొలుతు న్మద్గురు విద్యా, నిలయు న్గరుణాకటాక్షనిబిడజ్యోత్స్నా
దళితాశ్రితజనదురిత, చ్ఛలగాఢధ్వాంతసమితి శఠగోపయతిన్.

అనుదీనింబట్టి శఠగోపయతీంద్రునిశిష్యుఁ డైనట్లును వైష్ణవమత ప్రవిష్టుఁ డనియుం దోఁచెడిని.

ఈతఁడు నందవరీకు లనునియోగులలోనియొకవంశస్థుఁ డగు నల్లసాని చొక్కనమంత్రి కుమారుఁడు. రాయలయాస్థానకవిశేఖరుఁడు, ఆంధ్రమున కెంతయుఁ బ్రసిద్ధుఁడు. సంస్కృతమునంగూడ నసమానప్రజ్ఞ కలవాఁడు. ఈతనికిఁ బూర్వు లగుపురాణకవులును, కావ్యకవులును నొనరింపనిప్రబంధకవనమునకుఁ గ్రొత్తత్రోవ లీతఁడు కల్పించుటంజేసి యాంధ్రకవితాపితామహుఁ డని విఖ్యాతబిరుదు గల్గినది. ఈతని రాయలు

"క. హితుఁడవు చతురవచోనిధి, వతులపురాణాగమేతిహాసకథార్థ
స్మృతియుతుఁడ వంధ్రకవితా, పితామహుఁడ వెవ్వరీడు పేర్కొన నీకున్."

"చ. ఘనకరఘూర్జరీకుచయుగ క్రియ గూఢము గాక ద్రావిడీ
స్తనకతిఁ జేట గాక యఱచా టగు నాంధ్రవధూటిచొక్కపుం
జనుగవఁబోలె గూఢముగ జాటుఁదనంబును లేక యుండఁ జె
ప్పిన నదివో కవిత్వ మనిపించు నగిం చటు గాక యుండినన్."

"ఉ. ఆఱవలచన్నులంబలె బయల్పడనీయక ఘూర్జరాంగనా
గురుకుచయుగ్మముంబలె నిగూఢము కాక తెనుఁగుదేశపుం
గరితలచన్నులంబలె నొకానొక యించుక గానుపించినన్
సరసులు మెత్తు రక్కవితచందము నందముగా జగంబునన్."

అని. కృష్ణరాయఁడు పెద్దనకవిం జూచి తనపేరిటఁ గృతి రచియింప యత్నింపవలయు నని తలఁచుచుఁ గా నుత్సహించుచుండెనఁట ! అట్లుత్సహింపఁబడినను మంచిది రచియించెద నని కాలయాపన చేయుచుండెను గాని గ్రంథారంభముమాత్రము చేయఁబడదాయెను. ఒక నాఁడు పెద్దన యిట్లు కాలయాపన చేయుటకుఁ గారణ మేమి యుండు నని యూహించి యతనిం బిలువ నంపించి కృతి రచియింప నారంభించి నఁగాని తాను భుజియింప ననియు నాదినమునం గృతి యారంభింపక తప్పదనియును బలవంతపెట్టి చెప్పిన విని పెద్దన యిట్లనియె.

ఉ. నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చి యిచ్చు క
ప్పురవిడె మాత్మ కింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
ప్పరయురసజ్ఞు లూహ తెలియంగలలేఖక పాఠకోత్తము
ల్దొరికినఁ గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే.

అని నుడివిన రాయఁడు పెద్దన్న యభిప్రాయానుసారంబుగ నొక్క విశిష్టభవనంబును, గోకట మొదలగు నగ్రహారాదికము నిచ్చి సంతోష పెట్టెను. అనంతరము కృష్ణరాయఁడు మరలఁ బెద్దనకవివలనఁ గృతి నందు నిష్టము కలవాఁడై యిట్లనియె.

తే. సప్తసంతానములలోఁ బ్రశస్తిఁ గాంచి, ఖిలము కానట్టి దనది ధాత్రిఁ గృతియ కానఁ
గృతి రచింపుము మాకు శిరీషకుసుమ, పేశలసుధామయోక్తులఁ బెద్దనార్య.

పెద్దన దానికి సంతసించి "మనుచరిత్రం" బను నొకప్రబంధమును రచియించి తెచ్చెను. దానిని సాంతముగ విని కృష్ణరాయఁ డతనికి విశేషబహుమానంబు గావించెను. గ్రంథమునఁ బ్రబంధమునకు వలయు వర్ణన లన్నియు నున్నయవి. ఇందుఁ గల్పనలు శ్లేష విశేషముగ లేకుండనుండును. కొన్నిస్థలములు సంస్కృతజటిలములు. మఱికొన్నితావు లచ్చతెనుఁగుగలవి. కొన్నిమిశ్రంబులు. ఈతనియుభయభాషాపాండిత్య మాయాస్థలములఁ జూచినచో గోచరం బగును. అప్పటివారలలోఁగూడ నీతని కీడగువాఁ డీతఁడే యని చెప్పవచ్చును. "పెద్దన వలెఁ గృతిసెప్పినఁబెద్దన వలె" అనులోకోక్తియుం గల్గె. ఈకవికి జ్యోతిషంబునఁగూడ నసమానప్రజ్ఞ గలదు. ఆ విషయమునఁ బద్యము లచ్చుటచ్చుట నీగ్రంథముననే చూడనగును. సంస్కృతజటిలముగ నుండు పద్యము:—

క. నరనారాయణచరణాం, బురుహద్వయభద్రచిహ్నముద్రితబదరీ
తరుషండ మండలాంతర, సరణిం ధరణీసురుండు చనిచని యెదుటన్.

అన్యదేశ్యంబు లుంచి చెప్పినపద్యము

సీ. పచ్చనిహురుమంజిపనివాగె పక్కెర పారసిపల్లంబు పట్టపయము
రాణ నొప్పారుపైతాణంపుసింగిణీ తళుకులకోరీలతరకసంబు
మిహిపసిండిపరంజు మొహదాకెలంకుల తావుగుజ్జరివస్నె కేవడంబు
డాకెలంకునసిరాజీకరాచురికత్తి కుఱుగటఁ గ్రొవ్వాఁడిగోఱకలపాది
తే. పీలికుంచెకలాటంబు పేరజంబు, మణులమొగముట్టుఁ బన్నిసాహిణి యొకండు
కర్తయెదుటికిఁ గొనివచ్చె గంధవాహ, బాంధవం బగు నొకమహాసైంధవంబు

మిశ్రమున కుదాహరణము

సీ. బుద్ధీంద్రియక్షోభములకుఁ బెట్టనికోట విపదంబురాశికి వెక్కృతి గోడ
ఖలదురాలాపమార్గణవజ్రకవచంబు రణమహీస్థలికి శ్రీరామరక్ష
శాత్రవదుర్గర్వసంస్తంభనావధి మొనయుచింతాశ్రేణిమూఁకవిప్పు
యోగాదిసంసిద్ధు లొనఁగూర్చు పెన్నిధి తూలు నేకాకులతోడునీడ
తే. సకలసుగుణప్రధానంబు సకలకార్య, జాలసాఫల్యకరణైకసాధనంబు
ధైర్యగుణ మట్టిధైర్యంబుఁ దక్కి పాఱఁ, దత్తరింతురె యకటమీతరమువారు.

ఈ పెద్దనయే యపుడపుడు కృష్ణరాయలపై రచియించినచాటుధారపద్యములు కొన్ని గలవు. వాని నిచ్చోఁ వివరింతము:—

మ. [illegible] కృష్ణరాయలభుజాశాతాసిచే బడ్డసు
[illegible]కోటి యవనవ్రాతంబు సప్తాశ్వమా
[illegible] శబాసహోహారిహారంగా ఖూఖూఖోడాకితే
[illegible] బాయిరే మలికి యందు ర్మింటికిన్ బోవుచున్.

మ. రాయగ్రామణి కృష్ణరాయ భవదుగ్రక్రూరఖడ్గాహిచే
గాయం బూడ్చి కళింగదేశనృపతుల్ కానిర్ఝరీపోషణీ
మాయాభీకు ముటాకులోకుహాటు శేమాయాసటాజాహిరే
మాయాస్త్రేయమడే యటంద్రు దివి రంభాజారునిన్ యత్తునిన్.

శా. వీరాగ్రేసర కృష్ణరాయ నృపతే త్వద్వైరికాంతా వనే
ధావంత్యః కుచయానరోమలతికావ్యాహారలీలాభృతః,
ప్రాప్తాన్ కోకమదేభపన్నగశుకాన్ రుంధంతి వక్త్రేందునా
మధ్యేనాపి కచేన కంకణలసద్వైవస్వర్ణరత్నైరపి.

సీ. చిలుకపూసలు గూర్చు చెలువైనపూదండ దండాటగలవేల్పు తపసికొండ
కొండాటములను జిక్కులు పెట్టుజడదారి దారితప్పక గట్టుజీరునలుగు
నలుగుటింటికి వెన్నుఁ డిలకుఁ దెచ్చినచెట్టు చెట్టుగొట్టఁగఁ జేయుచెలువతోడు
తోడు క్రీడికి నైనదొరతోడఁబుట్టువు పుట్టులిబ్బులకానిపొందుకాఁడు
తే. కా[illegible]రక్షించినఘనునితల్లి, తల్లిబిడ్డలఁ బెండ్లాడు గొల్లమనికి
మనికికంబుల నీడేర్చుఘనులవిందు, విందు సత్కీర్తి నరసింహవిభునికృష్ణ."

మనుచరిత్రలో నల్లసానిపెద్దన యీక్రింది విధముగఁ గృష్ణరాయని వినుతించెను. ఎట్లన్నను:—

సీ. ఉదయాచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వనికుమారతకుఁ గ్రౌంచాచలరాజ మయ్యె
నావాడపతిశకంధరసింధురాధ్యక్షు లరిగాఁపు లెవ్వానిఖరతరాసి
కాపంచగౌడధాత్రీపదం బెవ్వని కసివాఱుగా నేఁగునట్టిబయలు
సకలయాచకజనాశాపూర్తి కెవ్వాని ఘనభుజాదండంబు కల్పశాఖి
తే. ప్రబలరాజాధిరాజవీరప్రతాప, రాజపరమేశబిరుదవిభ్రాజి యెవ్వఁ
డట్టిశ్రీకృష్ణదేవరాయాగ్రగణ్యుఁ, డొక్కనాఁడు కుతూహలం బుప్పతిల్ల."

ఆనుసీసపద్యమువలన మనుచరిత్రము కృతి నందునాఁటికె కృష్ణరాయలు "ఉదయగిరిసీమ" ను జయించె ననియు నావాడశకంధరసింధు దేశాధిపతులు కప్పము నిచ్చుచుండి రనియుఁ బంచగౌడులదేశముపై ననేక పర్యాయములు దండయాత్రలు చేసె ననియు రాజాధిరాజ వీరప్రతాపరాజపరమేశ్వర బిరుదులు గల్గియుండె ననియుం దేలినది.

ఈకవి రాయల సభాస్థలిలో ననేకసమస్యలు పూర్తి సేయుచు ననేకసమస్య లితరకవుల కిచ్చుచు విద్యావినోదంబులు పెక్కులు సేయుచుండును. వానిలో నీతఁ డితరుల నడిగినవానిం గొన్నిటి నిట వివరింతము. ఒకానొకదినంబున రాధామాధవుం డనుకవిశిఖామణి రాయలఁ జూడఁ జనుదెంచినఁ బరీక్షింప నితఁడు నియమింపఁబడియె. అతనిసామర్థ్యాతిశయంబు చూడ నగరు, తొగరు, వగరు, తగరు అనుపదంబులు ప్రాసస్థానంబులం దుంచి శ్రీరాము లరణ్యవాసంబున కేఁగునట్లుగవర్ణింపు మని యడిగెను. దాని కాతఁడు వల్లె యని:—

"చ. నగరు పగాయె నింక విపినంబుల కేఁగుదు రాజ్యకాంక్షకుం
దగరు కుమారులార యని తల్లి వగ ల్మిగులంగఁ దోఁపఁగాఁ
దొగరున రక్షఁ గట్టి మదిఁ దోఁచక గద్గదఖిన్నకంఠియై
వగరుపుచున్నఁ జూచి రఘువంశవరేణ్యుఁడు తల్లి కిట్లనున్."

అని చదివిన నీతఁడు మెచ్చి "యోయీ భాగవతంబులోనికథ కావలయును" అనఁడు వల్లె యని యాతఁడు:—

"చ. తొగరుచి కన్నుదోయిఁ గడుఁ దోఁపఁగ గర్ణుఁడు భీమసేనుపైఁ
దగరు ధరాధరంబు పడిఁ దాఁకినభంగినిఁ దాఁకి నొచ్చిన
న్వగరుపుచుక్ వెనం బరుగువాఱిన నచ్చటిరాజలోకము
ల్నగరు సుయోధనాజ్ఞ మది నాటుటఁ జేసి ధరాతలేశ్వరా."

ఆనుడుఁ బెద్దన యేదీ? భాగవతంబునఁ జెప్పు మనుడు నాతఁ డిట్లనియె:—

"చ. వగరుపుమాత్రమే పరుఁడు వశ్యుఁడు గాఁడు సఖీసఖీస్వమె
న్నగరుడవాహనుండు మము నాఁ డటు డించుట లెల్ల యంధవా
తగ రని కాక మోహపులతాతనులైన పడంగఁ జూతురే
తొగరుచి యోషధీశునకుఁ దోఁచునె యుమ్మలికంబు మానునే."

అని చదివినయాతనియాశుధార కెంతయు నలరి రాయలకడ నాతని నెంతయు శ్లాఘించెను. రాయఁడు నాతనికి విశేషసన్మానంబు నేసి పుచ్చెను.

ఈపెద్దన పూర్తిచేసినపద్యంబు లనన్యభేదంబులు. ఒకానొక దినంబున రాయం డొక పెండేరంబు దెచ్చియాస్థానంబునం దుంచి యాం

తెనుఁగునందును సంస్కృతమందును గవిత్వము సమానముగఁ జెప్పఁ గలవారలు కేవలం గైకొనం దగుదు రనియు. దానికి సభలోనిపండితు లందఱు నాలోచించుచుండిరి. అంత నీయాంధ్రకవితాపితామహుఁడు లేచి నిలిచి యీ క్రిందిపద్యముఁ జదివె. దానికి సభ్యులందఱును మెచ్చి గండపెండేర మీతనికిఁ దగు ననిరి. నాఁటనుండియు నీతనికిఁ "గవిగండ" భేరి బిరుదు గల్గినది. ఈతఁడు చెప్పినపద్యమును "ఆంధ్రకవితాపితామహుని సింహావలోకనము" అని యందురు. అది యుత్పలమాలికా వృత్తమాలిక. ఎద్ది యనినః—

ఉ. పూఁతమెఱుంగులుం బసఁగుపూఁపబెడంగులు సూపునట్టివా
కైతలు జగ్గుసిగ్గు నెనగావలెఁ గమ్మన కమ్మనవ్వలెన్
రాతిరియుం బవల్ మఱపురాదను నాచెలియోరజంపుని
ద్దాతరితీపులం బలెను దారసిలన్వలె లోఁ దలంచినన్
బ్రాఁతిగఁ బైకొనన్వలెను బైదలి కుత్తుకలోనిపల్లటీ
కూఁత లనన్వలెన్ సొగసుకోర్కులు గావలె నాలకించినన్
జేతుల కప్పళించి కౌఁగిటను జేర్చినముద్దులచిన్ని పొన్ని మే
ల్పూఁతలచన్నుదోయివలె ముచ్చట గావలె విచ్చిచూచినం
జేతొరపున్నమిన్నల మిటారపుముద్దులగుమ్మకమ్మనౌ
వాతెఱదొండపంటివలె వాచవి గావలెఁ బంట నూఁదినన్
బ్రాఁతిగ మ్మిచాలిదొరకై జవటాడెడుగబ్బిగుబ్బపై
ప్రాఁకలనున్న కాయసరిఁ బోల్చెడికిన్నరమెట్టుబంతిసం
గాతపు సన్నతంతిబయకారపుకన్నడ గౌలవంతికా
సాతతతానతానలపసం దివుటాడెడిగోటమీటుబల్
మ్రోఁత లనన్వలెన్ వలపు మొల్లము గావలె నచ్చ తెన్గు లీ
రీతిని సంస్కృతం బుపచరించినపట్టున భారతీవధూ
టీశపనీయగర్భనికటీభవదానసుపర్వసాహితీ
హాటికనాట్యగప్రకర భారతభారత సమ్యగప్రభా
శీతనగాత్మజాహృదయశేఖరశీతమయూఖరేఖికా
పాతకఖి క్రప్రూరబహుభంగఘుమంఘుమఘుంఘుమార్భటీ
జాతకతాళయుగ్మలయసంగవిడంబి విడంబికామృదం
గాతతలేహికక్షతహతహాధిత గానసతానదింధిమి

వ్రాతలయానుగుణ్యపదహారికుహూద్వహహారిక్షోభితా
నూతనఘల్లులాచరణ నూపురజాలఝుళీమరందస
ఘాతవియద్ధునీ చకచక ద్వికచోత్పలసారసంగ్రహా
యాతకుమారగంధవహహారిసుగంధవిలాసయుక్తిమైఁ
జేతము చల్లచేయవలెఁ జిల్లనఁ జల్లవలెన్ మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీఫలమధుద్రవగోఘృతపాయసప్రసా
రాతిరసప్రసారరుచిరప్రతిగావలె సారెసారెకున్.

పాఠాంతరము

ఉ. మా. పూఁతమెఱుంగులున్ పసరుపూఁపజెడంగులుఁ జూపునట్టివా
కైతలు జగ్గునిగ్గు సెనగావలెఁ గమ్మనఁ గమ్మనన్వలెన్
రాతిరియున్ బవల్మఱపురానిహాయల్చెలి యారజంపుని
ద్రాతరితీపులు న్బలెను దారసిలన్వలె లోఁ దలంచినం
డాతోడ నున్న మిన్నలమిటారపు ముద్దులగుమ్మకమ్మ నా
వాతెఱదొండపంటివలె వాచవి గావలెఁ బంట నూఁదినన్
జేతులకొద్ది కౌఁగిటను జేర్చినకన్నియ చిన్నిపొన్నిమే
ల్మూఁతలచన్నుదోయివలె ముచ్చటకావలెఁ బట్టిచూచినం
బాఁతిగఁ బైకొన న్వలపుఁ బైదలికుత్తుకలోనిపల్లటీ
కూఁతలునున్నలెన్ సొగసుకోర్కులు గావలె నాలకించినం
గాతలతమ్మిచూలి దొరకైవసపుంజవరాలిసిబ్బెపు
న్మే తెలియుబ్బరంపు జిగినిబ్బరపుబ్బుగుబ్బిగుబ్బపాం
బూఁతలనున్న కాయసరి పోఁడిమికిన్నెర మెట్టుబాతిసం
గాతపుసన్నతంతిబయవారపుకన్నడ, గౌళ, పంతుకా
సాతత తాన తానలపసం దివుటాడెడు గోటమీటులన్
మ్రోఁత లనన్వలెన్ హరువు మొల్లము గావలె నచ్చ తెన్గు లీ
రీతిగ సంస్కృతంబు పచరించినపట్టున భారతీవధూ
టీతపనీయగర్భనికటీభవదాసనపర్వసాహితీ
ఘోలికనాట్యకప్రకర భారతభారత సమ్మతప్రభా
శీతనగాత్మజాగిరిశశేఖరశీతమయూఖరేఖికా
పాతసుధాప్రపూరబహుభంగ ఘుమంఘుమఘుంఘుమార్భటీ
జాతకతాళయుగ్మలయ సంగతి చుంచు విపంచికామృదం
గాతతతత్తతాధిహిత హాధిత దంధణుధాణుదింధిమి
వ్రాతలయానుగుణ్య పదవారికుహూద్వహహారికింకిణీ
నూతనఘల్లులాచరణ నూపురఝూళఝళీకరాబ్జసం

ఘూకవియుద్ధనీచకచసద్వికచోత్పలసారసంగ్రహా
యాతకుమారగంధవహహారిసుగంధవిలాసకృత్యమై
చేతము చల్లఁజేయవలెఁ జిల్లునఁ జల్లవలె న్మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీమధుమధుద్రవ గోఘృత పాయసప్రసా
రాతిరసప్రసారరుచిరప్రతి గావలె సారెసారెకున్."

అనునీపద్యంబుఁ జదివిన పెద్దనకవిని రాజులు సభ్యులును నెంతయుఁ గొనియాడి యతనియాశుధారం గీర్తించి యీయందెను ధరింప నతఁడే సమర్థుం డనిరి. అపుడు కృష్ణరాయం డాకవిగండపెండేరముంగొని యాతనిపాదంబు పట్టికొని దానిం దొడిగెను. దానికి సభ్యులందఱును సంతసిల్లిరి. ఇట్లు గౌరవించినరాజుం గాంచి పెద్దన విశేషానందముతో నాతని నొకపద్యంబు చెప్పి దీవించెను. అదెట్లనిన:—

పంచపాది

శా. శ్రీరాజ్యోదధియందు యోగసరణిం జిచ్ఛక్తిఁ బ్రాపించి త
స్ఫారాజస్రసుపద్మగోచకలసద్గోరాజగోలోకతా
న్ఫారాలోకనతేజగాత్రచలనస్వాంతాద్రిదంభోళికృ
త్సారజ్ఞానసనందనాదిమునిబృందాధిక్యసామర్థ్యవాః
పూరాకారత నిద్రఁ జెందుకరుణాంభోరాశి నిన్ బ్రోవుతన్.

ఈ పెద్దనకడ నొకభట్టు చిరకాలము విద్యాభ్యాసము సేయుచుండెను. ఈచిన్నవాఁడు విద్యకఱచుటయందు మిగుల శ్రద్ధాళుఁడై యుండువాఁడు కావున నీతనియెడఁ బెద్దనకు నెక్కుడుప్రేమ యుండి విద్యామర్మముల నన్నింటిం గ్రమక్రమంబుగ బోధించెను. ఇట్లుండ నొకనాఁటి రేయిఁ బెద్దనపరుండియుండి యొకానొకవర్ణనాంశంబూహించుచుండెను. అపుడీభట్టు గురునిపాదసేవ సేయుచుండి స్వామీ! మీరూహించు వర్ణనకు బాధకంబు గలదు. దాని నింకొకవిధంబున నూహింపుఁడని తత్స్వభం బెఱింగించె. దాని విని యత్యాశ్చర్యంబునఁ బెద్దన యిట్లు చింతించెను. "అహాహా! నాకుం దోఁచనియీకఠినవర్ణనం బీతఁ డూహించుటచే వీనిమనోదార్ఢ్యంబు విశేషంబని తెలియుచున్నది. వీఁడు మత్సముం

డయ్యెను. కావున శుశ్రూషార్హుండుగాఁడు" అని వానిం జూచి రోయీ! యిఁక నాపాదములు ముట్టకుము; ఇంటికడనే యుండి పాఠములు చింతన సేయుచుండుము; రాజదర్శనార్థము నిన్నుఁ దోడ్కొని పోయెదను" అని దానికిఁ దగు నుపాయ మన్వేషింపుచుఁ గొంత చింతించి పర్యాయంబున నాలోచింత మని నిశ్చయించి భట్టుం జూచి నేను లేకుండ రాజకడకుఁ జనవల దని తెల్పి తా నివసించెను. అంత భట్టు తనప్రజ్ఞావిశేషములు పెద్దనకే యధికముగఁ దోఁచుట తెలిసికొని మిక్కిలి సంతసించి రాజదర్శనమునకుఁ జనఁ దనలోఁ దా నిట్లు చింతించె. "పెద్దన నన్నుఁ దా లేనపుడు రాజుకడ కరుగవల దనెను. దీనికిఁ గారణం బేమి. నాకు విశేషసన్మానము గల్గు ననియెంచి కానోపును. ఇట్టి వాని నమ్మినఁ గార్యం బేమి? కావున నే నిపుడు రాజుకడ కేఁగి మద్వృత్తాంతం బాతని కెఱింగించి వచ్చెద. ఉదయమైన నీతం డేదేనియంకిలి గావింపనోపును." అని యెంచి తత్క్షణంబ బయలు వెడలి నగరు చేరం జని తనవార్త రాజునకుఁ బంపిన నాతఁడు కవి వచ్చె నని విని సంతసించి యపుడు సముయం బొసంగిన నీభట్టు కట్టెదుట నిలిచి కైవారంబు సేసి "కుంజరయూథంబు దోమకుత్తుక సొచ్చెన్" అనునట్లు తా నంతవఱకుఁ బ్రసిద్ధిలేక పెద్దనగృహంబున నుంటి ననియు నాకెన్నఁడును నాతఁడు దేవరదర్శనలాభము గల్గున ట్లొనరించియుండలే దనియు నింతియ కాక తనకుఁ దెలియకుండ దర్శనంబునకుఁ బోవల దనియుఁ దెల్పిన నాతఁడు నిద్రించుతఱిఁ గనుమొఱఁగి వచ్చితి నని యాతనివలని భయం బభినయించుచుండెను. అదివిని రాజు కొంచె మాలోచించి పెద్దన యిట్లొనర్చునా యనుకొని యయినను సంగతి నరయవలయుఁ బెద్దన నిటకుఁ దోడ్కొని రమ్మని భృత్యులకుం దెల్పెను. వారును వేగంబున వచ్చి నిద్రపోవుచున్న పెద్దనను లేపి రాజాజ్ఞఁ దెల్పిన నాతఁడట్టిసమయమున బ్రభుఁడు రాఁబంచుటకుఁ గారణం బేమని యూహించి తనశిష్యుం బిలిచెను. వాఁ డట లేకుంటచే రాజకడ నెవ్వ రుండి రని

ఫటులతో ముచ్చటింప వా రెవ్వఁడో యొకభట్టున్నాఁ డని పల్కిరి. దానిచే వాఁడే తనశిష్యుఁ డనియును రాజు తన్నిమిత్తంబుగఁ దనకు వస్త్రమానము పంచె ననియు నిశ్చయించి రాజుకడ కరుదెంచి యెదుట నిలువంబడియె. అపుడు రా జాతనిం జూచి "కుంజరయూథంబు దోమ కుత్తుకఁ జొచ్చెన్" అని సమస్య యిచ్చె. పెద్దన దాని విని యది భట్టు కవిసమస్యగ నూహించి యాతనిం దప్పక చూచి:—

"క. గంజాయి త్రాగి తురకల, సంజాతులఁ గూడి కల్లు చవిగన్నావా
లంజలకొడకా యేటికిఁ, గుంజరయూథంబు దోమకుత్తుక సొచ్చెన్."

అని రోషంబుతో ననినపెద్దనం గని రాజు నవ్వి యిదినాసమస్య. నన్నుం జూచి సంపూర్ణము సేయు మనుడుఁ జిత్త మని యి ట్లనియె:—

"క. రంజన చెడి పాండవు లరి, భంజనులై విరటుకొల్వుపాలైరి కటా
సంజయ! విధి నేమందును, గుంజరయూథంబు దోమకుత్తుక సొచ్చెన్."

అని యిట్లు పూర్ణము సేసిన నాతనిసమయస్ఫురణమునకు రాయం డెంతే ప్రస్తావించె, శయనింపఁ బోయెను. అని యాతని వీడ్కొలిపి భట్టుం జూచి దయతో ని ట్లనియె. ఓయీ! నీవు భయ మందకుము. నన్నుఁ గంటికి ఱెప్పయుంబలె నాతనివలన హాని లేకుండ రక్షించె దను. ఇంతటికిఁ బొమ్మని యాతనిఁ బనిచి తాను నారాత్రి నిదురించి మఱు నాఁడు రేపకడ లేచి యాస్థానమునకు వచ్చి నిండోలగంబుండి భట్టును రావించి సభ్యుల కాతనిం జూపి "యీతని మనయాస్థానపండితులలో నొకనిగ నియమించితిమి. కావున నీతనియెడఁగూడ నాస్థానపండితులకుం జూపుగౌరవమే చూపవలయు" ననియెను. దానికి వారందఱును సమ్మ తించిరి.

భట్టుట్లు రాజసన్మానము గాంచి విఱ్ఱవీఁగి విద్వజ్జనమును లెక్కింపక యుండెనఁట. ఇట్లుండఁ గొంతకాలంబు సనె. అపు డీతఁడు రాజాను గ్రహము విశేషముగఁ దనయెడఁ గల్గిన ట్లందఱకుం జూపఁ గోరి యొకా

నొకదినంబున తేనిం బ్రార్థించి తనయిష్టానుసారముగా నొకకార్యము నడపుఁడనియె. దానికి రాజు సమ్మతించి యేమికార్య మనుడు నిట్లనియె "చమత్కారార్థముగ మనయాస్థానములోని కొందఱుకవులను మీయాజ్ఞ యని తెల్పి సభకు రాఁగూడ దని నుడివెదను. ఇదియ నాయభీష్ట"మనియె. దానికి రాయఁడును సమ్మతించెను. అపుడు భట్టు సభలోఁ నిలిచి కొందఱి నామములు చదివి వీరిని ప్రభుఁ డాస్థానమునకు మరల రా నుత్తరం బిచ్చువఱకు వీర లిచటికి రావల దని తెల్పి యిదియు రాజాజ్ఞయే యనియె. రాజాజ్ఞయనుటంజేసి యలంఘనీయము గావున వల్లె యని వారందఱును నాస్థానంబు వాసి చనిరి. వారిలోఁ బెద్దన మొదలగుకవు లుండిరి. వీ రందఱును గారణం బేమియు లేక రా జిట్లాజ్ఞ యొసంగుటకుఁ జింతించి యిది భట్టుచేత నైనదే కాని యింకొకటి కాదని నిశ్చయించి ముక్కుతిమ్మనయింటికిం జని యచ్చోఁ గూర్చుండి భట్టుచెట్టలు దలంచుచుండిరి. ఇట్లుండఁ గొంతతడవునకు భ ట్టందలం బెక్కి యా వీథిం జనుచుండె. తిమ్మనవాకిట నున్నకవికోటి యాతనికి దృష్టిగోచరం బయ్యె. వారిం జూచి నిజప్రభావము వర్ణించికొని మాధవుం డనుతన భటునిం బిలిచి యి ట్లనియె:—

"వాకిటి కావలితిమ్మన, వాకిటికవికోటి మాధవా కిటికోటే"

అని నగిన విని పెద్దన క్రుద్ధుండై యద్దిరె భట్టెట్టికాఱు లఱచుచున్నాఁడు! చూడుఁడు? వీనికండక్రొవ్వు. మాటలో నైన వీనికి మనము చాల మని తలంచుచున్నాఁడు. తగునుత్తరం బిచ్చెదంగాక యని లేచి యెలుఁగెత్తి యాతని నుద్దేశించి:—

"క. ప్రాకృతసంస్కృతఘుర్ఘుర, మూకీకృతకుకవితుంగముస్తాతతికిన్
వాకిటికావలితిమ్మన, వాకిటికవికోటి మాధవా కిటికోటే."

అనుడుఁ బెద్దన గర్వాపవమున కులికి మాఱు పలుక నోరాడకున్న భట్టు తనత్రోవం జని మఱునాఁ డావృత్తాంతమంతయు రాజునకుం

చెప్పె. వారి వీరి ధర్మము దప్పినమనకు వారా భయముపడువారు? పెద్దల మాటకు లొక్కించుట మహాపరాధము, అని యూహించె.

ఒకనాఁడు కృష్ణరాయఁడు గజారోహణముఁ జేసి వాహ్యాళి వెడలి పెద్దనకవి పైనుండి వచ్చుచు నొకసందుమలుపుఁ దిరుగునపుడు రాజును మిక్కిలి సమీపమునఁ జూచి భయవినయములు చూపుచు నిలువంబడినఁ గృష్ణరాయఁడు తనలోపమునకు క్షమాపణముఁ జెప్పుట కిదియే సమయ మని యెంచి పెద్దనకవిని దనయేనుఁగుపై గౌరవముగా నెక్కించుకొని లోకములోనివర్తమానము లెట్లున్నవి? అని అడుగుడుఁ పెద్దన యాతని కిట్లనియె:—

మ. గవనుల్ బల్లిదమయ్యె ఢిల్లికిని మక్కాకోట మేటయ్యె నీ
భువనం జెల్లనదల్చి పుచ్చె ననఁగా బోలేరు సందేరులన్
దవసం బెక్కె బెడందకోటపురకాంతాగర్భనిర్భేదన
శ్రవణంబయ్యె భవత్ప్రతాపజయవార్తల్ కృష్ణరాయాధిపా.

అని పెద్దన చదువఁగా రాయలు మిగుల సంతసించి యతనికిఁ గనకాభరణం బొక్కదాని నిచ్చి యనంతర మతనిఁ దోల్లింటికంటె విశేషముగ మన్నించుచుండెను. ఈ వృత్తాంతమునె యీపెద్దన కృష్ణరాయ నిర్యాణానంతరము చెప్పిన.

'ఎదురైనచోఁ దనమదకరీంద్రము నిల్పి కేలూఁతయొసఁగి యెక్కించుకొనియె."

అనుపద్యములో సూచించెను

ఇట్లుగా విద్యావినోదములు పెక్కులు గావించి కృష్ణరాయఁడు స్వర్గమునకుం జనినయనంతర మీరాయలసంస్థానములోఁ గల్గినతొందర నింకొకచోఁ జెప్పియేయున్నారము. అట్టిసమయమునఁ బెద్దన శత్రురాజులపై ననేకపద్యంబులం జెప్పె ననియు నట్టిపద్యములవలనఁ గొన్ని తొందరలు నివారితము లయ్యె ననియును గలదు. ఆపద్యములలోఁ గొన్ని మన కిప్పుడు సంప్రాప్తము లైనవి. వానికిఁ గలకథను వానిని వివరించెదను. ఎట్లంటేని:—

కృష్ణరాయలు గతించినపిమ్మటఁ గటకాధిపుఁ డగుగజపతి విజయనగరము (ఆనెగొందిపై) దండెత్తి వచ్చి తత్పట్టణసమీపములో విడిసెను. దానికిఁ బ్రజలందఱును మిగుల భయముపడఁ దొడఁగిరి. అది చూచి పెద్దనామాత్యుఁడు గజపతికడకుం బోయి యీక్రిందిపద్యమును జదివి నెట్లన్నను:—

సీ. రాయరాహుత్తమండ రాచవేఁటకు వచ్చి యారట్లకోట గోరాడునాఁడు
క్ష్మాతలేశ్వరపాలసార్వభౌముఁడు కంచుతలుపులఁ గరుల డీకొలుపునాఁడు
వెలిగోలసింహంబు చేరి దిక్కృతిఁ జేసి సింహాద్రిజయశిలఁ జేర్చునాఁడు
గండికోటమరాజు గండపెండేరంబుకాఁలితొ నొదంబడఁ గూర్చునాఁడు
తే. నొసలెముంగవా చచ్చితో యూరలేవొ, చేరఁజాలక తొలఁగితో జీర్ణమైతొ
కందరాజ్యంబుచొచ్చితే గజపతీంద్ర, తెలిచినిలుకుక్క సొచ్చిన తెఱఁగుగాదు.

అనునీపద్యమును విని గజపతి సిగ్గుపడి తాను గారణాంతరమున వచ్చితిం గాని వేఱు కా దని చెప్పి తనదేశమునకు మఱలె నని ప్రతీతి గలదు.

కృష్ణరాయనియల్లుం డగురామరాజు రాజ్యము చేయుతఱినొక వెలయాలు మైసూరుదేశమునుండి వచ్చినది. దానివిద్యావిశేషములకు రామరా జెంతయు నలరి దాని నచ్చోఁ దనసుగా నిల్పుటకు యత్నించెను. ఆవృత్తాంతము కృష్ణరాయనికూఁతురు విని యట్టిపని నివారింపఁ బెద్దనకు వర్తమానము పంపినది. అతఁడును దగుసమయముం జూచుచుండెను. ఇట్లుండ రామరా జొకదినమున సభ చేయించి యావెలయాలివిద్యం బరీక్షింప నిర్ణయించి పెద్దనమొదలగుపెద్దల రావించెను. అట్టివిద్వత్సభలో నాగణికాశిఖామణి గానంబునం గల తనప్రావీణ్యమును జూపి సభికులమనంబు నలరించినది.

దానికి రామరా జెంతయు సంతసించి పెద్దనదిక్కు మొగంబై జ్ఞానగానసమర్థ్యముల వర్ణించి సభను నానందింపఁజేయు మనుడుఁ బెద్దన సకరుణంబుగా ని ట్లనియె. "ఓరాజేంద్రా! నేను కృష్ణరాయఁడు

కినింబట్టి చూడఁగాఁ దిమ్మకవి కౌశికగోత్రుఁ డగునార్వేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁ డనియును, వీరిగృహనామము నందివా రనియును, తండ్రి పేరు సింగన యనియును, తల్లి పేరు తిమ్మాంబ యనియును తేలుచున్నది. ఇతని మేనమామపేరు మలయమారుతకవి. ఈమలయ మారుతకవీంద్రుఁడు సకలవిద్యావివేకచతురుఁ డని ప్రబోధచంద్రోదయ వ్యాఖ్యానముఖంబునంగూడ వ్రాయఁబడినది. ఇతని గ్రంథము లెవ్వియో యింకను మనకు గోచరము గాకున్నవి.

తిమ్మకవి గ్రంథారంభములోఁ దాను మొదట రాజాజ్ఞానుసార ముగ నీపారిజాతాపహరణగ్రంథము రచియింపకుండుటంబట్టి యట్టిపంద్యము చెప్పఁడయ్యె. అనంతరము రాజు దానిం గృతి నందినాఁడు కావునఁ దన కాతనివలనం గలిగినవిశేషాదికము వక్కాణించి యుండెను. అందుఁ జతురంతయానమహాగ్రహారముం జెందెను. ఈతఁ డఘోరశివ గురునిశిష్యుం డని వ్రాసియుండుటంబట్టి దక్షిణామూర్తిమంత్రోపాసనాపరుం డని తెలియవలయును. ఇట్టి శైవోపాసనమునం గల్గిన ప్రతిభవలననే తా నీగ్రంథమును రచియించితి నని మఱియు విస్పష్ట మగుకొఱకు వ్వాసాంతగద్యములో "శ్రీమదుమామహేశ్వరలబ్ధసారసారస్వతాభినంది" అని వ్రాసియుండె. ఇతఁడె కాక యితనివంశ్యులలో మఱికొందఱు గూడ నీదక్షిణామూర్తి నుపాసించినట్లు కానుపించును. ఈదక్షిణా మూర్తి నుపాసించువారికిఁ గవిత్వప్రౌఢిమయే కాక విజ్ఞానసంపత్తియుం గల్గునని చెప్పుటకు శంకరాచార్యాదులే చాలియున్నారు.

పారిజాతాపహరణము

కృష్ణరాయలపేరిటఁ గృతి యీఁబడినపారిజాతాపహరణగ్రంథ రచనమున నొకచిత్రమయినకథ గలదు. ఒకానొకదినమున రాయలు రాత్రి భోజనానంతరము పండితజనగోష్ఠిచే సభలో నిశీథముదనుక నుండి పుస్తకము చాలించి శయ్యాగృహంబునకుఁ జనియె. అచ్చో పాత్రి కష్టమహిషి యంతకుమున్న హంసతూలికాతల్పమునం గూర్చుండి చెలులతో ముచ్చటలాడుచు భర్త్రాగమనంబు వీక్షించుచుండి నిశీథ

మయ్యెం గావున నాపె నిద్రాభరంబునకు నోపఁజాలక పరాకున వ్యత్యస్తముగ శయనించినది. అత్తఱిఁ జెలు లాపెపై నొక్కపటము గప్పి యథేచ్ఛం జనిరి. కృష్ణరాయం డంతఃపురంబున కేతెంచి స్వతల్పమునఁ దొంటియట్ల శయనించె. ఇట్లుండ ననంతరము వ్యత్య స్తశయాన యైననిజమహిషి పాదనూపురరవం బాతనికిఁ గర్ణగోచరం బయ్యెను. తోడనే దిగ్గన లేచి మంచమునలుగెలంకులఁ బరికించి యచ్చోఁ బాదము లుంచి నిద్రించుభార్యం గాంచి కారణ మూహిం చుచుఁ గొంతవఱకుఁ దెలిసి కోపించి తనలోఁ దా నిట్లనియె. "అద్దిరే యింతు లెంత మొఱకులు. ఆలస్యము చేసితి నని నాపై నలిగినది గాఁ బోలు. కోపించినఁ గోపించుఁ గాక నను నవమానింపఁ దలంపఁ దా నెంత టిది? ఇట్టియనుచితకృత్యమున కుద్యోగించినచో నొకపరి దండించిన ముం చెన్నఁ డిట్టిచెట్టలఁ జేయదు" అని పండ్లు పటపటం గొఱికి క్రూర దండనోపాయం బన్వేషింపుచు "భార్యాదండః, పృథక్ఛయ్యా" అని యున్నది గావున నట్లే చేసెదంగాక యని యచ్చోటు వాసి యింకొక భవనంబునకుం జని యచట శయనించెను. అనంతర మిట నాసాధ్వీమ తల్లి యెల్లవృత్తాంతమును జెలికత్తియలవలన విని మనమున మిగుల దిగు లొంది కర్జంబు గానక యూరకుండెను. అట్లు గొన్ని దినములు గడచినవి.

ఇట్టివృత్తాంతము నంతయు నాపెయరణపుకవి యగుముక్కు తిమ్మన (నంది తిమ్మన) చూచాయగ గ్రహించి వైళంబ పట్టమహిషికడ కరుదెంచి "తల్లీ! నీమొగము తొంటితేజంబున నుండలేదు. దుర్లభ కార్యమును జింతించుచున్నట్లు గాన్పించు. నే నుండ మీ రిట్లు చింతింప నేల? వృత్తాంత మెట్టిది యైన సెలవిం" డనుడు రాజమహిషి "యంతః పురరహస్యములు వెలువరించినచోఁ బ్రాణహాని యగును. నాపుణ్య మెట్లున్నదో య ట్లగును. వృథావిచారం బేల?" యనుడు నాతఁ డిట్ల నియె. "తల్లీ! పుత్త్రుఁడు రహస్యము నీకంటెను గుప్తముగ నుంచి

కార్యము సాధకముగం బగుటకు యత్నించు నని నమ్ముము. నీపితృ యుండ నైన నేను నీ కింతమాత్ర ముపకారము నీయిష్టానుసారముగ నొన రింపఁ జేయకున్నచో నీచెంత నుండులాభం బేది?" అనుతిమ్మనపల్కు లాలించి యామె కన్నీ రొలుక నేడ్చుచుఁ గడచినవృత్తాంత మా మూలాగ్రముగఁ జెప్పినది. దాని నంతయు విని "తల్లీ! నీవింతమాత్రముచే దుఃఖపడ నేల? ఈవారములోపల నీనాథుఁడు తనంతన నీకడ కరుదెంచి నిన్ను మన్నించును. వగవకుము. నేనుబోయి వచ్చెదను" అని నిజ స్థానమునకుఁ జనుదెంచి రహస్యమునం గూర్చుండి "రాజమహిషి మాటాడుటకు నచ్చోఁ బ్రాగల్భ్యములు పల్కి వచ్చితిని. ఇపుడు కార్యం బెట్లు నిర్వహింతును. ఈవర్తమానము రాజునకుం దెలిసినచోఁ దల గొట్టును. ప్రస్తావవశమున నన్యాపదేశముగఁ బల్కినచో నాతఁడు దానిని గ్రహింపఁ దగుసమర్థుఁడు. అసాధ్యుఁడు. ఆవులించినఁ బ్రేవులు లెక్కించువాఁడు. పిమ్మట నెటుపోయి యెటు లయ్యెడినో" అని యనేక విధంబుల నూహించి కొంతవడికి మనంబు పదిలంబు సేసికొని తనయిష్ట దేవతకు మ్రొక్కి యిట్లు నిశ్చయించె. ఇపుడే రాజుపేరిట నొకప్రబంధము రచించి దాన దీని కనుగుణం బగుకథ పొందుపఱిచెదను. అందుఁ బ్రస్తావ వశంబునఁ బల్కినట్లు మదభిప్రాయము తేటపఱిచెదను. రాజును గడు రసికుఁడుగావునఁ దనలోపమును దానిచే నెఱింగి సుపథంబున వర్తించు నటులైన మదీప్సితము సేకూఱును.

అని తలంచి పారిజాతాపహరణంబనుకథఁ గొని ప్రబంధమురచి యింప నారంభించెను. అందుం దొలియాశ్వాసముననే తనయభిప్రాయము తేటపఱిచి దానికిఁ దగుపద్యములు విరచించి దానిచేఁ దనయభీష్టంబు సిద్ధించు నని యెంచి గ్రంథ మంతయు వైళంబ పూర్ణము సేసి రాజునకుఁ దెలియఁబఱిచెను. అతఁడును గ్రంథములకుఁ గృతినాయకుఁడుగా నుత్స హించువాఁడు గావున నొకశుభదినమున సభఁ జేసి గ్రంథము చదువఁ దిమ్మనకు నాజ్ఞ యొసంగెను. అపుడు తిమ్మన తనమృదుతరవాగ్వైఖరి

మెఱియ నాగ్రంథమును జదువ నారంభింప నందు నారదుఁడు శ్రీకృష్ణ సాన్నిధ్యమునకు వచ్చి పారిజాతకుసుమంబిచ్చినవృత్తాంతంబును బిమ్మట సత్యభామ నాతఁడు నిందించుటయును సాత్రాజితికిఁగల్గినకోపకారణమును శ్రీకృష్ణుఁడా పెకుఁ గోపోపశమనము సేయుటయుఁ జదివి భర్తయెడ నాయింతికిఁ గోప ముడుగకున్న నారమాభర్త:—

"ఉ. పాటలగంధిచిత్తమునఁ బాటిలుకోపభరంబుఁ దీర్ప నె
ప్పాటను బాటుగామి మృదుపల్లవకోమలకల్పదద్వయీ
పాటలకాంతి మౌళిమణిపంక్తికి వన్నియ వెట్ట నాజగ
న్నాటకసూత్రధారి యదునందనుఁ డర్మిలి మ్రొక్కె మ్రొక్కినన్."

అని చదివి పిమ్మటఁ దనయభిప్రాయము తేటపఱుప నిట్లనియె.

"మ. జలజాతాసనవాసవాదిసురపూజాభాజనం బై తన
ర్చులతాంతాయుధు గన్నతండ్రి శిర మచ్చో వామపాదంబునం
దొలఁగం ద్రోచె లతాంగి యట్లయగు నాథుల్ నేరము ల్సేయఁ జే
రలుకం జెందినయట్టికాంత లుచితవ్యాపారము ల్నేర్తురే."

అని చదివి దానికి విశేషదృష్టాంతములు దెల్పుచు సరసంబుగ స్త్రీలు కోపించి యొనరించెడివృత్తాంతములఁ జెప్పి యప్పట్టున మరలఁ గోపింపక శ్రీకృష్ణుఁ డెట్టుండెనో చూచితిరే యని:—

"చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుఁగిన్కఁ బూని తాఁ
చినయది నాకు మన్ననయ చెల్వగు నీపదపల్లవంబు మ
త్తనుపులకాగ్రకంటకవితానము దాఁకిన నొచ్చు నంచు నే
ననియెద నల్క మానవు గదా యికనైన నరాళకుంతలా."

అను నీపద్యమును జదివెను. వెంటనే రాయనికిఁ దనమనంబున స్వీయవృత్తాంతము జ్ఞప్తికి వచ్చి తా నిద్రాసమయమున నడిచినవిధమంతయు విశదముగఁ గాన్పింపఁ దనలోఁ దా నిందించికొనుచు "కృష్ణుఁడు లోకారాధ్యుఁ డయ్యును గోపించి తన్నినభార్యయెడ నెట్లువర్తించెనో చూచుఁడు. కృష్ణునట్టిరసికుఁ డుండవలదా. అవ్వలివృత్తాంతము చదువుఁడు" అనుడుఁ దిమ్మన తనతంత్రము కార్యకారి యయ్యె నని లోన ముదితుండై మీఁదివృత్తాంతము చదివి సత్యభామ కృష్ణున కిచ్చిన యుత్తరము లని యిట్లనియె:—

క. [illegible] సతులకు, మానమె ప్రాణాధికంబు మాన [illegible]
[illegible]ములకు మాలిం బగు, మానరహిత మైనబ్రదుకు మానిని కేలా.”

అని దీనిని [illegible]పుష్టి చేసి యన్వయించి చెప్పిన విని రాజు బలే నీ [illegible] వంతయు మేలుగ నున్నది. అనంతరవృత్తాంతముఁ జదువు [illegible] నాయాశ్వాస మంతయు ముగించెను. అంత సూర్యాస్తమయ [illegible]మయినది.

అపుడు రాయఁడు పండితులం జూచి నేఁటికి నాస్థానమును [illegible]ంత మని వారలకు సెల వొసఁగి తా నంతఃపురికి వచ్చి దాసీజనమును [illegible]చి కేళిధామ మలంకరింప నాజ్ఞ యొసంగెను. వార లతిసంభ్రమమునం జని రాజ్ఞి కవ్వార్తఁ దెలిపిరి. ఆయమ యానందాబ్ధిమగ్నయై వారికి ఘనకాంబరాభరణము లొసంగినది. ఆఁడు నాఁటిరేయి భార్యాసమేతుఁడై సుఖముగ నుండెను. రాజమహిషి మఱునాఁడు వేకువ నవ్వార్త రహస్యముగఁ దిమ్మనకు నొకచెలికత్తెచేఁ బంచినది. దాని విని [illegible] నత్యంతానందంబు నందెను.

కృష్ణరాయలు పారిజాతాపహరణవృత్తాంతము వినియున్నవాఁడు [illegible] నందలికథాసందర్భము మనమునకు వింత దోఁపింప భార్యను [illegible]చి యామెతో నిట్లనియె. “ముక్కుతిమ్మన చేసిన పారిజాతాపహరణములోనికథాసందర్భము కల్పితమై యుండును. అట్లు గాకున్నఁ గృష్ణుఁడు తనభార్యకుఁ గోపముతీఱుపం జనినను ఆపె తన్నిన నూరకుండుట నిజముగఁ గల్గునా? ఇట్టిచిత్రవృత్తాంత మెప్పుడైనను జరుగునా?” అనుడు నాపె నవ్వి పురుషులు కాలానుసారముగఁ గార్యములు నడిపెదరు. దీనియాథార్థ్యము కాలాంతరమున మీకే గోచరం బగు నని [illegible] నూరకుండెను.

పిమ్మట నారాజపత్ని తనచమత్కారమును బురుషులకక్కఱతి [illegible] నొకయుపాయ మారయం దొడంగినది. అంతఁ దన దాసీజనములో చిన్నవయసున నున్నట్టి రూపలావణ్యాతిశయముల నొప్పు నట్టియొకజవరాలిం దెచ్చి తనయాభరణము లుంచి దాని నలంకరించి

తనయింట నుంచి కృష్ణరాయలు వచ్చినతఱి మాటలమధ్యను పసపినతల్లి కూఁతురు తన్నుఁ జూడ వచ్చిన దనియును అది తనయింట నుండు వఱకును దనకై యతఁడు తఱుచుగ వచ్చిన బాగుగనుండదనియును జెప్పినది. ఆమాటలు వినినతోడనే కృష్ణరాయని కాచిన్నదానిఁ జూచు వేడుక యధిక మయ్యెను. కావున నాఁడుమొదలు తనభార్యం జూచు నెపమున వేళగానివేళలవచ్చి తనమఱఁదలిఁ జూచికొంచెముగా సంభాషింప నారంభించెను. దానికతనిభార్యయు నర్ధాంగీకారముగా నూరకుండుటకు సంతసించి యొకనాఁడు తనభార్యతోఁ దా నభ్యంజనముకాఁగోరెదనని యును, దనమఱఁదలు తనభార్యయును దనకు రాణివాసంబుననే యభ్యంజనస్నానాదికమును జేయింపవలయు ననియును దెల్పెను. దాని కాతనిభార్య సమ్మతింపక యనేకాటంకములు కలిగించినది. దాని కతఁడు కోపింపక యామెను మిగులఁ బ్రార్థించిన నపు డామె తానేమియు ననలేనట్లుగ నభినయించి, మఱఁదలితో మాటలాడక దానిం గన్నెత్తి చూడకుండినచో నది వచ్చు ననియుఁ బల్కినది. దానికిఁ గృష్ణరాయఁడు సమ్మతించి యభ్యంజనము చేయించుకొన నారంభించెను. తిరుమల దేవియును నదియ తనయభీష్టసిద్ధికిం దగినతఱి యని యెంచి యేదియో పని యున్నట్లుగా లోనికిం బోయి యొకతెరచాటున నొదిగి నిల్చియుం డెను. అదియ యనుకూలసమయ మని కృష్ణరాయఁడు తనమఱఁదలి యొంటిపైఁ జెయి వేసెను.

తోడనే యాచిన్నదియును నొకకేక వేసి “మాయక్కతోఁ జెప్పెద” నని పరుగిడఁ దొడఁగినది. కృష్ణరాయఁడు తత్తరమున నాబిత్తరి పాదములుపట్టుకొని లోనికిం బోవల దనియును, నావృత్తాంత మొరుల కుం జెప్పవల దనియును బతిమాలుచుఁ దనచేతిభద్రముద్రికం దీసి దానిచేత నుంచి నీకిది బహుమాన మిచ్చితి నని తెల్పెను. ఇట్టి వృత్తాం తము రహస్యముగ లోపలనుండి చూచుచున్న తిరుమలదేవి కెంతయు సంతసము కల్పింపఁ దాను రాజుం జూచుసమయం బదియ యని

[illegible] దానివలె నచ్చి అయినదా అభ్యంజన మని పల్కి [illegible] త [illegible] కనుట చూచి నవ్వుచుం గార్యావసరమున శ్రీకృష్ణ [illegible] యాడుదానిపాదములు పట్టంగా యుష్మదాదు లన నెంత [illegible] గొంచెముగుండియ కుదుటం బడియె. అట్టిభర్తం [illegible] తిరుమలదేవి నవ్వుచు "ప్రాణనాథ! నీవు వగవం బనిలేదు. ఇది [illegible] సారముగ నుండందగిన మగువయే. పురుషుల కక్కజతిం [illegible] కుంగా నావలన నీపన్నాగము చేయంబడె" నని తెల్పినం గృష్ణ [illegible] నివ్వెఱగంది యిట్టివృత్తాంతములు పూర్వయుగములలోపల [illegible] యుండు ననుటకు సందియ ముండదు. కృష్ణుండును నటులనే చేసి యుండె ననుమాట నమ్మందగియే యున్నది. అని తెలిసి భార్యచమ త్కృతి కెంతయు సంతసించెను.

తిమ్మకవి త్రిస్థలీదండకమును రచించెను. ఈతఁడు లలితకవనము నకుఁ బ్రసిద్ధుఁడు గావున రామలింగమీతనికవననైపుణిం గూర్చిపల్కు చో, "ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుపల్కు" అని చెప్పి యుండెను. ఈ వాక్యముననే మఱియొకకవి యింకొకవిధమున రసపుష్టి చేసి పద్యరూప ముగాం జెప్పెను.

అ దెట్లనిన:—

"క. * లోకమునం గలకవులకు, నీకవనపుఠీవి యబ్బునే కూపనట
. ద్భేకములకు గగనధునీ, శీకరములచెమ్మ నందిసింగయతిమ్మా."

ఈతనిమృదుత్వశయ్య నగుపఱుచుపద్యములం గొన్నింటి నీవలకే [illegible]సము వ్రాసి యుంటిమి. ఈపద్యంబున నొకకథ గలదు. దాని నిచ్చోట వివరింతము.

ఒకకవి రాజదర్శనార్థమువచ్చి చిరకాలము వేచి యుండి దర్శ నము గాకుండుటంజేసి సంస్థానకవి యగునీతిమ్మనం జూడ నిశ్చయించి యాతనికవిత్వవిఖ్యాతియు శక్తియుక్తులును వినియుంగనియు నున్నాఁడు గావునం [illegible] పద్యము రచియించి యాతనిం గాంచి దానిం జదివెను.

* [illegible] జానపదులకు.

తిమ్మన దానిని విని యాకవిశిఖామణికి శయ్యాలాలిత్యమున కెంతయుసంత సించి తనచెవుల నున్నపచ్చలచౌకట్లాతనికి బహుమానం బిచ్చి రాజ దర్శనమునకుం దోడ్కొని చనియెను. రాజును నవీనకవీంద్రుంజూచి యేప్రశ్నంబునునడుగకముందెయాచౌకట్లెవరిబహుమానం బనియడి గెను. అపుడాకవివాని మీయాస్థానకవివరుం డగుతిమ్మనయిచ్చెనని తెల్పెను. ఆమాటలువిని "యేమికారణమున నాతఁడు వీనినిచ్చె" నని యడుగుడునాకవి "యాతనిపైఁబద్యము చెప్పితిన" ని విన్నవించెను. అపుడు రాజుదానికెంతయు నాశ్చర్యమునొంది "యేదీయాపద్యము విందము చదువుఁ" డనుడు నాకవియుం దానింజదివెను. దానివిని కడు సంతసించి రాజు కవింజూచి మీపద్యములోని "గగనధునీ" అనుశబ్దంబు నకు మాఱుగా "నాకధునీ" అనియుంచినచోఁ బద్యమునడక మఱియు సొబగుగ నుండునుజుఁడీ! యనియెను. అట్లే యుంచి యాపద్యము మరలఁ జదివి దానియమకమున కెంతయు సంతసించి యాకవి ప్రభునిసర సత మెచ్చి తనచెవులనున్న చౌకట్లం దీసి రాజున కందించి స్వామీ! దేవరసజ్జత కిది తగుబహుమానము కాదు. అయినఁ 'జంద్రునకొక నూలుపోగు' అన్నట్టు లేనుగవిచంద్రుండ వగు నీకీపారితోషికం బిచ్చెదఁ గైకొమ్ము అనుడు సరసుండు గావున రాయండువాని నందికొని యాకవి యౌదార్య సాహసములకు మెచ్చి యొకపళ్ళెరంబున వరాల నుంపించి యామీఁద నీచౌకట్ల నుంచి యాకవికి మరల బహుమానం బిచ్చెను. అనంతర మాకవిశేఖామణి దాని కెంతయు సంతసించి సనివిని యథేచ్ఛం జనియెను.

ఈతిమ్మన యొకానొకదినమున ఘోటకుం బిలచి పనిగొని వాని నేర్పున కెంతయు సంతసించి యొకపద్యము వ్రాసి యిచ్చి దీనిం గొని చని మంచికవి కిచ్చితివేని నీకు రొక్క మెక్కుడుగ దొరకును బొమ్మ నుడు మహాప్రసాద మని వాఁడు దానిం గొని కవులకుం జూప నారం భించె. అపుడు రామరాజభూషణకవి దానిచమత్కృతికి సలరి నాల్గువేల వరాలిచ్చి దానిని పిలచి తనవసుచరిత్రమునఁ గాలాంతరమున నుంచె నని వాడుక గలదు.

అను పద్యం చెప్పె ననిన.—

శా. నానాసూనవితానవాసనల నానందించుసారంగ మే
లా నన్నోళ్ళఁ దెంచు గంధఫలి బల్కాకంపదం బంది యో
షా నాసాకృతిఁ దాల్చి సర్వసుమనస్సౌరభ్యసంవాసియై
పూనెం బ్రేక్షణమాలికామధుకరీపుంజంబు లిర్వంకలన్.

వసుచరిత్రము కృతినొందు సమయమున నున్న రాజు దీని విని వేయివరాలు చేయు నీపద్య మనుడు రామకృష్ణుఁడు 'స్వామీ! అంత వరకును మాత్రమే మీర లిప్పించినఁ గవి కింకను మూఁడువేలు నష్టము' అనుడు రాజు కారణం బేమి యని యడిగెను. అపు డాతఁడు పూర్వ కవివృత్తాంతము దెల్పెను. తిమ్మనకు ముక్కుతిమ్మన యని పౌరుషనామము గల్గుటకుఁ గారణ మీముక్కుపైని జెప్పినపద్యమే యని కొందఱి యభిప్రాయము. ముక్కెక్కుఁడు గనుక నని కొందఱిమతము.

తిమ్మకవితమ్ముఁడును నతనిమేనల్లుఁ డగుమలయమారుతకవియును ప్రబోధచంద్రోదయముం దెనిఁగించిరి. అందులో వానిం గూర్చి యీ ప్రకారముగ నున్నది:—

సీ. కలుష కౌశికగోత్రకలశాంబురాశిమందారంబు సంగీతనంది నంది
సింగమంత్రికిఁ బుణ్యశీల పోచమ్మకు నాత్మసంభవుఁడు మల్లయమనీషి
యతని మేనల్లుఁ డుచితభరద్వాజగోత్రారామచైత్రోదయంబు ఘంట
నాగధీమణికిఁ బుణ్యచరిత్ర యమ్మలాంబకుఁ గూర్మితనయుండు మలయమారు
తే. తాహ్వయుఁడుసింగనార్యుండునమృతవాక్కు, లీశ్వరారాధకులుశాంతులిలఁ బ్రసిద్ధ
లుభయభాషల నేర్పరు లుపమపరస, మర్థు లీకృతిరాజనిర్మాణమునకు.

అను దీనింబట్టి దీనిలోని మొదటికవీశ్వరునియింటిపేరు నందివారని యును, అతనితండ్రిపేరు సింగయమంత్రి యనియును, తల్లిపేరు పోచమ యనియును, కవిపేరు మల్లయ్య యనియును దేలినది.

ఇక రెండవకవి పైమల్లయకవికి మేనల్లుఁడు. అతనిది భారద్వాజస గోత్రము. ఇంటిపేరు ఘంటవారు. తండ్రిపేరు నాగధీమణి. తల్లిపేరు అమ్మలాంబ. మలయమారుతాహ్వయుఁ డగుసింగన యని కవిపేరు.

ఈపద్యములఁబట్టి చూడఁగా ముక్కుతిమ్మనకు మల్లయకవి సవతి తమ్ముం డనియును, సింగనకవి సవతిమేనల్లుం డనియును దేలినది. ఈ సింగనకవికి మలయమారుతాభిధాన ముండుటంబట్టి యితఁడు తిమ్మకవికి మేనమామ యగుమలయమారుతకవికిఁ గుమారుని కుమారుఁడుగా నూహింపనై యున్నది.

ఈగ్రంథమునందును నాశ్వాసాంతగద్యములో "ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వరప్రసాదలబ్ధసారసారస్వతాభినంది" అని చెప్పియుండెను.

ఈ కవులకు రాజయోగశాస్త్రమునందును విశేషపరిశ్రమ గల దని చెప్పుటకీక్రిందిపద్యమే చాలి యున్నది. ఎట్లంటేని:—

చ. జలకము మూర్ధచంద్రసుధ షట్కమలంబులపూజ ధూప ము
జ్జ్వలతరబోధ వాసన నివాళి సుషుమ్న వెలుంగు శౌర్యముల్
తలఁపున నీగి బోనము సదా తననాదముఖంబు గాఁగ ని
ష్కలుషత నీయనంతవిభుగంగన గొల్చు నిజాత్మలింగముల్.

ఈ కవులకవిత్వవిశేషమును శయ్యాచమత్కృతియునుం జూపుటకుఁ గృతిపతిని వర్ణించి చెప్పిన మఱియొకపద్య మీక్రింద వ్రాయుచున్నాను:—

"సీ. సరిలేని నీతిచాతురిచేత రాజ్యతంత్రంబులు నడిపిన నడుపుఁ గాని
యనిశము పుష్పచందనవనితాదిసౌఖ్యంబులు నందిన నందుఁ గాని
సమహితశక్తిని సదవనాసదనుశాసనలీల జరిపిన జరుపుఁ గాని
సంగీతసాహిత్యసరసవిద్యావినోదంబులఁ దగిలినఁ దగులుఁ గాని
తే. నీళ్లలోపలిసరసిజినీదళంబు, సరణి నిర్లేపుఁ డైన సంసారయోగి
సందియము లేదు ప్రత్యక్షశంభుమూర్తి, యీయనంతయగంగమంత్రీశ్వరుండు.

ఈ కవు లిర్వురును ముక్కుతిమ్మకవితమ్ముం డనియు మేనల్లుం డనియునుం జెప్పుటంజేసి వీ రాతనిసమకాలీనులే యగుదురు. లేకున్న ముప్పదినలువదిసంవత్సరములు చిన్నవారలైన నై యుందురు. వీరలు కృష్ణరాయలసమకాలీను లని గాని లేక యతనియల్లుం డగు రామరాయల సమకాలీను లని కాని నిర్ణయింపఁబడవచ్చును.

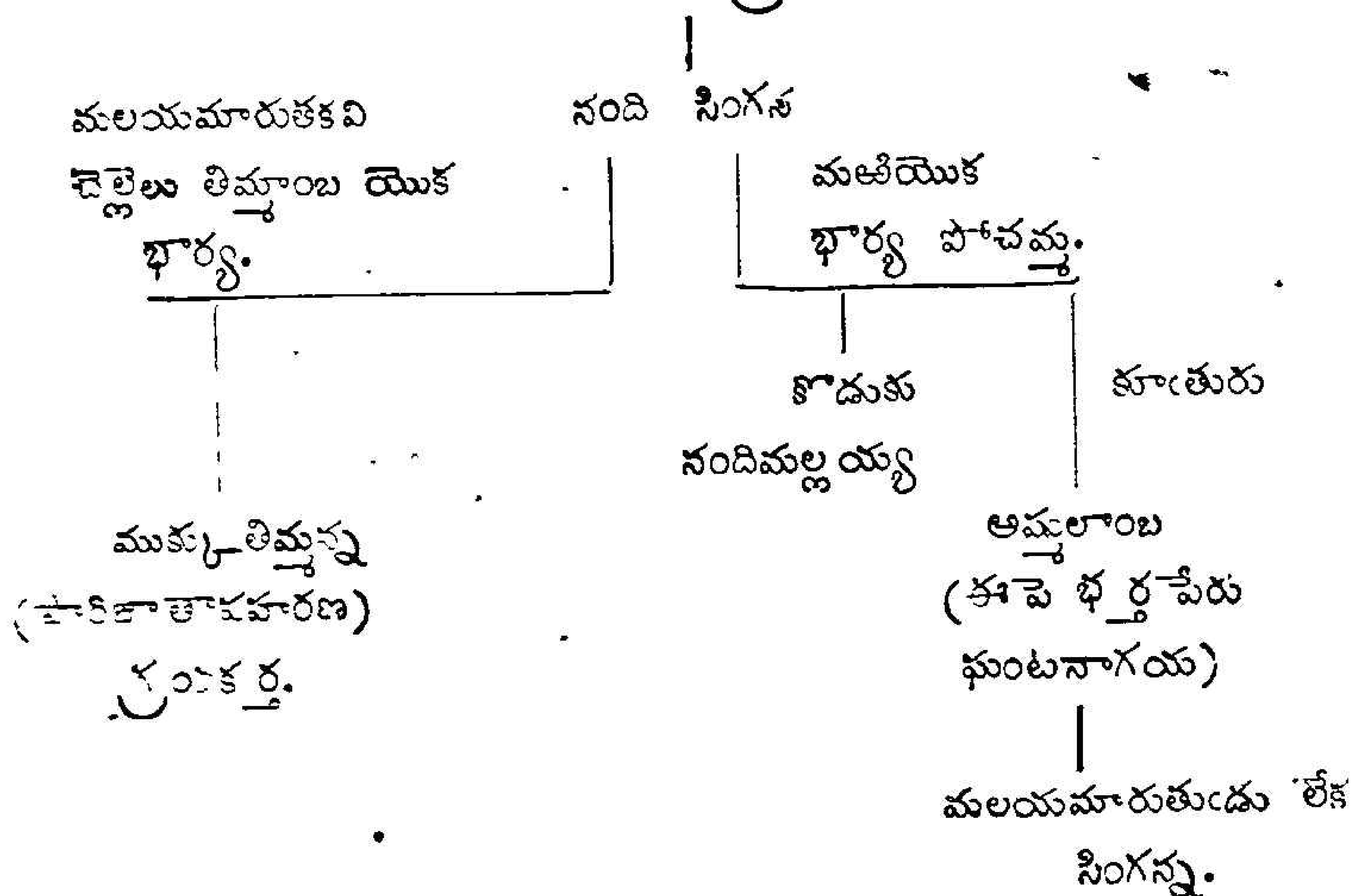
వీరు దక్షిణామూర్తిదేవతోపాసనవలనఁ గల్గిన విశేషమహిమ [illegible]ధోరణి గలవారలై యున్నారు. వీరలచేఁ జేయంబడిన యీ క్రింది పద్యమువలన నీమూర్తియెడ వీరికిఁ గల భక్తితాత్పర్యములు స్పష్టము కాఁగలవు.

ప్రబోధచంద్రోదయములోని దక్షిణామూర్తి వర్ణనము

"సీ. ఎఱుఁగనివారికి నేదేవుఁడు ప్రపంచ మను మరీచికలు నీరైనకరణి
నెఱిఁగినవారికి నేదేవుఁడు జగంబు గాఁడు పగ్గము పాము గానికరణి
నేదేవుఁడు వెలుంగు నాదిశక్తియుఁ దాను నెలయును నిండువెన్నెలయుఁబోలె
బ్రహ్మానాద్యాగతప్రత్యక్షరంజ్యోతి నా మించు నేదేవు నడిమినేత్ర
తే. మట్టిసర్వేశుతోడఁ దాదాత్మ్యమహిమ, గలిగి పరిపూర్ణభావవిఖ్యాతు లైన
దక్షిణామూర్తిదేశికోత్తము నఘోర, శివుల భజియించి యేకాగ్రచిత్తమునను."

నందిమల్లన్న ఘంటమలయమారుతకవుల కాలనిర్ణయము

పేర్కొనఁబడిన కవు లిర్వురును బైనిఁ జెప్పిన తిమ్మకవికి సంబంధు లని చెప్పితిమి. దానిం దెల్పుట కొకపద్యము పైకవీశ్వరులచే వారిర్వర వలన నాంధ్రీకరింపఁబడిన ప్రబోధచంద్రోదయ మను గ్రంథములో వివరింపఁబడెను. కావున దానింబట్టి చూడఁగా నది యీ క్రిందివిధమున స్పష్టమగును.

ఇది యిట్లుండ “ఆంధ్రకవుల చారిత్రము” లో ముక్కుతిమ్మకవి కంటెం మల్లయకవి ప్రాచీనుఁ డనియును, ఇందులోఁ జివరఁ జెప్పఁబడిన మలయమారుతకవికిఁ దిమ్మకవి మేనల్లుం డనియును మల్లయకవివలనఁ గృష్ణరాయనితండ్రి యగుసాళువ నరసింగ రాజునకు వరాహపురాణము కృతి యియ్యంబడెను గావున నీమల్లయకవి తిమ్మకవికంటెఁ బూర్వుఁ డనియును వ్రాయంబడియెను. కవుల కాలనిర్ణయమునకుఁగాను రాజుల కాలనిర్ణయమును జేయవలయును గావున ముందుగ నందుఁ జెప్పంబడిన రాజులకాలము ప్రస్తుతములో నప్రస్తుత మైనను నీక్రింద సంగ్రహముగా వివరించెదను. ఎట్లన్నన:—

వరాహపురాణములో సాళువ నరసింహరాజు వంశవర్ణనము చేయఁబడిన దనియును, అతనివంశములో

౧. గుండ్రాజు
౨. సాళువ మంగరాజు
౩. గౌతరాజు
౪. గుండ్రాజు
౫. తిమ్మరాజు
౬. నరసింహరాజు లుండి రనియుఁ జెప్పెను.

ఆ నరసింహరాజుకడ సేనాని సాళువయీశ్వరరాజు. ఈశ్వరరాజు పుత్త్రుఁడు సాళువనరసింగరాజు. ఇతనివంశము తుళువవంశ మాయెను. అని చెప్పి యీశ్వరరాజు ప్రతాప మీక్రిందివిధమున వర్ణింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడియెను. ఎట్లనఁగా:—

“సీ. ఉదయాద్రి భేదించె హుత్తరి నిర్జించె గండికోటపురంబుఁ గదలఁద్రవ్వెఁ
బెనుగొండ సాధించెఁ జెగ్గులూరు హరించెఁ గోవెలనెల్లూరు గుంటుపలిచె
గుండాణి విదళించె గొడుగుచింత జయించె బాగూరు పంచముపాడు చేసె
నరుగొండఁ బెకలించె నామూరు మర్దించె శ్రీరంగపురమును బారిచమిరె
తే. రాయచౌహత్తమల్లధరావరాహ, మోహనమురారి బర్బరబాహుసాళ్వ
నారసింహప్రతాపసన్నహనుఁ డగుచు, విశ్వహితకారి తిమ్మయయీశ్వరుండు.”

కృష్ణరాయనివంశములోఁ జెప్పంబడినయీశ్వరరాజునకు నీపై యీశ్వరరాజునకును భేద మేమైన నున్నదో లేక యీయిద్దఱు నొక్కరుగా నెన్నవలయునో దానిం దెలియవలసి యున్నది. పారిజాతాపహరణములోపల, మనుచరిత్రంబులోపల నొక యీశ్వరరాజు వర్ణనము గలదు. దాని నిచ్చో వివరించి పిమ్మటఁ బైసంప్రశ్న మాలోచింతము. అందు మనుచరిత్రములోపలఁ గనుపించిన వంశావళియే యాముక్తమాల్యదలోఁగూడఁ గానుపించుం గావున ముందా రెండుగ్రంథములలో వివరింపఁబడినవంశముం జూపుదము.

మనుచరిత్రము - ఆముక్తమాల్యద

చంద్రుఁడు
|
బుధుఁడు

"క. ఆతనికి యదుతుర్వసు లను, సుతు లుద్భవ మంది రహితసూదను లు కళా
న్వితమతులు వారిలో వి, శ్రుతకీర్తి వహించెఁ దుర్వసుఁడు గుణనిధియై."

"తే. వాని వంశంబు తుళువాన్వవాయ మయ్యె
నందుఁ దిక్కండ్రు నృపు లుదయంబు నంది
నిఖిలభువనాభిపూర్ణనిర్నిద్రకీర్తి
నధిపు లైరి తదీయాన్వయమునఁ బుట్టి."

అను పై రెండుపద్యములవలనను, తుర్వసువంశమువారికి మొదల నుండియుఁ దుళువవంశస్థు లని పేరున్నట్లుమాత్రము కానుపించును గాని సాళువవంశ మని చెప్పి యున్నట్లు కానుపించదు. తరువాత నున్న పద్యములో నీవంశములోఁ బ్రసిద్ధుఁడు తిమ్మరా జనియును, నతని కుమారుఁ డీశ్వరరా జనియును జెప్పెను. అది యెట్లన్నను:—

"మహాస్రగ్ధర. ఘనుఁడై తిమ్మక్షితీశాగ్రణి శరకమఠగ్రాహసంఘాతవాతా
శనరాడాశాంతదంతిస్థిరకిరులజంజాటముల్ మాన్పి యిమ్మే
దిని దోర్దండైకపీఠిం దిరముపఱిచి కీర్తిద్యుతుల్ రోదసిం బ
ర్వ నరాతుల్ నమ్రులై పార్శ్వములఁ గొలువఁ దీవ్రప్రతాపంబు సూపెన్."

ఈతిమ్మరాజుంగూర్చి పారిజాతాపహరణములో . వ్రాయకయే,

"క. ఉర్వీశమౌళి యగునా, తుర్వసువంశంబునందు దుష్టారిభుజా
దుర్వారగర్వరేఖా, నిర్వాపకుఁ డీశ్వరాఖ్యనృపతి జనించెన్."

అని వ్రాసెనుగాని తరువాతిపద్యములో నీశ్వరరాజుంగూర్చి వ్రాయుచుఁ దిమ్మయయీశ్వరుం డని వ్రాయుటంజేసి యాయీశ్వర రాజుతండ్రి తిమ్మరా జని తేలును.

"ఉ. రాజుల నెత్తుటం బరశురాముఁడు వ్రంతలు చేసె రెండు మూఁ
డీజగతిన్ గణింప నది యెంతటివిస్మయ మబ్జినీసుహృ
త్తేజుఁడు కందుకూరికడఁ దిమ్మయయీశ్వరుచే జనించె ఘో
రాజి బెడందకోటయవనాశ్వికరక్తనదీసహస్రముల్."

పారిజాతాపహరణములోని యీశ్వరరాజువర్ణనము

ఈశ్వరరాజు మనుచరిత్రములో నీక్రిందివిధముగ వర్ణింపఁబడియెను:—

"చ. బలమదమత్తదుష్టపురభంజనుఁడై పరిపాలితార్యుఁడై
యిలపయిఁ దొంటియీశ్వరుఁడె యీశ్వరుఁడై జనియింప రూపఱెన్
జలరుహనేత్రలం దొఱఁగి శైలవనంబుల భీతచిత్తలై
మెలఁగెడు శత్రుభూవరుల మేనులు దాల్చినమన్మథాంకముల్."

ఇపుడు మనము పై నుదాహరించినయిర్వురు ఈశ్వరరాజుల కును జెప్పంబడినవిజయముల నరయఁగలము. అందు వరాహపురాణము లోని యీశ్వరరాజుజయములు చెప్పుటలో

౧. ఉదయాద్రి భేదించెను.
౨. హత్తరి నిర్జించెను.
౩. గండికోటపురంబు త్రవ్వించెను.
౪. పెనుగొండ సాధించెను.
౫. బెగ్గలూరు హరించెను.
౬. కోవెల, నెల్లూరు గుంటుపఱిచెను.
౭. కుందాణి విదళించెను.
౮. గొడుగుచింత జయించెను.
౯. బాగూరు, పంచము పాడుచేసెను.
౧౦. నరుగొండఁ జెకలించెను.
౧౧. నాయూరును గొట్టెను.
౧౨. శ్రీరంగపురమును జమిరెను.

అని యున్నది. పారిజాతాపహరణాదులలోని యీశ్వరరాజు కందుకూరికడ గొప్పయుద్ధము చేసి యక్కడ బెడఁదకోట తురుష్కుల యొక్క గుఱ్ఱపుదళములను రక్తప్రవాహము లగునట్లుగాఁ గొట్టె నని మాత్ర మున్నది. ఆమాత్రపువృత్తాంత మైనను మనుచరిత్రములోను

జెప్పంబడలేదు. కావున వరాహపురాణములోఁ జెప్పంబడినయీశ్వర రాజు మనుచరిత్రములోను, పారిజాతాపహరణములోను జెప్పంబడిన తుళువవంశములోనియీశ్వరరాజు గాక సాళువవంశములోనియీశ్వర రాజుగాఁ జెప్పంబడుట సరియై యున్నట్లు కానుపించును. ఈ సాళువ వంశములోనివా రందఱును ప్రత్యేకముగా మండలాధిపతు లైనంగాక యంతకంటెను దక్కువస్థితి గలసామంతప్రభువులై యున్నట్లు కానుపించును. దానికి దృష్టాంతము జైమినిభారతములోనిసాళ్వమంగరాజుం గూర్చి చెప్పెడియీ క్రిందిపద్యము చాలియుండును. ఎట్లన్నను:—

"సీ. దురములోఁ దక్షిణసురతాణి నెదిరించి కొనివచ్చి సాంపరాయనికి నిచ్చె
సామ్రాజ్యముల నిల్పి సాంపరాయస్థాపనాచార్యబిరుదవిఖ్యాతి గాంచె
శ్రీరంగవిభుఁ బ్రతిష్ఠించి యిర్వదివేల మాడ లద్దేవునమ్మడికి నొసఁగె
మధురాసురత్రాణు మడియించి పరపక్షిసాళువబిరుదంబు జగతి నెఱపె
తే. గబ్బితనమునఁ దేజి మొగంబు గట్టి, తఱిమి నగరంపుగవనులు విఱుగఁద్రోలి
తాను వ్రేసినగాడునుద్దవిడిఁ దెచ్చె, సాహసంబున నుప్పొంగు సాళ్వమంగు.

అను సీసిలో నుదాహరింపఁబడిన సాంపరాయఁడు మండలాధిపతి. ఇతనికడను సాళ్వమంగు సేనానాయకుఁడై యుండి కొన్నియుద్ధము లలో సాంపరాయనికిఁ దటస్థములైనచిక్కులఁ దొలఁగించి సాంపరాయ స్థాపనాచార్యబిరుదము నందెను. ఈసాళ్వమంగు జైమినిభారతకృతిపతి యగు నరసింహరాజునకుఁ బ్రపితామహుఁడు. కాఁబట్టి వీరివంశములో నుండువారు మండలాధీశ్వరులని గ్రంథదృష్టాంతము లగపడువఱకును వీరు కృష్ణరాయనివంశస్థులకుఁ బూర్వులని చెప్ప వలనుపడదు. అది నిశ్చయమగువఱకును నావంశములోనివారి కాలనిర్ణయము నాసిద్ధాంతము పైని నిర్ణయింపఁగూడదు. ఇంతియకాక పై సాళ్వవంశమువారు కృష్ణదేవరాయని కాలమువఱకును సాళ్వవంశనామముతో నుండిరి. కృష్ణదేవరాయనికడ మన్నన గలమంత్రి యైనతిమ్మరుసు సాళ్వవంశము వాఁడై యున్నట్లు కృష్ణరాయవిజయములోని యీ క్రిందిపద్యమువలనఁ గాన్పించును. ఎట్లన్నను:—

చ. కరచరణాదు లాదఘటనఁ గల్గినయంతటనే సమర్థతన్
మెరవడిఁ గాంచ నేర్తురా మనీషివరుల్ ధరలోన నెవ్వరి
క్కరణి ఘటింపుచుం గృతయుగంబునఁ ద్రేతను ద్వాపరంబునం
దరయఁగ సాళ్వతిమ్మసచివాగ్రణికిన్ సరిమంత్రి గల్గునే.

అని యుండుటంబట్టి కృష్ణరాయనిమంత్రి యగుతిమ్మన్న యింటిపేరు సాళువవా రనియును, కృష్ణరాయనివంశనామము "తుళువవంశము వారు" అనియును దేలినది.

కావున నీశ్వరనారసింహరాజు కృష్ణరాయని కాలమునకుఁ బూర్వపువాఁడని కాని అందుమూలముగఁ నతని కవీశ్వరు లగునంది మల్లయ్య, మలయమారుతకవులు కృష్ణరాయనికంటెఁ గాని యతనితండ్రి యగునరసింగరాయనికంటెఁ గాని పూర్వులయినట్లుగాఁ గాని యిందు స్థిరపఱుపఁబడదు. అట్లైనను గాకున్నను గాలనిర్ణయసిద్ధాంతమున కాయంశము చాలదు. మల్లయకవి కాలనిర్ణయమును నట్లే కావున నా మార్గము వదలి యింక మల్లయ, మలయమారుత కవుల కాలము పారిజాతాపహరణ ప్రబోధచంద్రోదయములను వ్రాసినవిధముననే నిర్ణయించెదము. అందు మల్లయకవియును, ముక్కుతిమ్మనయు నొక్క తండ్రికుమారులుగను దల్లిమాత్రము భేదముగాను నున్నట్లు కాన్పించుచుండెను. వారు సమకాలీను లైనట్లుండినను నుండును. ఇద్దఱు తల్లులలో నెవ్వరు పెద్దయో యాసంగతి కాని మల్లయ తిమ్మనలలో నెవ్వరు పెద్దయో యాసంగతిగాని చెప్ప నాధారము లేదు. వీ రిద్దఱును సవతియన్నదమ్ము లగుటంజేసి సమకాలీను లని చెప్పుట కేమియు నభ్యంతరముండదు. ఈయిద్దఱకు నలువదియేఁబదిసంవత్సరములు వ్యవధి యున్నను చెప్పినను జెప్పవచ్చును. అటులైన సమకాలీనులే యని నిర్ణయించి యిప్పటికీసంవాదము నిల్పెదను.

నందిమల్లయకవికి ముక్కుతిమ్మన మనుమఁ డని కాని, యిందులోఁ జెప్పంబడిన మలయమారుతకవియు, తిమ్మనకవి మేనమామ యగు

మలయమారుతకవియు, నొక్కఁడే యని గాని చూపుటకు గ్రంథవృత్తాంతములు లేవు. అట్టి ప్రతీతియైనను వ్యాపకములో లేదు. ప్రబోధచంద్రోదయ, వరాహపురాణములలోఁ బై యిర్వురు కవులకవిత్వమున్నను దానిలో నేది యేకవికవిత్వమో చెప్పఁజాలము. కాని యాయిర్వురిలో మల్లయకవి ప్రథమగణ్యుఁ డవుటంజేసియును, రెండవకవి యగు మలయమారుతుఁ డాతని మేనల్లుఁ డగుటంజేసియుఁ బ్రథమకవియే ప్రధానగ్రంథకర్త యనియును, మొదలనుండియు సగముగ్రంథ మాతని కవనమే యనియును, తక్కిన సగముభాగమును మలయమారుతకవి కవనం బనియును నూహింపఁదగియుండును. ముక్కుతిమ్మకవికిం గల మృదుకవనము ప్రబోధచంద్రోదయములోని పూర్వఖండములోఁ జూడఁ దగును. రెండవఖండములోని కవననైపుణి లెస్సఁగఁ బరికించినచోఁ బై కవనములోఁ గించిత్తు తక్కువదైనశయ్యతో నొప్పును, వరాహపురాణములోని మృదుతరభాగములు మల్లనకవి వనియును, నంతకుఁ గొంచెము న్యూనముగ నుండునది మలయమారుతకవికవన మనియును నిర్ణయింప వచ్చును.

ఆంధ్రపంచకావ్యకవులచారిత్రము

12

తెనాలి రామకృష్ణకవి

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, శుక్లయజుశ్శాఖలోనివాఁడు. ఇతఁడు తనవంశముం గూర్చి పాండురంగక్షేత్రమాహాత్మ్యములోఁ గొంత చెప్పియున్నాఁడు. అంతకు విశేష మగువృత్తాంతము లేమైనను "పాండురంగవిజయ మనుగ్రంథములో నుండవచ్చును. కాని యాగ్రంథ మామూలాగ్రముగఁ బ్రస్తుతము దొరకుట లేదు. నా మిత్త్రులు కొందఱా గ్రంథములోనికొన్ని యాశ్వాసములు చూచినట్లు చెప్పియున్నారు. కాని వారికే యది రామకృష్ణునికవిత్వ మని చెప్పఁదగినట్లుగాఁ గను

పించలే దని చెప్పినారు. రామకృష్ణునిచే రచియింపఁబడిన గ్రంథము పాండురంగమాహాత్మ్యమే గాని విజయము కా దని సంప్రదాయజ్ఞులైన పురాతనపండితులయభిప్రాయము. ఒకవేళ రామకృష్ణకవిప్రణీతమైన మఱియొకగ్రంథ మున్నను నుండవచ్చును. దానిపేరు పాండురంగవిజయమును గావచ్చును. కాని యది లోకములో హాస్యరసప్రధానుఁడగు రామలింగకవిది కాక తన్నామముఁ డగుమఱియొకకవిదై యుండవచ్చును. కాదేని మఱియొకరిచే నది రచియింపఁబడి రామకృష్ణునిపేరిటఁ బ్రకటింపఁబడి యుండవచ్చును. అటుగానిచో నప్పకవీయాదిగ్రంథములలోఁ బాండురంగక్షేత్రమాహాత్మ్యములోనిపద్యములే గ్రహింపఁబడి విజయములోనిపద్యము లేల కైకొనంబడవు. కావున విజయ మనుగ్రంథమును మాహాత్మ్యగ్రంథమువలెనే ప్రామాణికగ్రంథ మని గాని మాహాత్మ్యగ్రంథకర్త యగురామకృష్ణకవిరచిత మని కాని యంగీకరింపఁజాలము. ప్రస్తుతము మనము వ్రాయుచున్న చారిత్రములో రామకృష్ణుని కులగోత్రములు మాహాత్మ్యగ్రంథములోఁ జెప్పఁబడినవిధము నకే విశదరించుచున్నాము:—

రామకృష్ణకవి గోత్రాదికము

వీనింగూర్చి మాహాత్మ్యములో నీ క్రిందివిధముగ నున్నయది.

"క. కౌండిన్యస గోత్రుఁడ వా, ఖండలగురునిభుఁడ వఖిలకార్యస్ఫురణన్,
గుండలితకుండలివి భూ, మండలవినుతుఁడవు లక్ష్మమావరతనయా."

అని యుండుటంబట్టి యితఁడు కౌండిన్యసగోత్రుఁడనియు నితని తల్లిపేరు లక్ష్మమ్మ యనియుం దేలినది. కృతిపతి యితనికవనముంగూర్చి కొంతశ్లాఘించినట్లుగా మఱికొన్నిపద్యము లున్నవి. అం దీతని నివాసస్థలము మొదలగునవి వివరింపఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"క. నను రామకృష్ణకవిఁ గవి, జనసమాకారావళీవసంతోత్సవసూ
క్తినిధిఁ బిలిపించి యర్హా, సనమునఁ గూర్చుండఁ బనిచి చతురత ననియెన్.

సీ. తగసంస్కృతముఁదెనుంగుగఁ జేయఁదెనుఁగుసంస్కృతముగఁ జేయంగఁజతురమతివి
నలు దెలుంగుల వాక్య నవసుధాధారల ఘనుఁడ వాశువునందుఁ గరము మేటి

షజలభూమీపాలకాస్థానకమలాక, రోదయతరుణసూర్యోడయుండవు
శైవవైష్ణవపురాణావలినానార్థ, ములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము
తే. లాంధ్రభూమికుచాగ్రహారాభమైన, శ్రీ తెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత వగ్ర
శాఖగోకిలమవు నీవు సరసకవివి, రమ్యగుణకృష్ణరామయ రామకృష్ణ.

పై పద్యములవలన రామలింగము కవిత్వ విశేషములు తెలిసిన వాఁడే కాక, యతఁడాంధ్రదేశములోని తెనాలి యను నగ్రహారము నేర్పఱిచినవాఁ డనియును, యాజ్ఞవల్క్యశాఖ (శుక్లయజుశ్శాఖ)లోని బ్రాహ్మణుఁ డనియును, నతనితండ్రిపేరు రామయ్య యనియును దెలినది.

రామకృష్ణకవి కవిత్వవిశేషములు

పై రెండుపద్యములలో నీతనికవిత్వవిశేషములుకూడఁ గొన్ని కాన్పించుచున్నవి. దానింబట్టి రామకృష్ణుఁడు సంస్కృతమును దెనిఁగించుటలోను, దెనుఁగును సంస్కృతము చేయుటలోను జతురుఁ డనియును, జతుర్విధకవితావిశారదుఁ డనియును, నాశుకవిత్వనిపుణుఁ డనియును శైవ వైష్ణవపురాణసారవేది యనియును దేలినది. మఱియొక పద్యమువలన నీతనితో సమాను లాంధ్రకవులలో లేరనియుఁ దేలుచున్నది. ఆపద్యము కృతిపతి రామకృష్ణునింగూర్చి చెప్పినట్లుగా నున్నది యెట్లన్నను:—

మ. ఉదయం బస్తనగంబు సేతువు హిమవ్యూహంబునన్ జుట్టిరా
విదితంబైనమహిన్ మహాంధ్రకవితావిద్యాబలప్రౌఢి నీ
కెదు రేరీ సరసార్థబోధఘటనాహేలా పరిష్కారశా
రద నీరూపము రామకృష్ణకవిచంద్రా సాంద్రకీర్తీశ్వరా.

రామకృష్ణకవిమతము

రామకృష్ణుఁడు గ్రంథాంతమునందు రచియించిన గద్యముం బట్టియును, నతఁడు గ్రంథారంభములోఁ గృతిపతింగూర్చి వ్రాసిన పద్యముం బట్టియు నతండు వైష్ణవమతప్రవిష్టుఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. రామలింగనామము రామకృష్ణుఁడుగా మాఱినను మాఱవచ్చును.

వైష్ణవమత ప్రవిష్టుం డగుటకు గద్యములోని పరమపదసనాథశబ్దమే చాలి యుండును. ఆ గద్య మె ట్లన్నను:—

"ఇది శ్రీమత్పరమపరమపద నాథ నిరవధిక కృపాపరిపాక పరిచిత సరస కవితా సనాథ రామకృష్ణకవినాథ ప్రణీతం బగుపాండురంగ మాహాత్మ్య."

అని యున్నది. కృతిపతి యగువిదూరివేదాద్రిమంత్రి నీక్రింది విధంబున వర్ణించెను. అది యెట్లన్నను:—

సీ. తనకులాచారవర్తన వైష్ణవాచార, పర్యాయముల కోజబంతి గాఁగఁ
దనసూనృతము పురాతనసత్యవిధులయు, న్నతికిఁ బునఃప్రతిష్ఠితము గాఁగఁ
దనబుద్ధి నీతిశాస్త్రరహస్యములు తెల్ల, ముగఁ దెల్పువ్యాఖ్యానముద్ర గాఁగఁ
దనప్రాయుఁగంటంపుమొనవాఁడి విశ్వంభ, రాప్రజలకుఁ బ్రాణరక్ష గాఁగ
తే. వెలయ మంగయగురపభూవిభునిపెద్ద, సంగభూపాలమణిరాయసంప్రవృత్తి
జయయుఁతుం డైనరామానుజయ్యసుతుఁడు, భద్రగిరిని విదూరివేదాద్రిశౌరి.

కృతిపతిప్రభుఁ డగుసంగభూపాలునిఁగూర్చి

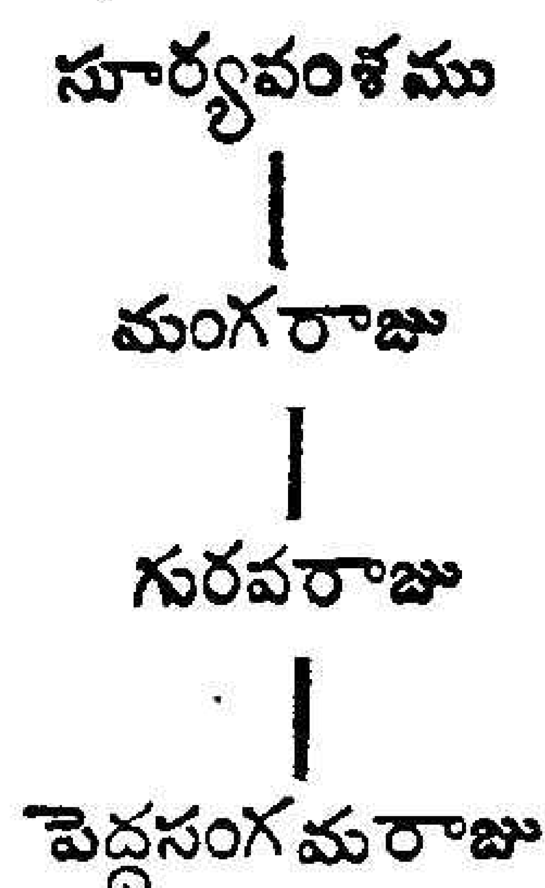
ఈరామకృష్ణకవి తనకృతిపతియాధిక్యమును దెల్పుటకుఁగా నాతని ప్రభుం డగుపెద్దసంగభూపాలుని విశేషము లీక్రింద వివరించుచున్నాఁడు. కవికాలమును, కృతిపతికాలమును నిర్ణయించుటకుఁగా నప్పటి రాజుల కాలవిజ్ఞాన మవసర మైనది కావున నాయంశముల నీక్రింద వివరించెదను, అవి యెవ్వి యనఁగా:—

"వెండియు నవ్వేదాద్రిమంత్రీశ్వరుండు రవికులతిలకుండును, నఖండితభాగ్య వర్ణపూర్ణలలాటఫలకుండును, ఖూర్వసింహాసనాధీశ్వరుండును, సతతసమారాధితనిర్మల సంగమేశ్వరుండును, రాయరాహుత్తుండును, లోకోత్తరగుణోత్తరుండును, రణరంగ ధీరుండును, నంబునిధిగంభీరుండును, భట్టారబాహాంకుండును, సకలంకుండును, నరపత్తా రుమండలీకరగండండును, నుద్దండభుజాదండుండునై పరనారీసహోదరుండును, నితర నరవరసముపార్జితకీర్తివధూవల్లభుండును, గోపికాగోవిందుండు నయ్యును, నీశ్వరలక్షణ లక్షితుండును, పొన్నాంబరదేవరదివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకుం డయ్యును, ప్రతిష్ఠాపిత పరమవైష్ణవకుటుంబవిశేషుండును, నయిన ఘనుని."

అనియును.

"గీ. గుణుతు గలరాజుమంగయ గురవరాజు,పుత్రుఁ బెదసంగభూపాలుశత్రుజైత్రు
భానుసహాతేజు విద్యావిధానభోజుఁ, గొలిచి వేదాద్రినిత్యలక్ష్ములఁ దనర్చు".

అనుపై పద్యములోని చారిత్రాంశమును మాత్ర మీ క్రింద వివరించె దను. ఎట్లన్నను:—

ఇందులోని పెద్దసంగమరాజు పూర్వసింహాసనాధీశ్వరుఁ డని యుండుటంబట్టి తూర్పు దేశములోని సింహాసనముగలవాఁ డని తేలును. "తూర్పు" అనఁగా నే దేశమునకుఁ దూర్పని యూహింపవలసి యుండును. అప్పటికిఁ గృష్ణరాయ లుండు విజయనగర (ఆనెగొంది) సింహాసనమునకుఁ బశ్చిమరాజ్యసింహాసన మని ప్రసిద్ధి యుండుటంబట్టి యీ పూర్వ సింహాసన మానెగొందికి దూర్పుగా నున్న యాంధ్రదేశసింహాసన మని తేలుచున్నది. సంగమేశ్వర పూజారతుఁ డని చెప్పుటచేత సంగమేశ్వర క్షేత్రములోని యీశ్వరపూజాపరాయణుఁ డని తేలును. ఈ సంగమేశ్వరక్షేత్ర మెచ్చోటిది యని శంక పొడముచున్నది. అది గోదావరీ మండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాలోని మాండవ్యపురాపరనామమున నొప్పు మండపేటకును, నచ్చటికే క్రోసుదూరములో నున్న యేడిదె యను గ్రామమునకు మధ్యమునం దొక గ్రామ ముండును. అది చిరకాలము క్రిందటనే చెడిపోయెను. అది ప్రస్తుతము మనము వ్రాయుచున్న ప్రభునిది కాదు. రెండవ సంగమేశ్వరము పూర్వ ముదయగిరిసీమలోఁ జేరిన చింతకుంట తాలూకాలోని యాణిమల సముతులోని దై నట్లుగా నచ్చటి కైఫియ్యతులో నీపై రాజువంశావళి చెప్పుటచేత నూహింపనై యున్నది. (See Local Records Vol. VII page 47) చింతకుంట తాలూకా కైఫియ్యతు-అందులో దేవాలయమునకు దక్షిణ భాగమున నేటియొడ్డున సదాశివరాయని కాలములోని యొక శాసన మున్నది. అ దెట్లన్నను:—

"శ్రీసదాశివదేవమహారాయులు విజయనగరమందు రత్నసింహాసనస్థులై రాజ్యమేలుచుండఁగా సూర్యవంశస్థులైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర సంగరాజునాయనతత్పూర్వమంది యీసంగమేశ్వరస్థలమునకు దక్షిణభాగమందుఁ బరుగుదూరమున గ్రామము గట్టుకొని పదియిండ్లరాచవారిని గూర్చుకొని యాపల్లె వారిజాగీరుగా ననుభవించుచుండిరి. అందుచే నది రాజుపాలెం" అని చెప్పఁబడును.

సంగరాజుకుమారులు—

౧. బొమ్మరాజు.

౨. మంగరాజు.

3. గురవరాజు. (శైవుఁడు) ఇతనికిఁ గొడుకులు తొమ్మండ్రు గలిగిరి. వారి పేళ్లెవ్వి యనఁగా:—

౧. పెదసంగరాజు.
౨. చినసంగరాజు.
3. తిమ్మరాజు.
౪. రుద్రరాజు.
౫. బసవరాజు.
౬. పెదచిట్టిరాజు.
౭. చినచిట్టిరాజు.
౮. బొజ్జసంగరాజు.
౯. పాపసంగరాజు.

పై గురవరాజు దేవునియుత్సవములకుఁ గడవక తనకుటుంబసహితముగ విద్యానగరమునకుం బోయి శ్రీరంగరాజు, రామరాజుల ద్వారముగ సదాశివరాయలను దర్శించి, యాయనవలన నాల్గుగ్రామములు స్వామినిమిత్తముఁ గైకొనియెను. ఇది జరిగినకాలము శా. స. ౧౪౬౫ శోభకృత్తు సంవత్సరము (AD 1543.)

పై కథనుబట్టి పెదసంగరాజుకాలమును, అతనిమంత్రియుఁ గృతిపతియు నగువేదాద్రికాలమును, కవియగురామకృష్ణునికాలమును మన మించుమించుగా నూహింపవచ్చును. పై గురవరాజును నతనితొమ్మండ్రు కొడుకులును పై శాసనములో వక్కాణింపఁబడుటచేత నప్పటి కతఁడు మిక్కిలి ముదుసలియై యుండవచ్చును. గురవరాజునకుఁ జెప్పంబడని రాయరాహుత్త మొదలగుబిరుదులు పెద్దసంగమరాజునకుఁ గల్గుటంబట్టియుఁ బూర్వసింహాసనాధీశ్వరుం డని యుండుటంబట్టియుఁ జూడఁగా నీపెద్దసంగరాజునాఁడు విశేషవిభవంబు గల్గినట్లు గోచరంబయ్యెడిని. అట్టివిభవము గల్గుట క్రమముగా నానెగొందిప్రభువుల యనుగ్రహం

డనైనను గావచ్చును. కాదేని సదాశివరాయలకాలములో నాదేశము నఁగల్గిన యరాజకావస్థలో సింహాసనమును సంపాదించి యైనను నుండవచ్చును. ఇది శా. స. ౧౪౯౦ ల సమీపకాలముగా నిశ్చయించుటకుఁ దగి యుండును.

పై వేదాద్రిమంత్రికాలమును నాతనిగురుం డగునాళువందారు కందాళయప్పయాచార్యులకాలముంబట్టియు నిర్ణయింపఁదగి యుండును. అతనివర్ణనము రామకృష్ణునిచే నీక్రిందివిధముగఁ జేయంబడియెను. ఎట్లన్నను:—.

సీ. వేదమార్గప్రతిష్ఠాదైవతజ్యేష్ఠుఁ, డభ్యస్తషడ్దర్శనార్థరాశి
యతిరాజరచితభాష్యగ్రంథనిర్ణేత, యఖిలపురాణేతిహాసకర్త
బంధురదివ్యప్రబంధానుసంధాత, పంచసంస్కారప్రపంచచణుఁడు
వాధూలముని చంద్రవంశవర్ధనమూర్తి, సకలదేశాచార్యనికరగురువు
తే. పట్టమేనుంగు శ్రీరంగపతికి నణ్ణ, గారుగర్భాంబు రాశినీహారరశ్మి
సారసాహిత్యసర్వస్వశయ్యవేది, యాళువందారుకందాళయప్పగారు.

వైష్ణవగురువులలో ముఖ్యు లగువారిచారిత్రములు ప్రపన్నామృతము మొదలగుగ్రంథములలోఁ గాలనిర్ణయముతోఁ గూర్చి చేర్పంబడి యున్నవి. అవి యన్నియును వేఱుస్థలములలోఁ జేర్పంబడును కావున నందలివిశేషములు గాని కాలనిర్ణయము గాని వ్రాయను.

ఈవఱకును మనము వ్రాసినరామకృష్ణునిచారిత్రము గ్రంథస్థమైనదియు సంశయింప నవసరము లేనిదియు నై యున్నది. ఇఁక ముందు వ్రాయువృత్తాంత మంతయును లోకము వాడుకంబట్టి వ్రాయునదియై యున్నది. ఎట్లన్నను:—

రామకృష్ణునిజన్మాదికము

తెనాలిరామకృష్ణుని (రామలింగము) వాసస్థలము కృష్ణామండలములోనిగార్లపా డనునొక గ్రామము. దానిచే నీతని యింటిపేరు గార్లపాటి * వారనియుం జెప్పఁబడును. ఈతనిచిన్ననాఁడె తండ్రి గతిం

* ఈశ్వరప్రెగ్గడవారని మఱికొంద ఱందురు.

చెను. అనంతర మీతనిమాతులుం డితనిని దన గ్రామం బగు తెనాలికిం గొంపోయి యచ్చో నీతనికి నామకరణాదికర్మంబుల జరిపెను. ఆ గ్రామమున రామలింగేశ్వరుం డనునొకదేవుఁడు గలఁడు. ఈచిన్నవాని కాతని నామమే యుంచినట్లు వాడికొనంబడెడి. ఇతనిచారిత్రము మిగుల విన సొంపగుచమత్కారములు గల్గి చదువువారల కెంతయు సంతసంబు పుట్టించును. ఈతఁడు హాస్యప్రవర్తనమున కెంతయుఁ బ్రసిద్ధుఁడు. ఆంధ్ర భోజుం డనఁ బరఁగినకృష్ణరాయలయాస్థానమున నీతఁడు హాస్యకాళి దాసు. అష్టదిగ్గజములలో నొక్కఁడు. తక్కుంగలదిగ్గజములు పెక్కురు వాక్చాతురీధురీణు లైనను రామలింగమున కెన్నఁడుఁ జిక్కిరి గాని ధిక్కరింపఁ జాలరైరి. అట్టి యీతనిధిక్కారంబుల మన మిపుడు వ్రాయవలయు నైనను, ఈతనిబాల్యావస్థఁ గొంత తెలిపి పిమ్మట దానిని వ్రాయుదము. దీనిం దెల్పుకథలు పెక్కులు గలవు. అందు మిగుల విరుద్ధంబులు కానివాని నిపు డట వక్కాణించుట యుక్తము. ఇతనికి మేనమామ యక్షరాభ్యాసము సేయించి యొకయుపాధ్యాయుని కొప్పించె. అపుడు రామకృష్ణుండు బాల్యచాపలంబున బడి కరుగక కడు దుడుకుఁదనము సేయుచు నెడనెడ నుపాధ్యాయునిం గని తఱబడఁ బాఱుచుఁ బట్టువడినతఱి నాతనినుడి పెడచెవి నిడి పుట్టలఁ, బూరుల దాఁగుచు, సాయంసమయమున నిలు సేరి యచ్చోనారాత్రి వసియించి వేకువఁ బరాకు లేక పలాయనము సేయుచుండెను. అట్టిస్వేచ్ఛావిహారంబునఁ దోడిబాలురతోడ నాడుచుండు సమయంబున నొకనాఁడు సిద్ధుం డొక్కరుండు తన్మార్గంబున నేతెంచుచు వచ్చి రామకృష్ణుని జూచి వానితేజోవిశేషంబులకు సంతసిల్లి డగ్గఱి వర్ణం బేమి యని యడిగి బ్రాహ్మణుం డౌటఁ దెలిసికొని సంతసించి యి ట్లనియె.

సిద్ధుం డుపదేశించుట

ఓ బాలకా! యిదె నీ కొకమంత్ర ముపదేశ మిచ్చెదఁ గైకొమ్ము. దానిఁ గొని నీవు కాళిం ధ్యానించినచో నీ కాయంబ వాసరంబు

లోపల సాక్షాత్కరించి నీకోర్కుల నెల్ల సాఫల్యము నందించు. నాకు నిర్యాణకాలము సమీపించినది. నాతో నీమంత్ర మంతము నందును. తనచే నభ్యస్తం బగువిద్య నొరుల కెఱింగింపక తనతో నంతంబు నొందింప బ్రహ్మరక్ష స్సగు నని శాస్త్రము గలదు. కావున నీవు దీని విఫలంబు గాకుండ నుపాసించి మను మని తన్మంత్రము ససాకల్యముగ నుపదేశ మిచ్చెను.

కాళికాదేవి ప్రత్యక్ష మగుట

అనంతరము రామకృష్ణుం డామంత్రప్రభావం బెంతమాత్రమో చూత మని యానాఁటిరేయిఁ గాళీదేవళంబులోనికిం జని యెంతయు నియమమున నామె నుపాసించిన నాదేవి భక్తపరాధీన గావున నాతనికి సాక్షాత్కరించినది. అట్లావిర్భవించినభవానిం గని రామకృష్ణుండు కింకరుండ నని యంజలి యొసర్చి వినమ్రుండై యుండఁగా నాదేవి కరుణించి తనవామదక్షిణకరంబుల మెఱయుచున్న స్వర్ణరజతపాత్రంబులం జూపి యందొకదానిలోఁ బెరుఁగు నింకొకదానిలోఁ బాలునున్నవని. వీనిం గ్రోలినవారలకుఁ గ్రమంబున విద్యయు నైశ్వర్యంబును జేకుఱును; అని తన హస్తంబుల నత్తుకొని యున్న చషకయుగంబుఁ జూపి నీ కిం దెద్ది వాంఛితంబో వేఁడు మనుడు రామకృష్ణుం "డమ్మా! నాకు వీనియందలివిశేషంబు లేర్పరింప రాకున్నవి. చూచికొన నిచ్చెదవేని కలతెఱం గెఱిఁగింతును" అని యారెంటిం గైకొని యొక్కపరి వానిలోని దధిక్షీరంబులఁ దనగొంతునం బోసికొని మ్రింగి "అమ్మా! రెండును రుచ్యంబులే కావున నారెంటింగూడ నంచితిని. గినియకుమీ" యని నవ్వెను. దానికిం గనలి శర్వాణి "యోరీ నాయాజ్ఞోల్లంఘనంబుఁ జేసితివి. కావున నీవు విద్వాంసుండ వయ్యును వికటకవి వగుదువుగాక''మ్మని శాపం బిచ్చెను. అపుడు రామకృష్ణుఁడు "తల్లీ! నాయజ్ఞానంబు సైఁపుము. తనయుని తప్పులు తల్లి మన్నింపకున్న నిఁక వానికి శరణ

మెవరు గలరు? తల్లి విష మిడినను దండ్రి ధనికుల కమ్మఁ జూచినను బిల్లలకు దిక్కెక్కడిది?" అని దీనాలాపంబులఁ బ్రార్థించిన నెట్టకేల కాయమ్మ కరుణించి "వికటకవి వయ్యు రాజసన్మానము గాంచెదవు, రాజసభాభూషణంబ వయ్యెద" వని వర మిచ్చి యంతర్హిత యయ్యెను.

తాతాచార్యులఁ జూచుట

అపుడు రామకృష్ణుఁడు నిజనివాసంబున కేతెంచి నివురు గప్పిన నిప్పువలెఁ దనసామర్థ్యము గుప్తము సేసికొని కొన్నిదినము లుండెను. అనంతర మొకనాఁ డిట్లు చింతించెను. "నాకుఁ గాళికాదేవి రాజసన్మానము గల్గు నని వర మిచ్చినది. దాని కేమి? ముందుగఁ దత్సాన్నిధ్యమునఁ బ్రవేశము గల్గు టెట్లు? ఇంతియ కాక నేను విద్వాంసుఁడ నని యొరు లెఱుంగనిసమయమున నానామము వ్యాపక మౌట కేది యుపాయము? "అందనిమ్రానిపండ్లకు నఱ్ఱు చాఁప నేల?" యని యూరకున్నచో భుక్తిముక్తు లలవడు టెట్లు? ఎట్లైనను రాజానుగ్రహము సంపాదించుట ముఖ్యము." అని రాజగురుఁ డగుతిరుమలతాతాచార్యుల (లక్షగోదానముల తాతాచార్యులను) జూడఁ జని తనయభీష్ట మెఱిఁగించెను. అతఁడు సమయ మగునపుడు కార్యము చేసెద నని తెల్పెను. నాఁటనుండియు రామకృష్ణుం డహరహమును దాతాచార్యులఁ జూచుచు వేచియుండెను. ఇట్లు చిరకాల మయ్యెను. అంత నొక్కనాఁడు రామలింగము తనలోఁ దా నిట్లు చింతించెను.

తాతాచార్యుని మోసపుచ్చుట

"అద్దిరే తాతాచార్యుం డెంత మోసగాఁడు. తత్కాలోపయోగము లైన కొన్నిమాటలాడి తుదిఁ దన్నుం గాదన్న ట్లూరకున్నవాఁడు. సమయము వచ్చిననే కాని యెవరిస్వభావమును దెలియఁ బోదు. ఇట్టిమోసగానియెడ నయం బనయంబును గూడనిపని

కావున మదీయమాయోపాయములు చూపి వీనిమానము దొలఁగించి నాకోపము గొంత పాపికొనెదను." అని యిట్లు నిశ్చయించుకొని యిలు వెడలి యాచార్యుం డొకవిజనప్రదేశమునఁ గాలోచితకృత్యములు నిర్వర్తింపఁ గని యాతని బహుభంగుల వేసరింపఁ దొడంగెను. దానికి వెఱచి యాచార్యుఁడు సామమునఁ గార్యము చక్కఁ జేయ నిశ్చయించి "ఓయీ! నీపుణ్యము గాని నన్నిఁకఁ జిక్కులం బెట్టక నీయిష్టానుసారమయిన కార్యము నాచేఁ గొను" మనియె. అనుడు రామకృష్ణుఁడు "తాతా, నన్ను నీమూఁపున నిడికొని మాయింట నిలిపి ర" మ్మని యాజ్ఞ యొసంగెను. అపు డాచార్యుఁడు విన్నఁబోయి దైవమా! యేమి సేయుదు నని యిట్లు చింతించెను. వృద్ధుఁడను నేను వీని నెట్లు భరింతును? అటు గాకున్న వీఁ డింకను నన్ను బన్నములపాలు సేయ నున్నాఁడు. పోనిమ్ము. వానియిష్టమే చెల్లింత మనుచు నింకను గనువెల్గున్నయది, చీఁకటి గ్రమ్మ కొసలు గానరావు. అని చింతించి అయ్యయో! చీఁకటి రాఁగని నన్నితఁ డింకను నెన్నిపాట్లుపెట్టునో? 'శుభస్య శీఘ్ర' మ్మని యున్నది. కావున వేగింత మని యాతనిఁ దనమూఁపుపై నెక్కించుకొని యొకకొంతదవ్వు సాఁగి నడిచెను. అంత నినుం డినగురున కగునవమానమున కేమియుఁ జేయఁ జాలక ఖిన్నుఁడై దుఃఖాబ్ధిలోమునిఁగె ననఁ బశ్చిమసముద్రములోఁ గ్రుంకెను. అపుడు రామకృష్ణవాహకద్విజేంద్రుఁడు పదయుగళము పదిలము సేసికొని పక్షద్వయము భద్రపఱిచి పురోపకంఠ జలాశయతీరంబధిరోహించెను. అపుడచ్చోట నుండుజన మీవిచిత్ర మైనవాహనము జూచి నిర్కృతియ కానోపు నని సమీపించి సందర్శింపఁగాఁ బరస్పరాహ్వానములు చెలఁగఁ గుమిగూడి రాఁ దొడంగిరి. అపుడు రాజు సఖులు గొలువఁ బ్రాగ్దిశా సౌధంబునఁ బొడసూపి వికసితకమలనయనుండై తారకలు సెదరనీయక చూచుచుండెను.

రాజు కింకరులం బంపుట

ఆచార్యుఁడును దన కగునవమానము తలవంపులు తేఁగా నితరులకు ముఖము సూపలేక తల వంచి తనయంగమచ్చము మాటువడ నడువఁదొడఁగెను. ఇట్లుండ రా జాతని దూరమునుండి పొడఁగాంచి గురుం డని నిశ్చయించి నిజభటులఁ గొందఱం బిలిచి యాయిరువురం జూచి వారిలోఁ బైవానిని గ్రిందికి దిగఁ ద్రోసి మర్దించి మా సమ్ముఖమ్మునకుఁ దెండని యాజ్ఞ యొసంగెను.

కింకరు లాచార్యుని దండించుట

అపు డాకింకరులు భయంకరాకారంబున శంకాతంకములు లేక జమునికింకరులవడువున బయలువెడలిరి. ఇట రామకృష్ణుఁడు పైనుండి చూచి యావృత్తాంత మంతయు నిమిషమాత్రమున గ్రహించి జాగరూకత కది సమయ మని యెంచి పుడమిపైఁ బడ వడి నుఱికి యాచార్యులపాదములు పట్టుకొని యి ట్లనియె. "స్వామీ! నాయపరాధమును సైఁపుఁడు. స్వాములప్రభావం బీవఱకుఁ దెల్లము కాకుండుటం జేసి యిట్టి యొగ్గు గావించితిని. ఎఱిఁగియెఱిఁగి యనర్థావహ మగుతావున నెట్టి యౌన్నత్యము గల్గినను నుండుట మాబోంట్లకుఁ దగనిపని. నా ప్రవర్తనము నాకే భయదాయియై యున్నది. ఇట్టిసమయమున దేవర పాదములు దక్క నా కభయదాయక మింకొక్కటి గలదే? కావున నిఁక నీపాదములు నాయాదల నుంచి నన్ను రక్షింపు"మని యాతనిఁ దన భుజంబుపై నెక్కించుకొని నడువఁదొడఁగెను. రాజగురుఁడును మెల్లఁగఁ గూర్చుండి రామలింగని ప్రతిపత్తికి నచ్చెరు వంది "బుధజనాపరాధమునఁ గల్గుదోసము విని కిపుడు పొసంగందోఁప నోపు. మత్ప్రభావము వీని కిప్పటికిఁ దోఁచినట్లు గాన్పించుచున్నది" అనుచు స్వస్వరూపానుభవము సేయుచు నానందాబ్ధిమగ్నుఁడై మార్గాయాస మపనయించుకొనుచు బ్రహ్మారథమున నిజమనోరథములు సిద్ధించునట్లుండెను. అంతలో భూపతిభటు లేపునఁ జనుదెంచి కోపము దీపింప వీఁపునం జఱచి

గొబ్బున నేలకు దిగంద్రోసి మొగముచూడక కాలపాశానుకారిపాశ జాలముల నాభీలముగ గురుబలిని బంధించి కొట్టుచుడు, మట్టుచు డనుచుం జెట్టలు ప్రేలుచు రాజమందిరము ప్రవేశించి యాతని రాజేంద్రు నకుం జూపిరి.

రాయండు పరితాపము నందుట

అప్పుడు రాయండు గురునింజూచి తాపడి కొంతవడికిం దెలిసి అహా! గురుద్రోహి నైతి నింక నాకుం దారక మేది? అని కన్నీరు నించుచు "దేశికేంద్రా! నాయపరాధము సైపుం" డని పాదముల మీందం బడియుండెను. అట్టివానిం గాంచి గురు వవహాసవాక్యముల నిట్లనియె. 'లెమ్మా రాజశేఖరా' యని యాతని గ్రుచ్చి యెత్తి "ఓభూపతి పుంగవా! నా కిగునవమానమునకు వగవకుము. ప్రారబ్ధ మనుభవింపక తప్పించికొన నేరితరంబు? విధి యలంఘనీయము" అను నాచార్యుం జూచి వృత్తాంత మంతయుం దెలిసికొని లయకాలభైరవునిమాడ్కి నిపడా కోపస్ఫూర్తి "క్రినికిం గురు రగునీద్రోహిని జమునిమందిరమున కిం బంపం గాక" యని నిజకింకరులం జూచి "వీనిం దోడ్కొని చని మీహారోగ్రతరకరవాలములచే శిరస్సు తెగనడికి రం" డని యాజ్ఞ యొసంగెను.

రామలింగని శిరస్సు నఱుకు మనుట

రాజకింకరులు నాతనిం గొని యొకవనికిం జని వధియింప నుండుచో రామకృష్ణుండు వారికి ధన మొసంగి సమాధానము చేసికొని యొక మేంకం జంపి తద్రక్తసిక్తమయిన మీహేతిభీతి తోలంగి రాజునకుం జూపుం డని వారిం బంచి తా నింటికిం జని స్వగృహోపరి చంద్రశాలాంతర స్థాయి యై ప్రచ్ఛన్నవేషముతో నుండి తన తల్లిం బిలిచి యిట్లనియె. అమ్మా! నీకొడలిం దోడ్కొని చని యేడ్చుచు రాజసభాభవనంబునకుం జని యచ్చోటున భూపతిపాదభూపతితు లై యుండ నాతండు కారణ మడుగును. అప్పుడు భుక్తికిం గర్మకుం గొంతధన మడుగుము. దానిచే

మనకుఁ గొంతధనము రాఁగలదు. అని వారిం బనిచిన వారును రోదనము సేయుచు రాజుం గాంచిరి. అపు డతఁడు కరుణాతరంగితాంతరంగుఁడై తత్కాలక్రియలకుఁ గొంతరొక్కమిచ్చి మాసవేతనమును నియమించెను. ఈ వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రామకృష్ణుఁడు నిజమాయోపాయములకు నలరి గ్రాసవాసోదైన్యము లేక సుఖముగ నుండెను.

రామకృష్ణుఁడు పిశాచవేషమును ధరించుట

ఇట్లుండ నొకయాఱుమాసములు గడచినవి. ప్రచ్ఛన్నుఁడై మిద్దెయింట నుండి రామకృష్ణుఁడు రక్కసికరాట మొకటి లక్కతోఁ జేయింపఁ దనవారల కాజ్ఞ యొసంగెను. తానును స్వర్గవిశేషదర్పణమనునొకగ్రంథము రచియించుచుండెను. తూర్ణము యారెండును సంపూర్ణము గాఁ గని చీలమండల నంటునొకనీలకంచుకము కుట్టించెను. ఇట్టివస్తుసమితిం బూని యొకనాఁటిరేయి మధూచ్ఛిష్టపువత్తియు గుగ్గిలపుఁ దిత్తియుఁ బదిలంబు సేసికొని యొకగుడ్డవేలిక నగ్గి దగిల్చి యొడినిండఁ జిలుతటా లుంచుకొని నిజగృహము వెడలి తత్సమీపముననున్న బహుపాద్విటపిశాటపాగ్రమునకు నెక్కి యొరులకుఁ గానరాకుండ నడఁగి మడఁగి యాకులచాటు పిండెక్కై వడి నుండెను. ఆ వాసరము హరివాసర మగుటను నుపవాసమునఁ గృష్ణరాయఁ డచ్చోఁ బండితజనపరివేష్టితుఁడై వచ్చి నిలిచెను. అపు డాచార్యుఁడు భాగవతము చదువ నారంభించి హరికథాసుధారసమున సభ్యుల మనస్సును దనియింపుచుండెను. అట్టిసమయమునఁ బైనున్న రామకృష్ణుఁడు కంచుకము దొడిగి కరాటము శిరోవేష్టనముగ నమర్చి చేత నున్నయగ్నినిఁ బ్రజ్వరిలం జేసి వత్తి ముట్టించి క్రిందికిఁ జనుదెంచి యాడలసమీపమునఁ గూర్చుండి పండితునపై తాలవాన గురిపించెను. వార లది యెద్ది యని తలలెత్తి మిన్నుం జూడ రామకృష్ణుఁడు తనచేత నున్నదీపము గుగ్గిలముచేఁ బ్రజ్వరిలం జేసి కరాటమున నున్నకరాళవక్త్రమును భీషణదంష్ట్రలును మిడిగ్రుడ్లను

సోదకము లగును. మార్గాయాసమున నున్నాఁడను. కావున నే నిప్ప టికిఁ జనివినియెదను" అని నిజావాసమునకుం జనియెను. ధరణీధవుఁడును సంతుష్టాంతరంగుఁ డై రామకృష్ణుని దలంచుచుఁ గొలువు సాలించి నిజా వాసమునకుం జనియెను.

రామకృష్ణుఁడు పండితుఁడుగా రాజుం దర్శించుట

మఱునాఁ డా రాజదేవేంద్రుఁడు నిజసభాభవనంబునఁ గవిబుధ నికరపరివేష్టితుఁ డై గురునితో సంభాషించుచుఁ గొలువుండి విద్యా గోష్ఠి సలుపుచుండెను. అత్తఱిఁ దలవాకిటఁ గట్టఁబడియున్న నూతన పండితజనవిద్యాప్రకాశకఘంటానాదము వీనులకు విన వచ్చినది. అప్పుడు ప్రకమితేఁడు విబుధదర్శనోత్సుకుఁ డై ఘంటానాదముతోడ నిజమో దము రెట్టింప దాని మరలమరల వినుచుండె. అపు డది మఱియొకపరి మొఱసినది. దాని విని పండితుఁడు రెండువిద్యల నేర్పరి యగునని యేర్ప రించుసమయమున నాధ్వని మరలమరలఁ గర్ణగోచరము గాఁ దొడఁగినది. దాని విని సభ్యులందఱును సత్యాశ్చర్యమున నుండిరి. అపుడు రాజోత్తముఁ డాపండితు నంతటితో ముగించి రమ్మని తెల్పుట కొక భటునిం బనిచె. వాఁడు రాజాజ్ఞానుసారముగ వచ్చి వృత్తాంతమును దెలి పెను. రామకృష్ణుఁడు దౌవారికపురస్కృతుఁడై వచ్చి రాజునకెదుట నిలువంబడియె. రాజు నాతనిం జూచి వెఱఁగంది 'నీనేర్చువిద్య లెన్నిగల' వనుడు నాతఁ డిట్లనియె. "సామీ! నానేర్చువిద్యల నెన్న నేండ్లు పట్టును. సులభమార్గమునఁ దెల్పెద నాకర్ణింపుఁడు. విద్యకు నొక్కవ్రేలైన నీగంట మీటవాయు. దేవరసన్నిధానమునకుఁ బరీక్షార్థినై వచ్చియున్నాఁడను. కావున నాయభీష్టము దీర్చి నను నాస్థానకవిగాఁ గైకొన వేఁడెదను." అను పల్కులకు సభ్యులందఱును భయమందిరి.

రామకృష్ణుఁడు జ్యోతిషములోఁ బరీక్ష నిచ్చుట.

అపుడు రాజు సభాసదులఁ జూచి యీమహావిద్వాంసునిఁ బరీ క్షించుటకుఁ దగుశాస్త్రమును దగుపండితుని నెఱిఁగింపుఁ డని యాజ్ఞ

యొసంగెను. అపుడు వా రందఱును నాలోచించి జ్యోతిషమున నీతని నాంధ్రకవితాపితామహుఁడు పరీక్షింపఁదగు ననిరి. దానికి రాజును సమ్మతించెను. అపుడు పెద్దలపల్కులాలించి పెద్దన తనలోఁ దా నిట్లని చింతించె. "ఆహా! యిదేటివృత్తాంతము? వీరందఱును నాపైఁ ద్రోచి యున్నారు. రామకృష్ణునిసామర్థ్యము మన మెఱుఁగము. ఎవరి సామర్థ్యము స్వసామర్థ్యము నెఱుఁగక పరువులిడిన భంగపా టగును గావున నూరకుండుట లెస్స యని యూహింప నవుపు గాకున్నది. నన్నీ వఱకు నీసభ్యులు బలుమానిసిగా నెన్నుచున్నారు. ఈతఱి నూరకున్నఁ బండితమాని యనరే? ఎట్లైనను నీయిక్కట్టుఁ దప్పించుకొనుటకై యాఁకున కంచనిదియుఁ, బోఁకకుఁ బొందనిదియు నగు నొకసంప్రశ్నము గావించెదను. అనంతరము భగవంతుం డున్నాఁడు" అని నిశ్చయించుకొని రామకృష్ణుం జూచి జ్యోతిషమున స్వర్గలోక వార్తావిశేషము లిపు డెఱింగింపు మనియె. అట్టి ప్రశ్నమునకు రామకృష్ణుం డాతని నుతించి యిదె చెప్పెదఁ జూడు మని కన్నులు మూసి మిన్నుఁ జూచి యంగుష్ఠము లెన్ని ఛాయల లెక్కించి రెండుగిఱుల గీచి యిట్లనియె. "ఓభూపతిపుంగవా! మనశిరములకు సూటిగ నిపుడు నాకమున నాకేశుఁడు కొలువై యున్నాఁడు. ఎదుట నాతనియానందమునకై రంభాద్యప్సరసలు నాట్యము సలుపుచు వినోదములు సేయుచున్నారు. ఇపుడు రంభపాదనూపురము గళితమై ధరాతలమునం బడుచున్నది. ఒకయామములోపల నది యిచ్చోఁ బడును. నాబుద్ధిచే నాలోచింప నది యిం దొకగిరిం బడును. 'భవంతి న భవంతిచ' అనుపార్వతీదేవి శాపముచే దీనిస్థలము నిష్కర్షింప నలవి గాకున్నది." అనుడు రామకృష్ణునిపల్కులకు సభ్యులందఱును ఱిచ్చపాటున నుండిరి. యథాకాలమునకు నూపురమొక్కటి ఘల్లుఘల్లన మ్రోయుచు నాతనియిష్టదేవతానుగ్రహంబున నొకగిరిం బడి రెండవదానికి దొర్లినది. అపుడు సభ్యు లందఱును రామకృష్ణుని బహుభంగుల నుతించిరి. రాజును

పాత్రునికి విశేషసన్మానము గావించి యీతఁడు మనకు లభించుట మన భాగ్యము సుండీ. ఈతని నష్టదిగ్గజములకు వలయువారిలో నొక్కనిగ నియమించితిమి. దానికి మీరు సమ్మతింపవలయు ననుడు సభ్యులు విశేషానందంబున సమ్మతించిరి.

రామకృష్ణుఁడు వరాలపళ్లెరము నందుట

ఇట్లు ప్రభుసన్మానమును గాంచి రామకృష్ణుఁడు నిజచిత్రవ్యాపారముల సకలజనవినోదములు గావించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకానొకదినమునఁ గృష్ణరాయఁడు వరా లుంచి యొకపళ్లెరము దెచ్చి నిర్దోషముగాఁ బద్యము సెప్పి దీని నందికొనుఁ డని పండితుల కాజ్ఞ యొసంగెను. అపుడు పెద్దన లేచి నేనే పద్యము సెప్పెద నని యీక్రింది పద్యము సెప్పెను.

మ. శరసంధానబలక్షమాదివివిధైశ్వర్యంబులం గల్గి దు
ర్భరషండత్వబిలప్రవేశచలనబ్రహ్మఘ్నతల్పానిలన్
కురుసింహక్షితిమండలేశ్వరుల నెన్నన్వచ్చు నీసాటిగా
నరసింహక్షితిమండలేశ్వరునికృష్ణా రాజకంఠీరవా.

అని తనయాశుకవిత్వనైపుణిం జూపిన పెద్దనకవిం జూచి నవ్వి రామకృష్ణుఁడు తాతా! బిలముఁ జొచ్చినను రాజకంఠీరవా! రమ్మని తోఁకఁబట్టుకొని వెలి కీడ్చుచున్నావు. ఇది దోషమే కదా! మఱి నేను వచించెదఁ జూడు మని యీక్రిందిపద్యము నుడివెను.

"మ. కలనం దావకఖడ్గఖండితరిపుక్ష్మాభర్త మార్తాండమం
డలభేదం బొనరించి యేఁగునెడఁ దన్మధ్యంబునన్ హారకుం
డలకేయూరకిరీటభూషితుని శ్రీనారాయణుం గాంచి లోఁ
గలఁగంబాఱుచు నేఁగె నీవ యనుశంకం గృష్ణరాయాధిపా."

అనుపద్యము విని మెచ్చి పెద్దనయు సభ్యులును నీతని కీపారితోషికం బీయఁదగు ననిరి. రాజును సంతసమునఁ దదనుసారముగ నద్దాని నాతని కొసంగెను.

రామకృష్ణుఁడు కవిధూర్జటిరహస్యముం బ్రకటించుట

ఒకానొకదినమునఁ గాళహస్తిమాహాత్మ్యమును దెనిఁగించిన ధూర్జటి యనునొకకవీశ్వరుం డరుదెంచి కృష్ణరాయనితోఁ దనగ్రంథమునుగూర్చి ప్రశంస యొనరించెను. అపు డాతఁ డాగ్రంథముఁ దెప్పించి సావధానముగఁ బరిశీలించి యాకవివాక్చమత్కృతి కెంతయు నలరి పండితులం జూచి.—

"చ. స్తుతమతి యైనయాంధ్రకవిధూర్జటిపల్కులకేల కల్గె నీ
యతులితమాధురీమహిమ ?"

అనుసమస్య నిచ్చెను. పండితు లందఱు నేమియు నుత్తర మీఁ జాలక యూరకుండిరి. అపు డీరామకృష్ణుఁడు లేచి "స్వామీ! నా కొక పక్షమువఱకు వ్యవధానం బిచ్చితిరేని గ్రంథమంతయుఁ జూచి దీని కారణం బూహించెదను. పిమ్మట దేవరచిత్తమునకు నున్నతెఱం గెఱిం గించెదను" అని రాజును సమ్మతింపంజేసి రామకృష్ణుండు నాఁటనుండియు సభకు రాఁడయ్యెను. ఇట్లింటికడ నుండి యాపక్షాంతమున మాఱు వేషంబు ధరియించి యాధూర్జటి యున్నయింటికిం జని రాత్రియగు వఱకు నటు నిటు దిరిగి యనంతరము మెల్లన నాయింటికడఁ బండియుం డెను. నిశీథ మగుడు ధూర్జటి యిలు వెడలి నడువం దొడంగెను. అపుడు రామకృష్ణుఁడు ధూర్జటికి దూరదూరంబుగ నుండి వెంటాడించి చను దెంచుచుండెను. ధూర్జటియు దీని నేమియు నెఱుంగక యెప్పటియట్ల యొకనాగవాసంబునావాసంబులోనికిం జనియె. రామకృష్ణుండును వెను వెంట వచ్చి యాగృహముకడనె పవ్వళించి యుండెను. ధూర్జటి తడ వులో నుండి వెలికిం జనుదెంచెను. అపుడు రామకృష్ణుం డాతనిపదంబుల పైఁ బడి లేచి "స్వామీ! నేను రామకృష్ణుండను. యుక్తసమయము గాకుండ వచ్చియుండుటకు క్షమింపుఁడు. నేను బనివినియెదను." అని యచ్చోటు వాసి త్వరతోఁ జనియె. అపుడు ధూర్జటి రామకృష్ణుం డిట్లు కాన్పించుటం జేసి వెఱఁగంది " యేమిదైవమా ముందుగతి ?" యని కొంతతడవు చింతించి యింటికి వచ్చి నిద్రించెను. మఱునాఁడు

ప్రాతఃకాలోదయం బగుడు నెప్పటియట్ల కాల్యకృత్యములు దీర్చుకొని ధూర్జటి యొంటిప్రాణంబుతో నాస్థానంబునకుం జనుదెంచెను. అంతకు ముస్నె రామకృష్ణుండు వచ్చి యొకచోఁ గూర్చుండి యుండెను. విభూతియు రుద్రాక్షలు మెఱయఁగేవలము ధూర్జటివడువున వచ్చెడి ధూర్జటిం గని రాయఁడు మిక్కిలి సంతసంబున:—

"చ. స్తుతమతి యైనయాంధ్రకవిధూర్జటిపల్కుల కేల కల్గె నీ
యతులితమాధురీమహిమ ?

అనుడు రామకృష్ణుండు లేచి—

"హా తెలిసెన్ భువనైకమోహనో
ద్ధతసుకుమారవారవనితాజనతాఘనతాపహారిసం
తతమధురాధరోదితసుధారసధారలఁ గ్రోలుటం జుమీ."

అనుడు రాజును సభ్యులును రామలింగము పల్కులకు నెంతయు నవ్విరి. ధూర్జటియుఁ దలవంచుకొనియెను.

రామకృష్ణుఁడు సహస్రఘుంటకవి నోడించుట

ఒకానొకదినమున రాజదర్శనార్థమై సహస్రఘుంటకవి యగుప్రెగడ రాజు నర్సన యనునాతఁడు వచ్చి సముచితంబుగఁ దనరాక నెఱింగించి పుచ్చె. సహస్రఘుంటకవిరాక విని రాజు మిగులఁ జింతించి పండితుల రావించి యి ట్లనియె. "ఓసభ్యులారా! సహస్రఘుంటకవి వాదార్థియై వచ్చియున్నాఁడు. ఇచ్చో నాతని కీడగువా రున్నట్లు గానరాదు. కర్తవ్యం బెద్ది? మనసభకుఁ బండితసభ యనుమాట నేఁటితో ముగియ నున్నది. దీనికి మీ రేమిచేయ నున్నా" రనుడుఁ బండితు లుల్కి మొగంబులు వెల్వెలఁబాఱ బయలు సూచుచు డోలాయమానమానసులై యొకరి నొకరు వీక్షించుచు గుసగుసలాడ నారంభించిరి. ఇట్లు కొంతసే పుండి వారందఱుఁ బెద్దనను దలంచికొని "పెద్దన మనకుం బెద్ద. కావున మనల నుద్ధరింప నతఁడె సమర్థుం" డని యాతని నుపాయము సెప్ప మనిరి. అతఁడును నించుక చింతించి వికసన్ముఖుఁడై ప్రభునిం జూపి యి ట్లనియె. "స్వామీ! యిట్టితంత్రం బెచ్చో నైనఁ గాంచితిరే

రామకృష్ణుఁడు మనల నుద్ధరింప సమర్థుం డయ్యును సమయం బగుడు నిజప్రతాపము గుప్తము సేసి వానరాలాపము లాలింపుచు మిన్నక యున్న పవమానసూనుంబలె నున్నాఁడు. అట్లు గావున నీతఁ డాయంజనాసుతుమాడ్కి రాజకార్యమును బంధుకార్యమును జక్కంజేయఁగ విరోధిసముద్రం బవలీల దాఁట నున్నాఁడు. దేవర యాజ్ఞ యొసంగుఁ” డనుడు రాజును మిగులం బొంగి రామకృష్ణుఁ జూచి “నీ విక్కార్యము నెఱవేర్ప నుత్సహింపు” మనుడు రామకృష్ణుఁడు భాసురమందహాస వికసితముఖపంకజుం డై యేకగ్రీవం బైనసభం జూచి యిట్లనియె. “పండితర్షభులారా! నా కీపటి కట్టిసామర్థ్యము లేకున్నను మహాకవి వరామోఘవాక్పటిమచేతను బుధజనాశీర్వాదముచేతను బ్రభునియాజ్ఞచేతను గల్గెడిని. తొల్లి యంజనాసూతి వృద్ధభల్లూకాధిపుచే నుత్సహింపం బడియేకదా స్వామికార్యనిర్వాహం బొనర్చె. అట్లే నే నీ వృద్ధునిమాట పాటించి పగతు నశ్రమంబున గెల్చి రాజకార్యనిర్వాహణం బొనర్చెద. కావున విరోధివలన భయ ముడుగుడు ఎల్లి యాతని నేలికదర్శనమునకు రాఁబంపుడు. అపు డేను లక్షఘంటకవినామమున వేషధారినై వచ్చెద. అనంతరవృత్తాంతము తనంతనే విస్పష్టం బగును. నే నిపుడే సెలవుఁగొనియెదను.” అనుడు రాజు వల్లె యని తనయాస్థానము పాలించి నర్సనకు మఱునాఁడు దర్శనమునకు రా నాజ్ఞ యొసంగెను.

నర్సనయు మఱునాఁడు రాజాజ్ఞానుసారంబుగఁ జనుదెంచి రాజమందిరద్వారమున నిలిచి ప్రతీహారులవలన నాత్మాభ్యాగతిఁ దసరాక యెఱింగించి పుచ్చెను. అపు డారాజసహస్రఘంటకవిందోడ్కొనిరాఁ దగువారలం బనిచె. వారును నాతని సగౌరవంబుగఁ దోడ్తెచ్చిన నాధరణీజానియు సామంతజనపరివృతుండై కతిపయపదంబులు దూరము నడిచి యెదురుగ వచ్చి కవిం గారవించి యాస్థానమునకుం దెచ్చి యర్ఘ్యపాద్యము లొసంగి ధన్యుండ నైతిఁ జు డీయనునవసరంబున, దౌవారికుం డొక్కరుండు వచ్చి రాజుం గైవారంబు సేసి “దేవరా! హజారమున

లక్షఘంటకవి యనునొకమహానుభావుండు దర్శనార్థంబై వచ్చి యున్నాఁడు. సెలవే" యనుడు, రాజు సభ్యులం జూచి "యాహా యిది! మహాద్భుతంబు. పండితులపైఁ బండితు లేతెంచుచున్నారు. వారి నిటకుఁ దోడ్కొని రాఁదగువారిం బంపుఁ" డని తిమ్మర్సున కాజ్ఞ యొసంగె. అతండును గొందఱుబుధజనులం దోడ్కొని వేషధారికడ కేఁగి రాజాజ్ఞఁ దెలిపెను. అతండును రాజానుమతంబు దెలిసి లోనికిఁ జనుదెంచుచో సభ్యజనులకుఁ బాఠంబు లుపన్యసింపుచు జను లచ్చెరువంది చూడ సభామంటపంబు సమీపించె. అంత నాభూకాంతుం డెదురుగఁ జనుదెంచి నితాంతభక్తి నాతనిపదంబుల కెఱఁగి సభాభవనమునకుం దోడ్కొని వచ్చి నిజసింహాసనపురోభాగమున నున్న యత్యున్నతాసనమునఁ గూర్చుండ నియమించి బహుమానపూర్వకముగఁ బూజలు సేసి నిజసింహాసనమున నుండెను. ఇట్లు కూర్చుండి యున్న రాజశిఖామణిం గాంచి వేషధారి యచ్చో నుండువిద్వజ్జనంబులఁ జూపి మృదుమధురభాషణముల వారివారి నామములును సామర్థ్యాతిశయములు నడుగం దొడంగెను. అనంతరము తమయెడమప్రక్కను గించిదున్నతాసనమునఁ గూర్చుండియున్న నరసన్న దిక్కుమొగంబై వీ రెవ్వార లనియె. రా జాతఁడు సహస్రఘంటకవి యని తెల్పెను. తెల్పిన నతఁడు వీరు సహస్రఘంటకవులా? వీరి నామం బేమి యనుడు ప్రెగడరాజు నర్సన యని వాక్రుచ్చె. అపు డతనితో ముచ్చటింప నుద్యుక్తుం డైన ట్లభినయించి "స్వామీ! యీ కవిశిఖామణిముఖము చూచినతోడనే సంభాషింప మనస్సున నుత్సాహము కల్గుచున్నది. సెలవే!" అనుడు రాజు లక్షఘంటకవిం జూచి "విద్వా నేవ విజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమమ్" అనునట్లు మీమీసామర్థ్యబోధంబునకై సంభాషింపఁ దగు ననుడు రామకృష్ణుండు మందహాసకందళితముఖారవిందుండై నర్సనకవిం జూచి యి ట్లనియె.

" 'అరసికజనసంభాషణముకంటె రసికజనవాక్కలహము మేలు' అని యున్నది. కావున నే నిపు డామేలిపని నొనర్ప గమకించుచున్నాఁ

డను, కినియకుఁడీ” అని యాతని బుజ్జగించి, “స్వామీ! నాకొకటి రెండు సంశయము లున్నవి. ఆ సందియములఁ దొలంగించి నామనస్సును నిష్కళంకముగఁ జేయుఁ” డనుడు నర్సన “అబ్బా! నే నంతవాఁడనే? అయిన నాయెడం గరుణించి యాప్రశ్నము లానతిచ్చిన విని కొంత తనిసెదను.” అనుడు రామకృష్ణుం డిట్లనియె. “పండితవర్యా! నా కీవజకు నుక్త లేఖనంబునఁ బ్రజ్ఞావంతుండును, దప్పులు దిద్దుటయందు నేర్పరియు నగు పండితుండును, కవియుఁ గాన్పించఁడయ్యె. మీర లేమైన వీనిని నేర్చి యుంటిరే?” అనుడు నర్సన గర్వించి యిస్సిరో! యీతం డిట్టిప్రశ్నము లా నన్నడుగట? ఈతనిచేవ తెలిసినది. అని నిశ్చయించుకొని “పండితోత్తమా! మేలుమేలు! గొప్పసంశయము లడిగితిరి. కవికి ముఖ్యముగా వలయునీరెంటిని నేర్చి యుండకున్న నేపండితుండును గవి యగు టెట్లు గల్గు? నాశిష్యు లందఱును మొదట నాకడ నీరెంటినే యభ్యసింతురు. వలయునేని నాశిష్యుం డొక్కరుండు మీకు నుత్తరం బిచ్చి మిమ్ముఁ దృప్తి నొందించును. ఇట్టిప్రశ్నము వేదమా? శాస్త్రమా? నేను యోజించుటకు?” అని నర్సన లక్షుఘుంటకవి యనుభయ మింతయైన లేక యహంకారమునఁ బల్కినఁ గనలి రామకృష్ణుండు “స్వామీ! మీశిష్యులకుం గఱపిన తెఱఁగెఱిఁగింపుఁడు. చూడ వేడుక గల్గుచున్నది. నా నుడువుపద్యం బిపుడు వ్రాసి నన్ను గారవింపుఁడు.” అని తనచేతి యాకును ఘంటము నందిచ్చి:—

క. త్వ్రి ప్వాట బాబా, శలపై, ఫ ప్వాట జాబిల్లి, వల్వ బూచట, హాఁ దం
బు ప్వాట, చూడఁగ నలులు, క్ష్వాట, యరయంగ నట్టిహరునకు జేజే.

అని చదివి. వ్రాయుము వ్రాయు మని వేగిరింపుడు, నర్సన మొదటియక్కరము నుచ్చారణానుసారముగ వ్రాయఁజేయాడక క్రిందు మీఁదు చూచుచు నొకపరి వ్రాసినయక్షరము మరలఁ దుడుపు పెట్టుచు నింకొకవిధముగ లిఖించి దానిం జెఱిపి వేయుచు నీతీరున నదియే వ్రాయుచునుండె. అపుడు రామకృష్ణుం డాతనిం జూచి చాలు! చాలు!

నీ కింత సంపూర్ణపాండిత్యము గలదు. ఇఁక దప్పులు దిద్దుటయం దెట్టి ప్రజ్ఞ గలదో దానింగూడ సభ్యులు చూడఁ దలఁచి యున్నారు. ఇదె యీపద్యములోనితప్పులు దిద్దుమని యీక్రిందిపద్యము చేతికిచ్చెను:—

మ. గననీహారగు రామపద్మ ధళరంగత్కీర్తి చాణూరమ
ర్ధనశుక్రాక్షిక శేఖరాబ్జ్మగపతీ త్రైలోక్య ధామోదరా
యనగాశంఖర వాంఛితార్థదగదా ద్యస్త్రైకపాణీ జనా
ర్ధనవానేకపవైరి విగ్రహముకుంధా మిత్రవింధాదిపా.

దీనిం జూచి నర్సన పైకిఁ దప్పులుగా నగపడుచుండునట్టి చాణూరమర్ధనాదిశబ్దంబులఁ గొన్నిటిఁ జాణూరమర్దన మొదలగురూపములుంచి దిద్ది యాతనికిం జూపె. రామలింగ మప్పుడు పక్కున నవ్వి సభాసదులం జూచి యిట్లనియె. అహాహా! యీమహాకవిప్రజ్ఞావిశేషములమేయములు. తనకుఁ దెలియని వన్నియుఁ దప్పులఁట! నాపద్యంబునఁ దప్పు లున్నవియఁట! చూడుఁడు! అని తా నాపద్యము క్రమముగ నన్వయించి చాణూరమర్ధన మొదలగుశబ్దములకుఁ జాణూరమత్ హన అని విరిచి యర్థము సెప్పి సభ్యుల నాయర్థమునకు మెప్పించి నర్సనం జూచి యిట్లనియె:—

చ. తెలియని వన్ని తప్పు లని దిట్టతనాన సభాంతరంబునన్
బలుకఁగ రాకురోరి! పలుమాఱు పిశాచపుపాడగట్ట నీ
పలికిననోట దుమ్ము వడ భావ్య మెఱుంగక పెద్దలైనవా
రల నిరసింతురా ప్రెగడరాణ్ణరసా విరసా తుసా భుసా.

అని యంతటితో బోనీయక

చ. ఒకనికవిత్వమం దెనయు నొప్పులు తప్పులు నాకవిత్వమం
దొకనికిఁ దప్పు పట్టుపని యుండదు కాదని తప్పు పట్టినన్
మొక మటు క్రిందుగాఁ దిగిచి మొక్కలు పోవ నిశంపకత్తితో
కోసి మొదలంటఁ గోతు మఱి చెప్పునఁ గొట్టుదు మోము దన్నుదున్.

అని రామకృష్ణుఁ డుక్కుమిగిలి ధిక్కరించిన నక్కవిశిఖామణి యేమియు ననఁజాలక లజ్జితుం డై తనరాకఁ దిట్టుచుఁ జిఱు చెమ్మట

మొగమ్మునఁ గ్రమ్మఁ దల వాంచికాల నేల వ్రాయుచు నూరకుండెను. అంతట రాజు నాయిర్వురం జూచి కార్యము మించుటకుఁ జింతించి యూరకుండుట తగనిపని యని యెంచి లేచి వారికరంబులు నిజకరంబులఁ బట్టి వజ్రం బెన్నండైన వజ్రంబునకుఁ దక్కువ యగునే? మీ రిరువురు సమానులే యగుదురు. అని యాయిర్వురకుఁ గాంచనాంబరాభరణంబులు చీనిచీనాంబరంబులు నిచ్చి విశేషధనము నొసంగి యాపండితులకు సెలవొసంగెను. అపుడు కపటక్రియానిపుణుం డగు రామకృష్ణుఁడు రాజుం జూచి, "స్వామీ! పండితమాని యగునీతని కీపండితగండ యను పెండేరం బుండఁ దగునా యనుశంక వొడముచున్నది. దేవరచిత్త"మనుడు నర్తన వేషధారిపల్కు లాలించి దానియభిప్రాయమును గ్రహించి త్వరతోఁ దనకాలియందియ నూడ్చి లక్షఘంటకవి కిచ్చి రాజుకడఁ బనివిని వీథిం దిట్టుచు వచ్చినత్రోవం జనెను. రాజును లక్షఘంటకవికి సెల వొసంగి నిజావాసమునకుం జనియె. సభ్యులు లక్షఘంటకవి ప్రజ్ఞావిశేషంబులఁ దలంచుచు యథేచ్ఛం జనిరి.

రామకృష్ణుఁడు భట్టుమూర్తివలన ముత్యాలహారముం గైకొనుట

ఒకానొకదినంబున భట్టుమూర్తి కృష్ణరాయల నీక్రిందిపద్యము సెప్పి నుతించె న దెట్లన్నను:—

క. నరసింహకృష్ణరాయని, కర మరు దగుఁ గీర్తి యొప్పెఁ గరిగిరిభిత్
కరికరిభిద్గిరిగిరిభిత్, కరిభిద్గిరిభిత్తురంగకమనీయం బై.

దీని విని రాయఁడు మిగుల సంతసించి తనమెడ వ్రేలుచున్నతారహారం బాభట్టుమూర్తి మెడఁ గీలుకొల్పెను. దాని ధరియించి భట్టుమూర్తి పండితసభలోఁ దారామధ్యస్థితుం డగుచంద్రునిభంగిఁ బ్రకాశింపఁ దొడంగె. ఇట్టిగౌరవం బీతనికిం గల్గుటం జేసి సభ్యు లేరును సమ్మతింపరైరి. కావున నిందలిముఖ్యపండితులు కొందఱు సభ చాలించిన యనంతరము రామకృష్ణునియింటికి వచ్చి యాతనిరాకకు వేచియుండిరి. అతఁడును గొంతరాత్రి కింటికిం జనుదెంచె. అపు డీపండితులు సకరుణం

..గా నాతని కిట్లనిరి. ఈవఱకు రాజు మనల నందఱను సమానంబుగ గా..వించుచుండె నని తలంచుచుంటిమి. అది యంతయు నేటికి దెల్లం బఱ్యె. భట్టు ముందట మన ముప్పునకును నూరగాయకుం గూడఁ గొఱగా మని రాజునకుం దోఁచియున్నది. ఇట్లుండ మన మిచ్చోనుండు లాభ మెద్ది? దేశాంతరగతుల మైన నీవంత కొంత మానును. అనుడు రామకృష్ణుఁడు వారలం జూచి కడచినదానికి వగచుట గతజలసేతు బంధనము. కర్తవ్యము నిర్ణయించిన నాకుం బోలిన సహాయంబు సేసెద. అనుడు వార లాతనిం గాంచి "యోయీ! యుపాయంబు తోఁచ కుండుటచేతనే కదా నీకడ కరుదెంచితిమి; యేదియేని యుపాయము చేసి మమ్ము నుద్ధరింపుము." నా విని రామకృష్ణుఁ డిట్లనియె. "నాకుం బోలిన యుపాయంబు చెప్పెద వినుండు. చేతఁగానిపర్వులిడుట నాచేతఁ గాదు. ఎట్టి యుపాయంబున నైన నాభట్టుమెడం బెట్టియున్నహారంబు ..రంబుగఁ బట్టి నామెడ నిడికొని వచ్చెద. ఇది మీకు సమ్మతంబె" అనుడు వార లగుంగాక యని తమ యంగీకారమును దెలిపిరి. అపుడె ..మలు..కల్ రామకృష్ణుఁడు భట్టుమూర్తి యునికిపట్టుచేరి యొక భటునిచేఁ ..రాక నాతనికిఁ జెప్పిపుచ్చె. రామకృష్ణుఁడు వచ్చియున్నాఁ డనుపల్కు ..కు నుల్కి కారణం బే మని భట్టుమూర్తి కడుఁ జింతించి యేమియుఁ గానక తుదకేదియో మునిఁగె నని యెంచి యుంటిప్రాణంబుతోఁ జను దెంచె. అపుడు రామకృష్ణుఁ డెదురుగఁ జని యాతని గాఢాలింగనంబు సేసి యిట్లనియె. "ఓయీ! నాయుల్లం బిపుడు గదా చల్లనయ్యె. ఇంతవనుక నే నిట నుండుపండితులమాటలకు లోనై నిన్నున్యనిగ నెంచి నీప్రజ్ఞాతిశయంబులకు సహింపలేనైతి. ఈదినంబుతో నాసంశయంబు ల..యఁ బాసె. నామనంబు నిష్కళంకం బగుడు నేస్తంబున కాస వా..మె. కావున నాయీప్సితంబు సమకూర్చుకొన నీకడ కరుదెంచితిని. నీవును ప..రేంగితజ్ఞానివి గావున మద్వాంఛితార్థంబు నొసంగుదువు" అను రామలింగనిపల్కుల కేమియు ననఁజాలక వెఱఁగంది చూచుచున్న

భట్టుమూర్తిం జూచి యాతఁ డిట్లనియె. "ఓయీ! నిన్నుం జూడఁ జూడ నీకవితసరసతయుఁ బ్రజ్ఞావిశేషంబులు నుతియింప నుత్సాహంబు వొడముచున్నయది. నీప్రజ్ఞావిశేషంబు లల్పంబులే?

తే. అలసానిపెద్దన యల్లికజిగిబిగి, ముక్కుతిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకు
పాండురంగవిభుని పదగుంభనంబును, కాకమానురాయ! నీకుఁ దగుర."

అను రామకృష్ణుని మధురవాక్యంబులు వీనులకు నమృతంపు సోనలై సోఁకిన భట్టుమూర్తి పెల్లుబ్బి వెల్లువయై పాఱునానందంబునం దేలి నిజకంఠలగ్నతారహారం బూడ్చి యాతనిమెడ నిడి గాఢపరీరంభ మాచరించి లోనికిం దోడ్కొని చని యున్నతాసనంబునం గూర్చుండఁబెట్టి యర్ఘ్యపాద్యంబు లొసంగి కర్పూరతాంబూలం బందిచ్చి "యిదియే నేస్తంపువిడెం"బని తెల్పెను. రామకృష్ణుం డట్లే దానిఁ గైకొని "పోయి వచ్చెద" నని తెల్పి నిజగృహంబున కేతెంచి తనరాక కెదురుచూచుచున్నపండితులం గాంచి, "యిదె మీహారంబు మీయిష్టానుసారంబుగ దీని వాడికొనుం" డని వారిపైఁ బడవైచె. దానికి వారందఱును గడు సంతసిల్లి "యోయీ! దీని హరింపను ధరింపను నీవ సమర్థుండవు. కావున నీకు దీని మే మందఱము బహుమానంబుగ నిచ్చితి" మని యతనిమెడ దాని నుంచి యథేచ్ఛం జనిరి.

ఇట భట్టుమూర్తి యప్పుడే రాజదర్శనార్థము చని తనరాక యాతని కెఱింగించి పుచ్చిన నాతఁడు భట్టుమూర్తి యసమయంబున వచ్చుటచే నాతని కేదియేని యాపద సంభవించుటగా నిశ్చయించి దిగ్గన లేచి వచ్చి నీరాకకుఁ గారణం బేమని యడిగెను. అప్పు డాతఁడు నవ్వుచుఁ జిన్నవిన్నపం బని రామకృష్ణుఁడు స్నేహార్థియై వచ్చి పల్కినపల్కులన్నియుం దెల్పె. వాని విని రాజును గడు సంతసించి "యాతఁ డొక్కఁడు మనవాఁడై యుండుటంజేసి తక్కుంగలపండితుల నశ్రమంబున గెలువ వచ్చును. మన కీదినంబు మిగుల సుదినంబు. ఎల్లి యెల్లవృత్తాంతంబు మాటలాడుదము." చను మని యారాత్రి నిద్రించి మఱునాఁడు రాత్రి

వృత్తాంతంబు మనంబునకు సంతసంబు పుట్టింప నాస్థానంబునకు వైళంబ వచ్చి రామకృష్ణుం బిలిచి యిట్లనియె. "ఓయీ! వైత్యరోగికిఁ బాలు పథ్యంబులు గాక తద్రోగాంతంబున దానిమేలిగుణంబు లగపడునట్లు భట్టుమూర్తిగుణంబు లిపుడిపుడు గొప్ప పండితులకుఁ గాన్పించెడిని గంటె?" అనుడు నవ్వి "దేవర! యట్టిపండితు లెవ్వరో యెఱిఁగించిన ననం తరవృత్తాంతంబు మనవి సేయుదు" ననుడు రాజు తొల్లింటిపద్యము చది వెను. దానికి రామలింగము నవ్వుచు నా పద్యము మరలఁ జదివి తుదిని 'కాక, మానురాయ నీకుఁ దగుర' అని కాక అనుదాని వేఱుచేసిన రాజు నీయభిప్రాయంబు స్పష్టీకరింపు మనియె. అపుడు రామకృష్ణుఁడు భట్టుం జూపి "యీతనికంచుకము దీయించిన మనసంశయము లుండ" ననుడు రాజు దాని కాజ్ఞ యొసంగె. అపుడు రామకృష్ణుం డతనివీఁపున నున్న తామరం జూపి యతఁడు కూర్చుండెడుస్థలంబున నున్న స్తంభంబుఁ జూపి మానురాయ నీకుఁ దగు అని యర్థంబుగాని యింకొకటి గాద నియె. దాని విని రాజును తేజు చెడి యూరకుండె. భట్టుమీయుఁ జల్లనే లేఁడయ్యెను.

రామకృష్ణుఁడు వసుచరిత్రకృతి నాక్షేపించుట

భట్టు రామరాజభూషణుఁడు వసుచరిత్రను రచియించి తెచ్చి సభలో వినిపింప నుండ రామలింగ మొకచిత్రకథ చేసె. అ దెట్లనిన:—

ఒకానొకదినంబున భట్టురామరాజభూషణుఁడు పెద్దన మను చరిత్రపాకచమత్కృతికి మనంబున నలరి యట్ల తాను నొకరసవత్ప్రబం ధంబు గల్పింప నుత్సహించి రాయల కెఱింగించిన నాతఁడు కర్పూర తాంబూలజాంబూనదాంబరాభరణంబు లొసంగి కృతి నిర్మింపు మనుడు రామభూషణుం డత్యంతానందంబునం జని మిగులఁ బరిశ్రమం బొనర్చి మనుచరిత్రకు నెక్కుడురసోదంచితం బగువసుచరిత్ర యనునొక గ్రంథంబు రచియించి కృతి నొసంగ రాజున కెఱింగించిన నాతఁ డొకశుభదినంబున సభ నేనెద నని యాజ్ఞ యొసంగెను. అపుడు రామభూషణుండు

రాజున కొకవిన్నపం బని యిట్లనియె: "దేవర రామకృష్ణునివృత్తాంత మంతయు నెఱుంగుదురు గద. ఇట్టిదుష్టుఁడు ముందు తదుసభ కేతెంచిన నాకష్టంబు గట్టెక్కదు. కావున నాతని నాఁటిదినంబు సభకు రాకుండ నుత్తరం బొసంగవలయును." అనుడు రాయఁడు రామలింగని చేష్టల నాలోచించి "పరరంధ్రాన్వేషి యగునీతం డెట్టిదైనఁ బల్కనోపును. అపుడు నామది కెట్లు దోఁచునో? కావున వీని నాఁటిసభకు రాకుండఁజేయుటయే కర్జం" బని తనభటులకు నట్లుత్తర మొసంగి రామలింగనికి నట్లాజ్ఞ యొసంగె. అట్టిరాజాజ్ఞకు మిగులఁ గుపితుండై రామకృష్ణుండు తనలోఁ దా నిట్లు చింతించె. "హా! భట్టెట్టి సాహస కార్యం బొనర్చె. ఏ నెన్నండేనియు వీనికిఁ గీడు దలఁచి యుంటినే? ఇట్టి నన్ను నిష్కారణవైరంబున నవమానింపఁ దలంచె. తన్నుఁ గట్టు త్రాళ్లు తాన తెచ్చికొన్నట్లు నాకు భంగంబు సేయఁదలంచె. ఈతని ప్రబంధంబున కేదియేని యంతరాయంబు గల్పించి రాజు వినకుండ నుండనట్లు సేసెదఁగాక" యని యిష్టదేవతకు నమస్కరించి తా నొక ముదుసలియుప్పరివేషంబు దాల్చి సభామండపసమీపంబునఁ బనిసేయు నుప్పరులం గూడి యుండెను.

అంతట శుభదినంబునఁ బ్రభునియాడిగంపుజనులు సభకు నలంకరణం బొనరించిరి. రాజును సర్వసేనాపతివృతుం డై నిజవిభవం బేపార నేతెంచి కొలువు బలిసియుండె. అపుడు రామభూషణుండు తన నేరుపు సభ్యు లందఱు విస్పష్టంబు సేయఁదలంచి యొకయున్నతాసనంబునఁ బ్రభుసన్నిధిం గూర్చుండి యొప్పిదంబు లగుగీతంబుల మంగళగీతంబులు పాడుచు స్వకృతకృతిముఖశ్లోకంబున సుశ్లోకుం డగుకాకుత్స్థతిలకు వర్ణించి చెప్పిన "శ్రీభూపుత్త్రి వివాహవేళ" అనుపద్యంబు చదివె. అపుడుదూరంబున నుండి "యాఁగుఁ డాఁగుఁ" డనియొక్కధ్వనివీతెంచె. అట్టి ధ్వని కర్ణగోచరం బైనతోన సభికు లందఱును నుల్లంబులు తల్లడిల్ల నివ్వెఱఁగంది యుండిరి. నిశ్శబ్దంబుగ నున్నసభామధ్యంబునకు

ముసలియుప్పరి తన పిన్నకొమారుడు వెలువడి యొకముదుసలియుప్పరి తనచే పిన్నకొట్టియుం
కొంపోయి వాఁడవైచి "పాయరా. లచ్చి" యని కేక వేసి కుండలు
గొట్టుకొనుచు రాజసన్నిధి కేతెంచి "సామీ! యేలికమేలు గోరి
యొకకవి కవితంబు సెప్పెఁడు. నేటితోన ప్రభునకుఁ బ్రజకు ఋణంబు
తీరె. ఇఁక నేమి సెప్పుదు" ననుడు రాజు 'కారణంబే' మని యడిగె.
అప్పుడు ముదుసలియుప్పరి రాజుం జూచి "యయ్యా! కొంత బూడి
తెప్పించిన నున్నరూ పెఱిఁగించెద" ననుడు రాజు నట్లు గావించె.
ఆభూతి గొని యుప్పరి తనయఱచేత నొకబరి నేసి శ్రీ యనునక్కర
ముండు వ్రాసి భూ అని చేతికడ నోరుంచి పల్కె. దానిచే భూతియం
దున్న శ్రీ రూపుమాసె. దాని రాజునకుం జూపి యి ట్లనియె. "ఏలిక
సంపదనెల్ల నీభ ట్టిట్టిచెట్టి వెట్టి తొలఁగించె. చూచితిరే! భూతిలోని
శ్రీవ్రాలంగె. ఇట్టికబ్బ మందుట కర్జంబు గా దని నాకుఁ బోలినట్లు వక్కా
ణించితిని. ఇఁక దేవరచిత్తంబు" అని యాయుప్పరి యచ్చోటు వాసి
చనెను. రాజును నేమియు ననఁజాలక మఱియొకదినంబున నీగ్రంథంబు
చూచెద మని యాస్థానంబు చాలించి యథేచ్ఛం జనియెను.

వసుచరిత్రమును బిండములపయి ధారపోయించుట

అనంతరము రామరాజభూషణుండు విచారసాగరనిమగ్నుండై
పుస్తకంబు హస్తంబున నిడికొని యిల్లు సేరి విఘ్నకారుం డగునా
ముదుసలియుప్పరి యెవ్వం డగు నని యూహించి రామకృష్ణుం డగు నని
నిశ్చయించి స్వయంకృతాపరాధంబునకు వగచి యుపాయాంతరంబు
లేమింజేసి యాతనిపదంబు లాశ్రయించి కార్యంబు పొందుపఱచికొందుఁ
గాక యని నిశ్చయించుకొని యాతనికడ కేగి చేతులు పట్టి నాయజ్ఞా
నంబు సైఁపు మని యి ట్లనియె. "అన్నా! నే నిన్నవమానింపఁదలంచి
కావలసినట్టు లవమానంబుఁ బొందితి. ఇపుడు నాకు జ్ఞానంబు వచ్చెను.
ఇఁక నాయందుఁ గరుణించి నాకృతి రాజునకు శ్రుతిగోచర మవున
ట్లొనరించిన నీకు బహుపుణ్య మయ్యెడు. అంతటితోన నాయుల్లంబు

చల్లనగు." అని దీనాననుండై ప్రపన్నుండై యున్న రామరాజభూషణుం గాంచి సదయుండై రామకృష్ణుం డిట్లనియె. "ఓయీ! వగవకుము. ఎవ్వఁడో నీవిరోధి నీకిట్టి విఘ్నం బొనరించె. అయిన నేమాయె. నేను రాజుకడ కరిగి నిన్నుఁగూర్చియు నీగ్రంథంబుఁగూర్చియు నాతనికి నెక్కుడుగఁ దెల్పి కార్యం బనుకూల మవున ట్లొనరించెదను. ఇదె పోయి వచ్చెద"నని యప్పుడ ప్రభువుకడ కరుదెంచి యాతనితో నిట్లనియె. "దేవర కు రామభూషణుండు నాఁడు కృతి నొసఁగ రా నాతనిదురదృష్టంబున దానికి నంతరాయంబు సంప్రాప్తంబయ్యె. నాటంగోలె యాతం డన్నపానంబులు మాని దుఃఖంబునఁ గృశించుచున్నాఁడు. దేవర దాని నొకపరి విన్నంతమాత్రంబున నాతఁడు సంతుష్టాంతరంగుం డగును. కావున నాతనిఁ గరుణింపఁదగును" అనుడు రాజును గొంతదడవు చింతించి "యోయీ! మున్ను కృతి నందక తిరస్కరించి మరల నాగ్రంథంబు విన మన మెట్లుత్సహించును." అనిన రామకృష్ణుఁ డిట్లనియె, "సందియంబు దేవరడెందంబునఁ గ్రందుకొని యున్న దేని యొకయుపాయంబు సేయుదము. గతించినవారికేరికైన నీకృతి నిచ్చి యనంతరము దాని నిటఁ దెచ్చున ట్లొనరింతము. ఇతరులు కృతిపతులైన గ్రంథంబు మనము వినుటకు శంకయుండదు. దోషంబులు గ్రంథంబున నుండునేని తద్దోషంబులు కృతిపతిని బాధించుఁగాని శ్రోతల కేమి? కృతిపతి గతించి యుండుటచే నాతని నైన బాధించు ననుభయంబు లేదు." అనుడు రాజును. దానికి సమ్మతించె. అప్పుడు రామకృష్ణుఁడు భట్టుకడ కేతెంచి యీ వృత్తాంతమంతయుఁ దెల్పి కృత్యాదిని నాశ్వాసాద్యంతములు మార్చి వైశంబ తెమ్మనుడు నాతఁ డట్లొనరించెను. అనంతరము రాజున కీవృత్తాంతంబు రామకృష్ణుఁడు దెల్పిన నాతఁడు సంతసంబున దాని వినుటకు సెలవొసంగెను. పిమ్మట. రామరాజభూషణుఁడు వసుచరిత్రము నామూలాగ్రంబుగఁ జదివెను. దాని సావధానముగ విని రా జాతనిప్రజ్ఞావిశేషంబుల కెంతయు నలరి యిట్టిరామభూషణకృతికిఁ దాఁ గృతిపతి గాకుండ

కవి పరాకుశించితు లీను స్తోత్రంబు గావించి రని యెంచి మిగుల విచా రించి రామభూషణు నోదార్చి నీ కష్టసుఖంబులకు నేఁ దోడై యుండు దును. భయ ముడుగు మని యభయదానం బొసంగి నాఁటనుండియు నాతనిఁ గంటికి ఱెప్పయుంబలెఁ గాపాడుచుండెను. వసుచరిత్రంబు వ్రాయుసమయంబున రామభూషణుని రామకృష్ణుం డచ్చటచ్చట శ్లేష లలోఁ దప్పు లెన్నుచుఁ బరిహాస మొనర్చె ననియుం గలదు. ముసలి మారాలు అనుశబ్దము ద్వ్యర్థిగాఁ బ్రయోగింప రామభూషణుని విశేష కవిత రామకృష్ణుం డధిక్షేపించె నని పేర్కొనంబడును.

పయిని జెప్పియున్న కథకు విమర్శనము

ఈకథ యిదివఱలో నున్న పుక్కిటిపురాణముంబట్టి వ్రాయం బడినది. ఇందులోఁ గొన్నికొన్ని విపరీతసంప్రదాయంబు లుండుటం జేసి యాయాభాగంబులు నమ్మఁదగ వని నొక్కి వక్కాణింపవలసివచ్చె. అవి యెయ్వి యనిన:—

తొలుత నీగ్రంథంబు కృష్ణదేవరాయలసభలోఁ జదువంబడె ననియు నాతనిఁ గృతినందనీయకుండ రామలింగము విఘ్నంబు గల్గించి యంతటను మృతు లగునితరవంశీయుల కిప్పించె ననియు దానింబట్టి యీగ్రంథంబునందుఁ గృష్ణరాయల యంకితంబు లేక తదితరుని యంకితం బున్నట్లును వాడుక గలదు. ఈగ్రంథంబు కృష్ణదేవరాయలకాలం బులోఁ బుట్టక యాతనియల్లునితమ్ముం డగుతిరుమలరాయనికాలంబులోఁ బుట్టినట్లు మన మీవఱకె కృష్ణరాయచారిత్రంబులో రామభూషణుం గూర్చి చెప్పినప్పుడు చెప్పియుంటిమి. కావున దానిచే నీగ్రంథంబు కృష్ణ రాయలసభలోఁ జదువంబడలే దనియు నపు డున్నరాయఁడు కృష్ణ రాయఁడు గాక తిరుమలరాయండే యనియు విస్పష్టంబయ్యె. దీనివలన నిది మృతు లగునితరవంశీయులకుఁ గృతి యియ్యఁబడె ననియును బిండం బులపై ధారవోయంబడె ననియుఁ జెప్పెడుమాటలును మిథ్యావచ

నంబులయ్యె. ఇఁక నుప్పరి వచ్చి చేసినవృత్తాంతంబును నట్లే యనవచ్చునా యని యనవలదు. తిరుమలరాయనిసభలో మొదట నీ యుప్పరి చేసిన చమత్కారంబు జరిగియుండ నీతనిచే నీవిఘ్నంబు సంప్రాప్తమై యుండ వచ్చును. రాజామలుణాడైన రామలింగనిచమత్కార మది యాతయు నని యూహించి పిమ్మట గ్రంథంబు వినక యుండఁడు. కావున నీ కథలోఁ గల్పనవిశేషంబును యథార్థకంబు సూక్ష్మం బన్నియు నిశ్చయింప వలసి వచ్చెను.

రామకృష్ణుఁడు రామభూషణకవిశయ్యాదులఁ దెల్పుట

ఇటుల రామకృష్ణుఁడు దేవీప్రసాదంబున నిచ్ఛానుసారంబుగ విహరించుచుండ నొకానొకదినంబునఁ గృష్ణదేవరాయఁడు * సింహాసనాసీనుండై యుండి పండితులం జూచి పెద్దన్న తిమ్మనరామభూషణుల కవితావిశేషంబు లెటులఁగింపుఁ డనుడు వా రందుల కేమియు నుత్తరం బియ్యక సంశయింపుచు నూరకుండ రామకృష్ణుండు తేనిం గాంచి యిట్లనియె. ఏలికయాజ్ఞయేని నాకుం బోలినట్లు విన్నపంబు గావించెద. వీరిగ్రంథంబులలోని కొన్నిపద్యంబులు నాకిపుడు స్ఫురించుచున్నయవి అనుడు రాజు దానికి వల్లె యనియె.

అపుడు రామకృష్ణుఁడు మనుచరిత్రంబులోని దగు

ఉ. పాటున కింతు లోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు ద్రోయ ని
చ్చోటఁ భవన్నఖాంకురము సోఁకెఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదనను బెడఁ బెట్టె యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటినగబ్బిగుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందఁగాన్.

అనుపద్యంబు చదివి పిమ్మటఁ బారిజాతాపహరణంబులోనిదగు

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినశోకదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి పంకజ
శ్రీసఖమైన మోముపయిఁ జేలచెఱంగిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకషాయకంఠకలకంఠవధూకలకాకలీధ్వనిన్.

---

* ఇతఁడు తిరుమలరాయఁ డవుఁ గాని వేఱు గాదు.

అని చదివి పిమ్మట వసుచరిత్రంబులోనిదగు

శా. ఆజాబిల్లివెలుంగువెన్నెలకల డాయక్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖ మైన మోమునఁ బటాగ్రం బొత్తి యెల్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చెఁ గిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాం
భోజీమేళవిపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగాన్.

అనుపద్యంబుం జదివి "స్వామీ! నాకుం జూడ నల్లసాని పెద్దన పాటునీటు నేడ్చె. ముక్కుతిమ్మన ముద్దుముద్దుగ నేడ్చె. భట్టు మాత్రము బావు రని యేడ్చె" అనుడు సభ్యులును రాజును మిగుల నగఁ బొడంగిరి.

రామకృష్ణుఁడు అల్లసాని పెద్దనకవనంబు నాక్షేపించుట

ఒకానొకదినంబున నల్లసానిపెద్దన ప్రస్తావవశంబున:—

"క. కలనాఁటిధనము నక్కఱ, గలనాఁటికి దాఁచఁ గమల గర్భునివశమా
నెలనడిమినాఁటివెన్నెల, యలవడునే గాదె బోయ నమవసనిసికిన్."

అని చదువుడు నందలియమవసనిసి యనుచో శబ్దసౌష్ఠవంబు లేమింజేసి రామకృష్ణుండు పెద్దన నధిక్షేపించుట కదియ తఱి యని యెంచి యతని నుద్దేశించి యిట్లనియె:—

"క. ఎమి దిని సెపితివి కపితము, వుమెతకయ దినియు సెపితివా కయిత పైత్తె
బ్బమ యెతి సెపితివా కపితము, అమవసనిసి యనుచు నీవు ఆలపని పెదనా."

"క. ఉమెతః కయ దిని సెపితో, కమమెఱుఁగక వెఱ్ఱిపుచ్చకయ దిని సెపితో
ఎమి దిని సెపితివి కపితము, అమవసనిసి యన్నమాట ఆలసని పెదనా."

అని పకపక నవ్విన నావాక్యంబులు విని సభవారందఱును నవ్విరి. పెద్దనయుఁ దప్పు సెప్పుటచే నిప్పు డీతండు దెప్పెఁ గా యని చింతించి యూరకుండె. ఈపెద్దనమనుచరిత్రంబున నీతండు కొన్నికొన్ని యతిప్రాసభంగములవలన నగు పొరపాట్లం జూచి యాక్షేపించె ననియు దానికిఁ బెద్దన నవ్వి యవి యన్నియుఁ బొరపాట్లని యొప్పుకొనినట్లును జెప్పంబడును.

రామకృష్ణునివిద్యావినోదములు

వైష్ణవులందఱును తాతాచార్యులవారిని మిగులఁ గొనియాడుచుఁ గృష్ణరాయనియొద్ద ముందుగ నాయనకే తాంబూలం బిమ్మని యొక శ్లోకార్థంబు సెప్పుడు మిగిలిన సగంబు రామలింగ మొకచిత్రముగాఁ బూర్ణంబు సేసె ననియుఁ గలదు. ఆశ్లోకమంతసరసమైనది గాకుండినను నతనిచాటుధార పద్యాదులతో దానిం జేర్పవలసివచ్చె. అ దెట్లన్నను:

వైష్ణవులు

శ్లో. అప్పయ్యదీక్షితా త్పూర్వం తాతః పూజ్యో న సంశయః;

రామలింగము

ముఖప్రక్షాళనా త్పూర్వం పద(గుద)ప్రక్షాళనం యథా.

ఈరామలింగమే రచించియున్న మఱికొన్ని చమత్కారపద్యంబులు:—

"క. బసవనకుఁ బుట్టినప్పుడె, పసరము గోవిందరాజు పసరం బయ్యెం
గస వేటికిఁ దినఁ డనఁగాఁ, గసవుం దిను శత్రు లాజిఁ గదిసినవేళన్."

"క. చిన్నన్న ద్విపద కెరఁగును, బన్నుగఁ బెదతిరుమలయ్య పదమున కెరఁగున్
మిన్నంది మెఱయు నరసిం, గన్నకవిత్వంబు పద్యగద్యశ్రేణిన్."

ఒకనాఁడు కవిశిఖామణి యొక్కండు రాజదర్శనార్థంబు వచ్చి తా నావఱకు నన్నయవేమరాజుపై నొకపద్యంబు వ్రాసియుంటి ననియు దానికర్థంబు సెప్పుసామర్థ్యం బున్నకవిం గాన ననియు మీసభలో నున్నదిగ్గజము లెవరైన దీని కర్థంబు సెప్పంగలరేమో యరయుం డని యిట్లు చదువ నారంభించెను.

సీ. రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి తలఁప నన్నయవేమధరణిపతికి

ఇటులనే తక్కిన మూఁడుచరణంబులును.

గీ. భావభవభోగసత్కళాభాగములను

ఇటులనే తక్కిన మూఁడుపాదంబులును.

అని చదివి దీనికర్థంబు సెప్పింపుఁ డనుడు రా జూరక యాలోచించుచుండెను. అపుడు రామలింగములేచి 'యోరాజేంద్రా! నే నీవఱ

[illegible] చేయించియుంటిని. దాని కీకవిశిఖామణి యత్ర మాలో [illegible] నే కీడం దెల్పఁగలను. ఈయన కొకటి రెండుదినంబులు [illegible] నిచ్చెద నని యాక్రిందిపద్యంబు చదివెను:—

క. మేఁకతోఁకకు మేఁక తోఁక మేఁకకుతోఁక మేఁక తోఁకా మేఁక తోఁకమేఁక

ఇటులనే తక్కినమూఁడుచరణంబులును.

సీ. మేఁకతోకతోఁక మెకమేఁకతోఁకమేఁక

ఇటులనే తక్కినమూఁడుపాదంబులును.

అనుపద్యంబు విని దాని నాలోచించి మఱుదినంబున మనవి చేసెద నని యాకవి మరల రాకుండ మాయమై పోయినట్లు విన వచ్చుచున్నది:—

సప్తాంగరాజ్యముం గోరినపండితు నోడించుట

ఒకానొకసమయంబున నొకగొప్పవిద్వాంసుఁడు వైష్ణవుఁడు శత్రురాజులచేఁ బంపఁబడి కృష్ణరాయనిసభ కరుదెంచి యతనిసభా సదుల నందఱ నోడించి యాతని మిగుల నలరించిన నాతం డేమిబహు మానంబుగఁ గావలయు నని యడిగెను. దాని కాపండితుఁడు సప్తాంగ యుతం బగురాజ్యంబు దయసేయుమని ప్రార్థించెను. అపుడు కృష్ణరాయం డేమియు ననలేక వల్లె యని దేశం బాపండితున కిచ్చెద ననువర్త మానంబు పురంబున సాటించి, ఆపండితు నొకశుభదినంబున సింహాసనా సీనుంగాఁ జేయ నియమించె. ఇట్లుండ రామకృష్ణుం డది యంతయు మనంబునఁ జింతించి తద్భంగంబునకు వలయునుపాయంబు లాలోచించు చుండె. ఇట్లుండి యాచుట్టుపట్ల నున్న యొకగ్రామంబునకుం జని యచ్చొ నున్న పల్లెకూటములోనిపిల్లలందఱకుఁ బప్పుబెల్లంబులు పంచిపెట్టించెద [illegible] వారిం దోడ్కొని వారలందఱకు వైష్ణవవేషంబు లమరించి తానును జియ్యంగారిరూపంబు ధరించి యొకపల్లకి నెక్కి శృంగనాదం బుతో నాపండితుం డుండుప్రదేశంబున కరుదెంచి శ్రీరంగమునుండి జియ్యరు వచ్చెనని చెప్పి పంపెను. దానిని విని యాపండితుఁడు కడు సంత

సించి యెదురుగఁ జనుదెంచి యడియేంవాసుఁడ నని యర్ఘ్యపాద్యంబు లిచ్చి లోనికిం గొంపోయి యుచితాసనంబునం గూర్చుండఁబెట్టి వారి రాకకుఁ గతం బడిగిన నాజియ్యరు తాము శ్రీరంగమునుండి శ్రీజగన్నాథము సేవింపఁ జనుచున్నార మనియు భాగవతు లున్నచోటికిం జని వారినిఁగూడ సేవించుట పరమభాగవతధర్మంబు గనుక నిచ్చటికి విచ్చేసితి మనియుం దెల్పె. దాని కాపండితుఁడు మిగుల నానందించి నేఁ జేయు కైంకర్యంబు గలదేని యానతిచ్చి దానిం బడయుఁ డనుడు నాజియ్యరు తాము విద్వాంసులుగా నుండి సప్తాంగసంయుక్తరాజ్యంబు గెలిచి సింహాసనాధిరూఢులు గాఁబోవుచున్నారు. గావునఁ దమకుం గలదానిలో మాకు గురుశిష్యులకు గ్రాసవాసస్సులకు సరిపడు నొకటిరెండంగములు వదలి మిగిలినవి మీక్రింద నుంచుకొని రాజ్యము పాలింపఁ గోరుదు ననుడు నాపండితుం డపుడు సంతోషాధిక్యంబుచే వల్లె యనియె. అపుడు జియ్య రాతనిం జూచి సప్తాంగంబు మీకు రాజిచ్చుటకు ముందు మాయవి మా కీయవలయు నని లేకున్న మీకు వాని నిచ్చుట భారంబుగ నుండు ననియుం జెప్పి యొప్పించుకొనియె. దానిపై నాతఁ డానాఁటికి ననుజ్ఞఁ దీసికొని మఱుదినంబున నాస్థానంబున కేతెంచె. అదియ యాపండితుఁడు సింహాసన మెక్కు శుభదినంబు. రాజును సర్వమంత్రులును విచారంబుతోడం జనుదెంచి యాపండితునిచుట్టుం గూర్చుండి యుండిరి. సభాసదు లందఱుం జనుదెంచి నిర్విణ్ణులై యుండిరి. అపుడు రాజు సభాసదులం జూచి పండితునకుఁ దాఁ జేసినవాగ్దానంబు శ్రుతపఱిచె. అపుడు రామకృష్ణుండు మాయావేషంబున నుండి తనకుం బండితుఁడు చేసిన వాగ్దానంబు నుడివి యాసప్తాంగంబులు తన కిచ్చినఁ దాను దనపాలు దీసికొని కొఱంత పండితున కిచ్చెద ననుడుఁ బండితుఁడును దానికి సమ్మతించె. రాజు నట్లు గావించె. అపుడు రామలింగము లేచి నల్వురిం జూచి "యీసప్తాంగములలో నాకు రావలసిన రెండంగంబులు తీసికొని మిగిలిన పంచాంగంబు లితని కిచ్చుచున్నాఁడఁ జూడుం డని నాలుగైదు సంవత్సర

ముల పంచాంగము లున్నయొకకట్టవిప్పి "యిది ప్రభవసంవత్సరపు పంచాంగము. ఇది యింకొకసంవత్సరపుది" అని యవి యన్నియు నిచ్చి "యీపాటి తాము దయసేయవచ్చు" నని యాయన కాజ్ఞ యొసంగి సింహాసనంబుపైకి రాజుచేయి పుచ్చికొని చని తాను నారోహణంబు సేసి యిది సప్తాంగములలో మొదటి దగు ప్రభుత్వాంగము కావున నేఁటి నుండి మరల జను లందఱును నీతని యాజ్ఞకుఁ బ్రజకు లోనై యుండుఁ డనియె. దీనిం జూచి యావచ్చిన పండితుఁడు లజ్జించి తా వచ్చిన త్రోవనే మరలి చనియె.

ముక్కుతిమ్మన నలయించుట

ఒకానొకదినంబున నీరామలింగము ముక్కుతిమ్మన గృహంబు నకుం జని బంగారుతొల్లి నూఁగునాతనిం గాంచి నిజహాస్యస్వభావంబు దోఁపగాఁ 'దాతా! యూఁతునా" యనుడు నాతండు వల్లె యనెను. దానిని విని రామకృష్ణుఁడు తుప్పున నాతనిపై నుమిసె. అపుడు తిమ్మన కనలి తనకాలి పాదుక నాతనిపై విసరె. అదియు వజ్రపాతానుకారియై పడి రామకృష్ణుని వదనంబున నొకరదనం బూడ నడిచె. రామకృష్ణుండు లజ్జితుఁడై గృహంబునకుం జని దైవమా యేమి సేయుదు నని కొంత వడి చింతించి తుద నొక్కదుప్పికొమ్ముఁ జెక్కి పంటిసందున నిమిడ్చి యెరు లేర్పరింపరాకుండ నొనరించె. మఱునాఁడు సభకుం జని యెప్పటి యట్ల యుండె. దానిం జూచి ముక్కుతనిచే భంగంబు నొందిన యొక కవిశిఖామణి పగదీర్పికొనుట కిదియ తఱి యని రాజుం గాంచి యిట్లనియె.

"ఉ. అరవి వీరభద్రుచరణాహతి డుల్లినబోసినోటికిఁ
నేరఁడు రామలింగకవి నేరిచెఁబో మనముక్కుతిమ్మన
క్రూరపదాహతిం గాగినకొక్కిరిపంటికి దుప్పికొమ్ము ప
ల్గా రచియించినాఁడు రవి గానని చోఁ గవి గాంచు నెయ్యెడన్".

అనుడు రా జాతనిం గాంచి కారణం బేమనిన నాతఁడు గడచిన

వృత్తాంతమంతయుఁ దెల్పెను. దానిఁ విని రాజును దక్కఁగల విద్వాంసులును నవ్వఁ దొడఁగిరి. ఇదియు సభ నీతని కగునవమానము.

వేశ్యకు స్వప్నయోగం బుపదేశించుట

కృష్ణరాయ లుంచిన యొక వెలయాలు "తనప్రభుని యెడల విశేషమోహంబు గలదాన" ననియును, "పరపురుషుని నెన్నండును నెఱుంగ" ననియుఁ "గన్నెత్తి యొరులం జూడ" ననియును "రాజు నెడల రాజభార్యకుఁగూడఁ దనయంతప్రేమ యుండునా" అనియు రాజుతోఁ బ్రశంసించుచుండె. అట్టిమాటల కాతఁడు మిగుల విశ్వాసము గలవాఁడై తనవెలయాలిని పండితులకడ శ్లాఘించుచుండెను. అట్టి వృత్తాంతంబు రామకృష్ణుండును వినియుండెం గావున వెలయాలి విశ్వాసమెంతవఱ కుండునో దానిని రాజునకుం జూపి రాజునకు గల సమ్మోహము తొలగింపఁదలంచి "వెలయాలి విశ్వాసము వెలను బట్టియే యుండును గాని దాని నంతగా శ్లాఘింపవలసినపని లే" దని పల్కెను. రాజామాటకు సమ్మతింపక "సర్వత్ర యొక్కటె మార్గమని యూహింపఁ దగదు. వెలయాండ్రలో మాత్రము పతివ్రత లుండఁగూడదా" అని యుత్తరం బిచ్చెను. అట్టిమాటకు రామకృష్ణుం డేమియు ననక చిత్తమని యూరకుండె. ఇట్లని కొన్ని దినములు పోనిచ్చి రామకృష్ణుఁడు "తనకు గ్రామాంతరము పోవలసిన యవసర మున్న" దనియును, "ఆఱుమాసములు తనకు సెల విప్పింపుఁ" డని విన్నవించెను. దానికి రాజు సమ్మతింప నింటికిఁ బోయి యొకటిరెండు నెలలవఱకు నితరులకుఁ గాన్పింపకుండ నింట నుండి, యనంతర మొకబైరాగివేషము ధరియించుకొని రాజుంచిన వేశ్యయింటికి నెదురుగఁ దనపీఠంబు పెట్టెను. అతఁ డొకసాధుఁ డని గ్రామములోని పామరులు కొంద ఱాతనిచుట్టును మూఁగుట పైవేశ్యమాత చూచి యతని నాశ్రయించిన విశేషపుణ్యముండు నని యెంచి యతనిసన్నిధికిం బోయి "స్వామీ! తమరు చెట్టు క్రిందఁ గూర్చుండ నేల? నాయింటిపీఁధియరుఁగు విశాలముగ నున్నది.

ఈ కూర్చుండుట యక్కడనే చేసితిరేని యెండవానలవలన శ్రమ తప్పును. నా గృహమును బావనమగును. కాఁబట్టి నన్నుఁ గటాక్షించి యరుఁగుపై దయసేయుం" డని ప్రార్థించెను. అట్టి ప్రార్థన వినియును వినన ట్లూరకుండి రామకృష్ణుఁడు రాత్రివేళ జనులంగఱును నిండ్లకుఁ బోయినతరి నా వేశ్య యరుఁగుపైకి వచ్చి ప్రవేశించెను. మఱునాఁ డతఁడు తనయరుగుపైకి వచ్చి యుండుటఁ జూచి "గాలి విశేషముగ వీఁచుచున్నది గావున స్వాములు లోపలిసావిడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిన వెచ్చగ నుండును. తాను సర్వకాలములలోఁ బరిచర్య చేయుట కనువై యుండును. కావున నట్లుగా ననుగ్రహింపుఁ" డని మఱియొకసారి ప్రార్థించెను. దానికి నుత్తర మేమియుం జెప్ప యా రాత్రి తొల్లింటి యట్లనే యంతఃప్రవేశము చేసెను. కాని యా రెండుదినంబులును బైరాగి మాటలాడుట మాని మౌన వ్రతస్థునివలెనే చేతిసంజ్ఞలనే కాలము గడపుచువచ్చెను. మూఁడవనాఁ డెవ్వరును తనచుట్టు లేని సమయమున నాల్గుగైదువరహాలం దీసి వేశ్య మాతచేతి కిచ్చి తనకుఁ గావలసినయొక సేరుపాలును, పంచదారయును, కర్పూరము మొదలగుపుజాద్రవ్యంబులును తెచ్చి యిమ్మని పల్కెను. అట్లుగా నైనను తనతో మాట్లాడుట గొప్ప భాగ్యమని సంతోషించి వేశ్యమాత కావలసినవస్తువులం దెప్పించి యిచ్చెను. రామకృష్ణుండు మరల రెండవనాఁడు మఱి నాల్గు వరాల నిచ్చి తొల్లింటిదినమువలెనే పాలును, పంచదార మొదలగువస్తువులం దెమ్మని చెప్పెను. "పాలున కును పంచదారకును నిత్యమును నాలుగేసివరహాల నిచ్చుబైరాగి యొక గొప్పమహానుభావుఁడు గాకయుండునా" అని యా వేశ్యమాత యతని కడ నెద్దియో స్వర్ణయోగ ముండక తప్పదు. దాని నొకదానిని బరి గ్రహించిన నిఁక నెన్నటికిని ధనలోపముండ దని నిశ్చయించుకొని తన కూఁతుం బిల్చి "మన మెటులనైన నతనియుల్లము రంజిల్లంజేసి యా విద్య గ్రహియ సంపాదింపవలయు" నని చెప్పి దానిని సమ్మతింపంజేసి నాఁటి నుండి స్వాములవారిపరిచర్యకు దానినే యప్పగించెను. వారనారియును

దననేర్పు బైరాగికిం దోఁపించు కోర్కెతో ననేకచమత్కారంబులు చేయుచు నాబైరాగికిఁ బరిచర్య సేయ నారంభించినది. బైరాగియును మొదటఁ దాను స్త్రీలతోఁ బ్రసంగము నైనం జేయ నని తెల్పియుఁ గ్రమక్రమంబుగ నైసుందరాంగితోఁ దల యెత్తకయే మాటలాడుచు, నది దరిఁజేర వచ్చినపుడు వలదు వల దని తత్తరముతో నివారించుచు, నది దరిని వచ్చి కూర్చున్న వ్రతము వ్రత మని కేకవేయుచు నిటుల యథార్థముగ విరాగివలెనే యభినయించుచుండెను. ఇట్లుండ మఱికొన్ని దినంబులు జరిగెను. క్రమముగ నొక నాఁటికంటె నొకనాఁటికి వేశ్యకుఁ జనవు చిక్కెను గావున నది యతని కృష్ణాజినముమీఁదనే కూర్చుండుట యును, అతనికి ఫలాహారమును స్వయముగ నోటి కందిచ్చుటయును, అతఁ డటునిటుఁ బోయినపుడతని జపమాలయు, గోముఖియుఁ దానే ధరియించి యాతని యాసనంబుననే నిద్రఁబోవుచున్నట్లుగాఁ బడియుం టయు జరుగుచుండెను. ఎన్ని యున్ననాతఁ డింద్రియనిగ్రహము గల వాఁడుగాఁ గాన్పించుటంజేసి తుద కతనికి స్వర్ణయోగమనోరథముం దెల్పి యతనిమనోరథంబు పడయుఁ డని ప్రార్థించెను. అపుడు యోగి సుముఖుండు గాఁగ నతనివిభూత్యుద్ధూళనావృతవికృతాకారముం జూచి కన్నులు మూసికొని రెండవప్రక్కకుందిరిగి పరుండియుండె. అపుడు కపటయోగి యగురామకృష్ణుం డాభోగినీ పతివ్రతకు స్వస్వరూప ప్రకటనముం జేయుట కదియ తఱి యని నిశ్చయించి యిట్లనియెః—

"మ. వరబింబాధరముల్ పయోరుహములుల్ వక్త్రాలకంబుల్ మనో
హరలోలాక్షులు చూప కవ్వలిమొగం బైనంత నేమాయె? నీ
గురుభాస్వజ్జఘనంబు క్రొమ్ముడియు మాకుం జాలవే గంగ క
ద్దరి మే లిద్దరి కీడునుం గలదె యుద్యద్రాజబింబాననా."

అని యిట్లు చదివినపద్యంబు విని యాజవరా లతఁడు రామ కృష్ణుఁడు గా నిశ్చయించి మోసమాయెఁ గదా యని యెంచి కుప్పించి యొక్కదాఁటున నింటిలోఁ బడి తల్లిం బిల్చి రామకృష్ణుఁడు భంగపఱిచె

నని తెల్పెను. ఇంతలో రామకృష్ణుఁడును గృష్ణాజినదండకమండలువు లచ్చటనే వదిలి వడివడి నిలు సేరి సూర్యోదయంబుననే రాజాస్థానంబున కుం బోయి.

"గంగ కద్దరి మే లిద్దరి కీడును గలదె యుద్యద్రాజబింబాననా"

అనుసమస్య పూర్తిచేయింపుఁ డని రాజుతో విన్నవించెను. దానికి నాస్థానములోనివిద్వాంసు లందఱును రామకృష్ణునిసమస్య లతఁడే పూర్తిచేయవలెనుగాని మాచేతఁ గా దనిరి. అపుడు రామకృష్ణుఁడే దానిం బూర్తిచేయునట్లుగా నిశ్చయించి రా జాతనినే పూర్తి చేయు మనఁగాఁ బద్యముయొక్క పూర్వభాగ మందలి పాదత్రయమును జదివెను. ఆపద్యముయొక్క రమణీయత కందఱును సంతసించి "యిది యేగ్రంథములోనిది, యేసందర్భములోనిది" అని యడిగిరి. అపుడు రామలింగ మాపద్యము "స్వర్ణయోగచింతామణిలోని వ్యాఘ్రాజిన శయ్యాసందర్భములో యోగిభోగినీసంవాదపద్య" మని పల్కెను. దానికి రా జెంతయు నాశ్చర్యంబునంది "పైకథ యింకను విస్పష్ట పఱుపుఁ" డని యడిగెను. అపుడు రామకృష్ణుఁ డొకదేశములో నొక రాజు గలఁ డనియును, అతని కొకవెలయాలుండె ననియు, అది తన పాతివ్రత్యముంగూర్చి రాజును నమ్మింపఁగా నొకయోగి దానిపాతివ్రత్యమును గనిపెట్టుటకు స్వర్ణయోగోపదేశమిషంబున దానియింటికిం బోయి పీఠము పెట్టఁగాఁ దద్యోగసంపాదనార్థమై యాభోగినియు యోగిని కాఁ దలంచి, వ్యాఘ్రాజినశయ్యం బవ్వళించి యుండియు నాయోగివికృతాకారంబునకు నోడి యవ్వలిమొగమై పరుండుడు నపుడా యోగి తనభోగినిం జూచి తెల్పినపద్య మని చెప్పెను. దాని నంతయు విని రాజును నదియంతయుఁ దనసానివృత్తాంతమే యని యూహించికొని "సెబాసు! యోగిని మెచ్చవచ్చును" అని పల్కెను. "యోగియు నంతమాత్రమునే కోరియుండెను. చిత్తము" అని రామకృష్ణుఁ డుత్తరమిచ్చి కూర్చుండెను.

పాతివ్రత్యప్రదర్శినీ తిరస్కారము

ఒకానొక సమయంబున నొకకవి స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్య విశేషములం దెల్పు "పాతివ్రత్యప్రదర్శిని" అనునొక గ్రంథమును రచియించి తెచ్చి రాయలసభలో సమర్పించెను. ఇట్లు సమర్పించుటయే కాక తాననేకగ్రంథములు శోధించి వానిలోనిసారము నంతయు సంగ్రహించి నిర్దుష్టముగాఁ జేసి తా నాగ్రంథము రచియించితి ననియు నది తేట తెన్గుమాటలలో నుండు ననియు నాత్మస్తుతిగాఁ గొన్నిమాటలు ప్రస్తావించెను. అట్టిప్రస్తావనకు రామకృష్ణుఁడు కొంచెము కోపించి లేచి నిలువంబడి "ఓయీ! నీ మనస్సునకు నిశ్చయముగ దోషరహితముగాఁ గానుపించుపద్యము నొకదానిం జదువు" మని యడిగెను. దానికి లెస్స యని యాకవి యీక్రిందిపద్యము చదువనారంభించెను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. పతికి మాఱాడక పలుమఱు నేడ్వక యలియక మిగుల గయ్యాళి గాక."

అనుడు రామకృష్ణుం డికఁ జాలుఁ జాలును. పైచరణములు చదువ నక్కఱలేదు. గ్రంథ మంతయు నీలాగుననే యుండును. అనుడు రాయలు అట్లైన నీయభిప్రాయానుసారముగ నాచరణమున కేమి యర్థము చెప్పెదవో చెప్పు మనుడు రామకృష్ణుం డిట్లనియె. అర్థమున కేమి? అందఱకును స్పష్టమైనయర్థమే. ఇది విన్నంతమాత్రమున నిఁకనే యాఁడుదియును మగనికి నాజ్ఞావర్తిని గాకుండుటయే కాక వంటకూడఁ జేసిపెట్టు మని. యాజ్ఞాపించును. ఇఁక మాబోంట్లకు నాబాధకూడఁ దటస్థింపక మానదు. అయినను బద్యము వినినయంతనే నాకుందోఁచినయర్థము విశదీకరించెదను. చిత్తగింపుఁ డని యిట్లనియె.

ఆఁడుదానికిఁ జెప్పవలసినబుద్ధులలో మొదటిది భర్త పిలిచినయపుడు మాటాడకుండుట. రెండవది పలుమాఱు నేడ్వఁగూడ దనుట. (అనఁగా నింటిలోఁ బనిపాటులు చక్కఁగాఁ జేసికొనినపిమ్మట నాల్గుసారులో నయిదుసారులో నియతముగా నిత్యమును నేడువవలసిన దనుట.) మూఁడవది ఎట్టియవసరమైనపని యున్నను శరీర మలియక యుండునంతవఱకే పని చేయవలెను గాని ప్రాణావసరము వచ్చినను

శరీరము నలియఁబెట్టకుండుట. ఇంక నాల్గవనీతి యెట్లనఁగా:—మిగుల గయ్యాళి గాక యుండుట. అనఁగాఁ గొంతవఱకైనను గయ్యాళి గానిచో నాఁడుది కాఁపురము చేయఁజాలదు గనుక నామట్టుకు గయ్యాళిగా నుండవలయు ననియు నంత కధికముగా గయ్యాళి కాఁగూడ దనియు దీనియర్థము. అనురామకృష్ణునిపల్కులకు సభ్యులు రాజును విశేష ధ్వనితో నవ్వందొడంగిరి. గ్రంథకర్త డగ్గుత్తిక దోఁప ముందరిచరణముం జదువలేకయుఁ జదివిన నీక నది యెట్లుగా నుపన్యసింపఁబడునో? అను భీతిచేత నోరు మెదలక యూరకుండెను. రాయఁడును గ్రంథకర్త యొక్క యట్టినిశ్చేష్టితవ్యాపారములఁజూచి సదయుండై "రామకృష్ణుని పూర్వపక్షము లట్లే యుండును గావున సందియంబు వలదు. గ్రంథము మా కందఱకు నాదరణపాత్రము కాకపోదు" అని పల్కి తద్గ్రంథ కర్తకుఁ దగుబహుమానంబు లొనర్చి సాగం బనిచెను.

పంచతంత్రపద్యకావ్యవిషయము

కృష్ణరాయని బావమఱఁది యగు "బైచరాజువెంగళరాజు" అను నతఁ డొకగొప్పయాంధ్రకవి. ఇతఁడు పంచతంత్రిని బద్యకావ్యముగా నొనరించినవారిలో నొకఁడు. తనగ్రంథము సంపూర్తియయినతోడనే వెంగళరాజు దానిని రాయలసభలోనిపండితులకు వినిపింపఁగోరి రాయ నికిం దెల్పిన మంచిది యని పల్కెను. ఇట్లనుజ్ఞాతుండై పైకవి తనశప థములుగా గ్రంథపఠనమునకు ముందుగఁ గొన్నిమాటలం దెల్పెను. అందు మొదటిది తనకవిత్వమం దెవ్వరైనం దప్పు పట్టినచోఁ దన నాలుకం గోసికొనుట. రెండవది తప్పు లేకుండఁ దనగ్రంథములోఁ దప్పున్నట్లు గా నెవ్వరైనఁ జెప్పిరేని యట్లక్రమముగాఁ జెప్పినవారినాలుకం గోయుట. అనునిట్టిధూర్తనృపబంధుశపథంబులు విని కోపించి రామకృష్ణుఁడు లేచి

"ఈరాచకవిత్వబాధ పడరాదు గదా యెటువంటివారికిన్"

అని చెప్పి సభ వదలివచ్చెను. అతనివెంబడినే తక్కినపండితులును లేచి నిలువంబడిరి. అట్టిపండితులయుద్దేశముల నారసి రాయఁ డాగ్రంథ మును మఱియొకతఱి వినిపింపవచ్చు నని గ్రంథకర్తనుం దెల్పి యా నాఁటికి సభ చాలించెను.

వాకిటికావలి తిమ్మన్నపైనిఁ జెప్పిన పద్యశేషము

ఒకానొకదినంబున రాయలు తనవాకిటకావలిగా నున్నతిమ్మన్న యనునొకదండనాయకునియెడల నతనిశౌర్యవిశేషమునకుగాఁ సంతసించి యతని కొక విలువ గలపట్టుపచ్చడమును (సేలువును) బహుమాన మిచ్చెను. అట్టిబహుమానము నాతఁడంది తనయింటికి వచ్చి వీథియరుగు పయిఁ గూర్చుండెను. అంతట నావీథినే, అల్లసాని పెద్దన్న, ముక్కు తిమ్మన్న, బట్టుమూర్తి, రామకృష్ణుఁడును బోవుచుండి రాయనికడ బహుమాసము నంది వచ్చియున్న తిమ్మనదండనాయకునిఁ జూచి తమ సంతోషముం గూడ నాతనికిం దెలుపుకోరికతో నతనికడఁ గొంతసేపు కూర్చుండి యతనిని మాటలతో నలరించిరి. అపుడు వారిలోఁ బెద్దన యొకపద్యముఁ జెప్పెడుతలంపున:—

క. వాకిటి కావలితిమ్మా
అనుడు-ముక్కుతిమ్మన్న లేచి
ప్రాకటముగ సుకవివరులపాలిటిసొమ్మా
అనుడు, భట్టుమూర్తి లేచి
నీ కీపద్దెము కొమ్మా
అనెను. అంత రామకృష్ణుఁడు లేచి:—
"నా కాపచ్చడమె చాలు నయముగ నిమ్మా."

అని పూర్తిచేసెను. తిమ్మనదండనాయకుఁ డాపద్యమున కెంతయు నలరి యందలితుదిభాగములో భావప్రకటన చేసినరామకృష్ణునకుఁ దాను బహుమానముగ నందివచ్చినపచ్చడ మిచ్చి తక్కినవారికి మఱి కొన్ని బహుమానముల నిచ్చి పంపెను.

ఇట్లింకను రామకృష్ణునివిశేషములం దెల్పుగాథలు పెక్కులు చెప్పంబడును. ప్రస్తుతము నాకు లభ్యమైనవానిలో రసికులు మెచ్చఁదగినట్టియు, పండితులకు శ్రవణయోగ్యము లగునట్టియు, నీరసములు కానట్టియుఁ గొన్నిగాథల వివరించితిని. తెనాలిరామకృష్ణుని కథ లను నామముతో నొప్పునవి పామరజనమనోరంజకములుమాత్రమే గాన వాని నిందుఁ జేర్పక రామకృష్ణుఁడు కేవలము పండితుఁడుగానుండి పండితులతోఁ జేసినసంవాదవిశేషములనే చేర్చి వక్కాణించుట యయినది.

రామకృష్ణునిచాటుధారాపద్యములు

ఈరామకృష్ణుఁడు పదగుంభనకవిత్వంబునకు మిగులఁ బ్రసిద్ధుఁడు కావున నీతఁడు పాండురంగవిభునిపదగుంభన మని తొంటిపదంబున వాక్రుచ్చెను. దానికిఁ దార్కాణంబుగ నీక్రిందఁ గొన్ని పద్యంబుల వివరింతము.

తే. అతివకచనాభిజఘనదేహాననములు, మీనదరసాలతారాజపానిరాక
రణ మనంత మనాది నేత్రగళభుజన, ఖోష్ఠకుచవచోదంతములుభయగతిని.

ఈచిన్నిపద్యంబున నొక స్త్రీయవయవంబులవర్ణన మంతయు నిమిడ్చె.

మఱికొన్ని పద్యంబుల వివరింతము

సీ. భుజగలోకాధీశ భోగితల్పశయాన హరిరూపధర మహాపురుష యనుచు
నతులాబ్జమకుట వర్ణితపాదరాజీవ రామార్చనీయ శ్రీరంగ యనుచు
మారీచమదభంగమహితవాయవ్యాస్త్ర శరదనిద్రితనేత్రజలజ యనుచు
సముదగ్రవర్షావసరయోగనిద్రాణ కరిరాజవరద శ్రీకాంత యనుచుఁ
తే. దలఁకు నులుకు నలంకు బెగ్గిలుచుఁ బలుకు, సఖుల నయనస్వనశిరోజచరణకలన
పవనకందర్పఘనహంసజవనతురగ, భటనటప్రియసముదాయపటిమ దోఁప.

క. విధుకృతకదనము వదనము, మధుకరనికరముల గేరు మగువచికురముల్
విధుమధుకరలీలాజయ, మధురోక్తులు పిక్క లౌర మధురాధరకున్.

సీ. ద్విరదంబు నడతోడ సరి రాక ముఖభంగదశ నొంది నవ్వుతోఁ దనరఁ జూచె
గగనంబు నడుముతోఁ బగఁ జెంది మధ్యమాంతమునొంది వేణితో సమతఁ బూనె
సారసం బంఘ్రితో సరి రాక సావర్ణ్యగతిమాని మోవితోఁ గదియఁ జూచెఁ
గనకాద్రి కటితోడ నెన మాని నారివేషముఁ బూని మేనితో సరిగఁ జూచెఁ
తే. దిరిగి సలికంఠకుచబాహుసరసనాసి, కలకు భయ మంది మొఱపెట్టి గతులు మాని
యొకరి ధరఁ గూలవత్తులై యొకట రెంట, మూఁట నాల్గింటితో సరి మొనయవయ్యె.

తే. అధరముఖవర్ణశూన్యంబు లతివకుచము, లాననాకారరహిత మబ్జాక్షి మేను
అజజఘనమండలము లంచయానకురులు, చరమఖాదితకరములు చానతొడలు.

చ. సలికుచవాక్సమత్వ మరిజాతసుధ ల్గొనఁ బూని వాదు లై
హతులయి పారిజాతవసుధాకృతు లూనియు దృష్టితంబని
ర్జితరుచి గాంచియుం దుది నరిత్వముఁ జెందినచంద్రసేవధి
స్థితిని ముఖాంగము ల్గెలిచె నీ తగ దిన్నిట నొంటి నోడినన్.

తే. పల్లవం బూని సకియమే నెల్లఁ జేసి, పద్మగర్భుండు లా దీసి వాఁడిచ్చి
బూ విసర్జించి యప్పు డప్పొవ్వుఁబోఁడి, డెంద మొనరించె సందేహ మొందనేల.'

ఇంక ననేకపద్యంబు లున్నవి. ఇవి యన్నియుఁ బాండురంగ విజయంబులోని వని యందురు. పాండురంగవిజయమునకుఁ గథానాయకుఁ దనపేరిటివానినే నిర్మింపం దలంచి తననామాంతర మైన పాండురంగఁ డనుపే రిడెనఁట! చాటుధార నీతఁ డనేకపద్యంబులు చెప్పియుండెను:—

దశావతారపద్యములు

విష్ణునిదశావతారంబులఁ బద్యదశకంబున వర్ణించె. వానింజూచిన నీతనిసంస్కృతసాహితీపటిమయు సమాసకల్పనలోని ప్రజ్ఞయుఁ గాన్పించును గావున వాని నీక్రింద వివరింతము:—

శా. సాధీయోముఖపూరితోద్వమితతాసత్యోర్థ్వగోదన్వద
ర్ణోధారాంతరటత్తిమింగిలగిలప్రోద్ధాననిధ్యానల
బ్ధాధీశప్రభుతాస్వభాగహరణార్థాయాయినాథానుజ
ప్రాథాన్యాతివిలోలవాగ్ద్రుగబటబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౧

శా. ద్యూత్తుంభద్గిరికల్పితావతరణద్యోవాహినీసంగమో
పాత్తేందూదయనిష్పిత్యాణజలధిప్రారబ్ధపుత్రోత్సవో
దాత్తత్వాత్తగజాశ్వవన్యశనకన్యాగోమణీదానసం
పత్తిప్రీణితదేవధుల్యధిపతిబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౨

శా. ఆద్యాలోకనభక్తిసంభ్రమదనేహఃపూరుషత్యక్తస
త్వాపద్యాంభస్తులసీభ్రమప్రదఖురప్రక్షాళనామాత్రజా
గ్రద్యోగాంబుధిదంష్ట్రికాగ్రరిపుహృత్కాలామిషప్రాయశుం
భద్యాదోనిధిసత్తకీస్థలికిటిబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౩

శా. డింభద్రోహిపధోత్కటోత్కరమణరుష్టిక్లిష్టతారోమకూ
పాంభోజప్రభవాండభాండదళనోద్యద్ధ్వానధీకృత్సభా
స్తంభాంతస్తృతనాస్ఫురత్స్ఫెళపెళధ్వన్యస్తనిశ్చేష్టని
ర్దంభోద్యోగదిశావశాపన్నృహరిబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనున్, ౪

మ. స్వాతలస్వచ్ఛతరారుణత్వరచితస్వస్త్రీపరేడ్భ్రాంతివా
క్ప్రీతిఖ్యాలత్వదశానుకారిగళగాద్గద్యక్ష్మమాంభోజభూ

నుతిహాసన్న ఖరప్రసారితపదార్ణోరుద్ధగంగానవా
ప్రతిమాళీశకపర్దమండలవటుబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౫
శా. ఆజిప్రౌఢిమదుర్జయార్జునగళోద్గ్రాసృగాస్వాదన
వ్యాజాపోశనభాక్తదస్వపహృతిప్రాణాహుతిప్రస్ఫుర
ద్రాజాళీదివసావసానవిఘసప్రాయేందువేలాయితా
బ్జాజాధ్యక్షుతారధారిభృగురాడ్బ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౬
శా. చాపచ్ఛాత్రనిషంగభంగకుపితక్ష్మాభృద్ధనుఃపంచవ
క్త్రీపంచాళికదృక్శిఖోక్తహుతభుగ్గీర్వాద్వయీపాచక
వ్యాపారధ్రికారిపఙ్క్తిగళగళ్యాఖండనాఖండదో
ర్వైఖపుణ్యప్రదరాఘురాఘవపరబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౭
మ. కరిపూరుద్ధరణోద్ధలాంగలవిభగ్నక్ష్మాధరాదక్షది
క్కరిపాదప్రహారస్ఫుటస్ఫుటితభోగవ్యాపృతగ్రీవసూ
కరపీకృతపృష్ఠతాహితమహాగాధాధినూర్మాధిరా
ట్పరిక్షప్తప్రళయాంబుగాహనహల్బ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౮
మ. అతిదోఃపీడనకర్కరీఫలితకంఠాధత్వదుద్ధర్తృధూ
ర్తతృణావర్తదృఢాంగపాతహితగోత్రాధర్తృకోత్పాదిత
క్రతుభుగ్రాడ్గిరిహాణాగ్రహోన్మఖశతారధ్వస్తమైనాకని
ష్కృతనభాగ్రితికనందగోపకసుతబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౯
మ. గిరియుగ్మద్ధనురస్త్రతాప్రభృతిమోఘీకృద్వధూశీలవి
స్ఫురణావర్మభిదాఢ్యదార్ఢ్యసఫలీభూతత్రిపూత్రిపూ
ర్వరదైతేయజిఘాంసుశాసనపరోగ్రప్రాప్యసారూప్యని
ర్భరదైతేయతథాగతాంగకపరబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౧౦
మ. స్వమహాబాహుకృపాణకృత్తగళతుచ్ఛమ్లేచ్ఛవీరచ్ఛటా
త్కరమణాపూదితపద్మినీరమణమధ్యచ్ఛిద్రఖస్వామికా
గమనానాప్రపయఃపరాగమధితక్ష్మాసారగంగానదీ
భ్రమకృత్కీర్తిక కల్కిమూర్తిక పరబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనున్. ౧౧

ఈపద్యంబులలో నేకసమాసము లుండుటయు అను నను తెనుఁగు పద ముండుటయుఁ జిత్రము.

రామకృష్ణునిచాటువు లని వాడుక గల పద్యములు

చ. దర, భుజ, గేణ, సింహములు, తద్గళ, వే, ణ్యవలోకనద్వయో
దరముల కోడి, వారిధిపదంబులఁ బుట్టలఁ బూరులం గుహం
తరముల పూన నిక్కి, చిన, డాఁగ, స్రవింప, నిటూర్పు లూర్చ స
త్వరముగ నేగి నీడ గని తత్తర మందఁగఁ జేసి తౌ చెలీ. ౧

శా. శైవాలంబును సైకతంబు లెనసై, చంద్ర, ప్రవాళాం, బుజ
గ్రావా, కాశ, భుజంగ, కూపములు దూరంబైన నేతత్పరీ
క్షావిద్యావిభవం బొనర్పఁగ దశాబ్జజ్యోత్స్నలో నర్థచం
ద్రావిర్భావముఁ జూపినం గలిసెఁ దా నాత్మేశు భావజ్ఞయై. ౨

చ. సరసిజనేత్ర! నీవిభునిచక్కని పేరు వచింపు మన్న న
ప్పరమపతివ్రతామణియు భావమునన్ ఘన మైనసిగ్గునన్
గరియును, రక్కసుండు, హరుకార్ముకమున్, శర, మద్దమున్, శుకం
బరుదగువానిలోనినడిమక్కరమున్ గణుతింపఁ జేరసెన్. ౩

సీ. శరదంబు వేణికి శాంతభావము నందె దరహాస మడరి వెంటనె యమర్చె
మఱి కంత మెదిరింపఁ దిరిగి సమం బయ్యె బిఋఁదాదినుంచిపైఁ దరలఁద్రిప్పె
నునుపల్కు కలిగించి మెనమాన్చె నంతట జంఘలు ముఖభంగ సరణి మించె
పెందొడసిరితక్కు బొందకసవరించె కరములు వెనుకముం దరుగఁజేసె

తే. తనరుచిస్ఫూర్తి సాహుబంధత యొనర్చె, గతివిసర మొంచె నంతరంగములు గలఁగ
నవరసప్రాప్తి యొనఁగూర్చు నాఁడు నాఁటి,కలరుచస్తుత్తు లీకొమ్మ కలరుఁ జుమ్మ. ౪

సీ. ఘనకేశ యని నీవు చెనకరాకు సమీర భుజగరోమాళి యీపువ్వుఁబోఁడి
మీనాక్షి యనినచో మీఱకు కోకంబ చంద్రికాహాస యీచంద్రవదన
బింబోష్ఠి యనినచో బెదరింపకు శుకంబ సాంకవామోద యీసన్నుతాంగి
కంజాస్య యనినచోఁ గలహించకు మృగాంక స్వర్భానువేణి యీజలజపాణి

తే. శ్వాస, వక్షోజ, వచవా, స్యబాంధవముల, బంధువులు గాన మీకుఁ జెప్పంగవలసె
నిట్లు వినకున్నఁ బరువులు నిడుట, యెగిరి, పడుట పదరుట కందుట ఫలము సుమ్మి.

క. తారకములఁ గోరకముల, వారకముల కెల్ల నెల్ల వారకము లిడున్
శ్రీరమణీహారమణీ, భారమణీయత్వదీయపదనఖరంబుల్. ౬

తే. తామర బిడారు కొమ్మసెమ్మోమునకును, సారచంద్రచంద్రస్ఫూర్తి సాటి యగునె
నాలితలమిన్నచెక్కిలివాతెరకును, సారచంద్రచంద్రస్ఫూర్తి సాటి యగునె. ౭

సీ. చక్రస్తని యటంచు జగడించకు శశాంక గురుతమోవేణి యీకుందరదన
మధురాధర యటంచు మట్టుమీరకు తేఁటి చంపకనాస యీజలజవదన
బిసబాహ యని మాఱు మసలకు రాయంచ జలధరచికుర యీ కలువకంటి
పల్లవకర యని త్రుళ్లకు కోయిల శ్రీరామమూర్తి యీకీరవాణి

తే. వదన కుంతల, యాన, సుస్వరసఖిత్వ
మెససి యుండినకతన మీ కిత వొనర్చు
నచుచు నళి, చంద్ర, పరభృత, హంసములను
భయము, నయముసు దెలియంగఁ బలికె మఱియు.

చ. వదలక మ్రోయు సాంధ్రకవివామపదస్థితహేమనూపురం
బుదితమరాళకంఠనినదోద్ధతి నేమనిపల్కెఁ? బల్కెఁగా
ముదిసినకాలమందునను ముందటియట్లుగ భాగ్యరేఖ నీ
నుదుటను లేదు లే దనుచు నొచ్చిన మెచ్చిన భూవరుం డిలన్. ౯

మ. సతతోత్సర్జనవార్ధునీసముదితస్వర్ణాద్రిరాట్కర్ణికా
భ్రితలేందిందిరడింభగుంభితయశోభాభ్రాజత్సితాంభోరుహా
తతవిస్ఫూర్తికరోరుదోఃప్రథిమసత్ప్రాగ్రావజాగ్రన్నిజా
ద్భుతతేజోనవహేళిసంవరణభూభృన్మాళి యొప్పెన్ భువిన్. ౧౦

మ. బలవద్దర్పకశస్త్రికానిహతి సైఁపన్లేక యవ్వేళ న
య్యలినీలాలక యంబరాంతపరిణీతాత్మీయభిన్నాననో
త్పలినీబాంధవ యాచు నేడ్చెఁ గడు భూపాలైకరాగంబునన్
గలకంఠీ, కలకంఠ, కంఠ, నినదైక్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్. ౧౧

తే. ఓయి కురురాజ! నీకొడు కుత్తగోల, కొండవలె నుండు విను మాల ముండ దింక
ఖండనంబునఁ గెల్పింతుఁ బాండుసుతుల, నురమునను బాలదండ రే కొత్తకుండ.

క. జలచరము మిడుత మ్రింగెను, జలచరమును మ్రింగె మిడుత జగతీస్థలిలో
వలరాజు రాజు మ్రింగెను, వలరాజును రాజు మ్రింగ వచ్చినఁ బడియెన్. ౧౩

ఉ. అక్షరపక్షపాతమున నర్థము నూళ్ళ నొసంగ నుబ్బుచున్
భిక్షజటాధరాదికులు భిన్ననిజవ్రతు లౌదు రైన దు
ర్భిక్షరుజాశిశుచ్యుతులు పెక్కగుభక్తియ చాలుఁ దానసౌ
తక్షుభితత్వమే యనుము దార్పఁడు శంక దొలంగు మీయెడన్. ౧౪

చ. అల ఘనచంద్రబింబనిభ మై తగుకాంతమొగంబు, దానిలోఁ
గలిగినయర్థభేదములఁ గైకొని చెప్పఁగ నొప్పుకొప్పు, చె
క్కులు రదనాంశుకంబు నవి గుబ్బలకున్ సరిరాక పోయెఁ జే
తులు సరి యయ్యె దానిగతి దోఁచెను బొంకపుటారు దానికిన్. ౧౫

ఉ. ఆనలినాక్షివేనలికి నంబుధరంబు సమంబు గామిచేఁ
దా నిరువ్రయ్యలై చనినఁ దద్దశఁ జూచి దయార్ద్రులై బుధుల్
దానిపదాంతరంబునను దారు వసించినవారు గావునన్
బూని తదంశమున్ సమతఁ బోల్చిరి తత్సలిదృక్కుచంబులన్. ౧౬

పై పద్యములలో నన్నియుఁగాని కొన్నిగాని రామకృష్ణుని వని నిస్సంశయముగఁ జెప్పఁజాలము, కావనియు నిర్ధారణఁజేయ వలను పడదు.

శ్రీ ర స్తు

కవి జీవితములు

ఆంధ్రపంచకావ్యకవులచరిత్రము

13

శ్రీనాథుఁడు

ఈకవిరచితము లగు గ్రంథములు పెక్కులు గలవు. అందు శృంగారనైషధమును, భీమఖండ, కాశీఖండములును కావ్యపాకమున నొప్పియుండును. అందు రెండును రెండుకావ్యములుగాఁ బరిగణింపఁ బడును. మఱికొందఱవలన శృంగారనైషధ, కాశీఖండములుమాత్రమే కావ్యములుగా లెక్కింపఁబడును. ఈ రెండవపక్షమునే యవలంబించి దీసి నిపుడు వ్రాయుచున్నాను.

శ్రీనాథుఁడు భారద్వాజసగోత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, కమలనాభకవిపుత్త్రుఁడగుమారయమంత్రికీకవి కుమారుఁడు. తల్లిపేరు భీమాంబ. ఇతఁడును నొక సుప్రసిద్ధాంధ్రకవి. భారతకవిత్రయమువారియందు మనయాంధ్రపండితుల కెట్టి గౌరవము గలదో యీ శ్రీనాథునియెడల నట్టి గౌరవమే వారికిఁ గలదు. ఇతఁడు పండితాదరణీయ మగు కావ్యములం జెప్పుటయేకాక స్త్రీశూద్రాదుల కుపయుక్తము లై సులభశైలితో నొప్పు పాటలు పద్యములు రచి యించెను. మనదేశములోఁ బెండ్లిపాటలు మొదలగునవియు, గొల్లలు మొదలగు పాటకపుజాతి పాడుకొను గొల్లసుద్దులు మొదలగునవియును, పగటివేషగాండ్రు చెప్పెడు కొన్ని కథాకలాపములును శ్రీనాథునిచే విరచితములే యని ప్రసిద్ధి గలదు.

శ్రీనాథకృతము లగునాంధ్ర గ్రంథములలోఁ గాశీఖండము పురాణములలో మిక్కిలి కఠినమై "కాశీఖండ మయఃపిండ" మ్మని విఖ్యాతి గనిన గ్రంథమునకుఁ దెలుఁగు. నైషధము సంస్కృతకావ్యములలో నారికేళపాకంబున నొప్పి "నైషధం విద్వదౌషధ" మ్మనువిఖ్యాతిం గాంచిన దై యుండును. ఇట్టి గ్రంథద్వయము నాంధ్రీకరించుటకుఁగాను శ్రీనాథునకుఁ బూర్వు లగువా రెవ్వరును యత్నింపరైరి. అతనియనంతర కాలములోనివా రాయా గ్రంథములం జూచినప్పుడు దామట్టి ప్రయత్న మంతకంటె విశేషముగాఁ జేయలేమను తలంపుతో నట్టియుద్యమమును వదలుకొనిరి. ఇట్లుగా నున్న గ్రంథములు రెంటిని నతిప్రాగల్భ్యముతో నీశ్రీనాథుఁడు తెనిఁగించెను. ఆ గ్రంథము లాంధ్రీకరించిన విధ మంతయును ముందుముందు వివరించెదను.

శ్రీనాథకృతగ్రంథములవివరము

శ్రీనాథుఁడు తాను రచియించిన గ్రంథములలో నావఱకుఁ జేసిన వానిలో ముఖ్యము లగు వానిని నైషధములోపలను, భీమఖండములోపలను, గాశీఖండములోపలను నీక్రిందివిధంబున వివరించె. అందు నైషధములో:—

క. జగము నుతింపఁగఁ జెప్పితిఁ, బ్రెగడయ్యకు నాయనుంగు పెద్దనకుఁ గృతుల్
నిగమార్థసారసంగ్రహ, మగు నాయాచార్యచరిత మాదిగఁ బెక్కుల్.

భీమఖండములో మఱికొన్ని గ్రంథములు రచియించినట్లుగాఁ జెప్పె. ఎట్లన్నను:—

తే. నవమరుత్తుచరిత్రంబు నైషధంబు, సప్తశతి పండితారాధ్యచరిత మనఁగ
గావ్యములు పెక్కు చెప్పియుఁ గాంతుచనక, వెండియునుగావ్య మొకటిగావింపఁదలఁచి.

కాశీఖండములో మఱికొన్ని గ్రంథములు రచియించినట్లు చెప్పియున్నది. అందుఁ బై గ్రంథములలోఁ బెక్కులు చేర్చఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"సీ. చిన్నారిపొన్నారి చిఱుతకూఁకటినాఁడు రచియించితి మరుత్తరాట్చరిత్ర
నూనూఁగుమీసాలనూత్నయౌవనమున శాలివాహనసప్తశతి నొడివితి

సంతరించితి నిండుజవ్వనంబునయందు హర్షనైషధకావ్య మాంధ్రభాషఁ
బ్రౌఢనిర్భరవయఃపరిపాకమునఁ గొనియాడితి భీమనాయకునిమహిమ
తే. ప్రాయ మింతకు మిగులఁగైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథమేను
దెనుఁగుఁ జేసెదఁ గర్ణాటదేశకటక, పద్మవనహేళి శ్రీనాథభట్టసుకవి.

పైపద్యములు పర్యాలోచింపఁగా శ్రీనాథకృత గ్రంథములలో, ౧. నిగమార్థసారసంగ్రహము, ౨. మరుచ్చరిత్రము, ౩. నైషధము, ౪. శాలివాహనసప్తశతి, ౫. పండితారాధ్యచరితము, ౬. భీమఖండము, ౭. కాశీఖండము అనునవి. పైగ్రంథములలోఁ దన యతిబాల్యవయస్సులో మరుత్తరాట్చరిత్రమును, యౌవనప్రాదుర్భావసమయములో శాలివాహనసప్తశతియును, నిండుయౌవనకాలములో నైషధకావ్యమును, ప్రౌఢ వయఃకాలములో భీమఖండమును, వార్ధకావస్థ సమీపించక యుండు సమయములోఁ గాశీఖండమును రచియించినట్లు చెప్పియుండె. కాశీఖండము తరువాత గ్రంథములు రచియించినట్లు కానరాదు. పల్నాటివీరచరిత్ర మొదలగునవి యున్నట్లు కలదు. దానికి గ్రంథ దృష్టాంతములు లేవు.

ఇపు డీపైగ్రంథములలో శృంగారనైషధమును, భీమఖండ, కాశీఖండములుమాత్రమే నిలిచి దేశమందు వ్యాప్తములై యున్నవి. తక్కినవి నామావశిష్టము లైనవి. శ్రీనాథుని వీథినాటక మన నొప్పు గ్రంథభాగమును గొంత వ్యాపకములో నున్నది. అందలి పద్యము లప్పకవి మొదలగువారివలన లక్షణగ్రంథములలో నుదాహరింపఁ బడుచువచ్చెను. శ్రీనాథుని కథలుగా ననేకములు పుక్కిటిపురాణములు వాడుకొనంబడినను సాధ్యమగునంతవఱకు గ్రంథస్థము లగువానిని నగ ర్హణీయము లగువానినిమాత్రమే యిచ్చోట వివరించెదను.

శ్రీనాథునియుపాసనావిషయము

ఈ శ్రీనాథుఁడు బ్రాహ్మీదత్తమగువరము కలవాఁడుగాను, ఈశ్వరార్చనాపరుండుగా నున్నట్లును, శృంగారనైషధములోఁ దత్కృతిపతి

యితని నుతియించిన ట్లా గ్రంథమువలనం గాన్పించును. దానింబట్టి యితఁడును, తొల్లింటి కవులంబోలె శైవమంత్రోపాసకుఁడే యని చెప్ప నొప్పి యున్నది. ఆపద్య మెట్లన్నను:—

"శా. బ్రాహ్మీదత్తవరప్రసాదుఁడ వుదుప్రజ్ఞావిశేషోదయా
జిహ్మస్వాంతుఁడ వీశ్వరార్చనకళాశీలుండ వభ్యర్హిత
బ్రహ్మాండాదిమహాపురాణచయతాత్పర్యార్థనిర్ధారిత
బ్రహ్మజ్ఞానకళానిధానమవు నీభాగ్యంబు సామాన్యమే."

ఈశ్రీనాథుఁ డీశ్వరార్చనకళాశీలుఁ డని యుండుటచేతను, ఆవఱకుం గలకవులందఱును శైవోపాసకులే యయి యుండుటచేతను సంతవఱకును రామానుజమతము వ్యాపించి యుండనట్లును శంకరాచార్యమతమే ప్రబలమై యుండినట్లును నూహింపనై యున్నది. అట్టి వైష్ణవమతము నవలంబించినకవులలో నల్లసానిపెద్దన ముఖ్యుఁడుగాఁ గానుపించును. అక్కడనుండి తఱుచుగ నాంధ్రకవు లందఱును వైష్ణవమతానుసారులై యున్నట్లుగా, తెనాలిరామకృష్ణుఁడును, అయ్యలరాజు రామభద్రకవియును, కవికర్ణరసాయనకవి యగునరసింహకవి మొదలగు వారలకవితలంబట్టి యూహింపనై యున్నది.

ఈశ్రీనాథకవి తనగోత్రాదికము నొకపద్యమునం దెల్పెను. దాని నీచారిత్రారంభమున ముందే చెప్పియుంటిమి. ఇపు డాపద్యము నీక్రింద వివరించెదము:—

"శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రుని శుభాపస్తంబసత్సూత్రవి
ద్యారాజీపథవుండు మారయకుఁ ఋణ్యాచార భీమాంబకుం
గారామైనతనూజు న న్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి స
త్కారం బొప్పఁగ గారవించి పలికెం గంభీరవాక్ప్రౌఢిమన్."

ఇతరకవిప్రశంస

ఈశ్రీనాథుఁడు రచియించిననైషధ, భీమఖండ, కాశీఖండము లను గ్రంథత్రయముగను, కావ్యత్రయముగను, శ్రీనాథుఁ డాంధ్రకాలిదాసుఁ డనియునుఁ జెప్పఁదగి యున్నది. కాళిదాసత్రయము సంస్కృతసాహితీ

ప్రారంభమందుఁ జదువుదురు. శ్రీనాథకావ్యత్రయ మాంధ్రసాహిత్యకిం గలయవధిని బఱియించెదరు. సంస్కృతమునంగూడఁ బంచకావ్యములు చదివినపిమ్మటనే నైషధముం జదువుదురు గావున నాంధ్రమునందును నీవఱలోఁ జెప్పంబడినమనుచరిత్రము, పారిజాతాపహరణమును, పాండురంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమును, భీమఖండమును, కాశీఖండమును జదివిన పిమ్మట నైన శ్రీనాథకృతశృంగారనైషధముం జదువవచ్చును. లేదా భీమఖండము లభియింపనిచోఁ గాశీఖండము చదివియే శృంగారనైషధముం జదువవచ్చును. లేదా ప్రారంభమునందే కాళిదాసకృతము లగు కావ్యత్రయము నభ్యసించినట్లుగా నీశ్రీనాథుని కావ్యత్రయముం జదివి పిమ్మటనే మనుచరిత్రమును, పారిజాతాపహరణ, పాండురంగక్షేత్ర మాహాత్మ్యములను జదువవచ్చును. అది పాఠకులదార్ఢ్యముం బట్టియు నుపాధ్యాయుల ప్రాగల్భ్యముం బట్టియు నుండును. కావున నాయుభయులు సమ్మతించినవానినే యవలంబింతురుగాక.

శ్రీనాథకృతకవిస్తుతి

ఈశ్రీనాథుఁడు తాను రచియించినగ్రంథములలో భారతకవిత్రయము నన్నిచోట్లను, తనతాత యగుకమలనాభుని, వేములవాడభీమకవిని కొన్నిచోట్లను నుతియించెను. దానివలన నతనికాలమునకుఁ బైకవులే ప్రసిద్ధులై యున్నట్లుగా నెన్నందగినున్నారు.

ఆ పద్యము లెవ్వి యనఁగా:—శృంగారనైషధములోనికవిత్రయనుతి:—

"ధీరమతి నన్నపార్యునిఁ దిక్కయజ్వ,శంభుదాసునిఁ గర మర్థి సంస్మరింతు."

భీమఖండములో శ్రీనాథుఁడు ప్రత్యేకముగాఁ జేసిననన్నయభట్టువర్ణన మెట్లన్నను:—

క. నెట్టికొని కొలుతు నన్నయ, భట్టోపాధ్యాయసార్వభౌమునిఁ గవితా
పట్టాభిషిక్తు భారత, ఘట్టోల్లంఘనపటిష్ఠగాథక్రతిభున్.

ఇఁక తిక్కనసోమయాజింగూర్చి చెప్పినపద్యము:—

ఉ. పంచమవేద మై పరఁగు భారతసంహిత నాంధ్రభాష గా
వించెఁ బదేనుపర్వముల విశ్వజగద్ధితబుద్ధి నెవ్వఁ డ
క్కాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి నమస్కరింతు ని
ర్వంచితకీర్తివైభవవిరాజికిఁ దిక్కనసోమయాజికిన్.

మఱియొకకవిం జేర్చి కాశీఖండములో నీపై ముగ్గురు కవులను గృతిపతి తనకుఁగాను వర్ణించిన ట్లింకొకపద్యముం జెప్పెను. అం దధికముగాఁ జెప్పంబడినకవి వేములవాడభీమకవి. ఆపద్యము వలన నాల్గురు కవులపరిగణనలోనిముఖ్యతయును కవిశ్రేష్ఠయ్యాదులుంగూడఁ దెలియును గావున నాపద్యము నిట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. వచియింతు వేములవాడభీమునిభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు
భాషింతు నన్నయభట్టుమార్గంబున నుభయవాక్ప్రౌఢి నొక్కొక్కమాటు
వాక్రుత్తు తిక్క యజ్వప్రకారము రసాభ్యుచితబంధముల నొక్కొక్కమాటు
పరిఢవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరునిఠేవ సూక్తివైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు."

అని యిట్లు కృతిపతివాక్యంబుగా నొకపద్యము చెప్పెను. అందే శ్రీనాథుఁడు కవిత్రయమును వర్ణించి మఱియొకవర్ణనముం జెప్పెను. దానింబట్టి చూడ నీశ్రీనాథునకు భారతకవిత్రయమందే విశేషాదరము స్పష్టముగా మాత్రము కానుపించును. ఆ పద్య మెద్ది యనఁగా:—

"గీ. శబ్దశాసను నన్నపాచార్యవర్యు, సత్కవిశ్రేష్ఠుఁ దిక్కయజ్వను భజించి
సత్ప్రబంధమహేశ్వరు శంభుదాసు, నధికతరభక్తిసంయుక్తి నాదరించి."

ఇట్లుగా శ్రీనాథుఁడు ప్రాచీనాంధ్రకవుల నుతియించి యాగ్రంథములోపలనే తనతాత యగుకమలనాభకవి నీక్రిందివిధంబున వర్ణించెనది యెట్లన్నను:—

"గీ. మత్పితామహుఁడగుపితామహునిఁ దలఁచి, కలితకావ్యకళానాథుఁ గమలనాభుఁ
జంద్రచందనమందారసదృశకీర్తి, సరససాహిత్యసామ్రాజ్యచక్రవర్తి."

ఈకమలనాభునే శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమునకంటెఁ బూర్వరచితమగు భీమఖండములోపలంగూడ నుతియించెను. ఎట్లన్నను:—

'మ. కనకక్ష్మాధరధీరు వారిధితటీకాల్పట్టణాధీశ్వరున్
ఘనునిన్ బద్మపురాణసంగ్రహకళాకావ్యప్రబంధాధిపున్
వినమత్కాకతిసార్వభౌముఁ గవితావిద్యాధరుం గొల్తు మా
యనుఁగుందాతఁ బ్రదాత శ్రీకమలనాభామాత్యచూడామణిన్."

శ్రీనాథస్తోత్రాభిప్రాయము

పైకవులవర్ణన చేయునపుడు శ్రీనాథుఁడు వారివారికవిత్వము లోనివిశేషములును వారిమహత్తులును విశేషముగ గుర్తెఱింగినవాఁ డవుటంజేసి యథార్థవర్ణనము నే చేసినట్లుగా నూహింపవలసి యుండును. అందు వేములవాడభీమకవింగూర్చి చెప్పుచో నుద్దండలీలలఁ గవిత్వము చెప్పునట్లుగా వ్రాసెను. నన్నయభట్టును వర్ణించుచో ధీరమతి యనియును, ఉపాధ్యాయసార్వభౌముఁ డనియును, కవితాపట్టాభిషిక్తుఁడనియును, ఉభయవాక్ప్రౌఢి గలవాఁ డనుటంబట్టి యుభయభాషావాగనుశాసనుం డనియును, శబ్దశాసనుం డనియును వివరించె. ఇఁక శంభుదాసాపర నాముం డగునెఱ్ఱాప్రెగ్గడను వర్ణించునపుడు సత్ప్రబంధరుహేశ్వరుఁ డనియును, సూక్తివైచిత్రి గలవాఁ డనియుం దెల్పెను. తనతాత యగు కమలనాభుంగూర్చి చెప్పునపుడు, సరససాహిత్యసామ్రాజ్యచక్రవర్తి యనియుఁ గవితావిద్యాగురుం డనియుఁ జెప్పెను.

తిక్కనసోమయాజింగూర్చి వ్రాయుచో శ్రీనాథుఁడు తనకుఁ గల విశేషాదరముం దెల్పునట్లుగ నసాధ్యుచితబంధములం జెప్పు ననియును సత్కవిశ్రేష్ఠుఁ డనియును నుడివెను.

ఇట్లుగా నీతిక్కనసోమయాజిని జతురాననతుల్యుం డని చెప్పుటకుఁ గారణము పంచమవేదతుల్యమగుభారతము నాంధ్రీకరించుటయే యని చెప్పఁగా నద్దానిం దెనిఁగించిన నన్నయశంభుదాసుల నేమికారణమున నట్లుగా శ్రీనాథుఁడు వర్ణింపఁడయ్యె నని యొకశంక పొడముచున్నది. దానికిఁ గారణమును మన మూహింపఁగలము. ఎట్లన్నను:—భారతము లోనిమొదటి మూఁడుపర్వములలో వేదవేదాంతార్థప్రతిపాదకము

లగు ఘట్టములు లేవు. అట్టి పర్వత్రయముం దెనిఁగించిన నన్నయ భట్టుగాని, భారతపరాంశ మగుహరివంశముం దెనిఁగించినశంభుదాసుఁడు గాని కేవలము వేదాంతార్థప్రతిపాదకము లగుఘట్టములం దెనిఁగింపరైరి. అందుచేతఁ బై యిర్వురుకవుల కట్టిసామర్థ్య మున్న దని చెప్పెడు గ్రంథదృష్టాంతములు శ్రీనాథునకుం గానుపించక పోవచ్చును. ఇఁకఁ దిక్కనసోమయాజికవిత్వములో నట్టివేదాంతార్థప్రతిపాదకము లగు నుద్యోగ, శాం, త్యానుశాసనికపర్వము లుండుటంబట్టియు, నట్టివానిని వేదాంతరహస్యములు దెలియనివారికిఁ దెనిఁగింప నసాధ్యములగుటయుం జూచి శ్రీనాథుం డట్లు వ్రాసి యుండె నని యూహింపనై యున్నది. ఇది యునుగాక వేదవేదాంతార్థములు కేవలము తెలిసినను దదుక్తకర్మా చరణము లేనివారల కట్టిపట్టు తెనిఁగింప సమర్థత యుండ దని శ్రీనాథుఁడు తా నట్టివాఁడు గాకుండుటంబట్టి యూహించి యుండును. శ్రీనాథుఁడే గాక యతనితండ్రి యునుదాతయుఁగూడ వైదికసంపత్తి లేనివారే. తిక్కన సోమయాజివంశ మట్లు గాదు. సోమయాజితండ్రి యగు కొమ్మనామా త్యుఁడు సాంగ వేదవేది యని యుండె. తిక్కనసోమయాజి వేదవేదాంగ ముల నేర్చినవాఁడేగాక వైదికమార్గనిష్ఠమగువర్తనమును నిర్వహించు నట్టియజ్వగా నుండెను. కావునఁ బైవిషయములలో శ్రీనాథుఁడు తన కంటెను నన్నయభట్టాది పూర్వకవులకంటెను భారతామ్నాయముం దెనిఁగించుటకుఁ దిక్కన యొక్కఁడే లౌక్యవైదికములు రెండింటను సమర్థుఁ డని యెంచి యారీతిగా వర్ణించెను. "నాబ్రహ్మా క్రమపాతకం." అని సామాన్యపుక్రమపాతకులనే బ్రహ్మయంతవాఁ డని చెప్పఁగా వేద వేదాంగములం జదివి తదర్థావబోధము కల్గి తద్రహస్యవేదియై, తదుక్త శ్రౌతస్మార్తకర్మముల నాచరించుచు, నాంధ్రమునఁ గవిత్వమహాదీక్షా విధి నుండి యందు నిరుపమానకవిత్వమహత్త్వముం జూపి భారతము నాంధ్రీకరించిన తిక్కయజ్వను సర్వవిధములఁ గవిబ్రహ్మ యని శ్రీనాథుఁడు చెప్పుట యెంతయు నొప్పి యున్నది. ఇట్లు శ్రీనాథుఁడే

కాక యతనికిఁ బూర్వుండును భారతకవులలో నొక్కండును నగునెఱ్ఱాప్రెగ్గడయు నీతిక్కనసోమయాజి నాంధ్రకవి బ్రహ్మగానే వినుతించెను. ఇట్లిరువురు ప్రామాణికకవులచే నిర్ణయింపఁ బడినవిధంబున తిక్కనసోమయాజి యాంధ్రకవిబ్రహ్మయే యని నిర్ణయించెదము. ఇటులనే యనన్యసాధ్యము లగుభాగవతరహస్యార్థములం దెలిసి దాని నాంధ్రీకరించిన పోతరాజు ఆంధ్రవేదవ్యాసుం డనియును, వసిష్ఠ, విశ్వామిత్ర, బ్రహ్మఋషుల యద్వైతతత్త్వార్థముల గ్రంథరూపములుగ నాంధ్రంబునఁ బ్రకటించిన మడికిసింగనకవియు,' పరశురామపంతులలింగమూర్తి గురుమూర్తియుఁ గ్రమంబుగ నాంధ్రవసిష్ఠ, విశ్వామిత్రఋషు లనియు, నితరపురాణాదులం దెనిఁగించిన శ్రీనాథాదికవు లాంధ్రగౌతమాదిఋషులనియు వర్ణించి చెప్పెదము. ఇట్టిఋషికల్పు లగునాంధ్రకవులసహాయము ననే యీవఱకు వేదాభ్యాసాధికారులు గానిస్త్రీశూద్రులును, సంస్కృతభాషాభ్యసనాశక్తు లగునాంధ్రద్విజులును తరణోపాయము నందియుండి రనుటకు సంశయము లేదు. ఇఁక ముందు దేశభాషలే ప్రబలఁగ సంస్కృతము పరిక్షీణింపఁగ వేదశాస్త్రాభ్యాసము లేక యాంధ్రు లందఱును నీపై నాంధ్రగ్రంథములే వేదకల్పములుగఁ జదువుదు రనుదాని కొకసందియమును నుండదు. కావున లోకోపకారు లగునాథునికపండితులందఱును బైకవులగ్రంథములలోనితత్త్వము నేకముఖము చేసి సంగ్రహగ్రంథములం జేసి యుంచెదరుగాక.

శ్రీనాథునితాతంగూర్చి

భారతకవుల వృత్తాంతము వ్రాయుచు శ్రీనాథునితాతంగూర్చిన కథ వ్రాయుటకెడమయ్యెను. అతనింగూర్చినపద్యములలో నతఁడు సముద్రతీరమున నొప్పు కాల్పట్టణమున కధీశ్వరుం డని శ్రీనాథునిచేఁ జెప్పంబడియె. ఈకాల్పట్టణముయొక్కతావు ప్రస్తుతము ద్యోతకము కాక యున్నది. దానిం దెలియుట కతనిచేత రచితమైనపద్మపురాణసంగ్రహ కావ్యములో నేమైన నాధార ముండునేమో? అని దానింగూర్చి విచా

రింపఁగా నా గ్రంథము నట్లుగనే నామావశిష్ట మయ్యె. కావున మన మిపుడు కమలనాభకవినివాసస్థలము నిర్ణయింపలేము. అతఁడు సరస సాహిత్యచక్రవర్తి యని శ్రీనాథునిచేఁ జెప్పంబడుటచే నతఁడును తిక్కన సోమయాజి పితామహునివలెనే యొకగొప్పయాంధ్రకవి యనిమాత్ర మూహింప నై యున్నది. దీనింబట్టి శ్రీనాథునితండ్రియును శ్రీనాథుఁడును సంప్రదాయసిద్ధాంధ్రకవులని నిశ్చయింప వచ్చును. వంశపరంపరా గతము లగువిద్యల నందిన కవులతో నితరకవులు సాటిరా రని చెప్పుటకుఁ దిక్కనసోమయాజులును శ్రీనాథుఁడును సాక్షులై యున్నారు.

ఆంధ్రభాష కర్ణాటభాష యనుట

ఈశ్రీనాథుఁడు తనకవిత్వమును గర్ణాటభాష యని వచియించెను. దానికి భీమఖండములోని పద్యము:—

గీ. ప్రౌఢిఁ బరికింప సంస్కృతభాషయండ్రు, పలుకునుడికారమున నాంధ్రభాషయండ్రు
ఎవ్వ రేమన్న నండ్రు నా కేమికొఱఁత, నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష.

శ్రీనాథునికవిసార్వభౌమ బిరుదు

ఈశ్రీనాథునకుం గవిసార్వభౌమబిరుదు గల్గినట్లుగా నొకటి రెండుస్థలంబులం గాన్పించును. అం దొకటి యితనికాశీఖండములోపలను రెండవది యితనివీథినాటకములోపలను గాన్పించును. కాశీఖండములోనితనిప్రభుం డగువేమారెడ్డి యతని నుద్దేశించి చెప్పినపద్యము. ఎద్దియనః—

"శా. ఈక్షోణి న్నినుఁ బోలుసత్కవులు లే రీమేటికాలంబులో
దాక్షారామ చళుక్యభీమవర గంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణద్వైరాజ్యభారంబు న
ధ్యక్షించున్ గవిసార్వభౌమ భవదీయప్రౌఢ సాహిత్యముల్"

శ్రీనాథునివీథినాటకములోని సీసపాదము

"చంద్రశేఖరక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుదు"

శ్రీనాథునిదిగ్విజయము

ఈశ్రీనాథకవి యనేకసంస్థానములఁ జూడఁ బోవుచు నచ్చటిపండితుల జయించి విశేషబహుమానముల నంది విశేషవిఖ్యాతిఁ గాంచినట్లుగా

నితనివీథినాటకములోన నీక్రిందిపద్యమువలనఁ గాన్పించును. అది యెట్లన్నను :—

"సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థ మాడించితి దక్షిణాధీశుముత్యాలశాలఁ
బలుకుతోడై తాంధ్రభాషాకావ్య నైషధగ్రంథసందర్భమునకుఁ
బగులఁ గొట్టించి తుద్భటవివాదప్రౌఢి గౌడడిండిమభట్టుకంచుఢక్క
చంద్రశేఖరక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద
తే. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద, రావుసింగన్నభూపాలు ధీవిశాలు
నిండుగొలువున నెలకొనియుండి నీవు, సరససద్గుణనికురుంబ శారదాంబ !"

ఈ పద్యమువలన నీశ్రీనాథకవి దక్షిణాధీశ్వరునియాస్థానంబునకును రాయలసంస్థానమునకును, రావుసింగ నృపాలునిసభకును బోయి యున్నట్లు గానుపించును. గౌడడిండిమభట్టుతో సంవాదము చేసి యతని కంచుఢక్కం బగులఁ గొట్టించునట్లు కాన్పించెడిని. గౌడదేశమునకు గూడఁ బోయి యుండవచ్చును. లేదా డిండిమభట్టు శ్రీనాథుఁ డుండు సంస్థానమునకు వచ్చి యుండునపు డాతనితో వాదించి యైన నుండ నోపు. ఆంధ్రదేశమునకు సమీపంబున నొకయెల్లగా నున్న గౌడదేశమునకు నోఢ్రదేశ మని పేరు. దానియందే జగన్నాథ మనుపురుషోత్తమక్షేత్ర ముండుటం జేసియు నది మధ్యాంధ్రదేశస్థులకు సమీపయాత్రస్థాన మగుటంజేసియు, నీశ్రీనాథునిప్రభుం డగు వేమభూపాలునితమ్ముఁ డగు వీరభద్రారెడ్డి దేశములోని చిల్కసముద్రమున కతిసమీపంబున నుండుటంబట్టియు శ్రీనాథుఁడే జగన్నాథమునకుంబోయియుండెననియును నట్టిసమయములో నచ్చోఁ బండితుఁడు గా నుండు డిండిమభట్టు పరదేశము నుండివచ్చియున్న శ్రీనాథకవినిఁ దిరస్కరించి యుండినట్లును నూహించుటయే సయుక్తికముగా నున్నది. ఇది యాంధ్రదేశమున కుత్తరముగ నున్నది. రాయలసంస్థాన మనునది యాంధ్రదేశమునకుఁ బశ్చిమమున నున్నకర్ణాటదేశములోనియానెగొంది యనుపేర నొప్పు విజయనగర మై (Vijayanagar)యున్నది. రావుసింగభూపాలునిసంస్థానమును దేశమును నెల్లూరును నుత్తరార్కాడుజిల్లాలలోనిదై యున్నది. ఇవి యాంధ్రదేశ

మునకుఁ బ్రాగ్దక్షిణభాగములనున్నవి. "దక్షిణాధీశునిముత్యాలశాల" అనునది కేవలమును దక్షిణదిక్కున నున్న ట్లూహింప నై యున్నది. దీనిం బట్టిచూడ శ్రీనాథుఁ డాంధ్రదేశము నలుప్రక్కలం దిరుగుటయే గాక యాదేశమునకు సమీపంబున నున్న ద్రావిడకర్ణాటదేశములను నోఢ్ర దేశమునుంగూడ దిగ్విజయార్థమై చూచియున్న ట్లూహింప నై యున్నది.

శ్రీనాథుఁడు రాయనిసంస్థానమునకుం బోవుట

పై పద్యములో వివరించిన శ్రీనాథునిదిగ్విజయములలో మొదటి రెండును స్థలనిర్దేశములే కానివి కావున వానిని వదలి యితఁడు రాయల సంస్థానమునకుఁ బోయి యున్నపుడు జరిగిన వృత్తాంతమును, రావుసింగ భూపాలునిసభకుం బోయియున్నపుడు జరిగినవృత్తాంతములను గొంత వివరించెదను. అందు మొదటిది రాయలయాస్థానమందు జరిగినవిశేష ములు. అచ్చోటికి శ్రీనాథుఁడు పోయియున్నపుడు శ్రీనాథుఁ డని యెఱుఁగక రాయలు నీవాసస్థాన మెచ్చోటను అని యడిగినప్రశ్న మునకు శ్రీనాథుం డిట్లుగా నుత్తర మిచ్చెను. ఎట్లన్నను:—

కొండవీటివర్ణనము

సీ. పరరాజపరదుర్గపరవైభవశ్రీల గొనకొని విడనాడు కొండవీడు
పరిపంథిరాజన్యబలముల బంధింప గురువైనయుఱితాఁడు కొండవీడు
చటులవిక్రమకళాసాహసం బొనరించుకుటిలారులకు జోడు కొండవీడు
ముగురురాజులకును మోహంబు పుట్టించు కొమరుమించినకొండవీడు
తే. చటులమత్తేభసామంతసారవీర, భటనటానేక హాటక ప్రకటగంధ
సింధురార్భట మోహనశ్రీలఁ దనరు, కూర్మి నమరావతికి జోడు కొండవీడు.

ఇట్లు శ్రీనాథుఁడు పలుకఁగా రాయ లతనిని శ్రీనాథుని గా నెఱింగి యథోచితసత్కారంబు లాచరించి తమపట్టణమునఁ గొన్నిదినంబు లుండుటకుఁ బ్రార్థించెను. శ్రీనాథుఁడును దానికి సమ్మతించి యుండెను. ఇదివఱలో శ్రీనాథునిచేఁ జెప్పఁబడినసార్వభౌమబిరుదము స్థిరపఱు చుటకు జరిగినసంవాదముగాని దానికిం గల్గుకారణములుగాని తెలుపు

గ్రంథములసహాయము లేకుండుటంబట్టి యట్టివృత్తాంతము దెలుపక శ్రీనాథుఁడానెగొందిలో నున్నపుడు జరిగినమఱియొకకథ విశదించెద నది యెద్ది యనఁగా:—

గృహరాజుమేడవృత్తాంతము

శ్రీనాథుఁడు పైనిఁ జెప్పినవిధంబున రాయలకడ నుండ నొక నాఁడు రాయలవలన గృహరాజుమేడ యనునొకసౌధవిశేషంబు గట్టించు యత్నము జేయంబడుచుండెను. అట్టివృత్తాంతమును దెలిసికొని యా మేడ తమప్రభుం డగుకోమటివేమారెడ్డి కేయుండవలయుననుకోర్కెతో శ్రీనాథుఁ డాగృహరాజుమేడ మాప్రభుం డగు వేమారెడ్డి కట్టించి యుండెను. దానిం జూచి మీరును గట్టింపవచ్చు నని పల్కెను. అట్టిమేడ మిగుల నపురూపమైనదగుటంజేసి వేమారెడ్డి దానిం గట్టించియే యున్నఁ డాఁ గట్టించు నవసరములే దనియు నైన నది యేవిధముగాఁ గట్టం బడెనో యారసి రం డని తన భృత్యులలోఁ దగువారిం బంప నిర్ణయిం చెను. ఆవృత్తాంతము తెలిసికొని శ్రీనాథుఁడు తనజనములోఁ గొందఱిం బిలిచి వేమారెడ్డి కావార్తం దెలిపి తనమాట బోటుపోకుండఁ ద్వరలో గృహరాజుమేడంగట్టి సిద్ధము చేసి యుంచు మని చెప్పి పంచెను. అట్టి వృత్తాంతము వినినతోడనే వేమారెడ్డి యట్టిగృహరాజుమేడ కట్టించ లేనేమో యని దిగులుపడి యుండఁగా నతనియిలువేల్పగుమల్లసూరి శక్తి యతనిస్వప్నములో వచ్చి కొండవీటిలో నున్నపోతరాజు గుడి ద్వారమందున నొకముసలితుమ్మమ్రా నున్నదనియును, దానిని దెచ్చి స్తంభ ముగా వేసినచో గృహరాజుమేడ కట్టవచ్చు ననియుం జెప్పెనఁట. అపుడు వేమారెడ్డి లేచి స్వప్నానుసారముగా తుమ్మం గొట్టి తెప్పించి తొమ్మిదిదినములలో గృహరాజుమేడం గట్టించి సిద్ధము చేసెనఁట. ఇట్లుండ రాయప్రేషితు లగుభటులు వచ్చి గృహరాజుమేడం జూడ వచ్చితి మని తెలిపిరి. అపుడు వేమభూమీధవుఁడు వారిని సగౌరవం బుగాఁ బిలువ నంపించి గృహరాజుమేడ నంతయుం జూపి వారికి బహు

మతుల నిచ్చి మరల రాయలకడకుం బంపివేసెనఁట. శ్రీనాథుఁడును వీరు మరల రాయలకడకు వచ్చినసంగతి తెలిసికొని తనమాట నెగ్గుటకు సంతసించి రాయలఁ దనకవిత్వంబు నలరింపంజేసి బహుమతుల నందికొని మరలఁ గొండపీటిలో నున్న తన ప్రభునికడకు వచ్చి చేరెను.

శ్రీనాథుఁడు రావుసింగభూపాలునొద్దకుం బోవుట

వేమభూపాలుఁడు తనకు రావుసింగభూపాలుతోఁ బని గల్గ శ్రీనాథుని అతనిసభకుఁ బంప నుద్యోగించెను. కాని ఆ సింగభూపునకు నీ వేమభూపాలునకును విశేషముగ నంతస్తాపము లుండుటంబట్టియు సింగ భూపాలునకు సర్వజ్ఞుం డనుప్రసిద్ధి యుండుటంబట్టియు నాతనియాస్థాన మునకుం బోయినచోఁ దనకుఁ బరాజయము గల్గునేమొ యనుసంశ యంబు శ్రీనాథునకుం గలిగెను. అట్టిసందేహము తనకుఁ గల్గి దానిం దెలియపఱుపక సభ్యులును సింగభూపుఁడును సంతసిల్లునట్లుగా సరస్వతీ ప్రార్థనామిషంబున శ్రీనాథుఁడు

"ఎటుల మెప్పించదో నన్ను నింకమీఁద, రావుసింగన్నభూపాలు ధీవిశాలు
నిండుకొలువున నెలకొని యుండి యిపుడు, సరససద్గుణనికురంబ శారదాంబ"

అని తనపూర్వదిగ్విజయప్రకటనమును, సింగభూపునివిద్యావైదు ష్యముం బొగడి చెప్పెను. దానికి వా రందఱును సంతసించిరి. అంతట శ్రీనాథుఁడు సింగభూపు నీక్రిందివిధంబున నుతియించె నెట్లన్నను:—

"క. సర్వజ్ఞనామధేయము, శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
యుర్విం జెల్లును నితరుని, సర్వజ్ఞుం డనుట కుక్క సామజ మనుటే."

అనుపద్యము వినియును సింగభూపాలుఁడు శ్రీనాథుఁ డని కొని విశేషముగ బహుమానింప కుండుట కలిగి యతఁడు సింగప్ర యర్థసింహాసనంబునఁ బోయి కూర్చుండె. దానికిం గనలి యంతట నచ్చ సింగభూపసభాపండితులు శ్రీనాథున కీక్రిందిసమస్య యిచ్చిరి.

అది యెట్లన్నను:—

"కుక్కవా, నక్కవో, పులివా, కోఁతివా, పిల్లివా, భూతపిల్లివో"

దాని నీక్రిందివిధంబున శ్రీనాథుఁడు పూర్తిచేసెను. ఎట్లన్నను:—

ఉ. తక్కక రావుసింగవసుధావరుఁ డర్థుల కర్థ మియ్య నే
డెక్కడ లేనికర్ణుని, దధీచిని, ఖేచరు, వేల్పుచెట్టుఁ, బెం
పెక్కినకామధేనువు, శిబీంద్రుని వేఁడఁగ నేల యాచకా
ఢక్కవొ, నక్కవో, పులివొ, కోఁతివొ, పిల్లివొ, భూతపిల్లివో.

అని యిట్లు సమస్యాపూరణముం జేసియున్న శ్రీనాథుని సింగ భూపుఁడు మహాకవిగఁ దెలిసికొని సగౌరవంబుగా నతనికోర్కె యడిగినఁ దనప్రభునికోర్కె యతఁడు దెల్పె. దానం జేసి శ్రీనాథుం బంప నతఁడు తనప్రభుం డగువేమనృపాలుకడకు వచ్చి సర్వజ్ఞసింగమనీనిఁ దా నల రించి వచ్చితి నని చెప్పెను. అపుడు వేమనృపాలుఁడు సర్వజ్ఞుని సభలో జరిగిన విశేషములు తెల్పు మనఁగా శ్రీనాథుఁడు వాని నన్నిటిని సవిస్తర ముగాఁ జెప్పెను. వేమభూపాలుఁడు తన విరోధి యగుసింగమనీని సర్వజ్ఞుఁ డని వర్ణింపఁగా మేము నట్టిబిరుదున కంగీకరించిన ట్లుండునుగదా. కార్యార్థమై నిన్ను బంపియుంటిమి గాని నిజముగ నతని వర్ణించి యతని వలన బహుమాన మంది రాఁ బంపలేదే. నీవెట్లుగ నతని సర్వజ్ఞుఁ డని నుతియించితివి, నీలౌకికప్రజ్ఞకు లోప మాపాదించితి వని యధిక్షేపించెను. అట్టిపల్కులకు శ్రీనాథుఁడు నవ్వి నే నీవలనం బ్రేరేపింపఁబడి యచ్చటికిం బోయి యున్నచో నీ కవమానకర మగుపనిం జేసివత్తునా? అటుల నొనరింప లేదు. నేను యథార్థముం జెప్పినదానిని సర్వజ్ఞుఁడును నాతని యాస్థానపండితులును గ్రహింపలేక వారిసర్వజ్ఞత్వమును వారే పోఁగొట్టుకొనిరి. అనుడు సర్వజ్ఞుఁ డనుపద్యమున కేమియర్థము చెప్పితి వనుడు నాపద్యమునే మఱియొకవిధంబునఁ జదివి చెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

సర్వజ్ఞ నామధేయము, శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
యుర్విం జెల్లును? నితరుని, సర్వజ్ఞుం డనుట కుక్క సామజ మనుటే.

ఇట్లర్థము భేదించుటయే గాక రెండవపక్షములో దూషణము గూడఁ గన్పించునట్లు చదువుటకు వేమారెడ్డి యెంతయు సంతసించెను.

పైని వేమారెడ్డికి సర్వజ్ఞునితో నొక కార్యము గల్గి శ్రీనాథునిఁ దత్కార్యార్థము పంపినట్లు చెప్పియుంటిమి. అట్టికార్య మతినీచకార్య

మైనను నిటఁ జెప్పక తీఱదు గావున దాని నిట వివరించెదను. వేమారెడ్డికిని సింగమనీనికిం గలవైరముం దీర్చుకొనుట కనేకమార్గము లిర్వురకున్నను సింగమనీఁడు దానిం దీర్చుట కొకపడిగెముం జేయించి దానికి వేమారెడ్డి యనునామ ముంచి, "ఊచపలెను వేమారెడ్డిం దేరా" అని తన భృత్యునితోఁ జెప్పుచుఁ బ్రతినిముషముందున వేమారెడ్డి పేరు స్మరియింపుచు నెన్నిపరియాయము లూచినను నీవేమారెడ్డికిఁ దృప్తి లేదనియును, వేమారెడ్డివాతను సభ్యులందఱును నుమిసిఁగాని యతని కడుపు నిండ దనియు నిట్టివే కొన్ని కార్యంబులు చెప్పి వేమారెడ్డిం గేలి సేయుచుండెను. అది వేమారెడ్డి వినియును సర్వజ్ఞసింగమనీని దండించుటకుఁ దగిన శక్తి లేకుండుటకు మిక్కిలి ఖిన్నుండై శ్రీనాథుని సింగమనీనికడకుం బంపి యాతని మానుపింప యత్నించె. అట్లు గావున శ్రీనాథుఁడు సింగమనీనిమనస్సు ముందుగ రంజిల్లు పద్యములం జెప్పి తన యభీష్టంబు తెల్పు మని యడిగిన సింగమనీఁతోఁ బైయనుచితకార్యము మానుటయే తనయభీష్ట మనియె. ఆమాటకు సింగమనీఁడు రసికుఁడును బండితుఁడును గావున నితరమూర్ఖభూపతులవలెం గాక దానిని వెంటనే తీసివేసి యింక నెప్పుడును నట్టి యక్రమంబు గావింప నని పల్కెనఁట. సర్వజ్ఞ బిరుదు నందినభూపతియే యిట్టిదుర్నీతిగ నడిచె నని చెప్పి యుండఁగా నిఁక భూపతులదుర్నీతుల నే మని చెప్పవచ్చును. ఇది దేశచారిత్రము గావున నిట్టివృత్తాంతముల నైనం జెప్పక తప్పదు. దేశస్థులందఱును నిట్టివి భావిజనోపకారులు గావున వీనిఁ బ్రకటించుట కనుజ్ఞ నీయం గోరఁబడుచున్నారు.

శ్రీనాథుఁడు తెలుఁగురాయని సంస్థానమునకుఁ బోవుట

సబ్బినాపిరాష్ట్రములోని రామగిరిదుర్గమున కధీశ్వరుం డగు తెలుంగురాయఁ డనునొక ప్రభుండు గలఁడు. ఆతనిం దర్శించుటకుఁగాను శ్రీనాథుఁ డొకసమయంబునఁ బోయి యొక్కపద్యంబున నాశీర్వదించె. ఆపద్య మెద్ది యనఁగా:—

శా. ధాటీఘోటకరత్నఘట్టనమిళద్ధాత్రీష్టకళ్యాణఘుం
టాటంకార విలుంఠలుంఠితమహోన్మత్తాహితక్షోణిభృ
త్కోటీడాకితకుంభికుంభిసీధరసముత్కూటాటవీఘాటక
ర్ణాటాంధ్రాధిప సాంపరాయని తెలుంగా నీకు దీర్ఘాయు వౌ.

ఇట్టి శ్రీనాథుని పద్యములోని శయ్యాచమత్కృతి కెంతయు నలరి తెనుంగురాయఁ డతని శ్రీనాథునిగా నెఱింగి యతఁ డేమికోరి యుండెనో దానిఁ దెల్పు మనియె. అపుడు శ్రీనాథుఁ డొకపద్యంబునఁ దనకోర్కె తెల్పె. అది యె ట్లన్నను:—

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ కస్తూరికా
భిక్షాదానము సేయురా సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్
ద్రాక్షారామపురీవిహారవరగంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

ఇట్లు శ్రీనాథుఁడు తనకుఁ గస్తూరి కావలయు నని యడుగఁగాఁ దెలుఁగురాయఁ డతనికిఁ గస్తూరియును విశేషము లగునితర బహుమానంబులును నిచ్చి యతని దేశమునకుం బోవ సెల వొసంగె.

తెలుఁగురాయ లెవ రని?

ఈపయిం జెప్పఁబడిన తెలుఁగురాయలు శ్రీనాథుని కాలములో మిగులఁ బ్రసిద్ధుండైనను నితనివిశేషములు తెల్పుగ్రంథసామగ్రి విశేషించి లేదు. ఇతనితండ్రి యగుసాంపరాయలంగూర్చి జైమినిభారతములో నొకసీసపద్యమున రెండుచరణము లున్నవి. అవి యె ట్లన్నను:—

"సీ. దురములో దక్షిణసురతాను నెదిరించి కొనివచ్చి సాంపరాయనికి నిచ్చె
సామ్రాజ్యమున నిల్పి సాంపరాయస్థాపనాచార్యబిరుదవిఖ్యాతిఁ గాంచె."

అని సాళ్వమంగరాజును వర్ణింపుచుఁ బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి వ్రాసెను. ఇంతమాత్రమునఁ జరిత్రాంశములం దెలియంజాలు నాధార మది కాదయ్యెను. కావున గ్రంథాంతరములం జూడఁగోరి మడికిసింగన కవికృత పద్మపురాణోత్తరఖండమును జూడఁ దెలుంగురాయని వర్ణన ముండుటంబట్టి యతఁడును నితఁడును నొక్కఁడే కానవచ్చు నని యూహించి యాపద్యముల నిందుఁ గీల్కొల్పుచున్నాఁడను. ఆపద్యములలో

నతనికుమారుని బిరుదంబులంబట్టియు, జైమినిభారతములోనివర్ణనం బట్టియు, శ్రీనాథునిచే వర్ణింపఁబడినతెలుఁగురాయండును నీతెలుంగు రాయఁడును నొక్కఁడే యని నిశ్చయింపఁదగి యుండును. ఆ పద్యము లెవ్వి యనఁగా:—

మ. గురిజాలాన్వయదుగ్ధవార్ధిశశి దిక్కుంభీంద్రహస్తాభబం
ధురభూభారధురీణనిశ్చలమహాదోర్దండుఁ డుగ్రారిభీ
కరుఁ డై దిక్పరివర్తికీర్తి నెగడంగా భూరిభోగాఢ్యుఁ డై
పరఁగెం ధాత్రిఁ దెలుంగురాయఁడు. జగత్ప్రఖ్యాతరాజ్యోన్నతిన్.

చ. అతనికి నగ్రభార్య వినయాంచిత నిత్యశుభైకశీల సు
వ్రత నియతాత్మ సజ్జనపరాయణ ధర్మవివేకసార స
న్నుతహృదయానుకూల సుగుణోజ్జ్వల నాఁదగుమల్లమాంబయుం
దతులితరామలక్ష్మణశుభాకృతు లిద్దఱు పుట్టి రాత్మజుల్.

వ. అం దగ్రసంభవుండు.

క. శ్రీకంఠుఁడు సకలజనవ, శీకరణకీర్తియుతుఁడు చిరతరగుణర
త్నాకరుఁడు సతతదానద, యాకల్పుఁడు ముప్పదిశమాధీశుఁ డిలన్.

ఆంధ్రపద్మపురాణోత్తరఖండము

"వ. ఇతఁడు సోదరుం డగుముత్తభూపాలుండు సహాయుండు గా గౌతమీ దక్షిణంబున బరమపావనం బైన సబ్బునాపిరాష్ట్రంబున, రామ గిరిపట్టణంబు నిజరాజధానిగ, బురందరవిభవుం డై రాజ్యంబు చేయుచు, నీరునెత్తురుగండ, గోపాలకాంచిరక్షపాలక, చోడరాజ్యస్థాపనాచార్య, దొంతిమన్నయవిభాళ, చలమర్తిగండ, గజగంధవారణ, రాజగజకేసరి, మూరురాయజగదళవిభాళాది నానాబిరుదవిఖ్యాతుం డై ముప్పభూపాలుం డుండు" అని యున్నది.

పై పద్యములంబట్టి తెలుంగురాయఁ డనునొక పెద్దరాజు గాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. చోళరాజ్యస్థాపనాచార్యబిరుదు లీతని వంశము వారికిఁ గల్గియుండుటంజేసి వారు చోళరాజుల ప్రభుత్వములో సామంత మండలాధిపులుగా నున్నట్లును, ఆచోళరాజులు క్షీణించుసమయములో నాసంస్థానమువారు కర్ణాటాంధ్రరాష్ట్రములలోఁ గొంతభాగము నాక్రమించుకొని యున్నట్లును నూహింపనై యున్నది. ఈ రాజులవంశ

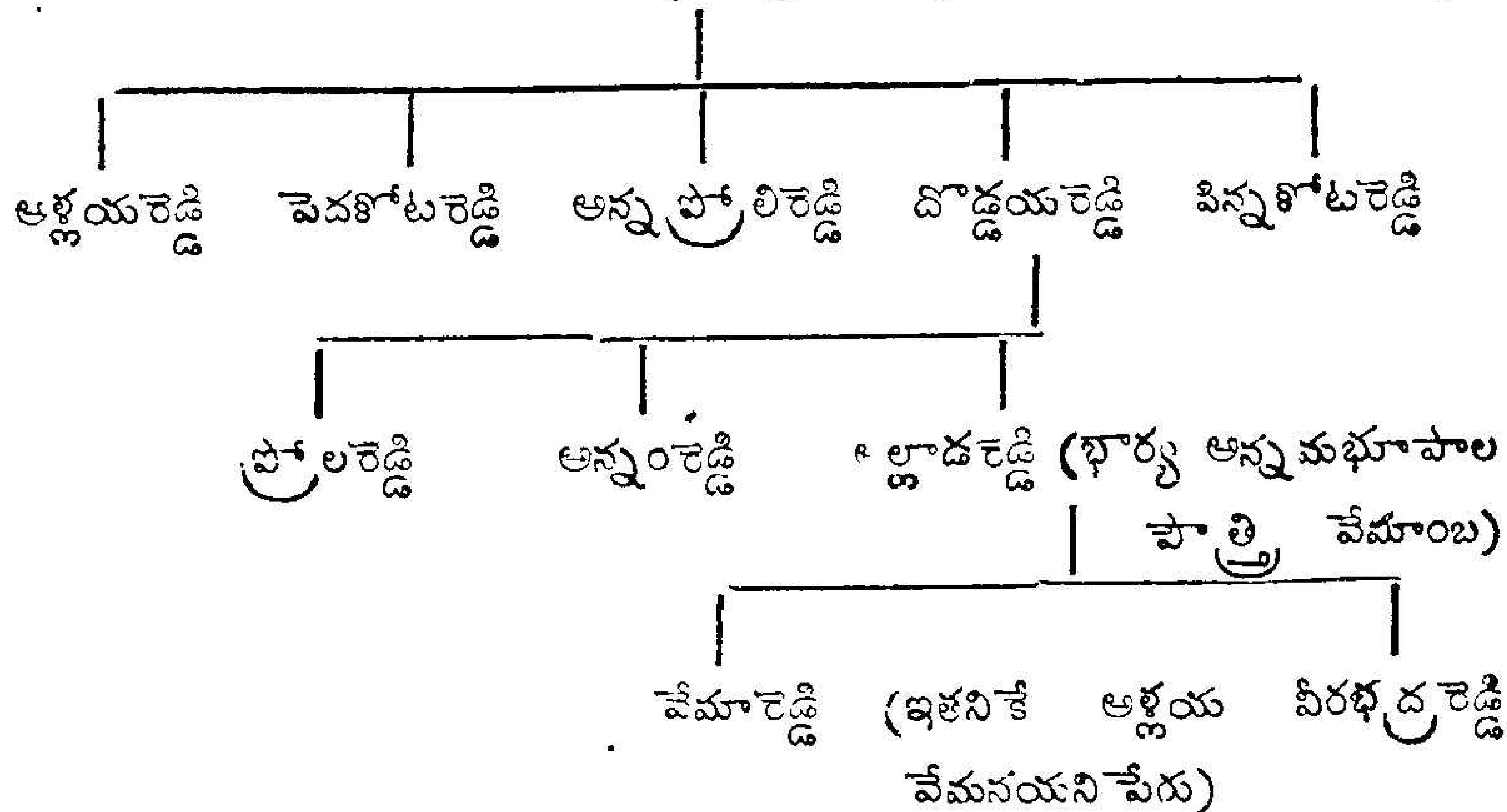
నామము గురిజాలహారు అని కలదు. ఇతనింగూర్చి దేశచారిత్రములో వివరించి వ్రాయఁబడుం గావున నిప్పటి కీతనికథ ముగించెదము. కాని శ్రీనాథునకు సార్వభౌమబిరుదు గల్గించినసంస్థాన మిది కా దనియును, అది యానెగొండిసంస్థానములో నున్నదనియును జెప్పందగి యున్నది.

శ్రీనాథునిప్రభుఁడు వేమారెడ్డి యని యిదివఱలో వ్రాసి యున్నాను. కాని వేమారెడ్డినామము లనేకు లుండుటంబట్టి యితనిప్రభుం డగు వేమన యెవ్వరో బోధకాకుండును. కొండవీటిదండకవిలెలోఁ గోమటివేమారెడ్డి యితనికిఁ బ్రభుం డని వ్రాయంబడి యున్నది. కాశీఖండముకృతిపతి యగువీరభద్రారెడ్డి కన్న యగువేమారెడ్డికూడ నీతని ప్రభుండయినట్లు కాశీఖండములోఁ గానుపించును. ఆవేమనకు రాచవేమన యని పేరు గలదు. అతఁడు రాజమహేంద్రవరములో నున్నట్లు కాన్పించు. కోమటివేమన అనపోతరెడ్డి కుమారుఁడు, ఇతనిది కొండవీడు. ఆవిషయముంగూర్చి విశేషము చర్చింపవలసి యున్నదిగావున నిపుడద్దానిం దెల్పుటకుఁ బూర్వము కొండవీటిదండకవిలెలో నున్నకొన్ని మాటల నీక్రింద వ్రాసెదను.

కొండవీటిదండకవిలెలో నీశ్రీనాథునకుఁ గోమటివేమన్నవలన రెండుపాలెము లీయఁబడె ననియును, అం దొకదానికి సోలసపాలెమనియు, రెండవదానికిఁ బాలె మనియు నామ మున్నట్లును జెప్పఁబడియె. ఆరెండుగ్రామములును దొంతి, అల్లాడరెడ్డికాలములో నల్లారెడ్డికూఁతునకు నతనివలన సంక్రాంతిపండుగబహుమానముగా నీయఁబడిన వనియు నున్నది. అల్లారెడ్డికూఁతురిపేరు వేమాంబ. ఆమెకు నామాంతర మైలమ్మ యని కలదు. అయిలమ్మ కాగ్రామము లిచ్చి పొలిమేర హద్దులు పెట్టించి యం దొకదాని కయిలమ్మపేరిట నయిలవర మనియును, రెండవదానికి సంక్రాంతిపండుగకుఁగా నీయఁబడుటచేత సంక్రాంతిపాలె మనియు నామకరణములు చేసిరి. నాఁడు మొదల వి ప్రత్యేకగ్రామములాయె నిన యున్నది.

కాశీఖండములో శ్రీనాథకవి తన ప్రభుఁడగు వేమారెడ్డి వంశము
నీక్రిందివిధంబుగఁ దెల్పె.

దూవూరిలోని పెరుమాళ్లరెడ్డి, (భార్య అన్నాంబ.)

(కృతిపతి)

ఈపై వంశవృక్షముంబట్టి శ్రీనాథునిసమకాలీనుఁడగు వేమారెడ్డి అల్లాడరెడ్డికుమారుఁడగు నల్లయవేమన యని చెప్పఁదగును. పైదండ కవిలెలోఁ గోమటివేమన్నకాలములో శ్రీనాథునకు గ్రామము లీయంబడి నట్లుగాను, ఆగ్రామము లల్లాడరెడ్డి కాలములో నతనికూఁతున కియ్యంబడినట్లును జెప్పంబడి యున్నది. శ్రీనాథుఁ డీయల్లాడరెడ్డికుమారుఁడగు వేమారెడ్డి యధికారమునాఁటికి ముదుసలియై యుండును. పైకోమటి వేమనకాలము కొండవీటిదండకములో శా. స. ౧౨౭౮ మొదలు ౧౩౦౫ వఱకు నున్నట్లు వ్రాయఁబడినది. కాని కోమటి వేమనయనంతర మతనికొడుకు కగు రాచవేమన యధికారమునకు వచ్చినట్లా గ్రంథములో నున్నది. కాని రాచవేమన కోమటివేమనకొడుకు గాక, అల్లాడరెడ్డి కుమారుఁడే యైనట్లు పై వంశవృక్షమువలనం గాన్పించును. కారణాంతరమునఁ గోమటివేమనయనంతరము, అల్లాడరెడ్డి (అనఁగా, అనవేమారెడ్డికొడుకున కల్లుఁడు) కొంతకాలము ప్రభుత్వము చేసెను. ఇతనిశాసనములు ౧౩౩౮ వ శా. స. మున నుండుటచేత నతఁ డంతవఱకుఁగాని యింకను బిమ్మటఁగాని రాజ్యముచేసినట్లు కాన్పించును. (Lists of

Antiquities by Mr. R. S. Vol II.) ద్రాక్షారామ శాసనములలో నల్లాడరెడ్డికుమారుని శాసనము ౧౩౪౯ లో నున్నది. దీనింబట్టిచూడ శ్రీనాథునకుఁ గోమటి వేమనచేఁ బై రెండుపాలెము లీయఁబడి యవి మరల నల్లారెడ్డిచే నాక్రమింపఁబడినట్లుగాఁ గాన్పించు. అంతట శ్రీనాథుఁడు అల్లాడరెడ్డి నాశ్రయింపక యుండి యతనియనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చిన రాచవేమనమన్నన నంది కాశీఖండ మతనితమ్మునకుఁ గృతి యిచ్చినట్లు కాన్పించు. తక్కినవిశేషములు ముందు దేశచరిత్రములో వ్రాసెదను.

వేమారెడ్డిపండితుల కిచ్చినసమస్య

శ్రీనాథుఁడు తాను దిగ్విజయార్థము పోవుచు, వేమారెడ్డిసభాపండితుల కొకసమస్య యిచ్చి తాను మరల నాలుమాసములకు వచ్చి చేరెద ననియును నంతకులోపున నాపద్యముం బూర్తిచేసి యుంచవలయు ననియుం దెల్పెను. ఆపద్య మెద్ది యనఁగా—

"క. కొంచెపుజగములలోపల, నంచితముగ నీదుకీర్తి యలవేమనృపా"

పై సమస్యాపూరణంబు చేయుట కాపండితులకుఁ దెలియక యూరకుండిరి. అంతట మఱికొన్నినాళ్లకు శ్రీనాథుఁడు తనప్రభునికడకు వచ్చి తనతోంటిపద్యము నీక్రిందివిధంబుగఁ బూరించె. ఎట్లన్నను:—

"మించెఁ గరి ముకురంబునఁ, బంచాక్షరి శివుఁడు మదిఁ బ్రపంచముపోలెన్"

ఈ శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధము, భీమఖండ కాశీఖండములనుగ్రంథములను రచియించుటకుఁ గొన్నిగాథలు కల్గియున్నట్లుగా నీదేశస్థులు చెప్పుకొని యెదరు. ఆగాథలు గ్రంథములో నెట్లుగా నున్నవో వానిం జూపి పిమ్మట విశేషముగా భేదించువానినిగూడ వివరించెదను.

శృంగారనైషధకృతిని గుఱించినకథ

ఇందుఁ గృతిపతి యగునతఁడు మామిడి సింగమంత్రి. ఇతని వృత్తాంత మెఱుఁగరవానిచేఁ జెప్పంబడుగాథను, అనంతరము చెప్పం దలంచి తొలుత శ్రీనాథకృతశృంగార నైషధములో వ్రాసినదాని న్వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"వ. నవరసభావానుబంధబంధురంబుగా నే నొక్కప్రబంధంబు నిర్మింపఁదలంచి కౌతూహలాధీనమానసుండనై యిమ్మహాప్రబంధప్రారంభంబునకుం దగినపుణ్యశ్లోకపురాతన మహారాజచరిత్రం బెయ్యదియొకో యని వితర్కించుచున్న సమయంబున.

సీ. తనకృపాణము సముద్ధతవైరిశుద్ధాంతతాటంకముల కెగ్గు దలఁపుచుండఁ
దనబాహుపీఠంబు ధరణిభృత్కమఠాహిసామజంబులకు విశ్రాంతి యొసఁగఁ
దనకీర్తినర్తకి ఘనతరబ్రహ్మాండభవనభూముల గొండ్లిఁ బరిఢవిల్లఁ
దనదానమహిమ సంతానచింతారత్నజీమూతసురభుల సిగ్గుపఱుపఁ
గీ. బరఁగు శ్రీవేమమండలేశ్వరునిమంత్రి, యహితదుర్మంత్రిపదనముద్రావతార
శాసనుఁడు రాయవేశ్యాభుజంగబిరుదు, మంత్రి పెద్దయసింగనామాత్యవరుఁడు.

వ. మృదుమధురచిత్రవిస్తారకవితావిలాసవాగీశ్వరు లగుకవీశ్వరులును, పతంజలి, కణాద, అక్షచరణ, పక్షిలాదిశాస్త్రసిద్ధాంతకమలవనహంసులగువిద్వాంసులును, భరత మతంగదత్తిళ, కోహళాంజనేయప్రణీతసంగీతవిద్యారహస్యవిజ్ఞానవైజ్ఞానికస్వాంతు లగు కళావంతులును, శక్తిత్రయ, చతురుపాయ, షాడ్గుణ్య ప్రయోగయోగ్యవిచారు లగు రాయబారులును, నిఖిలపురాణేతిహాససంహితాతాత్పర్యపర్యాలోచనాధురంధరధిషణా సముత్సాహం బగుపౌరాణికసమూహంబును బరివేష్టింపం గొలువుండి, సరసవిద్యాపారంగతుండు సరససాహిత్యగోష్ఠీవినోదప్రసంగంబున:—

శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రుని శుభాపస్తంబసత్సూత్రు వి
ద్యారాజీవభవుండు మారయకుఁ బుణ్యాచార భీమాంబకుం
గారా మైనతనూజు నన్ననఘు శ్రీనాథాఖ్యునిం బిల్చి స
త్కారం బొప్పఁగ గారవించి పలికెన్ గంభీరవాక్ప్రౌఢిమన్.

వ. కావున నాకు నొక్కప్రబంధంబు పుణ్యశ్లోకపురాతనరాజర్షిచరితానుబంధ బంధురంబుగా రచియింపుము. అందు:—

గీ. భట్టహర్షుండు ప్రౌఢవాక్పాటవమున, నెద్దిరచియించిబుధలోకహితముఁబొందె
నట్టినైషధసత్కావ్య మాంధ్రభాష, ననఘ యొనరింపు నా పేర నంకితముగ.

వ. అని పల్కి సబహుమానంబుగఁ గర్పూరతాంబూలం బొసంగి జాంబూనదాంబరాభరణంబులు గట్ట నిచ్చి వీడ్కొలిపిన, నేను నమ్మహాప్రధానునిం గృతిసాయకుం జేసి నైషధకావ్యము చెప్పందొడంగితి."

ఇట్లున్నపద్యములం జూడఁగ లోకములోనియందఱుకృతిపతులును కవీశ్వరుని గృతి యిమ్మని యడిగినప్పు డెట్లుగా నడిగెదరో అటులనే

శ్రీనాథకవిని సింగనామాత్యుఁడు నడిగిన ట్లున్నది. శ్రీనాథుఁడును దాని కుత్తరము క్రమముగనే లోకములోనికవులంబోలి యిచ్చి యున్నాఁడు. అంతకంటె నధిక ప్రసంగమున కవసరము లేదు. ఇట్లుండఁగా నీక లోకములో వ్యాపించియుండుగాథ మిక్కిలి నింద్యముగాను, లోకానుభవముచే సందర్భహీనమైనదిగా నుండును. అట్టికథకు మూలము శ్రీనాథకవి స్త్రీలోలుఁ డని లోకములోఁ గలమూఢజనాభిప్రాయమై యున్నది. అట్టియభిప్రాయము సరియైనది కాదని నుడివి ముప్పదియిద్దఱు నియోగులచరిత్రములో వివరింపఁబడిన వృత్తాంతము నీక్రిందవివరించి పూర్వపక్షము చేసెదను. ఎట్లన్నను:—

శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధము రచియించి రాచవేమన యను వేమారెడ్డికిఁ గృతి నీయం గమకించి యతఁ డున్నయూరునకుఁబోవుచుండఁ ద్రోవలో నొకవర్షము సంతతధారగాఁ గురియఁ బ్రయాణంబు నిలుపు చేసి తనయానంబుతో నీపూమిడిసింగనామాత్యుఁడు కరణముగా నున్నగ్రామమునకుఁ బోయి యుండెనఁట; అపుడాసింగన శ్రీనాథుని రాక విని యతనిం జూడఁ బోయి యాదినంబు తనయింట విడిసి తన గృహంబు పావనము చేయుఁ డని ప్రార్థించెనఁట! అప్పుడు శ్రీనాథుం డట్ల యని సమ్మతించి రాఁగని సింగన యాదినము తనపితృకార్యార్థమై సమ కూర్చియుంచినవిశేషపదార్థము లన్నిటితో శ్రీనాథునకు ముందుగా భోజన మిడి యనంతరము మఱికొన్నిపదార్థములు దెచ్చి తనపితృ కార్యంబు నెఱవేర్పుడు, శ్రీనాథుం డట్టిమన్ననకు మిగుల సంతసించి యుండెనఁట. సింగన శ్రీనాథునిఁ దనయింట భోజనమునకు నిల్వుఁ డని కోరినయుదయమువేళనే శ్రీనాథుఁడు తన కారాత్రి యొకవేశ్యం దెప్పించి యిచ్చినం గాని తానతనియింట భుజియింప రానని నుడివి నట్లును, ఈసింగన యట్లు తాను సమకూర్చెద నని యనుటచేతనే శ్రీనాథుఁ డాతనియింట భుజియింప నంగీకరించె ననియుం గలదు. ఆరాత్రి కల్గినవర్షప్రతిబంధమువలన నీసింగనమంత్రి వెలయాలిం దెచ్చి కూర్చు

టకు సమర్థుఁడు గాక యావృత్తాంతముం దెల్పిన శ్రీనాథకవి శపియించు నేమోయనుభీతిచేత మిగులఁ జింతించి తనభార్యకు వేశ్యావేషం బమర్చి శ్రీనాథునిపడకటింటిలో నిల్పె ననియును, అంతట శ్రీనాథుం డాపతివ్రతతో ముచ్చటించి యామె వెలవెలఁదుక గాదని నిశ్చయించి యామె వృత్తాంతమును సమూలముగా గ్రహియించిసింగనమంత్రియొక్క సాహసౌదార్యముల కెంతయు సంతసించి తాను రచియించి యుంచినశృంగార నైషధ మాతనికిం గృతి యిచ్చి వేమారెడ్డిసభకుం బోయి జరిగిన వృత్తాంత మంతయు నతనికిం దెల్పెనఁట! అపు డారెడ్డి తన కా గ్రంథము కృతియందు నదృష్టము లేనందుకు మిగులఁ జింతించి యొక్కొప నేనిచ్చెద నని వాగ్దానముం జేసిన నర్ధరాజ్యంబు నిచ్చివేసెద నని పలుకఁగా శ్రీనాథుఁడు తనకుఁగా నీయనుంచిన రాజ్యార్థము సింగనమంత్రికి నిమ్మని పల్కెనఁట! అపుడు వేమారెడ్డి కొంతవఱ కాలోచించి యర్ధరాజ్యంబు నిచ్చికిని సర్వరాజ్యమంత్రిత్వంబు సింగనమంత్రికి నొసంగ నపుడు శ్రీనాథుండు మరలఁ దనయర్ధరాజ్యంబు రాజున కొసంగి మంత్రి నీక్రింది విధంబుగా నుతియించెనఁట. ఎట్లన్నను:—

"క. శ్రీరాజరాజవేమ, క్ష్మారమణ కృపాకటాక్షసంవర్ధిత ల
క్ష్మీరక్షితబుధలోకో, దారగుణాధార సింగనామాత్యమణీ."

సింగనమంత్రివంశముంగూర్చి

అని యిట్లు ద్వాత్రింశన్మంత్రి చరిత్రములో నున్నది:—

అట్టికథ యథార్థ మగునా యనుదానిఁ బరిశీలించుటకుఁ బూర్వము సింగనమంత్రివంశస్థు లావఱకే మంత్రిత్వముం జేసియుండిరేని శ్రీనాథుని మూలముగ సింగన మంత్రి యయ్యె నని చెప్పెడు బలవత్తరమైన పూర్వపక్షము నిలిచిపోవును. ఆ విషయము శృంగారనైషధములో శ్రీనాథకవిచే వర్ణింపఁబడినసింగనవంశావలి నీక్రింద సంగ్రహించి వివరించెదను.

భారద్వాజ గోత్రములో
పెదతూర్కనమంత్రి
అతని వంశములో

చిటిపెద్దప్రభుఁడు (ఇతఁడు విక్రమపురసింహా సనాథ్యత్నుఁడు.)

మామిడన్న

పెద్దనామాత్యుఁడు భార్య తల్లమ్మ (అనవేమారెడ్డియొక్కమంత్రి) | వీరభద్రుఁడు | మారనమంత్రి | వామనమంత్రి (ఇతఁడును వేమారెడ్డికి మంత్రిత్వము చేసెను.) ఇతనికి స్వామిద్రోహరగండఁ డని కదనగాండీవి యని బిరుదులు గలవు.

పెద్దనామాత్యుని కుమారులు:

వేమమంత్రి | ప్రగ్గడదండనాథుఁడు. | సింగనమంత్రి (కృతిపతి)

కృతిపతి యగుసింగనమంత్రి పేరిటఁ జెప్పఁబడిన యీక్రిందిపద్యములలోని బిరుదంబులంబట్టి చూడ నీసింగమంత్రి శృంగారనైషధముం గృతి నందునాఁటికే వేమభూమీశునియాస్థానమున రాజ్యనిర్వాహకతంత్రమున విశేష విఖ్యాతిం గాంచి తనపూర్వు లగుమంత్రులకంటె నెక్కుడుబిరుదులు సంపాదించినట్లు కాన్పించును. అది యె ట్లనఁగా:—

సీ. గగనకల్లోలినీకల్లోలమాలికాహల్లీసకములతో నవఘళించి
చరమసంధ్యాకాలసంఫుల్లమల్లికాస్తబకపంక్తులతోడ సరసమాడి
శరదాగమారంభసంపూర్ణపూర్ణిమావిమలచంద్రికలతో వియ్యమంది
బిసరుహాసనవధూపృథుపయోధరభారహారవల్లరులతో నసఁగి పెనఁగి

గీ. వెలయుఁ బెద్దనామాత్యుని ప్రియతనూజు నవ్వానియభిరామవిమలకీర్తి, యతఁడు త్రిభువనరాయవేశ్యాభుజంగ
కదనగాండీవి, జగనొబ్బగండబిరుదు, శాశ్వతుం డొప్పు సింగనసచివవరుఁడు.

మ. అరుదారన్ వివిధాగ్రహారములతో నాందోళికాఛత్రచా
మరకళ్యాణకళాచికాదిబహుసమ్మానార్హచిహ్నంబు లా
దర మొప్పారఁగ వేమభూవరునిచేతం గాంచె సామ్రాజ్యసం
భరణప్రౌఢుఁ డమాత్యసింగఁడు నయప్రాగల్భ్యగర్వోన్నతిన్.

ఈపై రెండు పద్యములవలనను సింగమంత్రికి శ్రీనాథునిచే శృంగారనైషధము కృతి నందువఱకే త్రిభువనరాయవేశ్యాభుజంగ, కదన గాండీవి, జగనొబ్బగండబిరుదు లున్నట్లును, అనేకాగ్రహారములతో ఆందోళిక, ఛత్ర, చామర, కల్యాణకళాచి (పాందాను) కాది సన్మానార్హచిహ్నములు వేమభూమీశునివలన సంప్రాప్తము లైనట్లును కనిపించుచున్నవి. ఇవియునుగాక షష్ఠ్యంతములలోను, ఆశ్వాసాదిమాంత్య పద్యములలోఁగూడ నుండినసింగమంత్రియొక్క మఱికొన్నిబిరుదులు మొదలగువాని నీక్రింద వివరించెదను:—

క. శ్రీమహితు పెద్దకోమరుఁడు, వేమక్షితిపాలరాజ్యవిభవకళార
క్షామణికి సింగసచివ, గ్రామణికిం బాండ్యరాజగజకేసరికిన్.

క. కేళాదిరాయ యభినవ, లీలామకరాంకచంద్రలేఖాంకురచూ
డాలంకారపదాంబురు, హాలింగనసుఖితనిర్మలాంతఃకరణా.

ద్వితీయాశ్వాసాంతములో నీక్రిందిపద్యము లున్నవి.

"మ. నవరత్నోపలదివ్యలింగవరదానప్రీతదాక్షాయణీ
ధవ, కర్పూరవసంతరాయ, యనవద్యద్వాదశీవాసరో
త్సవరుక్మాంగద వేమభూపతిమహాసామ్రాజ్యరక్షామణీ
యవనాధీశసభానిరంకుశవచోవ్యాపారపారంగతా."

మూఁడవయాశ్వాసాంతమున

"స్రగ్విణి. తల్లమాంబాసుతా ధైర్యహేమాచలా, పల్లవాదిత్య సౌభాగ్యభాగ్యోదయా
పల్లవోష్ఠీ కుచప్రాంతభాగద్వయీ, గల్లపాళీలసత్కారముద్రాంకురా."

నాల్గవయాశ్వాసాంతమున

"మాలిని. హరిచరణసరోజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠా, ధరణిభరదధీరస్లాఘకృతాహార్యవర్యా
తరుణకమలనేత్రా తల్లమాంబాసుపుత్త్రా,విరహితమదశంకా,వీరనారాయణాంకా."

షష్ఠాశ్వాసాంతమున

"క. అరివీరబసవశంకర, శరణాగతరక్షణానుసంధానధురం
ధర సచివగంధసింధుర, ధరణీధరణైకదక్షదక్షిణహస్తా."

పై పద్యము లన్నియును బర్యాలోచించి చూడఁగా నీ సింగమంత్రికిం గలబిరుదు లన్నియు స్పష్టము లగును.

౧. త్రిభువనరాయ వేశ్యాభుజంగుఁడు.
౨. కదనగాండీవి.
౩. జగనొబ్బగండఁడు.
౪. పాండ్యరాజగజకేసరి.
౫. కేళాదిరాయఁడు.
౬. కర్పూరవసంతరాయఁడు.
౭. పల్లవాదిత్యుఁడు.
౮. వీరనారాయణుఁడు.
౯. అరివీరబసవశంకరుఁడు.

ఇట్టిమహాబిరుదము లన్నియు వేమారెడ్డి సింగమంత్రికి నొక్కమాఱుగనే యిచ్చియుండె నని యూహింప లోకానుభవవ్యతిరేకమై యుండును. ఒక్కొక్కబిరుద, మొక్కొకమహాకార్యము చేసినప్పు డీయంబడుట నైసర్గికము. ఇట్టిబిరుదు లన్నియు నీసింగనమంత్రిచేత నైషధగ్రంథరచనకుఁ బూర్వము పరిగ్రహింపఁబడినట్లుగనే యెంచవల యును. కాఁబట్టి నైషధగ్రంథమునకుఁ బూర్వము సింగమంత్రి కేవలము నొక గ్రామమునకు మిరాశీదారుఁడుగాక తండ్రితాతలనాఁటినుండి సంక్రమించిన రెడ్డి సంస్థాన మహామంత్రియై యుండె నని చెప్పవలసి యున్నది. ఇదియును గాక, శ్రీనాథకవిచేత నావఱకే యీసింగనమంత్రి యన్న యగుప్రెగడన దండనాథుఁ డొకకృతి నందినట్లుగ నీగ్రంథము లోనే యున్నది. ఎట్లన్నను:—

"క. జగము నుతింపఁగఁ జెప్పితి, ప్రెగడయ్యకు నాయనుంగుపెద్దనకుఁ గృతుల్
నిగమార్థసారసంగ్రహ, మగునాయారాధ్యచరిత మాదిగఁ బెక్కుల్."

ఇట్లుండుటంబట్టి శ్రీనాథకవి సింగనమంత్రివంశస్థులకు నపుడపుడు గ్రంథములఁ గృతి నిచ్చుచు నుండునాస్థానకవిగా నూహింపన్నై యున్నాఁడు. ఇంతవఱకును శ్రీనాథునకు రాచవేమభూమీశునిసభలోఁ బ్రవేశము కల్గినట్లు తోఁచదు. శృంగారనైషధగ్రంథానంతరము రచి

"ఘనదైవతంబు ద్రాక్షారామభీమేశుఁ డని కొల్చె బెండపూఁ డన్నమంత్రి"

దీనింబట్టి చూడఁగా నన్నమంత్రి ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరభక్తుఁ డని ప్రసిద్ధి నందెను: ఈయన్నమంత్రి శ్రీనాథు నొకనాఁడు పిలువనం పించి యీ క్రిందివిధంబునం బల్కె నట్లున్నను:—

"సీ. వినుపించినాఁడవు వేమభూపాలున కఖిలపురాణవిద్యాగమములు
కల్పించినాఁడవు గాఢపాకం బైన హర్ష నైషధకావ్య మాంధ్రభాష
భాషించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో విద్యాపరీక్షణవేళలందు
వెదచల్లినాఁడవు విశదకీర్తిస్ఫూర్తి కర్పూరముల దిశాంగణములందుఁ

తే. బాకనాటింటివాఁడవు బాంధవుఁడవు, కమలనాభునిమఱుమఁడ వమలమతివి
నాకుఁ గృతి సేయుము మొకప్రబంధంబు నీవు,కలితగుణగణ్య శ్రీనాథకవివరేణ్య."

అన్నమంత్రి తన్నుం గోరఁగా శ్రీనాథుఁడు తా నీగ్రంథ మతని పేరఁ గృతి యిచ్చె నని తెలుచున్నది. పై పద్యములో వేమభూపాలు నకు నఖిలపురాణాదికములను శ్రీనాథుఁడు వినుపించిన ట్లున్నది. ఇందుఁ బాకనాటింటివాఁడ వనుదాని కర్థము పాకనాటి కాఁపురస్థుఁడ వని కాక పాకనాటినియోగిశాఖలోనివాఁడ వని యర్థము.

పై పద్యములోనే శ్రీనాథుఁడు పాకలనాటినియోగిగాఁ జెప్పం బడియెను. ఈ శాఖవారు తాము పాకలనాటిశ్రేష్ఠుల మని వక్కా ణించెదరు. వీరికి నాఱువేలనియోగిశాఖవారికిని సంబంధములు తఱు చుగా లేవు. శ్రీనాథునివా రనునతనివంశీయులలోఁ గొందఱు గోదావరీ మండలములోని మొగలితుఱ్ఱులోఁ గొంతకాలము క్రిందట నివసించిరి. వారిదేశమునకు వచ్చియున్న కాలములోఁ బాకలనాటివారు బొత్తుగా లేనిగోదావరీమండలములో స్వశాఖవారితో సంబంధములు మాని యాఱువేలనియోగులతో సంబంధముల నడిపిరి. ఇటులనే పై రెండు శాఖలనియోగిబ్రాహ్మణులకు నేఁటివఱకు సంబంధబాంధవ్యములు సకృ త్తుగా జరుగుచుండును.

శ్రీనాథకవి వేమభూపాలునివంశావళి వర్ణించుట

ఇందు శ్రీనాథుఁ డితరగ్రంథములలోవలెఁ దనకృతిపతివంశావ ళిని ప్రారంభింపక యతనికిఁ బ్రభుం డగువేమభూపాలునివంశముం గూర్చి ప్రథమములో వ్రాసె. ఇట్టివ్రాఁత కుద్దేశము వేమభూపాలునిగూడ నొకకృతి నందునట్లుగా నుత్సహించుట యని యూహింపవలసి యున్నది.

వేమభూమిపాలుని వంశానువర్ణనమున మనదేశచారిత్ర కుపయోగింపఁ దగినశూద్రులలోఁ గలశాఖాభేదంబులు వివరించి చెప్పెను. ఆభాగము మాత్ర మిచ్చో వివరించెదను. అది యెట్లన్నను:—

"ఉ. కైటభదైత్యవైరిపదకంజమునం దుదయంబు నంది మి
న్నేటికి భూతధాత్రికిని సెంతయు నచ్చినతోఁడఁబుట్టువై
హాటకగర్భముఖ్యనిఖిలామరమౌళిమహామణిప్రభా
పాటలవర్ణ మైనయొకపావనవర్ణ ముదీర్ణసంపదన్.

వ. ఆపుణ్యవంశంబు కంసాసురధ్వంసిచరణపల్లవంబు తనకుఁ బుట్టినిల్లు గావున, గారణ సంక్రమణంబునుంబోలెఁ జామర, తోమర, ఛత్ర, ధనుః, ఖడ్గాదిచిహ్నోప శోభితంబై, చెదలేటిసీటివలనిసోదరీయస్నేహలబ్ధంబు లచ్చో నిపాతసత్వ, శుచిత్వ, గాంభీర్య, మాధుర్యంబులు భరితమనః, స్వభావ, వచనంబులు ధరియించి సైదోడుం బోదవి, విశ్వవిశ్వంభరాక్రీడనంబునకు విదిర్చినపరమక్షాంతి యంతరంగంబున సంతరించి నిఖిలప్రపంచంబునకు నాధారంబై ప్రవర్తిలె. అందుఁ, ౧. బద్మనాయకు లన, ౨. వెలమ లన, 3. కమ్మ లన, ౪. నదినల్లనంబంట లన బహుప్రకారశాఖోపశాఖాభిన్నంబు లైనమార్గంబులం ద్రిమార్గగంగాప్రవాహంబునుంబోలె గోత్రంబులెన్నెన్నియు జగత్పవిత్రంబులై ప్రవహించుచుండు. కల్పంబు లతిక్రమించి, మన్వంతరంబులుజరిగి, యుగంబులు సరిగడచి, వత్సరంబులు చని కాలచక్రంబు లతిక్రమించుచుండఁ జతుర్థవర్ణాళికుండనంబై కీర్తివిహారఘంటాపథంబైనపంట[illegible]టి మహాన్వయంబున, పాకనాటి దేశంబున శ్రీపీఠంబున నధివసించి, సింహవిక్రమనగర, దువ్వూరు, గండవరాళిపట్టణంబులు నిజనివాసంబులుగా, ధవళతాష్టాదశద్వీపాంతరాళులగుభూపాలగ్రామణులను, త్రిలింగభూమండలాఖండలుఁడు, ప్రోలయవేమ, అన్నపోత, అన్నవేమ, కుమారగిరీశ్వరాదులఁ బూర్వసామ్రాజ్యపీఠస్థులం గావించె. తత్సంబంధబాంధవంబున వసుంధరాభారధౌరంధర్యంబున, దిగ్గంధసింధురఖటకూట, కపటకిటి, కచ్ఛపావతార నారాయణ భుజంగభూధరంబులకుఁ దోడుజోడై, రాయగురుపరమేశ్వర, సాధుజనవిధేయ, ఘోడెరాయ, సకలకళాధామ భీమయగురువరేణ్య పుణ్యకారుణ్యకటాక్షవీక్షాలబ్ధసుస్థిరైశ్వర్యధుర్యుఁడై విజయధాటీసమాటీకనంబుల దిశ లల్లాడ నల్లాడభూవల్లభుండు రాజమహేంద్రంబు రాజధానిగా సింహాద్రిపర్వతంబులక్షకళింగ, యవన, కర్ణాట, లాటాంతరీపం బైనప్రతాపంబున, దిలీప, నహుష, నాభాగ, భరత, భగీరథ, మాంధాతృ, దుంధుమార, పూరు, పురూరవప్రాభవుండు, విశ్వవిశ్వంభరాభువనమండలంబు పరిపాలించె."

పై పెద్దవచనమువలన విష్ణుపాదమందు శూద్రజాతిపుట్టె ననియు, అది ౧. పద్మనాయక, ౨. వెలమ, 3. కమ్మలను శాఖాత్రయంబున నొప్పి

యున్న దనియును, కమ్మశాఖ పంటలు (రెడ్లు) మొదలగుబహువిధ శాఖలతోఁ బ్రకాశించె ననియుం దెలిసెడి. పాకనాటిదేశములో సింహవిక్రమనగరము, దువ్వూరు, గండవరాళి అనుపట్టణము లుండెననియు వానిని, (౧) ప్రోలయవేమున, (౨) అన్నపోతరెడ్డి, (3) అనవేమారెడ్డి, (౪) కుమారగిరిరెడ్డి మొదలగువారు పాలించిరనియును, అట్టివారితో సంబంధబాంధవ్యముం గల యల్లాడరెడ్డి రాజమహేంద్రవరము నిజరాజధానిగాఁ జేసెనని, దానికి సింహాచలపర్యంతము గలభూమికి లత్కళింగ మని నామమున్నట్లు నున్నది. దీనింబట్టిచూడ శ్రీనాథుఁడు పాకనాటిలో నున్న యనవేమారెడ్డి సభలోనివాఁడై యుండి పై యనవేమారెడ్డిసంస్థాన మల్లాడరెడ్డివశము కాఁగాఁ దత్సంస్థానము నాక్రమించిన యల్లాడరెడ్డి నాశ్రయింపకయుండ నాతం డితనికి నన్నవేమారెడ్డి యిచ్చిన గ్రామములు రెండును హరియించి తనకూఁతున కిచ్చినట్లును, అది కారణముగ శ్రీనాథుఁ డితరసంస్థానములకుం బోయి కాలక్షేపము చేసినట్లును, నితరులం గృతిపతులం జేసినట్లును కాన్పించు. పైయల్లాడరెడ్డికుమారుఁడీరాచవేమారెడ్డి. అతఁడు రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి యా రాజ్యము తనతమ్ముఁ డగువీరభద్రారెడ్డికిచ్చి యతనిగుండ వ్యవహారములం జరిపించుచుండినట్లు పైవచనముయొక్క తరువాయి నున్నపద్యము వలనం గాన్పించు. అట్టివేమవీరభద్రారెడ్లను సంతసింపఁ జేయుట కీభీమఖండములో శ్రీనాథుఁ డప్రస్తుతముగనయిన రెడ్డివంశోత్కర్షయుఁ దన్మూలముగ రాచవేమన వంశావళియును జెప్పె. ఇట్టి గ్రంథము వినిన యెన్నినాళ్లకు శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండముఁ జేయంగోరఁబడెనో యది తెలియదుగాని ప్రౌఢనిర్భరవయఃపరిపాకమున నీ భీమఖండము చెప్పి నందునను,

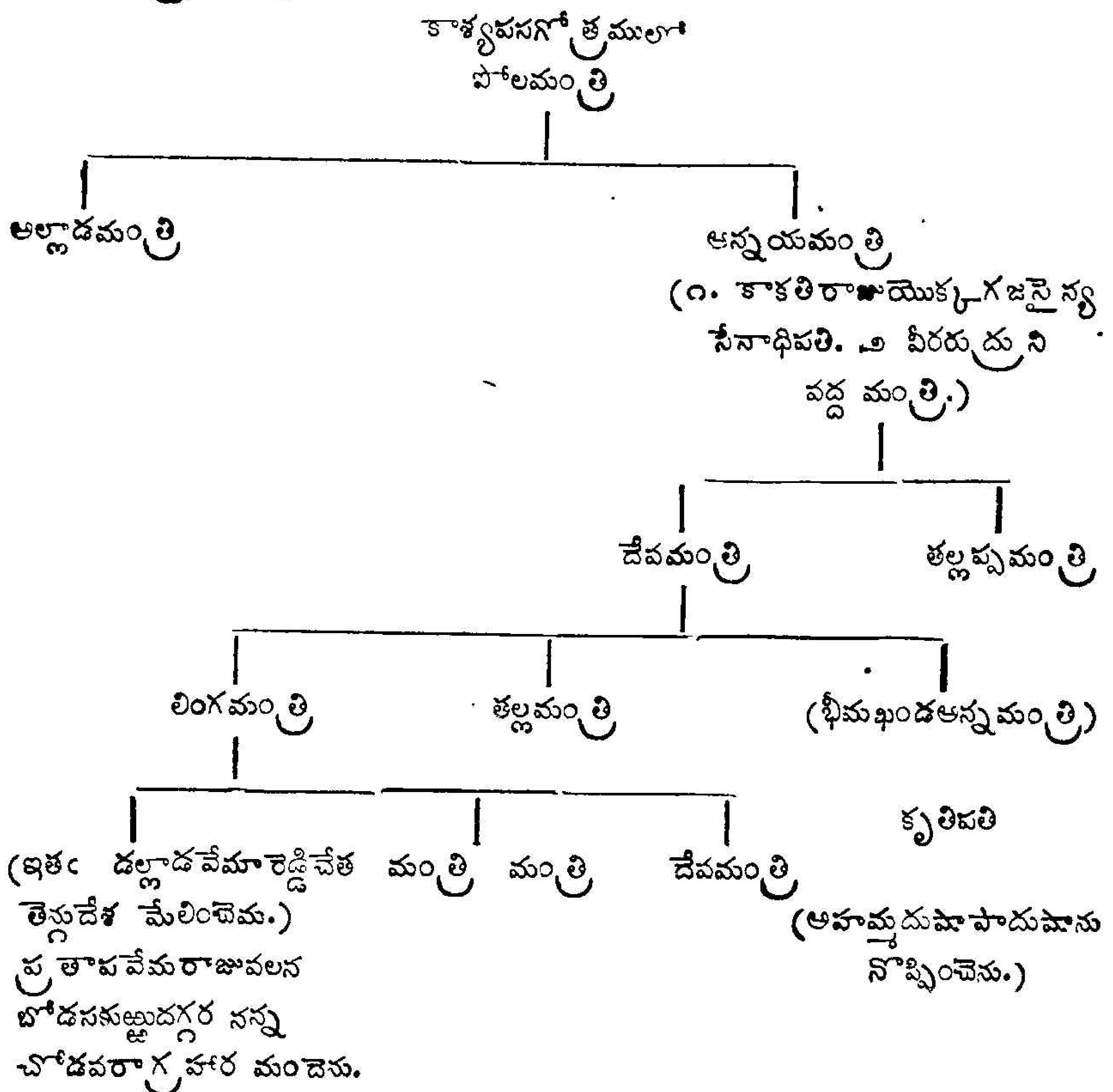
"ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను దెనుఁగు చేసెద"

నని చెప్పుటంబట్టి చూడ నీరెండుగ్రంథములు నిరువదివత్సరముల వ్యవధిలోఁ బుట్టియుండవచ్చునని తోఁచునుగాని శృంగారనైషధము మాత్రము నిండైన వయఃకాలములోఁ జెప్పఁబడియున్నది. అందులోఁ గూడ నీవేమారెడ్డియే నుడువంబడెం గావున నాతనిరాజ్యము ముప్పది నలుబది సంవత్సరములు పొడుగుగలదిగాఁ గాన్పించును. పైనిదవుటం జేసి

యనవేమారెడ్డిక్రిందఁ గల పాకలనాటి భాగమునకుఁగూడ నల్లాడరెడ్డి యధికారి యయి యుండును. ఆభాగమునకు రాచవేమన యధికారి యయ్యె. రాజమహేంద్రవరముగూడ రాచవేమనకు వచ్చినవిధము రెడ్ల చరిత్రలో విస్తరింపంబడును.

బెండపూఁడి అన్నమంత్రి వంశము

శ్రీనాథుఁడు వేమారెడ్డివంశమును వర్ణించి యనంతరము భీమఖండముఁ గృతినందిన యన్నమంత్రి వంశముంగూర్చి కొంత వ్రాసెను. అట్టి వంశవిస్తార మంతయు "ప్రసిద్ధమంత్రి చరిత్రము" అను నాదేశ చారిత్రములో వ్రాయంబడెం గావున నిపు డందలి వివరముం దెలుపక యన్నమంత్రివంశస్థులలోనివా రేయే ప్రభువుల కాలములో నుండిరో దానిమాత్ర మిచ్చుటఁ జూపెదను.

కాశీఖండ విరచనము

ఈగ్రంథములోపలనే శ్రీనాథుఁడు తా నీగ్రంథమును,

"ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ, గాశికాఖండ మనుమహాగ్రంథ మేను దెలుఁగుఁజేసెద"

అని వ్రాసియుండె. ఈగ్రంథముతోఁ గావ్యములుగాఁ బరిగణనకు నెక్కం దగినగ్రంథములు శ్రీనాథకృతములు సమాప్తములు. అనంతరము కూడ మఱికొన్నిగ్రంథములు చాటుపద్యముల నీకవి రచియించి యుండవచ్చునుగాని యవి వ్యాపకములో లేవు. సంస్కృతకాశీఖండము కావ్యములలో నైషధకావ్యమువలెనే పురాణములలోఁ గఠినశయ్యకుఁ బ్రసిద్ధము. కావుననే దీనికి "కాశీఖండ మయఃపిండమ్" అను పేరు కల్గినది. ఈగ్రంథము వేమ భూపాలుఁడు కోరకమునుపే శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరించుచున్నట్లును, అట్టి వృత్తాంతము విని యారాజు శ్రీనాథుం బిలుపించి నీవు రచియించుచున్నగ్రంథము మాతమ్ముం డగు వీరభద్రారెడ్డిపేరిటఁ గృతినియ్యవలయు నని కోరినట్లును దీనిలోని యొక పద్యమువలన నొకవచనమువలననుఁ గాన్పించును. ఎట్లన్నను:—

ఉ. స్కందపురాణసంహితకు ఖండము లేబది యందులోన నా
నందవనానుభావకథనంబున శ్రోతకు వక్తకున్ శుభా
నందపరంపరావహము నైజగుణంబునఁ గాశిఖండ మా
కందువ యే నెఱింగి సమకట్టితిఁ గావ్యముగా నొనర్పఁగన్.

వ. ఇమ్మహాప్రారంభంబు కర్ణాకర్ణికావశంబున నాకర్ణించి, కర్ణాంత విశ్రాంతవిశాల నేత్రుండును, బంటవంశకమలమిత్రుండును, నశ్రాంతవిశ్రాణనక్రీడాపరాయణుండును, వీరనారాయణుండును, నిత్యసత్యుండును. భూభువనభారభరణదీక్షాదక్షదక్షిణభుజా, భుజంగుండును, రాయవేశ్యా భుజంగుండును, కీర్తిగంగాతరంగిణీప్రవాహపవిత్రిత స్వర్గమర్త్యపాతాళుండును, జగనగోపాలుండును, విమలధర్మశీలుండును నగునల్లయ వీరభద్రభూపాలుం డొక్కనాఁడు.

గీ. నిజభుజావిక్రమంబున నిఖిలదిశలు, గెలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
యన్న వేమేశ్వరునియంక మాశ్రయించి, నిండుకొలు వుండెఁగన్నులపండు వగుచు.

వ. అప్పుడు నన్నుం బిలువం బంచి సముచితాసనంబునం గూర్చుండ నియమించి యున్న యవసరంబున.

గీ. రాయవేశ్యాభుజంగసంగ్రామపార్థ, గాయగోపాళవేమనక్ష్మావరుండు
కూర్మి యనుజన్మహృదయంబుకోర్కి యెఱిఁగి,యర్థినను జూచియిట్లని యానతిచ్చె.

గీ. నైషధాదిమహాప్రబంధములు పెక్కు, చెప్పినాఁడవు మాకు నాశ్రితుఁడ వనఘ
యిపుడు చెప్పఁ దొడంగినయీప్రబంధ, మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర.

పైపద్యములలోఁ "గర్ణాకర్ణికగా" అని వ్రాసి యుండుటంబట్టి శ్రీనాథుఁ డదివఱకు పై రాజమహేంద్రవరపు రెడ్లసభలో (లేక) అక్కడక్కడ కాలక్షేపము చేయుచున్నట్లును, అనంతరము కాశీఖండము మూలముగ వేమారెడ్డిసభలోఁ బ్రవేశము నందినట్లును గానుపించును.

శ్రీనాథుఁడు పైవిధంబున గ్రంథరచనకై కోరంబడి కాశీఖండములోఁగూడ నింకొకపరి వేమభూపాలునివంశవర్ణనముం జేసె.

వీథినాటకము

ఈవీథినాటకముంగూర్చి శ్రీనాథకృతములగు గ్రంథములలో నలని వలన నెక్కడను నుదాహరింపఁబడకపోయినను అప్పకవి మొదలగు తొంటి లక్షణగ్రంథకర్తలు వీథినాటకములోని కొన్నిపద్యముల నుదాహరించి యుండుటచేత నది శ్రీనాథునికృతిగానే నిర్ణయించి దానింగూర్చి యిపుడీచారిత్రములో వ్రాయుచున్నాము. అందలికథాసందర్భముంగూర్చి వ్రాయక పూర్వ మాగ్రంథమువలన దేశచారిత్రమునకుఁ గల్గిన యొక లాభము నిచ్చో ముందు వివరించెదము. అది యెద్దియనఁగా ఆంధ్రదేశములో శ్రీనాథునికాలమునఁ గలజాతులును వారిస్త్రీలభూషణాదులును శృంగారవిశేషములును దెలియుటయే. స్త్రీలం జెప్పినప్పుడు పురుషుల జాతులుగూడఁ దెలియును. కావున వివిధజాతులు తెలియుపరిజ్ఞాన మిందువలనఁ గలుగకమానదు. అవి యెవ్వియనఁగా:—

౧. విప్రభామ. కేవలము వైదికవృత్తి నుండుబ్రాహ్మణునిభార్య

౨. నరేంద్రభామ. సామాన్యక్షత్రియునిభార్య, అనఁగా మూర్ధాభిషిక్తులు కాకున్నను రాజు లని వ్యవహరింపఁబడుశాఖవారిస్త్రీ.

3. వైశ్యభామ, కోమటు లని యాంధ్రదేశములో వ్యవహరింపఁబడు వైశ్యజాతిస్త్రీ.

౪. శూద్రభామ. ఇందు శూద్రులలో గౌరవముగా నుండి తెలగా లని వంటరు లని వ్యవహారింపఁబడుజాతిస్త్రీ.

౫. ఆంధ్రనియోగిభామ. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో స్మార్తశాఖలోని లౌకికులకు నియోగు లని పేరు. అట్టి నియోగులు కేవల మాంధ్రదేశములో నుండువారే కావున వారికి నాంధ్రనియోగిశాఖ యని నామంబు చెప్పెను. శ్రీనాథకవియు నాశాఖలోనివాఁడే. అన్యశాఖలస్త్రీలను వర్ణించునపుడు తనశాఖస్త్రీనిగూడ వర్ణింపవలయుం గావున నదియును జెప్పెను.

౬. నియోగిస్త్రీ. నియోగులలోఁ దెలగాణ్యు లనియు, నందవరీకు లనియు నింకను వివిధశాఖ లున్నవి. అట్టి శాఖల నన్నిటిం గూర్చి యొక్కపర్యాయము నియోగిశాఖాస్త్రీని వర్ణించెను.

౭. వేపార్యంగన. ఆంధ్రదేశములోని మధ్వమతస్థు లగుబ్రాహ్మణశాఖవారికి "వేపారు" లనువ్యవహారము కలదు. వీరికి కన్నడము, ద్రవిడము మొదలగు దేశములలో వైష్ణవు లని వ్యవహారము కలదు. రామానుజమతస్థులు వైష్ణవశబ్దవాచ్యులుగా నున్నను వారి నాదేశములలో మూఁడునామముల వైష్ణవు లని వ్యవహరింతురు. అట్టివారిని శ్రీనాథుఁ డాంధ్రదేశవ్యవహారానుసారముగ వైష్ణవు లని వ్రాసియున్నాఁడు.

౮. మఱియొకవేపారిస్త్రీ. ఆంధ్రదేశములో ఋక్శాఖాబ్రాహ్మణులలోఁ గొందఱకుఁ గరణకమ్మవేపారు లనియు, తెలగాణ్యులలో వైష్ణవ

గుత ప్రవిష్టులుగా నున్నవారికి గోలకొండవేపారు లనియు నామము గలదు. కావున మఱియొకవేపారిస్త్రీనిగూడ వర్ణించెను.

౯. కర్ణాటాంగన ఋక్శాఖాబ్రాహ్మణులలో వైదికవృత్తి నుండు వారికిఁ గర్ణాటకు లనియు, కరణకమ్మలు (కనడాకమ్మవా రని యర్థము) అనియు వ్యవహారము గలదు. అట్టివారింగూర్చి యిందుఁ జెప్పెను.

౧౦. కాసలనాటిస్త్రీ. ఆంధ్రదేశములోని వైదికశాఖాబ్రాహ్మణులు వెలనాటివారు, వేఁగినాటివారు, కాసలనాటివారు, తెలగాణ్యులు మొదలగు నామములతో నొప్పియున్నారు. కాత వారిలో శ్రీనాథునిచే నొక్క కాసలనాటివారుమాత్రమే చెప్పంబడుటచేత నాకాలమునకుఁ దక్కినశాఖలబ్రాహ్మణు లీదేశమునకు వచ్చియుండకపోవచ్చును. ద్రావిడు లనుదాక్షిణాత్యశాఖయు వర్ణింపఁబడియె.

౧౧. వైష్ణవస్త్రీ. రామానుజమతస్థు లగుబ్రాహ్మణశాఖవారికి వైష్ణవు లని యాంధ్రదేశములో వ్యవహారమున్నట్లీవఱకే చెప్పి యుంటిమి. ఇందులో నట్టిశాఖలోనిస్త్రీని వర్ణించెను.

౧౨. నంబిస్త్రీ. పై రామానుజమతస్థులలోనే "పాంచరాత్రము, వైఖానసము" అను రెండుశాఖ లున్నవి. అందు వైఖానసశాఖనుబట్టి విష్ణ్వాలయములలో నర్చనాదికములఁ జేయుశాఖవారిని నంబు లని వ్యవహరించెదరు. ఆ నంబులస్త్రీ యిందు వర్ణింపఁబడియె.

౧౩. పూజారిస్త్రీ. స్మార్తులలో శివాలయములలో నర్చాదికము జరుపుటకు వెలనాటిపూజారు లనియును, తంబళు లనియు రెండు శాఖలబ్రాహ్మణు లున్నారు. ఈపద్యములో వర్ణింపఁబడినస్త్రీ లాయిరువురని యెంచవలయును.

౧౪. అగసాలిస్త్రీ. ఆంధ్రదేశములోఁ బంచాణ్ణమువా రను పేరుతో నొప్పునైదుశాఖలవిశ్వకర్మకులస్థు లున్నారు. వారిలో బంగారు

పనిచేయుశాఖకు "అగసాల" లనియు, "కంసాలు" లనియు నామము గలదు. ఆశాఖలోని స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౫. బొందిలీ స్త్రీ. బుందేలు ఖండ మనునుత్తరహిందూస్థాన దేశములో నుండుఁనొక దేశమునుండివచ్చి యనేక సంవత్సరముల క్రిందట నాంధ్ర దేశములో స్థిరపడియున్న గౌడదేశపు బ్రహ్మ, క్షత్త్ర, శూద్ర శాఖలవారు బొందిలీలుగా వ్యవహరింపఁబడుదురు. వారి స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౬. జంగముభామ. కన్నడ దేశమునుండి చిరకాలము క్రిందట నాంధ్రదేశమునకు వచ్చినశూద్ర శాఖలోనిలింగాయతులగురు పీఠస్థులకు జంగము లని పేరు అట్టి శాఖ స్త్రీ నిందువర్ణించె.

౧౭. లింగబలిజె స్త్రీ. శూద్రులలోపలనే లౌకికవ్యాపారమును జేసికొనుచు లింగాయతులుగా నున్నశాఖలు లింగబలిజె లని పేరు. వారి స్త్రీ యిందు వివరింపం బడియెను. లింగాయతులు కాని బలిజెకులము వారిని గాజులబలిజెశాఖ యని చెప్పుదురు. వీరి కాంధ్రశూద్రులలో శ్రేష్ఠులైనతెలగా లని వాడుక గలదు.

౧౮. రెడ్డి స్త్రీ. పైశూద్రశాఖలోఁ గొందఱు రెడ్లని పిలువఁబడుదురు. శ్రీనాథకవి యీ రెడ్డివంశస్థులగు వేమ, వీరభద్రరెడ్లకే కాశీఖండము కృతి యిచ్చెను. ఆరెడ్లస్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౧౯. సాతానిభామ. ఆంధ్రదేశములోని వైష్ణవమతస్థులై లౌకిక వ్యాపారమును వదలుకొని కేవలము మతబోధమును, వైష్ణవధర్మాచరణమును ప్రధానముగాఁగలశాఖకు సాతాను లనిపేరు. అట్టిసాతానులస్త్రీ యిందు వర్ణింపఁబడియెను.

౨౦. సాలెత. లింగాయతమతస్థులలోని జంగముశాఖను గురువులుగా నేర్పర్చికొని యున్నశూద్రశాఖకు సాలె లని, దేంద్ర లని, కరిణె బత్తులని మొదలగునామము లున్నవి. వీరందఱును తంతుకారులు. వీరి స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౨౧. భోగభామిని. ఆంధ్రదేశములో నవివాహితస్త్రీసంతతికి సాను లని నామము గలదు. ఇందు సానిశాఖ, భోగముశాఖ, జక్కుల శాఖ, కాళింగశాఖ మొదలగుశాఖ లనేకములు గలవు. పై యందఱకును భోగినీశాఖ యని పేరు. ఆ స్త్రీ లిందు వర్ణింపఁబడిరి.

౨౨. ఒడ్డెయువతి. ఓఢ్రదేశమునుండి యాంధ్రదేశమునకు వచ్చి యుండువారికి "ఒడ్డె" లని పేరు. అందులో శిష్టికరణమనియు, పండాలనియు ఒడ్డెవారనియుఁ బలువిధనామములు గలశాఖ లున్నవి. కేవలలౌకికవ్యాపారము గల్గి చదువరులుగా వచ్చినశాఖవారిని "శిష్టుక రణము" లందురు. వర్తకవ్యాపారము చేసికొనుశాఖవారిని "పండా" లందురు. నీచకృత్యములం జేయు వారిని "ఒడ్డె" లందురు. ఈ పద్య ములో నట్టియొడ్డెలు చెప్పంబడిరి.

౨౩. తమలపాకులస్త్రీ. పై యోఢ్రదేశపు శాఖలోని యాంధ్రులే తమలపాకులవ్యాపారముమాత్రము చేయువారిని పండా లని వ్యవహ రింతురు. అట్టిపండాలస్త్రీ లిందు వివరింపఁబడిరి.

౨౪. కుమ్మరి స్త్రీ. కుంభకారునియువిద.

౨౫. చాకలియువతి. రజకి.

౨౬. బిబ్బీలు. తురుష్కులస్త్రీలు.

౨౭. పింజారీస్త్రీ. దూదేకులకుల మని వ్యవహరింపఁబడుశాఖ. ఈశాఖకు భాష ఆంధ్రము, మతము మహమ్మదీయము.

ఇట్లుగా దేశచారిత్రమునకు వలయువృత్తాంతములం దెల్పిన శ్రీనాథునివీథినాటకముంగూర్చి వ్రాయుచో నాగ్రంథమునకుం గల దోషములును, దానిని రచియించుటచేత శ్రీనాథునకుఁ గల్గినయపయశ స్సును జెప్పవలసియున్నను, ఈవీథినాటకము చదివినతోడనే శ్రీనాథ కవి స్త్రీలోలుఁ డని జారుఁడని యుండుటచేతఁ దనకుం గలిగినయను భవంబు నిట్లుగా గ్రంథస్థము చేసె నని పండితపామరు లందఱకును దోఁచకపోదు. అట్టియభిప్రాయము గలుగకపూర్వము లోకానుభవము

కొంచెము తెలిసియుంట మంచి దని విన్నవించెదను. లోకములో నెట్టి మూర్ఖుఁడైనను దాను జేసినతప్పులను బైటఁబెట్టికొనఁడు. అట్టిచో శ్రీనాథునివంటి మహాప్రాజ్ఞుఁడు లోకములో నందఱిచేతను గర్హితమగునట్టి వర్ణనలు తనపయిం బెట్టికొని ప్రకటించునా? అట్లుగా నతఁడు చెప్పి యున్నను, అతని కాప్తులుగా నుండువారు నివారింపరా! కాఁబట్టి పై గ్రంథమును శ్రీనాథుఁడు స్వకామపూరణార్థముగానీ, కామప్రకటనార్థముగానీ చెప్పినట్లూహింపఁదగదు. ఇఁక నీగ్రంథరచనమున కేమికారణముండు నని యూహింపవలసి యున్నది. దాని నీక్రింద వివరించెదను.

నాటకములు పదివిధములుగా నుండును. అందు వీథి యనునది యొకనాటకభేదము. ఎట్లన్నను— ప్రతాపరుద్రీయము.

శ్లో. నాటకం సప్రకరణం భాణః ప్రహసనం డిమః,
వ్యాయోగ సమవాకారౌ వీథ్యం కేహామృగాదశ.

శ్రీనాథకృతనాటకమునకు వీథి యను నాటకలక్షణము పట్టును. ఇట్టిచో నిది శ్రీనాథునివలన వీథిలో నామాటకు నేర్పఱుపఁ బడినట్లూహింపఁగూడదు. ఈ వీథినాటకములో నొకవిటుఁడు తనకుఁ గల లోకానుభవమును దనమిత్రునితోఁ జెప్పినట్లుగా వ్రాయంబడెను. అంత మాత్రమున వానిలోని యభిప్రాయానుసారముగ శ్రీనాథుఁడు తననే యుద్దేశించి చెప్పినట్లూహించుట పొరపాటు. ఈనాటకములో నుద్దేశింపఁ బడిన స్థలములు రెండుమూఁడు గలవు. అందు నాంధ్రదేశములో నుత్తరముగానుండు సింహాచలదేవస్థాన మొకటి. ఆంధ్రదేశములో దక్షిణముననుండు నద్దంకిపట్టణ మొకటి. దానికిని దక్షిణముగా నుండు శ్రీరంగదివ్యస్థానము మూఁడవది. తీర్థవాసులు దివ్యస్థలములకు వచ్చుట సహజము గనుక కథానాయకుఁ డిటువంటిచోట్లకు వచ్చిన స్త్రీలను వర్ణించుచున్నాఁడు. సింహాచలము నాటకరంగమైనందుకుఁ బ్రమాణము.

"సీ. హరినీలములకప్పు లడఁగించుచునుకొప్పు విరి పువ్వుఁదండతో వీఁగఁబాఱ
గోటిచందురుఁడాలు కొనివేయఁగాఁ జాలు మొగముకుంకుమచుక్క సొగసుగుల్క
అలజక్కవలచిక్కు లణఁగఁద్రొక్కఁగఁ నిక్కు పాలిండ్లపై నాచుపైఁట జాఱ
నిసుకతిన్నెలమెట్టి పసిఁడిచెంపలఁ గొట్టు పిఱుఁదుపై మొలనూలు జెళుదేర

తే. చిగురుకెమ్మోవిపగడంపుసిరులు మెఱయ, మాటలాడంగఁ గనుదోయి తేటలమర
చెమట లూరంగ సింహాద్రిఁ జేరవచ్చె, భోగగుణధామ యాంధ్రనియోగిభామ."

ఇంక ననేకపద్యము లున్నవి. అద్దంకిపట్టణము రెండవరంగ మైనందుల కుదాహరణము.—

"సీ. తళుక్కుతళుక్కున కాంతి బెళుక్కు కెంపులముంగఱందమై కెమ్మోవియందుఁ గుల్క
ధగధగద్ధగలచే దనరారుబంగారు గొలుసులింగపుకాయ కొమరుమిగుల
నిగనిగన్నిగలచే నెఱసిచెల్వగుగబ్బి మేనుమిన్నందుల మెలఁగుచుండ
రాజహంసవిలాస రాజితం బగుయానమందు మట్టెలు రెండు సందడింప
గీ. సరసచూపుల విటులను గరఁగఁజూచి, పొందికైనట్టి మోమున భూతిరేఖ
రాజకళలొప్ప నద్దంకిరాజవీథి, బొలిచె నొకకొమ్మ గాజులముద్దుగుమ్మ."

శ్రీరంగ మొకరంగస్థల మైనందులకు

"గీ. చెమటచేఁ దిరునామంబు చెమ్మగిల్ల, హాళి డాచేత విడియంబు గీలుకొల్పి
రంగపురిరాజవీథిఁ గానంగ నయ్యె, నాదుమది కోర్కె లూరవైష్ణవవధూటి."

ఈ వీధినాటకములోని పద్యములలోఁ గొన్నివర్ణన లద్భుతంబులుగను మఱికొన్ని వర్ణనాంశములో నొకలోపమును లేకున్నను నిప్పటి కాలము వారికి నేహ్యములుగాను నుండును. ఆ గ్రంథము కేవలము పండితులకుఁగా నుద్దేశింపఁబడకపోఁబట్టె యెట్లు చెప్పఁబడినను పరిగణింప నవసరము లేదు. గుణగ్రహణపారీణులు దోషమును వదలి గుణమునే యవలంబించెదరు గదా.

రాజమహేంద్రవరపండితులంగూర్చి

వీథినాటకములో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములం గూర్చి నాకుం బోలినమట్టుకు వ్రాసియున్నాను. ఆ గ్రంథము చివరనే శ్రీనాథుని పద్యములని మఱికొన్ని చాటుధార లుదాహరింపఁబడియున్నవి. వానిలోని పద్యములే యిదివఱకును జారిత్రములోఁ గైకొనందగినవి. అట్టి పద్యములలో రాజమహేంద్రవరములో పండితుల నిందించుచు నొకపద్యము వ్రాయంబడినది. దానికిఁ గారణము మాత్రము విస్పష్టము కాలేదు. శ్రీనాథుఁడు పరస్థలస్థుఁ డగుటంజేసి యతనిరాక రాజమహేంద్రవరములో వీరభద్రారెడ్డి సభలోనిపండితుల కయిష్టముగా నుండుట స్వాభావమే

యగును. ఈశ్రీనాథుండు ప్రభునియొద్ద ప్రవేశము గల్గించుకొను టయ కాక యతని కనన్యసాధ్యముగఁ గృతి నిచ్చి యతనివలనఁ గృతి సదృశ మగుగౌరవము నందియుండును. దాని కాతనిసభలోనిపండితులు తార్కికులు కుయుక్తిని నెగతాళి చేసియుందురు. దానికిఁగాను శ్రీనాథుని వలనఁ బైపద్యము రచియింపంబడియుండును. ఆపండితులు చేసిన యాక్షేపణలు జీర్ణములై హృద్గతములైనవియు శ్రీనాథునియాక్షేపణ శాశ్వతమైనదియు నయ్యె. ఆపద్యములో రసము తక్కువ యవుటంజేసి దాని నిట వివరింపక రాజమహేంద్రవరము పండితులమార్గము గైకొనిన పండితు లున్నచో శ్రీనాథకవిమార్గము గైకొన్న గ్రాంథికు లుండుట గూడ సహజ మనియు, అది యుభయపక్షములం గూడ దనియు విప్పి చెప్పెదను.

ఈవీథినాటకవిశేషములు నాదేశచారిత్రములో మగల విస్తరింపఁబడుం గావున నిప్పటి కీగ్రంథముంగూర్చివిస్తరింపను. శ్రీనాథకవి చారిత్రములోఁగూడ పెంచి వ్రాయుట కాధారములు లేవు గావున నింకొకవృత్తాంతంబుతో దీనిని ముగించెదను. అది యెద్ది యన శ్రీనాథుని చరమావస్థలోఁ జెప్పఁబడె నని యాంధ్రకవిచరిత్రములో వ్రాసిన పద్య విమర్శనము. అం దెట్లుండె ననః—

"శ్రీనాథుఁడు తన కాశ్రయు లైనవేమారెడ్డియు వీరభద్రారెడ్డియు మరణము నందినతరువాతఁ గూడఁ గొంతకాలము బ్రతికి యుండెను. ఆకాలమునం దతఁడు కృష్ణాతీరమునందు బొడ్డుపల్లె యనునొక గ్రామము గుత్తచేసి నదీప్రవాహమువలన సస్యము పోఁగా గుత్తధనము రాజునకుఁ గట్టలేక వారిచే బహువిధము లైనబాధలు పొంది తుదకు మిక్కిలి బీదతన మనుభవించెను. ఈసంగతి శ్రీనాథకృతము లైనయీ క్రిందిపద్యములవలన నెఱుఁగవచ్చును:—

సీ. కవిరాజుకంఠంబుఁ గౌఁగిలించెనుగదా పురవీథి నెదురెండ పొగడదండ
సార్వభౌమునిభుజాస్తంభ మెక్కెనుగదా నగరివాకిట నుండునల్లగుండు
ఆంధ్రనైషధకర్తయంఘ్రియుగ్మంబునఁ దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత వియ్యమందెనుగదా వెదురుగొడియ

గీ. కృష్ణవేణమ్మ గొనిపోయె నింతఫలము, బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలు పెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేఱి మోసపోతి, నెట్లు చెల్లింతుఁ దంకంబు లేఁడునూర్లు.
సీ. కాశికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరారెడ్డి రత్నాంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చుఁ
గైలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేఁగి దినవెచ్చ మేరాజు దీర్పఁగలఁడు
రంభఁ గూడెఁ దెనుంగురాయరాహుత్తుండు కస్తురి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుఁ డయ్యె విస్సనమంత్రి మఱి హేమపాత్రాన్న మెవ్వనిపంక్తిఁ గలదు
గీ. భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలికరిగెఁ, గలియుగంబున నిఁకనుండఁ గష్టమనుచు
దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గురనఁగ, నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి.

ఇట్లున్న పైసీసపద్యములు రెండును శ్రీనాథకృతము లగునా యని యొకశంక పొడముచున్నది. దీనికి గ్రంథదృష్టాంతములు కానరావు. శ్రీనాథకృత గ్రంథములలో నివి యుండు నని చెప్పుట యసందర్భమే. అటుగాకున్న శ్రీనాథునిపద్యములుగా నితరలాక్షణికులచే నుదాహరింపఁబడియు నుండలేదు. పద్యములు చదివినతోడనే యివి శ్రీనాథకృతములు కావేమో అనునొకశంక పొడముచున్నది. దానికి మొదటి కారణము శ్రీనాథుఁడు తన చివరకాలములోఁ గృష్ణాతీరమునందుండు నట్లు చెప్పుట. రెండవది యప్పటిరాజుదగ్గఱ నొకగ్రామము గుత్తకుఁ గొనుట. మూఁడవది యాగుత్తసొమ్మియ్య లేకున్న నతనికాలికి సంకెలలు వేయఁబడెననియు, వీపుపైని నల్లని యొకఱాతిగుండు డెత్తింపఁబడెననియు నుండుట. పై వానిలో మొదటిది యగుచివరకాలములోఁ గృష్ణాతీరమున శ్రీనాథుఁ డున్నాఁడని చెప్పుమాటకు సహకారము లగుగాథలు లేవు. దీనికి వ్యతిరేకముగా శ్రీనాథునిబాల్యవయసు మొదలు రాజమహేంద్రవరప్రభువు లగురెడ్లకును వారిమంత్రులకును గృతుల నిచ్చుచుండుటయే అతనిముసలితనములోఁ గృష్ణాతీరమున వసియించి యుండె ననుమాటను బూర్వపక్షము చేయుచున్నది.

రెండవయంశ మగుకృష్ణాతీరములోనిరాజుకడ నతఁడు బొడ్డుపల్లె యనుగ్రామము గుత్తకుఁ గొనె ననునది. పూర్వకాలము కవులకు ననేకగ్రామములు శాశ్వతముగాఁ గాకున్న జీవితకాల మనుభవించుటకైన నియ్యఁబడునాచారంబు గాన్పించుచున్నది. కాని పై విధమున

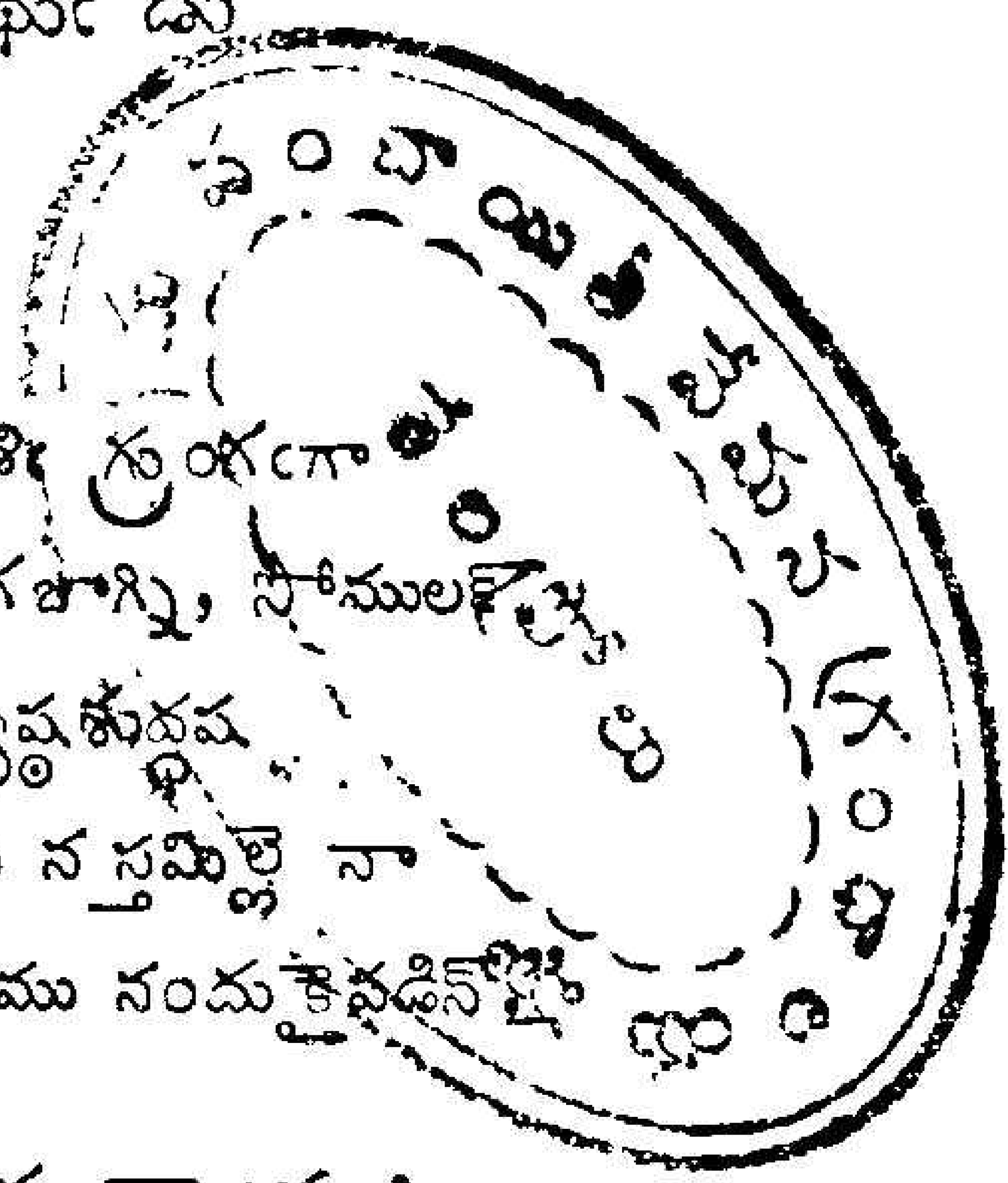
గుత్తకీయంబడినట్లుగా నీవఱకెక్కడను దృష్టాంతములు కాన్పించ లేదు. శ్రీనాథునకుఁ గాశీఖండరచననాఁటికే ముదుసలితనము వచ్చియుండును. అట్టిచో నంతవయస్సు చెల్లినపిమ్మట గ్రామములు గుత్తకుఁ దీసియుండుటయు సంశయింపవలసినయంశమే యయి యుండును. ఇఁక మూఁడవయంశములోఁ జెప్పంబడిన నల్లగుండెత్తించుటయును, సంకెలలు వేయించుటయు మఱియు నసందర్భములుగాఁ గాన్పించుచున్నవి. పూర్వకాలములో వ్యవసాయదారులు పన్నియ్యలేనిచోఁ గొందఱు క్రూరులగు గ్రామయజమానులవలన నిట్టిదండనలు సామాన్యక్షుద్రప్రజలవిషయమై చేయంబడి యున్నట్లు వినుచున్నాముగాని శ్రీనాథునివంటి కవివరునకు గ్రామమును గుత్తకుఁ గొని యున్నవానికిఁగూడ నిట్టిశిక్ష గ్రామయజమానివలనఁ గాక రాజువలననే చేయంబడియుండెననుమాట మఱియు నసందర్భముగాఁ గాన్పించు. కవుల కుపకారము చేయుతలంపునఁ బ్రభువులు గ్రామములు బహుమానముగాఁ గాని గుత్తగాఁ గాని యిచ్చియున్నను వానిపైఁ దమ కుండుస్వాతంత్ర్యమును వదలకున్న నుండెదరుగాని యందుకుఁగా నొకపన్నెప్పుడైనను నది యియ్యని నాఁడు వారింగూడ నితరులవలె దండించుటయు నిశ్చయ మనుచు వ్రాయుచున్న శ్రీనాథునికాలమున జరిగియుండు ననుట కేవల మసందర్భము. ఆకాలము కవు లలిగినఁ దిట్టిచంపుదు రనుభయము విశేషముగాఁ గలిగి యుండెను. ఒకవేళ శ్రీనాథుఁడు సొమ్మియ్యలేకున్న నేదియేని గ్రంథ మొకదానిని రచించి యారాజునకో లేక తత్సమీపవాసస్థు లగు మఱియొకరికో కృతి యిచ్చి సొమ్ము తెచ్చియిచ్చి వైచునుగాని యందులకుఁగాను నిగళబద్ధుఁడై యాసంగతి గ్రంథస్థము చేసియుండుట తటస్థింపదు. కాఁబట్టి యీపద్యములోని సంగతులు యథార్థము లని చెప్పుట సరికాదు.

ఇఁక రెండవపద్యములో శ్రీనాథుఁడు దివి కేఁగుట వ్రాయంబడినది. అదియు నసందర్భముగానే కాన్పించుచున్నది. ఈశ్రీనాథుఁడు

చనిపోవుసరికి నతనికాలములో నతనికి దాతలుగానుండు ప్రభువు లందఱు చనిపోయి యుండి రనియును, అందుచేత నతఁడు బ్రతికి యుండఁ గూడ దని చెప్పిన ట్లున్నది. అట్లుండునా యని యూహింపవలసియున్నది. ఇందఱు ప్రభువులు గతించువఱకు నా శ్రీనాథుఁ డున్నాఁ డనఁగ శ్రీనాథుఁడు విశేషకాలము జీవించియుండు నని చెప్పుట కీపద్యము కల్పింపఁ బడినట్లు కాన్పించునుగాని యిది యథార్థమని చెప్పుటకుం జాలదు. కవి కొకపుడు దాత లున్నారు. ఒకప్పుడు లే రని యూహింపఁ బని యుండదు. కొందఱు దాతలు గతించినను క్రొత్తదాత లేర్పడకపోరు. పై రెండుపద్యములును కల్పితములే యయియుండిన నిఁక నతని నిర్యాణ కాలముం జెప్పుటకుఁ దగినయాధారములు మఱియేవి యున్నవో వానిని మనమారయవలయును. ఆపని యిప్పటికిఁ జేయంజాలము గనుక నింత టితో నీవృత్తాంతము నిల్పియుంచెదను.

శ్రీనాథుని సమకాలీనుఁ డగురాయ లెవ రని

పై రాయలసంస్థానమునకు శ్రీనాథునికాలములో నధికారి యెవ్వ రని యొకశంక పొడమిచున్నది. ఆశంకఁ దీర్చుటకుఁగాను దండకవిలెలోఁ జెప్పంబడియున్న రాయలపేరుంగూర్చి విచారింపవలసియున్నది. అందుఁ గృష్ణదేవరాయ లని యున్నది. ఇంతియ కాక యీ కృష్ణరాయలే కొండపల్లి కొండవీడు మొదలగు దుర్గములం జయించి గజపతికూతుం బరిణయంబై సింహాచలములో జయస్తంభములు వేయించి తిమ్మరసు మంత్రితోఁ గూడి రాజ్యపరిపాలనచేసిన కృష్ణరాయలే యనియుం జెప్పం బడియున్నది. శ్రీనాథునికాలము శా. స. ౧౩౫౦, సమీపకాల మవుట చేతను, ఇదివఱలో స్థిరపఱుపఁబడిన చారిత్రాంశము లన్నియు దీనివలనఁ దాఱుమాఱుగాఁ జేయంబడును. కాని దీనికి సహాయముగాఁ గృష్ణరాయ నిర్యాణముంగూర్చి చెప్పంబడియున్న యొక పద్యము కానుపించు చున్నది. ఆపద్యము నీక్రింద వివరించి దాని కెట్లు సమాధానము చెప్ప వలయునో ఆలోచించెదము.

ఆపద్య మెట్టి దనిన:—

"ఉ. భోరున యాచకప్రతతిబుద్ధి విపజ్జలరాశిఁ గ్రుంగఁగా
నారయ శాలివాహనశకాబ్దము లద్రిగజాగ్ని, సోములన్
దారణనామవత్సరనిదాఘదినంబున జ్యేష్ఠశుద్ధష
ష్ఠీరవివాసరంబున నృసింహునికృష్ణుఁడు నస్తమిల్లె నా
ద్వారక నున్నకృష్ణుఁ డవతారసమాప్తము నందుకైవడిన్."

పై పద్యమునందు వివరింపఁబడిన కాలము:—

అద్రి=౭. గజ=౮. అగ్ని=౩. సోమ=౧. అనఁగా "అంకానాం వామతో గతిః" అనుసూత్రముంబట్టి ౧౩౮౭, అయినది.

దీనిని రూఢిపఱుచునట్టికృష్ణరాయకృతభూదానశాసనములుగలవు. అందు శా. స. ౧౩౩౨ స్వభానుసంవత్సరమున అత్తోటపాటిలోఁ గొంతభూమి విడఁదీసి దానికిఁ గంచవర మనునామ ముంచి, అగస్త్యేశ్వరస్వామికి నిత్యదీపారాధనఖర్చులకు "కుంచే అమ్మసాని" అను వేశ్య వశమున నిచ్చె నని యున్నది.

అటుపిమ్మట దేశము నశ్వపతు లేలి రనియును, అనంతరము సదాశివరాయ లేలినకాలములో ననఁగా శా. స. ౧౪౬౫ అగు శోభకృత సంవత్సరములో చిలకమర్తి వల్లభాచార్యులకు "గోవాడ" అను గ్రామ మిచ్చినట్లును, శా. స. ౧౪౬౭ నకు సరియైన విశ్వావసుసంవత్సరములో కందాళ్లఅయ్యవార్లంగారికి అనుమర్లపూడి గ్రామము నిచ్చె ననియుం జెప్పి యున్నది. ఇట్లుగా వివరింపఁబడినపేరు లన్నియును, నసంగతము లని యెంచి కృష్ణరాయ నిర్యాణపద్యమును "ఆంధ్రకవిచరిత్రము"లో వలెనే శాలివాహన శతాబ్దమును పదునేనవశతాబ్దముగా సవరించుటకంటె నిట్టిభేదము లుండుట కేమైనను గారణము లుండునా? అని యూహించుట న్యాయమై యుండును. అట్టిసంవాదము కృష్ణరాయ చరిత్రములోఁ జేయవలసిన దగుటంజేసి దాని నిచ్చో వివరింప మానినాఁడను. కాని యీచరిత్రము చదివినపిమ్మట శ్రీనాథకవి కాల

ములోఁగూడ నొకకృష్ణరాయ లున్నాఁడనియును, అతఁడును, అల్లసాని పెద్దనకవిసమకాలీనుఁ డగుకృష్ణరాయనివలెనే విశేషఖ్యాతిం గల్గి యుండె ననియును, అతనినిర్యాణము కొండవీటిసీమలో సర్వత్ర శా. స. ౧౩౭౮ గనే వ్యవహరింపఁబడుచున్న దనియును, నీ కృష్ణరాయఁడు రావు సర్వజ్ఞసింగమనీనిసమకాలీనుఁ డనియును, సింగమనీఁడు కృష్ణ రాయని సామంతప్రభువులలో నొక్కఁడుగానుండి యతనిస్తోత్రముచేయు బిరుదులలో నొకబిరుదును కృష్ణరాయఁడు దాసీపుత్త్రుఁ డనుకారణము వలన నుచ్చరింప నొల్లక తుదిని సింగమనీఁడు ప్రాణంబులు విడిచె నని యును గలకథల కన్నింటికిని సమన్వయము కావలసి యున్నది. కృష్ణ రాయనిర్యాణాదికముంగూర్చి చిరకాలము క్రిందటఁ బురుషార్థప్రదా యనీ పత్త్రిక పైపద్యానుసారమే యని నిష్కర్షించినది. కావున నీ శ్రీ నాథుని కాలములోని కృష్ణరాయ లెవ్వ రనుదాని నింద నిర్ధారణచేయక యిర్వురు కృష్ణరాయ లుండి రనుమాటమాత్రము జ్ఞప్తిలో నుంచు కొనఁ గోరెదను.

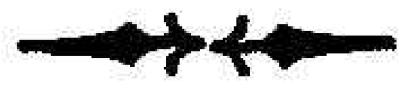
ఆంధ్రపంచకావ్యకవులచరిత్రము

సమాప్తము.

291

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యకవులచరిత్రము

14

పింగళిసూరన

ఇతఁడు ద్వ్యర్థికావ్యకర్తలలో మొదటివాఁడు. ఇతనికి ముందు ద్వ్యర్థికావ్యరచనకై వేములవాడ భీమకవి యత్నించె ననిమాత్రము తెలియవచ్చునుగాని ఆగ్రంథము కొనసాగినట్లు తెలియదు. ఉన్నను అది యెచ్చటను దొరకుటయును లేదు. ఈసూరన కావ్యములలోఁ బ్రథమమైనది రాఘవపాండవీయ మహాద్వ్యర్థికావ్యము. ఇది పుట్టినకొన్ని దినములకే భట్టు రామరాజభూషణునివలన హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన మను మఱియొకద్వ్యర్థికావ్య ముద్భవించినది. ఈ రెండుగ్రంథము లైన పిమ్మట మఱికొందఱు కవు లాంధ్రంబున ద్వ్యర్థికావ్యములు రచియించు టకు యత్నించినారు. మూఁడర్థములు వచ్చునట్లుగాఁ గూడ కొంద ఱాంధ్రకావ్యములం జేసియున్నారు. కాని వాని కన్నిఁటికి నీపై రెండు గ్రంథములకు వచ్చిన వ్యాపకము గాని ప్రతిష్ఠ గాని వచ్చియుండ లేదు. ఆధునిక కవులలోఁ బిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి యనునొక యాంధ్ర కవి లంకావిజయ మనునామాంతరము గల "రావణదమ్మీయము" అనునొక ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించినాఁడు. ఇతఁడును తనసమకాలీను లలో విశేషవిఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడౌటంబట్టియుఁ గ్రంథ మతిప్రాగల్భ్య

తతో నొప్పుటంబట్టియు నీతనిద్వ్యర్థికావ్యము బుధజనాదరణీయం బయ్యెను.

పై ముప్వురు గాక ద్వ్యర్థికావ్యకవులు కొందఱున్నను వారి చారిత్రములు వ్యాపకములో లేవు. కావున వారిని వదలివేసి యీభాగములోఁ బై ముప్వురుకవులచారిత్రములు మాత్రము తెలిసినవఱకు వివరించెదను.

పింగళిసూరనకవి వంశవర్ణనముంగూర్చి

ఈకవి తాను ప్రథమములో రచియించిన రాఘవపాండవీయములోఁ దనవంశముంగూర్చి చెప్పికొనియుండలేదు. అనంతరగ్రంథమగు కళాపూర్ణోదయములోపలఁగూడఁ జెప్పియుండఁడయ్యె. పిమ్మట మఱికొన్నిదినములకుఁ దాను రచియించుటకు నేర్పఱుచుకొనినప్రభావతీప్రద్యుమ్న మనుప్రబంధములోఁ దనవంశమంతయు సవిశేషముగఁ జెప్పెను. సూరనకవి తాను రచియించినగ్రంథములలో నావఱకు తన వంశావళి వర్ణింపకపోవుట యొకకొఱఁతగావున దాని నివారించెద నని ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నీక్రిందివిధంబునఁ జెప్పికొనియెను.

మ. జనముల్ మెచ్చఁగ మున్ రచించితి నుదంచద్వైఖరిన్ గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీయము కళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియుఁను మత్పిత్రాదివంశాభివ
ర్ణన లేమిం బరతుష్టి నా కవి యొనర్పం జాల వత్యున్నతిన్.

దీనింబట్టి ఆవఱకు సూరనకవిచే రచియింపఁబడిన గ్రంథములన్నిటిలో నాతనివంశవర్ణనము లేనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న మనుగ్రంథము తనతండ్రి పేరిటనే కృతియిచ్చి అందుఁ గృతిపతివంశవర్ణనముగాఁ దనవంశమును వర్ణించికొనియెను.

సూరనకవి తండ్రిం గృతిపతిం జేయుట

సూరనకవి తనతండ్రినిఁ గృతిపతిం జేయుటకు రెండుకారణము

ములఁ జెప్పికొన్నాఁడు. అందు మొదటిది పితృభక్తి యని యీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియును.

క. తండ్రియ సుతులకు దైవం, బండ్రుగదా వేదవాదు లని వినియును నే
నీండ్రను వాండ్రనుబలెమా,తండ్రిఁ బరమపూజ్యుఁ గాఁగ దలఁపమితగునే.

ఇఁక రెండవకారణము తనకంటెఁ జిన్న యగుతనతమ్ముండు గయావర్జనాదికముం జేసి పితృఋణవిముక్తుండు గాఁగఁ దా నట్లు చేయ లేనైతి నని చింతించి పిదప తండ్రివంశమును వర్ణించి తన్మూలముగఁ దన తండ్రిని శాశ్వతనామునిఁ జేయుతలం పయి యున్నది. దానిని సూచించుట కీక్రిందిపద్యములు వ్రాయఁబడినవి.

మ. గయలోఁ గాశి ప్రయాగ శ్రీగిరిని గంగాద్వార నీలాచ లో
జ్జయినీ ద్వారకలం దయోధ్య మధురన్ సంస్తుత్యపుణ్యస్థలా
గ్రియతన్ వెండియు మించునైమిశ కురుక్షేత్రాదులం దర్పణ
క్రియచే నాపినతమ్ముఁ డెట్టిన యొనర్చెన్ దండ్రి కాహ్లాదమున్.

క. ఏను నుచితపూజను నా, చే నైన ట్లెట్టిదైనఁ జేయఁగవలయున్
గానఁ గృతి నిచ్చి మేదిని, పై నెఱపుదు నతనికీర్తి పరమేశుకృపన్.

సూరకవివంశావళి

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డైనట్లును, గౌతమగోత్రుఁడైన ట్లును, ఇతనివంశనామము పింగళివారనియు సూరనయే చెప్పియున్నాఁడు. ఇతనివంశమునకు మూలపురుషుఁడు పింగళి గోకనామాత్యుఁడు. ఇతఁడు "పేకి" అనునొక క్షుద్రగంధర్వ స్త్రీని దాసిగాఁ జేసికొనియె. నాఁట నుండియు నది "పింగళివారిపేకి" అని పిలువంబడుచు వచ్చెను. ఈపేకివృత్తాంతము గోకనామాత్యచరిత్రలో వ్రాసెదను. ప్రస్తుతమున సూరకవివంశవృక్షము నీక్రింద వివరించెదను.

గౌతమగోత్రములో (ఆపస్తంబసూత్రము, యజుశ్శాఖ)

పింగళిగోకన్న. ఇతనివంశమున

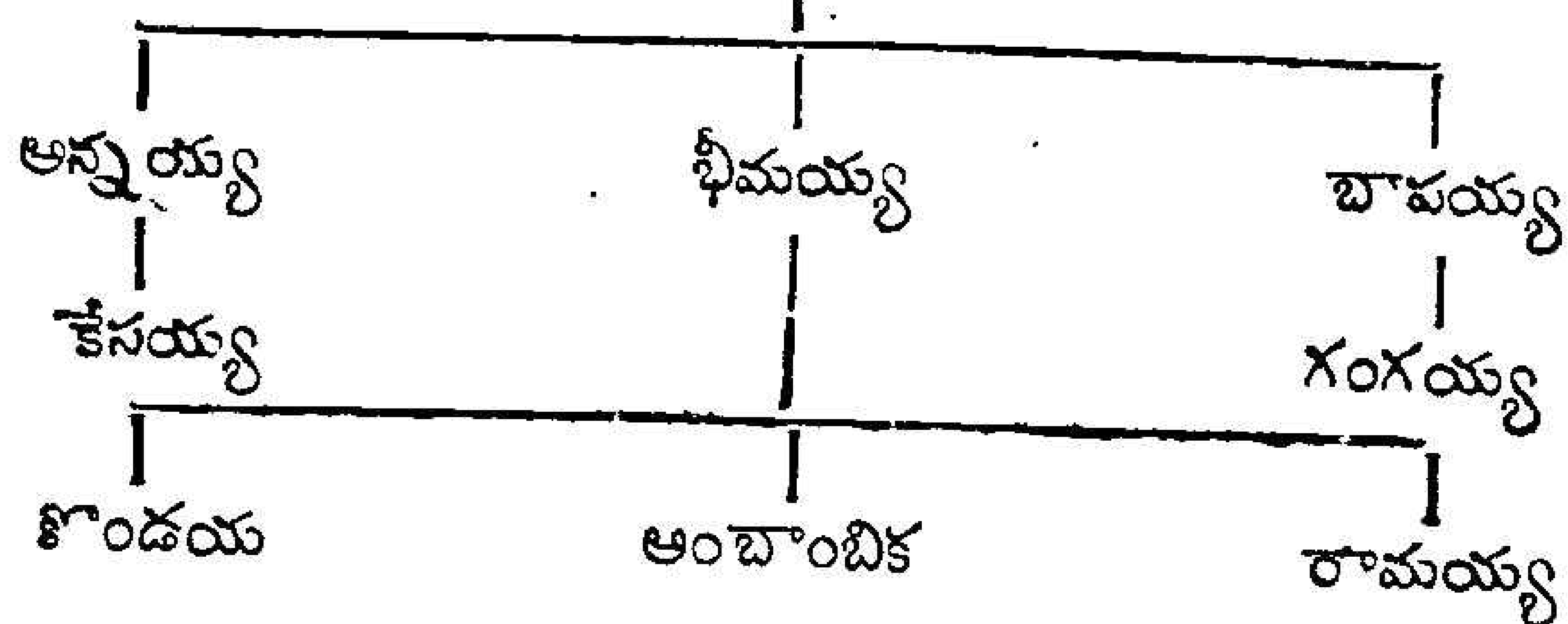
గంగన.

- సూరన
  - సూరన
    - అన్నయ
    - సూరన
      - అమరన
        - సూరన గ్రంథకర్త.
        - అమరన
      - మల్లన్న
        - జగ్గన
        - తిమ్మన
          - ఎఱ్ఱన
        - సూరయ
        - చిన్నయ
        - తిమ్మయ
      - అక్కమంత్రి.
    - నల్లన
      - సూరయ
    - లింగన
      - పుల్లన
      - అక్కయ మంత్రి.
- కుప్పన
  - సూరన
    - బాచయ
    - భద్రయ
    - కుప్పన
      - ఎఱ్ఱయ్య
      - పాపయ ప్రభృతులు.
- రామన
  - గంగన
    - గాదన
      - పెద్దన

సూరకవి తల్లివంశము

చరుమనమంత్రి

కేసయ్య

సూరనకవి వంశచారిత్రము

మూలపురుషుఁడు పింగళి గోకమంత్రి

ఈగోకమంత్రి సూరనకవివంశజులకు మూలపురుషుఁ డని యీవఱకే చెప్పియున్నాఁడను. అతఁడు ప్రథమమున సంతానము లేక సూర్యదేవోపాసన చేయుచుండఁగా నాసూర్యుఁడు గోకమంత్రి భార్య స్వప్నమున నొకబ్రాహ్మణవేషముతో వచ్చి యగపడి యొకదొండచెట్టు చేతి కిచ్చి యీచెట్టు భూమిలో నాటి పెంచితివేని యిది ఫలింపఁ గల దని చెప్పె నఁట. అటుపిమ్మట నాగోకమంత్రి కనేకులు పుత్త్రులు కల్గి అతనివంశము దొండతీఁగె శాఖోపశాఖలుగా నల్లుకొనురీతినే పుత్త్రపౌత్త్రపరంపర లచేఁ బ్రకాశించెను. ఇట్టిగోకమంత్రిసంతతి కొన్నితరము లైనపిమ్మట ననేకస్థలములలో స్థిరపడి ఆయాగ్రామములే వంశనామమునుగా ధరించిరి. గోకనమంత్రి యుండునూర నుండువారికి మాత్రము పింగళివారనుగృహనామంబు వచ్చియుండెను. అనంతరకాలములో నీపింగళివారు కొందఱు గోదావరీతీరమందును, మఱికొందఱు కృష్ణాతీరమందును, పింగళిరామయ మొదలగువారు పల్నాటి సీమలోను, పాకనాటిసీమలోను, పింగళిగాదయాదులు గోకనమంత్రి యున్నచోట నుండిరి. సూరకవి మొదలగువారును గోకమంత్రికి నింటిపే రైనపింగళి యనుస్థలమునందే యుండి ప్రసిద్ధులైరి.

పేకికథ

పిదప పింగళిగోకమంత్రి పేకి యనుగంధర్వస్త్రీని వశపఱుచుకొనిన ట్లొకగాథ దేశములో వ్యాపించి యున్నది. అయితే ఆకథ జనసామాన్యముగఁ బిశాచపుకథగా వాడుకొనంబడుచున్నది. కాని మంత్రయోగు లిట్టిగంధర్వవిద్యల వశపఱచుకొని వానివలన ననేకచమత్కారకార్యములఁ జేయించుట కలదు. యక్షిణీవిద్య యిట్టిశాబరదేవతోపాసనమూలముగనే చేయుచుండెదరు. యక్షిణి యనునామమునకు యక్షభార్య యని పేరు. అట్టియక్షిణులు పరివారముగాఁ గల్గుదేవతలు

గాంధర్వవిద్యలు. దీనిని వశపఱచుకొనినవారికెల్ల నైహికసుఖములు లభియింపఁగల వనియును, ఆముష్మికవిద్యల కివి నిరోధకము లనియు మంత్రశాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఈవిధ మగువిద్య నొకదానిని గోకమంత్రి వశపఱుచుకొనె నని సామాన్యముగాఁ జెప్పంబడక

"......పేకి యనుదానిని దాసిగ నేలె యోగి తా
గుర్వుదుభావుఁ డై"

అనియుండుటచేత గోకమంత్రి యోగియై యీగంధర్వస్త్రీని దాసిగఁ జేసె నని చెప్పియుండుటచే లోకములో వాడుకగా నుండు మఱియొకకథ మాంత్రికులు వాడుకొనునదియే యీపేకికథ యేమో యని తలంచెదను. ఆకథలోని విశేషము లేవి యనఁగా, ఒకగంధర్వవిద్య నొకమాంత్రికుఁడు ప్రత్యక్షము చేసికొనియె ననియును, ఆవిద్య వలన నైహికసౌఖ్యముల నన్నిటి నంది తనకు నాముష్మికసుఖమును గల్గింపవలయు నని యాగంధర్విని గోరఁగా నట్లేచేసెదనని చెప్పి మాంత్రికుని మరణకాలములో వియద్గమనమున నెత్తుకొనిపోయి కాశిలో గంగాతీరమం దాతని నుంచె ననియు నామాంత్రికుఁ డవిముక్తక్షేత్రమున మరణము నందుటంజేసి ముక్తుఁ డయ్యె ననియుం గలదు. ఇఁక పామరజనసాధారణకథను వివరించెదను.

పింగళివారి పేకికథకు మఱియొకయనువాదము

దానింగూర్చి యిప్పుడును వాడుకలోనున్న కథను వివరించెను. ఇక్కథ యెన్నివిధములచేత వదలించుకొనినను వదలనిమనుష్యులవిషయమై పింగళివారిపేకివలె పట్టుకొనిన వదలఁ డని చెప్పెడునొక సామెత యయినది. దీనికి వాడుకలోఁ గలకథ యెట్లనఁగా:—.

ఒకబ్రాహ్మణుఁడును ఆతనిభార్యయును గారణాంతరమున దేశాంతరమున నుండి రనియును, అపు డాబ్రాహ్మణునిభార్యకు పరిచారిక యొకతె కావలసివచ్చె ననియు అందుకుఁగాను ప్రయత్నము చేయుచుండ నీపేకి యనునది యొకస్త్రీవేషము వేసికొని తాను

పరిచర్య చేసెద ననియు, తనకొకవ్రత మున్నది గావున ఆవ్రతము జరిపినచో జీతబత్తెము లక్కఱ లేకయే సేవచేసెద ననుడు బ్రాహ్మణుఁడు లెస్స యని దానివ్రతముం దెల్పు మనియెనఁట. అపుడా పేకి తనకు విరామము లేకుండ సర్వకాలమును పనులు చెప్పుచుండు ప్రభుని గాని అన్యులఁ దాఁ గొలువ ననునదియే తనవ్రత మని తెల్పె. దాని కా బ్రాహ్మణుఁ డెంతయు సంతసించి చెప్పినపనులు చేయ లేనిపరిచారకులే దొరకుచుందురుగాని యిట్లు పని చెప్పకున్న నుండ ననుచాకిరులు కుదురరు. పని చెప్పుట సులభమే చేయుటయే కష్టము. అని విచారించి "చెప్పినపనిచేయలేకున్ననో" అని సంప్రశ్నము చేసెను. "ఎడతెగకుండ పనిచెప్ప లేకున్ననో" అని పేకి తిరుగప్రశ్న చేసెను. దానికి బ్రాహ్మణుఁడు నన్వి యోడిపోయినవారికి తగినట్లుగా నాలోచించవచ్చు ననియె. అందులకు పేకి సమ్మతించి ఆబ్రాహ్మణునికడ పరిచారికగాఁ గుదిరెనఁట. ఆనిముసము మొదలా బ్రాహ్మణుఁడు పనులు చెప్పుటకుఁ బ్రారంభించి త్వరలో వంటచేసి వడ్డించి యింటిపను లన్నియుఁ జేయు మనుడు పేకియు నట్లే యని అతిశీఘ్రముగఁ గార్యముల నన్నిటిం జేసి మఱియేమిపని చెప్పెద వని యడిగెను. అప్పటికిం జేయవలసినపను లేమియుఁ జేయు నవి లేక బ్రాహ్మణుఁడు ఆలోచించు చుండ నాతనిభార్య నవ్వి మా దొడ్డిలో రెండుబావు లున్నవి. అందులో నీరంతయుఁదోఁడి తెల్లవాఱు నంతలో మాపొలము లన్నియుఁ దడిపి రమ్మని చెప్పిపంపెను. పేకియు నటులనే తెల్లవాఱులోపలఁ బొలమంతట మళ్లు కట్టి నూతులలో నుండు నీరంతయు రెండు మోటగూనలతోఁదోఁడి ఆమళ్లు తడిపి సూర్యోదయ సమయమునకుఁ దిరిగి తనప్రభుని దర్శించి యేమిపని చెప్పెద వని సం ప్రశ్నించెను. దానిం జూచినతోడనే ఆబ్రాహ్మణుఁడు భయాక్రాంతుఁడై నిత్యకృత్యములు చేయు మని చెప్పి భోజనాదికము లైనపిమ్మట మఱి యేదియో యొకపని కల్పించి పేకిని పంపి తానును తనభార్యయును రాత్రివేళ నొకనిర్జనస్థలంబునకుం బోయి విడిసియుండిరి. పేకి తనకుఁ

జెప్పఁబడినపని నెఱవేర్చి తనప్రభునికడకు వచ్చి యతఁడుగాని అతని భార్యగాని యింట నుండు పరికరములుగాని అచ్చో లేకుండుటచేత యజమాని పలాయితుఁ డయ్యె నని గ్రహించి అతఁడున్న స్థలంబును గనిపెట్టి అతనియింట నుండునొక తాలిబోలు పదుగురు మగవారైనఁ గదల్పలేనిదాని నూడఁబెఱికి నెత్తికెత్తుకొని మఱునాఁడు సూర్యోదయ మునకు బ్రాహ్మణునిఁజేరి "ఏమయ్యా! నీవు సంసారివి కావా? నీయింటిలో నుండుసరుకుస్తవస్తువులును జాగ్రత్త చేసికొని యేమికారణ మున నీబోలు వదలి వచ్చితివి. గ్రామమందు దొంగలభయము విశేషము గదా అని యిది తెచ్చితి" నని పల్కె. దాని కాబ్రాహ్మణుఁడు వెఱఁగంది పేకి మనుష్యస్త్రీ కాదు. బ్రహ్మరాక్షసియో, కామినీ గ్రహమో అయియుండును. అటులైన నిఁక జీవితేచ్ఛ లే దని భయా క్రాంతుఁడై తలకట్టికొని పడియుండఁగా నపు డా బ్రాహ్మణునిభార్య పెనిమిటి నూరార్చి తాను పేకిచేతఁ బరిచర్యఁ గొని దాని నోడించెద నని పెనిమిటికి ధైర్యంబు చెప్పఁగా బ్రాహ్మణుఁడు కొంత తేటెనఁట. పిమ్మట నాబ్రాహ్మణి తాను అభ్యంగనస్నానము చేయవలయుంగావున నుష్ణోదక ముంచు మని పేకింగోరి తలకుఁ దైలము రాఁచుకొని వెండ్రు కలు చిక్కు తీయించుకొని యూడినతలవెండ్రుకల చిక్కు పేకిచేతి కిచ్చి యీవెండ్రుకలం గొనిపోయి ఒక్కొక్కదానిచే తెగకుండ వీడఁదీసి కదురువలె నిలువంబడునట్లు తోమి తేవలె నని ఆజ్ఞ యొసంగె. అపుడు పేకి తలవెండ్రుకల తుట్టెను తీసికొని యొక యేటియొడ్డునఁ గూర్చుండి యొకటియైనఁ దెగిపోకుండ నన్నిటిని వీడఁదీసి దూరదూరముగ నుంచి యొక వెండ్రుక నిలువంబెట్టుటకు గోటితో లాగిచూచెను. ఆ వెండ్రుక చుట్టుకొనిపోయెను. అదిబాగుగ నుండలేదని దానిని నీటిలోముంచి ఫులుసు పెట్టి మరలఁ దోమి గోటితో మఱియొక పర్యాయము లాగి చూచెను. అపు డది మఱి రెండుచుట్లుపడుటకుఁ జింతించి మఱియు మఱియు లాగి నిలువంబెట్టుదు నది మఱయును జుట్టుకొని పోవుచుండ

నంత నావెండ్రుకం గొని నిప్పునెగ చూపి సరిచేయంబోవ నది చూర్ణము కాఁగా నిట్లొకవెండ్రుక చెడుటకు భయపడి, అన్నియు నట్లే చెడు నని పేకి విచారించి చెప్పినపని పూర్తిచేయనిది తనప్రభువులకడకుం బోయినఁ బ్రతిజ్ఞాభంగ మగు నని యెంచి తిరుగ వారలకుఁ గాన్పించకుండఁ బలాయిత యయ్యెను." అని యొకకథ గలదు.

పైకథయంతయు నాలోచింపఁగా నిది చమత్కారార్థము కల్పింపఁబడియుండునుగాని యథార్థము కాదని తోఁచెడిని. అయినను లోకములోని వాడుకనుగూడ మనము తెలియఁ జేసినాము. దేని నెట్లు గైకొనవలయునో బుద్ధిమంతులు దాని నట్లె కైకొనియెదరుగాక. ఈ పేకి వృత్తాంతము చెప్పితిమి కావున నిఁక గోకనమంత్రి చరిత్రము ముగింతము. అయితే పైపద్యములో "నెరపె గోపకుమారుని ఖడ్గవర్ణనము" అను కథ మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. దీనిం బట్టిచూడ నీగోకనమంత్రి కవిత్వమునందును ప్రజ్ఞ కలవాఁ డని నిశ్చయించి చెప్పవలసియున్నది. అతని కవిత్వవిశేషములు సూరకవికే తెలిసియుండక పోవచ్చును. ఇఁక మన కెట్లు తెలియఁగలవు. కావున నావృత్తాంతము వ్రాయఁజాలము.

గోకనమంత్రి వంశములోని సూరకవిశాఖ

పై గోకమంత్రి వంశస్థు లనేక శాఖలైరి. వారిలో గంగయమంత్రి నుండి సూరకవిశాఖ విభజింపఁ బడినది. ఈగంగమంత్రికి బంగరుకామ గలకుంచెలు, పల్లకి మొదలగు సర్వాంగసమృద్ధితో నొప్పు రాజ్యలక్ష్మి సంప్రాప్తమయ్యె నని కలదు. అందుల కారణము వ్రాయం జాలము. గంగమంత్రి మనుమనికుమారుం డగుసూరయకవియును, శివభక్తిపరాయణుఁ డైన ట్లీక్రిందిపద్యమువలనం గాన్పించు.

క. వారలకు నగ్రజుం డగు, సూరయ సూర్యప్రభుండు సుకవిత్వసదా
చార శివభక్తి వినయో,దారత్వాదులఁ బ్రసిద్ధతముఁ డై మించెన్.

సూరన కుమారుం డగునమరనమంత్రి కుమారుఁడు మన చరిత్రకుఁ బ్రధానుఁ డగుసూరకవి. ఇతఁడు తనతాత యగుసూరకవి

ప్రతిష్ఠ నిల్పె ననియు నంతకంటె నధికుఁడై యుండె ననియుం జెప్పవలసి యున్నది. అట్టియాధిక్యమునకుఁ గారణములు ముం దుచితస్థలంబున వ్రాయుదుము.

సూరన కాలవిమర్శనము

దీనివిషయమై యిదివఱలో నీ సూరకవి చారిత్రము వ్రాసిన దక్షిణామూర్తిపండితుఁడును, ఆంధ్రకవిచరిత్రము వ్రాసిన కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులును విశేషముగఁ జర్చించి యుండిరి. అం దాయుభయుల సిద్ధాంతములు వేర్వేఱుగ నిట వివరించి అనంతరము నాసిద్ధాంతముం దెల్పెదను.

దక్షిణామూర్తిపండితుఁడు వ్రాసినదానిలోఁ గళాపూర్ణోదయ కృతిపతి యగు నంద్యాలకృష్ణరాయల కన్నయగు తిమ్మరాజు విజయనగరాధిపతి యగుసదాశివరాయని కాలమునందు నంద్యాల కధిపతియై యున్నట్లును అది శా. స. 1490 A. B. 1490+77=1567) మనియు నొకచోటఁ జెప్పి అనంతరము వెంకటపతిరాయలు పెన్గొండయందు సింహాసనాసీనుఁడై యుండఁగ నంద్యాలను పైకృష్ణరాయ లేలుచున్నట్లు నంద్యాలగ్రామచరిత్రమునందు వ్రాయఁబడి యుండె నని తెల్పి వెంకటపతిరాయల కాలము క్రీ. శ. 1585—77=(1503 శా. స.) ప్రారంభమై క్రీ. శ. 1614—77=(1537 శా. స.) రమున ముగిసె నని చెప్పియుండె. ఇట్లు చెప్పి అనంతరము సూరకవి రాఘవపాండవీయము రచియించు నప్పటికిఁ జిన్నవయస్సులో నుండె ననియు నాగ్రంథముం బట్టి చూడ సూరకవి చాలకాలమువఱకు జీవించియున్నట్లును అనఁగా శా. స. 1465 మొదలు శా. స. 1523 వఱకు నని సిద్ధాంతీకరించెను.

పైదానిలో మనయభిప్రాయము తెలుపవలసియున్నది. అందు వ్రాయఁబడిన ప్రకారము కరిమద్దుల గ్రామశాసనములోని తిమ్మరాజు కృష్ణమరాజు నన్నయే అగునేని కృష్ణమరాజు కాలము దానింబట్టి యూహింప ననుకూలముగనే యున్నది. అయినను ఇతరములైన

యాధారములు లేనిది ప్రత్యేకము పై (లోకల్ రికార్డ్సులోని) వ్రాఁతలను నమ్మి సిద్ధాంతము చేయఁగూడదు. ఆవృత్తాంతములు తత్కాలీనులవలని వ్రాయఁబడక ఇప్పటికి నూఱుసంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నున్న యాగ్రామజనులవలన విన్నవృత్తాంతములఁ బట్టి వ్రాయంబడినవి. ఒకవేళ పైకథలు నమ్మఁబడినను పింగళిసూరనకవి కళాపూర్ణోదయముం జేసినకాల మదియే యని చెప్పుటకుఁగాని అప్పటికే అతఁడు ముదుసలి కాక యుండెనని చెప్పుటకుఁగాని ఆకథ చాలదు. శా. ౧౪౮౦ సం. నాఁటికే సూరకవి కళాపూర్ణోదయమును రచించి అప్పుడు అధికారము చేయుచున్న తిమ్మరాజు తమ్ముండగుకృష్ణరాయలకుఁగృతియీయ వచ్చునప్పటికే సూరకవి మిక్కిలి ముసలివాఁడై యుండవచ్చును. కళాపూర్ణోదయము కృతి నందినకొంతకాలమునకుఁ గృష్ణరాయఁడే ప్రభుండై వెంకటపతిరాయలు పెనుగొండలో రాజ్యము చేయుచున్నకాలములోఁ గూడ నుండవచ్చును. అంతమాత్రమున సూరనకూడ వెంకటపతిరాయలకాలములోనివాఁ డని యూహింప వీలుపడదుగదా. శా. ౧౪౮౦ నాఁటికే సూరకవి యేఁబది అఱువదిసంవత్సరములయీడువాఁ డయ్యెనేని అతనిజననకాలము శా. స. ౧౪౨౦ గలకాలమై యుండును. అప్పుడు సూరకవి పదునేనవశతాబ్దపూర్వఖండములోనివాఁ డని చెప్పవలసియుండునుగాని పదియాఱు పదునేడు శతాబ్దములలోనివాఁ డయినట్లు నిశ్చయింపఁగూడదు. కావున నీసిద్ధాంత మంగీకరింప వీలుపడదు.

ఆంధ్రకవిచరిత్రముపై విమర్శనము

ఇఁక నాంధ్రకవిచరిత్రములోఁ జేయంబడినవాద మీఁపైదానికంట విపులముగా నున్నను పాఠకులకు మఱియును దిగ్భ్రమ నందించును. కావున దానిలోనియంశములను వేర్వేఱుగ వివరించి దానిపైఁ బూర్వపక్షములం దెల్పెదను. గుణగ్రాహులు లాసిద్ధాంతములోఁ గలభేదములం గని పెట్టెదరు గాక.

ఆంధ్రకవిచరిత్రాంశములు

(౧) కృష్ణదేవరాయని యాస్థాన కవీశ్వరులలో నీసూరకవి యొకఁడని కొందఱు చెప్పుదురుగాని అతఁ డాకాలమునందుఁ గాని ఆ సంస్థానమునందుఁ గాని యున్నట్లు నిదర్శనము లేమియుఁ గానరావు. ఈసూరకవి పదునాఱవ శతాబ్దమధ్యమున నున్నట్లూహించుటకనేకనిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి.

(౨) సూరనకవి కళాపూర్ణోదయము నంద్యాలసంస్థానాధిపతియు నార్వీటి బుక్కరాజు సంతతిలో నతని కాఱవపురుషుఁ డగు కృష్ణరాయలకుఁ గృతి యిచ్చె ననియు, నార్వీటిబుక్కరాజు కాలము క్రీ. శ. 1473-77 (శా. స. 1396) మొదట క్రీ.శ. 1481-77 శా. స. 1404 వఱ

పూర్వపక్షములు

(౧) ఏసంస్థానములో నైనను అందుండు కవీశ్వరు లందఱును ఆ సంస్థానాధిపునిపై కృతి నిచ్చునాచారము లేదు. పూర్వకాలములో ముసలివారుగా నుండుకవీశ్వరులే కృతి యిచ్చునాచారము కాన్పించును. సూరనకంటె ముసలికవు లిద్దఱు మాత్రమే కృష్ణరాయలను మనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణ గ్రంథములకుఁ గృతిపతిం జేసిరి. అంతమాత్రమునఁ గృష్ణరాయనియాస్థానములో నిఁక యితర కవులు లే రని చెప్పఁగాఁ గృష్ణరాయల సంస్థానములో ననేకులు కవులుండి రనుజగద్వ్యాపకమగు ప్రతీతి యంతయు నబద్ధము కావలసి వచ్చును. పై గ్రంథకర్త లిద్దఱు గాక కృష్ణరాయలసభలో కవులుగా నున్న యితరు లెవ్వ రని యొక శంకఁ జేసి యుంచెదము.

(౨) ఈప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పుటకుఁ బూర్వము విజయనగరమున నధికారము చేసిన ముఖ్యు లగు ప్రభువుల కాలనిర్ణయము చేయవలసియున్నది. అది యిదివఱకే ప్రభుత్వమువారివలన శాసనాదికముల సహాయమున నిర్ధారణ చేయఁబడియుండెఁ గావున

నందుకును రాజ్యము చేసెననియును, అతనిపిమ్మట రాజ్యము చేసినయతని సంతతిలోని నల్గురు రాజులకును పురుషున కిరువది (20 years) సంవత్సరముల వంతున లెక్కింపఁగా వారిపిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన కృష్ణరాయలు క్రీ. శ. 1560-77 శా. స. 1483 ప్రాంతమున నున్నట్లెంచవలయును.

లోని ముఖ్యాంశములనీ క్రిందవివరించెదను (see R. Sewell's lists Antiquities of the Southern India Vol. II.) ఎట్లన్నను :—

బుక్కరాజు No. I	క్రీ. శ. శా. స. 1300-77=1223
బుక్కరాజు NO. II.	1354-77=1277
బుక్కరాజు No. III	1369-97=1292
కృష్ణ రాయలు	1509-77=1432 మొదలు. 1530-77=1453
సదాశివ రాయలు	1542-77=1465 మొదలు. 1563-77=1486
తిరుమలదేవ రాయలు	1567-77=1490 మొదలు 1577-77=1500
శ్రీరంగ రాజు	1572-77=1495 మొదలు. 1584-77=1507
వేంకటపతి రాజు	1585-77=1508 మొదలు. 1614-77=1537

అనియున్నది. దీనింబట్టి చూడ బుక్కరాజనామములలోఁ జివర నున్నయతఁడుకూడ క్రీ. శ. 1369 అనఁగా శా. స. 1292 నకు పిమ్మట నున్నట్లుగా కానరాఁడు. కాఁబట్టి బుక్కరాజుకాలము క్రీ. శ. 1473 మొదలు క్రీ. శ. 1481 వ ఱకు అని చెప్పిన ఆంధ్రకవిచరిత్రములోని

కాలనిర్ణయము నిలువదు. *చారిత్రములో రాజులయొక్క అధికార కాలము నిర్ణయించవలసి వచ్చినప్పుడు దామాషాగా నంగీకరింపఁబడిన సంవత్సరములు 15(పదునేను) అని పురాణచరిత్రకారులందఱియొక్కయు మతమై యున్నదిగాని అది 20 (యిరువది) కాదు. అట్లు పదేను సంవత్సరముల లెక్కను బుక్కరాజు తరువాత రాజ్యము చేసిననల్గురురాజులకు నఱువది (60) సంవత్సరము లైనది. క్రీ. శ. 1369 సంవత్సరమునకు పైసంఖ్య కలుపఁగా క్రీ. శ. 1429 లేక 1430 (శా. స. 1353) అయినది. ఇది నంద్యాలప్రభుం డగుకృష్ణరురాజు రాజ్యారంభసమయము కావలయును. ఇది ఆంధ్రకవిచరిత్రములో వ్రాయంబడిన కాలమునకు నూటముప్పది సంవత్సరములు పూర్వమై కాన్పించుచున్నది. కాఁబట్టి దీనిం బట్టి నంద్యాల కృష్ణరాయల కాలముగాని అతని కాలీనుఁ డగుపింగళి సూరకవి కాలముగాని నిశ్చయింప వీలుపడ లేదు.

(3) ఈకృష్ణరాజు విజయనగరమును సదాశివరాయలు పాలించుచుండిన కాలములో నంద్యాల రాజైనట్లు కానఁబడుచున్నది.

(3) ఈకారణముచేత సూరకవి అతనికిఁ బూర్వుఁ డైనయచ్యుత దేవరాయల కాలములోఁ గాని అచ్యుత దేవర్రాయలతో సమాన కాలములో వ్యవహరించిన కృష్ణరాయల కాలములోఁ గాని లేఁడని చెప్పవీలుపడదు గదా. సూర్యాయలుదొరలిష్టుల ప్రకారము క్రీ.శ. 1523 వత్సరము మొదలు విజయనగరములో నీయఁబడిన శాసనములను బట్టి కృష్ణరాయలు, అచ్యుతరాయలు నుభయులుగూడ విజయనగరసంస్థానాధిపతులు గా నున్నట్లు కానుపించును.

* ఈకవిచరిత్రము లోపలనే కృష్ణరాయలచరిత్రము వ్రాయుచో నీబుక్కరాజు కాలము నేను పైన వ్రాసిన విధముగనే యున్నది. కాని సూరకవి చరిత్రములో మాత్రము దానికి మఱియొకపాఠాంతరముకాన్పించును. దానికిఁ గారణ మూహింపలేను.

(౪.) శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరము ౧౫౩౦ సంవత్సరమున రాజ్యమునకువచ్చిన యచ్యుత దేవరాయలు ౧౫౪౨ సంవత్సరమున మృతి నొందెను. ఆకాలమునందు సదాశివ దేవరాయలు బాలుఁడౌటచేత రామరాజతనిని సింహాసన మెక్కించి రామరాజు ౧౫౬౪ సంవత్సరమున మృతి నొందెను. సదాశివరాయఁడు ౧౫౬౭ సంవత్సరమున మృతుఁడయ్యె. ఆసంవత్సరమునందే తిరుమల దేవరాయఁడు విజయనగరమును విడిచి పెనుగొండఁజేరి ౧౫౯౧లో పెనుగొండ రాజ్యము స్థిరపర్చి ౧౫౭౨ సం. మునందు లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. ౧౫౭౨ సంవత్సరమున నతని పుత్త్రుఁడైన శ్రీరంగరాజు రాజ్యమునకు వచ్చి ౧౫౮౫ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యము చేసెను. ౧౫౯౫ సంవత్సరమున నాతని తమ్ముఁడు వేంకటపతి రాజు సింహాసనమునకు వచ్చి తనరాజధాని పెనుగొండనుండి చంద్రగిరికి మార్చెను. ౧౬౧౪ సంవత్సరములో సంతానము లేనివాఁడై మరణము నొందెను.

(౫.) నంద్యాలరాజైనకృష్ణమరాజు సదాశివదేవరాయని కాలము

(౪.) దీనిలోనిసంగతులు చూడనందుఁ గలకృష్ణరాయఁడు సదాశివదేవరాయలు విజయనగరమును పాలించుసమయములో నున్నాఁడని చూపించుటకై చాలియున్నవి. కాని విజయనగరరాజుల జననమరణకాలములం దెల్పుటకుఁ గాదు. పైకథలోఁ దెల్పఁబడినకాలనిర్ణయము స్యూయల్‌దొర గ్రంథములోని కాలనిర్ణయ పట్టికలకు మిక్కిలి సరిపడి యుండలేదు. ఇట్టి దానిం గూర్చి ప్రస్తుతము మనము సంవాదింపఁ బనిలేదు. కావున నేనిపుడు సిద్ధాంతమునకు సమాధానము చెప్పక విడిచెదను. ఇవి యన్నియు యథార్థములే యనుకొన్నను అవి సూరకవికాలమును నిర్ణయింపం జాల వని మాత్రము విస్పష్టముగాఁ జెప్పవలసియున్నది.

(౫.) నంద్యాల రాజైన కృష్ణమరాజు సదాశివరాయలు వీరికాలము

వాఁ డైనందున నతని రాజ్య కాలము ౧౫౫౪ సంవత్సరమునకు లోపల నారంభ మైయుండును. కాఁబట్టి పింగళి సూరన్న నంద్యాల సంస్థానమునం దుండి కృష్ణరాజు నకుఁ గళాపూర్ణోదయము నంకితము చేసినకాల మించు మించుగా ౧౫౫౦ సంవత్సర ప్రాంత మని చెప్పవచ్చును.

లలో సింహాసనము నెక్కిన రాజైనం గావచ్చును. కాక పూర్వము కృతి నందఁ గూడ దను నిబంధన లేనిచో నంతకు బూర్వమే కృష్ణరాయ లీకళాపూర్ణోదయకృతి నందియుండవచ్చు నను నూహ నది యెట్లు బాధించఁ గలదు? కాఁబట్టి నంద్యాల కృష్ణమ రాజు రాజ్యకాలమునుబట్టి పింగళి సూరనకాలనిర్ణయము చేయఁబడఁ గూడ దని యింకొకసారి చెప్పెదను.

(౬.) ఈసదాశివరాయఁడు అచ్యుతదేవరాయనికుమారుఁ డైనట్లు కొన్ని శిలా తామ్ర శాసనముల యందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాని కృష్ణామండలములోని సత్తెనపల్లి తాలూకాలో దొరకిన శా. స. ౧౪౭౧ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. ౧౫౫౦ సంవత్సరపు తామ్రశాసనములో నతఁడు రంగరాజునకు తిమ్మాంబకు పుత్త్రుఁడై నట్లును రామరాజునకు మఱఁది యైనట్లు నున్నది.

(౬.) ఇం దుదాహరింపఁబడిన శిలాశాసనము కృష్ణామండలము లోనిదియై కన్నడరాజ్యములో దొరకిన యనేక శిలా తామ్ర శాసనములఁ బూర్వ పక్షము సేయు నది యై యున్నది. కాఁబట్టి కన్నడరాజులు ఆ రాజ్యములో నిచ్చిన శాసనములు యథార్థములు గాని ఈ సత్తెనపల్లి తామ్రశాసనమును నమ్మఁగూడదు. విజయనగర రాష్ట్రచారిత్రములోఁ గాలనిర్ణయములోఁ గల్గినచిక్కు లిక్కడఁ జెప్పుట యప్రస్తుతము గనుకను, ఈసంవాదము సూరకవికాలనిర్ణయమునకు నిరుపయోగము గనుకను సమాధానము వ్రాయ మానెదను.

(౭.) పై అంశములోని రంగరాజు అనునది ప్రమాగజనిత మేమో? నంద్యాల కృష్ణమరాజు వేంకటపతి రాయల రాజ్యారంభదశలోను జీవించి యున్నాఁడఁట. అందుచేత నతఁడు ౧౫౮౫ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతఁ గూడ నల్పకాలము రాజ్యమేలి యుండును.

(౮.) కళాపూర్ణోదయములోఁ గృష్ణమరాజు తాత యయిన నారపరాజు కుతుబ్‌ముల్కును కొండవీటియొద్ద నోడించిన ట్లున్నది. ఈ కుతుబ్ ముల్కు గోలకొండలో కుతుబ్‌షారాజవంశమును స్థాపించెను. ఇతఁడు. క్రీ. శ. ౧౫౧౨-౭౭ (=౧౪౩౫ శా. స. ౧౪౬౬) వఱకును గోలకొండయందు రాజ్యముచేసెను. కృష్ణదేవరాయని కాలములోఁ గొండవీటిదగ్గఱ జరిగిన పై యుద్ధము క్రీ. శ. ౧౫౧౨-౭౭ శా. స. ౧౪౩౫ (సంవత్సరమందనుటచేత నాతనితో యుద్ధము చేసిననారపరాజు మనుమఁడైన కృష్ణమరాజు తర్వాతను ముప్పది నలువది సంవత్సరములు రాజ్యము చేసె ననుట సత్యమునకు దూరమై యుండదు. కాఁబట్టి దీనింబట్టియు సూరకవి ౧౫౬౦ స. ప్రాంతమున నున్నట్లు నిశ్చయించవలసియున్నది.

(౭) రంగరాజు పేరు ప్రమాదజనితమే కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. అది ప్రస్తుతము మనకథకు సంబంధింపదు. నంద్యాల కృష్ణమరాజు వెంకటపతిరాయలరాజ్యారంభదశలో రాజ్యము చేయుచుండినయంత వఱకును సూరకవి బ్రతికియున్నాఁడని చెప్పుటకది చాలదుగదా?

(౮) ఇది నిజమైనగాథయే కావచ్చును. ఇదియును సూరకవికాల నిర్ణయము చేయుటకుఁ జాలియుండదు. నారపరాజునకు నిరువది సంవత్సరముల లోపున కుమారుఁడును నలువది సంవత్సరములలోపున ఆ కుమారునివలన మనుమఁడును గలిగి యుండవచ్చును. ఆ మనుమఁడు తన యిరువదియవసంవత్సరమునఁ గళాపూర్ణోదయము కృతినందిన నప్పటికి నారపరాజునకు ౫౪ సంవత్సరము లుండవచ్చును.

అప్పుడు నారపరాజు యుద్ధములోనికిం బోవచ్చును. నారపరాజుతో సమానవయస్కుఁ డగుసూరకవి నారపరాజు మనుమనిపేర కృతియు నిచ్చియుండవచ్చును. కావున నిదియును సూరకవికాలమును కృష్ణరాయలకాలమును కాదని నిశ్చయించుటకుఁ జాలి యుండదు. పూర్వకాలములో గొప్పయుద్యో

గము లనఁగా సేనాధిపత్యములును మంత్రిత్వములును నలువదియేఁబది సంవత్సరములు గడచినవారికిఁ గాని లభియించెడు నాచారము లేదు. కాఁబట్టి పై కథలో సూరకవి సదాశివరాయల కాలములోని వాఁ డనుట కేమాత్రము చాలి యుండలేదు.

(౯.) ఈవిషయమునే రాఘవపాండవీయములోని కృతిపతివంశాను వర్ణనమునుండియు నొక విధముగా నూహింప నై యున్నది. ఈగ్రంథము కర్నూలుమండలములోని ఆకువీడుసంస్థానాధిపతి యైనపెదవేంకటాద్రి కంకితము చేయఁబడినది. ఈ వేంకటాద్రికి తాతయైన యిమ్మరాజు రాజమహేంద్రవరమును జయించిన ట్లున్నది. రాఘవపాండవీయ కృతిపతితాత యగుతిమ్మరాజును, కళాపూర్ణోదయకృతిపతితాత యగు నారపరాజును కృష్ణదేవరాయని కాలములో నాతనికి లోఁబడిన సామంతరాజు లై యుండి అతనితోఁ గలసి సేనాధిపతులుగా మహమ్మదీయులతో యుద్ధములు చేసి రని తెలియవచ్చుచున్నది. ౧౫౧౫-౨౨ (శా. స. ౧౪౩౭) సంవత్సరమునందు కృష్ణరాయలు రాజమహేంద్రవరమును జయించెను. కాఁబట్టి

(౯.) రాఘవ పాండవీయములోని యీగాథలవలన నిమ్మరాజు కృష్ణరాయల సేనానిగా కనుపడదు. అందు,

క. రాజమహేంద్రవరాధిపు
రీజైత్రవిచిత్రములఁ బరిభ్రాజితుఁ డై,
యాజిఘనుం డాయిమ్మమ
హీజానిప్రసిద్ధిఁగాంచెనెంతయుఁమహిమన్.

అనియున్నది. దీనింబట్టి యీ యిమ్మరాజు స్వయముగనే రాజమహేంద్రవరమును జయించినట్లు కాన్పించును. కృష్ణదేవరాయని వంటి రాజాధిరాజునకు సహాయులుగా నుండినయితరసామంత ప్రభువులను వర్ణించుచో నతని ప్రభుని పేరు వక్కాణింపకుండుట యుండదు. అది యెంతమాత్రము లేదు. కావున నీ గాథ విశ్వసనీయము కాదు. దీనింబట్టి సూరనకవి కాలనిర్ణయముఁ జేయ ననువుపడదు.

యిమ్మరాజుకాలమునం దాతనితో నుండియుండనోపు. దీనిం బట్టిచూచిన సూరనార్యునికాలము పైనిఁ జెప్పఁబడినదే యయి యుండును.

(౧౦) విజయనగరరాజ్యము చెడక ముందు అనఁగా ౧౫౬౪ - ౮౮ (శా. ౧౪౮౭) సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే రాఘవపాండవీయము రచియింపఁబడిన ట్లూహించుటకు "వడిగలతనాన" అను పద్యము చాలియుండును.

(౧౦) ఇందలి పద్యము విజయనగర రాజ్యము బాగున్నసమయమును గాని చెడిపోయిన సమయమును గాని సూచింపదు.

"క. వడి గలతనాన నీగిని
విడిముడి సత్ప్రాభవమున విజయనగరిలోఁ,
గడు సెన్ను నేర్వఁగలమే
నడకలపెదవేంకటాద్రి నడవడు లొప్పన్.

దీనిలో విజయనగరపట్టణములో పెదవేంకటాద్రి యెన్నఁ దగు మనుజుఁ డని యున్నది కాని విజయ నగరరాజ్యమునకు నది ముఖ్య పట్టణముగా నున్నప్పు డని లేదు. విజయనగరము చెడిపోయినను అగ్రామవాస్తవ్యులు మఱియొక్కచో నుండుసమయములో వారి గౌరవము చెప్పునప్పు డిట్లు చెప్పుట కేమియాక్షేపణ గలదు.

ఇది యాయూరిలోని గొప్ప గృహస్థులం జెప్పునపు డీతఁడు తగినవాఁడని చెప్పిన పద్యముగాని యంతకెక్కుడుగ దాని కర్థము కల్పింపఁగూడదు. దీనివలన సూర కవి కాలము తేలదు.

(౧౧) కృష్ణరాయని కాలములో నున్న ధూర్జటికవి మనుమఁ డగు

(౧౧) కృష్ణరాయని కాలములో ధూర్జటికవియున్నందులకు ధూర్జటి

కుమారధూర్జటి కృష్ణరాయవిజయ మును రచించి ఆకుపీటి చినవేంకట రాయనికిఁ గృతి యిచ్చెను. ఈచిన వేంకటరాయలు రాఘవపాండ వీయములో వర్ణించఁబడిన కృతిపతి తమ్ముఁ డైన చినవేంకటాద్రియే అయినపక్షమున నీపద్యము పై కాలమును స్థిరపఱుచుచున్నది.

(౧౨) గ్రంథస్థము లైన యీ నిద ర్శనములు కాక సూరకవి అల్లసాని పెద్దన్న మనుమరాలి భర్త యను కట్టుకథకూడ అతని కాలముపైఁ జెప్పునదే యని నిశ్చయము చేయుచున్నది. అల్లసాని పెద్దన కృష్ణదేవరాయని యనంతరమం దనఁగా ౧౫౩౦-౨౨. (శా. స. ౧౪౫౩) సంవత్సరమునకు తరు వాతఁ గూడ జీవించియున్నందున సూరన్న అల్లసాని పెద్దన్న మనుమ రాలి మగఁ డైనను కావచ్చును.

కృత మగుకాళహస్తి మాహాత్మ్య ములో నాధారములు లేవు. అతని మనుమఁ డని చెప్పఁబడు నీకుమార ధూర్జటివలనఁ గృతినందిన చిన వేంకటరాయలు రాఘవపాండవీయ ములో వర్ణింపఁబడిన కృతిపతికిఁ దమ్ముం డనియు నెందును గాన రాదు. ఈరెంటివలన సూరకవి కాలమును నిర్ణయింపరాదు.

(౧౨) కట్టుకథ యైన నిది సూర కవి కాలనిర్ణయమును జేయుటకుఁ జాలియున్నది. అల్లసాని పెద్దనకు మనుమరా లుండవచ్చును. ఆమె పౌత్రియో దౌహిత్రియో తెలి యదు. దౌహిత్రియే అయినచోఁ బెద్దనకవికంటె నలువది సంవత్సర ములు చిన్న యై యుండవచ్చును. ఆచిన్నదాని పెనిమిటి యామె కంటె పది యిరువది సంవత్సర ములు పెద్ద యై యుండ వచ్చును. అట్లైనచోఁ బెద్దనకవికంటె నతని మనుమరాలి పెనిమిటి యిరువది సంవత్సరములు చిన్న యై యుండ వచ్చును. తనబంధువుఁడు కవియై యున్నపుడు పెద్దన అతనిని కృష్ణ రాయలకడఁ బ్రవేశపెట్టక యుం డఁడు. కాఁబట్టి సూరనకవి కృష్ణ రాయల యాస్థానములోని వాఁడే

(౧౩) కళాపూర్ణోదయమును రచి
యింపక పూర్వము సూరకవి
యాకువీటిరాజులవద్ద మొదట
నుండి రాఘవపాండవీయముం జేసి
వారి కంకితము చేయుటచే రాఘవ
పాండవీయము ౧౫౫౦, ౭౭.(శా.
స. ౧౪౭౩) సంవత్సర ప్రాంతమందు
మంచి పడుచుఁదనములో రచి
యించి యుండును.

యనినిశ్చయింపఁజాలను. సూరనకవి
బాలుఁ డవుటంజేసి కృష్ణరాయ
లకుఁ గృతి నీయక పోవచ్చును.
కృష్ణరాయనియనంతరము తత్సం
స్థానకవు లితరసంస్థానములు చేరి
తమతమ వార్ధకదశలో వారి
పేరిటఁ గృతుల నిచ్చియుండ
వచ్చును. కావున నీకట్టుకథ సూర
కవి రాయలకాలీనుఁ డని చెప్పు
టకుఁజాలియుండదు.

(౧౩) సూరకవి యాకువీటిరాజుల
వద్ద మొదట కాఁపుర మున్నందు
లకుఁగాని, రాఘవపాండవీయము క్రీ.
శ.౧౫౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమందుఁ
జేసియున్నందులకుఁగాని అప్పటికి
సూరకవి మంచిపడుచుఁ దనములో
నున్నందులకుఁ గాని గ్రంథదృష్టాం
తములు లేవుగావున నిది సిద్ధాంత
మని నిశ్చయింప వీలుపడదు.

సూరకవి కాలనిర్ణయము

ఇంతవఱకును జెప్పఁబడిన పూర్వపక్షములఁబట్టి సూరనకాల మింకను స్థిరపడ లేదు. ఇఁక దానిని స్థిరపఱుచుటకు నొకటి రెండు గాథలు క్రొత్తవి వక్కాణించెదను. వానిని పై పూర్వపక్షములతోఁ గల్పి యోచించినయెడల సూరనకాలము యొక్క పరిజ్ఞానము కొంచెము కల్గును. అందు మొదటిది సూరనకృత మగు రాఘవపాండవీయము మొదటిదా? లేక వసుచరిత్ర కారుఁ డగు రామరాజభూషణకవికృత మగుహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము మొదటిదా? అను సంప్రశ్న మై యున్నది. రాఘవపాండవీయము కృతినందునపు డందలికృతిపతి సూర కవితో నీక్రింది వాక్యంబులు పల్కిన ట్లా గ్రంథములోఁ గాన్పించును.

"శా. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండున్ దద్గతిఁ గావ్యమెల్ల నగు నే నోహో యనన్ జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుఁగబ్బం బద్భుతం బద్రు ద
క్షుం డెవ్వాఁ డిల రామ భారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్."

"ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దలమాటయ కాని యందు నొం
డేమియు నేయెడ న్నిలుచు టెవ్వరుఁ గాన ర టుండనిమ్ము నా
నా మహిత ప్రబంధ రచనా ఘన విశ్రుతి నీకుఁ గల్గుటన్
నామదిఁ దద్ద్వ్యర్థకృతి నైపుణియుం గల దంచు నెంచెదన్."

ఈ రెండు పద్యములం బట్టి యాలోచింప నంతకును న్నాంధ్ర భాషయందు ద్వ్యర్థి కావ్యములు లే వనియును, భీమకవి అట్టికావ్యరచ నకై ప్రయత్నించి దానిని వదలివేసె ననియును, కావున ననన్యసాధ్య ముగా రామభారతకథలు జోడింపుమని చెప్పినట్లు నున్నది. దేశములోని వాడుకయు రాఘవపాండవీయమే మొదటిద్వ్యర్థి కావ్య మనియు హరి శ్చంద్రనలోపాఖ్యానము రెండవద్వ్యర్థి కావ్య మనియుఁ గలదు. కాఁబట్టి పైగ్రంథకర్త లగుసూరకవియు, రామభూషణకవియును నేకకాలీను లైనం గావలయును. లేనియెడల మొదటికవి రెండవకవికి ప్రాచీనుఁ డైనం గావలయును. ఈ రామభూషణకవి కృష్ణరాయని యల్లుం డగునళియ రామరాజుకడ నుండెడు పండితుఁడు. కావున రామరాజుకాలీనుఁ డై కృష్ణరాయలకాలీనుఁడుగూడ నైనాఁడు. సూరనకవి రామభూషణకవి కాలీనుఁ డైనఁ గృష్ణరాయనియల్లునికాలమువాఁ డగును అంతకుఁ బూర్వుఁడే యయినఁ గృష్ణరాయనికాలీనుఁడే యగును. కావున నీవిష యమున శంకించం బనియుండదు. ఇదివఱకే అల్లసానిపెద్దన దౌహి త్రికి పెనిమిటి సూరకవి యైన నైయుండవచ్చు నని చెప్పియుంటిమి. అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము రచియించునాఁటికి ముసలివాఁడై యున్న ట్లుగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అతనికడనే భట్టురామభూషణుఁడు బాలుఁడై యుండి కవిత్వమును నేర్చుకొనినట్లు చెప్పెడుకథ లున్నవి.

ఆయిర్వురలో సూరన పెద్దనకంటెఁ జిన్నయును రామభూషణునికంటెఁ బెద్దయు నై యుండుట సరిపడును.

ఈ సంవాదమునే మరియొక గ్రంథోదహారణముచేత బలపఱిచెదను:—

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానకవి యగు రామభూషణునిచారిత్రము గ్రంథపీఠికలో బ్ర. పూండ్ల. రామకృష్ణయ్య పంతులవలన కొంతకొంత వ్రాయఁబడినది. అం దా రామభూషణకవిరచిత మగుద్వ్యర్థికావ్యము ప్రథమమైనదా లేక పింగళిసూరనకృత ద్వ్యర్థికావ్య మగురాఘవ పాండవీయము ప్రథమ మైనదా యనుసంప్రశ్నమునకు సప్రమాణముఁగ నుత్తరమీయఁబడినది. కావున నే నిపు డాపంక్తులనే బొందుపఱిచి ప్రామాణిక పండితాభిప్రాయము సూరనకవిగ్రంథమే ప్రథమమైనదని గాని రామరాజకృతగ్రంథము ప్రథమ మైనది కా దనియు, రామరాజ భూషణునికంటె సూరనకవియే పూర్వుఁ డనియుం జెప్పెదను.

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానపీఠిక, పుటగ ౨లో ఈద్వ్యర్థికావ్యము లలోఁ బ్రథమకావ్యము పింగళిసూరకవికృత మగురాఘవపాండవీయ ముగ నున్నను వేములవాడ భీమకవి యంతకుముందే మఱియొక రాఘవపాండవీయమును రచియించినట్లు నందే వ్రాయంబడియున్నది. ఇఁక మన మెఱిఁగిన శ్లేషకావ్యములలోఁ బ్రథమకావ్యము పింగళిసూరన రాఘవపాండవీయము. అది వ్రాయఁబడినతరువాత నీహరిశ్చంద్రనలోపా ఖ్యానమును రామభూషణకవి రచియించెను. అట్లు కానిచో రాఘవ పాండవీయములో "భీమన తొల్లి చెప్పె నని" అనుపద్యము వ్రాయఁబడి యుండదు. గదా. పింగళిసూరనకవియును రామభూషణకవియు శ్రీకృష్ణ రామ సంస్థానకవు లని కొందఱుపండితులయభిప్రాయము గావున రామ భూషణకవి యీగ్రంథమును రచియించియున్న యెడల సూరన కది తెలియకపోవునా! తెలిసిన సూరనగ్రంథమునం దట్లు వ్రాయునా? అఖండశ్లేషకావ్యమును బ్రథమమున వ్రాసినవాఁడు పింగళిసూరన

యనియే మొట్టమొదటినుండియు కవులయభిప్రాయము. అట్లు కాని నాఁడు రామకృష్ణోపాఖ్యాన మనుద్వ్యర్థికావ్యమునందు శ్రీపాద వేంకటాచలకవి,

"ఉ. సూరకవీంద్రుఁ డేర్పఱచుచో ప్రాకయించుక గాంచి యిమ్మహిన్
గూరిమి రామకృష్ణుల గనుంగొనఁగోరి తదీయసత్కథా
సారము జోడు చేసి యొకసత్కృతిఁ గూర్పగ సాహసించితిన్
ధీరవరేణ్యులార యిది తెల్లముగా దయ నాదరింపుఁడీ.

"ఉ. వెంగలు లెందఱో కడు వివేకము లేకను దామె యర్థపుం
భంగులు రెండుమూఁడు గలభవ్యకవిత్వముచేఁ బ్రబంధముల్
రంగుగఁ గూర్చినా మనుచు రాజస మొప్పఁగ నుందు రందుకై
పింగళిసూరనాహ్వయుఁడు పెట్టినమార్గముగాక కల్గునే."

అని యివ్విధముగ నేల యుదాహరించి యుండును? మఱియు గణపవరపు వేంకటకవి ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిలాసమునందు.

"సీ. అల విన్నకోట పెద్దన లక్షణజ్ఞత శబ్దశాసనకవి శబ్దశుద్ధి
ప్రాబంధికపరమేశ్వరు నర్థమహిమం బుభయకవిమిత్త్రుని పదలలితము
శ్రీనాథు వార్తాప్రసిద్ధి నాచనసోము భూరికాఠిన్యంబు పోతరాజు
యమకవిధము మల్లయమనీషి చిత్రంబు పింగళిసూరకవివరు శ్లేష"

అనియును వ్రాసియుండెఁ గాన రాఘవపాండవీయమును వ్రాసిన తరువాత రామరాజభూషణకవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము వ్రాసియే యుండును. పైపీఠికలోపలనే శ్లేషకవుల సూరకవి మొదటను రామ రాజభూషణకవి యనంతరమందు నుదాహరించఁబడిన (నైషధ పారి జాతీయము) అనుకృష్ణాధ్వరికృత ద్వ్యర్థికావ్యములోని యొకపద్య ముదాహరింపఁబడినది.

"ఉ. ప్రేమము లేమియుం గనమిఁ బింగళిసూరప రామరాజభ
ద్భూషణభాషితంబు లగుపుణ్యకథాద్వయసంగ్రహాద్భుత
శ్లేష కృతు ల్ప్రసిద్ధిఁగని శ్రీరఘునాథనృపాలమౌళి నా
నైషధపారిజాతకృతినాయకరత్నముఁ జెంది హెచ్చఁగన్."

కృష్ణరాయలయల్లుం డగునళియరామరాజు కాలీనుఁడై అత నిపై ననేకగ్రంథములు రచియించిన రామరాజభూషణకవి రచిత మగు

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకు ముందుగ పింగళిసూరనకృత రాఘవ పాండవీయము రచియింపఁబడిన మాత్రముననే రామభూషణ కవి కంటె సూరకవి ప్రాచీనుఁ డని చెప్పవచ్చునా యని శంక జనింపఁ గలదు. అట్లని మాయభిప్రాయము కా దనియు, నేయిర్వురును సమ కాలీను లనిచెప్పుటకు పైయుక్తులే చాలు ననియు, ప్రథమగ్రంథము రచియించినవాఁడే పూర్వుఁడు కావలయు నని చెప్పెడువారిమతముం బట్టి చూడ సూరనకవియే రామభూషణునకుఁ బ్రాచీనుఁడు కావలయు ననియు నట్లైన రామభూషణునికాలీనుఁ డగు నళియ రామరాజు కంటెంగూడ సూరన ప్రాచీనుఁడు కావలసి వచ్చుననియును అనఁగా నళియ రామరాజునకుఁ బ్రాచీనుఁ డగునతనిమామ యగుకృష్ణదేవ రాయలును నళియ రామరాజు సంస్థానకవి యగురామభూషణునికంటెఁ బ్రాచీనుఁడగు పింగళిసూరకవియును సమకాలీను లని సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది.

గ్రంథాంతరముం బట్టి నిర్ణయింపఁబడిన పింగళిసూరకవి కాలము

ఇతని కాలనిర్ణయమున కింకొకమార్గము కలదు. అది మిక్కిలి చిక్కైనమార్గమును, చాలశ్రమ పెట్టునదియు నై యున్నది. అయిన నది సూరనకవివలననే చెప్పఁబడియున్నది కావున దాని నిచ్చో మనము వివరింపక తప్పదు.

కళాపూర్ణోదయకృతిపతి యగుకృష్ణమరాజుయొక్క వర్ణనముం జేయుచుఁ జెప్పంబడిన షష్ఠ్యంతపద్యములలో,

"క. విశ్రుత తిరుమల తాతా, ర్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శనాచార్య తనూ
జ శ్రీనివాస గురుచర, ణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుదయునకున్."

అని యి ట్లొకపద్యము వ్రాయఁబడినది. కాని యింతమాత్రము చేత మనకు కృష్ణమరాజుకాలముగాని అతనికాలీనుఁ డగు పింగళి సూర కవికాలముగాని నిర్ణయింపఁబడ లేదు. అట్టికాలనిర్ణయముఁ జేయుటకుఁ

బూర్వము ద్రావిడప్రాణాయామముగాఁ దిరుమల తాతాచార్యులవంశ చారిత్రమును తత్తత్కాలీను లగు రాయలకాలమును వివరింపఁబడవల యును. గ్రంథవిస్తరభయ మున్నను దేశచారిత్రము గావున మఱి యొకచోఁ వ్రాయవలసినగాథ లిచ్చోటనే వ్రాయ గమకించినాఁడను.

తిరుమల తాతాచార్యుల వంశగాథ

నృసింహాచార్యులు (ఏటూరినగరనివాసి. ఇతఁడు విజయనగరప్రభు వగు విరూపాక్షరాజునకు గురువు.)
|
తాతాచార్యులు
|
శ్రీశైలపూర్ణులు
|
శ్రీనివాసాచార్యులు
|
తాతాచార్యులు
|
వేంకటాచార్యులు.
|
సుదర్శనా (సుందరా) చార్యులు
|
శ్రీనివాసాచార్యులు (నంద్యాల కృష్ణమరాజుగురువు.)
|
తాతాచార్యులు. బహుప్రసిద్ధుఁడు కృష్ణదేవరాయ రామదేవరాయల గురువు.
|
లక్ష్మీకుమారతాతాచార్యులు. అప్పయదీక్షితకాలీనుఁడు.
|
వేంకటాచార్యులు.

పై వంశవృక్షము ప్రపన్నామృతమను నొకప్రసిద్ధ రామానుజ చారిత్రగ్రంథమునుండి యెత్తి వ్రాయఁబడినది. తద్గ్రంథకర్త యగు ననంతాచార్యులు వేంకటవరదాచార్యుల శిష్యుఁ డగుటంజేసి అతఁడు వ్రాయుచున్న స్వగురువంశావళి యైన లేస్సగాఁ బరిశోధించక యుండఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

పైవంశావళిలోఁ బ్రసిద్ధులం గూర్చినకొన్ని శ్లోకములు వివరించెదను. అవి చూచినతోడనే వారివారి కాలనిర్ణయములు తెలిసిపోవును.

పైఁజెప్పినవిరూపాక్షరాజు శైవమతమును వదలి వైష్ణవమతము నందియుండుటకుఁ గొన్ని కారణమును చెప్పఁబడినవి.

ఈ కథాసందర్భములలో నున్నశ్లోకములు

"విరూపాక్ష స్తతో ధీమా న్వీరశైవమతో౽పి సః,
శ్రీశైలవంశసంభూతౌ జ్ఞాత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ.
పుత్త్రమిత్త్రకళత్త్రాదిసహిత శ్చ సనాగరః,
శ్రీశైలవంశతిలకా న్నృసింహార్యా జ్జగద్గురోః.
పంచసంస్కారసంపన్నో బభూవ సుమహాయశాః. (పుట ౪౨౮.)

అని యున్నది. పై విరూపాక్షరాజు కాలము నీవఱకే శాసనాదిక సహాయమున (Mr. R. Sewell) దొరవలన నిర్ణయించఁబడియున్నది. (Vide Vol. II of his Lists of Antiquities.) అందు విరూపాక్ష శాసనములు క్రీ. శ. 1470-77=1396 శా. స. లో నొకటియును, క్రీ. శ. 1473-77=1396 శా. స. లో నొకటియుం గాన్పించును. మనకు సరియైనకాలనిర్ణయము దొరకనిచో నీకాలమునుండి లెక్కచూచుకొనుటకుగా దీనినుంచికొందము.

పై నృసింహాచార్య వంశావళిలో నీక్రిందివిధముగా నున్నది. పుట. ౪౨౯.

"నృసింహార్యస్య పుత్త్రో౽భూత్తాతార్య ఇతి విశ్రుతః,
శ్రీశైలపూర్ణనా మాభూత్తాతార్య స్యాత్మజో మహాన్.
త స్యాభూ చ్ఛ్రీనివాసార్యః తస్య శ్రీతారదేశికః,
త స్యాభవ ద్వేంకటార్యః తస్య సున్దరదేశికః.
పుత్త్ర శ్శ్రీ సున్దరార్యస్య శ్రీనివాసాభిధో గురుః,
శ్రీనివాసగురోః పుత్త్ర స్తాతార్యో లోకవిశ్రుతః.
స తాతదేశిక శ్శ్రీమా న్మహాత్మా శాస్త్రవిత్తమః,
గ్రన్థం విధాయ విఖ్యాతం యః పఞ్చమతభఞ్జనమ్.
విఖ్యాత స్సర్వలోకేషు మహాత్మా విబుధాగ్రణీః,
... ...
శ్రీరామదేవరాయాఖ్యః కృష్ణరాయాదనంతరమ్,
శశాస రాజ్యం ధర్మేణ గురు భక్తిపరాయణః.

స భూపతి ర్మహాతేజా యయౌ చన్ద్రగిరిం ప్రతి,
గురుం తాతార్య మాదాయ రామరాయాభిధ స్తదా.
... ...
రామరాయసహాయేన మహాచార్యో మహాయశాః,
దుర్జయా నపి నిర్జిత్య శైవాన్ శాస్త్రవిదు త్తమః.
... ...
శైవశాస్త్ర విదాం శ్రేష్ఠో ధీమా నప్పయదీక్షితః,
చిత్రకూటే జితారాతి రశోభత మహాయశాః.
అద్వైతదీపికాభిఖ్యం గ్రన్థ మప్పయదీక్షితః,
చకార భగవద్ద్వేషీ శైవధర్మరత స్సదా.
మహాచార్య స్స తాం శ్రుత్వా తస్య ప్రతిభటం తదా,
చండమారుతనామానం విదధే గ్రంథ ముత్తమమ్."

అని యున్నది.

దీనింబట్టి కూడ నృసింహాచార్యులకు నప్పయ్యదీక్షిత కాలీనుఁడును చండమారుతగ్రంథకర్తయు నగుతాతాచార్యులకు నడుమ 2 (ఏడ్గురు)పురుషు లున్నారు. అందు తాతాచార్యనాములు మఱియిర్వురు కానుపించుచున్నారు. శ్రీనివాసాచార్యనాము లిర్వు రున్నారు. అందు నంద్యాల కృష్ణమరాజుకాలీనుఁడు పై పద్యానుసారముగఁ గృష్ణదేవరాయానంతరము వచ్చిన రామరాజునకు గురు వని చెప్పఁబడిన తాతాచార్యులతండ్రి యగుశ్రీనివాసాచార్యులై యున్నాఁడు. అందు విశ్రుతుఁడగుతాతాచార్య లని యుండుటచేతను అతనియన్వయమందుఁ బుట్టిన సుదర్శనాచార్యులని యుండుటచేతను ఆతాతాచార్యులు నృసింహాచార్యులకుమారుఁ డగుతాతాచార్యులు కావచ్చు నని తోఁచుచున్నది. అట్లు కానిచో నతని మనుమఁ డగుతాతాచార్యు లైనను కావచ్చును. ఎట్లైనను తాతాచార్యవంశస్థుఁడు సుదర్శనాచార్యులు గావచ్చును. అతనికుమారుఁ డగుశ్రీనివాసాచార్యులు నంద్యాల కృష్ణమరాజు సమకాలీను లగుటకు సందియము లేదు. పింగళిసూరన కృష్ణమరాజు కాలీనుఁడు గనుక పై శ్రీనివాసాచార్యుల కాలీనుఁ డగుటకు సంశయ ముండఁగూడదు. ఒకవేళ శ్రీనివాసాచార్యులు విశేష

షముగా ముసలివాఁడైనతఁడె కృష్ణమరాజతనికడ నుపదేశ మంది శిష్యుఁడై యుండి తనముసలికాలములో బాల్యవయస్సున నుండు పింగళిసూరకవి శ్రీనివాసాచారి కాలీనుఁడు కాకున్న నేకశతాబ్దము లోనివాఁడు మాత్రము కాక తప్పదు. కృష్ణరాయల గురు వని ప్రసిద్ధిం జెందినట్టియుఁ గృష్ణరాయానంతరము రాజ్యమునకు వచ్చిన రామ రాయనికాలములో దేవస్థానప్రతిష్ఠాదిక మొనరించినట్టి తాతాచార్యుని కాలము. క్రీ. శ. ౧౪౯౮-౭౭—౧౮౩౭. శా. స. మొదలు అనఁగాఁ గృష్ణరాయ రాజ్యారంభకాలములో మొదలయి యుండును. కాఁబట్టి తాతాచారితండ్రి యగుశ్రీనివాసాచారియును, అతనిశిష్యుఁ డగు నంద్యాల కృష్ణమరాజును, ఆతనిపైని కృతి రచియించిన పింగళిసూరన యును సమకాలీను లనిగాని లేక యొకశతాబ్దములోనివారే యని గాని నిశ్చయించిన సూరకవి తాతాచార్యకాలీనుఁడై తద్ద్వారముగఁ గృష్ణదేవ రాయల కాలీనుఁడై రామరాయలపై గృతి నిచ్చిన హరిశ్చంద్రనలోపా ఖ్యానగ్రంథకర్త యగు రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వుఁడై యుండుట కెంతమాత్రము సందేహింపఁ బడనివాఁడై యుండునుగదా. కృష్ణమరాజుపైఁ గృతి యీఁబడినకళాపూర్ణోదయ గ్రంథముకంటెఁ బూర్వము రచియింపఁబడిన రాఘవ పాండవీయ ద్వ్యర్థికావ్యము హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకంటెఁ బ్రాచీన మైనది యగుటయు నిస్సం శయాంశమే కదా. కాఁబట్టి పైసుహృదద్వితయమును బరిశీలించిన వారు పింగళిసూరనకవి పదియాఱవశతాబ్దములోనివాఁడని నిర్ణయింపక అతఁడు కృష్ణదేవరాయనివలె పదునేనవశతాబ్దములోనివాఁడని సిద్ధాం తీకరించుటయే కాక అతఁడు కృష్ణరాయనిసంస్థానాష్టదిగ్గజములోని వాఁడు కావచ్చు నని నిశ్చయించి చెప్పుట దోషయుక్త మేమో శ్రద్ధతో నాలోచించి తీర్మానించుటకుఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నారు.

పింగళి సూరకవి రచియించినగ్రంథ ప్రశంస

ఇంతవఱకును మనము సూరకవియొక్క కాలనిర్ణయము చేయు టలోఁ గాలక్షేపము చేసి తత్కవికృతము లగు గ్రంథవిశేషముల వివ

రింపఁ బ్రాలుమాలినారము. ఇపుడు మన మట్టికొఱంత నివారించుకొని యెదముగాక.

ఈ సూరనకృతగ్రంథములపేరు లీవఱకు చెప్పియున్నారము. ఇపు డాగ్రంథరచనావిషయము తత్కృతిపతు లతనివిషయ మై చేసిన మర్యాదలును వివరించ వలసియున్నది గనుక మఱియొక పరి వాని నీ క్రింద వివరించెదను.

అందు,

౧. గారుడపురాణము (సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగున భాషాంతరీకరణము)

౨. రాఘవపాండవీయము (ద్వ్యర్థి కావ్యము)

౩. కళాపూర్ణోదయము (అభూతకల్పనాకథా ప్రబంధము)

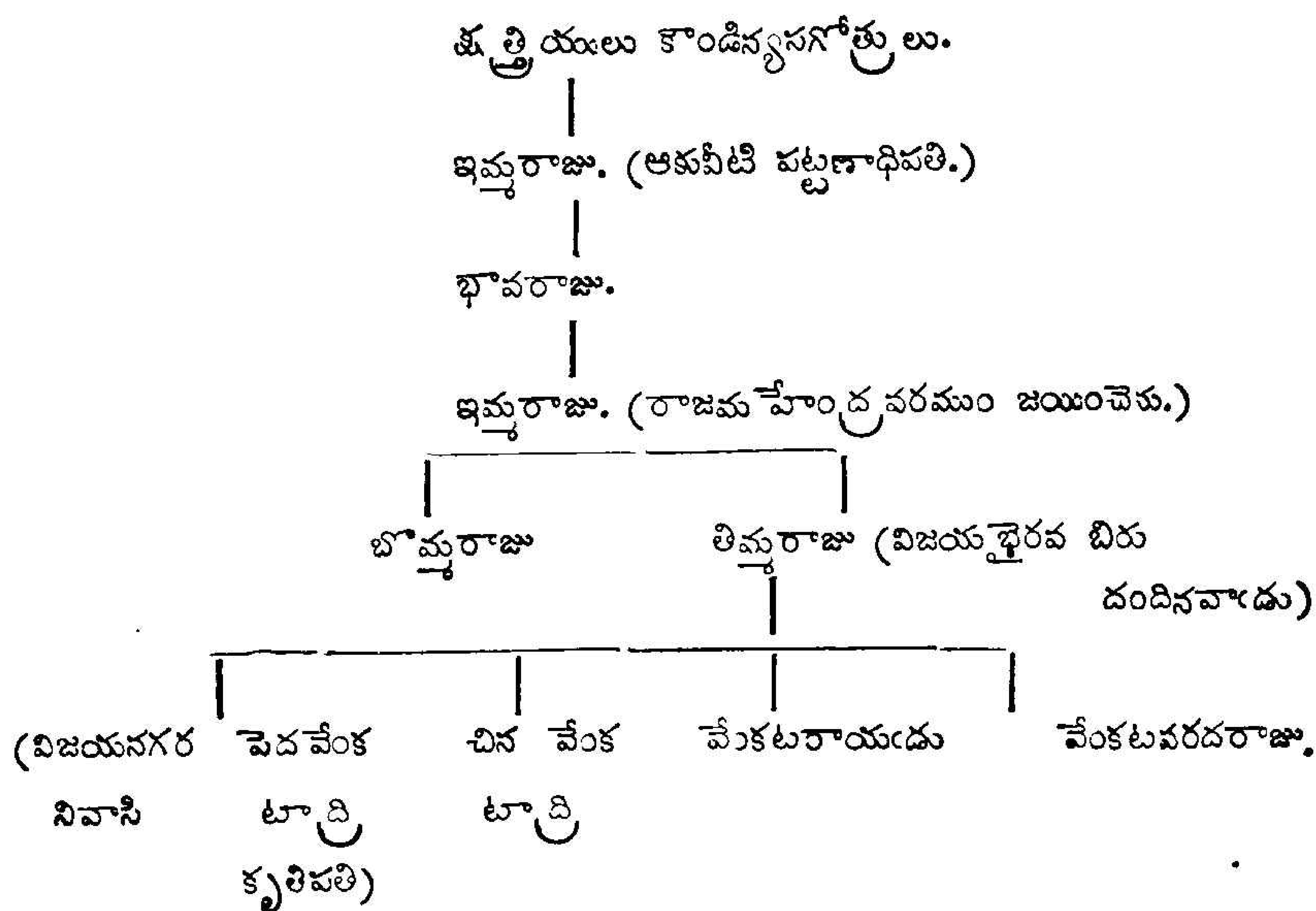
౪. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము(స్వవంశావళియుక్తప్రబంధము)

ఈ గ్రంథములలో గారుడపురాణము తప్ప తక్కిన గ్రంథములు మూఁడును ముద్రితములై ప్రకటింపఁబడి యున్నవి. మొదటి గ్రంథ మగు గారుడపురాణము, గొప్పగ్రంథ మై యుండుటచేత బహుప్రతి ముఖంబున సర్వదేశంబులలోను వ్యాపింపక పోవచ్చును. ఆకారణమున ప్రస్తుతకాలములో నది యచ్చొత్తువారికిని లభ్యముకాక యుండ వచ్చును. మూఁడుసంవత్సరముల క్రితమువఱకుఁ గళాపూర్ణోదయమును సంవత్సరము క్రిందటిదాఁక ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమును అచ్చుపడియుండక పోవుటచేత దుర్లభములుగా నుండినవి. ఇట్టిస్థితిలో వందలకొలఁది పుటలుగలపురాణములకు ప్రత్యంతరములు దొరకునా? నేఁటివఱకును చిరకాలము క్రిందటనాంధ్రీకృతములైనపురాణము లనేకము లముద్రిత ములుగా నేయున్నవి. వీనిలో సూరనకృతం బగుప్రథమపురాణగ్రంథ మును జేరియుండును. ఇట్లూహించుట న్యాయము గాని ఆంధ్రకవి చరిత్రములోవలె సూరకవియొక్క బాల్యకవిత్వమవుటచే నాగ్రంథము నశియించిపోయి యుండెనేమో అని యూహించుట న్యాయము కాదు. ప్రాచీనుల కవిత్వములు ప్రథమములోనే విశేషప్రౌఢముగా నుండు నాచా

రము గలదు. దానికి దృష్టాంతము తిక్కనసోమయాజికృతనిర్వచనోత్తరరామాయణమును, శ్రీనాథకృతనైషధము నై యున్నది. గరుడపురాణముంగూర్చి యింతకంటె విశేషించి వ్రాయంజాలము. నాల్గవగ్రంథమగు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నముంగూర్చి మొగటనే వ్రాసియున్నాఁడను. ఇఁక రాఘవపాండవీయముంగూర్చి యిపుడు వ్రాసెదను.

రాఘవపాండవీయము

దీనియుత్పత్తిం గూర్చి యిదివఱకే కొంతకొంత వ్రాసియున్నాము. ఇపు డిందలి కృతిపతి వంశవృక్షమును కవికవిత్వవిశేషములు నుడువుటయు మాత్రము చెప్పవలసినదిగా నున్నది. కృతిపతి యగు ఆకువీటి పెదవేంకటాద్రిరాజుయొక్క వంశావళి యీక్రింది విధముగా నున్నది.

గ్రంథరచనాకారణము

ఈపైకృతిపతి యగు పెద్దవేంకటాద్రిరాజొకనాఁడు సంగీతసాహిత్యాది వివిధవిద్యాప్రసంగంబులఁ బ్రవర్తిల్లుచు సూరనకవిం బిలిపించి సముచితసత్కారంబుల గౌరవించి రెండర్థములపద్యము చెప్పుటయే

కష్టమైయుండఁగా నట్టియర్థద్వయముతో నొప్పుకావ్యము చేయుట యెంతయుఁ గష్టమైయుండును. అట్టికావ్యము నీయట్టిపండితుఁడే రచియింపవలెను గాని అది యన్యులకు సాధ్యము కా దనుచు నీక్రిందిపద్యములం జెప్పిన ట్లున్నది.

ఉ. భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దలమాటయ కాని యందు నొం
డేమియుఁ జేరుచేయి న్నిలుచు టెవ్వరు గాన రటుండనిమ్ము నా
నామహితప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి నీకుఁ గల్గుటన్
నామదిఁ దద్ద్వయార్థకృతినైపుణియుం గల దంచు నెంచెదన్.

క. చాటుప్రబంధరచనా, పాటవకలితుఁడవు శబ్దపరిచితియందున్
మేటివి దీనిం దెనుఁగున, బాటించి రచింప నీవ ప్రౌఢుఁడ వరయన్.

ఉ. దక్షత యింత కల్మి విశదంబుగఁ గాంచియు నీమది న్సులా
పేక్ష ఘనంబు గామి నిది యిట్టనఁ గొంకెద నీకు నోలలా
టేక్షణభక్తిశీల రచియించుట యిష్టముగాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కంకితంబుగ శుభార్థము రాఘవపాండవీయమున్.

ఇట్లు పెదవేంకటాద్రివలననే సూరన కవిత్వవిశేషములు కొన్ని వక్కాణింపఁబడినవి. అట్టి శ్లాఘాపూర్వకము లగు ప్రభుని యుత్సాహవాక్యములు కలరి, తాఁ జేయందొరకొనిన రాఘవపాండవీయములోఁ దాను చూపింపవలసినశయ్యావిశేషముల నీక్రిందివిధంబున వివరించెను.

సీ. ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశేష యొక్కొకచోట నొక్కొక్కచోట
నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కొక్కచోట నర్థశ్లేష యొక్కొక్కతఱిని ముఖ్య
గౌణవృత్తిశ్లేషసుటన యొక్కొకతఱి నర్థాన్వయము వేఱె యగుచు నునికి
శబ్దాన్వయవిభేదసంగతి యొక్కొకతఱి నవి యొక్కొక్కతఱిని రెండు

తే. మూఁడు కూడుట యన సముజ్జ్వలముగాఁగ
నాకుఁ దోఁచినగతిఁ బెక్కుపోక లమర
రామభారతకథలు పర్యాయదృష్టిఁ
జూచుసుమతుల కేర్పడ నాచరింతు.

పైపద్యములోని విశేషములు స్పష్టపఱుచుచో గ్రంథబాహుళ్య మగు నని యెంచియు నవి యలంకారగ్రంథములలోఁ దెలియందగిన

యంశము లవుటంబట్టియు వాని నిట వివరించుట మాని సూరకవి పద శయ్యాదులలో నెఱ్ఱాప్రగ్గడం బోలినవాఁడనియును, అతనివలె నీసూర కవియును, దీర్ఘసమాసములను, సంస్కృతములోఁ గూడ నసాధారణము లుగాఁ బ్రయోగింపఁబడు వైయాకరణుల ప్రయోగము లీయాంధ్ర ములోఁ బ్రయోగించునిష్టము కలవాఁ డనియుం జెప్పఁదగియున్నది. శ్లేష లేక యున్న పద్యములలో నిట్టి చమత్కృతులు విశేషించి కానుపించును. శ్లేషలోఁగూడ ప్రౌఢప్రయోగములఁ జేయును. దీనిం జూపుటకుఁ గొన్నిపద్యముల నీక్రింద వివరించెదను.

శా. శ్రీచన్గొండలు రెండు నండగొని వాసిం బేర్చుచు న్భక్తిసా
మీచీన్యామల పెద్దవేంకటన్పపోస్మీ లన్మనశ్చాతక
వ్యాచిక్రింసకుఁ గైవసం బయి సదోదంచత్కృపాదృష్టి స
ధ్రీచీనం బగుకృష్ణమేఘము జగత్ప్రీతిం గడుం జేయునన్.

శా. లోకత్రాణరతిం దదాదిమమహీలోకప్రబంధోత్కథా
పాక్షప్తప్రథమ ద్వితీయ పదగుంజన్మంజుమంజీరగ
ర్జాకల్పామలరామభారత కథాసర్గంబుల న్మించువా
ల్మీకివ్యాసుల గొల్చెదన్ దదుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్.

ఉ. అంత వసంత మొప్పెఁ జరమాగ్రిమభాగచరాఖిలర్తుసా
మంత మనంతజాలకసమంజసరంజితకుంజకుంజరో
ద్వాంతనితాంతసాంద్రమధుదానవిజృంభితబంభరస్వనా
త్యంతనిరంతరీకృతదిగంత మతాంతలతాంతకుంత మై.

మిశ్రకవిత్వమున కుదాహరణము

సీ. అచ్చంపులేఁజిగురాకుజొంపము కెంపు మేలిచెందిరపుఁ గెంధూళి గాఁగ
గ్రుచ్చినట్టుగ జాదుగొన్న మొగ్గలగుంపు ప్రకటపాటలబిందుపాళి గాఁగ
విచ్చినపరువంపువిరులతండము పెంపు శోభితభూతిరింఛోళి గాఁగ
నిచ్చలం బైన తేనియవానజడి సొంపు లాలితదానధారాళి గాఁగ

తే. సుమపరాగము కేళిపాంసువులు గాఁగ, భ్రమరపంక్తులు పైసరపణులు గాఁగ
బుడమి నెల్లను వాహ్యాళి వెడలుమదను, మదపుటేనుఁగు బోలె నామని దనర్చె.

శ్లేషోదాహరణము:—

సీ. క్రీడానరుం డైనశ్రీవరుం డిట్లు క్షాత్త్రప్రక్రియను విజయప్రసక్తి
నిర్వహించుచు శత్రునిర్మూలనము సల్పి సొంపుమైఁ దనకును శుభసదనిక
లంకాధిరాజ్యవిలాసపట్టాభిషేకము స్వపురస్ఫూర్జితముగ నడప
వసుధ నప్పుడు దానవప్రభుత్వవిశేష పృథుతరదీప్తివిభీషణుండు
ఆ. తేజరిల్లె ధర్మరాజితరక్షమా, పాలదుర్లభతరభాగ్యలక్ష్మి
నేడుగా ఫలించె నెఱయ నస్మత్పూర్వ, సుకృత మద్భుత మని సుజను లలర.

(ఆశ్వా. ౪. ప. ౨౦౮.)

రాఘవపాండవీయకృతివిషయము

ఈగ్రంథమును సూరనకవి తనయితరగ్రంథములవలెఁ గాని లేక యితరకవుల గ్రంథములవలెఁగాని చెప్పక గ్రంథమున కిర్వురుకృతిపతులఁ జేసె. అందు పెదవేంకటాద్రి యొకకృతిపతిగాను, విరూపాక్షక్షేత్రాధిపతి యగువిరూపాక్షేశ్వరుఁ డనుశివుఁ డొకకృతిపతిగా నున్నట్లు కానుపించును. దానికిఁ గారణము తానావఱకే గ్రంథ మారంభించి విరూపాక్షస్వామికిఁ గృతి నీయవలయు ననుకోర్కె కలవాఁడై యుండి అనంతరము రాజసన్మానార్థమై తన తొల్లింటియభిప్రాయము మానియుఁ గేవల మట్లు మానుటవలన స్వప్రతిజ్ఞాభంగ మగు నని యూహించి, తదర్థమై రెండు పేరులును గల్పించుకొండు నని తోఁచుచున్నది. లేదా మఱియొకకారణ మేదియైన నుండవచ్చును. దీనింగూర్చి రాఘవపాండవీయములో నీక్రిందివిధంబుగ వ్రాయఁబడినది. అది చూచినవారల కది నిశ్చయమే అని తోఁచక పోవునేమో యని యూహించి పైకారణ మూహించుట యయినది. ఆవచన మెట్లన్నను:—

"వ. అని యిట్లు కృతోత్సాహుండ నగుచు నేతత్ప్రబంధనిబంధ నారంభంబునకుఁ బ్రేరకుం డైనసకలాంతర్యామి హేమకూటాధ్యక్షుండు శ్రీవిరూపాక్షుండు నిర్విఘ్నపరిసమాప్తి ప్రచయగమనంబులకుం దాన కలండు. అతనిసంకల్పానుసారంబున నెట్లు కావలయు న ట్లగుంగాక నాకు భారం బేమి యనుతలంపున నిశ్చితుండనై కడంగి దీనికిఁ బ్రత్యక్షనియామకుం డైన పెదవేంకటాద్రిమహీవల్లభువంశక్రమంబభివర్ణించెద.

ఆశ్వా ౧-ప ౨౦.

షష్ఠ్యంతములలోఁ గూడ విరూపాక్షేశ్వరునిపేరే యున్నది. అటుపిమ్మట విరూపాక్షేశ్వరునకు సభక్తికసమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన రాఘవపాండవీయమునకుఁ గథాక్రమం బెట్లనిన యనియున్నది. ప్రతియాశ్వాసాద్యంతములయందును విరూపాక్షదేవుని పేరే యున్నది. గ్రంథసమాప్తినిఁగూడ నీక్రిందివిధంబున విరూపాక్షదేవునిపేరే చేర్పఁబడియున్నది.

శా. దేవా దేవరప్రేరణంబునన యుద్దీపించువాగ్వైభవ
శ్రీవిస్ఫూర్తిని రామభారత కథాశేషప్రబంధోత్తము
వ్యావిర్భావము నిట్లు సెంద నిది భవ్యాభవ్యత ల్చూడ కిం
పై వర్తిల్లఁ బరిగ్రహింపుము విరూపాక్షా జగద్రక్షకా.

శా. క్రీడామాత్రకృతత్రిమూర్తిభరణాంగీకారచూడాపరి
భ్రాడాదిత్యధునీపృషత్ప్రుషితపంపాశైత్యవేధోమరు
ద్రాడారాధితపాద యంఘ్రినఖచంద్రద్యోత సిద్ధ్యత్పరి
వ్రాడాఖండలమండలీహృదయజీవంజీవసంజీవనా.

వ్యాఖ్యాతం గూర్చి

ఈ రాఘవపాండవీయమునకు ముద్దరాజు పెదరామమంత్రి వ్యాఖ్యానముం జేసెను. ఇతనికాలముగాని యునికిపట్టుగాని తెలియుట కాగ్రంథములో నేమియును వ్రాయంబడలేదు. వ్రాతప్రతులలోఁ గొంత యున్నట్లుగాఁ దెలియవచ్చినది. అవి ప్రస్తుతము దొరకుట యరుదుగా నున్నది. అతఁడు ఆశ్వాసాంతములయందు వ్రాసియుండు గద్యలం బట్టి ముద్దరాజు గణపమంత్రికి కుమారుఁ డని మాత్రము తెలుచున్నది. ఇదియునుగాక నందవరీకశాఖానియోగులనియును స్పష్ట మగు.

ఆగద్య మెట్లన్నను:—

“ఇది శ్రీమదనగోపాల కృపాకటాక్షసంప్రాప్త సారసారస్వత సంపదానంద నందవరకుల క్షీరపారావార రాకాసుధాధామ ముద్దరాజు గణపయామాత్య పెద్దరామ ధీమణి ప్రదర్శితం బైనరాఘవపాండవీయాదర్శంబు”

అని యున్నది. కాలము లోనగునవి యచ్చొత్తువారికిని లభ్యములు కాకయుండవచ్చును. ఇఁక రాఘవపాండవీయశయ్యాదికముం గూర్చి యిప్పుడు వ్రాసెదను:—

రాఘవపాండవీయశయ్యాదికము

దీనియుత్పత్తింగూర్చి యిదివఱకే కొంత కొంత వ్రాసి యున్నాము. ఇపు డిందలి కవి కవిత్వవిశేషములు నుదాహృతట మాత్రము కావలసినదిగా నున్నది.

రాఘవపాండవీయములోని పదప్రయోగాది విషయము

దీనివిషయమై దక్షిణామూర్తి పండితునివలన వ్రాయంబడినది మిక్కిలి పరిశీలనము చేయంబడిన యభిప్రాయము కాదు. అట్టి పరిశీలన మంతయు సరియైనట్టుగా నే నొప్పుకొనఁజాలను. శ్లేష కావ్య మాటం జేసి యీ గ్రంథములో సూరకవి చేయవలసి చేసినకొన్ని ప్రయోగములు లాక్షణికులందఱికి సమ్మతములు కావయ్యెను. వైయాకరణులలోఁగూడ నహోబలపతి మొదలగువారలు కొన్ని యాక్షేపణలు చెప్పిరి. ద్వివిధ రేఫలవిషయమై పెనఁగులాడువారు గూడ నీసూరకవి చేయుఱకార ప్రయోగములలోఁ గొన్నిటికి సమ్మతింపరైరి. వాని నన్నిటినిట వివరించుట మిక్కిలి కష్టసాధ్యమును స్వల్పలాభయుతము నై యుండుంగావున ఆపని మాని వానింగూర్చి అప్పకవీయములో నహోబలపండితీయములోఁ జూడం దగు నని వక్కాణించెదను. శ్లేషకావ్యములలో నర్ధానుస్వారములును, శకటరేఫములును, అఖండయతులును ప్రబంధములలోవలె కల్గుట తటస్థించదు. సంస్కృతశబ్దములు తెలుఁగులో శ్లేషించి విడఁదీయునపు డిట్టినియామకములు కొన్ని పొసఁగియుండవు. అట్టిచిక్కులు సూరనకే కాక యితరకవుల కెంతవారికినైన మూర్చి చెప్పుట దుష్కరము కావున పై దోషము లున్నంతమాత్రమున శ్లేష కావ్యమున కొకలోప మాపాదింపఁగూడదు. ఎట్లైనను సూరనప్రయోగములు

విజాతీయములైనవి. అనంతరకాలములో శ్లేషకావ్యములం జెప్పినకవు లందఱును సూరనకవిమార్గమునే యవలంబించి నడిచిరి. గావున సూరన మార్గమే శ్లేషకవనమునకు నిబంధనగ్రంథ మైనది. కావున నావిషయమై విశేషించి వ్రాయ గమకింపను.

శయ్యాదులవిషయము

సూరన శయ్యాదులంగూర్చి దక్షిణామూర్తిపండితులు వ్రాసిన విశేషములో నేవి యంగీకరింపఁదగినవియో ఏవి పరిహరింపఁదగినవో వానినిమాత్రము వివరించెదను. అట్లు వివరింపకున్న నందలి గుణాగుణ ములు పాఠకులకు బోధపడకపోవును.

Critical Essays on Pingali Surana.

PAGE 6.

ఉపన్యాసకాభిప్రాయము

"సూరనార్యకవియుఁ గడుబాల్యముననందే కవితాకౌశలమును సంపాదించిన ట్లూహింపఁదగియున్నది."

చారిత్రకాభిప్రాయము.

లోకములోని కట్టుకథయే నిజ మగునేని సూరన బాల్యకాల ములో విద్యాభ్యాసము లేక మూఢుఁడై తిరుగుచుండె ననియును, భార్యవంకవార లతనిం బరిహసింపఁగా నతఁడు రోషమున దేశాంతర మునకుఁబోయి విద్యాభ్యాసము చేసి పండితుఁడై వచ్చె ననియు, ననం తరము మఱికొంతకాలమునకు నతఁడు తనభార్యకుఁ దాత యగునల్ల సానిపెద్దనం జూడఁబోవుడు నతనికవిత్వముం బరీక్షింప నొకపద్యముం జదువుఁడనుడు నపుడు.

"తలఁపం జొప్పడి యొప్పె నప్పుడు"

అనుపద్యము ప్రారంభింపఁగా ప్రారంభముననందే నాల్గువిఱుపులా యని అడిగినట్లును, అందుపైని సూరన పద్యమంతయు విని యాక్షే పించిన బాగు గదా యనుడుఁ బెద్దన చదువు మనుడు,

"తదుద్యజ్జైత్రయాత్రాసము
త్కలికారింఖదసంఖ్యసంఖ్యజయమత్కంఖాణరింఖావిశృం
ఖలసంఘాతధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు మిన్నే అన
ర్గళభేరీరవనిర్దళద్గగనరేఖాలేపపంకాకృతిన్."

అని చదివి పెద్దనకవిని మెప్పించిన ట్లున్నది. ఇంతియకాక బాల్యమునందే కవిత్వము చెప్పినశ్రీనాథాదులు ఆవృత్తాంతమును స్వకీయగ్రంథములలో వ్రాసియుంచిరి. సూరన యట్లు చెప్పియుండక పోవుటచే నతఁడు బాల్యవయస్సులోఁ గవి యని చెప్ప వీలుపడదు.

౨ ఉ. ఇతఁడు సంస్కృతపాండిత్యము మిగులఁగలవాఁడు. ఇతనికద్భుతజనకము లగుగ్రహణధారణశక్తులు కలవు. ఈతఁడు బాల్యమునం దభ్యసించినవిద్య యెట్టిదో చూడుఁడు. ఈయనయు నందతివలెనే పంచకావ్యపఠనముం జేసినాఁడు. తర్వాత నాటకములంగూడ చదివెను. ఈనాటకములందలి రహస్యముల నెల్ల ననర్గళముగా గ్రహించి నాఁడు. కావుననే యాంధ్రభాషను బునరుద్ధారణముచేయుటకుఁ దగినశక్తినిఁబడసి యున్నాఁడు. నాటకశైలి యతనిమనస్సున మిగుల నాటుకొనినది. ఇది యతనిగ్రంథ ములయం దెల్లెడ నాతనిచేఁ బ్రకటీకృతమై యున్నది.

చా. ఇందు వ్రాయంబడిన యంశములలోఁ బెక్కులు సర్వకవిజన సామాన్యలక్షణములే కాని విశేషములు కావు. ఇతని కద్భుతములగు గ్రహణధారణశక్తులు కల వనుటకు గ్రంథదృష్టాంతములు లేవు. పంచకావ్యములు నాటకములు చదివినాఁ డని చెప్పుట అంతకుఁ బూర్వము బాలరామాయణముం గూడఁ జదివె నని చెప్పుట యట్టిదే. ఆంధ్రభాషను పునరుద్ధారణము చేసె ననుదాని కాధారము లేదు. నాటకశైలి యనుమాటకు నాంగ్లేయభాషలో నగుభావము ఆంధ్ర గీర్వాణభాషలలోఁ జెప్పవలసివచ్చిన నది సంస్కృత ప్రాకృతములతో నున్నది. కావున నాటకశైలి ఈసూరనకవి గ్రంథములలో లే దని నిశ్చ యించెదము.

3 ఉ. ఏయది చదివినను దానిని సమగ్రముగా గ్రహించికాని విడువలేఁడు కావుననే యితని కనర్గళధారాశక్తి లభించినది.

చా. ఈమాటల నెఱిఁగియున్నట్లుగా మాటలాడుటకు మనకుఁ

దగినయాధారములు లేవు. ఇతని కనర్గళధారాశక్తి యున్నది లేనిది చెప్ప వలనుపడదు.

౪ ఉ. రాఘవపాండవీయరచన కెట్టిశక్తి యుండవలెనో యోజింపుడు.

చా. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము మొదలగుద్వ్యర్థి కావ్యములను యాదవరాఘవపాండవీయత్ర్యర్థి కావ్యమును నలయాదవరాఘవపాండవీయాది చతురర్థకావ్యములను రచియించువారికి నెట్టిశక్తియుండవలయునో!

౫ ఉ. ఈతఁడు పదగుంభన కెంతమాత్రము గౌరవ మిచ్చియుండలేదు.

చా. ఇది పరిశీలన లేనివాక్యమని సూరకవిగ్రంథములఁ బరిశీలించినవారి యభిప్రాయము.

౬ ఉ. కాళిదాసుకవిత్వ మితనికి మిగుల గుఱియైనది. ఆతనియం దితనికి మిగుల గౌరవము కలదు. ఇట్టిబుద్ధితోఁ గవిత్వము వ్రాయఁ బూనినవాఁ డెట్టివాఁ డగునో విశేష మాలోచింపఁ బనిలేదు.

చా. దీనిని స్థిరపఱుచువ్రాఁతలు లేవు. ఇట్టియూహలు శైలిని పరిశీలించుటలోఁ జాలియుండవు.

౭ ఉ. ఇతని నడవడింగూర్చి చూడుఁడు. నమ్రతయు నిర్గర్వమతియు మొదలగునవి యీతనిసహజగుణములు.

చా. కృతిముఖంబునఁ జెప్పెడుమాటలంబట్టియే యొకరిప్రవర్తనము నిర్ణయింపఁ గల్గితిమే [illegible] కృతిపతియు నైశ్వర్యంబున కుబేరసమానుఁడును, వి[illegible] [illegible]త్యమున హరిశ్చంద్రుఁడును బరాక[illegible] [illegible]బట్టి యిట్టివానింబట్టి కృతిపతి [illegible] నెంచఁగూడ దని [illegible]

[illegible]శేమి

లం గూర్చి కాదు. ప్రబంధకవులను ప్రబంధకవులతో సరిచూడవలెను. అం దీతనికంటెఁ బెద్దనాదు లన్నివిధముల నధికు లనుటకు సందియమే లేదు.

౯ ఉ. తిక్కనతర్వాత నాచనసోమునిం జెప్పవచ్చును. ఈయిరువురికి తరువాతను సూరన గణనకు రాఁదగియున్నాఁ డని తలంచెదను.

చా. పైనవ్రాసినదే దీనికిఁగూడ సమాధానము. కావున దీనికి వేఱుగ నుత్తరమీయను.

౧౦ ఉ. ఇతఁడు ఒకరుత్రొక్కినమార్గములం ద్రొక్కువాఁడు కాఁడు. తాను సంపాదించినలోకానుభవము, స్వీయ మగుతనబుద్ధివైశద్యము, ప్రతిభాసమాసాదిత మగు గుణాగుణ వివేచనాశక్తియుఁ గలుగఁజేసినయభిరుచులమూలముగఁ గావ్యములు వ్రాసిన వాఁడుగాని కబ్బపుదొంతుల సత్పదార్థములు వెదకి వ్రాసినవాఁడు కాఁడు.

చా. ఈసిద్ధాంతము కాళిదాసుమార్గమునే యితఁ డవలంబించినాఁ డనియును, రాఘవపాండవీయములోని "శ్రమ ముడుగుండు" అను పద్యము కాళిదాసకృత "పరిచయం చలలక్ష్యనిపాతనే" అను శ్లోకమునకు సరియైన తెలుఁగుగాఁ గాన్పించుచుండు నని యుపన్యాసకుఁడు ౧౧ పుటలో వ్రాసిన మాటలకును బాధక మగుచున్నది. "బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వ" మ్మని యున్నబుధజనోక్తియు దీనిని బలపఱుచుచున్నది. సూరకవియొక్కఁడే గ్రంథచోరుఁడు కాఁ డని చెప్పఁగాఁ దక్కినకావ్యకవులందఱును గ్రంథచోరు లని అర్థాత్తు సిద్ధించుచున్నది. అట్లైన పెద్దనాదులపెద్దఱికము చెడిపోవున[illegible] [illegible]రనకు పైవారికంటె గౌర వాధిక్యము లేదనుమా[illegible] [illegible]న సూరనంగూర్చి విశేషించి చెప్పుట య[illegible]

౧౧ ఉ. న[illegible] పూర్వకవి కృతవర్ణనలనెంబ [illegible]
గీర్వాణకా[illegible]

కవికృతవర్ణనలవెంబడి పోయిరే గాని కేవలము స్వకపోలకల్పితము లకై పోవువారు కారు. ఇతఁడు నట్టివాఁడే యని కంఠోక్తిగాఁ జెప్ప వలసియున్నది. కాని యిం దీతని విశేష మేమియుఁ గాన్పించదు. ఆంధ్ర గీర్వాణభాషలయందలి యాదిమకవులం బేర్కొనుట యితరుల నిరసిం చుటకుఁ గాదు. అట్లే అయిన కాళిదాసాది మహాకవులం దిరస్కరించిన ట్లగును. సంస్కృతములోఁ గవిత్వము చెప్పినవారు ప్రాచీను లగు ఋషు లై యున్నారు. కావున వ్యాసవాల్మీకులు సర్వజనులవలన. బరిగ ణింపఁ బడుచున్నారు. సూరన వారిగ్రంథముల రెండిటిం జోడింపఁ గను కొంచినాఁడు గనుక.

"వాల్మీకి వ్యాసులఁ గొల్చెదర్ తదుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్."

అని చెప్పినాఁడు. ఆంధ్రములోఁగూడ భారతకవిత్రయము వారు ఆంధ్రభాషా మహోపకారులలోఁ బ్రధానులు కావున వారు మాత్ర మనేకులవలనఁ గొనియాడఁబడు చున్నారు. అంతమాత్ర మున వారికి గౌరవమును తక్కినవారి కగౌరవమును జేయుతలంపు సూర నకుఁగాని యే యితరకవులకుఁగాని యుండ దని నిశ్చ యించవలసి యున్నది. అట్లుండిన నాతఁడు శ్లాఘాపాత్రుఁడు కాకయే పోవచ్చును.

౧౨ ఉ. కల్పనాశక్తి యీతనికి మెండుగ నుండుటచేతనే యాశక్తిచే నలంక రింపఁబడినకవులను మాత్రము వర్ణించినాఁడు.

చా. పైనిఁ జెప్పంబడిన యాంధ్రగీర్వాణకవులు పురాణకవులు. వారికిఁ గల్పనాశక్తితోఁ బ్రసక్తి లేదు. వారు చెప్పినదంతయుఁ జారిత్రములుగాని కావ్యములు కావు. ఒక వేళ నుపన్యాసకుని యభి ప్రాయములోఁ బురాణము లన్నియుఁ గల్పితము లని యున్న దేమో అట్లుండిన వ్యాసవాల్మీకులు గాని వారికథలను కలిపి చెప్పిన సూరన గాని శ్లాఘాపాత్రులు కాకపోవలెను. వీరలలో నెవ్వరును క్రొత్తకథలఁ గల్పించలేదు గదా.

౧౩ ఉ. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములెల్ల నూతనఫక్కికములై యున్నవి. మొదల నితనికి సహజ మగు శక్తి కలదఁట. పిదప కాళిదాసాదిమహాకవుల కావ్య

సారముం గ్రహించినాఁడఁట. ఇఁక నితనిశక్తి యేమని యనుకొన వచ్చును? ఈశక్తి యెట్టిపనుల నొనర్చినదో చూతము.

చా. ఈమాటల కాధారము లెవ్వియును లేవు. ఇతఁడు వ్రాసిన గ్రంథములన్నియు నూతనఫక్కికములే యనుట యత్యుక్తి యగును. గరుడపురాణము పురాణఫక్కి కలదే. రాఘవపాండవీయము సంస్కృతములో నంతకుఁబూర్వమున్న రాఘవపాండవీయఫక్కి కలదే. కళాపూర్ణోదయము సంస్కృతకాదంబరి ఫక్కి కలదే. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము ప్రబంధఫక్కి కలదే. ఇతనిశక్తి యేమని యనుకొనవచ్చు ననునంత యద్భుతమైనది కాదు సరికదా ప్రథమతః సంస్కృతాంధ్రములయందు నవీనమార్గములఁ గల్పించినమహాకవులశక్తికి నెంతమాత్రము చాలి యుండ దని చెప్పవలసియుండును.

సూరనకాలమునందుఁ గవిత్వ మెట్టిదశయం దున్న దను
దానిం గూర్చి విమర్శనము.

౧ ఉ. ఆంధ్రకవు లెల్లరును వారలకాలములం బట్టి ప్రాథమిక మాధ్యమి కాధునికు లని మూఁడు భాగములుగ నగుచున్నారు. ఈ మువ్వురియందును శైలీభేదము మిగులఁ గాన్పించుచున్నది.

చా. లోకమందంతటఁ బ్రాచీనులు నాధునికు లని రెండుభేదము లేగాని మూఁడుభేదములు కల్గుటకు ప్రసక్తి లేదు. అట్లే అప్పకవి మొదలగునిబంధనకారు లెవ్వరును వివరించి యుండలేదు. మనము కవిత్వశయ్యావిషయములలో భేదాభేదములఁ గనిపెట్టవలయు నని కోరెదమేని యొక్క శతాబ్దములోనుండెడుకవులపదశయ్యాదులం బరిశీలింపవలయుంగాని నాలుగేసి శతాబ్దములోని కవులశయ్యాదులం బోల్పఁ గూడదు.

౨ ఉ. భారతశైలితోడ సరితూఁగునది యాంధ్రంబున నేదియు లేదు.

చా. అట్లు చెప్పెడు మాట కర్థము లేదు. భారతశైలి మూఁడు తెన్నులుగా నున్నది. అందు నన్నయభట్టుశైలివంటిది తిక్కనసోమయాజిది కాదు. తిక్కనసోమయాజి శైలివంటిది యెఱ్ఱాప్రెగ్గడది కాదు.

అందు నన్నయభట్టుశైలి అతిసులభమైనదియు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడశైలి అతి కఠినమైనదియు నై యున్నది. తిక్కనసోమయాజిశైలి యీయుభయ విధముల నుండునది. కవిత్వప్రౌఢిమలో నన్నయభట్టు మిక్కిలి నేర్పరి కానివానివలెఁ గాన్పించును. తిక్కన యెఱ్ఱాప్రగ్గడలు ఇంచుమించుగా సమర్థులుగాను సమానులుగాను గాన్పించుచున్నారు.

3 ఉ. తర్వాతికవులు కొందఱు ప్రయత్నించి యాశైలి నవలంబించి గ్రంథ ముల వ్రాసియున్నారు.

చా. కవిత్వముం జెప్పువారు ఇతరులశైలి నవలంబించి వ్రాయుట యుండునట్లు నాత్మానుభవమునఁ జెప్పవలసియున్నది. కవిత్వప్రారంభ సమయములో నందఱిశైలియును గొంచెము కఠినపదయుక్తము గాను, కఠినాన్వయయుక్తముగాను, నాతిమధురముగా నుండుట స్వభావము. పోవంబోవ గఠినపదప్రయోగమునం దిష్టముగలవారికవ నము అతికఠినముగాను సులభపదప్రయోగము లిష్టముగా నుండువారి కవిత్వ మతిసులభముగా నుండును. ఇటులనే రసాలంకారములఁ గృషి చేయువారికవితయు నుండుననుటకు సందియ ముండదు. ఇట్లుండుటం జేసి మనము ఒకరి కవిత్వముంబోలి యొకరికవిత్వ మున్న దని గాని యొకరివర్ణనలం జూచి యొకరు వర్ణనలం జేసి రని గాని యూహింపఁ గూడదు. చమత్కారార్థముగా నెవ్వరైన మహాకవి చెప్పిన వర్ణనాంశ ముల నంతకు నెక్కు డగురసము పుట్టింపఁగోరి మఱికొందఱు మహా కవులచేతం బ్రయత్నింపఁబడినను అంతమాత్రమున నాయిర్వురు నొక్క శైలివా రనిగాని లేక వారినుండి వీరు దొంగిలి రనిగాని చెప్పుట కవిత్వపరిపాటిలోనిది కాదు.

ర ఉ. పూర్వకవులు వలయుచోటుల సంస్కృతముం దెచ్చి పెట్టిరి. కాని గ్రంథములనెల్ల సంస్కృతభూయిష్ఠములు చేసి యుండలేదు. తర్వాతికవులు వ్రాసిన గ్రంథములయం దాంధ్రచిహ్నము లించుకైనను లేవు.

చా. దీనికిఁ గారణ మాలోచింపక పోరాదు. పూర్వకవులు సంస్కృతముం దెనిఁగించుచోఁ గూడ సంస్కృతము లుంచియుండఁగా

సంస్కృతములోని కావ్యనాటకములు నలంకారములు తెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చెడి ప్రబంధకవులుమాత్రము సంస్కృతము నెందు కవలంబించఁ గూడదు? అటులనే కాకున్న సంస్కృతములోనియలంకారములకు నాంధ్రమున నిష్ప్రయోజనత్వము తటస్థించును. ఆంధ్రభాష తత్సమ తద్భవ దేశ్యాత్మక మై యున్న దనినచో నీమూఁడును కల్పి యైనఁ జెప్ప వచ్చును. దేని కది విడఁదీసియైనఁ జెప్పవచ్చును. ప్రబంధములలోఁ బ్రత్యేకము వర్ణనాంశములే ప్రధానములు గావున నిట్టివర్ణనాంశములోఁ గొన్ని సంస్కృతజటిల మగుటచేతనే రసావిర్భావ మగుటయు, శ్రావ్య మగుటంబట్టి ప్రబంధకవులందఱు నట్టిత్రోవ నవలంబించిరి. కాఁబట్టి ప్రబంధము లనువేరితో నొప్పు గ్రంథము లట్లి యుండవలెంగాని వేఱుగ నుండఁగూడదు. ఇట్టి విశేషములు లేని నవీనుల ప్రబంధములు పండితా దరణీయములు కాక సామాన్యగౌరవమున నొప్పియున్నవి. కావున గ్రంథగౌరవమే కోరువారు ఆంధ్రచిహ్నములు లేనిలోప మెంచ రని తలంచెదను.

౧౧ ఉ. శబ్దార్థ గౌరవ మూహించునలవాటు మాధ్యమిక కవులయందుఁ బ్రబలి నది. ఇంతటినుండియుఁ గవులయందు స్వశక్తి మాటువడినది. వీరలు తమవ్రాసినగ్రంథములన్నియు నెల్ల నొక్కరీతిగాఁ జర్వితచర్వణ మన్నట్లు వ్రాసిరేగాని తమబుద్ధివిశేషము నేనిఁ గల్పనాశక్తి నేని వెల్లడి చేసియున్నవారు కారు.

చా. ఈయాక్షేపమునందు న్యాయ మేమియుం గానిపించదు. ప్రబంధమున కేర్పడినవి యిరువది యొక్కవర్ణనములు. అవి లేనిచోనది ప్రబంధము కాదు. అందు ప్రథమములో వర్ణించినవారికి సౌలభ్యము విశే షించి కలదు. ఆవర్ణనములనే వందలకొలఁది జనము చేయనారంభించిన నొకరిదానిం బోలె యొకరిది యుండకతీఱదు. అంతమాత్రముచేత ప్రాచీనులఁ జూచి నవీను లావర్ణనములనే చేసి రని చెప్పుట యుక్తియుక్తము కాదు. ఇట్టివన్నియుఁ జర్వితచర్వణము లని చెప్పుటయు న్యాయము కాదు. ఈవర్ణనాంశములయందేమి తదితరస్థలములయం దేమి ప్రతి ప్రబంధములోనను హృదయాహ్లాదకరము లగుకొన్నికొన్ని క్రొత్త

విశేషము లుండి యవి యాయాకవులబుద్ధివిశేషమును, గల్పనాశక్తిని బ్రకటించుచునే యున్నవి కాని యుపన్యాసకుఁ డనినట్లు హాస్యాస్పద ములుగా లేవు. కవిత్వవ్యవసాయము చేసినవార లిచ్చెడి యభిప్రాయ మిది గా దనియుం గూడ చెప్పవలసియున్నది.

ఉ. ఉ. ఈప్రబంధకవులకు మార్గదర్శి యగుపెద్దనమాత్రము కొంతపొగడ్తకుఁదగి యున్నాఁడు. కాని తక్కినవారందఱు నాయనవర్ణనలకు నచ్చుటచ్చుట మెఱుఁగువెట్టియేని పూర్వకవివర్ణనాంశములఁ గలిపియేని వ్రాసినారుకాని తమస్వశక్తిని జూపియుండలేదు. పెద్దనకూడ తనవర్ణనల నితరులనుండి చేకొనియున్నాఁడు.

చా. ఉపన్యాసకుని దృష్టిలోఁ బెద్దనకవియే గ్రంథచోరుఁడుగాఁ గాన్పించఁగా నిఁక తక్కినకవులంగూర్చి చెప్ప నేల? ప్రబంధములవిషయ ములో నిట్టిన్యూనాభిప్రాయ మీవఱకేవిమర్శకులు నీయలేదు. ఇందు విమర్శకునకుఁ బ్రబంధపరిపాటి తెలియ దని చెప్పుటయే యుత్తరువు. దీనికి వివరణము చేయుటకై యత్నించుట నిష్ఫల మగును.

ఉ. ఉ. ప్రబంధములలో నెద్దానిం జేకొన్నను దానికథ చదువకయ చెప్పవచ్చును.

చా. ఇదియొకగొప్పశక్తి. మనుచరిత్రమునకుఁ గలకథ గ్రంథము పేరు వినినంతమాత్రముననే బోధించు నేమో? చదువఁగాఁ గాని నా కాకథ తెలియలే దని చెప్పుట ఆత్మానుభవము. అటులనే పారిజాతాప హరణము యొక్కయు, నాముక్తమాల్యదయొక్కయు, పాండురంగ క్షేత్రమాహాత్మ్యముయొక్కయు,యయాతిచరిత్రయొక్కయు, మఱియు నిట్టి ప్రబంధములయొక్క కథలు పేరు వినినంతమాత్రమున నవగాహ నకు రాకున్నవి. అటుగాకున్న నుపన్యాసకుని వాక్యమునకు వేఱేదియైన నర్థ మున్న నుండవచ్చును.

౭ ఉ. రామరాజభూషణకవిరచిత మగువసుచరిత్రఁ జేకొనుఁడు. అందలి కథ నెల్ల నొక్కవాక్యమునఁ బొందుపఱుపవచ్చును. వర్ణనలుమాత్ర మతిమాత్రములై యున్నవి. చంద్రోదయవర్ణనమున ముప్పదిపద్యములును సూర్యోదయవర్ణనమున నలువదిపద్యము లును, నాయికా నాయకుల విరహదశావర్ణనమున రెండాశ్వాసములును వ్రాసి కాలము గడపినాఁడేకాని కథాంశముల వర్ణించి రసము పుట్టించినవాఁడు కాఁడు.

చా. వసుచరిత్రముపై యాక్షేపణ చేసిన పరిశీలకు లెవ్వరు నీవఱకుం గాన్పించలేదు. ఉపన్యాసకున కేకారణముననో సాహిత్య రసపోషణుం డగు రామరాజభూషణుని కవితారసము వెగటై పోయినది. తా మెచ్చెడు సూరనకవి కన్నివిధముల నితఁ డధికుఁ డగుటకు నలిగినాఁడేమో! లేకున్న కారణాంతర మేమైన నున్నదో! వసుచరిత్రములో రామరాజభూషణుఁడు కురిపించిన సాహిత్యరసవర్షము అతనికిఁ బూర్వమున నున్నకవులకు లభింపకపోవుట మంచిపని యాయె నని తదనంతర కవులు దానినంతయుఁ దమకవితాసస్యములకే వినియోగింపఁ జేసికొని బలవంతములై ఫలవంతము లగుకవితాసస్యగర్భు లగుచున్నారు. వసుచరిత్రకవింగూర్చివ్రాయుచో నాగ్రంథవిశేషముల వక్కాణించెదను. ముందుపన్యాసకాధిక్షేపణములకుఁ గొంచెము సమాధానము వ్రాసెదను. అందలి కథనెల్ల నొక్కవాక్యమునఁ బొందుపఱుపవచ్చు నను దానికి బుద్ధిమంతులైనవారు రామాయణకథనుగూడ నట్లే చేయవచ్చును. భారతకథ నట్లే చేయవచ్చును. సర్వకథల నట్లే చెప్పవచ్చును. ప్రబంధములు కథాచమత్కారముల కొఱకుగా నేర్పడినవి కావు. ఇవి ప్రత్యేకము వర్ణనప్రజ్ఞను చూపుటకే ఏర్పడినవి. రామభూషణుఁ డిదివఱకు పెద్దన చెప్పినమనుచరిత్రములోని కథాచమత్కృతి తెలియనివాఁడై యీవసుచరిత్రము నారంభించి యుండఁడు. అందుఁ గథాప్రయుక్తచమత్కృతియేగాని కవిత్వరసప్రయుక్తచమత్కారము విశేషముగ లేకుండుట నూహించి కథాచమత్కారము లేనిగాథలు యేర్చికొని యుండును. అటులే కాకున్న చమత్కారకథలు తెల్పుగాథలు మనపురాణములలో లేవా? అట్టివానిని రామరాజభూషణుఁడు చదివియుండకుండునా? కావున నిట్టియుద్యమము శ్లాఘాపాత్రమే. వర్ణనలుమాత్ర మతిమాత్రములై యున్నవనుదానికిఁ జెప్పవలసినమాట యొకటి యున్నది. కల్పన లత్యద్భుతము లనియో లేక అతివిస్తారము లనియో ఇందు కల్పన లత్యద్భుతము లగు ననుట ఆంధ్రసంస్కృత కవి

జనసామాన్యధర్మమేను. ఇఁక నతివిస్తారము లన్నచో నది రామరాజభూషణ సాహిత్యబలమునే చూపును. సామాన్యముగ నొక్కొకవర్ణనకు రెండేసి మూఁడేసి పద్యములకంటె నధికముగా నితరకవులు చెప్ప లేదు. పెద్దనకవిమాత్రము పదివఱకుం జెప్పె. ఆవిషయములో నాలోచింపఁగా రామరాజభూషణుఁడు ముప్పది పద్యములు నలువది పద్యములు చెప్పుటచేఁ బెద్దనకంటెఁ గూడ నీతఁడు కల్పనాశక్తియందుఁ బెక్కుమడుఁగు లాధిక్యత నందినవాఁ డని చెప్పవలయును. ఈవర్ణనలను నవి ముప్పది ముప్పదివిధములుగ నున్నవి కాని యొకదానిం బోలినది యొకటి కాదు. ఒకదానికంటె నొకదానియందు విశేషము లున్నవి. ఒకటి రెండు పద్యములం జూపెదను.

మ. హరిదంభోరుహలోచనల్ గగనరంగాభోగరంగత్తమో
భరనేపథ్యము నొయ్యనొయ్య సడలింపన్ రాత్రిశైలూషికిన్
వరుస న్మౌక్తికపట్టముల్ నిటలమున్ వక్త్రంబునుం దోఁచె నా
హరిణాంకాకృతి వాల్చె రేకయి సగం బై బింబమై తూర్పునన్.

శా. ఉదయోలూఖల మెక్కి నిక్కి సహజాంకోపేంద్రసంయుక్తుఁ డై
చద లన్ బూద శశాంకసీరి కరవిస్తారంబులం బట్టి బి
ట్టదుమన్ గాఁడెఁ జకోరగోపతతిపాలై చంద్రికాక్షీరముల్
పొదలెన్ ఘూర్ణితదుగ్ధధామనిబిడప్రోద్భూతసంరంభముల్.

ఇట్టివర్ణనలోఁ గూడ నెక్కడనో పదియునైదుగాని తక్కిన చోటుల రెండుమూఁడు చెప్పి పైకిఁ బోవుచు వచ్చెను. చమత్కరించుట కవకాశ మున్నంతవఱకుఁ జమత్కరించుటయే రామరాజభూషణుని కోర్కెగాని సంగ్రహించి చెప్పుట యాతనిమార్గము కాదు. నాయికానాయకుల విరహదశావర్ణనమున రెండాశ్వాసములు వ్రాసి కాలము గడపినాఁడే కాని కథాంశముల వర్ణించి రసము పుట్టించినవాఁడు కాఁ డనుదానికిఁ బైసమాధానమే చాలియుండును. ఇది కథాంశవర్ణనకై యేర్పడిన కావ్యము కాదు. విరహదశావర్ణన లెవ్వ రెంతవఱకుఁ జేయఁ గలరో అట్టిమనోదార్ఢ్యములు చూపుకొనుటకై రచియింపఁబడిన వర్ణనలై యున్నవి. ఆగ్రంథము చూడకుండ నిప్పటికాలములోఁ బండితు

లందఱు గలసి యొకయంశముంగూర్చి రెండాశ్వాసములవర్ణనముం జేయ గమకింపుఁ డని ప్రార్థించెదను. వా రట్లుచేయఁజాలినప్పుడుగదా రామభూషణునికష్టము వృథ యై పోవును.

౯ ఉ. రసపుష్టి నొక్కశబ్దముచేతనే కలిగింపవచ్చును. దాని నమితముగా వర్ణించినచో నది విరసమై పోవును.

చా. అది నిజమే అయిన గొప్పశక్తియే! రసపుష్టి యనునదియే రెండుమాటలు గలది. ఇఁక రసపుష్టి నొకమాటచేఁ గల్గించుట యెటో నాకు గోచరంబు కాకున్నది. కవిత్వవ్యవసాయము మాటలుచల్లిన ఫలియింపదు. దానికి కృషియును, నైసర్గికప్రతిభయు నుండవలయును. అపుడుగాని రసోదయముకాఁజాలదు. అట్టిరసాస్వాదనము ప్రారంభకులకు ముఖపిధానము చేయును. అపుడు విరస మగునేమోఁ కాని అభ్యాసవంతులకు మధురరసాదులవలెఁ బ్రౌఢులకుఁ గావ్యరసము కడుంగడుఁ బ్రీతి గావించును. అట్టివారిం దనియించువాఁ డందఱికంటెను రసలోలుఁడై యుండవలయును. కావుననే రామరాజభూషణునకు సాహిత్యరస పోషణుఁ డనుబిరుదు కల్గినది. రసము తెచ్చిన నతఁడే తేవలయునుగాని యిఁక నన్యులవశ మగునా?

౧౦ ఉ. స్వాభావికము లగువర్ణనలు పెక్కు లుండిన మనోహరముగా నుండును గాని మిథ్యావాదములగు నుత్ప్రేక్షాతిశయోక్తులు మితిమీఱి వర్ణించినచో నది మనస్సున కానంద మీయకుంటయకాక వేసటఁ గల్గించుటకుఁగూడ మూలము.

చా. ఇక్కడ స్వాభావికము లగువర్ణన లన నా కర్థము గోచరంబు కాలేదు. "శుష్కో మూలం తిష్ఠ త్యగ్రే" అనునట్టివి స్వాభావిక వర్ణనములు. ఇట్టివి ప్రబంధములలోఁ జేర్పఁబడకపోవుటకుఁ గారణ మేమైన నుండవచ్చును. కేవలము వర్ణనాంశములకే యిది యేర్పడినది. వలయు నేనిస్వాభావికవర్ణనలుపురాణాదికములలోఁజూడఁదగును. ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తులు మనస్సున కానంద మీయకుంటయే కాక వేసటఁ గూడఁ గల్గించు నన దీనికివ్రాయవలసిన సమాధానము లేదు. ఇది పండితానుభవవేద్యము.

౧౧ ఉ. చక్కనిజవరాలికి శరీరమం దంతటఁ దొడవులు తొడిగినచో నెట్టు లుండును? అట్లు గాక ప్రశస్తము లగురెండుమూఁడు తొడవు లాయాచోటులం దైచేసిన నెట్టు లుండును?

చా. ఈయుదాహరణము లోకానుభవముం బట్టి వ్రాయఁబడవలయును. శరీరమంతయుఁ గనకాంగివిధముగ నగలుంచుట అసహజమే గద. ఇఁక నగ లెక్కువ తక్కువగా నుండినచోఁ గల్గు స్త్రీసౌందర్యాదికములు దేశానుసారములై యుండును. ఆంధ్రులు వివిధము లగునలంకారములచేతంగాని తనియరు. ద్రావిడదేశస్థులు దీనికి వ్యతిరేకాభిప్రాయులు. ఆంధ్రులలోఁ గొంచెమునగ లుంచికొనుట మంచిది యని యే స్త్రీయును బల్కఁ జూడము. ధనాధికారము లేక తొడవులు తొడిగింప నెట్లు సాధ్యము కాదో అటులనే యాంధ్రులలో సాహిత్రీరసపోషణాధికారము లేక కవితాయువతిని భూషణభూషితం జేసి సంతసింపఁ జేయరాదు. కావ్యాలంకారసంగ్రహములో

క. తను వగు శబ్దార్థంబులు, ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
తనరుగుణంబులు గుణములు, ఘనవృత్తులు వృత్తు లార కావ్యేందిరకున్.

అని యున్నది. కావున నాంధ్రసరస్వతి రెండుమూఁడు తొడవులతో సంతోషించునది కా దని నిష్కర్షించెదను.

కాలీనుల కవిత్వమున కున్నదశను సూరన వృద్ధి నొందించినవిధము.

౧ ఉ. ఈకవి తనకవితాకన్యకకుఁ దొడవులు తొడిగి మెఱుఁగుంపలేదు. ఆమె స్వభావసౌందర్యమునే వెల్లడిచేసినాఁడు.

చా. ఈయభిప్రాయ మేమియు సరియైనది కాదు. సూరనకవి కావ్యాలంకారములఁ దైకొనియుండలే దనుమాట కాధారములు లేవు. ద్వ్యర్థి కావ్య మగురాఘవపాండవీయములోఁ గూడ నీకావ్యాలంకారములు మెండుగ నున్నవి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కేవలము ప్రబంధమే. కళాపూర్ణోదయము కల్పనాకథ యైనను అందు ననేకాలంకారములుండినవి.

౨ ఉ. మాధ్యమికకవు లందఱిలోను సూరనతో సరి యగునంతటివాఁడొక్కఁడైన లేఁడు. పెద్దనకూడ లోఁగువాఁడే అని నాతలంపు.

చా. దీనిం గారణములు చెప్పినంగాని అంగీకరింప వీలుపడదు. సూరనయెడ నిబంధనకారుల కేమి యభిప్రాయము కలదో అది ప్రమాణముగాని ఆధునికులలో నొక రిద్దఱి యభిప్రాయము గణనీయము కానేరదు. పెద్దనకూడ నీసూరనకుఁ జాలువాఁడు గాఁ డనుట ఆ యిర్వురి కవితాతారతమ్యము లెఱుఁగక పోవుట యై యుండును.

3 ఉ. కాళిదాసుకవిత్వమం దపారగౌరవ ముంచియున్నాఁడు గనుకనే యితఁడు లాతికవులవలెఁగాక రసవంత మగుకావ్యరచనకు సమర్థుఁ డై నాఁడు.

చా. దీనికి సమాధాన మిదివఱకే చెప్పియున్నాఁడను. లాతి కవుల కావ్యములు రసవంతములు కా వనియు నితనికవన మొక్కటియే రసవంత మైన దని చెప్పుట కేవల మనృతమైనఁ గావలె లేకున్న పక్షపాతవృత్తి యైనం గావలెను.

౪ ఉ. ఇతఁడు నాటకాలంకారసాహిత్యము కలవాఁడు. ఇతఁడు సంస్కృతమున శాస్త్రాభ్యసనము చేసినట్లు కనుపించుచున్నది.

చా. ఇది సర్వప్రబంధకవిసామాన్యలక్షణమే కాని విశేషమైనది కాదు. సంస్కృతశాస్త్రాభ్యసనము చేయని ప్రసిద్ధప్రబంధకవు లెవ్వరును లేరు.

౫ ఉ. రాఘవపాండవీయమునందు నయోధ్యాహస్తిపురములను వర్ణించినాఁడు. అంతటను గథాభాగములను వర్ణించినాఁడేకాని ఛాందసవృత్తిఁ నైకొని నిరుపయోగములగువర్ణనములను జేయలేదు.

సూరనకవి రెండుకథలను గల్పి గ్రంథముచేయు భారమునందు మునిఁగి యున్నాఁడు గావున, అది ప్రథమప్రయత్నము కావునను దృష్టి కథాసందర్భముం గూర్చుటయందే వినియోగించెఁ గావునను దక్కిన వర్ణనలు సాధ్య మగునంతవఱకు తగ్గించి యుండును. కాని వర్ణనల యందలియసూయచేతఁగాని లేక యాధునికాభిప్రాయము దివ్యదృష్టిం జూచుటచేతఁగాని కాదు.

౬ ఉ. రామరాజభూషణకవి తనహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునఁ బురవర్ణనచేసి దానికిం దోడుగఁ బెక్కువర్ణనల వర్ణించినాఁడు.

చా. దీనిచేతనే రామభూషణకవికంటె సూరన వర్ణనావిషయములోఁ గించిత్తు తగ్గినాఁడని చెప్పవలసియున్నది. రామభూషణునివలె వర్ణనలు సర్వతోముఖముగఁ జేయఁగలవా రాంధ్రకవులలో లేరు సరిగదా సంస్కృతములో లక్ష్మీసహస్రము రచియించిన కవిగూడ నాతనిఁ బోలఁజాలఁడని చెప్పవలసియున్నది.

౭ ఉ. ఏహేతువుననో సూరన తనమూఁడవకావ్య మగుకళాపూర్ణోదయమున నీఛాందసవృత్తికి లోనైనాఁడు. తనకాలమందలి కవులయం దీవర్ణనలు చేయుట యాచారమై యుండుటంబట్టి తనకావ్యములం దేదేని యొక్కదానియందు వానిఁజేర్చిన నెట్లుండునో చూత మనుతాత్పర్యమున వ్రాసినను వ్రాసియుండునుగాని యావర్ణనలందు సూరన కేమాత్రమును గౌరవము లేదు.

చా. సూరన వర్ణనావిషయ మగుఛాందసవృత్తి నవలంబించుటకుఁ గారణము విస్పష్టమే. తన ప్రథమకృతి పురాణ మవుటం జేసియుఁ రెండవకృతి ద్వ్యర్థికావ్య మగుటం జేసియుఁ దనవర్ణనాసామర్థ్యముఁ జూపుట కనువుపడ లేదు. ప్రబంధకవిత్వమునకు వర్ణనాపాండిత్యమే ప్రధానము. అవి కల్గియుండనినాఁడు ఏకృతియుఁ బ్రబంధము కాదు. ఆకవి ప్రబంధకవి కాఁడు. ప్రబంధకవి యనిపించుకొనిన నాతనికాలములో గౌరవమున్నదిగాని పురాణముం దెనిఁగించినను, ద్వ్యర్థికావ్యము రచించినను గౌరవము లేదు. కావున సూరన కళాపూర్ణోదయము నందైనఁ దాను ప్రబంధకవి ననిపించుకొనవలయు నని యత్నించి ప్రబంధవర్ణనల నన్నిటిం జేసియున్నాఁడు. అది యిప్పటివారి సాహిత్యభేదముం బట్టి ఛాందసముగాఁ గానుపించినను సూరకవికాలమువారి కాప్రజ్ఞ విశేషముగా నుండెను. అట్టిగౌరవకార్యముగనుకనే దానిని మనఃపూర్వకముగ నారంభించెను.

౮ ఉ. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందుఁ బురవర్ణనమైనఁ జేయకమునుపే మొదటి పద్యమునందే కథాప్రారంభము చేసి భూమికి దిగివచ్చుచుండఁ గ్రిందఁ గనుపించుచున్న ద్వారకాపట్టణవైచిత్ర్యములను ఇంద్రమాతలులు చెప్పుకొనునట్లు వ్రాసినాఁడు.

చా. ప్రబంధములోఁ గొన్నివర్ణన లుండవలయు నని యున్నదిగాని అందు ప్రథమము నీవర్ణన లుండవలె నని లేదు. ఆకారణమునఁ

బురవర్ణనమునకు మొదలనే యక్కఱ కాదు. పురమును వర్ణించు నపుడు క్రిందనుండి మీఁదికి వర్ణించువారు కొందఱును మీఁదినుండి క్రిందికి వర్ణించువారు మఱికొందఱునై యున్నారు. ఆచేయుచున్న వర్ణనాంశములో నేదియైనక్రొత్తత్రోవ యలవడిన నందుఁ జేయువర్ణనము కొంచెమయిన గొప్పగా నుండును. క్రిందినుండి పైకి పురమును వర్ణించు మార్గదర్శి యగుటకు నాముక్తమాల్యదాకారుఁడు.

"అడుగున నుండియుర్గ బదిలమై చద లంటుడుకోట నొప్పుప్రోల్"

అని మొదలిడెను. సూరన పైనుండి పట్టణము చూచిన నెట్లుండునో దానిని నూహించి వర్ణించుట విశేషములోనిది కాదు కావున సూరనయుఁ బురవర్ణనము చేసినవాఁడే.

౯ ఉ. ఇతఁడు కవితాప్రశంసలోఁ దనకావ్యములందుఁగొన్నిలక్షణములువ్రాసి యున్నాఁడు. ఇం దలంకారశాస్త్రజ్ఞానమును వెల్లడిచేసినాఁడు.

చా. సూరనకవి యుదాహరించినపద్యము నిట వివరించి యనంతర మందలివిశేషములు పైయుపన్యాసకునియభిప్రాయములతో నెట్లు సరిపడియుండవో తెలియపఱిచెదను.

సీ. పొసఁగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించినయట్లు, తమలోనఁదొరయుశబ్దములఁగూర్చి
యర్థంబు వాచ్య లక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు, లెఱిఁగి నిర్దోషత నెసఁగఁజేసి
రసభావములకు నర్హం బగు వైదర్భి, మొదలైనరీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబు లై తనరాఁ దగు, ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్పి
తే. యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగు, నట్టియర్థశబ్దాలంక్రియలుఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్చుసత్కవివరునకు, నభిమతార్థంబు లొసఁగనివారు గలరె.

అను నీపద్యములో నుడువఁబడిన వెవ్వి యనః—

౧. అర్థ మెఱుంగుట.

౨. లక్ష్య మెఱుంగుట.

3. వ్యంగ్య మెఱుంగుట.

౪. రస భావముల కర్హం బగువైదర్భి మొదలగురీతులు చేర్చుట.

౫. రీతుల కుచిత మగుప్రాణంబు లుంచుట.

౬. ఉపమాదులఁ గూర్చుట. (అర్థాలంకారములు)

౭. యమకాదులఁ జెప్పుట. (శబ్దాలంకారములు)

ఈరీతిని కవిత్వముఁ జెప్పినచో రసికులు మనోరథముల నిచ్చెద రనియె. ఉపన్యాసకుఁడు పైనఁ జెప్పుచు వచ్చిన "ఈకవి తన కవితా కన్యకుఁ దొడవులు తొడిగింపలే దనియు, ఇతఁడు అయోధ్యా హస్తిపురముల వర్ణించి అంతట కథాభాగములను వర్ణించినాఁడే కాని ఛాందసవృత్తిం గైకొని నిరుపయోగము లగువర్ణనలఁ జేయలేదనియు, కళాపూర్ణోదయములోఁ జేయంబడిన తనఛాందసవర్ణనలయందు సూరన కెంతమాత్రము గౌరవము లే"దనునవి మొదలగువాక్యములు సూరకవి మత మెఱుఁగక పోవుటచేత వ్రాసియున్నాఁడుగాని మఱియొకటి కాదని స్పష్టపఱుచు. సూరనకవి తనమతమును దానే స్పష్టీకరించి చెప్పుచుండఁగా నది సూరనమతము కా దని యెవ్వరైన నొక్కి వక్కాణించుటకు నధికార మే మున్నది. సూరకవి తనయభిప్రాయము నొక్క కళాపూర్ణోదయములోఁ జెప్పుటయే చాలు నని తలంచక తన నాల్గవ కృతియగు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములోఁగూడ మఱికొన్నివిశేషములఁ జేర్చి చెప్పె. ఇది యాంధ్రకవిత్వాభ్యాసకులకు మిగుల నుపయోగకర మైనదియును గావ్యాలంకారములను సంగ్రహముగాఁ జెప్పునదియు నై యున్నది. దాని నిట వివరించెదను.

"సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱనీక, పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదల
తల పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితము గాఁ, బునరుక్తిదోషంబుపొంతఁ బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా,ఖాచంక్రమక్రియఁ గడవఁజనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకో నడుకుచు, నుపపత్తి నెందు నత్యూర్జితముగ
తే. నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొదవకుండఁ, దత్తదవయవవాక్యతాత్పర్యభేద
ములు మహాకావ్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ, బలుక నేర్చుటబహుతపఃఫలముగాదె.

కళాపూర్ణోదయమున సూరన కవితావిశేషముల నెన్నుచుఁ జెప్పినపద్యమును పైపద్యములతోటిపాటిదే. ఇవియన్నియు గలిసియే సూరకవి కవితాశైలిం దేటపఱచు. అట్టిపద్యము నీక్రింద నుదహరించిన సూరనకుఁ గావ్యవర్ణనలయం దెంతమాత్రము గౌరవము లేదనుమాట మొదటికిఁ దుడిచికొనిపోవును. ఆపద్య మెట్లన్నను:

లయగ్రాహి

"చలువ గల వెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము కలిగినను సౌరభముఁ జలువయుందలిర్పం
బోలు పెసఁగుకప్పురపుఁబలుకునకుఁ గోమలత నెలకొనినసౌరభముఁ జలువపసయుంగో
మలతయును గలిగి జగముల మిగులఁబెంపెసఁగుమలయపవనంపుఁగోదమలకు మధురత్వం
బలవడిన నీదు మఱి కలదనఁగ వచ్చుఁ గడువెలయఁగలనీసుకవిపలుకులకు నెంచన్."

అని చెప్పెను.

౧౦ ఉ. ఈకవికావ్యములందు నాటకశైలికాన్పించుచున్నది. శ్రవ్యకావ్యముల యందున్న రమ్యత శ్రవ్యకావ్యములయందున్నది. దృశ్యకావ్యములయందున్న రమ్యత దృశ్యకావ్యములయందున్నది. వీనిరెంటిని గలిపి వ్రాసినయెడల నెంతమనోహరముగాఁ గూడునో వేఱె చెప్ప నక్కఱ యుండదు.

చా. నాటకశైలియును దానికంటెఁ బ్రసంగశైలి యని చెప్పిన నది లెస్స యై యుండును. ప్రబంధాదులు కేవలము శ్రవ్యకావ్యము లైనప్పటికి నందు ప్రసంగశైలి యుండుట ప్రౌఢకవులలోఁ గాన్పించు. తారాశశాంకవిజయాది శృంగారరసప్రబంధకవులు గూడ నీశైలినే అవసరసమయములలో నవలంబించుచు వచ్చిరి. అంతమాత్రమున నాంధ్రములలో నీఱఱకు లేనినాటకఫక్కికి నీసూరకవి కల్పించె నని చెప్ప నొప్పి యుండదు.

౧౧ ఉ. అంశములన్నియు నాటకములవలె నెట్లువర్ణింపఁబడినవి. సంధివచనములు లేనిచోఁ గావ్య మెల్ల రూపక మగు నని యెంచెదను. ఈవిషయముల నెల్ల జాగ్రత్తతోఁ బరీక్షించి చూచినపుడు సూరనకు నీతనిసమకాలికు లగునితరకవులకు నెట్టితారతమ్యము కలదో స్పష్ట మగును. ఇతరమాధ్యమిక కవులందఱికంటె నీతఁడు వేయిమడుంగు లెక్కుడని యొప్పుకొనకతీఱదు.

చా. నాటకపద్ధతింగూర్చి యిదివఱకే వ్రాసియున్నాను. నాటకఫక్కి ఆంధ్రంబునకు లేదు. సంధివచనము లే నాటకమునకు ప్రధానాంగములు కావు. నాటకమునకు ప్రస్తావనాద్యంగము లుండును. అవియుండనిచో దానికి నాటకనామము చెల్లదు. ప్రసంగశైలివిశేషముగా నున్నంత మాత్రమున నిది యొకవిశేషముగా నెన్నంబడదు. ఇతరమాధ్యమికకవులందఱికంటెఁ నీతఁ డెక్కువవాఁ డని చెప్పుటయే సాహసకృత్యము. అట్టిచో వేయిమడుంగు లెక్కు డని చెప్పినమాట అర్థము లేనియత్యుక్తి యనక తప్పదు.

౧౨ ఉ. ఇతఁడు వచనములుగూడ మిగుల సులభముగా వ్రాయును. మనుచరిత్ర వసుచరిత్రాదులందుఁ బద్యములకంటె వచనములు మిగులఁ గఠినశైలిని వ్రాయఁబడియున్నవి. అందులకర్తృకర్మక్రియలను గ్రహించి వాక్యాన్వయము చేసుకొను నప్పటికే దుర్లభము. ఈయలవాటు సూరన తనకళాపూర్ణోదయమునఁ బీఠికయందు నిల్పినాఁడు కాని తర్వాత వ్రాసినవచనములనెల్ల మిగుల సులభము గాను, సరసముగాను వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతనివచనములు భారతము నందలివచనములతోడఁ బోల్పఁదగియున్నవి. పద్యములు కఠినశైలిని వ్రాయఁబడియుండినను, వచనములు నడుమ నుంచిన గ్రంథసందర్భము బాగుగాఁ దెలిసికొనివచ్చుననియు, గ్రంథ మంతయుఁ బద్యమయ మైయుండక అక్కడక్కడ వచనములు గూడ నుండినచోఁ జదువరుల మనస్సునకు విశ్రాంతి నొసఁగు ననియు వచనములు కావ్యములయందుఁ జేర్పఁబడుచున్నవి. అది పోవం బోవ పద్యములకంటె వచనములు మిగులఁ గఠినశైలిని వ్రాయుటలోనికి దిగినది.

చా. ఉపన్యాసకుఁడు చెప్పినట్లు వచనములు సులభముగ వ్రాయుట యిప్పటికాలపుచదువరులలో శ్లాఘనీయ కార్య మైన నగును గాని సూరనకాలములో నది యట్లు కాదు. వర్ణనావిషయ మై కల నిరంకుశప్రజ్ఞఁ జూపుటకుఁ గలకోర్కెను ఛందోబద్ధము లైన పద్యములలోఁ జూపుటకు వలనుపడక ప్రబంధకవులు విశేషకథాసందర్భ మవసరము లేనిచోట నాశ్వాసమున కొక్కటియో రెండో వచనము లుండుచుండు నాచార మేర్పర్చికొనిరి. కొందఱు కవులు వచనములు పెక్కులు చెప్పుట వివిధవృత్తములయెడ నాదరణము గలచదువరులకు నానందకారులు కాకపోవు నని యెంచి అనేకచరణయుక్తములుగాఁ జేయందగు రగడలు, దండకములు, మొదలగువానిని విశేషించి వ్రాసి వచనముల గొన్నింటిం దగ్గించిరి. కావున వచనములు మొదలగునవి పద్యములకంటె స్వభావముగఁ గఠినశైలిలో నుండుట కాన్పించు. సూరనకవియు నావఱకు తనచే విరచితము లైన ప్రథమద్వితీయకావ్యములు ప్రబంధములు కాకుండుటంబట్టి అందు కొన్నిలోపము లున్నట్లు గ్రహించి తనమూఁడవగ్రంథమును బ్రబంధముగా రచియించి యందుఁ దనతొల్లింటిగ్రంథములలో నుండులోపములఁ బెక్కులు నివారించెను. ఇట్లు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నేల లేవనఁ గారణము చెప్పెదను.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము సూరకవి తనముదుసలికాలములో రచియించిన ప్రబంధమౌటం జేసియును, తనతండ్రి పేరిటఁ గృతియిచ్చి తాను తీర్థ యాత్రాదికము తనతమ్మునివలెఁ జేయలేకపోయిన లోపముఁ దీర్చికొనుటకై యత్నించుటం జేసియును అందు గ్రంథపూర్తికొఱకే యత్నించి యుండునుగాని కేవలము ప్రజ్ఞాప్రకటనకే యత్నించియుండఁడు. ఆకారణముచే నందు కఠినవచనములు గాని గొప్పవర్ణనలు గాని తఱుచుగాఁ గానుపించవు. ఇట్టిగ్రంథమును ఆధారము చేసుకొని ఉపన్యాసకుఁడు సూరన నప్పటికాలమువారికంటె నధికుఁ డని ప్రస్తుతవచనకావ్యకర్తలలోఁ గొందఱి ఫక్కి ననుసరించి చెప్పుట అసంగతము. ఎవ్వఁడును సమానులలో నుత్తముఁడు గాఁ బ్రయత్నించుంగాని తద్వ్యతిరిక్తము కాదు గావున సూరనయు నట్లొనరించినవాఁ డనియే సిద్ధాంతీకరించెదము.

కళాపూర్ణోదయకల్పనావిషయము.

ఇదివఱకే సూరకవికృతము లగు గ్రంథములు కళాపూర్ణోదయము తరువాయిగ నన్నింటిం దెల్పినాఁడను. ఇఁక నీవిషయమునఁ గొంచెముగా వ్రాసి సూరకవిచరిత్రము వ్రాయ విరమించెదను. పాఠకులు నావలన నింతవఱకు నీయఁబడిన విమర్శశ్రమకు సహించి కొంచెమవకాశముతో నీగ్రంథవిషయమునఁగూడ నే నిచ్చుశ్రమకు మన్నించెదరుగాక.

ఈపై గ్రంథములోఁ గవిత్వశయ్యాదులయందుఁదప్ప కల్పనావిషయమై సూరకవిని నేను శ్లాఘించను. ఆ ౧౮౮౭-వ సంవత్సరములోనో ఆసమీపకాలములోనో యిది మొదట ముద్రిత మైనపుడు దీనిని మామిత్త్రు లొకరు నామొద లగుస్నేహితులు కొందఱికి మాయభిప్రాయప్రకటనకుఁగా నిచ్చియుండిరి. అపు డట్టిమాయభిప్రాయ మిచ్చుటకును గథాసందర్భము బోధపఱుచుకొనుటకును దీనికి సంగ్రహము వచనముతో నావలన వ్రాయంబడినది. దాని నిందుఁ బ్రకటింప గ్రంథవిస్తరభయంబున మానుచున్నాఁడను. అయ్యది ప్రత్యేకవచనకావ్య

మాయెఁ గావునవేఱుగఁ బ్రకటించెదను. అపు డందులకథాసందర్భము లోని పూర్వపక్షముల విస్తరించి చూపెదను. ఇపు డిందు నేనందులఁ గనిపట్టిన లోపములలోఁ గొన్నిటినిమాత్రము వివరించెదను. దానికి ముందుగ కవిత్వశైయ్యాదులతో నీకవిచమత్కృతిం జూపు నొకటి రెండు పద్యములం జూపెదను. ఒక ముదుసలిస్త్రీని వర్ణించిన పద్యము.

సీ. పసిమి పో నెండినకసవుబట్టయుఁబోలె నెఱవెండ్రుకలఁ బర్వుశిరమువలన
నులిగొన్న చెలఁదిపుర్వులనూలివఖ్లినా నమరెడుముడుతకన్బొమలవలనఁ
గడుఁ జిట్లినట్టిబంగరుపోఁతపాక్కిళ్లవడువు: జూపెడుమేనివళులవలనఁ
దునిసి వ్రేలెడుమ్రాఁకుతునుకల వలపించు బాహువక్షోజలంబనమువలన
తే. ఘూకరవములచాడ్పున ఘోరవృత్తిఁ, దనరుఘనకాసకుహికుహిధ్వనులవలన
భావజుఁడు వెళ్లిపోయినపాడుమేడ,పగిదిఁ గాన్పించు ముదుసలిపడఁతియొకతె.
కళాపూర్ణో. ఆశ్వా 3. ప ౧౪.

ఈముదుసలినే తిరుగ నింకొకపరి శాపవిమోచనానంతరము యౌవనప్రాదుర్భావము నందినస్త్రీనిగా వర్ణించె.

సీ. నిండుచందురు నవ్వ నెమ్మోముసిరితోడ నిరులు గ్రమ్మెడువేణిభరముతోడ
నాకర్ణలోలంబు లగునేత్రములతోడఁ దళుకొత్తు చెక్కుటద్దములతోడ
మిగుల మిటారించుబిగిచనుంగవతోడ లలితంపుబాహువల్లరులతోడ
నతికృశత్వమున జవ్వాడుమధ్యముతోడ నభినవం బైననూఁగారుతోడ
తే. వలువమీఁదికిఁ దొలఁకు సువర్ణపులిన, గురునితంబప్రభాపరంపరలతోడ
మహితసర్వాంగలావణ్యమహిమతోడ,నమరుప్రాయంపురూపుచిత్రముగఁదాల్చె.
కళా. ఆశ్వా 3. ప ౧౨౨.

ఈసందర్భములోఁ బైముదుసలియువతియొక్క వర్ణనము మిక్కిలి కఠినమైనపని. సాధారణముగ శృంగారవర్ణనమే అందఱు చేయుదురు గాని తద్వ్యతిరేకముగా వర్ణించుటకుఁ గవులు యత్నింపరు. సూరకవి అట్టివర్ణనమును స్వభావోక్తితోఁ జేయుటయే కాక తిరుగ నాస్త్రీనే రూపాంతర మందఁగా వర్ణించుటయు నందు రసము స్వాభావికమైనది తెచ్చుటయు వర్ణనీయము. ఇటులనే సూరకవి తనకుఁ గలవర్ణనావిశేషములోనిప్రజ్ఞ నగపఱిచినపద్యము లనేకము లీగ్రంథములోఁజూపెను.

అట్టివానికి నెంతయు నలరియుఁ గథాకల్పనలోఁ జేసియున్న కొన్ని సంద ర్భములకుఁ గాఁ గల్గియున్న శంకల నిట వివరింపకున్న యెడల విమర్శనకు లోప మని యట్టివానిలోనిలోపములఁ గొన్నిటి నిట వివరించెదను. అయితే యీగ్రంథమందు విశేషాభిమానము గలవార లట్టిశంకల యెడల నాదర ముంచి యథార్థ మరయఁ గోరెదను.

నారదమునికిని తుంబురునకును సంగీతవిద్యలో వివాదము కల్గె ననియు, నపుడు నారదుండు తుంబురుని జయించుటకుఁ గాను గానవిద్యా విశేషంబులు నేర్చుకొనుటకై ద్వారకాపట్టణంబునకుఁ బోవ శ్రీకృష్ణుం డాతనిం దోడ్కొని తనభార్యలలో నొక్కతె యగుజాంబవతి కొప్పింప నావెకడ నారదుం డొకవత్సరంబు గానంబె నేర్చుకొనె ననియును, పిమ్మట నారదుండు శ్రీకృష్ణునియుక్తుం డై సత్యారుక్మిణులకడ నొక్కొక్క వత్సరంబు గానవిద్య నభ్యసించె ననియును మణికంధరుండును, కల భాషిణి నారదునివలె నంతఃపురకాంతలవలన సంగీతశిక్ష లేకయుం డియు శ్రీకృష్ణుని యనుగ్రహంబున సకలసంగీతకళారహస్యంబులం గ్రహించి రని చెప్పంబడినది. లోకములో సంగీతవర్ణనముఁ జేయుచో నందు నారదునియట్టి ప్రజ్ఞగలవా రని చెప్పుటయే అత్యుక్తి. నారదుఁడును నేర్చుకోఁ దగినసంగీత మని చెప్పుట అత్యుక్తికి పైది. అదియునుగాక నారదుఁడు వచ్చి శ్రీకృష్ణునిభార్యలకడ మూఁడు సంవత్సరములు విద్య నేర్చుకొనియె నని చెప్పుటయు నంతదనుక అతని శిష్యుం డగుమణికంధరుండు రాణివాసంబు ద్వారంబుననే నిల్చియుండె ననియు నిట్లున్న మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణునియనుగ్రహం బున నొక్కపెట్టున సకలసంగీతరహస్యంబులు నేర్చుకొని నారదునితో సమానుఁ డయ్యె నని చేసినకల్పన యత్యుక్తికింగూడ మించినదై భక్తా గ్రగణ్యుఁ డైననారదుండు సంపాదింపలేని శ్రీకృష్ణసంబంధ మగుసంగీత విద్యను నారదశిష్యుఁడుగాఁగల్పింపఁబడినమణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణునినిర్హే తుకజాయమానకటాక్షమునకు పాత్రుఁడై యొక్కమాఱుగ గ్రహించె

నని చెప్పినకల్పన యుక్తియుక్తమై యున్నట్లు కానరాదు. ఇంతియ కాక ఆసందర్భములోనే నారదుఁడు తనసంగీతంబును కృష్ణమహిషులు వర్ణించుట వినియు నది ముఖప్రీతి కా నోపు నని యూహించి దాని నరయుటకై కలభాషిణిం గోరఁగా నాపె కామరూపంబు వేఁడి దానిఁ గైకొని కృష్ణమహిషుల సఖీరూపంబు దాల్చి పోయి నారద సంగీతవిశేషంబులం గూర్చి ప్రశంసించి వారు దానిని నిజముగ స్తోత్రము చేయుటయే యని మగిలి వచ్చి నారదునకుఁ దెల్పె నని తెల్పినకథ కలభాషిణికి నారదుఁడు కామరూపశక్తి యిచ్చుటకుఁ గారణరూపముగాఁ జెప్పంబడినను తా నెవ్వరికడ మూఁడుసంవత్సరములు విద్యాభ్యాసము చేసెనో వారు తనసంగీతమును స్తోత్రముజేయుదు రని చేసినకల్పితయుక్తికిని శాస్త్రమునకుంగూడ సరిపడనిది యై యున్నది.

ఇటులనే తుంబురుని జయించుటకుఁగాను నారదుఁడు యత్నించి తపంబు చేసి విష్ణునివలన వరంబు గొనినకథయును గానుపించును. అటుపిమ్మట మణికంధరుతపఃప్రభావంబును సిద్ధునిసమావేశంబును చిలుక కథయును, సందర్భశుద్ధములుగాఁ గానుపింపకుండుటయే కాక లోకసామాన్యములుగాఁగూడ కాన్పింపవు. ఇటులనే వ్రాయుందొడంగిన గ్రంథంబులోనిగాథ లన్నియు పరస్పరసందర్భము లేకయు, నమ్మ నర్హములు కాకయు పరిశీలనము చేయం జేయ నసారంబులౌను. కాని మనుచరిత్రాదికములోఁ గల్పింపఁబడిన కల్పనలవిధంబున యుక్తిసహంబు లై యుండవు. కావున నిఁక నింతటితో నీకథాసందర్భములం గూర్చి వ్రాయ విరమించెదను.

శ్రీరస్తు.

కవిజీవితములు

ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యకవులచరిత్రము

15

రామరాజభూషణకవి

ప్రబంధాంకము రామరాజభూషణుఁడు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన గ్రంథకర్త. ఆంధ్రములో రాఘవపాండవీయముతో సమానమై అంతకంటెను కవిత్వశయ్యాదులలో గౌరవాధిక్యము నందిన కావ్యమీ హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన ద్వ్యర్థికావ్యమైయున్నది. అట్టికావ్యములోని విశేషముల నుదువుటకుఁ బూర్వ మా కావ్యమును రచించినకవి యెవరు అనుసంప్రశ్నముంగూర్చి వ్రాయవలసియున్నది.

నరసభూపాలీయకర్త యగుభట్టుమూర్తియే దీనినిఁగూడ రచియించినట్లు వాడుక గలదు. అట్లు కాదనియు నీయిర్వురు వే ఱనియు సంగ్రహముగాఁ గొన్నిమాటలు పూర్వము నాచే రచియించఁబడిన కవిజీవితపు మొదటికూర్పులో వ్రాయంబడినవి. అట్టివానినిఁ దిరస్కరించి కొందఱును బలపర్చి కొందఱును వాదింప నారంభించిరి. పిమ్మట నందఱిలో నిర్వురు పండితు లీవిషయమై విస్తారము సంవాదము చేసి వారియభిప్రాయముల వ్యక్తీకరించుచుఁ గొన్నిగ్రంథములు వ్రాసి ప్రకటించిరి. అట్టిగ్రంథములు రెండును నాకడకువచ్చి యుండుటంజేసియు నేను తిరుగ నాకవిజీవితములను రెండవకూర్పునఁ బ్రకటించుచుండుటంజేసియుఁ బై పండితులగ్రంథంబులపై నావలన నీవఱలో నీయంబడియున్నయభిప్రాయము గలయొకసిద్ధాంతోపన్యాసము నిందులో ముందు ప్రకటించుట మంచి దని యెంచి

యట్లు చేయుచున్నాను. అది కొంచెము గ్రంథవిస్తరము గలదిగా నున్నను మనము ఇపుడు చరిత్ర వ్రాయుచున్న రామరాజభూషణుఁడు నరసభూపాలీయకృతిపతి యగుభట్టుమూర్తి స్పష్టముగా కాఁడని నిశ్చయించి చెప్పుటకు చాలియుండఁగా, అట్టిసిద్ధాంతము ప్రత్యేక మాయిర్వురివలనను జేయంబడిన వసుచరిత్ర హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన నరసభూపాలీయములనుండియే చూపింపఁబడినది గావున నది సర్వజనాదరణీయము కాకపోదు కావున నాయుపన్యాససంగ్రహము నిట వివరించెదను.

భట్టుమూర్తి రామరాజభూషణుఁడా?

ఆ ౧౮౯౬ సంవత్సరములోని పట్టపరీక్ష (B. A. Degree Examination) కుఁ బఠనీయాంధ్రగ్రంథములలో నొక్కటి యగు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానగ్రంథమును ముద్రించి ప్రకటించుచున్న బ్ర. గు. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యపంతులవారివలన నెల్లూరినుండి పంపఁబడిన(౬౩)పుటలగ్రంథసంచిక యొకటి యీనడుమ మాకార్యస్థానముం జేరినది. ఆగ్రంథములోనివిశేషముల నారయుటకై కోరి మొదటిపుట తిరుగవేసి చూచినతోడనే యముద్రితగ్రంథచింతామణిపత్త్రికాధిపతి యగు పైరామకృష్ణయ్యపంతులవారిచే రచియింపఁబడినపీఠిక యనుశీర్షిక యొకటి కాన నాయెను. అందలియంశములు చూడంజూడ ప్రథమమున దానిపైని మాయభిప్రాయ మీయనిదే గ్రంథవిషయ మైన యభిప్రాయమీయ వీలు లేనందున నిపుడాపీఠికపై యభిప్రాయమునే వ్రాయుదము.

ఆపీఠికలో ౭ పేరాలవఱకును కవి యగురామరాజభూషణుని చారిత్రవిషయమై బ్ర. కందుకూరివీరేశలింగము పంతులవారికిని రామకృష్ణయ్య పంతులవారికిని నడచిన సంవాద మై యున్నది. అట్టియుభయులసంవాదమును ప్రస్తుతము మేము విమర్శన చేసి మాఅభిప్రాయముతోఁ బ్రకటించెదము.

రా. కృ. పీఠికలో హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును వసుచరిత్రాది కావ్యములను రచియించిన సూరపాత్మజుఁ డగు ప్రబంధాంకము రామరాజభూషణకవి విరచించెను. ఇక్కవి నిజమైననామము బట్టు మూర్తి యనియును, రామరాజభూషణుఁ డనునది రామరాజుయొక్క యాస్థానమం దుండుటచేత వచ్చినబిరుదనామముగా గొంద ఱనుచున్నా రని క. వీ. ఆంధ్రకవులచరిత్రమునఁ బ్రకటించి తా మట్టివారి యభిప్రాయములను ఖండించి వ్రాయనందున నందుల కొప్పుకొనినవారుగఁ గనుపించుచున్నా రని వ్రాసియుండిరి. అయితే ఇట్టిచోటుల ఆంధ్రకవుల చరిత్రములో నెట్లువ్రాయఁబడినదో దాని నుదాహరింపనిదే మాయభిప్రాయ మీయ వలనుపడదు. గావున దాని నీక్రింద వివరించెదము.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము ౨౬వ పుటలో

"మూర్తి యనియు రామరాజభూషణుఁ డనియును ఇద్దఱు వేఱువేఱుకవు లనియును, అందు మూర్తికవి నరసభూపాలీయమును, రామరాజభూషణకవి వసుచరిత్రహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములను రచియించి రని కొందఱును, ఇద్దఱు నొక్కరే యనియును, మూర్తి యనునది నిజమైనపేరు అనియు రామరాజభూషణుఁ డన్నది రామరాజుయొక్క సభ కలంకారముగా నుండుటచేత వచ్చినబిరుదుపేరనియును నతఁడు సూరపరాజున కౌరసపుత్త్రుఁడై తదగ్రజుఁ డైనవేంకటరాయ భూషణునకు స్వీకృతపుత్త్రుఁ డని మఱికొందఱును చెప్పుచున్నా రనియును, వసుచరిత్రములోనిగద్య మొకవిధముగాను నరసభూపాలీయములోని గద్య మింకొకవిధముగా నుండుటంబట్టియు, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములో సూరపాత్మజుఁడు రామభూషణుఁడనియు, నరసభూపాలీయములో వేంకటరామభూషణ సుపుత్త్రుఁ డగుమూర్తియనియు తండ్రులను వేఱువేఱుగాఁ జెప్పుటనుబట్టియు వారు వేఱుకవు లైనట్లు పైకి కానవచ్చుచున్నను కొన్ని హేతువులం బట్టి రెండవపక్షమువారు చెప్పెడియంశములుకూడ సావధానముగా విచారించ వలసినవిగా నున్నవి."

ఇట్లు వ్రాయంబడి ఆంధ్రకవులచరిత్రములోఁ బై యుభయపక్షములవారును జెప్పెడుయుక్తులను జక్కఁగా గ్రహింపఁగలుగుటకై వంశక్రమమును తెల్పెడు రెండుపద్యము లుదాహరింపఁబడినవి. అయితే క. వీ. గారి కావలసిన పైకవు లిర్వురు వేఱువేఱని కల్గినయభిప్రాయము రెండవవృత్తాంతము వినినతోడనే మాఱినట్లును దాని నొకసిద్ధాంతము చేయుటకు తోఁచక చదువరు లట్టిసిద్ధాంతము చేసికొనుటకు పైకవు లిర్వుర నొక్కనిగానే భావించి ఆపక్షములో నితరులు చెప్పుయుక్తులు తామే చెప్పి వారిపక్షమును తామే అవలంబించి వ్రాసిన ట్లున్నది. రెండుపక్షములును వినినచదువరులు సిద్ధాంతముఁ జెప్పవలసినవారు కావుననే నిపు డట్టి సిద్ధాంతమును స్పష్టీకరించెదను. వారిసిద్ధాంతమునకు ప్రధానమైనయొకవిశేషముగూడ వివరింపఁబడినది. అది యెద్ది యనఁగాఁ ఇరువురును భిన్ను లైనను గాకపోయినను జరిత్రభాగమునందు వేఱువేఱుగ వ్రాయవలసిన యంశము లేవియుఁ గానఁబడవు అను దీనితో నే నేకీభవింపను. ఇరువురు భిన్ను లైనపుడు వ్రాయవలసిన చరిత్రభాగ మున్న దనియే నాయభిప్రాయము. కావున నీ సంప్రశ్నము సంపూర్ణముగావిచారింపవలసిన దని చెప్పెదను. దానికిఁ గా నుదాహరింపఁబడిన పద్యము లెవ్వి యనఁగా:—

నరసభూపాలీయము

సీ. శతలేఖినీపద్యసంధానధౌరేయు, ఘటికాశతగ్రంథకరణధుర్యు
నాశుప్రబంధబంధాభిజ్ఞు నోష్ఠ్య ని,రోష్ఠ్యజ్ఞు నచలజిహ్వోక్తినిపుణుఁ
దత్సమభాషావితానజ్ఞు బహుపద్య, సాధితవ్యస్తాక్షరీధురీణు
నేకసంధోచితశ్లోకభాషాకృత్య,చతురు నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యసంకరజ్ఞు
నచలయమకాశుధీప్రబంధాంక సింగ, రాజసుతతిమ్మరాజపుత్త్రప్రసిద్ధ
సరసవేంకటరాయభూషణసుపుత్త్రు,నను బుధవిధేయుంశుభమూర్తి నామధేయు.

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము

సీ. వనధిలంఘనకృపావార్ధితోభయకవి, తాకళారత్నరత్నాకరుండ
సకలకర్ణాటరక్షాధురంధరరామ, విభుదత్తశుభచిహ్నవిభవయుతుఁడ
వసుచరిత్రాదికావ్యప్రీతబహునృప, ప్రాపితానేకరత్నప్లవుండ
శాశ్వతశ్రీవేంకటేశ్వరానుగ్రహ, నిరుపాధికైశ్వర్యనిత్యయశుఁడు

శ్రీకరమహాప్రబంధాంక సింగరాజ, తిమ్మరాజప్రియతనూజధీరసూర
పాత్ముజుఁడ రామభూపాఖ్యఁ బరగుసుకవి, నంకిత మొనర్తు నీకావ్య మనఘభక్తి.

వసుచరిత్రము

మ. నను శ్రీరామపదారవిందభజనానందుఁ జగత్ప్రాణినం
దన కారుణ్యకటాక్షలబ్ధకవితాధారాసుధారాశినం
జని తైకైకదినప్రబంధఘటికాసద్యశ్శతగ్రంథక
ల్పను సంగీతకళారహస్యనిధిఁ బిల్వం బంచి పల్కెం గృపన్.

మూఁడుపద్యము లుదాహరింపఁబడినవి. కాని యీమూఁటికి సహచరములుగా నున్నయాశ్వాసాంతగద్యములలో నున్న విశేషము లీస్థలములో నుదాహరింపఁబడనందున వానింగూడ నిటఁజేర్చి యనంతర మందులోని భేదాభేదగుణంబులం జూపెదను.

నరసభూపాలీయము

౪. "ఇది శ్రీహనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసార, సారస్వతాలంకార, నిరంకుశ ప్రతిభా బంధురప్రబంధపతనరచనాధురంధర, ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణసుపుత్త్ర తిమ్మరాజ పౌత్త్ర, సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి మూర్తిప్రణీతము."

వసుచరిత్రము

౫. "ఇది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందవందన, పవననందనప్రసాదసమాసాదిత సంస్కృతాంధ్రభాషాసామ్రాజ్య సర్వంకష చతుర్విధకవితానిర్వాహక, సాహిత్యరస పోషణ రామరాజభూషణ ప్రణీతము."

ఇట్లు పైగ్రంథములలోఁ జెప్పంబడినకవిత్వవిశేషములఁ బర్యాలోచించుట కొక్కొకదానిచే పరిశీలించి చూచెదము.

అందులో నరసభూపాలీయ సంబంధులు

౧. శతలేఖినీపద్యసంధాన ధౌరేయత=అనఁగా శతఘంటకవిత్వము చెప్పెదు నేర్పు.

౨. ఘటికాశతగ్రంథకరణశక్తి=అనఁగా గడియకు నూఱనుష్టుప్పు (శ్లోకము)లు రచియించుప్రజ్ఞ.

3. ఆశుప్రబంధ, బంధాభిజ్ఞత=ఆశుధారగా (Extempore.) ప్రబంధములు చెప్పుట, అటులనే బంధకవిత్వము నుడువుట.

౪. ఓష్ఠ్య, నిరోష్ఠ్యజ్ఞత=పెదవులు తగులునటులను అవి తగులనటులను కవిత్వము చెప్పుట,

౫. అచలజిహ్వోక్తినైపుణ్యము=నాలుక కదల్పక కవనము చెప్పుట.

౬. తత్సమభాషావితానజ్ఞత = తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యాదిభాగములుగలయాంధ్రభాషలోఁ గేవలము తత్సమభాషనే కవిత్వము చెప్ప నేర్చుట.

౭. బహుపద్యసాధితవ్యస్తాక్షరీధురీణత=వ్యస్తాక్షరి చేయు నేర్పు పండితసాధారణ ప్రజ్ఞ; అందులో ననేకపద్యములలో నొక్కసారి వ్యస్తాక్షరిం జేయుట యసాధారణప్రజ్ఞ, ఇట్టిపనిం జేయుట.

౮. ఏకసంధోచితశ్లోకభాషాకృత్యచతురత=ఒక్కసంధ కల్గునట్లుగా శ్లోకమంతయుం జెప్పుట.

౯. ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకరజ్ఞత=ఓష్ఠ్యములు తగులునటులను, తగులనటులను కలిపి కవిత్వము చెప్ప నేర్పు.

౧౦. అచలయమకాశుధీ = చలించినట్టియు, యమకయుక్త మగునట్టి ఆశుధారా కవిత్వము చెప్పెడుబుద్ధి.

గద్యము.

౧. హనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారుఁడ నని.

౨. సారస్వతాలంకారుఁడ నని.

3. నిరంకుశప్రతిభాబంధురుఁడ నని.

౪. ప్రబంధపఠనరచనాధురంధరుఁడ నని.

౫. సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి నని.

ఇట్లుండుటవానికిఁ గారణము లూహించవలసియుండును. అందు (౧) మొదటివిశేషణముం బట్టి యితఁ డాంజనేయోపాసకుఁ డనియు తనయుపాసనాదేవుని కటాక్షముచేత సంప్రాప్తమైనకవిత్వశక్తి కల దనియుఁ దెలియుచున్నది.

(౨) రెండవవిశేషణములోఁ దాను సారస్వతాలంకారుఁ డని చెప్పుటచే విద్యాలంకారము గలవాఁ డని తేలినది.

(3) మూఁడవవిశేషణములో నిరంకుశప్రతిభాబంధురుఁడ ననుటం జేసి కవిత్వమునకుఁ బ్రధానసాధన మగునట్టిప్రతిభ కలవాఁ డనియు, నదియు నిరంకుశమైన దనియుం దేలినది.

(౪) నాల్గవవిశేషణములో "ప్రబంధపఠనరచనాధురంధరుఁడ" ననుటంజేసి తనకు ప్రబంధపఠనమందును, ప్రబంధరచనయందుంగూడ

సమర్థత కల దని వక్కాణించును. తా నావఱకొక ప్రబంధమును రచియింపకున్నను, ప్రస్తుతములో నైన నట్టిరచనకు ననుకూలసమయము తటస్థించక పోవుటయును లో నూహించి అది దేశములో ప్రబంధరచనాకాల మవుటంజేసి అట్టిప్రజ్ఞ తనయెడ నున్నట్లుగాపలుచుకొనుట ప్రబంధకర్తల కవసర ముండదు. అది లేనినాఁడే దాని నేరైన విశదీకరించుట కవసరము కలుగును. వసుచరిత్ర నరసభూపాలీయకవులు వేఱుగ నుండవచ్చు నని సూచించు కారణములలో నిది యొకటి.

(౫) ఇఁకనైదవబిరుదులోఁ దాను సకలభాషలలో నిరుపమానమగు నవధానతంత్రము చేయఁగలవాఁడ నని సూచించె. ఇది యొక గొప్ప ప్రజ్ఞ. కవిత్వప్రజ్ఞ గలయందఱికిని అష్టావధానతంత్రప్రజ్ఞ యుండదు. అష్టావధానికిమాత్రము కవిత్వప్రజ్ఞ యుండక తీఱదు. అది లేనిచో నవధానప్రజ్ఞ నిరుపయోగ మగును. నరసభూపాలీయకవి కారెండుప్రజ్ఞలు కలవు.

రామభూషణునియొక్క పద్యములోను గద్యములోను నుండు నవియే రామభూషణకవి యుపాసావిశేషము లని చెప్పవలసియున్నది. కావున వానిని వేత్వేఱుగ నీక్రిందఁ బరిశీలింతము.

౧. ఏకైక దినప్రబంధఘటన=ఒక్కొక్కదినమున నొక్కప్రబంధము సంఘటింపఁజేయుశక్తి.

౨. సద్యశ్శతగ్రంథకల్పన=అప్పటి కప్పుడు నూ ఱనుష్టుప్పులు చెప్పునట్టిశక్తి.

3. సంగీతకళారహస్యవేదిత్వము = సంగీతశాస్త్ర రహస్యములు తెలియు నని సంగీతశాస్త్ర, చతుష్షష్టి కళాశాస్త్ర రహస్యములు దెలియు నని గాని చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు కానుపించు పై కవిత్వప్రజ్ఞలు నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ బరిశీలించినచో నాప్రజ్ఞలు గలవా రొకరైనదియు నిర్వురైనదియు స్పష్టము కాక మానదు.

వసుచరిత్ర, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములు రచియించినకవికిఁ గలప్రజ్ఞలును, ఉపాసనావిశేషంబు లెట్లు చెప్పంబడినవో చూతము.

అందు -

౧. మొదటిది శ్రీరామచంద్రచరణారవిందవందనము, ఇదికొందఱి వలన కవియొక్క విశేషణముగా నూహింపఁబడక ఆవాక్యము వెంబడినే వచ్చు "పవననందన" శబ్దముతో నన్వయింపఁబడుచున్నది. అట్లు సరికా దనిచెప్పుట కనేకనిదర్శనము లున్నవి. వాని నీగద్యలోని విశేషముల నుడివెదము. అంతవఱకును ఆ రెండువిశేషణములు వేఱుగాఁ గ్రహింప వేఁడుచున్నాము. అట్టిచో మొదటివిశేషణాభిప్రాయముంబట్టి పై రెండుగ్రంథముల రచియించినకవిమాత్రము పరమార్థవిషయమై కానోపు రామోపాసనము విశేషించి చేసె నని తేలుచున్నది.

౨. రెండవ విశేషణమువలనఁ బవననందనప్రసాద సమాసాదిత సంస్కృతాంధ్రభాషాసామ్రాజ్యకవి యని తేటపడు. ఉపాసకులలోఁ గొందఱు ఆముష్మికమున కొకదేవతోపాసనయును, ఐహికమున కొక దేవతోపాసనయుఁ జేయుట కలదు. అటులనే వసుచరిత్రకవి ఆముష్మికమునకు రామోపాసనయు, నైహికమున, కాంజనేయోపాసనయుం జేసినట్లును స్పష్ట మగుచున్నది. ఇట్టి యైహికఫలముకొఱకుఁగాఁ జేసిన యుపాసనవలనఁ దనకు సంస్కృతాంధ్రభాషలలో గొప్పకవిత్వప్రజ్ఞ కల్గె నని చెప్పెను.

3. 'చతుర్విధ కవితా నిర్వాహక' అను విశేషణము మూఁడవది చతుర్విధకవిత్వ మనఁగా గద్యకవిత్వము పద్యకవిత్వము పదకవిత్వము, బంధకవిత్వము అనునవి. అట్టి చతుర్విధకవిత్వప్రజ్ఞ కలవాఁడు.

౪. "సాహిత్యరసపోషణుఁడు" అను బిరుదు వసుచరిత్రకవి కొక్కనికే ఆంధ్రభాషలోనికవులందఱిలో మిక్కిలి తగియుండు నని చెప్పవలసియున్నది. ఇది నరసభూపాలీయకవి కున్న ట్లాగ్రంథ మొక సంస్కృతగ్రంథమున కాంధ్రీకరణ మవుటం జేసియు దానిం దెల్పు మఱి యొకగ్రంథ మతనిపేరిట లేకుండుటం జేసియు, నతనిగద్యములోఁగాని

కవిత్వవిశేషములం జెప్పినపద్యములోఁ గాని యీవిశేషణము చెప్పం బడకుండుటం జేసియు, నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నెవ్వరును జెప్పఁజాలరు.

ఇట్లు వసుచరిత్రము, నరసభూపాలీయము ఈకృతియుగంబులోఁ గాన్పించినగ్రంథకర్తలకవితావిశేషంబులం జూపియున్నను రామోపాసనావిషయమై చెప్పవలసిన విశేషములు చెప్పకయే యితరాంశముల వ్రాయ వలనుపడదు. కాన దానిని ముందుగ నిట వివరించెదను.

వసుచరిత్రములో మొట్టమొదటి పద్యము

శా. శ్రీభూపుత్త్రి వివాహవేళ నిజమంజీరాగ్రరత్నస్వలీ
లాభివ్యక్తి పరాంఘ్రిరేణుభవకన్యాలీల యంచుర్ మదిర్
దా భావింప శుభక్రమాకలనచేఁ దద్రత్నముం గప్పుసీ
తాభామాపతి ప్రోవుతర్ దిరుమలేంద్రశ్రీమహారాయనిన్.

అని స్వేష్టదేవతానతిపూర్వకముగాఁ గృతిపతి నాశీర్వదించి కవివలనఁ బైపద్యము చెప్పంబడియెను. ఇటులనే కావ్యప్రబంధకవులందఱు స్వేష్టదేవతానతిచేసి యొకరికిఁ గృతి యిచ్చుట సర్వత్ర విదితవృత్తాంతమే. కొంద ఱొకకృతి దేవునకే యియ్యఁదలఁచుకొనినయెడలఁ గృతి కధీశ్వరుం డగుదేవుని స్తుతియించి అనంతర మిష్టదేవతను నుతియించుటయుంగూడఁ గలదు. కాని నరాంకితకృతులందుఁ గవియొక్క యిష్టదేవతానమస్కారమే తఱుచుగాఁ గాన్పించును. వసుచరిత్రములోనే కృతిపతి తన్నుం బిలువనంపె నని చెప్పినసందర్భములోఁ గూడ 'నను శ్రీరామపాదారవిందభజనానందుర్' అని విస్పష్టముగా వివరింపఁబడియున్నది. దీనినే స్థిరపఱుచుటకును, బలపఱుచుటకును హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములో మఱియును బుంఖానుపుంఖముగా శ్రీరామవర్ణనమును, తనకు శ్రీరామునియెడఁ గలభక్తిచూపుటకుఁగాను దాఁ జేసిన కార్యాదికములంగూడఁ దెల్పె. అందుఁ గొన్నిఁటి నిట వివరించెదను:—

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, ప్రథమాశ్వాసము
కృతిముఖపద్యము

శా. శ్రీవైదేహసుతర్ భృగూద్వహజయశ్రీ నబ్జభృచ్చాపలీ
లావాప్తి న్వరియించి సత్కుశలవత్త్వామూల్యమాంగల్యదీ

శైవాలం బగునాపరిగ్రహయుగం బన్యోన్యవైరంబునన్
సేవింపం దగు రామచంద్రుఁడు శుభశ్రీ లిచ్చు మా కెప్పుడున్.

అని గ్రంథారంభమందు వసుచరిత్రములోవలెనే శ్రీరామునిఁ గవి వినుతించె. అంతటితోఁ దనివి నందక శ్రీరామసహచరు లగుసీతామహాదేవిని, భరతుని, లక్ష్మణుని, శత్రుఘ్నుని, హనుమంతుని నుతియించి యిట్టివారికథను కావ్యము చేసినవాల్మీకింగూడఁ బ్రత్యేక ప్రత్యేకపద్యములతో నుతియించె. ఇట్లు కృతికార్యములోఁ దనకవిత్వేష్టదేవత యగునాంజనేయునియాజ్ఞయు నైన దనియును, ఆంజనేయుఁడుగూడ నీతనికిఁ గలరామభక్తికి సంతసించి తనకుం బ్రభుం డగురామునకుఁ గృతి యిమ్మని యుత్సహించుటంజేసి యట్లొసంగితి నని చెప్పెను. వసుచరిత్రకవి విశేషముగా రామభక్తుం డైనందునఁ దత్ప్రీతికొఱ కాతనిచేఁ జేయంబడినకార్యములు తనకుఁగాఁ దా జెప్పుకొనిన నాత్మస్తుతి దోషము కల్గు నని తోఁచి కానోపు నాంజనేయవాక్యములుగా నీక్రింది విధమున వర్ణించె.

సీ. సుతులఁ బెక్కండ్ర శాశ్వతరామనామధన్యులఁ జేసి పిలుచు భాగ్యోదయంబు
రచితాగ్రహారంబు రామచంద్రపురాంకపూతం బొనర్చిన పుణ్యరేఖ
నవదివ్యభవనంబు సవరించి శ్రీరామవిభుఁ బ్రతిష్ఠించిన విపులమహిమ
రామసరోనామ రమణీయముగఁ దటాకము వినిర్మించినఘనయశంబు
తే. సఫలత వహించు నీహరిశ్చంద్రనలకథాయుగనిబంధచిత్రబంధ ప్రబంధ
మంకిత మొనర్పు రఘుభర్త కఖిలకర్త, గురుతరాభీప్సితములెల్ల నొదవు నీకు.

దీనింబట్టి చూడఁగా నీవసుచరిత్ర, హరిశ్చంద్ర నళోపాఖ్యానముల రచియించినకవి తనకుఁ గలరామభక్తిం దెల్పుటకుంగాను, (౧) తన కుమారులలో ననేకులకు రామనామ ముంచె ననియు (౨) ఒకగ్రామము గట్టించి దానికి రామచంద్రపుర మనునామ ముంచె ననియును, (3) సుందరమైన దేవతాభవనము (దేవాలయము) కట్టించి దానిలో శ్రీరామవిగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేయించె ననియును, (౪) చెరువు త్రవ్వించి దానికి రామసరోవర

మనునామం బుంచె ననియును (౫) ఇపు డీహరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యానకృతి రచియించి దీనిని శ్రీరామునకే సమర్పింప నుండె నని తేలినది.

ఇట్లు చెప్పి దానితోఁ దృప్తినందక ఆగ్రంథములోనే రామాయణ కథ నంతయు నిరువదేడుపద్యంబులు గలనక్షత్రమాలికగా నొనరించి రామునకు సమర్పించె. ఇది వసుచరిత్రము, హరిశ్చంద్ర నళోపాఖ్యానము రచియించినకవియొక్క రామభక్తి కథాసంగ్రహము.

ఇఁక నరసభూపాలీయకవికిఁ రామభక్తి యెంతవఱ కున్నదో దాని నాలోచింతము. అందుఁ బ్రథమపద్యము.

"శా. శ్రీలీలావతి తా నురోమణిసభాసింహాసనత్కౌస్తుభా
వేలాభాప్రతిబింబితాంగి యయిన స్వీయాకృతం దాల్చినాఁ
డాలే యంచుఁ దలంచునో యని యమందానందుఁడై లక్ష్మి నే
వేళం గౌఁగిటఁ జేర్చుశౌరి నరసోర్వీనాథునిం బ్రోవుతన్."

ఇందలి స్తోత్రము వైష్ణవపరమైనను అది కేవల మర్త్యావతారమగు శ్రీరామవర్ణనముగాక పరమపదనాథుఁడై లక్ష్మీనాథుఁడై యుండిన నారాయణుని వర్ణనయై కానుపించును. దీని ననుసరించియే క్రిందిపద్యములో సముద్రమునకు పుత్త్రికయై చందురునకు సోదరియై, కందర్పునకుం దల్లియై ముకుందసుందరి యైనయిందిరాసుందరి వర్ణింపఁబడినది. ఈదేవి అవతారాంతరమందు సీతామహాదేవి యైన రామోపాసకులవలన నిట్లు వర్ణింపఁబడదు. అటనుండి సర్వప్రబంధసామాన్యదేవతావర్ణనలు కొన్ని రచియింపఁబడినవి. అటుపిమ్మట తనకుఁ బ్రధానోపాస్యదైవం బగునాంజ నేయునిమాత్ర మీక్రిందివిధంబున వర్ణించెను.

సీ. తనయాస్యగహ్వరంబునకు ఖద్యోతజృంభణము ఖద్యోతజృంభణము గాఁగఁ
దనకరాంభోజాతమున కలగంధమా, దన మొకగంధమాదనము గాఁగఁ
దనశౌర్యహార్యక్షమునకు మైరావణ, స్ఫురణ మైరావణస్ఫురణ గాఁగఁ
దనవాలదంభోళి కెనయం కర్బురగోత్ర, గరిమ కర్బురగోత్రగరిమ గాఁగ
తే. వఱలు రామానుజన్మ జీవప్రధాన, ధుర్యపర్యాయధాత మేదురవిరోధి
బలపయోధివిలంఘనప్రబలశక్తి, యోబయనృసింహభూభర్త కొసఁగుఁ గాత.

ఈపద్యములోఁ జేసినవర్ణనయంతయు కేవల మాంజనేయమంత్ర కల్పప్రోక్తమహిమానువర్ణనమే కాని వసుచరిత్రములోను హరిశ్చంద్ర నళోపాఖ్యానములోను జెప్పినవిధముగ రామభక్తిపరాయణతచే నాంజ నేయునకుఁ గల్గినమహిమావిశేషములుగా వర్ణింపఁబడవు. అందు వసు చరిత్రయందలి వర్ణన:

సీ. తరుణార్కకబళనోద్ధతిఁ జూపె నెవ్వాఁడు రుచులచే ఫలమోహరుచులచేత
అకలంకరామముద్రికఁ బూనె నెవ్వాఁడు శయముచే హృత్కుశేశయముచేత
మున్నీరు పల్వలంబుగ దాఁటె నెవ్వాఁడు జవముచే గుణగణార్జవముచేత
అక్షశిక్షాప్రౌఢి నలరారె నెవ్వాఁడు రణముచే నియమధారణముచేత
తే. ధరణి నెవ్వాఁడు దానవద్విరదదళన, విహృతిఁ దనకేసరికిశోరవృత్తిఁ దెలిపె
నతని మత్కావ్యమంజువాగమృతఘటన,మంజులస్వాంతుహనుమంతు మతిఁ దలంతు.

హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యానములో:—

సీ. రామభక్తునకు భారమె ఘోరపంకాబ్ధి తరణపాటవ మన శరధి దాఁటి
రామభృత్యున కరుదా మృత్యునిరసనం బన మహాఛాయాగ్రహంబుఁ జేరి
రామకింకరున కబ్రమె రమాసాన్నిధ్య మన విదేహాధీశతనయఁ గాంచి
రామైకమతికిఁ జిత్రమె పాశవిగళనోపాయం బన నజాస్త్రబంధ మెడలి
తే. రామపరతంత్రునకు దుర్భరంబె వినయ, వహ్ని యన వాలశిఖిశిఖావ్యాప్తి నోర్చి
యరిపురం బేర్చినయజేయుం నప్రమేయు, నాంజనేయు మునిధ్యేయు నభినుతింతు.

నరసభూపాలీయకవికి రామవర్ణనఁ జేయుప్రసక్తి కల్గెనా యను దాని నూహింతము. కృతిపతివంశము వర్ణించుచుఁ జెప్పిన సూర్యవం శానువర్ణనములోఁగూడ నరసభూపాలీయకవి శ్రీరామవర్ణనములో విశేషవర్ణన చేయక అతనిపూర్వులందఱితోఁ గలిపి సామాన్యముగా వర్ణించియున్నాఁడు. చూడుఁడు.

సీ. భవ్యుఁ డాతఁడు దీర్ఘబాహునిఁ గనియె నాతఁడు గాంచె రఘువు నాతనికిఁ గలిగె
బురుషాదుఁ డతనికిఁ బొడమెఁ గల్మాషపాదుఁడు తత్సుతుఁడు శంఖునుఁడు సుదర్శ
నుఁడు తత్తనూజుఁ డాతఁడు గాంచె నగ్నివర్ణమహీశు నతఁడు శీఘ్రగునిఁ బడసె
నతనికి మరుఁడు తదాత్మజుఁడు శుకుఁ డాతని కంబరీషుఁ డాతనికి నహుషుఁ
తే. డతనికి యయాతి నాభాగుఁ డతని కతని, కజుఁడు దశరథుఁ డతనికి నతని కొడవె
రామభద్రుఁడు తద్వంశరత్న మయ్యె, నారిదిఁ గలివేళ గలికాలచోళవిభుఁడు.

తిరుగ నాయకగుణవర్ణనములోఁ గులముంగూర్చి చెప్పుచో,

"నేవంశమునఁ బుట్టె నిలఁ జతుర్దశలోకరక్షణక్షముఁ డైనరావణారి"

అని చెప్పెను. ఇట్లు రామదేవతోపాసనాదికములలోఁగూడ భేదంబులేక యున్నవసుచరిత్ర హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యానగ్రంథకర్తయును, అట్టియుపాసనలోఁ బ్రధానరామదేవతోపాసన లేనినరసభూపాలీయకావ్యకర్తయు నొక్కఁడే యని నిర్దేశించి చెప్పంగలిగినచో నీక యుక్తిశాస్త్రమును, గ్రంథదృష్టాంతములు పుక్కిటిపురాణములముందర నిష్ప్రయోజనములు కావలయు నని చెప్పక తప్పదు.

సంక్షేపాభిప్రాయము

ఇదివఱలో నచ్చటచ్చట వివరించియున్న నరసభూపాలీయవసుచరిత్రకవుల భేదప్రజ్ఞ లరయుటకుగా నేను పైయుపన్యాసములో నుదాహరించిన కవిత్వవిశేషముల సంగ్రహముగాఁ జూపెదను.

నరసభూపాలీయకవి	వసుచరిత్రకవి
౧. శతఘంటకవి	ఈబిరు దితనికి లేదు.
౨. గడియకు నూఱనుష్టుప్పులు చెప్పఁగలఁడు	ఇది యితనికిని బిరుదే.
౩. ఆశుధారను ప్రబంధమును, బంధకవిత్వంబును చెప్పును	ఈబిరుదు లేదు.
౪. సోష్ఠ్యముగా, నిరోష్ఠ్యముగాఁ గవిత్వము జెప్పును	ఇదియును లేదు.
౫. నాలుక కదల్చ నక్కఱ యుండనికవిత్వము చెప్పును	ఇదియును లేదు.
౬. తత్సమభాషాకవి	సంస్కృతాంధ్రభాషాసామ్రాజ్యబిరుదు గలదు.
౭. అనేకపద్యవ్యస్తాక్షరి చేయఁగలఁడు	ఈబిరుదు లేదు.
౮. ఏకసంధోచితశ్లోకభాషాకృత్యచతురత	ఇదియును లేదు.
౯. ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యములం గల్పి చెప్పఁగల్గుట	ఇదియును లేదు.
౧౦. అచల మగునట్టియు, యమకముతోఁ గూడిన యాశుధారగలవాఁడు	ఇదియును లేదు.
౧౧. హనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారము గలవాఁడు	జగత్ప్రాణనందన కారుణ్యకటాక్షలబ్ధకవితాధారాసుధారాశి.
౧౨. సారస్వతాలంకారుఁడు	ఇది చెప్పఁబడలేదు.
౧౩. నిరంకుశప్రతిభాబంధురుఁడు	ఇదియుం జెప్పఁబడలేదు.

౧౮. ప్రబంధపఠనరచనాధురంధరుఁడు } ఇతఁడు ప్రబంధనిర్మాత యవుటంజేసి యీబిరుదు లేకున్న లోపము లేదు.

౧౫. సకలభాషావిశేషనిరుపమావధాని ఇతని కీబిరుదు లేదు.

కాని వసుచరిత్రకవి కధికముగా నున్నవిశేషములు వక్కాణించెదము.

౧. దినమున కొక్కప్రబంధము రచించుట
౨. సంగీత కళారహస్యములం దెలియుట
3. శ్రీరామమంత్రోపాసన
౪. చతుర్విధకవిత్వనిర్వాహకత్వము
౫. సాహిత్యరసపోషకత్వము

నరసభూపాలీయకవి

ఇట్లితనికి పదునైదుప్రజ్ఞలుకాన్పించును వసుచరిత్రగ్రంథకర్తయెడఁ గల్గియుండిన విశేషప్రజ్ఞలలో నాల్గుప్రజ్ఞలీతనికి లేవు.

అట్లున్నను శతఘంటకవిత్వము అష్టావధానాదిప్రజ్ఞలు నుండుటచేత ననేక దేశములలో నితనిపేరు ప్రసిద్ధి నందుటకును తనప్రాగల్భ్యముం జూపుటకు నవునైనది. ఆ కారణముచేతనే "లొట్ట యి దేటి మాట" అనుపద్యముం జెప్పుట కల్గెను.

వసుచరిత్రకవి

నరసభూపాలీయకవికిఁ గల్గియుండిన పదునైదుప్రజ్ఞలలో నితనికి పదునొకొండు ప్రజ్ఞలు లేవు. కాని యితనికి మఱినాల్గు విశేషప్రజ్ఞ లుండుటచేత నీతనికవిత్వము నరసభూపాలీయ కృతికంటె మధురమై రసవంత మయ్యెఁగాని సభారంజనముం జేయునట్టి యవధానతంత్రము, శతఘంటకవిత్వాది ప్రజ్ఞలుగల నరసభూపాలీయకవికిఁ గల ప్రఖ్యాతి యితనికి తేఁజాలకపోయినవి.

పై రెండు గ్రంథములలో నుండు కవిత్వతారతమ్యములం దెలిసినపిమ్మటనైన పైగ్రంథకర్త లిద్దరును ఒక్కరే యనుసిద్ధాంతమును విడువఁజాలక యుండుబుద్ధిశాలురకు మఱికొన్ని చమత్కారములఁగూడఁ జూపెదను.

నరసభూపాలీయకవియొక్క ప్రజ్ఞావిశేషము లధికము లనియు నట్టివిశేషములు వసుచరిత్రకవిత్వములో నుండ వని చెప్పుటకుం గాకున్నను స్వప్రజ్ఞాప్రకటనాదికములు విశేషించి చేయుస్వభావము నరసభూపాలీయ కవి కెక్కుడుగ నున్నందుల కీక్రిందిపద్యము చాలియుండును.

సీ. బాణువేగంబును భవభూతిసుకుమారతయు మాఘుశైత్యంబు దండిసమత
అలమయూరసువర్ణకలన చోరునియర్థసంగ్రహంబు మురారిశయ్యనేర్పు

సోమప్రసాదంబు సోమయాజుల నియమంబు భాస్కరుని సన్మార్గఘటన
శ్రీనాథునిపదప్రసిద్ధధారాశుద్ధి యమరేశ్వరుని సహస్రముఖదృష్టి
తే. నీక కల దటుగాన ననేకవదన, సదనసంచారఖేదంబు సడలుపఱిచి
భారతీదేవి నీజిహ్వఁ బాదుకొనియె, మూర్తిరవిచంద్ర విఖ్యాతకీర్తిసాంద్ర.

ఈపద్యముం బట్టి చూడ నీకవి వీనినన్నింటిని డంబమునకై చెప్పియుండునా యని తోఁచకపోదు. కాని పరిశీలింప నట్లనుటలో న్యాయము లేదు. ఇతనికడ ననేకు లగుకవులలో నరిదిగఁ గన్పడు ప్రజ్ఞలు చాలగ నున్నవి యనియు నది కారణముగా నీతఁ డాయాగుణములు గలకవులపేరులు చెప్పి వర్ణించినాఁ డనియుం జెప్పఁదగియున్నది. ఇట్టి ధైర్యశాలి గనుకనే 'లొట్ట యిదేటిమాట' యను పద్యముం జెప్పె.

ఇక వసుచరిత్రకారుఁడు వసుచరిత్రములోఁగాని హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానములోఁగాని చెప్పుకొనినబిరుదులు సర్వకవిసామాన్యధర్మము లైనవగుటంజేసి యట్టివానింగూర్చి సాధారణముగాఁ జెప్పుకొని తనకవిత్వమందుఁ దా జెప్పినవిశేషములు విస్పష్టముగాఁ గాన్పించునట్లు చేసెను. అందులో నరసభూపాలీయకవి యత్నించలేనివి సంగీతవిద్యా సంప్రదాయవివరణము. ఇయ్యది కవి కనువైనవు డెల్ల నాతనిచేఁ బ్రకటింపఁబడియె. అందు సంగీతవర్ణన లున్నపద్యములు రెంటిని జూపెదను.

మ. సకలామోదకతాళవృత్తగతులన్ సంగీతసాహిత్యసా
మకవిద్యాయుగళంబు పల్కుఁజెలికిం బాలిండ్లజో డైసిరుల్
ప్రకటింపన్ నఖరేఖలందు నలఘుప్రస్తారము ల్సేయునె
ర్వకళాకాంతుఁడు ప్రోవుతన్ దిరుమలేంద్రశ్రీమహారాయనిన్.

వసుచరిత్రము. ఆశ్వా ౧. ప 3.

సీ. ఒకటి యక్షరవిలాసోల్లాసమున మించ నొకటి తాళప్రౌఢి నుల్లసిల్ల
నొక్కటి నారికేళోన్నతిఁ దాల్ప నొక్కటి గోస్తనీగుచ్ఛకలనఁ దనర
నొకటి సువృత్తభావోన్మేష మొంద నొక్కటి వల్లకీతుంబికలనఁ జెలఁగ
నొకటి భారవిశేషయుక్తిఁ బెం పొంద నొక్కటి గిరీశమృతానుకారిగాఁగ
తే. నసమసాహిత్యసంగీతరసము లనెడు, గుబ్బపాలిండ్లు దాల్చుపల్కులవెలంది
సరసగుణహారునోబయనరసధీరు, నవ్యకృతినాయకుని గా నొనర్చుఁగాత.

ఈరెండుపద్యములం జూచినచో నీరెండుగ్రంథములు కవులకుం గలప్రజ్ఞాభేదము స్పష్టము కాఁగలదు. వసుచరిత్రములోఁ గలసంగీత రహస్యములం దెల్పుపద్యములు పెక్కు లున్నను అట్టి పద్యములు నరస భూపాలీయములో నుండుటకు నసువు లేక యుండుటంబట్టి రెంటిని విర ళించి చూపునవకాశము లేక యున్నది. అయినను వసుచరిత్రములోని యింకొకపద్యముం జూపి యీవిషయమై వ్రాయుట వదలెదను.

మ. అరిగాఁ బంచమ మేవగించి నవలా లవ్వేళ హిందోళవై
ఖరిఁ జూపన్ పికజాత మాత్మరవభంగవ్యాకులం బై వనీ
ధర నాలంబిత పల్లవవ్రతవిధుల్ దాల్పన్ తదీయధ్వనిన్
సరిగాఁ గైకొనియెన్ వసంతమువహాసంపూర్ణభావోన్నతిన్. ఆ. ౧. ప. ౧౩౦

ఈయిర్వురుకవులకుం గలప్రజ్ఞల స్పష్టీకరించుటకుం గొన్ని ప్రతీ తులు గూడ పుట్టియుండును. వానిలో వసుచరిత్రకవి ప్రస్తుతపువీణియల మెట్లలోఁ జేసినవిశేషాదిక మతని సంగీతవిద్యాప్రాగల్భ్యముం జూపుట కును నరసభూపాలీయకృతికర్త అయ్యలరాజురామభద్రకవి నాక్షే పించఁబోయి,

"పృథులసద్గసద్గ్రామోదీర్ణ పల్ల, వాధరగీతికాకర్ణ నాతిభీత
పరవశాత్మ పటీరకోటరకుటీర, లీనఫణి యగునక్కాన కాన నయ్యె"

అనుపద్యములోనిసంగీతసంప్రదాయము తెలియనివాఁడై సభలో నవమానించఁబడె ననుకథలోని న్యూనతయును, పైవృత్తాంతముల బల పఱుచుటకుం జాలియుండు.

"ఇట్లుండుటం బట్టి పైపద్యములో నుపయోగింపఁబడిన విశేష ములు కొన్ని భిన్నములుగా నున్నను, పరస్పరవిరుద్ధము లైన వేవి యును లేనందున వానినిఁబట్టి గ్రంథకర్తలు భిన్ను లని సాధించుట కాధార మేదియు లేదు" అని వీరేశలింగముగారు చేసినసిద్ధాంత మందఱివలెనే స్థూలదృష్టితోఁ జేసినది కాని శ్రమచేసి సూక్ష్మదృష్టితో నాలోచించినది కాదని చెప్పవలసినందులకు వగచుచున్నాను. కాఁబట్టి ఆసిద్ధాంతము మనస్సునం దుంచుకొని వ్రాసియున్నతరువాయి వచనము లన్ని నిరస్తములయ్యె నని వక్కాణించెదను.

ఇంతదనుక మనము ప్రత్యేకము క్రొత్తమార్గమున భట్టుమూర్తి రాజు, రామరాజభూషణకవి వేఱని చూపుటకుఁ జర్చించుచుంటిమి గాని యీమనయుపన్యాసమునకుఁ బ్రధానకారణ మగు పూండ్ల రామ కృష్ణయ్య పండితుఁడు కందుకూరి వీరేశలింగము పండితుఁడును చేయు సంవాదములోనియాథార్థ్య మారసి చెప్పం బ్రాలుమాలినాము. అయి నను అట్లూహించం బనిలేదు. పైయుపన్యాసములో నేదియో యొక పక్షము స్పష్టమే అగుచున్నది. కావున నిఁక మనయభిప్రాయము చెప్పు టలో శ్రమ యుండ నేరదు. పైయుపన్యాసము వినినతోడనే పైయిర్వురి యుక్తులలో నేది ప్రశస్తమో యేది కాదో అది కరతలామలక మై కాన్పించు. ఇది మొదటిపేరాకు విమర్శనము.

(౨) అందులో రామరాజభూషణుఁ డనుకవి వసుచరిత్రము, నరసభూపాలీయము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమును వరుసగా రచి యించినాఁ డని క. వీ. గారు చెప్పినమాట నిలిచినది కాదు. భట్టు మూర్తికి రామరాజుయొక్క ఆస్థానమం దుండుటచేత వచ్చినబిరుదాంక మిది కా దని రా. కృ. గారు చెప్పినయుక్తులు సహేతుకములు. అందు రా. కృ. గారు చెప్పినబంధకవిత్వ దృష్టాంతము మట్టుకు రామరాజభూష ణుఁడు చతుర్విధ కవితానిర్వాహకుఁడు నని చెప్పుకొని యుండుటం బట్టియు నట్టిప్రజ్ఞ తన కున్నట్లు చెప్పుకొననినరసభూపాలీయకవి దానిం జెప్పుటంబట్టియుం జూడ నీస్థలములో రా. కృ. గా రుద్దేశించినయుక్తి నిర్ధారణకుఁ జాలి యుండ దని చెప్పవలసి యున్నది. క. వీ. గారు జన శ్రుతినిఁ బాటించి గ్రంథస్థగాథలఁ బరిహరించుటలో న్యాయము లేదు.

(3) I. పురాణనామచంద్రికలోను, II. దక్షిణహిందూస్థాన కవులచారిత్రలోను, III. బ్రౌణ్యనిఘంటువునందును, IV. సుజన రంజనీపత్త్రికయందును, V. ముద్రిత మైనవసుచరిత్ర ముఖపత్త్రము నందును, VI. పాండురంగవిజయములోని దని పుట్టినచాటువునందును, VII. శ్రీరాధాకృష్ణసంవాదమునందును, వ్రాయంబడిన సిద్ధాంతములు గతానుగతికములు కాని పరిశీలనా జన్యములు కావు. కావున నందలి

సిద్ధాంతములు పూర్వపక్షకోటిలోనివై ప్రస్తుతకాలములో నగ్రాహ్యము లయ్యె నని గ్రంథస్థ మగుసాక్ష్యమును బట్టి చెప్పవలయును.

(౪) అందులో రామరాజభూషణుఁడు వేసికొనిన "శుభచిహ్న" అను దానికి క. వీ. గారు చెప్పినట్లు శుభ మనుబిరు దర్థము కాక రా. కృ. గారి సిద్ధాంతానుసారముగ నాందోళికాదిచిహ్నము లని చెప్పుటయే యుక్తము.

(౫) "సంగీతకళారహస్యనిధి" నని వసుచరిత్రములో రామభూషణుఁడు వ్రాసియున్నదానికన్న వీణియకు మెట్లు కల్పించుటం జేసి కల్గె నను దానివృత్తాంతమంతయు నిపుడు బ్రకటింపవలసియున్నది. దానినిటుపైని సయుక్తికముగా విస్పష్టపఱుచుచున్నాను. కాని యం దెచ్చటను రామరాజభూషణుండు రచియించె నని వాడుకొనంబడు సంస్కృతాంధ్రకృతులు (పదకవిత్వము) గాని వానివిశేషములుగాని వివరింపఁబడలేదు. ప్రబంధములలో సంస్కృతాంధ్రకృతు లావఱకే రచియించి యుంటి నని చెప్పినదానికి ప్రబంధములుగా నన్వయించుటయు, యక్షగానములు రచియించు గ్రంథములలోఁగూడ సంస్కృతాంధ్రకృతు లని యున్నను పైరీతిని గ్రంథములే అని చెప్పుట సహజముగా నున్నది. సంగీతములో నుండుకృతు లనునామముతో నొప్పు ప్రస్తుతగీతభేదములు నవీనము లనియుఁ బూర్వకాలములో నిట్టి నామ మున్నందులకు నిదర్శనములు గాని నిబంధనగ్రంథములలో వాని నిర్వచనములుకాని కానుపించుట లే దనియుం జెప్పవలసియున్నది. కావున నిందులోఁగూడ రా. కృ. గారి సిద్ధాంతమే సరియైనదని చెప్పవలసియున్నది.

(౬) ఇందులో రామరాజభూషణుఁ డనుపేరితో నున్నకవి "సూరపాత్మజుఁడ" నని వ్రాసుకొనుటచేత నతని కితఁ డౌరసుఁ డనియు, నరసభూపాలీయములో "వేంకటరాయ భూషణసుపుత్త్రు" అని వ్రాసియుండుటచేత పైకవియే వేంకటరాయభూషణునకు దత్తుఁడని దృఢపఱుచుచున్నట్లు కొంద అనుచున్నా రని క. వీ. గారు వ్రాసినది. అట్లు చెప్పువారికి ధర్మశాస్త్రజ్ఞానము లే దని సూచించుటకై యుండును గాని వారిసిద్ధాంతబోధమునకుఁగాదు. అట్లుగానిచో క. వీ. గారి ధర్మశాస్త్రాభిప్రాయ మదియే యని యూహించుటకు మే మెంతమాత్రము

నుత్సహింపము. రా. కృ. గారి ఆక్షేపణలు ధర్మశాస్త్రసంరక్షకము లనియు, నిర్దుష్టము లనియు సిద్ధాంతీకరించెదము.

(2) ఇందులో రా. కృ. గారు నరసభూపాలీయకవి వేఱనియు నతనిపేరు మూర్తి (లేక మూర్తిరాజు) అను భట్టుమూర్తి యనియును, వసుచరిత్ర హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానముల రచియించినకవి పై కవికి వేఱై రామరాజభూషణనామమున వ్యవహరింపఁ బడువాఁ డనియు, నాయిర్వురు నొక్కరే యని యిదివఱకు భ్రమపడుటకుఁ గారణములు కొన్ని యున్నను అవి యన్నియుఁ బూర్వపక్షములుగా భావింపవలయు నని చెప్పిన సిద్ధాంతవచనము నీయుపన్యాసారంభములో మేము చూపిన గ్రంథసాక్ష్యనిదర్శనములంబట్టి బిగిపడినదై పుక్కిటిపురాణగాథలను నిర్మూలము చేసి యిఁకఁ బూర్వపక్షోక్తి శతముల కైన కదలింపరాని పునాది గల దైన దని మఱిమఱి వక్కాణించుచున్నాము.

కాకమానిమూర్తి యెవ రని?

కాకమానిమూర్తియే భట్టుమూర్తి అని యిదివఱలో నాకవిజీవితములో వ్రాసియున్న దనియు నట్లు వ్రాయుట కేవలము హాస్యాస్పద మని బ్ర. రామకృష్ణయ్యపండితుఁడు వ్రాసియున్నదానికి సమాధాన మీయక యిపుడు మనము వ్రాయుచున్న చారిత్రకథాభాగముల లోనికిం దిగ రాదు. అందువిషయమై చెప్పవలసిన సమాధానము విశేషించి యుండదు. ఈకథావిషయమై భట్టుమూర్తిం గూర్చియు, రామరాజభూషణుం గూర్చియు వ్రాయంబడిన చారిత్రగ్రంథములో నీకాకమానిమూర్తిం గూర్చి వ్రాసియుండలేదు. ఆభాగములో భట్టుమూర్తి యింటిపేరు ప్రబంధాంకమువా రనునట్లు నిశ్చయించియే ౫౨ పుటలోఁ బ్రబంధాంకము సింగరాజు మూలపురుషుఁ డని చెప్పుటచేత సూచింపనై యున్నది. ఆవిషయమైన వేఱుసంవాద మున్నట్లు సూచన యైనఁ జేయంబడనిచోట మఱియొకవిధముగ శంక కల్గించు కొనుట కవకాశ ముండదు. నేను చారిత్రము వ్రాయుచో గ్రంథస్థగాథ లేవియో ఉదాహరణములతోను, గ్రంథస్థములు కాని గాథలను వాడుకనుబట్టియు వ్రాయుచున్నానని వివరించుచునే యుంటిని. దీనింగూర్చి ప్రస్తుతము నేను ప్రకటించిన రామకృష్ణుని చారిత్రములో చూడవలయును. అట్లే

గ్రంథములోఁ గానుపించనివాని గుఱించి విమర్శకులు పట్టి పల్లార్చవల
సినపని యుండదు.

ఇఁక తెనాలిరామకృష్ణునిగాథలు నుడువుచో లోకములో వాడుకొనంబడుచున్న కొన్నివృత్తాంతములు వ్రాయఁబడినవి. వానిలోఁ గూడ సాధ్యము లగునన్ని యంశములు యుక్తిచేతను, గ్రంథదృష్టాంతరములచేతను యథార్థబోధమునకై వ్రాయంబడుచుండెను. అట్టి వానిలో లోపము లున్నయెడల వానిం దెల్పి గ్రంథము సవరణ చేయించుటకుఁగా నీవఱలో నాంధ్రపండితు లందఱు ప్రార్థింపఁబడియున్నారు. అందులో నీ రా. కృ. గారు నొక్కరు కావచ్చునని యూహించి యుంటిని. కాని వారు నీపైవిషయమును నవీనముగాఁ గనిపెట్టియే యుందురు. ఆవిషయములో నైన తాము వ్రాయుచున్న హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానకవిచరిత్రము నాగ్రంథముకంటె నాధిక్యత నందఁ గల దని యూహించి దానిని లోపలనే జీర్ణింపఁజేసి యుంచియుందురు. అటుగాకున్న నీకవిజీవితము ఆ ౧౮౭౭-౭౮ సంవత్సరములలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. అదిమొదలు ౧౮౯౩ సంవత్సరమువఱకు నీవిశేషమును బ్రకటింపకపోవుటకుఁ గారణము కానుపించదు. ఇట్టి గొప్పవృత్తాంతము నెంతవిస్పష్టముగాఁ బ్రకటించిన నంతచారిత్రానుభవశక్తి వెల్లడి యగు నని యెంచికాఁబోలు పైయిర్వురుమూర్తులు నొకరు కా రని చెప్పినఁ జాల దని యూహించి ఆయిర్వురి వస్త్రత్రయములోఁ గలభేదము నీక్రింది విధంబున వ్యక్తీకరించిరి.

"అల్లసానివాని అనుసరి కాకమానిమూర్తిని గుఱించి చెప్పఁబడినపద్యము. దీని లోకులు భట్టుమూర్తి కన్వయించి చెప్పుట యెంత హాస్యాస్పదముగా నున్నదో విచారింపుఁడు. భట్టుమూర్తిగారియింటి పేరు కాకమానివా రని యాతని మెడఁ గట్టిరి. గమనించి చూడుఁడు.

౧. కాకమానిమూర్తి కౌండిన్యసగోత్రుఁ డైనబ్రాహ్మణుఁడు = బట్టుమూర్తి బట్టు వంశజుఁ డైనశూద్రుఁడు.

౨. కాకమానిమూర్తి బుధకవిసార్వభౌమపౌత్త్రుఁడు = బట్టుమూర్తి తిమ్మరాజ పౌత్త్రుఁడు.

3. కాకమానిమూర్తి రామలింగభట్టుపుత్త్రుఁడు = బట్టుమూర్తి వేంకటరాయ భూషణపుత్త్రుఁడు.

౮. కాకమానిమూర్తి కాద్రవేయాధిపవరప్రసాదకవితావిలాసుఁడు = భట్టుమూర్తి హనుమత్ప్రసాదాసాదితకవితావిలాసుఁడు.

ఇట్లించుకయైన వర్ణసంబంధము లేనియియ్యిరువురు నొక్కరే యని చెప్పుచుఁ గాకమాని మూర్తివిషయమై వ్రాయఁబడినపైపద్యమును భట్టుమూర్తికి నన్వయించుటకంటె మఱియొకచిత్రము కన్పట్టదు." అని విశేషోక్తిపరంపరలచే వ్రాసిరి. ఇంతశ్రమ అక్కఱ లేకయే పీరీపద్యమున కెట్లు సమన్వయింపవచ్చునని నన్నడుగుటయే కల్గిన దీని కపుడే సమాధానము పంపియుందును. అట్టియదృష్టమునకుఁ బాత్రులము మే మిర్వురముం గాకుండుటఁ జేసి ఆసమాధానమును నేనును గ్రంథరూపముగాఁ జేయ వలసివచ్చినది. అది యెట్లన్నను:—లోకములో నెట్టికవియైన నొకయంశ ముంగూర్చి యితరుల నెగతాళి చేయవలసివచ్చినప్పుడు అట్టిభావమును చూపించుటకుగాను తాఁ బ్రత్యేకము పద్యము కల్పించి చెప్పుటకంటె అంతక్రితము వ్యాపకములోనుండెడు సమయోచిత మగునితరకవికృత పద్యములంగాని శ్లోకములంగాని ప్రస్తావనముచేయుట సర్వత్రవిదితాంశమే. అట్టిపట్ల ఆ ప్రస్తావకుఁడు స్వయముగా శ్లోకము చెప్పుటకంటె నన్యుల ప్రస్తావనశ్లోకమునే ప్రకటించిన రసవంత మగును.

కాళిదాసకృతశ్లోకములును, పండితరాయకృత శ్లోకములును, నీతిసంగ్రహములోని శ్లోకములును, వేమనపద్యములు సహితము ప్రస్తావనకు మున్మున్నుగ వచ్చుచుండుట అనుభవసిద్ధమే. అట్టిచో, రామలింగము భట్టుమూర్తివీఁపున తామరయున్న దని రాజునకుం దెల్పి యపహాసించుటకు లో నూహించుకొని, ఆవఱలో వ్యాప్తమై యున్నపద్యముం జదివి దానిని సమన్వయించిన నన్వయించి యుండ వచ్చును. లేకున్న ఆపద్యము తాఁ జేసినదే యని బాలుఁడై యున్న భట్టుమూర్తిని మోసపుచ్చి నైన నుండవచ్చును. అది తిరుగరాజ సన్నిధిం జదువు మనినపు డందులోని చమత్కారభాగము చదివి నట్లు పద్యమున్నది. ఇక్కడ కాక మానురాయ అని విడఁదీసినచోఁ గల్లెడువిశేషము బట్టుమూర్తికంచుక మూఁడదీసినయెడలఁ గాన్పించు నని పరిహాసించినం జాలియుండును. ఇట్లు వ్రాసియున్నంతమాత్రమున నీకథ కట్టుకథ కాకపోలేదు. ఈలాటికథలను నమ్మియే సిద్ధాంతము

లేర్పఱుపంబడ లేదు. ఇట్లుండ పై మూర్తు లిర్వురియొక్కయు వక్త్రయుము, వంశసాంప్రదాయములు తెలియక యొకరిపిల్లల నొకరి కిప్పించి సంబంధబాంధవ్యములు జరిపినట్లు చెప్పియుండ లేదు. కావున కట్టుకథలను వానికిని శాస్త్రీయవిమర్శనకుం గలభేదము ముందుగఁ దెలిసికొననిదే యీచారిత్రములు వ్రాయ గమకింపఁగూడ దని విన్నవించెదను.

రామభూషణునిసంగీతప్రజ్ఞ

దీనిం దెల్పునట్టి "సంగీతకళారహస్యనిధి" యనుబిరుద మీకవి కున్న ట్లిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఇపు డట్టిబిరుదు గల్గుటకు కారణము జెప్పవలసియున్నది. ఇది కేవలము గ్రంథస్థ మగుగాథ కాకున్నను దేశమందు సంప్రదాయజ్ఞులవలన వినియున్నదియు నట్టిపని సమర్థులవలనఁ గాని కాని దగుటంజేసియు సంగీతరహస్యకళానిధి నని రామభూషణుఁడు స్వస్వరూపప్రకటన తానే చేసుకొని యుండుటంబట్టియు నట్టిమాటను వక్కాణించుటకు నీసంప్రదాయము సాక్ష్యముగా నగుచుండుటవలన దాని నిట వివరించెదను. దానిని బలపఱుచు గ్రంథప్రమాణములను వసుచరిత్రమునుండియే సంపాదించెదను. దీనింగూర్చి వ్రాయుటకుఁ బూర్వము సంగీతవిద్యాసాధనాగ్రేసర మగువీణావిషయిక మైన కొన్ని సంప్రదాయములు సంగ్రహముగా వక్కాణింప వలసియున్నది. అందులో నాకు విశేషపరిచయము లేకుండుటంజేసి ఆవిద్యాపారంగతులయభిప్రాయము కొంతకొంతయారసిదానినిటవక్కాణించెదను. ఎట్లనఁగా—

వీణియలసంప్రదాయము

దీనిం దెల్పుగ్రంథములు కొన్ని కలవు. అవి సామాన్యముగ వీణావిద్యాసంప్రదాయమును స్పష్టీకరించును. అందు వీణియలు నాల్గు భేదములు గల వని యీక్రిందిశ్లోకమువలనఁ జెప్పఁబడును.

శ్లో. "నారదస్యాపి మహతీ తుమ్బురోస్తు కళావతీ,
విశ్వావసోస్తు బృహతీ సరస్వత్యాస్తు కచ్ఛపీ."

అని దీనింబట్టి సంగీతవిద్యాసాధనములు వీణియ లనునామము తోనే యొప్పు ననియును అవి నాల్గుభేదములు గల వనియు వానిని మొదట కల్పించినవారు నల్గు రనియుఁ దేలినది. వాని భేదములును ఒక్కొక్కదానివిశేషములు నీక్రిందిపట్టికలోఁ గనఁబఱిచెదను.

నంబరు	వీణె పేరు	ధరించినవాని పేరు	తంత్రుల సంఖ్య	రూపము	వ్యాపకదేశము	పర్దాలు అనఁగా మెట్లు	రిమార్కులు.
౧	౨	౩	౪	౫.	౬	౭	౮
౧	మహతి	నారదుఁడు	౭	రెండుతుంబలు నొకవెదురుబొంగు మొదలచివర నదుకఁబడును.	ఉత్తర హిందూస్థాన మనఁగా వింధ్యోత్తర దేశములు.	౨౦	అరణ్యావాసులగు మునులకు దండకమండలువులుగా నేర్పడిన సొరకాయబుఱ్ఱలు, వెదురుబొంగులు దీని పరికరములు.
౨	కళావతి	తుంబురుఁడు	౪	తంబురా దీని రూపమే.	సర్వదేశములలో.	,,	కళలుగలదిగానఁ గళావతి యాయెను. కళ యనఁగా శ్రుతి. ఇది గానము చేయువారివలన శ్రుతికొఱ కుపయోగింపఁబడు.
౩	బృహతి	విశ్వావసు నామ గంధర్వుఁడు	౧౫	'సారంగ రూపము' అనఁగా లేడి రూపము. లేడికి కాళ్లు నాల్గులేకున్న నెట్లుండునో యట్లుండును.	ఉత్తర హిందూస్థానము.	,,	దీనిని సారంగు అని వాడుదురు. పిడేలువలె దీనిని విల్లువంటియాకారముగల యొక వెండ్రుకలుకట్టిన కోలతో వాయించెదరు.
౪	కచ్ఛపి	సరస్వతి	౭	తాఁబేటియాకారము.	వింధ్యకు దక్షిణదేశము.	౨౪	దీనిని వెండితోను బంగారుతోను, ఏనుఁగుదంతముతోను నలంకరించెదరు.

పై నాల్గింటిలో మెట్లు (పర్దాలు) గలిగి యుండునది మొదటిమహతీ వీణె యనియు, నాల్గవది కచ్ఛపివీణె యైయున్నట్లును స్పష్టమే గదా. ఈరెంటికే వీణె యనునామ మిపుడు సర్వత్ర వాడుకొనఁబడుచున్నది. అందు మహతి మధ్యమశ్రుతి గలదియును, కచ్ఛపి షడ్జమశ్రుతి గలదియు నై యున్నవి. అట్టిభేదములు ప్రథమవీణెలో మొదటిశ్రుతిలో మకారము పల్కుటంబట్టియును, రెండవకచ్ఛపివీణెలో మొదటిశ్రుతిలో సకారము బల్కుటంజేసియు నేర్పడినవి.

సప్తస్వరములలోను, స, ప అనునవి రెండును కళలు అనఁగా శ్రుతిపర్యాయములు. తక్కినయైదు ననఁగా, రి, గ, మ, ధ, ని, పేరుగల స్వరములు హెచ్చు తగ్గు స్వరములు గలవియై రెండేసి యయినవి. ఈ పదియును పై స. ప. స్వరములు కలిసి పండ్రెండు (౧౨) స్వరము లైనవి.

మేళవించుటను గూర్చి

దీని నుత్తరదేశీయభాషలో "టాట్" అని వాడెదరు. ఇట్టి టాట్ చలము, అచలము నని రెండువిధములు గలది. అనఁగా వీణె యొక్క మెట్లురాగానుసారముగాఁ గొంచెము క్రిందికిని మీఁదికిని జరుపు కొనవలసియున్నది. ఈయాచారమే పూర్వము విశేషమైయున్నట్లు కనఁబడును. చితారు అనునుత్తరదేశీయ సంగీతవిద్యాసాధన మిప్పటికి నిట్లే యున్నది. ఈవిధముగనే రుద్రవీణెకును, కచ్ఛపివీణకును చల టాట్ మార్గము స్వభావసిద్ధ మైనట్లు కానుపించును. అయితే కొందఱు బుద్ధిశాలు రట్టిదానిలో రాగములు మార్చుటలోఁ గల్గుభేదములు చిక్కులు నాలోచించి దాని నచలటాట్ గాఁ జేయ యత్నించిరి. అపు డుత్తరదేశస్థు లొకవిధముగా దాని నచలముం జేసిరి. అందుకుగా నింకొక యేనిమిదిస్వరములు గలయావృత్తమునకుం దగిన మఱియెనిమిది మెట్లు (పరదాలు) చేర్చి మొత్తమునకు నిరువది (౨౦) మెట్లును బిగించిరి.

ఇఁక దక్షిణదేశములోని వీణె నచలటాటు (అనఁగా నచలమేళనము) చేయుపని నవలంబించవలసివచ్చినది. అట్టిపని చేయుటకు నావిద్యలో సంపూర్ణపాండిత్యము గలవారు యత్నింపవలసివచ్చును. ఆపనికై రామరాజభూషణుని కాలమువఱకును యత్నించినవారేరును గానుపించలేదు. పిమ్మట రామరాజభూషణుఁ డట్టి కార్యముఁ జేయంబూనుకొనియెను. అందాఁకను చేసినపని యెట్లున్న దనఁగా, ఉత్తరదేశీయు లిరువది మెట్లు కల్పించినదానికి నింకొకనాల్గుమెట్లధికముగా వేసెను. అనఁగా రెండుగాంధారములును, రెండుఋషభములును నధికముగాఁ జేసెను. దీనిబట్టి యీవీణెకు నిరువదినాల్గు (౨౪) మెట్లేర్పడినవి. అనఁగా
౧ మొదటఁ జెప్పియున్న పండ్రెండుస్వరములును రెండావృత్తములు తిరిగినవి. ఇట్లుండుటం జేసి యుత్తరదేశీయుల అచలటాట్ కంటెను దక్షిణదేశీయులఅచలటాట్ సులభమార్గమైనది. కావున సరస్వతి వీణ యగు కచ్ఛపి పండ్రెండేసి మెట్లుగల రెండుస్థాయులు కలదిగా రామరాజభూషణకవివలనఁ జేయంబడినది. దాని కనుగుణముగ రాగాలాపములు సరిపుచ్చవచ్చును.

సంగీత శాస్త్రముం దెల్పుపద్యములు

వసుచరిత్రములో సంగీతసంప్రదాయముం దెల్పుపద్యములు పెక్కు లున్నవి. అందుఁ గొన్నిటిని పైయుపన్యాసార్థము వివరించెదను. ఇదివఱలో విశరింపఁబడినవి తిరుగ వివరింపఁబడవలసిన యవసరము లేదు గావున వానిని వదలివేసెదను. తక్కిన వెట్లనఁగా:—

"మ. సకలామోదకతాళవృత్తగతులన్ సంగీతసాహిత్యనా
మకవిద్యాయుగళంబు పల్కుఁజెలికిం బాలిండ్లజోడై సిరుల్
ప్రకటింపన్ నఖరేఖలందు నలఘుప్రస్తారము ల్సేయుస
ర్వకళాకాంతుఁడు ప్రోవుతం దిరుమలేంద్రశ్రీమహారాయనిన్."

వసు. ఆశ్వా. ౧. పద్య 3.

"చ. అన విని కేళికాసచివుఁ డాస్వన మల్లన నాలకించి యో
జనపర వల్లకీరవము సంగతిఁ బాడెద రెవ్వరో వినా

తనగతి నిమ్నహాద్రిపయిఁ దన్మృదుపంచమ షడ్జ శయ్యకొ
య్యన వెలుఁగిచ్చె వింటెప్రమదాకులకోకిలకేకిలోకమున్." ఆశ్వా 2. పద్య 17.

"సీ. పలుదగుబ్బలు ప్రసేవకవృత్తిఁ దగుగుబ్బకాయల కపరంజిచాయ లొసఁగ
లలితాంగుళీదళంబులు సమేళము లైన సారెలపై రాగసంపద లిడ
పాణికంకణరుతుల్ ప్రాణానుబంధంబు గలతాళగతి కనుగ్రహము లీన
నాలాపభంగి యత్యాక్తసంవాదిసమస్వరంబులకు గ్రామంబు లునుప

గీ. ప్రచురతానామృతముల మూర్ఛనలచే న,చేతనంబులు చేతనరీతిఁ దనర
చేతనంబు లచేతనభాతి నొనర, వీణె వాయించు నొకయలివేణిఁ గంటి."

దీనిలోని విశేషము లావలకు వీణావాద్యముం గూర్చి వర్ణించిన వారిపద్యములం జూచిన గోచరంబు లగు దృష్టాంతమునకు మనుచరిత్రంబునుండి యొకపద్యముం జూపెదను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. తతనితంబాభోగధవళాంశుకములోని యంగదట్టపుఁగావిరంగువలన
శశికాంతమణిపీఠి రాజువాఱఁగఁ గాయ లుత్తుంగకుచపాళి నత్తమిల్లఁ
దరుణాంగుళీధూతతంత్రీస్వనంబుతో జిలిబిలిపాట ముద్దులు నటింప
నాలాపగతి సొక్కి యరమోడ్పుకనుదోయి రతిపారవశ్యవిభ్రమముఁ దెలుప

గీ. ప్రౌఢిఁ బలికించుగీతప్రబంధములకుఁ, గమ్రకరపంకరుహరత్నకటకఝుణఝు
ణధ్వనిస్ఫూర్తి తాళమానములు గొలుప, నింపు దళుకొత్త వీణవాయింపుచుండె."

"శా. ఆజాబిల్లివెలుంగువెల్లికల డాయ న్లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖమైనమోమునఁ బటాగ్రం బొత్తి యెగ్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చెఁ గిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాం
భోజీమేళవిపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగాన్." ఆశ్వా 4. పద్య 5

ఇక్కడ కాంభోజరాగము జాలిరాగములలోనిది కావున నట్టి సమయమునందు సంగీతసంప్రదాయము ననుసరించి రామరాజభూషణుఁడు చెప్పెను. ఇట్టి దుఃఖమునే వర్ణించుచు నాంధ్రకవితాపితామహుఁ డొక పద్యముం జెప్పె. ఆపద్యమునకును దీనికిం గలభేదముం జూపుటకు దాని నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. పాటున కింతు లోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు ద్రోయ ని
చ్చోటఁ భవన్నఖాంకురము సోఁకెఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదనెపం బిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటినవిచ్చుగబ్బిచనుమిట్టల నశ్రులు చిందు వాందఁగన్."

"సీ. వైణికవల్లకీశ్రేణి నిమ్ముల మీటె గాయకగాంధర్వగమకరేఖ
గాంధర్వగమకరేఖఁ బరాహతము చేసె వాంశికవంశికావైభవంబు

వాంశికవంశికావైభవం బెగ నూఁదెఁ గాళికాధరకరతాళగరిమ
కరతాళగరిమంబు కంచుమించుగ నొత్తె నానద్ధచటులతూర్యవ్రజంబు
గీ. చటులతూర్యవ్రజం బంటఁ జరచెఁ బరిణ,యాగతదిగంతనృపతినాగాశ్వరథప
దాతికోలాహలంబు రోఁపసి నఖండ, మగుచు నాదాత్మక బ్రహ్మ మతిశయిల్ల."
ఆశ్వా. ౫. ప ౬౯.

"చ. అకుటిలసౌమ్యమానిలయస్ఫురణంబును నాతిమాత్రతా
రకపరివర్తనంబు శుభరాగమిళత్పదపల్లావాంకము
ద్రికయును బెంపు మీఱ సిజదృష్టులఁ బోలినసింధుకన్యకా
ప్రకటవివాహగీతికలు పాడిరి పుణ్యపురంధ్రికామణుల్." ఆశ్వా. ౫. ప ౭.

ఇంక నిట్టివే సంగీతసంప్రదాయబోధకము లగుపద్యము లనేకములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వివరింపను.

రామభూషణకవితావిశేషములు

ఇదివఱకే రామభూషణుని కవిత్వములోని కొన్నిపద్యములతో నాంధ్రకవితాపితామహునిపద్యములఁ బోల్చి చూపియున్నాము. ఇప్పు డంతకంటె విశేషించి చూపించవలసినయవసర ముండదు. అయినను ఆంధ్రకవితాపితామహునిమార్గ మవలంబించి కవిత్వము చెప్పినవారిలో నతనితో సమానముగా రసము తెచ్చినవారిలోను కొన్నికొన్నిపట్ల నతనికంటెను విశేషసరసముగాఁ జెప్పినవారిలో నీభట్టురామభూషణుఁడు మొదటివాఁ డని చూపుటకుఁగాను ఆయిర్వురికవిత్వములలో సమానవర్ణన లున్న కొన్నిపద్యములఁ దెల్పి జూపెదను.

చంద్రవంశకరుం డగుచంద్రునివర్ణనము

"సీ. కలశపాథోరాశి గర్భవీచిమతల్లి కడుపార నెవ్వానిఁ గన్నతల్లి
అనలాక్షుఘనజటావనవాటి కెవ్వాఁడు వన్నె వెట్టునవార్తవంపుఁబువ్వ
సకలదైవతబుభుక్షాపూర్తి కెవ్వాఁడు పుట్టు గానని మేనిమెట్టపంట
కటికిచీఁకటితిండికరములగిలిగింత నెవ్వాఁడు తొగకన్నెనవ్వఁ జెనకు
తే. నతఁడు వొగడొందుమధుకైటభాగిమఱఁది,కళల నెలవగువాఁడు చుక్కలకుఱేఁడు
మిసిమిపరసీమవలరాజు మేనమామ, వేవెలుంగులదొరజోడ రేవెలుంగు."ఆ౧.ప.౧౪

"సీ. జనకనేత్రఫలం బయినపాలపాపఁడు పరవృద్ధిఁ గాంచుజైవాతృకుండు
శ్యామాభిరాముఁ డై యమరులేఖాశాలి రహిఁ గళలూఁనుసర్వజ్ఞమౌళి

కువలయానందంబుఁ గూర్చుచల్లనిరాజు తమమెల్ల నడఁచుసత్ప్రవిహారి
వసువులు గురియుదివ్యవదాన్యతిలకుండు లచ్చితోఁ బుట్టినలక్షణాఢ్యుఁ
తే. డంబుజాసనుఁడన విధుఁడనఁగ సోముఁ,డన నెగడి హంససంగతి నడర సురలఁ
బ్రోవ దాక్షాయణీప్రేమఁబూననేర్చు, జాణచంద్రుండు కాంతినిస్తంద్రుఁడలరు.”

ఆశ్వా ౧. ప ౨౧.

సీ. వదనప్రభూతలావణ్యాంబుసంభూతకమలంబు లన వీనికన్ను లమరు
నిక్కి వీనులతోడ నెక్కసక్కెము లాడుకరణి నున్నవి వీనిఘనభుజములు
సంకల్పసంభవాస్థానపీఠికవోలె వెడఁద యై కనుపట్టు వీనియురము
ప్రతిఘటించుచిగుళ్లపై నెఱ్ఱవారినరీతి నున్నవి వీనిమృదుపదములు
తే. నేరకోటియస ద్దెచ్చి నీరజాప్తు, సాన బట్టినరాపొడి చల్ల మెదిపి
పదును సుధ నిడి చేసెనో పద్మభవుఁడు,వీనిఁ గాకున్న గలదె యీ మేనికాంతి.”

ఆశ్వా ౨. ప ౩౪.

“సీ. తలిరుప్రాయమువాని వలరాజు నలరాజు నలరాజుఁ దెగడుసోయగమువానిఁ
బసిఁడిచాయలవానిఁ బగడంబు జగడంబు జగడంబు గలమోవిసొగసువానిఁ
దళుకుఁజెక్కులవానిఁ దులకింపుపలుకెంపు పలుకెంపు లోలయునవ్వులువానిఁ
జికిలిచూపులవాని సిరిమించు దొరయించు దొరయించు కాంచనాంబరమువాని
తే. నొఁ అవు గలవాని మకుట కేయూర హార, కటకకుండలచాకచక్యములవాని
నమ్మహీజానిఁగని లేచి యమితవినయ, సంభ్రమముదోఁపనిలిచిరబ్జాతముఖులు.”

వసు. ఆశ్వా ౩. ప ౪౬.

కోడికూఁతను వర్ణించుట

“మ. సకలాశాగతినర్మకోపవిరతిశ్రౌతక్రియారంభణా
త్మకవర్గత్రయికిన్ మదుచ్చరితశబ్దజ్ఞానమే మూల మిం
తకుఁ బోలన్ వినుఁ డంచుఁ దెల్పుగతిఁ జొంతం గొండపై పల్లెలం
గృకవాకుల్మొరసెన్ గృహోపరిఁ ద్రిభంగిన్ భుగ్నకంఠధ్వనిన్.”

మను. ఆశ్వా ౩. ప ౫౫.

“మ. ఒకనాఁ డింద్రునియంత వేలుపు మదీయోక్తిన్ విడంబించి తా
నొకకాలం బెఱిఁగింప వచ్చి మునిశాపోద్వృత్తిపా లయ్యె మా
మకశబ్దం బిది యల్పమే త్రిముని సంభావ్యత్రికాలీవిబో
ధక మన్ రీతిఁ ద్రిభంగిగా మొరసెఁ జొంతన్ దామ్రచూడౌఘముల్.”

వసు. ఆశ్వా ౪. ప ౧౨౬.

అని యిట్లు కొన్నిటిని మాత్రమే వివరించినాఁడను. ఇఁక నితర వర్ణనలలో ననఁగా స్త్రీశృంగారవర్ణనలలో చంద్రాద్యుపాలంభనలలో మన్మథాదివర్ణనలలో నితరములైన ఋతువర్ణన పుష్పలావికావర్ణనాదులలో మనుచరిత్రకారుఁ డూహింపని వర్ణన లనేకము లున్నవి. వానిని గ్రంథము చదివియే తెలియవలెఁగాని వ్రాయ వీలులేదు. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము రాఘవపాండవీయముకంటె మిన్నలై యున్నదనుటకంటె విశేషించి చెప్పను.

భట్టురామరాజభూషణుని జన్మస్థానాదివిషయము

దీనింగూర్చి యిదివఱలో నొకరిద్ద ఱొకటిరెండువిధముల వ్రాసి యున్నారు. అం దాంధ్రకవిచరిత్రములో నితనిజన్మభూమి భట్టుపల్లె యనియును, ఈగ్రామము కృష్ణదేవరాయలవలనఁ గవిత్వమునందు ప్రవీణులై ప్రబంధాంకమువా రని బిరు దందినయాతనిపూర్వు లగు భట్టురాజుల కీయఁబడె ననియు, నీగ్రామము బళ్లారిమండలములోని పాలమండలం తాలూకాలో నున్నట్లు కొందఱును, కడపమండలములోని పులివెందలతాలూకాలో నున్నట్లు మఱికొందరు చెప్పినట్లు నున్నది. దీని కాధారము లేవియుం జూపఁబడలేదు.

ఇఁకఁ గృష్ణామండలములోని మోదుకూ రనుగ్రామములో నుండు కొందఱు బట్టుకులస్థులు తాము భట్టుమూర్తి వంశస్థుల మనియు నాతనికాఁపురస్థలము తమగ్రామమే యనియు కొంతకాలముక్రిందట కాకినాడలో నాతోఁ జెప్పియుండిరి. కాని తమకును భట్టుమూర్తికి నెందఱుపురుషులు మధ్యను గలరో ఆవృత్తాంతముగాని వంశవృక్షముం గాని చూపలేరైరి.

భట్టుమూర్తి, రామరాజభూషణుఁడు అనుపేరులు గలపురుషులొక్కరే యని ప్రప్రథమములో నాతోడ వాదించినవారు వారే. అప్పటిలో అట్టితమవాదమున కనుకూలములైనచాటుధారలం జదువలేదు. కాని తమదేశమునం దున్నట్లును వానిం బంపెద మనియును నాతోఁ

జెప్పియుండిరి. తిరుగ వారు పిఠాపురము మొదలగుస్థలములకు వచ్చియుం డిరిగాని వారు తెచ్చి యిచ్చెద మనినపద్యములు తెచ్చియియ్యలేదు. నాఁటనుండియుం గొన్నిచాటుధారలు మాత్ర మచ్చటచ్చటవ్యాపకము లోనికి వచ్చుటఁ జూచుచున్నాఁడను. వానికి కారణము పైబత్రాజులు కావచ్చు నని యోచించెదను.

రామరాజభూషణునికథ ముగించుటకుఁ బూర్వ మతనిపినతండ్రి కొడుకై అతఁడే యితఁ డని యూహించి భ్రమ నందించుచున్న భట్టు మూర్తింగూర్చి కొంతవ్రాయుచు, నాసందర్భములో రామరాజభూషణుం గూర్చి మొదట నావలనఁ గవిజీవితము రెండవభాగములో వ్రాయం బడినచారిత్రము పూర్వమువలెనే వక్కాణించి అచట నచట తిరుగ రామరాజభూషణుని కవిత్వశైయ్యాదుల నుడివెదను.

భట్టుమూర్తి.

ఈవఱకును మన మల్లసాని పెద్దనచారిత్రములో వాక్రుచ్చిన భట్టుపేరు మూర్తి. అతనినే జనులు భట్టుమూర్తి యని మూర్తి రాజనియు వాడెదరు. ఇతనివృత్తాంతముం గొంత యిదివఱకే పెద్దనచారి త్రములో వ్రాయంబడినది. ఇతనికిఁ గృష్ణరాయని యాస్థానపండితుఁ డని విశేషవిఖ్యాతి గలదు. ఆరాజకవిని బహుభంగులుగా గారవించి తుదిని తనసింహాసనార్ధమునఁ గూర్చుండఁబెట్టె నని వాడుక గలదు. నరసభూపాలీయగ్రంథరచనాకుశలుఁ డితఁడే యని యిదివఱకే చెప్పి యుంటిమి. ఆగ్రంథము కృష్ణరాయనిర్యాణానంతరము మఱికొంతకాల మునకుఁ బుట్టినది.

కృష్ణరాయలకాలములో నీతఁడు గ్రంథము లేమియుఁ జేసినట్లు కాన్పించదు. చాటుపద్యంబులు విశేషంబుగఁ జెప్పియుండె. వసుచరి త్రంబు రచించినవాఁ డీతఁడే యని ప్రసిద్ధిగలదు. దానికి పైరెండు గ్రంథంబుల దృష్టాంతము లేమియుఁ గానరావు. అయిన వసుచరిత్రము లోనిజాడలు కొనిదీనిలోఁ గాన్పించుటఁ జేసియు వసుచరిత్రకారుఁ డా

గ్రంథంబునఁ దనతండ్రి పేరు స్పష్టీకరింపకుండుటం జేసియు నతఁడును హాసు మదుపాసనాపరుం డౌటం జేసియు నతఁడే భట్టుమూర్తి యని చెప్పిన పల్కులు నిజమా యేమి? యని తోఁచుచున్నది. గ్రంథంబులు రెండునుం జదువునపుడును మనము వినుచున్న కథంబట్టి యోచించునపుడును గొన్ని సంశయములు బుట్టుచున్నవి. మనము వినుచున్న వృత్తాంత మెద్దియనిన భట్టుమూర్తి ముందు వసుచరిత్రంబు రచించి యనంతరము నరసభూపాలీయమును విరచించె నని కాని వసుచరిత్రము రచించిన కవియే పిమ్మట దీని రచియించునటు లైన నిందలిశయ్యావిశేషంబు లంతకంటెను బ్రౌఢంబుగ నుండవలయు. లేకున్న దానికి సమానంబుగ నైన నుండవలయును. అటుగాక న్యూనం బగుటకుఁ గారణం బేమి యని యూహింపవలసియున్నది. ఇట్టిభేదంబులు రెండు గ్రంథములలోని కొన్ని కొన్ని పద్యంబులు గైకొని వాటిరసపుష్టిం బరీక్షించిన స్పష్టంబు లగు. ఇంతియకాక వసుచరిత్రకారుఁడు తనకు మూర్తి యను నామాంతర మున్నట్లు చెప్పఁడు. నరసభూపాలీయకారుఁడును తనకు రామరాజభూషణనామ మున్నట్లు జెప్పియుండలేదు. నామాంతర మున్న యెడల నెట్టిప్రెగ్గడయుంబోలె దానిని వివరింపక మానఁడు. వసుచరిత్రంబు రచించినయనంతరము రామరాజభూషణునకు సాహిత్యరసపోషణుఁ డని బిరుదు కల్గెను. అట్టిబిరుదునే మఱియొక గ్రంథంబు విరచించు తఱిఁ గవి యొకఁడైన తప్పకు నుడువును. అట్లు నరసభూపాలీయంబు నందు లేదు. ఈయిరువురుకవులకు సాహిత్యవిషయంబు లైనకొన్ని ప్రజ్ఞలు సమానములుగఁ జెప్పఁబడియె. వసుచరిత్రకారుఁడు సంగీతకళా రహస్యనిధి. ఇతఁడే వీణియలకు మెట్లు కల్పించినాఁ డని యున్నది. దీనింగూర్చి మఱియొకస్థలములో వివరించుట యైనది. అట్లైన నీతండు పుంభావసరస్వతి యని చెప్పవలదా? అగును కాకున్న నిట్లేరికి సంగీతసాహిత్యపాండిత్యంబుగలదు? ఇంతియకాక యాశ్వాసాంతంబుల నీయిర్వురిప్రజ్ఞలు వేర్వేఱుగ నున్నట్లు చెప్పంబడియె. ఇట్లుండ నీ

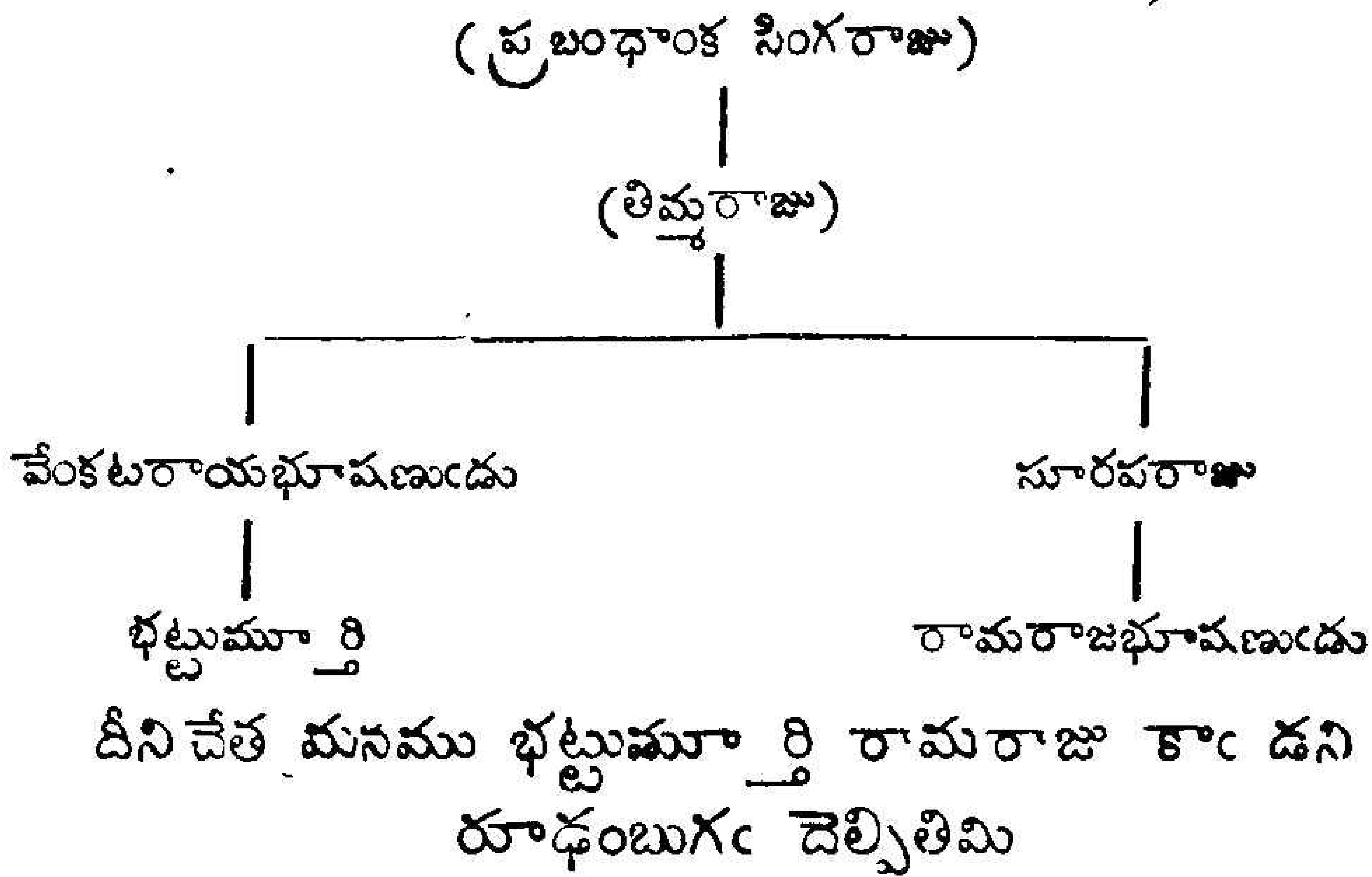
యిర్వురు నొక్కరే యని చెప్పుటకు మిక్కిలి సంశయంబు గల్గుచున్నది. ఇట్టిసంశయములు నివారింపఁబడుటకు నీగ్రంథంబులుగాక యింకొక గ్రంథ సహాయంబు గావలసివచ్చెను. ఈవిషయమున మనము యుక్తిచే దీని సాధించినను గ్రంథదృష్టాంతముకూడఁ జూపెన మేలై యుండు నని భట్టుమూర్తిచే రచియింపంబడె నను గ్రంథంబులఁగూర్చి యత్నంబు సేయఁ జిరకాలంబునకుఁ దాళపత్త్రగ్రంథం బొకటి "హరిశ్చంద్రనలో పాఖ్యానంబు" అను ద్వ్యర్థి కావ్యంబు సంప్రాప్తం బయ్యె. దానియాశ్వాసాంతగద్యలఁ బరికించుచో వసుచరిత్రంబున నున్నట్లే కాన్పించె. అపుడు కొంత మనంబున నిండైన రామభూషణుఁడు తండ్రిపేరు చెప్పకుండునా యని యూహించి గ్రంథానుక్రమణికం జూడ నీక్రిందిపద్యం బున్నయది. దానిచే మనసంశయంబు లన్నియు నివారింపఁబడియె. ఆపద్యం బెద్ది యనిన ?—

"సీ. వనధిలంఘనకృపావార్ధితోభయకవితాకళారత్నరత్నాకరుండ
సకల కర్ణాట రక్షాధురంధర రామ విభువత్త శుభచిహ్నవిభవయుతుఁడ
వసుచరిత్రాది కావ్యప్రీత బహునృప ప్రాపితానేకరత్నప్లవుండ
శాశ్వత శ్రీవేంకటేశ్వరానుగ్రహ నిరుపాధికైశ్వర్యనిత్యయశుఁడ
గీ. శ్రీకరమహాప్రబంధాంకసింగరాజ, తిమ్మరాజ ప్రియతనూజ ధీరసూర
పాత్మజుఁడ రామభూషాఖ్యఁ బరఁగుసుకవి, నంకితమొనర్తునీకావ్యమనఘభక్తి."

దీనిచే నీతనివంశంబు దెలిసె. ఇఁక భట్టుమూర్తివంశంబు దెల్పు పద్యంబు నిట వివరింతము.

గీ. అమితయమకాశుధీప్రబంధాంకసింగ, రాజసుత తిమ్మరాజపుత్త్ర ప్రసిద్ధ
నరసవేంకటరాయభూషణసుపుత్త్ర,నను బుధవిధేయు శుభమూర్తినామధేయు.

ఇపు డీరెండుపద్యంబులంబట్టి చూడ నీయిర్వురకు మూల పురుషుం డొక్కండనియు నీయిద్దఱుఁ బినతండ్రి పెదతండ్రి కుమారు లనియు స్పష్టం బయ్యె. ఇట్టివృత్తాంతంబే మఱియును స్పష్టం బగునటుల నీక్రిందివంశవృక్షముం జూపెదను.

దీనిచేత మనము భట్టుమూర్తి రామరాజు కాఁడని
రూఢంబుగాఁ దెల్పితిమి

వసుచరిత్రములో రామరాజభూషణుఁడు స్మార్తులు గ్రంథారంభము చేసినట్లే కృతిపద్యంబులలో నీశ్వరత్రయమును శక్తిత్రయమును గజాననుని నుతియించె. ఇతఁ డాంజనేయోపాసకుం డగుటంజేసి యాంజనేయస్తోత్రమును జేసి సంస్కృతమహాకవుల నుతియించి తనకుఁ బూర్వులగు నాంధ్రకవుల నీక్రిందివిధంబున నుతియించెను.

మ. మహి మున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపం గుండలీంద్రుండు త
న్మహనీయస్థితిమూల మై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవ న్మహా
మహులై సోముఁడు భాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపువాటించు నీ
బహుళాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమునఁ దత్ప్రాగల్భ్య మూహించెదన్. ఆశ్వా౧. ప౧౦.

దీనింబట్టి రామభూషణునకుఁ బూర్వులు ౧. నన్నయభట్టు ౨. తిక్కనసోమయాజి 3. శ్రీనాథుడు ౪. సోముఁడు (నాచనసోముఁడు) ౫. భాస్కరుఁడు (హుళిక్కి భాస్కరుఁడు) మొదలగువారై యున్నారు. ఇతఁడు తనకృతిపతి యగు తిరుమలరాయని వర్ణించి యొకపద్యమున నతనిబిరుదంబులం దెల్పుచు నొక వచనంబును చెప్పెను. బిరుదంబు లున్న వచనము దేశచారిత్రములోఁ జేర్చినాను గావున నిపుడు పద్యము మాత్రము కృతిపతి గౌరవాదికము సంగ్రహముగాఁ దెలియుట కిట వివరించెదను.

"సీ. వసుమతీభారధుర్వహత నెవ్వనియుర్వరావరాహాంక మర్థము వహించు
కరగతచక్రవిక్రమశక్తి నెవ్వాని రామానుజత్వంబు రమణ కెక్కు
జీర్ణకర్ణాటలక్ష్మీపునస్సృష్టి నెవ్వానిలోకేశ్వరత్వము పొసఁగుఁ
జటులశార్వరమగ్నసర్వవర్ణోద్ధారపటిమ నెవ్వనిరాజభావ మెసఁగు

తే. అతఁడు వీరప్రతాపరాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వరాష్టదిగ్రాజకులమ
నోభయంకరబిరుదసన్నుతజయాభి,రామగుణహారి తిరుమలరాయశౌరి. ఆ౧.ప౧౩.

అనుదినిం బట్టి చూడఁ నీతిరుమల రాయనికి భూవరాహలాంఛనమును, జీర్ణకర్ణాట రాజ్య పునరుజ్జీవనబిరుదమును వీరప్రతాప రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వ రాష్టదిగ్రాజకులమనోభయంకరబిరుదులు గలవని తెలుసు.

ఈ తిరుమలరాయఁడు సింహాసనాసీనుం డై యుండె నని తత్సింహాసనవిభవము రామభూషణునిచే నీక్రిందివిధంబున వర్ణింపఁబడియె. ఎట్లన్నను:—

సీ. కటకేంద్రుఁ డంపినగంధసింధురము లాత్మస్వామిమాఱు హస్తములు మొగుప
హయనాథుఁ డంపినహయులు కైజా మోర లార్చుచుఁ బలికి జోహారు సేయ
నావాడపతి పంపినయమూల్యకటకముల్ కర్తపేరుగఁ బదాగ్రములఁ బెనఁగ
బాండ్యేశుఁ డంపినభర్మంబు లధిపతి ప్రతిగా నిజాంకముద్రలు వహింప
తే. శౌర్యకీర్తులలో వచ్చుసకలదిజ్న, రేంద్రరాజ్యేందిరలమాడ్కి నిగురుబోండ్లు
చటులమాణిక్యమయదండచారుచామ, రములు వీవంగఁ బేరోలగమున నుండి.
ఆశ్వా ౧. ప ౧౫.

ఈపద్యమువలన గజపతియు నశ్వపతియు నీయిర్వు రితనిం గొల్చియుండి రనియు నావాడపతియును, బాండ్యదేశాధిపుఁడును ఇతనికి పన్నుల నిచ్చువా రనియుఁ దేలినది. పైపద్యమున అశ్వపతి గజపతులం జెప్పి నరపతి నేల చెప్పలే దనుశంక వొడమును. ఇతఁడు నరపతియే గావున నాపే రిట వదలివేయఁబడియెను. కృష్ణరాయ లీమూఁడువంశములలోఁ జేరనివాఁ డగుటచే నతనికి మూరురాయరగండఁ డను పేరు చెల్లఁగ్గలెను.

రామభూషణుండు తిరుమలరాయఁడు సింహాసనాసీనుఁ డై యుండి తనకు వర్తమానంబు పంపె నని యీక్రింది పద్యములోఁ జెప్పుచున్నాఁడు:—

ఉ. నను శ్రీరామపదారవిందభజనానందుర్ జగత్ప్రాణినం
దన కారుణ్యకటాక్షలబ్ధకవితాధారాసుధారాశినిం
జనితైకైకదినప్రబంధఘటికాసద్యశ్శతగ్రంథక
ల్పను సంగీతకళారహస్యనిధిం బిల్వం బంచి పల్కెన్ గృపన్. ఆశ్వా ౧. ప ౧౬.

అను నీపద్యమువలన రామరాజభూషణుఁడు శ్రీరామ అంజనేయోపాసకుఁ డనియు, ఏకదినప్రబంధఘటనాసమర్థుఁ డనియును, సద్యఃకాలమున నూఱు గ్రంథము లనఁగా ననుష్టుప్పులు చెప్పఁగల డనియును, సంగీత శాస్త్ర రహస్య వేది యనియుం దేలినవి. ఇంతియ కాక ఆశ్వాసాంతగద్యమువలన నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రభాషాసామ్రాజ్యసర్వంకషుఁ డనియును, చతుర్విధకవితానిర్వాహకుఁ డనియు, సాహిత్యరసపోషణుఁ డనియును దేలుచున్నది.

కాని వీర లిద్దఱు కృష్ణరాయల కన్య లగు రాజులఁ గృతిపతులఁ జేయుటకుఁ గారణంబు నుడువ మైతిమి. దానిఁగూడ వివరించిన పిమ్మట వీరి వ్యాపారాదుల వ్రాయవచ్చును. మన మీవఱకే రామభూషణాదులు కృష్ణరాయల కాలంబునఁ జిన్నవయసున నున్నవా రని తెల్పితిమి. వారందఱు నాతనియనంతరము తత్సింహాసనము నధిష్ఠించిన రాజుల కడ మిగులఁ బ్రబలి గ్రంథంబుల రచియించిరి. కృష్ణరాయలయనంతరము జరిగినవృత్తాంతము కొంత తెలిపి పిమ్మట నీగ్రంథోత్పత్తులంగూర్చి వ్రాతము.

కృష్ణరాయలు శా. సం. ౧౪౫౩ మృతినొందెను. అపుడు తత్సింహాసనము కృష్ణరాయని యన్నకొడు కగు నచ్యుతరాయనిచేఁ దీసికొనంబడియె. ఈతనికి సల్కయతిమ్మన యనుకృష్ణరాయ సేనాని సహాయం బొనరించెను. ఈయచ్యుతరాయుఁడు నాలుగైదువత్సరములు రాజ్యంబు నేసి తుదిఁ దురుష్కులతోఁ బోరి కాలగతిం జెందె. అపు డాతని పుత్త్రుని నీతిమ్మరాజు సింహాసన మెక్కించె. ఈబుడుతఁడు పదివత్సరంబులవాఁడై యుండుటంజేసి యీతిమ్మరాజు వానిం దనపోషణలోనుంచి

కొని తానే రాజ్యంబు చేయుచుండెను. ఇట్లు కొన్ని దినంబు లుండి యా సంస్థానమునకుఁ దానె ప్రభుండై యుండ నదిఁగోరి తనసంరక్షణమున నున్న సదాశివరాయనికి విషప్రయోగంబు సేయించె. ఇట్టి ద్రోహకార్యంబు చేసి తా రాజ్యంబు జేయఁదలంచిన నది దైవంబునకు సమ్మతంబు కాదయ్యె. కావున నీతని సంహరింపఁ దగు నుపాయంబు లూహింపఁబడియెను:—

రాష్ట్రంబులోని జనులందఱుఁ గృష్ణరాయనియల్లుం డగునళియ శ్రీరామరాజును సింహాసనం బధిరోహింపుఁ డనియు, దాము సహాయ మొనర్చెద మనియుఁ బ్రార్థించిరి. ఈరాజు కృష్ణరాయని యనంతరమే రాజ్యమునకు రా నిశ్చయించి యుండఁగా సల్కయతిమ్మరాజు విఘ్నంబు కల్పించి యచ్యుతరాయనికి రాజ్యమిచ్చెను. ఈ రామరాజునకుఁ బట్టాభిషేక కాలంబునఁ గల్గినవిఘ్నంబు సూచించి వసుచరిత్రంబున నొకపద్యంబు చెప్పఁబడియెను. అది యెట్లనిన:—

సీ. పట్టాభిషేకవిపర్యయంబునఁ బ్రోలు వెడలి ప్రియానుజు ల్వెంటఁ గొలువఁ
జిత్రకూటాభిఖ్యఁ జెలఁగు పెన్గొండసాంద్రహరిద్విపేంద్రనా దవనిఁ జెంది
ఖలజనస్థానవాసులఁ బల్వురవధించి మహిమ సలకఖరస్మయ మడంచి
హరివీరభటమహోద్ధతి సబ్ధి గంపెంప దురమునఁ గదిసి తద్ద్రోహిఁ దునిమి
గీ. యనఘశరపార్థివేందిర నధిగమించి, సాధుకర్ణాటవిభవసంస్థాపనంబు
పూని శరణాగతుల నెల్లఁ బ్రోచె రాముఁ, డతఁడు నిజచరితంబు రామాయణముగ.

(ఆశ్వా ౧. ప ౪౪.)

ఈ వృత్తాంతమునే నరసభూపాలీయంబునం గూడఁ జూడనగు. ఆ కవియు నీతని పేరు చెప్పి యుండుటకుఁ గారణంబు కలదు. దాని ముందు వివరింతము. ఈరామరాజు సల్కయ తిమ్మని జయించి యింకఁ గొన్ని దేశములు స్వాధీనము చేసికొనినట్లు నరసభూపాలీయమున నున్నది.

సీ. ఖలు నతిద్రోహు సల్కయతిమ్మని హరించి సకలకర్ణాటదేశంబు నిల్పె
నతుని వర్ధితునిఁ దత్సుతునిఁ బట్టము గట్టి కుతుపనమల్కన క్షోణి నిలిపె
పదిలుఁ డైరాచూరుముదిగలుకప్పంబు సేయఁ గాంచి సపాదుసీమ నిలిపె
శర ణన్న మల్కనిజామున కభయం బొసంగి తదీయరాజ్యంబు నిలిపె

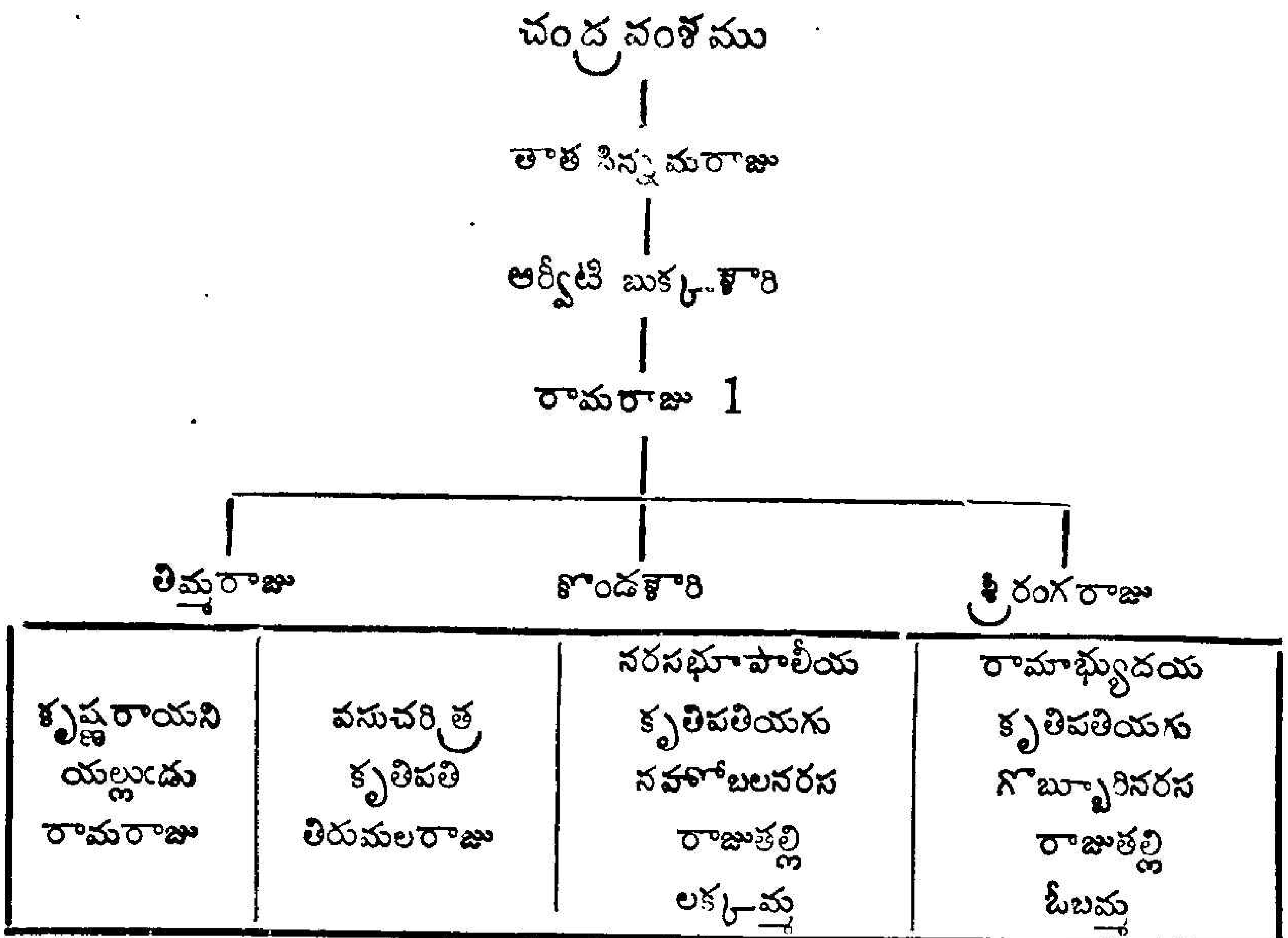
గీ. నవనియంతయుఁ రామరాజ్యంబుఁజేసె, తనగుణంబులు కవికల్పితములు గాఁగ
నలవియెరచింప సత్కావ్యములనువెలయ,భూమినొకరాజమాత్రుండెరామవిభుఁడు.

ఈ రామరాజు కృష్ణరాయలయల్లుండైనందులకును సదాశివ రాయనిరాజ్యంబు నందినందులకును రామాభ్యుదయమునందలిపద్యము.

ఉ. ఆపటుకీర్తి రామవసుధాధిపచంద్రుఁడు కృష్ణరాయధా
త్రీపతిసార్వభౌమదుహితృప్రియుఁడై వితతప్రతాపసం
తాపితశత్రుఁడై యలసదాశివరాయనిరంతరాయవి
ద్యాపురరాజ్యలక్ష్మికి నిదానము తా నయి మించె నెంతయున్.

ఇట్లు పైనఁ జెప్పఁబడిన మూఁడుగ్రంథముల నీయళియరామ రాజు చెప్పఁబడుటకుఁ గారణం బే మనిన:—

వసుచరిత్రకృతినాయకుఁ డీతనితమ్ముఁడు. రామాభ్యుదయ నరస భూపాలీయ కృతిపతు లితని మేనల్లుండ్రు. వారివారివంశంబులు నుతింపఁబడుచో వంశశ్రేష్ఠుఁ డగునీతండు మిగుల వర్ణింపఁబడియెను. వీరి వంశవృక్షంబున వీరిసంబంధములఁ దెలుపుచున్నాఁడను.

కృష్ణరాయని యల్లుఁడు రామరాజు	వసుచరిత్ర కృతిపతి తిరుమలరాజు	నరసభూపాలీయ కృతిపతియగు నహోబలనరస రాజుతల్లి లక్కమ్మ	రామాభ్యుదయ కృతిపతియగు గొబ్బూరినరస రాజుతల్లి ఓబమ్మ

ఇతఁడు కొంత కాలంబు రాజ్యంబు చేసి కాలపరిపాకంబు నందెను. ఈతనియనంతర మీతనితమ్ముం డగుతిరుమలదేవరాయఁడు సింహాసనం

బునకు వచ్చెను. ఇతఁడే వసుచరిత్రను గృతినందినరసికుండు. ఈవృత్తాంతంబు స్పష్టపఱుచు వసుచరిత్రంబులోని పద్యము.—

క. ఆరామకారిపిమ్మట, ధీరామరశాఖి వీరతిరుమలరాయం
డా రామసేతుహిమవత్, క్ష్మారమణీరమణుఁ డై జగంబు భరించెన్.

ఆశ్వా ౧. ప ౫౫.

ఇతనిచెల్లెలైనలక్కమాంబకుఁ బుత్రుండైనయహోబల నరస భూపాలుఁ డితనికి మంత్రిగ నుండియుండెను. రామభూషణుఁడు మేన మామపేర వసుచరిత్రంబును, భట్టుమూర్తి మేనల్లునిపేర నరసభూపాలీయంబును రచియించిరి. ఇంతవఱకు తెనాలిరామకృష్ణుం డున్నట్లు మనకు దృష్టాంతము లున్నవి. అతనిపాండురంగవిజయంబు నీకాలంబు నాఁటిదే. ఈకాలంబులోనివసుచరిత్రంబుఁ జూచి యాముక్తమాల్యద రచియింపఁబడె నని చెప్పుటకంటె వింత యింకొకటి గలదే! ఈతిరుమల రాయనితో రామభూషణరామలింగములనామంబు లంతరించెను. తిరుమలరాయనియనంతరము వేంకటాద్రి యను శ్రీరామరాజు రెండవ తమ్ముఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఆతనికడ నోబమాంబ యనురెండవ సహోదరికుమారు లగుగొబ్బూరినరసరాజును జగ్గరాజును మంత్రులు. అందు రామాభ్యుదయంబు గొబ్బూరినరసరాజుపేరిట రచియింపఁ బడెను. దీనిని రచియించినవాఁడు అయ్యలరాజు రామభద్రకవి, ఇతని తోఁగూడ భట్టుమూర్తియున్నట్లు మనకు నిదర్శనంబులు గాన్పించెను. కృతిపతులకుఁ గలసంబంధంబులును కవులజీవితకాలంబులను వాక్రుచ్చితిమిగావున నిఁక వీరిగ్రంథవిశేషంబులు వ్రాయంజనును.

వసుచరిత్రమునకుఁ గల్గినవిఘ్నము

(౧) రామభూషణుఁడువసుచరిత్రమును గృష్ణరాయనికాలంబున రచియించినట్లును దాని నతఁడు కృతినందకుండ·రామకృష్ణుం డంతరాయంబు కల్పించినట్లును పిమ్మట రామరాజభూషణుఁడు దాని నెంతయుఁ బ్రార్థింప నతఁడు రాజుకడకుం జని యొకయుపాయంబు నెప్పెద నని దాని వృత్తు లగునితని వంశీయులకుఁ గృతి నిప్పించి పిమ్మట దానిఁ బిండం

బులపై ధార వోయించె ననియు వాదుక గలదు. దీనిచే వసుచరిత్ర కృతినాయకుం డగుతిరుమలరాయండు కృష్ణరాయలకుం బూర్వంబే మృతి నొందినట్లు తేలుచున్నది. ఈరాజు కృష్ణరాయలకుఁ బూర్వుండు కాఁ డనియును గృష్ణరాయనియనంతరము రాజ్యము చేసిన యళియ రామరాజుతమ్ముం డనియు నీవఱకే మనము చెప్పియుంటిమి. కాఁబట్టి కృష్ణరాయలకంటెను వసుచరిత్రకృతిపతి పూర్వమే మృతినొందె ననుట యెట్లు సరి యగును?

(౨) ఒకవేళఁ గృష్ణరాయలకాలంబున నీవిఘ్నంబు వచ్చుటంజేసి రామభూషణుం డపుడు దీనిం బ్రకటింపక కాలాంతరమునఁ దిరుమల రాయనికిఁ గృతియిచ్చె నని యోఁచింతము. అట్లయినఁ దొల్లి తనకు నప యశస్సుం దెచ్చిన "శ్రీభూపుత్త్రివివాహవేళ" అను కృతిముఖ పద్యంబు మార్చి దీని రామభూషణుఁ డొరులకుఁ జూపునుగాని తన తప్పుం జెప్పుపద్యంబుమాత్ర మందుంచి కడమపద్యంబులు కృతిముఖం బున మార్పఁడుగద. కావున నిదియు లెస్సయై యుండ లేదు.

(3) కృష్ణరాయని యనంతరము తత్సింహాసనాసీనుం డగునీతిరు మల రాయనికడ రామలింగము మొదలగుకవు లున్నారు. కావున నప్పుడే యీగ్రంథంబు రచియించి తేఁ గని రామలింగ మాక్షేపించినాఁ డని యూహింతము. అట్లయిన నిది మృతు లగునితరవంశీయులకు నీఁ బడియె ననుమాటయుఁ, దీనిఁబిండంబులపై ధారవోయించె నను మాటయు బూటకమే యని చెప్పవలయును. ఈవృత్తాంతము కల్పిత మని చెప్పుటయే నిజముగఁ గాన్పించును. రామకృష్ణుండు తొంటియాక్షే పణముఁ జేసియుండిన నుండుఁగాక. రాజు నాఁడుగాకున్న మఱునాఁడైన రామలింగనిచేష్ట లవి యని యూహించి మరల గ్రంథమును దనంతట తానే వినకుండునా? కావున నీకథ నెంతమాత్రమును నమ్ముట న్యాయ ముగాఁ గాన్పించకున్నయది.

భట్టుమూర్తి తిమ్మరసుపైఁ గోపించుట

ఇదివఱలో నేను వివరించియున్న మోదుకూరి కాఁపురస్థులగు భట్రాజులు "ద్వాత్రింశన్మంత్రులచరిత్రము" అనుగ్రంథములో నీభట్టుమూర్తిప్రతాప మున్నట్లుగాఁ జెప్పి దానిని సూచించుటకుఁగాను ఈ గ్రంథమంతముఁ బిఠాపురములో నుండు బ్ర. పెద్దాడ. చిట్టిరామయ్యనాము లగునామాతామహజ్ఞాతుల కొసంగిరి. దానిని వారచ్చువేయించి ప్రకటించిరి. అందులో నీభట్టుమూర్తిప్రతాప మున్నను అది ద్వాత్రింశన్మంత్రి ప్రతాపములున్నట్లు మనదేశములో మిక్కిలి విఖ్యాతి నందిన కృష్ణదేవరాయసార్వభౌముని ప్రసిద్ధప్రధానమంత్రి యగుతిమ్మరసుమంత్రి ప్రతాపమందు లేదు గావున నందలిభట్టుమూర్తికథలు కల్పితము లని యూహించవలసియున్నది. తిమ్మరసు వృత్తాంతము వేఱుచారిత్రముగా వ్రాసియుంటినిగనుక నిపు డీమంత్రిచరిత్రములో వ్రాయంబడిన భట్టుమూర్తి ప్రతాపమునే యిందుఁ బొందుపఱిచెదను. "కథకు గాళ్లును, ముంతకుఁ జెవులును లే" వని యున్నది. కావున పుక్కిటిపురాణము లెవరి వెవరి కదికిన నదుకవచ్చును. కావున నే నీవఱకు రామలింగను చరిత్రములోఁ జెప్పినభట్టుమూర్తిపద్యము రామలింగముపద్య మని చెప్పెదుదానికి సంశయింపం బనిలేదు. ఏదియైన నున్న నది పాఠాంతర మని యూహించుట మంచిది. అది యెట్లున్న దనఁగా:—

౨౧ మంత్రి యగుతిమ్మరసుకథ

"భట్టుమూర్తికి కిన్క పట్టింప పచ్చలహార మర్పించె తిమ్మరసుమాళి."

ఈయన రాయలవారియొద్దముఖ్యప్రధానుఁడు. తిమ్మరసను పేరు గలవాఁడు. బహుబుద్ధిశాలి. ఈయనను రాయలు బిత్రుసముఁ డని యప్పాజీ యని పిలుచుం గావున నప్పాజీ యనియుంగూడా నామంబు గలదు. ఈయన సర్వాధ్యక్షుండుగా రాయలవారియొద్ద నుండునపుడు భట్టుమూర్తి యెన్నండును కైవారంబు సేయకుండుటచే మనంబున నించుక మత్సరంబు గలవాఁడై యుండి యాకవికి నెప్పుడు వంచనము గావించెద

నాయని యూహించుచుండఁ బెద్దన్న, రామలింగము మొదలగువారును తాము రాజాస్థానమున దిగువం గూర్చుండియుండ, మూర్తికవి రాజుతో నర్ధసింహాసనారూఢుండై యుండు నని యెంతయు చింతచేఁ గుందుచు నొకసమయమున నీతని కెట్లేగింప నతఁడును మీర లూరక యుందురు. ఏ నేమి సేతు? మీర లాతనిఁ గ్రిందికి డించుయత్నంబు జేసిన నేనును సహాయభూతుండ నయ్యెద నని వక్కాణించెను. ఇటులుండ నొక్క నాఁడు రాయల సంభాషణంబున రామలింగము వారింగూర్చి యొకపద్య మిటులఁ జెప్పెను.

క. నరసింహకృష్ణరాయని, కర మరు దగుకీర్తి వెలసె కరిభిద్గిరిభి
త్కరికరిభిద్గిరిగిరిభి, త్కరిభిద్గిరిభిత్తురంగకమనీయం బై.

అని చెప్ప నందఱు నానందింప భట్టుమూర్తి యూరకుండిన, నేమి యూరకుండి తీ వీపద్యం బెటులుండె ననవుడు నందఱకుం బాగు గానుండ నాకుం బాగుగాదే యనఁ దిమ్మర సిది యేమో శ్లేషగాఁ బలుక నోపు నన రామలింగ మిది బాగుండకుండిన నింతకుబాగుగా నీవు జెప్పిన నాసింహాసనంబునం గూర్చుండుము. లేనియెడ దిగు మనఁ దిమ్మరసు ఔను రామలింగముమాట బాగుగా నుండెనన నపుడు భట్టుమూర్తి యాగ్రహించి నన్ను సింహాసనంబు దిగు మని తిమ్మరసు పలుకుంగాన యిదిగో తిమ్మరసును నిన్నుఁగూడఁ దిట్టెద నని వక్కాణించుచు రాయలం గూర్చి చెప్పినపద్యము:—

ఉ. లొట్ట యిడేటిమాట పెనులోభులతో మొగమాట మేల తాఁ
గుట్టకయుంన్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపు ర్వని యందురే కదా
పట్టపురాజుపట్టిసరిపల్లె సరాసరి యియ్యకున్న నేఁ
దిట్టకమాన నామతము తీవ్రమహోగ్రభయంకరంబుగాఁ
దిట్టితినా మహోగ్రహమతిన్ మకరగ్రహజర్జరీభటా
ఘట్టపుదట్టఫాలఫణిభర్తృజహూంకృతపర్జటస్ఫుటా
ఘట్టనఘట్టనాలకవి ఘట్టకనిర్గళ రాజభృత్యకీ
చట్టచటార్భటీనయనజర్జరకీలలు రాలఁగావలెన్

జుట్టఱికంబునం బోగడఁ జూచితినా రజతాద్ర్యధిత్యకా
పట్టణమధ్యరంగగతభవ్యవధూవదనానుషంగసం
ఘట్టశిరస్థ్సగాంగఝురహల్లకజాలసుధాతరంగముల్
చుట్టుకొన న్వలెన్ భువనచోద్యముగా భయదంబుగా మఱిం
దిట్టితినా సభాభవనధింకృతభీమనృసింహరాడ్ధ్వజా
త్తాట్టమహాసచతురాస్య సముద్భ్రుకుటీతటీనటీ
ఘోట్టణరోషజాలహృతకుంఠితకంఠగభీరనాదసం
ఘట్టవిజృంభమాణగతిఁ గావలె దీవనపద్య మిచ్చి చే
పట్టితినా మణీకనకభాజనభూషణభూసురాంబరా
రట్టతురంగగంధగజరాజదమూల్యఘనాతపత్రభూ
పట్టణభర్మ్య హర్మ్యభటపంక్తి చిరాయు వనామయంబు నై
గట్టిగ తోడుతో వెలయఁ గావలె నెక్కువశీవిఁ జూడుఁడీ
యట్టిటు మందె మేలముల నందఱినిం బలెఁ జుల్కఁ జూచి యే
పట్టున నైన కేరడము వల్కకుఁడీ పయివచ్చు నందులన్
గొట్టుదు దుష్కవిద్విరదకోటుల బంచముఖోద్భటాకృతిం
బెట్టుదు దండముల్ సుకవిబృందము కే నతిభక్తి సారెకున్
గట్టితి ముల్లె లేఁబదియుఁ గాఁగలనూటపదాఱు లెయ్యెడన్
రట్టడి భట్టుమూర్తికవిరాయనిమార్గ మెఱుంగఁ జెప్పితిన్.

అని యాగ్రహించిన రాయ లీబ్రాహ్మణు లొనరించు నీదురాలో చన నే నెఱుంగ. నీయాన. నన్నేల తిట్టెద వని యనర్ఘ్యబహుమానం బొనర్చి గాఢాలింగనంబు గావించిన సంతసించుచు భట్టుమూర్తి రాయల మీఁదఁ జెప్పినపద్యము.

ఉ. అబ్జముఖీమనోజ నరసాధిపనందన కృష్ణ నీయశం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీపరాక్రమం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీవితీర్ణిమం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము చిత్ర మిద్ధరన్. *

* ఈపద్యము పంచపాషాణము లని ప్రసిద్ధిం జెందినయైదుపద్యములలో నొక్కటి. దీనికిని తక్కిననాల్గింటికిని వ్యాఖ్యానమున్నచోఁ పాఠకుల కుపయుక్త మని యీచరిత్రాంత మందు వానివ్యాఖ్యం బ్రకటించెదను. తక్కినవి నాల్గుపద్యములుకూడ మూర్తికవి వని యూహింపఁగూడదు. వానికవులు ప్రత్యేకముగా నున్నారు. ఆపద్యము లిదివఱలో నొక్కటి కొఱఁతగాఁ దక్కినవాని నుదాహరించియే యున్నారు.

అని స్తుతించిన నది రామలింగనిపద్యముకంటె బాగుగా నున్న దని పెద్దన మొదలగుకవులు సంతసించిన రాజు గారవించెను. అపుడు భట్టుమూర్తి తిమ్మరసుం జూచి రా జీదురాలోచనంబు గానఁడు. నీప్రోత్సాహంబున కవు లీవిషమాలోచనంబు గావించిరి. నేను నీకు కైవారంబొసంగకుండుట కారణంబుగా వీరిం బురస్కరించుకొని నన్ను వంచింపంజూచి తివైనను నీవృత్తాంతంబు జెప్పెద వినుమని చెప్పిన పద్యము.

"శా. గుత్తిం బుల్లెలు గుట్టి చంద్రగిరిలోఁ గూడెత్తి పెన్గొండలో
హత్తిక్ సత్త్రమునందు వెండిబలుదుర్గాధీశుతాంబూలపుం
దిత్తుల్గాసి పదస్థులైనఘనులం దీవించ........."

అని మూఁడుచరణములు చెప్పువఱకు తిమ్మరసు దుష్కీర్తిభీతుండై రాయలవారు తాఁ బట్టాభిషేకంబు నొనర్చుకొనునప్పు డిచ్చిన యమూల్యంబగుగారుత్మతరత్నహారంబు కవికంఠంబున నలంకరించిన పూర్తి చేసిన చరణము.

"... ... ... తీవించెదన్
మత్తారాతియయాతినాగమసుతుక్ మంత్రీశ్వరుక్ దిమ్మరున్."
అని దీవించి మఱియును రచించినపద్యము:—

క. అయ్యా యనిపించుకొంటివి, నెయ్యంబునఁ గృష్ణరాయనృపపుంగవుచే
నయ్యా నీసరి యేరీ, తియ్యనివిలుకాఁడ వయ్య తిమ్మరసయ్యా.

అని కైవారం బొనర్చిన సత్యంతకౌతూహలం బంది యది మొదలు సఖ్యంబుగా నుండి నిరంతరైశ్వర్యంబు ననుభవించుచుండె నని యున్నది.

(1) భట్టుమూర్తిం గూర్చి మఱికొందఱు వ్రాసినచరిత్ర విషయము.

ఈభట్టుమూర్తింగూర్చి "Dekkan Poets" అనుగ్రంథములో నొకకొంతగ్రంథము వ్రాయంబడియున్నది. అదియాంగ్లేయభాషయం దుండుటచేత దాని నట్లే యిందుఁ బొందుపఱిచి యాకవి చెప్పినపొరబాటుల నక్కడక్కడ సవరించెదను. ఈగ్రంథము

BHATTU MURTI

(1) This poet was born in a village called Bhattu palle in the district of Pulivendla, in the Ceded Districts, he was a distinguished orator, and possessed a critical knowledge of the Sanscrit & Telugu dialects. As the poets of his time were greatly patronized by the

లోను భట్టుమూర్తి కృష్ణదేవరాయలకాలములోనివాఁడని పైద్యాత్రింశన్మంత్రిచరిత్రములోవలెనే వ్రాసియున్నది. అందులో నీతఁడు కృష్ణదేవరాయని యాస్థానాష్టదిగ్గజములలో నొకండుగా నున్నట్లును, కృష్ణదేవరాయలు జీవించియుండఁగా నితఁడు నరసభూపాలీయగ్రంథమును రచియించినట్లుం జెప్పెను. ఇతఁడును (Rev. Taylor) దొరవలె నీనరసభూపాలీయము కృష్ణదేవరాయల తండ్రియగునరసరాజుపైరచియింపయుండె నని యభిప్రాయపడి యున్నట్లు తోఁచెడిని. అటు కాదనియును టెయిలరు దొరవలన వ్రాయఁబడినవ్రాఁత పొరపాటనియును చెప్పెదను.

అందులో వసుచరిత్రము నీభట్టుమూర్తి రచియించినట్లే యున్నది. అది పొరపాటని యిదివఱకే నాయుపన్యాసములోఁ జూపించి

---

sovereigns of various provinces. Bhattu Murti chiefly confined his labours to versification in the vernacular tongue, and the harmony of his numbers were so much admired that he obtained a great many scholars whom he made proficients in prosody. He in course of time, proceeded to the Court of Kristna Raya, who admiring his talents, retained him as one of his eight celebrated bards; during the life time of this monarch, he composed an epic poem entitled "Narasa Bhupaliyam," or the history of Narasa Bhupal, which was a work of great labour, and much admired by his contemporaries, and by posterity. After the death of Kristna Rayaloo, he wrote another epic poem called "Vasoo Charitra," the subject of which is the loves and nuptials of king Vasoo and the beautiful nymph Gireka; the work was dedicated to king Tirumala, and the invocation of the poem commences in the following manner:—

The foregoing poem of the Vasoo Charitra was much admired by the contemporaries of Bhattu Murti, and became a model for after poets who composed in the Telugu language. Bhattu Murti was highly rewarded by Tirumala Raya for this and other works that he composed at the command of that monarch, so that he passed his days in peace and happiness until his death, which happened at his residence in the sixtieth year of his age.

It runs thus:—old nos. 36&37. The two mansucripts are copies of a poem, by one of the Ashta Diggajas at Vijianagaram; there having been eight learned men, so termed, by way of distinction. Timmaraju or by title the Bhattu Murti from poetical eminence, was one of these poets of Krisha Rayer's court. This work, written by him, is entitled after the father of Krishna Rayer and as usual contains the geneology of the patron. Its subject is rhetorical and poetical, on the Laws of the Prama, and poetical composition. It is highly esteemed, and regarded as a very superior work.

యున్నాను. కాఁబట్టి అందుకుఁగా నాతనిచే నీయంబడిన విశేషములు రామ రాజభూషణునివిగా భావించి గ్రహింపఁబడవలసినది. భట్టుమూర్తి యఱువది సంవత్సరములు జీవించి తనయింటివద్దనే కాలధర్మము నందె నని వ్రాయంబడియున్నది. దీనికి వేఱువ్రాఁతలయాధారము లేదుగావునఁ బాఠకు లెట్లు గ్రహించినను జిక్కులేదు. టెయిలరుదొర వ్రాసిన దెట్లనఁగా:—

vide page 206 vol. 2 Catalogue Raisonnee by the Rev. W. Taylor.

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బై టెయిలరు దొరగారికే కాక వారికి నరసభూపాలీయము బోధపఱచినపండితులకుఁ గూడనరసభూపాలీయపు రాజులపరిజ్ఞానము లేనట్లు కానుపించును. అట్లు కాకున్న భట్టుమూర్తి నామాంతరము తిమ్మరాజనియును, ఆగ్రంథము కృష్ణరాయలతండ్రి యగునరసరాజునకుఁ గృతియియ్యఁబడిన దనియును, అందులఁ గృష్ణ రాయలవంశావళి యున్న దనియును, ఆగ్రంథము ప్రబంధాలంకారము లనే కాక నాటకసంప్రదాయములంగూడ చెప్పు ననియును జెప్పుట తటస్థించదు. దానిని మనము పరిశీలించి చూడఁగా నది కృష్ణరాయలతండ్రి యగునరసింగరాయనిపై నీయఁబడిన కృతి కాక తొరగంటి నరస రాజునొకసామంతప్రభున కీయంబడినట్లును, ఈ నరసరాజు కృష్ణరాయని వలె చంద్రవంశపురాజు కాక సూర్యవంశస్థుఁడైనట్లును, ఆకృష్ణరాయని వంశము వర్ణింపఁబడనట్లును, అందు నాటకములతోఁ జేరినభాగమంతయు వదలివేయఁబడినట్లును స్పష్టమగును. కాఁబట్టి యిట్టిసంశయములు దీర్పు పట్టుల దేశస్థు లగుపండితులే పొరపడుచుండఁగా నిఁకనితరదేశీయు లగునాంగ్లేయపండితులు పొరపడుట కేమియబ్బురంబు? ఇట్టిపట్ల మిక్కిలి మెలఁకువతోఁ బరిశీలించవలయును నని పాఠకుల నుత్సహించెదను.

పంచపాషాణములు

వాని టీకయును

౧ ఉ. ఖండనభీమ నిక్కెదిరి పాఱక నిల్చినశాత్రవుల్ బృహ
న్మండలపుండరీకహరినాకనివాసులు పాటియౌట బృహ

న్మండలపుండరీకహరినాకనివాసులు చచ్చియుర్ బృహ
న్మండలపుండరీకహరినాకనివాసులు చిత్ర మెన్నఁగన్.

అర్థము. భండనభీమ=యుద్ధములయందు (శత్రువులకు) భయముఁ బుట్టించువాఁడా, నిన్ను, ఎదిరి=తాఁకి, పాఱక=(వెన్నిచ్చి) పలుగెత్తక, నిల్చిన, శాత్రవుల్ = పగతులు, బృహ...సులు, బృహత్ = గొప్పవైన, మండల = గుండ్రములైన, పుండరీక = వెల్లగొడుగులతోడ, హరి = గుఱ్ఱములమీఁద, నాక = సుఖముగా, ని = మిగుల, వా = తిరుగుటకు, ఆస = స్థానమైనవారు. పాఱియుర్ = పాఱిపోయియు, బృహ...సులు, బృహత్ = గొప్ప, మండల = (ఒకదినుసు) పాములకును, పుండరీక = పులులకును, నాక = నెలవగు (అడవినేలల) చోటుల, ని = పోయిన, వాసులు = కట్టుబట్టలు గలవారై యుందురు. చచ్చియుర్, బృహ...సులు—బృహత్ = విశాలమైన. మండల = ఎఱ్ఱనైన, పుండరీక = కమలములవంటి, హరి = సూర్యునియందును, నాక = వైకుంఠమందును, నివాసులు = ఉండువారు.

వీనికి నిఘంటు ప్రమాణములు:—

మండలశబ్దమునకు. 'మండలం వర్తులే రాష్ట్రే శోణె ద్వాదశ రాజకే, దేశే దేవాలయే బింబే స్థలేషు నికదంబకే.' శాశ్వతనిఘంటువు. పుండరీకశబ్దమునకు. 'పుణ్డరీక స్తు శార్దూలే దిగ్గజే సర్పపుంగవే, మునౌ ఛత్రే రాజభటే కృష్ణే క్లీబే చ పంకజే.' నానార్థరత్నమాల. హరిశబ్దమునకు. 'యమాని లేంద్ర చంద్రార్క విష్ణు సింహాంశువాజిషు, శుకాహికపి భేకేషు హరి ర్నా కపిలేత్రిషు.' అమరము. నాకశబ్దమునకు. 'నాకస్తు గగనే స్వర్గే వైకుణ్ఠే భూతలే శుభే.' ని. ఉపసర్గ. వా. 'వా గతి గన్ధనయోః' అని ధాతువు. ఆసవువలె శే అను ధాతువు వీని మీఁద సరిచూచునది.

ఉ. ఉ. వీరరసాలిరేకరణవిశ్రుత వేమనరేంద్ర నీయశం
బారభమానతారకరహారసమానము నీభుజామహం

భారభమానతారకరహారసమానము నీనికేతనం
భారభమానతారకరహారసమానము చిత్ర మిద్ధరన్.

అర్థము. నీయశంబు = నీకీర్తి, ఆర = పాదరసముతోడను, భ = నక్షత్రములతోడను, మాన = తులలేని, తార = వెండితోడను, కర = వర్షోపలముల (వడగండ్లు)తోడను, హార = ముక్తామణిసరములతోడను, సమానము. నీభుజామహంబు = నీబాహుప్రతాపము, ఆర = అంగారకుని తోడను, భ = అనలునితోడను, మాన = విద్రుమముతోడను, సమానము = సరియైనది. నీనికేతనంబు = నీగృహము, ఆర = ధనమునకును, భ = ఈశ్వరునియొక్క, మా = సంపదవంటి సంపద గలిగిన, ఆనత = నమ్రులైన, ఆర = అరిసమూహముయొక్క, కర = కానుకలకును, హా = వీణెలయొక్క, రస = ధ్వనులకును, మా = లక్ష్మికిని, ఆన = స్థానమయినది.

దీనికి కోశప్రమాణములు:—

ఆరశబ్దమునకు. 'ఆరస్తు పారదే విత్తే భౌమే సాయుసు తే రవౌ.' శాశ్వతుఁడు. భశబ్దమునకు. 'భ శ్శంభౌ భ్రమరే భావే శుక్రాంశే జలదే పుమాన్.' మఱియు, 'భస్స్యాన్నక్షత్రకే శుక్రే చ,' నానార్థరత్నమాల. మానశబ్దమునకు. 'మానస్తు నిస్తులే వ్యోమ్ని విద్రుమే జ్వలనే ద్యుతౌ, చిత్తేఽభిమానే ప్రమదే విమానే పరిమాణకే.' కేశవనిఘంటువు. మఱియు, 'మానో మణౌ చ కనకే విమానే విద్రుమే ద్యుతౌ, గర్వే ప్రమాదే హృదయే నిస్తులే నికలీనివత్.' విశ్వము. తారశబ్దమునకు. తారో ముక్తాఫలే శుద్ధే రజతే కనకేఽపి చ, నక్షత్రే తరలే శ్రేష్ఠే కాంతారం హాసి లక్షణః.' హాలాయుధనిఘంటువు. కరశబ్దమునకు. 'కరో వర్షోపలే హస్తే భానౌ లటిలి వారిదే,ఉపదాయాంద్యుతౌ శ్రేష్ఠే శుణ్డాయాం ప్రత్యయో ధనమ్.' హైమవతి. హారశబ్దమునకు. 'హరిహింసా మతౌ హారే హాసవే కనకేఽంబరే' కేశవనిఘంటువు. మఱియు, 'హార శ్చక్రే వరే వస్త్రే భూతుకే హేమ్ని మౌక్తికే.' ఉత్పలమాల. హాశబ్దమునకు, 'హ త్యాగే గతిపీణయోః.' రసశబ్దమునకు. 'రస శబ్దే' అనుధాతువు. మాశబ్దము

నకు. 'ఇందిరా లోకమాతా మా.' అమరకోశము. అనశబ్దమునకు. 'అన ప్రాణనే' అనుధాతువు. వీనింబట్టి సరిచూచునది. ౨.

3 ఉ. అబ్జముఖీమనోజ నరసాధిపనందన కృష్ణనీయశం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీపరాక్రమం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీ *విహాపితం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

అర్థము. నీయశంబు=నీకీర్తి, అబ్జ=అమృతము యొక్కయు, కర=కాంతియొక్కయు, అబ్జజ=చతురాననుని యొక్కయు, అబ్జనయనా=కమలములవంటి కన్నులుగల సరస్వతీదేవి యొక్కయు, అబ్జ = శంఖము యొక్కయు, విలాసము = కాంతివంటికాంతిగలిగినది. నీపరాక్రమంబు, అబ్జ = అనలము, కర = హస్తమందుఁగలశివునియొక్కయు. అబ్జజ, అబ్జ=మాతాశనునియందు, జ=పుట్టిన కుమారస్వామి యొక్కయు, అబ్జనయన=వనరుహాక్షుఁడైన శ్రియఃపతియొక్కయును, అబ్జ = అర్జునుని యొక్కయును, విలాసము = విలాసమువంటి విలాసముగలది. నీవిహాపితంబు = నీయొక్కదాతృత్వము, అబ్జ=సముద్రములలో, కర = శ్రేష్ఠమైన సముద్రమును, అబ్జ=సూర్యునియందు, జ=పుట్టిన కర్ణునిని, అబ్జ = నిధిని, నయన=పొందినకుబేరుని, అబ్జ=చంద్రుని, వి = విశేషముగా, ల = గ్రహించుటకు, ఆసము=స్థానమైనది.

ఇందుకు నిఘంటుప్రమాణములు.—

అబ్జశబ్దమునకు. 'అబ్జ శ్శశాంకే విజయే జ్వలనే జ్వాలశంబుధౌ.' అని శుభాంగుఁడు. కించ. 'అబ్జః పద్మే ఒర్జునే హేమ్ని మీనే చన్ద్రే ప్రభాకరే.' అని విజయుఁడు. మఱియు, కించ. 'అబ్జః పద్మే సుధాయాం చ తపనే పావకే దధౌ, స్కన్దే చన్ద్రే శ్వేతవాహే సముద్రే కనకే నిధౌ.' మఱియు, 'అబ్జస్సుధాయామిందౌచ నిధౌశక్తిధరేఽనలే.' ఉత్పలమాల. కించ. 'అబ్జో ధన్వంతరౌ శంఖే శశాంకే చ షడాననే.' వైజయంతి. కరశబ్దమునకు. 'కరోవర్షోపలేహస్తే భానౌతటితివారిదే, ఉపదాయాంద్య

* వితీర్ణియర్థ.

తౌ శ్రేష్ఠే శుండాయాం ప్రత్యయోధనే.' హైమవతి. మఱియును.' బలి హస్తాంశవః కరాః.' అమరము. నయనశబ్దమునకు. 'నయనం లోచనే ప్రాప్తౌజటాయా మంశుకే యుగే.' భాగురి. వి ఉపసర్గ. 'లా ఆదానే. ఆసడుపవేశనే.' అనుధాతువులు. వీనిమీఁద సరిచూచునది. 3.

౪ సీ. రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి తలఁప నన్నయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి తలఁప నన్నయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి తలఁప నన్నయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి తలఁప నన్నయవేమధరణిపతికి
తే. భావభవభోగసత్కళాభావములను, భావభవభోగసత్కళాభావములను
భావభవభోగసత్కళాభావములను, భావభవభోగసత్కళాభావములను.

అర్థము. రా...లు - రాజ = చంద్రునికి, నందన = కుమారుఁడైన బుధుఁడును, రాజ-ర=సమర్థుఁడైన, అజ = ఈశ్వరుఁడును, రాజ = దేవేంద్రుఁడును, ఆత్మజ=బ్రహ్మదేవుఁడును, వీరలు సాటి. భావ = బుద్ధియందును, భవ = ఐశ్వర్యమందును, భోగ = విభవమందును, సత్కళా=శ్రేష్ఠమైన విద్యలయొక్క, భావ = అతిశయమందును, ఇట్లుసీసము మొదటిచరణమునకు గీతము మొదటిచరణమునకునుసరి రాజనందన-ర = మనోహరమైన, అజ = శివునికి, నందన = కుమారుఁడైనకుమారస్వామియు, రాజ = కుబేరుఁడును, రాజ-ర = శ్రేష్ఠుఁడైన, అజ = రఘుకుమారుఁడైనయజుఁడును, ఆత్మజ=చంద్రుఁడును, వీరలు సాటి. వేనిలో ననఁగా, భావ = క్రియయందును, భవ = ధనమందును, భోగ = పాలనయందును, సత్కళా-సత్ = యోగ్యమైన, కళా=కాంతియొక్క, భావ=బృందమందును. సీసగీతముల రెండవచరణములుసరి. రాజనందన-ర = బంగారమువంటిదీప్తిగల్గిన, అజ= బ్రహ్మకు, నందన = పుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారుఁడును, రాజ = క్షత్త్రియుండును, రాజ-ర=శ్రేష్ఠుఁడైన, అ=బ్రహ్మకు, జ=పుట్టినట్టి వసిష్ఠుఁడును, ఆత్మ= బృహస్పతియందు, జ=పుట్టినకచుఁడును సాటి. ఎందులో ననఁగా, భావ = ఆత్మజ్ఞానమందును, భవ=జననమందును, భోగ=అనుభవమందును, సత్కళా =అవృద్ధిపొందునట్టి, భావ=పద్ధతియందును మూఁడవచరణములు సరి. రాజ

నందన-ర=గౌరవయుక్తుఁడైన, అజ=మన్మథునికి, నందన=కుమారుఁడైన అనిరుద్ధుఁడును, రాజ-ర=అంతట వ్యాపకుఁడైన, అజ=విష్ణువును, రాజ=యక్షుఁడును, ఆత్మజ=మన్మథుఁడును, వీరలుసాటి. ఎందనఁగా, భావ=ఆకారమందును, భవ=సంసారమందును, భోగ=సంభోగమందును, సత్కళా=సౌందర్యముయొక్క, భావ=రీతియందును. ౪. నాల్గుచరణములకును నాల్గుయెత్తుగీతలకున్ను అర్థము సరిపోయినది.

వీనికి నిఘంటువులు:—

రాజశబ్దమునకు: 'రాజా ధనపతౌ చన్ద్రే యక్షే క్షత్త్రియశక్రయోః.' విశ్వము. రశబ్దమునకు: రా స్త్రియాం హేమ్ని శాలాయా మాశంసాయాం గతావపి. నానార్థరత్నమాల. మఱియు: రః పుమాన్ వ్యాపకే దీప్తౌ సమర్థేఽతిశయే బలే. శుభాంగుఁడు. అజశబ్దమునకు: అజః పితామహే విష్ణౌ కందర్పే శంకరే డకే. విజయుఁడు, మఱియు. అజః పితామహే నాథే భాగే విష్ణౌ హరేఽబ్జజే. వైజయంతి. అజా విధిరజావిష్ణు రజశ్శంభు రజస్తుభః, అజోఽస్త్రీవాక్యకాప్రీహి రజో బ్రహ్మపితామహే. ధనంజయుఁడు. అనరో బ్రహ్మవిష్ణ్వంశకసుతేష్వంగణే, గౌరవేఽంతఃపురే హేతౌ భూషణేఽంఘ్రౌ ప్రమేజ్యయోః. మఱియు, అకారో భూషణేచంద్రేఽంతఃపురే గౌరవేఽంగణే, విధివిష్ణుమహేశాన కమఠేష్వంబికేజ్యయోః. ఆత్మశబ్దమునకు. ఆత్మా యత్న ధృతి స్వాంత స్వభావ పరమాత్మని, జీవబుద్ధిశరీరేషు. నానార్థరత్నమాల. మఱియు, ఆత్మయత్నోధృతిర్బుద్ధిస్స్వభావా బ్రహ్మవర్ష్మచ. అమరము. ఆత్మా బృహస్పతౌ గాత్రే చిత్తే పద్మభవే ద్యుతౌ, పరమాత్మని యత్నే చ స్వభావే నిర్మలే ధృతౌ. హైమవతి. మఱియు: ఆత్మాధృతౌ సురాచార్యే పరమాత్మని మానసే, దేవే ప్రయత్నే ప్రజ్ఞాయాం స్వభావే పద్మజే ద్యుతౌ. తారపలాశుఁడు. భావశబ్దమునకు, భావః పదార్థేఽతిశయే జ్ఞానే బృన్దేచసద్ధతౌ, లీలాయాంచనునిప్రాభూ చాకారేహృదయేమతౌ. మఱియు: భావఃపదార్థసత్తాయాం క్రియాచేష్టాత్మయోనిషు ధనంజయుఁడు. మఱియు, భావస్స్వభా

వేఽభిప్రాయే జ్యేష్ఠానంతాత్మయోనిషు, క్రియాలీలపదార్థేషు బుధజంతు విభూతిషు విశ్వము. భవశబ్దమునకు, భవపత్త్యాభద్రభర్గప్రాప్తిపంసారజన్మసు. వైజయంతి. మఱియు: భవస్సంసారసంప్రాప్తిశ్రేయశ్శంకరజన్మసు. విశ్వము. భవ శ్శుభే ధనే రుద్రే విభూతౌ జననే సుఖే. భాగురి. భోగ శబ్దమునకు, భోగస్తు భోజనే విత్తే నిర్వేశే పాలనే సుఖే శబ్దరత్నాకరము. భోగ ప్రబంధసుఖయో రుత్సాహేఽహిఫణాంగయోః, కేశవ నిఘంటువు. మఱియు, భోగ స్సుఖే ధనే చాపే శరీర ఫణ యోరపి, పాలనే వ్యవహారే చ నిర్వేశే పణ్యయోషితి. విశ్వము. మఱియు: భోగ స్సుభోజనే విత్తే నిర్వేశే పాలనే సుఖే, వనితాదిభృతౌ రాజ్యే సర్ప స్సఫణభోగయోః. నానార్థరత్నమాల. కించ. భోగస్తు విభవే విత్తే కోదండేఽహిఫణాంగయోః, సంభోగిపాలనే హర్షే భోజనే పణ్యయోషితి. తారపలాశుఁడు. కళాశబ్దమునకు: కళా చంద్రకళాయాంచ సౌందర్యే చ ధనే ద్యుతౌ, విద్యాయా మభివృద్ధౌచ శిల్పాదా వంశమాత్రకే. శుభాంగుఁడు. మఱియు, కళా స్యాత్స్మాలనే వృద్ధౌ శిల్పాదౌ వంశ మాత్రకే, షోడశాంశేచ చంద్రస్య కలంకాకలయోరపి, కలంబ స్నేకలోజీర్ణేఽప్యవ్యక్తమధురధ్వనౌ.విశ్వప్రకాశము. మఱియు: కళాంశ మాత్రే శిల్పాదౌ కళాస్యా త్కాలభేదయోః, ఇందోశ్చ షోడశోభాగే స్యాత్స్మాల ధనవర్ధనే. నానార్థరత్నమాల.

౫ సీ. మేఁకతోఁకను మేక తోఁక మేఁకను తోఁక మేఁకతోఁకా మేఁకతోఁక మేఁక

"

"

"

గీ. మేఁకతోకతోఁక మెకమేఁక తోఁక మేఁక

"

"

"

ఈ యర్థములును నిఘంటువులును మూలగ్రంథానుసారములే. మావికావు.

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యకవులచరిత్రము

16

పిండిప్రోలులక్ష్మణకవి

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కాఁపురము గోదావరిజిల్లా లోని రామచంద్రపురము తాలూకాలోని 'కుయ్యేరు' అను గ్రామము. ఇతఁడా గ్రామమునకు మిరాసీదారుఁడు, ఇతని గ్రామము పిఠాపురపు జమీన్‌దారీలోనిది. ఇతనినాఁడు తత్సంస్థానమునకుఁ బ్రభుఁడు రావు నీలాద్రిరాయనామకపద్మనాయకవంశభూషణుఁడు.

ఇతనికాలీనులు.

౧. రాజా కొచ్చెర్లకోట వేంకటరాయనామక మంత్రిశిఖామణి. ఈయన అత్తిలి, ఆచంట సంస్థానాధిపతి.

౨. బులుసు అచ్చయ్యశాస్త్రి. ఈయన మొన్నటివరకు విశేష విఖ్యాతిం జెంది కీర్తిశేషు లగు బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి నామకాపర విద్యారణ్యుని తండ్రి.

3. ఒక్కలంకివీరభద్రకవివరుఁడు. ఇతఁడే వాసవదత్తాపరిణయ మనుసంస్కృత వాసవదత్తనామకగ్రంథమును ప్రబంధముగా నాంధ్రీకరించినవాఁడు.

౪. శిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి. వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, సర్వకామదాపరిణయము మొదలగునాంధ్రకావ్యకర్త.

౫. ఇంద్రకంటి విశ్వపతిశాస్త్రి. నారాయణ మననాదిక వేదాంత గ్రంథకర్త. వేదశాస్త్రరహస్యవేది.

౬. రాజా కాకర్లపూడి పద్మనాభరాజు, రామచంద్రరాజు. వీరు రామచంద్రపురం కోట జమీన్దారీసంస్థానాధిపులు.

౭. మొక్కపాటి పేరిశాస్త్రి. తర్కవ్యాకరణశాస్త్రవేత్త.

౮. Mr. C. P. Brown, the Telugu Lexicographer. సి. పి. బ్రౌనుదొర. బౌర్ణిణ్య నిఘంటు వను నాంధ్రాంగ్లేయ నిఘంటు ద్వయము రచియించినవాఁడు.

లక్ష్మణకవిప్రజ్ఞావిశేషములు

ఇతఁడాంధ్రగీర్వాణములలో విశేషప్రజ్ఞ గలవాఁడని ప్రతీతి నందెను. అందాంధ్రమున మిక్కిలి ప్రజ్ఞ గలవాఁడు. ఇతఁడు తెనాలి రామకృష్ణునివలె హాస్యస్వభావుఁడు. ఆ కారణముచేత నితనిపేరు గోదావరీ మండలములో నాధునికులలో విశేషవిఖ్యాతిం జెందె. అట్టిచమత్కారములలోఁ బెక్కులు రసహీనము లవుటం జేసి వానిలోఁ గొన్ని మాత్రమే యుదాహరింపవలసియుండును. అవి యథాస్థలములలో నవసరము ననుసరించి ప్రకటింపంబడును. ప్రస్తుత మతని ప్రధానగ్రంథమగు లంకావిజయాపరనామక "రావణదమ్మీయమును" గూర్చి వ్రాసెదను. అందొకకథ యతనిదియును, అతనికి విరోధి యగు రావు దమ్మారాయఁ డనునొక సామంతునిదియు నై యున్నది. ఇఁక రెండవ యర్థమునందు వచ్చెడుకథ కేవలము రామాయణకథయే అయియున్నది. అందు దమ్మారాయఁడే రావణస్థానీయుఁడు. కావున దానికి రావణదమ్మీయ నామము కలిగినది. కవిచరిత్రము కొంత పూర్ణముగా నతనిచే రచియింపఁబడిన గ్రంథమునందే యున్నది. కావున నందలి సంగ్రహమే యీమనచరిత్రమునకుం జాలియుండును. ఆసంగ్రహమే వ్రాసెదను.

గ్రంథపీఠిక

దీనిలో నీకవి గోపాలదేవుని కృతిపతిం జేసెను. పిమ్మట శివ, చతురాననులను, రమా, గౌరీ, సరస్వతులను, వినాయకుని నుతించి, నవగ్రహములం గూడ వినుతించె. ఇట్లు నవగ్రహముల నుతియించుట నవీనకవులలో నవీనపద్ధతి. అనంతరము సంస్కృతాంధ్రప్రసిద్ధకవుల వినుతించె. అందాంధ్రకవులం గూర్చి చెప్పినపద్యములో వారికవిత్వవిశేషములు గొంచెము నుడువఁబడెం గావున నాపద్యము నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

సీ. ఆర్యవర్యుని నన్నపార్యుని రమ్యయశోరాజి తిక్కనసోమయాజి
రమణీయసుగుణాభిరాము నాచనసోము రసికత్వసాంద్రు నెఱ్ఱసుకవీంద్రు
సకలకవినుతయశస్కరు భాస్కరు గీతగుణసమాజుఁ బోతరాజు
భూనుతవాక్యభాషానాథు శ్రీనాథుఁ బృథుకకవిస్వాంతభీము భీము

తే. సూక్తిచాతుర్యుఁ బింగళిసూరనార్యు, బ్రీతబుధముఖ్యు నలసాని పెద్దనాఖ్యు
నాంధ్రభాషావిశారదు లైనయట్టి, సకలసత్కవివర్యుల సన్నుతింతు.

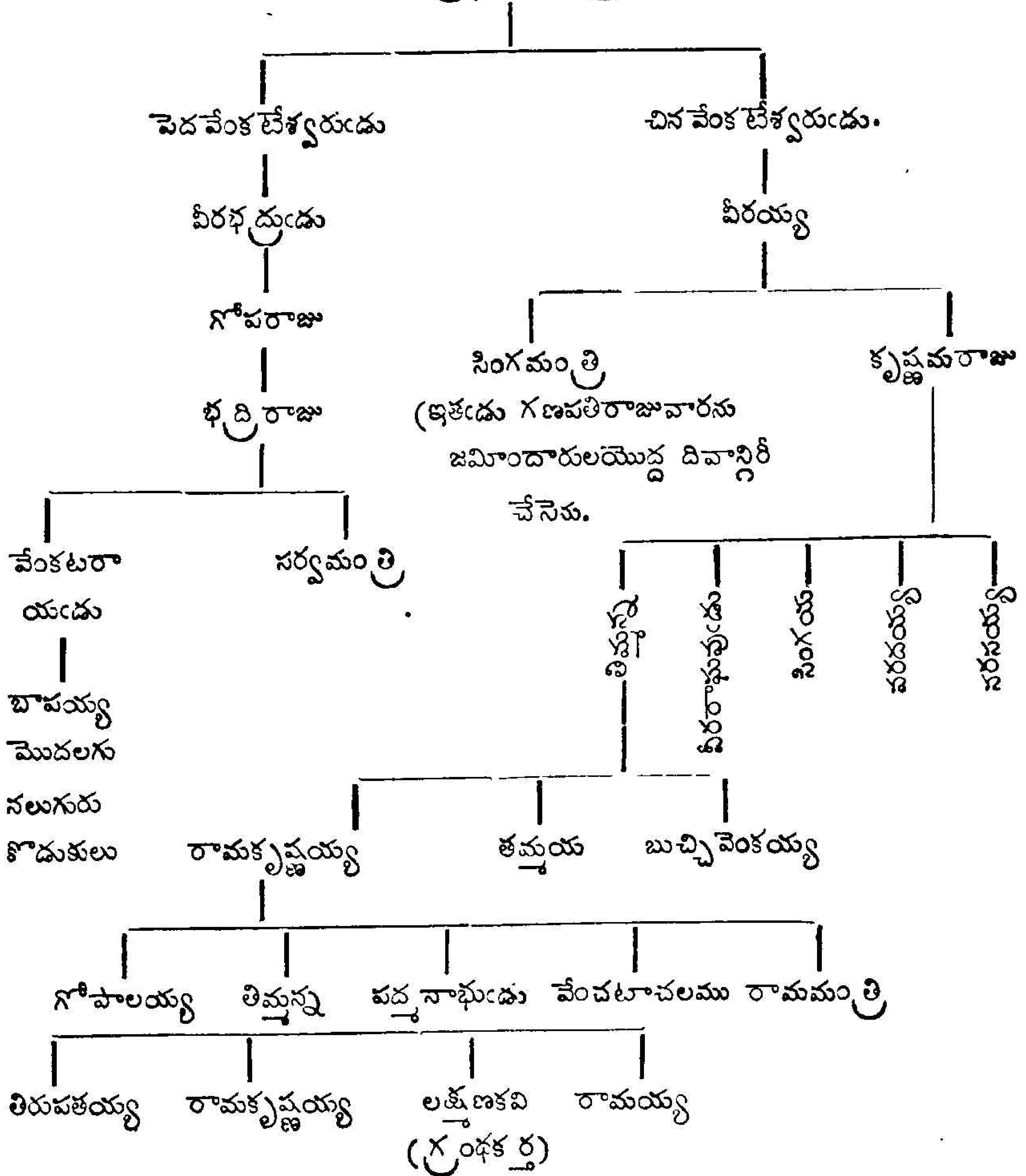
ఇతఁడు తనకు గురుండు కీర్తియనంతయ్య యని చెప్పి యతని గోత్రాదికముం జెప్పక యీక్రిందివిధంబున వ్రాసెను.

క. సేవింతు స్మద్గురుని య, శోవిలసితవిమలచిత్తు సురుచిరవిద్యా
ప్రావీణ్యుఁ గీర్తికులజు మ, హావినుతచరిత్రు నయ్యనంతాఖ్యుఁ దగన్.

లక్ష్మణకవి వంశావళి

భరద్వాజసగోత్రములో

పిండిప్రోలు వీరమంత్రి

గ్రంథరచనాకాలవివరము

ఈవిషయమై గ్రంథములో కవివలననే యొకవచనము వ్రాయంబడెఁగావున దాని నీక్రింద వివరించెదను. అందులో నీలక్ష్మణకవి గ్రంథరచనాకాలముం దెల్పియున్నాఁడు గావున దానింబట్టి యించుమించుగా నీకవిజననకాలముంగూడ నూహింపవచ్చును. ఆవచన మెట్లున్న దనఁగా:—

"వ. అని యిష్టదేవతా వందనంబును, నవగ్రహధ్యానంబును, మద్గురుసేవనంబును, సుకవిజనస్తుతియును, కుకవితిరస్కారణంబును, మజ్జనస్థలంబైనకుయ్యేరు పురవర్ణనంబును, మద్వంశసూచనంబును, గావించి, యేనొక ప్రబంధంబు నవరసభావార్థలక్షణానుబంధంబుగా నూహించి కల్యబ్దములు ౪౮౯౮ శాలివాహనశకాబ్దములు ౧౭౧౯ ఇంగ్లీషు సంవత్సరములు ౧౭౯౭ (A. D. 1797) ఫసలీ ౧౨౦౭ (1207) అగు పింగళసంవత్సర శ్రావణమాసములో రచియింప నుద్యోగించియున్న సమయంబున"

అని యున్నది.

దీనింబట్టి చూడ నీలక్ష్మణకవి యీగ్రంథమును రచియించిన కాలము శాలివాహన సంవత్సరముయొక్క పదునేనిమిదవశతాబ్ద ప్రారంభమం దని తేలుచున్నది. అప్పటి కతఁ డేఁబదిసంవత్సరముల వయసువాఁడే అయ్యె నేని అతని జననకాలమున శా. స. ౧౬౭౦ సమీపకాలమై యుండును. కాఁబట్టి యీకవిశాలివాహన శతాబ్దముయొక్క పదునేడవశతాబ్దమధ్యము మొదలు పదునేనిమిదవశతాబ్దముయొక్కమధ్యము దనుక నున్నట్లూహింపనైయున్నది. ఇదివఱలో నీచరిత్రాదిలో నీలక్ష్మణకవి నైఘంటికుఁ డగు సి. పి. బ్రౌన్ (Mr. C. P. Brown.) దొరకాలీనుఁ డని చెప్పియుంటింగావున నాదొరకాలమువఱకు నీకవి జీవించియుండె నని చెప్పవలసియున్నది. ఆకాలమునాఁటి కీకవి మిక్కిలి ముదుసలివాఁడై యుండనోపును. అట్లుండియు లక్ష్మణకవి పై బ్రౌనుదొర రాజమహేంద్రవరము జిల్లాకోర్టులోనో లేక బందరు ప్రావిన్షియల్ కోర్టులోనో సివిల్ జడ్జీగా పనిచేయుచున్నపుడు తన మేనల్లునివిషయమై పద్యరూపక మగునొకవిజ్ఞాపన పత్రము వ్రాసి పంపినట్లు వాడుక గలదు.

ఆపద్యము లుదాహరించుతఱి నావృత్తాంత మంతయు వివరించెదను. కావున నిప్పు డాకథ వదలి లక్ష్మణకవి క్రీ. శ. ౧౭౭౦ సం. మొదలు క్రీ. శ. ౧౮౪౦ వ సంవత్సరమువఱకు జీవించియున్నట్లు నిశ్చయించెదను.

గ్రంథరచనాకారణము

దీనింగూర్చి గ్రంథకర్తయే కొన్ని కారణములు వివరించె. అవి నమ్మఁదగిన వైనను కాకున్నను వానిని వివరించుట మంచిదికావున వివరించెదను. ఎట్లనగాఁ దన కొకనాఁడు స్వప్నం బయ్యె నని యును, అపు డాస్వప్నంబునఁ దనతండ్రి యగుగోపాలమంత్రి తనకుఁ గనుపించి తాను కావించుభక్తిపూర్వకనమస్కారంబు లంగీకరించి తన్నుంగూర్చి యీక్రింది వృత్తాంతమును గ్రంథము చేయు మని ఆజ్ఞా పించె నఁట. అ దెట్లఁగా:—

"సీ. 'ఆరెవెట్టం' బన్నయూర నుండెడు రావు బుచ్చయ్య నరసమపుత్త్రకుండ
దమ్మనరా వన ధర్మరాయం డన నిరుపేళ్లతోఁడుత నెసఁగువెలమ
యరయ భద్రయ్య జగ్గయ్య, తమ్మయ్య, భానయ్య లన్నలుగురి కగ్రజుండు
పుత్త్రాదిసంపత్తిఁ బొసఁగునతఁడు మన కుయ్యేరు ప్రీతితో గుత్తసేసి
తే. సీదులంకమాన్యము బల్మి నిహరియించెఁ, గానఁ దత్ప్రతిక్రియాముకథయుమనః
థయును జతగాఁగ నర్థంబు ఘటనపఱచి, కృతిరచించుచుగోపాలునకిమ్ముతనయ."

అని యున్నది.

ఇట్లు పల్కి పిమ్మట నీలక్ష్మణకవినే తనకవిత్వ మీక్రిందివిధం బుగ నుండవలె నని చెప్పినట్లు చెప్పె. ఎట్లన్నను:—

ఉ. కొందఱు శబ్దసౌష్ఠవముఁ గొందఱు భావముఁ గొంద ఱర్థముల్
గొందఱు సంధిసంఘటనఁ గొంద ఱలంకృతి వృత్తిఁ గొందఱుల్
గొందఱు తెన్గు సంస్కృతముఁ గొందఱు ఛందముఁ గొంద ఱన్నియుల్
గొందఱు చూతు రెల్లకవికోటి భళీ యనఁ జేయుమీ కృతిన్.

అని తాఁ జేయంబోవుగ్రంథములోఁ బైవిశేషము లుండవలయు నని చెప్పినట్లున్నది. అంతియకాక తాఁ జేయఁబోవుగ్రంథమునకుఁ దా నుంచుకొనవలసినపేళ్లుగూడఁ దనతండ్రిచేతనే నిర్ణయించఁబడినట్లు చెప్పియున్నాఁడు. అవి యె ట్లన్నను:—

తే. లక్ష్మణుండు లంకాపతి లక్ష్మణాగ్ర, జుఁడు కవనచారి గోపాలసూనుఁ డజ సు
వంశజాతుఁడు రాజాంబవత్స పిండి, ప్రోలికవివరుఁ డనుపేళ్లఁ బొదలుమీఁవు.

అని యిట్లెన్మిది పేళ్లుంచి కవిత్వముఁ జెప్పు మనియుం జెప్పినట్లున్నది. ఇదియంతయు స్వప్నగతార్థమే కావునఁ బాఠకులు దేని నెట్లు గ్రహించినను గ్రహింపవచ్చును.

అని యిట్లు స్వప్నంబున తండ్రి యాజ్ఞ కాఁగా లక్ష్మణకవి మేల్కాంచి తనహితులకు తనస్వప్నంబు తెలిపి తాను పింగళిసూరన మొదలగు కవులవలె ద్వ్యర్థి కావ్యము రచియింపఁగలనా యని వారితోఁ దెల్పఁగా వారు తన్నుంగూర్చి యీక్రిందివిధంబుగాఁ బల్కి రని చెప్పె. ఎట్లన్నను:—

"చ. గణుతికి నెక్కునట్టి ఘనకార్యము లొప్పుగఁ జేయ శాస్త్రవి
ద్గణములు మెచ్చ భావములు కల్పనసేయ రసంబు లొప్ప భా
షణముల కర్థగుంఫనము సమ్మతి సేయఁగఁ బిండిప్రోలిల
క్ష్మణకవివర్య నీవె తగుజాణఁడ వన్యులు నీసమానులే.

క. శ్రీమన్నారాయణకరు, ణామహిమప్రాప్తసహజనవరసభావా
ర్థామలవాగ్విలసనుఁడవు, సామాన్యకవీశ్వరుఁడవె చర్చింపంగన్."

ఇట్లుగాఁ బైని చెప్పిన పద్యయుగళములో లక్ష్మణకవి కవితావిశేషములు గొన్ని బోధపడుచున్నవి కావున నిఁక వానింగూర్చి గుసము వేఱుగ వ్రాయవలసినయవసర ముండదు. ఇట్లుగాఁ దనమిత్రులుగూడ గ్రంథరచనకుఁ గాను తన నుత్సహింపఁజేయుటచేతఁ దాను గ్రంథము చేయ నారంభించితి ననియును, అందులోఁ దన కథ రామకథతోఁ జేర్చి చెప్పుటచేతఁ దన కైహికఫలప్రాప్తి కల్గుటయకాక ఆముష్మికఫలమును గల్గు నని నిశ్చయించుకొనిగ్రంథారంభము చేసెను. అందలి లక్ష్మణకవి చరిత్రసంగ్రహ మిపుడు మనము వివరింపవలసియున్నది. అ దెట్లన్నను.

కథాసంగ్రహము

లక్ష్మణకవితండ్రి యగుగోపాలమంత్రి రాఘుమహీపతియాజ్ఞ చేతఁ గుద్యే రనుగ్రామములో నధికారము చేయుచుండెను. అతనికి

నల్గురుకుమారు లుండిరి. వారి నల్వురికిని గ్రమముగ వివాహము లొనరించె. అందుఁ బెద్దకుమారుఁ డగుతిరుపతయ్యకు రమణమ్మ యను చిన్నదానిని, రామకృష్ణయ్యకు తిరుపతమ్మ యనుచిన్నదానిని, లక్ష్మణకవికి జగ్గమ్మ అనుచిన్నదానిని, రామయ్యకు వేంకటలక్ష్మి యను చిన్నదానిని వివాహముచేసెను. ఇట్లుండఁ గొందఱు బ్రాహ్మణుల బృందములు వచ్చి గోపాలమంత్రికి ధన మిప్పింపుఁ డని యాచింపఁగ నాతండు వారల కర్థ్మే యిచ్చెను. ఆధనముం గైకొని వారలు సంతోషించి అతని నతనిపుత్త్రులను దీవించి చనిరి.

ఇట్లుండ గోపాలమంత్రి తనచుట్టును బరివేష్టించి యున్నసభ్యజనులయనుమతంబున ప్రతిభాసంపన్నుఁ డగు తనపెద్దకుమారుని తిరుపతయ్యను బిలిచి నియోగులలో నుండునట్టి యాచారానుసారముగా వ్యవహారము నడుపుకొమ్మని ఆజ్ఞ యిచ్చెను. అనంతరము గోపాలమంత్రి తనభార్య రాజమ్మ స్వర్గస్థురాలు కాఁగా రెండవవివాహమాడెను. ఆరెండవభార్యపే రచ్చమ్మ. అట్లు వివాహమైన యనంతరము తిరుపతయ్యకు వేఱ యొక లోఁగిలి కట్టించి అం దాతనిం గాఁపుర ముంచెను. అతఁ డట్లుండి యిర్వురు పుత్త్రులం బడసి పిదప కాలధర్మము నందెను. ఇట్టిపుత్త్రదుఃఖములో నుండిన గోపాలమంత్రి క్రమముగఁ గృశింప నారంభించి మఱికొన్నినాళ్లకు నిర్యాణము నందెను.

అంతట గోపాలమంత్రి రెండవకుమారుఁ డగురామకృష్ణయ్య తనతండ్రికి నుత్తరక్రియలు గావించి కుయ్యేరు గ్రామమునకుఁ గరణీకమును వహించెను.

ఇట్లుండి యొక కాలమున నీరామకృష్ణయ్య తమ్ములను వెంటఁ బెట్టుకొని ఆత్రేయీనామక గోదావరీశాఖలో స్నానమునకుం బోయి సుస్నాతుఁ డై తిరిగి యింటికి వచ్చుచు నచ్చట వేంచేసియున్న గోపాలస్వామి యాలయమునకుం బోయి ఆస్వామి ననేకవిధముల నుతియించి సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి వెడలి శివాలయమునకుం బోయి

అచ్చట శివుని దర్శించి నమస్కారాదు లొనరించి యింటికిం బోయి యుండె. అంతట నొక్కనాఁడు సరస్వతీదేవి లక్ష్మణకవియన్న యగు రామ కృష్ణయ్య యెదుటఁ బత్యక్షమై నిన్ను వరియింప వచ్చితిఁ గైకొ మ్మనుడు నాతఁడు తనతమ్ముం డగులక్ష్మణకవిం జూపి ఆతని వరియింపు మనుడు నట్లన చేసెను. లక్ష్మణకవి ఆభారతిని చేపట్టెను. వేదముల నుపనిషత్తులలోనియర్థముల నరసి ప్రసిద్ధికెక్కునట్లుగా బ్రహ్మతత్త్వ మును గ్రహించెను. అని కొంతపూర్వోత్తరము చెప్పంబడినది.

ఇట నుండి లక్ష్మణకవి కవితాప్రాగల్భ్యము వర్ణింపఁబడెం గావున నతని మూలవచనమునే యీక్రిందఁ బొందుపఱచెదను. ఎట్లన్నను:—

"వ. మఱియు సత్కృతిరచనావిచక్షణుం డగులక్ష్మణాగ్రజుండు విబుధాభి నందితాత్మీయశ్లోకాసహిష్ణువు లై యిది మహాక్రియ యనక సుప్పనక వాక్యంబులన్నిటం దురోపఘంబు: జెందినకతంబున నాగ్రహించి యెదిర్చిన ఖరదూషణముఖ్యులగు విరో ధులం దనశాస్త్రబలసంపత్తిచేత జయించి నిజసామర్థ్యంబు ప్రకటంబుగ నెఱపుచున్నంత."

అని చెప్పెను.

దీనిచేతఁ దనపద్యములయం దసూయాపరులై యున్న వారి ననఁగా శత్రువులను తనశాస్త్రసామర్థ్యముచేత గెల్చి తనసామర్థ్యము లక్ష్మణ కవి చూపుచుండె నని తేలుచున్నది. ఇట్లుండఁగా జయశీలుఁ డగు దమ్మన్న యనువెలమ లక్ష్మణకవియొక్కలంక నేల నున్నగోతిచేను అను భూమిని వివాదములోనికిం జేర్చెను. అపుడు లక్ష్మణకవి నల్లనై భూసారము గలతనలంకభూమిని హరింపఁగోరి దమ్మన్న తనతమ్ముఁ డగు భావన్న యనునతని నధికారికడకుఁ బంపుట విని యావిషయములో సామోపాయము చేయుచుండెను. ఇట్లుండి లక్ష్మణకవి ప్రభునికడ కేఁగి తనలంకభూమికి మాన్యముగ పట్టా నందెవచ్చెను. ఈవృత్తాంతమును దమ్మన్న విని మఱియును క్రోధముఁ బూనినవాఁ డాయెను. ఇట్లుండి దమ్మన్న లక్ష్మణకవి కాభూమి చెల్లకుండఁ జేయ యత్నింపసాగెను. పిమ్మట దమ్మన్న తన కాఁపురస్థల మగు నారెవెట్ట యను గ్రామమునుండి

బయలువెడలి, తనయుద్దేశ మితరులకుఁ దెలియకుండఁగ తనయిజారాగ్రామ మగుకుయ్యేరునకు వచ్చి లక్ష్మణకవియొక్క లంకమాన్యము తనభూమిలోనిదిగా నిర్ణయించి పోయెను.

ఇట్లు తనమాన్యము దమ్మన్నవలన నపహరింపఁబడఁగా లక్ష్మణకవి దానిని సంపాదించుటకుఁగాను భగవంతునిఁ బ్రార్థించుటయుఁ దమ్మరాయని శపించుటయుఁ గర్జం బని తలంచి అటనుండి చెప్పెడు కథలో నంతట నతని రావణుంగాఁ బోల్చి చెప్పుచుండెను.

అట్లు దమ్మన్న లక్ష్మణకవియొక్కమాన్య మాక్రమించుకొని దున్నించి దానికి పాలికాపుంచి తనయూరికిం దిరిగి పోయెను. ఇట్లు దమ్మన్న తనభూమి నాక్రమించె నని విని లక్ష్మణకవి మిక్కిలి విచారించి తనకాభూమికిఁగా నీయంబడిన పట్టా వెదకి తీసి యుంచి ముందుసామోపాయముచేఁ గార్యసాధనము చేయుదునుగాక యని యోచించి దమ్మన్న యున్నగ్రామంబునకుం బోయి అతనియింటఁ గూర్చుండి యున్న అతని పరిజనంబుతోపాటుగఁ దానును లక్ష్మణకవి ప్రచ్ఛన్నుం డై కూర్చుండి యుండెను. అప్పుడా దమ్మరాజుపరిజనములు కవులకొన్నివ్యర్థాలాపంబు లాడుకొనుచుండఁగా విని లక్ష్మణకవి తనవిశేషములు స్పష్టీకరించు తలంపున నీక్రిందిపద్యములం జదివె. అవి యెట్లన్నను:—

"మ. ఏ నిను నాశ్రయించి హృదయేప్సిత మెల్లను దీర్చుకొందునన్
పూనికఁ జేరవచ్చిన ననున్ గడకంటను జూడవేమి యిం
పూనఁగ మాటలాడుటకు నొప్పవి దేమిచలంబు వద్దికన్
మాననిరూఢ సత్కృపను మన్నుము దమ్మన యిమ్ముమీఱఁగన్.

క. నగుమొగముతోడ నను దయ, యిగురొత్తఁగఁ జూచి తొల్లి యెదవేడుక మీ
ఱఁగ లంక విడిచి యీవం, దగరిమ మానఁదగ దీవనను బొందఁగదే"

అని పల్కి నిజసామర్థ్యంబు ప్రకటించువాఁడై యిట్లనును.

"తే. ఒనరు మద్వాక్కులం దెలుంగునకు బద్ధుఁ, డగును వాగనుశాసనుఁ డైన నమ్మ
లఘుమద్దివ్యగోచయంబులకు బద్ధుఁ, డగును శ్రీమనోవసుచోరుఁడైన నిజము.

క. తెలియ విను రామకవ్యా, దులు సూరకవిప్రముఖపృథుప్రతిభావం
తులు భీమశ్రీనాథు, లెవ్వలయఁగ నాకరణిఁ దిట్ట లే రూఢమతిన్.

వ. అని సామభేదోక్తు లాడినం గణింపక తృణీకరించు నతనితో నరసాసంతతి యి ట్లనియె.

క. ఖరదూషణముఖ్యులు కవి, గురులు నడచినట్టిత్రోవఁ గోరి నడవ ను
ద్ధురుఁడ వగు నీదువాక్యవి, సరపరుషత్వమున కేను జంకుదునె మదిన్.

ఆ. విన్ము లక్ష్మణాగ్రజన్మ మాన్యక్షేత్ర, మేను విడువ నెపుడు మానగుణము
మద్వరోగ్రశక్తి మఱి యింక లంక నే, లగలవాఁడ వగుచు నెగడ వీవు."

అని యిట్లు దమ్మన్న యుత్తరమీయఁగా లక్ష్మణకవి కోపాటోపంబున నుత్తరమీయ నున్న నతని హితు లతని నివారించిరి. అటు పిమ్మట లేచి తనయింటికిం బోవ గమకించి లక్ష్మణకవి దమ్మన్న నుద్దేశించి సాధువాక్యంబుల ధర్మంబు బోధించిన నంతకంతకు దమ్మనమౌర్ఖ్యము నే యవలంబించుటకుం గనలి.

"క. ధరశ్రీరామేడ్భక్తుఁడ, గరిమ న్నమ్ము విని నాదుకత నరసాజా
నిరయంబున నినుఁ జేర్పుక్, దురిత మఱఁచి నెమ్మిరాదు దొసఁగొందనీకన్.

క. లేదమ్మా కష్టము నీ, కేదమ్మా సేగి భీతి ఘృణ నీ వొందక్
రాదమ్మా యిఁక మిన్నక, పోదమ్మా యుక్తి నిజము పొలుపుగదమ్మా.

క. అని యిట్లనేకములు పెం, పెనయంగాఁ బలికి జీవితేశునికడకుక్
జనుసమయము నీ కిదె వ, చ్చెను వేగిరపడకు మనుచుఁ జెప్పుచు మఱియున్.

క. నీపతితత్వం బంతయు, వ్యాపకతం జెందునట్లు వర్ణించెద నే
నోపికవాణీ రచనా, నైపుణి నీమదికి నొప్పి నాటుకొనంగన్."

అని పల్కి మఱికొన్ని వాక్యము లతనితోఁ జెప్పెను.

"తే. ఏడుపందుము ల్లోకంబు లెఱుఁగ లంక, నేలకొలపరక్షేత్రాప్తి మేలు గాదు
పేర్మినాభూమిజాత సంప్రీతితోడ, వీడు మదియె సౌఖ్యములిచ్చు వేయునేల."

ఇ ట్లెన్నివిధంబులఁ జెప్పినను లక్ష్యము సేయక దమ్మన్న మౌర్ఖ్యవృత్తి నుండఁగ లక్ష్మణకవి తనయూరికిఁ దిరిగి పోయెను. అంతట దమ్మన్న తమ్ముఁ డగుభద్రయ్య యనుబుద్ధిశాలి తనయన్న చేసినది అక్రమముగ గ్రహించి అట్టిపని కూడ దని అనేకవిధంబులఁ జెప్పి లక్ష్మణకవి ప్రజ్ఞావిశేషంబులు నాతని క్షేత్రంబు హరింప నతఁడు యత్నింపఁగూడదని పనియనియు నీ క్రిందివిధంబునఁ జెప్పినట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. ఎట్లన్నను:

"తే. జ్యేష్ఠుఁడా! లక్ష్మణాగ్రజక్షేత్రమీవు, వదలకుండిన మోసంబు వచ్చు నింకఁ
జండనిర్భీకపవనచారి పిండిప్రోలి, కవికులవరుతో రిపుత ముఖ్యముగ వలదు."

అట్లుగా వలదనుట కీక్రిందికారణములఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఎట్లన్నను:—

"సీ. లలి భూతలంబునం దెలుఁగలరాజాంబ వత్సమాఖ్యప్రసిద్ధి వఱలెడునిపు
ణుండు వాగనుశాసనుఁడు తిమ్మఁ డొకఁడు ధూర్జటిరామలింగసంజ్ఞాప్రథితుఁడు
బుధవరుల్ భాస్కరపోతనలాదిక వనచారులు మఱియు నసుపమాన
కృతిరామభద్రుఁడు శ్రీనాథుఁడు గణింపఁ దత్సముల్ తదధికుల్ ధరణి లేరు
తే. కళల సోముఁడు పెద్దన్నకరణి వెలయుఁ, జుండు రెండపవీరం డనూనమతిని
రూపణము సేయకుండలీంద్రుండుసుమ్ము,లక్ష్మణాఖ్యుండు గాన చలఁబు విడువు."

ఇఁక సంస్కృతకవులతో నీతనిం బోల్చి చెప్పిన పద్యమును తెలియఁదగినదే. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. బాణుని, భారవిన్, ఘనసుబంధుని, నాథవభూతి, సర్వగీ
ర్వాణపదంబులన్ గొనినవారిఁ దదస్యుల విందుమే కదా
క్షోణిని వారికన్న మతిసూక్ష్ముఁ డవారణవిద్య నిన్ను ని
ష్ప్రాణునిఁ జేయు నాతఁ డరయన్ బురుషోత్తముఁ డొకతండబునన్."

అని యున్నది. ఈపద్యములో లక్ష్మణకవి శ్లేషనైపుణ్యముం జూపుటయేగాక తనకవిత్వప్రజ్ఞయు విశేషించి చూపెను.

ఇటులనే మఱికొన్నిపద్యములు చెప్పి లక్ష్మణకవి రామాయణ యుద్ధమును తనవివాదసమాప్తియు నీక్రింది గద్యపద్యములలోఁ జూపుచున్నాఁడు. లక్ష్మణకవియొక్క యితరచర్యలు చూపుట కీగాథ యడ్డగించుచున్నది. కావున దీనిని ముందుగ ముగించెదను. ఎట్లన్నను:—

"వ. తదనంతరంబ నిజవిజయంబుగోరుచుఁ బయలుదేఱిన యాలంకాధిపతిపటు తరగోశక్తిహరిబలంబున దృఢత గలయంగదాదుల లీల నాక్రమించి సుదర్శనహస్తనాభివత్సజఘనదృఢత్వం బడంచుచుఁ, బృథు జంఘాతిశయబలంబుఁ ద్రుంచుచు సుబాహు గంధవహాత్మజానుతాపం బొనరించుచు, నీలతార కోపస్థితివిఫలంబు చేయుచు, సుముఖ సుగ్రీవాదులకు వివర్ణతం బుట్టింపుచుం జేరియున్నసరమాజవర్యా నొక్కింత వివశత నొందింప నాలక్ష్మణాగ్రజుం డంత ముఖ్యశత్రువధార్థంబుగా ననుపమానా గస్తిమిత

వచనాంగీకృత హరిమంత్రుం డై కమలాప్తుం డగుభగవంతు వేదవిధ్యుక్తముగా నిశ్చలభావంబున ధ్యానంబు జేసి తత్ప్రసాదలబ్ధదివ్యతేజోబలవిరాజితుండై ఆత్మీయామోఘ గోశక్తి ప్రకటం బగునట్లుగా విజృంభించిన.

క. లలి మున్నలబుధవైరికిఁ, బొలుపు నెరయ నాభిముఖ్యముగ నున్నసుధా
తులబద్ధల మడఁగును బే, ర్చులక్ష్మణాగ్రజుని దివ్యశుచిగోశక్తిన్.

వ. తదనంతరంబ.

క. ఏపు చెడి నవకము లడఁగి, గోపాలతనూజునతనుగురువాణీశా
స్త్రోపాసనము సఫలముగ, నాపరుఁడు హృదయము నెదరి యసువులఁ బాసెన్.

క. శ్రితనరమాకాంతుని బుధ, నుతు నాసురవర్యు లక్ష్మణుం డాలంకా
పతి గారాము నెరయు నా, నతిఁ జేసి గభీరభాషణంబులఁ బలికెన్.

క. రవియును శశియును దారలు, నవనియు రామకథ నుండునన్నాళ్లును దా
నవనాథ విభీషణ లంక విమతభియవిరహితంబుగా నేలు మిఁకన్."

ఇట్లు తనచారిత్రమును లక్ష్మణకవి కొంత గ్రంథస్థముగాఁ జేసెను. ఇట్లు స్వచారిత్రము వ్రాయుపద్ధతి ఆంధ్రులలో నంతకుఁ బూర్వ మున్నట్లు కానరాదు. అయిన నిది యాంధ్రభాషకు నొక నవీన మగు నలంకార సంపాదన మని చెప్పఁదగియున్నది. దీనింబట్టి లక్ష్మణకవి చారిత్రమంతయుఁ దెలియకున్న మనకు నతనినాఁడు ముఖ్యకార్యమగు నష్టభూలాభముం దెలియఁజేయుటయే కాక దానితో సంబంధించిన వృత్తాంతములు గొన్ని తెలియఁగలవు. తక్కినవానిలో మఱికొన్నిటి నిఁకముందు మనము వ్రాయఁబోవు నీచారిత్రభాగములో వివరించెదము. అవి కేవలము గ్రంథస్థగాథలు కాకున్నను గోదావరీ మండలములోని సంప్రదాయజ్ఞులవలన వాడుకొనంబడినవి గావునను, విశేషకాలము క్రిందటి వృత్తాంతములు కావు గనుకను కేవల మవిశ్వసనీయము లని చెప్పవలసినది లేదు. పై చారిత్రములోని పద్యములకుఁ డీక ప్రకటించినఁగాని అందలి చమత్కారార్థము బోధ కాదు. కావున వాని నన్నిటి నొకచోఁ బ్రకటించెదను.

లంకావిజయోదాహృతపద్యవ్యాఖ్యానము

రాఘవార్థము. చలంబు వద్దు ఇఁకన్, ఓమానిని=మానవంతు రాలా, ముదమ్ము=సంతోషమును, అనఁగా రూఢసత్కృపన్=దయచేతను, మన్పుము=జీవింపఁజేయుము.

లక్ష్మణకవియర్థము. ఏన్ = నేను, నినున్, ఆశ్రయించి = అనుసరించి, హృదయేప్సితము = మనస్సునందున్న కోర్కెను, తీర్చి కొందున్, అనన్=అనెడు, పూనికన్=ప్రతిజ్ఞచేత, చేరవచ్చినన్=చేరఁగా, ననున్, కడకంటను=క్రీఁగంటిచేతనైనను, చూడవు ఏమి, ఇంపు=ఇష్టము, ఊనఁగన్, మాటలు, ఆడుటకున్, ఒప్పవు. ఇదేమి, చలంబు వద్దిఁకన్= మత్సరముతోఁ గలసియుండుటను, మాని, ఓదమ్మన్నా, ఇమ్ముమీఱఁగన్= రహస్యము అతిశయింపఁగా, నిరూఢసత్కృపను = నిశ్చయమయిన దయను, మన్పుము=వృద్ధిఁబొందింపుము.

రా. లంకన్, విడచి, ఆనందగరిమము, ఆనఁదగదు, ఈవ = నీవే, ననున్, పొందఁగదే.

ల. నగుమొగముతోడన్ = నవ్వుచున్న మోముతో, దయ, ఇగు రొత్తన్ = చిగిరింపఁగా, ననున్, చూచి, తాల్మిన్ = ఓరిమిచేత, ఎదన్ = ఉల్లమునందు, వేడుక = కౌతుకము, మీఱఁగన్, లంకన్ = లంకనేలను, విడిచి, ఆనందగరిమను=సంతోషాతిశయము, ఆనన్=పొందఁగా, తగన్, దీవనను=ఆశీర్వచనమును, పొందఁగదే.

రా. ఒనరుమద్వాక్కులందున్, ఎలుంగునకున్ = కంఠమునకు, వాగను శాసనుఁడైనను=బ్రహ్మయైనను, బద్ధుఁడగును. కంఠమెత్తినేను మాట్లాడునపుడు బ్రహ్మయయినను నా కోడుననుట. అలఘుమద్దివ్య గోచయాంబులకున్ = బాణపరంపరలకు, శ్రీ=లక్ష్మియొక్క, మనః = మనస్సె నెడు, వసు=ధనమునకు, చోరుఁడు = హరించువాఁడగు విష్ణువైనను, బద్ధుఁ డగును, ఓడు ననుట.

ల. ఒనరుమద్వాక్కులన్ = ప్రకాశించునట్టి నామాటలచేత, తెలుంగునకున్=ఆంధ్రభాషకు, వాగనుశాసనుండైనను = ఆంధ్రవ్యాకరణ సూత్రములు చేసి భారతము గొంత తెనిఁగించిన నన్నయభట్టైనను, బద్ధుఁడగును = కట్టుపడును, నాప్రయోగమందు త ప్పించఁ డనుట. అలఘు = విస్తారములగు, మత్ = నాయొక్క, దివ్య=ప్రకాశించుచున్న, గోచయంబులకు = మాటలకు, శ్రీ=శోభాయుక్తమగు, మనః=మనస్సును, వసు=ధనముగల, చోరుఁడైనను = ఈపేరుగలకవియైనను, బద్ధుఁడగును = అంగీకరించు ననుట.

౪౯. రా. ఓరామ = ఓసీతా, కవ్యాదులు = పితృదేవతలును. సూర=సూర్యుఁడు, ని. సూరసూర్యార్యమాదిత్యద్వాదశాత్మదివాకరాః అమరము. కవి=శుక్రుఁడు, ప్రముఖ=మొదలుగాఁగల, పృథుప్రతిభావంతులు=గొప్ప కాంతి గలవారు, భీమశ్రీనాథుల్=శివకేశవులైనను, రూఢ ధృతిన్ = నిశ్చితమైన ధైర్యముచేత, వెలయఁగన్=కూడఁగా, నాకరణి దిట్టలే=నావలె గట్టివారా? కా రనుట.

ల. తెలియన్ = తెలియు నట్లు, విను రామకవ్యాదులు = తుర గారామకవి మొదలగువారును, సూరకవి=పింగళసూరన, ప్రముఖ= మొదలుగాఁగల, పృథుప్రతిభావంతులు=అధికబుద్ధిశాలులు, భీమశ్రీనా థుల్=వేములవాడ భీమన్నయు, శ్రీనాథుఁడును, ఊఢధృతిన్=వహింపఁ బడిన ధైర్యముచేత, నాకరణిన్=నావలె, తిట్టలేరు=వారికన్న గట్టిగాబా ధించునట్లు తిట్టైద ననుట.

౫౦. రా. అతనితోన=రావణునితోనె, రసాసంతతి=సీత.

ల. అతనితోన్=లక్ష్మణకవితో, నరసాసంతతి=దమ్మన్న.

౫౧. రా. ఖరదూషణముఖ్యులు=ఖరదూషణులు మొదలుగాఁ గల, కవిగురులు=శుక్రుఁడు గురువుగాఁగలవారు, శుక్రశిష్యులు=రాక్ష సులు, నడచినట్టిత్రోవన్=రామబాణ హతులైనవారు పోయిన ట్లనుట, కోరినదువన్, ఉద్ధురుఁడవు, ఆగు, మదిన్.

ల. ఖరదూషణముఖ్యులు = రేఫలకారముల కభేదము, ఖల = దుష్టులగునట్టియు, దూషణముఖ్యులు = దూషించుటేముఖ్యముగాఁగల, కవిగురులు=కవిశ్రేష్ఠులు, నడచినట్టిత్రోవన్=నడచినమార్గమును, కోరి, నడువన్=నడుచుటకు, ఉద్ధురుఁడవు=భారమును వహించినవాఁడవు, అవు=అగునట్టి, నీదు=నీయొక్క, వాక్యవిసర = వాక్యసముదాయము యొక్క, పరుషత్వమునకున్ = కాఠిన్యమునకు, మదిన్, ఏను, జంకుదునె=భయపడుదునా?

౮౩. రా. విన్ము, ఏను, లక్ష్మణాగ్రజన్మమాన్యక్షేత్రము, రాముభార్యను, ఎపుడు, మానగుణము-మాన = అభిమాన మనెడు, గుణము లేక, మాన గుణము, పాతివ్రత్యము = ద్వంద్వైకవద్భావము, విడువ, ఈవు, మద్వరోగ్రశక్తిన్-మత్ =నాయొక్క, వర=భర్తయొక్క, ఉగ్ర=భయంకరమైన శక్తిన్=శక్తిచేత, లంకన్=ఈలంకను, ఏలఁగలవాఁడవు=పాలించఁగలవాఁడవు, అగుచున్, నెగడవు=వృద్ధినొందవు.

ల. ఓలక్ష్మణాగ్రజన్మ=ఓలక్ష్మణకవీ, విన్ము=ఆకర్ణింపుము, మాన్యక్షేత్రము=నీమాన్యమైనచేను, ఎపుడు, విడువన్=విడిచిపెట్టను, గుణము, పరక్షేత్రాపహరణమును, మానన్ = మానను, మద్వరోగ్రశక్తిన్-మత్ =నాయొక్క, వర=శ్రేష్ఠమగు, ఉగ్ర=భయంకరమైన,శక్తిన్=సామర్థ్యమును, మానన్. మఱి = ఇంకను, ఈవు = నీవు, లంకనేలఁగలవాఁడవగుచున్=లంకభూమిగలవాఁడ వగుచు, నెగడవు=వృద్ధిఁబొందవు.

౮౪. రా. ధరన్, ఏను, శ్రీరామేడ్భక్తుఁడన్=శ్రీరాముఁడనెడు ప్రభువునకు భక్తుఁడను, గరిమన్, నమ్ము, నాదుకతనన్=నావలన, విని=నీవృత్తాంతము ననుట, రసాజాని=రాముఁడు, దురితము=ఈ పాపస్వరూపుఁడైన రావణుని, అణఁచి, నినున్, రయంబునన్=త్వరఁగానే, నెమ్మిన్=ప్రియముతో, చేర్చున్=తనసమీపమును బొందించికొను ననుట, ఇఁకన్, దోసఁగు=వ్యసనము, ఒందరాదు.

ల. ధరన్=పుడమియందు, నేను, (ఇది, అధ్యాహారము).శ్రీరామే డ్భక్తుఁడన్, గరిమన్=గౌరవముచేత, నాదుకతన్=నావృత్తాంతమును, విని, నమ్ము, నరసాజా=దమ్మన్నా, దురితము=ఈ బ్రహ్మక్షేత్రాపహరణ దోషము, నినున్, అణఁచి=సంహరించి, నిరయంబునన్=నరకమునందు, చేర్చు ప్రమాణవచనము "స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హరేత్తు వసుంధరాం షష్టి ర్వర్షసహస్రాణి విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమిః" నెమ్మి= ఇష్టము, రాదు, ఇఁకన్, దొసఁగున్=ఆపదను, ఒందన్=పొందను.

రా. అమ్మా = ఓతల్లీ, నీకున్ కష్టము లేదు, అమ్మా ఇఁక నేగి = కీడును, భీతి=భయమును, ఏడి=ఎక్కడ. నీవు, ఘృణన్=జుగుప్సను, నింద ననుట. ఒందన్ రాదు=పొందఁగూడదు. అమ్మా, మదుక్తిన్=నామాట, నిజము, పొలుపుగదా=ఇష్టముగదా.

ల. దమ్మా=ఓదమ్మన్నా, లే=లెమ్ము, దమ్మా, కష్టము = ఆయాసము, నేగి=అనుభవమును, భీతి=భయమును, (నీకేవచ్చునని శేషము,) దమ్మా, నీవు, ఘృణన్=జుగుప్సను. ని. ఘృణా జుగుప్సా కృపయోః. జుగుప్స యనఁగా నింద. ఒందన్ = పొందుటకు. రా=రమ్ము. దమ్మా. ఇంకన్, మిన్నక=ఊరక, పో=వెళ్లుము. ఓదమ్మా! మదుక్తి = నామాట, పొలుపుగన్ = ఇష్టముగా, నిజము=వాస్తవము.

రా. నీవు జీవితేశునికడకున్ = ప్రాణనాథుఁడగు రాము వద్దకు. ని. జీవితేశా యమ ప్రియా. చనుసమయము, ఇదె వచ్చెను, వేగిరపడకుము=ఉద్బంధనాదియత్నమును జేయవల దనుట.

ల. అనియిట్లు అనేకములు, పెంపు=వృద్ధి, ఎనయంగాన్=ఒప్పఁగా, పలికి, నీకున్, జీవితేశునికడకున్ = యమునివద్దకు, చనుసమయము = వెళ్లెడుకాలము, ఇదె వచ్చెను=ఇదిగో వచ్చినది. వేగిరపడకుము = త్వరపడవలదు, అనుచున్ = చెప్పును. మఱియున్,

రా. ఓపికవాణీ = కోకిలపలుకులవంటి పలుకులు గల ఓసీతా, నేను, రచనానైపుణి=కల్పనాచమత్కారము, నీమదికిఁ=నీయుల్లమునకు, ఒప్పి=ఇష్టమై, నాటుకొనంగఁ = నీపతితత్వంబు నీపతియొక్కనిజమును, వ్యాపకతఁ = చెందునట్లు, వర్ణించెదన్.

ల. ఓదమ్మన్నా నేను, ఓపికఁ=ఓపికచేత, నీమదికిఁ=నీమనస్సునకు, నొప్పి = ఆయాసము, నాటుకొనంగఁ = నాటుకొనునట్లు, నీపతితత్వంబు = నీపాపాత్ముఁడౌటను, వ్యాపకతఁ = వ్యాపకత్వమును, చెందునట్లు, వర్ణించెదఁ=వర్ణింతును.

రా. లంకనేల = ఈద్వీపము, కోలఁ = యుద్ధమందు ముల్లోకంబు లెఱుఁగఁ, ఏడుపుఁ=రోదనమును, అందుఁ=పొందును. లంకలోనున్న జనులు రోదనము చేతు రనుట, ఇది అజహాత్స్వార్థ యనులక్షణ. పరక్షేత్రాప్తి=పరునిభార్యను పట్టుట, మేలు కాదు, ఆభూమిజాతఁ = సీతను, ప్రీతితోడ, వీడుము. భారతప్రమాణము.—"క. పరదారగమన మొప్పదు, పురుషుల కది యెల్లపాపములకంటె నరేశ్వర పరమాయు స్సంక్షయ, కరంబు తద్వర్జనంబు కడు మే లరయన్."

ల. లంకనేలకోల = లంకనేలయొక్కప్రమాణము, లోకంబు లెఱుఁగఁ, ఏడుపందునుల్ = ఏడూఁడుపుట్లపంపుము, పరక్షేత్రాప్తి = పరునిమాన్యము గొనుట, మేలు కాదు, పేర్మిఁ=ఇష్టముగా, నాభూమిఁ = నామాన్యమును, జాతసంప్రీతితోడఁ=పుట్టినసంతోషముతో, వీడుము= విడిచిపెట్టుము, అదియే=ఆ యిచ్చుటె, ఇచ్చున్.

రా. జ్యేష్ఠుఁడా = రావణా, లక్ష్మణాగ్రజక్షేత్రము = రాముని భార్యను, ఈవు = నీవు, వదలకుండుట, మోసంబు = కార్యకారణముల కభేదము, ఇంకఁ, చండ = యమభటులవంటియు, ని. "చండో దైత్య విశేషే యమదాసే త్రిషు తు తీవ్రకోపనయోః." నిర్భీక=భయములేనట్టి, వనచారి = వానరములయొక్క, పిండి = సమూహము, ప్రోలికిఁ = ఈద్వీపమునకు, వచ్చుఁ = ఏతెంచును, అవి సూర్యునియొక్క, ని.

"అపి శైశ్యలేరవా మేషే" కుల = వంశమునందు, వరుతోఁ = శ్రేష్ఠుఁడగు రామునితో, రిపుత = వలదు.

ల. జ్యేష్ఠుఁడా = అన్నయ్యా, లక్ష్మణాగ్రజ = లక్ష్మణకవియొక్క, క్షేత్రము = మాన్యమును, ఈవు = నీవు, వదలకుండుటఁ, దీనిచేత, మోసంబు = హాని, వచ్చుఁ, ఇఁకఁ, చండ = కోపముగల, నిర్భీ = భయములేనట్టియు, కవనచారి = కవిత్వముచేత తిరుగునట్టి, పిండిప్రోలి = ఈపద మింటిపేరుగల, కవికులవరుతోఁ = కవిసమూహశ్రేష్ఠునితో, రిపుత = వైరము, ముఖ్యముగఁ, వలదు.

రా. భూతలంబునందుఁ, ఎలుంగులరా = ఎలుగుబంట్లకురాజు, జాంబవత్ = జాంబవంతుఁడను, సమాఖ్య = పేరుచేత, వఱలెడు = ప్రకాశించునట్టి, నిపుణుండు = నేర్పరి, వాగనుశాసనుండు = బ్రహ్మవంటి వాఁడు, బ్రహ్మవలనఁ బుట్టినవాఁడు, తిమ్మఁడు ఒకఁడు = ఒకవానరుఁడు హనుమంతుఁడు, ధూర్జటి = శివసమానుఁడు, శివాంశవలనఁ బుట్టినవాఁడు, కాఁబట్టి, రామలింగసంజ్ఞా ప్రథితుఁడు = రామునియొక్క ఉంగరమనెడు చిహ్నకలవాఁడు గనుక ఈసంజ్ఞచేత ప్రథితుఁడు, భాస్కరపౌత్ర = సూర్యపుత్రుఁడగు, సుగ్రీవుఁడును, నల = నలుండును, ఆదిక = మొద లుగాఁగల, వనచారులు, బుధవరుల్ = దేవతాశ్రేష్ఠులు, తదంశజులనుట, మఱియుఁ, అనుపమాన = సాటిలేని, కృతి = కుశలుఁడు, రామభద్రుండు = శ్రీరాముండు, శ్రీనాథుఁడు = విష్ణ్వంశవలనఁ బుట్టినవాఁడు, కళలఁ = కళలచేత, సోముండు = చంద్రసమానుఁడు, పెద్దనకరణిఁ = రామునివలె, వెలయు, రెండవవీరుండు, లక్ష్మణాఖ్యుఁడు = ఈపేరుగలవాఁడు, అనూన మతి = అధికబుద్ధిశాలి, నిరూపణము సేయఁ, కుండలీంద్రుఁడుసుమ్ము = శేషుఁడుసుమా, "ని. కుండలీ గూఢపాచ్చక్షుశ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణి." కాన చలంబు వలదు.

ల. లలిఁ = క్రమముగా, భూతలంబునఁ, రాజాంబవత్స = లక్ష్మణ కవి, తెలుఁగుఁ = తెలుఁగుంబలుకుబడులయందు, మాఖ్య = మల్లెపువ్వు వలె, శుభ్రమయిన, ప్రసిద్ధిఁ = కీర్తిచేత, వఱలెడు = ప్రకాశించునట్టి,

నిపుణుఁడు=నేర్పరి, వాగనుశాసనుఁడు=నన్నయభట్టును, తిమ్మఁడు=ముక్కు తిమ్మనయొకఁడు, ధూర్జటి=ఈపేరుగల కవియును, రామలింగ సంజ్ఞాప్రథితుఁడు = తెనాలిరామలింగకవియు, భాస్కర = హుళిక్కి భాస్కరుఁడును, పోతనలు=బమ్మెర పోతరాజు, ఇక్కడ నకారమున కుత్వము రావలయు నని కొందఱనిరి. పోతనశబ్దము దేశ్యము. ఇది స్త్రీసమముగాన "పర వల్లింగం ద్వంద్వతత్పురుషయోః." అను న్యాయముచేత స్త్రీలింగసమ మైనపోతనశబ్దమునకు "మహతోఽత ఉ ద్విభక్తౌ" అని ఉత్వము రాక పోయెను. వీరు, ఆది=మొదలుగాఁగల, కవనచారులు=కవిత్వమందు వర్తించువారు, అనుపమాన = సాటిలేని, కృతి=గ్రంథముగల, రామభద్రుఁడు-అనునతఁడును, శ్రీనాథుఁడు-అను కవియు, గణింపన్, బుధవరుల్ = పండితశ్రేష్ఠులు, తదధికులు, తత్సములు, ధరణిన్, లేరు, కళలన్ = విద్యల చేత, సోముఁడు = సోమకవి, పెద్దన్నకరణిన్ = అలసాని పెద్దనవలె, వెలయుచుండున్=ప్రకాశించుచుండును, రెండవవీరుండు = పిల్లలమఱ్ఱిచిన వీరన్న, అనూనమతి = గొప్పబుద్ధి గలవాఁడు, నిరూపణము సేయన్, లక్ష్మణాఖ్యుఁడు = ఈలక్ష్మణకవి, కుండలీంద్రుండు సున్ము = తిక్కనసోమ యాజిసుమీ, తత్సదృశుఁ డనుట. యజ్ఞము చేసి కుండలేష్టి చేసినవారు కుండలములను ధరించుదురు. అందఱికన్నను గొప్పవాఁ డనుట. కానన్, చలంబు = మత్సరము, వలదు = వద్దు.

రా. భారవిన్ = కాంతిచేత సూర్యసమానుఁడయినట్టియు, ఘన=గొప్పవారగు, సుబంధున్=మంచిబంధువులుగలిగినట్టియు, ఆభవ భూతిన్=ఆశివునివల్లనైన సంపదగలిగినట్టియు, బాణునిన్=బాణాసురుని, సర్వగీర్వాణపదంబులన్ = సమస్త దేవతాస్థలములను, కొనినవారిన్- పుచ్చుకొనినవారిన్=పుచ్చుకొనినవారిని, తదన్యులన్=హిరణ్యాక్షుఁడు మొదలగువారిని, ఆయనతోడ కలహించి యోడినవారి ననుట, విందు మేకదా. అన్నా, రణవిద్యన్=యుద్ధవిద్యయందు, వారికన్నన్ మతి సూక్ష్ముఁడవా = సూక్ష్మబుద్ధి గలవాఁడవా, అతఁడు పురుషోత్తముఁడు= విష్ణుమూర్తి, అవుకతంబునన్; నినుఁ, నిష్ప్రాణున్, చేయున్.

ల. సర్వగీర్వాణపదంబులన్ =సమస్తసంస్కృతపదములను, కొనిన వారిన్=గ్రహించినట్టివారిని, బాణ, భారవి, సుబంధు, భవభూతు లను, తదన్యులన్=లాతివారిని, విందుమేకదా, వీరికన్నన్, అతండు, అవారణవిద్యన్=అడ్డులేని కవిత్వవిద్యయందు, మతిసూక్ష్ముఁడు=సూక్ష్మ బుద్ధిగలవాఁడు, అతఁడు, పురుషోత్తముఁడు=పురుషశ్రేష్ఠుఁడు, ఔకతం బునన్=అయినందున, నినున్, నిష్ప్రాణున్, చేయున్.

రా. తదనంతరంబ, నిజవిజయంబుఁ గోరుచు బయలు వెడలి నట్టి, ఆలంకాపతి = రావణుఁడు, పటుతరగోశక్తి = సమర్థమగు బాణ సామర్థ్యముచేత, హరిబలంబున = వానరసేనయందు, దృఢతగల = దృఢ త్వము గలిగినట్టి, అంగదాదుల = అంగదుఁడు మొదలగువారిని, లీల నాక్రమించి = యుద్ధవిలాసముచేత నాక్రమించినవాఁడై, సుదర్శనహస్త నాభివత్స జఘనదృఢత్వంబడంచుచు = రథాంగపాణియొక్క నాభికగుల మునకు శిశువగు బ్రహ్మవలనఁ బుట్టినట్టి జాంబవంతుని యొక్క యధికమగు దృఢత్వమును నడంచివైచుచు, పృథుజంఘాతిశయబలంబు ద్రుంచుచు= పృథువును, జంఘుండను వానరుల యొక్క యధికశక్తి నపహరించుచు, సుబాహు గంధవహాత్మజానుతాపం బొనరింపుచు = సుబాహునకు హనుమంతునకుం దాపంబు చేయుచు, నీలతారకోపస్థితి విఫలంబు జేయుచు=నీలుని యొక్క తారుని యొక్క గోపస్థితిని వ్యర్థమును జేయు చును,సుముఖ సుగ్రీవాదులకువివర్ణతం బుట్టించుచు=సుముఖుఁడు, సుగ్రీ వుఁడు మొదలగు వానరులకుఁ గాంతిహైన్యముం గలుగఁజేయుచు, చేరి = సమీపమునకు వచ్చి, అన్నరసమాజనిన్ = రాముని, ఒక్కింత వివశతనొందింపన్ = ఇంచుకంత మూర్ఛనందింపఁగా,ఆలక్ష్మణాగ్రజుండు= ఆరాముఁడు, అంత, ముఖ్యశత్రువధార్థంబుగాన్ = రావణవధ నిమిత్తముగా, అనుపమానాగస్తిమితవచనాంగీకృత హరిమంత్రుండై= అసమానుఁడగునగస్త్యముని యొక్క మితవాక్యములచే నంగీకరింపఁ బడిన సూర్యమంత్రము గలవాఁడై, "అగస్త్యోఽగస్తి." ద్విరూపకోశము. కమలాప్తుం డగుభగవంతున్ = పద్మమిత్రుఁడగు భగవంతుని, వేద

విధ్యుక్తంబుగా, నిశ్చలభావంబున ధ్యానంబు జేసి=శ్రుతి విధ్యుక్త మగు నటుల నిశ్చలత్వముచే ధ్యానించి, తత్ప్రసాద శుచిగోశక్తిఁ వృద్ధిఁ బొందుచున్న రామునియొక్క దివ్యమగునట్టి యగ్నిరూపబాణ సామర్థ్యముచేత, అడఁగెను. 'శుచిరప్పిత్తమ్.' అమరము.

ల. తదనంతరంబ నిజవిజయంబుఁ గోరుచుం బయలుదేరినట్టి యాలంకాపతి=ఆలక్ష్మణకవియొక్క, పటుగోశక్తి=తక్కువగానట్టి వాక్య సామర్థ్యము, హరిబలంబున=విష్ణుబలముచేత, దృఢత కలయన్=దృఢత్వము వ్యాపింపఁగా, గదాదులలీలన్=రోగములు మొదలగువాటి వలెను, 'రోగవ్యాధి గదామయాః' అమరము. ఆక్రమించి=ఆఁకమినదై, సుదర్శన=సుదర్శనముయొక్క, హస్త = కరములయొక్క, నాభి=పొక్కిలి యొక్క, వత్స=వత్సముయొక్క; జఘన=కటిపురోభాగముయొక్క దృఢత్వం బడంచుచున్, పృథు = విశాలములగు, జంఘా=పిక్కలయొక్క అతిశయబలంబుద్రుంచుచు, సుబాహు = శుభమగుభుజములకును, గంధవాహ = నాసికకును, ఆత్మ=మనస్సునకును, జాను= మోఁకాళ్లకును, అనుతాపం బొనరింపుచును. "క్లీబే ఘ్రాణం గంధవహః ఘోణా నాసా చ నాసికా" అమరము. నీలతారకోపస్థితి=నల్లనైనకనుగుడ్లయొక్క యునికిని, "తారకాక్ష్ణః కనీనికా." అమరము. విఫలంబుఁజేయుచు, సుముఖసుగ్రీవాదులకు=సుందర మగుముఖము శుభ మగుకంఠము మొదలగువాటికి, వివర్ణతం బుట్టింపుచు. చేరి, అన్నరసమాజవర్య = ఆనరసమ్మ కుమారులలో శ్రేష్ఠుం డగుదమ్మనను, ఒక్కింత వివశతనొందింపన్, ఆలక్ష్మణాగ్రజుండు = ఆలక్ష్మణకవి, అంతట, ముఖ్యశత్రువధార్థంబుగాన్ = దమ్మన్నయొక్క వధనిమిత్తముగా, అనుపమానాగస్థితి మితవచనాంగీకృత హరిమంత్రుండై, ఉపమలేనట్టియు, నిర్దోషములగునట్టియు, నిశ్చలములగునట్టియు వాక్యములచే నంగీకరింపఁబడిన విష్ణుమంత్రము కలవాఁడై కమలాప్తుండగు, భగవంతున్=లక్ష్మికి నాప్తుఁ డగు భగవంతుని వేదవిధ్యుక్తముగా నిశ్చలభావంబున ధ్యానంబుజేసి, తత్ప్రసాదలబ్ధ దివ్యతేజో

బలవిరాజితుండై, యాత్మీయామోఘగోశక్తి=తనసంబంధమగు వ్యర్థము కాని వాక్యసామర్థ్యము, ప్రకటం బగునట్లుగా విజృంభించిన.

రా. లలిన్=సుందరముగా, మున్ను, అలబుధవైరికిన్ = ఆరావణునకు పొలుపునెఱయ నాభిముఖ్యముగనున్న సొగసు ప్రకటన మగునటుల నాభియందు ముఖ్యముగనున్న యట్టి, సుధాతులసద్బలము=అమృతముయొక్క యసమానమగుబలము, పేర్చులక్ష్మణాగ్రజుని దివ్యశమలాప్తుండగు భగవంతున్ = లక్ష్మీకినాప్తుండగు భగవంతుని, ఆలక్ష్మణుండు, గారాము నెఱయ మునానతిఁ జేసి = ప్రీతి ప్రకటమగునట్టి నమస్కారమును గావించినవాఁడై, గభీరభాషణంబులఁబలికెన్ = గంభీరవాక్యములను వక్ష్యమాణప్రకారముగాఁ బలికెను.

ల. లలి మున్ను, అలబుధవైరికిన్=పండితవిరోధి యగు దమ్మన్నకు, పొలుపునెఱయన్, అభిముఖ్యముగానున్న = స్వభావసిద్ధముగా నున్నట్టి, సుధాతులసద్బలము = శుభ మగుధాతువులయొక్క ప్రశస్తమగు బలము, పేర్చులక్ష్మణాగ్రజుని దివ్యశుచిగోశక్తిన్ = వృద్ధినందుచున్నట్టి లక్ష్మణకవియొక్క దివ్యము లగునట్టియుఁ బవిత్రము లగునట్టియు వాక్యములయొక్క సామర్థ్యముచేతను, అడఁగెను.

రా. ఏపుచెడి = హెచ్చుడంగి, నవకములడఁగి = తొమ్మిదితలలు పోయి, 'కంశిరోంబునోః' అమరము. గోపాలతనూజు=దశరథరాజతనూజునియొక్క, అతను = అధికమగునట్టియు, గురు = శ్రేష్ఠమగునట్టిదియు, వాణీశ=బ్రహ్మసంబంధమగు, అస్త్రోపాసనము=అస్త్రముయొక్క యుపాసనము, అనఁగా బ్రహ్మాస్త్రోపాసనమనుట, సఫలముగన్ = సార్థకముగ. అపరుఁడు = శత్రుండగునారావణుఁడు, హృదయమువెదరి = వక్షము ప్రక్కలై, అసువులఁబొసెన్ = ప్రాణములు వదలెను.

ల. ఏపుచెడి=అతిశయముపోయి, నవకములడఁగి=శరీరముయొక్క నవకముపోయి, గోపాలతనూజున్ = లక్ష్మణకవియొక్క, అతనుగురు= విష్ణువునుగూర్చినట్టి, వాణీ = సరస్వతినిగూర్చినట్టి, శాస్త్రోపాసనము =

శాస్త్రోక్త మగునుపాసనము, సఫలముగన్=సార్థకముగ, ఆపరుఁడు = ఆ దమ్మన్న, హృదయముసెదరి = మనస్సుచెదరి, అసువులఁబాసెన్ = ప్రాణముల విడచెను.

రా. శ్రితు = ఆశ్రితుఁడగునట్టియు, సరమాకాంతుని = సరమయనుస్త్రీనుగఁడగునట్టియు, బుధనుతున్=దేవతలచేఁ గొనియాఁడబడునట్టియు, అసురవర్యు = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగునట్టియు, విభీషణుని, లక్ష్మణుండు=లక్ష్మణస్వామి, రాముసెఱయునానతిన్ = రామునియొక్క ప్రకటమగునాజ్ఞచేత, లంకాపతిగాఁజేసి = లంకకు రాజుగాఁజేసి, గభీర భాషణంబులఁబలికెన్ = గభీర వాక్యములను బల్కెను.

ల. శ్రితు=ఆశ్రయింపఁబడినట్టియు, సరమాకాంతుని = లక్ష్మియను స్త్రీకి పెనిమిటియగునట్టియు, బుధనుతున్ = పండితులచేఁగొనియాడఁబడునట్టియు, అసురవర్యు = సురశ్రేష్ఠుఁడగునట్టియు నావిష్ణునిగూర్చి, లంకాపతి = లంకభూమికి నధిపతియు, లబ్ధదివ్యతేజోబలవిరాజితుండై = సూర్యప్రసాదముచే నొందఁబడిన దివ్యతేజముచే బలముచేఁ బ్రకాశింపఁబడినవాఁడై, ఆత్మీయామోఘుగోశక్తి ప్రకటంబగునట్లుగా విజృంభించిన, తనసంబంధ మగువ్యర్థము కానివాక్యసామర్థ్యము ప్రకటమగునట్లు విజృంభించిన.

రా. సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు నక్షత్రములు భూమి రాముని కథయును, నెన్నిదినంబులుండునో యన్నిదినములును శత్రుభయ విరహితముగా దానవనాథుఁడ వగునోవిభీషణుఁడా, లంకనేలుమిఁకన్ = ఇంతటనుండి లంకాపురిని బాలింపుము.

ల. దానవనాథవిభీషణా = రాక్షసశ్రేష్ఠులకు మిగుల భయంకరుఁడ వైనట్టి యోస్వామీ, లంక = లంకపాలమును, ఏలుమిఁకన్ = ఇఁక పరిపాలింపుమా (శేష మొకటేరీతి యని గ్రహింపవలయును.)

ఇట్లింతవఱకును లక్ష్మణకవిచరిత్రమును గ్రంథస్థ మైనదానిని వివరించి యున్నాను. ఇఁక వ్రాయఁబోవుచారిత్రము గ్రంథస్థము కానిదై యుండును.

ఈచరిత్రారంభములో నీకవి సకాలీనుల నుదాహరించి యున్నాఁడను. అందులోని యందఱితోడ నీకవి చరిత్రకు సంబంధమున్నట్లు విని యున్నాఁడను. వారిలోఁ గథలుగా వాడుకొనఁబడునవి యీకవికిని శిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవికిని నడచిన సంవాదాదికములై యున్నవి. ఇట్టి వాని నుదాహరించుటలోఁ గవిచారిత్రములు ప్రకటించుతలంపేగాని వేఱుగాదు. కావున వారివారి ప్రస్తుతసంబంధు లగువంశములవారు మాయెడ నాగ్రహించఁగూడదనియును ఈగాథ లిపుడు వ్రాఁతమూలములు గానియెడల మఱికొన్నిదినములకైన నివి బయలువెడలక మానవనియును అపుడు మనము చేసినమాత్రమైనఁ బరిశీలన చేయుటకవకాశముండక మఱికొన్ని యసందర్భవాక్యములు చేర్చఁబడుననియుఁ గావున నిదివఱలోఁ జేయఁబడిన పరిశీలనముచే యిపుడు ప్రకటింపుదు ననియుఁ జెప్పుచున్నాను.

కృష్ణమూర్తికవి గ్రంథరచనాకారణాదికము

పైకృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవి కోటరామచంద్రపురము పరగణాలకు జమీందారుఁడగు కాకర్లపూఁడి రామచంద్రరాజును దర్శింపఁబోవుడునా ప్రభుండు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవి విద్యావిశేషములు విని యున్నవాఁడు గావున తనపేరట నొకగ్రంథము రచియింపఁ గోరెను. దానికి సమ్మతించి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవి సర్వకామదాపరిణయ మనునొక ప్రబంధమును తనప్రజ్ఞ వెల్లడియగునట్లుగా రచియించి తెచ్చెను. అట్టిగ్రంథమును కృతి నందుతలంపున సుముహూర్తంబు నిశ్చయించుకొని ఆనాఁడు సభ చేసి గ్రంథము నందెద నని రాజు పైకవికిఁ దెలియఁబఱిచెను. కవియును దానికి సమ్మతించి సభకు నాహ్వానము చేయవలసినపండితులకుఁ బత్రికలు వ్రాయించి పంపుఁడని కోరఁగా రాజు దానికి సమ్మతించి అప్పటికి రాఁదగుపండితులపేరులు తెలుపు మని చెప్పెను. అపుడు కృ. కవి తనజ్ఞాపకములో నున్నకొంగఱి పేరులు చెప్పెను. రాజసన్నిధాన వర్తులు మఱికొందఱి పేరులు వక్కాణించిరి. వానికిని కృ. కవి సమ్మ

తించెను. అపుడు వారిలోఁ గొందఱివలన పిండిప్రోలి లక్ష్మణకవియొక్క నామమును తెలుపంబడినది. ఆపేరు వినినతోడనే కృ. కవి మీరు చెప్పినయతఁడు కవిత్వసంభావన లిచ్చెడు పెండ్లిపందిళ్లలో జరిగెడు సభలకుఁ బోవలసినవాఁడే కాని యిట్టిసభకు రావలసినవాఁడు కాఁడు. కాఁబట్టి అతనిపేరు జాబితాలోఁ జేర్పవల దని యధిక్షేపించి చెప్పెను. దానికి రాజసన్నిధానవర్తులుగాని రాజుగాని సమాధానము చెప్పక మీయిష్టము వచ్చిన వారినే పిలువ నంపుఁ డని చెప్పి యూరకుండిరి. కృ. కవియు నటులనే తనయిష్టమువచ్చిన వారిపేరిటనే శుభలేఖల నంపించెను. వానింబట్టి సభ కందఱును వచ్చియుండిరి.

లక్ష్మణకవి రామచంద్రపురమునకు వచ్చుట

రాజసన్నిధి తనవిషయమై జరిగినవృత్తాంతమంతయు హితులవలన విని లక్ష్మణకవి తనయందు కృ. కవికిఁ గలయసూయచే నట్టి ప్రస్తావన చేసియున్నను రాజు వివేకియే అయిన దానిం దిరస్కరించి పదిమందిపండితులతోఁ బాటుగాఁ దనకును వర్తమానముఁ బంపక పోవుటకు వగచి పిలువకున్న నైన సభలోనికిఁ బోయి తన ప్రజ్ఞాటకములం జూపి రావలయు నని నిశ్చయించి ఆనాటికిఁ దానును రామచంద్రపురమువచ్చి చేరెను. అంతట ల. కవికి రాజాస్థానమున జరిగిన వృత్తాంతముఁ జెప్పినమధ్యవర్తులే. కృ. కవితో లక్ష్మణకవి గ్రామములో వచ్చియున్నాఁడు. కావున వర్తమానముఁ బంపుట మంచి దనియును, ల. కవి కోటకుఁబోవుమార్గములోనే బస చేసియుండెం గావున మర్యాదకు స్వయముగా నాహ్వానము చేసిన మఱియును మంచి దనియుం జెప్పిరి. ఆమాటలను గృ. కవి లక్ష్యము పెట్టక తనయూరినుండి యింతదూరము రాఁగల ల. కవి యీయూరిలో నుండు రాజసభకు రాలేఁడుగనుక నా? మనము పిలువకుండినను లోప ముండ దని సమాధానము చెప్పెను. ఆవృత్తాంతముం దెలుసుకొని ల. కవి తనంతటనే సభ ప్రారంభమైన కొంతసేపటికి బైలుదేఱిపోయి తనరాక రాజునకుఁ

దెలియ వర్తమానంబు పంచెను. అది విని రాజు లోకమునకు జడిసి రమ్మని మాఱువర్తమానంబు పంపెను. అంతట ల. కవి సభలోనికివచ్చెను. రాజునుచితగౌరవంబున ల. కవిని కూర్చుండనియమించి కృష్ణమూర్తి శాస్త్రులు చేసినప్రబంధము వినుచున్నాము. మీరును సమయమునకే వచ్చినారుగావున దీనిని విని యిందలి గుణదోషములను బరిశీలించి మాకుం గృతి నిప్పింపుఁ డని యుపచారముగఁ జెప్పెను. దానికి లక్ష్మణ కవి సమ్మతించక నే నెంతవాఁడను. కృ. కవి మహాపండితులు. మీరు మహాప్రభువులు సభచేసి చిత్తగించుచున్నారు, కావున నేనును మీతో పాటుగ వినుచుం గూర్చుండెద ననియెను.

ఆమాటలకు రాజు సమ్మతింపక అలభ్యయోగంబుగ మీయట్టి మహాకవులు తటస్థించినయపుడు గ్రంథము పరిశీలించఁబడకపోయిన నిఁక మఱియెప్పుడు పరిశీలింపఁబడవలయును. కావున నంగీకరించక తప్పదనుడు మీ రంగీకరించినశాస్త్రి యంగీకరింపవలఁయునుగదా? శాస్త్రికని మాకును సరిపడదుకావున నన్ను బలవంతపెట్టవల దన నా పల్కులు విని కృ. కవి యాగ్రహించి రాజుం జూచి యి ట్లనియె. ఈ యాస్థానములో లక్ష్మణకవిని విద్వాంసుఁ డనివచియించుటహాస్యాస్పదము కాకపోవునా? అనేకులు మహావిద్వాంసు లుండఁగా నీతని నేమేమొ పెద్దవని ప్రభుఁడనుచుండ సిగ్గులేక తానును దగుదు నని ల. కవి యొప్పు కొనుచున్నాఁడు. నాగ్రంథములోఁ దప్పుపట్టువా రుండుటయే కల్గిన నతఁడు లక్ష్మణకవి కన్యుఁ డగుఁగాని లక్ష్మణకవి కాఁడు. ఈతఁడు పేరు నకు లక్ష్మణకవి యేమైనను కవితావిషయములో నవలక్షణకవియే యన వలెను గదా? అని కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గద్దించి పల్కిన దానికి రా జేమియు ననఁజాలక యూరకుండె. అట్టి రాజుయొక్క శక్తిహీనతయును, కృ. కవియొక్క విజృంభణముం జూచి ల. కవి కృష్ణమూర్తికవిని యడి కించినం గాని కార్యము గాదని నవ్వుచు రాజుదిక్కు మొగంబై చూచి ఆసమీపమునఁ బడియున్న యొకకఱకుక్కం జూచి,

"ఈశునకము కృష్ణమూర్తియే యెన్నంగన్"

అని యూరకుండెను. అట్టిమాటకుఁ గ్రుద్ధుండై కృ. కవి యి ట్లనియె:—

"క. దాశరథీశబ్దంబును, దా శరధిపరంబు చేయుదై వ్యయర్థికి దు
ర్థిశక్తిబిడాలమునకు, నీశునకము కృష్ణమూర్తియే యెన్నంగన్."

అని కృ. కవి ల. కవి ఆసలిలోఁ బ్రయోగించినయొక ప్రయోగ ములోనితప్పుం జూపెను. ఇట్టి వాక్యంబులు విని ల. కవి నవ్వుచు నేను గౌరవార్థముగా నీ కృ. కవిని నుతించిన నీతఁడు తా నంత స్తోత్రమునకుఁ దగ నని తాను శునకసామ్యముగలిగియున్న ట్లొప్పుకొనుచున్నాఁడు. ముందుదాశరథిశబ్దమునకు నేను చేసినప్రయోగములోని సాధుత్వము చూపినతనంతరము నేను కృ.కవిని చేసియున్న స్తోత్రముం జెప్పెద నని సభ వారిం జూచి యి ట్లనియె. దాశరథిశబ్దములోనితవర్గద్వితీయవర్ణమునకుఁ దద్వర్గములోని చతుర్థవర్ణముం జెప్పితి నని శాస్త్రి దురాగ్రహావేశంబునఁ దా శునకమగుట యొప్పుకొనుటయే కాక అశ్లీల ధ్వనియునుఁ జేయు చున్నాఁడు. దాశరథిశబ్దము సముద్రపరముగాఁ జెప్పంబడియున్నమాట నిజమే. అక్కడఁ దాశరధి అని నేను చెప్పియుండిన కృ. కవి చేసిన యాక్షేపణ సరియైనదియే అయియుండును. నామతమున నది యట్లుగాఁ బ్రయోగింపఁబడలేదు. దాశ=పల్లెలయొక్క, రథ=రథములు అనఁగా యానపాత్రములు, అట్టివి కలవాఁడు దాశరథీ అని సముద్రపరముగా నుపయోగించితిని. ఇం దేమైన దోష మున్నదేమో వైయాకరణ శిఖామణులు నిర్దేశించి చెప్పెదరుగాక యనఁగా నచట నుండుపండితు లాపక్షములో దాశరథిశబ్దము నిర్దుష్టమే అని యొప్పికొనిరి. దానిపైని కృ. కవి పూర్వపక్షము చెప్పలేక యూరక చూచుచుండెను. అంతట లక్ష్మణకవి నవ్వుచు నిటులనే కృష్ణమూర్తి అని నేను ప్రయోగించిన శబ్ద ములోఁ గూడఁ గృష్ణకవి పొరపడి తాను శునకముగా నొప్పికొనియె. చూచితిరే పాండిత్యమున నీకృష్ణశాస్త్రిదే గాక యితరులది పాండి త్యమా! అని ఈశు = శివునియొక్క, నకము = బాణము, కృష్ణమూర్తి

యని నేను కృష్ణకవిని స్తోత్రము జేయం జూచిన నీపండితుఁ డట్టి స్తోత్రమునకుం దగ నని శునకసామ్య మంగీకరించెను. సభవారు నేను చెప్పిన వాక్యముల లోప మున్నయెడల నన్నును లేకున్నను కృ. కవిని మందలించెదరుగాక. అనుచుఁ బల్కి ఇట్టి లోకోత్తరపాండిత్యము గల దని గర్వించు నీపండితుని గ్రంథంబున నొరులు తప్పు పట్టలే రని సభలో ప్రాగల్భ్యముఁ జూపుట యెందులకు? ప్రస్తుతియే తటస్థించినఁ దప్పు లున్నవో లేవో చూడవచ్చును. అధికముగఁ బ్రసంగించిన లాభ మే మున్న దని యూరకుండెను.

కృ. కవిని గ్రంథము చదువు మని రాజు కోరుట

ఇట్లుగాఁ బ్రస్తావన నడచినపిమ్మట రాజు కృష్ణమూర్తికవితో సంవాదసమయ మిది కా దనియును, పూర్వపక్షమునకు లక్ష్మణకవి సమాధానము చెప్పియుండెఁ గావున నాసంవాదము ముగిసినదియును, ఇఁక మీరు గ్రంథము చదివి నీగ్రంథములో దోషములు లేవనిపించుకొను పని మీయందే యున్నదనియు ల. కవి అడిగిన ప్రశ్నముల కన్నిటికిని సమాధానములుచెప్పి అతని నొప్పించుటయే పండితధర్మ మని చెప్పఁగా దానికి సమాధానము లేక లక్ష్మణకవియే కాదు, ఎవ్వరు వచ్చియడిగిన నేమి భయమున్నది. గ్రంథ మిటులనే చదివెదను. అని ల. కవి దిక్కు మొగంబై కృ. కవి యేవర్ణన చదువు మని కోరెదవు. లేక యింకేమి చెప్పు మని కోరెదవో సంప్రశ్నింపు మని విజృంభించెను. దానికి ల. కవి నవ్వుచు నీకంతయుత్సాహమే యుండిన నడిగెదను. సమాధానములును జెప్పవచ్చును అని యిట్లనియె.

కృతిపతినిగూర్చి యడుగుట

ఇపుడు నీవు కృతియిచ్చుచున్నగ్రంథ మెద్ది? ఎవ్వరికిఁ గృతి నిచ్చినావు? ఇపు డేకథాభాగము చదువుచున్నావు? అని ల. కవి సంప్రశ్నము చేసెను. దానికిఁ గృ. కవి నేను కృతియిచ్చుచున్నగ్రంథముపేరు సర్వకామదాపరిణయము. దీనిని శ్రీరాజా శ్రీకాకర్లపూడి రామచంద్ర

రాజుగారి పేరిటఁ గృతియిచ్చినాను. ఇపుడు చదువుచున్న గ్రంథభాగము కథానాయకుఁ డగు ప్రభునివిషయమై యున్నది అని యుత్తర మిచ్చెను. అటుపైని ల. కవి యిట్లనియె. సర్వకామదకుఁ బరిణయ మేమి అని ప్రశ్నించెను. దానికి కృ. కవి సర్వకామద యనునది యొక దేవత పేరు. ఆదేవతయొక్క కళ్యాణముం జెప్పుచుండుటంజేసి ఆగ్రంథమునకు సర్వకామదాపరిణయ మని పే రుంచితి ననియె.

ల. కవి సర్వకామద నీకుపాసనాదేవతయైనఁ గానిమ్ము. అట్టి సర్వకామదకు వివాహము చేయ గమకించినవారి నేరిం గానము. అయినను ఇక్కడనుండువారివలననే యీసంశయము నివారించెదనని ఆసభయందు నృత్తగీతార్థమై వచ్చి నిలువంబడియున్న యొక వెలయాలిం బిలిచి మీ సంప్రదాయములు మీకే తెలియవలెఁగాని మాబోంట్లకుఁ దెలియవు. నీకుఁ బెండ్లి యయినదా లేకున్న నెప్పుడు కాఁగలదు. అని ల. కవి యడిగినతోడనే నవ్వుచు నావెలయాలు తనను హాస్యము చేయుటకుఁ గాకున్న వెలయాలి పెండ్లిసంగతి తన నేల యడిగెద రనియుఁ బెండ్లియే యయియుండిన మే మీ సభకు వచ్చుట యెట్లు కల్గు ననియు నుత్తరము చెప్పెను. ఆమాటకు ల. కవి సమాధానము చెప్పక కృ. కవిని జూచి వెలయాలు చెప్పుచున్నసంప్రదాయము విని దానికి సమాధానము చెప్పుట యవసర మనిరి.

కృ. కవి. సర్వకామద యనుదేవతంగూర్చి నేను మాటలాడుచుండ నిచ్చట వెలియాలి ప్రసంగ మేల వచ్చెను.

ల. కవి. సర్వకామద వెలయా లగును. గనుక నే నట్లు ముచ్చటించితిని. మీకిష్టము లేనియెడల మఱియొక ప్రశ్నం బాలోచించెదను. కానిండు. అన్నదమ్ములలోఁ బెద్దవాఁ డుండఁగాఁ జిన్నవానికి వివాహము చేయవచ్చునా ?

కృ. కవి. ఇక్కడ ఇట్టి ప్రస్తావన యే మున్నది ? లేనిపోని ప్రశ్న లేల ?

ల. కవి. ఇక్కడ నట్టి ప్రస్తావన వచ్చినది గనుకనే అనుగుట యైనది. రామచంద్రరాజనుజుం డనియును, పద్మనాభరాజ గ్రజుండు నని యెఱింగినయంశమేగదా, అట్లుండ నన్నకు: గృతి నీయనిచోఁ దమ్మున కీకృతికన్యక నెటులఁ బరిణయము చేసెదరు. ఇది ధర్మశాస్త్ర విరుద్ధ మనుసంగతి కవికిఁ దెలియకున్నను మీయట్టియాజ్ఞికునికైనఁ దెలిసియుండవలసినదే. అయిన నేమాయెను. ఇపుడు చదువుచున్నకథా భాగములో నీకు నిర్దోషముగాఁగాన్పించుపద్యమునొకదానింజదువుము.

కృ. కవి. నాకన్నిపద్యములు నిర్దోషములుగానే కాన్పించు చున్నవి. ఇదివఱలో నిలిచియున్నపద్యము తరువాయి పద్యముం జది వెదను. అది కృతిపతియొక్క ధర్మపత్నీవర్ణనము. అని యీక్రింది పద్యముం జదివె.

చ. తరణిశశాంకు లాభరణవంభమున న్వదనాక్షికైతవాం
బురుహసితోత్పలాగ్రమున ముద్దియకుంతలదేశ మాక్రమిం
చి రొకనెపంబు గాననగు చివ్వనుచుం బరరూపయుక్తిని
బ్బరముగ నంత సొంతముగ బ్రహ్మ యొసర్చినసీమ పోల్పగున్.

అనుపద్యంబు విని లక్ష్మణకవి రాజుం జూచి యిందులో నొక రహస్యము వ్యక్తమగుచున్నది. అది తెలిసినంగాని యీపద్యము నా కన్వయించదు. కావున దయచేసి నాసందియము నివారించఁ గోరెద నని యడిగెను. దానికి రాజు సమాధానము చెప్పెద నడుగు మనుడు ల. కవి యిట్లనియె.

ల. కవి. మీగాణికి నొకవైపుకంటిలోఁ బువ్వుగాని లేక రెండవ వైపుముఖభాగములో గొప్పపుట్టుమచ్చ గాని యున్నదా?

రాజు. ఇది నాయనుభవమునఁ గనిపెట్టఁబడిన యంశము కాదు. ఇంక ముం దిట్టిపుట్టుమచ్చ యుండినఁ గనిపెట్టఁబడును. కన్నులలోఁ బువ్వులు గాని కాయలుగాని లేవని యిదివఱలోనున్న యనుభవము అనెను.

ల. కవి. అట్లు లేనిచోఁ కృ. కవి యీపద్య మిట్లు చెప్పుటకుఁ

గారణ ముండదే. ఇదివఱలో నష్టిశరీరలాంఛనములు లేకున్న మహాకవి ప్రణీత కృతిలో నున్నవర్ణనానుసారము జరుగునేమో. ఇట్టి కవిత్వప్రజ్ఞ యుండెను గనుకనే కృ. కవి తనగ్రంథము నొరులు పరీక్షింపఁగూడ దని నిశ్చయించుకొనియుండెను. అట్టివారియుద్దేశమును జెడఁగొట్టి ఆగ్రంథము నను బరిశీలించుటకుఁ గోరియున్నారు. గ్రంథమంతయుఁ బరి శీలించుట మిక్కిలి శ్రమకర మైనపని కాకపోదు. ప్రస్తుతపద్యమును బరిశీలించి తక్కినగ్రంథపరిశీలనావిషయముం బిమ్మట జెప్పెదను. అ దెట్లన్నను.—

(౧) 'తరణిశశాంకు' లనుపేరు లాభరణపర మైనయపు డుండఁ గూడదు. ఆభరణము లర్థము లగునపుడు సూర్య, చంద్రు లనుపేరులు రూఢములు.

(౨) 'వదనాతు' లనుచో నివి రెండు నేకదేశములు. కావున మొదటిది చెప్పినమాత్రముననే రెండును జెప్పిన ట్లగును.

(3) 'ముద్దియ కుంతలదేశ మాక్రమించి' రనుచోఁ గుంతలదేశ మొకప్రసిద్ధమైనది కాదనియును ద్రిలోకముల నాక్రమించు సూర్య చంద్రు లొకకుంతలదేశమును మాత్రమే ఆక్రమించి రని చేసినవర్ణనలో నదివఱకున్న గౌరవము దీసివేయఁబడిన దనియును, ఇంతియకాక యొక్క కుంతలదేశమునందే యీసూర్య చంద్రు లనుభూష లుండె నని చెప్పుట స్వభావవిరుద్ధ మనియుఁ జెప్పె.

(౪) వదనాగ్రము నేత్రాగ్రము ననుచో వదనమున కగ్రము నిర్ణయించఁ బడవలయుననియు, నేత్రముయొక్క అగ్రము కనుకొలుకు లగుననియు నక్కడ సూర్యచంద్రులను నాభరణము లుంచిన నానా యిక నగ లుంచుకొనుతావులనైన నెఱుఁగనిస్త్రీ యగునుగనుక నట్లనుట ప్రస్తుతము చెప్పుచున్నరాజుభార్యయెడలఁ జెప్పఁగూడదు.

(౫) 'సాంతపుగ బ్రహ్మ యొసర్చిన సీమ సొల్పగుల్' అనుచో నిక్కడ సీమాంతమును బ్రహ్మ చేసె నని చెప్పంబడి యుండె. ఇది యొక

గొప్పయాక్షేపణ యగును. సీమంతము చేసెడివాఁడు ధర్మశాస్త్రముం బట్టిచూడ భర్త యగును. రాజస్త్రీలకు నిత్యమును సీమంతముం జేయువారలు చెలికత్తెలుగాని బ్రహ్మదేవుఁడుగాఁడు. ఇతఁడు పాపట దిద్దె నని చెప్పుట యాక్షేపణార్హము. ఇది మనుష్యరచితముగాన బ్రహ్మ రచించె నని చెప్పుట అలంకారజ్ఞానహీనతం దెల్పును.

(౬) బ్రహ్మ సూర్య చంద్రుల గమనమునకు వేర్వేఱు సీమ లేర్పరిచె నని చెప్పుటయు నసందర్భమే. లోకములోసూర్యుఁడు సంచరించు మార్గముననే చంద్రుఁడును బోవుచుండుట యనుభవసిద్ధమే. సూర్యుఁడు కొన్ని దేశములలోను జంద్రుఁడు గొన్ని దేశములలోను నగపడుటకు శాస్త్రసహాయము లేదు. పై యిర్వురకును గాలభేదము చెప్పిన నొప్పునుగాని సీమాభేదము చెప్ప నొప్పియుండదు.

(౭) మఱియును వదనము పద్మ మని సూర్యుఁడును, నేత్రము లుత్పలము లని చంద్రుఁడును వచ్చి యుండె నని చెప్పుటంజేసి సూర్య ప్రచారము కల్గిన ముఖభాగము వికసించి యుండవలయు నఁటయును, చంద్రప్రచారము కల్గిన ముఖభాగము ముడుచుకొని యుండవలయునని యు, నటులనే చంద్రప్రచారము కల్గిననేత్రోత్పలము వికసించియుండు ననియును సూర్యప్రచారము కల్గిననేత్రోత్పలము ముడుచుకొని యుండ వలయు నని చెప్పి యిట్టి కాంతముఖ మమానుష్యముగా నుండకుండునా యని పల్కెను. పైయాక్షేపణలలో నాల్గవ యాక్షేపణచేసిన వెంటనే అచ్చో సంచరించెడు రాజదాసీలలో నొకదానిం బిలిచి పిల్లదానా సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అనునగలు కంటికొలకుల నుంచుకొనియెదరా? లేక నొసట నుంచుకొనియెదరా? అని లక్ష్మణకవి ప్రశ్న సేయ నది అయ్యో తలమీఁద నమర్చుకొను నగలు కంటిమీఁదను ముఖముమీఁదను బెట్టుకొందురా? అనియడిగెదవేమి బాగుబాగు అనియుత్తర మిచ్చెను. అప్పుడు లక్ష్మణకవి మేము బీదబ్రాహ్మణుల మగుటంజేసి వస్తువులమొగమైన నెఱుఁగము. ఎక్కడ యేవస్తువు నుంచుకోవలయునో తెలి

సికొనఁ జాలము. నీవు దివాణములోని స్త్రీల కలంకారము చేయు దానవుగావున నీకుఁ దెలిసియుండును. ఈసంగతియే శాస్త్రి సందేహము తీఱుటకుం జెప్పింపఁ గోరినా నని చెప్పి పాపట ముక్కు చెవ్రలవలెఁగాని లేక కనుబొమలవలెఁగాని దేవుఁడు చేసినదా లేక నీవు తీసినదా అదిమా ఱుపవచ్చునా అని అడిగెను. దానికుత్తర మది మేమే తీయుదుమనియు నొకప్పుడు పాపట యిరుప్రక్కలఁ దీసి నడుమ తమలపాకు వేసెదమనియు నభ్యంజనసమయములోఁ బాపట లేకుండఁ గలిపివేసి అనంతర మెట్టి యలంకారము కోరిన నట్టిదాని కుపయుక్తమగుపాపటఁ దీయుదు మని యుం జెప్పె. నీకుఁ దెలిసినమాత్రము శాస్త్రిగారికిఁ దెలిసియున్న గ్రంథము బాగుపడి పోవునుగదా అని చెప్పి, ల. కవి దిగ్గున లేచి మహా ప్రభూ యిట్టివిశేషములు గలప్రబంధమును రచియించుటకు కృ. కవి. యే తగును. దీనిని విని మంచిచెడ్డల నిరూపించి సంతసించుట కీసభవారే తగుదురుగాక. మాబోఁటిట్టిసభలో నాహ్వానమునకుం దగియుండరు. కావున నే నీపాటికి సెలవు గైకొనియెదను. అని చెప్పి లక్ష్మణకవి సభ వదలి బసలోనికిం జనియె. అంతట రాజు కృ. కవిం జూచి ల. కవి. చెప్పినపూర్వపక్షములకు సిద్ధాంతములు విననిది యీగ్రంథములోని తప్పులు విసఁగూడదుగావున నేఁటికి పుస్తకముఁ గట్టిసభ చాలించ వలయు ననియు మఱియొకనాఁడు సభ చేసెద మనియుఁజెప్పి ఆస్థానము చాలించి నగరులోనికిం బోయెను. పిమ్మట కృ. కవియును ఖిన్నుఁడై పుస్తకము గట్టుకొని తనబసలోనికి వెడలిపోయెను. ఇదిసర్వకామదా పరిణయ వృత్తాంతము.

రాజా కొచ్చెర్లకోట వేంకటరాయమంత్రి సభకు ల. కవి పోవుట

పై వేంకటరాయమంత్రి యొకగొప్పజమీన్దారుఁడు. రాజ మహేంద్రపురనివాసి. కాని మిక్కిలి భయంకరచర్యలు గలవాఁడు. ఇట్టి జమీన్దారునిదౌష్ట్య ముదుపుతలంపున లక్ష్మణకవియొకనాఁడుబయలు

దేఁటి అతని హజారమున ప్రభువుకై వేసి యున్న యున్నతాసనముదుఁ గూర్చుండెను. దానికిఁ గోపించి వేంకటరాయమంత్రి గొంతెత్తి ఆ తివాసీ నీవనియే కూర్చుంటివా? అని యడిగెను. దానికి లక్ష్మణకవి సమానకంఠ ధ్వనితో నిది నీతివానేనా? నీతివానేనా? నీతివానేనా? అని ముమ్మాఱు కేకవేసి సమాధానము చెప్పెను. దానిని విని యితఁడు లక్ష్మణకవి యని భావించలేక వేంకట్రాయమంత్రి యితఁ డెవ్వఁడో అధిక ప్రసంగిలాగున నున్నాఁడు. తగినట్లుగా జరిపి పంపినంగాని బాగులే దని నిశ్చయించుకొని మీవారిలో నీవేఅధికుఁడవులాగున నున్నావే అని యడిగెను. అపుడు ల. కవి జంకక యొకటిరెండువర్ణము లెచ్చు తగ్గుకాఁగా నందఱు సమానులే అగుదు రనియెను. ఆమాట బోధకు రాక వర్ణభేదము చెప్పితివేమిటి దానిని స్పష్టీకరింపు మని వేం. మంత్రి యడుగఁగా ల. కవి యిట్లనియెను. ర్యాలివారికి వర్ణములు రెండు. పిండిప్రోలివారికి వర్ణములు నాల్గు. కొచ్చెర్లకోటవారికి వర్ణము లైదు. ఇందు మొదటివారు ద్వివర్ణులు. రెండవవారు చతుర్వర్ణులు. మీరుపంచ వర్ణులు. అనిపల్కిన ల. కవింజూచి వేం. మంత్రి ఇతఁడేమి యోగివలె నర్థములేనిమాటలు పల్కుచున్నాఁడు. ఎవఁ డీతఁడు అనుడు ల. కవి ఇట్లనియె. ఇపుడు మాటలాడునతఁడు యోగికంటెపైవాఁ డగునియోగి. పిండిప్రోలు లక్ష్మణుఁ డనువాఁడు. అనుపల్కులు విని వేం. మంత్రి తా నావఱకుఁ జేసినప్రసంగమున ల. కవి మనస్సు నొచ్చెనేమో యని శంకించి తా నతనిం బోల్చలేకపోతిననియును తనతొందరపాటును క్షమించవలయు ననియును బ్రార్థించె. అపుడు ల. కవి తా నట్టితొందర పాటు గలప్రభులనుశాంతింపఁజేయవచ్చితినిగావునసెలవు గైకొనియెద ననుడు వేం. మంత్రి యతనిం గూర్చుండఁబెట్టి యథావిధి సబహు మానంబుగా గారవించి పనిచె నఁట.

భగవద్గీతలఁ దెనిఁగింప మానుట

ఈ ల. కవి ప్రస్థానత్రయముం జదువుకొని వానిలోనాంధ్రీకరిం పఁదగినగ్రంథము భగవద్గీతలుగా నెంచి ఆగ్రంథము నాంధ్రీకరింపఁ

ప్రారంభించెనట. అట్టి వర్తమానంబు వృద్ధగౌతమి కవ్వలియొడ్డున నివసించి యున్న బులుసు అచ్చయ్య శాస్త్రి అనుపండితుఁడు (బులుసు పాపయ్య శాస్త్రికిఁ దండ్రి) విని వేదాంతరహస్యములు గలగీతలు తెలుగుగాఁ జేయంబడుచుండెనే, దీనిమూలముగ వేదాంత శాస్త్రము వెల్లడియగునే అని చింతించి దానిని మాన్పింప నెట్లుగానగునని మనంబున నూహించుచుండి యొకనాఁటిమధ్యాహ్నసమయమునకు ల. కవి యొక్క గ్రామ మగుకుయ్యేరుం జేరెను. అట్లు చేరి ల. కవి యింటికింబోయి అతనితో తడవుమాటలాడుచునుండెను. అపుడు ల. కవి ప్రొద్దుపోయి నది కావున మాధ్యాహ్నిక కృత్యము తన యింటనే జరిగింపుఁడని అచ్చయ్య శాస్త్రిగారిని బ్రార్థించెను. ఆయన మొదట తనయూరునకుం బోవలయు నని చెప్పి తుద కక్కడనే యుండుట కంగీకరించెను. అటు పిమ్మట నిర్వురును స్నానాదికృత్యములం జరుపుకొని భోజనార్థము పరిషేచనము చేసి హస్తోదకముం గైకొనుచో నచ్చయ్యశాస్త్రి హస్తోదకముం గైకొనక యూరక చూచుచుండెను. ల కవి ఆలస్యము లేదు హస్తోదకముం గైకొనుఁడని వేగిరించినను, ఆశాస్త్రి అటుల చూచుచునూరకొన, ల. కవి ఆయన కెద్దియో కోర్కె కలదని యూహించి మీయభిప్రాయ మెద్దియో దానిం జేయ సిద్ధముగా నున్నాను. హస్తోదకముం గైకొని భోజనము చేసి చెప్పవలసినది చెప్పవచ్చునా యని యడుగ ఆశాస్త్రి అటులైన మంచిది యని హస్తోదకముం గైకొని భోజనము ముగించెను. పిమ్మట ల. కవి అ. శాస్త్రిమనోగతాభిప్రాయ మరసి అదివఱలోఁ దా నాంధ్రీకరించుచున్న భగవద్గీత సంచికలను శాస్త్రిగారిపరముగా నిచ్చి యింతటనుండి యీలాటిగ్రంథంబులఁ దెనిఁగించ నని చెప్పి అ. శాస్త్రి నింటికిఁ బంచెనఁట.

లక్ష్మణకవి తన కాలీనులపైఁ జెప్పినకొన్ని పద్యములు

మొక్కపాటి పేరిశాస్త్రి యనుపండితునకు నీలక్ష్మణకవికి నొకప్పుడు విద్యావివాదము తటస్థించెను. అందులోఁ బేరిశాస్త్రి లక్ష్మణ

కవికిఁ గవిత్వమేగాని శాస్త్రములేమి తెలియు నని యాక్షేపించెనఁట. ఆవార్త విని ల. కవి యీ క్రిందిపద్యము వ్రాసి పంపెను. ఎట్లన్నను:—

"గీ. ఉక్కు చెవ దిన్న దశదిక్కు లొక్కటైన
చుక్కలిలఁ బడ్డఁ గులగిరు ల్వ్రక్కలైన
మొక్కపాటింట నోటను ముక్క లేదు
పేరిశాస్త్రికిఁ గలిగెరా పెదవిపాటు."

ఇట్టి లక్ష్మణకవి చెప్పిపంపినపద్యము విని ఆగ్రహంబున పేరిశాస్త్రి యిట్టిపద్యములు చెప్పిన పైజారులఁ గొట్టించెద నని వర్తమానంబు పంపెననియును దానికి సమాధానముగ ల. కవి లోజారుల ముందు గొట్టించి పిమ్మట పైజారుల సంగతి యోచింపు మని వర్తమానంబు పంచెనఁట.

ఇటులనే కూరపాటి, వేంకటశాస్త్రియనునతఁ డొకపరి ల. కవితో విరోధించిన లక్ష్మణకవి యీ క్రిందిపద్యంబు వ్రాసిపంపెను.

"గీ. కూరపాటి వెంక కుక్కలు దినుకంక, లేనిపోనిశంక మాను మింక
ముఖము చూడఁ గుంకముండ వసెడుశంక, నాకుఁదోఁచెఁజంక నాఁకుమింక."

ల. రావునీలాద్రి రాయని నధిక్షేపించుట

ఈలక్ష్మణకవి యొకపరి పిఠాపురాధిపుఁ డగు రావునీలాద్రిరాయని దర్శింపఁబోయెను. అపు డచట జంగము బసవయ్య యను నొక రాజవైద్యుని మూలమున బ్రాహ్మణుల గౌరవము నిషేధింపఁబడుట తెలిసికొని లక్ష్మణకవి వ్యాజస్తుతిగా రాయని నీక్రిందివిధమున నుతియింప నారంభించెనఁట. ఎట్లన్నను:—

"రావువారిసంస్థానములోనే మర్యాదలు. రావువారిసంస్థానములోనే బహుమానములు. రావువారిసంస్థానములోనే పశువులు." అని ప్రారంభింప నందేదియో అపహాస్య మున్న దని నీలాద్రిరావు లక్ష్మణకవిని సగౌరవంబుగా బహుమానించి పంచెనఁట.

పెండ్లిండ్లకుఁ బోవుట

లక్ష్మణకవి చుట్టుపట్ల నుండుగ్రామములలో మహాజనుల యిండ్లలో

నగు పెండ్లిండ్లకుఁ బిలువఁబడినప్పుడు కవిత్వగౌరవతాంబూలము తనకే యిచ్చునట్లుగాఁ బ్రసంగించుచు వచ్చెనఁట. అట్టియాచారము క్రమముగ బలము కాఁగా నతఁడు పెండ్లికిఁ బోయినను పోకున్నను మహాజను లతని సభాతాంబూలం బతనికిఁ బంపుచుండిరఁట. అటుల-గొన్ని దినములు జరిగినపిమ్మటఁ దనకుఁ గట్నము పంపక యెవరైన నతఁడు రాలేదని ఆక్షేపణ చెప్పునెడల లక్ష్మణకవి వారితోఁ దాను రాకయుండినఁ బెండ్లి యెట్లగు ననియుఁ దాను వచ్చియే పెండ్లిపూర్తి జేసియుంటి నని పల్కుచుండునఁట. దానికిఁ గారణ మీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పుచుండునఁట. ఎట్లన్నను:—మీయింట జరిగినపెండ్లిలో నాకబలి జరిగెనా లేదా ? అట్టినాకబలికి పిండితో ప్రోలుపోసియుంటిరా లేదా ? అటుపిమ్మట నది లక్షణముగా నుండెనా లేదా ? కాదంటిలేని వివాహసిద్ధి లేదు. పైగా నశుభప్రసంగ మగును. అగునంటిరేని పిండిప్రోలు లక్ష్మణలక్షితము కాఁగాఁ బిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి సాన్నిధ్యమున లేఁ డని యెట్లుచెప్పవచ్చు నని చమత్కరించి కట్నములం గైకొనినట్లు చెప్పఁబడును. ఇట్టిపట్ల నే దమ్మన్న రావునకు నీతనికి విరోధము కల్గె నని చెప్పుదురు.

లక్ష్మణకవి తన మేనల్లుని వ్యవహారములోఁ బ్రవేశించుట

ఈలక్ష్మణకవి మేనల్లుఁడు చింతలూరిమిరాసీదారుఁ డగుమంగన్న యనునతఁ డుండెను. అతఁడు జగ్గరా జనునొకజ్ఞాతికి దత్తతకావింపఁబడియెను. ఆవృత్తాంతముఁ దెలిసికొనినజ్ఞాతులు జగ్గరాజు గతించిన పిమ్మట మంగన్నకు సంక్రమించిన గృహక్షేత్రారామములంగూర్చి పండితసదరమీనుకోర్టులో రాజమహేంద్రవరములో దావా తెచ్చి యుండిరి. అపుడు శంకరమంచి అనంతపంతు లనుబ్రాహ్మణుఁడు పండితసదరమీనుగా నుండెను. అతఁడు మంగన్న దత్తుఁడు కాఁ డని తీర్పుచేసి అతనిస్వాధీనములో నుండెడిజగ్గరాజుయొక్క చరస్థిర రూపపదార్థము లన్నియును జగ్గరాజుయొక్క సన్నిహితజ్ఞాతులపర మొనరించెను. అట్టి తీర్పునకుఁ గారణ మేమి యై యుండు నని విచారించి అది ధనకారణ

మాట యెఱ్ఱింగి లక్ష్మణకవి పండితునిపైఁ గొన్ని పద్యంబులు చెప్పి వ్యాపింపఁజేసెను. అవి యెట్లన్నను:—

సీ. మహనీయ శంకర మంచిగోత్రమునఁ బ్రఖ్యాతకుఁ డని ధరిత్రీతలమున
బండితుండువలెఁ గన్పడుచు స్థాణుత్వ మేర్పడ నొక సాధులపలుకు వినవు
పుక్కిట విషమె యెప్పుడు నీకు నుండును మది వీడ వెపుడుఁ దామసగుణంబు
భీముఁ డుగ్రుఁడు నను పేరుఁ గాంచి నశింతు పంబికాపతివి బ్రహ్మఘ్నుఁడవున
గీ. నంతనాముండ వరయంగ నష్టమూర్తి, వగుచు బిల్వవనమందు భస్మాంగుఁడవయి
భూతములునుబిశాచముల్ బ్రోదిఁగూడు,కొనఁగనుండుదువండ్రు నిన్ జనములెల్ల.

మ. సరవిన్ శంకరమంచిపండితుఁ డనన్ జానొప్పువాఁ డర్థసౌ
ఖ్యరుచిన్ జెందియుఁ జింతలూరి యలమంగామాత్యసాధ్వ్యాత్మమం
దిరసుక్షేత్రములన్ హరించి కపటాన్వీతుండు నౌవాదిక
ల్లరి గాఁ డంచునుఁ దీర్పు చేసి జనముల్ నవ్వం బడున్ దుర్గతిన్.

ఉ. దక్షిణదిక్కు నుండియ యుదంతముఁ దెచ్చినధర్మరాజు ప్ర
త్యక్ష మనంత పాతకున కిచ్చెదు మార్గము వోవునట్లుగా
దీక్షవహింపవే ధవళ దేహుఁడ శంకరమంచి కూళ్లపై
పక్ష మదేల దుష్టజనభంజన సజ్జనభావరంజనా.

సీ. పరశురాముఁడు తండ్రి పంపున రేణుకన్ దనతల్లియనకను నఱికివైచె
జనకజాపతి తండ్రిపనుపున రాజ్యంబు వాసి మహారణ్యవాసి యయ్యెఁ
గుండినముని జనకునియాజ్ఞ చే సంశయింపక గోవుల హింసచేసె
భీష్ముఁడు తండ్రియభీష్టంబు దీర్ప రాజ్య శ్రీసుఖాదికార్యములు విడిచె
గీ. తండ్రి పంపునఁ దనకన్నతండ్రి పేరు, చెప్పుకతన నదత్తుఁడే చింతలూరి
మంగరా జిట్లు శంకరమంచిపండితుండు దీర్చుట జీవన్మృతుండు గాఁడె.

సీ. వసుదేవసుతుఁ డన్నవాక్యంబునసె పద్మనాభుండు నందనందనుఁడు గాఁడె
మాద్రీతనయుఁ డన్నమాత్రంబునసె కవల్ కౌంతేయు లన్నవిఖ్యాతిఁ గనరె
పార్వతీసుతుఁ డని పల్కినంతనె కుమారుఁడును దాఁ గార్తికేయుండు గాఁడె
బాపిరాట్సుతుఁ డన్నభాషనె మంగన్న ధృతి జగ్గరాడ్దత్తసుతుఁడు గాఁడె
గీ. వేదశాస్త్రపురాణము ల్వినియుఁగనియుఁ, నెఱిఁగి యెఱుఁగనివాఁడునైయిట్లువిత్త
వాంఛ నన్యాయముగఁ దీర్చుపండితుండు,ఘోరనరకంబులందులఁగూలకున్నె.

ఇట్లనేకపద్యంబులు చెప్పి పండితుని యన్యాయంబు జగంబున శాశ్వతముగా నుండునట్లు లక్ష్మణకవి కావించెను. లక్ష్మణకవి చెప్పినట్టి

పండితునివంటి వార లిప్పటికి ననేకు లున్నను ఆధునిక కవులు ప్రభుత్వమువారి భయమువలన రవ్వ చేయకయున్నారు. ల. కవి ద్వర్థికావ్యకవియును ధీరుండు నవుటంజేసి యుట్టిపద్యంబులఁ బ్రకటించుటయ కాక యొకనాఁటిసమయములో దేవళంబునకుఁ బోవుచున్న పైపండితుం జూచి అతని యెదురుగా నిలువంబడి అతని దుర్మార్గత యతనికిం దెలుప నిశ్చయించుకొని తానును స్వామిదర్శనార్థంబు బోయినట్లుగాఁ బోయి అనంతపంతుల కెదుట నిలువంబడి శంకరు నుద్దేశించి నుతియించినట్లుగా నీక్రిందిపద్యంబు చెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

మ. అవురా శంకర మంచి వాఁడవు ననంతాఖ్యుండ వై తీర్పెఱుం
గవు మంగన్నరఁజేసి నీవు బుధమార్గభ్రష్టతం జోగిరా
గ వరాలంది పినాకినిం బశుపతీకల్లోలినిం బట్టి స
త్యవధూసత్వము దానియం దిడితి వాశాయత్తు లిట్లేకదా.

అని జోగిరాజు వరాలు లంచమియ్యఁగా నక్రమమగు తీర్పు చేసితని పండితుని ముఖముమీఁదఁ గొట్టినట్లు చెప్పి తనసమీపమున నుండెడువారితో దాని కెట్లీశ్వరపరముగా నర్థము చెప్పవలయునో దాని నన్వయించి యుపన్యసింపుడు, వినుచున్న పండితుఁడు తన్ను బాహాటముగ దిట్టుచున్నను ల. కవి పద్యమున కర్థాంతరముం జెప్పి తనపని యర్థాంతరము చేసె నని చిన్నవోయి మాటలాడక తొలఁగిపోయెను.

ల. కవి సీ. పి. బ్రౌనుదొరం జూచుట

ఇట్లుగా ల. కవిపండితుఁడు తన మేనల్లునకుఁ జేసినయుపకారమునకు మిగులఁ జింతించినవాఁడై అప్పీలు చేయించియైన నతనిధనమును వసలియు నిలుప నూహించి మేనల్లుని వెంటఁ దీసుకొని బందరుపట్టణమునకుఁ బ్రయాణంబై పోయెను. అచ్చట నుండు ప్రొవిన్షియల్ కోర్టులో నప్పీలు చేయించుట కేర్పర్చుకొని ల. కవి అందులో నొక జడ్జీగా నుండిన బ్రౌను దొరను ముందుగా దర్శించి అతఁడు తెలుఁగులోఁ బండితుఁ డవుటంజేసి యందులో నుండెడి తనప్రజ్ఞ నతనికిఁ దెల్పి కార్యసాధనము చేసుకొన గమకించి యీక్రింది సీసమాలికను జదివె. ఎట్లన్నను:—

సీసమాలిక

మ ధువైరికి వనమాలికిఁ గౌస్తుభ
హా రునకును సంశ్రితావనునకు
గా ధికాప్రియునకు రామసోదరునకు
జ గదీశునకు దయాసాగరునకు
శ్రీ నాథునకును రక్షితదేవసమితికిఁ
బ్రౌ ఢభావునకు నారాయణునకు
సు రగేంద్రతల్పున కరిశంఖధరునకుఁ
దొ గలరాయనిఁ గేరు మొగము దొరకు
ర ణనిహతదుష్టరాక్షసరమణునకును
గా న మోహితవల్లవీకాంతునకును
రి పువిదారికి హరికి శ్రీకృష్ణునకును
కి ల్బిషారికి నే నమస్కృతి యొనర్తు.

అను పద్యంబు చూచి బ్రౌసుదొర సంతసించి ల. కవి వృత్తాంత మంతయు నరసి అతని కాంధ్ర గీర్వాణములలో దేనిలో విశేష పరిశ్రమము గల దని ప్రశ్నింపఁగ ల. కవి తాను శుద్ధాంధ్రకవి నని వక్కాణించె. అటులైన నీ వమరసింహకృత నిఘంటువులో వివరింపఁబడిన సంస్కృత శబ్దముల కన్నిటికిఁ దెలుఁగులో సమానముగ నర్థము చెప్పఁ గలవా యని యడిగిన నది పరీక్షించినఁగాని తెలియ దని ల. కవి చెప్పెను. అంతట బ్రౌనుదొర యమరములోని యరుదైనశబ్దములలోఁ గొన్నిటికి శుద్ధాంధ్రపదముల నడుగ నారంభించెననియు వాని కన్నిటికి ల. కవి సమ మగు నాంధ్రపదములు చెప్పె ననియు దానికి మిగుల సంతసించి బ్రౌనుదొర ల. కవిరాకకు కతం బేమి యని యడుగఁ దనమేనల్లుండగు చింతలూరి మంగన్నం జూపి అతనినిమిత్తమై వచ్చియుంటి నని తెల్పెను. దానిపై బ్రౌనుదొర అతఁ డేమిపనికై వచ్చియుండె ననఁగా నతఁడే నీవు వచ్చినకార్యము విన్నవింపు మని తెల్పఁగా మంగన్న యీ క్రింది పద్యములం దెల్పెను. అవి యెట్లన్నను:—

సీ. చింతలూరికి మిరాసీదారుఁ డగుజగ్గ రాజునుఁ బుత్రు లౌరసులు లేమిఁ
దనకును బిన్న యౌతండ్రి నందను నను బాపిరాట్సుతు దత్తభావుఁ జేసి
కొనుటచే నిదివఱకును దద్గృహక్షేత్ర కర్తనైయుండుట కలకటరుక
చేరీలలెక్కలఁ జిత్తగించినఁ జాలు నేది నేసెఱుఁగనియిట్టివనికి

తే. బాపిరాట్సుతుఁ డని నేను బల్కినట్లు, వాది పన్నినకపటభావమె నిజ మని
పట్టి దత్తుఁడు గాఁ డంచుఁ బండితుండు, చేసెఁదీరు పుభయభిష్టుఁ జేసె నన్ను.

ఉ. అత్తినధర్మశాస్త్రవిధి కడ్డని చూడక కల్కటర్లసం
పత్తులలెక్క లారయ విచారము సేయక రాజ్య మేలుభూ
భృత్తు సభాస్థపత్రలిపిరీతిఁ దలంపక విత్తవాంఛచే
దత్తు నదత్తు డం చనునధార్మికపండితు డుంట యొప్పునే.

ఉ. పప్పుసఁ జేసె న్యాబ్రతుకు పండితుఁ డిం కెటు నిల్తు నంచు నే
నిప్పు గృహావృత్తి నుండఁగను నిన్నటిరేఁ గలలోనఁ గోర్టువా
రిప్పిసి యాలు పట్టి రిఁక నేర్పడ న్యాయము తీర్తు మంచు వై
ర్యాస్పదసూక్తిఁ బల్కినటు లైన మిముం బొడగానవచ్చితిన్.

అని చదివిన విని బ్రౌనుదొర సంతసించి మంగన్న దాఖలు చేసిన అపీలు స్పెషల్ అప్పీలుగా నంగీకరించె ననియు నద్దానిం దెలిసి కొని మంగన్నవిరోధులు పండితునితీర్పు భంగ మగునేమో యని భయపడి మంగన్నతో సమాధానము పడి మంగన్న మరల బ్రౌనుదొర కడఁ జెప్పుకొన నక్కఱలేకుండ సంతోషపెట్టి రని కలదు.

ల. కవి విశేషములు పెక్కులు గలవు. తెనాలిరామకృష్ణుని వాక్కులయం దెట్టిచమత్కృతి కలదో ల. కవివాక్కులయం దట్టి చమత్కృతి కలదనియును, నీతఁడుసు సమయస్ఫురణము కలవాఁడనియు, జంగము బసవయ్య మొద లగువారిపై ననేకచాటుధారపద్యంబుల రచించె ననియు వాడుక గలదు. అట్టిపద్యము లసభ్యములుగా నుండుట చేత వానిని వివరింపలేదు.

ఆంధ్రద్వ్యర్థి కావ్యకవులచరిత్రము ముగిసెను.

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

17

శిష్టుకృష్ణమూర్తికవి

ఇతఁడు ద్వ్యర్థికావ్యకవి యగు ల. కవియొక్క కాలీనప్రసిద్ధ కవి, ల. కవితో నెదిరింపఁదగుకవిత్వసమర్థతయును, ల. కవి యెదిరింప లేని సంగీతప్రజ్ఞయుఁ గలవాఁడని యీకృష్ణమూర్తికవి చెప్పఁదగి యున్నాఁడు. అయినను సర్వకామదాపరిణయపూర్వపక్షములచేఁ గానోపు నీకృష్ణమూర్తికవి కవిత్వవ్యాపారమునకంటె సంగీతవ్యాపార ములో నెక్కుడు ప్రతిష్ఠ సంపాదించెను. నేఁటికిని ఆంధ్రదేశమున నీకృష్ణమూర్తికవి శిష్యులు పెక్కండ్రు సంగీతములోను బెక్కండ్రు సాహిత్యములోఁ గూడ బ్రసిద్ధు లగుముదుసలిపండితులుగా నున్నారు. ఈకృష్ణమూర్తి కవిని వృద్ధావస్థలో నీచరిత్రకారుఁడు తనబాల్యములో ననఁగా ఆ॥౧౮౨౦ సంవత్సరప్రాంతములోఁ జూచియున్నాఁడు. అప్పటి కాకవికి ౭౦ సంవత్సరములకుఁ బైగానుండినట్లు కాన్పించెను. ఎటులనైన నీకవి జననకాలము (క్రీ.శ.౧౮౦౦-౭౭)=౧౭౨౩ శాలివాహన సంవత్సర ప్రాంతమై యుండును. ఈపండితుఁడు సర్ వాల్టరు ఎల్లియట్టుదొర (Sir Walter Elliot) దొర చరిత్రవిషయమై చేసినయుద్యమములో సహాయభూతుఁడుగా నుండుటంబట్టి యీచారిత్రోద్యమములోఁ గూడ సహాయభూతుఁడైన వాఁడే అని చెప్పవలసియున్నది. పైదొర శిలా శాసన పరీక్ష చేయునపు డీకృష్ణమూర్తికవి శాసనాక్షరశోధకుఁడై యుండె ననియును ద్రాక్షారామములో నుండెడు నసంఖ్య మగుశిలాశాసనము లన్నియు నీకవివలననే యెత్తివ్రాయంబడె ననియు సంప్రదాయజ్ఞాభి ప్రాయము.

ఈకవి కాఁపురస్థలము గోదావరీమండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాలోఁజేరినగొల్లపాలెము గ్రామము పిత్రార్జితస్థల మనియు నీతఁడు బాల్యమునం దచ్చటనే యుండి విద్యాభ్యాసము చేసి తదనంతరము రామచంద్రపురము వచ్చి కొన్నిదినము లుండె ననియు వాడుకొనంబడు. ఈకవి ఆంధ్రదేశములో నుండుపర్వభాగములం జూచి అచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్నిసంవత్సరములు నివసించియుండెను. రామచంద్రపురమునుండి విశాఖపట్టణము మండలములోని కొన్ని గ్రామములలోఁ గొన్ని సంవత్సరము లితడు నివసించెను. అనంతపురము చిత్తూరుజిల్లాలోని కాళహస్తిలోఁ గొన్ని సంవత్సరములు నివసించెను. పిమ్మట గోదావరీ మండలములోని పెద్దాపురము తాలూకాలో జగ్గంపేట గ్రామములో తుదిని మాడుగులు గ్రామములో స్థిరపడెను. పైగ్రామములలో నుండెడు జమీన్దారు లీకవిశిఖామణి ఆదరించి యుండఁగోరినమీాదట నీతఁడాయాస్థలములలో నివసించినట్లుగాఁ గానిపించును. కృ. కవిని మాడుగులు కృష్ణభూపతి విశేషమాన్య క్షేత్రము లిచ్చి నిల్పఁగా నాగ్రామములోనే నిర్యాణము నందెను.

కృ. కవి కాలీనులు

కొంచె మెచ్చుతగ్గుగాఁ గ్రీస్తుశకము పందొమ్మిదవశతాబ్దము యొక్క మొదటిమూఁడుఖండములలోనిపండితులును, కవులును కృ. కవి కాలీను లనియే చెప్పవలసియున్నది. అందులోఁ గృష్ణమూర్తికవి యుత్తరార్థవయఃకాలములోఁ బరవస్తు చిన్నయసూరియును, ఓగిరాల వారిలో ద్విరేఫవర్ణ దర్పణకారుఁ డగురంగనాథకవియును, నతని పితృవ్యపుత్త్రుఁడును సుమనోమనోభిరంజనప్రబంధకర్త యగునోగిరాల జగన్నాథకవియును, పై యిర్వురికిని గురుం డగు మంత్రిప్రగడ వేంకటరామన మంత్రియును కాలీను లని చెప్పవలసియున్నది. ఆనాఁటికిఁ గృ. కవియును వేంకటరామన మంత్రియును సంగీత సాహిత్యవిద్యాప్రవీణు లగు గురువులుగా నుండిరి. రంగనాథకవి మొదలగువారుతమగురుఁ

డధికుఁడని ప్రకటించువారుగను, కృ. కవి యధికుఁ డని అతనిశిష్యవర్గ
ముం జెప్పుకొనుస్థితిలో నుండిరి. అందుఁ గృ. కవి శిష్యులు పెక్కండ్రు
వైదికశాఖలోనివారును, వేంకటరామనమంత్రి శిష్యులు పెక్కండ్రు
నియోగిశాఖలోని వారు నైయుండిరి. రెండవతెగవారందఱును
కోరంగి, తాళ్లరేవు, నీలపల్లి, సీతారామపుర మనుకోరంగి గ్రామ సమీప
వాసులు. కృ. కవి నీలపల్లి మొదలగు స్థలములలోనికిం బోవునప్పటికి
పై రంగనాథ జగన్నాథకవులు కృష్ణకవితోఁ బ్రసంగించి రనియు, నందుఁ
గృష్ణమూర్తికవికే పరాజయము కల్గెనని జగన్నాథకవివలనఁ జరిత్ర
కారుఁడు తెలిసికొనెను. ఆ ప్రసంగము యొక్కవివరమును జ్ఞాపకముంచు
కొనలేకపోతి నని విచారించుచు చారిత్రకారుఁడు కృ. కవి యొక్క
యితరవిశేషముల వ్రాయును.

కృ. కవి. విద్యావిశేషము

ఈకవి యాంధ్రమునకంటెను గీర్వాణముఁదు విశేషప్రజ్ఞకలవాఁ
డని చెప్పవలసియున్నది. అందు సిద్ధాంతకౌముదీవ్యాకిరణముం దీతనికి
సంపూర్ణజ్ఞానము కల దని వాడుక గలదు. ఆంధ్రంబునంకూడ నసా
ధారణకవిత్వప్రజ్ఞ కల దని ప్రబంధకవి యగుటయే కాక ఆవఱిలోఁ
బ్రసిద్ధిం జెందియున్న పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవితో సమానుఁడ ననిపించుకో
వలయు నని చేసిన విద్యాప్రసంగమువలన నతని కాలీన కవులలోఁ
బెక్కండ్రకంటె నధిక ప్రజ్ఞాశాలి యని చెప్పవలసియున్నది. ఆశుకవిత్వ
మునకు కృ. కవి. మిగులఁ బ్రసిద్ధుండు. పురాణమును, ప్రత్యక్ష,
బాహాట, పాంచాల, నటన శయ్యలఁ జదువుట యితనినాఁడే ప్రసిద్ధివడ
సెను. ఇతనికంటెఁ గొంచెము పూర్వుఁ డగువక్కలంక వీరభద్రకవి తన
ప్రజ్ఞావిశేషంబు లితరులు వర్ణించినట్లు చెప్పుకొను పద్యములలోఁ

"ప్రత్యక్ష బాహాట పాంచాల నటనలఁ జదివింపనేర్చుఁ దాఁ జదువనేర్చు"

నని చెప్పుకొనియుండిన నిప్పటికిఁ బ్రస్తుతములోఁ బురాణ
ములు చదువువారందఱును సంగీత విద్యాప్రవీణుం డగు నీ కృ.

కవి శయ్యనే యవలంబించి వదువుచున్నారు. ఈ కృ. కవికిఁ గల ప్రజ్ఞలలో మఱియొక గొప్పప్రజ్ఞ యే మనఁగా: ఏపురాణముఁ జదువుచున్నను ఏ రసము గలపట్టు చదువుచున్నను ఆగ్రంథ మటు నిల్పి తనవాయి గ్రంథమును స్వకపోలకల్పితముం జేయు మనఁగా నటనుండి ఆభాగములో నుండుశయ్యతో నారసములోనే చాలు నని చెప్పవలెను నాశుధారను గవనము చెప్పుటయును, అది చాలించి తిరుగ నటుపై నుండు కథాభాగముఁ జదువఁగా నించుకయైన శైలీభేదముగాని, రసభేదము గాని లేకుండుటయుఁ గల్గె నని అనేకపండితులు చూచి వచ్చి చెప్పిన వృత్తాంతమై యున్నది. ఈప్రజ్ఞ అసాధారణము. వసుచరిత్ర కావ్యము నకు నీపండితుఁ డెన్మిదియర్థములు చెప్పుచువచ్చె నని వాడుక గలదు. ఈకవి భల్లికవి వేల్పుశతకములోఁ గొఱఁతపడియున్న పద్యములఁ బూర్తిచేసె ననియు నతనిశయ్య యాపూర్వపద్యములశయ్యతో సమానముగా నుండె ననియు నెన్నంబడును.

కృ. కవి గ్రంథవివరము

ఈ కవియు ననేకచాటువులు చెప్పినట్లును వానివలన నాయా కృతిపతులు విశేష బహుమానాదికముం జేసినట్లును వాడుక గలదు. ప్రస్తుతములో దొరికినవఱకు దీనిలోఁ బ్రకటించెదను. ఇట్టి చాటుకవిత్వము చెప్పుటయేకాక సంగీతములోఁగూడ ననేకకృతులును, వర్ణములును గాయకుల కుపయోగించునట్లు విశేషముగా రచియించెను. వానిలోఁ జెక్కులు కృ. కవితమ్మునికుమారులకడ జగ్గమ్మపేటలో నున్నవి. గోదావరిమండలములో నుండువైణికులు పెక్కండ్రు వానిని నేర్చుకొని యున్నారు. వసుచరిత్రకారుఁ డగురామభూషణుని సంగీత సాహిత్య ప్రజ్ఞలెట్టివో ఆధునికులలోఁ గృష్ణమూర్తికవియు నట్లే యున్నవి. వీణా విషయములో నతనినాఁడు లోకోపకారకార్యములు జరిగిన ట్లీ కవినాఁడు వీణోపయోగము లగుననేకవిశేషములు చేయంబడినవి. అవి కాలాంతరమున నైన లోకములో సర్వవైణికులకు లభ్యములై విశే

షోపయోగకారులు కాఁగోరుచున్నాము. ఈయన ప్రబంధములు కొన్ని రచియించె నని వాడుక గలదు. వానిలోఁ బయలు వెడలినది యొక్క సర్వకామదాపరిణయమే. అది పూర్వపక్షకోటిలోఁ బడిపోవుటచేతఁ దక్కినగ్రంథములు వ్యాపకములోనికి రాలే దని తోఁచెడిని. సర్వకామదాపరిణయముకూడఁ జిరకాలము పేరైన వినఁబడకయుండెను. ఈసంవత్సరమే మామిత్త్రునివల యత్నించఁబడి అతని కతికష్టముపైని సర్వకామదా పరిణయ గ్రంథముమట్టుకు దొరకిన దనియు నింకను కృ. కవి గ్రంథములం గూర్చి యత్నించుచుండె ననియు విని అత్యానందము నంది నాఁడను. ఈ కృ. కవి కాళహస్తిసంస్థానములో నుండగఁ వేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము నాంధ్రీకరించెను. అది కొంతకాలముక్రిందట ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది. అది యొక్కటియే ప్రస్తుతములో కృ. కవిప్రణీత గ్రంథ మని చెప్పవలసియున్నది. అది ప్రబంధశైలిని లేక సామాన్యశైలి నుండును గావున నందలి విశేషములఁ గూర్చి వివరింప మానెదను.

కాకర్లపూఁడివారిపై కృ. కవి చెప్పినయుత్పలమాలికలు

"ఉ. వీరు తెనుంగుసాము లరబీతరబీయతు నొప్పుగొప్పస
ర్కారువలే జమీలు దరఖాస్తుగ నేలిన రాజమాన్యహాం
వీరులు ధక్కణేలు తజవీజుకులాహికు లున్న మేటిమం
జూరు జొహారు యాఖిదుమషూరు ఖరారు మదారు బారుబ
ర్దారు మితా గ్గురాలపర దారులసౌరు కడాని తేరులం
దారుమిఠారుసాబతు సుమారు పుకారును మీరుకుష్టినీ
దారుగుడారుపైకము బిడారుబజారుకొటారులందు నే
తారుపతాణిబారుదళ దారుసవారు షికారులందు బి
ల్కారుసతాసవారు పిలగోలతు పాకుల ఫైరులందు లే
ఖ్యారుగఁ బెక్కుమారులు తయారుగ వీకిహజారులందు వె
య్యాఱులు పెద్దపేరుల జొహారులు చూచి హమీరు లెంచి ద
ర్బారుపసందుమీఱ వహవా యని మెచ్చునవాబుఖాను షేం
షేరు బహదరుల్ పెరపజీరుల నూఱులమాఱుకెన్న తా
న్సాఱుగ మోఁది గీములు త మాము పదల్చి మఖాము లెల్ల ఫె
ర్ఫారొనరించి మిక్కిలి మరాతబులందిరి చేరుమాలు త

ల్వారుల జేరుదారు దళవాయుల చాయలమీఱుచారుకై
జారుకరారుబాఁకు సెలజాలుతళుక్కనబందు బస్తుగా
పోరుభుజోరుకాకరలపూఁడివజీరు లదే యన న్మహో
దారులు పూర్ణనిర్మల సుధాకరకాంతికలాపకీర్తివి
స్తారులు భూరిభూసుర వితానమహాహులిగండగౌతమీ
తీరనిసర్గదుర్గ పుర దీపితహర్మ్యతలాగ్రభాగసం
చారులు దేవవారవనజాతముఖీసమవారకామినీ
వారకరాబ్జకీలిత సువర్ణమణిద్యుతిదండచామర
ప్రేరిత వాతధూతనవఫేనసమానవితానమంగళా
కారసువర్ణ పీఠపరికల్పిత రాజ్యరమామహామహో
దారులు సేతుశీతవసుధాధరమధ్యతలస్ఫురల్లస
ద్వీరవిశేషసంజనిత తీవ్రదవానలబాడబాగ్నిత
త్వారి నృపాలజాలమకుటార్పిత పాదపయోధిపీఠసం
స్కారులు రామచంద్రపురపాలనివాసులు రామచంద్రవం
దారులు రామచంద్రవసుధావర పౌత్త్రులు రామచంద్ర ధా
త్రీరమణాభిధానులు వరిష్ఠవసిష్ఠసగోత్రపావనుల్
కారణజన్ము లబ్ధిశశికల్పక మేఘసమాన గానదీ
క్షారతు లిందిరాసుత జయంత వసంత సమాన సుందరా
కారులు బ్రహ్మకల్పము సుఖంబుగ వర్ధిలువార లీధరన్."

ఈ పద్యము విశాఖపట్టణము జిల్లా వేమపాడు గ్రామకాఁపురస్థుఁడు గుంటూరి పెద్దకవివలనఁ జెప్పఁబడిన ట్లాజిల్లాలోఁ బ్రసిద్ధి గలదు.

కాళహస్తి ప్రభునిపైఁ జెప్పినపద్యము

ఉ. దామెరవేంకటక్షితిప తావకపాండురకీర్తిదీధితి
స్తోమము లిందుభాస్వతులతో నెదిరించి తృణీకరించె నా
గాముల కేమియోజనలుకాని యశంబులు మేయు శంబరం
బేమర కుబ్బుమీఱ వసియించు నె డాసి తదంతరంబునన్.

వైణికజనోపయోగిగాఁ జెప్పినయుత్పలమాలికావృత్తములు.

"ఏయెడనో యదెక్కడనొ యెవ్వరియొద్దనొ యొందు కెందుకో
చేయది నేర్చి యున్నయది చెల్లునె వీణె యనంగఁ గొండలన్
గోయలు దండివచ్చు మెఱుఁగుం బచరించినయట్లు గాక నో

హో యెవరైన నిద్దమగునొద్దిక నేర్పుఁగ నేర్చువైణికా
గ్రియునిశిక్ష గాంచి పలికించు విపంచిని రేఁబగళ్లలం
బాయనిసాధకంబు పరిపాటిగఁ జేతురొ వారివిద్య ని
ర్మాయికవృత్తి రాజసభమానితమై హితమై తనర్చుఁ ద
న్న్యాయ మొకింత జెప్పె దనయంబలరన్ శ్రుతిరంజన శ్రుతిం
గాయనగాయనీహృదయపంకజ వికాసము మున్నగా మొదల్
సేయుచు నాటతేట సవిశేషముగా ఘటియించి గౌళయున్,
శ్రీయు, వరాళి, యారభియు, సింధు, ఘనధ్వని, గౌళి, పాడి, నా
రాయణగౌళి యాదిఘన రాగము లెన్నిక కొన్ని కొన్ని వా
లాయము గాఁగఁ బూర్వమతలక్షణలక్ష్యత విన్కిఁ జేసి యౌ
రా యని విన్నవారు తమ మోదల లాదట నూఁచి సన్నుతుల్
సేయఁగ వ్రేళ్ల సారెలకుఁ జేరినయట్లును జేరనట్లు నొ
డాయు నెడల్ దడల్ దగుకడంక తడంబడకుండఁ దంత్రులన్
వేయువిధంబులన్ నడచువీఁకఁబడన్ బగుతూటుధాటిఘో
డా యనఁగాఁగఁ జాలగనుడాలు బెడంగుతులంగుహంగుతో
గేయముఁ బొందియుండవలెఁ గేల్గదలించి యొకింత మీట నీ
లై యలరారి గౌరి, గిరిశాభరణంబు, ముఖారి, తోడి, భూ
రీయు, వసంతయున్, బిలహరీ మొద లౌ నయరాగసంజ్ఞ బా
గై యటు లింపునింపవలె నట్టుల భట్టుల నట్టిరామఖ
ల్లీ, యమునా, అహంగు, మహారీ, గుజరీ, శహనా, బెహాగు, ర
క్తియు, నఠాణ, మారువయు, కాఫి, ఖమాచి, హుసేని యాది దే
శీయవిశేషరాగములఁ జెప్పవలెన్ దన నేర్పుమీఱ సు
స్థాయతరాగమర్థనసమాన మరిస్ఫురితాహతో గ్రహ
స్థాయితురంగ సంచరణసంకుచితోత్కచితప్రచారిమ
స్థాయివిభేదతాన కటనస్ఫుట తానతనాగ్రమూర్ఛనో
చ్ఛ్రాయము నాదియాదిస్వరజాతియు గీతి ననుగ్రహింపఁ బ్ర
త్యాయుతమైన గ్రామయుగ మందము చందము సప్రబంధగీ
తాయతి దాయసంగతి గుణదారత దారక మంద్రమధ్యమ
స్థాయిపదచ్యుతాచ్యుతవిచారములన్ గమకప్రచారముల్
ధీయుత వేన్య మిట్టి గడ దేలినవాద్యము నొందుఁ జూడ మీ
చాయల చాయలంచును రసజ్ఞులు తజ్ఞులు మెచ్చఁగావలెన్
హాయిగఁ బామరావళియు నచ్చెరువందఁగ మచ్చుమందులీ

రై యతిరక్తి హెచ్చి మది నంటుట నొక్కటఁ జొక్కఁగావలెన్
బ్రాయపుసోయగంబు గనుపట్టి తయారగు మేలొమారితో
ఢీయను నొక్కపల్లవి కడిందివడిం దగి యెల్లవారి కా
హ్యాయనలీలఁ గూర్పవలెఁ బ్రాదులు, గాదులు నాదు లెన్న రెం
డై యుగయుగ్మయయ్యి తనరారిననొనట గోటిమిోటులో
పై వెనయంగ నిబ్బరము నబ్బర మూనినతాళలీలఁ బ్రా
ణాయితకాలషట్కకలనం జలనం బొకయింతయైన లే
దాయె నయారె యంచు భరతాగమభాగవతప్రచారు లా
మ్నాయవిచేయధుగ్రహనిమ్నగ్రహా భాగ్విషమాదిఖేరజా
త్యాయతఖండమిశ్రచతురశ్రముఖాఖిలభేదయుక్కళా
ప్రాయికసల్లయద్వయయుగబంధమృదంగపిపీలికాదిని
శ్చేయయతిప్రసంగపరిశీలన ఖేలన నిర్వ్యపాయగో
పాయితదక్షిణానుగత వార్తిక చిత్రముఖాఖిలాయన
స్థాయద మేయశబ్దయుత శబ్దవిహీనముఖాక్రియాచుసం
ధేయ మటంచు నెంచవలె నిశ్చలచంచలవృత్తు లిట్టు ల
ట్లై యటు లిట్టులై వెలయ నద్భుతవృత్తి సుధాబ్ధిపూరప
ర్యాయసమాప్లవోత్సవనరంజన సంజననాంతరాత్మని
ధ్యాయకరాత్మభావనియతిస్థిరనాదవినోదధీరని
ర్ణేయపవక్షణత్వవరినిష్ఠితలక్షణతం బ్రతిష్ఠత
త్త్వాయన మంచి యుండవలె నందఱికిన్ దర మౌనె యట్టివి
ద్యాయతకోటి కొక్కఁ డగు నట్టిప్రవీణుఁడు సత్కళాసము
న్నాయక కాళహస్తిపురనాయక సన్నిధిదేశసంగతిం
బాయక కొల్చియున్న ననపాయకథార్థసమృద్ధినిత్యసౌ
ఖ్యాయతసత్త్వసిద్ధి యగు నం దిఁక సందియ మంద నేల వి
ద్యాయతు లైనవారల కుపాయ మిదే నిరపాయ మై తగున్."

ఇంతియకాక కృ. కవి కొన్ని సాహిత్యములఁ జేసె. అం దిము డించిన కొన్ని వర్ణనలచమత్కృతుల నీక్రింద వివరించెదను.

౧. "శ్రీరమణపాదజలరుహ బంభరాయమాన హృదయ, మదనమథ ధరరూప, దానరాధేయ, సుజనవిధేయ, సద్గుణవిధేయ, శ్రీరావుకుల జలధిచంద్ర నీలాద్రి రాయచంద్ర, శ్రీవేంకటరాయచంద్ర, సుగుణసాంద్ర.

౨. నయవినయాదిక సుగుణాకర, సకల దిగంతరాశ్రిత విశేషపాలితా, శేషబుధజన పాలిత, మకుటాళి మణిదీప, మధురాలాప, సురవిజయ, రవిజయ, విజయ,

జయ, సంపత్ప్రతాప బలశీలా సుమహితల సదయ, మహితల సదయ, హితలసదయ, తలసదయ, లసదయ, సదయ, దయ, యనకలితవిమత శ్రీవేంకటరాయచంద్ర సుగుణసాంద్ర."

ఈరెండును సావేరీ రాగములో ధ్రువతాళమున స్వరములు వేసి వానికి సాహిత్యముగా రచియింపఁబడినవి. ఇం దుదాహరింపఁబడిన రావు వేంకటరాయ ప్రభుఁడు బుచ్చితమ్మయాపరనాముఁ డగుజగ్గము పేఁట జమీదారుఁడు వెలమకులస్థుఁడు.

కృష్ణమూర్తికవి మురుమళ్ల పోలవరం జమీందా రగు దంతులూరి వేంకటకృష్ణమరాజు భద్రాచలయాత్ర పోవుట వర్ణించి చెప్పిన సీసమాలిక.

"సీ. శ్రీనాయకతులితభూనాయకం బగు, నలదంతులూర్యన్వయమున వెలసి
విలసితసత్కీర్తివిస్ఫూర్తులకును వి,శాలాత్ములకు ధాతచేలము లయి
వెలయఁగ చతురంబుధులు మేరగా ధారు,ణీరాజ్య మేలుచు నెగడఁజాలు
వీలుగలుగురాజు పాలితాశ్రితజాలుఁ, డలివేలసౌందర్యజితకమలని
వాసినీబాలుఁ డై వాసిమీఱఁగఁ దను, వేంకటకృష్ణ భూవిభుఁ డొకప్డు
శ్రీభద్రగిరియాత్ర జేయుటకై మది, నెంచి సౌందర్యసమంచితముగ
శుభముహూర్తంబున విభవానుసారి యై, చతురంగబలముతో నతులితముగ
రాజధాని యగుచు తేజరిల్లెడుపోల, వరము వెడలి తోడరుపరమసమ్మ
దమ్ము నెమ్మది నిండ దతమహాపాపాగ్ని, మండలం బగుమునిమండలంబు
ఫుల్లసమల్లసన్మల్లి యన్నమపల్లి, మణిరంగదల్లికుమానపల్లి
నిహితకలంక తాణేలంక శృంగారి, కులమునకు చదరు కొండకుదురు
బహుదరమాధవీవల్లి యోబనపల్లి, వెలవెలపల్లి సద్ద్విజమతల్లి
వరసూనవల్లి యావానపల్లి సురల, ప్రోడపారంబగువాడపాలె
మఘదురంతాతపహరణంబునకు వెల్లి, వాడపల్లి కుముదబాంధవమణి
వేదికాతతిజితవిమలతరాత్రేయ, పురమగుకాత్రేయపుర మనింద్య
తీర్థతీరానువర్తినిరంతరకిసాల,శీతసుమేరు వెల్చేరు దివికి
దంటనఁ దగుజీడిగుండ సర్వపురప్ర, పరమైనయలముప్పవరము పాంథ
జనసంతతులకు విశ్రాంతిఁ దా నిడఁజాలు,నిడదోలు మణిమయనిరుపమాన
వాటంబుగా కాటకూటేశ్వరము వింత, ధనదుపురికి పిల్ల తాడిమళ్ల
పారిజాతముతోడ పోరుమామిడి గల, వోరుమామిడి బలుసౌరుమీఱు
లాజమానం బగుత్యాజమపూఁడి యా,రామ దృశ్యద్విజప్రకరనీడ

మెట్టినగూడె మాయాగనియోధుల, నాయోధనాంబుధియందుఁ దేల్చి
పోతవరం బగుపోతవరం బధి, రాజవరం బగురాజవరము
ప్రాకటనికటతటాకతటస్థలి, గుర్గురారావనిరర్గళప్ర
కారక్రోడంబు బంగారెడ్డిగూడెంబు, తాద్యుప్రమదదాయి తాడువాయి
రమ్యమాకరుకువరాలబల్మాటయ, శ్వారావుపేట ఖవ్యమధుమాధ
వీసుపాకయును నైనయాసుపాక సపత్న, చతురంగసేనార్ద్రశస్త్రహస్త
దళనకేళికయందు తరవారు కుకుసూరు, సాధుతరం బగుమాధవరము
పరమపావనజలభారభాసుర తర, గోదావరీఘనకూలవిచర
దమరవరం బగునమరవరంబు భూ, దేవికి క్రోడము రావి గూడె
మనఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కునట్టిగ్రామంబుల, ననుకూలమున నె దన్నలరుసుకవి
పండితక్షత్త్రియమండలితోడఁ దా, దిగుబస చేయుచుఁ దీవ్రవప్ర
చాకచికీకసచ్చక్రభద్రాచల, రామభద్రవిమాన రాజమెదుట
గన నైన సాష్టాంగ మొనరించి గౌతమీ, నది కవలిదరిని బొదలునుష్ణ
సలిలగుండంబుల స్నానం బొనర్చి శ్రీభద్రాద్రినాథునిపట్టణమున
నెట్టన సన్మోదనిర్మలచిత్తులై, యత్యుత్తమం బగుహర్మ్య మొకటి
యావసథ మొనర్చి యనుదినంబును దరి, గోదావరీఝరీ కూర్మి పేర్మి
మజ్జన మొనరించి సజ్జనశ్రేణితో, శ్రీరామచంద్రు నిశ్చింతనికట
నివసన్మునీంద్ర వినీతిలక్షణ భవ, నాతిని స్తంద్ర వామాంకభాస
మాన మై దివితనయై నయనోత్పల, పూర్ణిమాచంద్రు సంపూర్ణసత్త్వ
సాంద్రు సేవింపుచు నింద్రతులిత భాగ్యుఁ, డితఁడని పురజను లతులితముగఁ
బొగడఁగ నగణితసుగుణసంపద మీఱ, నచటివిప్రులకు ధనాన్నదాన
విధి తృప్తిగావించి విశ్రుతసత్కీర్తి, దిక్కుల నెల్లెడఁ బిక్కటిల్ల
ము న్నేఁగినట్టులు నన్నిగ్రామంబులు, దరియుచుఁ గోవ్వూరు ధవళగిరియు
కపిలేశ్వరపురంబు గాంచు టెక్కుడు గాఁగ, పోలవరం బతివేలలీల

గీ. జెంది నిబ్బంగి నాశ్రితబృందమున క,గణ్యపుణ్యక్రియాతినై పుణ్యమహిమ
సులభముగఁ గూర్పనేర్పరి యిలమఱియొక,రాజు గల్గునెయిమ్మహారాజుదక్క."

పై వేంకటకృష్ణమరాజుపై మఱికొన్ని పద్యములు

"ఉ. పండితమాళి శిష్టుకులవార్నిధిసోముఁడు కృష్ణమూర్తి కా
ఖండలతుల్యవైభవు లఖండిత దానవినోదు లౌర భూ
ఖండ మొసంగి రిప్పు డది కాఁపుర ముండమిఁ బోవ దగ్గగా
నుండనిముక్కు తుమ్మిన మఱుందును నె కృష్ణనృపాలకాగ్రణీ."

మఱియొకపద్యము

"ఉ. సలలితలీల నైత్తఱిని సత్యపదస్థితి తప్పు కల్లసూ
రులకుఁ బ్రమోదసంతతి నిరూఢిఁ దగన్ సమకూర్చి జీవనం
బు లిడెదు సత్య్రమూర్తి మముఁ బ్రోవఁడె కృష్ణమహేంద్రచక్రవ
ర్తి లసదనంతకీర్తి యవధీరిత మామకహృద్గతార్తియై."

పై దంతులూరి వేంకట కృష్ణమరాజును గూర్చియే కృ. కవి మఱికొన్నిపద్యములు చెప్పినట్లు కానుపించును. అందులోని యొక యుత్పలమాలికమాత్రము నాకు దొరికినదాని నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

దంతులూరివారిపైఁ జెప్పఁబడినయుత్పలమాలిక

ఉ. పైపయిరంగులం గదిసి పన్నుగ బోగపుటన్నువన్నె పెం
పై పనుపడ్డకబ్బములకబ్బురమా వెరమాను మేలువా
ల్జూపులు ప్రాపులన్ వలపు జూపుచు నీ టగుమాటతేట బ
ల్దీపులు పుట్ట నెట్టనఁ బదింబదిగా నెదఁ జిక్కి చొక్కపుం
బూఁపచనుంగవం గలపి పోడిమి వేఁడిమిటారపుంగటా
రీపస మీఱినారు జిగిరించెడిమించదరం గడంగి మే
లీపని యంచు నెంచు మది హెచ్చుగ మెచ్చుగ నిచ్చవచ్చిన
ట్లోపినయంతవట్టు బిగియూఁతగ వాతెఱమార్పు నేర్పులన్
దాఁపగుముద్దుగుమ్మరసితద్దయు గద్దరిబైదిప్రోదిమేల్
గోపు లెఱుంగఁ జేయు నలకోయిలకూఁకలచాయనింపుతీ
రై పొసఁగన్ వలెన్ జవుల నందినదంటతనాన విచ్చిక
న్నోపిన పేరుటామని గనుంగొనసై కమనీటతేటలన్
దూ పెడలించి పెంచఁదగుతో పగు గొజ్జెగ పూలబావి తీ
రై పొసఁగన్ వలెన్ చవుల నందిన సమ్మరు తేరుదారులో
ప్పో పవళింపుమేడగడిపందిరి నొప్పెడుపట్టెమంచమం
దాపనిముందునూడిగపుటందము జిందఁగ నందకత్తెచే
జాఁపి యొసంగు వీడెముపసన్ వలపున్ మొలపింపఁగావలెన్
దేపకుఁ దేప కిప్పగిదిఁ డన్గొనరించెడిపట్ల సంస్కృతా
టోపముఁ జూపుచో నలి కుటుంబిక ఝాంకరణాంకకల్పవ
ల్లీపరివేల్లనోల్లసదలీనవీనసదానపాయనూ
నోపలసత్ప్రభూత పురహూతవనీభవనిర్జరావనీ

జోపరిపుష్పనిష్పతదనూనమరందఝరీపరీతసం
తాపహరాంబుపూరపరితస్సరణోత్థఘులంఘులధ్వని
వ్యాపిసురాపగాంతర సమగ్రతమగ్రహాసాయకావ్యాపే
క్షాపరిహీనచారుతర సౌరభసారభరాతిభాసురా
ష్టాపదకంజపుంజనివసత్కనకచ్ఛద హంసనంసదా
లాపకలాప సమ్మిళితలాస్యకలావలమానకాంచికా
నూపురకింకిణీగణవినూత్నతరద్యుతిరత్నకంకణ
ప్రాపిఝుణంఝుణక్వణనరంజితమంజులరూపరేఖపై
ళీపరిగీత తారతరగీతవినూతనజాతమ్మాధురీ
రూపనిరూపణీయ మయి రూఢికి నెక్కవలెం గవిత్వవి
ద్యాపటిమం బటంచు నను నంతటివానిగ నెంచి నాదుపు
ణ్యోపచయంబునన్ బిలిచి యుర్వర సర్వరసజ్ఞులెన్నఁ జూ
శాపనివారు చిన్నతనమూనఁగ సన్నిధియందు నిల్పి పృ
థ్వీపఘవిష్ణుమూ_ర్తి యవధీరిత కర్ణవితీర్ణినైపుణా
శాపరిపూర్ణకీ_ర్తివిలసద్గుణసంతతి దంతులూరువం
శోపధిసింధుబాంధవసముజ్వలపూర్ణసుధాంశుమూ_ర్తి యుం
ర్వీపతిచక్రవ_ర్తి యనఁ జే రగువేంకటకృష్ణమూ_ర్తి యా
శాపరిపూ_ర్తి సేయఁగ విచారమ సీదు ప్రచార మేలగున్.

పిఠాపురపు సంస్థానికునిపైఁ జెప్పినయుత్పలమాలిక

ఉ. శ్రీరమణీమణీరమణసింధుసదృక్షకటాక్షవీక్షణాం
కూరసమృద్ధిసంతతనిగూఢనిగాఢ సమస్తభాగ్యపా
ళీరమణీయదేవనగరీవర మాచిరమా పిఠాపురీ
భూరిమణీగణాకలితభూరి నిరంతర కాంత కాంతివి
స్తార నిరస్తచిత్రకరసౌధ సుధాకరకాంతవేదికా
చారుచిరత్నరత్న రుచిసాంద్రనగేంద్రమృగేంద్రపీఠిదు
ర్వారగతిన్ పయోజలధిపన్నగనాథపయోధివీథికా
సారరుహాక్షుదీక్షసువిచక్షతతోఁ గొలువుండి మీ రసా
ధారణవాక్సుధామధురధారల మీ రలఘుప్రచారవా
చారుచిచాతురిం గలహసాధనరాజవిరాజితారిరా
డ్దారువిదారణక్రకచదారుణమండితమండలాగ్రభృ
ద్వీరులఁ బిల్చి కృత్యము సవిస్తరతం దగ నెంచి మించి యిం
పారెడు హృద్యవాద్యకలనాఖిల గీతకళాకలాపని

స్తారకులం గవిప్రకరతార్కికశాబ్దికవేదవాదులన్
గౌరవ మొప్ప గొప్పగ నగణ్యధనాదిసనాథులన్ ధృతిన్
గోరిక మీఱఁ జేయుచు నకుంఠనటత్పదకుంజమంజుమం
జీరసురత్నపుంజమృదుశింజితముల్ గల రావహంసికా
సారస సారసధ్వనుల సందడులన్ దుడుకందఁజేయువా
ణీరథసంబుడం బొదవ నిస్తులభూభృదపాత్తజీవికా
చారురమాసమాను లగుసానులజానులు మీరు నాట్యవి
స్తారపదక్రమాభినయతానవితానవిభాగరాగగో
ష్ఠీరుచి ధీరతన్ బుధులచిత్తము నత్తగఁ జిత్తగింపుచోఁ
గోరిక దెల్పువేళ యని కొంకణటెంకణలాటభోటసౌ
వీరశకాదిదేశపృథివీవరు లందఱు ముందు ముందు జో
హారులు చేసి నిల్వ సెలవాయను మీ కిట జేర నంచు చో
బ్దారులు దెల్ప జోహుకుమువాదర బారుపసందుమీఱు స
ర్కారుఖొదాబరాబరు ఖరారు మదారుల మీరుతీరుద
ర్బారు రనియెన్ని పన్నొసఁగి పన్నుగ సన్నుతు లెన్నొ సేయుచో
మీఱినవేడ్కతోడ పుడమిం గడు బ్రోచుచు నిత్యసత్యవా
ణీరతిభారతీరమణునిం బరమాప్తిని మాధవున్ శివా
చారత నీశు సద్గతిని చంద్రుసదాసుమనఃప్రయుక్తిచే
సౌరథరావరుం గని యజస్రము గేరుచు మీఱుచుందుగా
వీరవరేణ్య రావుకులవేంకటరామమహీపతీ కృతీ
మారసమాకృతీసదసమానయశశ్చిరదాన నిందిత
క్షీరపయోధిసారమణికీతకరామర భూమిరుట్తతీ
భూరమణాగ్రగణ్య మిముఁ బ్రోవుత దేవత లెల్లకాలమున్.

అని యిట్లు వర్ణించి యున్నతఱి నాయనశిష్యుఁడు తనగురుని యొక్క సంస్కృతనైపుణిం జూపుటకయి యత్నించి అందులో నావఱకు కృ. కవివలన రచియింపఁబడిన యీక్రింది శ్లోకముం జదివెనఁట. ఎట్లన్నను:—

శ్లో. రావురామనృపతా వుదారతా, భావుకేఽత్ర న క దాపి లోపితా,
కింతు సాధు సదఃబ్జనవృత్తితా, హంత పూర్వభవ పాపవృత్తితః.

అని చదివిన శ్లోకము పూర్వము బులుసు పాపయశాస్త్రిచేఁ జేయఁబడిన భూస్వాస్థ్యములలో జరిగిన కృత్రిమముంబట్టి పండితులకు భూము

లిచ్చుట ప్రభుఁడు మానినట్లు కృ. కవి చెప్పి తనశిష్యునిచేఁ జదివించె నని యాగ్రహించి ప్రభుఁడు కృ. కవి యెడ ననాదరముం జూపెను. ఇది దైవకృతమే కాని కృ. కవియుద్దేశము కా దని వాదుక.

అశ్వశాస్త్రరచన

ఈ కృ. కవి మాడుగులలో నుండఁగాఁ గృష్ణభూపతియొక్క మోహపుత్త్రుఁడగు జగన్నాథుఁ డనునతఁ డొకగుఱ్ఱముం దీయు టకు యత్నింప దానికి నశ్వశాస్త్రవేత్తలు గొందఱు మెడక్రింద గోఁగుగల దనియు అది యొక దోష మనియుఁ జెప్పిరి. అయిన నా గుఱ్ఱముయొక్క పొంకమును సురూపముం జూచి జగన్నాథుఁ డద్దానిని వదలలేక యీ కృ. కవికిఁ గనుసైగ చేసి, కృష్ణభూపతితో నీకృ. కవి యును అశ్వశాస్త్రములో మిగులఁ బండితుఁడు. వారికడ గ్రంథము లేవైన నుండును. వారియభిప్రాయము నరయుట మంచి దని విన్నవింప నటులైన మీకడ నుండు గ్రంథముం దెప్పింపుఁ డని కృష్ణభూపతి కృ. కవికిఁ జెప్పెను. అపుడు కృ. కవి తాను మఱునాఁడు దర్శనమునకు వచ్చినపుడు తెచ్చెద నని విన్నవించెను. అంతట నీజగన్నాథుఁడు కృ. కవి యింటికిఁ బోయి తన కాగుఱ్ఱముం గొనిపించునట్లు గ్రంథముఁ జూపిం చిన విశేషధన మొసంగెద నని చెప్పిపోయెనఁట. దానికిఁ గృ. కవి సమ్మతించి రాత్రి భోజనముచేసి తనదౌహిత్త్రుం డగుకృష్ణమూర్తి నామునిం బిలిచి ప్రాఁతతాటాకుల యలేఖములం దెమ్మని చెప్పి వాని నొకగ్రంథములో మధ్య నిమిడించి సంస్కృతముతో నారదమహాముని యొకరాజన్యునకుఁ జెప్పినట్లశ్వశాస్త్రసంప్రదాయములన్నియుఁ బుంఖాను పుంఖములుగ మూఁడునాల్గునందల శ్లోకములు చెప్పి తెల్లవాఱుసరికి గ్రంథము సిద్ధముచేసి దానికి వర్ణము వేసి ప్రభువునకుం జూపించెనఁట. అట్టిగ్రంథము వినుట కందఱు నద్భుత మంది రనియు నందు గుఱ్ఱము లకు గోఁగు కల్గియుండిన దానివలన దోషములేకుండుటయే కాక గుణ విశేషములుకూడఁ బెక్కులు కల వని సూచింప దానికి సభవారందఱు

నంగీకరించి, ఆగుఱ్ఱమును పిలిపించి ఆముహూర్తముననే జగన్నాథుని దానిపై నెక్కించిరఁట. పిమ్మట జగన్నాథుఁడు మిక్కిలి సంతసించి కృ. కవికి విశేషబహుమానంబుల నిచ్చెనఁట. ఈకథనంతయు నారాత్రి కృష్ణమూర్తికవి యున్నస్థలములోనే కూర్చుండి కృ. కవివలన నాచమత్కృతిఁ జూడఁ గోరఁబడినట్టియు నపు డిరువది సంవత్సరముల వయస్సులో నుండియు నిపుడేఁబది సంవత్సరముల వయస్సులో నుండునాస్నేహితు లొకరు చెప్పుటచే దీని నిందుఁ బొందుపఱచితిని. పాఠకులు నమ్మినను నమ్మకున్న నింతకంటె నేను వ్రాయవలసినది లేదు.

కృ. కవికృత మని వాడుకొనంబడుపద్యము

"సీ. దురుసానిమైనున్నఖురుసాపనిరుమాలు కరసారసమున నొక్కపరి విసర
కురదాపడనిలీల పరదా వెడలి వచ్చు సరదా తెలియఁ బైఁటజాఱవిడిచి
యఱజారుకురులు క్రమ్మఱ జాఱిపడి వ్రాలు విరజాజిపువ్వులు విసరి విసరి
వెరఁబాఱుగాలిచేఁ బొరపాటుపడు మారుదరబారుపావడ దార్చి తార్చి
తే. పకడగలకమ్మవిలుకాని హుకుమతీమ, తలబు జాహీరుగా షత్తలఁపుచేయు
దీనిసత్తుతమాషాఖుషీనిషాల, ఖిలవతురభీకు నయినను దెలియ వశమె."

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

ప్రౌఢప్రబంధకవులచరిత్రము

18

సంకుసాల నృసింహకవి

ఈవఱకును గొందఱు ప్రబంధకవులచరిత్రములు వివరించినాము. వారు ప్రౌఢకవులయినను గొన్నిభాగములలోఁ గథాసుగుణ్యమున మృదుశయ్యంగూడ నవలంబించియుండుటచేత వా రుభయ విధకవులయిరి. ఇపుడు మనము వ్రాయుచున్నకవులు కేవలముప్రౌఢ రచనయే ప్రధానముగాఁ జేసి కవిత్వము చెప్పినవా రవుటంజేసి వీరిని ప్రౌఢకవులుగా నిర్ణయించవలసివచ్చెను వీరిపేరులును గ్రంథముల పేరులు నీక్రింద వివరించెదను.

౧. నృసింహకవి. కవికర్ణరసాయనము.

౨. కృష్ణరాయలు. విష్ణుచిత్తీయము.

3. కామకవి. సత్యభామాసాంత్వనము.

౪. వేంకటేశ్వరవిలాసము. గణపవరపు వేంకటపతి.

౫. ధరణదేవుల రామమంత్రి. దశావతారచరిత్రము.

ఇట్టి కవుల చరిత్రములలోఁ బైయిద్దఱుకవుల చరిత్రమును బూర్వము కొంత చెప్పియున్నాను. ఇకఁ దక్కిన కవులచారిత్రము విశేషముగ వ్యాపకములో లేదుగావున గ్రంథస్థముగుదానిమట్టుకు వివరించెదను. కృష్ణరాయనిచారిత్రములో నిదివఱ కతఁడు కవిగా వివరించి కొంతగాథయు దేశాధిపునిగా వివరించి కొంతగాథయు వ్రాసియున్నాము.

అట్టిగాథల నిపుడు దొరికినమట్టుకు విశేషములఁ జేర్చి పెంచి వ్రాసెదను. కృష్ణరాయచారిత్రము కేవలప్రభుచారిత్రములలోఁ జేర్చి చెప్పవలసిన దైనను, రాజచారిత్రము లేనిది కేవలకవిచారిత్ర మంత శ్లాఘాపాత్ర మైయుండదు గావున నీపట్టున రాజచారిత్రములలో నున్నదానిని విడఁదీసి దీనియందే పొందుపఱిచెదను. కావున చరిత్రాభిమానులు దీని నంగీకరింపఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నారు.

కవికర్ణరసాయనము

పై ప్రౌఢప్రబంధములలో మొదటిగ్రంథ మగుకవికర్ణరసాయన మనునీగ్రంథము నరసింహకవి యనునతఁడు రచియించెను. అల్లసాని పెద్దనయు నీతనికిఁ బూర్వులగు కొందఱు కావ్యకర్తలును గనుపఱిచిన మార్గములలోని విశేషముల ననుసరించి కేవలము ప్రబంధవర్ణన లన్నియుఁ దెచ్చుటకు నొకకథను విశేషకథాచమత్కృతి లేనిదానిం గైకొని ఆఱాశ్వాసముల గ్రంథము రచియించెను. ఇట్టిగ్రంథములో నుండు వర్ణనావిశేషములు దెలుపుటకుఁ బూర్వము ప్రబంధావసరము లగువర్ణనలకు నిబంధనపద్యములఁ దెల్పి యనంతరము వర్ణనలలో నెన్ని పెంచి రచియింపఁబడియెనో చూపెదను. ఇతనినాఁటికి లక్షణగ్రంథము కావ్యాలంకార చూడామణి యనంబరఁగు విన్నకోట పెద్దనకవిరచిత లక్షణమై యున్నది. కాని అంతకంటె ననంతరకాలములో రచియింపఁబడిన ప్రతారుద్రీయములో నుండువిశేషము లీనరసింహకవికి లక్ష్యములుగా నున్న ట్లూహింపఁబడును. అది నరసింహకవి కాలమునాఁటికిఁ దెనుఁగు కాకున్నను ఇపుడు వ్యాపకములో నాగ్రంథ ముండుటంబట్టి దానిలోని ప్రబంధ నిబంధనమునే యీ క్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"గీ. ఇంకఁ గావ్యప్రభేదంబు లేర్పఱింతు, వరుస సప్తాదశ విశిష్టవర్ణనములు
గలుగవలయు మహాకావ్యతిలకమునకు, నెలమిఁ దన్నామధేయంబు లెట్టి వనిన.

క. పుర,సింధు,నగ,ర్త్విన,శశి,సరసీ,వన,మధు,రతిప్రసంగ,విరహముల్
పరిణయ, తనయోదయ, నయ-విరచన, యా,త్రాజి, దౌత్య, విభువర్ణనముల్

గీ. ఇందు నొకకొన్ని కడయైన నెంచిచూడ,నదియునవనిమహాకావ్యమనఁగఁబరఁగు
మఱియు క్షుద్రప్రబంధ నిర్మాణమర్మ, లక్షణము లేర్పఱించెద లలితఫణితి."

మహాకావ్య లక్షణముల వివరించితిగావున నిఁక నట్టివర్ణనలలో నీనృసింహకవి హెచ్చించిచెప్పిన వర్ణనములం జూపెదను. దానికిఁగాను నరసింహకవివలనఁ జెప్పఁబడిన యాశ్వాసాంత గద్యములే చాలియుండుం గావున నీక్రిందివానిఁ బ్రత్యేకించి చూపెదను. అందులో:—

౧. ప్రథమాశ్వాసములో ౧. కావ్యారంభము, ౨. పురవర్ణనము, 3. నాయకనిరూపణము.

౨. రెండవయాశ్వాసములో ౧. రాజనీతి ౨. శరత్కాలవర్ణనము, 3. దండయాత్ర, ౪. దిగ్విజయము. ౫ సేనాసన్నివేశనిరూపణము, ౬. దూతాలాపంబును, ౭. వీరాలాపంబును, ౮. యుద్ధము, ౯. శైల వర్ణనము.

3. మూఁడవ యాశ్వాసములో ౧. నాయికానిరూపణము, ౨. యౌవనవర్ణనము, 3. విప్రలంభంబును, ౪. ఆవిప్రలంభవర్ణనములో దశదశానిరూపణము, ౫. వివాహము, ౬. నవనవోఢాసంగమము.

౪. నాల్గవ యాశ్వాసములో ౧. వసంతవర్ణనము, ౨. వనవిహారము, 3. జలక్రీడ. ౪. సూర్యాస్తమయము, ౫. తమోవర్ణనము, ౬. తారకావర్ణనము, ౭. జారవిట విటీవర్ణనము, ౮. చంద్రోదయము, ౯. మధుపానము, ౧౦. రతినిరూపణము ౧౧. ప్రభాతవర్ణనము, ౧౨. సూర్యోదయవర్ణనము.

౫. అయిదవ యాశ్వాసములో ౧. వసిష్ఠాగమనము, ౨. రాజప్రశ్న ప్రతివచనంబులు, 3. అట్టిప్రశ్నలలో కర్మస్వరూప బ్రహ్మస్వరూపములు, ౪. వేద వేదాంత పురాణ నిరూపణము. ౫. భక్తిప్రపత్తి రూపసాధన నిరూపణము, ౬. సంసారనిరూపణము, ౭. మోక్షావతరణము,

౬. ఆఱవ యాశ్వాసములో ౧. తపశ్చరణము, ౨. అందులో గ్రీష్మ, వర్ష, శిశిరర్తు వర్ణనము, ౩. అప్సరస్సమాగమనప్రకారము, ౪. వృత్రప్రపంచము, ౫. సముద్రవర్ణనము, ౬. వైకుంఠవర్ణనము, ౭. భగవద్దివ్య మంగళవర్ణనము, ౮. భగవత్ స్తోత్రము.

పై వర్ణన లెట్టు లున్న వనఁగా:—

1-వ దానిలో 3, 2-వ దానిలో ౯. 3-వ దానిలో ౬. 4-వ దానిలో ౧౨. 5-వ దానిలో ౭. 6-వ దానిలో ౮. మొత్తము ౪౫.

ఇటులఁజేసి తిరుగ నొక్కొకదానిలో ననేకవర్ణనలు చేర్చి చెప్పుట యేకాక నరసింహకవి తిరిగి యొక్కొకవర్ణనలో ననేక భేదములుగూడ కల్పించెను. ఎట్లనఁగాఁ బురవర్ణనలో కోటలు, కొమ్ములు సౌధములు వర్ణించుటయేగాక బ్రహ్మక్షత్రాది వర్ణచతుష్టయమును, చతురంగబలంబులను, పుష్పలావికాది స్త్రీవర్ణనాంశాదికములం జేర్చి పెంచి చెప్పెను. పారిజాతాపహరణమునకంటె మనుచరిత్రంబునను, మనుచరిత్రమునకంటె నీకవికర్ణరసాయనంబునను ననేక విశేష వర్ణనాంశములు కాన నయ్యెడిని. ఇట్టి నరసింహకవి మార్గమునే కైకొని ఆముక్తమాల్యద, వసుచరిత్రము మొదలగు ప్రబంధములు రచియింపఁబడినవి. తదనంతరకాలములోనికవులందఱు నాయావర్ణనలనే చేయుచు వారిబుద్ధివైశద్యముచేత నాయావర్ణనలలో నింకను విశేషించి గ్రంథముఁ జేర్చిరి. శా. స. ౧౬, ౧౭ శతాబ్దములలోని కవులు పైవర్ణనలన్నిటిం జేకొనినను శృంగారాదివర్ణనలు ప్రధానములుగాఁ జేసి అందుఁ బ్రఖ్యాతిం జెందిరి. వారిచారిత్రములు మఱియొక భాగములోఁ జేర్పంబడినవి కావున నందలి విశేషము లాచరిత్రములలోపలనే వివరించెదను. ప్రస్తుత మీకవిచరిత్రముం జెప్పి మనుచరిత్రమునకు నీకవికర్ణరసాయనమునకుం గలశైలీవిశేషములం జూపెదను.

నృసింహకవిచరిత్రము

దీని దెలుపుట కీగ్రంథములో విశేషాధారములు లేవు. ఇతని వలన నావఱకుఁ జేయంబడిన గ్రంథనామములం దుదాహరింపఁబడి

యుండలేదు. కావున గ్రంథాంతరముల వలననైనం దానిం దెలియుట కాధారములు లేవు. గ్రంథముఖంబున నీకవి యొకపద్యముం జెప్పెంగాని దానివలన నీతనివంశానువర్ణనము తెలియదు. ఆపద్య మెట్లన్నను:—

క. గురువరభట్టపరాశర, చరణసరోరుహసముల్లసన్మానసుఁడన్
నరసింహనామధేయుఁడ, పరిమితసత్కృతిరసానుభవహేతువునన్.

ఆశ్వాసాంతగద్యములోఁ గూడ నరసింహకవి యొక్క చారిత్రము కొంచెమైనను లేదు. గద్య మెట్లున్నదనఁగా:—

"శ్రీమద్భట్ట పరాశర దేశికేంద్ర చరణసరసిజ సేవకోపసేవక నరసింహ నామధేయ ప్రణీతను."

అని యున్నది. ఇట్లాశ్వాసారంభములోఁగానీ యాశ్వాసాంత గద్యములోఁగానీ స్వప్రజ్ఞా ప్రకటనముగానీ వంశవర్ణనముగానీ చేసి కొనినవాఁ డీనరసింహకవి యొక్కఁడే యీ ప్రబంధకవులలోఁ గాన్పించు చున్నాఁడు. ప్రజ్ఞావిశేషము లేదేమో అని యూహింపఁగా నితనితో సమానుఁ డగు ప్రబంధకవి ఆంధ్రములో నున్నట్టుగనే కానుపించఁడు. ఇట్టికవి నేమికారణమునో ఆంధ్రకవిచరిత్రములో "ఇతఁడు స్వాతిశయ భావము గలవాఁడైనట్లు కనుపట్టుచున్నాఁడ"ని వ్రాయంబడియున్నది. ఇది మిక్కిలి యాలోచన చేయకయే యియ్యంబడిన అభిప్రాయముగా నిర్ణయించి అట్లుగా నభిప్రాయపడుటకుఁ గారణభూతము లైనపద్యముల రచనకుఁ గలకారణముల నుచితస్థలంబున వివరించెదను.

కవికర్ణరసాయనము కృష్ణరాయలకడకుం గొంపోయినకథ

ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డగునల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము రచియించి కృష్ణరాయలకడ విశేషగౌరవము నందినవృత్తాంతంబు విని నరసింహకవి తాను నొక ప్రబంధము రచియించి రాజునకుం గృతినిచ్చి గౌరవము నందంగోరెను. అట్లుగా నూహించి "కవికర్ణరసాయన"మను గ్రంథముచు రచియించి దానిని కృష్ణరాయలకుఁ గృతినిచ్చు తలంపున

నద్దానిం గొని విజయనగరమునకుం బోయి అట్టిప్రబంధవిషయమై లెస్సగ నెఱింగినట్టియు రాజునకు మిగుల గౌరవనీయుఁ డగునల్లసాని పెద్దనకుం జూపించి తనకు రాజదర్శనంబు చేయించు మని కోరఁగాఁ బెద్దన దానిని సావకాశంబుగఁ జూచి అది రాజుకడకుఁ బోయిన విశేషసన్మానం బాకవికిం దెచ్చు నని తలంచి ఆకవికి రాజదర్శనంబు కాకుండునుపాయ మారయుచుండెను. ఈనూతనకవియును రాజదర్శనం బగునను కోర్కెచేఁ దాఁ జిరకాలం బచ్చో సొంతసొమ్ము వెచ్చించుచు నుండెను. తుదకుఁ జేతనున్న ధనంబు వ్యయమగుడు నేమియుఁ దోఁచక యూరకున్న నేమగు నని తన గ్రంథములో నున్ననాల్గుపద్యంబులం దీసి వానిం దనపరిచారకుచే నంగడికిం బంపి విక్రయించి రమ్మనెను. వాఁడును ఆపద్యంబులం గొని గ్రామం బంతయుఁ దిరుగుచు పద్యమునకు వేయివరాలు విలువ యని కేకవేయుచు రాజుకోటలోనికి వచ్చెను. ఆదిన మాకోటలో రాజకుమారిక హర్మ్యాగ్రంబున విహరించుచుండెను. ఈకేక నాపె విని యాపద్యంబులం దెప్పించి చూచి మిగుల సంతసించి వాఁ డడిగినమూల్యము నిచ్చి వానిని పిలిచి తాఁ బరిపించెను.

ఇట కవికర్ణరసాయన గ్రంథకర్త యీవచ్చినధనంబు పుచ్చుకొని మఱికొన్నిదినంబు లుండి అప్పటికిని రాజదర్శనంబు గాకుండుటకు లోవగచి ధనాశచే నిట్టికృతి మనుజుల కిచ్చుట తుచ్ఛం బనియు దీనినిఁక నాముష్మికార్థినై శ్రీరంగనాథునకు కిచ్చి ధన్యుండ నయ్యెద నని నిశ్చయించి యచ్చోటు వాసి శ్రీరంగంబునకుం బోయి అచ్చో నద్దాని భగవదర్పణచేసి కృతార్థుని శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబు వచియించి ధన్యుం డయ్యె నని ప్రతీతి గలదు.

అట కృష్ణరాయనికూతురు పద్యంబుల గ్రహియించి సంతసంబున నుండి యొకనాఁడు తండ్రివచ్చిన నతనితోఁ జతురంగమాడఁ దొడంగె. అపు డొక పేదా (బంటు) రెండు పెద్దజంతువుల నడుమం బడినఁ గని యా చిన్నది "ఉద్ధతులమధ్యఁ బేదల కుండఁ దరమె." అనుడు రా జా

వాక్యమునకు నలరి ఏది పద్యమంతయుఁ జదువు మనుడు నాపె యట్లు కావించెను.

కృష్ణరాయం డాపద్యమున కలరి అది యేవారికవిత్వ మనుడు నాచిన్నది తాఁ గవి నెఱుఁగ ననియుఁ దాను వాని విలిచితి ననియుఁ జెప్పిన రాజు విని విస్మితుండై దిగ్గున లేచి యాస్థానంబునకుం జనుదెంచి ఆపద్యంబు చదివి యిది యెవరికవిత్వ మనుడు నచ్చో నున్న కొందఱు కవికర్ణరసాయన మను కృతిలోనిది దని తెల్పి ఆకవి అచటికి వచ్చుట మొదలగు వృత్తాంతంబు చెప్పిరి. ఆమాట విని రాజు మిక్కిలి వగచి అతనికి వర్తమానంబు పంపె. ఆకవియును తనగ్రంథంబు రంగనాథునకుఁ గృతినిచ్చుట మొదలగు వృత్తాంతంబులు జెప్పిపుచ్చెను. ఆమాటలు విని కృష్ణరాయం డెంతయుఁ జింతించి ఆగ్రంథంబైన తనకడకుఁ బంపినఁ జూచెద ననుడు నాకవి తనగ్రంథంబును రాజునకుం బంచె. దానిలోని విశేషంబులకు రా జెంతయు నాశ్చర్యంబు నంది హా! ఇట్టిగ్రంథంబునకుఁ దాఁ గృతిపతి యగు భాగ్యంబు పట్టదయ్యె నని చింతించి తానట్టిగ్రంథం బొకదానిని రచియించినంగాని తనవిచారంబు పో దని నిశ్చయించి యప్పు డాముక్తమాల్యద రచియించె నని కొందఱి యభిప్రాయము. అట్టి గ్రంథము తన పేరిట రచియించి ప్రకటించుటయే పెద్దనకుఁ దగు నప రాధముగా నూహించి పెద్దన నట్లు నియమించె నని మఱికొందఱి యభి ప్రాయము. పెద్దనయెడ రాజునకుం గల గౌరవాధిక్యముం బట్టి యిట్టి యమర్యాదకార్యంబు చేయునా యని యూహించ వలసియున్నట్లు ఏది యెట్లున్నను పెద్దన యాగ్రంథము రాజుకడకుం బోకయుండఁ జేసినట్లు ప్రతీతి కలదు. ఆంధ్రకవిచరిత్రములో,

"ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డయినయల్లసానిపెద్దన్న యంత యసూయాగ్రస్తుఁ డగుటకుఁ దగినకారణ మేమియుఁ గానరాదు. కవికర్ణరసాయనము మొత్తముమీఁద మంచిదే యయినను పెద్దనార్యకృత మైనమనుచరిత్రముకంటె నేవిషయమునందును గుణాతిశయము కలది కాదు."

అనియున్న దానితో నన్నియంశములలో నే నేకీభవింపను. ఆంగ్లేయుల ప్రభుత్వములో క్రీస్తుని పందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతములో నభివృద్ధిలో నుండు నాంగ్లేయవిద్యాప్రాబల్యము నందియు, వారినాగరకతా లక్షణములు తెలిసికొని వారితోఁ గలసి మెలసి వ్యవహరించుచుండు మన యాంధ్రపండితులు నేఁటివఱకు స్వదేశజన్యమైన యొకగొప్పయుద్యమము చేయుచుండ నోర్వలేక దానికి విఘ్నములు గాని లేక అది తాముం జేసితి మనిపించు కొనినఁ గొంత యెదటి వాని ప్రతిష్ఠ తగ్గినఁ దగ్గుం గాక యని యుద్యమించుచుండ, నాల్గుశతాబ్దముల క్రింద నున్న సర్వాధికారుల మనుకొను రాజులసభలలో నగ్రతాంబూలము గ్రహించి మించుచున్న పెద్దన్నవంటి హిందూపండితుఁడు తనతో సమానుఁడుగాఁ గానీ తనకంటె నధికుఁడని గానీ భావించఁదగిన కవికర్ణరసాయన గ్రంథకర్త యగు నానసింహకవిని రాజదర్శనార్థంబుగఁ దోడ్కొనిపోవు నని యాధునికాచారముం బట్టిచూచిన నిర్ణయింప వశమైయుండదు. కావున నసూయయే యితనిగ్రంథము కృష్ణరాయల సన్నిధికిం బోకుండఁ జేసిన దానికిఁ గారణమై యుండును. పెద్దనార్యమనుచరిత్రమునకంటె నారసింహ కవికృత కవికర్ణరసాయనము ఎన్నివిధముల నధికమైనదో దాని నాయిర్వురిశైలీవిశేషంబులఁ జూపుచో వివరించెదను. ఇపు డీనృసింహకవి గ్రంథము రాజునకుఁ గృతినిచ్చుటకు యత్నించెనా అనుదానిం గూర్చి చర్చించెదను. ఎట్లన్నను:—

నృసింహకవి గ్రంథరచనావిషయము

దీనింగూర్చి నృసింహకవివలననే కొన్నివాక్యంబులు చెప్పంబడినవి. అవి యెట్లన్నను:—

"వ. అని వితర్కితపూర్వకంబుగా నపూర్వవిరచనా చాతుర్యంబు నెఱయ మెఱయ నన్వర్థనామంబుగాఁ గవికర్ణరసాయన మనునొక్కకావ్యంబు రచియింపనున్ముఖుండనై యనుకూలనాయకాన్వేషణపరాయత్తం బైనచిత్తంబున"

అని యున్నది. దీనిక్రింద వ్రాసిన పద్యములో ననుకూలనాయకాన్వేషణంబుఁ జేయుటకు మాఱుగ ముందుగఁ బ్రతికూలనాయక నిర్ణయంబు చేసి నరకృతినిందం జేసి పిమ్మట ననుకూలనాయకుని నిర్ణయించుకొనినట్లుగా నున్నది. నరకృతి జేయనివారలందఱు నవలంబించిన ఫక్కిక యిది కాదని ఆంధ్రభాగవతముతక్క తక్కిన గ్రంథములన్నియు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. ఆయాంధ్రభాగవతములోఁగూడ నరకృతి చేయవలసిన యవసర మొకటి యేర్పడిన పిమ్మటనే దానిం దిరస్కరించి అట్టి తిరస్కరణమును లిఖితరూపంబుగాఁ జేయంబడినదికాని అది లేనిది కాలేదు. అటులనే యీనృసింహకవికిఁగూడ మొదట నరకృతి చేయునవసరము కలిగినపిమ్మటనే ఆయూహ మార్చుకొనినట్లు కానుపించును. దాని నెట్లు చెప్పె ననఁగా:—

"సీ. ఆందోళికలయందు నంతరచరులైన శవకృతాకృతులఁ బిశాచజనుల
వాలవీజనములఁ గ్రాలుచు నీఁగకుఁ గాలునిఖరవర్తులాండసముల
వేత్రపరంపరావిలకంటకాకృతిఁ జేరఁబోరాని బర్బూరతరుల
వరకరాలంబులై ప్రార్థింపఁ గైకోక వాయెత్తకుండుజీవచ్ఛవముల
గీ. శంఖనాగస్వరాదిక శ్రవణసమద, విస్ఫుటచ్ఛత్ర విస్ఫారితస్ఫటాక
దిష్టవిషవైద్య వశవర్తిదుష్టఫణుల, ప్రభుదురాత్ముల నెవ్వాఁడు ప్రస్తుతించు.
గీ. నరగుణాంకిత మయ్యెనే సరసకృతియు, దూష్య మగు శునకోద్వృత్తదుగ్ధ మట్ల
హరిగుణాంకితమయ్యెనే నరసకృతియు, హారసూత్రంబుగలిహృదయంగమంబు."

అని అప్రస్తుత మగునరకృతినింద నొనరించి పిమ్మట తా నేర్పఱుచుకొనిన కృతిపతి గుణవిశేషముల నీక్రిందివిధంబునం జెప్పె. ఎట్లన్నను:—

"సీ. జగదేకపతి యయ్యు సకలాభిగమ్యుండు సర్వశాసకుఁ డయ్యు సదయహృదయుఁ
డభిమతప్రదుఁ డయ్యు నంజలిసాధ్యుండు పరిపూర్ణుఁ డయ్యును బ్రణతికాముఁ
డతిగతేంద్రియుఁడయ్యునని మేషదృగ్గ్రశ్యుఁడనియోజ్యుఁడయ్యు భక్తానుకూలి
సాక్షి యయ్యు నతాపచారానభిజ్ఞుఁడు సముఁ డయ్యు నార్తరక్షాపరుండు
గీ. భద్రగుణనిధి దుర్గుణప్రతిఘటుండు, సముఁడు నధికుండు లేనియుత్తమపరుండు
వెదకి చూచిన శ్రీరంగవిభునివంటి, ప్రభువు నత్యంతసులభుండు పరుఁడు గలఁడె.

శా. జ్ఞాన ప్రౌఢమహాజనాధికవచస్సంస్తూయమానుండు ల
క్ష్మీనాథుండు మదల్పవాక్యరచనాస్వీకర్త కాకుండునే
నానాభూపతులెల్లఁ గానుకలు రత్నశ్రేణు లర్పించగాఁ
ధానాముష్టిముచుం గుచేలుఁ గరుణన్ ధన్యాత్ముఁ గాఁ జేయఁడే."

అని సకలలోక నాయకుం డైన శ్రీరంగనాయకుండు కృతినాయకుండు గా నిశ్చయించి.

అని యున్నది. పై పద్యసందర్భముతో దీనిని బరిశీలించి చూడఁగా నీకవి మొదట నీగ్రంథము నరకృతి చేయ యత్నించి యుండె ననియు నది యేకారణముననో మాఱి దైవకృతి కంగీకరించె నని చెప్పెడు లోకప్రతీతి సరియైనదిగానే కానుపించుచున్నది.

గ్రంథరచనాప్రకారము

ఈ నృసింహకవి తా నేశాఖా బ్రాహ్మణుఁడైనదిగానీ లేక బ్రాహ్మణుఁడైనదిగానీ చెప్పియుండలేదు. అట్లుండుటంబట్టి నృసింహకవి యేవర్ణస్థుఁ డైనదియును జెప్ప వీలుపడదు. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డనియు నియోగి యనియు లోకములో నున్నవాడుకనే నమ్మవలసినదిగా వచ్చుటంజేసి ఆటు లైయుండిన నేమతస్థుఁ డనుదానిం దెల్పుటకుగా నాతనివలనఁ గృత్యాదిని చేయంబడిన యిష్టదేవతాస్తోత్రపాఠములను బట్టి నిర్ణయించెదను. అందులో మొదట విష్ణుని, పిమ్మట బ్రహ్మను, శంకరుని, వినాయకుని, సరస్వతిం బ్రార్థించె. ఇది స్మార్తులుగా నుండు బ్రహ్మక్షత్రియులు చేయుస్తోత్రప్రక్రియ యై యున్నది. కాని భట్టు పరాశర శిష్యుండ నని చెప్పుటంజేసి యితఁడు నల్లసాని పెద్దనవలె స్మార్తుఁ డయ్యును వైష్ణవేష్టి చేసికొని రామానుజసిద్ధాంతప్రధానుఁడై యుండిననియోగి యని యూహింప నై యున్నది.

సుకవిస్తుతి, కుకవినిరాకరణము

ఈకవి యేకారణముననో ప్రాచీనకవుల నేరిం బ్రశంసించి యుండఁడాయెను. ఆస్థలములలోఁ గొన్ని సుకవి లక్షణములును, కుకవి లక్షణములం జెప్పి ఆనడుమ సత్కావ్యముల యొక్కయు దుష్కా

వ్యములయొక్కయుఁ బ్రసంగంబు చేసి అందులోఁదనకావ్యవిశేషములఁ గొన్నిటిం జెప్పెను. ఈ ఫక్కిక ప్రాచీననవీనకావ్యములలోఁ జూపట్టనిదై మురారికవియొక్క ఫక్కికయై కాన్పించు. పై పద్యములలో సుకవి సంబంధము లగుపద్యముల ముందు వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"చ. మనమునఁ గొన్ని నెవ్వగలు మాన్పి ఘటింతు రకాండసమ్మదం
బనఘకథాముఖంబున హితాహితబోధ మొనర్తు రింపుగాఁ
గనుఁగొనుకంటె నద్భుతముగా నెఱిఁగింతు రతీంద్రియార్థముల్
ఘనమతు లెల్లవారికి నకారణబంధులు గారె సత్కవుల్."

ఇఁకఁ గుకవినిరాకరణ మీక్రింది విధంబునం జేయుచున్నాడు:—

ఉ. అంతము గాఁగ శబ్దహృదయజ్ఞులు గా రుచిరప్రయోగముల్
వింతలుగాఁ బ్రబంధముల వీథులు ద్రొక్కఁగలే రశక్తులై
దొంతరజిల్లిబొంత లెడ దూర్చి గతార్థమె కూర్చుదుష్కవి
భ్రాంతుల సందడిం దడవఁ బాసె రసజ్ఞులకుం గవిత్వముల్. అని.

కవిత్వవిశేషములు

పురాణకవులలోఁ దిక్కనసోమయాజివలెఁ గావ్యకవులలో నీ నారసింహకవి స్వోద్దిష్టకావ్యములలోఁ గల్గెడుకొన్నివిశేషములు వివరించెను. దానియభిప్రాయ మారయ నావఱకుఁ గల్గినకావ్యములలో నట్టి విశేషములు లేవనియు నవి ముఖ్యములు కాకున్న నాకావ్యములలోఁ బ్రౌఢిమ తక్కువగుననియు వారియంతరంగాభిప్రాయముగా దోఁచెడిని. నన్నయభట్టుకవనంబులో లేనిమెఱుఁగు లెట్లు తిక్కనసోమయాజి తన కవిత్వములోఁ దేఁగోరెనో అటులనే నృసింహకవి అల్లసాని పెద్దనకవిత్వములో లేనిమెఱుఁగులు తనకావ్యములోఁ దెచ్చెదనని కొన్ని విశేషములఁ బ్రదర్శించినట్లు కానుపించును. పురాణకవనములో నన్నయతిక్కనల కెట్టితారతమ్య మున్నదో ప్రబంధకవిత్వములో పెద్దననారసింహకవుల కట్టి భేద మున్నదని యూహింపవలసియుండును. ఇట్లు చెప్పుటవలన నన్నయపెద్దనలకవిత్వములో లోపము లున్నవని చెప్పుట కాదు. ఆకవులిద్దరకు నవ్యవహితముగ నట్టికావ్యము లేరచియిం

చినతిక్కన నారసింహాకవులు అంతకంటెను మెఱుఁగులు తెచ్చి రనియు నట్టిసంగతి ప్రకాశముగఁ జెప్పినచోఁ బరనింద కాకున్న నలౌక్య మనియు నెంచి మఱియొకచమత్క్రియామార్గమున తమతమ సామర్థ్యంబులు వెల్లడించి రనియుఁ జెప్ప నొప్పియుండును. ఆపద్యము లెట్లున్న వనః—

"గీ. కావ్యముత్పాద్య మైన సత్కావ్య మింక,నుక్తకావ్యంబయేఁ బునరుక్తిఁ దెచ్చుఁ
గాన కవితాభిముఖుఁ డైనఁగవివరునకు,మిశ్రకావ్యంబెకావ్యమైమెచ్చుఁదెచ్చు.

క. నేరిచినసుకవి కృతిచేఁ, దే రెఱిఁగించికొని జగతిఁ బెం పగు టొప్పున్
నేరక కృతి చెప్పుట తగ, నేరమి యపకీర్తి జగతి నిలుపుట గాదే.

క. ఏరసము చెప్పఁబూనిన, నారస మాలించువాని నలరించని యా
నీరసపు కావ్యశవముల, దూరమునన బరిహరింపుదురు నీతిజ్ఞుల్.

చ. ఫణుతుల రెంట మూఁట నొకపద్యముఁ గూరుచువారు లక్ష్యల
క్షణసహకావ్యనిర్వహతఁ గల్గుట చిత్రముగాని యట్లపో
ఫణమణిమాత్రధారు లగుపాము లసంఖ్యముగాక తత్ఫణా
మణివిధవిశ్వభూభృతిసమర్థుఁడు శేషుఁడు గాక కల్గునే.

క. అకుల నిడియెడుకవితా, పాకంబులు మొదలు చెడినప్రాతప్పుల నా
లోకము జిహ్వాంచలములె, యాకులుగా నుండు నెవ్వి యవియెుకొ కవితల్.

క. పరభుక్తము లైనయలం, కరణముల జుగుప్స లేక గైకొని పదవి
స్ఫురణంబు చూపుకుకవితఁ, బరికింపఁగ లజ్జ లేనిబానిస గాదే.

క. కలకంఠ కలన చూపక, కలకంఠం బూరకున్నఁ గాకమ కాదే
కలిత నిజవాగ్విలాసం, బలరింపనితజ్ఞుఁడైన నజ్ఞుఁడు కాఁడే.

చ. ఖలుఁ డిల దప్పులే వెదకుఁ గావ్యరసానుభవంబుఁ జేయలేఁ
డొలుకులు గోరుగాక ముద మూనఁగ గర్దభ మొంద నేర్చునే
మలయమరుద్విధూతమధుమాసవికస్వరకేసరావలీ
కలితపరాగయోగపరికల్పిత పేశలతల్పసౌఖ్యమున్.

క. ఎల్లరు మెచ్చని మత్కృతి, నుల్లంబున మెచ్చఁగాత యొకఁ డుష్ప్రకులం
బొల్లనిపల్లవితామ్రముఁ, గొల్లలుగాఁ బొగడ నొక్కకోయిల లేదే.

ఆ. తప్పుగల్గెనేని తారె తెల్పి రసజ్ఞు, లస్మదీయకవిత ననుమతింతు
రించు కలుక గలిగెనే దేర్చి ప్రేయసి, నుల్లమున వరింప కోర్తు రెట్లు."

పైపద్యముల వివరించితిని గావున నిఁక వానిలోని సందర్భము నాలోచింపవలయును. దీనిలోఁ గవిత్వము చెప్పఁబూనినవాఁడు ప్రాచీనమార్గము నవలంబించక పోరాదనియు నట్లవలంబించునపు డది పునరుక్తి యగు ననిపించుకొనునట్లు చెప్పరా దనియును, నేర్పుగల వాఁడే కావ్యము చేసిన ప్రతిష్ఠ కల్గునుగాని నేర్పులేనిచోఁ గవిత్వము చెప్పుట తనతెలివి లోపమును ప్రపంచమందు స్థిరపర్చి యుంచుట యగు ననియును, నేర్పు కల్గి కవిత్వము చెప్పువాఁడు తా నేరసముం జెప్పఁ బోవుచున్నాఁడో ఆరసమును బైకి సుబికించి దానివలన నితరుల రంజింపఁ జేయ వలయు ననియు, నట్లుచేయలేనిచో రసజ్ఞు లాకావ్యముం దిలకింపక పరిహరించెద రనియును, ఫణామండితము లగుపాము లసంఖ్యను లైయుండినను విశ్వవిశ్వంభరాభరణదక్షత యొక శేషునకే కాక యితర ఫణులకు లేనట్లు పద్యము లల్లఁగల మనుకొనువా రందఱు ప్రబంధ ములు రచియింపలే రనియు, నితరులు చెప్పినగ్రంథములలోని యలంకా రాదికములు దొంగిలి తాను గ్రంథము చేసినట్లు చెప్పుకొనువాఁడు లజ్జాహీనుఁడు గాఁ దెలియఁబడుననియు, నెంత రసజ్ఞుఁడైనఁ దనకుఁ గల రసికత్వమును వాగ్విలాసమును జూపింపకున్న నజ్ఞుఁడుగా భావింపఁబడు ననియును, గావ్యములలోని తప్పులు వెదకి సంతోషపడువాఁడు దుర్మార్గుం డనియును, లేమావిచిగురు కోకిలమునకువలె నాకవిత్వ మొకరసికు నకు నైన సంతోషకారి కాకపోదు. రసికులు తప్పు గల ప్రియురాలిం దేర్చి సంతసింపం జేయునట్లుగా నాకవనంబునఁ దప్పున్న దిద్ది దానిం దిల కించెదరు గాక అనువఱకుం జెప్పియుండెఁగావున నప్పుడు తనకవిత్వ ములోఁ దప్పున్నట్లుతానే యొప్పుకొనిన ట్లగుకావున నట్టి సందియము తనకవిత్వములో లేదనియును, తనకవిత్వములో నేవర్ణనఁ దాఁ జేయు చున్ననట్టి కావ్యరసము స్ఫురియించుటయేకాక ఆయాపట్లు వినెడు వారికిఁ దమ తమ వర్ణాశ్రమ వ్యాపారముల మఱపు గల్గి రసపార వశ్యంబున కేవలము తద్వ్యతిరేకధర్మావలంబనము కలుగు ననియును జెప్పుటకై యీ క్రిందిపద్యముం దెల్పె. అది యెద్ది యనినః—

"గీ. యతి విటుఁడు కాకపోవునే యస్మదీయ, కావ్యశృంగారవర్ణ నాకర్ణనమున
విటుఁడు యతి కాక పోవునే వెసమదీయ, కావ్యవైరాగ్యవర్ణ నాకరణనమున.

ఇట్లున్నదానికి నాంధ్రకవుల చారిత్రములో వ్రాయంబడిన యీక్రిందివాక్యము లనాలోచితము లని చెప్పవలసియున్నది. అవి యెట్లన్నను:—

"ఆ నృసింహకవి కనకవిత్వసామర్థ్యముం గూర్చి గ్రంథాదియం దాత్మస్తుతిఁ జేసుకొనియున్నాఁడు. మఱియుఁ దక్కిన కవులవలెఁ గాక కుకవిదూషణముం బెక్కుపద్యంబులం జేసియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యితఁడు స్వాతిశయభావము గలవాఁడైనట్లు కనఁబట్టుచున్నాఁడు."

అని యున్నది. ఈవిషయమునఁ బెద్దనకవి యింతకంటె శ్లాఘాపాత్రుఁ డగు నని చెప్పవచ్చునేమో? ఆసంగతి పెద్దనగ్రంథంబునుండి వెదకి చూతము. అందులోఁ గుకవినింద యున్నది. ఎట్లనఁగా:—

"మ. భరమై తోఁచుకుటుంబరక్షణకుఁగా బ్రాల్మాలి చింతన్ నిరం
తరతాళీదళసంపుటప్రకరకాంతారంబునం దర్థపుం
జెరవాటుల్ తెగి కొట్టి తజ్జపరిష ద్విజ్ఞాతచౌర్యక్రియా
విరసుండై కొఱతం బడుం గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపక్షితిన్."

స్వప్రజ్ఞాప్రకటనముం గూడ నీక్రిందివిధంబునఁ జేసికొనియె.

"క. హితుఁడవు చతురవచోనిధి, వతులపురాణాగమేతిహాసకథార్థ
స్మృతియుతుఁడ వాంధ్రకవితా, పితామహుఁడ వెవ్వ రీడు పేర్కొన నీకున్."

ఈపద్యము కృతిపతి చెప్పిన ట్లుండుటంజేసి అది పెద్దనార్యుని కవిత్వము కా దనిగానీ యది యాత్మస్తుతి కా దనిగానీ చెప్పవలను పడునా? ఇంతియకాక ఆశ్వాసాంత గద్యములో నున్నవాక్యంబు లాత్మస్తుతిని దెల్పునవి కాకపోవునా ఆగద్య మెట్లున్న దన:—

"ఇది శ్రీమదాంధ్రకవితాపితామహ సర్వతోముఖాంక పంకజాక్ష పాదాంబుజాధీన మానసేందిందిర నందవరపువంశోత్తంస శఠగోపతాపసప్రసాదాసాదిత చతుర్విధ కవితామతల్లికాల్లసానిచొక్కయామాత్యపుత్త్ర పెద్దనార్యప్రణీతము"

అని యున్నది. నృసింహకవి పెద్దనార్యునివలె నాత్మస్తుతి అతిమాత్రముగఁ జేసి యుండలేదే. ఇట్లుండఁ బెద్దనకంటె నధికముగ నరసింహకవి నిందాపాత్రుఁ డని చెప్పుట సహేతుకము కాదని చెప్పవలయును.

కవిత్వవిషయము

ఇఁక నాంధ్రకవులచరిత్రములోని యింకొకయాక్షేపణకు సమాధానము చెప్పక తీఱదు. అందులో

"కవికర్ణ రసాయనము మొత్తము మీఁద మంచిదే అయినను, పెద్దనార్యకృతమయిన మనుచరిత్రకంటె నేవిషయమునందును గుణాతిశయము కలది కాదు."

అనియున్నది. దీనికి సమాధానము మిక్కిలి శ్రమలేకయే అచ్చటచ్చటనుండు సమానాంశములలోనివర్ణనలు సూపినం జాలియుండును. ప్రస్తుత మీయుభయుల కవిత్వశయ్యాదులం గూర్చి చూపందలఁచుకొని యున్నాఁడను గనుక దీనిలోనే పై రెండువిషయములుగూడ చూడఁదగును. అంతవఱకును పెద్దనకంటె నృసింహకవి గుణాధికుఁ డని కానీ లేక నృసింహకవికంటెఁ బెద్దన గుణాధికుఁడనికానీ నిర్ణయింపకయుంచెదను.

పురవర్ణనము

"మ. వరణాద్వీపవతీతటాంచలమునన్ వప్రస్థలీచుంబితాం
బర మై సౌధసుధాప్రభాధవళితప్రాలేయరుఙ్మండలీ
హరిణం బై యరుణాస్పదం బనఁగ నార్యావర్తదేశంబునం
బుర మొప్పున్ మహికంఠహారతరళశ్రీస్ఫూర్తి న్విడంబించుచున్." మను.

"సీ. జాతరూపమనోజ్ఞజాతరూపం బైన కోటచే వలయాద్రి నోటుపఱిచి
మధుసుధారసపూరమధురనీరం బైన పరిఖచే వారాసి భంగపఱిచి
నవరత్నచిత్రాభినవయత్నకము లైన యిండ్లచేఁ గనకాద్రి యేపుగఱచి
కాంతనిర్మలచంద్రకాంతబద్ధము లైన కుట్టిమంబుల ధాత్రి కొంచెపఱచి

తే. కమలగర్భుండు తన సృష్టి గాఁ ద్రిభువన, శోశగర్వంబు నడఁగించుకోలఁది దీని
వేడ్క నిర్మించె నసఁ బొల్చు విమతహృదయ, ఘట్టణం బైనసాకేతపట్టణంబు."
కవిక. ర.

మనుచరిత్రములో నల్లసానిపెద్దన పురవర్ణనతోఁ గల్పి బ్రహ్మక్షత్రవణిక్శూద్రులను వెలయాండ్రను ఒకసీసపద్యమున వర్ణించెను. ఆపద్య మెట్లన్నను:—

"సీ. అచటివిప్రులు మెచ్చ రఖిలవిద్యాప్రౌఢి ముదిమదిఁదప్పిన మొదటివేల్పు
నచటిరాజులు బంటు నంపి భార్గవు నైన బింకానఁ బిలిపింతు రంకమునకు

నచటి మేటికిరాటు లలకాధిపతు లైన మను సంచి మొద లిచ్చి మనుప దక్షు
లచటి నాలవజాతి హాలముఖాంత విభూతి నాదిభిక్షువు భిక్ష మైన మాన్చు
తే. నచటివెలయాండ్రు రంభాదు లైన నోరయఁ, గానకోంగున వారించి గడకుఁగలరు
నాట్యరేఖాకళాధురంధరనిరూఢి, నచటఁ బుట్టినచిగురుఁగొమ్మైనఁ జేవ."

కవికర్ణరసాయనములోఁ బైని సంగ్రహముగా వర్ణింపఁబడిన పట్టణాంగములు విపులములుగాఁ జేసి వర్ణింపఁబడియె. అందలిపద్యము లన్నియు వివరించుట గ్రంథవిస్తర మగుటయుఁ, జారిత్రోపయోగము కాకుండుటయు నగును గావున నందులవివరముమాత్రము తెలిపి చమత్కారము లగు నొకటి రెండుపద్యములు వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

పురవర్ణనముతోఁ జేర్చి ౧. పట్టణముపై సంచరించు సూర్యచంద్రులను, ౨. నక్షత్రములను, ౩. బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులను, ౪. పట్టణమునసుండు వారణములను, ౫. ఉత్తమాశ్వములను, ౬. క్రీడామందిరములను, ౭. తన్మందిరవిహారులను, ౮. వారయువతులను, ౯. పుష్పలావికాజనమును, ౧౦. ఉద్యానవనములను, ౧౧. సరస్సులను, ౧౨. కోడెగాండ్రను చెప్పెను.

ఇట్లుగా వర్ణించిన నరసింహకవియొక్కయు పెద్దనార్యుని యొక్కయు దృష్టిలోఁ బుర మెట్లుగా నున్నదో అందు వర్ణింపవలసిన వర్ణనలు పెద్దనార్యునివలన నెన్ని వదలివేయఁబడియెనో చూడవలయును. పెద్దనార్యుఁ డొక సీసపద్యములోఁ జెప్పిన పైవర్ణనలను నృసింహకవి యిరువదిపద్యములతో నతిప్రౌఢముగా వర్ణించి చెప్పెను. అట్టివర్ణనలలోఁ బుష్పలావికావర్ణన, సరోవరవర్ణనల పద్యముల నిట వివరించెను. ఎట్లన్నను:—

పుష్పలావికలు

సీ. కరముల కందిచ్చు విరులబంతులకంటె వెడఁ దోఁచుచన్నులు వేడ్కఁ బెనుప
మవ్వంపుఁ గొన నెత్తుపువ్వుటెత్తులకంటెఁ గరమూలరుచి చూడ్కిఁ గమిచి తగుల
కోరిన నోసఁగెడుకోసరుపువ్వులకంటె మొలకనవ్వులు డెందములు గరంప
నిండారుకెలవులనెత్తావిగమికంటె సుముఖసౌరభములు చొక్కు పెనుప

తే. జట్టికాంద్రఁ దవదు సరససుందరవిలాసముల చేతఁ దార జట్టికొనుచుఁ
ఖురముపీథులకును భూషణప్రాయ మై, క్రాలుఁ ఖుష్పలావికాజనంబు.

సరస్సులు

"చ. అలికులకుంతలంబులు, రథాంగకుచంబులు, పద్మవక్త్రముల్
కలరవపద్మినుల్ గడువికాసముతోఁ దమయందు సక్తలై
యలరువిహారవేళఁ దము నంటినకాంతల మేనికస్తురిం
బులకన జోడుముట్ట సరసుల్ సరసు ల్బలె నొప్పు నప్పురిన్."

బాల్యవర్ణనము

"చ. మఱియు నతండు సంయమిసమాజవినిర్మితజాతకర్ముఁ డై
నెఱఁ బరివర్ధితుండు నుపనీతుఁడు నై వివిధాయుధంబుల
గఱకరియై రణస్థలుల గద్దఱి యై నిగమార్థవేది యై
నెఱతనకాఁడు నై మెఱసె నిర్మలకాంతివిలాసరేఖలన్." మను.

అని స్వారోచి పుట్టె నని చెప్పినపద్యము వెంబడిసే పై వర్ణనము చేయంబడినది.

"గీ. జాతవేదుండు పీజనాశక్తివోలె, నుష్ణకరుఁడు తపర్తుసంయుక్తిఁ బోలె
నక్కుమారుఁడు జాతకర్మానుషక్తి, సమధికాశ్చర్యచర్యతేజమును బొందె.

సీ. కనుఱెప్ప యిడ నెఱుంగనిచూడ్కిఁ జూచుచు జిగిపీఁపుదోఁపఁబోరగిలఁబడుచుఁ
గరజానువుల చతుశ్చరణుఁ డై తిరుగుచు శిశునిదర్శితదృఢస్నేహుఁడగుచు
భాసురమితపదన్యాసంబు చూపుచు ప్రాదవిహారమున దుర్వారుఁడగుచు
జనకజానందబీజత్వంబుఁ గైకొంచు గుణముల మునలిసాఁ బ్రణులిఁ గనుచు

తే. వసనిరపేక్ష నిచ్ఛాప్రవర్తి యగుచు,హయసమారోహణంబు సేయంగఁగలిగి
రాసుతుఁడు తన శైశవక్రమదశావ,తారముల చేతఁ బూరుషోత్తమతఁ దెలిపె.

క. కాలోపనీతుఁడై భూ,పాలతనూభవుఁడు గురునిపాలన్ బ్రచుర
వ్యాలోలకాకపక్ష, శ్రీలక్షితుఁ డగుచు నభ్యసించెన్ విద్యల్.

క. మందానిలుచే నలరుల, కందువ గని తావు లెలఁ గైకొనుననిమా
డ్కిం దగుగురువశమున నృప, నందనుమతి శాస్త్రవాసనల దూఁకొనియెన్.

సీ. తూరి బాల్యముఁ బోవఁద్రోచి ప్రాయంబువెట్టినకవాటంబుఁ బాటించె నురము
జయరమాలంబనశాఖ లై బాహువు లాజానుదీర్ఘంబు లధిగమించె

వదనచంద్రునిఁ గొల్చి బ్రదికెడు చీకట్ల గతి నవశ్మశ్రురేఖలు జనించె
నర్థిధైర్యములపై నదరుకెంపునుబోలె నీక్షణాంచలముల నెఱ్ఱతోఁచె

గీ. సుందరత్వమునకుఁ జోటిచ్చి తాసంకుచించె నసఁగఁ గడుఁ గృశించె నడుము
జనవరాత్మజునకు సకలలోకోత్సవా, పాదియైన యౌవనోదయమున."

దీనిలో మనము చెప్పవలసిన దేమున్న దనఁగా నలసానిపెద్ద నార్యునివలన మనుచరిత్రములోఁ జూపింపఁబడిన, ౧. జాతకర్మము, ౨. ఉపనయనము. ౩. విద్యాభ్యాసము, ౪. యౌవనావిర్భావములు కవికర్ణరసాయన కవివలనఁ బ్రత్యేక ప్రత్యేకము పద్యములతో నతిప్రౌఢ వర్ణనలఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడినవి. దీనింబట్టియుఁ బైపురవర్ణనముం బట్టియు మనుచరిత్రకవికంటెఁ గవికర్ణరసాయనకవి వర్ణనాంశములు పెంచి కథాభాగమును దగ్గించె నని సూచింపఁబడుచున్నది.

శ్రీ ర స్తు

కవి జీవితములు

ప్రౌఢప్రబంధకవులచరిత్రము

19

తుళువవంశము

శ్రీ కృష్ణ దేవ రాయలు

(ఇపుడు వ్రాయఁ బూనుకథ సంప్రదాయజ్ఞులచే వాడికొనఁబడు.)

ఈతఁడు చంద్రవంశ సంజాతుం డగునరసింహరాయనికుమారుండు. ఆనెగొందె యనియు, * విజయనగర మనియుఁ బలుకంబడు తుంగభద్రాతీరంబున నున్నపట్టణం బీతనిరాజధాని. ఈతనికి నాంధ్రభోజుం డనుప్రసిద్ధి గలదు. ఆంధ్ర భాష సంపూర్ణంబుగ నీతని కాలంబుననే వృద్ధిపొందెను. ప్రబంధరచనం బీతనినాఁడే కలిగె. అందు మొదటి ప్రబంధం బగు మనుచరిత్రం బంధ్రకవితాపితామహుం డనంబరఁగిన యల్లసాని పెద్దనచే రచియింపఁబడియె. దాని కీతండు కృతినాయకుండు. ఈ రా జెల్లపుడుఁ బండితజన గోష్ఠి నుండి వారితో విద్యావినోదంబులు సలుపుచుండు. వారిలో నాంధ్రకవనమున కెనమండ్రు ముఖ్యులు. వీరికే యష్టదిగ్గజంబు లని పేరు. అం దల్లసాని పెద్దన, పారిజాతాపహరణరచనాధురంధరుం డగునందితిమ్మన, పాండురంగవిజయ నిర్మాణకుఁ డగు తెనాలి రామకృష్ణకవి, నరసభూపాలీయ నిర్మాణదక్షుం డగుభట్టుమూర్తియు, రామాభ్యుదయమును రచించినయయ్యలరాజు రామభద్రకవియు, కాళహస్తిమాహాత్మ్యకర్త యగుకవిధూర్జటియును, ద్విపద కావ్య రచనాప్రవీణుం డగు తాళ్లపాకచిన్నన్నయును,

* బీజనగరము.

రాఘవపాండవీయకళాపూర్ణోదయాదిగ్రంథకర్త యగు పింగళిసూర నయు నష్టదిగ్గజములు. అపరశంకరాచార్యనాముఁడు నశీతిగ్రంథకర్త యైనయప్పయదీక్షితులును, సంస్కృతమహాకవియు, సరసవచనరచనా నల్పకల్పనాచతురుండును ప్రతిభాసమన్వితుండును నగుతిమ్మరుసు మంత్రి వర్యుండును, రాజగురుం డగుతాతాచార్యులును, కృష్ణదేవరాయ ప్రసిద్ధాస్థాన పండితు లని వాడుక గలదు. ఇందలి యాంధ్రకవులచే రచియింపంబడిన గ్రంథంబులలో మనుచరిత్రమును పారిజాతాపహరణ మును, కవినామంబును, కృతిపతినామంబును, జగద్విఖ్యాతిం గాంచున ట్లొనరించె. ఇంకను గొన్నిగ్రంథంబుల కీరాయండు కృతినాయకుం డని విందుము. ఆగ్రంథంబు లిపుడు నామావశిష్టంబు లైమనకు లభ్య ములు కాలేదు. కొండవీటి దండకవిలెలో నున్న వృత్తాంతమును పురు షార్థప్రదాయిని యీాక్రింది విధంబుగఁ బ్రకటించెను.

"ఈకృష్ణ దేవరాయలు పిన్నవయస్సులోనే సమస్తశాస్త్రములు నేర్చి అప్పాజీ లేక తిమ్మరుసు అను నాయనవద్ద రాజనీతి దండనీతి మొదలగు విద్యలు గ్రహించె. ఆయన జీవితకాలము యావత్తు ఆంధ్ర విద్యాభివృద్ధికొఱకు పాటుపడుచునుండువాఁడు. ఈయనయొక్క సభ యందు అష్టదిగ్గజము లనునామముచేత నెనిమిదిమంది గొప్పపండితులు ప్రసిద్ధిం జెందిరి. అష్టదిగ్గజములపేళ్లును, వారిచే రచియింపఁబడినముఖ్య గ్రంథములపేళ్లను నీక్రింద దెలియఁజేచుయున్నాను.

కవీశ్వరులపేళ్లు	గ్రంథములపేళ్లు.
౧. అల్లసానిపెద్దన్న. ఈయన దూపాటి సీమ లోని దోర్నాడుల కాఁపురస్థుఁడు. ఈయనకు నాంధ్రకవితాపితామహుఁ డనుపేరుగలదు.	౧. మనుచరిత్రము, ౨. రామస్తవరాజము, ౩. అద్వైతము.
౨. భట్టుమూర్తి. ఈయన భట్టుపల్లె కాఁపురస్థుఁడు.	౧. నరసభూపాలీయము, ౨. వసుచరిత్రము.
౩. ముక్కుతిమ్మన్న. ఈయన గన్న వరము కాఁపురస్థుఁడు.	౧. పారిజాతాపహరణము.

౪. పింగళిసూరన్న.	రాఘవపాండవీయము.
౫. తెనాలి కాఁపురస్థుఁ డగు తెనాలి రామలింగము. ఈయన యింటి పేరు ఈశ్వరప్రెగ్గడవారు.	పాండురంగవిజయము, (పాండురంగమాహాత్మ్యము).
౬. సీడెడ్డు డిస్ట్రిక్టు కాఁపురస్థుఁడు రామభద్రకవి	రామాభ్యుదయము.
౭. శంకరకవి.	
౮. ధూర్జటి	

N.—B. ఈచివర నిద్దఱు కవులయొక్క కాఁపురస్థలమును వారు రచించినగ్రంథముల పేళ్లును తెలియదు. అల్లసానిపెద్దన మనుచరిత్ర మును రచించి కృష్ణదేవరాయలకుఁ గృతియియ్యఁగా నట్టికావ్యము వెనుక రాయలవారు ఆముక్తమాల్యదను చేసిరి. ఇది గాక సకలకథా సారసంగ్రహము, రసమంజరి మొదలగు ననేకగ్రంథములు రాయల వారు రచించిరి. అని యున్నది. పై దానిలో భట్టుమూర్తి వసుచరిత్ర రచియించినట్లు చెప్పితిని. శంకరకవి కృష్ణరాయల సంస్థానములోని వాఁడు కాఁ డని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది.

కృష్ణరాయని జననవృత్తాంతము

ఈకృష్ణదేవరాయలజననంబున కొకకథ కలదు. దీని నిచటి సంప్రదాయజ్ఞు లందఱు వాడుకొనున ట్లీక్రింద వివరింతము. ఈతనితండ్రి యైన తెలుఁగుదేశపు నరసింహరాయఁడు త్రిలింగదేశంబున రాజ్యంబు సేయుచుండె. ఈతం డొకనాఁటిరాత్రి కాలోచిత కృత్యంబులు. నిర్వ ర్తింప బహిర్దేశంబునకుం జనియుండ నంతరిక్షంబునుండి యొక్క రిక్క మిక్కిలి తేజంబుతో నాతని యుదకస్థాలింబడియె. దానిం జూచి యా రాజు తనచేత నాపాత్రంబు మూసి యనతిదూరంబున నున్న నిజభటుం బిలిచి యోరీ అప్పనికి (తిమ్మరుసునకు) ఈవార్త దెల్పుము అనుడు నాభృత్యుండు వేగిరంబ చని దాని నెఱిఁగించిన నాతం డానీరు ద్రావు మని రాజుతోఁ జెప్ప నుత్తరం బిచ్చె. వాఁ డావార్తను రాజునకుఁ దెలిపినతోడనే యాతండు తిమ్మరుసు నాజ్ఞానుసారంబుగాఁ గార్యంబు

నడపె. అనంతరము తిమ్మరుసు రాజుకడ కేతెంచి యాతని నారాత్రి స్త్రీయతో సుఖకంబుగ నుండు మని తెల్పె. రాజును తిమ్మరుసు మాటల యెడం గౌరవ ముంచి యంతిపురికిం జని పట్టపుదేవిం బిలువంబంచిన నాపె కారణాంతరముచే రాలేదయ్యె. దాని కెంతయు వగచుచు నాపె చెలికత్తెలలో నొక్కజవరాలిం గూడి యాదినంబు సుఖంబుగ నుండె. తోడనే యాయింతి గర్భంబు దాల్చె. నవమాసంబులు నిండిన యనంతర మాయింతి యొక శుభముహూర్తంబున దేవకి కృష్ణునిం గన్నట్లు తాఁ గృష్ణరాయనిఁ గనియె. ఆవార్త విని నరసింహరాయండు విశేషోత్సవంబు సేయించె. పుత్త్రునిఁ జూచి యాతని తేజోధికతకుఁ దండ్రి యెంతయు సంతసిల్లె. అప్పటి నుండియు నీతని నతి ప్రేమచేతఁ గాపాడుచుండె. అప్పుడీ నరసింహరాయనికి బీజనగర దేశమంతయు స్వాధీనమయ్యె. దానిచేఁ గృష్ణరాయం డెంతయు నదృష్టవంతుం డని యాతండు మఱియుం బ్రేమాతిశయంబున నాదరింపుచుండె. రాజిట్లుండు టచే నోర్వలేక రాజభార్య లతనిం జంప యత్నంబు లొనరించి యాతనిఁ జంపఁబంపిరి. అపుడు తిమ్మరుసు కృష్ణరాయనియెడ మిగుల నెనరుంచి యాతనిఁ దనమందిరంబునకుఁ గొనితెచ్చి యచ్చటఁ జిరకాల ముంచి సంరక్షించె. కృష్ణరాయ లిలువెడలు సమయంబున నెనిమిదితొమ్మిది సంవత్సరములవాఁడు. ఈతనికిఁ దిమ్మరుసు జాగరూకుండై విద్యాబుద్ధుల నేర్పుచుండె. ఇట్టిసమయంబునఁ దిమ్మరుసును అప్పా అని యీరాయండు పిల్చుటం జేసి యీతనికి నప్పరుసను నామాంతరంబు గల్గె.

నరసింహరాయనికి స్త్రీయాసంభవు లగుకొడుకులు గలరు. నరసింహరాయనికి శరీరంబున జాడ్యంబు సంప్రాప్తమై అది క్రమక్రమంబుగ హెచ్చినపుడు జీవితేచ్ఛ వదలి నరసింహరాయండు తనపుత్త్రులఁ బిలిచి వారిలో ధైర్యసాహసంబులు గలవానికి రాజ్యం బిచ్చెదఁగాక యని నిశ్చయించి తనచే నున్న భద్రముద్రికం జూపి యోపుత్త్రులారా

నాదేహంబు జాడ్యంబున నుబ్బియున్నయది. కావున నీయుంగరం బే యుపాయంబుచేతను రాకుండ నున్నయది. దీని నెవ్వఁడు దీసికొన సమర్థుం డగువానికి నారాజ్యం బిచ్చెద ననుడు వారు క్రమంబునఁ జను దెంచి దానిం దీయ ననేకవిధంబుల యత్నించి వేసరి సేయునదిలేక యూరకుండిరి. అపుడు నారసింహుండు తిమ్మరుసుం జూచి కృష్ణరాయం డుండిన నిపు డెంత మేలై యుండు నాతని దుర్మార్గులు చంపించి రనుడు తిమ్మరుసు సెలవేని కృష్ణరాయనిం దెచ్చెద నని తెల్పిన సంత సించి యాతనిఁ బిలువనంపి కౌఁగిలించుకొని, కృష్ణా! ఉంగరము దీసికొ మ్మనుడు మొల నున్నకత్తిచే నాతని వ్రేలు దునిమి రాయండా యుంగరముఁ గైకొనియె. నరసింహరాయం డాతని సాహసంబునకు మెచ్చి తనసామంతమంత్రివరుల కాతనిం జూపి తనయనంతరంబున నాత నినే రాజుగ నియమించి పట్టముం గట్టుఁ డని తాఁ బరమపదప్రాప్తుం డయ్యె. అనంతర మామంత్రివరులు రాజాజ్ఞానుసారంబుగ నతనికిఁ బట్టాభి షేకం బొనరించిరి. అని యుండుకథయంతయును కల్పిత మయినట్లు నిది యేమఱియొకరాజుకథయో యీతని కతుకంబడినట్లును తోఁచెడిని. శూద్ర స్త్రీసంభవుఁ డనుకథ ప్రౌఢదేవరాయని దని వెలమలచారిత్రము వలనం గాన్పించెడిని. నరపతులగు విజయనగర రాజుల చారిత్రములోఁ బ్రౌఢదేవరాయవృత్తాంతములోఁ జూడనగును. కొండవీటిదండకవిలెలో నీపై వృత్తాంతము కొంచెము విపులముగాఁ నున్నట్లును దానిసంగ్రహ మును తాఁ బ్రచురించుచున్నట్లుగాఁ బురుషార్థప్రదాయిని అనుపత్రి కలోఁ గొన్నిసంగతు లొకపాంథునివలనఁ బ్రకటింపఁబడియెను. అదె ట్లన్నను:—

కృష్ణదేవరాయలజన్మకర్మను

"రాచవేమనతో రెడ్లప్రభుత్వ మంతరించిన దని యిదివఱలోఁ దెలియఁజేసియుంటిని. రాచవేమనగారు అపుత్రవంతుఁ డగుటంజేసి కొండవీటిరాజ్యమంతయు వేమనయొక్క డెబ్బదియిద్దఱు పాలెగాండ్రు

అపహరించ యత్నము చేసిరి. గాని జనబాహుళ్యముచేత నొకరిమాట యొకరికిఁ గాక, సుమారు నలువది సంవత్సరంబులవఱకు ఒకరితో నొకరు కలహించుచుండిరి. ఇంతలో శా. శ. ౧౩౫౧ సంవత్సరములో నుత్కలదేశాధీశు లగుగజపతివారు ప్రబలులై విస్తరించి బలమును గూర్చుకొని కొండపల్లి మొదలగు దుర్గముల నాక్రమించి, కొండపల్లిలో మకాము జేసిరి. ఇట్లుండ తుంగభద్రాతీరస్థం బగువిజయనగరపు రాజగుకృష్ణదేవరాయలు ఆంధ్రదేశమంతయు నాహూతి వేసికొనుటకు యత్నించెను."

కృష్ణదేవరాయలజన్మకథాప్రశంస

"విజయనగరపురాజులలో * పదియాఱవవాఁ డగువీరనృసింహరాయలు చిరకాలము పుత్త్రులు లేక ఖేదపడుచుండఁగా నొకనాఁ డొక విప్రశ్రేష్ఠుఁ డేతెంచి. రాజా! నే నేర్పఱిచిన ముహూర్తకాలమందు నీవు నీభార్యతోఁ గూడినచోఁ దప్పకుండ నీకు పుత్త్రుఁడు కలుగును అని చెప్పెను. అందుల కారాజు సంతసించి ముహూర్తకాలమునకు సిద్ధముగా నుండునటుల నిజపత్ని యగు తిప్పాంబకు వర్తమానము పంపెను. 'చీరె సింగారించువఱకు పట్నము కొల్లబోయెను.' అను లోకమువాడుక నిక్కముగాఁ దిప్పాంబగారు దిద్దుకొని తీర్చుకొని రాజు సమ్ముఖమున కేతెంచువఱకు ముహూర్తకాలము మించిపోయెను. ఈమధ్యకాలములో రాజుగారి పడకటింటిలో దీపాలు బాగుచేసెడి నాగి యను నొకదాసి ముహూర్తకాలమునకు హాజరుగా నుండఁగ రాజు దానితో రమించెను. తత్క్షణమే నాగికి గర్భోత్పత్తి ఆయెను. నవమాసపూర్తి యైనతర్వాత దివ్యతేజస్సు కలిగిన శిశువును గనెను. ఈశిశువునకు కృష్ణదేవరాయలు అనునామ మేర్పడెను."

కృష్ణదేవరాయలు రాజ్యభారము వహించినవిధము

"పూర్వము వక్కాణించిన నాగి యనునది గర్భవతి యైన కొంత

* విమర్శించవలెను.

కాలమునకు పిదప పట్టమహిషి యగుతిప్పాంబకూడ గర్భముదాల్చి మొగశిశువును గనెను. ఈశిశువునకు నృసింహరాయ లనునామ మేర్పడెను. నాగియనుదానికి రాజుగారితోస్నేహ మగుటంజేసి నాగమాంబ యనుపేరు వచ్చెను. తిప్పాంబకుమారుఁడును నాగమాంబ కుమారుఁడును వయస్సులో సమానులైనను, రూపలావణ్యముల యందును, విద్యావినయములయందును, ధైర్యస్థైర్యములయందును, దాసీపుత్త్రుఁడు రాణిపుత్త్రునికంటె నూఱురెట్లతిశయించియుండెను." అనియున్నది. ఈరెండుకథల నమ్మినను నమ్మకున్నను వేఱుచరిత్ర లేదు.

కృష్ణరాయని పూర్వుల వృత్తాంతము

దీనింగూర్చి పారిజాతాపహరణ, మనుచరిత్రములలోఁ గొంత కానుపించును. మఱికొంత "కొంగదేశరాజకాల్" అను వచనగ్రంథము లోపలను గానుపించును. ఇందులో మొదటిరెండుగ్రంథములును కృష్ణరాయాస్థాన విద్వాంసులవలన రచియింపంబడెఁ గావున విశ్వసనీయములు. మూఁడవ గ్రంథము గవర్నమెంటు Oriental M. s. s. లైబ్రేరీలో, నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటఁ జేరియుండినదైనను కృష్ణరాయలకాలీనులవలన రచియింపఁబడక అటుపిమ్మటఁ గొన్నిశతాబ్దములైన యనంతర మొరునిచే రచియింపంబడుటచేత విశేషవిశ్వాసనీయము కాదు. ఎట్లున్నను చారిత్రములలోఁ జేరి నిల్చియున్న గ్రంథమగుటంజేసి దానినిగూడఁ జేర్చుకొని యితరగ్రంథసహాయమున నందులో భేదించునట్టి యంశముల వివరించి చెప్పెదను. కృష్ణరాయని పూర్వుల వంశము చంద్రవంశమైనట్లును, తుళువ యను పౌరుషనామంబు గలది అయినట్లు నీక్రింది పద్యమువలనం గాన్పించును.

చంద్రవంశములో నొకపురుషుఁడు

"క. అతనికి యదుతుర్వసులను, సుతు లుద్భవమంది రహితసూదనులు బలా
న్వితమతులు వారిలో వి, శ్రుతకీర్తి వహించెఁ దుర్వసుఁడు గుణనిధియై.

గీ. వానివంశంబు తుళువాన్వవాయమయ్యె, నందుఁ బెక్కండ్రు నృపులుదయంబునంది
నిఖిలభువనప్రపూర్ణనిర్మలకీర్తి, నధిపులైరి తదీయాన్వయమునఁ బుట్టి."
మనుచరిత్రము.

ఇట్టివారిలో మొదటివాఁడు తిమ్మరాజు. ఇతనింగూర్చినకథ పారిజాతాపహరణములో మాత్రము చెప్పఁబడలేదు గానిమనుచరిత్రములో నతని విశేషములు వ్రాయఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"మహాస్రగ్ధర. ఘనుఁడై తిమ్మక్షితీశాగ్రణి శరకమఠగ్రావసంఘాతవాతా
శనరాడాశాంతదంతిస్థవిరకిరులజంఝాటము ల్మాన్పి యిమ్మే
దిని దోర్దండైకపీఠిం దిరముపఱిచి కీర్తిద్యుతుల్ రోదసిం బ
ర్వ నరాతుల్ నమ్రులై పార్శ్వములనిలువ తీవ్రప్రతాపంబు సూపెన్.

క. వితరణఖని యాతిమ్మ, క్షితిపగ్రామణికి దేవకీదేవికి నం
చితమూర్తి యీశ్వరప్రభుఁ, డతిపుణ్యుఁడు పుట్టె సజ్జనావనపరుఁడై.

ఈ ఈశ్వరరాజుంగూర్చి పైరెండు గ్రంథములలోఁగూడ వివరింపఁబడియున్నది. అందు పారిజాతాపహరణములో

"ఉ. రాజులనెత్తుటం బరశురాముఁడు ప్రంతలు చేసె రెండుమూఁ
డీజగతిం గణింప నది యెంతటి విస్మయ మబ్జినీసుహృ
త్తేజుఁడు కందుకూరికడఁ దిమ్మయయీశ్వరుచే జనించె ఘో
రాజి బెడందకోట యవనాశ్వికరక్తనదీసహస్రముల్."

అనుదానివలన నీయీశ్వరరాజు కందుకూరి సమీపములో బెడఁదకోట తురుష్కులం జయించె నని మాత్రము చెప్పంబడినది. మనుచరిత్రములో నీతనివిజయవిశేషములు చెప్పంబడకపోయిన ననేకులగు రాజులవలనఁ గప్పంబులు మొదలగునవి గ్రహింపఁబడినట్లును, శత్రుజయము చేసినట్లుగా రెండుపద్యములు చెప్పఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"చ. బలమదమత్తదుష్టపురభంజనుఁడై పరిపాలితార్యుఁడై
యిలపయిఁ దొంటియీశ్వరుఁడె యీశ్వరుఁడై జనియింప రూపఱెన్.
జలరుహనేత్రలం దొఱఁగి శైలవనంబుల భీతచిత్తులై
మెలఁగెడుశత్రుభూవరుల మేనులఁ దాల్చిన మన్మథాంకముల్.

సీ. నిజభుజాశ్రితధారుణీవజ్రకవచంబు దుష్టభుజంగాహితుండికుండు
వనజేక్షణామనోదనపక్ష్యతో హరుం డరిహంసనసదభ్రాగమంబు

మార్గణగణపికమధుమాసదివసంబు గుణరత్నరోహణక్షోణిధరము
బాంధవసందోహపద్మవనీహేళి, కారుణ్యరసనిమ్నగాకళత్రుc
తే. డన జగంబుల మిగులc బ్రఖ్యాతిc గాంచె, ధరణిధవదత్తవివిధోపదావిధాన
మార్జితశ్రీవినిర్జిత నిర్జరాల, యేశ్వరుcడు తిమ్మభూపతి యీశ్వరుండు."

నరసింహరాజు

పై ఈశ్వరరాజు కుమారులు నరసింహరాజు, తిమ్మరాజు. నరసింహరాజు వృత్తాంతము పై రెండు గ్రంథములలోనే కాక 'కొంగదేశరాజకాల్' అను గ్రంథములోను, 'విజయనగరరాజులచరిత్రము' అనుదానిలోcగూడ నున్నది. కావున మొదట మనుచరిత్రములో నున్నదాని దెల్పెదము.

"క. ఆయీశ్వరనృపతికిc బు, ణ్యాయతమతి యైనబుక్కమాంబకుc దేజ
స్తోయజహితు లుదయించిరి, ధీయుతు లగునారసింహ తిమ్మనరేంద్రుల్."

ఇట్లు చెప్పి యనంతరము నరసింగరాజు విశేషములు మాత్రము కొన్ని వివరింపcబడినవి. ఇటులనే పారిజాతాపహరణములోcగూడ నీశ్వరరాజు కుమారుల యిద్దరపేరులును వివరింపcబడినవి. * అందుcగూడ నరసింగరాయని వృత్తాంతమే వివరింపcబడెనుగాని తిమ్మరాజుంగూర్చిన విశేషములు వివరింపcబడవాయెను. కావున మన మిపుడు నరసింగరాయనివిశేషములే వ్రాయవలసియున్నది. ఇcక తిమ్మరాజునుగూర్చి చెప్పవలసినవృత్తాంత మొకటి యున్నది. అందులో ఈతిమ్మరాజే కృష్ణదేవరాయనిప్రసిద్ధిమంత్రి యగుతిమ్మరు సని కొంద ఱూహించుచున్నారు. అది సరియైనది కానట్లు కొన్నిగ్రంథదృష్టాంతము లుండుటంబట్టి ఆసంవాదము మఱియొక స్థలములోc జూడcదగు నని చెప్పి ప్రస్తుతము నరసింగరాయనికథలోనికి దిగెదను. కో. రా. లో ౮౭ "నరసింగరాయపట్టము" ఇతc డుద్దండుc డనుమంత్రితోcగూడి తెన్గుదేశము

* ఇది పొరబాటు. పారిజాతాపహరణమున నిద్దఱుకొడుకులపేరులు లేవు. ఉన్న దొక్కటే. అచట తిమ్మయయీశ్వరనృపతికిన్ = తిమ్మరాజుకొడు కగునీశ్వరరాజునకు. అన్ని యన్వయింప నొప్పును.

రక్షించుచు అందుమీఁద కర్ణాటకదేశములోనున్న పాలెగాండ్రు కప్ప మీయకున్న వారితో యుద్ధము చేసి జయించి, మళయాళ, కేరళము లలో విజయరాజుతో బహుయుద్ధము చేసి జయించి, అతనివలన ననేక ద్రవ్యముం దీసుకొని పాండ్యరాజుతో స్నేహము చేసి, చోళ ద్రవిడ దేశములలోఁ గప్పము తీసుకొని అక్కడనుండి యుత్తరదేశములకుం బోయి కళింగ, బంగాళ దేశరాజుల జయించి అనేక తురుష్కులం జయించి గజపతిరాజుం జంపి, గంగరాజును జయించి వచ్చిన ఆమంత్రికి "విజయోద్దండేంద్రుఁ"డని బిరు దిచ్చెను. ఈనరసింగరాయనికి రాజాధిరాజు రాయందరలేశ్వర మహారాయ లని పేరుపెట్టిరి." అని యున్నది. ఇట్టి చారిత్రవిశేషము లితరగ్రంథసహాయము లేనిది సిద్ధాంతములుగా నెంచఁ బడఁగూడదు. కావునపైమనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణములలోనుండు కొన్నిపద్యములంబట్టి కొంత నిర్ణయింతము. అందు మనుచరిత్రములో నరసింహరాజుయొక్క ప్రతాపము విశేషముగ వర్ణింపఁబడియెంగాని, యేయేస్థలములలో నేయేప్రతాపముఁ జూపెనో వ్రాయంబడి యుండ లేదు. ఇఁకఁ బారిజాతాపహరణములో:—

"సీ. ఎవ్వనివిజయంబు లెంచఁగించుశాసనస్తంభంబు లాశాంతశైలవితతు
లెవ్వానియరిగాపు లేపారుకాళింగ యవనాదివివిధదేశాధినాథు
లెవ్వానినిత్యదానైకవిలాసంబు లారూఢతరతులాపూరుషంబు
లెవ్వానిచిరకీర్తి యింద్రలోకాంగనాభోగినీగీతికాభోగపదము
తే. వాఁడు వొగడొందు సర్వసర్వంసహాధి, దేవతాముఖతర్పణద్విజయనగర
భద్రసింహాసనస్థుఁ డున్నిద్రతేజుఁ, డీశ్వరాధిపునరసభూమీశ్వరుండు.
సీ. కుంతలేశ్వరుఁడు సిక్కువడంగ విద్యాపురంబు సైకొని నిజప్రౌఢి జెఱపెఁ
బారసీకునకు దుర్భరమానవత్వంబుఁ దొలఁగించె మానవదుర్గసీమఁ
జోళవల్లభునకు సురవధూమధురాధరము లిచ్చె మధురాపురంబుఁ గొనియె
శ్రీరంగపట్టణసీమ ఖడ్గనటీవినోదంబు యావనేంద్రునకుఁ జూపె
తే. నతఁడు నుతికెక్కె రామసేత్వంతరాళ, కలితషోడశదానవిఖ్యాతయశుఁడు
మండలీకరమేఘమార్తాండబిరుదుఁ, డీశ్వరాధిపునరసపృథ్వీశ్వరుండు."

ఇట్లుండుటంబట్టి యీనరసింహరాజు చారిత్రాంశములు కొన్ని స్పష్టమగుచున్నవి. అవి యెట్లనఁగా:—

౧. దిగ్విజయము చేసి శాసనస్తంభములు నిలిపెను.

౨. కళింగరాజు, యవనరాజు మొదలగువారిచేఁ బన్నులు గొనుచుండెను.

3. విజయనగరసింహాసనాధ్యక్షుఁడు.

౪. కుంతలేశ్వరుం జయించి విద్యాపురము (Beejapore) ను స్వాధీనమును చేసికొనియెను.

౫. పారసీకునకు (తురుష్కరాజపర్యాయము కానోపు) మానవదుర్గ సీమలోఁ బ్రాణహానిం జేసెను.

౬. చోళరాజును సంహరించి మధురాపురముం గైకొనెను.

౭. శ్రీరంగపట్టణ సీమయం దుండు యావనేంద్రునితో యుద్ధముచేసెను.

౮. మండలీకర మేఘమార్తాండ బిరుదు గలవాఁడు.

ఈ యెన్మిది యంశములును సప్రమాణములు. వీనితోఁ బ్రతి ఘటించని పై చారిత్రాంశములను విశ్వసించుట కభ్యంతర ముండదు. విజయనగరరాజచారిత్రములో నీరాజుంగూర్చి యీక్రిందివిధముగా నున్నది. అందులో నృసింహదేవరాయనివఱకును వ్రాయంబడినచరిత్రము బీజనగరరాజగు బుక్కరాజుచరిత్ర మై యున్నది. ఆచారిత్రకుని కందుఁ గలభేదములు పరిశీలనలోనికి గాని కారణమున నారెండుకథలును గలిపి వానిని నరసింహరాయనిపూర్వులకథలుగా వివరించె ననియుఁ జెప్పవలసియున్నది. అట్టిభేదమును బీజనగర రాజచారిత్రములోఁ జూపఁదలంచి ప్రస్తుతము నరసింగరాయనింగూర్చి వ్రాసిన కథాభాగము మాత్ర మిచ్చుట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"ఆ బుక్కదేవరాయనికి నరసింహుఁ డనుకుమారుఁడు పుట్టెను. నృసింహదేవరాయలు విజయనగరమందు రాజ్యపరిపాలన చేయుచుఁ దమదండ్రి యేప్రకార మాజ్ఞాపించునో ఆప్రకారము దేవబ్రాహ్మణులయందు భక్తి నుంచి అనేకు లగుబ్రాహ్మణులకు ననేకాగ్రహారములు తామ్రశాసన పత్త్రికలపై వ్రాసి యిచ్చి తండ్రికంటె నుత్తముఁ

డని ప్రజలవలనఁ గొనియాడఁబడుచు బహుదినములు విజయనగర మున నుండి కొన్నిదినములకు సకలదేశములం జయించి, సకల కిరీటాధి పతులచేతను మ్రొక్కులు తీసుకొనుటకు దిగ్విజయార్థము తరలి దక్షిణ సముద్ర పర్యంతము నుండు సకలదేశములం గొట్టి తద్దేశాధిపతులను దనయాజ్ఞానువర్తులుగాఁ జేసికొని, యాయాదేశములకుఁ దగినట్లుగా నర్థముం గూర్చుకొని కొంత విజయనగరమునకుం బంపి కొంత దనతోఁ బట్టించుకొని అక్కడనుండి రామేశ్వరమునకుఁ బోయి ఆదేశములం దర్థము కట్టుకొని, అక్కడ సర్వాగ్రహారము లిచ్చి అటులనే సకల పుణ్యక్షేత్రములలో ధర్మముల నడిపెను. అటు తరువాత చోళ, పాండ్య, కేరళ, దేశపురాజులను, మధురదేశపుప్రభువును మ్లేచ్ఛ ప్రభువులం జయించి, అది మొదలు గంగాతీరముదాఁక సకలదేశములం జయించి శ్రీరంగమునకు వచ్చి చేరెను. అక్కడఁ జోళదేశమునకుఁ గేవలము కావేరినదియొక్క యుదకము ప్రవహించిన ఫలాధిక్య మగు నని యెంచి, వేయికాల్వలఁ ద్రవ్వించి, అవి శాశ్వతము లగుటకుఁ గాను పంచలోహములతోఁ గట్టలువేయించి, వేలూరునకుఁ బోయి యచ్చోఁ దమసంస్థానము శ్రీరంగమునకుఁ గాంచీపురమునకును సమీప ముగా నుండవలె నని యెంచి ఆవేలూరునకుఁ గోట కట్టించి అందులో దివ్యభవనంబులు గట్టించి అక్కడ దక్షిణదేశములకు తఖ్తు (సింహాస నము) నేర్పఱిచి, కొన్నిదినము లచ్చటఁ బ్రభుత్వము చేసి, పిమ్మట మఱికొన్నిదినములకు వేలూరున కుత్తరముగ నుండుచంద్రగిరియందు శత్రుభయము లేక యుండును గావునఁ దాను సంపాదించినద్రవ్య మచ్చట నుండుట మంచి దని యెంచి, దానికిం గోటఁ గట్టించి, తాము నివసించుటకు మహళ్లు గట్టించి అందుఁ దా సంపాదించిన ద్రవ్య ముంచి ఆస్థలమును భద్రపఱిచి తిరుగ విజయనగరమునకు నరసింగరాయఁడు వచ్చి చేరెను. ఇట్లు చేరిన రాయఁడు తన పెద్దకుమారుఁ డగువీర నరసింహదేవరాయనికిఁ బట్టాభిషేకము చేసి, కృష్ణరాయనిం బిలిచి వీర

నరసింహదేవరాయనిచేత నొప్పగించి సకలకార్యములలో నీకృష్ణరాయనిఁ గూడ నుంచుకొని వ్యవహారము చేయుటచేఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు రాఁగల వని బోధించి లోకాంతరము నందెను. అని యున్నది. ఇందులోఁ బై కథలకు విరోధించనిభాగము నమ్మవచ్చును.

నరసింహరాయని భార్యలు పుత్త్రులు

పై గ్రంథములోను "కొంగదేశ రాజకాల్" అను గ్రంథములోఁ గూడ నరసింహదేవరాయని యాలుబిడ్డలఁ గూర్చి వివరింపఁ బడి యున్నది. అందులోని పై గ్రంథములో "తిప్పాంబ యను భార్య యందు వీరనృసింహేంద్రుఁడు అనుకుమారుఁడు పుట్టెను. నాగమాంబ అను భార్యయందుఁ గృష్ణరాయఁడు పుట్టెను. ఓబాంబ యనుభార్య యందు రంగదేవరాయలు, అచ్యుతదేవరాయలు అను నిరువురుపుత్త్రులు పుట్టిరి. వారు నల్గురును బహుధర్మాత్ములై శౌర్యాదిగుణములు గలవా రలై యుండిరి." అని యున్నది. ఇటులనే 'కొంగదేశ రాజకాల్' అను గ్రంథములోఁగూడ నున్నది. వీనింబట్టి చూడఁగ నరసింగరాయనికి మువ్వురు భార్యలు, నల్వురు కొడుకులు నున్నట్లుగాఁ గానుపించుచున్నది. ఈరెండు గ్రంథములలోఁ గృష్ణరాయలు కృతులందినపారిజాతాప హరణ, మనుచరిత్రగ్రంథములును, కృష్ణరాయకృత మగునాముక్త మాల్యదయు నేకీభవింపవు. ఎట్లన్నను:—

"క. ఆనరసమహీమహిళా, జానికిఁ గులసతులు పుణ్యచరితలు తిప్పాం
బానాగాంబికలిరువురు,దానవదమనునకు రమయుఁ ధరయును బోలెన్." పారి.

పుత్త్రులవిషయమై

"క. వారలలోఁ దిప్పాంబకు, మారుఁ డుపరిపంథికంథిమంథాచలమై
వీరనరసింహరాయఁడు, వారాశిపరీతభూమివలయం బేలెన్." పారి.

"తే. ఆనృసింహప్రభుండు తిప్పాంబవలన, నాగమాంబికవలన నందనులఁ గాంచె
వీరనరసింహరాయ భూవిభుని నచ్యు,తాంశసంభవుఁ గృష్ణరాయక్షితీంద్రు." మను.

ఇట్లీపై రెండు గ్రంథములలో నొక్కతీరుగనే చెప్పి యుండుటం బట్టి వీనిలోఁ జెప్పంబడినవారే నరసింహరాయని పత్నీపుత్త్రులు

గాని పైకొంగదేశపురాజకాలులోఁ జెప్పినవిధమునఁ గాదు. కావున నరసింహరాయనికి నిర్వురు భార్య లనియు, నాయిర్వురివలన నిర్వురు కుమారులు గల్గి రని సిద్ధాంతము చేసెదను. అయితే పైన చెప్పంబడిన యోబాంబికకుఁ గల్గి రనిన రంగరాయ అచ్యుతరాయ లెవ్వరికుమారు లనుదాని నాలోచించవలసియున్నది. దానికి గ్రంథ దృష్టాంతము లగపడువఱకు సరియైన సమాధానము రానేరదు. నరసింగరాయ నామము గలకుమారుఁడు పైనరసింగరాయనికే యున్నాఁడు. అతఁడు వీరనరసింగరాయఁ డని పైగ్రంథత్రయమందును గానుపించు చున్నది. కావున నీయిర్వురు పుత్రు లావీరనరసింగరాయని కుమారులుగా భావించెదను.*

ఇఁక నరసింగరాయనిమృతి యెప్పుడో వ్రాయవలసియున్నది. అందువిషయమై కొ. రా. లులో శా. శ. ౧౪౦౧ అగుశార్వరి (A.D. 1478) గా వివరింపఁబడినది. విజయనగర రాజుల శాసనములలో క్రీ. శ. 1471 లో నొకశాసనమును, 1487 లో నొకశాసనమును నరసింగరాయని శాసనములు కానుపించుచున్నవి. ప్రిన్‌సెపువారశాసనములలో క్రీ. శ. 1490 లో వీరనరసింహరాయనిశాసనము కానుపించును. 1490 సంవత్సరములోఁ గాన్పించిన శాసనము వీరనరసింహరాయని దవుటచేత నాతనితండ్రి 1487 వఱకు నున్నట్లును, వీరనరసింహరాయఁడు తదనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చెననియు నూహింపనై యున్నది. క్రీ. శ. 1487—77=శా. స. 1410 అగును.

వీరనరసింగరాయఁడు

ఇతనిం గూర్చియు కొంగదేశరాజాకాల్ కొంతచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అది యెట్లనఁగా:—"శార్వరిసంవత్సరములో నితనికిఁ బట్టాభిషేకమాయెను. ఇతఁడు తండ్రివలెననేకదేశములలోఁగప్పముఁ గొనియెను. ద్రావిడపాండ్యచోళదేశములవారు కొంతద్రవ్యమిచ్చి ఇతని

* చింత్యము.

స్నేహము చేసికొనిరి. కర్ణాటదేశము కొంకణదేశము, ఉమ్మత్తూరు, తలకాడు మొదలయిన గళ్లలోనున్న పాలెగాండ్రు కప్పము పంపకపో యినందున వీరనరసింగరాయఁడు కోపించి అనేకసేనలం జేర్చుకొని తనకు తమ్ముఁ డైనకృష్ణరాయలను విజయనగరములోనుంచి తాను అచ్యుత రాయ, శ్రీరంగరాయలును, మఱికొందఱు రాకొమరులు ప్రయాణమై పోయి ఉమ్మత్తూరు సమీపములో దండువిగి, తమకు పూర్వమిచ్చెడు పన్నినచో రాజ్యములో నుంచెదమనియు, లేకున్నఁ గోటలగ్గలఁ బట్టెదమనియుఁ జెప్పిపంపెను. దానికి మాఱుగా నుమ్మత్తూరిరాజు యీ క్రిందివిధంబుగఁ జెప్పిపంపె. ఎట్లన్నను:—"మేమీదేశమును బహు దినములుగాఁ బాలించుచున్నాము. మావంశములో నుండువారుగాని కొంకణవర్మరాజులుగాని యీదేశమును పరిపాలించిరి. వారెవ్వరికిని కప్పమిచ్చెడునాచారములేదు. ఇట్లుండ మీతండ్రి నరసింగరాయఁడు బలము కల్గియుండుటవలన జయించి కప్పము దీసికొనియెను గాని అట్లు తీసుకొనుటకు న్యాయములేదు. కావున మేము కప్పము గట్టము." అట్టిసమాచారమునకు వీరనరసింగరాయఁడు కోపించి తమకుఁ బూర్వు లగు హరిహరరాయఁడు మొదలగువారికిఁ గప్పము కట్టి తనకుఁ గట్టనని చెప్పుట అక్రమమని యూహించి ఉమ్మత్తూరుకోట ముట్టడించెను. అట్లుగా మూఁడుమాసములు ముట్టడి వదలకయుండినను దానిని లక్ష్య పెట్టక ఉమ్మత్తూరురాజు కోట శత్రులకు స్వాధీనము కాకుండ కాపాడి శత్రువులను విశేషముగాఁ దూలించెను. అపుడు వీరనరసింగరాయఁ డాకోటను పట్టుకొనలేక దండును మఱల్చుకొని శ్రీరంగపట్టణమునకు వచ్చి అక్కడి కోటను ముట్టడించెను. అయితే ఆకోటలోని ప్రభుడు పెద్దనరసింగరాయనివలన పట్టముగట్టఁబడిన జీవగ్రాహ్యునికొడుకై యుం డెను. అతఁడు తనకోటను గట్టిచేసుకొని ఉమ్మత్తూరు,తలకాడు పాలెగాం డ్రకువర్తమానముచేసి,వారిసేనాసహాయమునంది, కోట వెలుపలికి వచ్చి వీరనరసింగరాయనిసేనలలోఁ జొరఁబడి విశేషయుద్ధముచేసి యోడించిన వీరనరసింగరాయఁడు కొంతనష్టముతో విజయనగరమునకు వచ్చిచేరెను.

ఇట్లుచేరి తనతమ్ముఁడగుకృష్ణరాయని విశేషసేనలను ధనమును తీసుకొని ఉమ్మత్తూరు శ్రీరంగపట్టణముల జయించుటకై పంపెను. మఱికొన్ని దినములకు అనఁగా శా. స. 1425 అగు రుధిరోద్గారి సంవత్సరములో మరణమునొందెను." అనియున్నది. అయితే క్రీ. శ. 1487 మొదలు 1507 వఱకు నీ వీరనరసింగరాయల శాసనములు కానుపించుటం జేసి యితఁ డంతవఱకు ననఁగా 20 సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు చెప్పవలసియున్నది. అది శా. స. 1430 సంవత్సరము కావలసియున్నది. కాని 1425 కాదు. ఇఁక విజయనగరమునుగుఱించినకథ యనుగ్రంథములో వీరనరసింగరాయల అధికారముంగూర్చి యీ క్రిందివిధంబువం జెప్పంబడియున్నది. అందు:—

"ఆనరసింహదేవరాయనికి పెద్దకుమారుఁడైనవీరనృసింహదేవరాయల కతఁడు పట్టాభిషేకముంజేసి కృష్ణరాయలం బిలిచి వీరనృసింహదేవరాయని చేతికి నొప్పగించి ఈకృష్ణరాయని కూడ నుంచుకొని నీవు సకలకార్యములు నడిపింపుము. అట్లైన నీకు కీర్తిప్రతిష్ఠలు రాఁగలవు. అని చెప్పఁగా నరసింహదేవరాయలును కొన్నిదినములు కృష్ణరాయని దగ్గఱ నుంచుకొని రాజ్యవ్యవహారము చేయుచువచ్చెను. ఇట్లుండఁగావీరనృసింహరాయఁడు బాలుఁడౌటచేతను, వ్యవహారదక్షత తక్కువయై యుండుటచేతను ఇతనితండ్రి రాజ్యకాలములో పన్నిచ్చుచువచ్చినరాజు లీతనికి పన్నిచ్చుట మానివేసిరి.

ఇట్లుండ వీరనరసింహరాయఁడు తనతమ్ముఁడగుకృష్ణరాయని బిలిచి యిట్లనియె. మనదేశమునందుండు రాజు లిదివఱకు భృత్యులైయుండి కప్పములం గట్టుచుండిరి. ఇపుడు మనము పిన్నల మవుటచేత లక్ష్యము చేయక వీరనరసింగరాయఁడు శూరుఁడని భయమున పన్నిచ్చినారము గాని యీపిల్లవాండ్రకుంగూడ పన్నిచ్చెదమా అని చెప్పి కలించినారు. కావున సర్వసేనావృతులమై మనలో నొక్కఁడు శత్రువులజయించుటకు వారిదేశములకుం బోవలయును. కావున నీరాజధానిని గని

పెట్టికొని నీ వుండుము. నేను బోయి శత్రువులం జయించి వచ్చెద నని పలికెను. అపుడు కృష్ణరాయలు లేచి అంజలిబంధముం జేసి యి ట్లనియె. నేనుండఁగ మీరు దండయాత్రకుఁ బోనేల ? యోచించవలయును. నేను పోయి శత్రులం జయించి కప్పములం గట్టించుకొని వచ్చెదను. అన వీరనృసింహదేవరాయలు కృష్ణరాయనితో ని ట్లనియె. నీవు చిన్న వాఁడవు. పదియాఱు సంవత్సరములే నీ కైనవి. ఇట్టి నీవు యుద్ధములకుం బోఁగూడదు. నీవు కోటం గని పెట్టియుంట మంచి దని చెప్పఁగాఁ గృష్ణరాయం డందులకు సమ్మతింపక తానే యుద్ధయాత్రకై తరలెను." అని యున్నది. ఇది పైకథతోఁ గొంత భేదించును. అయినను విరుద్ధము కాదు.

వీరనరసింగరాయనికి రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర ప్రౌఢప్రతాప మహారాయ లను బిరుదు లున్నట్లుగాఁ గొంగదేశ రాజకాల్ చెప్పును. ఇతని రాజ్యవిశేషములు మనుచరిత్రాదులలో నసాధారణములుగా వర్ణింపఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"క. వీరనృసింహుఁడు నిజభుజ, దారుణకరవాలపరుషధారాహతవీ
రారి యగుచు నేకాతప, వారణముగ నేలె ధర నవారణమహిమన్."

ఇఁక పారిజాతాపహరణములో,

"క. వారలలోఁ దిప్పాంబకు,మారుఁడు పరిపంథికంధి మంథాచల మై
వీరనరసింహరాయఁడు, వారాశిపరీతభూమివలయం బేలెన్."

ఈ రెండు పద్యములలో వీరనరసింహ రాయని విక్రమము మాత్రమే చెప్పఁబడెం గావున నతఁ డట్టివాఁడని చెప్పవచ్చునుకాని ఇతని నాఁడు వీరిరాజ్యమునకు విశేషదేశములు కలియ లేదని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది.

కృష్ణరాయనివృత్తాంతము

దీనింగూర్చి కొం. రా. లో ని ట్లున్నది. "ఇతఁడు విజయనగరములో నవరత్న సింహాసనాధిరోహణము శా. స. ౧౪౩౨ అగు నేఁటి రక్తాక్షి సంవత్సర చైత్రమాసములోఁ బట్టాభిషేకము అయినపిమ్మట

చేసెను." అని యున్నది. శాసనములలో క్రీ. శ. ౧౫౦౯, ౭౮=శా. స. ౧౪౩౧ మొదలు కృష్ణదేవరాయ లధికారము చేసినట్లు కానుపించును. వీరనరసింహరాయని శాసనము శా. స. ౧౪౩౦ వఱకు నుండుటంచేత నతనిమరణమునకును కృష్ణదేవరాయని పట్టాభిషేకమునకును వ్యవధి యుండక పోవుటచేతను ఆకాలము పై రెండు శాసనముల మధ్యకాల మై యుండును. అందు విశేష భేదములేదు గనుక దానిని క్రీ. శ. ౧౫౦౮—౭౮=శా. స. ౧౪౩౦ గా నిర్ణయించెదను. ఇది విభవ సంవత్సర మని కర్ణాటరాజుల కాలనిర్ణయపట్టికలోనున్నది. వీరనరసింహరాయని యనంతరమే కృష్ణరాయ లధికారి యయినందులకు పై పద్యకావ్యములు నుపబృంహణము చేయుచున్నవి. అందు పారిజాతాపహరణములో,

"శా. వీరశ్రీనరసింహశౌరిపిదప న్విశ్వక్షమామండలీ
ధౌరంధర్యమునన్ జనంబు ముదమందన్ నాగమాంబాసుతుం
డారూఢోన్నతిఁ గృష్ణరాయఁడు విభుండై రాజ్యసింహాసనం
బారోహించె విరోధులున్ గగన శైలారోహముం జేయఁగన్."

"క. ఆవిభుననంతరంబ ధ, రావలయముఁ దాల్చెఁ గృష్ణరాయఁడు చిన్నా
దేవియు శుభమతితిరుమల,దేవియునుం దనకుఁగూర్చుదేవేరులుగాన్." అను.

కృ. రాయనిధర్మపత్నులు

వీరిపేరులు చిన్నాదేవియు తిరుమలదేవియు నని పై మనుచరిత్ర పద్యములోఁగాన్పించుచున్నది. పారిజాతాపహరణములోఁ గృతిముఖంబున నీయంశము వివరింపఁబడలేదు కాని ద్వితీయాశ్వాసములో "తిరుమల దేవీవల్లభ" అనియును, తృతీయాశ్వాసములో

"క. శ్రీవేంకటగిరివల్లభ, సేనాపరతంత్రహృదయ చిన్నమదేవీ
జీవితనాయక కవితా, ప్రావీణ్యఫణీశ కృష్ణరాయమహీశా."

అనియున్నది. వీనియనంతర కృతి యగు నాముక్తమాల్యదలో మాత్రము కృష్ణరాయనిభార్యలు, తిరుమలదేవి, అన్నపూర్ణాదేవి అని చెప్పంబడి యుండెను. ఎట్లన్నను:—

"క. ఆవిభునసంతరంబ ధ,రావలయముఁ బూని తీవు రహిమైఁ దిరుమ
ల్దేవియును నన్నపూర్ణా, దేవియుఁ గమలాబ్జముఖులు దేవేరులు గాన్."

అని యున్నది. విశాఖపట్టణమండలములోఁ జేరిన సింహాచల క్షేత్రము సేవింపఁబోయి పొట్నూరుకడఁ బాతించిన స్తంభముమీఁదఁ జెక్కించిన శాసనముంబట్టి యితని భార్యలపేరులు చిన్నాదేవీ తిరుమల దేవులుగాఁ గాన్పించెడిని. అన్నపూర్ణనామము చిన్నాదేవియొక్క నామాంతరముగా నూహించుటనిర్వివాదాంశమగును. దీనింగూర్చి

కృష్ణరాయరాజ్యవిశేషములు

"కొంగదేశరాజకాల్" లోను, విజయనగరరాజచరిత్రములోను, గొండ వీటి దండకవిలెలోఁ గొంత వివరింపఁబడి యున్నది. కృష్ణరాయ, తత్పం డితజన రచిత గ్రంథములలో సూత్రప్రాయముగ నావృత్తాంతములే వివరింపఁబడినవి. కావున ముందుగ పైగ్రంథములలో నేమి వ్రాయఁ బడినదో చూచి అనంతరము పద్యకావ్యములవృత్తాంతము న్వివరించెదను. అందు "కొంగదేశరాజకాల్" అను గ్రంథములో "కృష్ణరాయఁడు పట్టాభిషేకము చేసుకొని తనతమ్ముఁడు అచ్యుతరాయఁడు, రంగ రాయఁడు వీరలతోడను, తనమంత్రితోను రాజ్యముచేయుచు విజయ నగరము కోట లెస్సగాఁ గట్టించి, పెనుగొండ, చంద్రగిరి మొదలగు కోటలు వెట్టించి, అనేకసేనలం జేర్చి యితరదేశములం జయించుటకుఁ గోరి ద్రావిడదేశమ్మునకుఁ బోయి అక్కడ కాంచి, సెంజి, వేలూరు మొదలగు గడీలను వశముచేసుకొని, వేలూరు కోట బహుభద్రపటిచి దానిలో తనసేనలను రాజకుమారుల నుంచి రాజ్యపాలనము జేయు చుండెను. అపుడు కర్ణాటకరాజులలో నుమ్మత్తూరు శివసముద్రముల వారిని వశము చేసుకొనవలె నని యత్నించెను. ఉమ్మత్తూరుస్వాధీన మాయెను. అపుడు శివసముద్రముకోటలో రాజ్యముచేయుచున్న త్యాగ

శివసముద్రముపై దండెత్తుట

రాజు కాలధర్మము నందఁగా నతనికుమారుఁ డగు గంగరాయఁడు శివసము ద్రము కోటలో నుండి ఆయుధములతోను సేనలతోను గోడను భద్ర పటిచెను. ఇతనితండ్రియే ఫిరంగులు మొదలయిన వానిం జేర్చియుంచె.

పై పాలెగాఁడును, మఱికొండఅును కృష్ణరాయని లక్ష్యము చేయక అతనితో యుద్ధము చేసి పరాజితుం జేసి రను కోపముతోఁ గృష్ణరాయలు చతురంగబలసమేతుఁడై ఫిరంగులు మొదలగునాయుధములతోను మఱికొండఅు పాలెగాండ్రతోడను ప్రయాణమైపోయి కర్ణాటకదేశములో కావేరితీరముందున నుండు పశ్చిమరంగమునకుఁ దూర్పుగా నున్న శివసముద్రముకోటను ముట్టడించి, ఆశివసముద్రపు పాలెగానికి శత్రువైన చిక్కరాయనిం జేర్పుకొని, మఱికొండఅుపాలెగాండ్రను చేర్చుకొని ప్రేతపర్వతము, గౌరికొండ అనుస్థలములలో దండు దిగి యొక సంవత్సరముపైని ఒత్తినకనుమ కావేరిమార్గములో కోటను హల్లాచేసెను. అపుడాగంగయరాయఁడు గంగఁడు శుచి అను కావేరిమడుఁగులోఁబడి పోయెను. అటుపిమ్మట కృష్ణరాయఁ డాకోటను స్వాధీనము చేసికొనెను" అనియున్నది. ఉమ్మత్తూరు శివసముద్రము లనుకోటలను గృష్ణరాయలు భేదించినవృత్తాంతము పారిజాతాపహరణములో రెండవ యాశ్వాసమున నీక్రిందివిధముగ వర్ణింపఁబడియె. ఎట్లన్నను:—

శా. "సమ్మర్దక్షమధీనిబంధనవిధాసంక్రందనాచార్య శూ
రమ్మన్యాచలవజ్రపాతజగతీరక్షాంబుజాక్షా శర
ధ్యమ్మార్గస్థదశాస్యరాజ్యసమసవ్యాప్రోద్భవాతీరభా
గుమ్మత్తూరి శివంసముద్రపురవప్రోన్మూలనాడంబరా."

అని చెప్పఁబడియున్నది. కొంగవంశపురాజకాల్ గ్రంథములోఁ బై రెండుకోటలును పట్టినపిమ్మటఁ గృష్ణరాయఁడు శ్రీరంగపట్టణమునకుఁ బోయి కాంబగౌడఁడు, వీరప్పగౌడఁడు అనువారి స్వాధీనములోఁ గొన్ని దేశములును, చిక్కరాయని వశములోఁ గొన్ని దేశములును విడిచి, ఆసమీప మందుండెడుమఱికొన్ని పాళియంపట్టులు జయించి వానిం బరిపాలింప తగనరులనియమించి బేరీజు ద్రవ్యము నేర్పాటుచేసి కర్ణాట దేశము కోటిద్రవ్యమునిచ్చుదానిఁగాఁ జేసెను. అట్టి కర్ణాటదేశమున కంతకు నధికారస్థానముగా నుండుటకుఁ దగినశ్రీరంగపట్టణము దిట్టపఱిచి ప్రభవసంవత్సరములో మహాబిరుదు కలుగఁ జేసికొని దానియందుఁ

గృష్ణరాయధ్వజ, శంఖ, చక్రములఁ గలధ్వజ మెత్తించెను అని యున్నది. అనంతరము కృష్ణరాయలు శ్రీరంగపట్టణము విడచి 1. కొడగు, 2. మళయాళము, 3. గౌడము మొదలుగాఁగల దేశములకుఁబోయి అచ్చటఁ గప్పముల నందుకొని పాండ్యచోళదేశములస్వాధీనపఱుచు కొని అట నుండి విజయనగర పట్టణమునకు వచ్చి అచ్చట ననేక సేనలను, పాలెగాండ్రను, అనేకగోత్రములవారిని సిద్ధపఱిచి, మందుగుండు సామానులను, ఆయుధములను సన్నాహపఱుచుకొని యుత్తరదేశపు దండయాత్రకు బయలువెడలెను. ఇట్లు వెడలి కళింగదేశపురాజును స్నేహితుంగా నొనరించి ఆతని వెంటఁ బెట్టుకొని పోయి హిందూదేశపుమూర్గముగా ఘూర్జర మగధ దేశముల జయించి కప్పముం గైకొని అనేకులఁ దురుష్కులం జయించి తిరుగ విజయనగర పట్టణమునకు వచ్చి సింహాసనాధిరోహణముం జేసి, యదుకులోద్భవ రాజమార్తాండ రాజగంభీర మహారాజపూజిత కృష్ణరాయ మహారాయ లని హిమవత్సేతు పర్యంతము బహుకీర్తి నంది సదాశివరాయఁ డను సేనానాయకునితోఁ గూడ రాజ్యరక్షణముం జేయుచు ననేకధర్మముల నడిపెను. అనియును కొంగదేశరాజకాల్ లోనున్నది.

అయితే యీగ్రంథము పశ్చిమసముద్రతీరవాసులచేత రచియింపఁబడియుండెఁగావున వారికిఁ గర్ణాటకదేశవృత్తాంతము లెస్సగఁ దెలిసి యుండవచ్చును. కాని కృ. రాయని యుత్తరదేశపు దండయాత్రయొక్క విశేషముల నిది విపులముగాఁ జెప్పఁజాలదు. కృ. రాయని ప్రతాపాదిక ముత్తరదేశమందె విశేషము గావున అట్టి విశేషములం దెల్పుటకు మఱికొన్ని గ్రంథములు చూపివాని న్వివరించెదను. అందు పురుషార్థప్రదాయినిలోని కొండవీటి దండకవిలెలో రెడ్లయొక్క డెబ్బది

కొండవీటిఖిల్లాను స్వాధీనము చేసికొనుట

యిద్దఱు పాలెగాండ్రస్థితిని తలఁపఁ దలఁప రాయలవారికి నారాజ్యాధిపత్యము రావలయునని యత్యాశకలుగుచుండెను. ఈయనగారు తనమనో

వేదనను తనయిష్టు లగుకొంతమందికిఁ దెలుపఁగా, స్వామీ మీకోరిక బూరుగవృక్షము వలెనే యున్నదని కొందఱును, అందని మ్రానిపండ్లకు అఱ్ఱుచాఁచుట యుక్తముకాదని కొందఱును, అయ్యా తాము చేయు నుద్యమము పిచ్చుకుంటొకఁ డొకగొప్పమ్రానుకొనయం దుండెడు తేనియ నపేక్షించి పొందఁ బూనుకొనునట్లున్నది. అని మఱికొందఱును ప్రత్యుత్తరములు చెప్పసాగిరి. ఐనను రాజు కొండవీటి సింహాసనమును నాక్రమించుకొనుటయందే యేకాగ్రచిత్తము కలవాఁడై యుండెను. ఒకనాఁ డీరాజు శకునము చూత మని విచారించి ఉపశ్రుతి దేవతను బిలచి, రజకుని గృహముమీఁద శకునానికి అక్షతలు చల్లెను. ఆరజకుఁడు తనలోఁ దాను "కొండవీడు మనదేవా! కొండపల్లి మనదేవా! కాదని యెవరు వాదమునకు వచ్చినా కటకందను కామనదేవా!' అని యొక పదముగాఁ బాడెను. ఈవాక్యములువినఁగా మాయావ్యక్తులయొక్క మంగళవాక్యములు వినినపుడు రాయలవారి మనమునందుఁ బుట్టిన యాశ్చర్య సంభ్రమాతిశయములు పదిరెట్లు హెచ్చుగా నుండెను. ఈ రాయలు రజకుఁడు చెప్పిన మాటలన్నియు తనవద్ద నమ్మకముగా దిరుగు చుండెడు నొకబ్రాహ్మణునితోఁ జెప్పఁగా నతఁడు మనస్సునందు మితిలేని యుల్లాసముఁగలవాఁడై రాజుయొక్క యుద్దేశ్యమున కనుకూలముగాఁ గొన్ని మాటలను పలికెను ఇంతియకాదు. ఏట్టి పాపకృత్యముఁ జేసి నైనను తన రాజు మనోయభీష్టము తీర్చుట యుక్తమని యెంచి ప్రాణహింస చేయుటవలన తనకుఁ గలుగఁబోవు పాపమునకు వెనుదీయక స్వామీ నాకు కావలసినద్రవ్యసహాయముం జేసితిరా డెబ్బదియిద్దఱు పాలెగాండ్రను హింసించి కొండవీటిసీమకు నిన్ను పట్టాభిషిక్తునిఁగాఁ జేసెదను అని రాజుతో ధైర్యముగా నీవిప్రుఁడు పలికెను. అందుకు రాయలు ఆనందించి కావలసినద్రవ్యము బ్రాహ్మణున కిచ్చివేయుటకు ఖజానా జీకి నుత్తర్వు చేసెను. అంత విప్రుఁడు కొండవీటికిఁ జని అచట మాయోపాయములచేత పాలెగాండ్రనుమంచిమాటచేసికొని, ఒకగొప్ప దేవాలయము కట్టించి అందు గోపీనాథస్వామి యను నొకశిలాప్రతిమను

ప్రతిష్ఠచేసి, పాలెగాండ్రందఱిని యాదేవాలయమునకు రావించి అచ్చట కృత్రిమోపాయముచేత వారిని హతజీవితులనుగాఁ జేసెను. పిదప కృష్ణదేవరాయలు అత్యానందభరితుఁడై నిజబలసమేతంబుగాఁ గొండ వీటిసీమ కేతెంచి, కొండవీడు, బెల్లముకొండ, నాగార్జునకొండ, వినుకొండ దుర్గముల నాక్రమించుకొనెను. ఈయనగారు ఖిల్లాలో నుండుట కిష్టము లేక కొండక్రింద నొకకోట కట్టించి దానికిఁ గొండపల్లిగమిడి, నాదేళ్ల గమిడి యను రెండుద్వారములుంచి తగుసైన్యమును కాపుంచి పదు నాల్గుసీమల స్వాధీనము చేసికొనెను. ఈయనప్రభుత్వకాలమునందు కైతేపల్లి యనుగ్రామము ఉదయగిరి సీమక్రిందను, పరుచూరు అద్దంకి సీమ క్రిందను, కేసానిపల్లె, యమ్మలమంద, మాదల, తొండపి, కోనూరు, జువ్వలకల్లు అను నాలుగ్రామంబులు బెల్లముకొండ సీమక్రిందను ముసి యనునదికి దక్షిణముందున్న పాకాల, చింగనపల్లి, తుమ్ములపేట, కరేడు అను నాలుగు గ్రామములు కందుకూరు సీమక్రిందను చేర్చఁబడెను. కొండవీటి సీమను మట్టుకు హావేలి యను నామముచే నిలిపి, వినుకొండ, బెల్లముకొండ నాగార్జునకొండ సీమలు మూఁటిని పరగణాలుగాఁ జేసి, శేషించిన పదిసీమలు కర్నాటకముక్రింద కలిపివేసిరి. రాయలవారు భూసురులకు ననేకగ్రామములను అగ్రహారములుగా నిచ్చినదేగాక, మున్నంగికి కొల్లిపరగ్రామమునకు మాచెర్లవారు మహంకాళి వార్లను, మున్నంగికి కేతనభొట్లవారిని, ఈపనికి నగరంవారిని, అతుమూరికి శిష్ట్లా వారిని, తెనాలికి పిల్లలమఱ్ఱివారిని, సుద్దపల్లికి దంటువారిని పడమటి జొన్నలగడ్డకును పోతవరమునకును పానలవారిని యజమాన పెత్తన దార్లనుగా నేర్పఱచెను. సీమలు యావత్తు కర్ణాటకముక్రింద చేరిన వెనుక పూర్వమందు రెడ్లవలన నియ్యఁబడిన యగ్రహారములన్నియు నడుపవేమో. అనుభీతిచే అగ్రహారికులందఱు కృష్ణునివద్ద కేతెంచి ఆయ నను మిక్కిలి కొనియాడి, తనమనోభావముల నెఱింగించఁగా నేయగ

హారపు యజమానత్వము ఆయగ్రహారీకులకే స్థిరపరచఁబడెను. అందు మీఁద రాయదత్త యజమానప్రత్తన మని వ్యవహారము జరిగెను. కృష్ణదేవరాయలు కొండవీడు ప్రభుత్వము చేయుకాలములో కొండపల్లి దుర్గము సంపాదించవలె నని యనేకసైన్యముతోఁ గొండపల్లికిదక్షిణముగానున్న కొండగూటూరు (ఇపు డిభరాంపట్న మని వాడెదరు) అను గ్రామములోఁ బ్రవేశించి అచ్చట శుకరాజు బహూబలేంద్రుఁడు అను రాజులలోఁ బండ్రెండు సంవత్సరములవఱకుం బోరాడెను. గజపతుల నోడించి కొండపల్లి స్వాధీనపఱుచుకొనినట్లు కనుపించదు. అను మొదలగువృత్తాంతము లున్నవి. ఇందలి కథలలోఁ జివర నుండు శుకరాజు బాహుబలేంద్రులకథకు పద్యకావ్యములలో నాధారములు గాన్పించవు. కావున వీనికి నిటనుండి పద్యకావ్యములో వివరించిన చారిత్రమును దానితో సంబంధించినహాకీ ఖత్తులను వివరించెదను. ఇదివరలోఁ జెప్పిన వృత్తాంతము కొండవీడు దండకవిలెలోనిది. అది కేవలము విశ్వసనీయ మనుటకు వీలుపడదు. కావున మనుచరిత్రము పారిజాతాపహరణము, ఆముక్తమాల్యద వీనిలోఁ జెప్పంబడినప్రకారము కృష్ణరాయని విజయములం జెప్పి అతని రాజ్యకాలము అతనిరాజ్యవిస్తీర్ణతను నిర్ణయించెదము గాక.

కృష్ణరాయల రాజ్యవిస్తీర్ణత, కటకపుదేశముం జయించుట

ఇఁకఁ గృష్ణరాయని కాలములో నీ విజయనగరరాజ్యమెంతవఱకు వ్యాపించియున్నదో దానిని తెలియవలయును. దానికి పారిజాతాపహరణములోని పద్యము.

"సీ. ఉదయాద్రి వేగ నత్యుద్ధతి సాధించె, వినుకొండ మాటమాత్రన హరించెఁ
గూటముల్ సెదరంగఁ గొండవీఁ డగలించె, బెల్లముకొండయచ్చెల్లఁ జెఱిచె
వేలుపుకొండ నుద్వృత్తిభంగముఁ జేసె, జల్లిపల్లి సమగ్రశక్తిఁ గూల్చె
కినుకమీఱ ననంతగిరి క్రిందుపడఁజేసెఁ, గంబముమెట్టు గ్రక్కునఁ గదల్చె"

అని యున్నపద్యముంబట్టి పారిజాతాపహరణ రచనకాలంబు నాఁటి కాకృష్ణరాయలు, ౧. ఉదయగిరి, ౨. వినుకొండ, 3. కొండవీడు ౪. బెల్లముకొండ, ౫. వేలుపుకొండ, ౬. జల్లిపల్లి, ౭. అనంతగిరి, ౮. కంబము

మెట్టును జయించె. ఆనాఁటికి కటకము పై దండెత్తి వెళ్లవలె నని కృష్ణ రాయల కభిప్రాయ మున్నట్లును, తనదేశముపైకి వచ్చునేమో యని ఆకటకాధిపుం డగునుత్కలరాజు జడియుచున్నట్లును పైపద్యములోని యెత్తుగీతివలనఁ గాన్పించును. ఎట్లన్నను:—

"తే. బలనికాయంబు కాలుమట్టుల నడంచుఁ,గటకమును నింకననుచు నుత్కలమహీశుఁ
డనుదినమ్మును వెఱచు నెవ్వనికి నతఁడు, రాజమాత్రుండె శ్రీకృష్ణరాయవిభుఁడు.

దీని యనంతర కాలమున రచియింపఁబడిన యాముక్తమాల్యదలో కృష్ణరాయ లుత్కలదేశముం జయించుటకుఁ బోవుచో మార్గమున జయించిన మఱికొన్ని రాజ్యముల పేళ్లు చెప్పెను. దానివలన బెజవాడ మొదలు కటకమువఱ కున్న దేశములు కృష్ణరాయల స్వాధీనమైనట్లు కాన్పించు. ఆపద్య మెద్ది యన:—

"సీ. తొలుదొల్త నుదయాద్రిశిలఁ దాఁకి తీండ్రించె, నసిలోహమున వెచ్చనై జనించె
మఱి కొండవీ డెక్కి మార్కొని నలి యైన, యలకసవాపాత్రు నంటిరాఁజె
నట సాగి జమ్మిలోయఁ బడి వేఁగి దహించి, కోన బిట్టేర్చి కొట్టానఁ దగిలెఁ
గనకగిరిస్ఫూర్తి గఱచె గౌతమిఁ గ్రాఁచె, నవుల నాపొట్నూరు రవులుకొలిపె
తే. మాడెములు వేల్చె నొడ్డాది మసియొనర్చె,గటకపురిఁ గాల్చె గజరాజుకలఁగిపఱవఁ
దోఁకచుక్కన నార నీ దురవగాహ, ఖేలదుగ్రప్రతాపాగ్ని కృష్ణరాయ."

ఆముక్తమాల్యద.

పైపద్యములో నుదహరింపఁబడినవి:—

౧. ఉదయాద్రి.

౨. కొండవీడు.

౩. వేఁగిదేశము, జమ్మిలోయ.

౪. కోనసీమ.

౫. కొటాన (కొట్టాముతాలూకా.)

౬. కనకగిరి రాజమహేంద్రవరము దగ్గఱ హేమగిరి యని యొకగ్రామము దుర్గమును గలవు. పైపేరు దానిపర్యాయమై యుండనోపు. నెల్లూరిజిల్లాలోని కనిగిరి దీని పర్యాయనామ మని కొందఱందురు.

౭. గౌతమిఁగ్రాఁచె ననుటచేత గౌతమీనదికి రాజమహేంద్రవరమున కుత్తరముగ నుండు రపికాపురము మొదలగు మన్యపు సంస్థానముల స్వాధీనపఱచుకొనె నని భావము.

౮. పొట్నూరు:—ఇది విశాఖపట్టణము జిల్లాలోనిది. బాహుబలేంద్రుని వంశస్థులకు కొంతకాలము ముఖ్యపట్టణమై యుండెను.

౯. మాడెములు:—మన్యసంస్థానము లనియును, మాడుగులు సంస్థాన మనియు నగును.

౧౦. వడ్డాది:—ఇది మత్స్యవంశస్థు లని చెప్పంబడు నొక సంస్థానమువారి ముఖ్యపట్టణము.

౧౧. కటకపురి:—ఇది యుత్కళదేశ మనంబరగు నోఢ్రదేశమునకు ముఖ్యపట్టణము. గజపతిప్రభువులలో ముఖ్యుండగు ప్రతాపరుద్రగజపతి యిక్కడ నుండు సింహాసనముపై నెక్కెను.

కొండవీడువఱకు నుత్కళరాజు లగుగజపతుల ప్రభుత్వము క్రింద నుండినట్లుగాం గానుపించును. కాంబట్టి పై పద్యమువలన గజపతుల సర్వరాజ్యము కృష్ణరాయలు జయించె నని చెప్పనొప్పు.

కలుబరిగం జయించుట

ఈవఱకు నుడివిన దంతయుం గృష్ణరాయని రాజ్యము తూర్పు బెజవాడ మొద లుత్తరము కటకపురివఱకును వ్యాప్తమై యుండె నని తెల్పుటకై యున్నది. ఆముక్తమాల్యదలోపలనే వివరింపంబడిన మఱికొన్నిపద్యములవలన నది పశ్చిమోత్తరములయం దెంతవఱకు వ్యాపించియుండెనో అది సూచింపంబడియె. అది యె ట్లన్నను:—

"తే. తిరుగు హరిపురి సురతరు సురల మరిగి, బహుళహాళహళ భరితకల్బరిగనగర
సగరపురవరపరిబృఢ జవనయవన, పృతన భవదసి ననిం దెగి కృష్ణరాయ."

దీనింబట్టి కృష్ణరాయండు కలుబరిగె (ప్రస్తుతములో కుల్బర్గ) అను స్థలములోపలను, సగరపురి (సాగర్) అను పట్టణమున నుండు తురుష్కులం జయించె నని యున్నది.

ఖురాసాన్ దేశముం జయించుట

పై ఆముక్తమాల్యదలోనే కృష్ణరాయలు ఖురాసాన్ దేశముపై దండెత్తిపోయి తద్దేశప్రభుం డగుయేదుల్ ఖాన్ అను తురుష్కుం జయించిన ట్లున్నది. ఎ ట్లన్నను:—

"మ. అలుక న్ఘోటకఘట్టికాఖురపుటీహల్యం గురాసానిపు
చ్చలవోదున్ని చలచ్చమూగజమదాసారప్లుతిం గీర్తిపు
ష్కలసస్యం బిడి యేకధాటి భళిరా కట్టించితౌ దృష్టి కే
దులఖానోగ్రకపాలమర్థపహారిద్యూభజాంగలశ్రేణికిన్."

గౌడదేశమును జయించుట

కృష్ణరాయఁడు గౌడదేశముం జయించినట్లు మనుచరిత్రలోఁ గలదు. మఱియొకచాటు ధారయుఁ గలదు. రెండవది అతని ఆస్థానకవులలో నొక్కరు చెప్పినట్లుగా నున్నది. పెద్దన్న మొదలగువారు చెప్పిన మఱికొన్ని పద్యములవలన నీరాయ లుత్తరహిందూదేశముపై దండెత్తి నట్లు తెలియుంగావున గౌడదేశముం గూర్చి చెప్పిన చాటుధార కేవలము కల్పితము కా దని తలంచవలసియున్నది. ఆచాటువును, పెద్దన చెప్పిన పద్యముల నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన:—

"ఉ. గౌళపతీ యనేవు చిలుకా యిటు పల్కుట నీకు న్యాయమా
మూలల నున్న వారి నిటు ముంగిటఁ బెట్టెడువారు నుందురే."

పెద్దన్న చాటుధార:—

"మ. గవను ల్బల్లిదమయ్యె డిల్లి కిల మక్కాకోట మే టయ్యె నీ
భువనంబెల్ల నదల్చిపుచ్చె ననఁగాఁ బోలేరు సందేరులన్
దవసంబెక్కె బెడందగోట పురకాంతాగర్భనిర్భేదన
శ్రవణం బయ్యె భవత్ప్రతాపజయవార్తల్ కృష్ణరాయాధిపా."

(మనుచరిత్రములో)

"అపంచగౌడధాత్రీతలం బెవ్వాని, కసివారుగా నేగునట్టిబయలు."

కృష్ణరాయ శాసన వివరము కాలనిర్ణయము

ఆంధ్రులలోనే కాక హిందూప్రభువులు పెక్కండ్రు తమ రేదైన విశేషకార్యములం జేయునపుడు దేవబ్రాహ్మణులకు దానధర్మములు విశేషించి చేయుటయును, వానిని స్థిరీకరించుటకు శాసనములం జెక్కించుటయును గలదు. ఈకృష్ణరాయలు గూడ నట్లే యొనరించె నని అతనిచే నీయంబడిన కొన్ని శాసనములవలనం గాన్పించును. ఇట్టి కృష్ణరాయశాసనములసంగ్రహమాంగ్లేయభాషలో (Mr. Robert Sewell)

దొరవలన (Lists of Antiquities.) అను గ్రంథములో వివరింపఁబడినది అందులోఁ బెక్కులు (Oriental Govt. Manuscripts Library, Madras.) అను దానిలో నిలువచేయంబడినవి. కావున పై రెంటి సహాయమునకు కృష్ణరాయల దానశాసనము లే యేదేశములలో వ్యాపించియున్నవో తెల్పిఅనంతర మతని దిగ్విజయ మెంతవఱకు వ్యాపించెనో యోచింతము. అం దాంగ్లేయసంగ్రహ శాసనపట్టికను తెన్గులోఁ దెల్పుదును.

శా. స.	గ్రామముపేరు.	జిల్లావివరము.	రిమార్కులు
౧౪౩౨	విజయనగరము ౧ ...	బళ్లారి *	*లోకల్ రికార్డులో
,,	నిడుముక్కల ...	కృష్ణ	౧౪౩౦-౩౧సం.శాస
,,	పాలెము ...	కర్నూలు	నము లున్నవి. స్యూ
,,	బళ్లారి ...	బళ్లారి	ఎల్ దొరశాసనసంగ్ర
౧౪౩౩	కాంచీపురము ...	చెంగల్పట్టు ...	హము వివరించినవుపై
౧౪౩౪	బళ్లారి ...	బళ్లారి ...	రెండు సంవత్సరముల
౧౪౩౫	,, ...	,, ...	శాసనముల నమ్మినట్లు
౧౪౩౬	విజయనగరము ౨ ...	,, ...	కానుపించదు.
,,	సంకలపురము ...	,, ...	
౧౪౩౭	కాంచి ...	చెంగల్పట్టు ...	
,,	ఉగర్గోల్ ...	బెల్గాము ...	
౧౪౩౮	నెల్లూరు ...	నెల్లూరు ...	
,,	అమరావతి ...	కృష్ణ ...	
౧౪౩౯	విజయనగరము ౩ ...	బళ్లారి ...	
,,	తిరువణ్ణామల ...	దక్షిణార్కాడు ...	
,,	మేడూరు ...	కృష్ణ ...	
,,	కాంచీ ...	చెంగల్పట్టు ...	
,,	అహోబలము ...	కర్నూలు ...	
,,	శ్రీశైలము ...	,, ...	
,,	కొమ్మూరు ...	కృష్ణా ...	
౧౪౪౦	ఎరుమెట్టపాల్యము ...	చెంగల్పట్టు ...	
౧౪౪౧	బెజవాడ ...	కృష్ణా ...	
,,	,, ...	,, ...	

శా. స.	గ్రామముపేరు.	జిల్లావివరము.	రిమార్కులు
౧౪౪౧	పట్లవీడు ...	కృష్ణ ...	
„	చేజెర్ల ...	„ ...	
„	బాపట్ల ...	„ ...	
„	శ్రీకాకుళము ...	„ ...	
„	బాపట్ల ...	„ ...	
„	కాకాని ...	„ ...	
„	కొండకావూరు ...	„ ...	
„	దుర్గి ...	„ ...	
„	తిరుప్పడిర్కూరం ...	చెంగల్పట్టు ...	
„	కాంచి ...	„ ...	
౧౪౪౨	కలువాయి ...	నెల్లూరు ...	
౧౪౪౩	అన్నియ్యూర్ ...	దక్షిణార్కాడు ...	
„	పల్ని ...	మధుర ...	
„	విజయనగరము ౪ ...	బళ్లారి ...	
„	మంగళగిరి ...	కృష్ణ ...	
౧౪౪౪	గార్లదిన్నె ...	నెల్లూరు ...	
„	వల్లభాపురము ...	బళ్లారి ...	
„	కందుకూరు ...	నెల్లూరు ...	
„	అనంతసాగరం ...	నెల్లూరు ...	
౧౪౪౫	శివమొగ్గ ...	మైసూరు ...	
౧౪౪౬	ఈగలపాడు ...	నెల్లూరు ...	
౧౪౪౭	కొండవీడు ...	కృష్ణ ...	
౧౪౪౮	కత్తెరగండ్ల ...	కడప ...	
౧౪౫౦	గుడిహళ్లీ ...	బళ్లారి ...	* కృష్ణరాయలుశా. స. ౧౪౫౨ లో నేమృతినందినట్లునిశ్చయము ౧౪౫౩ లోశాసనము లుండుటకు కారణము లేదు.
౧౪౫౨	కాంచి ...	చెంగల్పట్టు ...	
„	పాలెము ...	కర్నూలు ...	
„	విజయనగరము ౫ ...	బళ్లారి ...	
„	కాంచి ...	చెంగల్పట్టు ...	
*౧౪౫౩	తిరువణ్ణామలై ...	దక్షిణఆర్కాడు ...	
„	సింగరాయకొండ ...	నెల్లూరు ...	
తారీఖులేదు	సంకలపురం ...	బళ్లారి ...	
„	పొట్నూరు ...	విశాఖపట్టణము ...	
„	సింహాచలము ...	„ ...	
„	ఉండవిల్లి ...	కృష్ణ ...	

ఇట్లు (Antiquities.) అనుగ్రంథములో నుదాహరింపఁబడిన శాసనములలో ౧. బళ్లారిజిల్లాకు ౧౨ శాసనము లున్నవి. వాని కాలముయొక్కవివరము.

శా. స.
౧—౧౪౩౨
౨ { ౧౪౩౪, ౧౪౩౪ }
౧—౧౪౩౫
౨ { ౧౪౩౬, ౧౪౩౬ }
౧—౧౪౩౯
౧—౧౪౪౩
౧—౧౪౪౪
౧—౧౪౫౦
౧—౧౪౫౨
౧ తేదిలేనిది.
౧౨

ఇట్లు పండ్రెండు శాసనములు కాన్పించెడిని. ఇందులో నైదుశాసనములు ప్రత్యేకము కృష్ణరాయని ప్రధాన పట్టణ మగువిజయనగరము లోనీయంబడినశాసనములై యున్నవి. వైశాసన కాలములలో ౧౪౩౬ మొదలు ౧౪౩౯ వఱకు మూఁడుసంవత్సరములును, ఆది మొదలు ౧౪౩౪ వఱకు నాల్గుసంవత్సరములును ౧౪౪౪ మొదలు ౧౪౫౦ వఱ కాఱుసంవత్సరములకాలమును వ్యవధి యున్నది. ఆవ్యవధికాలములే కృష్ణరాయఁడు విస్తార శ్రమసాధ్యము లగుదేశములపై దండయాత్రలు చేయుచు నన్యదేశములో నున్నట్లు భావించుటకుఁ దగియుండును.

కృష్ణాజిల్లాశాసనములు

౨. ఇందలి శాసనగ్రామములు పూర్వము కృష్ణాజిల్లా నామముతో నొప్పు దేశములోనివి కావు. అవి కృష్ణరాయలకాలము నాఁటికి సీమ లనునామముతో నుండెను. మఱికొంత కాలమున కవి తురుష్కులయధి కారములో కొండవీడు, కొండపల్లి, ఏలూరు నిజాంపట్నం సర్కారులుగా నుండెను. పిమ్మట ఇంగ్లీషు వారికాలములోఁ గొన్నాళ్లు గుంటూరు జిల్లా, బందరుజిల్లాలుగా నుండి ప్రస్తుతములో నవి యన్నియు కృష్ణా గోదావరీజిల్లాలలోని వైనవి. ఇట్టి చిక్కులలో నుండుటచేత వైగ్రామములు కృష్ణరాయలకాలములో నేసీమలోనివో వివరించలేను.

శా. స. ౧౪౩౨, ౧౪౩౮, ౧౪౩౯, ౧౪౩౯, ౧౪౪౧ లోనివి ౫. ౧౪౪౩, ౧౪౪౮, ౧ తారీఖులేనిది. మొత్తము ౧౭ శాసనములు. ఈ సంవత్సరములలోఁ గృష్ణ రాయలు ప్రస్తుతపు కృష్ణాజిల్లాలోఁ జేరిన సీమలను జయించె నని చెప్పవలసియున్నది.

౩. కర్నూలుజిల్లాశాసనములలో శా. స. ౧౪౩౨, ౧౪౩౯, ౧౪౫౨ మెట్టిన శాసనములు నాలుగు. కృష్ణాజిల్లాకుఁ బోవుట కీజిల్లా మార్గము కావునను, ఇందుఁగూడ శ్రీశైలము, అహోబలము మొదలగుదేవస్థలము లుండుటచేతను పైసంవత్సరములలోఁ గృష్ణరాయలు ప్రాగ్దేశములోనే విశేషకాల ముండె నని యూహింపవచ్చును.

౪. చెంగల్పట్టుజిల్లా శాసనములో శా. స. ౧౪౩౩, ౧౪౩౭, ౧౪౩౯, ౧౪౪౦, ౧౪౪౧, ౧౪౪౧, ౧౪౫౨, ౧౪౫౨ అనునివి యెన్మిది శాసనములు.

౫. బెల్గాంజిల్లాశాసనములు, ౧౪౩౭ ఇది యొక్కటియే శాసనము. ఇట్టితేదీ శాసనములలో నొక్క చెంగల్పట్టుజిల్లాలోనేగాని కానుపించదు కావున నాసంవత్సర మంతయుఁ గృష్ణరాయలు ఆరెండుదేశములలోనే యున్న ట్లూహించవలసి యున్నది.

౬. నెల్లూరుజిల్లా శాసనములలో శా. స. ౧౪౩౮, ౧౪౪౨, ౧౪౪౪, ౧౪౪౪, ౧౪౪౬, ౧౪౫౩ అను నివి యాఱు.

౭. దక్షిణ ఆర్కాడుజిల్లా శాసనములలో ౧౪౩౯, ౧౪౪౩, ౧౪౫౩ అను నివి మూఁడు.

౮. మధురజిల్లా శాసనము ౧౪౪౩. ఈతేదీశాసనము దక్షిణ ఆర్కాడులో మాత్రము కానుపించును. కాఁబట్టి కృష్ణరాయలావత్సర మారెండుదేశముల కార్యములు నడిపి యుండవచ్చును.

౯. కడపశాసనములు ౧౪౪౪, ౧౪౪౯ అనునివి రెండు.

౧౦. మైసూరుశాసనము ౧౪౪౫ అనునిది యొకటి.

౧౧. విశాఖపట్టణముజిల్లా శాసనములలో రెంటికి తేదులు లేవు.

శా. స. ౧౪౩౨ లో బళ్లారి, కృష్ణా కర్నూలు. ౧౪౩౩ లో చెంగల్పట్టు. ౧౪౩౪ లో బళ్లారి. ౧౪౩౫ లో బళ్లారి. ౧౪౩౬ లో బళ్లారి. ౧౪౩౭ లో చెంగల్పట్టు, బెల్గాం. ౧౪౩౮ లో కృష్ణా, నెల్లూరు. ౧౪౩౯ లో బళ్లారి, కృష్ణా, కర్నూలు, చెంగల్పట్టు, దక్షిణ ఆర్కాడు. ౧౪౪౦ లో చెంగల్పట్టు. ౧౪౪౧ లో చెంగల్పట్టు, కృష్ణా. ౧౪౪౨ లో నెల్లూరు. ౧౪౪౩ లో బళ్లారి, కృష్ణా, దక్షిణఆర్కాడు, మధుర. ౧౪౪౪ లో బళ్లారి, నెల్లూరు, కడప, ౧౪౪౫ లో మైసూరు. ౧౪౪౬, ౧౪౪౭ లో నెల్లూరు. ౧౪౪౮ లో కృష్ణా ౧౪౪౯ లో కడప. ౧౪౫౦, ౧౪౫౧ లో బళ్లారి. ౧౪౫౨ లో బళ్లారి. కర్నూలు, చెంగల్పట్టు. ౧౪౫౩ లో నెల్లూరు, దక్షిణ ఆర్కాడు.

పైసంవత్సరములలోఁ గృష్ణరాయఁ డేయేదేశములతో వ్యవహరించుచుండెనో బోధయగును. వీనింబట్టి కృష్ణరాయనిరాజ్యము పైస్థలము లున్నంతవఱకు వ్యాపించియుండె ననుటకు సందియము లేదు

తారీఖులు లేని విశాఖపట్టణపు శాసనములు నేను సంపాదించియున్నాఁడను. అందుల తారీఖులు వివరింపఁబడియే యుండెంగావున నాజిల్లా అంతయు నందుఁగో సప్పటికాలములో జేరిన కటకపురాజ్యముం గలిసి యున్నవి. ఇదియంతయు స్యూయల్‌దొర పుస్తకమునుబట్టి వ్రాయఁ

కృష్ణరాయల శాసన వివరము

బడినది. కృష్ణరాయల పూర్వ దిగ్విజయ యాత్రావిశేషములు దెల్పు కొన్నిశాసనములు మనకు లభ్యములైనవి. కృష్ణరాయచారిత్ర విశేషములం దెల్పుట గవి ముఖ్యములు కావున వానిలో ముఖ్యము లగు వానినిశకవర్షముల రీతి నమర్చి యీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

శా. స. ప్రభవాది సం.	గ్రామము.	విశేషములు.
I. ౧౪౩౭=యువ.	ధరణికోట.	ఉదయగిరి, కొండవీడు లజయించిన కథ. [సాధించుట.
II. ౧౪౩౮=ధాత.	సింహాచలము.	రాజమహేంద్రవరము మొదలుమన్నె
III. ౧౪౩౮=ధాత.	అహోబలము.	వారిని పట్టుకొనుట.
IV. ౧౪౪౧=ప్రమాది.	సింహాచలము.	ప్రతాపరుద్రునికడ గైకొనినగ్రామముల లోఁ గొన్ని స్వామి కిచ్చుట.

No. 1: శాసనము. శా. స. ౧౪౩౭ యువ సం. ధరణికోట:—

స్వస్తి శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర, మూరురాయరగండ, అరిరాయవిభాడ, భాషిగె తప్పువరాయరగండ, అష్టదిక్కురాయ మనోభయంకర, పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమసముద్రాధీశ్వర, యవన రాజ్య స్థాపనాచార్య, గజపతివిభాడ, శ్రీవీరప్రతాప, శ్రీకృష్ణదేవ మహారాయలు విజయనగరానుండి పూర్వదిగ్విజయయాత్రకు వేంచేసి, ఉదయగిరి దుర్గము సాధించి తిరుమల ప్రేయతరాయ మహాపాత్రుని కట్టుకొని, అద్దంకి, వినుకొండ, బెల్లముకొండ, నాగార్జునకొండ, తంగేడు కేతవరము మొదలైన గిరిదుర్గ స్థలదుర్గాలు అన్ని ఏకథాటిం గైకొని కొండవీటిదుర్గము లగ్గలు పుచ్చుకొని, ప్రతాపరుద్ర గజపతికొమారుఁడు వీరభద్రరాయనిన్ని, కుమారహం వీరమహాపాత్రునికొడుకు వీరమహాపాత్రుఁడు, రాచూరి మల్లుఖానుఁడు, ఉద్దండఖానుఁడు, పూసపాటి రాచి

రాజు, శ్రీనాథరాజు లక్ష్మీపతిరాజు, జన్యాయమలక సవాపాత్రుఁడు, పశ్చిమ బాలచంద్రమహాపాత్రుఁడు మొదలుగాను పాత్రసామంతులను, మన్నెవారిని, జీవగ్రాహముగాను పట్టుకుని వారికి అభయదానమిచ్చి, ధరణికోటకు అమరేశ్వరులకై వేంచేసి, స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౪౩౨ అగునేఁటి యువసంవత్సర, ఆషాఢ బ. ౧౨ భానువారమునకు కృష్ణవేణీనదీతీరమందు అమరేశ్వరదేవుల సన్నిధిని తులాపురుష మహాదానము సేయ నవధరించి తమదేవులు, చిన్నాదేవమ్మచేతను రత్నధేను మహాదానమున్ను, తిరుమల దేవమ్మ గారిచేతను సప్తసాగర మహాదానమున్ను, చేయించ నవధరించి తమ తండ్రి నరసారాయణిం గారికిన్ని, తమతల్లి నాగాదేవమ్మకున్ను పుణ్యముగాను అమరేశ్వరదేవుని నైవేద్యమహాపూజలకు ధారాపూర్వకము గాను సమర్పించిన పెద్దమద్దూరిగ్రామ మొకటి చతుర్వేద విద్యాపారగులైన బ్రాహ్మణోత్తములకు, నూట యెనమండ్రకు గ్రామములు. ౪

౨. ౧ అద్దంకి సీమలో నిచ్చిన నిడమానూరుగ్రామము.
౧ అమ్మనబ్రోలు సీమలో వల్లూరుగ్రామము.
౨

తమపురోహితులకు సర్వక్రతు సర్వతోముఖ వాజపేయయాజులై నరంగనాథదీక్షితులకున్ను శివాదీక్షితులకున్ను

౨. ౧ అమ్మనబ్రోలుసీమలో ధారాపూర్వకముగా నిచ్చిన క్రొత్తపల్లి,
౧ త్రోవగుంట.
౪. ౨

ఈ ధర్మాలు ఆచంద్రార్కముగాను ఎవరు తప్పకనడుపుదురో ఆ పుణ్యపురుషులయొక్క పాదాలు మాశిరస్సున ధరించేము. ఈధర్మము లకు ఎవరు హాని తలఁచినా నడుపని పాతకులు తమతల్లిదండ్రులను, బ్రాహ్మణులను, కపిలధేనువులను, కాశిలో గంగాతీరమందు చంపిన పాపాన పోఁగలవారు.

౧ శ్లో. స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనమ్,
పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్.

౨ శ్లో. ఏకైవ భగినీ లోకే సర్వేషామపి భూభుజామ్,
నభోగ్యా నకరగ్రాహ్యా విప్రదత్తా వసుంధరా.

3 శ్లో. సామాన్యోఽయం ధర్మసేతు ర్నృపాణాం
కాలే కాలే పాలనీయో భవద్భిః,
సర్వా నేతాన్ భావినః పార్థివేంద్రాన్
భూయో భూయో యాచతే రామచంద్రః.

అను నీశాసనార్థములవలనఁ దేలిన చారిత్రవిశేషము లెవ్వి యనఁగా శా. స. ౧౪3౭ సంవత్సరము నాఁటికి ౧. కృష్ణరాయని కెన్ని. బిరుదు లున్నవో అవియును, ౨. యేయేదేశములు స్వాధీనములైనవో ఆసంగతియును, 3. ఆదేశాధిపతులలో నెవ్వరు స్వాధీనులుకాలేదో ఆ వృత్తాంతమును, ౪. ఎందఱు బ్రాహ్మణులకుఁ గృష్ణరాయఁడు ఆసమయమున వృత్తు లిచ్చెనో ఆకథయును, ౫. రాజపురోహితు లెవ్వరో ఆ వివరమును దెలిపినది. కావున వానినన్నిటి నిట సంగ్రహముగా వివరించెదను.

౧. కృష్ణరాయనిబిరుదులు

౧. శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ ౨. రాజపరమేశ్వర. 3. మూరు రాయరగండ. ౪. అరిరాయవిభాడ. ౫. భాషిగెతప్పువరాయరగండ. ౬. అష్టదిగ్రాజమనోభయంకర. ౭. పూర్వ, దక్షిణ, పశ్చిమసముద్రాధీశ్వర. ౮. యవన రాజ్యస్థాపనాచార్య. ౯. గజపతి విభాడ. ౧౦. శ్రీవీరప్రతాప. మొత్తము ౧౦

౨. శా. శ. ౧౪3౭ సంవత్సరమునాఁటి కేయేదేశములు స్వాధీనములైనవి.

౧. ఉదయగిరి దుర్గము. ౨. అద్దంకిసీమ. 3. వినుకొండసీమ. ౪. బెల్లముకొండ సీమ. ౫. నాగార్జునకొండసీమ. ౬. తంగేడుసీమ. ౭. కేతవరముసీమ. ౮. కొండవీటిసీమ, కొండవీటిదుర్గము. మొత్తము. ౮.

3. పైదేశాధిపతులలో నెవ్వరు స్వాధీనము కాలేదు. ఎవరు పట్టుఁబడినారు.

౧. ప్రతాపరుద్ర గజపతి కుమారుఁడు వీరభద్రుఁడు. ౨. కుమారహంవీరమహాపాత్రునికొడుకు వీరభద్రుఁడు. 3. రాచూరి మల్లఖానుఁడు. ౪. ఉద్దండఖానుఁడు. ౫. పాటి రాచిరాజు. ౬. శ్రీనాథరాజు లక్ష్మీపతిరాజు ౭. జన్యాముల కసవాపాత్రుఁడు. ౮. పశ్చిమ బాలచంద్ర మహాపాత్రుఁడు. మొత్తము ౮.

వీరు స్వాధీనము కాని వారు

ఉదయగిరి దుర్గాధిపతి యగు తిరుమల ప్రేతరాయ మహా పాత్రుఁడు పట్టుపడినాఁడు.

౪. ఆసమయములో కృష్ణరాయ లెందఱు బ్రాహ్మణులకు వృత్తుల నిచ్చెను ?

౧౦౦ చతుర్వేదపారగు లగువారికి.

౫. రాజపురోహితు లెవ్వరు ?

రంగనాథ దీక్షితులు, శివాదీక్షితులు.

వీ రిద్దరును స్మార్తబ్రాహ్మణులు గాన వీరు సర్వక్రతు సర్వతోముఖ వాజపేజ యజ్ఞదీక్షాపరులుగాఁ గాన్పించుచున్నారు. దీనింబట్టి కృష్ణరాయఁడు కేవల వైష్ణవగురువుల నవలంబించి స్మార్తుల నిరాకరించినట్లుగాఁ గానంబడదు.

నెం. 11 శాసనము 1438 సం. (ధాత) సింహాచలము

శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర, మూరు రాయరగండ, అరిరాయవిభాడ, భాషిగె తప్పువరాయరగండ, యవనరాజ్యస్థాపనాచార్య, శ్రీవీరప్రతాప కృష్ణదేవ మహారాయలు విజయనగర సింహాసనారూఢుఁడై పూర్వదిగ్విజయ యాత్రకు విచ్చేసి, ఉదయగిరి, కొండవీడు, కొండపల్లి, రాజమహేంద్రవరము మొదలయిన దుర్గాలు సాధించిరి. సింహాద్రికి విచ్చేసి స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శా. స. ౧౪౩౮ అగు నేఁటి ధాతసంవత్సర చైత్ర. బ. ద్వాదశి వారాన సింహాద్రినాథుని దర్శించి తమతల్లి నాగాదేవమ్మగారికిన్ని, తమతండ్రి నరసారాయణింగారికిన్ని పుణ్యమునకుగాను దేవునకు సమర్పించిన కంఠమాల ౧ కి ముత్యాలు ౬౧. వజ్రమాణిక్యాల కడియాలు జోడు ౧ కి శంఖచక్రాల పతకము ౧. పైఁడిపళ్లెము ౧ కి తూకాలుగా ౪౪౨౦౨. కానికి మాడలు ౬౦౦౦. తమరాణీలు తిరుమల దేవమ్మగారిచేతను పతకము ౧ కి వరహాలు ౫౦౦. తమచిన్నాదేవమ్మగారిచేత సమర్పించిన పతకము ౧ కి గా ౫౦౦. యింతవట్టు సమర్పించిన ధర్మశాసనము.

ఈ రెండవశాసనమువలనఁ దేలిన విశేషములు వివరింపఁబడవలసి యున్నది. ఇందు తొల్లిటి శాసనములోని బిరుదులకు వ్యతిరేకమై

నవి లేవు. ౧౪౩౬ సంవత్సరములోని ఆషాఢమాసము మొదలు ౧౪౩౭ సంవత్సరము చైత్రమాసమునాఁటికి ననఁగాఁ దొమ్మిదిమాసములలో గృష్ణరాయలు కొండవీటి దుర్గము, కొండపల్లిదుర్గము, రాజమహేంద్రవరదుర్గము జయించినాఁ డనియును, అటనుండి కళింగదేశముం జయించుటకుఁగాను సింహాచల క్షేత్రమునకు వచ్చి విజయార్థమై సింహాచలేశుని సేవించి అచ్చో దాన ధర్మముల నడిపె ననియుం దేలును.

నెం 3 రు శా. స. ౧౪౩౭. ధాతసం. అహోబలశాసనం, లోకల్ రికార్డులు, ౧౦ సంపుటము, ౫౫౫ పుటలో నహోబలగ్రామము, కైఫీయతు వ్రాయుచు నీపై నుదాహరించిన శాసనము నమరించెను. అది ఎట్లన్నను:—

"స్వస్తి శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర, మూరురాయరగండ, అరిరాయవిభాడ, అష్టదిక్కురాయ మనోభయంకర, పూర్వ, పశ్చిమ, దక్షిణ, సముద్రాధీశ్వర, యవన రాజ్యస్థాపనాచార్య, గజపతి దళవిభాడ, శ్రీవీరప్రతాప శ్రీవీర కృష్ణదేవ మహారాయలు పూర్వ దిగ్విజయ యాత్రకు విచ్చేసి ఉదయగిరి దుర్గమును సాధించి తిరుమల ప్రేతరాయ మహాపాత్రుని పట్టుకొని వినుకొండ, బెల్లముకొండ, నాగార్జునకొండ, అద్దంకి, అమ్మనబ్రోలు, తంగేడు, కేతవరము మొదలయిన గిరిదుర్గాలు ఏకథాటిని గైకొని కొండవీటికి విచ్చేసి దుర్గంచుట్టు వాలుకుని నవచప్పరాలు పెట్టి, కోట పడదోయించి నాల్గుదిక్కులాను లగ్గలు విడిపించి దుర్గం తీసుకొని దుర్గంమీఁద నున్న ప్రతాపరుద్ర గజపతి మహారాజుల కొమారుఁడు వీరభద్రరాయఁడు, కుమార హంవీరపాత్రుని కొడుకు నరహరిదేవు శ్రీనాథరాజు, రామరాజు కొడుకు లక్ష్మీపతిరాజు రాచూరి యలువఖానుఁడు, ఉద్దండఖానుఁడు జన్యాబుల కసవాపాత్రుఁడు, తుమ్మసాలచంద్రమహాపాత్రుఁడు వీరు మొదలైన పాత్రసామంతులనున్ను, మన్నెవారిని జీవగ్రాహముగా పట్టుకొని వారికి అభయదానమున్ను యిచ్చి, ధరణికోటకు విచ్చేసి అమరేశ్వర

మహాదేవుని తులాపురుషమహాదానమున్ను చేయ నవధరించి, తిరిగి విజయ నగరానకు విచ్చేసి, రత్నసింహాసనస్థుఁడై సామ్రాజ్యము చేయుచున్న మఱి కళింగదేశదిగ్విజయార్థ మై విచ్చేయుచు అహోబలానకు వేంచేసి దేవుని దర్శించి, శ్రీవిజయాభ్యుదయ శా. స. ౧౪౩౭ అగు నేఁటి యువసం. పుష్య శు. ౧౫. శుక్రవారమందు శ్రీ అహోబలదేవునికి కంఠమాల ౧, పచ్చలు చెక్కినవజ్రాలమాణిక్యాలపతకము ౧, మాణిక్యాల కడియాలజోడు ౧, పైడిపళ్లెము ౧, కాక ౧౦౦౦ వరహాలున్ను తమ దేవులు సమర్పించిన పతకము ౧౦౧. తాకట్టున్ను సమర్పించి అమృతపడి నైవేద్యము అంతరంగ వైభవాలకున్ను, చాగలమఱ్ఱిదేవర సీమలోని మద్దూరు అనే గ్రామమున్ను సమర్పించిరి. ఈసేవ ఆచంద్రార్కస్థాయి అయి నడవవలె నని యిచ్చినధర్మశాసనం.

ఈశాసనములోని సంగతులు ముఖ్యముగా విచారించవలసినవి. ఇందులో వివరింపఁబడిన శాలివాహన శకముతో సరియైన ప్రభవాది సంవత్సరము వ్రాయంబడలేదు. ఇది పొరపాటు కావచ్చును. మొదటి శాసనకాలము మొదలు రెండవశాసనసమయము వఱకు నడుమనుండిన తొమ్మిదిమాసములలోఁ గృష్ణరాయఁడు తూర్పు దేశపు దండయాత్ర చేయుచున్నట్లు స్పష్టమే. ఇపు డీశాసనములోఁ గృష్ణదేవరాయలు తిరుగ తనరాజధాని యగువిజయనగరమునకుం బోవు సమయములోఁ జేసియున్న విశేషముల వక్కాణించెను. శా. స. ౧౪౩౭ సంవత్సరముచైత్రమాసము మొదలు పుష్యమాసమువఱకుఁ దొమ్మిది మాసములు పట్టియుండును కాఁబట్టి యీకాలముగల ప్రభవాది సంవత్సరము ధాత సంవత్సరముగాఁ జెప్పుటయే యుక్తియుక్తముగా నుండును. అయితే కృష్ణదేవరాయలు గతసంవత్సర దండయాత్రలో సింహాచలమునకుఁ దూర్పుననున్న దేశముల స్వాధీనపఱుచుకొనియుండ లేదు గనుక నక్కడ నుండి తిరిగి స్వదేశమునకుం బోయి సేనలను ధనముం గూర్చుకొని తూర్పు దండయాత్రకు బయలువెడలిన సమయ

మీశాసన సమయము కావచ్చును. శాసనార్థము నల్లె కానుపించును గావున దాని సంగ్రహ మిట వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

కృష్ణదేవరాయలు పూర్వ దిగ్విజయ యాత్రకు విచ్చేసి మొదలు పాత్రసామంతులనున్ను మన్నేవారినిన్ని అనువఱుచు బూర్వపుశాసనార్థమే తిరుగ నివరింపఁబడినది. ఈశాసనకాలమునాఁటికి నట్టి సామంతులలో నొకరిద్దఱు తప్ప తక్కినవారిని జీవగ్రాహముగా (ప్రాణములతో) పట్టుకొని వారికి నభయదాన మిచ్చె ననునది విశేషము. పైశాసనములోని వారిపేరులు కొన్నియు నీశాసనములో వారిపేరులు సరిపడి యుండకుండుటం జేసి ఆరెండుపట్టికల నిట వివరించెదను.

మొదటిశాసనము పేరులు.	ప్రస్తుత శాసనముల పేరులు.
౧ ప్రతాపరుద్రగజపతికుమారుఁడు వీరభద్రరాయఁడు,	౧. ప్రతాపరుద్ర గజపతిమహారాయల కొమారుఁడు వీరభద్రరాయఁడు.
౨. కుమారహంవీరమహాపాత్రునికొడుకు వీరమహాపాత్రుఁడు,	౨. కుమారహంవీర మహాపాత్రునికొడుకు నరహరిదేవు.
3. రాచూరి మల్లవఖానుఁడు,	3. రాచూరియలువఖానుఁడు.
౪. ఉద్దండఖానుఁడు,	౪. ఉద్దండఖానుఁడు.
౫. పూసపాటి రాచిరాజు,	,, ,, ,, ,,
౬. శ్రీనాథరాజు, లక్ష్మీపతిరాజు,	౬. శ్రీనాథరాజు రామరాజు కొడుకు లక్ష్మీపతిరాజు.
౭. జన్యామల కసవాపాత్రుఁడు, ...	౭. జన్యాముల కసవాపాత్రుఁడు,
౮. పశ్చిమబాలచంద్రమహాపాత్రుఁడు.	౮. తుమ్మసాలచంద్రమహాపాత్రుఁడు.

పైపట్టికలలోని పేరులలోఁ గొంచెము భేద మున్నను అవి పాఠాంతరములుగాఁ గైకొనఁదగియున్నవి. పైపట్టికలోని అయిదవపేరు గల పూసపాటి రాచిరాజుపేరు కాన్పించకుండుటకుఁ గారణ మరయవలసియున్నది. ఇది ప్రమాణ మైన నై యుండు నని యెంచి దాని నివర్తించుటకు గ్రంథాంతర మరయుదు నని నలసంవత్సర పంచాంగము పీఠికలోఁ బ్రచురింపఁబడిన కర్ణాటకరాజులపేరులున్నపట్టికం జూడ దానిలో నీక్రిందివిధంబుగఁ గృష్ణరాయ రాజ్యవిశేషము లున్నవి. అవి

యును మనచరిత్రమునకు ముఖ్యములే. వాని నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—.

శా. స. ౧౪౩౦-క్షత్రియవంశస్థుఁ డగుసాళ్వనరసింహరాయలు ప్రబలెను. ఇతనిమంత్రి సాళ్వతిమ్మయ. ఈనరసింహరాయల యనంతరము కీర్తికాముఁడగుప్రతాప వీరకృష్ణరాయలు ప్రభుత్వమునకు వచ్చెను. ఇతని మంత్రి అప్పాజీ. కృష్ణ రాయలు విభవసంవత్సరమాఘ శు-౧౪ పట్టాభిషిక్తుఁడాయెను. ఇదే శక సంవత్సరము. (Note:—ఇందులోఁ వ్రాయంబడిన నరసింహరాయలు కృష్ణరాయని యన్న యగువీరసింహరాయలు.)

౧౪౩౫. సుల్తాన్ కులీ ఖదుబ్ల్ ముల్క్, ఢిల్లీపాద్షాతో యుద్ధము ప్రారంభించి ఆంధ్రదేశమును స్వాధీన పఱుచుకొనియెను.

,, ఆమీనాబాద్ బీదర్ ప్రదేశములయందు ప్రారంభింపఁబడిన యుద్ధములోఁ మహమ్మదు పాదుషా పరాజితుఁడైనాఁడు.

,, కళింగదేశము నేలుచుండిన వీరభద్ర గజపతిరాజును కృష్ణదేవరాయలు జయించెను.

౧౪౩౭. పూసపాటి మాధవవర్మ వెలమవారికి అనేక దుర్మార్గములు చేయు చుండెను.

౧౪౪౧. కృష్ణానదివద్దున ప్రబలయుద్ధము జరిగినది. అప్పటిలోఁ విజయనగరము నేలు చుండు కృష్ణదేవరాయలను ఆదిలిషా యెదిరించినందున వారిని కృష్ణదేవ రాయలు జయించి తఱిమెను.

౧౪౪౫. విరించిపురం అప్పయ్య దీక్షితులును, కోటికన్యాప్రదానముల తాతాచార్యు లను పండితుఁడును ప్రబలిరి.

౧౪౫౦. వీరభద్ర ప్రతాపదేవులు కటకము పాలించెను.

౧౪౫౭. జగదేకప్రసిద్ధుఁ డగుకృష్ణదేవరాయలు మృతినందెను. గోలకొండలోఁ తానీషా ప్రభుత్వము ప్రారంభించఁబడినది.

అనియున్న పైపట్టికలో పూసపాటి రాచిరాజు విషయము వ్రాయ వలసియున్నది. పైదానిలో వ్రాయంబడిన పూసపాటి మాధవవర్మయే యీ పూసపాటి రాచిరాజు. పూసపాటి వారివంశముం జెప్పెడు కృష్ణవిజయాదిగ్రంథములంబట్టి పై రాచిరాజు చేసిన విశేషములు స్పష్టము లగును. ఇపుడు మనము వ్రాయుచున్న కాలములోఁ బూసపాటి

వారిలోఁ గృష్ణరాయనితో నెదిరించుటకుఁ దగిన స్థితిలో నున్నవాఁడీ రాచిరాజు యొక్కఁడే. ఇతనినే వెలమలలో రావువారి వంశచారిత్రములో పూసపాటి మాధవవర్మ యని వివరించిరి. ప్రస్తుతములో నీ సంశయనివారణ చేయుట మనపని కాదు గనుక నీవిషయమై చర్చింపక రాచిరాజు కృష్ణరాయలతోఁ జలము సాధించి పోరుటకుం గలకారణముమాత్రము వివరింపవలసియున్నది. దానికిఁ గారణము రాచిరాజు కేవలశూరుఁ డగుటయేకాక కృష్ణరాయనివలనఁ బరాజితుఁడైన నైవీరరుద్రగజపతికుమారుఁడగు వీరభద్ర గజపతియొక్క తోఁబుట్టువునకు భర్తయై యుండుటయు కొండవీటిలోని కేతవర దుర్గాధ్యక్షుఁడై యుంటయు నై యున్నది. అట్టిసంబంధ మున్నందులకుఁ గృష్ణవిజయము లోని యీ క్రింది పద్యము చాలియుండును. ఎట్లన్నను:—

సీ. నవభారతాఖ్యానవ్యకావ్యమునకు నాయకుం డయ్యె నేనరవరుండు
కటకేశ్వరునిచేతఁ గని కేతవర మాత్మ పురముగా నేలె నేభూవిభుండు
నిలిపె భారుహామన్నెనృపగండపెండేర మెపుడు డాకాల నేనృపతిమౌళి
యఖిలసద్గుణవతి యక్కమాంబాదేవి ప్రాణేశుఁ డయ్యె నేపార్థివుండు
తే. ప్రథితగజపతిరాజవీరప్రతాప, రుద్రతనయాధినాయకారూఢతమ్మి
రాజజనకతఁ గాంచె నేరాజతిలక, మతఁడలరుతమ్మవిభురాచయప్రభుండు.

దీనింబట్టి రాచిరాజు వీరరుద్ర గజపతి యల్లుం డై, అతని కుమారుం డగువీరభద్ర గజపతికి బావమఱఁది అయియున్నాఁడు. వీరభద్ర గజపతి కృష్ణరాయనికి స్వాధీనుఁడై నను నీరాచిరాజు వీరరుద్రగజపతి సేనలను వెంటఁ దీసికొని బెజవాడ, వేఁగిదేశములకుఁ బోయి అక్కడ నుండు చిన్న సంస్థానములను దోఁపిడిచేయుచుఁ గృష్ణరాయనికి దూరదూరమున నున్నట్లుగా మఱికొన్ని కైఫీయతులవలనం గాన్పించు. అందులో నొకదానిలో నీపై విషయముతోపాటు కృష్ణరాయల తూర్పుదేశపు దండయాత్రా విశేషములును ఇదివఱలో మనము వ్రాయు చున్న పాత్రసామంతాదుల స్థితిగతులును, వారిని కృష్ణరాయలు పట్టిన తెఱఁగును విస్పష్టముగా నున్నది. కనుక ఆవృత్తాంతము మట్టుకు

వివరించెదను. ఇది చర్విత చర్వణముగా భావింపక పాఠకులు దీనిం జదువ శ్రద్ధాళువు లగుదురుగాక.

Local Records Vol. XIX page 125 to 188.

కైఫీయతు ముపుజేచామర్లకోట

"కపిలేశ్వర గజపతి కుమారుఁడైనపురుషోత్తమ గజపతి ఆంధ్ర కళింగదేశముల ప్రభుత్వము చేసినాఁడు. ఈయనకుమారుఁడైన ప్రతాపరుద్రగజపతి కళింగాంధ్రదేశము లేలుచుండి పశ్చిమముదయగిరి పర్యంతము ప్రభుత్వముచేసిరి. ఉదయగిరి దుర్గము లోను గజపతి వారి తరపున తిరుమలదేవరాయమహాపాత్రుని నుంచిరి. కొండవీటిదుర్గములోఁ బ్రతాపరుద్రగజపతి కుమారుఁడు వీరభద్రగజపతి, కుమారహంవీర పాత్రుని కుమారుఁడు నరహరిదేవు, శ్రీనాథరాజు రామరాజు, కుమారుఁడు లక్ష్మీపతిరాజు, జన్యామల కసవాపాత్రుఁడు, సుప్రపాల చంద్ర మహాపాత్రుఁడు, పూసపాటి రాచిరాజు, రాహూరిమల్లయఖాను, ఉద్దండ ఖానుఁడు, వీరుతగినసైన్యములతో నుండిరి. కళింగదేశపు ప్రభుత్వము చేయుచున్న ప్రతాపరుద్రగజపతి కటకపురియందు సింహాసనస్థుండై ప్రభుత్వము చేయుచుండేవాఁడు."

"పశ్చిమరాజ్యమందు విద్యానగర పట్టణమందు నరపతి రాయ సింహాసనమునకు అధిపతులైన శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీ వీరకృష్ణదేవరాయ మహారాయలు సైన్యముతోఁ గూడ తరలిపోయి, ఉదయగిరి దుర్గము సాధించి, దుర్గముమీఁద నున్న తిరుమల రౌతరాయ మహాపాత్రునిఁ బట్టుకొని, అక్కడనుండి సైన్యముతోఁగూడ కదిలివచ్చి వినుకొండ, బెల్లముకొండ, నాగార్జునకొండ, అద్దంకి అమ్మనబ్రోలు, తంగేడు, కేతవరము మొదలయిన గిరిదుర్గ స్థలదుర్గములను సాధించి, కొండవీటికి విచ్చేసి దుర్గము చుట్టువాఱి నడ చప్పరములు వెట్టించి, దుర్గము లగ్గలు విడిపించి అందుమీఁదనున్న పాత్ర సామంతులను, మన్నె వారిని జీవగ్రాహముగాఁ బట్టుకొని, వారికి అభయ దానము నిచ్చి అక్కడినుండి విద్యానగరమునకు విజయముచేసి

శా. స. ౧౪౩౭ (A. D 1515) అగునేటి యువనామసంవత్సరమందు కళింగదేశము జయించవలె నని విచ్చేసి కర్ణాటకదేశము విడిచి, జమ్మిలోయఁబడి కోనసుంచి కొంతాముమార్గానను పొట్నూరునుండి వడ్డాది మాడుగులు సాధించి, కటకముమీఁద మోహరముచేసి ప్రతాపరుద్ర గజపతితో యుద్ధముచేయఁగా గజపతి కటకపురి విడిచి పరారీ అయి, లేచిపోయినాఁడు. తరువాతను సలహా అయి, నరపతికృష్ణరాయలకుఁ దనకుమార్తెను ఇచ్చినాఁడు. అంతట నరపతికృష్ణరాయలవారు తిరిగీ విద్యానగరమునకు లేచిపోయినారు."

"ఈప్రకారము జరుగుచుండఁగా రావువారనేకొండవీని, పశ్చిమరాజ్యమందు బెజవాడదగ్గఱ పూసపాటి మాధవవర్మ అనేరాజు సహింపలేక వారితో యుద్ధముచేసి అపజయము అయినవారినిఁ గలగానుగుల ఆడించి చంపించినాఁడు" అను మొదలగు సంగతులు వ్రాయంబడియున్నవి. ఇట్లుపూసపాటిమాధవవర్మ వృత్తాంతమే రావువారి వంశావళీ గ్రంథ మగువాసవదత్తా పరిణయ మనుపద్య కావ్యములోఁ గూడ వివరింపఁబడియున్నది. కావున పైవృత్తాంతము లన్నిటింబట్టి పూసపాటి రాచిరాజుమాత్రము కృష్ణరాయలవలన జీవగ్రాహముగాఁ బట్టుకొనంబడినట్లుగాని పిమ్మట వదలివేయఁబడినట్లుగాని కానుపించలేదు. తక్కిన పై శాసనాంశముల దృఢపఱుచునట్టిగాథ లీవఱకే మన మీచామర్లకోట కైఫీయతులో వివరించియుంటిమి. గావున నింక నీశాసన విశేషములు వ్రాయమానెదను. అదివఱకు పూసపాటి రాచిరాజును పట్టుకొనుటకుఁ గృష్ణరాయండు యత్నించినను వీరరుద్రగజపతితోఁ గల్గిన పై నవీనసంబంధమునుబట్టి తనకుఁ దోడియల్లుఁడైన కారణంబుననైన నాప్రయత్నము మాని మిన్నకుండకపోఁడు. ఇది రాచిరాజు వృత్తాంతము.

నెం ౪ శాసనము. శా. స. ౧౪౪౧ సం. సింహాచలము

"స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౪౪౧ అగునేటి ప్రమాది నామసంవత్సర శ్రావణ శు. ౧౩ సోమ

వారాన శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర మూరురాయర గండ అరిరాయవిభాడ, భాషగితప్పువరాయరగండ, యవన రాజ్యస్థాపనాచార్య, శ్రీవీరప్రతాప కృష్ణదేవరాయలు విజయనగర సింహాసనారూఢులై సింహాద్రినాథునికి తమపేరిట భోగము నడిచేటందుకు ప్రతాపరుద్ర గజపతి మహారాయలచేతను పుచ్చుకున్నగ్రామాలు, కళింగ దండపాటలోని గ్రామాలు, పెదగాని గ్రామం. ౧. అగనంపూడిగ్రామం, ౧. అమ్మచెల్లెపల్లెలు, ౧. గంగవరపల్లె, ౧. పిన్న అగనంపూడి పల్లె, ఉభయ గ్రామాలు, ౨-కి సింహగిరి అప్పనికి నడిచే భోగబలిహరణం కట్టడి దినం ౧-కి శ్రీఅంగరంగ భోగానకు గంధం, ౧. పలం. అగరు, ౨. ప, కర్పూరం, ౧ చిన్నము. కస్తూరి ౨ చిన్నాలు. పన్నీరు ౪ చిన్నాలు. కుంకుమపువ్వు. ౧ చిన్నం. పువులదండలు ౪. మాలెలు. ౪ నైవేద్యానకు బియ్యం పుట్టి, ౧. పకాళం తు ౨. పాయసం తూనికె, ౬. దోసెలు, ౪. ఫేడాలు సోడీలు, ౮. సారసత్తులు, ౮. అరిశెలు, ౮. సాదుమనోహరాలు, ౮. చిన్నమనోహరాలు, ౪. నంది మెడ్డినం, ౮. అప్పాలు, ౮. హస కేళీలు, ౮. కర్పూరకాలత్తులు బడాలు, ౮. కక్కరాలు (చక్కిలాలు,) ౪. వెరసి, ౮౦. పానకాలు, ౨. గట్టిగా కుంచం, ౧. నైవేద్యానకున్ను పేరాలమున్ను కూడా నైనవి యేదు తూములు, వడ్లు ఏదుమున్ను కుంచెడుపళ్లు, పోకలు, ౫౦. తమల పాకులు, ౧౦౦. మిర్యాల సంబారాలు, ౨౭. డబ్బులయెత్తు జాజికాయలు, ౧౦. ఇందుకు వైనము సత్త్రం ౩౦-కి బ్రాహ్మణభోజనం యీ ధర్మానకు యెవరు తప్పితే వారు గంగలో గోహత్య బ్రహ్మహత్య మాతృ పితృహత్య చేసినపాపాన పోతారు.

శ్లో. స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హరేత వసుంధరామ్,
షష్టి ర్వర్షసహస్రాణి విష్టాయాం జాయతే క్రిమిః."

అని యున్నపై శాసనమును బట్టి యీ క్రిందిచారిత్ర మూహింపవలసియున్నది. ఎట్లన్నను: వెనుకటి శాసనమును బట్టి శా. స ౧౪౩౮-వ సంవత్సరములో, కృష్ణరాయలు కటకపుదండయాత్రకై బయలు

వెడలి జమ్మిలోయమార్గముగాఁబోయి వడ్డాది మాడుగులు మొదలగు సంస్థానములం జయించి కటకముంగూడ స్వాధీనము చేసుకొని కటకేశుఁ డగు ప్రతాపరుద్ర గజపతికూఁతుం బరిణయంబై తిరిగి తనదేశమునకు నీశాసనకాల మగు ౧౪౪౧ సంవత్సరమునాఁటికి సింహాచలము వచ్చి యుండును. ఈసంవత్సరము చేసినశాసనములోఁ గొన్నిగ్రామములు సింహాచలస్వామి కిచ్చి యుండుటచేతను, వెనకటి శాసనకాలము నాఁటికి భూదానము చేయలేక కేవలము ధనమునే సింహాచలేశ్వరునికి సమర్పించి యుండుటచేతను, కటకదేశజయము తొల్లిటి శాసనము నాఁటికి కాలేదనియు ౧౪౪౧ సంవత్సరముననే అయినదనియును నిశ్చ యించవలసియున్నది. ఇందులోఁ బ్రతాపరుద్ర గజపతివలనఁ బుచ్చు కున్నగ్రామములు కళింగదండపాటలోనివి, అని చెప్పుటచేతఁ గృష్ణ రాయలు ప్రతాపరుద్ర గజపతిని జయించినను, అతనిరాజ్యమతనికి తిరిగి యిచ్చివేసియుండె ననియును, తనయొక్కవిజయముం జూపుటకుఁగా నాప్రతాపరుద్ర గజపతి దేశములోని కొన్ని గ్రామములు తనస్వాధీన ములోనుంచుకొని వానిని సింహాచలేశ్వరునకు సమర్పించె ననియు నూహింపవలయును. పై శాసనములు నాలిగింటిచేతను కృష్ణదేవరాయలు తూర్పుదేశమును జయించుటకై శా. స. ౧౪౩౭ లో బయలుదేఱి కొంతదేశమును స్వాధీనము చేసుకొని విజయనగరమునకుం బోయి తిరుగ ౧౪౩౮ సంవత్సరాంతమున వచ్చి ౧౪౪౦ సంవత్సరము సగమగు వఱకు నుండె ననియు నిదియైనపిమ్మటఁ గృష్ణా చెంగల్పట్టు జిల్లాలలోని కార్యములు జరుపుచు ౧౪౪౨ సంవత్సరమంతయు నుండి ౧౪౪౩ సంవ త్సరములోఁ దిరుగ దేశములోఁబ్రవేశించియుండు ననియు నూహింపనై యున్నది.

పైనుదాహరించిన శాసనములన్ని (Col. Mackenzie Collections) లోనివై గవర్నమెంటువారి ఓరియంటల్ మ్యానస్క్రిప్టు లైబ్రరీలోఁ జేరినవై యుండుటజేత నమ్మఁదగినవనియును, వానివలన మనము పైని నిర్ధారణ చేసిన కథయంతయు విశేషదోషయుక్తమై యుండ

దనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇటులనే కృష్ణరాయని కాలములోని శాసనము లన్నియుం దొరికినఁ గొంతచారిత్రము తెలును. అవి దొరకుట సుగమము కాదు. కావున పై కళింగ దండయాత్రానంతరము కృష్ణరాయలు చేసిన విశేషములు గ్రంథాంతరములనుండి సంపాదించి సాధ్యమగునంత వఱకు వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

కామలాపురమునకు వాయవ్యము ౨ పరువులదూరమునఁ గోకట మను గ్రామమునకు ప్రతినామము కమలాజీపుర మనునామము పొలిమేరలో వలయవామనముద్ర రాళ్లపై వ్రాసియున్నది. అవి జయసింగు మహారాజు వకీలు కమలాజీ యనువాఁడు అగ్రహారమును చేయించెను. అని స్థలవాసులు వాడుచున్నారు. తరువాత శ్రీకృష్ణదేవరాయల నాఁడు అల్లసాని పెద్దన్న అను ఆంధ్రకవీశ్వరుం డైననందవరిక బ్రాహ్మణుఁడు బహుప్రసిద్ధిగా మనుచరిత్ర మను ఆంధ్రప్రబంధమును చేసినాఁడు. ఆకవీశ్వరునకుఁ గృష్ణదేవరాయలు ఈకోకట మనుగ్రామమును సర్వమాన్యాగ్రహారముగా ధారఁబోసి యిచ్చినాఁడు. ఈకవీశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణులకు సర్వాగ్రహారముగ నిచ్చి కోకటానికి ప్రతినామము శత గోపపురము అని యీగ్రామాన వాకిటివద్ద యిరికిఱాతిపై వ్రాసియున్నది. ఇదిగాక యీ కవీశ్వరుఁడు ఈగ్రామమున చెన్నకేశవుని దేవాలయములో నిలువురాతికి వేయించిన శాసనము అన్వయసారాంశము. "శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౪౩౦ అగునేఁటి బహుధాన్య సంవత్సర వైశాఖ శు. ౧౫-లు అల్లసాని చొక్కరాజుగారి కుమారుఁడు పెద్దయ్యంగారు కోకట సకలనాథునిలింగమునకు ఇచ్చిన భూదాన ధర్మశాసనము, శ్రీకృష్ణదేవమహారాయలు మాకును, ఘుండికోట సీమలోను పుంబలికె పాలించ నవధరించిన కోకటగ్రామమందును సకలేశ్వరదేవుని నైవేద్యమునకును, దీపారాధనకును చేను ఖ ౨ ను సర్వసామాన్యముగా కృష్ణాతీరమందు బెజవాడ మల్లికార్జునదేవుని సన్నిధిని సోమగ్రహణ పుణ్యకాలమందు సహిరణ్యోదక దానధారాపూర్వకముగాను ధారవోసి యిస్తి" మని వ్రాసియున్నది.

ఇందుకు దిగువనుండేసి. శ్రీమన్మహాదేవుని నగరు కోకటం స్థల కరణం కట్టము మండ్రాజు తిప్పనకొడుకు ముమ్మండ్రాజు కోకటం సకలేశ్వరుని నగరు ఈ బహుధాన్య సంవత్సరమునకు పునఃప్రతిష్ఠ శ్రీకారం మూలానను చేయించెను. అనిత్యాని శరీరాణి విభవో నైవ శాశ్వతః, నిత్యం సన్నిహితో మృత్యుః కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహః.

ఇదిగాక యీశాసనము వద్దనేయుండు రెండవశాసనము, ఈ శకసంవత్సరములో నీ కవీశ్వరునినాఁడే కార్తిక బ. ౧౨ లు కోకటము చెన్నకేశవపెరుమాళ్లకు అల్లసాని చొక్కయ్యంగారి పుత్రుండు పెద్దయ్యంగారు యిచ్చిన భూదాన ధర్మశాసనము క్రను మెట్లన్నను:— కృష్ణదేవరాయలు ఘండికోట సీమలోను, మాకు వుంబళిగా నీయ నవధరించిన కోకటానను దేవుని నైవేద్యమునకును, దీపారాధనకును, మేము ఉత్థానద్వాదశి పుణ్యకాలమందు సమర్పించిన చర్మంచేను ఖ ౮. అని వ్రాసియున్నది.

శా. స. ౧౪౫౦ (A. D.) ౧౫౨౮

కొండపల్లి మారకాపురములమధ్య నొకఱాతిపలక యున్నది. అందుపైని శా. స. ౧౪౫౦ గల యొక శాసనమున్నది. అది యొక తురుష్కనివలనఁ గొండపల్లికోటను కట్టుకున్నందున నతని సంతోషమును సూచించుటకుఁగా నొక సత్త్రము కట్టిననాఁటిదిగా నున్నది. ఈశాసనము దానికిగా నీయంబడిన భూదాన ధర్మశాసనమై యున్నది. రెండవ శాసనములోఁ గృష్ణరాయ నిర్యాణము శా. స ౧౪౫౨ (A. D. 1530) అయి నట్లు కానుపించును.

ఆదవాని సమీపగ్రామవృత్తాంతములో శా. స. ౧౪౫౦ లోని కృష్ణరాయని వ్యవహారవిశేషములం జెప్పుచు నాగ్రామము నింకను అభి వృద్ధినందించె నని చెప్పెను.

పైని వ్రాసిన తిప్పలూరు గ్రామము అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరులకు సర్వాగ్రహారముగా నిచ్చినందులకు రెండు దాఖలా లున్నవి. వానిలో

శ్రీ కృష్ణ దేవ రా య లు

తిప్పలూరు గ్రామమునకుఁ దూర్పుచొప్పవామిలో నున్న శాసనము:—

శాలివాహన శకవర్షములు ౧౪౫౦ అగు నేఁటి సర్వజిత్తు సం. శ్రావణ బ. 30 సోమవారము శ్రీకృష్ణదేవరాయ మహారాయలవారు అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరులకు ధారవోసి యిచ్చిన తిప్పలూరు అగ్రహారమందు దొమ్మర్లు ఇచ్చుచున్న ఈగ్రామముననున్న శివ, విష్ణువుల దేవాలయముల యొక్క ఆరగింపులకు సమర్పించిరి.

కామలాపురమునకు రెండు పరుగుల దూరమున నాగ్నేయమున కొప్పులూ రను గ్రామము కృష్ణరాయలతో చదరంగమాడి గెలుచుకొనిన తిమ్మన్న యను నాంధ్రకవీశ్వరునకు బ్రాహ్మణునకు సర్వమాన్యాగ్రహారముగా నిచ్చెను. ఇందులకు దాఖలా యీకవీశ్వరునిచేతఁ జెప్పంబడినపద్యములో నున్నది. * అది యెట్లనఁగా:—

పారిజాతాపహరణములో

సీ. కౌశికగోత్రవిఖ్యాతుఁ డాపస్తంబసూత్రుఁ డార్వేలపవిత్రకులుఁడు
నందిసింగామాత్యునకు దిమ్మాంబకుఁ దనయుండు సకలవిద్యావివేక
చతురుఁడు మలయమారుతకవీంద్రునకు మేనల్లుండు కృష్ణరాయక్షితీశ
కరుణాసమాలబ్ధసునచతురంతయాన మహాగ్రహారసన్మానయుతుఁడు
తే. తిమ్మయార్యుండు శివపరాధీనమతి య, ఘోరశివగురుశిష్యుండు పారిజాత
హరణ మను కావ్య మొనరించె నాంధ్రభాష, నాదివాకరతారాసుధాకరముగ.

శా. స. ౧౪౦౫

వేలూరులో నొక గొప్పకోట కలదు. ఒక దేవళమును గలదు. ఈ గుడి కట్టించినవా రనేకవిధములుగా ననేకులుగాఁ జెప్పంబడుదురు. కృష్ణదేవరాయలు నందులోనివారిలో నొకఁడు. ఇతఁడు (A. D.) ౧౫౭౬-౭౭ (౧౪౯౮ శా. శ.) సంవత్సరములో దీనిం గట్టించినట్లున్నది. (ఈ కాలమునకు ౫౫ సంవత్సరముల క్రిందటనే కృష్ణరాయనిర్యాణ మగుటంజేసి పై సంవత్సరము తప్పు) కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వ

---

* ఇది పొరపాటు. ఈపద్యమున నాసంగతియేలేదు. రాయలతోఁ జదరంగ మాడి మెప్పువడసినది మఱియొక తిమ్మన.

మిరువదియైదు సంవత్సరములక్రిందట నొకరెడ్డి అక్కడ కోటఁ గట్టించి నట్లు వాడుక గలదు. అప్పుడా కాలము శా. స. ౧౪౭౫ సమీపకాల మగును. కృష్ణరాయ లీయూర నుండు సూర్యగుంటచెర్వు త్రవ్వించెను. ఆయనభార్య కృష్ణాజీ అమ్మ యొకగ్రామమును రెండు దేవాలయ ములును దీనిసమీపమున గట్టించెను. మఱియొక కథలోఁ గృష్ణరాయని చాకలివాఁడును, బారికవాఁడును గొండపై నుండుకోటలఁ గట్టినట్లు వాడుక గలదు. వారిపేరిటనే అవి నేఁటివఱకుం బిలువఁబడుచున్నవి. మఱి కొందఱి మతములో నీరెండు కోటలును మహారాష్ట్రులవలనఁ గట్టఁబడినట్లున్నది.

పురటూరు గ్రామమునకు దూర్పు రెండు పరువుల దూరమున కోడూరు గ్రామము మజరా భూమిపల్లెగ్రామము శ్రీకృష్ణరాయలకుఁ గొడుగుపట్టెడు గొడుగుభూమానాయఁడు అనునాయన కోడూరు గ్రామమున కాగ్నేయభాగము సామీప్యమున తన పేరితో పల్లెకట్టించి తెలికచెర్ల గోపాలాచార్యులకు నేకభోగసర్వమాన్య అగ్రహారములో నిచ్చెను. ఇందుకు దాఖలా యీ భూమిపల్లె పొలిమేరలో వలయ వామన ముద్ర చెక్కి దిగువ వ్రాసియుండునది:—

"శ్రీమతే రామానుజాయనమః తెలికచెర్ల గోపాలాచార్యులకు నేకభోగపుసర్వమాన్యము అగ్రహారమైన భూమినాయనిపల్లెకు ప్రతి నామమైన వేదాంతాచార్యపురమునకు వలయశాసనము వామన ముద్ర స్తంభము."

చంద్రగిరిపరిపాలకుల హకీఖత్తు యాదవవంశస్థుల చరిత్రముగా కృష్ణరాయలవంశములో నుండెడు రాజుల చరిత్రములం జెప్పెడు వ్రాఁతమూలము లాకోట నున్నవి. వానినుండి సంగ్రహించఁబడినది. తరువాత కాలములో యాదవ రాజులలోని యొక ప్రభుఁడు విజయ నగరము దండయాత్రకై యత్నించి కృష్ణరాయని అధికారబలములను అతని రాఁబడిని తెలుసుకొని యాప్రయత్నము మానుకొనియెను.

అందులోఁ గృష్ణరాయని దిగ్విజయవిశేషములు సంగ్రహముగా వివరించఁబడినవి. గజపతిరాజు తనకొమార్తెను కృష్ణరాయని కిచ్చి వివాహము చేసి సంధి చేసుకొనె నని చెప్పవలసియున్నది. కృష్ణరాయని మరణకాల మందులో శా. స. ౧౪౪౨ (A. D. 19th November, 1531) కార్తిక శు. ౮ అని యున్నది. ఈతేదీ పొరపాటు కావచ్చును.

శా. స. ౧౪౪3 (A .D. ౧౫3౧)

పల్లభాపురములో కృష్ణదేవరాయనివలన తుంగభద్రానదికి అడ్డముగా వంతెన కట్టఁబడినట్లున్నది. ఇది శా. స. ౧౪౪3 లో జరిగినది. దీనికి దాఖలా ఆవంతెనకు రెండువైపుల నుండురాళ్లపైని శాసనములు చెక్కఁబడినవి.

Page 484.

కృష్ణదేవరాయలు పెక్కుకోటలం బట్టుకొనుట

ఓరుగల్లు రాజులవృత్తాంతములోఁ గృష్ణరాయలు విజయనగరములో రాజ్యము చేయుచు కొండవీడు, కొండపల్లి, ఇనమకొండ, బలపకొండ, నాగార్జునకొండ మొదలగు కోటలను బట్టుకొనియెను. అతఁడోరుగల్లులో నుండుతురుష్కులంజయించి ఆస్థలము నాక్రమించుకొనియెను. అతఁడు కాకతీయవంశస్థులకు భుక్తికి సరిపడుమట్టుకు నిచ్చెను. అచ్యుతరాయని కాలములోఁ గూడ నోరుగల్లతని క్రింద నే యుండెను. రామరాయలును సదాశివరాయనితో సమానాధికారిగా నుండెను.

Page 656.

కృష్ణరాయలు తనరాజ్యమును దొమ్మిది ఖండములు చేయుట

కమలాచల నామాంతరము గలగోవిందగిరి కైఫీయతు

గోవర్ధనగిరిచుట్టును ఎనిమిదికొండలు గలవు. ఇవియన్నియుఁ గలిసినచో నాపర్వత మష్టదళపద్మమువంటి యాకారము కలదిగాఁ గానుపించును. ఈదేశములో నెనుబదియొక్క (౮౧) కోటలు గలవు. వీనిని ప్రాచీన కాలములో మకుటవర్ధనరాయఁడు, విక్రమార్కుఁడు, శాలివాహ

నుఁడు అను రాజులు పాలించిరి. శకవత్సరము ప్రారంభమైనపిమ్మట దక్షిణ దేశమున కధిపతులు విజయనగరములో నుండెడు నరపతిరాజులై యుండిరి. ఈవంశములో నలువదినల్గురు (౪౪) పురుషు లుండిరి. (ఇది తప్పుగాఁ దోఁచును) ఆయలువదినల్గురిలో నరసింగరాయఁడు ప్రధానుఁడు. ఇతఁడు యాదవ వంశస్థుఁడు. విజయనగరముం జయించెను. అతఁడు తనస్వాధీనములో మూఁడుకోట లుంచుకొనెను. నరసింగరాయని కుమారుఁడు కృష్ణరాయలు. అతనిమంత్రి సాళ్వతిమ్మన్న. అతని సహాయమువలనఁ గృష్ణరాయలు నలుబది (౪౦) కోటలం జయించెను. శా. స. ౧౪౪౧ (ఇది శా. స. ౧౪౫౧ - ౨ కావలెను) వఱకును రాజ్యము చేసెను.

కృష్ణరాయలు దేశమంతయు నొక్కఁడుగాఁ బాలించుటకు నది విస్తీర్ణతలో మిక్కిలి అధికమౌటచేఁ దనమంత్రి నడిగి యతని యనుమతిపైని దానినంతయుఁ దొమ్మిది ఖండములుగా భాగించి యొక్కొక రాజప్రతినిధిని (Viceroy) నియమించి పంపెను. ఇట్టిఖండములలోఁ గర్ణాటదేశ మొకఖండ మైయుండెను. దీని పరిపాలక రాజప్రతినిధి (Governor and Viceroy) ధర్మానాయకుఁడు. అతని వంశస్థులు శా. స. ౫౨౦ మొదలు శా. స. ౬౮౮ వఱకు నుండిరి (ఇందలి కాల నిర్ణయము తప్పు.)

శా. స. ౯౭౦ మొదలు ౭౧౦ వఱకును ద్రవిడదేశము గొండ చోళరాయలు పై తొమ్మిదవ ఖండము గైకొనెను. శా. స. ౭౧౧ మొదలు ౭౨౦ వఱకును బాలించెను. పర్వతరాయలు శా. స. ౭౨౧ మొదలు ౭౮౦ వఱకును, గోవిందరాయ, అచ్యుతరాయ, విద్యాధరరాయ లనువారు శా. స. ౭౮౦ మొదలు ౯౦౦ వఱకును బరిపాలించిరి. చిక్కరాయలు ౯౦౧ మొదలు ౯౭౦ వఱకుం బాలించెను. శివానీసముద్ర మాధవరాయలు శా. స. ౯౭౧ మొదలు వేంకటపతి వఱకును, ఆతనివంశములో (౧౦౫౦) వేంకటపతిరాయలు వ్యవహరించెను. సోమశేఖరరాయలు ౧౦౮౧ మొదలు ౧౧౧౦, ఆనెగొందె

రాయలు ఇంతవఱకు నతని వంశ్యులు పాలించిరి. శా. స. ౧౨౮౦ చివర వఱకును దేశము అరాజకముగా (ప్రభువు లేకుండ) నుండెను. శా. స. ౧౩౦౦ మొదలు ౧౩౪౦ వఱకును ఇమ్మతూరిరాయ లతనివంశ్యులు, శా. స ౧౩౪౦ మొదలు ౧౩౭౪ వఱకుఁ బాలించిరి. నంజరాయలు ౧౩౭౫ మొదలు ౧౪౧౬ వఱకు గోవర్ధనరాయలు పాలించెను. జయ దేవరాయలు దేశ మాక్రమించుకొని శా. స. ౧౪౯౨ వఱకును పాలించెను. ఇమ్మడి జగదేవరాయలు ౧౫౧౫ చివరవఱకుం బాలించిరి. కుమారజగదేవరాయలు శా. స. ౧౨౨౨ వఱకుం బాలించిరి. (ఇందలి శాల సంఖ్యలెక్కకుచు సరిపడియుండలేదు.)

Page 527.

నెల్లూరిజిల్లాలోని మమతలూరు గ్రామకైఫియ్యతులోఁ గృష్ణ దేవ రాయలు గజపతిరాజుం జయించినప్పుడు లాకరాజు, చిట్టురాజు, నారాయణరాజు, అను ముగ్వురను ఆస్థలమందుండి వ్యవహరించుటకుఁ బంపెను. ఆ ముగ్వురిలో ప్రతిమనుజుఁడును తన పేరితో నొక్కొకమండలము నేర్పఱచిరి.

కామలాపుర వృత్తాంతములో:—

కామలాపురమునకుఁ బడమర నొకపరువు దూరమున చదిపిరేల అను గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు సర్వాగ్రహార మిచ్చినందులకు దాఖలా చదిపిరేల గ్రామమున అగస్త్యేశ్వరుని ప్రాకారము లోతట్టుతాతికి శాసనమున్నది. అందలి యక్షరములు శిథిలమైనవి. ఆ శాసనములో నా గ్రామస్థుల గోత్రము, సూత్రము, వారివారికి నిర్ణయించిన వృత్తులు వివరముగానున్నవి. మధ్యమధ్య నక్షరములు చెడిపోయినవి. గ్రామస్థులు కృష్ణదేవమహారాయలనాఁడు ధారాగృహీతమైన అగ్రహార మని వాడుకొనుచున్నారు.

ఈచదిపిరేల గ్రామమునకు దక్షిణమున జమ్మాపుర మను నగ్రహారమును కృష్ణదేవరాయలవాఁడే బ్రాహ్మణుల కీయఁబడె నని

వాడుక గలదు. ఇందు కొక దాఖలా యున్నది. అది యెద్దియనఁగా నీగ్రామముయొక్క పొలిమేరలోని రాళ్లపైని జమ్మాపురమునకుఁ బ్రతి నామ మగు శ్రీరామానుజపురము (కృష్ణరాయపురము) పొలిమేర అని వ్రాయఁబడియున్నది.

Page 39.

కృష్ణరాయలు కర్ణాటక దేశమును జయించి విభజించుట.

కర్ణాటక రాజ్యవృత్తాంతములో వీరవిజయరాయ లాదేశమునకుఁ బ్రభుఁడుగా నున్నట్లు కలదు. వెల్లాలరాయర్ ఫసలి ౭౫౦లో వ్యవహరించెను. త్రినామలిగుడికిఁ గొన్ని కార్యముల నతిశయముగాఁ జేసెను. అతఁడు రాయలవంశస్థులకుఁ బన్ని చ్చుచుండెను. అతఁడు పడిపోయిన యనంతరము దేశము చిన్నచిన్న ఖండములుగా విభాగింపఁబడి ప్రత్యేక ప్రభువులస్వాధీనమాయెను. అనంతర మది కృష్ణరాయనికి స్వాధీనపడెను. ఇతఁడు కర్ణాటకదేశమున నొక గొప్పసేనను బంపెను అది ౧౦౦౦౦౦ (లక్ష) జనము కలదై యుండును. దానిలోని సేనాజనులు, ౧. విజయప్ప నాయకుఁడు, ౨. తుపాకీ కృష్ణప్పనాయకుఁడు, 3. విజయరాఘువ నాయకుఁడు, ౪. వేంకటప్పనాయకుఁడు నై యుండిరి. ఫసలీ ౮౭౦ లో విజయనాయకర్ విశేషముగాఁ బన్ను వసూలుచేసెను. అతఁడు వెల్లూరి కడ విడిసియుండెను. చిత్తూరి పాలెగాఁడును తొండ్రమండలములోని యితర పాలెగాండ్రును విజయప్పనాయకునితో భేటీ చేసిరి. అతఁడు పై వారలు ఇచ్చుకోవలసిన పన్నులు నిర్ధారణచేసెను. ఇతర పాలెగాండ్ర తోడ్పాటు కాళహస్తిప్రభుఁడగు బొమ్మిరెడ్డి వృత్తాంతముగూడ జెప్పఁబడెను. రాయలయొక్క సర్దారుఁడు వేలూరినుండి జింజీపట్టణమునకుం బోయెను. చోళమండలములోని పాలెగాండ్రు ఆసర్దారుని గలుసుకొనిరి. అప్పటిలో వా రియ్యవలసిన కప్పములు నిర్ణయించఁబడెను. విజయప్పనాయకుఁడు జింజీలోనే తనసేనతో నుండెను. అతఁడు దాని క్రింద నుండు ప్రభువు లగు పాండ్య, చోళ, చేరరాజుల దేశములకుం

బోయి కప్పముల నిర్ణయించి వచ్చెను. తంజావూరు, తిరుచునాపల్లి, మధుర, తిరునగరు రాజులు పైసర్కారుని యిష్టానుసారముగా వ్యవహార కట్టుబాటులకు నంగీకరించిరి. ఈప్రకారముగాఁ దూర్పున నుండుకర్ణాటకదేశము (మయిసూరు మొదలగునవి చేరని దేశము) రాయల యధికారముక్రిందికి వచ్చెను. ఈ దేశమువలన రాయలకు మూఁడు కోటులు రూపాయిలు వచ్చెడివి. ఆ దేశమంతయు మూఁడుఖండములుగా నేర్పఱుపఁబడినది. ఆమూఁటిని బరిపాలించుటకు ముప్వురు పరిపాలకులు (Governors) నియమించఁబడిరి. జింజీలో నుండుకృష్ణప్పనాయకుఁడు నెల్లూరు మొదలు కొల్లడం (Colaroon) నదివఱకును బరిపాలించుచుండెను. తంజావూరిలో నుండెడు విజయరాఘవుఁ డనునతఁడు కావేరినది ప్రవహించుటవలన ఫలవంత మై యుండినదేశ మంతయుఁ బాలించెను. దానికి దక్షిణమందుండు దేశమంతయు వేంకటప్పనాయకునివలనఁ బాలింపఁబడెను. ఇట్టిరాయుల యధికారము చెడఁగొట్టుటకు దురుష్క ప్రభువులు కొంద ఱేకీభవించిరి. రాయల తాలూకు రాజప్రతినిధి (Viceroy) అతనిసేనలతోఁగూడ రాయలసన్నిధికిం బోవ నాజ్ఞాపింపఁబడెను. అది మొదలు జింజీలోనున్న తుపాకీనాయకరు తనస్వాతంత్ర్యముం బ్రకటింప నారంభించెను.

Page 691.

కృష్ణరాయనికిఁ గల్గినశాపము

ఆనెగొందెకైఫీయతులో నీక్రింది వృత్తాంతము లున్నవి —

కృష్ణరాయలు నర్మదానదికి దక్షిణమం దుండుదేశమంతయు జయించెను. అతనికి లక్షసేన లుండెను. ఆనెగొందె సర్కారునకు లోఁబడియుండెడు నొకసామంతప్రభుఁడు దానిక్రింద నుండునిరువదికోటులు గల దేశమును బాలించుచుండును. కృష్ణరాయని యేనుఁగుబలమంతయు నతనివశములోనే యుండెను. అట్టి సామంతప్రభుఁడు కృష్ణరాయనివలన నొక సమయములో నానెగొందె విడిచి మఱియొక స్థలమునకుం

బోవనాజ్ఞాపింపఁబడియెను. ఆవృత్తాంతము వినినయిర్వురు గోసాయీలు కృష్ణరాయనితో నాసామంతప్రభుఁడు ధర్మాత్ముఁడనియు నతనిని దేశాంతరమునకుఁ బంపకుఁడనియు విన్నవించుకొనిరి. కృష్ణరాయలు కనికరము లేనివాఁడై సాధులబోధ లక్ష్యము లేనివాఁడై ఆసామంతుఁడు దేశాంతరము పోక తప్పదని తీర్మానించెను. అపు డాయిర్వురుమహాత్ములును గృష్ణరాయనికిఁ గొన్నినీతు లుపదేశించిరి. అట్టివానిని వినినైనను లక్ష్యముసేయక కృష్ణరాయలు వారిని వదలి పొమ్మని యాజ్ఞచేసెను. అపుడా సాధువులు కోపముతోఁ గృష్ణరాయలు సంతానహీనుఁ డౌఁగాక యనియు, అతని సింహాసన మొక్కటకు న్యాయముగు వారసు... పోవుఁగాక యనియు శపించిరి, వారిశాపానుసారముగనే కార్యములు జరిగె నని కలదు.

కృష్ణరాయుని యల్లునకుఁ గల్గినలోపము

ఇటులనే కృష్ణరాయని యల్లుఁ డగు రామరా జధికారము చేయుచుండఁగా నొక తురుష్కుఁడు (ఫకీరు) హిందువులు గౌరవించెడు నొక సరస్సులో స్నానముఁ జేయుచుండెను. అపుడు రాజభటు లా ఫకీరును బట్టుకొని రామరాజుకడకుం గొంపోయిరి. ఆఫకీరుతో నతని మతస్థులిర్వు రుండిరి. అపుడు రామరాజు వారిముగ్వురం గొట్టించి వస్త్రవిహీనులం జేసి వారిని ప్రాణములతో వదలిపెట్టెను. అపు డాఫకీరులు ఢిల్లికిఁ (ఆకాలమున తురుష్కప్రభువుల రాజధాని) బోయి విజయనగరమును స్వాధీనము చేసికొననినాఁడు ఢిల్లిప్రభువులు తురుష్కమతస్థులు కాక పోదు రని పట్టుబెట్టిరి. ఇట్లు ఫకీరులు పెట్టినమొఱ లాలించి ఆతురుష్క ప్రభువు లపుడే విజయనగరముపై దండెత్తుటకు సన్నాహములుచేయ నారంభించిరి. పిమ్మట విజయనగరము వారివలన ముట్టడింపఁబడెను. అది అయినపిమ్మట రామరాజు వంశస్థులలో మఱికొందఱు ఆనెగొందెపైఁ గొంతకాలమువఱకును గొంచె మధికారము కల్గియుండిరి. రామరాజు వంశస్థులలోనివారు టిప్పుసుల్తానుకాలములో నానెగొందెవిడిచి పోలాపురమునకు లేచిపోయిరి. వా రిప్పటికి నచ్చటనే యున్నారు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

Mr. Taylor's Catalogue Raisonnee Vol III.

Page 55.

పైగ్రంథకర్త తాను చేసిన (Analysis) అనుగ్రంథములోఁ గృష్ణరాయని గుఱించి కొంతవివరించితి నని చెప్పెను.

Page 191.

నెం. ౬౫౬లో గృష్ణరాయ అగ్రహారముయొక్క చెర్వువిషయము చెప్పంబడినది. ఈగ్రామములో నుండెడు చెరువులు మూఁడును తెగిపోవుటచేత నచ్చోటనుండెడు బ్రాహ్మణ కరణములు కృష్ణరాయని సహాయార్థమై వేడుకొనిరి. కృష్ణరాయలు మిక్కిలి యౌదార్యముతో వారు గోరిన సహాయముం జేసెను.

Page 400. (Catalogue Again)

కూరంబరు లనుపేరుగల యొక యారణ్యక శాఖామనుజుల వృత్తాంతమును దెల్పెడు నొకపుస్తకము సన్యాసికృత మైనది కలదు. దానిలో నీప్రజలయధికారము ఆదొండెచక్రవర్తి అధికారము దనుకను జైనమతము ప్రబలువఱకు నున్నట్లు చెప్పంబడును. ఇంతియకాక యీ ప్రజలయధికారము కృష్ణరాయల అధికారమువఱకును బ్రబలముగా నున్నందులకు దృష్టాంతములు గలవు. వీరు గర్విష్ఠులై యుండుటంబట్టి వేల్లాలరు లనుజాతిప్రజలు కూరంబరుల సంహరించుటకుఁగాను ముందర నారణ్యకులం బంపిరి. కృష్ణరాయల సేనలును, వియ్యాలవా రను పాలగాండ్ర సేనలును గూడి కూరంబర జాతివారిని మూలముట్టుగ సంహరించిరి.

Page 430.

Cullattur (కల్లత్తూరు) అను గ్రామములోని ప్రాచీనమ్మైన బంగారు కుంట విషయము చెప్పుచు నీగ్రామము కూరంబరుల యొక్క రెండవకోట గలదని చెప్పును. ఆదొండచక్రవర్తి వారిని జయించిన పిమ్మట ఆకోటను పదిమంది స్వాధీనములో నుంచెను. వారిలో కొండయికట్ట వేల్లాలరునుండెను. వీఱందఱా రాజునకుఁ గ్రిందివారుగానుండి దేశమును

బాలించిరి. ఒకబీద పురోహిత బ్రాహ్మణుఁడు తిరువల్లేశ్వర కోవెలకు వచ్చెను. వచ్చి కల్లత్తూరిలో నొకభూమిని సిలిచెను. దేవుఁడొకనాఁడా బ్రాహ్మణునకుఁ గాన్పించి యాభూమి దున్నించినపుడు తనతోఁ జెప్పుమనికోరెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడు నట్లుకావించెను. అపుడు దేవుఁడు వాహనముపై నెక్కివచ్చి గుప్పెడు విత్తనములు చల్లి అంతర్ధానము నందెను. తక్కిన విత్తనము లాబ్రాహ్మణునివలననే విత్తంపడియెను. ఆ సస్యము మిక్కిలి గోవగా నెదిగెను. ఆచుట్టుపట్ల నుండెడు నితరుల సస్యములు నీరసముగా నెదిగెను. బ్రాహ్మణుని సస్యము మనుష్యున కందనంత యెత్తు ఆయెను. కాని వెన్నుమాత్రము వేయక యుండెను. దానికా బ్రాహ్మణుఁడు మిక్కిలి చింతించెను. త్రోవంబోవు నొక వెల్లాలరు వాఁడు పై సస్యముయొక్క యొక దంటు తీసి విప్పిచూచెను అపుడందులో నొకబంగారువెన్నుండెను. అంతట వాఁ డాబ్రాహ్మణునితోఁ దనసస్యముతో నతని సస్యము మార్చుకొమ్మని కోరియొప్పించి దానికి వ్రాతమూలముల నేర్పఱిచెను. అట్లుండఁ జిరకాలమున కాసస్యము వెన్నులు వేసెను. భూమియును బంగారురంగును బూసెను. ఆ వృత్తాంతమూ కాలములో నాదేశముం బాలించుచుండిన హరిహరరాయలు విని సేనాపరివృతుం డై వచ్చి సస్యముం గోయించి నూర్పించి దానిని విభాగించి యొకపాలు వ్యవసాయకునకు, నొకపాలు భూస్వామికి, నొకపాలు రాజునకు నిర్ణయించి యెవరివి వారికిచ్చి తనపాలు తాను గైకొనిపోయెను. పైదినుసు యిటుకలతోఁ గట్టఁబడిన చష్టాపై నూడ్చఁబడినది. ఆచష్టాకే కళ్ళమని పేరు. దానింబట్టి ఆ గ్రామమునకు పటవెలెనాత కళ్లత్తూరు, అనగా బంగారము సస్యముగఁ బండునది. అని యర్థము. పైగ్రామములోని కోట తొండమాను చక్రవర్తి కాలము మొదలు కృష్ణరాయని కాలమువఱకును వెల్లార్‌హార్, అనఁగా వ్యవసాయదారులను జాతివారి క్రింద నుండునది. ఆ జాతివారితోఁ గృష్ణరాయలు బ్రాహ్మణుల కొక యగ్రహారము కట్టి యియ్యమని ఆజ్ఞాపిం

చెను. అపుడాజాతివారు దానిం జేయమని తిరస్కరించి పలికిరి. దానికిం గోపించి కృష్ణదేవరాయలు వారిపై దండెత్తిపోయెను. ఆ యిర్వురకు నాలుమాసములు మహాయుద్ధమాయెను. అందు పై జాతి ప్రజ లనేకులు కృష్ణరాయని వలన సంహరింపఁబడిరి. అపుడా ప్రజలు కృష్ణరాయనితో సంధిగావించుకొనుట మంచిదిగా నెంచి కృష్ణరాయనియాజ్ఞానుసారముగ నగ్రహారము కట్టి యిచ్చుట కంగీకరించిరి. ఇదియును గాక రెండు సత్రములును గట్టి యందొకదానికిఁ గృష్ణరాయని నామ ముంచి ప్రకటించిరి.

Page 524.

కాంచీపురముయొక్క కైఫీయతులో జైనులను శంకరాచార్యుల వారు కొట్టి హిందూమతమును స్థాపించె ననియు నిప్పటికి జైన కాంచి యనుచిన్నయూ రున్నట్లును, జైను లచ్చో నున్నారన్నందులకు గృష్ణరాయనివలనఁ గట్టింపఁబడిన గోడలలోపలను, దేవళములలోపలఁ గూడ జైనవిగ్రహము లుంచఁబడియున్నవి.

కృష్ణరాయ విజయకథా సంగ్రహము

౧. తురుష్కులను జయించుట, ౨. ఒరిస్సారాజుకూఁతుం బరిణయమగుట, 3. సింహాసన మెక్కుట, ౪. గజపతిని క్షమించుట ౫. తురుష్కులపై యుద్ధమునకు వెడలుట, ౬. సేనానులు లోఁబడుట, ౭. అహమదు నగరమును గైకొనుట, ౮. గుణాగుణ విచక్షణము, ౯. సాళువ తిమ్మరుసు (లేక అప్పాజీ) అను నతఁ డతనిమంత్రి, ౧౦. శిదావిఖాన్‌తో ఘోరముగాఁ బోరాడుట మొదలగు నంశము లున్నవి.

ఈ గ్రంథము కృష్ణదేవరాయలు తురుష్కులతోఁ జేసిన యుద్ధ వివరమును, తరువాత వారిం జయించిన రీతియును, గజపతిరాజు అనఁగా నోఢ్రి రాజు కుమార్తెను కృష్ణరాయలు వివాహముచేసికొని వారితోఁ జేసిన సంధివిశేషములను విస్తరించుటకునై యున్నది. తురుష్క

లను జయించిన పిమ్మట వారితో స్నేహముగా నున్న గజపతి అధికారము తగ్గించుట అవసర మని కృష్ణదేవరాయనివలన నూహింపఁబడెను. మొదట యుద్ధారంభమైనది. కాని యితరచిక్కులు కల్గుటచేత రాయని యొక్క ముఖ్య మంత్రి యగుఅప్పాజీ చెప్పిన ఆలోచనము ననుసరించి గజపతితో సంధిచేయుటకుఁ బ్రయత్నము చేయంబడెను. అపుడు గజపతి తనకుమార్తెను కృష్ణరాయల కిచ్చి వివాహముచేయుట కంగీకరించెను. అటుపిమ్మట దేశానుచారముగఁ జిలుక రాయబారము వచ్చినట్లును అది రాయనితో గజపతి కూఁతువృత్తాంతమును సౌందర్యాదులును జెప్పినట్లు నుండి పిమ్మట అట్టివృత్తాంతముల ననుసరించి వివాహమును జరుపఁబడెనని యున్నది.

కథావిశేషములు

ఈగ్రంథము వెంగయ్యకవివలనఁ జేయంబడినది. ఇతఁడు కాలయ యను నతని కుమారుఁడు. హరిహడి చినవేంకటభూపాలుఁ డీగ్రంథ మునకుఁ గృతిపతి. అతఁడు కృష్ణరాయని చారిత్రమంతయుఁ గావ్య ముగాఁ జేయంగోరెను. గ్రంథారంభములో విజయనగరపట్టణముం గూర్చి వ్రాసెను. అనంతరము కృష్ణరాయని తండ్రి యగు నరసింహ రాయఁడు చారిత్రవిశేషములు వివరింపఁబడెను. అటుపైని నరసింహ రాయఁడు విద్యారణ్యస్వామి యొక్కయు విరూపాక్షేశ్వరుని యొక్కయుఁ బ్రభావముంగూర్చి సంప్రశ్నించినట్లును, దానికి సమా ధానము చెప్పుటలో విజయనగరము కట్టుటకు పూర్వ మున్నవిద్యా రణ్యుని చర్యలును వివరింపబడినవి. అవియన్నియు నీక్రిందివిధంబుగా నుండును. ఎట్లన్నను:—

ఈశ్వరుఁడు విద్యారణ్యుల యవతార మెత్తెను. ఆవిద్యారణ్యు లనంతరము శంకరాచార్య పీఠారోహణముం జేసెను. విద్యారణ్యులు లక్ష్మినిగూర్చి తపస్సుచేసి ఆమె కటాక్షము నంది ఆయడవిలో నొక పట్టణము తనపేరిటఁ గట్టెను. అది లక్ష్మికి నివాసస్థానముగాఁ జేయం

బడినది. మొదట లక్ష్మీదేవి అతని నొకస్థల మన్వేషించు మని కోరెను. అతఁ డపుడు తుంగభద్రానదీతీరమునకుఁ బోయి అచ్చో విరూపాక్షదేవు నాలయముం జూచి ఆస్థలమాహాత్మ్యముం దెలిసికొని అది రామాయణములోని యొక యితిహాసముం దెల్పుస్థల మవుటంజేసి అది నివాసార్హమని భావించెను. ఆ పర్వతముపైకి సుగ్రీవుఁ డెక్కఁగా వాలి యెక్కలేకపోయెనఁట. మాల్యవంత మనుపేరుతో నైదుపర్వతము లచ్చో నుండును. యమకూటము, బసవశృంగము, మతంగపర్వతము, కిష్కింధ అనునవి మిగిలిన నాల్గుపర్వతములు నై యున్నవి. అచ్చటి వారందఱు నాప్రదేశము నివాసయోగ్యమైన దని విద్యారణ్యులకుం దెల్పిరి. ఆసమయమందున నొక చెవులపిల్లి యొకసింహముం దఱుమఁగా నద్దానిని విద్యారణ్యు లీక్షించెను. అట్టి దాని కాశ్చర్యము నంది అది శూరులకు ముఖ్యస్థానముగా నిశ్చయించెను. ఆస్థలమం దొక పట్టణముం గట్టి విద్యారణ్యస్వామి దానికిఁ దనపేరిట విద్యానగర మనునామ ముంచెను.

ఈ పై గ్రంథములో మఱికొన్నికథలు తెల్పంబడిన యనంతరము నరసింహరాయ లనురాజు పైస్థలవిశేషముల విని తనమంత్రి యగునప్పాజీని పిలిచి తనకుమారుఁ డగుకృష్ణరాయని ఆస్థలమందు పట్టాభిషేకము చేయు మని చెప్పెను. ఆమంత్రియు నటులనే కావించెను. కృష్ణరాయ లప్పాజీని రాజకార్యములలో సహాయము చేయఁగోరుచుండెను. అప్పాజీ యట్లే చేయుచుండెను. అనంతరము కృష్ణరాయలు తన రాజ్యములోని కోటలును, ఇతరములైన దుర్గస్థలములను జూడఁగోరెను. పిమ్మట ననేక రాజకీయవ్యవహారవిశేషములఁ బూర్ణముగాఁ దెలిసికొని రాయ లట్లుగా విన్నసంగతులు యథార్థము లగునో కావో కనిపెట్టుటకు మాఱువేషంబునఁ దిరుగుచున్నకాలములోఁ గృష్ణరాయ లొకప్పు డొక బ్రాహ్మణులయింటివద్ద ప్రచ్ఛన్నముగాఁ నుండెను.

అపు డతని హరకారులు వచ్చి అతనితో మాట్లాడుచుండుట చూచి ఆతఁడు రాజుగా గ్రహించి అచటి బ్రాహ్మణులు కలిసి అతఁ డట్లు

వచ్చుటకుఁ గారణమేమని అతనినే (రాయలను) సంప్రశ్నించిరి. దానికి రాయలు సమాధానముగా నది దుష్టశిక్షణార్థము శిష్టరక్షణార్థముగా నని వివరించెను.

సాళువ తిమ్మన్న యనుమంత్రి కృష్ణరాయనికి విశేషధన నిక్షేపములఁ జూపెను. అట్టి సమయములోఁ జారులుగా నుండుహరకారులు విజయపురము ప్రభునియొక్కయు (Bejapoore) నైజామునియొక్కయు వ్యవహారములు కొన్నిటిం గృష్ణరాయనికిం దెల్పిరి. నరసింహరాయని సింహాసనమునకుఁ గృష్ణరాయలు వచ్చెననుమాట పై సంస్థానముల ప్రభువులు విని భయాక్రాంతులగుటం జేసియో లేక సహింపఁజాలకనో గాని నైజామును గజపతిరాజును విజయపురపు ప్రభుఁడును తమలోఁ దమ రొకసంధిఁ గావించికొనిరి. వారిలో గజపతిరాజు జగన్నాథస్వామికి భక్తుఁ డవుటం జేసియు, బ్రాహ్మణపోషకుం డవుటం జేసియు నతఁడు క్షమియింపఁదగినవాఁ డని కృష్ణరాయని ముఖ్య మంత్రి కృష్ణరాయనితోఁ జెప్పెను. అటుపైఁ గృష్ణరాయలు ఢిల్లీపైకి (అనఁగాఁ దురుష్కులపైకి) దండెత్తుటకు నిశ్చయించెను. అట్టికార్యము నిర్వహించుటకుఁ దగిన సన్నాహములు ముందుగాఁ జేయంబడెను. పిమ్మటఁ గృష్ణరాయలు తన రాణువం దీసుకొని తరలెను. అట్టిసమయములో ననేకములగు శుభశకునములు గాన్పించెను.

ఇట్లుగా బయలువెడలి కృష్ణరాయలు పై రాజుల దేశములలో నుండెడు సామంతరాజులం జయించి వారిదేశములను స్వాధీనము చేసికొనియెను. ఎదిరింపకనే లొంగినవారినందఱిని సంరక్షించెను. ఇట్టి యుద్ధములు పెక్కులైనపిమ్మటఁ గృష్ణరాయలు గోలకొండపై దండయాత్ర నడిపెను. అపుడు లక్షగుఱ్ఱపుదళము గల తురుష్కసేన కృష్ణానదియొక్క అవతలదరిని వచ్చి నిలిచెను. అంతఁ గృష్ణరాయని సేనానులలో నొకఁడు తాను పోయి పై తురుష్కసేనలం జయించెద ననియును దన కాజ్ఞ

యొసంగుమనియుఁ గృష్ణరాయనిం బ్రార్థించెను. దానిని విని కృష్ణరాయం డట్లే చేయు మని యాజ్ఞ నొసంగఁగా నాసేనాని తనసేనలతోఁ గృష్ణానది దాటి శత్రుసేనలపైఁ బడి యుద్ధము ప్రారంభించెను. అపుడు తురుష్క సేనయును ముష్కరముగఁ బోర నారంభించెను. ఆ యుద్ధము క్రమక్రమముగ నొకచండభండన మాయెను. తురుష్కులలోఁ బెక్కండ్రు హతులైరి. మిగిలినవారు నిలువలేక పలాయితులైరి.

ఇట్లుగా శత్రువులు పలాయనముచేసిన యనంతరము కృష్ణరాయని సేనానులలోఁ గొందఱు శత్రుపట్టణములను వెంటనే పట్టుకొనుట మంచిది యని విన్నపము చేసిరి. కాని కృష్ణరాయని మంత్రిమాత్ర మట్టిపని చేయఁ గూడదనియు నాస్థలములు మిగులఁ జతురంగబలయుక్తములై యున్న వనియుఁ జెప్పి ఆపట్టణములపైఁ బోవు యత్నము గజపతిపైఁ బోవం జేయవలయు నని రాయనితో విన్నవించెను. ఇంతియ కాక గజపతియొక్క సేనలు కృష్ణరాయనిసేనలు నడుచునపు డనేకవిధముల మార్గనిరోధముం గల్గించుచుండెననియుఁ గూడ విన్నవించెను. అట్టి మంత్రి వాక్యములకుఁ బ్రభుఁడు సమ్మతించి తనసేనల గజపతిపై నడిపించుట కాజ్ఞ యొసంగెను. పిమ్మట గృష్ణరాయనిసేనలు గజపతిదేశముపై నడువ నారంభించెను. అట్టిసమయములో నాదేశములో నుండు సామంతప్రభువులు రాయల సేనల నెదిరించుచుండిరి. ఆసేన లొకవ్యూహముగాఁ గాని సంఘముగాఁ గాని చేరి యుద్ధము చేసి యుండ లేదు. కావున వారందఱును గృష్ణ రాయని వలన సులభముగా జయింపఁబడిరి. కాని కృష్ణరాయలు వారి నందఱి నాదరించి గౌరవించి వారివారిస్థలములు వారికిఁ దిరుగ నిచ్చి కప్పము కట్టుకొని వారిని వారిస్థానములలో నిలిపెను.

అటుపిమ్మటఁ గృష్ణదేవరాయలు ముందు నడిచి అహమదునగర ములో (Ahmadnagar) లో తనసేనల నిలిపెను. అపు డచ్చోటనుండు తురుష్క సేనలు భయంకర మైనయుద్ధముం జేసి తుదకుఁ బరాజయము

ందిరి. అటుతరువాత కృష్ణరాయ లచ్చట నుండు పర్వతదుర్గముం బట్టుకొని తనజయస్తంభము నచ్చోట నాటించెను. కృష్ణరాయలసేనలు గజపతిదేశమున కింకను నడుచుచునేయుండఁగా నతనిమంత్రి యగుసాళ్వతిమ్మన్న కృష్ణరాయనితో నిట్లనియె. గజపతిని మనము నిస్సంశయముగా జయించఁగల్గినను, అతనిదేశమునకుం బోవుమార్గ మతిదుర్గమముగా నుండుననియు, ఆకారణముచేత నాప్రదేశములలో జరిగెడుయుద్ధ మతి కష్టతరముగా నుండుననియు, కావున నోఢ్రిరాజుతో సంధిచేసుకొనుట తగ వని నిశ్చయించి చెప్పెను.

అట్టి మంత్రివాక్యములకు సమ్మతించనివాఁడై కృష్ణరాయ లిట్లనియె. అడవియున్న దని చెప్పితివి కావున నది నతిక్రమింపవచ్చును. గజపతి రాజును జయించుట యొక గొప్పకార్య మనవలసినది లేదు. ఆతనిని సులభముగా జయించఁగలము. అని యిట్లుగా మంత్రివాక్యముల నిరాదరణచేయుటయే కాక కృష్ణరాయ లహంకరించి సేనలను ముందుకు నడిపెను. ఇట్లుండ మార్గమధ్యములో నుండెడు శిదావుఖాఁ అనునతఁడఱువదివేలు (౬౦ వేలు) ధానుష్కులతో వచ్చి యెదిరించెను. ఆతఁడు గజపతిరాజునకు జయము సమకూర్చుటకు నాయత్తపడి యుండె గావున నాయుద్ధము కృష్ణరాయని కతికష్టసాధ్య మాయెను.

కృష్ణరాయలు సమీపించుచుండె ననువర్తమానము నోఢ్రిరాజగుగజపతికి వచ్చి చేరెను. అపు డారాజుయొక్క మంత్రులు తమకు సహాయముగాఁ దురుష్కసామంతులసేనలం గూర్చుకొనుట కర్జ మని విన్నవించిరి. ఇంతియ కాక గజపతి చుట్టునుండు సామంతులలోఁ బదియార్గురు లేచి కృష్ణరాయని సేనలతో యుద్ధము చేయ ననుజ్ఞ యిప్పింపుఁడని గజపతిరాజుతోఁ బ్రార్థన మొనరించిరి. గజపతిరాజును దానికి సమ్మతించి యుద్ధమున కనుజ్ఞ నిచ్చెను. అపుడు గజపతిసేనలు కృష్ణరాయనిసేనలతో యుద్ధ మారంభించిరి. కృష్ణరాయ లిట్లుగాఁ బరసేనలు వచ్చుటకు జంకి నిరుత్సాహుఁడై తనమంత్రి యగుసప్పాజీ చెప్పినహిత

బోధముం జేవిఁ బెట్టనందులకు విచారింప స
రాయలు తనమంత్రికి వర్తమానంబు పంపి పిలిపించి తా
నది తప్పుమార్గ మని యొప్పుకొని కార్యసాధక మగుకర్తవ్య
చింపుఁ డని ప్రార్థించెను. అందుపైని అప్పాజీ అపుడు శత్రువుల జయిం
చుట సులభము కా దని విన్నవించెను. అయినను అపుడు కర్తవ్య మా
గజపతిసేనలకు భేదము కల్పింపవలె నని చెప్పెను.

పిమ్మట తిమ్మరుసు రాయనికడఁ గొంతధనము గైకొని గజపతిరాజు సేనానులుగా నుండినపదియాఱు (౧౬) గురు సామంత ప్రభువులపేరిటను భ్రామకము లగువార్తలు గలజాబులువ్రాసి, సిద్ధపఱిచి వానిలో విలువ గలసొమ్ములు, ధనము, చీని చీనాంబరములును ఉంచి ఆపెట్టెలును జాబులును తనమనుజుల పరముగా నిచ్చి, వారి నేకాంగులుగాఁ బోయి పెట్టెల నిచ్చినట్లు మరల జాబులు పట్టుకొని రండని పంపెను. అట్లుగా నాజ్ఞాపితులై యాపరిచారకులు గజపతి సేనలకడకుఁ బోవుచుండిరి. అంతట గజపతిసైనికులు రాయనిపరిచారకులఁ బట్టుకొని గజపతికడకుం గొంపోయిరి. గజపతిరాజు ఆజాబులు జదువుకొని, తనసేనానులవర్తనమున కత్యాశ్చర్యము నందెను. ఆ జాబుల లోని యంశము లెట్లున్న వనఁగా:—

"కృష్ణరాయలు మీరు కోరినపద్ధతుల కంగీకరించె ననియును, ఆపద్ధతులప్రకారము మీరు గజపతిరాజును దనకు నప్పగించెదరేని యిదివఱలో నిర్ణయమైనప్రకారము గ్రామములును, ధనములును, ఆభరణాదికములు మీపరము చేసెదము" అని తిమ్మరుసు వ్రాసినట్లుగా నున్నది. ఇట్లున్న జాబులం జదువుకొని గజపతిరాజు తాను పట్టుబడకుండు నుపాయ మాలోచించుచు నితరులకుఁ దెలియకుండఁ గొంతదూరమునం దున్న యొకస్థలమునకుఁ బోయి రహస్యముగా నుండెను. పై సామంత ప్రభువు లట్టితఱిలో గజపతిరాజు యుద్ధభూమియందుఁ గానరాకుండుటం జేసియు, నతనిక్షేమము తెలియకపోవుటం జేసియు యుద్ధము చాలించిరి. అట్టి సంగతిం దెలిసికొనినవాఁడు కావునఁ గృష్ణరాయలు

ఎ తే ము లు

౫౦౯ బురిశోల్పక పైసామంతులకు నలజడి కల్గింపక

ఇంతలో నప్పాజీ గజపతిరాజు కడకుం బోయి కృష్ణరాయ లాతని యోగక్షేమ మరయుటకుం బంపె నని వర్తమానంబు పనిచె. అట్టి మాట యెట్టిదో యని గజపతి కొంతవఱకు సందేహించి కృష్ణ రాయలు న్యాయ మైనరాజగుటచేత నమ్మఁదగినవాఁడుగా నిశ్చ యించి అప్పాజీకి సమయ మిచ్చి అతని రాయబారము విని సంత సించి అతనికి విశేషబహుమతులు గావించె. అపుడు తిమ్మరుసు రాయలయోగక్షేమము. గజపతికిం దెల్పి రాయలకు మీకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేయుఁ డని గజపతికి విన్నవించిన దానికి గజపతియును నంగీకరించెను. అప్పాజీయు నట్టి వృత్తాంతమున కంతయు సమ్మతించి అట్టి సంబంధ మవశ్యము జరుగవలసినదిగా బలపఱిచి చెప్పెను. పిమ్మట నోఢ్రిరాజుకోర్కెపైని యప్పాజీ అతనితో నగరులోనికి బహుమతుల నందుకొనుటకుం బోయెను. ఇట్లుగాఁ బోయి అచ్చట నప్పాజీ రాజ కుమారికం జూచుట కనుజ్ఞాతుండయి యామెను వీక్షించి తిరిగి వచ్చెను. అట్టిసమయములో గజపతిపుత్త్రి యగుతుక్కారా మనుచిన్నది తనతండ్రి కడ కొకచిలుకం బంపెను. ఆ శుకమును గజపతి అప్పాజీద్వారముగఁ గృష్ణరాయనికడకుం బంపెను. రాయనిదరి నిల్చి యాకీరము తన్నుం బంపిన గజపతి పుత్త్రికయొక్క విద్యా,రూప, లావణ్యాదికములు రాయ నికిఁ దృప్తికర మగునట్లు చెప్పెను. అనంతరము కృష్ణరాయ కళ్యాణ ములో జరిగిన విశేషములును, రాయలు విజయనగరమునకుఁ దిరుగఁ జనుటయు వివరింపఁబడినది.

నోటు:—ఇది కృష్ణరాయ విజయ కథాసంగ్రహము. ఫిరిస్తా (Ferishta.) అను తురుష్క చారిత్రకారుఁడును కృష్ణరాయలు తురు ష్కులబహుధా పరాజయము నందించె ననియు నొప్పికొని యుండెను. కృష్ణరాయని మంత్రియొక్క యథార్థ మైన నామము సాళ్వతిమ్మన్న యనియు, అప్పాజీ అనుపేరు వ్యవహార మగుననియుం జెప్పెను. కృష్ణ

శ్రీ కృష్ణ దే...

రాయని మంత్రి యగు నప్పాజీ యొక్క బుద్ధిచా...
లనేకములు దేశములో వ్యాప్తమై యున్నవి. అని పై
కారుఁడు వ్రాయుచున్నాఁడు.

కృష్ణరాయవిజయములోని కొన్నియంశములు

పై నుదాహరించిన కృష్ణరాయవిజయములోని కొన్నియంశములు మాత్రము సంగ్రహించఁబడినవి. వాటిని గొంచెము విస్పష్ట పఱుపవలయును గావున నీక్రింద వివరించెదను.

1. కృష్ణరాయనికి సహాయులుగా నుండు నితరరాజులు.

1. ఆర్వీటివారు 2. నాఁడువారు 3. నంద్యాలవారు 4. వెల్గోటివారు (వెలమలు)· 5. పెమ్మసానివారు 6. బూడహరివారు 7. తొరగంటివారు 8. తుళువదొరలు రావెలవారు.

2. కృష్ణరాయని రాజ్యకోశాదుల వివరము.

a. విజయనగరపట్టణమును గట్టించునపుడు విద్యారణ్యస్వాములవారు చేర్చిన రూకలు తొంబదియాఱుకోట్లు భూషణములు నాలుగుకోట్లు.అవిగాక విద్యారణ్యులవారి యనంతర రాజులు కృష్ణదేవరాయలనాఁటికిఁ జేర్చినధనము తొమ్మిదికోట్లు.

b. కన్నడరాజ్యమంతయు నెనుబదినాల్గు లార లక్షలు చెల్లుచుండెను.

c. వేయి జిరాగురాలకు లక్షవంతున నిరువదినాల్గువేల జిరాగురాలు నిరుపదినాల్గులక్షలు కాల్బలము.

d. కరికి వేయిచొప్పున నూఱుకరిఘటలకు పండ్రెండులక్షలవరాలు.

e. వేయిమంది భటులకు నిరువదినాల్గువేలచొప్పున లక్షయిఱువదివేలప్రజలకు నలుబదిలక్షలు జీతములు. ఈప్రకారముగానే తన్నాశ్రయించియుండు దొరలకు ముజరా యిచ్చుచుండెను.

f. కృష్ణదేవరాయ లధికారమునకు వచ్చునాఁటికి కృష్ణాకావేరీ మధ్యదేశ మతని యధికారముక్రింద నుండెను.

కృష్ణరాయలు తురుష్కులపైఁ బోవునపు డున్న సేనలవివరము.

1. భటులు ఆఱులక్షలు 6,00,000.
2. గుఱ్ఱములు అఱువదాఱువేలు 66,000.
3. ఏనుగులు రెండువేలు 2,000.
4. సామంతు లగురాజులు, వెలమలు; కమ్మవారు తోడ నుండిరి.

తములు

ర్ణించిన కవులు, 1. మాదయగారి మల్లన్న, 2. అల్లసాని
• ముక్కు తిమ్మన్న మొదలగువారు.

...గజపతి రాజునకు సహాయులై వచ్చిన పాత్రసామంతులు ౧౬.

౧. బలభద్రపాత్రుఁడు పాత్రుఁడు ౨. దుర్గా ౩. భీమాపాత్రుఁడు ౪. ముకుంద పాత్రుఁడు ౫. భీకరపాత్రుఁడు ౬. భేరుపాత్రుఁడు ౭. రణరంగపాత్రుఁడు ౮. ఖడ్గా పాత్రుఁడు ౯. ఆఖండలపాత్రుఁడు ౧౦. మురారిపాత్రుఁడు ౧౧. వజ్రముష్టిపాత్రుఁడు ౧౨. తురగరేవంతపాత్రుఁడు ౧౩. గజాంకుశపాత్రుఁడు ౧౪. అసహాయపాత్రుఁడు ౧౫. మృగేంద్రపాత్రుఁడు ౧౬. పేరు తెలియలేదు.

4. గజపతికూఁతుపేరు తుఖ్ఖాజీ అంబ

గజపతికూఁతురు కృష్ణరాయని వెంబడించక మార్గములో నిల్చిపోవుట.

దీనింగూర్చి దేశములో నున్న కథలు మెకంజీదొర రికార్డులంబట్టి టెయిలరుదొర వ్రాసియున్న సంగ్రహమును మఱియొకచో వక్కాణించెదను.

కృష్ణరాయల కాలములోఁ దురుష్కులయధికార ప్రాబల్యత వారితోఁ గృష్ణ రాయలు పోరుట. (కుటుబ్‌షాహి తవారిక్‌చరిత్రలో) సుల్తాఖాన్‌కులీ కుట్బుషా హాజీరా. 918.

పై నుదహారించిన పుస్తకము ప్రస్తుతమందనఁగా 18(3 సం. మందు సజీవులై యున్న వాలాజావంశస్థుఁడైన హాసనల్లిఖాన్ నవాబు గారియొక్క చెన్నపురి పుస్తక సముదాయములోనిది. (Library)

క్షత్రియుల విషయము

కలీకుట్బుషా గోలుకొండపట్టణమును కట్టించెను. గోలుకొండ రాజ్యాధిపత్యము ఆయన పుచ్చుకొనినపిమ్మట మొదటి యుద్ధము రాజు కొండవద్ద జరిగినది. అస్థలము పరిపాలించువాఁడు వేంకటనాయక నాముఁడు. దీనిపిమ్మట దేవరకొండకోట తీసుకొనఁబడెను. పైఁజెప్పిన యుద్ధమైనపిమ్మట పాంకల్, ఖాన్పుర యనుకోటలు తీసుకొనఁబడెను. ఖాన్పురకోట పాంకల్‌కును, కోయిల్ కొండకును మధ్య నున్నది. ఈ రెండును బీజనగరు రాజ్యమునకుఁ జెందియున్నవి. కోయిల్ కొండయు పిమ్మట ఆక్రమింపఁబడెను. పిమ్మట చక్రవర్తిషితాబ్‌ఖాన్ అను రాజునకు

చెందియున్న కంబముమెట్టు, ఓరంగల్ వేలంకొండ అను నీమూఁడు స్థలముల నాక్రమించుటకు బయలుదేఱెను. వేలంకొండ మొట్టమొదట తీసుకొనఁబడెను. పిమ్మట షితాబ్ ఖానుఁడు చక్రవర్తి సైన్యమును యుద్ధముచేసెను. షితాబ్‌ఖాన్ పాఱిపోయి కంబముమెట్టుకోటయందు దాఁగుండెను. ఈసంగతినతఁడు దగ్గఱరాజులకుఁ దెల్పి వారిసహాయము కోరి వారినందఱిని కంబముమెట్టు వారంగల్ కోటలకు తీసుకొనివచ్చెను. ఘోరయుద్ధమైనపిమ్మట షితాబ్ ఖానుని ఆతనిమిత్రులను పాదుషా యోడించెను. షితాబ్ ఖాన్ తెల్లింగానారాజైనరామచంద్రదేవువద్ద శరణుజొచ్చెను. ఈతడు విశేషబలము కలవాఁడు. అతిగిరి, ఇంద్రకొండ, నాయలకొండ, కొండపల్లి మొదలగు దుర్గములీతనిస్వాధీనము లాయెను. బాదిషా కంబముమెట్టు దుర్గమును పట్టుకొని, వాని యావదాస్తిని దోఁచికొని, వానికుటుంబమును బంధువులను ఖైదీలనుగాఁ దీసుకొని పోయెను. బాదిషా ఓరంగల్‌కోటను నెవరిచే నెదుర్కొనఁబడకుండ నాక్రమించెను.

గజపతిరాజు పుత్రుఁడైన రామచందర్ తెలింగానాదేశములు బెంగాల్‌దేశపు సరిహద్దువఱకు వ్యాపించియున్న ఒరిస్సాదేశమును తన స్వాధీనమునం దుంచుకొని, కొండపల్లి రాజధానిగాఁ జేసుకొని రాజ్యము చేయుచుండెను.

ఈరాజు గొప్పధనవంతుఁడు. ఇతనిసైన్యము, ధనము, మఱియు నితరమైనవస్తువులు నుత్తరహిందూస్థానపురాజుల సైన్యము, మొదలైన వానితో సరిపోల్చఁబడునపుడు వారందఱు నితనికంటెఁ దక్కువవారై యుందురు.

షెటాబీఖాను, రామచందరదేవువద్ద దాఁగొనియున్నప్పు డితని మూఁడులక్షలకాల్బలము, ముప్పదివేలగుఱ్ఱపుదళము, తనరాజ్యము చుట్టపట్ల నున్నదేశపురాజులైనవిద్యాధర్, హరిశ్చంద్రుఁడు, ఇంకను మఱికొందఱు తెలింగానా దేశపురాజులు, గలసైన్యముఁ గూర్చికొని పాదిషా నెదిరించుటకు సిద్ధపడెను. పాదిషా యీసంగతివినఁగానే

రామచంద్రునిపై నైదువేలగుఱ్ఱములతో బయలుదేఱెను. రెండు సైన్యములు పిలంకజిన్నరీవద్ద నున్న నదివద్ద కలుసుకొనెను. రామచందరు పదివేల గుఱ్ఱపుదళముతోను, లక్షకాల్బలముతోను, మూఁడు వందలయేనుఁగులతో మధ్యను నిలువఁబడెను. వానికుడిపార్శ్వమున పదివేలగుఱ్ఱములతోను, లక్షకాల్బలముతోను రెండువందలయేనుఁగులతోను వానియన్నకుమారుఁడగువిద్యాధరుఁడుండెను. వానియెడమపార్శ్వమున పదివేలగుఱ్ఱములతోను, లక్షకాల్బలముతోను, రెండు వందలయేనుఁగులతోను హరిశ్చంద్రుఁడు, షెటాబీఖాను, ఇంకను మిగిలిన రాజులును ఉండిరి. విలుకాండ్రు ఏనుఁగులపై నున్నహవుదాలపైఁ గూర్చుండిరి. ఈహవుదాలు తుపాకులు మొదలైనవి పట్టుకున్న వారిచే కాపాడఁబడెను.

ఫాదిషా యిరువదివేలగుఱ్ఱములతో మధ్యను నిలువఁ బడెను. వానికుడిపార్శ్వమునవానికొడుకు (షాజాడా) హైదర్‌ఖాన్ పదునేను వందల గుఱ్ఱములతో నుండిరి. వాని యెడమపార్శ్వమున ఫాట్‌హిఖాన్ పదనైదువందలగుఱ్ఱములతో నుండెను. అప్పుడు జరిగినపోట్లాటలో, విద్యాధరుఁడు షాజాదాచేఁ జంపఁబడెను. రామచంద్రుఁడు ఖయిదీగాఁ బట్టుకోఁబడెను. యుద్ధమునకు వచ్చినయితరరాజులు పాఱిపోయిరి. వారియేనుఁగులు ద్రవ్యము ఇతరమైన ఆస్తి ఫాదిషాతీసికొనెను.

అప్పుడు ఫాదిషా కొండపల్లికి బయలుదేఱెను. అక్కడ రేషీద్‌ఖాన్ అను వానిని కోటను తీసుకొమ్మని కొంతసైన్యముతో నుంచి, తాను రాజమహేంద్రవరము, ఏలూరు వైపులకు బయలుదేఱెను.

ఏలూరు ప్రవేశించిన పిమ్మట అతఁడు అక్కడి కొండయధికారులను జయించుమని తనసేనానాయకులను బంపెను. వారు వెళ్లి ఏలూరు పరగణాయందున్నముఖ్యుల నందఱను జయించి వచ్చిరి.

ఫాదుషా రాజమహేంద్రవరమువద్ద నున్న నదిసమీపమునకు రాఁగానే, ఆదగ్గఱ నున్నయడవులయందు కొందఱు శత్రువులు రాత్రి

వేళ నెదిరించుటకై దాఁగుండి రని అతనికిఁ దెలియవచ్చెను. అప్పు డతఁడు ఫాట్ హిఖాన్, రస్టమ్‌ఖాన్, అనువారలను రెండువేలగుఱ్ఱపు దళముతో పంపెను.

వారిద్దఱు అడవులకు వెళ్లి వారితో యుద్ధము చేయఁగా ఆశత్రువులు వారియాస్తిని కుటుంబములను వెనుకకు విడిచిపెట్టి కొండ లకు పాఱిపోయిరి. పాదుషా సేనానాయకులు వారిని ఖైదీలఁగాఁ బట్టు కొని వారిసొమ్ము దోఁచుకొని తమ ప్రభువునద్దకు జయముతో వచ్చిరి.

వాసనాద్రన్ ఒడంబడికచేయుట

గజపతి

రామచంద్రదేవు తన రాజ్యమునుండి పాఱిపోఁగానే తెలింగ నాను, బంగాళా సరిహద్దులకును మధ్య నున్న దేశపు రాజైన వాస నాద్రన్ అనువాఁడు పాదుషాతో నొడంబడిక చేసుకొనెను. ఒడంబడిక షరతు లేమనఁగా గోదావరీనది ఒకవైపు సరిహద్దుగా బంగాళాదేశము మఱియొకవైపు సరిహద్దుగాను గల్గి తెలింగనా, ఒరిస్సాదేశములతోఁ గూడుకొనినదేశము తనకు నీయఁబడవలెననియు, గోదావరినదికి పైగా నున్న దేశమంతయు పాదుషాకు నిచ్చివేయుట యనియు. ఈషరతులకు పాదుషా యిష్టపడి యారాజునకు సంధిషరతులప్రకారముపట్టాయిచ్చెను. అప్పటినుండి ఏలూరు మొదలు పాదుషారాజ్యము వఱకు నున్న పరగ ణాలు పాదుషావలన నేలఁబడెను.

బీజనగరముతో యుద్ధము

పాదుషా తెలంగనా, ఒరిస్సాలపై దండెత్తియుండఁగా, బీజ నగరపురాజైన కృష్ణరాజు పాదుషాదేశమునకుఁ జుట్టుపట్లు నున్న దేశమును దోఁచుకొని, పాదుషా వచ్చుచుండుట విని తాను తన దేశమునకుఁ బోయెను. ఆ సంగతి వినఁగానే పాదుషా క్రిందనున్న అమీరులు, కృష్ణానదికి అవతలివైపున నున్నట్టియు, కొండపల్లికి నెదురుగా నున్నట్టి కొండబీర్ అనుదేశమును తీసుకొమ్మని సలహా

యిచ్చిరి. అతఁడు అప్పుడు కొండబీర్ నకు వెళ్లి ఆకోటపై నెదిరించెను. అంతట రాజు సైన్యమును విల్లంకొండ, పెనుగొండవద్దనుండి, రాత్రులు ఫాదుషా సైన్యముల నెదిరించి, సొమ్ము దోఁచుకొనుచుండెను. పిమ్మట ఫాదుషా వారి రెండుకోటలు ముందుగాఁ దీసుకొని, కొండబీర్ కోటను దీసుకొనుటకు నిశ్చయించెను. తరువాత విల్లంకొండకోటపైకి బోయి, దాని నాక్రమించి, సోహియల్ ఖాన్ అనువానిని కోటకాపుగా నుంచెను. ఫాజాదా కొండపల్లిని జయించిన పిమ్మట ఫాదుషా కొండపల్లిని ఫాజాదా స్వాధీనములో నుంచి కొండపల్లిచుట్టు నున్నరాజుల వలన అల్లరులు జరుగుచుండె నని విని, యాయల్లరు లణఁచివేయుటకు కొండపల్లికి బయలుదేఱెను.

కృష్ణరాజు ఫాదుషా కొండబీర్ కోట నెదిరించుట విని, కొండబీరును గాపాడుటకుఁగానే బదివేల కాల్బలము, ఐదువేలగుఱ్ఱపుదళము గల సైన్యము, తనయొక్క చెల్లెలికుమారుని యధికారముక్రింద నుంచి పంపెను. ఈసైన్యము కొండబీర్ చేరఁగా ఫాదుషా విల్లంకొండ కోట నెదిరించుటయు కొండపల్లివైపు వెళ్లుటయు వారికిఁ దెలియఁజేయఁబడెను. వారు విల్లంకొండవద్ద ఫాదుషా లేకపోవుట చూచుకొని విల్లంకొండపైకి బయలుదేఱిరి. అక్కడ సోహియల్ఖాను, ఎదిరించుకుండకోట నిచ్చివేయుట కొప్పుకొని మూఁడురోజులు తనకు వాయిదా యిమ్మని కోరెను. తత్క్షణమే అతఁడు బీజనగరము సైన్యములు విల్లంకొండకు వచ్చి కోట నెదిరించినవార్త ఫాదుషాకు పంపించెను. ఫాదుషా విల్లంకొండకు తిరిగివచ్చి బీజనగరపుసైన్యము నోడించఁగా, వారు తమ సొమ్ము విడిచిపెట్టి యుద్ధభూమినుండి పాఱిపోయిరి. ఫాదుషా ఆయాస్తిని తీసుకొనెను. ద్రవ్యమునుమాత్రమే అఱువదియేనుఁగులపై వేసి తనబొక్కసమునకుఁ బంపించెను.

కొండబీరు తీసుకొనఁబడుట

ఫాదుషా పిమ్మట కొండబీరుపైకి వెళ్లి కోట నెదిరించెను. ఫాదుషాతో నెదిరించలేమని రాజు సైన్యములు తెలుసుకొని, తాము

కోట నిచ్చివేయుచున్నాము గావున తన ప్రాణములు రక్షింపుఁడని ఫాదుషాను వేడుకొనిరి. ఫాదుషా అందుల కొప్పుకొని కోటలో నున్న ధనముతోఁగూడ రాజు నాక్రమించి, రాజుయొక్క సైన్యములను వారి దేశమునకుఁ బోనిచ్చెను.

కృష్ణరాజు తనయల్లునిఁ బంపుట

ఫాదుషా కొండబీరుకోటను తీసుకొనె నను భయంకరమైనవార్త వినఁగానే, కృష్ణరాజు తనయల్లుఁ డైనబసవరాజుపురపుశివరాజును లక్ష కాల్బలముతోను, ఇరువదివేల గుఱ్ఱపుదళముతోను, ఫాదుషానుండి కోటను తిరిగి తీసుకొమ్మని పంపెను. బీజనగరపుసైన్యము వచ్చుచున్నదని ఫాదుషా విని అప్పుడు తన అమీరులను సలహా అడిగెను. అందుకు, వారు, కొండపల్లినుండి కొండబీరునకు కొద్దిరోజులలో రావచ్చును. గనుక కొండబీరుకోట విడిచి కొండపల్లికి పొమ్మని సలహా యిచ్చిరి. అతఁడు ఆప్రకారముగాఁ జేసెను. రాజుసేనలు ఫాదుషా కొండబీరుకోట విడిచిపెట్టి కొండపల్లివైపునకుఁ బోయె నని విని, కొండబీరుకోట నాక్రమించి, వారిబరువైనసామానులు కోటలోనుంచి ఫాదుషాపైకి వెడలెను. ఫాదుషా కొండబీరుపైఁ దిరిగెను. అక్కడ జరిగిన యుద్ధములో, రాజు సేనలు రెండుజాములు పోట్లాడి, ఓడిపోయి కొండబీరుకోటలో దాఁగుండిరి. ఫాదుషా కొండబీరుకోటను ముట్టడించెను. అప్పుడు కృష్ణ రాజుసేనలు, ప్రతిసంవత్సరము ఫాదుషా బొక్కసమునకు మూఁడులక్షల పెగోడాలు చెల్లించెద మనిన్ని, ఆస్థలమందే అప్పుడు రెండులక్షలు చెల్లించి, తక్కిన లక్ష చెల్లించువఱకు తమరాజకుమారులలోఁ గొంత మందిని పూచీదార్లుగా నుంచెద మని చెప్పి, ఫాదుషాతో సంధి చేసికొనిరి. ఫాదుషా అందుకు నొప్పుకొని, కొండబీరు తనరాష్ట్రములోఁ జేర్చుకొని వారిని విడిచిపెట్టెను.

కొండపల్లివద్ద అల్లరు లణఁచివేయుట

ఫాదుషా కొండబీరుకోట నాక్రమించె నని వినఁగానే కొండ

పల్లిలోనున్న నాయికీవారు పాదుషా తమవైపు వచ్చునని మిక్కిలి భయపడి, కొండపల్లికోట తాళము లిచ్చివేసెదమని, అదివఱకు తాము చేసిన పనులను క్షమించు మనివేడి షాజెడాతో సంధి జేసుకొనిరి. అందుపైని షాజెడా వారిని చూచి క్షమించి వారి అప్పటి హక్కులలో నుంచుటకు పాదుషాతో సిఫార్సు చేసెను. పాదుషా అందుకు సమ్మతించి, వారిని కాన్పురకోటకుఁ బొమ్మని కొండపల్లికోటను విడిచిపెట్టు మని యాజ్ఞాపించెను. కొండపల్లికోట తుదకు షాజెడా కిచ్చివేయఁబడెను. పాదుషా వలన చేయఁబడిన తెలింగనా యుద్ధముల వృత్తాంతమిది. ఇటనుండి వినికి మీఁద నేను పూర్వము వ్రాసినకథలు వ్రాసెదను.

కృష్ణరాయని ప్రథమవివాహచారిత్రము

కృష్ణరాయనికి దాసీపుత్రుం డని ప్రసిద్ధి గల్గి యుండుటంజేసి సత్కులీను లగురాజు లేరును గన్నియ నీయ సంశయింపఁ దొడఁగిరఁట. దానికిఁ గృష్ణరాయండును మిగులం జింతించుచుఁ దిమ్మరుసునకుఁ దెల్పిన నాతండు సంశయింపకుము. సత్కుల ప్రసూత యగు నొక ప్రసవకోమలిం దెచ్చి వివాహంబు సేసెద నని తెల్పి అప్పుడే బయలువెడలి సేనాపరివృతుం డై వినుకొండకుం జనుదెంచి యచ్చోఁ దమకుఁ గప్పము గట్టుగజపతికిఁ దనరాక యెఱింగించి పుచ్చె. సర్వాధికారంబు సేయు కృష్ణరాయని ముఖ్యమంత్రి వచ్చియున్నాఁ డని విని యారాజు నెదురుగ వచ్చి యాతనిం దోడ్కొని గృహంబునకుం జని సగౌరవంబుగ నాతని సత్కరించి 'మీరాకకుఁ గతం బేమి? దేవరయాజ్ఞ శిరసావహించెదము. సెలవిం'డనుడుఁ దిమ్మరుసు నవ్వుచు మీరు సత్యవాక్యప్రామాణికులరు. నాయాజ్ఞ నడిపెద మని తెల్పితిరిగానఁ జెప్పెద వినుండు. మీకూఁతును మారాజశిఖామణి కిచ్చి పరిణయంబు సేయుఁడు. ఇదియ నాయభిమతంబు. అనుడు నారా జేమియు ననలేక వెలవెలంబాఱి కొంతతడవు చింతించి మీయిష్టానుసారంబుగాఁ గార్యంబు నడిపెద నని తాంబూలం బిచ్చి యాతని సాగఁబనిచె. తిమ్మరుసును మిక్కిలి యానంద

ముతోఁ జనుదెంచి కృష్ణరాయని కాశుభవార్తం దెలిపె. అపుడు కృష్ణరాయం డావనిత సత్కులసంజాత యవుటకు సంతసించెఁగాని దాని రూపలావణ్యంబు లెట్టివో చూడవలె నని తెల్పె. దానికి తిమ్మరుసు మీ కాచిన్నది యక్షిగోచరం బగు టెట్లు గల్గు ననినఁ గృష్ణరాయం డేదియేని యుపాయంబుచే నావనితం జూచి గాని పరిణయంబుగా నని తెల్పె. అట్టిపల్కులు విని తిమ్మరుసు కొంచెము చింతించి మంచిది బయలు వెడలుద మని తనపల్లకీలో రాజుంగూడఁ గూర్చుండఁబెట్టికొని రాణువ తోడ నడువఁ గదిలి పెనుగొండ చేరి లగ్ననిశ్చయంబునకుఁ బ్రధానంబు నకు వచ్చుచున్నా మని గజపతికి వర్తమానంబుఁ బంచె. ఇట నాగజపతి తిమ్మరుసును బంచి నిజాంతఃపురంబునకుం జని తన బంధుల కవ్వార్తఁ దెలిపిన వారందఱుఁ గృష్ణరాయని నెంతయు నిందించి నీకూఁతుం గులము తక్కువవాని కిచ్చుట యనుచితం బని కోపించి పల్కఁ దొడంగిరి.

గజపతి అట్టిపలుకులు విని యేమియుఁ బల్క నోరాడక తిమ్మరుసున కేను మాట నిచ్చియుంటిని. నాపలుకు ననుసరించి కార్యంబు నడపెద. ఎవరియదృష్టం బెట్లున్న నట్లగు. పొమ్మని యాతండు మాత్రము దానికి సమ్మతించె. బంధువులందఱును స్త్రీజనంబును దాని కిష్టపడరైరి. అట్లగు టచే వారందఱుం గలిసి కృష్ణరాయని సంహరించియైనఁ దమనింద వాపి కొనఁ దలంచిరి.

గజపతి తిమ్మరుసుకోర్కె ననుసరించి ప్రధానతాంబూలంబు గొనుటకు నాతని రమ్మని వర్తమానంబు బనిచె. అప్పుడు తిమ్మరుసుం దగు పరివారజనంబులం గొని కృష్ణరాయనికి తాంబూల మందిచ్చువాని వేషం బమర్చి తనకంచుకంబుసంచిలో నాకుల నునిచికొని రాజుచుట్టిన యాకు లన్నియుఁ బదిమందియుఁ జూచునట్లుగ నందికొని మఱియొకసంచినుంచి మొదటిసంచిలోని మడుపులు నమలుచు గజపతికోటలోనికిం జనుదెంచె. ఆరాజు నెదురుగ వచ్చి తిమ్మరుసును లోనికిం దోడ్కొనిచనియె. అతండు

తాంబూలంబు దెచ్చువానిఁ దనతో రమ్మనియె. లోనికిఁ జని తిమ్మరుసు గజపతిం జూచి మాతల్లి యగుభవిష్యత్పట్ట మహిషిని దర్శించువేడుక గలదు. అనుడు వల్లె యని యారాజు తన యంతిపురి కవ్వార్తం బనిచి యాపెకు సన్నాహంబున నుండ నాజ్ఞ యొసంగి యాతనిం దోడ్కొని చనియె. అచ్చో నాచిన్నది సర్వాభరణ భూషితయై మేఘంబుచాటు నుండి బయలువెడలు మెఱపుచందంబున తెర దాఁటి వచ్చి యెదుట నిలచి తిమ్మరుసు నాతనితో నున్న పరిచారకుం జూచె. పరిచారకు నెగదిగం జూచుచో నాపెకు నాతనిపాదంబున నున్నపచ్చలమట్టియ గాన్పించె. దానిచే నాతండే కృష్ణరాయండగు నని గ్రహించి గిఱ్ఱున వెనుకకుఁ దిరిగి లోనికింజని ఆపరిచారకుండే కృష్ణరాయం డని తమవారికిం దెలిపె. అపుడాయోఁడువారలందఱు నాతనిం దమ కోటలోపలనే మృతినొందింపఁ దలంచి యేమియుపాయంబని కలవిలంబడసాగిరి. దీనినంతయుం దిమ్మరుసు నిమిషమాత్రంబున గ్రహించి కృతకభృత్యుదిక్కు మొగంబై కనుగిటి యారా తమలంబున నున్నం బింతగ వేసితివేలరా యని యుగ్రుండై లేచి తఱిమికొనుచు గృహాంగణంబు లన్నియుం దాఁటి సింహద్వారంబు నుండి నిర్గమించె. రాజభార్యలు లోనుండి దేవిడీ బంధింపు మని వర్తమానంబు పంచిరి. అంతకుమున్న వీరలిరువురును గోటవెలుపట వచ్చి నిల్చిరి. వర్తమానంబు రా వేగమే ద్వారపాలకులు తలుపులు బిగించి మార్గావరోధంబు గల్గించిరి. అంతట దిమ్మరుసు పఱచినవార్త రాజభార్యలు విని యాతనిఁ బట్టితెండని కొందఱిని దుమికించిరి. వారికిని ద్వారావరోధంబె కలుగుటంజేసి మరలివచ్చి యవ్వార్త నగరునకుఁ బంచిరి. ఇటఁ గృష్ణరాయండును తిమ్మరుసు ప్రజ్ఞావిశేషంబున నిశ్చింతతో శిబిరంబులోనికిం జేరె.

గజపతి తనకోటలోని వృత్తాంతమంతయు నరసి తనవారిని వారించి లగ్ననిశ్చయంబు సేయుం డని తిమ్మరుసునకుఁ జెప్పిపంచె. అపుడు

తిమ్మరుసు లగ్న నిశ్చయంబు సేసి మారాజులయింటఁ బెళ్ళికుమారుఁడు బాకునకు బాషికంబు గట్టి దానినే వివాహంబునకు బంచెడు నాచారంబు గలదు. సుముహూర్తదినంబునకు బాకుం దోడ్కొని మేమందఱము వచ్చెద మని వర్తమానంబు పంపించె. దాని విని గజపతి తిమ్మరుసుని యాలోచనమునకు సంతసిల్లి వల్లె యనియె. అప్పుడు తిమ్మరుసు కృష్ణరాయని నాతనిపురంబు చేరం బనిచి సుముహూర్తంబునాఁటికి నుత్సవంబుతో బాకుం దెప్పించుకొనియె. ఆ బాకునకే గజపతిపుత్త్రిం బరిణయంబు సేయించి మరల దానిని గొని చిన్నదానిని మంచిదినంబున మారాజుకడకుఁ బంచివేయుం డని తెల్పి సపరివారంబుగఁ దానుఁ దన ప్రభునిపట్టణంబునకుఁ జనియె.

గజపతియుఁ దనకూఁతుని, నల్లునికడకు నంపుతలంపున నొకశుభదినంబున సర్వసన్నాహంబులుఁ గావించి దాసీదాసాదులను కనకాంబరాభరణంబులను నిచ్చి ప్రయాణంబు సేసె. అపుడు పెండ్లికూఁతు తల్లి మొదలగువారందఱుఁ బెండ్లికూఁతుకడ కరుదెంచి బుద్ధులుసెప్పెడు తెఱంగున రహస్యంబుగఁ గృష్ణరాయల నెట్లుగైనం జంపి తమకొలంబునకు విఖ్యాతి దెమ్మని బోధించిరి. అయ్యబల వీరిబుద్ధులకు నేమియుం బల్కనోడి తా నట్టికార్యంబునకుఁ జాల ననియె. దాని విని వారలు దాసీజనంబులలోఁ గొందఱకు నాతనిం జంపుబుద్ధులం దెల్పి వధూవరులం గదిలోని కనుపుచో నయ్యింతికిఁ గోప్యంబుగఁ గత్తులు గట్టుఁ డనిరి. వారును మంచిదని తత్ప్రయత్నంబుననే యుండిరి. సన్నాహం బైతి మని రాజునకుం దెల్ప నాతండు వారినందఱ నానెగొందికి సాగఁబనిచె. వారును కతిపయదినంబులకు రాజధానికి వచ్చి చేరిరి. రాజును తనపట్టమహిషి వచ్చె ననుమాట విని యూరును నగరును నలంకరింప భటులం బనిచె. తనరాణికిఁ దగు భవనంబుఁ జూప దాసీజనంబుల నియమించె. వారు నామెం దోడ్కొని చని యాభవనంబున విడియించిరి. ఇట్లు కొన్నిదినంబు లుండం దిమ్మరుసు నూతన రాజదంపతులకుఁ బునస్సం

ధాన ముహూర్తంబు దైవజ్ఞులచే నుంపించి యానాఁటిరేయి యొక భవనంబు విచిత్రంబుగ నలంకరింపఁ బంచి యందావధూవరులనుఁ బ్రవేశంబు సేయించె. అంతకుము న్నాపట్టమహిషి చెలికత్తియలందఱు లతాంగికి కంటకంబుల నంటించు తెఱంగున నాలతాంగికి మొలచుట్టును కత్తులఁ గట్టి పైని మృదుదుకూలంబులు కప్పి పయోముఖ విషకుంభంబుం బలె నుండ నలంకరించి యాయింట నొంటిగ నిల్పి వారందఱుఁ దాంబూలంబుల నందికొని యొకరొకరుగ గదిలోనుండి జాఱి తలుపు బిగించిరి. అపుడు కృష్ణరాయం డాలలనామణి కట్టియున్నగాగరఁ దన కాల నొడిసి పట్టి సామీప్యంబునకుఁ జేరదీసె. అపు డాకత్తుల మొలనూ ల్లుల్కాపాతంబుంబలె నేలపై నాచిన్న దానియరిష్టంబుఁ దెల్పుచుం బడియె. రాయఁ డాకత్తుల మొత్తంబుఁ జూచి యప్పా యేమి చిత్రము అని తిమ్మరుసును బిలిచె. ఎచ్చటనో నక్కియున్న తిమ్మరు సవ్వార్త విని "జాగ్రతో భయం నాస్తి" అని యుత్తరం బిచ్చి యొకభటునిచే సేనల సన్నాహంబున నుండ వర్తమానంబు పంచి వెంటనే కొందఱ దాసీజనంబులఁ బిలువంబంచి దాసీజనం బిదె వచ్చియున్నారని తెల్పె. అప్పల్కులు విని రాయండు తలుపు విచ్చి వెలికిం జనుదెంచి వారలతో నాచిన్న దానిని దోడ్కొనిపోయి యాపెజనకునియింట దిగవిడిచి రమ్మని యాజ్ఞ యొసంగె. అపుడు వారొకపల్లకిం దెప్పించి యాచిన్నదాని నందుంచి యారాత్రియే బయలువెడలిరి. వీరికి సాహాయ్యంబుగఁ గొన్నిసేనలు తిమ్మరుసుచే నడిపింపఁబడియె. అపు డాచిన్నది తనద్రోహబుద్ధికి రాజు దాక్షిణ్యచిత్తంబునకు గలతారతమ్యం బాలోచించి 'యహహా! యిట్టి పతికి దూరం బైతి. ఇఁకఁ బుట్టినయింటికి వారు చెప్పినకార్యంబు నడుపక యూరక చని తిరిగి వారిముఖ మెట్లు చూచెద. కావున నీసమీపంబున నున్నవనంబులో నుండి నే జేసిన మహాద్రోహంబుసఁ బ్రాయశ్చిత్తవిధానం బరయుచు భగవంతుని స్మరించుచుండి కాలంబు గడిపెద' నని నిశ్చయించుకొని యామీఁద పోనని పరిచారకులకుం

దెల్పె. అప్పు డందులోని కొందఱుపరిచారకు లవ్వార్త రాజునకుఁ దెల్పిన నాతండు తిమ్మరుసుతో నాలోచన సేసి యామెయెడ సదయుం డై యచటనే యుండుటకు నాజ్ఞ యొసంగి యామెకు వలయునపుడు కోరినధనం బిమ్మని యాతని కాజ్ఞ యొసంగె. ఇంతియకాక యామె కచ్చోటనుండ నొక భవనంబు గట్టించి తగుసామగ్రిని దాసీదాసాదులను నియమించె. ఆచిన్నది యచ్చోట ననేక ధర్మకార్యంబులఁ జేయుచు మునివృత్తితోఁ బరంబు జింతింపుచుఁ గాలంబు గడపసాగెను.

ఈమెనామంబు వరదరాజమ్మ యందురు. ఈమెవాసము చేసిన వనంబు కడపజిల్లాలోనిది. అచ్చోట దూరదూరంబున నుండునాలుగు పర్వతంబులలోనికి కట్టలు గట్టించి దాని నొక చెఱువుగ నేర్పఱిచె. తత్స మీపంబున నున్నకొన్ని శిలాశాసనంబులలో వరదరాజమ్మ రూపు చెక్కఁబడియున్న దాని వాడుక గలదు. ఈతటాకంబు మిగుల విశాల మైనదియు రమణీయ మైనదియు నెటు జూచిన నాలుక్రోశంబులు (౧౨మైళ్లు) కట్టలు కలదియునై యున్నది. ఇం దనేకములైన లంకలు వ్యవసాయపుభూములు చిన్నపల్లెలుంకూడఁ గల వని వినంబడు. ఈ చెఱువు సంపూర్ణ మగుచో జరిగె నని చెప్పంబడు నొకకథ కలదు. అది మిగుల నద్భుతంబుగఁ గాన్పించు. ఏదియేని విశేషకార్యంబు నెఱవేర్పు తఱి నిట్టిపనులు జరుగక తప్ప దని యిప్పటికిని కొందఱుహిందువుల యభిప్రాయంబు. ఆకథ నీక్రింద వివరింతము.

ఈచెఱువు సిద్ధమగుతఱి రెండుకనములు విశేషవిస్తీర్ణంబుగలవి కట్టలలో నేర్పడెనఁట. దానిం గప్పింప నాయిల్లాలు విశేషంబుగ సొమ్ము వమ్ముచేసిన నది కార్యకారి కాదయ్యె. దానికి వరదరాజమ్మ చింతా కులమానస యైయేమిగతి స్వామీ యని యోచించుచుండె. ఇట్లుండు తఱి వీరియింటి కనుదినంబును మజ్జిగ నిచ్చునొక ముసలిగొల్లది వచ్చి యామె చింతించుటకుఁ గారణం బడిగె. దాని విని వరదరాజమ్మ

వృత్తాంతం బంతయుఁ దెల్పి యుపాయం బేమియు కానరాకుండుటం జేసి యిట్లు వగచుచుంటి నని చెప్పె. అప్పు డాపలుకులు విని యా వృద్ధాంగన యి ట్లనియె. అమ్మా దానికి కారణంబు నాకుఁ దెల్లం బయ్యె. ఆచెఱువు నరబలిం గోరుచున్నయది. ఆకనమల నొక్కొక మనుజుని బలి యిచ్చినఁ గట్ట లెప్పటియట్టుల నుండు. ఈపని యెట్లు సిద్ధించు నని విచారింపవలదు. నే దానికిఁ దగునుపాయం బరసితి. నా కిర్వురుసుతులు గలరు. వారినిద్దఱ నాపని నెఱవేఱుపఁ బనిచెద. నీకు సంశయింపం బనిలేదు. వారిని వానియందుంచి యీసారి కనములఁ బూడ్పింపుము. కార్యంబు గట్టెక్కు అను నా గొల్లదానిపల్కుల కులికి వరదరాజమ్మ భయకంపిత స్వాంతయై అయ్యయ్యో! యిట్లు పల్కువెట్టులు గలరె? సుతుల బలికై యిచ్చెద మని సతు లనవచ్చునే. నాచెరువు కనమలు పూడకున్నను మేలాయె నీకొడుకులఁ జంపఁదలంపకుము. అని బుద్ధులు సెప్ప నట్టిపల్కు లాలింపక గొల్లది యేయుపాయంబుననైనం బురుషు లలోఁ బ్రసిద్ధిని జెందినవానిజన్మంబే సఫలంబు. వగవకుము. పోయి వచ్చెద నని యింటికిం జని తనపుత్త్రులం గని వారల కవ్వార్తఁ దెలిపి మీనామంబు లీభువి నాచంద్రార్కంబులై యుండు సుకాలంబు సంప్రాప్తంబయ్యె. సముత్సాహులై చనుం డని తెల్పె. వారును మాతృవాక్యపరిపాలనదక్షులై పెండ్లికిం బోవునట్లుగ సంతసంబుతోఁ జను దెంచి వరదరాజమ్మకుఁ గాన్పించి తల్లీ సుతులనామంబులు జగద్విదితంబు లగున ట్లొనరింపం గరుణింపవే యని పలికిరి. వారిసాహసంబునకు మెచ్చి మీకుఁ బ్రత్యుపకృతిఁ జేయ నే నెంతదాన. అయినఁ గొంత ధనం బిచ్చెదఁ గైకొని ధర్మంబు సేసికొం డనుడు వార లి ట్లనిరి. తల్లీ మాకు ధనం బేల మాయెడ నీకు దయ గలదేని మానామంబు లీ జగంబున శాశ్వతంబులై యుండునట్లుగ మాపేరిట రెండూళ్లఁ గట్టింపుఁ డని తెల్పిరి. దానికి వరదరాజమ్మ సంతసించి వాగ్దానంబు చేసెను. అనంతర మాయిర్వురు సోదరులు పొలికలనికిం జను మహాశూరుల

భంగి నిర్భయంబుగఁ జని వీరంబు సారించి యాజలదేవతను జయించు భంగిఁజేతు లెత్తుకొని భగవన్నామంబు దలంచుచుఁ జెరియొకకనమం బ్రవేశించిరి. అపు డాచెఱువుఁ ద్రవ్వు పనివాండ్రు వారిపైఁ గొన్ని తట్టల మన్నును ద్రిమ్మరించిరి. తోడనే యాకనమలు మరలఁ దెగక యెప్పటియట్ల నుండెనఁట. అనంతరము వరదరాజమ్మ తనవాక్యాను సారంబుగ నాయిరువ్వర పేరిట రెండుగ్రామంబులు గట్టించె. వారిలో నన్న పేరు పెదకంబఁడు. తమ్ముని పేరు చినకంబఁడు. కావున నాగ్రామంబులకుఁ బెదకంబము చినకంబము నని నామంబు లుంచె. ఇపు డీరెంటినిం గల్పి కంబ మని యొకగ్రామంబుగ వ్యవహరింతురు. కృష్ణరాయపత్నికి నఁగా నీ వరదరాజమ్మకు తుక్కాజీ యను నామాంతర మున్నట్లును, ఆమె కొన్ని శ్లోకములు కృష్ణరాయనికి దయగల్గునట్లు రచియించె ననియును ప్రతీతి గలదు. ఆశ్లోకము లీక్రింద వివరించెదము.

తుక్కాపంచరత్నములు

'తుక్కా నామ గజపతిపుత్రీ కృష్ణదేవరాయపత్నీ' అని యున్నది.

శ్లోకములు

౧. చర స్వనాంతే నవమంజరీషు న షట్పదో గంధఫలీ మజిఘ్రత్,
సా కిం న రమ్యా స చ కిం న రంతా బలీయసీ కేవల మీశ్వరాజ్ఞా.

౨. మాకింశుక ప్రకటయాత్మని మేషమాత్రం మన్మస్తకే విహరతీతి మధుప్రతోఽయమ్,
కిం మాలతీ విరహవేదనయా త్వదీయం దృష్ట్వా ప్రసూన మధిరా దనలభ్రమేణ.

3. భ్రమర భ్రమతా దిగన్తరాళే క్వచి దాస్వాదిత మీక్షితం శ్రుతం వా,
వద సత్య మపాస్య పక్షపాతం యది జాతీకుసుమానుకారి పుష్పమ్.

౪. కుసుమాని లిఖన్తు నామ చిత్రే కతిచి త్కారువిశేషరూఢశిక్షాః,
సురభిత్వ మమూని కిం లభంతే కిము తైస్తేషు రసం పిబన్తి భృఙ్గాః.

౫. కిం మాలతీం మ్లాయసి మాం విహాయ చుచుంబ తుంబీకుసుమం షడంఘ్రిః,
లోకే చతుర్భి శ్చరణైః పశు స్స్యా త్స షడ్భి రత్యర్థపశు ర్న కిం స్యాత్.

అనునీశ్లోకములు వరదరాజమ్మచేఁ గృష్ణరాయనికిఁ దనయెడఁ దిరుగ ననుగ్రహము గలుగుటకునై రచియింపఁబడె ననియును, అట్టి శ్లోకంబులఁ గృష్ణరాయనిహృదయము కరఁగె ననియు తెలియును.

ఇదివఱలోఁ గృష్ణరాయ విజయములో గజపతి తనకూఁతునిచ్చి కృష్ణరాయనితో సంధిచేసుకొనె నని చెప్పఁబడినది. అది మొదటిదో యీకథ మొదటిదో తెలియఁజేయుగ్రంథములు దొరకకపోవుటచేత నిపుడు మనము వ్రాయుచున్న గాథ కాధారము లేదు, పైగా నీచిన్నది వినుకొండలోనుండుగజపతివంశీయుల పిల్లగాఁ జెప్పఁబడును. కానికైలరు దొర తా వ్రాసిన యనాలిసిస్ (Analysis) అనుగ్రంథములో మాత్రము కృష్ణరాయనిభార్య విజయనగరమునకుం బోవుచుఁ దా నొక స్థలములో నిలిచి అంతకుఁబైకిఁ బోవ నని చెప్పె ననియు, నాకారణమున గృష్ణరాయ లాపె నచటనే నిల్పి తగినవసతి యేర్పఱిచె నని ఈక్రింది విధంబుగాఁ దెల్పును—*

అంతమాత్రమున పైకథ కృష్ణవిజయకథతోఁ గలుపఁ గూడ దని తలంచెను.

కృష్ణరాయలద్వితీయవివాహము

వరదరాజమ్మ కార్యములనుడువుతఱి మఱచి పైదానిఁ దెల్పుట కెడమీయమైతిమి. మన మీతనిప్రథమవివాహవృత్తాంతము దెల్పి యూరకుండిన నిఁక నీతండును వరదరాజమ్మపోలిక మునివృత్తి నుండె నని తోఁచనోఁపు. అటుగావున నాతని ద్వితీయవివాహవృత్తాంతంబును దెల్పెదము. అదియుఁ దొల్లిటికథయట్లే యుండుటంజేసి మరలఁ దొంటి వృత్తాంతమునే చెప్పుచుంటి మని చదువువార లూహింపఁగలరు. కావున మనము ముందుగా నీరెండుకథలకుం గలపోలికఁ జూపి దీనిలో భ్రమ యుండఁగల దని సూచించి కథ వాక్రుచ్చుట మంచిపనికావున

* 'The Gajapati king's daughter named Ruchi Devi (?) felt disposed to remain near Stambam (Cumbam)and the Rayar directed to do so, while he returned to Vizianagaram. That daughter of Gajapati, Ruchidevi, said that as Kristnadevaraya was the son of a Dasi, and she herself of noble tribe illustrious by her birth, she preferred to abide by Kambam. Her father sent her thither large sums of money ; she sold those jewels and had a very large water reservoir excavated near Cambam and she distributed very extensive charities'

నక్లే చేయుదము. వరద రాజమ్మను సొగఁబనిచి కృష్ణరాయఁడు మరల వివాహంబునకుఁ బ్రయత్నంబు జేయుచుండె. ఇట్లుండ నీతనికి నుత్కాల దేశంబునకు (Orissa) దండయాత్రార్థియై చనవలసినపని వచ్చె. అతఁ డచ్చో గొన్నిదినంబు లుండి యాభూమిపాలుని జయించిన నాతండు సంధికినొడఁబడియె ననియు నపుడు కృష్ణరాయం డాతనికూఁతుఁ దన కుద్వాహంబు సేసిన సమాధానంబు కల్గు ననియె ననియుం జెప్పితిమి. (ఇపుడు వ్రాయుచున్న గాథ కృష్ణరాయ విజయగ్రంథానంతరగాథ) దాని కాతండు సమ్మతించి తనపట్టణంబు నలంకరింప చాటఁ బనిచి తన నగరు నగురు ధూపాది సుగంధవస్తు సంవాసిత మగున ట్లొనరించె. ఆ వార్తలు విని యాభూపతిపుత్త్రిక తాఁ గులహీనుని భార్య గావలసె నేమిసేయుదు దైవమా యని చింతించి తుదకు నాకృష్ణరాయనిం జంపి తానుం జచ్చెద నని నిశ్చయించుకొనియె.

ఇట్లు నిశ్చయించుకొని తనకు మిక్కిలి యిష్టురా లగు తనచెలి కత్తెతో నావృత్తాంతంబు మెల్లనఁ దెల్పి తనయుపాయంబున కపాయంబు లేదుగదా యనుడు నయ్యింతి యాచిన్నదానివాక్యము నెంతయుఁ బోషించి యాంపెబుద్ధిం భూషించి దానిం దప్పకసేయు మని తెల్పి నిజావాసంబునకుం జని తనకు మిక్కిలి హితురా లగునొక్క పూఁబోణికి శ్రుతపఱిచె. ఆఁడుదాని నోట నూవుగింజ దాఁగ దను నట్లు అది తన ప్రాణసఖితోఁ దెల్పె. అయ్యింతి తననేస్తపుఁగత్తెతో విన్నవించె. ఇట్లీవర్తమానం బానోటనుండి యానోటఁ జేరి క్రమంబుగఁ దిమ్మరుసుచెవిం బడియె. ఆలోఁగృష్ణరాయలను మంగళస్నానంబునకుం గొంపోయి యభ్యంజనంబు గావించుచుండిరి. తిమ్మరు సేఁత కుఁ దనలో నాలోచనంబు సేసి యిపు డేమైన నోరు మెదపినం గార్యభంగం బౌ నని యెంచి తగునుపాయం బాలోచించుచుండె. ఇచటఁ గృష్ణరాయలఁ దెచ్చి పెండ్లిపీఁటపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి యాయంగనామణికి మంగళసూత్రంబు గట్టించి ఆరాత్రి యొకశుభముహూర్తంబున శ్రీపుష్పయోగం

బునకుఁ బంపందలంచిరి. అపుడు తిమ్మరుసు కృష్ణరాయలకడ కరుగు దెంచి యాతనికి రహస్యంబున నావృత్తాంత మంతయుం దెల్పె. దాని కాతం డెంతయుఁ జింతించి యిదియుఁ దొంటిచందంబె యయ్యెనా యని యోచించుతఱిఁ దిమ్మరుసాతని కిట్లనియె. స్వామీ నీవు చింతింపవలదు. నీకు బ్రాణభయం బేమియు లేదు. నే నొక యుపాయంబు వన్ని యున్న వాఁడ దానిచే నాయింతిమనంబు సుపథంబునకు వచ్చు నని తలంచెద. ఈదినం బేలిక యేవారికిఁ గాన్పింపకుండ నొకరహస్యస్థలంబునం బండి యుండుఁడు. అని తెల్పి యాతనిం బనిచి తిమ్మరుసాపునస్సంధానభవనంబు నకుం జనియందుఁ గృష్ణరాయనికి మాఱుగ నొకవిగ్రహంబు సిద్ధంబుసేసి దానిలోఁ దేనెపోయించి హంసతూలి కాతల్పంబున దాని నుంచి పైను త్తరీ యంబు గప్పి రాయండు బడలి యున్నాఁడు గావున నాతనిఁ గొంత వడకు లేపవల దని యచ్చటిస్త్రీజనంబులకుం దెల్పె. వారును జరుగనున్న వృత్తాంతంబు దెలిసియున్నవారలే కావున సంతసమేమియులేక వల్లె యని పెళ్ళికూఁతు నచ్చో దిగ విడిచి తలుపుమూసి తమత్రోవం జనిరి. అంతకుమున్నే తిమ్మరుసు నలుదిక్కులుఁ బరికించి యేరికిఁ గాన రాకుండఁ గృష్ణరాయల మంచముక్రింద నొదిగియుండె. చెలులందఱుఁ జనినతోడనే యారాజకన్యక తాను దాఁచి తెచ్చినబాకుందీసి యారాజు నొక పోటు పొడిచె. తోడనేయందున్న మధుద్రవంబు పైకిఁ జింది యాయింతిముఖంబుపయిని నోటంబడియెను. దానిరుచి వెంటనే చూచి యాహా! యీరాజురక్తం బింతరుచియై యున్నది. రాజెట్టివాఁడో గదా! మన కనుభవించువంతు లేదయ్యె ననుడుఁ దిమ్మరుసు మెల్లన వెలికి వచ్చి తల్లీ! యారాజు వలయునేని నీ కాతనిం దెచ్చి యొప్పింతు. నీతొంటిబుద్ధి మానునట్లు వరమిమ్ము. అనుడు నాయింతి నిశ్చేష్టితయై కొంత తడ వుండి యాతండు తిమ్మరుసుగ నెఱింగి తాఁ జేసిన ద్రోహం బునకు క్షమియించి రక్షింప రాజునకుం దెల్పి యాతనిం దోడితె మ్మని ప్రార్థించె. అపుడు తిమ్మరుసు పెండ్లికూఁతుచే బాస లనేకంబులు

చేయించి రెండవగదిలోఁ బండియున్న రాయల కవ్వార్థఁ దెలిపి తోడి తెచ్చి యావధూవరులఁ గలిపి యొకరియెడ నొకరికిఁ గల్మషం బుండకుండఁ బ్రమాణంబులు సేయించి వారల దీవించి తనయింటికిఁ జనియె. అతని యాశీర్వచనబలంబుచే నాదంపతులు విశేష మైత్రి గల్గి చిరకాలంబు సకలభోగభాగ్యంబు లనుభవించి సంతసమ్మున నుండిరి. ఆచిన్నదాని పేరు తిరుమలదేవి. మొదటి భార్యకుఁ జిన్నాదేవి యను నామాంత రము గలదు.

కృష్ణరాయని సంతానము

కృష్ణరాయనికిఁ బురుషసంతానము లే దని యిదివఱకే చెప్పి యున్నారము. అతనికి స్త్రీసంతాన మున్నట్లుగ దృష్టాంతము లున్నవి. ఆ గ్రంథములలో నొకటి రామాభ్యుదయము. అందు అళియరామరాజుం గూర్చి వర్ణించుచు

"ఆపటుకీర్తి రామవసుధాధిపచంద్రుఁడు కృష్ణరాయధా
త్రీపతిసార్వభౌమదుహితృప్రియుఁడై."

అనిచెప్పంబడియున్నది. ఇఁక రెండవగ్రంథము హైద్రాబాదా తురుష్క ప్రభువుల వ్యవహారచరిత్రము. అందులోఁ బాదుషా కొండబీరు కోట పట్టుకొనినప్పుడు కృష్ణదేవరాయలు తనయల్లుం డగు "శివరాజు లేక బసవరాజను" నతని లక్షసైన్యములతోఁ బంపినట్లుగా వివరించఁబడి యున్నది. ఈ బసవరాజు బెజవాడలో నధికారము చేయుచుండిన పూసపాటివారి వంశములోనివాఁడు. ఇతని నాఁ డుదయగిరి దుర్గము మొదలు రాయవేలూరువఱకు నుండు దేశము పూసపాటివారి స్వాధీన ములో నుండె నని చెప్పియుంటిమి. పై యిర్వురు రాజులయొక్క భార్యలు కృష్ణరాయనికూఁతులుగాఁ గాన్పించుచున్నారు. ఇంక నెవరైనఁ గలరేమొ తెలియదు.

కృష్ణదేవరాయల సాహిత్యవిషయము

ఈ కృష్ణరాయండు నొక గొప్పకవి. ఈతని ప్రజ్ఞావిశేషంబు

లును సాహిత్యపటిమయు నీతనిచే రచియింపంబడిన యాముక్తమాల్యదం జూచిన గోచరం బవు. ఈతండు తత్పూర్వము రసమంజరీ ప్రముఖ సంస్కృతగ్రంథంబు లనేకంబులు రచియించె. ఈతఁడు గతించిన పిమ్మటఁ గొంద ఱాముక్తమాల్యదకుఁ గవి యీతండు కాఁ డనిరి. దానికి వారిచేత గొన్ని కారణంబులు చెప్పఁబడినవి. వానిని సంగ్రహంబుగ నిట వివరింతము.

పెద్దన ముందు మనుచరిత్రంబు వ్రాసె ననియు దానిం జూచి రామభూషణుఁడు వసుచరిత్రము నంతకు నెక్కుడు రసవంతముగ నొనర్చె ననియు దానికిఁ గనలి పెద్దన యాముక్తమాల్యదను వ్రాసె ననియు, నది కఠినం బవుటచేఁ దానిఁ దనపేరిటఁ బ్రకటింపక కృష్ణరాయల పే రందుఁ గీల్కొల్పె ననియు దీనికి దృష్టాంతంబుగఁ బెద్దన మనుచరిత్రంబులోఁ జెప్పినపద్యంబులే కొన్ని యం దున్నవనియు నట్టివచోధోరణి పెద్దనకుం దక్క నన్యులకు నలవడ దనియుఁ బల్కుదురు. ఇపుడిపుడు కొందఱాధునికులు రెండు గ్రంథంబులు సావధానంబుగఁ జూచి మనుచరిత్రములోనిజాడ లాముక్తమాల్యదలోఁ గానరాకుండుటం జేసియుఁ గొన్ని ఛందోభేదంబులును వ్యాకరణభంగంబులు నిం దుండుటంజేసియు నిది పెద్దనకృతంబు గా దనియు మఱియొకండు కల్పనాంశంబునఁ బెద్దన యంతవాఁ డైనను శాస్త్రంబున నాతనిం బోలె విశేష పరిశ్రమంబు లేనివాఁడు రచించి నట్లున్నదనియు నిర్ణయించిరి. గ్రంథంబున నున్నస్ఖాలిత్యంబులం గూర్చి తర్వాత విచారింతము. అది పెద్దన కవనంబు స్పష్టంబుగఁ గా దనుటకు నిప్పటివారి మఱికొన్ని హేతువు లూహింపఁబడుచున్నవి. అందుల నిజం బాలోచింపక తెలియరాదు.

౧. వసుచరిత్రముం జూచి పెద్దన యీర్ష్యచే నాముక్తమాల్యద రచించె నని యుండెనుగదా దానికిఁ గారణం బూహింప వలయు. పెద్దన ప్రబంధమునకు వలయువర్ణనలును దానికిఁదగు రచనావిశేషం

బులు రీతులు నేర్పఱిచి యాంధ్రకవితాపితామహుం డని బిరు దందె. పిమ్మట లక్ష్యగ్రంథంబుగ మనుచరిత్రంబు రచియించి స్వసామర్థ్యంబు సూపె. ఇట్టిపని యీతనికిం బూర్వు లగు నన్నయభట్టారక ప్రముఖ పురాణకవులును శ్రీనాథప్రముఖ కావ్యజ్ఞులును జేసియుండరైరి. కావున నీతనికి విశేషసన్మానంబు గలిగె. ఇట్టి యుత్తమోత్తమ మగుగౌరవమును బొందినయాతండు రామరాజభూషణుఁడు వసుచరిత్ర రచించె నను నీర్ష్యచే నతనికంటెను గౌరవంబు వడయ నింకొక ప్రబంధంబు వ్రాయ నుద్యోగించినాఁ డనుమాట యుక్తియుక్తముగ నుండ లేదు. ఇంతియ గాక పెద్దనయే యట్లు వ్రాయదొరఁకొన్న నెట్టిదానినైనను వ్రాయసమ ర్థుం డగుటకు సందేహంబు లేదు. కఠిన మాయె నని యెంచిన దాని విస ర్జించుఁగాక చించుఁగాక. రాజుపే రందుంచుటకు యత్నించునా మను చరిత్రంబు ముం దిడుకొని వ్రాసి రామభూషణుఁడు వసుచరిత్రమును రస సమంచితముగఁ జేయ వసుచరిత్రంబు ముం దిడుకొని భూషణుని కెక్కు డగు పెద్దన యాయుక్తమాల్యద వ్రాయ నుద్యోగించిన దాని నెట్టిరసవంతముగఁ జేయవలయు ? అట్లుగాక కఠినమాయె నని యెంచియు రసపుష్టింగూర్చి తలంచియు దాని పండితులకుం జూపు టెట్లు గలుగు? దీనిం బరస్పర భేదంబు లుండుటచేత నీయాముక్తమాల్యద పెద్దన కృతం బనుట సరి కాదని తోఁచెడిని.

౩. గ్రంథంబున వ్రాసియుండు సంగతులంగూర్చి కొంత యోచించి యావలఁ దొంటి యభిప్రాయంబు స్థిరపఱుతము. "అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబు సేసి మున్నే కళింగదేశ విజిగీషామనీషఁ దండెత్తిపోయి విజయవాటిం * గొన్నిదినంబు లుండి శ్రీకాకుళనికేతనుం డగు నాంధ్ర మధుమథను సేవింపంబోయి హరివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావింప నప్పుణ్యరాత్రచతుర్థయామంబున నాయీశ్వరుండు స్వప్నంబున సాక్షాత్కరించి యిట్లనియె:—

* దీని నిపుడు బెజవాడ యందురు.

సీ. పలికి తుత్ప్రేక్షోపమలజాతి పెం పెక్క, రసికు లౌనన మదాలసచరిత్ర
భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధి గాఁగఁ జె, ప్పితిని సత్యావధూప్రీణనంబు
శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి, సకలకథాసారసంగ్రహంబు
శ్రోత్రఘుచ్ఛటలు విచ్చఁగ రచించితి సూక్తి, నైపుణీజ్ఞానచింతామణికృతి

తే. మఱియు రసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య, రచన మెప్పించికొంటి గీర్వాణభాష
నంధ్రభాష యసాధ్యంబె యందు నొక్క, కృతివినిర్మింపుమీఁక మాకుఁ బ్రియముగాఁగ.

అనిపల్కి యాముక్తమాల్యద రచించుమని భగవంతుఁ డాజ్ఞయొసంగి, అంతర్హితుండైన నిద్ర మేల్కాంచి నిండోలగం బుండి విద్వజ్జనుల కత్తె ఱం గెఱింగించిన వార లాస్వప్నఫలంబు విప్పిసెప్పి యఖర్వమహిమాతి ధూర్వహుం డగుతుర్వసువంశంబునం బుట్టిన నీకిట్టి శోభనంబు లేమద్భుతంబు లవధరింపు మని యాతనివంశ ప్రణాళిక పెద్దనచే మనుచరిత్రంబున వర్ణింపఁబడినరీతిఁ జదివి

తే. ప్రబల రాజాధిరాజ వీరప్రతాప, రాజపరమేశ్వరార్ధదుర్గానటీశ
సాహితీసమరాంగణ సార్వభౌమ, కృష్ణరాయేంద్ర కృతిని నిర్మింపు మనిరి.

అని పండితులు తనకు నాజ్ఞయొసంగఁ దా నాకృతిని నిర్మించితి నని కృష్ణదేవరాయండు చెప్పిన ట్లున్నయవి. మనము తొంటిపల్కులఁ బాటించిన నిది యంతయు బూటకంబు గా వలయు గ్రంథంబు రచియింప నసమర్థుండై యొరులచేఁ జేయంబడిన గ్రంథమందుఁ దనపే రుంచ నుంచువాఁడు తాఁ బూర్వ మనేకగ్రంథంబులు రచించినట్లు చెప్పించుకొనుటచేఁ గల్గెడులాభ మపహాస్యంబుకంటె వేఱుండదు. తొంటి సంస్కృతాంధ్రకవులు స్వకృత గ్రంథంబుల నితరులపేరు లిడునపు డబద్ధము లిట్లాడుట లేదు. ఇట్టిహీనకార్యంబునకు లోఁబడి కృష్ణరాయం డబద్ధంబుల నాడించుకొని పండితుల మొగంబు లెట్లు చూచె నని సంశయంబు వొడమెడిని.

3. ఇంతియకాక పెద్దనయే దీనింగూడ రచించి రాజుపేరిటం బ్రకటింప దొరఁకొన్నఁ దా నా వఱకు మనుచరిత్రంబునఁ జెప్పినపద్యంబుల దీనియం దుంచ నితరులు స్వకృత మని యొఱంగిన రాజునకు గౌరవహీనం

బగు నని యెంచి వాని నం దుంచుట కెంతమాత్రంబు నుద్యోగించి యుండఁడు. అట్లుంచె ననుటకుఁ గారణంబును వినము. అతండు క్రొత్త వాని రచించు సామర్థ్యంబు లేమింజేసి వీనినే యం దుంచెనా లేక యివియ లోకంబులోని పద్యములలో రమణీయంబు లని యుంచెనా? మఱియొకరు పెద్దనకానివారు వీని నిందుంచినా రని యూహించుట యుక్తమై కానవచ్చుచున్నది. పెద్దనపద్యంబు లిం దుండుటంజేసియే యిది యాతని కృతి గా దని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పుటకు హేతువై యున్నది గాని యాతనికృతంబే యనుటకుం గాదు. వంశావళి పద్యంబులు కాని వింకొకకొన్ని యం దున్నట్లు మనకుఁ గాన్పించు. అవి పెద్దనపై గ్రంథ కర్తకుం గలగౌరవమును సూచించుటకుఁగాఁ గైకొనంబడియె నని యూహించుట యుక్తము.

౮. గ్రంథంబున నున్నకథంగూర్చి కొంత యాలోచింతము. వైష్ణవ మతానుసారంబుగ గ్రంథారంభం బున్నయది. కథయు వైష్ణవసంబంధ మైనదే. వైష్ణవధర్మంబులును, తద్రహస్యంబులును, దత్సంబంధేతి హాసంబులు నున్నయవి. కావున నీ గ్రంథంబు వైష్ణవమతావలం బకునిచే వ్రాయఁబడిన ట్లూహింపఁబడు చున్నది. పెద్దన స్మార్తుఁడే యని యాతని మనుచరిత్రారంభ స్తోత్ర పాఠంబులచే నూహింపనయ్యెడి. అయిన నేమి పెద్దన పైగ్రంథము రాజుపేరిటఁ బ్రకటించఁ దలఁచెఁగావున నాతనికి నిష్టంబగు వైష్ణవమతానుసారంబుగనే రచించె నని చెప్పవచ్చు. కాని పెద్దన కీయభిప్రాయంబు మొదటనుండియు నుండినట్లు కానరాదు. ఉండుటకుఁ గూడ ప్రసక్తిలేదు. అనంతర మొక వేళ గ్రంథంబు మార్చు టకుఁ బెద్దన కిష్టంబున్నఁ గృతిముఖంబు మాఱుప యత్నించుఁగాని కథగూడ మాఱుపఁ దలఁచఁడుగదా.

కావున వైష్ణవుండే వ్రాసె ననితోఁచెడిని. పెద్దన తాను శఠ గోపాచార్యశిష్యుఁడ నని మనుచరిత్ర కృతిముఖమునఁ జెప్పియున్నను స్మార్తులలోనివాఁడే యవుటంజేసి కృతిముఖములోనే స్వమతాచారము

వదల లేకపోయెను. ఇఁక నాముక్తమాల్యదాకారుఁడో ప్రారంభము నందే వైష్ణవమతానుసారముగ స్తోత్రపాఠంబులు చెప్పెను. కథా సందర్భములోఁగూడ భాగవత ధర్మబోధక మైనదాని నెత్తుకొనియె. దీనికి నాలవయాశ్వాసంబులోని యామునాచార్యవర్ణనంబునం గలవైష్ణవ మతసాంప్రదాయంబులే దృష్టాంతములు. ఇతరమతస్థులచే నిది రచింపఁబడిన వైష్ణవభక్తియుఁ బ్రపత్తియుఁ జూపుటకుఁ దగిన వచోధోరణిచేఁ బ్రకాశించుట గడుదుర్లభంబు. కావునఁ దన్మతస్థుఁ డొకఁడు వ్రాసె ననుటకు సందియంబు లేదు. కృష్ణరాయండు తాతాచార్యుల శిష్యుం డనియు, విశిష్టాద్వైతి యనియు జగత్ప్రసిద్ధి కలదు. ఈతం డీగ్రంథమును రచించె ననుటచే నవి యన్నియు నీతనికడ నన్వయించు.

౫. రాజులకుం గలసామర్థ్యాతిశయంబు సమీపవర్తు లగు పండితులమూలముగ నూహింపందగియుండు. జగత్ప్రసిద్ధులగునష్టదిగ్గజంబులు నీతని యాస్థానపండితులేగద. వారివారికవననైపుణిం జూచి యొక్కొక తఱి నెక్కుడుగ సంతసించి విశేషబహుమతుల నిచ్చుచుండె ననియు, విద్యల భోజుం డనియు విఖ్యాతి గలదు. ఇట్లు భోజునిఖ్యాతి గలిగి యున్నాఁ డని నుడివినచో భోజకృతగ్రంథంబులు కాళిదాసకృతంబు లని యేరైన ననుచుండిరా? రాజును ప్రసిద్ధుఁడైనకవి యయ్యెనేని యట్టి మాటలు పుట్టవని యనవచ్చు. ఈ రాజు లిరువురును బ్రసిద్ధులైనకవులే. అందు భోజునకు నాతని ముఖంబు చూచువారెల్ల కవులయ్యెద రని వాడుక గలదు. కావున భోజుండు కవి యవుటకు సందియ ముండ దని యొప్పికొనిరి. కృష్ణరాయల కట్టి విఖ్యాతి లేదు గావునఁ గవి యని సందియంబుపడకుండ సమ్మతింపరైరి. పెద్దన కృష్ణరాయ లుత్ప్రేక్షోపమా స్వభావోక్తులఁ గవనంబునుడువువారును గఠినవచోధోరణిగలవారును గావున వీరిభేదంబు నరయుట దుర్లభం బైయుండు. పెద్దనకుఁ బండితఖ్యాతి విశేషంబుగ నుంటం జేసియు నాముక్తమాల్యదలోఁగొన్ని ప్రౌఢకల్పన లుండుటం జేసియు మన మీపయిఁ దెల్పిన సమానప్రజ్ఞలు

కొన్నియిర్వురకు సహజంబు లవుటంజేసియు అక్కడక్కడ పెద్దన్న పద్యంబులు కొన్నియిం దుంటంజేసియు నీగ్రంథమునకుఁ గూడఁ బెద్దన యే కవి యనిభ్రమ గలుగుచున్నది. పెద్దన కృతం బీగ్రంథము కాదను టకు దృష్టాంతములు పెక్కులు గలవు. అందు ముఖ్యమైనది రేఫ శకట రేఫల మైత్రి సమ్మతము. ఇది యీగ్రంథంబులోఁ దలఁచుగఁ గాన నయ్యెడి. దీనికిఁ గొందఱు లాక్షణికులు కొన్ని విధంబులుగను మఱికొం దఱు మఱికొన్ని విధంబులుగఁ జెప్పుదురు. ఈగ్రంథంబునందే కొన్ని ప్రయోగములు గాన్పించుటంబట్టి ఆశబ్దములకు ద్వైరూప్యము లున్నట్లు కొందఱు లాక్షణికుల మతము. తొల్లిటి యాంధ్ర గ్రంథంబు లలో నిట్టివానికి ద్వైరూప్యములు కానరావు గావున నీకవికూడ వీని మైత్రికి సమ్మతించినవాఁడే యని మఱి కొందఱిమతము. అందుఁ గొన్నింటి నిచ్చట వివరింతము—"ఆముక్తమాల్యదా కారుండు లఘు రేఫములుగఁ బ్రయోగించిన వాని నితరకవు లట్లు ప్రయోగింప కుండు టచే నతఁడును లఘ్వలఘురేఫములకు మైత్రి చెప్పిన వారిలోఁ జేరినవాఁ డని యెంచుట యుక్తము. శైలి లోనగువానిఁ బట్టి చూడ నాముక్త మాల్యద చేసినాతఁడు పెద్దన కాఁడని దృఢముగాఁ దోఁచుచున్నయది. పెద్దనకవి రచితగ్రంథంబులోని పద్యంబులు కొన్ని యం దున్న వని చెప్పవచ్చెదరేమో దానికిఁ గారణాంతర మేదేని యుండనోపు" నని యలఘుకౌముదికారుల యభిప్రాయంబు. ఇంతియ కాక:—

ఉ. "సదన మిఁక కొక్క మా టరసి చంచలలోచనఁ గానకున్న దూ
ఱెదు మఱి కాని బుద్ధి విపరీతతఁ బొందక చూడుమా"

"అనుదానిలో దూఱు" లఘురేఫము గలదిగఁ బ్రయోగించి నందులకుఁ దిమ్మకవి యాక్షేపించినాఁడు.

ఉ. చ. తరుణులకౌఁగిట న్ననుచుఁ దమ్ము వృథా విరు లెత్తుచేసి మో
పరులుగఁ జైత్రుఁ డుంచు దవభావమనోభవవహ్ని వేల్చి ని
ర్భరమధుపాళి ధూమముఁ బరాగపునీరును దేనె కట్టి చా
దరుదుగఁ దాల్పఁగాఁ గొఱవు లై యెఱుఁగంబడెఁ గొన్నిభూజముల్.

అని ఇందలి కొఱవిశబ్దము రెండర్థములు గలది. ఒకయర్థము కాలిచల్లారినకఱ్ఱ. రెండవయర్థము కురువకవృక్షము. కురువకవృక్షభవ మగునపుడు గురురేఫం బుండవచ్చునా యని యొక యాక్షేపణ. ఏమనిన సంస్కృతంబున గురురేఫములు లేవు. తద్భవంబులకుఁగూడ నెచ్చోటను నున్నట్లు గానరాదు. "తద్భవంబుల శకటరేఫ ముండకూడదు" అని కవిసంశయవిచ్ఛేదము. దీని నూహించి ద్విరేఫవర్ణదర్పణకారులు నాముక్తమాల్యదలోని శ్లేషరచనవలనను లఘువుగ దీనికిఁ బ్రయోగంబు గానరాకుండుటం జేసియు గురువుగ నిర్ణయింపవలసి వచ్చినట్లు చెప్పియుండిరి.

ఇంతియకాక యీగ్రంథంబున నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని వ్యాకరణ స్ఖాలిత్యంబులుగూడఁ గానవచ్చెడి. వీనింబట్టి యూహించిన నీగ్రంథంబు నకుఁ బెద్దన కృతికర్త యెట్లగు నని తోఁచకపోదు. వానినన్నిఁటి నిట నగపఱుచుట గ్రంథవిస్తరకారణము గావున నేదేని నొకదానిం జూపి ముందు వృత్తాంతంబు నుడువుదము.

౮. చ. అడుగున నుండియు న్బచిలమై చద లంటెడుకోట నొప్పు ప్రో
లెచ్చడనికడంకదండనపుచేతుల గంగను కాసె దూఱుగా
నడుమున యుంచ్చిఁ జేసి యలనాకపురి న్సరికై పెనంగి లా
వెడలఁగఁ బట్టి త్రేయుఁటకు నెత్తె ననం జను మల్లుపోరునన్.

ఇందు 'గంగనుకాసె' యనుచో సంధి విచార్యము, "బహుళ గ్రహణముచేత స్త్రీవాచక తత్సమ సంబోధనాంతములకు సంధి లేదు. 'గంగను కాసె' నెల తిచ్చె. నని యాధునిక ప్రయోగంబులు గాన్పించు వీనికిఁబూర్వకావ్యంబులఁ బ్రయోగంబులు మృగ్యంబులు."అని బాల వ్యాకరణము. ఇంకనుఁ గొన్ని ప్రయోగంబు లిట్టివే యచ్చటచ్చటగాన నయ్యెడి. పెద్దనయే యీయాముక్తమాల్యదకును మనుచరిత్రమునకును గవియైన రెండవగ్రంథంబగుదీనిరచించుతఱి నెక్కుడనుభవము గల్గియుం డునా? లేక మొదట రచించిన,మనుచరిత్రంబున కెక్కుడనుభవముగల్గియుం డునా? రెండవగ్రంథంబును రచించుతఱినే యని సర్వసామాన్యమునుగఁ

దోఁచును. అటులైన నీస్థాలిత్యంబు లుంటకుం గారణంబు లేదు. మొదటి దానికే యెక్కుడు గల్గియుండు ననినఁ జెప్పనేల? ఇట్టి భేదంబులంబట్టి చూడ నిది పెద్దనకృతంబు గాదని స్పష్టంబుగఁ దోఁచెడిని. దీనియందు మనుచరిత్రంబులోని పదలాలిత్యంబును లేదు. రసపుష్టియు నంతమాత్రంబ. అటు లనినచో దీనికవి కివి యేమియుం దెలియవు గాఁబోలు నని యూహింపఁగూడదు. ఇట్లుండుటకుఁ గారణంబు లుండనోపు. కృష్ణరాయండు పెద్దన మొదలగు కవులరీతిని గురుశుశ్రూష చేసిశ్రమకోర్చి చదువు నభ్యసించి యున్నవాఁడు కాకపోవచ్చు. అయిన నెల్లపుడుఁ బండిత గోష్ఠి నుండువాఁడుగావున ముందు శ్రుతపాండిత్యంబు విశేషంబుగ సంపాదించి పిమ్మట శాస్త్రసంప్రదాయంబులు నేర్చిన బుద్ధిమంతుఁడుగావున కవియై గ్రంథముల రచియించి యుండు. విద్యలఁ గ్రమశిక్షితుండు గాఁడనుట కీతనిపదలాలిత్యంబే దృష్టాంతంబు. ఇష్టానుసారంబుగఁ బ్రయోగించినపదంబు లవుటంజేసి యవియొకచో నిర్ణీతార్థంబుకంటెనధికంబుగ వేఱొకచో న్యూనంబుగ నుండి త్వరలో భావద్యోతకంబులు గావు. ఇట్టి చిక్కులు పెద్దన మొదలగువారి గ్రంథంబులఁ గానరావు. శబ్దంబుల నర్థకాఠిన్య మున్నను, భావకాఠిన్య మింతగా నెందును గానరాదు. ఈ పైఁజెప్పిన హేతువులనుబట్టి యూహింప నీగ్రంథంబు విశిష్టాద్వైతి చేతను సహజపాండిత్యునిచేతను రచియింపఁబడినట్లు గాన్పించెడిని. కృష్ణరాయలయం దీధర్మంబు లన్నియుఁ గాన్పించుటచేత నాతఁడే దీని రచించినాఁ డని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. ఈతఁ డచ్చటచ్చట నాశ్వాసాంతములఁ జెప్పిన పద్యంబులును మననిశ్చయమున కెంతయు బలము నిచ్చుచున్నవి. అందొకదాని నిట వివరింతము.

మ. ఇది భూమండన కొండవీటిధరణీభృద్దుర్గపూర్వాద్రిభా
స్వదిభేశాత్మజవీరభద్రజనజీవగ్రాహరాహూయమా
ణవృథాంచద్భుజకృష్ణరాయమహిరాణ్ణామాస్మదాముక్తమా
ల్యద నాశ్వాసము గద్యపద్యము ద్వితీయం బై మహిం బొల్పగున్.

ఇట్టిపద్యంబులంబట్టి మనకు సంశయంబుతోఁ బని లేదు.

ఇంతియకాక యీ యాముక్తమాల్యద పుట్టుటకుఁ గవికర్ణ రసాయనము కారణ మని యిదివఱకే వ్రాసియున్నాము. దానినే మఱి యొకపరి చూడఁదగును.

కవికర్ణరసాయనముతో సరిగా నుండుటకు నుద్దేశించి రచియింపఁబడినయాముక్తమాల్యదమాత్రము ఆమృదుశైలి నొప్పదాయెను. కవికర్ణరసాయనములోఁ గల్పనాచమత్కృతులును శాస్త్రసాంప్రదాయములును, పాండితీవిశేషంబులుఁగూడ నాముక్తమాల్యద కెక్కుడుగా నున్నట్లే పండితుల యభిప్రాయము. అయిన నాముక్తమాల్యద అనేక ప్రబంధములకంటె మిన్నయై యున్న దనుటకు సందియము లేదు.

పై రెండుగ్రంథరీతులనే యనుసరించి కవిరాజమనోరంజన మను నొక గ్రంథము కనుపర్తి అబ్బయకవిచే మఱికొన్నిదినంబు లైన పిమ్మట రచియింపఁబడినది. ఆగ్రంథము మాత్రము కవితాసౌకుమార్యాదుల యందుఁ గవికర్ణరసాయనమును ఆముక్తమాల్యదను మించియుండినను శాస్త్రపాండిత్యాదులలో నారెంటివలె ప్రౌఢముగా నుండదు.

ఆముక్తమాల్యద కృష్ణరాయకృత మయినందుల కింకొకయాధారము.

ఈనడుమ నొకక్షత్రియమిత్రుం గలిసికొని ఆముక్తమాల్యద యొక్క కవినిగూర్చి మాటలాడుచుండఁగా నతఁ డాముక్తమాల్యద కవి క్షత్రియుఁ డని చెప్పుటకును, అట్టి క్షత్రియుఁడు సామాన్యుఁడు గాక విశేష రాజభోగముల ననుభవించు మహారాజై యుండు నని తెలుపుటకుఁ దగిన దని యాముక్తమాల్యదలోని యీక్రిందిపద్యంబుఁ జదివె. ఎట్లన్నను:—

శా. తారుణ్యాతిగఁ జూతనూత్న ఫలయుక్తైలాభిఘాతస్వనో
ద్గారాధూళ్చితశుష్కదంబు హృతమాత్స్యచ్ఛేదపాకోద్గతో
ద్గారంబుల్ గనరార్చుభోగులకు సంధ్యావేళలన్ గేళికాం
తారాభ్యంతరవాలుకాస్థితహిమాంతర్నారికేళాంబువుల్.

అని యీపద్యముం జదివి కేవలము మత్స్యములు తినువాఁడును, అందులోఁగూడ రాజభోగ్యముగా దానిని పచనము చేయువిధములం దెలిసినవాఁడుగాని యిట్టి అపరూపవర్ణనలు చేయంజాలఁడు. కావున నీ యాముక్తమాల్యద పైలక్షణములు గలిగినక్షత్రియుని వలనఁగాని లేక అతనికి సమానుఁ డగుమఱియొకవర్ణాంతరునివలనఁ గాని రచియింపఁబడ వలయునుగాని అట్టిమత్స్యభుక్కులు కానిబ్రాహ్మణు లగుపెద్దనాదుల వలన రచియింపఁ బడఁజాల దని నిష్కర్షించి చెప్పెను.

మా పైసిద్ధాంతములపై వచ్చిన పూర్వపక్షముల ఖండనము

కొంతకాలముక్రిందట నముద్రితగ్రంథ చింతామణి కొందరిద్దఱు బుద్ధిశాలులు పెద్దనామాత్యుఁడే ఆముక్తమాల్యదను రచియించిన కవి యని కొన్నిజాబులు పంపిరి. వానికిఁగూడ సమాధానములు చెప్పక పై యంశమును సిద్ధాంతీకరించితి మనఁగూడదు గావున వాని నీక్రింద వివరించి చూపెదను, ఎట్లన్నను:—

{ అముద్రితగ్రంథచింతామణి. సంపుటము. 2
7 నెంబరు సంచిక అ 1885 సం. డిసంబరునెల. }

శ్రీమదముద్రితగ్రంథ చింతామణి పత్త్రికాధిపతిగారి సమ్ముఖమునకు.

మీపత్త్రికాచంద్రముపై నే నీక్రిందఁ బొందుపఱచు చందంబు మందంబైనను మీరు నందించినందుకు నాడెందంబు నందియంబు బొందెడి.

సీ. శ్రీపూండ్లకులరామకృష్ణయార్యోదయ ర్వీరనాగయకవివీరపత్త్రి
కామణ్యముద్రితగ్రంథచింతామణి చింతామణియుఁబోలె వంశతో న
శించు నని నిరాశఁ జేసికొన్న ప్రబంధముల నుద్ధరించుచు మోద మలర
హృద్యంబు లగుననవద్యపద్యముల నభేద్యసమస్యల గద్యములను
తే-గీ. గలిగి సత్కవిజీవితములనుగూడ, సంశయాంశస్థలంబులఁ జాటుచుండి
సింహపురమున వెలువడి సింహ మగుచు, వెలయుంచుడెడు కాకవిద్విపములకును.

ఇందుఁ బొందుపఱచుదాని మీపత్త్రికయందు ముద్రించి తావకాభిప్రాయంబు నియ్యఁ గోరెద.

ఆముక్తమాల్యద పెద్దనార్యకృతంబు కాదనియుఁ, గృష్ణరాయకృతంబే యనియుఁ గవిజీవితకారాద్యాధునికుల యభిప్రాయంబై యున్నది. ఈదిగువను గనుపఱిచిన కారణంబులచే నయ్యది నరి యని నేఁ దలంపఁజాల.

1. ఈగ్రంథంబు నిక్కంబుగఁ గృష్ణరాయకృతం బేని సర్వజనోపకారియు రాజ్యాధికారియుఁ గవిజనజీవనాధారకారియు నగురాయం డసమర్థుం డనియు నాముక్త మాల్యదాకారుండు కాఁ డనియుఁ బెద్దనయె రచియించి రాయలపేరుపెట్టె ననియు నిట్టి యపవాదపుట్టుటకుఁ గారణంబు గానరాదు. భోజరాజకృతం బగుచంపూప్రబంధా దులను గాళిదాసుండు చేసె ననిరే. ఇట్టిపట్టుల నబద్ధంబు పుట్ట దని దిట్టంబుగ జెప్ప నొప్పు.

2. లోకంబులో నొకరు గ్రంథంబుఁ జేసి మఱియొకరిపేరుఁ బెట్టుట సర్వసాధా రణంబుగా నున్నదిగదా. ఇందుకుఁ బెద్దిభట్టు చేసినవ్యాఖ్యానంబులు పుష్పగిరితిమ్మన కృతం బగుదశావతారచరిత్రయు నుత్తరరామాయణంబును దార్కాణంబులు గావున "ఇట్లు హీనకార్యంబునకు లోఁబడి కృష్ణరాయం డబద్ధంబుల నాడించుకొని పండితుల మొగంబు లెట్లు జూచు నని సంశయంబు వొడమెడిని" యనునది సహేతుకంబుగ నుండలేదు.

3. ఈక్రిందిపద్యంబులు, పైయభిప్రాయంబునకు బలీయంబులు.

(a) సీ. కృష్ణరాయలపేరు నిడి నీవు రచియించితివి తొల్త విష్ణుచిత్తీయ మనఁగఁ
గాతిన్య మర్థంబు గ్రాహ్యంబు గాదు సాధారణుల కని మాధవుఁడు వలుక
దరువాత మనుచరిత్రము నొనరించి తుత్తమకావ్యము మహాద్భుతముగఁ బిదపఁ
బెక్కుకావ్యంబులు పెంపెక్క విరచించి మంటివి రాజసన్మానమునను

తే. భంగమొందిన యలరామలింగముఖులు, సాటిరాఁగలవారె నీతోటి నార
యాంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని, పెద్దనార్య విశేషవివేకధుర్య.(చాటువు)

(b) పాండురంగవిజయమునందలి "ప్రౌఢవీర్యసమాస" పదముఖసీసమునందు ద్వితీయచరణము.

"దానితల్లిగ నల్లసాని పెద్దన చెప్పె మది దుదిఁ దప్పి యాముక్తమాల్య, దూ"

(c) అప్పకవీయమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసాంతమున "ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు కొనియె ననుటకుఁ గొనె నని చెప్పె" నని అప్పకవివ్రాయుచు నుదాహరణంబుగ విష్ణు చిత్తీయమునందలి "పూనిముకుందునాజ్ఞఁ గను బొమ్మనె గాండివి"యను పద్యంబువ్రాసె. (దీనినిఁబట్టి చూడ నాముక్తమాల్యద పెద్దనార్యకృతం బని యప్పకవియభిప్రాయము)

(d) బ్రౌణ్యసైఘంటిక పీఠికయందు విష్ణుచిత్తీయము (ఆముక్తమాల్యద) పెద్దన చేసిన దని వ్రాయఁబడినది. ఈరీతిగనే ఆముక్తమాల్యద వ్యాఖ్యాత యగురామశాస్త్రుల వారును. *

---

* వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు పీఠికయందువ్రాసియున్నారు.

4. కవికర్ణరసాయనమును గృతినొందకుండఁ బెద్దన విఘ్నంబుచేసె నని రాయలు కోపించినఁ దత్కోపనివారణార్థంబు రాయలపే రిడి యాముక్తమాల్యదఁ బెద్దనచేసె ననువాడుకయుఁ గలదు.

5. పెద్దన యద్వైతి యై వైష్ణవమతానుసారం బగుగ్రంథంబు నెట్లు రచియింపఁ గలఁ డని యందురేమో. విశేషపండితుండును "అతులపురాణాగమేతిహాసకథార్థస్మృతియుతుఁడును" వైష్ణవాచారి యగుశఠగోపయతిశిష్యుండును వైష్ణవమతస్థుండగు కృష్ణరాయల పరమహితుండును నగుపెద్దనకు నీగ్రంథంబుఁ జేయ సుకరంబు గాదె.

6. ఈప్రబంధంబు పెటుకుగానుండుటకును నచ్చటచ్చటఁగొన్నిస్థాలిత్యంబులు గల్గియుండుటకును గారణంబుఁజూడ నీగ్రంథంబు పెద్దనకృతంబు కాదనియు రాయల కృతం బనియు లోకులకుఁ దోఁచుటకై పెద్దన బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ బన్నినయుక్తియై యుండవలె. లేదా, 3 (a) పద్యప్రకారము విష్ణుచిత్తీయము మనుచరిత్రకంటె మొదట వ్రాయఁబడినయెడల ప్రథమరచితగ్రంథంబున నొకటిరెండుతప్పు లుండుట సహజంబు.

7. ఆముక్తమాల్యదలోను మనుచరిత్రములోను వంశావళిపద్యంబులును మఱికొన్ని పద్యంబులును నొక్కటిగా నుంటకుం గారణంబు 3 (a) పద్యంబు యథార్థమైనచో రాయలయెడ గౌరవముఁ జూపుటకు నాముక్తమాల్యద నుండి పెద్దన మనుచరిత్రమునకుఁ జేకొని వ్రాసి యుండవలె. లేక మనుచరిత్రము పూర్వగ్రంథమైనచోఁ గవులావంశావళి పద్యంబులు చదివినట్టుగా నాముక్తమాల్యదాకారుఁ డాగ్రంథంబులో వానిం జేకొనియుండవలె. మనుచరిత్రములోనిపద్యంబులు జగద్విదితంబులు. అవి పూజనీయుండగుపెద్దనార్యునిచేవిరచితంబులు గావున సభ్యులాపద్యములనే చదివియుండుదురు. గ్రంథకర్త వారు చదివినట్టుగానే గ్రంథమందు వాని వ్రాసె. పెద్దన ఆముక్తమాల్యదను వ్రాసినప్పుడు తన్ను రాయలఁగా భావించుకొని వ్రాసెనుగాని పెద్దన యనుకొని వ్రాసి యుండలేదు. ఈసూక్ష్మంబు తెలిసినఁ బెక్కుసందియంబులు వీడును.

ఇంక విస్తరభీతిచే నెక్కుడు కారణంబులు వ్రాయ విరమించితిని. ఈమీఁది కారణంబులు బాగుగ గ్రహించిన నితరపక్షవాదంబు పూర్వపక్షంబుసేయ సులభంబు. ఈయంశంబు బి. ఏ. విద్యార్థులకు నావశ్యకంబుగనుక పూర్తిగా ముద్రింపఁ గోరెద. ఆముక్తమాల్యదాకారుఁ డెవఁడో, విష్ణుచిత్తీయ మనుచరిత్రములలోఁ బూర్వగ్రంథ మెద్దియో యాపత్త్రికారత్నమును జదువుకవివరులు వారియభిప్రాయంబులఁ బ్రకటింపఁ బ్రార్థితులు.

శివకోడు.
గోదావరిజిల్లా.
సెప్టంబరు 27 లేది. 1886

ఇట్లు తమవిధేయుఁడు,
బోడపాటి. రామలింగేశ్వరప్పం.
చందాదారు-సబ్ రిజిస్ట్రారు.

పైయుపన్యాసమునకు సమాధానము

ఇట్టి యుపన్యాసము కవిజీవిత గ్రంథకర్త నగు నాకొఱ కుద్దేశింపఁ బడినను నెల్లూరునం దుండుపత్రికకుఁ బంపఁబడుటంబట్టి దాని ప్రకటన సంగతియే కొంతకాలమువఱకు నాకుఁ దెలియలేదు. అనంతరము మఱి కొంతకాలమునకు సముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతి తమ చింతామణి మయూఖములు చేర్చిన సంచిక యొకటి కార్యాంతరముపై నాకుఁ బంపఁగా దానిం జూచుచుండి పైయుపన్యాసముం గాంచితిని. అప్పటికిఁ గాలాతిక్రమణమై యుండుటంబట్టియు నాకవిజీవితములు రెండవకూర్పునకుఁ దిరుగ సిద్ధము చేయంబడుటఁబట్టియు వెంటనే నాయభిప్రాయముఁ బ్రకటింపనైతిని. ఇపుడు కృష్ణరాయచారిత్రము ప్రకటించుచున్నాఁడను గావునఁ బైయాక్షేపణలకు సమాధానము వ్రాయక విధిలేకవచ్చినది. కావున దాని నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:

(౧. పూర్వపక్షము)

ఈగ్రంథము నిక్కముగఁ గృష్ణరాయనికృతంబేని రాయం డసమర్థుం డనియు, నాముక్తమాల్యదాకారుండు కాఁ డనియుఁ బెద్దనయే రచియించి రాయలపేరు పెట్టెననియు నిట్టియపవాద పుట్టుటకుఁ గారణంబు కానరాదు భోజరాజకృతంబు లగు ప్రబంధాదులను గాళిదాసు చేసె నని యనిరే. ఇట్టిపట్టుల నబద్ధంబు పుట్టదని దిట్టముగ జెప్పనొప్పు.

(౧. సమాధానము)

పెద్దన కృతము లగుపద్యములు కొన్ని మనుచరిత్రలోనివి ఆముక్తమాల్యదలోఁ గానుపించుచుండుటంజేసియే పైయపవాదకుఁ గారణమని చెప్పితిమి. అట్టిది కాదనుట కేమికారణము చెప్పిరో తెలియదు. భోజుని ముఖము చూచువారందఱును కవు లవుదు రని ప్రతీతి యుండుటంబట్టి భోజుఁడు దాఁటుకొనిపోయెను. కాని లేకున్న భోజకృత గ్రంథంబులును గాళిదాసాది మహాకవికృతము లని లోకప్రతీతి యేల

కలుగకపోవు నని యీావఱకే నేను వ్రాసియున్నాఁడను. కావున దీనికి వేఱుగ సమాధానము చెప్ప నక్కఱ యుండదు.

౨. పూ. పెద్దిభట్టుచేసిన వ్యాఖ్యానములును, పుష్పగిరి తిమ్మన కృతం బగు దశావతారచరిత్రయుం నుత్తరరామాయణంబును లోకములో నొకరుచేసి మఱియొకరు పేరు పెట్టుటకు దృష్టాంతము లని యిట్టిపనులు సర్వసాధారణములుగా నున్న వని.

౨. స. ఈ పై రెండుపుక్కిటిపురాణములకును గ్రంథ దృష్టాంతములు లేవు. పెద్దిభట్టు అనునది వేఱనుకొనుట భ్రమ. లోకములో నబ్బిశాస్త్రి యని, పిల్లావుధాను లని, బొట్టిబాబు అని, బంగారు అబ్బాయి, అని కొన్ని బాల్యకాలనామంబులు వ్యాపకములో నుండుట గలదు. ఆపేరులు గలవారికి వేఱునామంబులు లే వని యూహించుట లోకానుభవము లేకుండుటం దెల్పును. పెద్దిభట్టనునది బాల్యనామము. ఆనామముతో నొప్పునతనిపేరు మల్లినాథుఁడు. వారి యింటిపేరు కొలిచెలమల(కోలాచలము) వారు. అతనికే మహామహోపాధ్యాయుఁడని బిరుదు కలదు. పెద్దిభట్టు చేసినాఁ డని చెప్పెడు వ్యాఖ్యానగ్రంథము లన్నిటిలో నిల్లె యున్నదిగాని ఇది పెద్దిభట్ట విరచిత మని లేదు. పుక్కిటి పురాణముల నమ్మిన నింతకంటెను బ్రమాదములు గలుగఁగలవు. కావున గ్రంథస్థగాథల నమ్ముటకు నుపన్యాసకుం బ్రార్థించెదను. ఇఁక పుష్పగిరితిమ్మన్న దశావతారచరిత్రము చేసి యొకరిపేరిట, నుత్తర రామాయణముచేసి మఱియొకరిపేరిటను బ్రకటించె ననుదానికిఁ గూడ వ్రాతమూలము లైనయాధారములు లేవు. ఇంతియకాక కంకంటి పాపరాజు చేసినయుత్తరరామాయణములో నిట్టిసందేహము నివారింపఁబడినది. అందులోఁ గంకంటిపాపరాజు తాను గ్రంథము చేయదొరకొని తనమిత్రుఁడును సహాధ్యాయుఁడు నగుపుష్పగిరితిమ్మన్నయొక్క సహాయము నంది తనగ్రంథము రచియించినట్లుగాఁ జెప్పె. ఆపద్యమె ట్లున్నదనః—

"తే. అని కిరీటికి శౌరి తోడైనయటుల, నమ్మహాకవి సాహాయ్య మాచరింపఁ
కృతి నొనర్పఁగఁ బూనినయేను మొదట, నెంతు మద్వంశగాథ మది రెట్టులనిన."

ఇట్లు ధారాళముగాఁ జెప్పినపద్యమున కేసందియము నుండఁ గూడదు. నన్నయభట్టారకుఁడు తనకు సహాయుఁడయిన నారాయణ భట్టుంగూర్చి యిట్లే వ్రాసెను. దానికిఁగూడ నారాయణభట్టు భారతము చేసి నన్నయభట్టుపేరు పెట్టె నని చెప్పవచ్చును. ఎట్లన్నను:—

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణుఁ డట్లు తాను దధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దన కిష్టుఁడుక్ సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దో డయి నిర్వహింపఁగన్.

అని నన్నయభట్టును ధారాళముగఁ .జెప్పెను. పుష్పగిరితిమ్మన్న పాపరాజునకును, నారాయణభట్టు నన్నయభట్టునకును సహాధ్యాయు లని చెప్పియుండ నట్టి సహాధ్యాయు లుభయులు సమానప్రజ్ఞ గలవా రని లోక మెందు కూహించదో తెలియదు. పుక్కిటిపురాణముల నమ్మి వ్రాతమూలమును దిరస్కరించులోపము మనయాంధ్రులలో నింక నెంతకాలమువఱకుండునో దాని నూహింపలేక యున్నాను. కంకంటి పాపరాజు మఱియొకపద్యములోఁ బుష్పగిరి తిమ్మన్న తనకు సహాయుం డని చెప్పె. ఎట్లన్నను:—

“మ. హనుమద్దివ్యపదారవిందమకరందానందసేందిందిరా
త్ముననేకాంధ్రకృతిప్రకల్పనసమర్థుం బుష్పగిర్యప్పనా
ర్యునిసత్పుత్త్రునిఁ దిమ్మనాఖ్యకవిచంద్రుక్ మత్సహశ్రోతఁ బ్రో
ద్దున చే పిల్వఁగఁ బంచి కన్నకల సంతోషంబుతోఁ జెప్పినన్.”

పాపరాజు ప్రజ్ఞావిశేషము తెలియఁగనివా రాతనియాశ్వాసాంత గద్యములో నుండు కొన్నిబిరుదులం జూచియైన నతని పాండిత్య మరయు దురుగాక. అందులో,

౧. చతుర్విధ అనవద్య కవిత్వ విద్యావధానుఁడు. ౨. అధు నాతనభోజరాజు. 3. బంధురమనీషావిశేషమంథానవసుంధరాధర శోధితగణితశాస్త్రరత్నాకరుఁడు. ౪. విష్ణుమాయావిలాసాభిధానయక్ష గాన నిర్మాణ ప్రవీణతానిధానుఁడు.

పుష్పగిరి తిమ్మనకవిత్వవిశేషము లతని సమీరకుమారవిజయములోఁ జూడఁదగు. పుష్పగిరితిమ్మన కవిత్వమునకు నీకంకంటిపాపరాజు కవిత్వమునకును అల్లసాని పెద్దనకవిత్వమునకుఁ గృష్ణరాయని కవిత్వమునకుఁ గలభేదమే యున్నది. ఆయుభయులలోఁ బుష్పగిరితిమ్మన, యల్లసానిపెద్దనలు కేవలము కవిత్వవృత్తినే జీవించువారు. ఈపాపరాజును గృష్ణరాయలును రాజకీయవ్యవహారనిమగ్నులై యుండి విద్యావినోదంబులు చేయువారై యుండిరి. ఆకారణమునఁ బైయిర్వురికవుల సహాయము నీయిర్వురు పండితప్రభువులకుఁ గావలసివచ్చెను.

ఈప్రభువు లిర్వురును వ్యాపారాంతరముల నుండువారు కావునఁ గవిత్వవ్యాసంగము చాలినంత చేసియుండకపోవచ్చును. ఆకారణమున నచ్చటచ్చట వ్యాకరణములోని మెలుగులఁ దేలేక పోవచ్చును. అట్టి లోపములను పైకవులిర్వురును సాధ్యమగునంతవఱకు సవరించియుందురు. అట్లున్నను మార్చుటకు వీలులేనియంశములుగాని దిద్దునపుడు మఱచియున్న యంశములుగాని గ్రంథములయందుఁ జూపట్టి, ఆకవులకవిత్వము లాగ్రంథములు కావనుటకు సాక్షిభూతము లై యున్నవి.

ఇఁక కంకంటిపాపరాజుత్తరరామాయణ మను గ్రంథముం జేసి యుండెనా లేదా యనుదానిని స్థిరపఱచుట కాతనితమ్ముం డగునరసింహకవి రచియించినవిష్ణుమాయావిలాసనాటకము నుండి కొన్నివాక్యము లుదాహరించెదము. ఎట్లన్నను:—

ద్వి ప ద

"ఈవిశ్వహితకృతి కేపేల్పు నధిపుఁ, గావింతు నని యాత్మ గణియించునపుడు
ఆర్వేలవంశాబ్ధి హరిణలాంఛనుఁడు, గర్వితరిపుమంత్రి గర్వభంజనుఁడు
గురుతరశ్రీవత్సగోత్రపావనుఁడు, పరిలబ్ధమదనగోపాలభావనుఁడు
ప్రపితామహునివల్లభప్రభుఁ బోలి, యెపుడు బంధులఁ బోచుహితకీర్తిశాలి
కంకంటియప్పయామాత్యాగ్రణి కుమారుండు, మాయన్న నరసమాంబాగర్భశుక్తి
కాయతముక్తికం బగుభవ్యశుక్తి, పరవర్ణ్యు వేంకట నరసింహుఁగన్న
పరమపుణ్యుఁడు దయాపరులలో మిన్న, సరసుండు పాపరాజప్రధానుండు

నాకలఁగొ నొక్కనాఁడు గాన్పించి, యేకతంబునఁ గూర్చి యిట్లనిపల్కె
నాపూర్ణి సోదర నరసింహ నీవు, చేకొని ద్విపదగాఁ జేసినయట్టి
అనుపమ విష్ణుమాయానాటకమున, కనురూప విభుఁ డెవ్వఁ డని తలంచెదవు
దానికి విభుఁడు సీతామనోహరుఁడె, రసికత నుత్తరరామాయణంబు
పొసఁగ నే రచియించి భూవలయమున, వెలయించు టెఱుఁగవే విదుపక భక్తి
సంధ్యాదికృత్యంబు (ఇక్కడ క్షత్తి వచ్చినది)
లానరించి హితగోష్ఠి నుండి శీఘ్రమున, ననఘుని పుష్పగిర్యప్పన్నతనయుం
ఘను సంస్కృతాంధ్రైకకవనాలిదక్షు, మాయన్నసఖుని తిమ్మకవిఁ గృతిస
హాయునిఁ బిలిపించి యస్మేటితోడ, నాకన్నకలఁ దెల్పినను సంతసిల్లె."

అని యున్నదానింబట్టి యుత్తరరామాయణము పాపరాజప్రణీతమే యనియు, నపుడు సహాయమొనరించిన పుష్పగిరి తిమ్మన యనుపండితుఁడే పాపరాజు గతించినపిమ్మటగూడ జీవించియుండి అతనితమ్ముఁడగునరసింహకవి యీ ప్రస్తుతగ్రంథ మగువిష్ణుమాయావిలాసనాటకముం జేయునపుడుగూడ సహాయ మొనరించె నని యుండుటచేతఁ గంకంటిపాపరాజు రచించినగ్రంథము నీపుష్పగిరితిమ్మన సరిచూచెనుగాని ఆగ్రంథము, తాను రచియించి పాపరాజుపేరిటఁ బ్రకటించియుండ లేదనియు నట్లనుట అయుక్త మనియుఁ దేలినది.

పూ 3 (a) ఈక్రిందిపద్యము పైయభిప్రాయమునకు బలీయము.

"సీ. కృష్ణరాయలపేరు నిడి నీవు రచియించితివి తొల్త విష్ణుచిత్తీయ మనఁగ
కాఠిన్య మర్థంబు గ్రాహ్యంబు గాదు సాధారణుల కని భూధవుఁడు బలుకఁ
దరువాత మనుచరిత్రము నొనరించి తుత్తమకావ్యము మహాద్భుతముగఁ బిదప
పెక్కుకావ్యంబులు పెంపెక్క విరచించి మంటివి రాజసమ్మానమునను
భంగ మందిన యలరామలింగముఖులు, సాటి రాఁగల వారె నీతోటి సార
యాంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని, పెద్దనార్యవిశేషవివేకధుర్య." చాటువు.

స. 3. షబాషు! ఇంత విశేషాధార ముండఁగ నిఁక ఆముక్తమాల్యదకుఁ బెద్దన యేల కవి కాకుండును? ఆంధ్రకవిత్వమహత్తును దెలియఁ గోరువా రిట్టిపద్యముల నాదరింపవలెఁగదా! అని ఆశ్చర్యసాగరమున మునుఁగుటకంటె నీపద్యమునకుఁ జెప్పవలసిన సమాధానము ప్రధాన

మైనదిలేదు. ఇట్టి పద్యము నముద్రితగ్రంథ చింతామణి ప్రకటించినందు లకు విచారపడవలసియున్నది. ఇట్లుగాఁ దల మొల లేనిపద్యముం బట్టియే కదా ఆముక్తమాల్యదలోని గ్రంథప్రణాళిక నాశ్వాసాంతపద్య ముల నిరసించి ఇదివఱలోఁ జేయఁబడియున్న సిద్ధాంతమును దిరస్కరించుట? కాని ఇట్లు తిరస్కరించుటకుఁ బూర్వము, ఆముక్తమాల్యద ముందు రచియింపఁబడినదో లేక మనుచరిత్రము ముందు రచియింపఁ బడినదో పరిశీలించెదముగాక. ఆపరిశీలన అగువఱకును పెద్దనయే యా రెండుగ్రంథముల రచియించె నని యూహించెదము.

మనుచరిత్రములోఁ జెప్పంబడిన కృష్ణరాయ విజయములు

౧. ఉదయాద్రిని జయించె. ౧. కొండవీడు జయించె. ౧. వేఁగి దేశమును జయించె. ౧. కనకగిరిం జయించె. ౧. గౌతమీనదిని దాఁటె. ౧. పొట్నూరు జయించెను. ౧. మాడుగుల. ౧. (వడ్డాది) జయించెను. ౧. కటకపురిం గాల్చెను. అపుడు గజరాజు పాఱెను.

ఆముక్తమాల్యదలోఁ జెప్పంబడిన కృష్ణరాయ
విజయములలోని విశేషములు

మనుచరిత్రములోఁ జెప్పిన విజయములన్నియుఁ జెప్పి పిమ్మటఁ కలబరిగె (Kalbarga) లో నుండు యవనప్రభువుల జయించినట్లీక్రింది పద్యములో నున్నది.

"గీ. తిరుగు హరిపురి సురతరు సురల మరిగి, బహుళహళాహళి భరితకల్బరిగనగర
నగరపురవరపరిబృఢజవనయవన, పృతన భవదసి ననిఁ దగి కృష్ణరాయ."

అనియున్నదానింబట్టి ౧. కలబరిగ ౨. సాగర్ (Saugor) అను రెండు స్థలములలోనుండు దురుష్కప్రముఖుల జయించె. ఇంతియకాక పారసీకదేశము (Pershya) లో నుండెడుఖురాసాన్ (Khorasan) ఖండములోని తురుష్కులం జయించె నని మఱియొకపద్య మున్నది.

అది యెట్లనఁగా:—

మ. ఆలుకన్ ఘోటకఘట్టికాఖురపుటీహల్య స్ఖురాసానిపు
చ్చలువో దున్ని చలచ్చమూగజమదాసారప్లుతిం గీర్తి పు
ష్కలసస్యం బిడి యేకధాటి భళిరా కట్టించి తౌ తొల్లి యే
దులఖానోగ్రకపాలమర్థపహరిద్భ్యాజాంగలశ్రేణికిన్.

ఇది యంతయు మనుచరిత్రానంతర వృత్తాంతమే. ఇట్లు ఘంటాపథముగా మనుచరిత్రమునకుఁ దరువాతికాలములో నాముక్తమాల్యద రచించినందులకు గ్రంథదృష్టాంతము లగపడుచుండఁగా వాని నూహించికొని, లోకములో సంప్రదాయజ్ఞులవలన వాడుకొనంబడుచున్న కవికర్ణరసాయనవృత్తాంతము నమ్మక కృష్ణరాయనికాలములోనికవిత్వమని యూహింప ననువులేని పైచాటుధార పద్యము నమ్మిన నీక వందలకొలఁది చారిత్రగ్రంథములు పుట్టవచ్చును. కాఁబట్టి పాఠకు లిట్టి చాటువుల నెంతమాత్రమును విశ్వసించకపోదురుగాక.

పూ. 3 (b) పాండురంగ విజయమునందలి ప్రౌఢదీర్ఘసమాసపదముఖసీసము నందు ద్వితీయచరణము "దానతల్లిగ నల్లసాని పెద్దనచెప్పె ముది మది దప్పి యాముక్తమాల్యద" అనియున్నది.

స. 3.(b) కాని ఈపద్యచరణమును పైపద్యమును దాని నీపద్యచరణమును బూర్వపక్షము చేయుచున్నవి. ఈపద్యచరణ మొకగ్రంథములోనిదే యయియుండినలోఁ పైచాటువులోఁ జెప్పినగాథతప్పేగద. కావునవాముక్తమాల్యద (విష్ణుచిత్తీయము) మనుచరిత్రముకంటె మొదట రచియింపఁబడక పెద్దనవలన నతనిముసలితనములో మదితప్పియున్నపుడు వ్రాయఁబడినదని యూహించెదముకాక. కానియిట్లుగా నొకదాని నొకటి తిరస్కరించు రెండుదాహరణ లుపన్యాసకునివలనఁ జూపింపఁబడుటకుఁ గారణ మేమో నే నూహింపలేకయున్నాను. ఆముక్తమాల్యదలో నచ్చటచ్చటఁ గాన్పించుస్ఖాలిత్యములు పెద్దన ముసలితనములో నాగ్రంథము వ్రాయంబడుటంజేసి కల్గెనని చెప్పుటకుఁ గానోపు. అటులనే యైనచో (c) నాఁటిపూర్వపక్షములోని 3 (a) ప్రకారము విష్ణుచిత్తీయము మను

చరిత్రకంటె మొదట వ్రాయఁబడిన యెడల ప్రథమ రచిత గ్రంథంబున నొకటి రెండు తప్పులుండుట సహజంబు" అని వ్రాసిన దాని కర్థమేమో యూహింపలేక యున్నాను. విద్యావిషయకోపన్యాసములలోను, అందులోఁ జారిత్రాంశములఁ బూర్వపక్షము చేయునపుడు నిట్లుగా నేరేనిఁ దానుచేసినసిద్ధాంతమును తానే పూర్వపక్షముచేసికొనుచుండఁగా నిపు డెద్దానికి నేను సమాధానము చెప్పవలసియుండునో యూహింపలేకయున్నాను. మనుచరిత్రకంటె నాముక్తమాల్యద ముందనినచో నదికా దని చెప్పవచ్చును. లేదా మనుచరిత్రమునకంటె తరువాత ననఁగా దానినైన కా దని చెప్పవచ్చును ఒకపరి ముందు, మఱి యొకపరి వెనుక నని చేయు పూర్వపక్షమునకు సమాధానము చేయువా రెవరైన దేవాంశ సంభూతులు రావలెనుగాని నాయట్టివాని కది సాధ్య కార్యము కాదు.

అది యటుండ "దానితల్లిగ నల్లసాని పెద్దన చెప్పె ముదిమది తప్పి యాముక్తమాల్యద" అనుదానికి దేనితల్లిగాఁ జెప్పెనో నాకు బోధించలేదు. ఇది పాండురంగవిజయములోని పద్యమఁట. అనఁగా గగనకుసుమములను జంద్రునిలో నుండు లేడి మేయఁగా దానిని శశవిషాణముతోఁ బొడిచినట్లు కాన్పించుచున్నది. పాండురంగవిజయము పుట్టుట హుఁళక్కి యని రామలింగము చారిత్రములో నివివఱకే నేను చెప్పియుంటిని. కావున నిపు డద్దానిం జూచుటకుఁ బాలకులం గోరుటకంటె వేఱుసమాధానము వ్రాయను.

పూ. 3. (ం) అప్పకవీయమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసాంతమున "ఆంధ్రకవితా పితామహుఁడు చెప్పిన విష్ణుచిత్తీయమునం దున్న 'పూని ముకుంద నాజ్ఞఁగను బొమ్మకు గాంచి' అను పద్యము నప్పకవి వ్రాసెను."

స. 3. (ం) అప్పకవి చెప్పినదే వేదవాక్య మనుకొనువా రెట్లో హించిన నూహింపవచ్చును. అప్పకవి పైవారి (అనఁగాఁ బెద్దన్న యొక్క కృష్ణదేవరాయలయొక్క) కాలీనుఁడు కాఁడని పైవార లిర్వురును శా. స. 1400 కాలమువా రగుటం బట్టియు నప్పకవి శా. స. 1600 కాలపు

వాఁడగుటంబట్టియు నిశ్చయించవలసియున్నది. ప్రస్తుతకాలములో వలెఁ దెనుగుదేశములోని అన్నిభాగములవారును కలుసుకొనుటకుఁగాని యుత్తరప్రత్యుత్తరములు నడుచుటకుఁగాని అవకాశములు లేక యుండుటంబట్టి యితరదేశపు వృత్తాంతములు విశేష విస్పష్టముగాఁ దెలియు నని నిశ్చయించుట కవకాశము లేదు. అట్టిచోఁ గృష్ణాజిల్లాలో నుండెడు నప్పకవికి మిక్కిలి సమీపములో నుండుగోదావరిజిల్లాలోని వృత్తాంతములే తెలియరానిచో నిఁక కృష్ణాజిల్లాకు మూఁడునాల్గు జిల్లాలుదాఁటిన పైనుండిన, విజయనగరసంస్థానములోని కథాసూక్ష్మములు స్పష్టముగాఁ దెలియు నని యెట్లూహింపఁగలము. గోదావరిజిల్లాలోని వృత్తాంతము తెలియ దని చెప్పియున్నారము. ఆమాట ప్రస్తావరీతిం జెప్పినది కాదు. అతఁడు రాజనరేంద్రునిఁగూర్చియు నన్నయ్యభట్టుంగూర్చియు వ్రాయుచు నీక్రిందివిధమున వ్రాసె:—

"ఉ. ఎన్నఁగ నన్నయాఖ్యకవి యీకలి కాదినిఁ జెప్ప దాని భీ
మన్న వారించెఁ గ్రమ్మర మహాత్ముఁడు రాజనరేంద్రుపట్టి దా
మెన్న నొసంగె విప్రునకు మూలమతం డొనరించెఁ డీక నా
కన్నది మున్ను విన్నదియుఁ గాదు మహాద్భుత మబ్బె నా కిటన్."

దీనిలోని 'కలి కాదిని' అనుదానికి వేఱర్థము లేనందుల నప్పకవీయము రెండవ యాశ్వాసప్రారంభములో నతనివలన మఱియొక పద్యములోఁ జెప్పంబడియెను. అది యెట్లన్నను:—

౨. "క. అవధారు శబ్దశాసనుఁ, డవనిఁ గలియుగమున కాది నారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పిన యాంధ్రవచోవ్యాకరణసూత్రతతిఁ దెనిఁగింతున్."

అని వ్రాసియుండె. దీనింబట్టి అప్పకవికిఁ గలదేశ కాలవిజ్ఞానముయొక్క సిద్ధాంతసామర్థ్యము బోధ కాకపోదు. కావున నప్పకవి చెప్పినాఁడనుమాత్రమున నితరసందర్భము లేనిచో నతని సిద్ధాంతము సుతరాం అంగీకరింపఁగూడదు.

పు. 3 (*d*) "బ్రాహ్మ్యాస్త్రైఘంటికి పీఠికయందు, విష్ణుచిత్తీయము (ఆముక్తమాల్యద) పెద్దనచేసిన దని వ్రాయఁబడినది. ఈరీతిగనే ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్యాతయగు రామస్వామిశాస్త్రులు పీఠికయందు వ్రాసియున్నారు.

స. 3. (a) "శతాంధాః కూపం ప్రవిశంతి" అను బుధజనోక్తి పుట్టుటకుఁ గారణ మేమైయుండును. ఇటులనే యెవరో పదిమంది విచారణచేయకనే యొకరు చెప్పినా రని యొకరు, వారు చెప్పి రని మఱియొకరు వ్యవహారించుటనుబట్టి ఆసామెత పుట్టియుండు. బ్రౌణ్యనైఘంటికుఁడును మఱికొందఱు గ్రాంథికులును భట్టుమూర్తియు రామరాజభూషణుఁడు నొక్కఁడే అని నిర్ధారణచేసిరి. ఆవిషయమైనసిద్ధాంతము త్రిప్పుట కెంతశ్రమ తరువాయి పండితుల కాయెనో చూడుఁడు. ప్రస్తుతోపన్యాస సిద్ధాంతమును ఖండించుటయు నటువలె యగుఁగదా! ఇంతశ్రమ చేసినను కల్గెడుఫల॰ పూజ్యమునకంటె వేఱు లేదుకావున నీప్రశ్నము విడిచెదను.

పూ. 4. "కవికర్ణ రసాయనమును గృతినొందకుండఁ బెద్దన్న విఘ్నముచేసెనని రాయలు కోపించినఁ దతోక్పవనివారణార్థంబు రాయలపే రిడి యాముక్తమాల్యద పెద్దన చేసె ననువాదుకయుఁ గలదు.

స. 4 "ఈవాదుకయే కల దని యుపన్యాసకునకుఁ దెలిసియున్న యెడల పై 3 (a) లోనిసీసపద్య మేల వ్రాసియుండవలయును. అది నమ్మివ్రాసియున్న యుపన్యాసకునకు దిరుగ నీనాల్గవప్రశ్నము వ్రాయుట కెడ మెట్లు కలుగును? పూర్వోత్తరసందర్భము లేని వ్రాతలకు సమాధానము చెప్పగమకించుటకంటె నూరకుంపుటయుత్తమమని తలఁచెదను.

పూ. 5. "పెద్దన యద్వైతియై వైష్ణవమతానుసారం బగుగ్రంథంబుల నెట్లు రచియింపఁగలఁ డని యందురేమో. విశేషపండితుఁడును అతులపురాణాగమేతిహాస కథార్థస్మృతియుతుఁడును, వైష్ణవాచారి యగుశఠగోపయతిశిష్యుండును, వైష్ణవమతస్థుం డగుకృష్ణరాయల పరమహితుండును నగుపెద్దనకు నీగ్రంథంబు సేయ సుకరంబు గాదె."

స. 5. ఈపైసిద్ధాంతములో మతసంబంధ మగువిచారణఁగూడ బయలువెడలుచున్నది. ద్వైతాద్వైతశాస్త్రములలో గ్రంథములఁ జేయుట "అతులపురాణాగమేతిహాస కథార్థస్మృతియుతుఁ డ"గుటంజేసి పెద్దనకు సుకరమే అని యుపన్యాసకుఁడు యోచించు. ఇదివఱ కాంధ్ర గీర్వాణములలో వేదాంత శాస్త్రాధ్యయనముం జేసిన వారిలో స్వద్వైత

గ్రంథములఁ జేసినవారు ద్వైతగ్రంథములు చేసినట్లుగాని, ద్వైత శాస్త్రాధ్యేత లద్వైతములో గ్రంథములు చేసినట్లుగాని వినలేదు. పర మత నిరాస పూర్వక స్వమతస్థాపనకై కొందఱుపండితులు పరమత పూర్వ పక్షములఁ గొన్నిటి నేర్చుకొనియున్నను వానిలో గ్రంథముల రచి యించి ఆయామతములలోని అనుభవశాలులకు మార్గదర్శు లయినా రని వినియుండుట అనుభవవ్యతిరేకము. పెద్దన అట్లుగా వైష్ణవమత స్థుఁడు కానట్లు మనుచరిత్రవలనఁ గానుపించినను కేవలము శఠగోప స్వామిశిష్యుఁడ నని చెప్పుకొనినంతమాత్రముచేత విశిష్టాద్వైత భాష్యము నెఱిఁగి దానిసంగ్రహము ఆంధ్రములో గ్రంథరూపము చేసి యున్నఁ జేసియుండెనేమో. అది అనుభవ వ్యతిరేక మైనమాట. అన్య మతస్థులకడ సంస్కృతముగాని మఱియేభాషగాని నేర్చుకొనినవారికిఁ దమగురువులపరమార్థ మతమంతయు దెలుసుకొను ప్రజయే యుండిన మహాగౌరవాపహకార్యమే. అయితే లోకానుభవము దానికి వ్యతిరేకమై యుండుటచేతను పైసిద్ధాంతము మనస్సునకుఁ బట్టకయున్నది. స్మార్తు లలో వైష్ణవమతము నవలంబించిన నియోగులు పెక్కండ్రు గలరు. వారు కేవలము విష్ణునియెడలఁ గల్గుభక్తినిఁబట్టి వైష్ణవులకడ శిష్యులై నను, తమవంశక్రమాగత మగుస్మార్తదేవతోపాసనలు వదులునాచార ముండదు. కేవలము వైష్ణవమత ప్రవర్తకులు శివశక్త్యాది భిన్న దేవతా నుతులు మాని విష్ణుని ఆయుధాదులను వాహనాదులను తఱుచుగా నుతియించెదరు. పెద్దన మనుచరిత్రములో నీపైదారిం గైకొనక శివ శక్త్యాదుల నుతియించుటంజేసి అందులో భగవద్విషయమై వివరించు నపుడు కేవల శేషశేషిభావము ప్రధానముగాఁ జెప్పక యద్వైతమతస్థు లగు బమ్మెరపోతన మొదలగువారు చెప్పిన విధముననే చెప్పుటచేతను పై గ్రంథకర్త లిర్వురును భిన్ను లని నే నూహించితిని. ప్రస్తుతములో నింతకంటెఁ బాఠకుల కవసరముండదు గనుక నీసంప్రశ్నము విడువ వలసినదే అని చెప్పెదను.

పూ. ౬. "ఈప్రబంధము పెటుకుగా నుండుటకును, అచ్చటచ్చట గొన్నిస్ఖాలిత్యములం గల్గియుండుటకును గారణంబు జూడ నీగ్రంథంబు పెద్దన కృతంబుగా దనియును, రాయల కృతం బనియు లోకులకుం దోఁచుటకై పెద్దన బుద్ధిపూర్వకముగాఁ బన్నినయుక్తియై యుండవలెను. లేదా, 3 (a) పద్యప్రకారము విష్ణుచిత్తీయము మనుచరిత్రకంటె మొదట వ్రాయఁబడినయెడల ప్రథమరచితగ్రంథంబున నొకటిరెండు తప్పులుండుట సహజంబు.

స. ౬. దీనిలో గ్రంథము పెటుకుగానుండుట యనుదానికర్థము తెలియలేదు. పండితాభిప్రాయ మిది నారికేళ పాకముగ నుండు ననిగాని అది యొకలోప మగుపాకముగల దనికాదు. పెద్దన కావలె నని కొన్ని తప్పులు చెప్పినఁ జెప్పుట గల్గుగాని తనకవిత్వముకంటె నధికమైన కవిత్వముగాని తనశక్తికి మించినవర్ణనలుగాని చెప్ప లేఁడుగదా. ఆముక్తమాల్యద మనుచరిత్రమునకంటెఁ గఠినమైనను అంతకంటె వర్ణనాంశములో నధిక మనియే సర్వపండితులవలన నంగీకరింపఁబడును. కావున నిందులోఁ బెద్దన బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేసినయుక్తిగాని చేయఁగల యుక్తిగాని లేదుగావున నీవిషయ మింతకంటె వ్రాయ నక్కఱలేదు. విష్ణుచిత్తీయము మనుచరిత్రకంటె మొదట వ్రాయఁబడినయెడల ప్రథమ రచితగ్రంథంబున నొకటిరెండుతప్పు లుండుట సహజం బని చెప్పిన దానికి గ్రంథదృష్టాంతరములు లేవు. ఒకవేళ నుండునెడల భారతమున కంటె ముందుగ రచియింపఁబడిన యుత్తరరామాయణములోఁ దిక్కన వలన నెన్ని తప్పులు వ్రాయంబడినవో హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమున కంటె ముందుగ రచియింపఁబడిన వసుచరిత్రమున రామరాజభూషణుఁ డెన్ని తప్పు లుంచెనో, భీమఖండమునకంటెఁ బూర్వము రచియింపఁబడిన శృంగారనైషధమున శ్రీనాథుఁ డెన్ని తప్పు లుంచెనో చూపినయెడలఁ బెద్దన మనుచరిత్రమునకంటె ముందుగ రచియించిన ఆముక్తమాల్యదలో నన్నితప్పు లుంచెను అని చెప్పెదము. అటుగానిచో 3 (d) లోఁ జెప్పంబడిన విధముగ నాముక్తమాల్యదకంటె ముందుగ రచియించిన మనుచరిత్రములో నెన్ని తప్పు లుంచెనో యోచింపవచ్చును. ఈపట్టునఁ బెద్దన

కవిత్వమునకుఁ గల్గినలోపమును నివారించుటకుఁగాను కుందవరపు కవి చవుడప్ప యనునతనిగ్రంథములోనుండి యొకపద్యము నెత్తి వ్రాసి దానిని నిర్దుష్టము చేసెదను. అది యెట్టి యనఁగా:—

క. పెద్దనవలెఁ గృతి సెప్పిన, బె ద్దనవలె నల్పకవినిఁ బె ద్దనవలెనా
యె ద్దనవలె మొ ద్దనవలె, గ్ర ద్దనవలెఁ గుందవరపుకవిచౌడప్పా.

అని యున్నది. ఇట్టి పెద్దనకుంగూడఁ దప్పు లున్నట్లు చెప్పువారి పెద్దఱిక మడుగ నేల ?

పూ. ౨. ఆముక్తమాల్యదలోను, మనుచరిత్రంబులోను వంశావళీ పద్యములును, మఱికొన్ని పద్యములును, ఒక్కటిగా నుండుటకుఁ గారణంబు 3 (a) పద్యంబు యథార్థమైనచో రాయలయెడ గౌరవముఁజూపుటకు నాముక్తమాల్యదనుండి పెద్దన మనుచరిత్రమునకు జేకొని వ్రాసియుండవలయును. లేక మనుచరిత్రమే ముందైనచో నాముక్తమాల్యదాకారుఁ డాగ్రంథములలో వానిం జేకొని యుండవలెను.

సమా. ౨. దీనిలో మనుచరిత్రము నాముక్తమాల్యద అను గ్రంథద్వయ మొకరి కృతియే అని నిశ్చయించుకొని మొదటిదే ముందుగ రచియింపఁబడిన దానిలోనివానిఁ గైకొనుట గాక సమాధానమును, రెండవదియే ముందుగ రచియింపఁబడిన దానిలోని పద్యములు మొదటిదానికి వచ్చుటకుఁ గారణములును జెప్పంబడినవి. కాని ఆగ్రంథ కర్తలుభయులు వేర్వేఱైనచో నెట్లు చెప్పవలయునో ఆసమాధానములు వ్రాయంబడ వాయెను. కావున మన మిపు డీ రెండవ ఫక్కికను బట్టి యూహింపఁగ మనుచరిత్రములోఁ బెద్దనవలన రచియింపఁబడిన కృష్ణరాయ వంశావళినే ఆముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయనివలనఁ దన వంశానువర్ణనము స్వకృతము గాక అన్యకృతమని తెలియఁజేయుటకుఁ గైకొనంబడె నని యూహింపవలసియుండును. స్వవంశవర్ణనయే గాక ఆముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయనివలన స్వవర్ణనముఁగూడఁ జేయఁబడినది. అట్టివర్ణనఁ గృష్ణరాయఁడు స్వయముగఁ జేసికొన గమకింపఁడు కావున నన్యకవిరచితమునే అందుంచఁగోరు నను నది యెంతయు యుక్తియుక్త మగును.

"పెద్దన ఆముక్తమాల్యద వ్రాసినప్పుడు తన్ను రాయలుగా భావించుకొని వ్రాసెను గాని పెద్దన యనుకొనివ్రాసియుండలేదు. "ఈసూక్ష్మంబు తెలిసినఁ బెక్కుసందియంబులు వీడును."

అని యున్నదానిం గూర్చి వ్రాయవలసినది యొక్కటిమాత్ర మున్నది. ఆముక్తమాల్యద యేకారణమున నుద్దేశింపఁబడెనో, యెవరి వలన నెపుడు రచియింపఁబడెనో ఆ మీమాంస పైయుపన్యాసమువలనఁ దేలలేదు. ఇపుడు పెద్దన కృష్ణరాయలుగా భావించి వ్రాసెను గావున గ్రంథమంతయు నట్లుగానే వ్రాసెననియు నది యొక సూక్ష్మమైనయంశం బనియు దీనిం దెలిసిన పెక్కుసందియములు వీడు ననియు నున్న సిద్ధాంతమువలనఁ దేలినది. ఏమియు లేదనియు, నేజియేని యొకయభిప్రాయము మనసులో నిపిడించుకొనినచో న్యాయము మనస్సునకుఁ బొడకట్టక యుండఁ దాఁ బట్టినకుందేటికిఁ గాళ్లు మూఁడని చెప్పెడు సిద్ధాంతము తోఁచును. అట్టిచో యుక్తిగాని, శాస్త్రముగాని నిలువం బడఁజాల వని తెలుపవలసినదై యున్నది.

పూ. ల. ఇంక విస్తరభీతిచే నెక్కుడుకారణంబులు వ్రాయ విరమించితిని. ఈమీఁదికారణములు బాగుగ గ్రహించిన నితరపక్షవాదంబు పూర్వపక్షంబు సేయ సులభంబు.

స. ల. కాని యుపన్యాసకున కిక్కడికైనను గ్రంథవిస్తరభీతి కలిగినందుల కానందించవలసియుండును. తనకుఁ బాఠకుల కుపకారము చేయుఁగోర్కెయే యున్నయెడల నిదివఱలోఁ జెప్పిన యనేకపూర్వపక్షములు వదులుకొనియేయుండును. అపుడు దానికి సమాధానము వ్రాయువారికి గ్రంథము పెంచవలసినంత యవసరమే లేకపోవును. దానివలనఁ బాఠకులకు నతి సదుపాయము గల్గియుండును. ఇకఁ జెప్పవలసిన యుక్తులు లేవని యిదివఱలోఁ జెప్పిన యుక్తులే నీరసము లగుటంజేసి యూహించవలసియున్నది. ఉపన్యాసకుని యుపన్యాసము బాగుగ గ్రహించినపిమ్మట నముద్రితగ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతిగారు ఆముక్తమాల్యదకారుఁ డెవ్వఁడో, విష్ణుచిత్తీయ, మనుచరిత్రములఁ బూర్వ

గ్రంథ మెద్దియో ఆపత్రికలో వ్రాయుటకు నుపన్యాసకునివలనఁ గోరఁ బడినట్లు పైయుపన్యాసాంతమువలనఁ గాన్పించునుగదా. పిమ్మట నము ద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతి పైయుపన్యాసమునకంతకు నతి చమత్కారముగఁ దనయభిప్రాయమిచ్చె. అది యె ట్లన్నను:—

తేది 1 జనవరి ఆ ౧౮౮౭ సం. అముద్రితగ్రంథచింతామణిలో

"పైనుదాహరించిన మూర్తి రామరాజభూషణుల భేదమును గుఱించి శబ్దరత్నాకరమును జూచుచో, గతమాసమున బోడపాటి. రామలింగేశ్వరప్పగారు, విష్ణుచిత్తీయమునుగూర్చి వ్రాసిన యంశమున కును బరస్పరము విరుద్ధముగా నున్నది. గావునఁ జదువరులకు నీభేదముఁ దెలుపుటకుగా నీక్రిందివిషయమును బ్రకటించితిమి. 'పత్రికాధిపతి' అని యీక్రిందియంశము శబ్దరత్నాకరములోనిది రెత్తి వ్రాసెను. ఎట్లన్నను:—

"అల్లసానిపెద్దన. ఈయన కృష్ణదేవరాయలకాలమందలి పండితు లలో ముఖ్యుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు స్వారోచిషమనుసంభవ మను నొకకావ్యమును వ్రాసెను. దానిని మనుచరిత్ర మని చెప్పుదురు. అది మృదుశైలియు "అల్లసానివానియల్లికబిగియును" అన్నట్లు కవిత్వ గాంభీర్యము గలిగి శృంగారరసప్రధాన మై యున్నది. అందు నాలవ యాశ్వాసము కేవలాంధ్రపదభూయిష్ఠ మై యుండును. పూర్వకవితా ధోరణి ననుసరించి యుండుటంజేసి కొన్నియెడల నైషధమార్కండేయ పురాణములయందలి వాక్యములకును, నిందలి వాక్యములకు నిసు మంతయేనియు భేద మగపడకయుండును. ఇతఁడే విష్ణుచిత్తీయ మని ప్రసిద్ధిఁబొందిన యాముక్తమాల్యద యనుకావ్యమును వ్రాసినవాఁ డని చెప్పుదురు. శైలి భేదిల్లి వ్యాకరణదోషయుక్త మై యుండుటంజేసి అందుఁ జెప్పబడినయ ట్లది కృష్ణదేవరాయనిచేతనో మఱియొక కవిచేతనో వ్రాయఁబడినదిగాని పెద్దనచే వ్రాయంబడినది గా దని తోఁచుచున్నది. స్వారోచిష మనుసంభవములోని కొన్నిపద్యములు లం దుండుట

చేతనే అట్టిదానిని బెద్దనవిరచితముగాఁ జెప్పుట యుక్తము కాదు. పెద్దన తదాస్థాన ముఖ్యపండితుఁ డగుటంజేసి స్వారోచిషమనుసంభవము నందలి పద్యము లిం దుండుటకుఁ గారణమై యుండు. కావలసియుండినఁ గారణాంతరముల వలసినన్ని కల్పించుకొనవచ్చును.

మఱియు సీతారామాచార్యకృత మగు "అలఘుకౌముది" యందు నాముక్తమాల్యదా విషయమునుగూర్చి వ్రాసిన యంశము పై యభిప్రాయమునకుఁ దోఁబుట్టువుగాన దాని నిట వ్రాయుదము.

ఇట్లు,
పత్రికాధిపతి.

"ఆముక్తమాల్యదాకారుఁ డలఘురేఫములుగాఁ బ్రయోగించిన వాని నితరకవు లట్లు ప్రయోగింపకుండుటచేత నతఁడును లఘ్వలఘు రేఫలములకు మైత్రిఁ గలుగఁజెప్పినవారిలో నొక్కఁడనియుఁ దలఁప వలయును. శైలి లోనగువానిఁ బట్టి చూడ నాముక్తమాల్యదఁ జేసి నాతఁడు పెద్దన కాఁ డని దృఢముగాఁ దోఁచుచున్నది. పెద్దనకవి విర చించిన స్వారోచిషమనుసంభవమునందు లక్షణదోష మొండేనియుఁ గానరాదు. తద్విరచితం బగుగ్రంథములలోని పద్యములు గొన్ని యం దున్న వని చెప్పవత్తురేమో, అయిన దానికిఁ గారణాంతరమే మేనియు నుండవచ్చు." అని యిట్లుగా నుపన్యాసకుని యుపన్యాసముపై నీయంబడిన పండితాభిప్రాయముం దెలిపి యిపుడు నేను చేసినసంవాదము పై పండితాభిప్రాయములకు విశేషముగా భేదించి యుండ దని తెల్పి యిప్పటి కీసంవాదము మానెదను.

విజ్ఞాపనము

పాఠకులతో నే నీభాగము ముగించుచుంటి నని విన్నవించుకొను చున్నాఁడను. ఏ మనఁగా—నిదివఱలో వివరింపఁబడినకృష్ణరాయచారి త్రము అతివిపులమైనను పాఠకుల కింకను విపులగాథ లున్నచారిత్ర ములు చదువవలయుననుకుతూహలమునుబుట్టించును. అట్టిసమయములోఁ జారిత్రము వ్యాపకములో లేనట్టియుఁ గేవలము పుస్తకగాథలే ప్రధాన ములుగాఁగలకవులచారిత్రముల నిందుఁ జేర్చుట యుచితముగాఁ గాన్పించ

లేదు. ఇట్టిగాథలన్నిటిం జేర్చిన *"కవికావ్యప్రశంసాచంద్రిక" అను పేరు గలయొక అనుబంధగ్రంథము ఈకవిజీవితముల వెంటనే ప్రకటింపఁబడుచున్నది. కావున దీనిలో వదలఁబడినవారిచారిత్రములు దీని యనుబంధములోఁ జూచెదరుగాక యని వివరించి యింకొక విజ్ఞాపనయుఁ జేయుచున్నాఁడను. ప్రౌఢప్రబంధకవులం జెప్పిన తోడనే శృంగార ప్రబంధములఁ జెప్పినవారిచారిత్రలును వినునిచ్చ వాడమగలదు. అట్టి భాగములోఁ జేర్చఁదగిన వారిలోఁ జారిత్రములు గలవారు శాస్త్ర కవులుగూడ నైయుండుటచేత వారిచారిత్రములు 'శాస్త్రకవులు' అను మఱియొకభాగములోఁజూడవలసీయుండును. ఈవఱకే యీకవిజీవితము లైదాఱుఖండములైనవి. ఇంతకు విశేషఖండములు చేసినఁ గొన్ని బాధ లున్నవి కావున నీక్రింద వివరింపఁబడు 'శృంగారకవులప్రశంసఁ' జూచి ఆకవిత్వ కాల మెట్టిదియో అపుడు పేరందినవా రెవ్వరో చూచి వలయు నేని వారిచారిత్రములు 'కవికావ్యప్రశంసాచంద్రిక' అను దీనియనుబంధ ములోఁ జూచెదరుగాక.

శృంగారప్రబంధకవులప్రశంస

ఇదివఱలో నాంధ్రభాషలోఁ బుట్టిన ప్రబంధములలోఁ గొన్నిటిం గూర్చి వ్రాసియుంటిమి. ఆప్రబంధములు పుట్టిన కాలానంతరమునం దనఁగా శాలివాహనశకము ౧౭-౧౮ వ శతాబ్దములలో బయలు వెడలిన కావ్యములంగూర్చి వివరించవలసియున్నది. పైప్రబంధముల పోలికనే పైశతాబ్దములకవులు గ్రంథరచన చేయం దొరకొన నంతకంతకుఁ బాకమునందు మార్దవమును వర్ణనాంశములలో శృంగారరసము ప్రధానమగుచు వచ్చెను. ఆకావ్యములఁ దఱుచుగా శృంగారకావ్యము లని, శృంగారప్రబంధము లని కొందఱు వివరించిరి. కేవలము ప్రబంధ ములే యని కొందఱు వివరించిరి. ఎట్లున్న నీగ్రంథములు ద్రాక్షాపాక విలసితములై సర్వజనరంజకము లై యుండి పండితపామర పఠనీయంబు లైనవి. ఇట్టికావ్యరచనలో వివిధరసంబులు హృదయాహ్లాదకరంబుగఁ దెచ్చుట సులభము కాదు. ఈకావ్యములు క్రమక్రమముగఁ బంచ

*కాల మీతని నీగ్రంథముం బ్రకటింపనీయలే దని తోఁచెడిని.

కావ్యము లని ప్రసిద్ధి నొందిన గ్రంథముల స్థాన మాక్రమించుకొని వానిం గఠినకావ్యము లనిపించి తామే సరసకావ్యములై సర్వజన పఠన పాఠనములలో నున్నవి. అట్టికావ్యము లాకాలములలో నాంధ్రదేశము లోని యన్నిదిక్కులం బుట్టుచువచ్చినట్లుగాఁ గాన్పించు. ఆగ్రంథముల నన్నిటిం దెల్పుట కసాధ్యము నుపయోగము లేకుండుటయు నగుం గావున నట్టివానిం దెల్పక స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ గొన్నిటినిమాత్రము వివరించెదను. అట్టిపనిఁ జేయుటకుఁ బూర్వమున్న వివిధసీమలు (ఖండములు) దెలియఁబఱచవలసియున్నది. కావున వాని నొకవిధముగా నిర్ణయించుకొని పిమ్మట నట్టిఖండములలోఁ బుట్టిన గ్రంథముల వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

ఆంధ్రదేశమునకుఁ దూర్పున సముద్ర మున్నదిగదా. ఆ కారణమున నాసముద్రతీరముననే గంజాము, విశాఖపట్టణము, గోదావరి, కృష్ణా, నెల్లూ రనుమండలములు (ఖండములు) న్నవి. ఈమండలములలోని దేశములనే పూర్వము కళింగము, వేఁగి, విదర్భ మనుదేశములుగా వ్యవహరించిరి. ఈవిదర్భదేశము కృష్ణామండలములోనిది. దీనిం బురస్కరించుకొని నెల్లూరు, కడప, కర్నూలు, చిత్తూరు, బళ్లారు లనుమండలములున్నవి. ఇవి కొంచె మెచ్చుతగ్గుగాఁ గృష్ణానదికి దక్షిణభాగములో నుండును. ఆకృష్ణానది కుత్తరభాగములో బెజవాడ మొదలు హైదరాబాదువఱకుం గల తెనుఁగుదేశము త్రిలింగదేశ మని పూర్వము వాడుకొనంబడు తెలింగానా ఖండము. ప్రస్తుత మది 'గోలకొండ' దేశముగాఁ జెప్పవలసియుండును. కాఁబట్టి, ౧. ఖండములోనికళింగ, వేఁగి దేశములకుఁ బ్రాగుదీచీఖండ మనియు, ౨. ఖండములోనివిదర్భదేశము (నెల్లూరుజిల్లాలోని అద్దంకి సీమ) నకు ప్రాగ్దక్షిణఖండ మనియు, 3. కృష్ణానదికి నుత్తరముగా నుండు దేశమునకుఁ బశ్చిమోత్తరఖండ మనియు గోలకొండఖండ మనియు, ర. కృష్ణానదికి దక్షిణముగా నుండు ఖండమును దక్షిణఖండ మనియుఁ జెప్పెదను.

ఇట్లుగా నేర్పర్చితిం గావున నాయాఖండములలో నత్యాదరణీయము లగు ప్రబంధంబులఁ గొన్నిటి వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

గ్రంథనామము.	కవినామము.	దేశము.	ఖండము.
౧. కవిజనరంజనము.	అడిదము సూరకవి.	౧. కళింగదేశము.	౧. ప్రాగుదీచీఖండము.
౨. శ్రీకృష్ణవిజయము.	పూసపాటి తమ్మభూపాలకవి.	,,	,,
౧. రసికజనమనోభిరామము.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.	౨. వేఁగిదేశము.	,,
౨. రామవిలాసము.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.	,,	,,
౧. భానుమతీపరిణయము.	రెంటూరి రంగరాజు.	విదర్భదేశము. (అద్దంకిసీమ.)	౨. ప్రాగ్దక్షిణఖండము.
౨. కవిరాజమనోరంజనము.	కనుపర్తి అబ్బయకవి.	,,	,,
౧. చమత్కారమంజరి.	వేంకటాచారి.	కృష్ణానదికి ఉత్తరము. (గోలకొండసీమ.)	3. పశ్చిమోత్తరఖండము.
౨. వైజయంతీవిలాసము.	సారంగు తమ్మయకవి.	,,	,,
౧. తారాశశాంకవిజయము.	శేషము వేంకటపతికవి.	కృష్ణకు దక్షిణదేశము.	౪. దక్షిణఖండము.
౨. బిల్హణీయము.	పండిపెద్ది కృష్ణస్వామికవి.	,,	,,
3. విజయవిలాసము.	చేమకూర వేంకటరాజకవి.	,,	,,

పైపట్టికలో వివరింపఁబడినవారిలో దక్షిణఖండములో నొకతఱి కవులు విశేషించి యున్నారు. వారు చోళ, పాండ్య దేశములకుఁ బోయి యచ్చోఁ బ్రభుత్వముసేయుచున్న నాయకవంశసంబంధు లగువార

లపైఁ గృతులిచ్చియుండిరి. కాఁబట్టి వారు కేవలము దక్షిణదేశకవులే కాక చోళ పాండ్యదేశాంధ్ర కవులని కూడఁ జెప్పఁదగియుందురు. ఇట్టి వారి గాథలు చాలభాగము కవికావ్యప్రశంసాచంద్రికలోఁ జూడఁదగు నని చెప్పి యీనావిజ్ఞాపన నిల్పెదను.

శ్రీరస్తు

కవిజీవితములు

పురాణకవులచరిత్రము

20

బమ్మెరపోతరాజు

ఈభాగములోఁ బురాణముల నాంధ్రీకరించిన కవులచారిత్రము లుండును. వారిలోఁ బ్రధానుఁడు భాగవతపురాణముం దెనిఁగించిన బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడు. అదియునుగాక అతనికాలము పురాణకవనమునకును ప్రబంధకవనమునకును నడిమి దగు 'కావ్యరచనా' కాల మగుటచేతఁ బ్రాచీనగ్రంథమునకంటె ననఁగా సంస్కృతమాతృకాగ్రంథమునకంటె వర్ణనాంశములలో వేదాంతభాగములోఁ బెంచి యీభాగవత పురాణముఁ బ్రకటించెను. ఇట్టిగ్రంథరచనాప్రధానుఁ డగుపోతనామాత్యునిచారిత్రముఁ బ్రథమములోఁగైకొనుచున్నారము. ఇతనివలెనే భాగవతకథావిశేషంబులఁ దెనిఁగించుటలో నతిసమర్థుఁడును, అద్వైత శాస్త్రప్రధానం బగువసిష్ఠరామాయణ పద్మపురాణోత్తరభాగాది గ్రంథములఁ దెనిఁగించిన 'మడికిసింగన' యొక్కయుఁ జారిత్రము తెలిసిన వఱకు వెల్లడింపఁబడును. వీరితో నించుమించుగా సరితూఁగు విష్ణు పురాణగ్రంథకర్త యగు 'వెన్నెలకంటి సూరన' అను నతని చరిత్రమును

దొరికినవఱకు కింకుఁ గాన్పించు. తక్కుంగలపురాణకవులపేరులు వివరించి యేవఱకు వారిచారిత్రములు ప్రసిద్ధములో తెల్పి వాని నుచితస్థలంబున వివరించెదను.

పై ప్రసిద్ధపురాణకవుల మువ్వురిలో భాగవతగ్రంథకవి యగు బమ్మెరపోతరాజుచారిత్రము ప్రథమములోఁ బ్రారంభింపఁబడుచున్నది.

ఈపోతనామాత్యుఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. ఇంటిపేరు బమ్మెరవారు. తండ్రిపేరు కేసన్న. తల్లిపేరు లక్కాంబిక. ఈకవి తనవంశావళి నీక్రిందిపద్యములలో స్పష్టపఱిచెను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. కౌండిన్యగోత్రసంకలితుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు పుణ్యుండు సుభగుఁ డైన
భీమనమంత్రికిఁ బ్రియపుత్త్రుఁ డన్నయ కలకంఠి తద్భార్య గౌరమాంబ
కమలాప్తువరమునఁ గనియె సోమనమంత్రి వల్లభ మల్లమ వారితనయుఁ
డెల్లన యతనికి నిల్లాలు మాచమ వారిపుత్త్రుఁడు వంశవర్ధనుండు
లలితమూర్తి బహుకళావేది కేసన, దానమాననీతిధనుఁడు ఘనుఁడు
తనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ, మనియె శైవశాస్త్రమతము గనియె."

ఇట్లు చెప్పి తనతల్లి యగులక్కమగుణములను వర్ణించి యొకటి రెండు పద్యములు చెప్పె. అం దొకటి మనము వివరింపఁదగియుండును. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. మానిను లీడు గారు బహుమాననివారిత దీనమానస
గ్లానికి దానధర్మమతి గౌరవమంజులతాగభీరతా
స్థానికి ముద్దుసానికి సదాశివపాదయుగార్చనాయకం
పానయవాగ్భవానికిని బమ్మెరకేసయ లక్కసానికిన్."

అని తనతల్లిదండ్రుల వర్ణించి

"క. ఆమిథునమునకుఁ బుట్టితి, మే మిరువుర మగ్రజాతుఁ డీశ్వరసేవా
కాముఁడు తిప్పయ పోతయ, నామవ్యక్తుండ సాధునయయుక్తుండన్."

అని తనవంశావళిని తనవఱకే చెప్పి ముగించెను. అప్పటి కీతనికిం గుమారు లున్నట్లు తోఁచదు. దీనింబట్టి యితనివంశవృక్షము ప్రస్తరించెదను.

కౌండిన్యసగోత్రుఁడగు
భీమనమంత్రి.
|
అన్నయ్య. (భార్య గౌరమాంబ.)
|
సోమనమంత్రి. (భార్య మల్లమాంబ.)
|
ఎల్లనమంత్రి. (భార్య మాచమ్మ.)
|
కేసనమంత్రి. (భార్య లక్కమాంబ.)
(ఇతఁడు శైవశాస్త్రమతము నందెను.)
|
తిప్పయ్య. పోతయ్య. (గ్రంథకర్త)

పోతనమతము శైవము

ఈకవి సహజపాండిత్యుఁడైన ట్లాతనిచేఁ జెప్పంబడిన యాశ్వాసాంత గద్యమువలనఁ గోచరించును. అది యెట్లంటేని:—

"ఇది శ్రీపరమేశ్వరకరుణాకటాక్షకవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్త్రసహజపాండిత్య పోతనామాత్యప్రణీతము."

ఇచ్చటి పరమేశ్వర శబ్దమునకు శివుఁ డనియే అర్థము చెప్పవలసియున్నది. దీని కీతనితండ్రి శైవమతము నందె నని చెప్పినది కారణము. ఇతఁడు శైవమతస్థుఁడై యుండుటయే కాక భాగవతమును దెనిఁగించుటకుముందుగ గంగాస్నానంబు చేసి యపుడు మహేశ్వరధ్యానంబు సేయుచున్నట్లును జెప్పెను—

పోతన భాగవతముం దెన్గించుటకుఁ గారణము

పోతనామాత్యుఁడు తాను భాగవతముఁ దెనిఁగించుటకుఁ గల కారణం బీక్రిందివచనంబున నిట్లు వ్రాసెను—

"మదీయపూర్వజన్మ సహస్ర సంచిత తపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణకథా ప్రపంచరచనాకుతూహలుండనై యొక్కరాకానిశాకాలంబున సోమోపరాగంబు రాకగని సజ్జనానుమతంబున నభ్రంకషశుభ్రసముత్తుంగభంగ యగుగంగకుం జని గ్రుంకు లిడి

వెడలి మహనీయమంజులపులిన శోభితప్రదేశంబున మహేశ్వరధ్యానంబు సేయుచుఁ గించిదున్మీలితలోచనుండ నై యున్నయెడ రామభద్రుండు తననామాంకితంబుగా శ్రీ మహాభాగవతంబు తెనుఁగుసేయ నానతిచ్చి తిరోహితుం డయ్యె."

అని వ్రాసె. దీనిం బట్టిచూడ పోతనామాత్యునకు బహుకాలము నుండి నారాయణకథావిధానంబుల నాంధ్రీకరించు కోర్కె యున్నట్లును దానికి శ్రీరామచంద్రునియాజ్ఞయు నైనట్లును స్పష్ట మగును. లీలాశుకుఁడు మొదలగుకొందఱు శైవమతప్రవిష్టులకు వైష్ణవగ్రంథరచన యందును, హరదత్తాచార్యుఁడు మొదలగు వైష్ణవమత ప్రవిష్టులు కొందఱకు శైవమతగ్రంథరచనయందును గోర్కెలు గలుగునట్లుగ నీవఱకే దృష్టాంతములున్నవి. అటులనే పోతనామాత్యుఁడును శైవమంత్రోపాసకుండై నను వైష్ణవకథానువర్ణనాసక్తియు తద్భక్తియు మిగులఁ గలిగి యున్నట్లు స్పష్టం బగుచున్నది.

భాగవతరచనాప్రకారము

ఇతఁడు తాను రచియింపఁబోవుభాగవతములో సంస్కృతమున కంటె అధికగ్రంథము చేర్పుటకు తనకుం గలయిష్టమును సూచించుట కీ క్రిందివిధంబున నొకపద్యంబు వ్రాసెను:—

"తే. భాగవతము దెలిసి పలుకుట చిత్రంబు, శూలికైనఁ దమ్మిచూలికైన
విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత, తెలియవచ్చినంత దేటపఱుతు."

ఈపోతన తనశైలిం గూర్చి మఱియొక పద్యంబు వ్రాసెను:—

క. కొందఱకుఁ దెనుఁగు గుణ మగుఁ, గొందఱకును సంస్కృతంబు గుణమగు రెండుఁ
గొందఱకు గుణము లగు నే, నందఱ మెప్పింతుఁ గృతుల నయ్యైయెడలన్.

అని పోతన తనకుఁ బూర్వు లగుతిక్కనాదికవులందఱు పురాణాదులు తెనిఁగించినను భాగవతమును తెనిఁగించక యుండి రనియు దానిం దెనిఁగించినచో లోకము తన్నాక్షేపించెదరేమో అనుశంక మనంబున నుంచుకొని యి ట్లీ క్రిందిపద్యంబున పూర్వులు దీని దెనిఁగించకుంటకుఁ గారణము తనను దరింపఁజేయుటకుఁగా నని తెల్పెను. అదె ట్లన్నను:—

"మ. ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాదికవు లీయుర్విం బురాణావళుల్
తెనుఁగుం జేయుచు మత్పురాకృతశుభాధిక్యంబు దా నెట్టిదో
తెనుఁగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిం దెనిఁగించి నా
జననంబున్ సఫలంబుఁ జేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్."

పోతన భాగవతమును దాను గంగాతీరమం దున్నసమయమం దుననే చేయక తిరిగి యేకశిలానగరమునకు వచ్చినపిమ్మట దానిం జేయ నారంభించె నని యీ క్రిందివచనసందర్భంబువలన స్పష్టంబగు.

ఎట్లనినః—

"వ. ఇట్లు భాసిల్లెడు శ్రీమహాభాగవత పురాణ పారిజాతపాదప సమాశ్రయం బున హరికరుణావిశేషంబునకుఁ గృతార్థత్వంబు సిద్ధించె నని బుద్ధి నెఱింగి లేచిమఱికొన్ని దినంబులకు నేకశిలానగరంబునకుం జనుదెంచి యందు గురువృద్ధబుధబంధుజనానుజ్ఞా తుండ నై నాచిత్తంబునఁ బెన్నిధానంబుం బోని శ్రీరామచంద్రునిసన్నిధానంబుఁ గల్పించుకొని శేషశాయికి సమర్పణంబుగా నే నాంధ్రంబున నొనర్పం బూనిన శ్రీమహా భాగవత పురాణంబునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన."

అని వ్రానె. దీనింబట్టి చూడ నీతండు గంగాతీరంబు వదలి స్వగ్రామం బగునేకశిలానగరంబునకు వచ్చి యనంతరము భాగవత మాంధ్రీకరింప నారంభించినట్లు స్పష్ట మగును. ఇం దుదాహరింపంబడినయేక శిలానగర మెక్కడిదై యుండు నని యొక శంక వొడముచున్నది. కడప జిల్లాలోని యొంటిమిట్టకే యీనామ మున్నట్లు కొందఱిమతము. ప్రతాపరుద్రునిరాజధాని యగునోరుగల్లునకే యీనామ మున్నదని మఱి కొందఱి యభిప్రాయము. గ్రంథాదులలో సర్వత్ర రెండవదే ప్రసిద్ధ నామ మై కాన్పించును. దీనికి వ్యతిరేక మగుగ్రంథదృష్టాంత మగపడు వఱకు నీరెండవస్థలమే యితనినివాసస్థలముగా నిర్ణయింతము.

నరకృతి నిషేధించుట

ఈ బమ్మెరపోతరాజు భాగవతమున నరకృతి చేయఁగూడదనట్లుగాఁ జెప్పికొనియె. అ దెట్లంటేని.—

"ఉ. ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సొమ్ములుఁ గొన్ని పుచ్చుకొని సొక్కి శరీరము వాసి కాలుచే

సమ్మెటవ్రేటులం బడక సమ్మతి శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పె నీ
బమ్మెరపోతరా జొకఁడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్."

అను దీనిం బట్టి పోతరాజు నరకృతి నిషేధించినట్లు స్పష్టమే యగు. అయితే దీనికిఁ బూర్వమునందో పరమందోగాని యీపోతరాజు వేంకటగిరి ప్రభుం డగుసర్వజ్ఞసింగమనీని కోర్కెపై నొక దండకము చెప్పి యాప్రభునిపైఁ గృతియిచ్చినట్లు వేంకటగిరివారివంశ చారిత్రమువలనఁ గాన్పించును. అది కేవలము నిజ మనుటకు నబద్ధమనుటకు మనకుఁ దగినన్ని నిదర్శనములు కానరావు. భాగవతమున నరకృతి నిచ్చుటచేఁ గల్గినమనఃపరితాపముచేతనే అయియుండు నని యూహింపవచ్చును. అట్లైన నది భాగవతమునకు ముందే అగును. పోతన కృతగ్రంథములలో నెచ్చట నది వివరింపఁబడలేదు. ఆకారణముచేత భాగవత రచనానంతరమే అని యూహింతు మనిన నదియుం బొసఁగి యుండలేదు. భాగవతానంతరము పోతనవిషయమై సింగమనీఁడు జరిగించియున్నాఁ డనినచర్యయే యథార్థమేని అపుడును భోగినీదండకము పుట్టుట కవకాశములేదు. కావున నీగ్రంథము పోతన చేసియుండె ననుట కన్యగ్రంథసాక్ష్యము కావలసియుండును. ఆంధ్రభాగవత మచ్చొత్తించిన పండితులు దీనివిషయ మెట్లుగా వ్రాసిరో దానిం జూపెదము.

పోతరాజుకాలము

"శాలివాహనశకసంవత్సరములు ౧౩౦౦ గల కాలంబుగతంబై యుండు సమయంబున............వ్యాసాపరావతారుం డని పొగడొందఁదగిన సుగుణాకరుండైన పోతనామాత్యుఁడు బమ్మెరవంశప్రసూతుండైన కేసనమంత్రికిఁ దనూజుండుగా జనించెను. ఇది కొంచె మించుమించుగా నితని దండకమును గృతినందె నని చెప్పెడు వేంకటగిరి ప్రభుని కాలముంబట్టి నిర్ణయింపఁదగియున్నది. ఆప్రభునిపేరు సర్వజ్ఞ సింగమ నీఁడు." అతఁడు శా. స. ౧౩౦౦ మున ప్రభుత్వమునకు వచ్చి శా. స. ౧౩౪౦ వఱకును వ్యవహరించినట్లుగా వేంకటగిరివారి వంశావళీ

గ్రంథమువలనఁ గానుపించును. అదిగావున పోతరాజు కాల మదియ కావచ్చును. ఆసర్వజ్ఞ సింగమనీఁడు విజయనగర ప్రభుం డగుప్రౌఢదేవ రాయల కాలీనుం డని ఆగ్రంథమందే వ్రాయఁబడినది. కావున నతని కాలీనుఁడ.

పోతరాజు బాల్య చేష్టితము

పోతరాజు బాల్యవ్యాపారాదికములంగూర్చి పైపండితుఁలు వ్రాసిన దెట్లనఁగా:—

"బమ్మెరపోతన్నండు బాల్యంబునందు గోసంరక్షణార్థంబుగ స్వగ్రామం బగు నేక శిలానగరంబునకు సన్నికృష్టపర్వతాగ్రంబున సంచరించుసమయంబున నచ్చట తనపూర్వ జన్మసుకృత పరిపాకాతిశయంబునఁ జిదానందయోగీంద్రుం డనునొక ఋషిశ్రేష్ఠుం డతనికి దృగ్గోచరుండైన నంత నాపోతనామాత్యుఁ డమ్మహాత్మునిం గాంచి యతనిచెంతకుం జని యత్యంతభయభక్తుల నవనతశరీరుండై యభివందనం బొనర్చి శరణుఁజొచ్చితినని పలుక నాతపోధనుండు బాలుం డగుపోతనామాత్యునియం దవ్యాజకరుణ నుంచి శ్రీరామ మంత్రరాజం బనుగ్రహించి తదనుష్ఠానక్రమం బశేషంబుగఁ దెల్పి కృతార్థుండవు గమ్మని తెల్పె"

అయితే భాగవతములో నిట్టివృత్తాంత మేమైన నున్నదా యని యారయవలసి యున్నది.

పోతన గురువిషయము

భాగవతంబున నీకథ కెంతమాత్రము నాధారము గాన్పించదు. చిదానందయోగీంద్రుండు పోతనకు గురుండే అయినచో నాతనింగూర్చి స్తోత్రము గానీ స్మరణము గానీ అం దుండకపోవునా అని తోఁచు చున్నది. అ దెట్లున్నదనః—

"అని యిష్టదేవతలం జింతించి దినకరసమారప్రముఖులం దలంచి ప్రథమకవితా విరచనవిద్యావిలాసాతిరేకి వాల్మీకి నుతియించి హయగ్రీవదనుజ కర పరిమళిత నిగమ నివహ విభాగ నిర్ణయ నిపుణతా సముల్లాసుం డగువ్యాసునకు మ్రొక్కి శ్రీమహాభాగవత కథాసుధారస ప్రయోగికి శుకయోగికి నమస్కరించి మృదుమధుర వచనవర్గ పల్లవిత స్థాణునకుఁ బాణునకుం బ్రణమిల్లి కతిపయ శ్లోకసమ్మోదితసూరు మయూరు నభినం దించి మహాకావ్యకళావిలాసుం గాళిదాసుం గొనియాడి కవి కమలరవిం భారవిం బొగడి విదళితాఘు మాఘు వినుతించి యాంధ్రకవితాగౌరవజనమనోహరి నన్న

యసూరిం గై వారంబుసేసి హరిహరచరణారవింద వందనాభిలాషిం దిక్క_ మవీషిం భూషించి మఱియు నితరపూర్వకవిజన సంభావనంబు గావించి వర్తమానకవులకుం బ్రియంబు వలికి భావికవల బహూకరించి యుభయకావ్యకరణదక్షుండ నై"

అని యున్నది. పోతన తనకు మంత్రోపదేశము చేసి తరియింపం జేసిన చిదానంద యోగింద్రునివంటిగురుండే యుండఁగ నాతని తన గ్రంథంబులో నెచ్చటనైన స్మరియించక యుండునా? కావున నీవృత్తాంతంబు యుక్తిసహముగ నుండలేదు. ఇదియునుగాక ఇతఁడు రామమంత్రోపాసన చేసె నని చెప్పినవృత్తాంతంబు నంతమాత్రముగనే యున్నది. శ్రీరాముఁడు కృతిపతియేని అతనిస్తోత్ర ముండునుగదా. దానిం జూచిన శ్రీకృష్ణస్తుతిగాఁ గాన్పించు. ఎట్లనఁగా:—

"ఉ. శ్రీకైవల్యపదంబుఁ జేరుటకు నై చింతించెదఁ లోకర
క్షైకారంభకు భక్తపాలనకళాసంరంభకుఁ దానవో
ద్రేకస్తంభకుఁ గేళిలోలవిలసద్దృగ్జాలసంభూతనా
నాకంజాతభవాండకుంభకు మహానందాంగనాడింభకున్."

అని యందు "నందాంగనాడింభకుఁ" అనువాక్యము శ్రీరామపరము కా దనియు శ్రీకృష్ణపరమే అనియును స్పష్టము. షష్ఠ్యంతములలో నేదేవుని వక్కాణించినాఁడో అని చూడఁగా నందు నీప్రకారము శ్రీకృష్ణుని నుద్ఘాటించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. ఎట్లంటేని:—

"ఉ. హారికి నందగోకులవిహారికిఁ జక్రసమీరదైత్యసం
హారికి భక్తదుఃఖపరిహారికి గోపనితంబినీమనో
హారికి దుష్టసంపదపహారికి ఘోషకుటీపయోఘృతా
హారికి బాలకగ్రహమహాసురదుర్వనితాప్రహారికిన్."

ఇట్లు స్పష్టముగా శ్రీకృష్ణునిపేరిట కృతిముఖము కాన్పించుచున్నపుడు నీ శ్రీకృష్ణుండే పోతనామాత్యున కుపాసనాదేవతగా భావించవలసియున్నది. ఇతని నుద్దేశించియే మొదటిరచనకు గమకించి యుండును. అయితే భాగవత కథానాయకుండును కృతినాయకుండు నొక్కండె డవుటకంటె శ్రీకృష్ణునకు రూపభేదంబుగా నున్న శ్రీరాముని దీనికిఁ గృతిపతిగాఁ జేసిన లెస్స యై యుండు నని యూహించి

ప్రథమస్కంధము చివరనుండియును శ్రీరాముని సంబోధించి అవధరింపు మని చెప్పినట్లు కాన్పించును. అయితే తాను గంగాతీరంబున మహేశ్వరధ్యానంబు సేయుచుఁ గించిదున్మీలితలోచనుం డై యుండునపు డొక రాజముఖ్యుఁడు గన్పించె ననియును నాతఁడు తాను శ్రీరాముండు నైనట్లు తనపేరిట శ్రీమహాభాగవతముఁ దెనిఁగింపు మనికోరినట్లుగా మాత్రము వ్రాయంబడియున్నది. దానికిఁ బోతన తనయంగీకారము చెప్పినట్లుగాఁ గానుపించదు. ఈ క్రిందిపద్యము తాను మేల్కాంచి తన మనంబులో ననుకొనినట్లుగాఁ గాన్పించును.

"క. పలికెడిది భాగవత మఁట, పలికించెడివాఁడు రామభద్రుం డఁట నేఁ
బలికిన భవహర మగు నఁట, పలికెద వేఱొండుగాథ వలుకఁగ నేలా."

దీనింబట్టి చూడ నారాజశేఖరునకుఁ గృతినిచ్చెద నని పోతరాజు సన్నద్ధు డైనట్లు కాన్పించదు. ఈపద్యమునకు మఱియొక తాత్పర్యమే చెప్పవచ్చినయెడల దీనితర్వాయిని వెంటనే వచ్చిన షష్ఠ్యంతములు శ్రీకృష్ణుని పేరిట నుండ దీనినంతయుఁం జూచినచోఁ జిదానందయోగీంద్రుని కథయును, శ్రీరామ మంత్రోపాసనంబును రెండును కల్పనాకథలుగా నూహింపవలసియున్నది. గీర్వాణభాగవతగ్రంథసంఖ్య యిరువది రెండు

ఆంధ్రభాగవత గ్రంథపద్యాదికము

వేలు. ఆంధ్రంబున ముప్పదివేలవఱకును భాగవతగ్రంథ సంఖ్య కలదు. ఇట్లధికముగాఁ జేయుటకు తలంపు గలిగియే పోతన గ్రంథారంభంబున నొకపద్యంబు వ్రాసి యుండె. అందు:—

"ఆ. భాగవతము దెలిసి పల్కుట చిత్రంబు, శూలికైనఁ దమ్మిచూలికైన
విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత, దెలియవచ్చినంత తేటపఱుతు."

సంస్కృతభాగవతమునే తెనిగించు తలంపు గలదేని యిట్లు తెలుప నవసరము లేదు. ఇందు గ్రంథసంఖ్య పెరుఁగుటకుఁ గారణ మష్టాదశ పురాణములలో విష్ణుమహిమానువర్ణనముఁ జేయుకథలను కథాసందర్భానుసారులైన ప్రబంధవర్ణనలుం జేర్చుటయై యున్నది. అందుకు సత్యభామ యుద్ధాదికములును గంగావతరణాది విశేషవర్ణనలును దృష్టాంత

ములుగా నున్నవి. పోతన భాగవతంబునం దంతట వ్యాసకృత శ్లోక ముల యభిప్రాయమును వదలక సరిగా నాంధ్రీకరించినాఁడు. ఇట్లాంధ్రీ కరించుట యెంతయు శ్లాఘాపాత్ర మైనపని యై యున్నది. ఈ

అన్యకవురచితగ్రంథప్రక్షేపకారణము

గ్రంథము రామాయణ భారతములవలె నేకారణముననో యొక్క కవి వలనఁ బూరింపఁబడక తచ్ఛిష్యులును తన్మిత్రులును నగుమఱికొందఱి వలనఁ బూర్ణంబుచేయఁబడినట్లుగాఁ గాన్పించును. దీనికి దేశదేశము లలో వేలువేలు కథలు వ్యాపించియున్నవి. అవి నమ్ముటకుంగాని నమ్మమని పరిహరించుటకుఁగాని వ్రాఁతమూలము లగునాధారము లెవ్వియుఁ గానరావు. ఆంధ్రభాగవతమును ముద్రించి ప్రకటించిన వారు బమ్మెరపోత నామాత్యుని జన్మకర్మ ప్రభావములు తెలిపెడువచన రూపం బగుప్రాచీనపండితజనలిఖితగ్రంథంబును తాము తెప్పించి దానింబట్టి తాము వ్రాసిన చారిత్రము వ్రాసియుంటి మని చెప్పిరి. దాని సంగ్రహ మును చేసి వారు వ్రాసిప్రకటించుటకంటె మూలగ్రంథమునే ప్రక టించిన లోకోపకారముగ నుండును; అట్టిమూలగ్రంథము లేనిదే ఆకథ యెడ నేయభిప్రాయంబు నీయ వీలుపడదు. అట్టిగ్రంథంబు వచ్చి యథార్థ కథను సూచించువఱకును పోతన తనశిష్యులకు: గొంతభాగ మును మిత్రులకుఁ గొంతభాగము నిచ్చి తాను కొంతభాగముఁ గొని పెద్దగ్రంథము గావున దీనిని పరిసమాప్తి నొందించె నని చెప్పిననొప్పి యుండును. అట్లు నిశ్చయించి దీనిలో నుండెడు నన్యకవిరచనంగూర్చి వ్రాయుదము. ఈ భాగవతములోని పంచమ షష్ఠ ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు అన్యకవిరచితములుగాఁ గాన్పించు. అట్టివానిని రచియించిన వానిఁగూర్చి వ్రాయవలసియున్నది.

ఆంధ్రభాగవత కవులు

మనము పై నూహించినయూహ కనుగుణముగనే భాగవతము. భాగములుగా విడదీయఁబడినచో పోతరాజు భాగమునకు (ఓ)

స్కంధములును, తచ్ఛిష్యుల భాగమునకు ౬ స్కంధములును వచ్చినట్లు గాఁగాన్పించు. అందు ౫ పంచమస్కంధము గంగనార్యప్రణీతము. షష్ఠ స్కంధము సింగనార్య ప్రణీతము. ౧౧ ఏకాదశ ౧౨ ద్వాదశ స్కంధములు వెలిగందల నారాయణకవి ప్రణీతములై యున్నవి. ఇందు మొదటికవి గాక తక్కిన యిర్వురును పోతనార్యునియెడల గురుభక్తి గలవారుగా వారిపద్యములవలనను, గద్యములవలనను స్పష్టమగుచున్నది. గంగనార్యుఁడు తన వంశావళి మొదలగువానిం దెల్పకుండుటచేత నెట్టిసంబంధము గల్గియుండునో చెప్ప వీలులేకున్నది. అయితే ఇతఁడును పోతనామాత్యునివిధంబుననే తన గ్రంథము కృష్ణున కంకితముగాఁ జేసెను. ఇతనివలెనే సింగనార్యుఁడును తన గ్రంథము కృష్ణునకే యంకితము చేసి రచియించెను. దీనింబట్టి చూడఁగా నీకవులందఱును తమతమ భాగములు కృష్ణునకే అంకితములు చేయుటకు నిర్ణయించుకొనినట్లును అనంతరము కారణాంతరముచేత రామాంకితముగా వానిని మార్చిననతని ప్రియశిష్యుం డగువెలిగందల నారాయణకవిమాత్రము తాను పోతనవిధంబుగ రామనామాంకితముగనే గ్రంథము రచియించినట్లు నూహించనై యున్నది. ఇదియునుగాక యీముప్వురుకవులభాగములకు నిల్చినగ్రంథ మించుమించుగా పరమార్థభాగములో సమానముగనే యున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. ౫ స్కంధము 30 పుటలలో ఋషభరాజుచరిత్రమును భరతోపాఖ్యానములును ముఖ్యములు. ౬ స్కంధము 3౬ పుటలలో అజామిళోపాఖ్యానము, హంసగుహ్యస్తవరాజము, నారాయణకవచము నున్నది. ౧౧-౧౨ స్కంధములు ౨౦ పుటలలో ఋషభకుమారుల పరమార్థోపదేశము కృష్ణుం డుద్ధవునకుఁ జేసినపరమార్థోపదేశము, అవధూతయదుసంవాదము నున్నది. పోతన ఇట్లుగాఁ పరమార్థోపదేశము గల్గిన భాగము విడదీసి యొక్కొకని కొక్కొకదాని నిచ్చి గ్రంథము పూర్తిచేయించినట్లుగాఁ గానుపించు. ఈముప్వురిలో సింగన తాను రచియించిన షష్ఠస్కంధమునకుఁ గృత్యాది పద్యములును

తన వంశవర్ణనయు తాను దానిం జేయుటకుఁ గలకారణములను కొన్నింటి వ్రాసియుంచెను. వాని నిట వివరించుట అవసరము గావున సంగ్రహముగా వివరించెదను.

ఏర్చూరి సింగనమంత్రి

ఇతఁడు భారతశేషమును, హరివంశమును ఆంధ్రీకరించిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడయొక్కయో లేక కోకోకమనుకళాశాస్త్రముం దెనిఁగించిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడయొక్కయో వంశస్థుఁడని చెప్పవలసియున్నది. ఈవిషయమైన కొంతవృత్తాంతము 3-వ అధ్యాయములో ౬౦-౬౧-౬౨ పుటలలో వ్రాయఁబడినది. ఇపుడు సింగనవిషయమైనగ్రంథస్థచారిత్రము వ్రాసెదను. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడనుండి ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవారనియు పోతరాజునుండి పోతరాజువారనియు నియోగికుటుంబములు రెండేర్పడినట్లు కానగు. దానికి దృష్టాంతముగ ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవారికి శ్రీవత్సగోత్రమును పోతరాజువారికి కౌండిన్యసగోత్రము నై యున్నది. ఇదియే యథార్థమైన నీసింగనార్యుని యింటిపేరు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవారు కావచ్చును. కొండవీటి సీమలోను అద్దంకి సీమలో నుండు పెక్కండ్రు నియోగిబ్రాహ్మణులు ఆదేశప్రభువులీదేశము జయించి వచ్చునపుడు వారితో వేఁగిదేశమున గోదావరీతీరమునకు వచ్చి అచ్చటనే స్థిరపడిరి. పై కుటుంబములవారును అట్టివారిలోనివారే కావచ్చును. కావున నిపుడు మనము వ్రాయుచున్నసింగన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడవారికి మూలపురుషుఁడు కానోపును.

ఈసింగన తాను భాగవతముం జేయుటకుఁ గలకారణంబు నొకవిధంబుగఁ జెప్పుచున్నాఁడు. అది యెట్లనిన:—

"ఉ. ఎయ్యది కర్మబంధముల నెల్ల హరించు విభూతికారణం
బెయ్యది సన్మునీంద్రులకు నెల్ల కవిత్వసమాశ్రయంబు ము
న్నెయ్యగి సర్వమంత్రముల నేలిన దెయ్యది మోక్షలక్ష్మిరూ
పెయ్యది దానిఁ బల్కెద సుహృద్యము భాగవతార్థమంత్రమున్.

వ. అని శ్రీ మహాభాగవత పురాణంబునందు షష్ఠస్కంధం బాంధ్రభాష విరచింపం బూని యాకృతికిం బతిగా నెవ్వేల్పుండు గలం డని వితర్కించి నాకుం గవిత్వ

మహత్త్వంబు సంప్రాప్తం బగుకాలంబుఁ దలంచి నారాయణుండె దైవం బని యెఱింగి మనోరథంబు సఫలం బయ్యె నని యీకృతి కృష్ణార్పణంబు చేసితి నది యెట్లనిన నేను విద్యాభ్యాసంబునం దగిలి కొండిక నై యుండ నొక్కనాఁడు దివంబున.

చ. కలితవిశేషవస్త్రములు గట్టి హిమాంబు సుగంధ చందనం
బలఁది వినూత్నభూషణము లారఁగఁ దాల్చి వినోదలీల నిం
పులమృదుశయ్య నిద్రఁ దగఁ బొందినచోఁ గనుపట్టెఁ బల్కుఱుం
దలమునఁ గ్రమ్ముకొమ్మెఱుఁగుతండము రూపున నిల్చుపోల్కిగన్.

సీ. ఉరవడిఁ బ్రాగ్వీథి నుదయించు మార్తాండ కోటి బింబచ్ఛాయ గూడినట్లు
హరిహరబ్రహ్మల యాత్మలలో నుబ్బి కరుణ యొక్కట మూర్తి బెరసినట్లు
ఖరకరకరతీవ్రగతిని గరంగుచు హేమాద్రిచెంతఁ బెల్లెగసినట్లు
ఫణిరాజఫణరాజిమణిగణవిస్ఫూర్తి సుషిరంపువెలిఁ దలచూపినట్లు

తే. ఉట్టిపడ్డట్లు కట్టెఱనూఁదినట్లు, తేజ మెసఁగంగ నామ్రోల దివ్యవాణి
పూని సాక్షాత్కరించి సంపూర్ణదృష్టిఁ, జూచి యిట్లని పలికె మంజులముగాను.

ఉ. ఆటలుఁ బాటలుం జదువు లద్భుతముల్ విన నొప్పువాద్యముల్
సాటి దలంపరానిబలుసాములు మున్నగువిద్యలెల్ల నీ
కాటలుఁ బాట లయ్యె విను మన్నిటికి న్నెఱుఁ గిడ్డభంగి నా
చాటునఁ జాటుకారపదసాధుకవిత్వముఁ జెప్పు మింపుగన్.

వ. అని యానతిచ్చు జగన్మాతృకృపావలోకనసుశ్లో కుండనై యే నొకశ్లోకంబు నాక్షణంబ నుడివితి నది యెట్టి దనిన.

శ్లో. హంసాయ సత్త్వనిలయాయ సదాశ్రయాయ
నారాయణాయ నిఖిలాయ నిరాశ్రయాయ
సత్సంగ్రహాయ సగుణాయ సదీశ్వరాయ
సంపూర్ణపుణ్యపతయే హరయే నమోఽస్తు.

వ. ఈ శ్లోకం బద్దేవి యంగీకరించె నంత మేలుకాంచి యానందభరితుండ నై నాఁటనుండి చంద్రానుగత యగుచంద్రికయుంబోలె నారాయణాంకితం బైనకవిత్వ తత్త్వజ్ఞానంబు గోచరం బయ్యె. దానికి ఫలంబుగా గోపికావల్లభుని నుల్లంబున నిడుకొని.

తే. పలుకఁ గలిగె మొదల భాగవతార్థంబు, భర్త కృష్ణుఁ డాయె భాగ్య మొదవె,
నమృతరసము గోర నలరుచింతామణి, పాత్ర సంభవించుభంగి నిపుడు.

తే. భాగవతము తేటపఱుప నెవ్వఁడు చాలు, శుకుఁడు దక్క నరునిసఖుఁడు దక్క
బుద్ధిఁ దోఁచినంత బుధులచే విన్నంత, భక్తి నిగిడినంత పలుకువాఁడ."

ఇట్లుగా సింగన తాను భాగవతకథ నాంధ్రీకరించుటకుఁ గారణంబులు వ్రాసెను. ఇతఁడు ప్రాచీనాంధ్రకవులను వర్ణించుచో నన్నయభట్టును, తిక్కనసోమయాజులను, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడను, భాస్కరుని, నాచనసోముని, శ్రీనాథుని వర్ణనఁజేసి పోతనామాత్యు నీక్రిందివిధంబున నుతియించె.

"ఉ. ఎమ్మెలు సెప్పనేల జగ మెన్నఁగఁ బన్నగరాజశాయికిన్
సొమ్ముగ వాక్యసంపదలు సూరలు సేసినవాని భక్తిలో
నమ్మినవాని భాగవతనైష్ఠికుఁడై తగువానిఁ జేర్మితో
బమ్మెరపోతరాజుఁ గవిపట్టపురాజుఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్."

అని నుతియించుటంజేసి యితఁ డీగ్రంథంబు రచియించుటకుఁ బూర్వమే పోతన భాగవతనిష్ఠ నున్నట్లుగా నూహింప నై యున్నది. ఈసింగన పోతనామాత్యుని విధంబున తనకృతిముఖమంతయు నమర్చుటం జేసి యితఁ డాతనిశిష్యుం డగునేమో యని తోఁచుచుండును. ఇతని కృతిముఖంబున పోతనవలెనే శ్రీకృష్ణవర్ణనయు ననంతరపద్యములో శివ వర్ణనయు, పిమ్మట బ్రహ్మకు వందనమును దరువాత విఘ్నేశ్వరవర్ణనయు సరస్వతీస్తుతియును, అనంతరము లక్ష్మీస్తుతియు నున్నది. షష్ఠస్కంధము లోను ప్రథమస్కంధములోవలెనే శ్రీకృష్ణునకు షష్ఠ్యంతములు వ్రాయం బడినవి. దీనింజూడ నీతండు భాగవత మారంభమైన కొన్ని దినములకు గ్రంథారంభంబుచేసి తన గ్రంథారంభముకూడ పోతనగ్రంథమువలెనే యుండఁగోరి యటులనే దానినంతయు రచియించినట్లు మాత్రము గాన్పించును. ఇంతకంటె నీగ్రంథమునుబట్టి వ్రాయఁదగినది కాన్పించదు. ఇతఁడును షష్ఠస్కంధము చివరను శ్రీరామాంకితముగానే ముగించి చెప్పెను. దీనికి పోతనవలె ముగించెద నను తాత్పర్యము తప్ప వేఱే కాన్పించదు.

వెలిగందల నారాయణకవి వంశముంగూర్చి

ఇతనిం గుఱించిన కథాసందర్భము లేమియు విస్పష్టము కాలేదు. పైని మనము నిర్ణయించిన ప్రకారము వెలిగందల అను నామము

గ్రామనామము గాక పౌరుషనామమే అగునేడల "కందన" అను పద్మ పురాణోత్తరఖండ కృతిపతియొక్క వంశస్థుఁడు కానోపును. అయితే తగినన్ని ఆధారములు లేనిదే దీనిం బెంచి వ్రాయఁగూడదు గావున దీని నిల్పెదను.

భాగవతాంధ్రకవులు

ఈ క్రింద సంప్రదాయజ్ఞులవలన విన్నంతవఱకు నావలన నిదివఱలో వివరింపఁబడిన గాథలు పైకథాసందర్భములకు వ్యతిరేకించనట్లుగా దిద్ది పునరుక్తి లేకుండఁ జేసి వివరించెదను.

శ్రీనాథుఁడు కర్ణాటకునికిఁ గృతి నిప్పింపవచ్చుట

ఇదివఱలో నీభాగవత గ్రంథమును గృతియిమ్మని రావుసింగన కోరినట్లు దానిం జేయకుంట కలిగి యాతఁ డపకారము చేసె ననియును జెప్పియున్నాము. అటువలెనే కర్ణాటకప్రభుఁడుగూడ నీభాగవత గ్రంథము తనకుఁ గృతినిప్పింపవలయు నని కోరి తనమిత్త్రుండును, పోతనకు బంధువుఁడు నగుశ్రీనాథకవిం బంచినట్లును అతఁడు వచ్చువఱకుఁ బోత రాజు వ్యవసాయము చేయుచు పొలముగట్టునఁ గూర్చుండఁగా 'హాలి కులకు మీకుం గుశలంబె' అని యడుగుడుఁ బోతన యీ క్రిందిపద్యంబు చదివినట్లును గలదు. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకం
గూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుటకంటె సత్కవుల్
హాలికు లైన నేమి గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకౌ
ద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై."

అట్టిమాటకు శ్రీనాథుఁడు సమాధానము చెప్పఁజాలక నీవు వచించి నది నిజమే ప్రపంచములో ధనికునకు నేకొఱత యుండదు. 'ధనమూల మిదం జగత్' అని యుండలేదా! బ్రతికియున్నంతవఱకు నింతయన్నముం బట్టయుఁ గలిగియుండవలెఁగదా! నీ కంత యిష్టమున్న మఱియొక కృతి చేసినను కిమ్ము. ఇప్పు నావలు కాలించి నీభాగవతంబు కర్ణాటమహీపాలు నకుఁ గృతియొసంగి సంపదల నందుము. దీనికి మాఱువలికిన నామాటకుఁ

దప్పినట్లు దలంచెద. అనుడు 'పోతన శ్రీనాథునినిర్బంధ వాక్యముల కేమియుఁ బ్రతివచనం బీయ నోరాడకుండుటం జేసి యూరకుండె. దాని నంగీకారపిశునంబుగ భావించి శ్రీనాథుండు కర్ణాటమహీజాని కడ కరిగి పోతనవృత్తాంతంబంతయుఁ దెలిపి భాగవతంబునకుఁ గృతిపతివి గా నీవ తగు దని తెల్పి పోతనకవనంబు గొనియాడి యాతని పదలాలిత్యంబు నిన్నును నీపదలాలిత్యం బాతని సంతుష్టులఁ జేయు నని తలంచెద ననియె. రాజును శ్రీనాథుపలుకులకు సంతసిల్లి వల్లె యనియె.

పోతనచింత

అంతఁ బోతన శ్రీనాథుపల్కులు మనంబునం దలపోసి యిట్లు చింతించె. అయ్యయో యిదియేటివృత్తాంతంబు! కర్ణాటునకుం గృతియొసఁగు మని నన్నితండు ప్రేరేపించెటిని. నే నెటు సేసిన నీతని కేమాయె. నీతం డీవృత్తాంతమంతయుఁ గర్ణాటమహీధవునకుఁ దెల్పియుండనోపు. అతఁడు కృతిఁ దెమ్మన్న నే నెట్లు దెత్తు. అటు గాకున్న క్షేమి చేటు వాటిలునో బుద్ధిజాడ్యంబునం జేసి స్వాభిప్రాయంబు తేటపడం బల్కనైతి. ఇట్టిబుద్ధిమాంద్యము గలవానికిం జెట్టలు తప్పక రావలయు. అని తన్ను నిందించికొనుచు నేమియుఁ జేయఁ జేయాడకున్న నొకచోఁ గూర్చుండియుండి కనులుమూసె. అంతఁ గమలపాణి యగువాణి కన్నీరు వఱదలై పాఱ నేడ్చుచుం గాన్పించె. పోతన యాపె కమలభవునిరాణిగ నెఱింగి రోదనము సేయుటకుఁ గతం బూహించి స్వాపరాధంబ దానికిం గారణం బని యెంచి యద్దేవిం గాంచి యిట్లనియె:—

> "ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టుపయిం బడ నేల యేడ్చెదో
> కైటభదైత్యమర్దనునిగాదిలికోడల! యోమదంబ! యో
> హాటకగర్భురాణి! నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్లక
> ర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మఁద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ!."

అని పల్కి యాపె నూరార్చి నాఁటనుండియుఁ గర్ణాటునకుం గృతినిచ్చుతలంపు మానియుండెనఁట. ఇట నొక్కనాఁడు కర్ణాటమహీ

కర్ణాటప్రభుఁడు వచ్చుట

జాని భాగవతనామంబుఁ దలంచి యిట్లు చింతించె. బహుదినంబులాగొఁ బోతన భాగవతంబుఁ దెనిఁగించుచుండె నని వింటిమి. ఇంతకు నాతండు రాకుండుటకుఁ గారణం బేమి. మృగయావినోదమిషంబున నతం డుండు దేశంబునకుఁ బోయివత్తుఁగాక యని బయలువెడలి యాతనియూరు సేరి యాతనిం బిలువ దూతలం బనిచె. అత్తఱిఁ బోతనామాత్యుండు భాగవత తృతీయస్కంధంబున శ్రీయజ్ఞవరాహావతారఘట్టంబు దెనిఁగించుచుండె. భక్తపరాధీనుండగు నారాయణుండు పోతనతో నెల్లపుడు లీలావినోదంబులఁ గాలంబు గడుపుచుండుఁగావున వర్ణితవరాహరూపంబున నచ్చోవిహరించుచుండె భూవిభుని బంట్లు వచ్చినవృత్తాంతమంతయు నెఱింగి యా దేవుండు భక్తరక్షణార్థంబు తద్ద్వారోపరిభాగంబున సూక్ష్మగాత్రంబునఁ గూర్చుండియుండె. భటకోటి లోనికిఁ జనను ద్యుక్తు లగుడుఁ దనదేహంబు హుంకారధ్వనితోఁ బెంచి వారి నదల్చిన నారాజకింకరులు తమయొడయనికడ కేఁగి సంప్రాప్త మగునంకిలిఁ దెల్ప నాతండు శంక లుడుగుండని భయంకర సేనాపరివృతుం డై చని కిటిస్వామిం గని సామాన్యవరాహంబని యెంచి పందికై యిటు భయమంద నేల? చూడుఁడు. నేనిపుడ దీనిమడియింతు నని తన సేనానులం బురికొల్పి పొడువుఁడు పొడువుఁడు పెంపు డింపుఁ డనుచు వెంట నంటె. అంత నాక్రోడంబు సక్రోధం బై కన్నుల నిప్పు లొలుక వారినందఱఁ దనకోప పావకునకు నింధనీభూతులఁ జేయఁదలంచి విజృంభించి దంతహతి నరాతిచమూపతుల నింతింతలు తునియలుగ విదారించి పొట్టలు చించి మించె. ఇట్లుండు పోలికలనిం గాంచి యారా జిట్లు చింతించె. ఏమీ యీ యద్భుతంబు! ఇక్కిటి యొక్కటియ మదీయసేన నుక్కడంచె. నే నొక్కండ దీనిపని చక్కఁజేసెద నని మిక్కుటంపు కోపంబున ధిక్కరింపుచు నలుప్రక్కలం బరికించుచో నయ్యాదివరాహం బవార్యతరశౌర్యంబున మాఱులేనివిహారంబు సల్పుచు ధర బొరియగఁ ద్రవ్వుచుఁ జెలరేఁగియుండె

దానిం జూచి రాజు కన్నులు మిఱుమిట్లుగొన శరీరంబు కంపింప నిశ్చేష్టితుం డయ్యె. ఇట్లుండి కొంతతడవునకుఁ దెలిసి యది యంతయుఁ బోతనామాత్య ప్రభావప్రకటనంబునకుఁ గా నాతనియిష్టదైవంబు చేసిన చేఁతగా నెఱింగి యపరాధంబు సేసితి నని పోతనను దనమది నెంచి యపరాధక్షమ యని నమస్కరించె. అంత నావరాహం బంతర్ధానంబు నొందె. ఆరాజేంద్రుం డామంత్రిశిఖామణికడకుం జని యాతని యుడుగుఁ దమ్ముల కెఱఁగి కర్ణాటుండ దీనుండ రక్షింపుఁడు అనుఁడు పోతన యాతనిం గ్రుచ్చియెత్తి యాతని వృత్తాంత మడిగిన నాతం డిట్లనియె. "చెఱుపకురా చెడెదవ" న్నట్లు నిను నవమానింపఁ దలంచి నేన యాపదల పాలైతి. సర్వబలంబులు సమసె. నీవాకిటికిటి నా కిటుల నగునటుల నొనర్చె. ఇదియంతయు భవదీయానుగ్రహాతిశయంబుచే నివారితంబు గావలయు. అనుపృథ్వీధవుపల్కు లాలించి కించిత్తాలోచించి భగవత్కృతం బని యెఱింగి యవమానంబునకు వగవకు మని యారాజు నోదార్చి యి ట్లనియె. నీకు సర్వంబును మంగళం బగు. రమేశు ధ్యానించుచుఁ గాలంబు గడుపు మనుఁడు నాతండు శ్రీహరి తనహృత్సరసిజంబున నిల్పి ధ్యానింపుచుఁ బోతనామాత్యుమాహాత్మ్యంబు దలంచుచు నాయిలు వెడలె. అపుడు మోహనాస్త్ర విముక్తులభంగి నింగి ముట్టఁ గోలాహలస్వనంబు సేయుచుభగవదనుగ్రహ దత్తంబులై యతని సేనలుండ నాతండు కొలఁదికి మీఱినసంతసముఁ బొందియూరు సేరెనఁట.

భగవద్దర్శనము

ఆనంతరము పోతనామాత్యుండు భగవద్భక్తియుక్తుండై చతుర్థాదిస్కంధంబులఁ దెనిఁగించి యష్టమస్కంధంబున గజేంద్రమోక్షణంబు వ్రాయుచు నందు గజేంద్రుఁడు స్వామిని రక్షించు మని పలుకఁగ నావచనంబులు వైకుంఠ నాథుం డాలించె ననుచో "అలవైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూల" అని నుడివె. అంతట నేమియుం దోఁచకుండె. అపుడు తనకూఁతుం బిలిచి తా వ్రాయుచున్న పాత్రం బాపె చేతి కిచ్చి యిదె వచ్చెద నని యొకనిర్జనప్రదేశంబునకుం జని

తొంటివాక్యంబ మరల నూహించుచుండె. ఇట పోతనయిష్టదైవంబు తద్రూపధారి యై యాతనిగృహంబునకుం జని పోతనకూఁతుం బిలిచి పుస్తకము దెప్పించి యం దున్నయసంపూర్ణవాక్యంబు సూచి "సౌధంబు దాపల" అని వ్రాసి దాని నామె కొసంగి తా నంతర్ధానంబు నొందె. పోతనకు రహస్యస్థలంబున నీవాక్యంబ స్ఫురింప వైళంబుగ నిలుసేరి తనపాత్రంబునఁ మరలఁ గైకొని యందున్న స్వమనోగోచరార్థంబుఁ జూచి యత్యాశ్చర్యంబునఁ గుఁతుఁ బిలిచి దానియం దెవ్వరు వ్రాసి యుండి రని యడిగె. అనుడు నామె 'నీవకదా యింతకుము న్నిటకు నేతెంచి వ్రాసియుంటివి.' అనినం గూఁతుపల్కులు విని కొంతతడవు చింతించి యి ట్లనియె. అమ్మా నీపుణ్యం బెంతయు శ్లాఘనీయంబు. నీ కగపడినమత్స్వరూపధరుం డాత్మారాముం డగురాముండుగాని యేఁగాను. అని తెల్పి ప్రచ్ఛన్నుండై తనవెనువెంట నంటి తిరుగునించు విల్లంటతండ్రికి మ్రొక్కి ప్రసన్నుండ వగుదుగా కని సంతసంబున నాపద్యంబు పూర్ణంబుసేసె. పిమ్మట నాస్కంధంబును ముగించెను.

శ్రీనాథునియాక్షేపము

అంత శ్రీనాథుం డొకదినంబున మరలఁ జనుదెంచి పోతన వ్రాసిన యష్టమస్కంధముఁ జూచి యందున్న

"మ. సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁ డే
పరివారంబును జీరఁ డభ్రగపతిం బన్నింపఁ డాకర్ణికాం
తరధమ్మిల్లము చక్కనొత్తఁడు వివాదప్రోత్థితశ్రీకుచో
పరిచేలాంచల మైన వీడఁడు గజప్రాణావనోత్సాహి యై."

అనుపద్యంబుఁ జూచి పోతనం బిలిచి బావా నా కీపద్యంబు సమ్మతంబు గాకున్నదిసుమీ అని యిట్లనియె. సిరికిఁ జెప్పఁడు. శంఖ చక్రములఁ బట్టఁడు. తదితరసాధనముల ముట్టఁడు, ఊరక గజేంద్రుం జూడ విష్ణుండు సనియె నని వ్రాసితివి. అతండు పరికరరహితుండై యేమిసేయం జనె. ఇట్లు వ్రాయుటంజేసి నీవ్రాఁత యుక్తియుక్తముగ నుండినట్లు గానరాదు. అనుడుఁ బోతన యిట్లనియె. భక్తావనుం డగు

శ్రియఃపతి అట్లు పరితాపంబుపా లగుట భక్తులయెడఁ దనకుండు కారుణ్యంబుఁ జూపుటకే కదా. ఇదియ నాకుంబోలినయర్థంబు. సహేతుకంబు గాకున్న భక్తికిం గొందువయేమి? అనుడు శ్రీనాథుం డూరకుండె మఱికొన్నిదినంబు లైనతర్వాతఁ బోతనామాత్యుండు తనమనంబున శ్రీనాథుండు శ్రీనాథు నాడిన వాఁడిమాటలవేఁడిమి సహింపలేక యథార్థం బాతనికి గోచరం బగునట్లొనరింపఁ దలంచి యాతనిపుత్త్రుని దాఁచి బావా నీకొడుకు నూతం గూలె నని తెల్పె. శ్రీనాథుం డాపల్కులు విని మనంబునఁ గలఁగి దిగ్గున లేచి కళవళపడి యెచ్చటెచ్చట నని విలపించుచుఁ బరువులిడఁదొడంగె. దానిం జూచి పోతన యాతనితో ని ట్లనియె. ఓయీ నిలు నిలుము ఊరక చనెదవేమి. త్రాడేది నిచ్చెన యేది? ఇట్లు విలపించుచుఁ జని నీవు నందుఁ గూలుదువుగాఁబోలు. అని యడ్డంబువచ్చి నిలిపిన శ్రీనాథుండు పోతనతో ని ట్లనియె. వేగంబునఁ జని న న్నాకుఱ్ఱనిం గననిమ్ము. కన్నారం జూచినఁ గొంత వంత మాను. అనునాతనిం గాంచి పోతన యి ట్లనియె బావా జడియకుము. నీ కుమారుండు నూతం బడలేదు. గజేంద్రరక్షణంబునకు నార్తావనుండగు శ్రియఃపతి యిటులనే పరితాపంబు నొందె నీ వసమర్థుండవయ్యు బరికరరహితుండవయ్యు మిన్నక చూచినంతనే కర్జంబగు నని తలంప నఖిలలోకాధీశ్వరుం డగుకరివరదుం డూరక యచ్చోటి కరిగినఁ గొఱంత యొక్కటి గలదే? భక్తులయెడ భగవంతునకుం గలప్రేమ జనులకును నీకును గోచరంబు గా నే నట్లుపలికితి. నీవు వాగపరాధం బొనర్చితివి. కావునఁ బశ్చాత్తప్తుండ వై యాహరిశరణంబు వేఁడు మని నిజనివాసంబునకుం జనియె ఇట్లనేకసమయంబులఁ బోతనామాత్యుండు భగవన్మాహాత్మ్య ప్రకటనంబు సేయుచు భాగవతంబుఁ దెనిగించి భగవదర్పణంబు సేసె. ఇం దీతండు శివపరాత్పరత్వము చెప్పకుంటం జేసి వాగ్దోషంబు సంభవించె ననియుఁ దద్దోషపరిహారార్థంబు వీరభద్రవిజయం బనునొక గ్రంథ వ్రాసి తత్పాపంబు పాపికొనె ననియుం గలదు. ఇటీవల నావలనఁ

జేయంబడిన "వీరభద్రవిజయవివేకము" అను నొకదీర్ఘోపన్యాసములో భాగవత గ్రంథకర్త ఆగ్రంథకర్త కాఁడని సిద్ధాంతమాయెఁ గావునఁ బాఠకులీవ్యాసాంతమందుఁ బొందుపఱచి యుంచిన "వీరభద్రవిజయవివేక" ముం జదివి తదుసందియములు వారింపఁ గోరెదను. భక్తాగ్రగణ్యుం డగునీపోతనామాత్యుండు పదలాలిత్యంబునకు మిగులఁ బ్రసిద్ధుండు. ఇట్టికవికృతగ్రంథంబునఁ గొన్నిస్థలంబుల నీతనికవనంపుజాడలఁ 'డనోడుదుము. అట్టిపట్లురచించినవాఁ డీతఁడౌనాయనిశంక వొడమెడిని. ఆశంక నిష్కళంకంబుసేయు నొకవృత్తాంతంబు గలదు. దాని నీక్రింద

పోతనభాగవతముం దాఁచుట

వివరింతను. ఈకవి యాంధ్రభాగవతంబు పూర్ణంబుసేసి యది గైహికసుఖేచ్ఛాపరు లగుపామరులకునర్థ్యంబైనవేదాంతార్థంబుల గౌరవంబుసెడు నని యెంచి ప్రచురింపక పఠనార్హులగుముముక్షుజనుల వెదుకుచు నుండె. ఇట్లుండ నిర్యాణసమయం బగుడుఁ దనకుమారుం డగు మల్లనను రావించి యతనికి నఖిలరహస్యార్థప్రతిపాదకం బగుస్వకృతభాగవతం బిచ్చి దానిని సాధనచతుష్టయసంపన్ను లగుముముక్షువులకర్థ్యయం బగునట్లొనరింపు మని తెల్పి తాఁ బరమపదప్రాప్తుం డయ్యె. అంత మల్లన పితృవాక్యపరిపాలనేచ్ఛాపరుండై తదర్హజనాన్వేషణంబు సేయుచు దానిఁ బేటికాంతర్గతంబు సేసి దేవతార్చనావితర్దిసమీపంబున నుంచి సముచితభక్తిఁ బూజించుచుండె. అనంతర మాతండు తనకును గాలావసానం బగుడు నాత్మసఖుండును సహాధ్యాయియు నగు వెలిగందలనారయకవిం బిలిచి రహస్యంబుగఁ దనపైతృకధనంబుఁ గొమ్మని దేవతార్చనపూర్వకంబుగ నాపేటిక నిచ్చి తా లోకాంతరగతుండయ్యె. పిమ్మట నారయ తనగురుధనంబు నారయ దానిం దీసి యందుఁ జీనాంబరముల నతిశిథిలంబు నొందియున్న జీర్ణభాగవతంబుఁ జూచి యది స్వగురుప్రణీతంబ కాఁ దెలిసి శైథిల్యంబు నొందుట కెంతయు డెందంబునఁ గుంది దానిఁ గట్టి మరల నొకచోఁ బెట్టియుంచి నాఁటిరేయి

దానింగూర్చి చింతింపుచు నిద్రింపఁ బోతనామాత్యుం డాతని స్వప్నం బునఁ గాన్పించి యిట్లనియె. ఓయీ దీని నే నీవఱకు లోకంబున వ్యాప కం బవున ట్లొనరింపకుండుటం జేసి యీగతి వగవవలసివచ్చె. ఇపుడు భ్రష్టంబు లైన ఘట్టంబుల నట్లింపు దోఁప సంపూర్ణంబు సేసి తూర్ణంబ దీని జగద్వ్యాపక మవున ట్లొనరింపు మని తిరోహితుం డైన, నారయ మేల్కాంచి స్వప్నంబుతెఱంగు పోతనామాత్యశిష్యులకుఁ జెప్పె. వారును నాతనిం గూడి దానినంతయు సంపూర్ణంబుసేసిరి. అనికొందఱి మతము. ఇందుఁ గొంతపూర్వపక్షమాయెను. దానిని మఱియొక

పోతనకవనంబును శిష్యకవనంబును

దెల్పితి. పోతనామాత్య కవనంబునకుఁ దచ్ఛిష్యజన కవనంబునకుఁ గల భేదంబులు సమానవర్ణన లున్న తావులఁ గొన్నికొన్ని పద్యంబులఁజూచిన గోచరంబగు. దీనికిఁ దార్కాణంబుగ నష్టమంబునఁ బ్రహ్లాదునిపద్యము.

"సీ. మందార మకరంద మాధుర్యమునఁ దేలు మధుపంబు వోవునే మదనములకు
నిర్మలమందాకినీవీచికలఁ దూఁగు రాయంచ సనునె తరంగిణులకుఁ
లలితరసాలపల్లవఖాది యై చొక్కు కోయిల సేరునే కుటజములకుఁ
బూర్ణేందుచంద్రికాస్ఫురిత చకోరక మరుగునే సాంద్రనీహారములకు
తే. నంబుజోదరుదివ్యపాదారవింద, చింతనామృతపానవిశేషమత్త
చిత్త మేరీతి నితరులఁ జేరనేర్చు, వినుతగుణశీల మాటలు వేయు నేల."

ఇది పోతనామాత్యకవనంబు, తచ్ఛిష్యకృతం బగుదశమోత్తర భాగంబున రుక్మిణితోఁ గృష్ణుండు విరసోక్తు లాడిన యనంతరము శ్రీకృష్ణుఁడామెను దేర్చియుండ ననంతర మాయము శ్రీకృష్ణు నుతించు తెఱి పద్యము.——

"సీ. నీరదాగమమేఘనిర్యత్పయఃపాన చాతకం బేఁగునే చౌటిపడెకు
పరిపక్వమాకందఫలరసంబులఁ గ్రోలు కీరముల్ చనునె దుత్తూరములకు
ఘనరవాకర్ణనోత్కలికమయూరము ల్గోరునే కఠినఝల్లీరవంబు
కరికుంభపిశితసద్గ్రాసమోదితసింహ మరుగునే శునకమాంసాభిలాషఁ
తే. బ్రవిమలాకార భవదీయపాదపద్మ, యుగసమాశ్రయనైపుణోద్యోగచిత్త
మస్యుఁ గోరునె తన కుపాస్యంబుగాఁగ, భక్తమందార దుర్భవభయవిదూర."

ఇంకను భేదంబుచే నొప్పు తావు లనేకము లున్నవి. ఆయాస్థలంబులలోఁ గొన్ని క్ర్యావ్యర్థకసంధులును గొన్ని వ్యాకరణస్ఖాలిత్యంబులు దృష్టిగోచరం బయ్యెడి. ఇట్టిపొరబా ట్లుండుటచే నీగ్రంథంబు ప్రామాణికగ్రంథంబు కాదయ్యె. ఇందులతప్పులన్నియుఁ బోతనామాత్యుని వని కొంద ఱూహింపరు. మఱికొందఱు మహాకవి యిట్టితప్పులు వ్రాయునా యనేకు లందు వ్రాసియుంటచే నవి కల్గెఁగాని వేఱొకటి కాదందురు. పోతనవిరచితంబును దచ్ఛిష్యవిరచితంబును మొత్తంబున మనకుఁ దెలిసియున్నను దీని వివరింపఁజాలను. మూలముట్టుగఁ గొంత గ్రంథము చెడుటయే నిజమయ్యెనేని ఆచెడినగ్రంథంబులోని స్కంధంబులును దశమోత్తర భాగంబున నున్న "కాటుక నెఱయంగ" అను పద్యోపరి భాగంబును పోతనకృతంబులు గా వనుట స్పష్టమే. తాళపత్రగ్రంథంబుఁ జెదలు దిన్నపుడు కొన్నిఘట్టంబులును మఱికొన్ని పద్యంబులు నష్టంబులై యుండనోపు. అట్టిపట్లను విరిచేతనే వ్రాయఁబడియుండును గదా వీనికిఁ బోతనకుం గలతారతమ్యంబు వీరిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథముల చేతనే మనకు గోచరం బగు. అచ్చటచ్చట మనకుంగానఁ బడునెఱసులు పోతనచే వ్రాయంబడినచో లేక వీరు వ్రాసియుండు తఱి నుత్పన్నంబులాయెనో తెలిసికొనుట దుర్లభంబు. గ్రంథంబునఁ గాన్పించుతప్పులు పోతనశిష్యులవిగాని పోతనవి గావని తలఁచఁదగియున్నది. దీని కను గుణంబుగ నప్పకవియు నొకపద్యంబు పూర్వలాక్షణికులది యుదాహరించె. అదె ట్లనిన:—

"ఉ. బమ్మెరపోతరాజకృతభాగవతంబు సలక్షణంబు గా
కమ్మహి నేమిటం గొదువ యెంతయు నారసి చూడఁగాను రే
ఫమ్ములు ఱాలునుం గలసి ప్రాసము లైనకతంబునం గదా
యిమ్ముగ నాదిలాక్షణికు లెల్లరు మాని రుదాహరింపఁగన్."

దీనిచేఁ బోతనకృత గ్రంథంబున నీరేఫఱుగమైత్రి దోషంబు తప్ప కడమదోషంబులు లే వని యప్పకవి కూ సమ్మతించె. ఈరేఫఱుగ

మైత్రీదోష మొకదోషములోనిది గాదనియును, కావునఁ బోతనకృతం బంతయు నిర్దోషంబే యనియు మఱికొందఱియభిప్రాయంబు. రేఫ యుగ మైత్రికి సమ్మతించుటచే దోషంబు గల్గు నని యప్పకవి యిట్లు వ్రాయుట స్వాభిప్రాయ స్థాపనంబునకుఁగాని మఱియొకటిగాదు. ఈవిషయం బీత నిచే వ్రాయంబడిన పద్యంబు విచిత్రంబుగ నుండును. పొరపాటున రేఫమైత్రి చెప్పిన నది సమ్మతంబు చేతనే చెప్పిన ట్లీతండు వ్రాయు. వీని మైత్రి శాస్త్రసమ్మతముగ గాకున్న నుంచుట కేరైన నిచ్ఛయింతురా. అట్టియిచ్ఛ లేకున్నను గొన్నికొన్ని స్థలంబులఁ బ్రమాదంబుచేఁ గొన్ని ప్రయోగంబులు సంప్రాప్తంబులవు. ఇట్టిప్రమాదమునే స్థిరపఱచి రేఫ మైత్రియు స్థిరపఱుచుట న్యాయంబు గాదు. ఒకటి రెండున్నఁ బ్రమా దంబుఁగాని విశేషించియున్నఁ బ్రమాదంబు గాదనవలదు. అది గ్రంథ బాహుళ్యమునుబట్టి తటస్థించు. 'ఎంతచెట్టు కంతనీడ' యనునట్లు గ్రంథంబు స్వల్పమయినఁ దప్పులును దానికిఁ దగినట్లే యుండును. అధిక మైన దానికిఁ దగినట్లే యుండును. న్యాయబుద్ధిచే నెద్దియేని గ్రంథంబు చూచి యాకవికి వీనిమైత్రికి సమ్మతి యున్నదా లేదా యని యోచించు నపు డందులోఁ గొన్నిపద్యంబులు ప్రత్యేకించి దానియథార్థ మారయ వలయు. ఇట్టిబుద్ధిచే యోచించినయెడ భాగవతంబున నీలాటి యను మానమునకుఁ గారణ మున్న ట్లేమియుఁ గానరాదు. పోతనామాత్యున కీసూత్రమం దిష్టమే లేకున్నఁ బెక్కులు శకటరేఫములకు మైత్రి యున్న పద్యంబులేల కాన్పించు? ఇఁక నెచ్చోటనైన వీటిమైత్రి కానుపించిన నది ప్రమాద మనక తప్పదు. ఇట్టిప్రమాదంబు లొరులకుండుట కేమి యబ్బురంబు? వీనిమైత్రి కెంతమాత్రము సమ్మతింపనియప్పకవికే కలవు. దృష్టాంతమునకుఁ గొన్నిటిం జూడఁదగు నని యప్పకవీయంబులోని కొన్ని పద్యంబు లిట వివరించెదను:—

అప్పకవితప్పులు

"౧.క. కేరుచు నొయ్యన దగ్గఱ, జేరుచు నురుముష్టిపాతికిఁ జిక్కక వేగం
దాఱు చమత్కృతిఁ గ్రమ్మఱ, దూఱు చధోక్షజుఁడు మల్లుఁ ద్రుంచె ననంగన్."

ఇందులో నితాఱుట అప్పకవిచేత శకట రేఫముగ అకారసీసమాలికలోఁ జెప్పఁబడియె. "తాఱు మొకంబు లీతీరున" అని యప్పకవీయము. ఇది ప్రయోగంబులో మాత్రము లఘువులతోఁ గూడియున్నది. 'దూఱు' అనునది యిచ్చోట నున్న యర్థముంబట్టి శకటరేఫముగ నుండవలయును.

౨. "ఇఱ్ఱి వెఱ్ఱిఱు" నని యిట్లు క్రింద జడ్డ లుండెడిలిపులెల్ల బండిఱాలు. వీనిద్విత్వము లౌకవేళఁ బోయినం బోవును. 'జెఱిపోతు కఱిమేఁక గొఱియ యనఁగ' అని ముందు సూత్రము వ్రాసి పిమ్మట కొఱ్ఱిశబ్దము లుప్తశేషముయినపుడు 'కొఱ' యని వ్రాయక 'కొర' యని లఘు రేఫముతో వ్రాసెను. ఇది యితరలాక్షణికుల మతంబు గాదు.

3. 'ఱాదక్క సకలాక్షరములమీఁదను' అని రేఫసీసమాలికలో వ్రాసియున్నాఁడు. ఇందు 'ఱా' శకట రేఫసంజ్ఞికము.

౪. "మ. పురుటింటం బసిబిడ్డచందమున వాపోవంగ నాఁడాత్మలో
మురువొప్పన్ విషదుగ్ధయుక్తకుచయై ముద్దాడురాకాసి గు
ఱ్ఱెఱిఁ గిట్టంబుగఁ బాలు ద్రావుమిషచే నిర్వైనకాలంబునన్
ధరణిం గూల్చిన నందపుత్త్రువలనన్ దారాక్షణ ధర్మస్థితుల్."

ఇందు నెఱేఁగి శబ్దము లఘురేఫముతోఁ జేర్చి ప్రయోగింపఁబడినది. 'ఈశబ్దమునకు రూపాంతరమును బద్యమునకుం బాఠాంతరమును గానరాదు' అని ద్విరేఫవర్ణదర్పణకారులయభిప్రాయంబు. ఎఱుఁగుట శకటరేఫము గల దని యీ అప్పకవియే చెప్పియుండె. ఇంక నిట్టిపొరపాట్లనేకము లుండనోపు. ఇట్టి భ్రమప్రమాదంబుల కెడ మియ్యకుండునట్లింకొకపద్యంబు వ్రాసె. అ దెట్లనిన:—

"క. భ్రమయక రేఫములకు రే, ఫములును ఱాలకును ఱాలు ప్రాసములను వి
శ్రమములకు జెప్పఁదగునీ, క్రమ మెఱుఁగక రెండునుం గుకవి గూర్చుఁ గృతిన్."

అని యిట్లు వ్రాసి తానే యనేకస్థలంబులలో భ్రమసి యీ రెంటిని వివేచింపలేక యొకదాని కొకటి ప్రయోగించె ఇప్పుడు రేఫనియమన మప్పకవి తనయిష్టానుసారంబుగఁ జేసియుండియుం దాఁ జెప్పిన

సూత్రమును దా సమర్థింపలేక తాను పైనఁ జెప్పినపదార్థము నకుఁ బాత్రుఁ డయ్యె నని యొరు లాక్షేపింప మన మే మని సమర్థింపఁ గలము ? అట్లు సమర్థింపలేనిచో నీతనిగ్రంథంబును సలక్షణంబు గాదన వలసివచ్చును. దీనిని రేఫమైత్రికి సమ్మతించనివా రే మని సమర్థింతురో! ఆముక్తమాల్యదలోని కొన్ని గురువులై లఘువులుగాఁ గాన్పించు రేఫములకు వీరు ద్విరూపము లున్నవన్నట్లు వీనికిని ద్విరూపముల నైనఁ జెప్పవలెను. లేకున్న నింకొకవిశేషవిధాన మేమైనఁ గల్పింప వలయును. సర్వజ్ఞులకుఁ బ్రామాణికగ్రంథంబగు భారతంబున గాన్పించు ప్రయోగములంబట్టి సూత్రములను సవరించిన నేమికొఱంత? భారతము నందుఁ బ్రయోగము లున్న వని వీరికిఁ దెలియక యుండునా? అట్లుండు టకుఁ గారణముమాత్రము కానరాదు. ఇట్టిప్రయోగంబులు భారతం బునం గలవా యనవలదు. వానిం గొన్నిటిని వివరింతము:—

౧ "క. సర్పముఖశరము గల దని, దర్పంబునఁ గ్రీడిఁ దొడరఁ దలఁపకు హరిపెం
పేర్పడఁగ నదియ కా దట, తీర్పవలయువాని నెల్లఁ దీర్చు నరునకై."

ఇందులో 'ఱు' శకట రేఫము గలది. ఇచ్చట నీ గురురేఫము నకును మిగిలిన లఘురేఫములకును మైత్రి చెప్పంబడియె. దీనికి రేఫాక్షరమైత్రి సమ్మతింపనివారిచేఁ గొన్నివిశేషవిధానంబులు గల్పింపంబడియె. అందొకదాని నిట వివరింతము. "రేఫమునకు నన్యవర్ణముతో సంశ్లేషము వచ్చినప్పుడు గురుత్వలఘుత్వవైపరీత్యము గలుగదు." అని యిట్లు చిత్రంబుగ వ్రాయంబడియె. అహాహా చూడుఁడు! ఈసూత్ర కారునిచే సంశ్లేషాక్షరమున కెట్టిసామర్థ్యంబు చెప్పఁబడినదో! తన పై యక్షరములు దేవ *దానవులవంటివైనను సంయుక్తాక్షరములు తాము దలఁచినట్లైన వాని నెట్లు చేయదొరకొన్న నట్లు సేయఁగలవఁట. భారతంబులోనే యున్నమఱియొక ప్రయోగంబు చూపుదము:—

---

*తే. జ్ఞాతివైరంబు నంది ప్రాసంబులందు, విశ్రమములందుఁ దమలోన వేఱు గలిగి
దేవదానవులట్లన తెనుఁగులందు, మించి రేఫఱకారముల్ మెలఁయుఁ గృష్ణ. అ. క.

"క. తెంపున బెంపున గదుర ని, లింపులు వెఱఁగంది చూడ రిపుసైన్యములుం
గంపింపఁ దమబలంబులు, ఱంపిలి బిట్టార్వ సింధురాజుం దాఁకెన్."

ఈపద్యములోని ఱంపిలిశబ్దము సర్వత్ర గురురేఫముగాన లఘువు గాదు. దీనికిని లఘు రేఫమునకును మైత్రి సోమయాజిచేఁ జెప్పఁబడియె. ఇచట మైత్రిగలలఘురేఫము తత్సమంబుగావున ద్వైరూప్యము చెప్ప వీలు లేదు. కావున నిచ్చో లఘ్వలఘురేఫములమైత్రికి నొప్పికొనక తప్పదు. అని యిట్లు సులక్షణసారవ్యాఖ్యాత వ్రాసె.

ఈ పై నుదాహరించినపద్యంబున నింకొకవివాదాంశంబుగూడ గాన్పించుచున్నది. అదియు నప్పకవికి సమ్మతము గానిదే దానింగూర్చి వాదించునవసరము మన కీవఱకు లేకున్నను గొన్ని స్థలంబుల నప్పకవి భారతమును జూడకయే స్వాభిప్రాయమును వ్రాసె ననుమాట యథార్థపఱుచుటకునై దాని నిట వివరింతము.

"తే. భరితభువనార్ణవంబుతో వంత సరియె, రమ్యమణిరాజరాజితో లక్క సరియె
లలితవీణారవంబుతో ఢక్క సరియె, ననఁగఁ జెల్లు నభేదాఖ్య నమరువళ్లు. అ.ఆ.3.

వ. ఈ మూఁటిలోపలను భకారంబునకు వకారంబునకు నభేదవర్గయతులు గావునఁ బ్రయోగింపవచ్చు. లవర్ణమునకు డవర్ణమునకు నభేదవర్గయతులుగావు గావునఁ బ్రయోగింపరాదు. రవర్ణమునకు లకారమునకు గ్రాహ్యంబు గాదు. వానికి లక్షణవిలాసము వారు తెలియక కొన్నియుదాహరణంబులు వ్రాసినారు. అనియు నిట వివరించెద. నైషధములో 'లీలామకరాంకచంద్రరేఖాంకుర' అనియు రామాయణములో 'శారగాభ్రవిలీనత నేపారు చంద్రలేఖయపోలెన్' అనునదియుం గలవు. సంస్కృతమునందు రేఖాలేఖాశబ్దములు రెండునుం గలవు. కావున నీరెండుపద్యములయందుఁ జెప్పిన లేఖాశబ్దము మొదలిది ద్వితీయాంతస్థ మని యెఱుంగునది.

అని వ్రాసి యనంతరము వసుచరిత్రలో

"రోలంబాలక యొత్తు గ్రుంకి బిసవల్లుల్ దున్మి తూటాడి" అనునీచరణంబులో 'లోలంబాలక'అని కవిహృదయము. దీనిం గానక కొందఱు 'ఇందిందిరశ్చంచరీకో రోలంబో భ్రమరోఽపిచ' అనియున్నది గావున రోలంబాలక యని చదువుదురు. ఇట్లని రామరాజభూషణకవి తలంపుగాదు."

అనియు వ్రాసి,

"క. నణ లనురెండక్కరముల,కును వడిఁ బ్రాసంబుఁ బెట్టికొనవచ్చుఁ దగన్
విను రఱల కిట్లు పెట్టం, జను ళశల కభేద మరయ సర్వజ్ఞనిధీ."

వ. ఈచెప్పిన మాటలోపలను మొదలఁ జెప్పిన 'నణలకు' సరసవడియును కడమఁ జెప్పినళశల కభేదవిరతియును గనుక నీరెండును గూర్పవచ్చును. నడుమఁ జెప్పిన రఱలకు 'రయోస్తునిత్యంస్యాత్' అను శబ్దానుశాసన సూత్రము కలిమింజేసి యేకతర యతు లవుటంజేసి కూర్పరాదు"అటుగావున నీపద్యమును బ్రశస్తము కాదు."

అని యిట్లప్పకవి కొన్ని చోట్లఁ గవిహృదయంబు గా దని యును వీరందఱు నప్రశస్తముల వ్రాసి రనియుఁ జెప్పియుండెఁ గాని వీ రట్లు వ్రాయుటకుఁ గారణం బేమి యని యూహింపఁ డయ్యె. ఇంతియ కాక తాఁ జెప్పినదే కవిహృదయ మనియు నొరులు దాని నెఱుఁగ రనియుఁ జెప్పుట మఱియు వింతగ నున్నయది. తనకు . నూటయేఁబదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వంబున నున్న రామభూషణునిహృదయంబు తన కును బూర్వు లగులక్షణవిలాసము వారికంటెఁ దనకే యెక్కుడుగఁ దెలియు టెట్లు గలుగు? వారిహృదయంబు లిట్లే కావున రలలకును మైత్రి యుండఁగూడ దనుటకంటె సర్వజనులకు సుగమం బవుభారతములో నున్న

"క. తెంపును బెంపును గదుర ని, లింపులువెఱఁ గంది చూడ రిపుసైన్యములన్
గంపింపఁ దమబలంబులు, ఱంపిలి బిట్టార్వ సింధురాజుం దాఁకెన్."

అనుపద్యమును సులక్షణసారములో భారతములోనిది గావున పరిహరింపఁ గూడ దని వ్యాఖ్యాత వివరించెను. పై పద్యంబునందలి రెండవపాదంబులోని లకారరకారమైత్రియును నాల్గవపాదంబున నున్న. ఱకారరేఫమైత్రియుఁ జూపిన నీయప్పకవిప ల్కెంత శ్లాఘనీయముగ నుండును? కవుల కెంతసంతసంబు గల్గును? భారతప్రమాణంబు లేకుండఁ జెప్పంబడిన యీయప్పకవి పల్కులంగూర్చి యీవిషయంబున నిఁక సంవాదంబు సేయంబనిలేదు. ఈరేఫములు రెండును దఱుచుగ నొకచో నుండుటంజేసి విన వీనులకు సొంపుగ నుండదు గావునఁ బ్రయోగించునపు డెల్లరు సంకోచింతురు. అయిన వీని నేర్పరింపలేక కవులు

బ్రమయుదురు. అట్టిచోటనే యప్పకవి దోషబాహుళ్యంబుగా వ్రాసె. ఇట్లు వ్రాసినవాఁ డన్నిశబ్దంబులును రూఢముగా నెఱింగించినవాఁడును గాఁ డయ్యె. *తా వ్రాసిన దానినైనఁ దా సమర్థింపలేఁ డయ్యె. ఈతని యనంతర మహోబలపండితుం డీరేఫయుగవిషయం బెంతయు వ్రాసి వీనిమైత్త్రికి సమ్మతించినవారిని మఱియు నిందించె భాగవతంబుఁ దెనిఁగించిన బమ్మెరపోతరాజునకును రాఘవపాండవీయంబు వ్రాసినపింగళి సూరన్నకు ననామకకవిద్వయ మని పేరుంచె. చూడుఁడు: తా వ్రాసినదే యథార్థ మని యితఁడు మహాకవుల నిందించె. అహోబలపతి యనంతరము మఱికొందఱు ప్రత్యేకంబు దీనివిషయంబే వ్రాసి పరుషవాక్యంబులచే దీనిమైత్త్రి తప్పింప యత్నించిరి. ఇంతియ యోచించిరిగాని దీనిలోని ముఖ్యాంశంబు గనుపఱుపరయిరి. అది యటుండనిండు. మన మీ యక్కర మెక్కడనుండి వచ్చినదియో యోచించి దానియుపయోగముం గూర్చి పిమ్మట నాలోచింతము.

ఆంధ్రాక్షరవిమర్శనము

ప్రప్రథమంబునఁ దెనుఁగుబాసలోనివర్ణంబులఁ దేటపఱుతము. అఆ, ఇఈ, ఉఊ, ఎఏఐ, ఒఓఔ, ం-ఁ, కగ, చౘ, జౙ, టడణ, తదన, పబమ, యరలవసహళ. అనునక్కరములు ముప్పదియాఱు. ఇదియే యచ్చ తెనుఁగువర్ణంబులైనట్లు వ్యాకరణంబులలో స్పష్టం బగు. అందుచే ఱకారంబు మొదటనుండియు నుండినట్లు నిశ్చయింపఁ దగియున్నది. అట్లే కాకున్న నీభాషకు వర్ణంబులు ముప్పదియేడు గాకుండునే. అట్లైన నిఁక నీవర్ణం బెచ్చటిదో యరయవలయు. ఇది కన్నడభాషలోనిదని చెప్పంబడు. మనదేశపురాజు లాదేశంబుం జయించి యచ్చోఁ గాఁపుర మున్నకాలంబులు కొన్ని గలవు. అపు డీయక్షరము మనకు సంప్రాప్తం బయియుండు. ఈఱకారమునకు మనరేఫమునకు సంబంధంబు లేకుండుటం జేసియే సూత్రకారులు దీనికి వైధర్మ్యంబు సెప్పిరి. మనభాషలోనిది

* ఱాఁగుకళ్లను లఘురేఫ ముంచి వ్రాసె. దాని కితరలాక్షణికులు సమ్మతింపరైరి.

కానియక్షరమం దుంచి దాని ప్రయోగంబునకుఁ జర్చించుటకుఁ గారణంబుమాత్రము కానరాదు. వీనిప్రయోగంబునకు శాస్త్రంబు సమ్మతించినను గ్రంథంబుల దాని నుంచకున్న బాధకం బేమి కలదు? ఇదియ కాదు సర్వభాషలు దెనుఁగుతోఁ గలిపి ప్రయోగింపవచ్చును. ఇతర భాషలోనియక్షరము మనభాషలో నుంచి దానిప్రయోగంబునకుం సంశయించుకంటె నాయక్షరమును దొలఁగించి మనభాషలోని యక్షరమునేగొను టెంతయు శ్లాఘనీయంబుగాదె. ఱకారంబునకుంబోలె ళకారంబునకు సంస్కృతంబున నొకవివాదము సంభవించుచున్న కొందఱు (ళ) యీశ్వరధక్కచే నుద్భవించలేదనియుఁ గావున నిది వర్ణసమామ్నాయంబున లేదనియు ళకారయుతంబు లైనశబ్దములలో లకారముంచి యుచ్చరించుటయే యుక్తమని వాదించుచున్నారు. దీని కనేకులు పండితులు సమ్మతించియున్నారు. ఈశ్వరధక్కవలనఁ బుట్టినలకారనకుఁ గొన్నికొన్ని దేశములవారిచే నిట్టియుచ్చారణభేదంబు గల్పింపఁబడినది. దాక్షిణాత్యులు దీనినే తఱుచుగ గురువుగ నుచ్చరించుచున్నారు. ఉత్తరదేశవాసులు దీనిని స్వభావసిద్ధ మైనయుచ్చారణతోఁ బల్కుచున్నారు. మధ్యదేశస్థుల మైనమన ముభయోచ్చారణలును వినియున్నాము. కావుననా రెంటినిఁగూడఁ బల్కుచున్నాము. ఇంతమాత్రముచే లకారముయొక్క గురురూపము శివునిధక్కచే నుద్భవించినట్లే లెక్కించి వాక్యంబు దిద్ద నలవి కాదుగదా. తెలుఁగున ఱకార రేఫములకు నుచ్చారణయం దిట్టి సామ్యమే యున్నది. ఇందలిపండితులును శాస్త్రసమ్మతంబైనరేఫోచ్చారణంబే యుంచుట మే లనిన మనకు ఱకారముంగూర్చి మాటలాడు నవసరంబే లేదు. మనకే కాదు. తొంటికవులలోఁగూడ నిట్టి భేదాభిప్రాయంబులు గలవు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గవిత్రయము వారిమతంబు చూచిన వృత్తాంతమంతయు గోచరంబగు. నన్నయభట్టున కున్నంతయిష్టంబు తిక్కనసోమయాజికి వీనిమైత్రి లేమికి లేదు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయుం దిక్కనమార్గంబునే యవలంబించినట్లు కానంబడు. ఈ

ముప్వురింగాక తక్కినవారిం జూచిన వారికి నిట్టిభేదంబే గలదు. అందుఁ బోతనామాత్యునికాలీనులచే నిది మిగులఁ బాటింపంబడినట్లు గానరాదు. కృష్ణరాయలకాలీనులు తాము కర్ణాటదేశంబున నుండుటం జేసి దీని నెంతయుఁ బాటించినట్లు గాన్పించు. కర్ణాటదేశవాసంబు లేకపోయినతోడనే మనవారికి వీనిమైత్త్రి లేమికి మిక్కిలి యాదరంబు లేదయ్యె. మఱికొంతకాలంబున కప్పకవి దీనివైధర్మ్యమును మరల నుద్ధరించి దీనిమైత్త్రికి సమ్మతించినవారిని గుకవులనియు నాగ్రంథంబులు సలక్షణంబులు గావనియుం బల్కె. నాఁటనుండియుఁ గొందఱు కొందఱు వ్యాకరణకారులు వీనిమైత్త్రి తప్పింప నతితీక్ష్ణముగ వ్రాసిరి. వీరందఱును ఋకారంబునకు రేఫమునకు మైత్త్రియుండవచ్చు ననిరి. దానికి కారణంబు ఋకారంబు రేఫలోనిభాగంబే కావున నట్లున్న దోషము లే దనిరి. అకారముమాత్రము రేఫములోనిది గా దని వారియభిప్రాయము. ఈ రేఫమే గురువుగ నొకపరియు లఘువుగ నొకపరియు నుచ్చరింపఁబడు ననుచో ఋకారంబున కున్నంతమైత్త్రియైన లేకుండునా యని యేల యూహింపఁగూడదు. అచ్చగుఋకారమునకును, హల్లగురేఫమునకును మైత్త్రి వీరికి సమ్మతమైయుండ వీరికి గురులఘురేఫములమైత్త్రి సమ్మతించిన దోష మేమి గలదు? సూత్రమునఁ జెప్పఁబడినది కావున దీనికి నేమియుఁ జేయఁగూడ దని యనెద రేమో సూత్రమున్నను బ్రయోగంబున భేదంబులు గాన్పించుచుండ నాసూత్రమునకు విశేషవిధానములు కల్పించుచుండ నిచ్చో నదియేల కూడదు? ప్రయోగంబు ననుసరించి సూత్రములు నేటివఱకును గల్పింపఁబడుటలేదే? పండితులును బుద్ధిమంతులును భాషలోని చిక్కులు తప్పింప యత్నింపవలయుఁగాని యిట్టిపట్టునే యవలంబించిన నేమి లాభంబు? ఈ రేఫయుగమైత్త్రి దోషమును సవరింపకుండిన గ్రంథంబులన్నియు సలక్షణంబులు గావు. వైకల్పికమైత్త్రికైన సమ్మతింపక తప్పదు. అటుగాకున్న ప్రతిగ్రంథంబులో నీలోపం బొకమాఱైనఁ గాన్పించి దానిఁ

దుచ్ఛంబు సేయు. దీనికి నప్పకవీయమే దృష్టాంతము. ఏదేనియొక సూత్రంబు సవరించి గ్రంథంబులు నిర్దోషములు చేయుట ముఖ్యము గాని దానినే యుంచి వానిని చెఱుచుట ప్రశస్తము గాదు. ఈదోష మొక్కటి లేకున్నఁ బోతనకృత గ్రంథంబు సలక్షణ మనుటకు సందియంబు లేదు. ఈతండు పదశయ్యాదులందుఁ దిక్కనతో సరిసేయం

పోతనపదశయ్యావిశేషములు

దగువాఁడు. సమానవర్ణన లున్నతావులు చూచిన నీయిరువుర కవనంబునకుం గలసామ్యంబు గోచరంబయ్యెడిని. కావున మన మిపు డొకటి రెండుపద్యంబుల వ్రాయుదము.

"సీ. ప్రాణంబుతోఁగూడ రక్కసిచన్నులపాలు ద్రావినప్రౌఢబాలుఁ డితఁడె
వ్రేల్మిడిఁ జాణూరు విఱిచి లోకముల మెచ్చించినయాజగజెట్టి యితఁడె
దుర్వృత్తుఁ డగుకంసుఁ దునిమి యాతనితండ్రిఁ బట్టంబు గట్టినప్రభుఁ డితండె
సత్యభామకుఁ బారిజాతంబుపైఁ గల కోర్కి దీర్చినరసికుం డితండె
తే. వెన్నలును గోపికాచిత్తవృత్తములును, నరసి ముచ్చిల నేర్చినహరి యితండె
శ్రుతిశిరోభాగములఁ దనసుభగచరణ, సరసిజామోదమును గూర్చుచతురుఁ డితఁడె."

భార. ఉద్యో. ప. ఆ. 3.

"సీ. వీఁడఁటే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్నుబాలుఁ ద్రావినమేటిబాలకుండు
వీఁడఁటే నందునివెలఁదికి జగమెల్ల ముఖమందుఁ జూపినముద్దులాఁడు
వీఁడఁటే మందలో వెన్నలు దొంగిలి దర్పించి మెక్కినదాఁపరీఁడు
వీఁడఁటే యలయించి వ్రేతలమానంబుఁ జూఱలాడినలోకసుందరుండు
తే. వీఁడు లేకున్న పుర మటవీస్థలంబు, వీనిఁ బొందనిజన్మంబు విగతఫలము
వీనిఁ బల్కని వచనంబువిహగరుతము, వీనిఁజూడనిచూడ్కులువృథలువృథలు."

భాగ. స్కం. ౧౧. పూ. భా.

ఇట్లింక ననేకపద్యంబు లున్నయవి. ఎచ్చోఁ బరిశోధించినను పోతనపాండిత్య విశేషంబులు పూర్వపుకవులవానితో సమానముగను కొంచె మధికముగ నుండునుగాని న్యూనంబుగ నెన్నండు నుండవు. తిక్కన సంగ్రహశయ్యకును, బోతన యమకకవనంబునకుం బ్రసిద్ధులు. తిక్కన రౌద్ర బీభత్స రసప్రధానంబు లగునారభటీవృత్తులును వీర

భయానకరసప్రధానసాత్వతీవృత్తులును జెప్పెడిస్వభావము గలవాఁడు. పోతన శృంగార కరుణారసంబులచే నొప్పు కైశికీ వృత్తులును, హాస్య శాంతాద్భుతరసప్రధాన భారతీవృత్తులును జెప్పెడి స్వభావము గల వాఁడు. తిక్కన ప్రత్యక్షశయ్య నుడువ నుత్సహించు. పోతన భక్తిరస మొలుకునట్లు పలుకు. సోమయాజి తెనుఁగుపదంబులు ప్రయోగించుట యందు విశేషాసక్తి కలవాఁడు. పోతన సంస్కృతపద ప్రయోగపటి ష్ఠుఁడు. శృంగారవర్ణనలఁ దొంటి పురాణకవులలోఁ బోతన కవనంబె మిగుల శ్లాఘనీయంబు. దానిం జూపుటకు రుక్మిణీకల్యాణమునుండి యొక పద్యము చూపెదను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. పల్లవవైభవాస్పదములు పదములు కనకరంభాతిరస్కారు లూరు
లరుణప్రభామనోహరములు కరములు కంబుసౌందర్యమంగళము గళము
మహిత భావాభావ మధ్యంబు మధ్యంబు చక్షురుత్సవదాయి చన్నుదోయి
పరిహసితార్ధేందుపటలంబు నిటలంబు జితమత్తమధుకరశ్రేణి వేణి
తే. భావజాశుగముల ప్రాపులు చూపులు, కుసుమశరునివింటికొమలు బొమలు
చిత్తతోషణములు చెలియభాషణములు, జలజనయనముఖము చంద్రసఖము."

రుక్మిణీకల్యాణము సత్యభామయుద్ధము మొదలగుపట్లు హరి వంశంబున ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడచే వర్ణితంబులయ్యె. వానిం బరిశోధించిన నీయిరు వురకుం గలతారతమ్యంబులు గోచరంబు లగు. శృంగారవర్ణనలు కాని చోట్లను జూచినఁ బోతన శంభుదాసునకు నీ డగు ననియుఁ, గొంచె మతిశయించు ననియుం దోఁచు. దానికి దృష్టాంతముగ హరివంశ భాగ వతంబులలోని కొన్నిసమానవర్ణన లున్నపద్యంబుల వివరింతము.

శ్రీ రా మ చ రి త్ర ము

మ. అమలాంభోజదళాక్షుఁ డక్షతఘనశ్యామాంగుఁ డాజానుదీ
ర్ఘమహాబాహుఁడు సంహతోరుకఠినోరస్కుండు సింహోరువి
క్రమణుం డుద్ధతశౌర్యధుర్యకలనాకల్పుండు కళ్యాణధీ
రమణీయుండు వెలింగె రాముఁడు గుణారాముండు భూమండలిన్.

హరి. పూ. భా. ఆశ్వా ౪.

మ. అమరేంద్రాశకుఁ బూర్ణచంద్రుఁ డుదితం బైనట్లు నారాయణాం
శమునం బుట్టె మదాంధరావణశిరస్సంఘాతసంభేదన
క్రమణోద్దాముఁడు రాముఁ డాగళితకున్ గౌసల్యకున్ సన్నుతా
సమనైర్మల్య కతుల్య కంచితజనుస్సంసారసాఫల్యకున్. భాగ. స్కం. ౯.

శా. ఈవానం బరిపీడ నొందుపసుల న్వీక్షించి రక్షార్థినై
వేవే యిద్ధరణీధ్రముం బెఱికితిన్ విస్తీర్ణ మీక్రింద మీ
రేవా రెచ్చట నుండఁ గోరితిరి మీరెల్లం బశుశ్రేణితో
భావంబు న్భయ ముజ్జగించి చనుఁడీ ధీవ్యాద్రిచాటందఱున్. హరి. పూ. భా. ఆ. ౬

శా. బాలుం డీతఁడు కొండ దొడ్డది మహాభారంబు సైరింపఁగాఁ
జాలండో యని దీనిక్రింద నిలువ న్శంకింపఁగాఁ బోల దీ
శైలాంభోనిధిజంతుసంయుతధరాచక్రంబు పైఁబడ్డ నా
కే లల్లాడదు బంధులార నిలుఁ డీక్రిందన్ బ్రమోదంబునన్. భాగ. స్కం. ౧౦. పూ.

ఇంకను ననేకస్థలంబులు గలవు. వానిం బరికించిచూచినఁ బోతన కవిత్రయమువారితో సమానుఁ డని కంఠోక్తిగఁ జెప్పఁదగు. వారు చేసిన పద్యములు చూచి యితండు కొన్నిటి వ్రాసెఁ గావున నంతకంటెను గొంచెము బాగుగ వ్రాసె నని యనవలదు. ఈతనిం జూచి వ్రాసిన యితరశిష్యుల కవనంబును తర్వాత మఱికొందఱు వ్రాసిన కొన్నికొన్ని భక్తిరసపద్యంబులును వీనికి నీడుగ నున్నవే? కావున నిది పోతనకవిత్వ పటిమయే యని చెప్పఁదగు.

వీరభద్రవిజయవివేకము

బమ్మెర పోతరాజు వీరభద్రవిజయ మనుగ్రంథము రచియించి యుండెనని యొకప్రతీతిగలదు. అయ్యది భాగవతశైలి నుండ లే దనియు నది పోతరాజు వార్ధకదశలోఁ జేసియుండుటచేత నందులోఁ గొన్ని దోషంబులు కలిగె ననియు నాంధ్రకవిచరిత్రములో వివరింపంబడియె. లోకములోనివాడుకగూడ నట్లే యుండుటచేత నాగ్రంథము విమర్శనా పూర్వకముగాఁ గొంత చదివి యందలి పరస్పరభేదంబులఁ బరికించి యది భాగవతగ్రంథకర్త యగు బమ్మెరపోతనకృతం బగునా యని యీక్రింది కారణములనుబట్టి సంశయించుట కలుగుచున్నది. చదువరు లద్దానిలోని విశేషముల నరయుదురుగాక.

1. "ఆ. వెలయ మఱియుఁ గల్గువీరమాహేశ్వరా, చారవరుల వీరసత్యవ్రతుల
వీరసచ్చరితుల వీరవిక్రములను, బరఁగ మ్రొక్కి తలఁచి భక్తితోడ.

వ. తత్ప్రసాద కరుణావిశేష ప్రవర్ధమాన కవితామహత్త్వ సంపన్నుండ నైన మదీయాంతరంగంబున."

2. దీనిం బట్టిచూడ నీయంశము భాగవతరచనావిచక్షణుఁడగు పోతనామాత్యుని కథవలె వ్రాయంబడక వేఱువిధంబుగ నున్నట్లు కాన్పించుచున్నది. అది స్పష్టముగా నందలి యాశ్వాసాంతగద్యములో నున్నది. ఎట్లన్నను:—"ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర" అని పై గ్రంథకర్త యగుపోతయ వీరమాహేశ్వరు లనుశైవభక్తుల కరుణచేతఁ దనకుఁ గవిత్వప్రజ్ఞ గలిగినట్లు చెప్పెను. వీరభద్రవిజయగ్రంథ కర్త యగు పోతయ తా నాగ్రంథరచనాకారణ మొకచో నొకవిధము గను, మఱియొకచో మఱియొకవిధంబుగను వ్రాసె. దానిని ముందుగఁ దెల్పెదను—

"వ. అయ్యవసరంబున సోమశేఖరుండు(ఇవటూరిసోమశేఖరుఁడు) ఇట్లనియె.

సీసగీతము. ఉన్నవైనను మాకెల్ల నూహలోన, వింతపండువు బోలెను వీరభద్ర
విజయమెల్లను వినఁ గడు వేడ్క యయ్యె, నది తెలుంగున రచియింపు మభిమతముగ.

ఆ. పిన్నవాఁడ ననియుఁ బెక్కుసత్కృతులను, విననివాఁడ ననియు వెఱపు మాని
మత్ప్రభావదివ్యమహిమచే నెంతైన, కవిత చెప్ప లావు గలదు నీకు.

వ. అదియునుంగాక నీకు వీరభద్రేశ్వరప్రసాదంబు గలదు."

అని యిట్లు తా మొదట నొకచోట వ్రాసి వీ. వి. లోఁ బోతయ కపి స్వవంశమును వర్ణించి తిరుగ మఱియొకపరి స్వసామర్థ్యంబును, గ్రంథ రచనాకారణంబు నీక్రిందివిధంబుగ వ్రాసెను. ఎట్లన్నను:—

"వ. తదనుజుండనై నేను జన్మించి పోతయనామధేయుండనై పరఁగి జనకశిక్షిత విహితాభ్యాసుండనై వీరభద్రప్రసాదలబ్ధ కవితాతిశయంబున.

ఉ. భాగవతప్రబంధ మతిభాసురతన్ రచియింప దక్షకృ
ద్యాగకథాప్రసంగమున నల్పవచస్కుఁడ నైతిఁ దన్నిమి
త్తాగమవక్త్రదోషపరిహారరతన్ యజనైకశైవశా
స్త్రాగమ వీరభద్రవిజయంబు రచించెద వేడ్క నామదిన్."

అని యున్నది. దీనింబట్టియే భాగవత మాంధ్రీకరించిన పిమ్మటఁ బోతనామాత్యునివలన నీ వీరభద్రవిజయము రచియింపఁబడినట్లు వాడుక గలిగెను. అయితే మొదట నుదాహరింపఁబడిన పద్యమువలన వీరభద్ర విజయము రచియించునాఁటికి దద్గ్రంథకర్త యగుపోతయకవి పిన్నవాఁ డనియు పెక్కుసత్కృతులను వినసివాఁ డనియుఁ జెప్పంబడియున్నది. కావున భాగవతగ్రంథ మావలకే యీపోతనరచియించెనని చెప్పినమాట నిలువనేరదు. ఇఁక భాగవత ప్రబంధ మనునొకగ్రంథ మాతఁ డావలకు రచియించియుంటి నని చెప్పిన దాని కర్థము బమ్మెరపోతనామాత్యకృత భాగవతపురాణాంధ్రగ్రంథము కాక ప్రత్యేకము భాగవత మనునొక ప్రబంధము రచియించియుండె ననియు నందులో దక్షయాగకథాసందర్భ ములో నీశ్వరుని నిందించినట్లును అర్థము చెప్పినచో దోషము లేదు. బమ్మెరపోతరాజు భాగవతము తనబాల్యకాలములోపలనే రచియించి నట్లు చెప్పియుండలేదు. ఇంతియకాక ఆగ్రంథముయొక్క విశేషకథాంశ ములం బట్టియును, పద్యబాహుళ్యముం బట్టియు నిది పదియిరువదిసంవ త్సరముల కాలములోఁగాక త్వరలో ముగించఁదగిన గ్రంథము కాదనియు భాగవతగ్రంథము నాంధ్రీకరింపఁ దొడంగునాఁటికే పోత నామాత్యుఁ డద్వైతశాస్త్రసంబంధము లగుననేకగ్రంథములను, భాష్యముల నధ్యయనము చేసియుండవలసియుండు ననియు నది పది యిరువది సంవత్సరముల కాలమునంగాని సమకూడునది కా దనియు నూహింపవలసియుండును. పోతన బాల్యమునుండి యనఁగాఁ బదిసంవత్సర ములనుండి వేదాంతశాస్త్రాభ్యాసము చేసియుండినను ముప్పదవ యేటం గాని భాగవతముఁ దెనిఁగింపఁ గడఁగుటకు సమర్థుఁ డై యుండఁడు. అట్లుగా యత్నించి దానిం దెనిఁగింప నారంభించినను నేఁబదియవవత్స రము నాఁటికిఁగాని దాని ముగియించియుండఁడు. అటుపిమ్మట వీరభద్ర విజయగ్రంథరచన యై యుండును. ఇట్లుండఁగా నానాఁటికి నీపోత నామాత్యుఁడు పిన్నవయసున నున్నాఁ డనియుఁ బెక్కు సత్కృతులను

వినినవాఁడనియును జెప్పుట కవకాశముండు నని యూహించను. ఇంతి యకాక వీరభద్రవిజయగ్రంథకర్త దాను వీరభద్రోపాసనఁ జేసినాఁడ ననియుంజెప్పుచుండును పోతనామాత్యుఁడు భాగవతములోఁ దాను పరమేశ్వరోపాసనఁ జేసినాఁడ నని చెప్పును. మంత్రశాస్త్రానుసారంబుగ వీరభద్రోపాసన కేవలము కామ్యమును, పరమేశ్వరోపాసన కేవలము మోక్షదాయకమునై యున్నది. కావున నీయుపాసనభేదములు గలవా రిర్వురు నొక్కరని చెప్పుటకు సంశయము కలుగుచున్నది. ఇదియునుగాక పోతనామాత్యుఁడు శైవుఁడును శైవమంత్రోపాసకుఁ డయినను భాగవతమును దెనిఁగించుటకుఁ గలకారణముల నీక్రిందివిధంబునఁ జెప్పెను. ఎట్లన్నను:—

"వ. అని మఱియు మదీయ పూర్వజన్మ సహస్ర సంచిత తపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణ కథా ప్రపంచ విరచనాకుతూహలుండనై"

అని యొకచోఁ వ్రాసి, మఱియొకచోఁ

"ఇట్లు భాసిల్లెడుశ్రీమహాభాగవతపురాణపారిజాతపాదపసమాశ్రయంబున హరికరుణా విశేషంబునఁ గృతార్థత్వంబు సిద్ధించె నని బుద్ధి నెఱింగి"

అని వ్రాసెను. పోతరాజును లీలాశుకుఁడు మొదలగువారింబలె శైవమంత్రోపాసకుండయినను వైష్ణవమహిమానువర్ణనమునఁ దత్సంకీర్తనవలనను వైష్ణవుఁ డయినవాఁడుగాని శైవుండు గాఁడు. ఇట్టిదార్ఢ్యబుద్ధితో భాగవతముం దెనిఁగించి తనకు గల భక్తిపారవశ్యముం జూపుచు నానందించుపోతనామాత్యునకు వాచాదోషము గలుగుటయుఁ దన్నివారణార్థముగా నట్టిమతమును వదలుకొని తిరుగ శైవుఁ డయి వీరభద్రోపాసనచేసి యివటూరిసోమనారాధ్యుని సేవించి ఆయనసెలవు పయిని వీరభద్రవిజయము నాంధ్రీకరించుటయుఁ గలుగు నని చెప్పుటకంటె హాస్యాస్పదకార్యము మఱియొకటి లేదు ఇట్లుగాఁ బోతనామాత్యుఁడు తనమతము మార్చుకొనుటయే కాక ఆశ్వాసాంతగద్యనుగూడ మార్చుకొనె నని చెప్పుట మఱియు హాస్యాస్పదముగా నున్నది. అది యెట్లనఁగా:—

భాగవతగద్యము

"ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణా కలిత కవితా విచిత్ర కేసనమంత్రి పుత్త్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య"

అని యున్నది.

వీరభద్రవిజయగద్యము

"ఇది శ్రీమన్మహా మాహేశ్వర యివటూరి సోమనారాధ్య దివ్యప్రసాద పాద పద్మారాధక కేసనామాత్య పుత్త్ర పోతయనామధేయ"

అని యున్నది.

ఈ రెండుగద్యములం జూచినతోడనే గ్రంథకర్త లిద్దరును నొక్కరు కా రనియు నట్లే యైన రెండుగద్యములును రెండువిధంబుల వ్రాసియుండ రనియుఁ జెప్పవలసియున్నది. భాగవతకవికిం గల 'సహజ పాండిత్య' శబ్దము రెండవయతనికి లేదు. ఇదివరలో మొదటియతని కవిత్వ మీశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ మనియు, రెండవయతనికవిత్వము వీర మాహేశ్వరాది కటాక్షసంప్రాప్త మనియుఁ జెప్పియే యున్నాను.

3. భాగవతములో దక్షయజ్ఞ సమయములో బోతనామాత్యునివలన నీశ్వరనింద చేయంబడినట్లుగా వీరభద్రవిజయములోఁ జెప్పంబడినది. దానికిఁగాను చతుర్థస్కంధములో దక్షయజ్ఞ కథాభాగ మంతయుఁ జదివినాఁడను. అందు శివనింద లేదు సరిగదా పైగా శివ పరాత్పరత్వ వర్ణనమే పోతనామాత్యునివలన విశేషించి చేయంబడినది. పోతనామాత్యుఁడు కేవలాద్వైతి యై యుండియు,

"చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁడేని, నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువఁడేని
దయయు సత్యంబు సమముగాఁదలఁపఁడేని, కలుగ నేటికిఁ దల్లులకడుపుచేటు."

అనిచెప్పి గ్రంథారంభము చేసినవాఁడు నీశ్వరోపాసనాపరుండు గూడ నైనచో శివస్తోత్రము చేయుటలో లోపముచేయునా? ఇది గాక పోతనామాత్యుఁడు తాఁ దెలిఁగించుచున్న గ్రంథమంతయుస్వక పోలకల్పితము కానందున నద్దానిలో స్వాభిప్రాయము మాతృకా గ్రంథములలో ననఁగా భాగవతాది విష్ణుకథాప్రధానగ్రంథములలోఁ జెప్పం

బడనివాని నేల చేర్చును? దక్షుఁడు కైలాసమునకుం బోయి యీశ్వరునివలన గౌరవము కలుగలే దనుకోపము నంది యీశ్వరుని శపియించిన పట్టున నాతనివెంబడినే నందికేశ్వరుఁడు లేచి దక్షుని, బ్రాహ్మణుల శపియించె ననియు, నది విని భృగుమహర్షి లేచి శివానుచరుల నాతఁడు శపియించె ననియుఁ జెప్పినకథాభాగములో నందికేశ్వరునివలన బ్రాహ్మణ నిందయు భృగుమహర్షివలన శైవులనిందయుఁ జేయంబడినవి. ఇట్టి వృత్తాంతముఁ దెనిఁగించుటచేతనే పోతనామాత్యునకు వాచాదోషము కలుగు ననఁగా నిఁకఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? అయిన నాపట్టులోఁ బోతనామాత్యుం డెంతవఱకు నింద్యార్హుఁడో చూచిగాని నిర్ణయించను. పోతనామాత్యుని వ్రాఁత లెట్టు లున్నవో యీక్రింద చూపెదను.

భాగవతచతుర్థస్కంధమున నీశ్వరునకును దక్షప్రజాపతికిని విరోధము సంభవించినకథలో దక్షుఁ డీశ్వరుం జేసిననింద

"సీ. అనయంబు లుప్తక్రియాకలాపుఁడు మానహీనుఁడు మర్యాద లేనివాఁడు
మత్తప్రచారుఁ డున్మత్తప్రియుఁడు దిగంబరుఁడు భూతప్రేతపరివృతుండు
తామసప్రథమభూతములకు నాథుండు భూతిలిప్తుం డస్థిభూషణుండు
నష్టశౌచుండు నున్మదనాంగుఁడును దుష్టహృదయుండు నుగ్రపరేతభూని
తే. కేతనుఁడు వితతశ్మశ్రుకేశుఁ డశుచి, యైనయితనికి శివనాముఁ డనుప్రవాద
మెటులఁ గలిగె నశివుఁడగు నితని నెఱిఁగి, యెఱిఁగి వేదంబు శూద్రున కిచ్చినటుల.

వ. ఇతనికి నస్మత్తనయను విధిప్రేరితుండ నయి యిచ్చితి.

క. ఇతఁ డింద్రోపేంద్రపరీ, వృతుఁ డై మఖసమయమున హవిర్భాగము దే
వతలం గూడఁగ మహితని, యతిఁ బొందక యుండుఁగాక యని శపియించెన్.

ఇది దక్షుఁడు జేసినట్లుగాఁ బోతనామాత్యుఁడు శివుని చేసె నని చెప్పిన యొకనింద కాని యావెంటనే చెప్పినవచనముంబట్టి దక్షుని నింద శివునకు నుతియే యైన దనియు నంతియ కాక అక్కడ వచ్చి యుండిన ఋషు లందఱు దక్షుని నిందించి రనియుఁగూడఁ బోతనామాత్యునివలననే చెప్పఁబడినది. ఎట్లన్నను:—

"వ. ఇట్లు దక్షుండు పలికిన గర్హితవాక్యంబులు వినిందితంబులుగ నుండినను యథార్థంబున వాస్తవంబు లగుచు భగవంతుం డగురుద్రునందు ననిందితంబు లై స్తుతిరూపంబున నొప్పు తదనంతరంబున రుద్రునకు శాపం బిచ్చి దక్షుండు సదస్యముఖ్యులచే నకృత్యం బని నిషేధింపఁబడి ప్రవృద్ధం బయిన క్రోధంబుతో నిజనివాసంబునకుం జనియె."

అని యుండుటచేతఁ బోతనామాత్యుఁ డిప్పట్లు స్వకపోల కల్పితము గాని స్వాభిప్రాయ ప్రకటనముగాని జేసియుండలేదు. ఇఁక నందికేశ్వర శాపాదికముంగూర్చి వ్రాసెదను. ఎట్లన్నను:—

"అంత గిరీశానుచరాగ్రేసరుం డగునందికేశ్వరుండు దక్షుండు నిటలాక్షుని శపియించినశాపంబు నతఁడు బల్కిన యనర్హవాక్యంబులును విని కోపారుణితలోచనుం డై యి ట్లను. ఈ దక్షుండు మర్త్యశరీరంబు శ్రేష్ఠంబుగాఁ దలంచి యప్రతిద్రోహి యైన భగవంతునందు భేదదర్శి యై యపరాధంబుఁ గావించె. అట్టిమూఢాత్ముండు తత్త్వవిముఖుం డగు మఱియును కూటధర్మంబు లైననివాసంబుల గ్రామ్యసుఖాకాంక్షలం జేసి సక్తుం డై యర్థవాదంబు లైనవేదంబులచేత నష్టమనీషం గలిగి కర్మతంత్రంబు విస్తృతంబు సేయుచు దేహాదికంబులు పాథేయంబుగాఁ దలఁచుచు బుద్ధిచే నాత్మతత్త్వంబు మఱచి వర్తించి పశుప్రాయుం డై స్త్రీకాముండు నగు ఇదియునుంగాక దక్షుం డచిరకాలంబున మేషముఖుండు నగు నని మఱియును,

మ. అనయంబుం దనమానసంబున నవిద్యాస్మఖ్యతత్త్వంబుఁ గా
గని గౌరీశుఁ దిరస్కరించినయసత్కర్మాత్ము నీదక్షుఁ దా
మనువర్తించినవారు సంస్మరణ కర్మారంభు లై నిచ్చలున్
జననం బందుచుఁ జచ్చుచున్ మరల నోజం బుట్టుచున్ వర్తిలున్.

వ. అదియునుంగాక యీవారద్వేషు లైనద్విజు లర్థవాద బహుళంబు లైనవేదవాక్యంబులవలన మధుగంధసమంబయిన చిత్తక్షోభంబుచేత విమోహిత మనస్కు లై కర్మాసక్తు లగుదురు. మఱియును భక్ష్యాభక్ష్య విచారశూన్యు లై దేహాదిపోషణంబుకొఱకు ధరింపఁబడు విద్యాతపోవ్రతంబుఁ గలవారయి ధనదేహేంద్రియంబులందుఁ బ్రీతిఁబొంది యాచకు లై విహరింతురు అని నందికేశ్వరుండు బ్రాహ్మణుల శపియించె."

అనియున్న పయివాక్యములలో శివనింద లేదు సరికదా యట్టి శివనిందఁ జేయు బ్రాహ్మణులకు (అనఁగా వైష్ణవులకు) అఖండ మయిన శాపమును పెట్టినట్లు పోతనామాత్యుఁడు చెప్పియుండెను. అయిన నంతటితో నాగ్రంథంబు ముగియలేదు గావున ననంతరము వైష్ణవమతస్థుఁ డగునొకఋషి లేచి నందికేశ్వరు శాపంబునకుఁ బ్రతిహతముగా నశనిపక్షమువారగుశైవులకు శాపముఁ బెట్టి యుండుటను వ్యక్తీకరిం

చెడు. అదియును బోతనామాత్యుని నిష్పక్షపాతబుద్ధిని దెలియఁజేయును గాని పోతనామాత్యునియెడల దోషారోపము చేయదు. ఆవాక్యము లెట్లున్నవనఁగా:—

"వ. నందికేశ్వరు వచనంబులు విని భృగుమహాముని మరల శపియింపంబూని యిట్లనియె.

గీ. వసుధ నెవ్వారు ధూర్జటివ్రతులు వారు, వారి కనుకూలు లగుదు రెవ్వారు వార
లట్టిసచ్ఛాస్త్రపరిపంథు లైనవారు, నవనిఁ బాషండు లయ్యెద రని శపించె.

సీ. సకలవర్ణాశ్రమాచారహేతువు లోకములకు మంగళమార్గమును సనాత
నము పూర్వఋషిసమ్మతము జనార్దనమూలమును నిత్యమును శుద్ధమును శివంబు
నార్యపథానుగం బగువేదమును విప్రగణము నిందించినకారణమున
శేశివదీక్షయందేని మద్యమపూజ్యుఁ డై భూతపతి దైవ మగుచు నుండు

తే. నందు మీరలు భస్మజటాస్థి ధారణములఁ దగి మూఢబుద్ధులు నష్టశౌచు
లై నళింతురు పాషండు లగుచు ననుచు, శాప మొనరించె నాద్విజసత్తముండు.

వ. ఇట్లన్యోన్యంబును శాపంబులం బొందియు భగవదనుగ్రహంబు గలవా రగుటం జేసి నాశంబు నొందరైరి."

అని చెప్పిన పోతనామాత్యు నెంతని కొనియాడవలయును! ఇతఁ డొకఁడే యద్వైతి యని చెప్పవలదే? శైవులకు వైష్ణవులును, వైష్ణవులకు శైవులును శాపము లిచ్చి రని చెప్పియు నీశాపము నిచ్చిన వా రిర్వురికంటెను దత్తన్మతప్రవర్తకు లధికు లగుభగవదవతారపురుషు లగుశివకేశవులు గావున వారివలన నిర్మింపఁబడినపాశుపత, పాంచరాత్రాగమ తంత్రమాహాత్మ్యంబు చెడక లోకంబున రెండును నేటివఱకును నిల్చియుండె ననుదాని నెంతసొగసుగ వ్యక్తీకరించెను! ఇట్టిపోతనామాత్యునియెడ లోపముఁ దెల్పినవారు కేవలపాషండులే కానోపుదురు. ఆహా! యది యట్లగదా! పోతనామాత్యుఁడు జన్మచేత శైవాచారపరుని కుమారుఁ డయినను * తనతాతముత్తాతల మతానుసారంబుగనే శైవమంత్రోపాసన మాత్రము చేయుచు లింగాంక

* పోతనామాత్యుని తండ్రి నాఁడే శైవశాస్త్రమతము కల్గె నని భాగవతములోఁ బోతనామాత్యునిచేతనే 'మనియు శైవశాస్త్రమతముఁ గనియు' అని చెప్పఁబడియె.

నాది శైవాచార వర్జితుఁడై సర్వాద్వైతమతస్థులవలె నుండెను. కావున నీకవికి శైవవైష్ణవమతభేదములు లేక యాయుభయ మతములను గూర్చి ప్రత్యేకించి చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు వారిలో వా రెట్లుగాఁ జెప్పుకొనియెదరో అటులనే చెప్పుచు వచ్చెను. దూషణలు వచ్చినపుడు వారు పరస్పర మెట్లు చెప్పుకొనియెదరో అటులనే చెప్పుచు వచ్చెను. ఇది పూర్తిగా నూహింపఁజాలనిశైవు లెవరో యొకకొందఱు పోతనామాత్యుఁడు శైవుఁడై యుండియును వైష్ణవగ్రంథము చెప్పుటయే కాక శివదూషణ కూడఁ జేసియున్నాఁడు. అట్టిదోషనివారణముం జేయుట కాతని పేరిటనే శైవప్రధానగ్రంథమును నొకదానిం జేసి యుంచిన లెస్స యని యూహించి యీవీరభద్ర విజయగ్రంథమును రచియించి నట్లు తోఁచెడిని. ఆగ్రంథము రచియించిన కవి సాధారణముగా నయిన ఆంధ్రకవిత్వము చెప్పలేనివాఁడవుటంజేసియు కథాసందర్భములఁ బొందుపఱుపలేనివాఁ డవుటంజేసియు నాగ్రంథమును తుదకు హాస్యాస్పదముగా రచియించె. అటులనే కాకున్న నీగ్రంథము పోతనామాత్య కృతము కా దని భేదించి చెప్పుట కవకాశమే చిక్కకపోవును. వీరభద్ర విజయగ్రంథకర్త కేవల శైవుఁడే యాటంజేసి భాగవతరచనా దక్షుఁ డగుపోతనామాత్యునకుంగూడ వీరభద్రోపాసన యున్న దనియు వీరమాహేశ్వరకరుణ కల దనియు, తద్వీరమాహేశ్వర ప్రధానుండగు యివటూరి సోమేశ్వరగురుని శిష్యుండై యుండి వారియాజ్ఞానుసారముగా వీరభద్రవిజయ మనుశైవగ్రంథమును రచియించె ననియుఁ గథం గల్పించె. దీని కనుగుణముగా నుండునట్లు దక్షుఁడు కైలాసమునకుఁ బోవునపు డచ్చోఁ జరిగినశాపాదికముల వదలివేసి మఱికొన్ని భాగములలోఁ బెంచి వ్రాసెను. ఆభాగంబుల వివరించెదను. వీరభద్రవిజయ ప్రథమాశ్వాసమున దక్షుఁడు రజతగిరి కరిగినకథలో

"క. చని గిరిమందిరసన్నిధి, వినయంబున నిలిచి యున్న వేడుక నతఁడుర్
మునులను సంభావించిన, యనువునఁ దను గారవించె నప్పుడు కరుణన్.

వ. ఇట్లఖిలభువనాధీశ్వరుండు సంభావించిన.

ఉ. అద్దిర ! శంకరుండు వినయంబున నా కెదు రేఁగుదెంచి నా
పెద్దతనం బెఱింగి తన పెద్దఱికం బొకయించుకైన దా
గ్రద్దనఁ జేయఁడయ్యె నట గౌరియు మన్ననసేయదయ్యె నీ
పెద్దలు నవ్వ లాతిమునిబృందముచాడ్పునఁ జేసి రిమ్మెయిన్.

క. అని తనపాలిటికర్మము, పెనగొని తనచుట్టుముట్టి ప్రేరేపంగాఁ
జెనటి యగుదక్షుఁ డప్పుడు, మనమునఁ గోపంబునం దమలహరు నిలిచెన్.

వ. ఇట్లు దేవదేవునిమహాత్మ్యంబు దెలియక వృథావైరంబునదక్షుం డటువాసి చనియె నంత నమ్మహేశ్వరుఁ గొల్వవచ్చిన దేవేంద్రాదిబృందారకసంఘంబులు పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి చనిరి తదనంతరంబ."

వెనుకటి భాగవతవృత్తాంత మంతయుఁ జదివినవారు దీని నేమని యూహించెదరో మన మాలోచింపవలసియున్నది. పోతనామాత్యుఁ డొక్కొకయంశంబున నేయేపురాణములో నేయేవిశేషము లున్నవో అవియన్నియు నేకముఖముఁజేసి యథాస్థితి బయటఁబెట్టుటయందు కోర్కె గలవాఁ డని తోఁచక మానదు. ఇఁక వీరభద్రవిజయగ్రంథ కర్త అట్టి సందియములేకయే తన కిష్టమైనకథ లుంచి తక్కినవానిని వదలి వేసినాఁ డని చెప్పక తప్పదు.

ర. పైగ్రంథకర్త లిర్వురు నొక్కరు కారని సూచించు నట్టికొన్ని పద్యములు పార్వతీప్రయాణసమయములోనివానిం దెల్పెదను. అది చూచినవెంటనే పయికవు లిర్వురిలో సమయోచితవాక్కు లెట్లుగా నుండునో అదియును దెలియును. అపుడు కవులభేదమును, కవిత్వభేదముం దెలియకపోదు. వీరభద్రవిజయమున దాక్షాయణి శివుని యనుజ్ఞ గోరఁగా నాయన యనుజ్ఞ యిచ్చిన యనంతరవృత్తాంతము.

"ఆ. అనుచుఁ జంద్రచూడుఁ డానతియిచ్చిన, శివుఁడు తన్ను వేఱుచేసె ననుచు
ఫాలమందు పాణిపద్మముల్ ధరియించి, వెలఁది మ్రొక్కి నిలిచె వెఱపుతోడ.

మత్తకోకిల. తల్లి యాదిగఁ దండ్రి యాదిగఁ దాత యాదిగఁ గల్గువా
రెల్లభంగుల నీవె కాని మహేశ యన్య మెఱుంగ నే
నుల్లమందుల జిత్తగించితి నొప్పుముల్ దగునయ్య యా
త్రల్లదుం దగు నాకుఁ దండ్రీ భరంబు వల్కితి శంకరా.

మత్తకోకిల. శ్రీలలాటము సంఘటించిన చేతులాన వినావినీ
లాలకర్మద భృంగముల్ నయనాదికల్వలు జక్కవల్
పాలయిండ్లు మరాళముల్ గద భక్తి నీరుకడల్ దగన్
గాలిఁగాఁ గలకంఠి నిల్చె కొలంకుభంగిఁ దలంచుచున్.

వ. అప్పుడు దరహసితవదనుం డై యప్పరమేశ్వరుఁ డి ట్లనియె.

ఉ. మాటలు వేయు నేమిటికి మాకడ నీవును నేము మీకడన్
బాటలగంధి యుండుదము బాలకశబ్దము నర్థమట్ల నా
మాటకుఁ దాఁటగా వలదు మన్నన నీచెలు లెల్లఁ గొల్వఁగా
బోటిరొ పొమ్ము నీజనకుపొందగునోమునకుం గుటుంబినీ.

చ. అని నియమించి శంభుఁడు గణాధిపులం బిలు పించి దక్షునం
దన తనపుట్టినింటికిని ధన్యతఁ బోయెడు నోము చూడఁగా
దినకరభాతిఁ బొల్చుతగుదివ్యవిమానముఁ దెండు రండు పొం
డనవుడు వారుఁ దెచ్చి రతిహాటకదివ్యవిమానరాజమున్.''

అని యున్నది. ఇంక భాగవతంబున నీకథాభాగంబుననే దీని నంతయు మఱియొకవిధంబునఁ జెప్పుచున్నాఁడు—చతుర్థస్కంధములో శివుఁడు సతీదేవితోఁ జెప్పుచున్న వాక్యములలో

''వ. ఆదియునుం గాక నీ వతనికిం బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింపకుండుటం జేసి యతండు తిరస్కృతుం డయ్యె నంటి వేని లోకంబుల జను లన్యోన్యమును బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింతురు. ఆది ప్రాజ్ఞులయినవారు సర్వభూతాంతర్యామి యైన పరమపురుషుండు నిత్యపరిపూర్ణుండు గావునఁ గాయికవ్యాపారం బయుక్తం బని తదుద్దేశంబుగా మనంబునందు నమస్కారాదికములు గావింతురు కాని దేహాభిమానంబు గలుగుపురుషులందుఁ గావింపరు. కాన నేను వాసుదేవశబ్దవాచ్యుండు శుద్ధసత్త్వమయుండు నంతఃకరణంబునందు నావరణవిరహితుం డయి ప్రకాశించు వాసుదేవునకు నాహృదయంబున నమస్కరింపుచుండుదు. ఇ ట్లనపరాధినై యున్న నన్ను పూర్వంబున బ్రహ్మాదులు సేయుసత్త్రంబునందు దురుక్తులం జేసి పరాభవించిన మద్ద్వేషి యైన దక్షుండు భవజ్జనకుం డయిన నతఁడును తదనువర్తులయినవారలును జూడఁదగరు గావున మద్వచనాతిక్రమంబునం జేసి యరిగితి వేని యచట నీకుఁ బరాభవంబు సంప్రాప్తం బగు లోకంబున బంధుజనులవలనఁ బూజవడయక తిరస్కారము నొందుట చచ్చుటయ కాదే యని పలికి మఱియు నభవుండు పొమ్మని యనుజ్ఞ యిచ్చిన నచ్చట నవమానంబునం జేసి యశుభం బగుననియు నిచ్చుటఁ బొమ్మనక నివారించిన మనోవేదన యగు ననియు మనంబునఁ దలపోయుచు నూరకుండె నంత.

సీ. సతి సుహృద్దర్శనేచ్ఛాప్రతికూల దుఃఖస్వాంత యగుచు నంగములు వడఁక
అందంద తోరఁగెడు నశ్రుపూరంబులు గండభాగంబులఁ గడలుకొనఁగ
నున్నతస్తనమండలోపరిహారముల్ వేఁడినిట్టూర్పులవెచ్చఁ గంద
నతిశోకరోషాకులాత్యంతదోధూయమాన మై హృదయంబు మఱఁగుచుండ
తే. మఱియుఁ గుపితాత్మ యై స్వసమానరహితు, నాత్మదేహంబు సగ మిచ్చినట్టిధవుని
విడిచి మూఢాత్మ యగుచు నవ్వేలఁది చనియె, జనకుఁ జూచెడువేడుక సందడింప.

వ. ఇట్లతిశీఘ్రగమనంబున.

సీ. మానిని చనుచుండ మణిమన్మదాదిసహస్రసంఖ్యాతరుద్రానుచరులు
యక్షులు నిర్భయులై వృషభేంద్రుని మున్నిడికొనుచు నమ్ముదిత దాల్చు
కందుకాంజనశారికాతాళవృంతదర్పణధవళాతపత్రప్రసూన
మాలికాసౌవర్ణమణివిభూషణఘనసారకస్తూరికాచందనాది
తే. వస్తువులు గొంచు నేఁగి శర్వాణిఁ గదిసి, శంఖదుందుభివేణునిస్వనము లొప్ప
మానితం బైనవృషభేంద్రయానఁ జేసి, యజ్ఞభూమార్గు లై యర్థి నరిగి యరిగి."

అని యున్నది. పయి రెండుకథాసందర్భములఁ జూచినచోఁ గథాసందర్భభేదము లుండుటయే కాక సందర్భోచితవర్ణన గలశైలి భాగవతములోనిది కా దనియు నాగ్రంథకర్త వియోగదుఃఖసమయములో నెట్టివర్ణన జేయవలయునో యిసుమంత యైనఁ దెలియని కేవలరసహీన హృదయము కలవాఁ డనియు నటుగావున నాతనికి 'రసమున కనుచిత మగుపదవి రస మరీతి యనఁబరఁగు' అనునట్లుగా నాతనికవన మరీతి దోఁప యుక్త మై యుండు ననియుఁ జెప్ప నొప్పియున్నది.

౫. ఇఁక దక్షుఁడు సతీదేవితోఁ జెప్పినవాక్యములు.

"క. నీనాయకుఁ డల్లుం డగు, కానీ నను ధిక్కరించెఁ గాన భవానీ
మానుగఁ గనియుఁను నీవును, కాననిగతి మండనేల గర్వము నేలా.

క. పిలువా పిలువక ముందఱ, వలసరి మాయింటి కేల వచ్చితి చెపుమా
పిలువని పేరంటము నుసిగలవారును బోలె సిగ్గుగాదే రాఁగన్." వీర.వి.ఆశ్వా.౧.

అని యున్నపద్యములంబట్టి చూడ వీరభద్రవిజయగ్రంథకర్త కల్లునియెడఁ గోపము వచ్చియున్నపుడు కూఁతు నెట్లుగా గౌరవించవలయునో అపు డేయేమాటలు మాటలాడవలయునో లెస్సగా బోధమై యున్నది. ఇట్లుగాఁ బుట్టినయింటికిఁ గూఁతురు వచ్చినపుడు దుర్భాష

లాడువాడుక బ్రాహ్మణాది అగ్రజాతులలో నుండక కేవల మతినీచజాతులలోఁగూడ నుండునో యుండదో యని యూహింపవలసిన దైయున్నది. తనయింటికిఁ గూఁతురు వచ్చినపుడు పలుకరింపకుండుటయే తండ్రికిఁ గలయసూయం చెలుపుట. అది యెఱిఁగియున్న భాగవతకవి యగు పోతనామాత్యునియట్టి పెద్దగృహస్థుఁడు దానినెట్లు వర్ణించెనో చూడుఁడు.

భాగవత చతుర్థస్కంధమున దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయు నపుడు దాక్షాయణి పోవుట అనుకథలో

“వ. ఇట్లు కనుఁగొని యజ్ఞశాలం బ్రవేశించిన.

క. చనుదెంచిన యమ్మగువను, జననియు సోదరులు దక్క సభ గలజనులె.
ల్లను దక్షువలనిభయమున, ననయము నపుడాదరింపరైరి మహాత్మా.

క. మఱి తల్లియుఁ బినతల్లులు, పరిరంభణ మాచరింపఁ బరితోషాశ్రుల్
దొరఁగఁగ డగ్గుత్తికలో, సరసిజముఖి సేమ మరయ సతి దానంతన్.

క. జనకుం డవమానించుట,యును సోదరు లర్థిఁ దనకు నుచితక్రియఁ జే
సినపూజల నందక శోభన మరసిన మాఱుమాట బలుకక యుండెన్.”

అని యున్నపై పద్యములవలన భాగవతగ్రంథకర్తయొక్క మనోధర్మము బోధపడకమానదు. అదిమొదలు సతీదేవి దేహము విడిచిన దనువఱకుఁ గలకథలో దక్షుఁడు మౌనముద్రాధారియై యుంచం బడెనే గాని యొక్కవాక్యమైన నల్పప్రసంగ మతనిచోట నుండి వచ్చినట్లుగాఁ జెప్పం బడదయ్యెను. తండ్రికిఁ గూఁతునెడలఁ గోపము లేక కేవల మల్లునియెడలనే కోప మున్నట్లుగాఁ జెప్పంబడెఁ గావునఁ గూఁతు నాతఁడు నిందించుట కవకాశము లేదు. ఇట్లు లేనిచో నిఁకఁ గూఁతునకు నల్లునియెడఁ గలుగు ననురాగాతిశయమునకు నిందింపవలయును గాని మఱియొకవిధమున నిందించుటకు వీలుపడదు. అది పతివ్రతాలక్షణమే కావున శ్లాఘ్యకార్య మని దక్షుండు కూఁతు నిందించినట్లు చెప్పంబడలేదు. ఇఁకఁ దనకూఁతు నుపేక్షించి యూరకొనుటలో నాపెకుఁ దండ్రి గౌరవము చూపకుంటకుఁ గారకుఁ డగునీశ్వరుఁ డట్టి

వృత్తాంతము తదనుచరువలన విని తనమూలముగాఁ దనభార్య కట్టి యగౌరవము తటస్థించె నని సిగ్గుపడి అంతటినుండియైనఁ దనకు భయభక్తులు చూపు ననుతలంపునైన యుండును. పై రెండుకథలం బరిశీలించినచోఁ భాగవతగ్రంథకర్తయు, వీరభద్రవిజయగ్రంథకర్తయు నొక్కరని యెవ్వరైనఁ జెప్ప గమకించెదరేమో నే నూహింపను.

౬. సతీదేవి తండ్రితోఁ బల్కినపల్కులు.

సతీదేవి తండ్రివలన నవమానింపఁబడియుంగావున స్త్రీస్వభావము చేతఁ గోపించి తనపెనిమిటియెడలఁ గలమహాత్మ్యాదికమును దండ్రికిఁ దెల్పి అట్టివానితోడ విరోధము శ్రేయస్కరమైనది కాదనియు నందు మూలమునఁ గల్గెడులాభమువకంటె నష్టమే యెక్కువయైనదనియుఁ జెప్పుటయు లోకసామాన్యధర్మము. అందులో నాతఁడు భగవంతుడుగా సతీదేవి భావించుచున్నది. కావున నట్టివారియెడలఁ గల్గునసూయమూలమున నైహికాముష్మికములు రెండును జెడు నని తండ్రికి నామె చెప్పుటయు నైసర్గికములే. ఇట్టిచోఁ బైయిర్వురుకవులు నెట్లుగాఁ బై వృత్తాంతముం జెప్పిరో చూచెదముగాక. వీరభద్రవిజయము ప్రథమాశ్వాసములో

"వ. అనవుడు నమ్మహాదేవి కోపవివశయై యయ్యాగమంటపంబున శుభాసీనులై యున్నసభాసదుల నవలోకించి యి ట్లనియె.

చ. నిగమములార ధర్మపదనిర్ణయులార మునీంద్రులార యో
నిగమ మహాత్ములార భవనిర్ణయులార గిరీంద్రులారభూ
గగనచరాదులార భవఖండనులార మునీంద్రులార యే
నిగమములందుఁ జెప్పె శివనింద యెఱింగితి రేనిఁ జెప్పరే."

అని యొకపద్యమున్నది. పాఠకులారా! ముందీపద్యప్రశంసజేయ నెలవొసంగుఁడు. ఒక్కపద్యము పరికించినచో నీపద్యకవి భాగవతకవి యగుపోతనామాత్యుఁడేమో మీకే బోధకాక మానదు. పోతనామాత్యుఁడు నిద్దురలోఁ జెప్పినను నింతయభాగ్యకవనముం జెప్పఁడుగదా!

పై వచనములో నాయాగమంటపంబున శుభాసీనులై యున్న సభాసదుల నుద్దేశించిదాక్షాయణిచెప్పినవాక్య మనిగదా యున్నది. అటులైనచో నిగమములును గిరీంద్రులుగూడ నాసభలోనికి వచ్చి సుఖాసీనులై యున్నట్లుచెప్పెడు వివేకహీను లుందురా గగన చరులారా యని చెప్పినం జాలక కావలయును గగనచరాదులార యని విశేషించి చెప్పె. ఇట్టి చేతఁగాని ప్రయోగములు భాగవతకవి చెప్పె ననినచో మీ రామాట లకు నంగీకరించెదరా? ఇట్లు చెప్పుచుఁ బైకథ కెడమగుచున్నారము. కావునఁ గథలోనికిం దిగుచున్నాఁడను. సభాసదుల నుద్దేశించి పల్కుచున్న వాక్యమంతలోనే దక్షునియెడ సమన్వయించఁబడి యీ క్రిందిపద్యములు వ్రాయంబడినవి. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. వేదములం దెఱింగినవివేకము లెక్కడఁ బోయె నేఁడు పు
ణ్యోదయబుద్ధి యెం దణఁగియున్నది నేఁడు తలంపఁ బొల్లయై
నీ దగుదక్షతాద్భుతము నీతియు నెక్కడ దాఁగె నేఁడు బ్ర
హ్మాదులు బోని ప్రీతి యవి యారడిపోయెను నీకు నక్కటా.

శా. ఏరా దక్ష యదక్షమానస వృథా యీదూషణం జేలరా
యోరీ పాపములెల్లఁ బోవిడువరా యుగ్రాత్ముఁ జేపట్టరా
వైరం బొప్పదురా శివుం దలపరా వర్ణింపరా రాజితో
త్కారాత్మం డగునీలకంఠుఁ దెగడంగా రాదురా దుర్మతీ.

క. చదువుల నాలుగు శివుఁ గని, యెదఁ దలఁచుచు వెదకుఁగాని యెబ్బంగులఁ ద
త్పదమలరూపము కావున, వదలినమతితోడఁ జిక్కు వలదుర దక్షా.

క. విశ్వములోపలఁ దనరెడు, శాశ్వత మగుశివునిమహిమ చెప్పఁగ నీకున్
విశ్వాసంబునఁ జెల్లదు, యీశ్వరుమహిమాబ్ధి నీకు నెఱుఁగన్ వశమే.

క. ఈమొదలు రోఁత గాదే, పాయక పరమేశు నొంద కనిసేయంగా
వేయును నేటికి మాటలు, పోయెదురా కీడు నొందఁబూని దురాత్మా."

అను మొదలగుపద్యములు మఱికొన్ని యున్నవి. ఈపద్యములు చదివినమాత్రమున వీరభద్రవిజయగ్రంథకర్త కేవల నీచాతినీచుండనియుఁ దలిదండ్రులు బిడ్డలు 'నీవు ఛీ అంటె నీవు ఛీ' 'నీవు రండా అంటే నీవు ముండా' అని వచియించుకొనుచు దినముల వెళ్లించు నీచజాతులలోఁ

బుట్టినవాఁడుగాఁ గానిపించును. ఓరీ దక్షా, విడువరా, చేపట్టరా, వైర మొప్పదురా, శివుని దలంపరా, వద్దురా, దుర్మతీ, దురాత్మా, అని యొక సంపన్నుని కూఁతురు విద్యాబుద్ధులుం గల్గియుండిన తన తండ్రిం గూర్చి యిట్లుగాఁ దుచ్ఛసంబోధన లుంచి చెప్పునా అనుదాని నాలోచింపఁగా నీతండు భాగవత గ్రంథకర్త కాక మఱియొకఁ డని స్పష్టము కాక పోదు. ఇఁక భాగవతములో శివమహిమఁ జెప్ప లేదనియుఁ దాను వీరభద్రవిజయములో శివమహిమఁ జెప్పెద నని చెప్పిన పద్యములు పై మూఁడు కందపద్యము లయి యున్నవి. ఆపట్టున మఱికొన్ని పద్యము లున్నవి. అవియును గ్రంథకర్తకుఁ గలశివభక్తివిశేషములం దెల్పును. గాని శివతత్త్వప్రతిపాదకములుమాత్రము కావు. ఈవిషయములో మనయభిప్రాయముతోఁ బని లే దని భాగవతములోని పోతనామాత్య వాక్యవిశేషములనే చూపెదను. భాగవతము చతుర్థస్కంధము సతీదేవి వాక్యములో

"వ. ఇట్లు తండ్రిచే నాదరింపఁబడనిదై విభుం డైనయీశ్వరునందు నాహ్వాన క్రియాశూన్యత్వరూపం బైన తిరస్కారంబున రుద్రాభావం బైనయజ్ఞంబు గనుంగొని నిజరోషానలంబున లోకంబులు భస్మంబు సేయంబూనిన తెఱంగున నుద్రేకించి రుద్రద్వేషియుఁ గ్రతుకర్మాభ్యాస గర్విష్ఠుండు నగుదక్షుని వధియింతు మనుచు లేచిన భూతగణంబుల నివారించి రోషావ్యక్తభాషణంబుల ని ట్లనియె. లోకంబున శరీరధారులైన జీవులకుఁ బ్రియాత్మకుం డైనయీశ్వరునకుఁ బ్రియాప్రియులు నధికులు లేరు. అట్టిసకల కారణుండు నిర్మత్సరుం డైనరుద్రు నందు నీవుదక్క నెవ్వండు ప్రతికూలం బాచరింపఁడు. అదియునుంగాక మిముఁబోటివారలు పరులవలనిగుణంబులందు దుర్గుణంబుల నాపాదింతురు. మఱియుం గొందఱు మధ్యస్థులైనవారలు పరులగుణంబులయందు దోషంబుల నాపాదింపరు. కొందఱు సాధువర్తనంబు గలవారలు పరులదోషంబులనైన గుణంబులుగా ననుగ్రహింతురు. మఱియుం గొంద ఱుత్తమోత్తములు పరులయందు దోషంబు నాపాదింపక తుచ్ఛగుణంబు గలిగినను సద్గుణంబులుగాఁ గైకొందురు. అట్టిమహాత్ములయందు నీవు పాపబుద్ధి కల్పించితివి. అని వెండియు నిట్లను. మహాత్ములగువారలు పాదధూళిచే నిరస్తప్రభావులై జడస్వభావంబు గలదేహంబు నాత్మ యని పల్కుకుజనులగువారు మహాత్ముల నిందించుట కార్యంబు గాదు. అదియు వారి కనుచితం బగు నని వెండియు ని ట్లనియె.

సీ. అనయంబు శివ యనునక్షరద్వయ మర్థి వాక్కునఁ బలుక భావమునఁ దలఁప
సర్వజీవులపాపసంఘముల్ చెడునట్టి మహితాత్మునందు నమంగళుండ
వగునీవు విద్వేషి వగుట కాశ్చర్యంబు నం దెవ విసుము నీ వదియుఁ గాక
చర్చింప నెవ్వనిచరణపద్మంబుల నరసి బ్రహ్మానంద మనుమరంద
గీ. మతులభక్తిని దమహృదయంబులనెడి, తుమ్మెదలచేతఁ గ్రోలి సంతుష్టచిత్తు
లగుదు రత్యంతవిజ్ఞాను లట్టిదేవు,నందు ద్రోహంబు చేసి లేమందు నిన్ను.
క. మఱియును నమ్మహితాత్ముని, చరణసరోజాతయుగము సకలజగంబుల్
నెఱిఁగొలువఁ గోరుకోర్కులఁ, జఱమిడి వర్షించు నతనిఁ దగునే తెగడన్.
చ. పరఁగఁ జితాస్థిభస్మసృకపాలజటాధరుఁడుఁ బరేతభూ
చరుఁడు పిశాచయుక్తుఁ డని శర్వు నమంగళుఁగాఁ దలంప రె
వ్వరు నొకఁ డీవుదక్క మఱి వాక్పతిముఖ్యులు నమ్మహాత్ముస
చ్చరణసరోజరేణువులు సమ్మతిఁ దాల్తురు మస్తకంబులన్.
చ. నెలకొని ధర్మపాలనవినిర్మలు భర్గుఁ దిరస్కరించున
క్కలుషనిజిహ్వఁ గోయఁదగుఁ గా కటుసేయఁగ నోపఁడేనిఁ దాఁ
బొలియుట యొప్పు రెంటికిఁ బ్రభుత్వము చాలమిఁ గర్ణరంధ్రముల్
బలువుగ మూసికొంచుఁ జనఁ బాడి యటందురు ధర్మవర్తుల్.
వ. అది గావున.
మ. జనుఁ డజ్ఞానమునన్ భుజించిన జుగుప్సం బైనయన్నంబు స
య్యన వెళ్లించి పవిత్రుఁ డైనగతి దుష్టాత్ముండ వైయీశ్వరున్
ఘను నిందించినకీతనూభవ యనంగా నొర్వ నీహేయభా
జన మైనట్టిశరీరము న్విడిచి భాస్వచ్ఛుద్ధి వాటిల్లవన్.

వ. అదియునుంగాక దేవతల కాకాశగమనంబును, మనుష్యులకు భూతలగమనంబును, స్వాభావికంబులైనట్లు ప్రవృత్తినివృత్తికర్మంబులు రాగవైరాగ్యాధికారంబులుగా వేదంబులు విధించుటంజేసి రాగయుక్తులై కర్మతంత్రులైనసంసారులకువైరాగ్యయుక్తులై యాత్మారాములైన యోగిజనులకు విధినిషేధరూపంబులైనవైదికకర్మంబులు గలుగుటయు లేకుండుటయు నైజంబు లగుటంజేసి స్వధర్మనిష్ఠుఁడగువాని నిందింపంజనదాయుభయకర్మశూన్యుండు బ్రహ్మభూతుండు నైనసదాశివుని గ్రియాశూన్యుం డని నిందించుట పాపం బగుఁ దండ్రీ సంకల్పమాత్రప్రభవంబు లగుటంజేసి మహాజనయోగిసేవ్యంబు లైనయస్మదీయంబు లగు నణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబులు నీకు సంభవింపవు. భవదీయంబు లగునైశ్వర్యంబులు ధూమమార్గప్రవృత్తులై యాగాన్నభోక్తలైనవారిచేత

యజ్ఞశాలయందె చాల నుతియింపంబడి యుండుఁగావున నీమనంబున నేనధికసంపన్నుండ ననియుఁ జితాభస్మాస్థిధారుం డైనరుద్రుండు దరిద్రుం డనియు గర్వించుచు జన దని వెండియు ని ట్లనియె.

ఉ. నీలగళాపరాధి యగునీకుఁ దనూభవనాట చాలదా
చాలుఁ గుమర్త్య నీదుతనుజాత ననన్ మది సిగ్గు పుట్టెడిన్
జాలధరన్ మహాత్ములకుఁ జయ్యన నెగ్గొనరించుజన్మమున్
గాలుపనే తలంప జనకా కుటిలాత్మక యొంచి చూడఁగన్‌:

చ. వరవృషకేతనుండు భగవంతుఁడు సైన్యహరుండు నన్ను నా
దరపరిహాసవాక్యముల దక్షతనూభవ యంచుఁ బిల్వ నేఁ
బురపురఁ బొక్కుచున్ ముదముఁ బొందక నర్మవచస్స్మితంబులన్
దొరఁగుదు నీతనూజ ననుదుఃఖముకంటెను జచ్చు టొప్పగున్."

అని యున్నది. ఇట్లుగా నుండిన కథాకల్పనకు లిరువురిలోఁ గల్గు విశేషంబులు పాఠకులే యోచించెదరుగాక! భాగవతములోఁ బోత

అనంతరకథావృత్తాంతము

నామాత్యుఁ డట్లుగాఁ బల్కుచు దాక్షాయణి యోగాగ్నిచే దగ్ధ మయ్యె ననియు నపుడు రుద్రాణితో వచ్చియున్న రుద్రపార్షదు లంద ఱును దక్షుని సంహరింప విజృంభించిన నధ్వర్యుం డగుభృగుమహర్షి యొక్క యభిచారహోమంబున ఋభునామధేయుల నగ్నికుండంబు నుండి యుదయింపంజేసిన వారు వచ్చి రుద్రపార్షదులఁ బాఱం దోలి రనియుఁ జెప్పి యావృత్తాంతంబంతయు నారదునివలన నావెంటనే ఈశ్వరుండు తెలిసికొని,

"శా. ఆద్యుం డుగ్రుఁడు నీలకంఠుఁ డిభదైత్యారాతి దష్టోష్ఠుఁడై
మాద్యద్భూరిమృగేంద్ర ఘోషమున భీమప్రక్రియన్ నవ్వుచున్
విద్యుద్వహ్నిశిఖాసముచ్చయ రుచి న్వెల్గొందు చంచజ్జటన్
సద్యఃక్రోధముతోడఁ బుచ్చి వయిచెన్ క్ష్మాచక్రమధ్యంబునన్."

అని యీశ్వరునకు దాక్షాయణీవృత్తాంత శ్రవణానంతరమునఁ గలిగిన కోపవిశేషమంతయు వర్ణించిచెప్పె. పిమ్మట నట్లుగాఁ బెఱికివైచిన జడయందు వీరభద్రావతారము కలిగినట్లును అతఁ డీశ్వరుని యెదుట

నిలువంబడి కర్తవ్యం బడుగఁగా నీశ్వరశాసనంబుగా నీక్రింది పద్యంబు రచియింపఁబడినది. ఎట్లన్నను:—

"చ. గురుభుజశౌర్య భూరి రణకోవిద మద్భటకోటికెల్ల నీ
వరయ వరూథినీవరుఁడవై చని యజ్ఞముగూడ దక్షునిన్
బరువడిఁ ద్రుంపు మీ వచట బ్రాహ్మణతేజ మజేయమంటివే
నరిది మదంశసంభవుఁడ వై తగునీకు నసాధ్య మెయ్యెడన్."

అని యిట్లుగా నాజ్ఞాపింపఁబడినవీరభద్రుం డట్టహాసంబున బయలు వెడలి శివసేవాపరివృతుఁడై దక్షయజ్ఞవాటంబునకు వచ్చి యజ్ఞంబుతోఁ గూడ దక్షుని వధించి నిజనివాసం బయినకైలాసంబునకుఁ జనియె నని పోతనామాత్యుఁడు దక్షయజ్ఞపరిసమాప్తిం దెలిపెను.

వీరభద్రవిజయకథోపసంహారవిధానము

"దాక్షాయణి దేహంబు దొరఁగిన యనంతరము తత్ప్రకారంబు వీక్షించి దక్ష మఖమంటపంబున సుఖాసీనులై యున్న బ్రహ్మ విష్ణు సూర్య చంద్ర దేవేంద్ర దండధర వరుణ కుబేరాది దేవజనంబులు మహాభీతచిత్తులై మూర్తివంతంబులైన మంత్రంబులు చాలించి పాపకర్ముం డగుదక్షుని నిందించి బ్రహ్మ తనలోకంబునకుఁ బోయె మఱియుఁ దక్కినవారందఱును దమతమనివాసంబులకుం జనిరి తత్సమయంబున."

అని యొకఘట్టము చెప్పంబడినది. దీనిలో నీగ్రంథకర్తవలన యజ్ఞసమాప్తి యెట్టులుగాఁ జేయంబడె ననఁగా యజ్ఞశాలలో నొకశవంబు బడియెం గావున నక్కడి ఋత్విక్కులందఱు నశుచికారణంబున మూర్తివంతంబులైన మంత్రంబులు చాలించి యాపాపాత్ముం దిట్టుచుం దమతమనివాసంబులకుం జనిరని చెప్పిన లోకాచారంబు ననుసరించి యుండు నని యూహించెంగాని యజ్ఞాదులు జరుపుచున్నపుడు యజమానికిని ఋత్విక్కులకును దీక్షామధ్యంబున నుండుటం జేసి అవభృథాంతము వఱకును జాతాశౌచమృతాశౌచంబులు పట్టకుండుట విధిగాని ప్రారంభమైన యజ్ఞము పరిసమాప్తి నొందింపక ఋత్విక్కులుగానీ యజమానిగాని తమయిష్టానుసారము వదలివేసిపోఁగూడదనువిధిగావీ తెలిసియుండలేదు. ఇవి సర్వద్విజులకును దెలియఁదగిన ధర్మంబులే కాని ఇట్టివానిలోఁ గూడ

ఈవీరభద్రవిజయగ్రంథకవి పరాకు జెందినందులకు నాలోచించెదను. ఇప్పటి కీపూర్వపక్షము వదలెదను. ఇఁక ఈశ్వరుఁడు సతీదేవివృత్తాంత మెఱింగిన సందర్భముం బరిశీలింతము. అది యెట్లన్నను:—

"సీ. కైలాసగిరిమీఁద కరకంఠుఁ డొకనాఁడు కరమొప్పఁ గొలువుండి గౌరిఁ దలఁచి
యిదియేమి రా దయ్యె నియ్యేణలోచన యని యవ్విధంబెల్ల నంత యెఱిఁగి
సుందరి తనకుఁ గూర్చుటయెల్ల భావించి శంభుండు మనమునఁ జాల నొచ్చి
యిదియేమి తా నంపితిని దక్షునింటికి మీనాక్షి తా నేల మేనువాసె

తే. పొలఁతి తన్ను నేను పొమ్మని తలఁచితిని, బోవ నొల్ల ననియెఁ బువ్వుఁబోఁడి
పంకజాక్షి నొంటిఁ బంపినకతనఁగా, వెఱ్ఱితనము వచ్చె వేయునేల.

వ. అని మఱియును పరమేశ్వరుండు గౌరీదేవి ననంతకరుణామానసుండై తలంచి
వెండియుఁ దనమనంబున.

మ. పుడమిన్ రాజ్యముఁ గోలుపోయి తగ నేడ్పుం బొంది శోకించున
జ్జడధీశాత్మకుఁ డైనయింద్రునకు దా జన్మించి రోషాంబుధిం
బడ వైవస్వతమన్వు నాఁడు ముదమొప్పన్ రాజ్యముం జేయఁగా
గడతేర్తు న్నని పాపదక్షునకు వేగన్ శాపమిచ్చెన్ వడిన్.

వ. ఇట్లు పరమేశుండు శాపంబిచ్చిన దక్షుండు తదీయప్రకారంబుననుండె నంత."

అని దక్షయజ్ఞవృత్తాంతము ముగించఁబడినది. ఆహా! యేమి యీ కవికథాసందర్భనైపుణి. రుద్రునంతటివానిభార్య నవమానించి చచ్చునట్లుగాఁ జేసినదక్షున కపుడే రుద్రునివలన శిక్ష కలుగునట్లుగా వచియింపఁబడక అనేకమన్వంతరములైనపిమ్మట వచ్చెడు వైవస్వతమనువు కాలములో నీదక్షు నీశ్వరుఁడు సంహరించెద నని చెప్పినట్లు కథ పొసఁగించి తిరుగ దక్షునకు మఱియొక జన్మమును మఱియొక యజ్ఞమును గల్పించి అందులో నీశ్వరుఁడు ప్రస్తుత మన్వంతరములో దక్షుఁడు చేసియున్న యపచారమునకుఁ గాఁ దనకు లేనిదీర్ఘక్రోధము మనసులో నుంచుకొని వీరభద్రుం బుట్టించి యతనివలన నానాఁటియజ్ఞమునకు వచ్చినదేవతల నందఱఁగూడ శిక్షించె నని చెప్పుట యెంతశ్లాఘనీయము? పురాణములో నట్లుండెఁ గావున నతఁ డట్లుగాఁ జెప్పెఁనాఁడు రేమో? భాగవతములోఁ బోతరాజు పురాణములఁ జూడకచెప్పెనా? అట్లుగా నొకచోటఁ జెప్పి

సందర్భముం గుదిర్చిన పోతరాజేమఱియొక గ్రంథములో నాకథ నేసందర్భ హీనముగాఁ జెప్పునా? కావున నీరెండుకథలును జెప్పినవారొకరు కాక యిరువురు వేఱ్వేఱుకవు లని నిర్ణయించి యీగ్రంథము నవీన మనియుఁ గల్పిత మనియు సిద్ధాంతీకరించెదను.

భోగినీదండకము

ఇదివఱలో వీరభద్రవిజయ మీపోతరాజకృతంబు కాదని తగిన యాధారము లుండుటంబట్టి నిష్కర్షించియుంటిమి. అటులనే నిష్కర్షింప వలసినయంశ మింకొకటి యున్నది. అది పోతరాజకృత మని ప్రసిద్ధి నొందిన 'భోగినీదండకము.' దీనిం బరిశీలింపఁ దగు గ్రంథములు లేవు. వేంకటగిరిసంస్థానచరిత్రములో నీక్రిందివిధంబుగా వివరింపఁ బడియె. ఎట్లన్నను:—

"Biographical Sketches of the Rajahs of Venkatagiri by Mr. T. Rama Rao, in 1875, pages 26-27.

It is highly interesting to learn that the eldest of them (Sarvagna Singama Naidu) was greatly learned in Sanskrit literature, poetry, drama, logic, grammar and rhetoric and that he himself composed a work on the last-mentioned subject called "Singabhupaleeyam" His Court is said to have been adorned by several poets among whom were Bammera Potarazu who translated 'Bhagavatam' in Telugu, and Srinathudu, the Telugu Translator of 'Naishadham' Sarvagna Singama Naidu formed the subject of a Composition by the former called "Bhogini Dandakam and of some stray verses by the latter."

పైదానిం బట్టి సర్వజ్ఞసింగమనీని విశేషములు కొన్ని కానవచ్చును. అయితే దానిలో నతనిసభాపండితులలో భాగవత మాంధ్రీకరించిన బమ్మెరపోతరాజును, నైషధ మాంధ్రీకరించిన శ్రీనాథకవియు నున్న ట్లును, పై యిర్వురిలోఁ బోతరాజు 'భోగినీదండకమును' శ్రీనాథుఁడు కొన్ని చాటుధారాపద్యములును సింగమనీనిపైఁ గృతియిచ్చినట్లుగా నున్నది. పై యిర్వురిలో శ్రీనాథకవి యీసింగమనీనిసభాసదులలోని వాఁడు కానట్లును పైగా నతనికి బలవద్వైరి యగునవేమారెడ్డి యొక్క యాస్థానకవియనియు నతనికార్యార్థమే సింగమనీనిం జూడఁబోయి

దానిం జేసికొనుటకై అతనిపై రెండర్థములు కల్గునట్లుగాఁ బద్యములు చెప్పి; దానిలోనిసర్వజ్ఞశబ్దము గలపద్యములోఁ జేసినయుపహాస్యాదిక మిదివఱలో శ్రీనాథకవిచరిత్రములో నావలన వ్రాయంబడినది. ఆకథ శ్రీనాథుఁడు సింగమనీఁడును సమకాలీను లని చెప్పుటకుఁ జాలునుగాని శ్రీనాథకవి సింగమనీనియాస్థానపండితుఁ డని సూచింపదు. అటువలెనే కూచిమంచి తిమ్మకవి చెప్పిన పద్యమును భాగవతములోఁ బోతరాజు చెప్పిన 'ఇమ్మనుజేశ్వరాధములకిచ్చి' అనుపద్యము పోతరాజు సింగమనీని కాలీనుఁ డని తెల్పినను సింగమనీనిపైఁ గృతియిచ్చి భోగినీదండకము చెప్పె నను మాటను పూర్వపక్షము చేయుచున్నది. వీనికిఁ దోడుగా భోగినీదండకము చివర నున్నయీ క్రిందిపద్యము మఱియొక పెద్దయను మానమును కల్గించుచున్నది. ఆపద్య మెట్లున్నను:—

"ఉ. పండితకీర్తనీయుఁ డగుబమ్మెరపోతన యాసుధాంశుమా
ర్తాండకులాచలాంబునిధితారకమై విలసిల్ల భోగినీ
దండకమున్ రచించె బహుదానవిహర్తకు రావుసింగభూ
మండలభర్తకున్ విమతమానవనాథమదాపహర్తకున్."

ఇట్లున్నపద్యమున పండితకీర్తనీయుఁడ నని బమ్మెరపోతన పై దండకమువంటిచిన్న వ్రాఁతకుఁగా నింతబిరుదాంకితము వేసికొని యింతగా ఆత్మస్తుతిచేసుకొనునా? యనియు నిది యొకగొప్పయంశ మని దీనికిఁ గాను సర్వజ్ఞసింగమనీనివంటిమహాపండితుఁడు కృతిపతిగా నుండఁగోరి పోతరాజువంటి వైరాగ్యసంపన్నుని అట్టి కవిత్వము చెప్పుట కుత్సహింపఁ జేయుట కల్గునా యనియుఁ దోఁచుచున్నది.

సర్వజ్ఞసింగమనీనివంశస్థులే యగు మఱియొకకుటుంబమువారు గోదావరీ మండలములోని పిఠాపురములో నున్నారు. వారిగృహనామము రావువా రని వ్యవహరింపఁబడును. వారిలోఁగూడ నొక సామంత సంస్థాన మున్నది. వారు తమవంశావళిం బ్రకటించుచుఁ దమ పూర్వుఁడగుపై "సర్వజ్ఞసింగమనీని" వృత్తాంత మీ క్రిందివిధమునఁ గొంత వ్రాసినారు—

"(*vide* 'Row Vamsa Charitra Tilaka translated by one Nadakuditi Seetanna, printed and published in 1884) at page 16, we find the following:—Anapotam Naidu had a son named Sarvagna Singama Naidu, who was well versed in the management of his estate as well as, in other branches of learning. He collected a large army and conquered the ports of Methuku and Kylasa in the west and held them as Jaghire. He patronized many poets, Philosophers, and Metaphysicians of the day. 'Panditaraya' the celebrated Telugu translator of Naishadha and Kasikhanda, *i. e.*, Sreenadha and several others were highly respected and honored."

పై గాథనుబట్టి చూడఁగాఁ బండితరాయలు నైషధ, కాశీఖండములఁ దెనిఁగించిన శ్రీనాథకవి మొదలగువారును సింగమనీనివలన గౌరవింపఁబడినట్లున్నది. కాని అతనియాస్థాన విద్వాంసులుగాఁ గానీ కవులుగాఁ గానీ యున్నట్లు కనఁబడదు. ఇదియునుగాక సింగమనీనికిఁ గల యభిరుచి సంస్కృతభాషలోఁగాని యాంధ్రంబునఁ గా దని అతనివలన రచితములైన సింగభూపాలీయము నాటకపరిభాష మొదలగు గ్రంథములం బట్టి కాన్పించును. అట్టివాఁ డాంధ్రములో వారనారిపై నొకదండకముం జెప్పించి దానికిఁ దాను కృతిపతి యై యుండ నంగీకరించె నని పుట్టింపఁబడినకథయే పొసఁగియుండ లేదు. ఆసింగమనీని యోగ్యతామహిమంబుల రెంటూరి రంగరాజకవి తనభానుమతీపరిణయగ్రంథములోఁ గృతిపతివంశానువర్ణనములో నీక్రింది విధంబుగా వివరించె. ఎట్లనఁగా.—

"సీ. ఏమహాసేనాని యిద్ధతేజోరాశి హితధనంజయజయోన్నతిని వహించె
నేభోగిభూషణు హేలాధృతిగుణంబు తుహినాప్తజాతసంస్తుతి భరించు
నేహస్తిబలహారి బాహువిక్రమలీల గర్వాంధకచ్ఛిదకలనఁ గాంచు
నేమహాపతి ధర్మసామోపయత్నంబు సిద్ధసంకల్పరాజిని మెలంగు
గీ. నేసమాశ్రితవిద్యాధరేంద్రశక్తి, సుగుణగణపాలనార్చితస్ఫూర్తిఁ గాంచు
నట్టిసర్వజ్ఞమూర్తినా నలరుచుండుఁ, జిత్రకళమీఱి సర్వజ్ఞసింగశౌరి."

కూచిమంచి తిమ్మకవిసార్వభౌముఁడు తనలక్షణగ్రంథములో భాగవతగ్రంథము రచియించిన బమ్మెర పోతరాజునకును పైసింగమనీనికిని బలవద్విరోధంబు కలదనియు నా కారణమున నాపోతరాజకృతభాగవతము రూపుమాపఁదలంచి దానిని భూమిలోఁ బాతించెననియుఁ

గావున నందులోని యనేక భాగములు ఖిలములైనవనియు నిట్టులే మఱి కొన్ని వృత్తాంతంబులు చేర్చి యొకపద్యము చెప్పె. దానింబట్టి చూడ నీపోతరాజునకును సింగమనీనికిం గల విహితవిశ్వాసములు బోధ యగును. ఆపద్యానుసారముగాఁ జూచిన నాయిర్వురకును విరోధ మున్నట్లు కాన్పించునుగాని విహితమున్నట్లు కాన్పించదు. దానినూహిం చుటకుఁ బూర్వ మాపద్యము నీక్రింద వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"సీ. ఘనుఁడు పోతనమంత్రి మును భాగవతము రచించి చక్రికి సమర్పించు నెడల
సర్వజ్ఞసింగయక్ష్మావరుం డది దన కిమ్మని వేడిన నీయకున్న
నలిగి యాపుస్తకం బవనిఁ బాతించినఁ జీవికి యం దొకకొంత శిథిలమయ్యెఁ
గ్రమ్మఱ నది వెలిగందలనారపరాజును మఱి బొప్పరాజు గంగ
గీ. రాజు మొదలగుకవివరుల్ దేజమెసఁగఁ, జెప్పి రాగ్రంథములయందు తప్పులొదవెఁ
గాని పోతకవీంద్రునికవనమందు, లక్షణం బెందుఁ దప్పునా దక్షవారణ."

దీనింబట్టిచూడ సింగమనీనికిని పోతరాజునకు నెట్టిస్నేహ మున్నదో చూడనగును. ఈపద్యమునం గలలక్షణము (దీనిపేరే లక్షణసారసంగ్రహము) తిమ్మకవివలన శా. సం. ౧౬౬౭ అనఁగా క్రీ. శ. ౧౭౪౦ నకు సరి యగు రౌద్రిసంవత్సరమున రచియింపఁబడియె. దీనికి వ్యతిరేకముగా ఆ. ౧౮౬౦ సంవత్సరప్రాంతమున ఆంధ్రభాగవతమును ముద్రించిన పండితులు పోతరాజు జన్మకర్మములు దెల్పు ననువచనగ్రంథమునుండి తాము పరిశోధించి వ్రాసితి మని కొన్ని క్రొత్తమాటలు వ్రాసిరి. దాని వివర మీవఱకే చేసియున్నాను. పై రెండుకథలలోఁ దిమ్మకవి వ్రాసినదే మధ్యాంధ్రమండలము నాఁ బరఁగువేంగిదేశములో వ్యాప్తమైయున్నది. తిమ్మకవినాఁటికే పై సర్వజ్ఞసింగమనీనికథ ప్రాచీనము. అట్లుండఁగా నాంధ్రభాగవతము ముద్రించినవారు మఱి నూటయిరువది సంవత్సరముల యనంతరకాలములోఁ దా మెద్దియో పోతరాజు జన్మకర్మములఁ దెలుప నున్న వచనగ్రంథముందెచ్చి తాము పరిశీలించితి మని మూలగ్రంథ మును బ్రకటింపకయే వ్రాసినమాటలను నమ్ముట యుక్తియుక్తముగాఁ గాన్పించదు. కావున, సింగమనీనికిని పోతరాజునకును విహితవిశ్వాస ములు లేవనియే నిశ్చయింపవలసి యున్నది.

సర్వజ్ఞసింగమనీఁడు పోతరాజును భాగవతము తనకుఁ గృతియిమ్మని యడుగుటయు దానిని స్పష్టముగా నీయనని పోతన తిరస్కరించె ననుటయు యుక్తియుక్తముగాఁ గాన్పించదు. లోకములోఁ గవులు తాము గ్రంథములు రచియించి ప్రభువులపైఁ గృతినీయ ననుగ్రహింపుఁ డని యాశ్రయించుటయు, నట్టిగ్రంథముల గృతినంద నిష్టము గలవారు ఆగ్రంథమునకుఁ దగు సత్కార మెంతో దానిం జేయుటకుఁ దమరు చాలియుందురో లేదో చూచుకొనుటయు, నట్టిగొప్పవ్యయ మవశ్యమో కాదో చూచుకొని యనంతర మట్టి గ్రంథము గృతి నందలేమని చెప్పుటయును కవి కది సమ్మతము కానియెడల నాప్రభువును వదలి మఱియొకప్రభువు నాశ్రయించుటయు నున్నది కాని సింగమనీనివలె నొక గ్రంథము నాకుఁ గృతియియ్యవలె నని స్వయముగ యాచించుటయు, నట్లు యాచించు ప్రభుని నీ వీగ్రంథమునకుఁ గృతిపతివి కాఁదగవు కావు ననే నీయను పొమ్మని పోతన మూర్ఖించి చెప్పుటయు లోకానుభవవ్యతిరేకమై యున్నది. ఇటులఁ గానిచో గ్రంథ మెందులకు బహుకవికృతమై యున్న దని ప్రశ్నము పుట్టఁగలదు. ఆప్రశ్నమున కీవఱకే కొంత యూహించి వ్రాసితిమి. గ్రంథము బాహుళ్య మైనది కావునఁ బోతరాజే తాఁ గొన్నిస్కంధములును దనశిష్యులు కొన్నిస్కంధములును విభజించి కొని ముగించినట్లు తోఁచెడిని. దానికి దృష్టాంతముగాఁ గేవలము వేదాంతరహస్యప్రతిపాదకంబు లగు ద్వితీయస్కంధము మొదలగు వేదాంతభాగములును ప్రహ్లాదచరిత్రము, గజేంద్రమోక్షణము, శ్రీరామ చరిత్రము, దశమస్కంధపూర్వభాగము, సత్యభామయుద్ధము మొదలగు ప్రసిద్ధకథలన్నియుఁ బోతరాజ కృతములే యగుటయు సామాన్యకథా భాగములుమాత్రమే తచ్ఛిష్యకృతము లగుటయుఁ గాన్పించుకావున పోతన తనకిష్ట మైనభాగములును తనశిష్యులకు లొంగనిభాగములను దా స్వయముగాఁ గైకొని యాంధ్రీకరించిన ట్లూహించుటయే యుక్తియుక్తముగా నున్నది. ఇఁక భాగవతమును సింగమనీఁడు పాంతి వేయించిన

మాటయే నిజమని దానికారణ మూహింతము. దాని కొకకారణ మూహింపఁ దగియున్నది. అది ప్రాచీనులలోఁ బెక్కండ్రకుఁ గల సామాన్య గుణవిశేషమై యున్నది. ఏమియనఁగా సింగమనీఁడు కేవలము సంస్కృత భాషాభిమాని. భాగవతము కేవలరహస్యార్థప్రతిపాదక సంస్కృతగ్రంథము కావున దానిని పురాణకవులు వదలిరి. అట్టిగ్రంథమును దెనిఁగించుపోతరాజున కా. కాలములో నెంతమంచియుద్దేశమున్నను భాగవతము దెనిఁగించు టనునది సంస్కృతాభిమానుల కందఱకు మిగులఁ గోపకారణముగా నుండకపోదు.. అట్టిపండితు లుత్సహింపఁజేయఁగా గనలినట్టియుఁ దాను స్వయముగా సంస్కృతాభిమానియు నగుసింగమనీఁడు ప్రభుఁడై యుండుటంబట్టి, దుష్కార్యమని తా నూహించుదానిని నివారింపయత్నించుట కేల సంశయించును? కావునఁ దనయుద్దేశానుసారముగాఁ బోతనకృత మగుగ్రంథము నశింపఁజేయఁగోరి యప్పటికిఁ దోఁచిన విధముగ నాగ్రంథంబు భూస్థాపితము జేయించియుండును. అతఁడు ప్రభుండుగావున నాతనియాజ్ఞ చెల్లక తప్పదాయె. దానిం జరిగించిన పిమ్మట నాగ్రంథమందును, కవియగు పోతరాజునందు నభిమానము గలవారు దానిని రహస్యంబుగనైనఁ బయటికిఁ దీసి సింగమనీని కాలములోఁ దిరుగ దాని వ్యాపింపఁజేయక యుంచవచ్చును. అతని యనంతర మతనిశిష్యు లాగ్రంథమున కనేకప్రతులు వ్రాసి వాని నొక్కుమాఱుగ దేశమునం దంతట వ్యాపింపఁ జేసి యుండవచ్చును. ఇట్లైన భాగవత గ్రంథముద్రణకర్తలు వ్రాసినదానిలోఁ జాలభాగము యథార్థముగా నుండె నని తలంచవచ్చును. అటుగానినాఁడు రెండుకథలును విశ్వాసపాత్రములు కాక చెడును. ఇట్లున్న పై వ్యాసముం జూచిన పిమ్మటనైన "భోగినీదండకము" సింగమనీని కోర్కె పైఁ బోతరాజువలన రచియింపంబడి, యాతనికిఁ గృతియీఁ బడె ననుమాట పూర్వపక్షమతములోనిదిగాఁ బాఠకులు భావింతు రని నమ్ముచున్నాఁడను.

శ్రీ ర స్తు

క వి జీ వి త ము లు

పురాణకవులచరిత్రము

21
వెన్నెలకంటి సూరనార్యుఁడు

ఇతఁడు విష్ణుపురాణముం దెన్గు బాస నొనరించినకవి. ఇతనిది హారితసగోత్రము. ఇతనితండ్రిపే రమరనమంత్రి. ఈయన నియోగి శాఖా బ్రాహ్మణుఁడు. పై విష్ణుపురాణము 'రావూరి రాఘవరెడ్డి' యను నతనికిఁ గృతియియ్యఁబడినది. ఆకృతిపతి వృత్తాంతము జెప్పుటకుఁ బూర్వము సూరనకవి వక్కాణించియున్న పూర్వకవినామంబుల వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. మున్నిటు కాళిదాసకవిముఖ్యులకుం బ్రణమిల్లి వారిలో
నెన్నికగాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁ దిక్కనసోమయాజినిన్
నన్నయభట్టు భాస్కరుని నాచనసోముని రంగనాథునిన్
వెన్నెలకంటి సూర్యుఁ బదివేలవిధంబులఁ గొల్చి భక్తితోన్."

అని యున్న పైపద్యముంబట్టి చూడ నీసూరకవివలన నుదాహరింపంబడినకవులకుఁ బిమ్మట నీ సూరకవి పుట్టిన ట్లూహించవలసియున్నది. అం దుదాహరింపఁబడినకవులలో వెన్నెలకంటి సూర్యుఁ డనం బడు సూర్యకవి యెవ్వ రని యూహించవలసియున్నది. అతనింగూర్చి మఱియొకస్థలములో నీక్రిందివిధంబున నీసూరనకవి వివరించె. ఎట్లన్నను:—

"ఉ. ఈనిఖిలంబు మెచ్చ నమరేశ్వరదేవుఁడు చూడఁ గృష్ణవే
ణీనదిసాక్షిగా నవికి నిల్చినరావుతుఁ గేసభూవిభుం
గానకుఁ దోలి వెన్నడచి కాచినవేమయయన్నపోతభూ
జానికి సత్ప్రబంధము లొసంగిన వెన్నెలకంటివారిలోన్

సీ. భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబమునిసూత్రు శుద్ధసారస్వతస్తోత్రపాత్రు
హారితగోత్రపవిత్రు నాంధ్రభాషాకావ్యరచనాభినయవిశారదుఁ బ్రబంధ
కర్తను వెన్నెలకంటి సూర్యునిమనుమనిఁ జెఱకూరి యమరనమంత్రి
సత్పుత్త్రు నాశువిస్తారవిచిత్రమాధుర్యకవిత్వచాతుర్యశీలు
తే. నిజకులాచారమార్గైకనిపుణుఁ బరమ, సాత్త్వికోదయహృదయు వైష్ణవపురాణ
వేది సారస్యవిద్యాప్రవీణు సుకవి,మాననీయుని సూరనామాత్యవరుని."

ఇట్లున్న పైపద్యములంబట్టి పై వెన్నెలకంటి సూర్యకవి యీ విష్ణుపురాణకవి యగుసూరకవికిఁ దాత యని తేలినది. ఆసూరకవి వేమయ యన్న పోతరెడ్డి కాలీనుఁడని తేలినది. ఆసూర్యకవి యేప్రబంధములం జేసెనో బోధకాకయున్నది. ఈసూరనకవి తండ్రి చెఱకూ రనుగ్రామములో వసియించుటంజేసి యాతఁడును చెఱకూరి యమరనమంత్రియని పిలువంబడినట్లు కాన్పించు. అంతమాత్రమున నాతనివంశనామము చెఱకూరివా రని చెప్పఁగూడదు. కొందఱి కింటిపేరు వేఱైనను వారు కారణాంతరమువలన నన్యగ్రామనివాసము చేయునపు డాయూరిపేరిట వారు మాత్రము పిలువంబడునాచార మాంధ్రులలోఁ గలదు. అది గృహనామముమాత్రము కాదు. కావున నీసూరనకవి తనయాశ్వాసాంత్యగద్యములోఁ దనయింటిపేరు చెఱకూరివా రని చెప్పక వెన్నెలకంటివా రనియే యీక్రిందివిధంబునఁ జెప్పె. ఎట్లన్నను:—

"ఇది శ్రీమదమరనామాత్యపుత్త్ర హారితగోత్రపవిత్ర సుకవిజనవిధేయ వెన్నెలకంటిసూరయ నామధేయప్రణీతంబైన యాదిమహాపురాణం బగుబ్రహ్మాండంబునందలి పరాశరసంహిత యగుశ్రీవిష్ణుపురాణంబు."

అని యిట్లు వ్రాయంబడుటచే వీరియింటిపేరు వెన్నెలకంటివా రనియే వాడఁబడును.

వెన్నెలకంటివారివృత్తాంతము

ఈ యింటిపేరు గలవారిలోఁ బెక్కండ్రు కవు లున్నట్లు వాడుక గలదు. ఆకారణంబున

"కవితపుట్టిల్లు వెన్నెలకంటియిల్లు, వచ్చి చొచ్చెను మోచెర్లవారియిల్లు."

అను మొదలగు పద్యములు పుట్టెను. దీనింబట్టి వెన్నెలకంటి

వారికుటుంబ మొకటియు, మోచెర్ల వారికుటుంబ మొకటియు నొక కాలములోఁ గవిత్వమునకు మిగులఁ బ్రసిద్ధికెక్కినకుటుంబము లనియు నాయిర్వురలోనే కవిత్వ విద్య నిలిచి యుండె ననియుఁ దేలినది. అట్టి వారిలో నిర్వురు ముప్వురు ప్రసిద్ధు లున్నట్లును వారిసమీపబంధువు లైనట్లు తేలును. అందు మొదటివాఁడుసూర్యకవి. మఱియొకఁడు పైసూర్యకవి తమ్మునికొడుకైన విక్రమార్కచరిత్రములో వివరించఁ బడినవెన్నెలకంటి సిద్ధన యొకఁడును, నీ సూరకవి యొకఁడునై యున్నారు. ఇఁకమోచెర్లవారింగూర్చి వ్రాయవలసియున్నది. వారిలో వెంకన్న, దత్తప్పలను కవులిర్వురుమాత్రము మన మెఱిఁగినవారు. వారి గ్రంథములు వ్యాపకములో లేవుకాని వారిసమస్యాపూరణములు పెక్కులు గలవు. ఆపద్యప్రశంససేయుటకుఁ బూర్వము పై రెండు కుటుంబములకుఁ గలప్రత్యక్షసంబంధము వివరింపవలసియున్నది. ఆసంబంధము దౌహిత్రసంబంధ మని చెప్పఁదగియున్నది. అందులో నెవ్వారి కెవ్వరు దౌహిత్రులోఁ దెల్పఁజాలము. కాని పై పద్యానుసారముగాఁ గవితాకన్య వెన్నెలకంటివారి యింటఁబుట్టి మోచెర్లవారి యింటికోడ లైనదని చెప్పంబడుటచేత వెన్నెలకంటివారి కన్యకను మోచెర్లవారి పిల్లని కిచ్చి వివాహము చేయఁబడియుండవచ్చు నని తోఁచును. పై వెన్నెల కంటి కవులలో నెవ్వారిపుత్త్రికాసంతానములోనివారు మోచర్లకవులో దానిని నిర్ణయింపలేము. వెన్నెలకంటివారిలో ననేకులు కవు లున్నా రనుచో నీమోచర్లవా రెవ్వరిదౌహిత్రులో దాని నిర్ణయింప వీలులేదు. అట్టి మోచర్లవారిలో నిర్వురు కవులు బహుప్రసిద్ధులు. వారిపేరులు వెంకన్న, దత్తప్ప. వీరు గావు యాచమనాయని కాలీను లని యుండుట చేతఁ బై కవులందఱికి వీరు మిగుల దూరస్థులుగాఁ గాన్పించెదరు.

మోచర్లవారివిషయము

పై మోచర్ల వెంకన్న, దత్తప్పకవులు 'వెజళ్లవారు' అను లెట్టు జమీందారుల యాస్థానకవీశ్వరులు. వారిలో వెంకన్న యనునతఁ డెల్లప్పు డాస్థానమునే కనిపెట్టియుండుటయు దత్తప్ప యితరరాజుల

సంస్థానములకుఁ బోయి తనవిద్యావిశేషములఁ జూపుచుండుటయు నచ్చ టచ్చట ననేకబహుమానంబు లంది వచ్చుచుండుటయు గలదు. అట్లితఁ డితరసంస్థానములకుఁ బోయి చేసిన విద్యావ్యాసంగములలో నొకసమయ మునఁ బైరావు యాచమనాయని సభలోఁ జేసిన యొక కార్యము మిక్కిలి ప్రసిద్ధి నొందెను. ఆకథనుమాత్రము వివరించి మోచర్లవారి గాథను వదలెదను.

ఒకపండితునికథ

"ఒకదినమున నొక బ్రాహ్మణుఁడు మండువేసవిన్ని మధ్యాహ్న సమయంబున నీమోచర్లవారియింటికి వచ్చె. అపుడు వార లాతని నభ్యా గతునిగా భావించి యుచిత సత్కారంబులఁజేసి యామాధ్యాహ్నిక కార్య మచటనే కావింపఁ బ్రార్థించిరి. ఆపండితుఁడు నటులనే చేయుటకు సమ్మతింప వెంకన్నకవి వెంటనే లేచి యతనిఁ దోడ్కొని చని స్నానాదిక ములం దీర్ప నందఱు భోజనమునకుం గూర్చుండిరి. అంతట వెంకన్నకవి యప్పండితునకు హస్తోదకం బిచ్చి కైకొమ్మనుడు నా బ్రాహ్మణుఁ డట్లు చేయక తలవాంచి యూరకుండె. దానిం జూచి యతని కేద్దియో కోర్కెగలదని యూహించి 'అభ్యాగతస్స్వయంవిష్ణుః' అనియుండుటంజేసి మీాయభీష్టం బేద్దియో యది పడయవచ్చుననుటకు సందియంబు లేదు. దానిఁ జెల్లింతును. హస్తోదకంబు గైకొమ్మనుడు. నాపండితుఁడు నాయభీష్టవరంబు దయచేసితిరి కావునం గైకొనెద నని హస్తోదకంబు గైకొనియె. అపుడు వారందఱు నుచితాలాపంబు లాడుచు భోజనంబును గావించిరి. భోజనానంతరము తాంబూల చర్వణార్థము రండని వెంకన్నకవి యాబ్రాహ్మణుని మేడపైకిం గొనిపోయి యతని నుచితాసనంబున నునిచి ఆయన వృత్తాంతంబును, వచ్చినకార్యంబును దెలుపవేఁడఁగా నాబ్రాహ్మణుఁడు విన్నంబోయిన వదనం బున నాకవివర్యున కిట్లనియె. ఓకవికులావతంసా! నావంత యొక్కింత చిత్తగింపుఁడు. నే నొక పేదబ్రాహ్మణుఁడను. చిన్నతనముననే వారాణసికిం బోయి యిరువది ముప్పది సంవత్సరములు గురుశుశ్రూష చేసి కష్టించి షట్ఛాస్త్రములను గొంతవఱకు నేర్చికొంటిని. అంతట స్వజనులు వచ్చి

నన్నుఁ బ్రార్థించి స్వదేశంబునకుఁ దోడి తెచ్చిరి. ఇంటఁ బ్రవేశించినది మొదలు గృహకృత్యములు నేనే జరుపవలసినవాఁడ నగుటంజేసియు దానికిఁ దగువృత్తి స్వాస్థ్యములు లేకుండుటంజేసియు విద్యాధికు లగు ప్రభువుల నాశ్రయించి నాదరిద్రము వాపుకొనియెద నని నిశ్చయించుకొని అట్టివిద్యాప్రభువు లెవ్వరు గల రని విచారింపఁగాఁ బెక్కండ్రు వెలుగోటి యాచమనాయఁ డనుమహాపురుషుఁ డున్నాఁడనియు, నాతఁడు విద్వత్పక్షపాతియనియు, నతనియాస్థానంబున ననేకులు విద్వాంసు లున్నారనియు, పండితుఁడని వినిన వారిని మిక్కిలి గౌరవించు ననియుఁ జెప్పిరి. అట్టివృత్తాంతముం దెలిసికొని మనంబున నెంతయు నలరి నాదరిద్రవిచ్ఛిన్నమగు సుకాలంబు సంప్రాప్తమయ్యె నని నిశ్చయించుకొని ఆశాపిశాచ ముత్సహింపఁ జేయుచుండ దూర మని యాలోచింపక రాత్రిం బగలు నడిచి యతిత్వరలో నతని ముఖ్యపట్టణమునకుఁ బోతిని. అక్కడి పండితుల నాశ్రయింప వారు నాదైన్యముం జూచి కరుణించి ప్రభునితో విన్నవించి నన్నుం దోడ్కొనిపోయి ప్రభుదర్శనంబుఁ జేయించిరి. నేనును బ్రభువు నాశీర్వదించి ఫలమంత్రాక్షతల నిచ్చి యుండుతఱి జరిగినవృత్తాంతంబు జెప్పుటకు సిగ్గును దుఃఖముగల్గుచున్న దని తలవాంచి కన్నీరు నించుచుఁ గొంతతడ వుండిన వెంకన్నకవి యాపండితుం దేర్చి స్వామీ మీయట్టి మహావిద్వాంసు లిట్లు పామరులవలె వ్యాకులచిత్తు లగుట న్యాయమగునా? ధైర్యముఁ బూని యనంతరవృత్తాంతంబు నివేదింపుఁడు. నాకున్న శాంతంబు నంతంబు నందునది యైయున్నది. అనుడు నా బ్రాహ్మణుఁడు కొంతవడికిఁ దేఱి యిట్లనియె. కవివర్యా! విద్వత్ప్రభుం డని నేను జూడఁబోయిన నామహామహుఁడు సామాన్యగౌరవప్రపత్తులైనం జేయక యేకవచనప్రయోగంబుననే నాయూరుం బేరుం నడిగి తెలిసికొని నీ వాంధ్రంబున నెంతవఱకువ్రేలు పెట్టినావోయీ? అందులో సమస్యలఁ బూర్తిచేయఁగలవా? అని ప్రస్తావింప నారంభించె. అట్టివాక్యములకు నామనం బెంతయు సంచలించుచుండఁ గార్యవాదులకు గర్వముతోఁ బనియే మని నిశ్చయించుకొని యాప్రభున కిట్లుత్తరమిచ్చితిని. నేనాంధ్ర పండితుఁడను కాను. సంస్కృత విద్యాభ్యాసముఁ గొంతచేసియున్నాఁ

డను. అందలిశాస్త్రములకుఁగాను స్వదేశము వదిలి కాశికిఁ బోయి యిరు
వది ముప్పది సంవత్సరములు గురుకులవాసముచేసి వానిఁగొంచెము తెలిసి
కొని వచ్చినాఁడను. వలయునేని మీయాస్థానవిద్వాంసులు నన్ను పరీ
క్షింపవచ్చును. అని నేను విన్నవింప నామాటలు చెవిఁబెట్టకయె అబ్బో
సంస్కృత పండితులా "తెనుఁగెఱుఁగఁడు సంస్కృతంబుతె న్నే మెఱుఁ
గుఁ"అని యుండలేదా! యని యెగతాళిచేయ నారంభించె. అంతటితోఁ
బోనీయక పో పో యింటికిఁబోయి కొన్ని దినములు తెలుఁగు చదువు
కొని సమస్యాపూరణ మాంధ్రమునఁ జేయఁగల నేర్పు సంపాదించు
కొని మరియు రమ్మని చెప్పి, సదస్యులు వినుచుండఁ బండితవేషములు
వేసుకొని యాచనార్థము వచ్చెడువారి నింతటినుండి మాకడకుం
దోడ్కొని రాఁగూడ దని సభ్యులకుం దెల్పుచు యాచకుల ననేకనిందా
వాక్యముల నధిక్షేపించుచుఁ బూటబత్తెమైన నీకుండఁ బొమ్మని సాగఁ
బనిచె. అనంతరము నేను నాకు సంప్రాప్తమైన యవమానదుఃఖంబు
మనంబు దహించుచుండ దానిఁ జల్లార్చుకొనుటకుఁగాని దానికిఁ బ్రతీ
కార మూహించుటకుఁగాని యసమర్థుండనై యుండ నామిత్రులు
కొందఱు నన్నుంబోయి జరిగిన వృత్తాంతంబు మీయన్నదమ్ములతో విన్న
వించి రమ్మని పంచిరి. కావున నీయవమానదుఃఖము విద్వాంసులు గావున
మీతో విన్నవించినఁ గొంతవాయు నని తలంచి వచ్చినాఁడను. నాకు మీ
రకృతపరిచయులుగావున నెఱిఁగించుకొనుతలంపుతో హస్తోదకసమయమున
నట్లు మౌనముద్రను ధరియించితిని. అట్టి నాసాహసకార్యమును సైఁచి
నన్ను వెంటం గొనిపోయి ఆంధ్రంబున మహాపండితుఁడ ననుకొని గర్వించి
పండితుల నలయించు యాచమనాయనిసమస్యలుబూరించి యతనిగుట్టు
బయటఁబెట్టి యాతని నాయెదుట నవమానించిన నాతొంటి యవ
మానంబు వాయును. ఇదియ యేఁ గోరువరము. ఇది నాకు లభియించు
వఱకు నేను మీయిల్లు వదలువాఁడం గాను. నామనోభీష్టంబు సఫలంబు
చేయఁదగు నని విన్నవించె. అట్టి మాటలు విని వెంకన్నకవి దత్తప్పకవిని
రావించి ఆపండితుని వృత్తాంతంబంతయుఁ దెల్పి యితనికి వచ్చిన యవ

మానం బీతసివొక్కనిదే కాదు. ఇది మనయందఱకును నగును. ఇట్టి యవమానంబులనే యాచమనీఁ డనేకులకుం జేసియున్నట్లు చిరకాలము నుండి వినుచున్నాము. ఒక్కపరి తగిన వారివలన నతనికిఁ బండితగౌర వము దెలిసినంగాని యట్టి ద్రోహచింత యతనికి మానదు. కావున నీవు మిక్కిలి త్వరతో బయలు వెడలి యీపండితునివెంటం బోయి యాతని కార్యంబు సానుకూలంబు చేసి రావలయును. అని యన్నగా రనుజ్ఞ యయినం గని దత్తప్ప చిత్త మని తనప్రభునికడకుంజని రామేశ్వరతీర్థ యాత్రకుఁ బోయివచ్చెద నని యనుజ్ఞఁగొని నాఁటి రాత్రియే బయలు దేఱి పండితుని తనవెంటనే యుంచుకొని మఱికొన్ని దినంబులకు యాచమహీపతి యున్నపట్టణంబునకు వచ్చిచేరెను.

దత్తప్పకవి యాచమహీపతిసభకుం బోవుట

ఇట్లు వచ్చి దత్తప్పయుఁ బండితుఁడు నొక బ్రాహ్మణగృహంబున విడిసి మఱునాఁ డుచితవిధంబున నాంధ్రకవి వచ్చియున్నాఁ డని యాచ భూపాలునకు వర్తమానంబు పంచె. అవృత్తాంతము విని యాచమనీఁడు తనకడ నున్నపండితు లావఱలో నేర్పర్చియుంచిన దుష్కరప్రాసయుక్తము లగు ననేకపద్యసమస్య లున్నగ్రంథమును సిద్ధముగా నుంచికొని కవీశ్వ రుండు రావచ్చు నని యాజ్ఞ నొసంగె. ఆదత్తప్పకవియును బండితుని వెంట నిడుకొని ప్రభువర్శనమునకుఁ బోయె. అపుడు యాచమనాయఁడు తూఁగుటుయ్యాలపయి నుండి యితఁడేనా ఆంధ్రకవి యని తనసన్నిధాన వర్తులతోఁ బ్రస్తావింప వారగునని తెల్పిరి.అట్టివార్తవినియైన నాకవికి దండ ప్రణామాదుల నొనరింపక కూర్చుండుటకైన సెలవొసంగక ఆకవి యూరుం బేరును దెలిసికొను నుద్దేశంబునఁ గొన్ని సంప్రశ్నంబులు చేయ నారంభించె. దానిం దెలిసికొని క్రుద్ధుండై దత్తప్పకవి నిలువంబడియే యుండె. అపుడు యాచమనీఁ డితఁడేనా కవియనె. ఆమాటవిని దత్తప్పకవి పరీక్షించు పండితప్రభుఁ డున్నచోనితఁడే కవి యగు నని తెల్పె. దానికి యాచమనీఁ డల్లి 'యేయూరో' అని ప్రశ్నించె. దానికి సమాధానముగా దత్తప్ప 'కుమారకృష్ణవసుధేశ్వరనందనరాజ్యలక్ష్మికిం బట్టు' అనుడు 'మఱో, మఱో' అని యడిగెడు యాచమనీని ప్రశ్నములకు సమాధాన

ముగా నాపద్యమంతయుఁ బూర్తిచేసిన దత్తప్పకవిం జూచి యాచమనీఁడు డిగ్గనలేచి యుయ్యాలపైనే కూర్చుండి కవిం బరీక్షించు ప్రభుఁ డిచటనే యున్నాఁడు. పరీక్షించిన నిల్చుకవి యుండఁగలఁడో యను సంశయము తీఱినం గాని ప్రభుఁడు మెచ్చఁ డని పల్కి యాచమనీఁడు తనకడ నున్న సమస్యల నొక్కొక్కదానినే దత్తప్పకవికి నీయఁ బ్రారంభించె. వాని న్వెంట వెంటనే దత్తప్పకవి పూర్తిచేయుచు వచ్చె. (తెలుఁగు సమస్యల పుస్తకములోని పెక్కుసమస్య లీదత్తప్పకవిపూరణములే యని వాడుకొనం బడు.) అట్టి దత్తప్పకవిసమయస్ఫురణమునకు నాశుధారకు నచ్చెరు వందుచు యాచభూమీశుఁడు దుష్కరప్రాసయుక్తములగు సమస్యల నీయందొడంగె. వానింగూడఁ బూర్తిసేయు దత్తప్పకవిం చూచి యాచమనీఁడు తనకు భంగపాటు కల్గు నను భయంబునఁ దనకడ బ్రహ్మాస్త్రసముగా నిల్పియుంచిన.

‘గుండ్రాతికిఁ గాళ్లు వచ్చి గునగున నడిచెన్’.

అను సమస్య నిచ్చె. అక్కడి కాతనిసమస్యాసామగ్రి ముగిసె నని దత్తప్ప యూహించి యిఁక నాతని వెఱపింప సమయ మని దాని నీక్రింది విధంబునఁ బూర్తిచేసె. ఎట్లన్నను:—

“క. ఉంండ్రా యోరికులాధమ (దురాత్మక), యింద్రాప్రాసంబు కవుల కియ్యందగునా
అంఁడ్రాముకరుణచేతను, గుండ్రాతికిఁ గాళ్లు వచ్చి గున గున నడిచెన్.”

అని యిట్లు చెప్పిన విని యాచభూవరుఁ డుయ్యాల డిగ్గనుఱికి దత్తప్పకు నమస్కరించి కూర్చుండుటకు సెలవొసంగినఁ జూచి దాని నంగీకరింపక కోపాటోపంబున దత్తప్ప “తిట్టుదునా” అని యొకపద్యమారంభించునట్లుగాఁ బలికె. దాని విని యాచభూపాలుఁడు వలదు వల దని దత్తప్ప కవిచేతులు పట్టుకొని బ్రాహ్మణుఁ డలుగఁదగునే సైరింప వలయును, అని యాతని వేడుకొని కూర్చుండఁబెట్టి చీనిచీనాంబరములు తెప్పించి యాతనిపయిఁ గప్పె. అట్టివానిలో నొకదానింబట్టి అతనియెదుటనే దత్తప్ప ముక్కముక్కలుగాఁ జింప నారంభించె. దానిం జూచి యేమి స్వామీ యిటులొనరించుట న్యాయమా? యని యడుగుయాచమనీనిం జూచి దత్తప్ప యిట్లనియె.

"క. యాచమహీపతివలువలు, గోచులకేఁగాక కట్టుకోఁకల కగునా
రేచెర్లగోత్రమందున, నీచుఁడు జన్మించి కులము నీఱుగఁ జేసెచెన్."

అని యిట్లుత్తరంబిచ్చిన కవికిఁ గల్గిన కోపకారణం బా రాజడిగిన నాతం డిట్లనియె. ప్రభువులకు విద్యావిశేషంబు లుండవలయునని యనుటకుఁ గారణము తమకడ కరుదెంచు విద్వాంసుల యోగ్యతలదెలిసి వారికి యథోచితసత్కారంబులఁ జేయుటకుఁ గాని వారు స్వయముగ కక్షగట్టి పండితుల నలయించుటకుఁ గాదు. ఒక్కొక్కవిద్యలోఁ బెక్కేండ్లు గడపి గురుకులవాసంబుచేసి విద్యనేర్చిన పండితోత్తములఁ బరీక్షింప దానిలోఁ గొంచెము దీనిలోఁ గొంచెము తెలుసుకొనినవారితరంబగునే? అట్లుగాఁ దనబలంబు నెదిరిబలంబు నెఱుఁగక పండితుల నలయింప వారికాగ్రహంబు రాక అట్టివారియెడ ననుగ్రహం బేలకలుగు? 'సాధుసజ్జన సంతాపాత్కి మాశ్చర్యం కులక్షయే' అనియుండుటంజేసి యట్టివారు పడినపరితాపం బూరకపోవునా? అట్టి పరమసాధులలో నొక్కండును షట్ఛాస్త్రపారంగతుఁడునగు నీపండితశిఖామణివచ్చినపు డీయాస్థానములో నాతనికిఁ గల్గినయపమానంబేయిపు డీప్రత్యపమానకారణంబు. ఆ పండితుఁడు దయాళుండు గావున నీసంస్థానంబున కొకకీడు తలంపక నీవలనం గల్గినయపమానమునకు సమనుగునవమానంబె కోరి నన్నుం బిలిచి తెచ్చె. ఆకారణంబుననే నంతకు నొడంబడనైతి. కావున నీవుచేసినది మహాపచారంబగు. నావిప్రశిఖామణిం బ్రసన్నుం జేసికొమ్మనుడు రాజుపశ్చాత్తప్తుండై ఆపండితశిఖామణిదిక్కు మొగంబై యిట్లనియె. ఎఱుఁగియో యెఱుఁగకయో యీయెడ మహాపరాధంబు గావించితి. దానిని సహించి నన్నుఁ గరుణింప నీకవిశిఖామణిం బ్రసన్నుం జేయుఁ డనుడు నాతండు. మహాప్రభూ మేమందఱము మీశ్రేయస్సుఁ గోరినవార మగుటంజేసి యిక్కడ జరుగుచుండు దురాచారంబు నివారింప నిట్లొనర్చితిమిగాని మీయెడఁ గోపంబు లేదు. అట్టియుద్దేశంబుతోడ నీదత్తప్పకవిశిఖామణియు వచ్చి యున్నాఁడు. అతఁడు నైసర్గికను దయాళుఁడు. నీయెడ నొకకోపంబు దెచ్చుకొనునే?యనుడు రాజాయిర్వురఁబూజించునని యిర్వురకును విశేష బహుమతు లొసఁగె. అపుడు దత్తప్పలేచి తనబహుమతులఁ గూడ నాపండితున కిచ్చి రాజుకడ ననుజ్ఞాతుం డై పండితుని వెంట నిడుకొని

స్వగ్రామంబునకుఁ జనియె. ఇట్లు వచ్చి వెంకన్న కవితో నా సభలో జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలుప నాతం డాపండితుని సంతసించితివిగదా యని యడిగిన నాతండు బ్రహ్మానందభరితుం డై నేను పట్టినది చింత కొమ్మ కాదా? నా కొకలోప ముండునా యని చెప్పి వా రిరువురవలన ననుజ్ఞాతుం డై నిజనివాసగ్రామంబునకుఁ జనియె. ఇవి వెన్నెలకంటివారి దౌహిత్రు లగుమోచెర్ల వారివృత్తాంతము.

కృతిపతి వంశావళి

ఈవిష్ణుపురాణమునకుఁ గృతిపతి రాపూరి బసవ భూపాలుని కుమారుఁ డగు రాఘవభూపాలుఁడని వక్కాణించితిమి. అం దాతనివంశా వళి విపులముగా వివరింపఁబడినది. దానిసంగ్రహము నీక్రింద వివరించెదను.

శూద్రజాతి అందు అన్న వేమభూపాలుఁడు పుట్టినపంటకులములో

రాపూరి లింగభూపాలుఁడు
|
పేరమరెడ్డి
|
తమ్మారెడ్డి
|
బసవరెడ్డి — అన్నయ్య — లింగారెడ్డి

(1) { ఇతనిభార్య అల్లూరి యనవే మారెడ్డి కూఁతురు అమ్మలాంబ. }

(బసవరెడ్డి సంతతి)
రాఘవరెడ్డి — తమ్మారెడ్డి — లక్ష్మణరెడ్డి

(2) (కృతిపతి.)

బసవరెడ్డి భార్యతండ్రివంశము

అతని పేరు అల్లూరి అనమారెడ్డి (పాకనాటిసీమలో)
|
పెమ్మమహీనాయకుఁడు
|
అమ్మలాంబ (బసవరెడ్డిభార్య) — అన్నయ్య — వల్లభయ్య — చింతయ్య — గంగయ్య

(1) పై వారిలో నొకటి రెండు గుర్తులు గలవారిచారిత్రము కొంత దెలియఁదగియున్నది. అందు మొదటివాఁ డగుబసవరెడ్డి కటకాధిపుఁ డగు గజపతిరాజుచేత పల్లకి బహుమానము నందె. కర్ణాటప్రభునిచేత ననేకరాజ్యభోగముల గైకొనియె. మలకవజీరులను సాధించె. తెలగాణ (Probably Telingana) భూములలో నుండెడు మన్యరాజులచేత పన్నులు గ్రహించె. దీనిం దెల్పుపద్యమును వివరించెదను.

"సీ. కటకాధిపతి యైనగజపతిరాజుచేఁ బ్రతి లేనిపల్లకిపదవి నందె
మహిమచేఁ గర్ణాటమండలాధిపుచేతఁ గడలేనిరాజ్యభోగములఁ గాంచె
ప్రౌఢపౌరుషమున రాజిల్లి మెఱయఁగా మలకవజీర్ల కుమ్మలిక జేసెఁ
దెలగాణభూములఁ గలమన్నెవారిచే బలవంతముగను గప్పములు గొనియెఁ
తే. జాటుధాటీనిరాఘాటఘోటకావ, లీఖురోద్ధూత నిబిడధూళీవిలిప్త
మండితాశాంగనాకుచమండలుండు, బాహుబలశాలితమ్మయబసవవిభుఁడు."

పై బసవారెడ్డియు నాతని తమ్ములు శిష్యులుగాఁ గల్గిన యొక మహాత్ముఁ డుండె ననియు నాతనిపేరు పంగులూరి యన్నయ యనియుఁ గలదు. అతనికి 'ఘోడియరాయ' బిరుదు గలదు. అట్టిపంగులూరి యన్నయాచార్యుని కటాక్షము నంది పై బసవరెడ్డి సమస్తైశ్వర్యముల నందె నని యున్నది. ఈపంగులూరి యన్నయ మిగుల విశేషజ్ఞుఁ డని సూరయకవి యాతనింగూర్చి చేసిన వర్ణనంబట్టి యూహించవలసియున్నది. ఆవర్ణన యెట్లున్న దనఁగా:—

"క. వీరుల కెల్లను గురుఁడై, రారాజులపూజలింగమై సుకవిమనః
పూరితఘనవితరణవి, ద్యారసికుఁడు పంగులూరి యన్నయ వెలసెన్.
సీ. వినుతనానావేదవేదాంగశాస్త్రపురాణేతిహాసనిర్వాహకుండు
శైవవైష్ణవసౌరశాక్తగాణాపత్యమంత్రతంత్రాగమమర్మవిదుఁడు
పరమపావనపరాపశ్యంతి మధ్యమావైఖరీమార్గప్రవర్తకుండు
ఆధారమణిపూరకాది పంకజపత్త్ర నిక్షిప్తపంచదశాక్షరుండు
తే. కావ్యనాటకాలంకార భవ్యమూర్తి, పరమగురుసంప్రదాయప్రభావనిరతుఁ
డగుచుఘోడియరాయవిఖ్యాతినొందె,పంగులూ రన్నయార్యుండు బ్రహ్మవిదుఁడు.

అనియున్న యీస్తోత్రముంబట్టి యితఁడు శివాద్వైతిగాఁ గాన్పించు.

(౨) రాఘవరెడ్డి విశేషములు

ఈ రెడ్డి తనతండ్రివలెఁ గాక తాను వైష్ణవమతప్రవిష్టుఁడై యొక వైష్ణవుని తనకు గురువుం జేసికొనియె. అతనిపేరు సింగరాచార్యుఁడు. ఆసింగరార్యుఁడు తిరుమల తాతాచార్యుని మనుమఁ డని చెప్పంబడినది. ఆ యిర్వురినడుమ నున్న వారిపేరులు చెప్పఁబడలేదు. మొదట సింగరాచార్యులవిశేషములం దెల్పి యనంతర మతనింగూర్చి ఆగ్రంథములోనే అచ్చటచ్చట వివరింపఁబడినపద్యములం జూపెద. ఎట్లన్నను:—

"క. ఆతనియాచార్యుఁడు వి, ఖ్యాతయశోధనుఁడు సింగరార్యుఁడు వెలసెన్
భూతలమునందుఁ దిరుమల, తాతయవంశమున సకలధర్మజ్ఞుం డై.

సీ. వేదాంతవిద్యావివేకి షడ్దర్శనపారంగతుఁడు పరాపరరహస్య
వేది బ్రహ్మాండాది వివిధ పురాణజ్ఞుఁ డసమానధర్మశాస్త్రాభినేయ
కుశలుఁడు పరమార్థకోవిదుం డఖిలాధ్వరక్రియానిపుణుఁ డవక్రకావ్య
నాటకాలంకారనానాకళాభిజ్ఞుఁ డుభయభాషాకవితోజ్జ్వలుండు

తే. పరమవైష్ణవమార్గతత్పరుఁడు కీర్తి, ధనుఁడు తిరుమలతాతయ్యమనుమఁ డైన
సింగరాచార్యు గురువుగా సేవఁ జేసి, రమణఁ జెలువొందె బసవయరాఘవుండు."

షష్ఠ్యంతములలో నీరాఘవరెడ్డి తిరుమలతాతాచార్యుని శిష్యుఁ డనియే యున్నది. ఎట్లన్నను:—

"క. తిరుమలతాతయదేశిక, వరశిష్యున కనుపమేయవైదుష్యునకున్
పరభూపాలతమస్సం, హరణాదిత్యునకుఁ బల్లవాదిత్యునకున్."

అష్టమాశ్వాసాంతమున నొకటియొకపద్య మున్నది. అందు సింగరార్యుఁడు తిరుమలతాతాచార్యవంశ్యుఁడుగా వివరింపఁబడె. ఎట్లన్నను:

"క. తిరుమలతాతయవంశా, భరణశ్రీసింగరార్యపరమగురుకృపా
పరిపూర్ణహృదయాచక, వరచేతఃకమలినీదివాకరమూర్తీ."

ఈ సింగరాచార్యుఁ డేకాలపువాఁడో తెలిసిన నతనిశిష్యుం డగు రాఘవరెడ్డికాలంబును, అతనిపైఁ గృతినిచ్చిన వెన్నెలకంటి సూరన కవికాలమును విస్పష్టంబగును. ఇదివఱలో నావలనఁ బింగళిసూరన

చారిత్రములోఁ బ్రచురింపంబడిన తిరుమలతాతాచార్యుని వంశావళిం బరీక్షింప నందు సింగర్యనామము లభియింపలేదు. తత్పర్యాయనామముఁ డగు నృసింహాచారి మొదటివాఁడే. అందులో ముప్పురు తాతాచార్యనాము లున్నారు. వారిసింగరార్యునితరువాతివారు. అందు మొదటియతనియనుమనిపేరు శ్రీనివాసాచార్యుఁడు. రెండవయతని మనుమనిపేరు సుదర్శన లేక సుందరాచార్యులు. మూఁడవయతని మనుమని పేరు వేంకటాచార్యులు, ఈ ముప్పురిలో నెవరైన నీసింగరాచార్యాపరనాము లుండిరేమో తెలియదు. ఉన్నచో దానిం దెలుపుగ్రంథసామగ్రి లేదు. మొదట నృసింహాచార్యులేమో అనుసంశయము మఱియొకస్థలములోఁ దీర్చెదను. నీయాస్థానమార్గమునకు విశేషాధారములు లేవు. గావున దీనింబట్టి రాఘవరెడ్డి యొక్కయు, నతని కవి యగు వెన్నెలకంటి సూరనకవియొక్కయుఁ గాలము ధైర్యముతో నిర్ణయింపఁజాలను. కావున దీని న్వదలి మార్గాంతరమున నీతనికాలము నిర్ణయింపజూచెదను. అట్టిదానికిఁగాను గ్రంథారంభంబున నచ్చటచ్చట వివరింపఁబడిన కొండవీటిరెడ్ల వృత్తాంతము పరిశీలించవలసియున్నది. దానిం దెలుపుటకు సూరకవి కొన్నికొన్ని వాక్యములను వివరించె. వాని నీక్రింద నేకముఖము చేసి చూచెదము గాక. అవి యెట్లనఁగా:—

ప్రాచీనులగు రెడ్లవిషయము

(1) "క. అనవేమమండలేశ్వరుఁ, డును నళ్ళయవీరభద్రుఁడును మొదలుగఁ గ
ల్గిన తొంటిరెడ్డిరాజులు, ఘనకీర్తులఁ గనిరి కృతిముఖంబున ననుచున్."

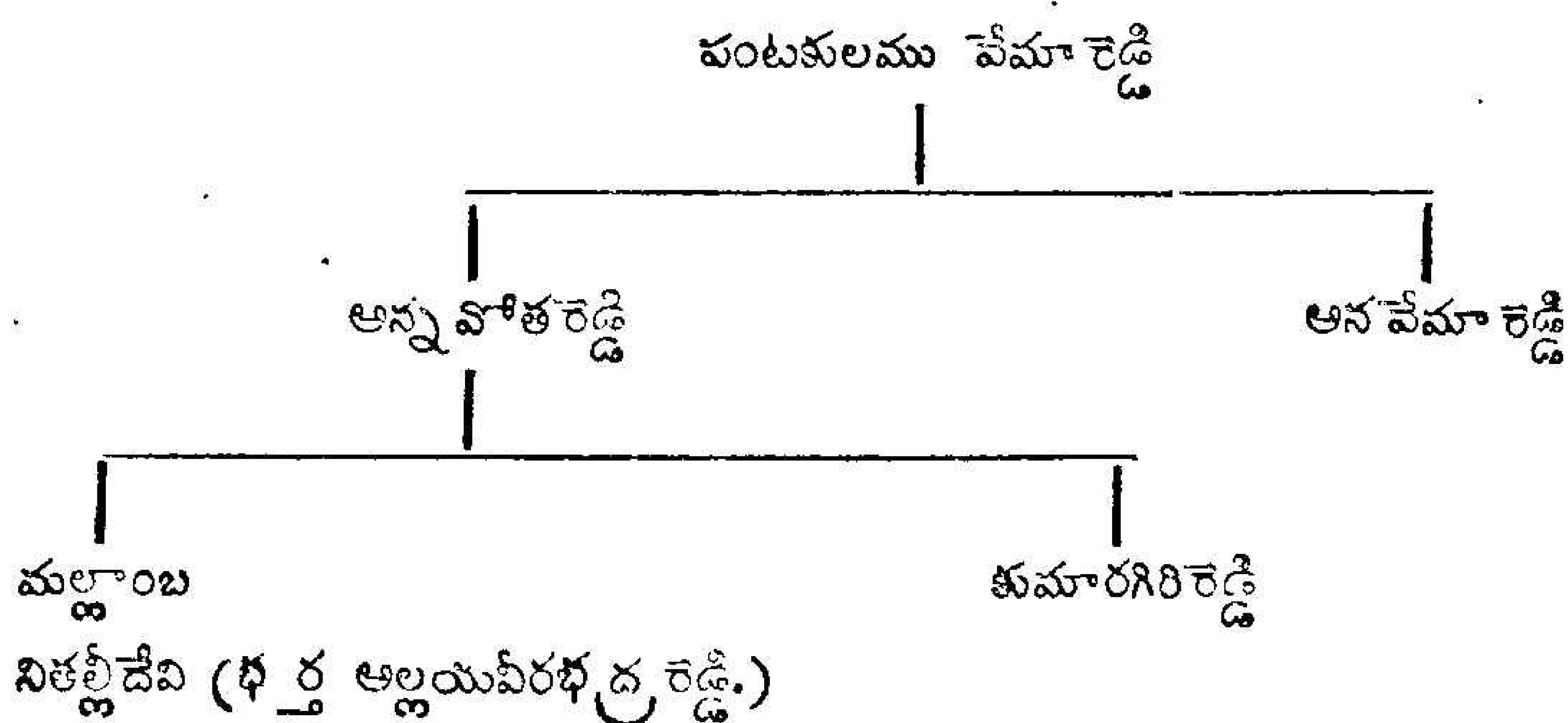
అనుదీనింబట్టి పైరెడ్డిరాజుల యనంతరకాలములో నీరాఘవరెడ్డి యున్నట్లు తేలును. పై అళ్లయ వీరభద్రరెడ్డి శా. స. ౧౩౪౦ సమీపకాలములో నున్నాఁడు. కావున నీరాఘవరెడ్డి తదనంతరకాలమువాఁడగుట నిశ్చయమే. వారిరువురకును నడుమ నెంతయవధియున్నదో తేలవలసియున్నది. దానికై మఱికొన్ని యాధారముల నరయుదము.

2. పై వెన్నెలకంటి సూరయ్యకవితాత యగుసూర్యకవింగూర్చి వివరింపుచు నాతఁడు 'వేమయయన్న పోతభూపాలునకు' సత్ప్రబంధము

లోఁ సంగె నని వివరించె. ఆపద్యము మొదటనే వివరింపఁబడినది. పై వేమయయన్న వోతభూపాలుఁ డెవ్వఁ డనుశంకఁ బొడముచు. రెడ్డిరాజులలో వేమయనామములు పెక్కండ్రు గలరు. వారిలో శ్రీశైలములో నున్న పాతాళగంగకు సోపానములు కట్టించిన వేమభూపాలుఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఇతఁడే కొండవీటిసీమలోఁ బ్రభుత్వము చేసిన రెడ్డిరాజులలో మొదటి వాఁడు. ఇదియ రెడ్లసంస్థానములలోఁ బ్రథానమగునది. పై రెడ్డి వేమభూపాలున కిర్వురు పుత్త్రులు గలరు. వారిలో మొదటి యతనిపేరు అనవోతరెడ్డి. రెండవ యతనిపే రనవేమారెడ్డి. పైపద్యములలో వివరింపఁబడిన రెడ్డిరాజగు "వేమయయన్న వోతపాలుఁడు" వేమభూపాలుని పెద్దకుమారుఁడు. వెన్నెలకంటి సూర్యకవి యీవేమయయన్న వోతభూపాలునిపైఁ గృతులిచ్చినట్లుగా నతనిమనమఁ డగుసూరనకవి విష్ణుపురాణమున వివరించె. విక్రమార్కచరిత్రములోని యీ క్రిందిపద్యముంబట్టి పై వెన్నెలకంటి సూర్యకవి పై వేమభూపాలునిపేరఁగూడఁ గృతినిచ్చినట్లు కాన్పించు. ఆపద్య మె ట్లున్న దనఁగా:—

"ఉ. వెన్నెలకంటిసూర్యుఁడు వివేకగుణాఢ్యుఁడు వేదశాస్త్రసం
పన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలునిచేత మహాగ్రహారముల్
గొన్నకవీంద్రకుంజరుఁ డకుంఠితతేజుఁడు పెద్దతండ్రిగా
సన్నుతి గన్న సిద్ధనకు సాతతదానకళావినోదికిన్."

దీనింబట్టిచూడఁగా సూర్యకవి వేమారెడ్డి కాలములోఁ గూడఁ గృతినీయఁదగినవయస్సులో నున్నట్లు తేలినది. ఇచ్చట పై వేమారెడ్డి వంశావళిని ముందు వివరించెదను. అదె ట్లన్నన:—

పైవేమారెడ్డికిని,అన్నవోతరెడ్డికినిగూడ వెన్నెలకంటి సూర్యుఁడే ఆస్థానకవి. కావున నతఁడు వేమారెడ్డికంటెఁ జిన్నవాఁడు నన్నవోతరెడ్డి కంటెఁ బెద్దవాఁడు నై యుండవలెను. సూర్యకవిపుత్రుఁ డగునమర యామాత్యుఁ డన్నవోతభూపాలునికంటెఁ జిన్నవాఁడు నాతనిపుత్రుం డగుకుమారగిరిరెడ్డికంటెను పుత్రికయగు మల్లాంబకంటెఁ బెద్దవాఁడు నగు. అటులనే అమరనామాత్యునిపుత్రుఁడగు సూర్యకవి మల్లాంబ కంటెఁ జిన్నవాఁడును తత్పుత్రిక యగునితల్లీదేవికంటెఁ బెద్దవాఁడు నై యుండవచ్చును. కాని నితల్లీదేవి భర్తయగు నళ్లయవీరభద్రరెడ్డి వయ స్సెంతో మనకుం దెలియదు గావున నతఁడు సూరనకంటెఁ బెద్దవాఁడో లేక ఆయిర్వురు నొకయీడువారో ఊహింపఁ వీలులేదు. ఆవిషయ మె ట్లున్నను వీరభద్రరెడ్డి అనంతర కాలములోఁ గృతినందినరాఘవరెడ్డికంటె నాతఁడు పెద్దవాఁ డని చెప్పుటకు సందియ ముండదు. ఈవీరభద్రరెడ్డి యనంతర మతనితమ్ముం డగు దొడ్డయరెడ్డి అధికారము చేసినట్లుగా నాతనివలనఁ జేయంబడిన కొంకుదుటి తామ్రశాసనముంబట్టి కాన్పించు. దానికాలము శా. స. ౧౩౪౭. ఇట్లుగా నీతఁడు రాజ్యము చేసినట్లున్నను రెడ్లసంపూర్ణాధికారము వీరభద్రరెడ్డితోనే ముగిసినట్లు కనుపించు. పైరాఘవరెడ్డి వీరభద్రరెడ్డి యనంతరము రాజ్యము చేయుచున్న దొడ్డారెడ్డి పేరు స్మరియింపక అతనియన్న వీరభద్రరెడ్డి పేరుమాత్రమే స్మరియించుటచే నతఁడు దొడ్డారెడ్డి కాలీనుఁడని యూహింపఁదగియున్నది. అప్పటికిఁ గృతినందినరెడ్డిరాజులలోఁ జివరవాఁ డీవీరభద్రరెడ్డియే కావున నళ్లయ వీరభద్రరెడ్డి మొదలగు తొల్లింటి రెడ్డిరాజులు కృతి ముఖంబుననే కీర్తులు సంపాదించినట్లు రాఘవరెడ్డి వచించె. ఈవీరభద్ర రెడ్డిపైఁ గృతినిచ్చినవాఁడు శ్రీనాథుఁడు కావున నీ శ్రీనాథుఁడును వెన్నెలకంటి సూరనకవియు సమకాలీనులు కాక తప్పదు. అటు కావున సూరనకవి శ్రీనాథుని ప్రాచీనాంధ్రకవులలోఁ జేర్చి వర్ణించనట్లు కాన్పించదు.

రాఘవరెడ్డి నివాసస్థానము

ఇది గుడ్లూరనునామంబునఁ బిలువంబడుచుండును. ఈ గ్రామముయొక్క విశేషము లొకపద్యములో నీగ్రంథములోనే వివరింపఁబడినవి. ఎట్లనఁగా:—

"సీ. గౌరీసమేతుఁడై గరిమతో నేపీట నేపారు నీలకంఠేశ్వరుండు
వారాశికన్యతో వర్తించు నేపీట గిరిభేదినుతుఁడైన కేశవుండు
యోగినీసహితయై యొప్పారు నేపీటఁ బసిఁడిపోలేరమ్మ భవునికొమ్మ
పాపవినాశయై ప్రవహించు నేపీట మన్నేఱుమిన్నేటిమాఱటగుచుఁ
గుంజరములు వేయికొలువంగ నేపీటఁ, గొడగుచక్రవర్తి పుడమియేలె
నట్టిరాజధాని యై యొప్పుగుడ్లూరి, నొనర నేలుచుండి యొక్కనాడు."

ఈ గుడ్లూరు గ్రామమే హరివంశమును రచియించిన యెఱ్ఱాప్రెగడ నివాసస్థలము. దాని నాతఁడీక్రింది విధంబున వర్ణించిచెప్పె.

ఆరణ్యపర్వశేష మగునాశ్వాసములలోఁ జివర నున్న
యాశ్వాసము చివరసీసపద్యము

'సీ. భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుఁడు సూరనార్యునకును బోతమాంబికకును
నందనుం డిల పాకనాటిలో నీలకంఠేశ్వరస్థానమై యెసకమెసఁగు
గుడ్లూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు ధన్యుఁడు ధర్మైకతత్పరాత్ముఁ
డెఱ్ఱనార్యుఁడు———"

ఇట్టిపద్యములంబట్టి పై గుడ్లూరుగ్రామము పాకనాటిసీమలోనిదని తేలినది. అది పై రావూరి రాఘవరెడ్డికి ముఖ్యపట్టణము. ఈ రాఘవరెడ్డియింటిపేరు రావూరివా రని యుండుటచేతను, రావూరను నొకగ్రామ ముండుటచేత నతని కాఁపురస్థలము రావూ రని కొందఱభిప్రాయపడుదురు. అది సరికాదు. గుడ్లూరనునది కొడగుచక్రవర్తికి ముఖ్యస్థానమనియు నది తదనంతరమున నీరాఘవరెడ్డిస్వాధీనమైనట్లుగా నున్నది. కావున నీ రాఘవరెడ్డి గుడ్లూరి సంస్థానాధిపతియని నిర్ణయించెదము. పై కొడగుచక్రవర్తి యెవరో దానిం దెల్పుగ్రంథసహాయములు

లేవు. పూర్వకాలములో గుడ్లూరు మొదలగుసీమలు అదొండుఁడను చోళచక్రవర్తి పరిపాలనలో నున్నట్లు తెలియవచ్చును. అతనికే యీ కొండగుచక్రవర్తి యనుపేరి దేశస్థులవలన వాడఁబడెనేమో తెలియదు.

కవిచరిత్రపై విమర్శనము

బ్ర. కందుకూరివీరేశలింగము పంతులవారు తమ 'ఆంధ్రమధ్య కవుల' చరిత్రములో (రెండవభాగములో) నీవెన్నెలకంటి సూరకవి కాలము మఱియొకటిగా నిర్ణయించిరి. వారికిని మాకును పై విష్ణుపురాణములోనియాధారము లేకాని వేఱుసామగ్రితోఁ బనిలేదు. కావున వారు నిర్ణయించిన కాలము సరియైనది యవునా కాదా యని పరిశీలించవలసి యున్నది. అట్టిపని చేయుటకుఁ బూర్వమాంధ్రదేశములోనివివిధఖండములను బాలించిన రెడ్లవంశము లెన్నియున్నవో, వారిలో వారికిఁగల సంబంధము లెట్టివో చూపవలసియున్నది. ఆవివరము దేశచారిత్రోపయోగముగా నీవఱకే నావలన మఱియొకసందర్భములోఁ గొంచెము విపులముగా వివరింపఁబడియున్నది. దానిసంగ్రహమైన నిచ్చో వివరింపకున్న నీ విష్ణుపురాణము కృతినందిన రెడ్లవంశావళిలో వివరింపఁబడిన యితర రెడ్లసంబంధములు తేలవు. కావున నావంశావళుల నిట వివరించెదను.

౧. ఆంధ్రహరివంశములోని యొక రెడ్డివంశావళి

పంటకులములో

వేమభూపాలుఁడు.

|

కోమటిప్రోలన్న

|

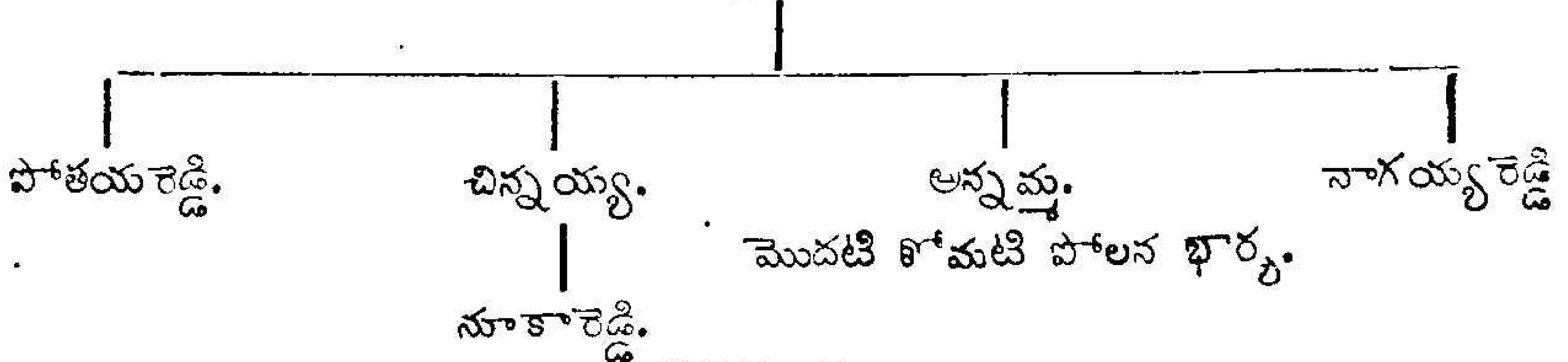
మాచన్న — అన్నవేమభూపాలుఁడు(కృతిపతి). — అన్నంరెడ్డి. — మల్లారెడ్డి.

అన్నవేమభూపాలుఁడు(కృతిపతి).

|

సీతయరెడ్డి. (వేమాంబ) — కోమటిప్రోలయ.

౨. ఆంధ్రహరివంశములోని మఱియొక రెడ్డివంశావళి

3. ఆంధ్రకాశీఖండములోని రెడ్డివంశావళి. పంటకులములో

దూపూరి పెరుమాళ్లరెడ్డి (భార్య అన్నమాంబ)

- అల్లయరెడ్డి.
- పెద్దకోటిరెడ్డి.
- అన్నపోలరెడ్డి
- దొడ్డయరెడ్డి (భార్య అన్నాంబ,
  - ప్రోలయ లేక అన్నప్రోలయరెడ్డి.
  - కోటభూపరెడ్డి.
  - అల్లాడభూపతి. అనవేమారెడ్డి పౌత్రి వేమాంబను పెండ్లాడినవాఁడు.
    - ౧ వేమభూపాలుఁడు. {ఇతనిముఖ్యపట్టణము రాజమహేంద్రవరము. కృతిపతిఅన్న.}
    - ౨ వీరభద్రారెడ్డి. {కాటయవేమారెడ్డి కూఁతునితల్లియను నాపెనుపెండ్లాడె. కృతిపతి.} శా. స. ౧౩౪౨.
    - 3 దొడ్డారెడ్డి.
    - ౪ అన్నమరెడ్డి.
- చిన్నకోటి రెడ్డి.

౪. మల్లవరముశాసనములోని రెడ్డివంశావళి. పంటకులములో

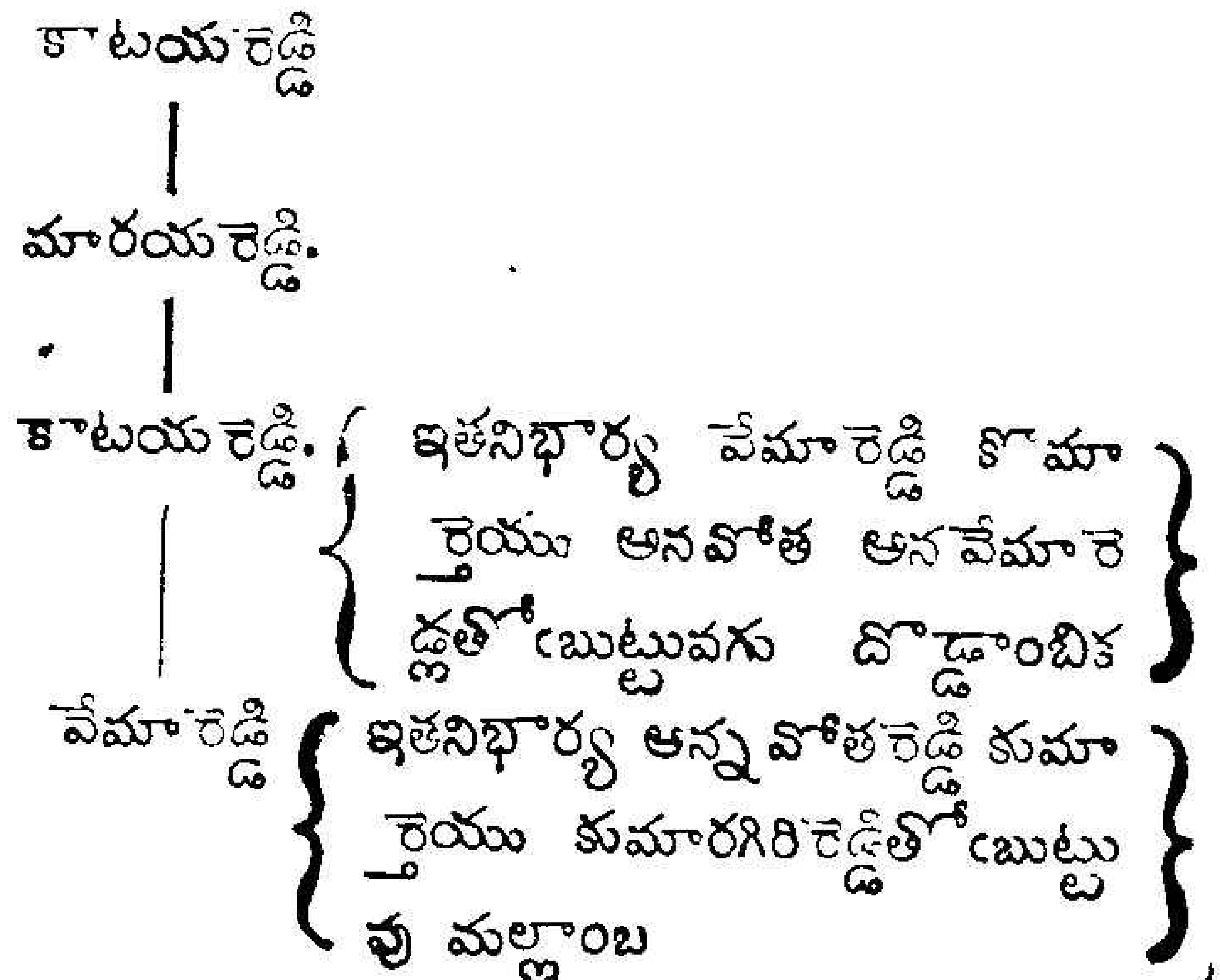
వేమారెడ్డి. {శ్రీశైలములోని పాతాళగంగకు సోపానములు కట్టించె.}

- దొడ్డాంబిక
  ఈమె కుమారుఁడు కాటయవేమారెడ్డి.
- అనవోతరెడ్డి.
  - మల్లాంబ కాటయవేమారెడ్డి భార్య
- అనవేమారెడ్డి.
  ఇతనికే కర్పూరవసంతరాయబిరుదు గలదు.

కుమారగిరిరెడ్డి

కొండవీటిలోఁ గులాగతమైన రాజ్యము నందె. ఇతని బాల్యములోఁ గాటయ వేమారెడ్డి మంత్రిగానుండి వ్యవహరించె. దానికిఁ బ్రత్యుపకృతిగా నీకాటయ వేమారెడ్డికి కుమారగిరిరెడ్డి రాజమహేంద్రవరము మొదలగు తూర్పుదేశము బహుమానమిచ్చెను.

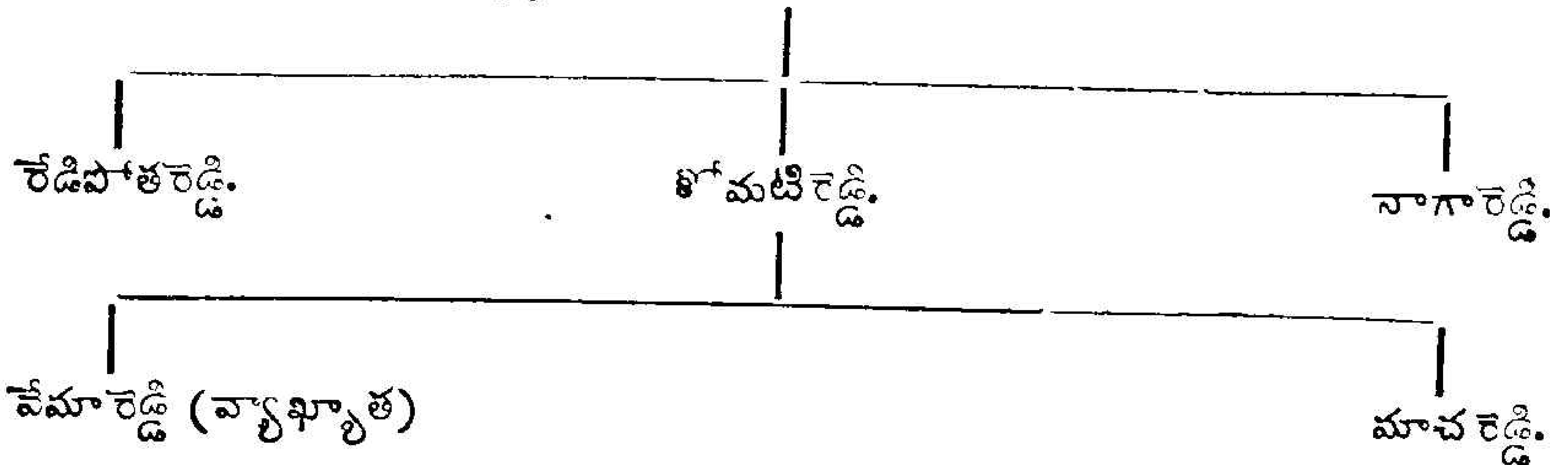
౫. మల్లవరశాసనములోని రెండవ రెడ్డివంశావళి

ఈమె శాసనం శా. స. ౧౩౩౩.

౬. అమరుక కావ్య వ్యాఖ్యాత యగు రెడ్డివంశావళి

శ్రీశైలములో పాతాళగంగకు సోపానములు కట్టించిన వేమారెడ్డికి
జ్యేష్ఠసోదరుఁ డగుమాచభూపాలుఁడు

ఇట్లుగాఁ బ్రస్తుతములోని విష్ణుపురాణ వంశావళిగాథలకు నవసరముగా వలయు రెడ్డివంశావళులు మాత్రము వివరించినాఁడను. పై వానింబట్టి "వేమయ అన్నవోతభూపాలుఁడు" "అల్లయవీరభద్రరెడ్డి" ఎవరో స్పష్టము కాఁగలదు.

ఇట్లుండఁగా నాంధ్రకవిచరిత్రములో ౧౩ వ పుటలో "తాను అనవోతరెడ్డికి ప్రబంధము లొసంగిన వెన్నెలకంటివారి వంశజుఁడ ననియు

వెన్నెలకంటి సూర్యునిమనుమఁడ ననియు, వేలు వేలుగాఁ జెప్పుకొనుట చేతఁ నీతఁ డనవేమరెడ్డి కాలములో నున్న సూరన్నకు మనుమని మనుమఁ డగుట స్పష్టము. మొదటిసూరన్న కైదవతరమువాఁడగుటచేత నిరువుర కును నూరుసంవత్సరములకంటె నెక్కువకాలవ్యత్యాస ముండి యుండ వలెను." అని యున్నది. దీనిలో నాలోచించవలసినది వెన్నెలకంటి సూర్యుఁ డనునతఁ డెవ్వఁడని? అతనికిని విష్ణుపురాణకవి యగుసూరన కవికిని గల సంబంధ మేమి? దీనికి వీరేశలింగముపంతులుగారు కనిపెట్టిన మార్గము గ్రంథాధారము లేనిదైయున్నది. "వెన్నెలకంటి వారిలో నన్నియు దానికి వెన్నెలకంటి వంశమందుఁ బుట్టిన కవీశ్వరు లందఱిలో నని యర్థమూహించిరి. అంత విశేషార్థము దానిలో నాలోచించవలసిన పనిలేదు "వెన్నెలకంటివారిలో" ననఁగా వెన్నెలకంటివా రనుగృహ నామము గలవారిలో 'వెన్నెలకంటిసూర్యుఁ' డనునతనిమనుమఁడ నని చెప్పినాఁడు. ఈసూర్యకవి "వేమయఅన్నవోతరెడ్డి" పైఁ గృతినిచ్చి నట్లుగా నీవిష్ణుపురాణములోను అంతకుముందే వేమయభూపాలునకుఁ గూడ గృతినిచ్చి యగ్రహారములు కొనియె ననివిక్రమార్కచరిత్రములో నుండఁగా నా యిర్వురు వేలువేలు కవీశ్వరు లనియు వారి కీవిష్ణు పురాణ గ్రంథకర్తయగుసూరన మనుమనికి మనుమఁ డనియు నిశ్చయించి అదిస్పష్టమే యని పంతులవా రెట్లు నిష్కర్షించిరో తెలియదు. ఇట్టి నిష్క ర్షకు పంతులవారికిఁ గలయాధారములులేనిమాట స్పష్టమే. విక్రమార్క చరిత్రములోని పద్య మీవఱకే వివరించితి. కావున నీవెన్నెలకంటి సూర్య కవి అనవోతభూపాలునిపై నేగాక అతని తండ్రి యగువేమభూపాలుని పైనఁగూడ కృతియిచ్చినట్లు కానుపించును. దీనిఁబట్టి యాసూర్యకవి వేమభూమీశుని కాలములో బాలుఁడై యున్నట్లును, అతనికుమారుని కాలమునాఁటికి వార్ధకమం దున్నట్లును గానుపించు. అటులనె సూర్యకవి కొడుకుకొడు కగునీసూరనకవి వేమభూపాలునికొడుకు అతనికొడుకగు కుమారగిరి రెడ్డికాలములో బాలుఁడై యున్నట్లు నాకుమారగిరి మేన

గోడలి పెనిమిటియగు వీరభద్రభూవిభుని కాలంబులో నీతని కలిసమీపంబుననున్న యీ రావూరి రాఘవరెడ్డి కాలములో ముదుసలియై యున్నట్లూహించుట సహేతుకమైయుండును గాని పంతులవారూహించినట్లు కాదు. ఇఁక పంతులవారు కనిపెట్టిన రెండవమార్గముకూడ సరియైనది కాదని తోఁచుచున్నది. అది తిరుమలతాతాచార్యులంబట్టి యతనిమనుమని శిష్యుండగు నీరాఘవరెడ్డి కాలము నిర్ణయించుట. దీనింగూర్చి యిదివఱకే నాయభిప్రాయము నిచ్చియున్నాను. ఆపద్యములనే తిరుగఁ బరిశీలించి చూపెదను. అందు పంతులవా రుదాహరించినయొకపద్యములో తిరుమలతాతయ్య మనుమఁ డగుసింగరాచార్యునిశిష్యుఁ డీరాఘవరెడ్డి యని యున్నదిగాని షష్ఠ్యంతములలోని మఱియొకపద్యములో "తిరుమలతాతయదేశిక వరశిష్యునకు" నని యున్నది. దీనిం బట్టిచూడ నీరాఘవరెడ్డి ప్రథమములో తిరుమలతాతాచార్యునివలన మంత్రోపదేశమునంది యున్నట్లు గాన్పించు. ఆకారణమున నతని తండ్రి యగు నృసింహాచార్యుని (సింగరాచార్యులు) తన పరమ గురునిగా భావించినట్లు కాన్పించు, అదెట్లన్నను:—

"క. తిరుమలతాతయవంశా, భరణశ్రీసింగరార్యపరమగురుకృపా
పరిపూర్ణహృదయ యాచక, వరచేతఃకమలినీదివాకరమూర్తీ." ఆశ్వా-౮-చివర

పైనృసింహాచార్యులు మహామహిమావంతుఁడై కర్ణాటప్రభుం డగు విరూపాక్షరాయలను శైవమతమునుండి వైష్ణవమతములోనికి మార్చినవాఁడు. అంత నారాజే నృసింహాచార్యునకు శిష్యుఁడైయుండి విరూపాక్షముద్ర వదిలె ననియు నాకారణమున నావంశపురాజులకు రాజ్యభ్రంశము కల్గెననియు రాయలవంశ చరిత్రములో నున్నది. ప్రపన్నామృతములోఁగూడ నీనృసింహాచారింగూర్చి యీక్రిందివిధంబున వ్రాయంబడినది. దానినే మఱియొకపరి వివరించెదను. ఎట్లన్నన:—

శ్లో. విరూపాక్ష స్తతో ధీమా న్వీరశైవమతో౽పి సః,
శ్రీశైలవంశసంభూతౌ జ్ఞాత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ.

పుత్త్రమిత్త్రకళత్రాది సహితశ్చ సనాగరః,
శ్రీశైలవంశతిలకా న్నృసింహార్యా జ్జగద్గురోః.
పంచసంస్కారసంపన్నో బభూవ సుమహాయశాః." ప్రపన్నామృతము.

ఇఁక 'తిరుమలతాతయ్యమనుమఁడైనసింగరాచార్యుని' అనుదాని నాలోచించవలసియున్నది. నృసింహాచారి మొదలు తిరుగ నావంశములో నాపేరు గలవారుగాని దాని పర్యాయనామమగు సింగరాచార్య నామము గలవారుగాని లేకుండుటంబట్టి యీనరసింహాచార్యుని తాత యగును తాతాచారిగానే తేలినది.' పై విరూపాక్షదేవరాయని కాలము క్రీ. శ. ౧౪౭౧ సమీపకాలముగాఁ గాన్పించు. అనఁగా శా. స. ౧౩౯౦ సమీపమగును. మనము పైనూహించిన సింగరాచార్యుఁడు నాకాలమునకే మిక్కిలి వృద్ధుగాఁ గనుపించును. రెడ్డివారికాలముంబట్టి చూచిన నావఱకే యీరాఘవరెడ్డికంటె నతని కవీశ్వరుం డగునీవెన్నెలకంటి సూరనకవి ముదుసలియై యున్నట్లు తేలినది. కావున నతనికాల మించు మించుగా నంతకుఁ బూర్వమే యగును. పంతులవా రింకొకమార్గము గూడ విశదీకరించిరి. షష్ఠాశ్వాసాంతమునందలి యొక పద్యములో

"క, ర్ణాటనరేంద్రదత్తసముదంచిత శాశ్వతరాజ్యవైభవా."

అని రాఘవరెడ్డిని సంబోధించుటచేతను ప్రథమాశ్వాసమునందలి కృతిపతివంశవర్ణనములో

"......మహిమచేఁ గడ లేనిరాజ్యభాగములు గాంచె."

నని రాఘవరెడ్డి తండ్రియైనబసవయరెడ్డినిగూర్చి చెప్పియుండుట చేతను, ఈ రాఘవరెడ్డియుతండ్రియు కొండవీటి రాజ్యమును కృష్ణదేవ రాయని తండ్రితాతలు జయించి యాక్రమించుకొన్న తరువాత వారిచే నియ్యఁబడిన చిన్నసంస్థానమును బాలించుచుండినట్లు కానుపించు." అని దీనిలోఁ బంతులవారు స్థూలదృష్టి నాలోచించిరిగాని సూక్ష్మముగాఁజూడ లేదు. ఈకథయంతయుఁ బూర్వపక్షమయ్యెనని చెప్పుటకుఁ గొండవీటిసీమ కృష్ణదేవరాయలనాఁడే జయింపఁబడె నని చెప్పుటచే నైయున్నది. ఆ

వృత్తాంతవిశేషములు నావలన దీనికి వెనుకటిభాగములోఁ గృష్ణదేవరాయ చరిత్రములో స్పష్టపఱుపఁబడినవి. కావున నిపుడు కృష్ణదేవరాయుల తండ్రి తాతలకాలములోఁ గొండవీడు కృష్ణరాయవంశస్థుల స్వాధీనములో నుండె నని చెప్పవీలులేదు. ఇఁక పైకర్ణాటమండలేశ్వరుఁ డెవ రని శంకింప వలసియున్నది. బుక్కరాజుయొక్క వంశమువారు శా. స. ౧౨౫౦ మొదలు ౧౪౦౦ సంవత్సరములవఱకుఁ గర్ణాటకప్రభుత్వము చేసిరి. అట్టివారిలోఁ బై విరూపాక్షరాజు నతనియనంతర మతిప్రసిద్ధుఁ డగుప్రౌఢదేవరాయలును క్రీ.శ.1476అనఁగా శా.స.౧౪౦౦ వఱకును రాజ్యము చేసినట్లు ("Lists of Antiquities of Madras," Vol II. page 123) గ్రంథదృష్టాంత మున్నది. రెడ్ల అధికారము తగ్గినది మొదలు బెజవాడ ఖండము మొదలు కర్నూలు జిల్లా తుదవఱకుఁ గలదేశమంతయు బెజవాడరాజధానిగాఁ గలసూర్యవంశము వసిష్ఠగోత్రము గలసింగిరిరాజను నొకరాజు స్వాధీనములో నున్నట్లును, అతఁడు నాతనిపిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన అతనివంశస్థులును గర్ణాటకప్రభుం డగుబుక్కరాజు నతని వంశస్థునకు సామంత ప్రభువులుగా నుండి వ్యవహరించినట్లును "Local Records" లో గ్రంథదృష్టాంతములు పెక్కులు కానంబడుచున్నవి. ఇట్లుండఁ గృష్ణదేవరాయలు నాతనితండ్రి తాతలు కొండవీడు రాజ్యమును జయించి ఆక్రమించి రని చెప్పినమాట చరిత్రానుభవవ్యతిరేక వాక్యముగాఁ బరిహరించవలసివచ్చినది. ఇఁక నీవెన్నెలకంటి సూరనకవి

శ్రీనాథునివిషయము

శ్రీనాథాదుల కాలమునకుఁ దరువాతివాఁ డైనట్లు విష్ణుపురాణ కృతిపతి యగురాఘవరెడ్డి కృతులందిన తన పూర్వులంగూర్చి చెప్పిన యీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దేటపడుచున్నది.

"క. అనవేమమండలేశ్వరుఁ, డును నళ్ళయవీరభద్రుఁడును మొదలుగఁ గ
ల్గినతొంటిరెడ్డిరాజులు, ఘనకీర్తులు గనిరి కృతిముఖంబున ననుచున్."

క్రీ. శ. ౧౪౩౫ సంవత్సర ప్రాంతములయం దుండిన వీరభద్రరెడ్డి తనపూర్వులలో నొకనిఁగాఁ గృతిపతి యైనరాఘవరెడ్డి చెప్పుటచేత

నీవిష్ణుపురాణము రచియింపఁబడిన కాల మటుతరువాత నలువది, డెబ్బది సంవత్సరములైన నై యుండవచ్చును." అని యున్నవి. ఇందులోఁ బంతులవా రొకసంగతి నాలోచింపనట్లుగా గాన్పించు. ఆకారణంబున వీరభద్రరెడ్డి పై రాఘవరెడ్డికిఁ బూర్వులలో నొకఁ డని పంతులవారు నిర్ధారణ చేసిరి. అది పొరపాటుగా పైని నావలనఁ బ్రస్తురింపఁబడిన రాఘవరెడ్డి వంశావళివలన స్పష్టమే. దానిలోని రాఘవరెడ్డి తండ్రి బసవ రెడ్డి అయినట్లు, నాతనితండ్రి తమ్మా రెడ్డి అయినట్లు నాతని తండ్రి పేరమరెడ్డియు, నాతనితండ్రి లింగభూపాలుఁ డైనట్లు కానుపించు. పై వీరభద్రరెడ్డి, రాఘవరెడ్డి పూర్వులలో నొక్కఁడు కావలసియుండునెడల నైదుగురు పురుషులకుఁ బైవాఁడు కావలయును. అట్లైన నాయిర్వురకుం గలకాలభేద మఱువది డెబ్బది సంవత్సరములుగాక నూటనలువది నూటయేఁబది సంవత్సరములవఱకు నుండవలసివచ్చును. ఇఁకఁ దొంటిరెడ్డిరాజు లనుదాని కెట్టి యర్థము చెప్పవలయు నని శంకించుకొనియెదము. పై వీరభద్రరెడ్డివఱకును రెడ్లు మిగులఁ బ్రబలులైనదేశాధిపులై యుండిరి. మొట్టమొదట నీరెడ్లకుఁ గొండవీటిసీమ, అద్దంకి,అమ్మనబ్రోలు సీమలు ముఖ్యస్థానములై యుండిన నట్టివానిలో వీరి అధికారము క్రమముగా క్షీణించి తుదకు రాజమహేంద్రవరము మొదలు తూర్పున నున్న లకుకలింగమునకు మాత్రమే ప్రభుత్వము నిల్చినది.అదియును శ్రీనాథుఁడు భీమఖండంబున వివరించిన విధంబునఁ బూర్వసామ్రాజ్య పీఠస్థు లగు ప్రోలయవేమ, అన్నపోత, అన్నవేమ, కుమారగిరీశ్వరాదుల సంబంధబాంధవ్యంబున వసుంధరాభారధౌరంధర్యంబు అల్లయవేమ వీరభద్ర రెడ్లకు సంప్రాప్తంబయ్యె. పై రాఘవరెడ్డి తనకులస్థులలో దేశాధిపతు లని విఖ్యాతి వహించి యున్న అల్లయవేమ, వీరభద్రాదులగు రెడ్డిరాజులు కృతులంది విశేషకీర్తి సంపాదించిరి కావునఁ దాను నట్టి పనినే చేసి శాశ్వతకీర్తినందె నని తాఁ జేయుచున్న కార్యోత్కృష్టతఁ దెల్పుటకుఁ బల్కె.

అంతమాత్రముచేతఁ బై వీరభద్రరెడ్డి రాఘవరెడ్డి పూర్వులలో నొకఁడని యూహించి దానింబట్టి అతనికాలము నిర్ణయింపఁ గూడదు. పూర్వపు రెడ్డిరాజులను జెప్పునప్పుడు రాఘవరెడ్డి రాజు లనఁదగినవారిపై రెడ్లలోఁ జివరవాఁడగు వీరభద్రరెడ్డిని స్మరియించి అతఁడు తుదగాఁ బూర్వమందుండు రెడ్డిరాజులలోఁ గొందఱు కృతినంది రని చెప్పె. ఈరాఘవరెడ్డియొకచిన్న సంస్థానాధిపుఁడగుట చేత రాజశబ్దవాచ్యుఁడు కాఁడు. ఇతని సంస్థానము కర్ణాటప్రభువుల పరిపాలనలోని దగుటచేత నాసైచ్యమును దెల్పుకొనక తానుగూడఁ దవకంటెఁ గొప్పవా రగురెడ్డిరాజులవిధముగాఁ గృతినందినట్లు తెల్పును. వీరభద్రరెడ్డియనంతర మనఁగా శా.స. ౧౩౪౨ సంవత్సరమును తత్సమీపకాలములో నాతనితమ్ముం డగు దొడ్డయరెడ్డి ఆరాజమహేంద్రవరప్రాంతములోని కొంత దేశమున కధికారము చేసినట్లుగా నొకతామ్రశాసనము గోదావరీజిల్లా రామచంద్రపురము తాలూకా కొంకుదురుగ్రామములోఁ గాన్పించుచున్నది. వీరభద్రరెడ్డి కవ్యవధిగా రాజ్యమునకువచ్చియున్న యీ దొడ్డారెడ్డి పేరు విడువఁబడి వీరభద్రరెడ్డి పేరుమాత్రమే వివరింపఁబడుటచేత నీరాఘవరెడ్డి వీరభద్రరెడ్డితో సమకాలికుఁడై యున్నట్లును, కృతులనందిన రెడ్డివారిలో నప్పటికి వీరభద్రరెడ్డియే తుదివాఁడు నగుటంజేసి అతనిపేరుమాత్రమే స్మరించె. అతనిపై గృతి నిచ్చినకవి శ్రీనాథుఁడు వీరరాఘవరెడ్డిపైఁ గృతి నిచ్చినవాఁడీవెన్నెలకంటి సూరనకవి. వీరిర్వురు రెండుస్థానములలోఁ గొంచెమెచ్చుతగ్గుగా నేకకాలములోనే కవీశ్వరులుగా నుండునపుడు కవీశ్వరుఁడు తనకాలములో నుండినమఱియొకకవీశ్వరుని పూర్వకవులలోఁ జేర్చియేల చెప్పును? ఆకారణమున నీసూరనకవివలన శ్రీనాథుని పేరు వివరింపఁబడనట్లు కానుపించును. ఇట్లు శ్రీనాథునిపేరు సూరనకవి వదలుటయే ఆయిర్వురు నేకకాలమువారు కావచ్చు ననుదానిని స్థిరపఱుచుచున్నది.

ఈవెన్నెలకంటి సూరనకవి చరిత్రములోఁ జేర్చవలసినవి మఱి రెండుకథలున్నవి. అందు మొదటిది 'విక్రమార్కచరిత్రముఁ'గృతినందిన వెన్నెలకంటి సిద్ధమంత్రికథ యొకటియుఁ గృష్ణవిలాసమును రచియించిన వెన్నెలకంటి వేంకటాచలకవి చరిత్ర మొకటియును. ఈరెంటిలో

సిద్ధమంత్రి చరిత్రము సూరయకవికిఁ బ్రాచీనమైనదియును వేంకటాచల కవిచరిత్రము సూరనకవికి ననంతరకాలములోనిదియు నై యున్నది. ఈ రెండు చారిత్రములును గలిసినచో నీసూరన కాలనిర్ణయము తేలుటయేగాక అతని పూర్వులయొక్కయు ననంతరకాలములోని వారియొక్కయు చారిత్రములు దేలఁగలవు. కావున నారెంటిని నా 'కవికావ్యప్రశంసాచంద్రిక' నుండి విడఁదీసి దీనిలోఁ జేర్చుచున్నాను.

వెన్నెలకంటి సిద్ధయ్యచరిత్రము

విక్రమార్కచరిత్ర మనుగ్రంథమును పైసిద్ధయ్య కృతినందెను. ఆగ్రంథములో నీతనివంశావళి వివరింపఁబడియున్నది. ఇతనిచారిత్రము నుడువునపుడే ఆగ్రంథమును రచియించిన జక్కనకవి చారిత్రముగూడ నుడువవలసియుండును గావున నిపుడు మొదట సిద్ధయ్యవంశచారిత్రము వ్రాసి అనంతరము జక్కనకవిచరిత్రము వివరించెదను.

సిద్ధనవంశము

హారితసగోత్రములో

(రాజేంద్రచోళునికాలీనుఁడు) సూరనసోమయాజి. (౧)

|

కొడుకు (పేరులేదు)

|

సిద్ధనమంత్రి. (౨)

ఇతనిభార్య, పేరయనన్నయచెల్లెలు సూరమ్మ.

|

{రెడ్డివేమన్న కాలీనుఁడు} భాస్కరమంత్రి (లేకసూర్యుఁడు)

(3) జన్నయమంత్రి {దేవరాయని కాలీనుఁడు}

భాస్కరమంత్రి → ఆదిత్యమంత్రి → నారయమంత్రి.

జన్నయమంత్రి → (౪) సిద్ధయ్య {ఇతఁడు దేవరాయని మంత్రివలన రాజచిహ్నము లందె (కృతిపతి)} → తిప్పయ్య

జన్నయమంత్రి → భైరవుండు

ఇట్లుగా వివరింపఁబడిన వంశవృక్షములోని పురుషులలో ౧ - ౨ - ౩ - ౪ గుర్తులు గలవారిచారిత్రము కొంత తెలియఁదగినదిగా నున్నది. ఎట్లన్నను:—

౧ - సూరనసోమయాజి

"సీ. వేదశాస్త్రపురాణ విజ్ఞానసరణిపై, నధిగతపరమార్థుఁ డై తనర్చె
నెద్దనపూఁడి రాజేంద్ర చోడక్షమా,రమణుచే నగ్రహారముగఁ బడసెఁ
గనకదండాందోళికాచ్ఛత్రచామర, ప్రముఖసామ్రాజ్య చిహ్నములనొప్పె
సర్వతోముఖముఖ్యసవనక్రియా ప్రౌఢి, నుభయవంశంబులనుద్ధరించె
నన్నదానాదిదానవిదాఘనుండు, పరమశైవసదాచార పారగుండు
హారితవంశాబునిధిచంద్రుఁ డార్యనుతుఁడు, సుగుణవిభ్రాజి సూరనసోమయాజి."

దీనింబట్టి యీ సూరనసోమయాజి రాజేంద్రచోళునివలన నెద్దనపూఁడి యను నగ్రహారము సామ్రాజ్యచిహ్నములు నందిన ట్లున్నది. ఈరాజేంద్రచోళుఁడనునతఁడు రాజనరేంద్రపుత్త్రుఁడు శా. స. ౯౯౩ సంవత్సరములో సింహాసన మెక్కినట్లును శా. స. ౧౦౩౪లో గతించినట్లు నుంటుటచేత నీసూరనసోమయాజియును ఆకాలములోనివాఁడే అని తేలును. ఇతఁడును తిక్కన సోమయాజియును ఏకకాలీనులుగాఁగాన్పించుచున్నారు. ఆకాలములోనినియోగిశాఖాబ్రాహ్మణులు యజ్ఞాదిక్రతుపులు చేయుటయందు మిక్కిలి శ్రద్ధాళువులై యున్నట్లుకాన్పించు. ఈతఁడు కేవలయు సోమము చేయుటయేకాక సర్వతోముఖము మొదలగు పైసంస్థలుగూడఁ జేసినట్లును, పరమశైవ సదాచారపరుఁ డైనట్లును గాన్పించు. ఇట్టిసూరన సోమయాజిపుత్త్రుని పేరుమాత్రము వివరింపంబడ

(౨) సిద్ధనమంత్రి

లేదు. ఆతనిమనుమఁ డగు సిద్ధన మంత్రిపేరు వివరింపఁబడియె. ఈ సిద్ధమంత్రి యొుక గొప్పకవిగాను నన్నయగంధవారణ మను నతనికి మంత్రిగా నున్నట్లును గానుపించును. ఆపద్యము లెట్లున్న వనఁగా:—

"మ. శ్రుతుల న్వన్నియ కెక్కెశాస్త్రములచే నొంపగ్గలించెన్ మహా
న్నతిఁ బోషించెఁ బురాణ కావ్య రస నానానాటకాలంకృతుల్

క్రతువర్గంబుల సుప్రయోగ మహిమన్ గాంచె న్విరించాన్వయో
ర్జితపుణ్యుం డగుసిద్ధమంత్రి సుగుణ శ్రీమించె సేవించిలన్.

చ. వనరుహనాభు కుద్ధవుఁడు, వజ్రికి జీవుఁడు, వత్సధారుణీ
శునకు యుగంధరుండు, దితిసూతికి దైత్యగురుండు, విక్రమా
ర్కునకును భట్టి రీతి నధికుం డగునన్న యగంధవారణం
బునకుఁ బ్రధానుఁడై సుతులఁ బొందెను సిద్ధయమంత్రి యిద్ధరన్."

దీనిలో నింకొకవిశేషముకూడఁ దేలినది. యుగంధరుఁ డని బిరుదునందినవాఁడు మొకట వత్సరాజునకు మంత్రియై యుండె ననియు, నది మొదలు బుద్ధిశాలిగాఁ బ్రవర్తించినమంత్రులకు యుగంధరుఁ డన్న బిరుదు కల్గుచు వచ్చినట్లును గానుపించును. ఈసిద్ధయమంత్రి పేరయనన్న నార్యుఁ డనునొక మహాకవితోఁబుట్టువును బెండ్లియాడె నని చెప్పంబడి యున్నది. ఆపండితుఁ డేయేగ్రంథముల రచియించెనో దానిం దెలుపఁ జాలను కాని మఱియెచ్చటనైన నతనిపేరు కానుపించినఁ బరిశీలింపఁదగు నని చెప్పి అతనివిశేషములఁ జెప్పినపద్యముంకూడ వివరించెదను.

"చ. పరిణత నవ్యకావ్య రసభావవిజృంభణ భూరివిక్రమా
స్ఫురితచరిత్రతత్త్వసరసుం డగు పేరయనన్ననార్యసో
దరి యగుసూరమాంబిక ముదం బలరంగఁ బరిగ్రహించె భా
స్వరకమలాజనార్దనవివాహమహోత్సవలీల మీఱఁగన్."

ఈ సిద్ధయమంత్రి పైసూరనసోమయాజికి మనుమఁ డగుటంజేసి యితనికాలముకూడఁ గొంత యూహింపఁబడవచ్చును. శా. స. ౧౦౩౫ సమీపకాల మనఁగా శా. స. ౧౦౩౦ మొదలు ౧౦౫౦ వఱకు ఇతని తాతకాలము. అట నుండి యేఁబదిసంవత్సరము లితనితండ్రికిని మఱియేఁబదిసంవత్సరములు సిద్ధనకును లెక్కించి చూడఁగా నీసిద్ధనకాలము శా. స. ౧౧౮౦ లు గల దగును.

(3) జన్నమంత్రి

ఈజన్నయ యనునతఁడు కర్ణాటాధీశ్వరుఁడగు దేవరాయనిమంత్రిగా నున్నట్లుగా నీ క్రిందిపద్యములవలనఁ గాన్పించును. ఆపద్య మెట్లున్నదనః-

"సీ. విమలవర్తనమున వేదశాస్త్రపురాణ వాక్యార్థసరణికి వన్నెవెట్టెఁ
బరమహృద్యంబైనపద్యశతంబున, దేవకీతనయు విధేయుఁ జేసె
రసికత్వమున దేవరాయమహారాయ, కరుణాకటాక్షవీక్షణముఁ గాంచె
కర్ణాటకటకముల్ గలయంతయును మెచ్చ, గణకవిద్యాప్రౌఢి ఘనతకెక్కె-
తే. గురులఁ బోషించె సత్కవివరుల మనిచెఁ, బ్రజల బాలించె భాగ్యసంపదవహించె
హారితమునిముఖ్యవంశరత్నాకరేంద్ర, చంద్రుఁడై యొప్పుసిద్ధయజన్నమంత్రి."

ఇందులో వివరింపఁబడినదేవరాయ లెవ్వరనుశంకయున్నది. కర్ణాట రాజచారిత్ర మింకను సంపూర్తిగా దొరికియుండకుండుటంబట్టి యీ దేవరాయని పోల్చుటకు వీలులేకున్నది. పైఁ జెప్పిన సిద్ధయమంత్రి శా. స. ౧౧౮౦ గల కాలమువాఁడుగాఁ గాన్పించు. అతనికుమారులలో రెండవయతఁడీ జన్నయమంత్రి. కావున నితని కాలము శా. స. ౧౨౩౦ సమీపకాలము కావలసియున్నది. అప్పటికి కన్నడవిజయనగర పురనిర్మాణమే లేదు. బుక్కరాజు మొదలగువారివ్యవహారమే ఆరంభము కాలేదు. ఆ కారణమున బుక్కరాజునకుఁ గొందఱు పురుషులైనపిమ్మట ౧౪౦౬ లో ననఁగా శా. స. ౧౩౨౮ లోఁ గాన్పించు దేవరాజితని కాలీనుఁడు కాఁడని స్పష్టమే. ఈజన్నమంత్రియన్నయగు భాస్కరుఁడు లేక సూర్యుఁడనునతఁడు రెడ్డివేమనృపునివలన నగ్రహారాదిక మందినవాఁడగుటంజేసి అతని కాలము నొక్కటియే యగును. ఆవేమనృపాలుని పేరే అన్నవేమనృపాలుఁడని చెప్పెదరు. అతఁడే యెఱ్ఱాప్రెగడవలన హరివంశమును గృతినందినవాఁడు. అతని శాసనము శా. స. ౧౨౯౮ మొదలు కాన్పించుచున్నది. ఆవఱకే అతఁడు బహుసంవత్సరములు రాజ్యముచేసె. అన్నదమ్ములగు సూరనకవియు, జన్నయమంత్రియు నంతకుఁ బూర్వకాలము లోనివారుగానే కాన్పించెదరు. అది శా. స. ౧౨౩౦ మొదలు ౧౨౬౮ వఱకు నగును.

(౪) సిద్ధయమంత్రి (కృతిపతి)

ఈ సిద్ధయమంత్రి యనేక ప్రజ్ఞలు గలవాఁడుగా ననేకదేశభాషల నభ్యసించినవాఁడుగాఁ గాన్పించును, ఎట్లన్నను:—

"సీ. చిత్రగుప్తునికైనఁ జింతింప నరుదైన, గణితవిద్యాప్రౌఢి ఘనతకెక్కె-
నవసరంబులయందు నవ్యకావ్యంబులు, కవిజనములు మెచ్చఁగా నొనర్చె
నాణిముత్తెముల సోయగము మించిన వ్రాలు, వరుసతో నిరుగేల వ్రాయనేర్చె
నాత్మీయలిపి యట్టు లన్యదేశంబుల, లిపులను జదువంగ నిపుణుఁ డయ్యె

తే. దేవరాయ మహారాయ ధీవిధేయ, మంత్రివల్లభ చామనామాత్యదత్త
చామరచ్ఛత్రశిబికాదిసకలభాగ్య, చిహ్నముల నొప్పె జన్నయసిద్ధమంత్రి."

దీనిలో వివరింపఁబడిన దేవరాయని మంత్రి యగుచామనామాత్యుని వివరము మన కింకను దెలియలేదు. అతనివలన నీసిద్ధయమంత్రి ఛత్రచామరాందోళికాదిచిహ్నము లంది ధరియించె ననియున్నది. ఈ సిద్ధయతండ్రియు దేవరాజుకాలీనుఁడే అనియు సిద్ధనయతనిమంత్రికాలీనుఁ డనియు నుండుటచేత జక్కన వృద్ధావస్థలో దేవరాయనిమంత్రిగా నుండె ననియు, నీసిద్ధన దేవరాయనివృద్ధావస్థలో నుండె ననియు నూహింపవచ్చును. ఈసిద్ధమంత్రింగూర్చి పద్యాంతములలోఁ గొంత వివరింపఁబడినవి. ఎట్లన్నను:—

౧. " క. శ్రీమద్వల్లయవరసుత, చామనదండాధినాథసామ్రాజ్యరమా
సామగ్రీసంపాదక, సామాధికచతురుపాయసంపన్నునకున్.

౨. క. సముచితయజనాదివిధి, క్రమనిపుణున కుభయవంశఘనకీర్తిసము
ద్యమనియమాచారునకును, విమలాపస్తంబసూత్ర విఖ్యాతునకున్.

3. ఉ. వెన్నెలకంటిసూర్యుఁడు వివేకగుణాఢ్యుఁడు వేదశాస్త్రసం
పన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారముల్
గొన్నకవీంద్రకుంజరుఁ డకుంఠితతేజుఁడు పెద్దతండ్రిగా
నన్నుతిఁ గన్నఁ సిద్ధనకు సంతత దానకళావినోదికిన్."

మొదటిపద్యములో వల్లయ్యయను వల్లభయ్యకుమారుఁ డగు చామన యనుదండనాయకునివలన సామ్రాజ్యలక్ష్మీసామగ్రి యనఁగా ఛత్రచామరాందోళికాది రాజచిహ్నములను సిద్ధమంత్రి సంపాదించె ననియు, రెండవపద్యములో నీసిద్ధమంత్రి యజ్ఞాదివిధులలో నిపుణుఁ డనియు, యమనియమయుతుఁ డనియు, నాపస్తంబసూత్రుఁ డనియు, మూఁడవపద్యములో వెన్నెలకంటి సూర్యనాముఁ డగుభాస్కరుఁ డను మహాకవిని యీసిద్ధమంత్రి పెద్దతండ్రిగాఁ గలవాఁ డనియుఁ దెలిసినది.

ఈభాస్కరుఁడే రెడ్డి వేమనవలన ననేకాగ్రహారములఁ గొనియె. ఈవేమనయే హరివంశకృతిపతి. ఇఁక నాశ్వాసాంతపద్యములలో నున్న యీ సిద్ధమంత్రివిశేషము లరయఁగా నితఁడు బెల్లముకొండ భైరవునికృపచేత సామ్రాజ్యలక్ష్మిం గైకొనియె నని యున్నది. ఎట్లన—

"శా. శ్రీమద్బెల్లముకొండ భైరవకృపాశ్రీనిత్యసామ్రాజ్యల
క్ష్మీమాధుర్యగృహాంతరాంతర——" రెండవయాశ్వాసాంతము.

మూఁడవయాశ్వాసముచివరను కర్ణాటరాజును సేవించువాఁ డని యున్నది. ఎట్లన—

"శా. శ్రీ కర్ణాట మహామహేశ్వర సదా సేవా ప్రధానోత్తమా."

ఇతనికాలము శా. స. ౧౨౬౮ శా. స. ౧300 వఱకు.

22

జక్కనకవి

ఈకవి నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. ఇతనితాతపేరు పెద్దన. తండ్రి పేరన్నయామాత్యుఁడు. ఇతనిచారిత్రము నుడువుటకుఁ బూర్వమితని యాశ్వాసాంతగద్యమును వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

"ఇది శ్రీమదఖిలకవిమిత్ర పెద్దయయన్నయామాత్యపుత్ర శారదాదయావిధేయ జక్కయనామధేయప్రణీతం బైనవిక్రమార్కచరిత్రం బనుమహాకావ్యంబునందుసర్వంబునష్టమాశ్వాసము."

ఆంధ్రకవినుతి

ఇతఁడు భారతకవిత్రయమును వినుతించె. ఈకవి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడకుఁ దరువాతివాఁడుగాఁ గాన్పించు. ముందుగా నీతని కవిత్రయవర్ణనముం దెల్పి అనంతర మితనికాలము నిర్ణయించుటకు యత్నించెదను. ఎట్లన్నను:—

నన్నయభట్టువర్ణనము

"ఉ. వేయివిధంబులందుఁ బదివేవురు పెద్దలు సత్ప్రబంధముల్
వ్రాయక చెప్పి రట్లు రసబంధురవాగ్విభవాభిరామతా

జక్కనకవి

రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రశస్తికెక్కి రే
యేయెడ నన్నపార్యుగతి నిద్ధర నట్టిమహాత్ముఁ గొల్చెదన్."

తిక్కనసోమయాజివర్ణనము

"చ. పరువడి భారతాఖ్య గలపంచమవేదము నాంధ్రభాష సు
స్థిరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వము గోరి ప్రసన్నుఁ డైనయా
హరిహరనాథుచేఁ బడసె నవ్యయసౌఖ్యపదంబు నెవ్వఁ డా
పురుషవరేణ్యుఁ దిక్కకవిఁ బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వరోత్సవున్."

ఎఱ్ఱాప్రెగడవర్ణనము

"ఉ. ఈత్రయిఁ దాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁ డై విరచించె శబ్దపై
చిత్రి నరణ్యపర్వమున శేషము శ్రీనరసింహరామచా
రిత్రములున్ బుధప్రజగరిష్ఠత నెఱ్ఱియశంభుదాసుఁ డా
చిత్రకవిత్వవాగ్విభవజృంభితుఁ గొల్చెద భక్తియుక్తితోన్."

సిద్ధమంత్రి జక్కయకవి తాతతండ్రుల కావ్యవిశేషములు వారికిఁ దెలియునట్లు చెప్పుట.

"సీ. సంస్కృతప్రాకృత శౌరసేన్యాదుల ఘటికలోఁ నొకశతకంబుఁ జెప్పఁ
ప్రహసనప్రకరణ భాణాదిబహువిధ రూపకంబులయందు రూఢిమెఱయఁ
జక్రచతుర్భద్రచతురుత్తరాదిక క్షుద్రకావ్యములు పెక్కులు రచింప
నాంధ్రకవిత్వంబునందుఁ బ్రబంధంబు మేలుగా దక్షులు మెచ్చఁ జెప్ప
నిమ్ముల నేరీతి నేధాతువుల నేమి రసమునసైన వర్ణనముసేయ
సరి నేకసంధా ద్విసంధా త్రిసంధలఁ దొడరినం బోరిపోరిఁ గడవఁ జదువ
నెవ్వఁ డేయవధాన మెఱుఁగు నయ్యవధానముల వాని కించుక మల్లు సూచ
వృత్తబంధముఁ గందవృత్తంబునుం జతుష్కదంబు మొదలుగాఁ గలుగుగర్భ
కావ్యవర్గముఁ జెప్పఁగాఁ బ్రబంధంబులు గ్రొత్తలు పుట్టించుకొని లిఖింపఁ
గా నక్షరచ్యుతకంబు మాత్రాచ్యుత కంబు బంధచ్యుతకంబు నామ
గోప్యంబులుం గ్రియాగోప్యంబులును భావ గోప్యంబులును జెప్ప గోష్ఠియందు
బద్యంబు గీతికార్ఘటినొగిఁ జదువంగ నెల్లవిద్యల నంచు లెఱుఁగనేర్తు
ననుచు నెల్లూరితిరుకాళమనుజవిభుని, సమ్ముఖమ్మున సాహిత్యసరణి మెఱసి
మహిమఁ గాంచినపెద్దనామాత్యసుకవి మనుమఁడవు నీవు నీవంశమహిమయొప్ప."

క వి జీ వి త ము లు

జక్కనతండ్రి విషయము

" ను మయూరశేఖును, గాదంబాఱండు బాణగతి మన మెరియక్
ుడగు పెద్దయయన్నయ, మాడకు మాడెత్త యశనిమాటలు జగతిన్.
మీతండ్రిమహత్వము, జనవినుతరసప్రసంగసంగతకవితా
తేజులు కవిరాజులు, గొనియాడుదు రఖిలరాజకుంజరసభలన్.

జక్కనకవివర్ణనము

క్కన నీవైదుష్యము, చక్కన నీకావ్యరచన చాతుర్యంబుల్
చక్కన నీవాగ్వైఖరి చక్కన నీవంశమహిమ జక్కనసుకవీ.
స్వాభావికనవకవితా, ప్రాభవముల నుభయభాషఁ బ్రఖ్యాతింపన్
భూభువనంబుల సరిలే, రాభారతి నీవుఁ దక్క నన్నయజక్కా."

ఇట్లున్న జక్కకవివంశచారిత్రములో మనకుఁ దేలవలసినయంశ మొకటియున్నది. అది నెల్లూరితిరుకాళరాయని కాలవిపరమైయున్నది. ది తేలినయనంతరమే జక్కనకవికాలమును తేలఁగలదు. దానింగూర్చి గ్రంథాంతరములఁ జూడవలసియున్నది. లోకల్ రికార్డులు ౫-వ సంపుటము ౨౭, ౨౮ పుటలలో (Local Records Vol V. P. 27 & 28) నీక్రింది విధంబున నున్నది.

"తిరుకాళతి చోళమహారాజు రాజ్యభారముచేసిన తరువాతను, గణపతి దేవ మహారాజులు రాజ్యభారం యేలుతూవుండఁగా వారిఅగ్రసేనాపతిగంగయదేవమహారాజు సిద్ధవటం, పొత్తపినాటి మొదలగు సీమలుప్రభుత్వము చేయుచుండి అప్పుడు తాలూకు మజుకూరు, పరగణే దువ్వూరిపైకి మవుదుకూరు అను గ్రామమం దుండిరి."

అని యున్నది. దీనింబట్టి కాకతీయ గణపతిదేవుని రాజ్యమునకుఁ బూర్వము తిరుకాళచోడమహారాజు పైసీమను బాలించుచున్నట్లు గాన్పించును. కాకతీయులవంశచారిత్రముంబట్టి యాగణపతిరాజు కాలము శా. స. ౧౧౫౩ సంవత్సరమునకుఁ బిమ్మట నైనట్లు స్పష్టమే. కావున నతనికిఁ బూర్వుఁ డగుతిరుకాళచోళమహారాజుకాలము శా. స. ౧౦౭౩ నకుఁ బూర్వమే అయియుండును. ఆరాజునకుఁ గృతులిచ్చి విఖ్యాతింగాంచిన పెద్దనకవి ఆసమీపకాలములో నంగా ౧౦౫౦ మొదలు

౧౧౫౦ సం. వఱకు నుండు ననుటకు సంశయము లేదు. నన్నయ యను నతఁడు శా. స. ౧౧౫౦ మొదలు ౧౨౦౦ యుండును. అతనికుమారుఁ డగుజక్కయకవి యేఁబదిః వాఁడే అయిన ౧౨౫౦ వఱకుగాని అంతకు నధికవయస్సు డిన శా. స. ౧౨౭౦ లేక ౧౩౦౦ వఱకుగాని యుండుటకు న డదు. ఇది కృతిపతి యగు సిద్ధనకాల మై యుండినట్లుగా నీవఱ లెక్కించినారము. ఆకారణమువ నితఁ డెఱ్ఱప్రెగ్గడకుఁ దరువాతివాఁ డగు ననుటకు సందియముండదు.

23
వెన్నెలకంటి వేంకటాచలము

(కృష్ణవిలాసకవి)

ఇతఁడు నాలువేలశాఖానియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. హారితసగోత్ర జగ్గనామాత్యుఁ పుత్త్రుఁడు. ఇతనివంశావళి వివరించుటకుఁ బ మితనివలన వివరింపఁబడిన యాశ్వాసాంతగద్యమును వివరించె ఎట్లన్నను:—

"ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ శంకరభజనానంద ము గురులింగారాధ్య పాదారవింద ధ్యానపరాయణ హారితసగోత్ర సుజనవిధేయ సామాత్యపుత్త్ర వెన్నెలకంటి వేంకటాచల నామధేయ ప్రణీతం బైనకృష్ణవిలాసంబ మహాప్రబంధంబునందు"

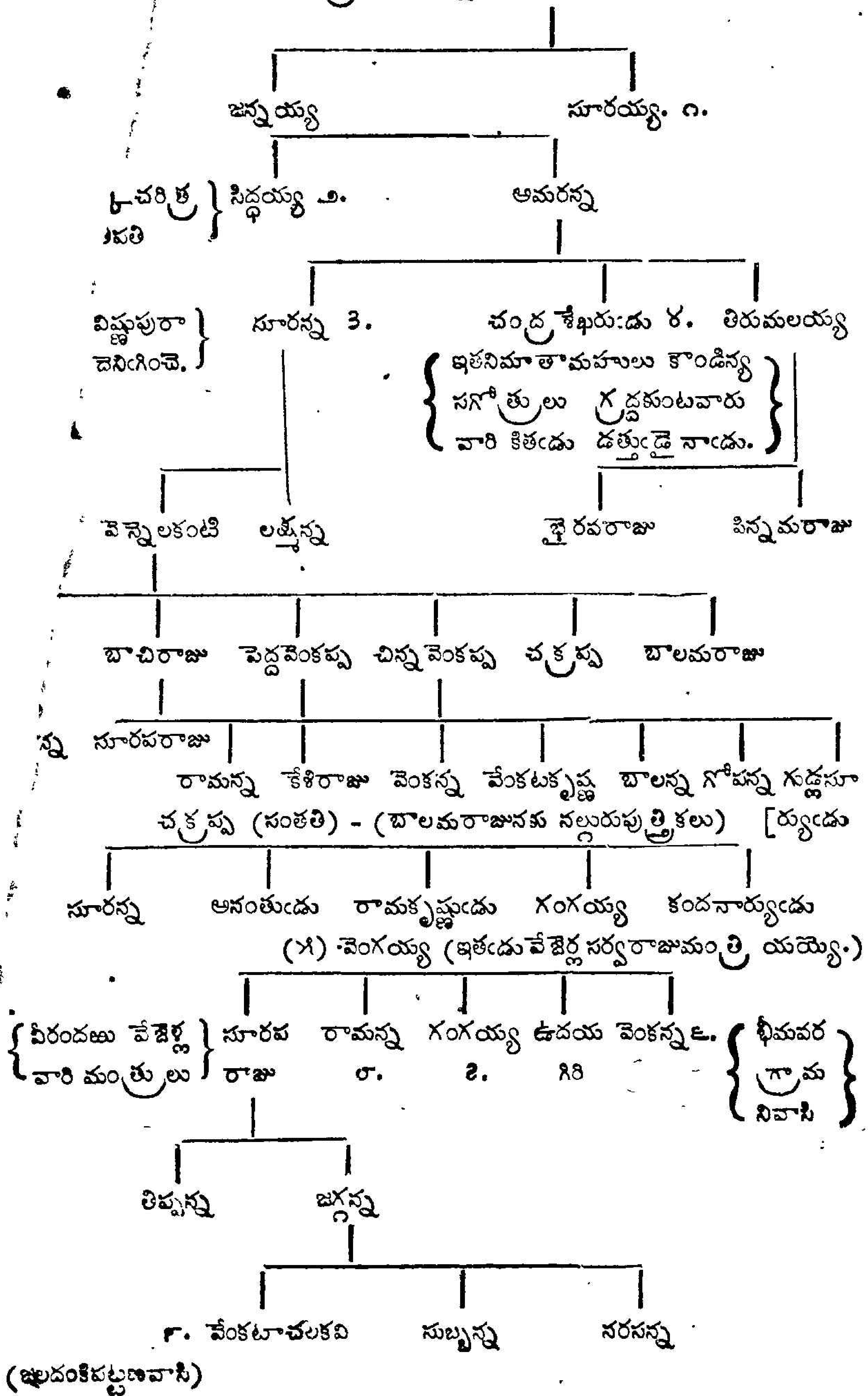
ఆంధ్రగీర్వాణకవివర్ణనము

ఈకవి యొకసీసములోఁ గొందఱఁ బ్రాచీన సంస్కృతకవులను మఱికొంద ఱాంధ్రకవులను గలిపి చెప్పియున్నాఁడు. ఇది యితరకవు లలోఁ జూడఁదగుమార్గము కాదు. ఆపద్య మెట్లున్నదనః—

'సీ. కాళిదాసుని దిక్కకవి నన్నపార్యుని భారవి భవభూతి పాండుసుకవి
మల్హణు బిల్హణు మాఘు మయూరుని చోరుని నాచనసోము భీము
పింగళిసూరన్న పెద్దనామాత్యుని పోలుపోంద బమ్మెరపోతరాజు
పంచేటిరంగన్న భాస్కరమంత్రిని వెల్లంకితాతప్ప మల్లుభట్టు
తే. మహిమ మీఱంగ నాస్థానమంటపముల, సకలరాజులచేతను సన్నుతింపఁ
బడినసుకవుల నందఱఁ బ్రస్తుతింతు, నింపుమీఱంగఁ గృతి రచియింపఁబూని."

కవివంశావళి

హారితసగోత్రము - వెన్నెలకంటివారు

వెన్నెలకంటి వేంకటాచలము

ఇట్లుగా వివరింపఁబడిన పైవంశమువారిలో (౧ వఱకుఁ గలపురుషులచారిత్రము వివరింపవలసియున్నది. గవులు పెక్కండ్రుండుటంబట్టి వీరిచారిత్రమును, మీ చారిత్రమును ముఖ్యముగాఁ దెలియవలసినదై యుండుఁ క్రింద దాని న్వివరించి చూపెదను.

౧. వెన్నెలకంటిసూర్యుఁడు

ఇతనింగూర్చి వివరించుచో నీకవి విక్రమార్కచ నితనివర్ణన యున్నపద్యమునే విక్రమార్కచరిత్రములోనిదని ఆపద్య మెట్లున్నదనః—

"ఉ. వెన్నెలకంటిసూరయ వివేకవదాన్యుఁడు వేదశాస్త్రసం
పన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలునిచేత మహాగ్రహారముల్
గొన్నకవీంద్రకుంజరుఁ డకుంఠితతేజుఁడు పెద్దతండ్రి యా
జన్నయసిద్ధధీమణికి సంతతదానకళావినోదికిన్."

ఇట్లున్న దీనింబట్టి విక్రమార్కచరిత్రముఁ గృతినందిన జః పెద్దనమంత్రి కితఁడు పెద్దతండ్రియైనట్లుగాఁ దేలినది. ఇతఁడు గో యనియు నితఁడు రెడ్డివేమరాజువలన మహాగ్రహారాదుల నందె తేలినది. దీనిలో వివరింపఁబడిన రెడ్డి వేమన యెవ రనుదాని నాలో వలసియున్నది. ఆపేరు గలప్రభువులు రెడ్లలోఁ బెక్కండ్రుండుటం ఆవివరము దీనిలోఁ దేలదు. ఇతనింగూర్చి విష్ణుపురాణములో వివరిం యున్నపద్యముంగూడ నిట వివరించి అనంతర మితనివృత్తాంత మరయ టకుఁ గోరెదను. ఆపద్య మెట్లున్నదనఁగాః—

"ఉ. ఈనిఖిలంబు మెచ్చ నమరేశ్వరదేవుఁడు చూడఁ గృష్ణవే
ణీనది సాక్షిగా ననికి నిల్చినరావుతుఁ గేసభూవిభుం
గానకుఁ దోలి వెన్నడచి కాచినవేమయయన్నపోతభూ
జానికి సత్ప్రబంధము లొసంగినవెన్నెలకంటివారిలోన్."

౨. జన్నయసిద్ధయ

ఇతఁడు విక్రమార్కచరిత్రము గృతినందినవాఁడు ఇతనింగూర్చి యీ వేంకటాచలకవి యీక్రిందివిధంబునఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఎట్లనః—

కవిజీవితములు

.చరిత వేడ్కతో నందిన, సిద్ధిరాజు జగత్ప్రసిద్ధిరాజు
తండ్రి యైనసూరపరాజు, పరమశైవశాస్త్రపారగుండు."

3. వెన్నెలకంటి సూరనకవి

పైసూరపరాజకవికిఁ బౌత్త్రుఁడు. అనఁగాఁ బుత్త్రునిపుత్త్రుఁడు. కవిచరిత్రము కొంత సంశయించి యితఁడు సూర్యుని నుమఁడని వ్రాసినట్లుండుటచేత నీతనివివరముం దెల్పుపద్యముఁ వివరించెదను. ఎట్లన్నను:—

చిరసద్గుణాఢ్యుఁ డగుసూరసుధీమణిసంభవుండు శ్రీ
పదసేవకుం డమరనార్యుఁడు పుత్త్రులఁ గాంచె మువ్వురన్
రతరసత్కవిత్వ శుభశీలుఁడు సూరపమంత్రి చంద్రశే
రబుధవర్యు ధీవినయకర్ముఁడు తిర్మలమంత్రిసత్తమున్."

ఈసూరకవింగూర్చి 'యాదవసేనము' అనుగ్రంథములోఁ గొంత పఁబడియున్నట్లుగాఁ గాన్పించు. ఆగ్రంథము మనకు లభ్యము దుకాని వేంకటాచలపతికవి ఆగ్రంథములోనియొకపద్యమును త్రము వివరించెను. ఎట్లన్నను:—

వీరలు మువ్వురిలోపల, సూరప విఖ్యాతయశుఁడు సుకవిస్తుతుఁడై
ఆరయ విష్ణుపురాణము, ధీరతఁ దెనిఁగించె నధిక తేజ మెలర్పన్."

ఇట్లుగా వేంకటాచలకవి విష్ణుపురాణకర్తపై యితరగ్రంథకర్తల యభిప్రాయముం దెలిపి యిఁక తనయభిప్రాయముగా నీక్రిందిపద్యము వివరించె. ఎట్లన్నను:—

"సీ. సూరపకాంతిచే సూర్యప్రకాశుండు వేదాదివిద్యల వెలసినాఁడు
విష్ణుపురాణంబు వేడుకఁ దెనుఁగించి విమలయశంబున వెలసినాఁడు
రావూరిబసవన్నరమణతో నిచ్చిన యలమొగుల్లూరగ్రహారమందె
వెలుగోటితిమ్మభూవిభునిచేఁ గొనియెఁ దాఁ నాందోళికాఛత్ర మగుపదవిని
తే. కవితపుట్టిల్లు వెన్నెలకంటియిల్లు, నసెడుపౌరుషనామధేయంబు నిలిపె
సరసగుణములు గలిగినసాధుసుకవి, మాననీయుఁడు సూరనామాత్యవరుఁడు."

ఇట్లుగా వివరింపఁబడి యుండుటచేత నీసూరనకవి రావూరి బసవరెడ్డి సభలోనేకాక వెలుగోటి తిమ్మభూపాలుని సభలోఁగూడ

నుండి అతనివలన ఛత్రచామరాందోళికాది మహాగౌరవ తేలనది. ఈతిమ్మభూపాలుంగూర్చి సూర్యయలువార కొ అది వేంకటగిరివారివంశవృక్షములోనిదియై యున్నది. వెలు నది వేంకటగిరిసంస్థానికు లగువెలమలయింటిపేరై యున్నది. దిమ్మానాయం డనునతండు వెలుగోటివారిలో మూలపురుషుండ లెక్కింపంగా నేడవపురుషుం డగుచున్నాండు. ఇతనికాలమున గ్రంథములో వివరింపంబడలేదు. కాని యితనికిం బు నున్నవారిలోం గొందఱయొక్కయుం, బరమందున్నవారిలోం యొక్కయుం గాలములు వివరింపంబడుటచేత నీతిమ్మానాయని గొంత మనము దగ్గఱగాం దేవచ్చును. అ దెట్లున్నదనంగా:—

Vol. II Lists of Antiquities Page 24.

Singama Naidu

(A bold warrior ; was protected by Pratapa Rudra II.)

|

Anapota Naidu

Won a battle in Sarwari year A D 1300

|

Pedasingama Naidu — Dharma Naidu

Dharma Naidu
|
Timma Naidu

దీనిం దెనుంగులోం జూపెదను

సింగమనాయండు

(ఇతండు రెండవప్రతాపరుద్రునివలన సంరక్షింపంబడెను)

|

అనపోతనాయండు

(ఇతండు క్రీ. శ. ౧౩౦౦ లతో సరియగు శార్వరి సం. లో నొకగొప్పయుద్ధమున గెలిచెను)

|

పెద్దసింగమనాయండు — ధర్మానాయండు

ధర్మానాయండు
|
తిమ్మనాయండు

మన్న పైసింగమనాయనికాలము మనకుఁ గొంత తెలిసి
గా రెండవప్రతాపరుద్రుఁ డతని సంరక్షించియుండుటచేత
శా. స. ౧౨౪౫+౭౮=౧౩౨౩ క్రీ. శకమువఱకు నగుట
మనాయఁడుకూడ క్రీ. శ. ౧౩౨౩ వాఁడే కాఁగలఁడు.
ఁ డగుననపోతమనాయఁడు క్రీ. శ. ౧౩౦౦ శార్వరిలో
ము జయించియుండె నని యుండుటచేత పైసింగమనాయఁడు
౩౦౦ లకుఁ బూర్వమే అనగాఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు మృతి
బూర్వమే సుమారు ముప్పదిసంవత్సరములకు ముందు గతించి
మ్చు నని తేలును. ఈకాలవిషయమై స్యూయలుదొర సంశయ
అసందర్భ మని దీనిని మఱి యఱువదిసంవత్సరములకుఁ బైన
క్రీ. శ. ౧౩౬౧ గా సవరించెను. దీనికిఁ గారణము పై రెండవ
పరుద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౩౨౩ లో గతించియుండుటంజేసియే అయి
ది. అట్లుగా నూహింప నవసరము లేదు. ప్రతాపరుద్రుఁడు డెబ్బది
ఱుసంవత్సరములు రాజ్యము చేసిన ట్లుండఁగా నతనికాలములోని
ందఱు డెబ్బదియేండ్లవఱకు నుందు రని యూహించుట సయుక్తి
ు కాదు. ఇట్లుగా క్రీ. శ. ౧౩౦౦ లను ౧౩౬౦ గా సవరించుటయే
ాచెను గాని స్యూయలుదొర యీయన పోతనాయనితమ్ముఁ డగు
మాదనాయనికాలముం జూచియుండలేదు. ఈసవరింపునకు వెనుకనే
మాదనాయనిపేరుక్రింద నీక్రిందివాక్యముల వివరించె. ఎట్లన్నను:—

"Mada Naidu (Made additions to the Srisailam Temple) Killed Anapota Reddi, a relative of Ana Vema Reddi of Konda Veedu (A. D. 1339—1369 A. D.)"

అనఁగా నీమాదానీఁడు కొండవీటిసీమకుఁ బ్రభుఁ డగునన వేమా
రెడ్డికి బంధువుఁ డగుననపోతారెడ్డిని సంహరించె ననియు నామాదా
నాయనికాలము క్రీ. శ. ౧౩౩౯ మొదలు క్రీ. శ. ౧౩౬౯ వఱ
కున్నట్లు వ్రాసె. కావున మాదానాయనికిఁ బూర్వ మధికారము చేసిన
యతనియన్న యగుననపోతానాయఁడు క్రీ. శ. ౧౩౦౦ లలోఁ గాని

వెన్నెలకంటి వేంకటాచలము

అంతకుఁ బూర్వముగాని యుండక మాదానాయని ర
శ. ౧౩౬౦ నాఁటికి నుండునా? కావున క్రీ. శ. ౧౩౦౦
సరియై యున్నది. అతని రాజ్యకాలమని మొదలు క్రీ. శ.
నుండియుండును. అనవోతమనాయనికొడుకు పెద్దసింగ
ధర్మానాయఁడును గొంతకాలము రాజ్యము చేసినట్లుగా
లలోఁ గాన్పించు. ఆధర్మానాయనికొడుకు తిమ్మానాయఁడు
నిర్వురుగూడ రాజ్యముచేసిన నొక్కొక్కరికిఁ బదేనువత్సరము
ముప్పదివత్సరములు చెప్పఁగా క్రీ. శ. ౧౩౮౦+౩౦=౧౩౭౦
అనఁగా శా. స.౧౨౯౨ మొదలు నీ తిమ్మానాయనికాలము క
అతనికాలములో నున్న వెన్నెలకంటిసూరనయుఁ గొంచె మెచ
శా. స. ౧౩౦౦ గల కాలమువాఁ డనితేలును.

(౮) చంద్రశేఖరుఁడు

"ఆ. పరగఁ గ్రద్దలూరు బాలజోస్యులు వేడఁ, జంద్రశేఖరయ్య జగతిలోన
దత్తవృత్తిఁగొనియెఁదగఁ బ్రసిద్ధికెక్కి, మొదలిపేర నతఁడు బొదలుచుండె."

(౯) వెన్నెలకంటి వెంకయ్య

ఈ వెంకయ్య యనునతఁడు వేజెళ్ల సత్తాజనుసంస్థానీకుని మంత్రిగా నున్నట్లు క్రిందిపద్యములవలనఁ గాన్పించు. ఎట్లన్నను:—

"ఆ. ఘనులు నేగుడిలోపల గంగరాజు, అతనిపుత్త్రుఁడు వెంగన యనినవాఁడు
సరసుఁ డైనట్టి వేజెళ్ళసర్వఘనుని, మంత్రి యై యొప్పె రాజసన్మానమునను.

సీ. వేజెళ్ళసత్తాజు విభవాధిపత్యంబు పూనినసర్వజ్ఞపుణ్యమూర్తి
బాలుపొంద నా కృష్ణభూపాలుబాలుని దొరఁజేసికొని కార్య మరసి నడిపె
శ్రీరంగరాయలచే నొప్పఁగొని తెచ్చి పంచవన్నెలడాలు పరగఁజేసె
కొండవీటిసరద్దు గుడ్లూరిదనుకను ఏలించెఁ గృష్ణభూపాలు నెమ్మి
తే. సకలప్రజ్ఞానదక్షుఁడై జనులఁ బ్రోచె, రాజసన్మానములచేతఁ దేజ మలరె
బంధుజనములసకలసంపదలఁదనిపె, మహితయశుఁడగు వెంగనమంత్రి యపుడు."

ఇపుడు వేజెళ్లసత్తాజనునతఁ డెవ్వరనియు నతనికాల మెప్పు డనియు విచారించవలసినదిగా నున్నది. ఈనడుమనే నావలన పై వేజెళ్ల

క వి జీ వి త ము లు

నీకుల వంశ చారిత్ర మీ గ్రామములో నున్న పైవే
మున సంపాదింపఁబడిన వంశావళి గ్రంథము పట్టాలనుబట్టి
నది. దానివలన పై వృత్తాంతము కొంత తేలుచున్నది.
యములో నవసర మగువృత్తాంతము నీక్రింద వివరించె

వేజెళ్ల వారివంశావళి

పోలంరాజు

|

పాపరాజు (శా. స. ౧౩౯౧-౧౪౧౬)

|

కసవరాజు (శా. స. ౧౪౧౬-౧౪౪౪)

|

అయ్యపరాజు (శా. స. ౧౪౪౫-౧౪౮౦) సర్వరాజు

|

ద్దనరసరాజు — చిన్ననరసరాజు (శా. స.) ౧౪౮౦-౧౫౨౨.

|

మరాజు (శా. స. ౧౫౨౨—౧౫౫౮)

|

పెద్దనారాయణరాజు (శా. స. ౧౫౫౮—౧౬౭౦)

|

కృష్ణమరాజు (శా. స. ౧౬౦౦—౧౬౧౫)

పై వారిలోఁ బ్రస్తుతములో మనకుఁ గావలసినవారి పేరులు కాల
మును గైకొందము. వా రెవ్వరనఁగా సత్రాజు సతని యన్న యగునయ్య
పరాజును. వీరి కాలము శా. స. ౧౪౧౬ మొదలు ౧౪౪౪ వఱకు నిరువది
యెనిమిది సంవత్సరములై యున్నవి. వంశావళిసంగ్రహములో వీరి
వృత్తాంత మీక్రిందివిధంబుగా నున్నది. ఎట్లన్నను:—

"అయ్యపరాజు హైద్రాబాదునకుఁ బోయి అక్కడి నుండి పూర్వము 'కొడగు
చక్రవర్తి' అనురెడ్డికి జాగీరుగా నడుచుచున్న గుడ్లూరు సీమకు జాగీరు తెచ్చుకొని
తన తమ్ముఁడు సర్వరాజును హైద్రాబాదులో నుంచి తాను సోమరాజుపల్లె యనుగ్రామ
ములోఁ గోట కట్టుకొని జాగీ రనుభవించెను."

గలవాఁడలఁ.

వెంగన్నమంత్రియై యుండుట.

మనుమఁడగుకృష్ణభూపాలుఁడు బాలుఁ పై

చేసుకొని కార్యము నడిపినవాఁడనియుఁ బైపద్యములో.

ఈపట్టున వంశావళిగ్రంథ మెట్లున్నదో చూచెదము. అందులో

విధంబుగా నున్నది. దానివివర మెట్లనిన.—

"పై అయ్యపరాజపుత్రులు పెదనర్సరాజు చిననర్సరాజు అనువారలు. చిన్ననర్సరాజు తనయన్నతో శలించి తూర్పు విజయనగర సీమకు లేచిపోయెన్ నర్సరాజు తండ్రి అనంతరము వ్యవహారములోఁ బ్రవేశించి చంద్రగిరి, తిరుపతిమొ లలోఁ (యుద్ధములలో) గష్టపడి, పూర్వము తమకు నడిచే అమరము, చీమకుర్తిగ్రా దులును, జాగీరుగా నడిచే గుడ్లూరుతాలూకాయును, ఇదిగాక పాకల, జలదంకి మొ లగు కొన్ని సముతులును, జాగీరులుగాను, ఆంబారీ, డంకా, నౌబతు, గడియారఁ మొదలగు బిరుదు నిషానులును బహుమతిగొని, సర్కారు నౌకరీలో హాజరు బాకీ చేయుచుండె. ఇట్లుండ నీయనబావమఱది యగుమందపాటి మూర్తిరాజనునతఁడు పై అయ్యపరాజుకడ సర్దారుఁడై యుండి ప్రభుత్వ మాక్రమించుకొనవలయు నని దివాణములో పితూరీచేసి భీమవర మను గ్రామములోఁ బెద్దనర్సరాజు చిన్ననర్సరాజు చిన్నవారితోఁగూడఁ గోటలో నుండఁగా ఫౌంజును తెచ్చి కోటచుట్టుకొని పెద్దనర్స రాజును నష్టపెట్టెను. ఈపెద్దనర్సరాజు ౩౬ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను.

కృష్ణమరాజు చరిత్రము

అనంతరము పెద్దనర్సరాజుకుమారుఁడగు కృష్ణమరాజనునతఁడు మూఁడుసంవత్స రములయీడుగల బాలుఁడై యుండుటంబట్టి అతనిమంత్రివర్గము కందుకూరిలో లష్క రుతోఁగూడ నుండిన ఫౌంజుదారుని దర్శించిరి. అప్పుడు ఫౌంజుదారుఁడు కృష్ణమరాజు బాలుఁ డనుకారణముచేతను గుడ్లూరు పరగణామాత్ర మతనికిచ్చిదానికి (౨౦౦) నేడు వందలవరాలు పేష్కషు నిర్ణయించి తతిమ్మా పర్గణాలు సర్కారులో దాఖలు చేసు నియె. అంతట కృష్ణమరాజు భీమవరము మకాము చాలించుకొని గుడ్లూరిలోఁ కట్టించుకొని పైతాలూకా ననుభవించుచు (క.౨ సం.) నలుబదిరెండేండ్లు ప్ర చేసెను."

ఇట్లుండుటంబట్టి పైకథను వేంకటాచలకవి యీవం ముల ననుసరించియే చెప్పె నని స్పష్టమే. కృష్ణమరాజు

కవి—44

...మంత్రయే. ఆ
...మంత్రులే అని వివరింపఁబడి
...వరించెదను. ఈ వెంగయ్య మంత్రి వృత్తాంత
...కొంకటికూడ వ్రాయవలసియున్నది. అది యెద్ది యనగా
యలమెప్పు గొని పంచవన్నెలడాలు తెచ్చె నని. ఈ వృత్తాంత
ర్యాలోచించుటకుఁ బూర్వము కృష్ణంరాజు రాజ్యకాలము మఱి
చూచుకొవలసియున్నది. అది శా. స. ౧౪౮౦ మొదలు
వఱకై యున్నది. ఇఁక విజయనగరరాష్ట్రమున కధికారము
చిన సదాశివరాయని మంత్రులుగా మొదటఁ బ్రవేశించి అనంతర
రాజ్యమునకు రాజులయిన తిరుమలదేవ శ్రీరంగరాజులు శా. స.
౯౪ మొదలు శా. స. ౧౫౦౭ వఱకును వ్యవహరించినట్లు శాసన
లవలనఁ గాన్పించు. ఆ కాలములో నీవెంగమంత్రి శ్రీరంగరాజును
మెప్పించి అతని వలనఁ బై పంచవన్నెలడాలును సంపాదించి తన ప్రభుఁడు
కృష్ణంరాజున కిచ్చినట్లు కాన్పించు. ఈ కృష్ణమరాజు రాజ్యము కొండ
వీడు మొదలు గుడ్లూరివఱకును వ్యాపించి యున్నట్లుగాఁ బై పద్యము
లోనే యున్నది. అదే గుడ్లూరుపరగణా అని వంశావళిలోఁ జెప్పం
బడియె. ౬-౭-౮ గుర్తులుగలవారలు పై వెంగమంత్రిపుత్త్రులు. వీరిలో
రాఱవగుర్తుగల వెంకన్న అందఱిలోఁ జిన్నవాఁడు. అతఁడు పై భీమ
వర గ్రామములోనే యుండె నని యుండుటచేతఁ దక్కినవారు గుడ్లూరు
నకుఁ దమ ప్రభువుపోయినవెంటనే తామును బోయి రనియు, నీవెంకన్న
మాత్ర మట్లుగాఁబోక తమతొల్లింటి గ్రామములోనే యున్నట్లును
దేలుచున్నది. ఆపద్య మెట్లున్న దనఁగా:—

"గీ. సకల ప్రజ్ఞావిచక్షణశాలియైన, వేంకటయసాటివారిని వినఁగలేము
దానశీలుఁడు నిరతాన్నదానపరుఁడు, పరఁగ నతఁ డుండె నాభీమవరమునందు."

అతని మూఁడవయన్నయగు (౭. గుర్తుగల) రంగప్పవర్ణనము.

"...రూపసంపద, రంగప్పఁడు బుద్ధి నమరరాట్పురోహితుండా
యుఁ డుదారుఁడు, రంగుగ నాగోలకొండరాజులు మెచ్చన్."

ఈరంగప్పకు రెండవయన్నయగు (౮. గుర్తుగల) రామన్నవర్ణన మీక్రిందివిధంబున నున్నది. ఎట్లనః—

"సీ. రామన్న మర్యాదరామన్న వేఁజెళ్ళ నారాయణేంద్రుఁడు గారవమునఁ
జనువీయ నాయనసంస్థానకర్తయై పాలించుఁ బ్రజల సంపదలఁ బొదల
గోలకొండవజీర్లఁ గూడి దుర్గాలపై ముత్తికహత్తించి మొత్తి మొత్తి
కడుమన్నెసరదార్ల పడిచెడఁగాఁ గొట్టి రాజుచే మెచ్చులు రమణ నందె
తే. పొదిలె లింగప్పతోఁ గూడి భూము లెల్లఁ, గొట్టి విప్రుల కన్నంబు బెట్టిమించెఁ
గలియుగంబున వెన్నెలకంటిరామ, మంత్రికిని నీడు లే రని మహికి నెక్కె."

దీనిలో నీరామనమంత్రి విశేషము యుద్ధములు చేసినట్లుగా నున్నది. అట్టి యవసర మతనిప్రభుం డగునారాయణరాజుచారిత్రములో వచ్చియున్నదేమో దానింజూచుటయేకాక యీనారాయణరాజు వ్యవహార మెన్నిసత్సరములో నెప్పటినుండి యెప్పటివఱకో దానిఁగూడఁ జూడవలసియున్నది. ఆవివర మెట్లున్నదనఁగాః—

"కృష్ణమరాజుకుమారుఁడు పెదనారాయణరాజు. ఇతఁడును దండ్రివిధముగనే గుడ్లూరుపరగణా ననుభవించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నితనికి భువనగిరిపైకి మోహిమ్ తగ్లివపు టను హుకు మైనది. ఆప్రకార మతఁడు పోయి లడాయి చేయఁగా దేహమంతయుం గాయములుపడెను. ఇట్లుగా నున్నను గార్యము పూర్తిచేసుకొని వచ్చుటచేత నతనికిఁ జెల్లజెండామొదలగు బిరుదు లనేకము లీయంబడినవి. వానిం దీసుకొని తిరుగ గుడ్లూరు చేరి ఆగాయములవలననే పెదనారాయణరాజు మృతుఁడాయెను. ఇతని వ్యవహారకాలము శా. స. ౧౫౨౩ ప్లవసం. మొదలు శా. స. ౧౫౫౮ ధాత సం. వఱకును ముప్పదియాఱుసంవత్సరము లై యున్నవి."

అనియున్నది కావున నీనారాయణరాజు మంత్రియు సేనానియు నైనవెన్నెలకంటి రామమంత్రికి యుద్ధము చేయవలసినయవసరము విస్తరించియేయున్నట్లు కానుపించెను. ఈ యిర్వురికాలము నొక్కటియే అయియుండును గావున దానింగూర్చి వివరింపను.

(౯) వేంకటాచలకవి

పై రామన్నకు నన్న యగుసూరనకు నీగ్రంథకర్త కుమారుని కుమారుఁడు. ఆసూరనపుత్త్రులలోఁ బెద్దవాఁ డగులిప్పన్నపై వేఁజెళ్ల

పెదనారాయణరాజపుత్త్రుఁ డగుకృష్ణమరాజువలనఁ గరణికమును సంపాదించిన ట్లున్నది. అ దెట్లనఁగా.—

"గీ. పరఁగ వేజెళ్లకృష్ణభూపాలుకరుణ, కరణ మనసేర్పు మీఱంగ ధరణిఁ బ్రజల
నరసి పాలించి శుభముల నలవరించి,మించి బాధులఁ జాల పోషించె నెలమి."

ఈకృష్ణమరాజు శా. స. ౧౫౫౮ మొదలు శా. స. ౧౬౦౦ వఱకు నలుబది రెండుసంవత్సరములు పాలించె. అతనికాలమువారలే తిప్పయ్య జగ్గయ్య యనువారలు. జగ్గయ్యపుత్త్రుఁ డగునీవేంకటాచలకవి మఱి యేఁబదిసంవత్సరములకాలములో నున్నట్లుగా నూహింపవచ్చును. అటులనైన శా. స. ౧౫౫౮ మొదలు శా. స. ౧౫౮౦ లోపుగా జగన్నయుండె ననియు నతనిపుత్త్రుఁ డగువేంకటాచలకవి శా. స. ౧౬౧౦ గల కాలములో నున్నాఁ డనియుఁ దేలుచున్నది. ఈవేంకటాచలకవి తనకు బైప్రభువులతో సంబంధ మున్నట్లుగా నుడువలేదు. తాను ములుగు గురులింగమూర్తికి శిష్యుఁడనని అతనికృపవలనఁ దనకష్టాంగయోగనిష్ఠగలిగె నన మొదలగు నంశములఁ జెప్పె. కావున నీతనితండ్రి పెద్దతండ్రులను బట్టియే యితనికాలము నిర్ణయింపవలసివచ్చినది. ఇతనివర్ణనపద్యముల వివరించెదను. ఎట్లన్నను.—

"క. ములుగు గురులింగమూర్తికి, పొలుపుగ శిష్యుండ నభవుపూజాపరుఁ డై
యెలమి నష్టాంగయోగము, లలవడి తన్మయత నంది యానందించున్."

చ. యమనియమాదియోగము లహర్నిశముర్ సలుపంగఁ గొంత చి
త్తము విమలత్వమంది వితతస్ఫురితేంద్రియజాలభీషణా
క్రమ మడఁగంగఁ బూర్వ ఘన కల్మషదూరతచే యనంతత
త్వము మది నాటఁగాఁ దనదుభావమునన్ గనియెన్ సదాశివున్.

గీ. అట్టినను గూర్చి జలదంకిపట్టణమున, నున్న జానకిరామేశుఁ డొయ్యనొయ్యఁ
బలికె నీచేత నుడువఁగాఁబడినకృతికి, నన్ను నధినాథుఁ జేయు మటన్నసలరి."

ఇట్లుగా నున్నగ్రంథములోని కవిత్వవిశేషాదులు తెలుపఁజాలున్ని పద్యముల నీవఱకే వివరించియున్నాఁడను. కావున నీచారిత్ర మింతటితో వదలెదను.

విష్ణుపురాణకవి యగు వెన్నెలకంటిసూరనయొక్క సంపూర్ణవంశావళి.

హారితసగోత్రములో

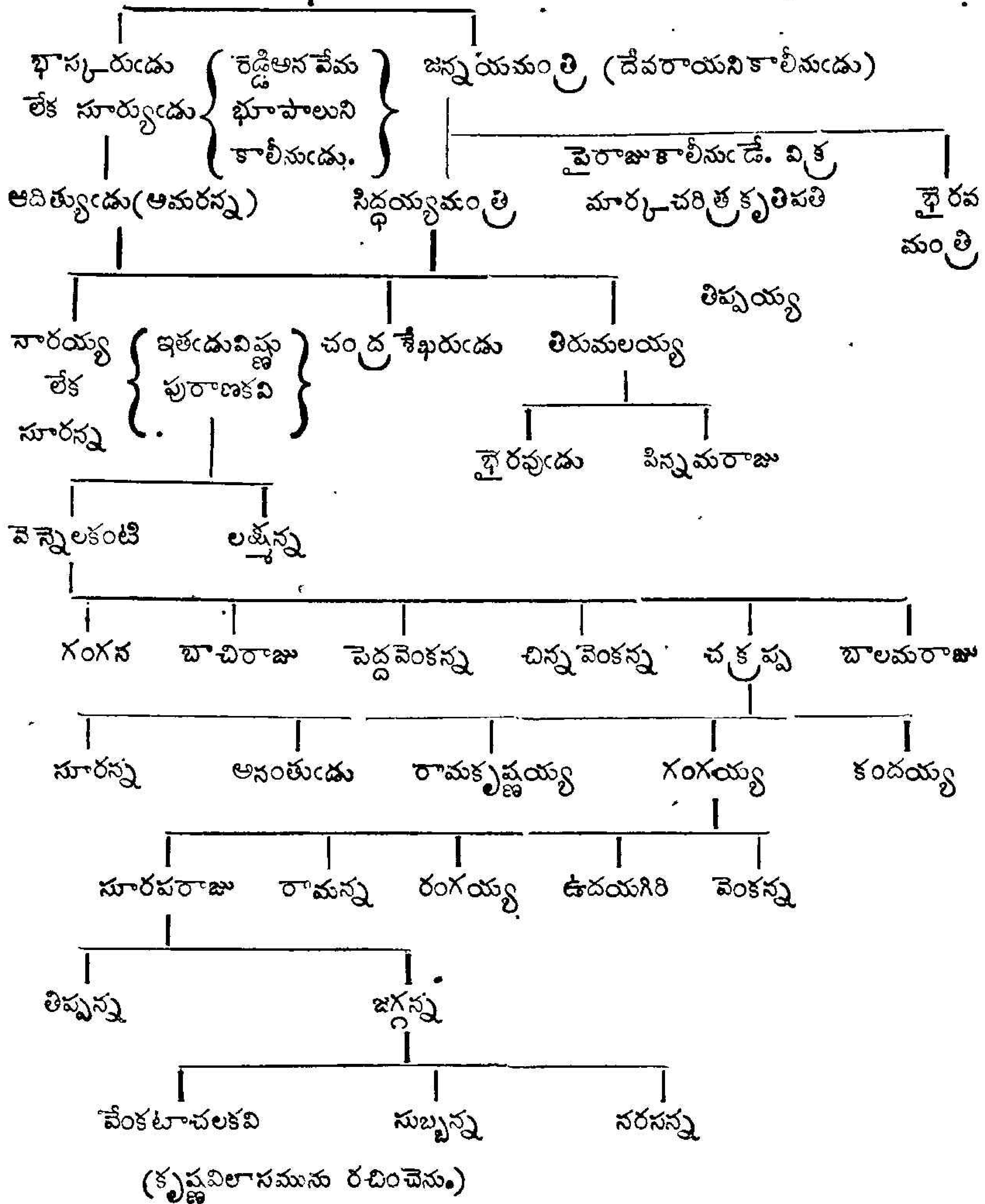
సూరనసోమయాజి (రాజేంద్రచోళునికాలీనుఁడు)

|

కొడుకు(పేరులేదు)

|

సిద్ధనమంత్రి

వెన్నెలకంటివారి కాలనిర్ణయము

విష్ణుపురాణము, విక్రమార్కచరిత్రము, కృష్ణవిలాస మను మూఁడుగ్రంథములలో వివరింపఁబడినవెన్నెలకంటివారికాలము నాయా గ్రంథములలోని యాధారములంబట్టి చేసిననిర్ణయము. ఎట్లన్నను.—

	శా. స. మొదలు		శా. స+వఱకు.
౧. సూరనసోమయాజి ...	౧౦౩౦	—	౧౦౮౦
౨. ఇతనికొడుకు ...	౧౦౮౦	—	౧౧౩౦
౩. ఇతనికొడుకు సిద్ధమంత్రి ...	౧౧౩౦	—	౧౧౮౦
౪. ఇతనికొడుకు భాస్కరుఁ డను సూర్యుఁడు, జన్నమంత్రియుఁ, వీరిలో భాస్కరుఁ డన వేమారెడ్డిపేరఁ గృతుల నిచ్చె. ...	౧౧౮౦	—	౧౨౩౦
౫. పైవారిలో జన్నయకుమారుఁడు సిద్ధమంత్రి ...	౧౨౩౦	—	౧౩౦౦
౬. పైవారిలో భాస్కరుని మనుమఁ డగుసూరన్న [విష్ణుపురాణకవి] ...	౧౩౦౦	—	౧౩౫౦

౭. ఈ సూరకవి కొడుకు వెన్నెలకఁటి
౮. ఇతనికొడుకు చక్రప్ప ...
౯. ఇతనికొడుకు గంగయ్య ...
} వీరిలో నొక్కొక్కరికేఁబది సంవత్సరముల వంతున ముగ్గురికిని నూటయేఁబది సంవత్సరములు...౧౩౫౦+౧౫౦=౧౫౦౦

౧౦. ఇతనికొడుకు వెంగయ్య ... ౧౫౦౦ లకుఁ బూర్వమును బరమందుఁగూడ నున్నాఁడు.

౧౧. ఇతనికొడుకు రామమంత్రి ...	౧౫౦౦	—	౧౫౫౦
౧౨. ఇతనికొడుకు జగ్గన్న ...	౧౫౫౦.	—	౧౬౦౦
౧౩. ఇతనికొడుకు వెంకటాచలపతి ...	౧౬౦౦	మొదలు	౧౬౫౦

24

రామగిరి సింగనకవి

(పద్మపురాణోత్తరఖండము)

ఇతఁడు పద్మపురాణోత్తరఖండమును వాసిష్ఠరామాయణముం దెనిఁగించిన కవిశిఖామణి. నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు. భారతముఁ దెనిఁగించిన తిక్కనసోమయాజి సంతతివారితో సంబంధి. ఇతఁడు భాగవతదశమస్కంధముఁగూడఁ దెనిఁగించితినని తెల్పె. ఈపై రెండుగాథలను స్థిరపఱుచు పద్యముల వాసిష్ఠరామాయణమునుండి యీక్రింద వివరించెదము. అవి యెట్లనఁగా:—

"సీ. అతఁడు తిక్కనసోమయాజుల పౌత్త్రుఁడై కొమరారుగుంటూరికొమ్మవిభుని
పుత్త్రి బిట్టాంబిక బుధలోకకల్పకవల్లి వివాహమై వైభవమున
భూసార మగుకోటభూమి కృష్ణానదీదక్షిణతటమున ధన్యలీల
నలరు రావెల యనునగ్రహారము తన కేకభోగంబుగా నేలుచుండి
యందుఁ గోవెలఁ గట్టి గోవిందు సెన్న, గోపినాథుఁ బ్రతిష్ఠయుఁ గోరిచేసి
అఖిలవిభవంబులందున నతిశయిల్లె, మనుజమందారుఁడల్లాడమంత్రివిభుఁడు."

అని పరబ్రహ్మోపాసనంబు నిష్టదేవతాభివందనంబును సుకవివిద్వజ్జన ప్రార్థనంబును కవిజనవాగ్బంధనంబును గురుచరణస్మరణంబును బరమభాగవతసంకీర్తనంబునుం జేసి కృతకృత్యుండనై తొల్లి హరిభక్తిరసావేశంబునఁ గతిపయాక్షరాభ్యాసచాపలంబునం జేసి విష్ణువిభవాభిరామకథాప్రభూతంబు లగుపద్మపురాణోత్తరఖండంబును భాగవతదశమస్కంధంబును దెలుంగున రచియించి.

ఇక్కవి నన్నయతిక్కన నిర్వురిని మాత్రమే ఆంధ్రకవులలో వినుతించె. ఎట్లన్నను—

"తే. వ్యాసవాల్మీకిశుకకాళిదాసబాణ, హర్షణాదుల నార్యుల నాత్మ నిలిపి
సకలభాషారసజ్ఞుల సముల నన్న, యార్యతిక్కకవీంద్రుల నభినుతింతు."

కవివంశము

భారద్వాజ గోత్రములో బ్రహ్మనమంత్రి
|
గుండనార్యుఁడు
|
అల్లాడమంత్రి. | గంగనమంత్రి.

(అల్లాడమంత్రి.) ఇతఁడు తిక్కనసోమయాజులపౌత్త్రుని కుమార్తెను బెండ్లాడెను. ఆవిషయ మగుపద్యమును మొదటనే వివరించినాఁడను. ఇతనిది కృష్ణానదీతీరమునందలి రావెలయగ్రహారము.

|
అయ్యలమంత్రి. ౨.

ఇతఁడు వేఁగిదేశములోని రాజమహేంద్రవరమున కధిపతియగుతొయ్యేటి అనపోత భూపాలుని మంత్రియై గోదావరియుత్తరతీరమందలి పెద్దమణికి యనునగ్రహారమున నారామక్షేత్రాదులు సంపాదించె.

|
సింగన్న (గ్రంథకర్త.) | అనంతయ్య | అబ్బయ్య | నారయ్య

పై వివరించినవారిలో ౧, ౨. గుర్తులు గలవారి చారిత్రములు కొంచెము వివరింపవలసియున్నది. అందులో ౧ గుర్తు గల యల్లాడమంత్రి విషయమై చెప్పంబడినపద్య మీవలనే వివరించినాఁడను. దానిలో నాతఁడు తిక్కన సోమయాజుల పౌత్త్రుఁడైనగుంటూరి కొమ్మన ప్రభుని పుత్త్రియగుబిట్టాంబ యనుచిన్నదానిం బరిణయంబైన ట్లున్నది.

తిక్కనసోమయాజి యింటి పేరు

తిక్కనసోమయాజితాతయగుభాస్కరమంత్రి గుంటూరివిభుఁడని వ్రాయంబడుటచేత నతనికి గుంటూరిభాస్కరుఁ డనియే నామము కల్గినట్లు కాన్పించు. ఇతని కుమారుఁడును తిక్కనసోమయాజులతండ్రియు నగు కొమ్మన దండనాథునకును గుంటూరివిభుఁ డనియుండుటచేత నతనికి నింటిపేరు గుంటూరి వారనియే తేలినది. ఇప్పుడు తిక్కనసోమయాజి పౌత్త్రునకుఁగూడ గుంటూరి కొమ్మవిభుఁ డనియుండుటంబట్టి అతనికి నదియే యింటిపేరుగాఁ దేలినది. ఇట్లుగాఁ దిక్కన పై వారికినిఁ దరువాతవారికిం గూడ గుంటూరివా రనుగృహనామము కల్గినపుడు తిక్కనయింటిపేరు గూడ నదియే యగుటకు సందియము లేదు. తిక్కన తండ్రి పేరుతిక్కన కుమారునకుండుట లోకస్వభావము. కాని యిచ్చోఁ దిక్కనమనుమనికే ఆపేరున్నట్లుగా నున్నది. ఇది అచ్చుపొరపాటైనఁ గావచ్చును. లేదా యిది కుమారునిపేరుగాక మనుమనిపేరైనఁ గావచ్చును. ఇట్టిదాని నిర్ధారణచేయుటకు గ్రంథాంతరములు దొరుకవలయును. అవి ప్రస్తుతములో మనకు లభ్యములు కాలేదు. కావున దానిని వదలెదను.

సింగనకవియింటిపేరు

ఇఁక నీవాసిష్ఠరామాయణముం దెనిఁగించిన సింగనకవి యింటిపేరేమని విచారింపవలసియున్నది. అట్టిదాని గ్రంథకర్త యెచ్చటను స్పష్టముగా వివరించియుండలేదు. కవిచరిత్రములో బ్ర. కం. వీరేశలింగముపంతులవారు ఇతని యింటిపేరు మడికివారుగా నిశ్చయించి యితఁడు మడికిసింగన

యని వ్రాసిరి. దానికిఁ దగినయుక్తులు కాన్పించుటలేదు. పైనమనమువివరించినఅల్లాడమంత్రి కాంపురస్థలముకోటసీమ (ధరణికోటసీమకానోపు)లో గృష్ణానదికి దక్షిణమున రావెల యనునగ్రహారము. దానినతఁడేకభోగముగా ననుభవించుటంజేసి అతని నొకగుర్తించి తెలుపుటకుగాను రావెల యల్లాడమంత్రి యని చెప్పవచ్చును. ఇక కవియొక్కతండ్రియగునయ్యలమంత్రి రాజమహేంద్రవరమును పాలించుచున్న తొయ్యేటియనపోతభూపాలుని మంత్రియగుటంజేసి అతనిని రాజమహేంద్రవరపు అయ్యలమంత్రి యని చెప్పనొప్పియుండు. ఈఅయ్యలమంత్రి(ని)గుర్తుతో నీక్రింద నుదహరించఁబడు పద్యానుసారముగాగోదావరీనదికుత్తరతీరమునందలి పెద్దమణికి యను గ్రామమందున నారామక్షేత్రములను సంపాదించెనని యుండుటంజేసి అతనిని పెద్దమణికి యయ్యలామాత్యుం డని చెప్పనఁ జెప్పవచ్చును. ఇఁక కవియగుసింగన తానుతన ప్రభుం డగుకుమారముప్ప భూపాలునివలన రామాద్రిసీమలోననేకవృత్తులు గ్రామములను బడసితినని చెప్పుకొనెను. ఆకారణమున నతనియింటిపేరు రామాద్రిసీమ వా రనిగాని లేకున్న నతఁడు గైకొనిన గ్రామములలో నొకగ్రామ నామముగాని ఆతనికి నింటిపేరుగాఁజెల్లిన లెస్సయై యుండును. ఇవి యెవ్వియుఁగాక నీకవియింటిపేరు మడికి వారని నిష్కర్షించుటకుఁ బంతులవారికిఁ గలయాధారములు మాత్రము నాకుఁ గానరాకున్నవి. ఈవృత్తాంత మేమైన నీకవివలన రచియింపఁబడినపద్మపురాణోత్తరఖండములోనున్నదేమో ముం దరయుదముగాక.

అయ్యలమంత్రివర్ణన

ప్రస్తుతములో నీకవితండ్రియగునయ్యలమంత్రివర్ణనముగల (ని) గుర్తుగలపద్యము నిట వివరించెదము. అ దెట్లన్నను:—

"సీ. ఆత్రేయగోత్రపవిత్రు పేరయమంత్రి, పుత్త్రి సింగాంబిక పుణ్యసాధ్వి,
వెలయ వివాహమై వేఁగిదేశంబులో, నేపారురాజమహేంద్రపురికి,
నధిపతి తొయ్యేటి యనపోతభూపాలు, మంత్రియై రాజ్యసంపదలఁ బొదలి
యొప్పారుగౌతమియుత్తరతటమున, మహనీయ మగుపెద్దమణికియందు

స్థిరతరారామతతులు సుక్షేత్రములును, జెక్కు లార్జించి సితకీర్తిపెంపుమిగిలి
యఖిలజగదన్నదాత నా నవనిఁబరఁగె, మనుజమందారుఁ డల్లాడమంత్రివరుఁడు.

ఇందలి ప్రభుం డగుతో యేట్కోటి అనవోతభూపాలుఁ డెవఁడను నొకశంక వొడమెడిని. అతఁ డెవ్వఁడో తెలిసినపిమ్మట నతని కాలము నతని మంత్రియు సింగనకవికిఁ దండ్రియు నగునయ్యలమంత్రి కాలముం దెలియఁ గలదు. ఆపని అవసరమగు నెడలఁ జేయుదుము.

సింగనమంత్రి గ్రామములు

ప్రస్తుతములో సింగనకవికిం బ్రభుం డగుకుమారముప్పభూపాలుని వలనఁ గవి కియ్యంబడినగ్రామాదులఁ దెలుపుపద్యమును, ఆముప్ప భూపాలుంగూర్చియీగ్రంథములో నెంతవఱకువివరింపఁబడినదో దానిని మాత్రము తెలిపి యింతకంటె విపులముగా నున్నపద్మపురాణోత్తర ఖండములోని పైరాజువిశేషములంబట్టి కాలనిర్ణయాదికములం జేసెదము. సింగకవి కిచ్చినగ్రామాదికములం దెల్పుపద్యము—

"తే. ఆమహావిభుచేత రామాద్రిసీమఁ, బెక్కువృత్తులు గ్రామముల్ వెలయఁగాంచి
యతనియాశ్రితులం దెల్లనధికుఁడనగఁ, జతురుఁ డనధన్యుఁడనసడిసన్నవాఁడ."

కుమారముప్పభూపాలుంగూర్చి

"క. కూనయముప్పనృపాలుని, సూనుం డగు తెలుఁగువిభుని సుందరిమల్లాం
బానందనుఁ డగుముప్పది, భూనాథుని సుకవివరుఁడ బుధసన్నుతుఁడన్."

ఇతనివిశేషములు పద్మపురాణోత్తరఖండకృతిముఖములోన వివరించెద నని చెప్పియున్నానుగావున వానికి ముందుగా నీవాసిష్ఠరామాయణ గ్రంథకథాదులంగూర్చియు కవిశయ్యాదులంగూర్చియు కవివ్రాసిన కొన్నివాక్యములను వివరించెదను. మొదట వివరించిన వచనములో

గ్రంథవిశేషములు

"వెండియుఁ గవిత్వతత్త్వరచనాకౌతుకంబునం జిత్తంబు జొత్తిల్ల నొక్కకృతిం జెప్పఁబూనితి. ఎందే నిఖిలభూతాంతర్యామియు నిగమార్థగోచరుండును, నిత్యసత్యజ్ఞానానందశుద్ధాంతాంగుండును, నిశ్చలానందయోగీంద్రహృదయుండును, నిశ్శ్రేయసానంద ఫలప్రదాయకుండును, నిర్మలచిదాభాసుండును, నిరాకారుండును, నిర్గుణబ్రహ్మంబునగు నారాయణుం డొక్కరుండుదక్క నన్యంబు లేదనియు, బ్రహ్మాదిచేతను లతని లేజ

కణంబు లనియును, దేహం బనిత్యంబు, దేహి నిత్యుం డనియును, జీవుండు చిత్తంబనియును, చిత్తంబునంద జగత్తులు విస్తరిల్లు ననియును, తత్సంకల్పంబ బంధంబు, తన్నిరసనంబ మోక్షంబనియును, చిత్తశాంతియ జీవన్ముక్తి యనియును, వెక్కువిధంబు లుపన్యసించు నట్టి వాసిష్ఠసంగ్రహం బాంధ్రభాష నఖిలలోకోపకారార్థంబుగా రచియించెద."

కవివిజ్ఞాపనము

"క. ఇది తత్త్వరహస్యార్థము, పదసంగతిఁ దెనుఁగుపఱుప బ్రాజ్ఞులకును బె
ట్టిదమగుఁ దత్పరవాసన, విదితంబుగఁ గవులు మెచ్చ విరచింతుఁ దగన్.

క. విజ్ఞానులు మును జెప్పిన, సంజ్ఞాభ్యాసములు కొంత జాడలు దోఁపన్
విజ్ఞాపనంబుఁ జేసెదఁ, బ్రాజ్ఞులు తార్కికులు తప్పుపట్టకుఁ డెలమిన్.

క. కరు కిది నీరస మని వే, సర కల్లన వినుఁడు తుద రసాయన మగుఁ దాఁ
జెఱకు తుదనుండి నమలిన, తెరగున మది కింపు దనుపుఁ దీపుకొ జూపున్.

క. మృదుమధురవచనగర్భము, గదియించినయట్ల తత్త్వగాఢార్థము చె
ప్పుదుఁ బుణ్యదేనెఁ గొనుతు, న్మెద మ్రాఁకులు దొల్చు నేర్పు మెఱసినభంగిన్.

క. ఇది యల్పగ్రంథం బని, మదిఁ దలపకుఁ డఖిలశాస్త్రమతములు దీనన్
విదితం బగు నద్దములో, మదకుంభావళము దోఁచుమాడ్కిని దెలుపున్."

కృతిపతివిషయము

తెనతొల్లింటి గ్రంథములవలెఁగాక నీగ్రంథమహోబలనృసింహస్వామివారికి సింగనకవివలనఁ గృతియియ్యఁబడినది. దానికిఁ గారణాదికము నీక్రిందిరీతిని వివరించెను. ఎట్లన్న—

"వ. అని సకలజనసమ్మతముగా నుపక్రమించి యనన్యసామాన్య యగునిక్కవితావధూమణికిఁ బురుషుండు పురాణపురుషుండు గావుతమని, యఖిలలోకాధీశ్వరుండును, అతులకల్యాణగుణాలంకారుండును, ననవరత లక్ష్మీ సమేతుండును, నాదిమధ్యాంత రహితుండును, నభిమతఫలప్రదాయకుండును, నగు నహోబల శ్రీ నృసింహదేవునకు నిచ్చెద నని తలంచి, యద్దేవుం డఖిలవేదాంతవాగ్గోచరుం, డతితుచ్ఛంబులగు మద్వాక్యంబు లర్పింతుననుటయు మహాద్రోహం బగునో యని శంకించి, యప్పరమేశ్వరుం డాశ్రిత సులభుండగుటయుఁ, మత్కవిత్వంబు తదీయవరప్రసాదలబ్ధం బగుటయు భావించి మనంబున నిట్లు వితర్కించితి.

క. వనరాశి జలము గొని యా, వనరాశికి నర్ఘ్యమిచ్చువడువున హరియి
చ్చినవాక్యము లే నతనికి, ననయముఁ గృతిసెప్పి సుకృతి నగుదు ధరిత్రిన్.

క. గురుఁడునుదల్లియుఁ దండ్రియుఁ, బురుషుఁడు, విద్యయును, దైవమును దాతయునా
బొరి నేడుగడయుఁ దానై, హరి నను రక్షించు గాత ననవరతంబున్.

క. తవ పేరిటివాఁ డనియును, దనదాసులదాసుఁ డనియుఁ దనకీకవితా
వనితామణి నిచ్చినవాఁ, డనియును రక్షించుఁ గాక హరి నన్ను దయన్."

అని యున్న పై విజ్ఞాపనాంశముంబట్టియు కృతిపతి నిర్ణయాంశముం బట్టియు నీకవిమనోదార్ఢ్యాదులును, యుక్తిపరంపరయును, గవిత్వ ప్రజ్ఞయుఁ గోచరంబు కాకపోదు. ఇట్టిధైర్యస్థైర్యములు గలకవియును భాగవతము నాంధ్రీకరింప వెఱచి దానిలోని దశమస్కంధముమాత్రము దెనిఁగించె. దానికిఁ గారణము తత్త్వరహస్యార్థము లున్న పరమార్థగ్రంథ మదిగావున దానిం దెనిగింపఁగూడ దను కాలములోని పండితాభి ప్రాయ మై యుండవచ్చును. అట్లున్నను కవికిఁ గలవిష్ణుభక్తియే అతని చేత నాభాగవతములోని శ్రీకృష్ణకథావిశేషంబులనైనఁ దెనిఁగించక తప్పనట్లుత్సహింపఁజేసెను. పద్మపురాణోత్తరఖండమును వైష్ణవమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకం బేగావున నతఁడు ప్రథమములోనే దానిం దెనిఁగించె. ఇఁకనీ వాసిష్ఠరామాయణము భాగవతమువంటి మహత్తరగ్రంథమే అయినను, అందలియంశములు పాఠకులకు సుబోధంబులు కావు. కావున దానిం గూడఁ దెనిఁగించె. ఇది మిక్కిలి సంగ్రహపక్షికగా నీతనివలనఁ దెనిఁ గింపఁబడియె. అట్టిదానికి సమ్మతింపని నవీనకవులలో నొక్కఁడును, నైజాముదేశములోని ధర్మపురినివాసియు నగుకృష్ణగిరి వేంకటరమణకవి వలన నీవాసిష్ఠరామాయణము సంస్కృతమునకు సమముగా విపులముగా నుండునట్లుగా నాంధ్రీకరింపఁబడియె. ఈరెండుగ్రంథములకును గల భేదం బీగ్రంథాంతమునఁ గొంత సూచించెదను. ప్రస్తుతములోఁ బద్మ పురాణోత్తరఖండమున నీకవి వివరించిన కృతిపతివంశమును, అతనికినిఁ దనకును ప్రభుం డగుకుమారముప్పభూపాలునిచారిత్రమును వ్రాయ వలసియున్నది. దానికి ముందుగా నీగ్రంథములో సింగనకవి పూర్వ కవుల నెవ్వరిఁ బేర్కొనెనో ఆవృత్తాంతంబు గొంత పరిశీలించెదము—

ఆంధ్రపూర్వకవిస్తుతి

"ఉ. భారతవేదవాక్యరసభావము లజ్ఞు లెఱుంగలేక ని
స్సారమనస్కులై తిరుగుచందముఁ జూచి తెలుంగుబాస తెం

పార రచించి యందఱఃఁ గృతార్థులఁ జేసినపుణ్యమూర్తులన్
సారమతిన్ భజింతు ననిశంబును నన్నయతిక్కనార్యులన్."

దీనింబట్టి భారతారణ్యపర్వశేషమును భారతశేషం బగుహరి వంశమును బూర్తిచేసిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యీకవి కాలమునకుఁబై కార్యము చేసియుండునట్లే సూచించు. లేదా యితని కాలీనుఁ డైనఁ గావచ్చును.

స్వగురువర్ణనము

"క. ధర నిహపరములకును గురు, చరణంబులె యూఁత యగుటఁ జర్చించి మదిం
బరవాదిభద్రవారణ, హరిభక్తులఁ దిరుమలయ్యార్యులఁ దలతున్."

దీనింబట్టి పరవాదిభద్రగజకేసరి బిరుదాంకితుఁ డగుతిరుమలాచార్యుఁ డితనిగురుం డని తేలినది. ఈ తిరుమలాచారి కాలముఁ దెలియు నాధారములు లేవు.

కృతిపతికిఁ బ్రభుఁ డగుముప్పభూపాలువంశావళి

౧. కూనయముప్పరాజు

|

౨. గురిజాల తెలుఁగురాయఁడు

|

3. ముప్పదిరాజు — ముత్తరాజు ४.

ఈ ముప్పదిభూపాలుని రాజ్యాదికము

"వ. అని ప్రశంసింపందగిన విభవ విలాస విక్రమ విజయ విఖ్యాతులఁ బ్రసిద్ధుం డైన ముత్తభూపాలుండు తనకు సహాయుండుగా గౌతమీ దక్షిణభాగంబునఁ బరమ పావనం బగుసబ్బినాటిరాష్ట్రంబున రామగిరిపట్టణంబు నిజరాజధానిగాఁ బురందర విభవుండై రాజ్యంబుసేయుచున్న ముప్పరాజు"

అనిచెప్పి అతని బిరుదులం దెల్పె. అవి యెవ్వి యన

"౧. నీరుసెత్తురుగండ. ౨. గండరగండగోపాల. 3. కాంచీరక్షపాలక. ४. చోడ రాజ్యస్థాపనాచార్య. ५. దొంతియమన్నెవిభాళ. ౬. చలమర్తిగండ. ౭. గజగండ వారణ. ౮. రాయగజకేసరి. ౯. మూరురాయజగకాళినానాబిరుదవిఖ్యాతుండు, అగు ముప్ప భూపాలచంద్రుఁడు."

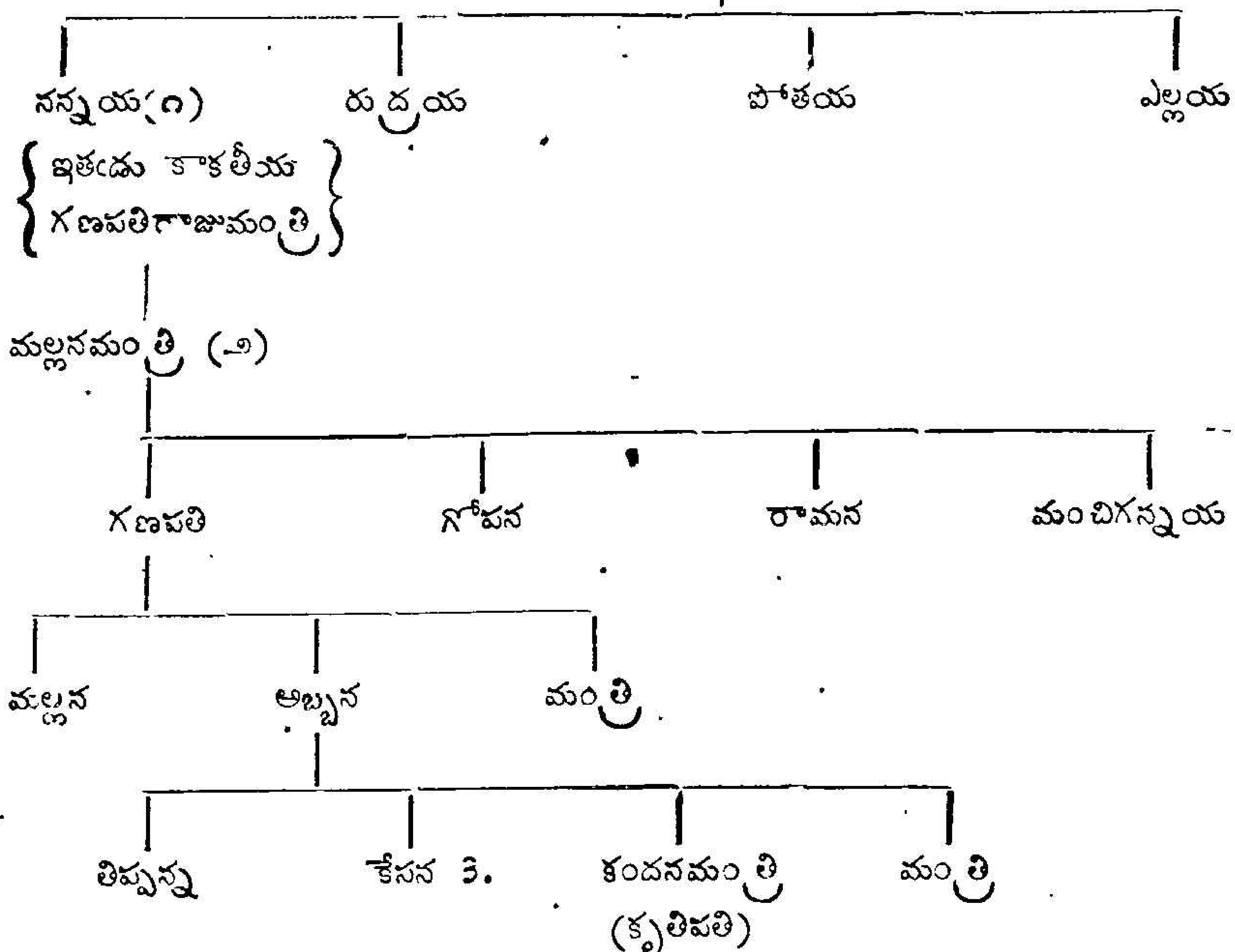
కృతిపతి కందనవంశము

పైముప్పరాజచంద్రునకు సకలసామ్రాజ్యభారధురంధరుండును, ధర్మచరిత్రుం

డును, నీతిచాతుర్యవివేక విశేష గుణాలంకారుండును నై యమ్మహారాజుమన్నన వడసి విశేషవస్తు వాహన ఛత్ర చామ రాందోళికాది రాజచిహ్నంబులం బెంపొందు కండసామాత్యవంశావతారం బెట్టి దనిన."

వాణసవంశము. కాశ్యపగోత్రము

రుద్రమంత్రి (మొలగూరుగ్రామాధిపతి)

ఇట్లుగా నీవంశావళిలో వివరింపఁబడిన పురుషులలోని ౧.౨.౩. గుర్తులు గలవారి చారిత్రముం దెలుపుపద్యముల నీక్రింద వివరించెదను. అందు

౧. నన్నయమంత్రివిశేషములు

"చ. పరువడి కాకతీయగణపక్షితినాయకునొద్ద మాన్యుఁ డై
ధరణిఁ బ్రశస్తుఁ డై సెగడె దానములెల్లను జేసి పేరు పెం
పెరువుగ గుళ్లు గట్టి గణపేశ్వరదేవుని గోపికాధిపున్
దిర మగుచున్నలక్ష్మిని బ్రతిష్ఠలు చేసెఁ బ్రభుత్వ మేర్పడన్."

దీనింబట్టి యీనన్నయమంత్రికాలము కాకతీయగణపతిదేవుని కాలముగాఁ దేలినది. ఇదివఱలో మనకుఁ గాన్పించుచున్నగణపతిదేవుని

శాసనములం బట్టియు, నాతనిమంత్రి దండనాథులకాలముం బట్టియు నీ గణపతిదేవుఁడు శా. స. ౧౦౫౩ మొదలు ౧౧౩౦ వఱకు నున్నట్లు తేల్చితిమి. ఆవివరమంతయు నీవఱకే కాకతీయుల వంశచారిత్రములో వివరింపఁబడినది. కావున నిచ్చో దాని నీ సరింపను. అట్టిగణపతిదేవుని మంత్రి యగునీనన్నయకాలము నావిధముగనే నిర్ణయింతము. అతని నుండి అయిదవపురుషుఁడు డీకృతిపతి యగుకందన మంత్రి. ఇతనికాలము మనము పురుషునకు ముప్పది సంవత్సరములవంతున లెక్కింపఁగా నైదు గురుపురుషులకును నూటయేఁబదిసంవత్సరములు చేర్చవలసియుండును. అనఁగా సుమారు ౧౦౫౦ లో ౧౫౦.౧౨౦౦ శా. స. మగు నటుండి నూఱుసంవత్సరములవఱకుఁ జూచిన శా. స. ౧౩౦౦ లకు లోపలనే కందనమంత్రికాల మగు.

ఇఁక నితనిపైఁగృతినిచ్చిన సింగనకవికాల మించుమించుగా నదియ యగు ననుటకు సంశయము లేదు. పై గణపతిరాజు కాలీనుఁడగుతిక్కన సోమయాజితో నీకవి కొంతదూరపు సంబంధియగుటంజేసి అక్కడి నుండియు లెక్కించి చెప్పవచ్చును. కాకతీయుల చారిత్రముంబట్టితిక్కన సోమయాజి గణపతిరాజు పెద్దతండ్రి యగురుద్రరాజు కాలమువాఁడుగాఁ దేలినది.ఆరుద్రరాజు శా.స.౯౭౨ మొదలు శా.స.౧౦౫౦ వఱకు నున్నట్లు కానుపించుచున్నది. తిక్కనసోమయాజిశా.స.౧౦౨౦ మొద లున్నట్లు చెప్పుటకు సందియ ముండదు. ఇతనిమరణము లోకల్‌రికార్డులలోనున్నట్లు శా. స. ౧౧౨౦ అగునెడల నీతఁడు నూఱుసంవత్సరములు జీవించియుండును. ప్రస్తుతములో మనకింతకంటె నీతనినిర్యాణకాలముం దెలుపుగ్రంథాధారములు లేవు గావున నీతనిమరణకాల మిదిగానే భావించి యితని నుండి యీసింగనకవికాలము నిర్ణయింతము. ఇతఁడు తిక్కనసోమయాజి పౌత్రునిపుత్రిక(లేకపుత్త్రునిపుత్త్రికకు) మనుమఁ డని చెప్పఁబడెఁ గావునఁ దిక్కనసోమయాజినుండి యితఁ డేడవపురుషుఁడు గావచ్చును. ఆపట్టె ములోఁ గడము ఆర్వురుపురుషులకును' (౧)కి ముప్పది సంవత్సరముల చొప్పున ౧౮౦ బడిసంవత్సరము లగును. అనఁగా౧౧౨౦*౧౮౦=౧౩౦౦

అగును. పై లెక్కనుబట్టి కృతిపతి యగుకందనమంత్రియుం గొంచెమెచ్చు తగ్గుగా నాకాలమువాఁడె అయియుండె. కావున నీయిర్వురను శా. స. ౧౩౧౦ ల కాలము వారని నిశ్చయించెదముగాక.

౨. గుర్తుగల మల్లనమంత్రి

ఇతనింగూర్చి చెప్పంబడినపద్యము విశేషచారిత్రాంశములం జెప్పునది కాకున్న నీమల్లన మంత్రి స్థలాదికములం దెలియంజేయును. అది యెట్లున్నదనఁగా:—

"ఉ. ఆశతమన్యువైభవుఁ డహర్పతితేజుఁడు చంద్రచంద్రికా
కాశసమానమూర్తి యగుగౌరమమల్లనిమంత్రి దిక్కులన్
వాసికి నెక్క భక్తి ననివారణమై గుడికట్టి కట్టరాం
మేశుఁ బ్రతిష్ఠచేసి నుతికెక్కిన నమ్మొలగూరివాకిటన్."

పేనింబట్టి ఇతనిస్థలము మొలగూరని తేలినది.

3. గుర్తుగలకేసనామాత్యునివిశేషములు.

అతఁడు కృతిపతి యగుకందనామాత్యునకు జ్యేష్ఠభ్రాత. ఇతఁడును కుమారముప్పభూపాలునిమంత్రియై యున్నట్లుండుటం జేసి ప్రథమకులో నితఁడే మంత్రిగా నుండె ననియు నితనియనంతరము కందనమంత్రి పై రాజునకు మంత్రిగా నుండెననియు నూహింపనై యున్నది. ఈ క్రింద నుదహరింపఁబడు సీసపాదమువలనఁ గేసనమంత్రి ముప్పభూపాలుని మంత్రి యగుట స్పష్ట మగుచున్నది. ఎట్లన.—

"తననీతి ముప్పదిధరణీశుఁ డేలెడి, ధరణికి వజ్రపంజరము గాఁగ"

ఇతఁడు గొన్ని ధర్మకార్యములు చేసినట్లు మఱియొకపద్యము వలనఁ గాన్పించు. ఎట్లన్నను:—

"చ. అతులితలీలఁ గేసనచివాగ్రణి ధర్మపురంబునందునం
చితముగ నన్నసత్ర మిడి శ్రీనరసింహుని కుత్సవంబులన్
సతతమహోపచారములు సల్పుచు రామగిరీంద్రమందు సు
స్థితి గుడిఁ గట్టి విష్ణుని ప్రతిష్ఠ యొనర్చె నుదాత్తసంపదన్."

ఈ పయిం జెప్పబడ్డ ధర్మపురి ప్రస్తుతములో నిజాముహారిపాలన క్రింద నుండునది.దీనిసమీపములో నివేమంథనఃకాళేశ్వరములు.ఈధర్మ

పురిలోని నృసింహస్వామిపేరిటనే నృసింహశతక మనుసీసపద్యశతకము పుట్టినది. దానిమకుటము.—

“......శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార నరసింహ దురితదూర”

అని యున్నది. కావున నృసింహస్వామియుండి అందుమూలముగాఁ బ్రసిద్ధినందిన ధర్మపురి పై ధర్మపురియే యనియు నా నృసింహునకే యీ కేసనమంత్రి విశేషోత్సవాదులు చేయించుచుండె ననియు దేలినది. ఇఁక రామగిరిపై నీకేసనమంత్రి గుడికట్టించి అందులో విష్ణుని ప్రతిష్ఠచేసె నని మఱియొక వృత్తాంతము నాపద్యములోనే యున్నది. ఈ రామగిరి సీమ లోనే యీసింగనకవి తాను ముప్పభూపాలునివలన ననేకవృత్తులు గ్రామ ములు సంపాదించినట్లున్నది. ఈ రామగిరి అనునది కేవలము ఃస్వతమే శాక యొక్క గ్రామనామముకూడ నైనట్లును, అది యీముప్పభూపాలుని ముఖ్యపట్టణ మైనట్లునుగూడఁ గాన్పించు. దానికి వాసిష్ఠరామాయణ ములో నీక్రిందివిధ మగునాధార మున్నది. దానిలోనే కృతిపతి యగు కందనమంత్రి వృత్తాంతముగూడ వచ్చునుగావున నావాక్యములు ముందు వివరించి కృతిపతి విశేషములఁగూడ నీరెండుగ్రంథములలో నున్నట్లు వివరించెదను. అది యెట్లున్న దనఁగా:—

“విష్ణువిభవాభిరామంబు లగుపద్మపురాణోత్తరఖండంబును, భాగవత దశమ స్కంధంబును దెనుంగున రచియించి యప్పుణ్యపురాణంబులకుఁ గృతిపతిగా నేపుణ్యుం బ్రార్థింతునో యని విచారించి, గజగంధవారణ, గండగోపాల, చలమర్తిగండ, రాయగజ కేసరి, దొంతిమన్నె నానావిధవాది బిరుదవిఖ్యాతులం బ్రసిద్ధుండగు రామగిరిపట్టణా ధీశ్వరుం డైనకుమార ముప్పభూపాల మాన్యమంత్రివరధురంధరుండును అమ్మహారాజ దిగంతరవ్యాప్తకీర్తిలతాలవాలుండును, ధర్మచారిత్రుండును, నీతిచాతుర్య వివేకవిశేష గుణాలంకారుండును, నఖిల దిగ్భరితకీర్తి విశాలుండును, వాణసవంశాబ్ధి సుధాకరుం డును, గాశ్యపగోత్ర పవిత్ర అబ్బనార్యతనూభవ కందనామాత్యుండు నాకు నతిస్నేహ బాంధవుండును, అపూర్వవచనరచనానుబంధబంధురకావ్యరసాభిజ్ఞుండును, నర్థిజనపారి జాతుండుఁ గావున నమ్మంత్రియుగంధరుం గృతిపతిఁ గావించి”

అని యున్నది. దీనింబట్టి చూడ నీసింగకవికిఁ బ్రభుం డగు ముప్ప భూపాలుఁడు రామగిరిపట్టణాధీశ్వరుఁ డని తేలినది. ఈపట్టణము ప్రధాన

మగుసీమనే రామగిరిసీమ యని వాడఁబడినట్లును దానిలోపలనే యీ ప్రభునివలన సింగకవి కనేకవృత్తులు గ్రామము లీయంబడిన ట్లీవలకే వివరించియున్నాను. ఈరామగిరిపట్టణమునకు నీగ్రంథకాలమునాఁటికి సబ్బినాటిరాష్ట్రమని పేరున్నట్లుగా నది గౌతమీనదికి దక్షిణభాగంబున నున్నట్లుగా వివరించియే యున్నాము. ఇట్టి రామగిరిపట్టణమునకు వేఁగిదేశములోని (ప్రస్తుతపు గోదావరిజిల్లాలోని) పెద్దమనికి గ్రామమునకుఁ గొంచెమెచ్చుతగ్గుగా నెలదినముల ప్రయాణము పూర్వ ముండియుండు. అట్టి పట్టణములో గాఁపురముగా నుండుసింగనకవి కాతనితండ్రి సంపాదించిన పెద్దమనికింబట్టి మడికి సింగన యని చెప్పుటకంటె నీతఁడు స్థిరపడి గ్రంథరచనచేఁ బ్రసిద్ధినందినందున రామగిరి సింగన యని పిలుచుటయే మిగుల ననుకూల మని చెప్పి యితనియింటిపేరు రామగిరి యని సవరించి యితని నింతటినుండి రామగిరి సింగన యని చెప్పెదము. పై వచనమువలనఁ గృతిపతి యగుగన్నమంత్రి వృత్తాంతము కొంత గోచర మగును. దానినే పద్మపురాణోత్తరఖండములో గొంతవిపులముగా వివరించి యీసింగకవిచెప్పెను. ఆకృతిపతిస్వకీయాస్థానమంటపంబునఁగూర్చుండి కవిని గ్రంథరచనకై బి పించిన వృత్తాంతంబు నీక్రింద వివరింపుచున్నాఁడు. అ దెట్లనిన:—

"వ. సప్తసంతానంబుల నుత్తరోత్తరంబు లగుకీర్తి సుకృతంబులకు మూలంబు కృతిపతిత్వంబుగా నిశ్చయించి, యష్టాదశపురాణంబులందును, సాత్త్వికంబునుం బరమ ధర్మార్థమోక్షప్రదంబును, విష్ణుకథాప్రధానంబును నగుపద్మపురాణంబు తెనుఁగుసేయం దలంచి"

"క. ఆపరమేశ్వరమకుట, వ్యాపృతగంగాప్రవాహవరకవితాస
ల్లాపుఁ డగుకవిని సింగనఁ, జేపట్టక కీర్తిగలదె శ్రీమంతులకున్."

అని సింగనకవిం బిలువనంపించిన ట్లున్నది.

కవివంశావళీసంగ్రహము

"చ. అనిపొగడంగఁ బెంపెసగునయ్యలమంత్రికి సింగమాంబకున్
దనయుని విష్ణుమంగళకథాసుముఖాత్ముని నిత్యసౌమ్యవ
ర్తను శుభలీలు నవ్యకవితారసపోషణవాగ్విలాసు భూ
జనసుతసింగనార్యు గుణసాగరు నన్ బిలిపించి యర్మిలిన్."

తెలుఁగురాయలంగూర్చి

ఇదివఱలో జైమినీభారత గ్రంథముంబట్టి సాంపరాయని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చునని శ్రీనాథ వి చారిత్రములో వ్రాసియున్నాను. ఆసాంపరాయనివర్ణనకంటె నాగ్రంథములో నాతని యాస్థానసామంతుఁడును కృతిపతి యగునతనివర్ణనము విశేషించి వ్రాయంబడెనని సూచించియుంటిని. ఆపద్యమును వివరించెదను. ఎట్లన.—

"సీ. దురములో దక్షిణసురతాను నెదిరించి కొనివచ్చి సాంపరాయనికి నిచ్చె
సామ్రాజ్యమున నిల్పి సాంపరాయస్థాపనాచార్యబిరుదు విఖ్యాతి గాంచె
శ్రీరంగవిభుఁ బ్రతిష్ఠించి యిర్వదివేలు మాడలద్దేవునమ్మళికి నొసఁగె
మధురాసురత్రాణు మడియించి పరరక్షసాళువబిరుదంబు జగతి నెఱపె
తే. గబ్బితనమునఁ దేజిమొగంబు గట్టి, తఱిమి నగరంపుగవనులు విఱుగఁ ద్రోచి
తాను వ్రేసినగౌరు నుద్దవిడిఁ దెచ్చె, సాహసంబున నుప్పొంగుసాళ్వమంగు."

ఇట్లుండుటంబట్టి పైసాంపరాయఁ డొకగొప్పరాజుగాఁ దేలుచున్నది. ఇతనికుమారునిపేరు తెలుఁగురాయఁడని అతనిని, సాంపరాయుని తెలుంగాధీశుఁ డని శ్రీనాథకవి వర్ణించిన ట్లుండుటచేత దేలినది. ఇతనికే యిర్వురుకుమారు లుండిరనియు నందులోఁ బెద్దవాఁడు కుమారముప్పరాజనియుఁ దేలినది. ప్రస్తుతములోని తెలుఁగురాయఁడు కూనయముప్పభూపాలునిగాఁ దేలుటంజేసి పైసిద్ధాంతము తిరిగిపోయినది.

తొయ్యేటి అనపోతభూపాలుని కాలము

ఈ యనవోతభూపాలుని కాలముంగూర్చి యీవఱకే తిక్కనసోమయాజిచారిత్రములో నీసింగకవింగూర్చి వ్రాయునపుడే కొంత వ్రాసియున్నారము. కొండవీటిశాసనములంబట్టి యితనికాలము శా. స. ౧౨౭౦ మొదలు శా. స. ౧౨౯౦ వఱకు నున్నట్లుగా వివరించియుంటిమి. అతనికడ మంత్రిగా నున్నసింగనమంత్రితండ్రి యగునయ్యలమంత్రియుఁ గొంచెమెచ్చుతగ్గుగా నాకాలమువాఁడే అయియుండును. అదియునుఁగాక అనవోతభూపాలుఁడు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యము

చేసినట్లు కనుపించు లెక్కవలన నతనివయస్సు నంతే రైయుండు నని యూహింపఁగూడదుగదా. కావున సింగనకవికాల మాతనితండ్రి యగు నయ్యలమంత్రికిఁ బ్రభుఁడగుననవోతభూపాలుని కాలముంబట్టికూడఁ గొంచెమెచ్చుతగ్గుగా సరిపడియే యున్నదని చెప్పవచ్చును. పై గ్రంథ

వీ. కవిచరిత్రవిమర్శనము

ములో బ్ర. వీరేశలింగము పంతులవారు సింగకవి (మడికి సింగన్న) చారిత్రములో నతనికాలనిర్ణయముంగూర్చి కొంత యత్నించి దాని నొకవిధముగా నిర్ణయించిరి. దానింగూర్చి వారువ్రాసినదాని మనమిపుడు పరిశీలించవలసియున్నది. అందు వా రెట్లుగా వ్రాసి రనఁగా:—

"పై పద్యములవలన నీ కవితిక్కనసోమయాజుల మనుమరాలి మనుమఁ డగుటయే కాక గోదావరీమండలములోని పెద్దమడికి నివాసుఁ డనికూడ స్పష్టమగుచున్నది."

అనువలకు ముందుగా నాలోచింతము. ఇదివఱలో మనము చూపిన పద్యములుఁగూడ నివే అయియున్నవి. అందులో మొదటిపద్యమగు

"అతఁడు తిక్కనసోమయాజుల పౌత్రుఁ డై కొమరారుగుంటూరికొమ్మవిభుని పుత్త్రి బిట్టాంబిక బుధలోకకల్పకవల్లి వివాహమై......"

అని యుండుటంజేసి పుత్త్రుఁ డనుపాఠము సరి కా దని చెప్పియున్నారము. ఇపుడు మన మరసినమార్గముంబట్టి తిక్కనసోమయాజికీ సింగనకవి మనమరాలిమనమఁడుగాక ముమ్మనమరాలి మనమఁడుగా దేలును. దానివలన గలుగుభేదము కలుగదనియే భావించెదము. ఇఁకఁ దరువాయి వాక్యములను బరిశీలింపవలసియున్నది.

"ఈ కవి పద్మపురాణమునకుఁ గృతినాయకునిఁగాఁ జేసినకందనమంత్రి మార్కండేయపురాణము గృతినందిన గన్నయమంత్రికి యన్నమనుమఁ డౌటకూడఁ గవికాలమును నిర్ణయించుట కనుకూలపడుచున్నదు. గన్నయమంత్రి జ్యేష్ఠభ్రాత గణపతి. గణపతి ద్వితీయపుత్త్రుఁ డబ్బయామాత్యుఁడు. అబ్బయామాత్యుని తృతీయపుత్త్రుఁడు కందనమంత్రి. తిక్కనసోమయాజిశిష్యుఁ డైనమారన తనమార్కండేయపురాణ మంకితముచేసిన గన్నయమంత్రికిఁ గంగనమంత్రి యన్నపౌత్త్రుఁ డగుటచేతను, కందనమంత్రి కాలములో సింగకవి యుండుటచేతను సింగకవి మారనకుఁ దరువాత ముప్పది నలుబది

సంవత్సరముల కుండిన నుండవచ్చును. కాఁబట్టి యీ సింగకవి క్రీ. శకము ౧౩౪౦-౪౧ (౧౨౬౨ శా. స.) సంవత్సరప్రాంతమున నుండవచ్చును."

ఇక్కడ మనము వ్రాయవలసినది కొంతయున్నది. పై సిద్ధాంతము ననుసరించుటకు ముందు దాని యథార్థము కొంచెము మరయవలసియున్నది. పద్మపురాణోత్తరఖండములోని కృతిపతి వంశావళి నిడివఁగాలో వివరించి యున్నను దానిని మారనకృత మగుమార్కండేయపురాణములోని వంశవృక్షము నొక్కచో వివరించి పరిశీలించెదము గాక. అపుడు పంతులవారు వివరించిన సంబంధములు స్పష్టపడును. అవి యెట్లున్న వనఁగా:—

పద్మపురాణముకృతిపతివంశము

బ్రాహ్మణులలో వాణసవంశమున కాశ్యపగోత్రమునందు రుద్రమంత్రి

- నన్నయ
  - మల్లన
    - గణపతి
      - మల్లన
      - అబ్బన
        - కందన (కృతిపతి)
      - మంత్రి
    - గోపన
    - రామన
    - మంచిగన్నయ
- రుద్రయ
- పోతయ
- యల్లయ

మార్కండేయపురాణముకృతిపతివంశము

శూద్రులు మల్లసేనాని

- నాగయ్య (మేచననాయకపుత్త్రికకు భర్త)
  - గన్నసేనాని
  - ఎల్లయ
  - మేచయ (కృతిపతి)

ఇట్లుగా నున్న పై రెండు వంశములవారికిని బంతులవారు కల్పించు సంబంధ మూహకు రాకున్నది. మార్కండేయపురాణములో నున్నగన్నసేనానినే పద్మపురాణములోని మంచిగన్నయగాఁ బంతులు గారు పొరపడియుందురు. ఈ గన్నసేనాని నాగయసేనాని పుత్త్రులలో

జ్యేష్ఠుఁడై నట్లు కానుపించును. మంచిగన్నయ యనునతఁడు మల్లన యను నతనిపుత్త్రుఁడై యతనినల్వురికొడుకులలోఁ గనిష్ఠుఁడుగాఁ గాన్పించు. ఇట్లున్నను పంతులవారు గన్నసేనానికి జ్యేష్ఠభ్రాత యున్నాఁ డనియు నతఁడు గణపతినాముఁ డని వ్రాసిన వాక్యముల కర్థముకాకయున్నది. మార్కండేయపురాణములోని గన్నసేనాని యింటిపేరుగాని గోత్రము గాని వివరింపఁబడియుండలేదు. పద్మపురాణములోని మంచిగన్నయ వాణసవంశమువాఁ డనియును కాశ్యపగోత్రుఁ డనియు వ్రాయంబడి యున్నది. ఆయిర్వురితండ్రులపేరులును భేదములైనవి. వాటియాద్యక్షరములైన నొకటి కావు. ఒకనిపేరు నాగయ్య రెండవయతనిపేరు మల్లయ్య అయితే యీమల్లయ్యతండ్రి యగునన్నయమంత్రి కాకతీయ గణపతి కాలీనుఁ డని యుండుటచేతను, నాగయ్య యను నతనిమామ యగు మేచన యనునతఁడు కాకతీయగణపతియొద్ద తలారి యని యుం డుటంబట్టి ఆయిర్వురు కాకతీయగణపతికాలీను లనునమ్మకముతో నుండి తక్కినసంగతులన్నియుఁ బొరబాటున నూహించియుందురు. ఇట్లు గాని నాఁడు పంతులవారి యూహలకుఁ గలకారణముల వివరింపుఁడని పంతుల వారినే మనము కోరుదము. దానిని వారు తెల్పినపిమ్మట నీకథనంతయును నమ్ముదము. ఇఁకఁ బంతులవారు వివరించిన తక్కినయంశములఁగూర్చి విచారించవలసియున్నది. ఇందులో నెఱ్ఱాప్రెగ్గడకంటె సింగకవి పూర్వుఁ డని యీక్రిందివిధనంబున వ్రాసిరి.

"ఇకఁ డెఱ్ఱాప్రెగ్గడకంటెఁ గొంత పూర్వుఁడు. కాఁబట్టియే సింగ కవి పద్మపురాణమునం దీక్రిందిపద్యముచేత నన్నయ తిక్కన లను మాత్రమే స్తుతించియున్నాఁడు." అని. ఇది కేవలమొక సిద్ధాంతాంశము గాదు. కొందఱుకవులు కవిత్రయము వారినిఁగూడ నుతియింపక యుండుటఁ గలదు. మఱికొందఱు నన్నయ తిక్కనలమాత్రమే నుతి యించుటయుఁ గలదు. తిక్కన సోమయాజియే నన్నయభట్టు భారతము లోని మొదటిమూఁడుపర్వములం దెనిఁగించె నని వ్రాసియుండుటం జేసి ఆమార్గమునే అతనిసంబంధి యగుసింగన యవలంబించి భారతము

వన్న యతిక్కనలకృతం బని ఆయిర్వుర నుతియించె. ఈసింగనకవి భాస్కరరామాయణగ్రంథకర్త లో నొకరిపేరునైన స్మరియింపలేదు సరియేకదా తిక్కనసోమయాజివలనఁ గూడి నుతియించఁబడిన యతని తాత యగుభాస్కరమంత్రినిఁగూడ వదలివేసెను. ఆకారణమున నాతని కంటె నీసింగనకవి ప్రాచీనుఁ డని చెప్పనొప్పియుండదుగదా. ఇతరమైన సాధనము చేతనే యెఱ్ఱాప్రెగ్గడకంటెఁ బూర్వుఁడని తేలునెడల దానికి సహాయముగా నతనిపే రీతఁడు స్మరియింపకపోవుటకుఁ బై కారణము పనికివచ్చును. అటుగాక సింగకవి కాలమంతయు నూహాలపైననే స్థాపించుచో దానిలోఁ బడినపొరబాటునకు నీసింగనకవి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడపేరు స్మరియింపకపోవుటకూడ సహకారి యని చెప్పుట యొకయుక్తి కాదని నాయభిప్రాయము. ఇట్టి సిద్ధాంతమునకు ముందుగాఁ బంతులవారు పద్మపురాణ మార్కండేయపురాణ కృతిపతులకుఁ గలసంబంధము చెప్పి దానిని నిర్ధారణచేయవలసియున్నది. కావున నదియైనపిమ్మట దాని కుపబలకముగాఁ బనికివచ్చు యెఱ్ఱాప్రెగ్గడవృత్తాంతముఁ గూడఁ గైకొందము. ప్రధానాంశము నిలువఁబడనప్పు డేయంశముంగూర్చి వ్రాయుపనియే యుండదుగదా. కావున దీని నిప్పటికి వదలెదము.

నవీనవాసిష్ఠరామాయణవృత్తాంతము

ఇదివఱలోని నిట్టిపేరుతో నొప్పుకొనక నవీన గ్రంథము బయలు వెడలెనని వ్రాసియుంటిని. ఆగ్రంథవిషయమై కొంత చెప్పి అనంతరము దానికిని సింగకవికృతగ్రంథమునకును గలభేదముం జూపెదను.

కవివంశావళి

కృష్ణగిరిలో హరితసగోత్రుఁ డగు
నృసింహాము
|
రామయ్య
|
వెంకటరమణయ్య (కవి.)

ఇతఁడు తనవిషయమై యీ క్రిందిపద్యంబు వ్రాసికొనియెను.—

"క. హారితసగోత్రోత్పన్నుఁడ, వరతరమగునులచనాడువంశ్యుఁడ లక్ష్మీ
కరకర్ణాటకులుండను, ధర వేంకటరమణుపేరఁ దనరినవాఁడన్."

దీనింబట్టి యీకవి కరణకమ్మ లనఁబడు కన్నడశాఖా బ్రాహ్మణుల లోనివాఁ డనియు నితనినాఁ డీభేదానుసారముగా నులచనాటివాఁడని చెప్ప నొప్పినట్లు గాన్పించు.

కవికృతగ్రంథములు

"గీ. రమ్యతర మైనయధ్యాత్మరామచరిత, నాంధ్ర మొనరించి పిమ్మట నాత్మభాషఁ
బూని మానగుగయుఁనుపాఖ్యాన మనెడు, గ్రంథము రచించితినిబుద్ధికలిమికొలఁది."

(౧) ఆంధ్రములో నధ్యాత్మరామాయణము.

(౨) కన్నడములో గయోపాఖ్యానము.

ప్రస్తుతగ్రంథముంగూర్చి యీ క్రిందివిధంబుగ నింకొకపద్యంబు జెప్పెను. అదెట్లన్నను:—

"గీ. రహిని జన్మాదిరహితపరాత్పరత్వ, విమలసత్యాపరోక్షసంవిత్ప్రసాద
రక్షణం బగు మోక్షశాస్త్రంబు నొకటి,నిపుడు సేసెదఁ దత్క్రమ మెట్టి దనిన."

ఈకవి యాశ్వాసాంత గద్యముఁబట్టి యథామాతృకముగాఁ దెనిఁగించినట్లు కాన్పించును.

"ఇది శ్రీ సీతారామకృపారసపూరిపాత్ర, హారిత సగోత్ర పవిత్ర, ఉలచనాడు వంశపయఃపయోధికైరవమిత్ర, సజ్జనవర్ణనీయచరిత్ర, నృసింహవిఖ్యాత భూసురవర్య పుత్ర వేంకటరమణ ప్రణీతం బగు శ్రీమద్యథావాల్మీకీయ వాసిష్ఠరామాయణము సర్వంబును సంపూర్ణము."

ఈకవి మఱియొకచో సంస్కృతములోని వాల్మీకికృత వాసిష్ఠ రామాయణకవితావిశేషంబులు దానిం దెనిఁగించుటకుఁ గల స్వశక్తి లోపమును దెల్పునట్లుగా నొకయుపన్యాసంబు వ్రాసె. అది తన నిజ మగు శక్తిలోపంబును వివరించుటకుఁగాకున్న నెవ్వరైనఁ దనగ్రంథంబు సింగ కవి గ్రంథంబుతో సరిచేసి అది లెస్సయై యున్న దనియు నిం దట్టివిశేషం బులు లేవనుశంక నంటి దీని నిరసించెద రనుసంకోచముతోఁ జేసి యుండిన నుండవచ్చును. ఆవచనభాగంబుమాత్ర మిట వివరించెదను.

"వ. ఇట్టివేదాంతసార సర్వస్వంబై యాదిమకవిసార్వభౌమం డగువాల్మీకి మహర్షి ప్రవరవదన సదనామృత ద్రవమృదూకృత మధుమాధురీరసఝరీ విరాజితపర గణబద్ధం బై పురాకృతభాగధేయమాత్రసంవేదకమహార్థగుంభితం బై, సకృత్కర్ణకోటర ప్రవేశమాత్రాపకర్షితచిత్తగతమహామోహదుర్వాసనామలశబ్దరాజీవిరాజితంబై సకృత్పఠనమాత్రాపనోదిత బహుజన్మానుస్యూతశోకసంచయం బగుశ్లోకసంచయసముద్దీప్తంబై అజ్ఞసర్వజ్ఞచిత్తరంజకకథావిసరప్రశస్తంబై యుపమేయగతపరతత్త్వస్వరూప సర్వస్వ ప్రకాశకార్థచమత్కారగర్భితోపమానచయభరితం బై యశేషవర్ణనీయ మహామహిమం బై యొప్పారు. నీ సర్వోత్కృష్టతర మోక్షశాస్త్రంబును దన్మహర్షి శేఖరు కృపాబలం బొక్కటి దక్క నితరంబు లగుకావ్యబంధకౌశలాదు లెఱుంగని నేను జవనుండగు జాంఘికుండు స్వేచ్ఛావిహారంబు సల్పినతెరంగున, ఖర్వుండు తత్పదస్థానంబులం బ్రలపనంబులిడుచుం బ్రాసరూపకంటకంబుల యెడం గంటగింపక, యుభయసంధులన్ మార్గంబు దప్పక, ప్రాప్తంబగు విచ్ఛిత్తినెడయక, సద్గణపద్ధతి నతిక్రమింపక నడువ నుద్యోగించుచందంబునం దెనిఁగింప సమకట్టిన మదీయజాల్మతను సహించి జంతువులకు సర్వగుణంబుల సహజంబైన యాకృతింగల మద్బుద్ధి జాడ్యజనితదోషములచే నసూయతామాత్ర చిత్తులుగాక, యిచట సాధకార్థగ్రహణ మాత్రంబే ప్రయోజనంబుగా నెఱింగి యార్యభావంబు నొంది సర్వులు విని యానందభరితాంతరంగులు కావలయు నని ప్రార్థించి, యనంతరంబునం బ్రారీప్సిత గ్రంథబునకు నవిఘ్న పరిసమాప్తి నిమిత్తంబుగా శిష్టాచార పరిప్రాప్తేష్టదేవతాప్రణామలక్షణం బగుమంగళంబును, గ్రంథకారుం డగు నప్పారీచేతసుం డంగీకరించి చెప్పిన శ్లోకంబు మొదలుకొని గద్యపద్యాత్మకంబుగాఁ జెప్ప నారంభించితిని."

అని యున్నది. కాని యిట్టి పై యుపన్యాసానుసారముగాఁ బ్రత్యేకము కవిత్వము దోషయుక్తముగాక సామాన్యముగా గ్రంథము రమ్యముగానే యున్నది.ఈగ్రంథము యథామూలముగాఁ దెనిఁగించుటం జేసి సింగకవికృతగ్రంథమునకంటె రెండుమూఁడు రెట్లు పెరిగినది.సింగకవి కృత మగుగ్రంథము నూటముప్పదిపుటలు గలదియు నీనవీనకవి ప్రణీతము నాల్గువందలముప్పదిపుటలుగ్రంథము గలదియు నైనది. గ్రంథ బాహుళ్యమున సారాంశము సుబోధము కాదనియే పూర్వకవులలోఁ బెక్కండ్రు గ్రంథములఁ దెనిఁగించునపుడు సాధ్యమగునంత సంగ్రహములుగానే తెనిఁగించుచు వచ్చిరి. ఆర్షేయగ్రంథములు పురాణములవలె నతివిపులము లై చెప్పినయంశమునే మరల నినుమాఱు

ముమ్మాఱు చెప్పుచు సారాంశము తెలియుండునట్లుగాఁ జెప్పకఛాందస వృత్తితో నుండునట్లుగాఁ జెప్పుటఁగన్పట్టి తొంటిపురాణాంధ్రకవులందఱు నామార్గము నవలంబించక సారాంశమునే ప్రధానము చేసుకొని సంగ్రహ రూపముగానే ఆంధ్రములో నాగ్రంథములు ప్రకటించిరి. అట్లుగా సారాంశప్రకటనముఁ జేయుట కష్టసాధ్యముగావున నట్టిపనిం జేయక ప్రస్తుత కాలములోనివారు యథామాతృకముగాఁ దెనిఁగించుచున్నార మని చెప్పుచు శ్లోకమునకుఁ బద్యము వ్రాయుచుఁ జర్వితచర్వణముం జేయుచున్నారు. వీరికి లోకోపకారమే ప్రధానమైనయుద్దేశమైనయెడల సంస్కృతములో ఛందోబద్ధములుగా నుండుగ్రంథములను దేశభాషల లోనికిఁ గేవలము వచనరూపగ్రంథములుగా రచియించినదానివలనఁ గొంత లాభము కల్గును. అటుగాక తొంటిగ్రంథములనే తిరుగ నారంభించుచు నాగ్రంథమునాంధ్రీకరించినపూర్వపువారికిఁ దమకుఁ గలకవిత్వ భేదమరయఁబడునేమో అనుభయముతో యథామూలముగా మేము తెనిఁగించి నారము. పూర్వు లిట్లుగాఁ దెలిఁగింపకుండుట యొకకొఱఁత యని యేల సూచింపవలయును? ఈగ్రంథకర్తవలెనే వాల్మీకికృతరామాయణము యథామూలముగాఁ దెనిఁగించితి నని యింకొకరు తెనిఁగించి దానింగూడఁ బ్రకటించిరి. కాని భాస్కరరామాయణము నా నవీన రామాయణమును రెంటిని బురాణముగా వినువారివలన వానిమంచి చెడ్డలు తెలియఁబడును. అప్పుడుగదా ప్రాచీనులమార్గమునకు నవీనుల మార్గమునకును గలభేదంబు గోచరంబగు. అటులనే ప్రస్తుత వాసిష్ఠ రామాయణము నుండె ననుటకు సందియంబు లేదు. వలయునేని యేకథా భాగములోఁ జూచిన నాకథలోనే యీభేదము తేలక మానదు. దాని నాగ్రంథారంభములోనే కొన్నిపట్లలోఁ జూపెదము.

కథారంభములో

సేం. ర. "ఆ. గురుని సేకతమునఁ గూర్చున్న వాల్మీకి, నఖిలదర్శనములు నపుడు గాంచి
ప్రణుతి సల్పి యాభరద్వాజుఁడిటు మృదుస్వరము గరముఁ వెలయసరగ నడిగె.

సిం. "క. అతులతపస్స్వాధ్యాయ, ప్రతశీలుఁడు బోధనిధి భరద్వాజుఁడు వి
శ్రుతకీర్తి యొక్కనాఁడే, కతమున వాల్మీకిమౌనిఁ గని సంప్రీతిన్."

వేం. "తే. సాధు వత్స! భరద్వాజ! సద్గుణాఢ్య, యోగ్యుఁడవు నీవు చెప్పెద నున్న తత్త్వ
దేని వినినంతలోన నజ్ఞానమలము, దూరమొనరింపఁగల దట్టిదొడ్డదాని."

సిం. "క. విను వత్స! లెస్స యడిగితి, వినయోగ్యుఁడ వీవు వీని విస్పష్ట
ఘనమోహతమము దూరం,బునఁ దొలఁగఁగఁ ద్రోచుమార్గమును :

వేం. "చ. అమలినచారుతేజ! వినుమయ్య వియత్తలమందుఁ దోఁచుగా
లిమగఁడు మిథ్యయై ధర వెలింగియుఁ దథ్యముగాఁగఁ దోఁచు నా
క్రమముగ మాయచేతఁ బరికల్పితమై యిటు దోఁచెడిం జగ
ద్భ్రమను మదిన్ స్మరింప నటు పాయుట మేలని నే తలంచెదన్.

క. కణఁగి క్షణక్షణమున నీ, క్షణపదమును బొందు మేటి సర్వజగతి నె
ట్లణఁగించు టనియె దేనిసు, గుణగణపరిపూర్ణ! వినుము కోరిక వెలయన్.

సిం. "తే. కానఁబడు లేకవిరియు నాకాశవర్ణ, భాతినీజాగ్రత్భ్రాంతిభ్రమలఁ బెట్ట
నదియు పలుమాఱు దలఁచిన నంతకంటె, నట్టితలఁపులు దలఁచనియదియ
తే. కానఁబడ్డవిమిథ్యలుగాఁగ దెలియు, జ్ఞానమునఁ జేసి దృశ్యమార్జనముసేఁ
జిత్తగేహంబువిమలమైచెలఁగినిత్య, మైననిర్వాణపదవృత్తియందు నొందు."

వేం. "ఆ. బద్ధుఁ డేను ముక్తిఁ బడసెద నిఁక నను, నిశ్చయంబు ధరణి నెవ్వని కగు
నాతఁ డీసుశాస్త్రమం దధికారియౌ, ననధికారు లజ్ఞు లాత్మవిదులు."

సిం. "తే. అకట! భవపాశబద్ధుఁడ నైననాకు, వెడలుబాటెద్దియో యని వెఱచుచున్న
యార్తుఁడధికారియగుఁగావియజ్ఞుఁ డైనతజ్ఞుఁడైనను యీశాస్త్రతముఁడుగాఁడు."

బాల్యకాలదుఃఖవర్ణనము

వేం. "వ. బాల్యస్వరూపంబు వివరింపఁగలవాఁడై శ్రీరాముం డిట్లనియె.

తే. అస్థిరాకృతిఁ గల్గి చేయంగవలయు, కార్యగతులను బహుతరంగములుగల్గి
జగతిఁ బరికొన్నసంసారసాగరమున, బాల్యజన్మము దుఃఖముల్వొదయఁగాదె.

తే. మూఢతయు నాపదయుఁ దృష్ణమూకతయును,జపలత యశక్తిక్షుత్పిపాసలను దీన
భావమివి మొదలగు దుఃఖవర్ధకములు,సర్వముక్ బాల్యమునఁ బ్రతిష్ఠనువహించు.

క. మానసపుం బ్రకృతియొచల, మానని బాల్యంబుదలఁపనతిచంచలమౌ
పూనికి రెండుంగూడినఁ, దానిం దేనికిసమమనితలఁపఁగ వచ్చున్.

క. ఉవిదయుకన్నులమెఱపులు, దవదహనజ్వాలలలలతండంబులు శై
శవసంగతచిత్తముచే, నవనిఁగఱచినవి ప్రబలమగుఁ జొచలతన్.

క. బాలుం డలొప్పప్రకృతిం, జాలను సుఖమందుమఱియుఁసాల్పాకృతికిన్
జాలింబడుమలమునఁగడు, మేలనిరమియించు సారమేయముభంగిన్.

చ. అపనినఁజెట్టిమార్గ్యమునన్యులదయ్యు భుజింపరానిద
్ర వెలయావస్తుసంతతిని యొడక దాభుజయింపఁగోరువిం
ఁత్ప్రిదేశమునుండి గ్రహింపఁగగోరునట్టిమా
ంబుబాల్యముసుఖంబున కెట్లగుఁ దాపసోత్తమా!
ఁం దలితండ్రుల, వలనన్ గురుపరజనములవలనం బ్రవయ
ఁలన భయము గల్గుట,' వలనన్ శైశవము మిగుల భయమందిర మా."

గా నున్న పద్యసప్తకమును సింగకవి యొకసీసపద్యములో
ద్యములోనం జెప్పె. ఎట్లన్నను:—

"సమావృత మతిశక్తిహీనంబు, జాడ్యంబు దైన్యంబు చపలతయును
గాటాడనేరమి మాటపొందెఱుఁగమి, యిది పాము త్రాఁడని యెఱుకలేమి
మూత్రపురీషసంప్లుత గాత్రుఁడై యుంట, తన్నుఁదా నెఱుఁగక తన్నుకొనుట
కదలి యిట్టటుపోఁ గాళ్ళురాకుండుట, గురుజనశిక్షలఁ గుటిలపడుట

ఁ. యివియు మొదలుగాఁగ నెన్నఁ బెక్కగునట్టి, బాధ లనుభవించు బాల్యవృత్తి
పరమమునివరేణ్య; ప్రత్యక్షనరకంబు, దీన నేమిసుఖము తెలుపవయ్య.

క. తల్లియుఁ దండ్రియు నితరులు, ప్రల్లదులై తోడ నాడుపకుచులు నడువన్
దల్లడపడు శైశవ మిది, చెల్లంబో దురితదుఃఖశీలమ కాదే."

ఇట్లేగ్రంథమంతయు నున్నదని సూచించుట కీపద్యములే చాలును. సింగనకవి మాతృకాభిప్రాయానుసారముగాఁ దెనిఁగించుటచేత నాతనిగ్రంథముఁ జదువుచున్నపు డదియును మాతృకాగ్రంథమువలెనే యనన్వయాదులు లేక ధారాశుద్ధి గలదిగాఁ గాన్పించు. ఇఁక వేంకటరమణ కవికృతగ్రంథము నైసర్గికధార లేనిదై యనన్వయవాక్యపూరితమై మాతృకం జూచినఁగాని కవియభిప్రాయము స్పష్టముగానిదై యుండి కొన్నిస్థలములలో నాంధ్రభాష యిది కాదేమో యనుసంశయము కల్గించుచుండును. ఈరెండుగ్రంథములకుం గలభేదమును స్థాలీపులాకన్యాయంబునఁ జూపినాఁడను గావున నిఁక వేంకటరమణకృతగ్రంథ మెట్లు పరిసమాప్తి నందింపఁబడినదో దానిం జూచెదము. అందులో

712

రామగిరి సింగ

నీకవితా నీగ్రంథము ముగించిన కాలము:
విశేషంబులు వివరించె. అది యెట్లున్నదన

వార్ధికషట్పః

"ఒనరు నీకలియుగంబున నాల్గువేలపా, య
యొకటి జనిననంత వచ్చిన ప్రమోదూతవత్స
గతకుజాఖ్యవాసరమగుద్వితీయనాఁ డినుఁడు
తనరె సంపూర్ణమై యీగ్రంథసత్తమము మత

అనఁగాఁ గలియుగములో ౪౯౭౧ సం
ప్రమోదూతవత్సర ఆశ్వయుజ శుద్ధతదియ
ఇది చెన్నపట్టణములో ఆ 1873-వ సంవత్స
సంవత్సరములో ముద్రించి ప్రకటింపఁబడిన
సంవత్సరమునకు సిద్ధమై మఱినాల్గుసంవత్సర
బడినది.

గ్రంథపరిశీలకవిషయ

"ఉ. ఆమొదటిప్రసిద్ధకవియాస్యవినిర్గతమైనసూక్తులం
దేమివిశేషముల్గలవొ యేమియు నేరనిమూఢుఁడై
నేమిటిసంగ్రహించితినొ యేమిటినిం దృజియించి
యేమిమహాపరాధముదయించెడినో యనిసంశయాత్ముఁడై.

సీ. తతసాధుతరసంపదావసథంబయి, పరగుచుండెడి ధర్మపురియనేటి
పురమునం గలవిప్రపుంగవు ధర్మజ్ఞు, కావ్యార్థబోధన కౌశలాఢ్యు
మౌద్గల్యగోత్రుసన్మానితసుచరిత్రు, ధీమంతు శాంతు నధీతనిగము
సర్వశాస్త్రార్థజ్ఞు సత్యవ్రతాచారు, జానకీధవపదాబ్జాప్తచిత్తు

తే. కరతలామలకీకృతపరసుతత్త్వు, పరమమంగళ సద్గుణభరితు నమలు
సత్యసంపన్ను సుందరశాస్త్రిభిఖ్యుఁ, బిలిచిమన్నన మెయి విన్నవించినంత.

ఉ. ఆమహనీయమూర్తియు మహామునిజల్పితమైన కావ్యము
న్నామకకావ్యముంజదివిమానక చర్చయుఁ జేసియాంధ్రమం
దేమియునర్థభేదముదయింపఁగ లేదిది సాధువన్న నిం
కేమి ధరిత్రి నేచెకృతకృత్యుఁడ నంచు ముదంబుఁ జెందితిన్."

శ్రీ వి త ము లు 718

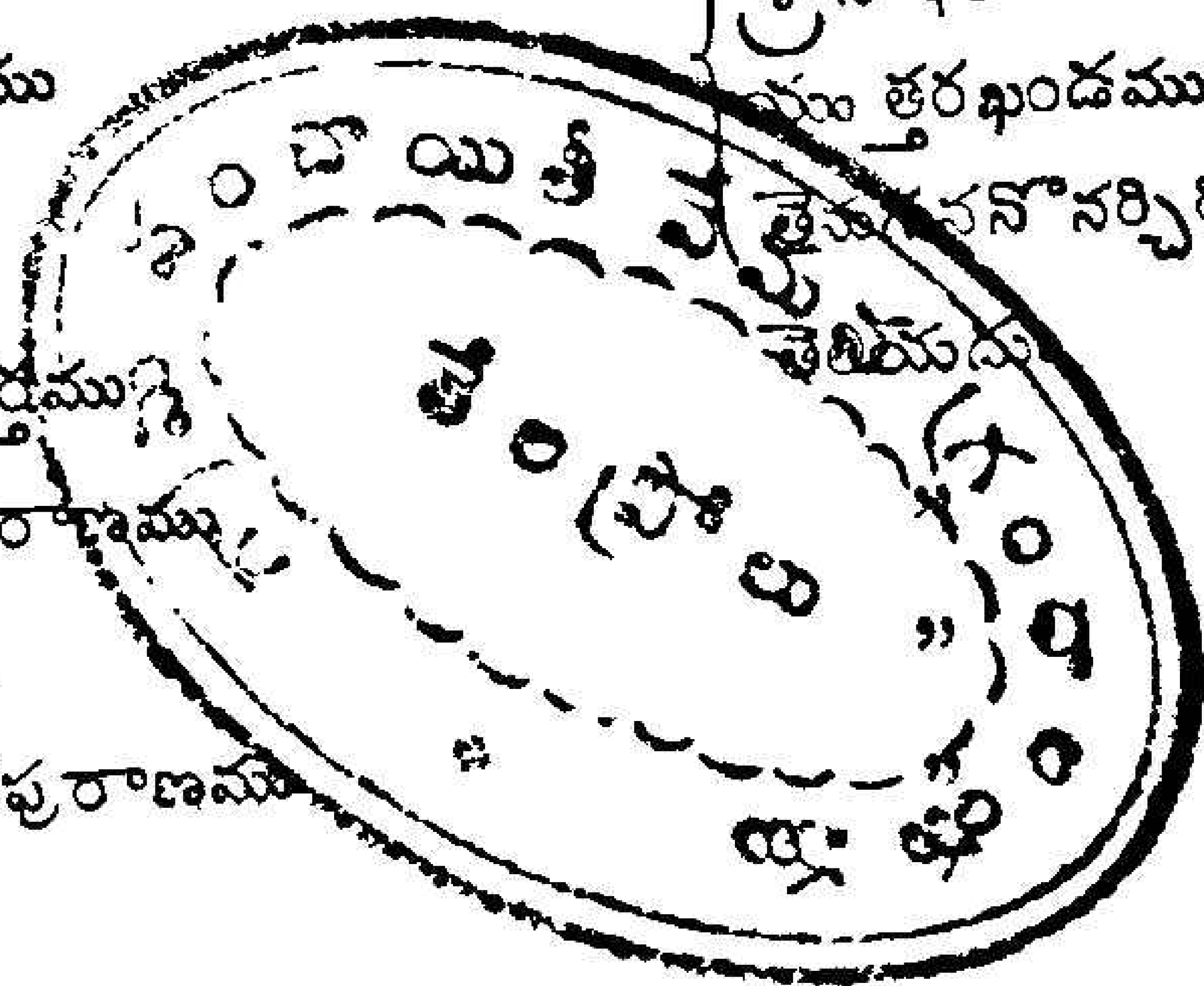
న గ్రంథము నొక రెవరో బాగున్నదన
యా గ్రంథమువంటి శాస్త్రముం దెనిఁగింపఁ
ముగా దని నే నూహించెదను. పాఠకులే
లరయవలసిన వారుగావున నిపుడు మనము
నము ప్రారంభములో సింగనకవిచారిత్ర
దాని ముగించుట న్యాయము కావున నాతని
వివరింతము:—

పాదలబ్ధ కవితావిలాసభారద్వాజగోత్రపవిత్ర సరస
నజ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణమందు సర్వంబును బంచమా

రాణకవులవివరము

ర్వము పురాణములనామవివరమును, అట్టి
గింపఁబడినవియు, నట్లుగాఁ దెనిఁగించిన వారి
వరింపఁబడవలసియున్నది. కావున ముందుగఁ
నను. ఎట్లన్నను:—

ణాన .	తెనిఁగించినవారిపేళ్లు
౧౮ పు॥
౧. ఆదిత్యపురాణము	తెలియదు.
౨. కూర్మపురాణము	౧. మంద చిట్టికామశాస్త్రి. ౨. రామలింగకవి.
౩. గరుడపురాణము	పింగళిసూరకవి.
౪. నారదీయపురాణము	తెలియదు.
౫. పద్మపురాణము	పద్మపురాణమునకే కథాసంగ్రహము శ్రీనాథకవితాత యగుకమలనాథకవియు దీని యుత్తరఖండము రామగిరి సింగనకవియుఁ దెనుఁగున నొనర్చిరి.
౬. బ్రహ్మకైవర్తము	తెలియదు.
౭. బ్రహ్మాండపురాణము
౮. బ్రాహ్మము.
౯. భవిష్యోత్తరపురాణము

రామగిరి సింగనకవి

...ము — బమ్మెరపోతనామాత్యుడు. ఇది దేవీభాగవత మని కొందఱిమతము త్రిపురాన తమ్మనదొర దానిం దెనిఁగించెను.

తెలియదు.

౧౧. మత్స్యపురాణము — మారనకవి, మండ కామశాస్త్రి.

౧౨. మార్కండేయపురాణము — మారనకవి.

౧౩. వరాహపురాణము — ౧. మల్లయమలయమారుతకవులు. ౨. చంద్రహరిభట్టు.

౧౪. వామనపురాణము — తెలియదు.

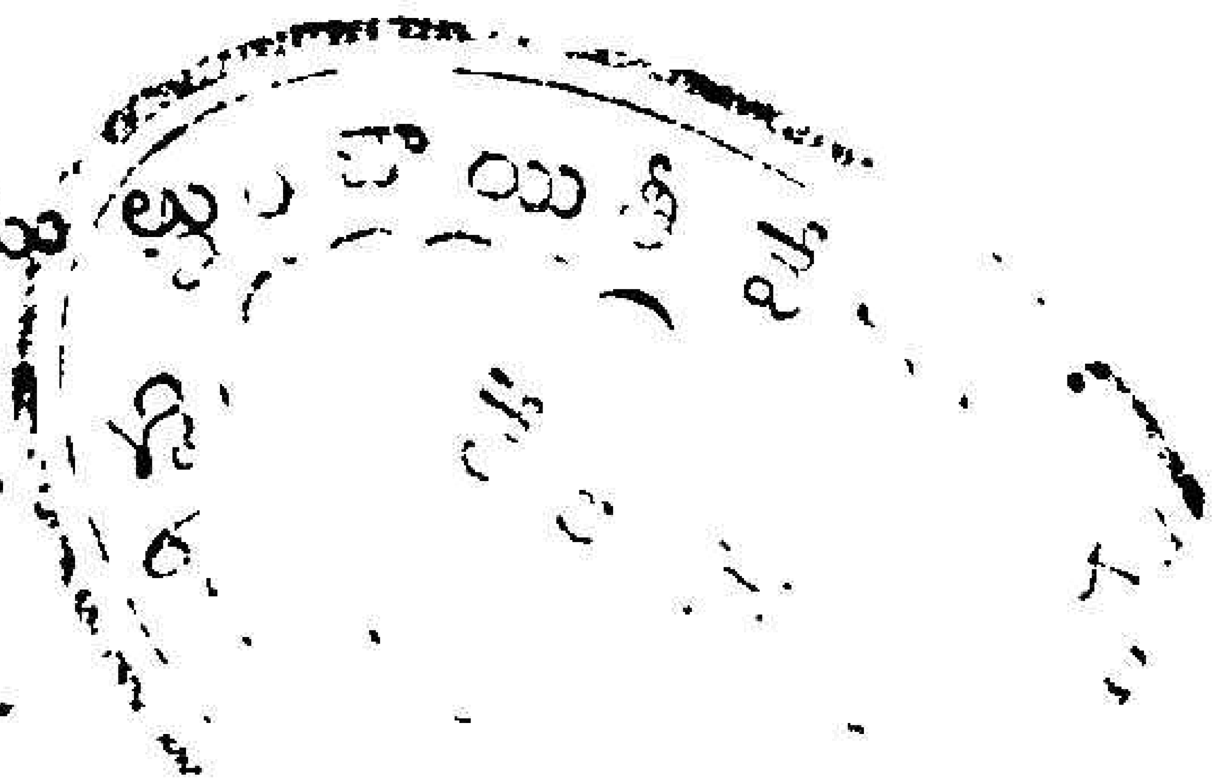
౧౫. వైష్ణవ మనఁగా విష్ణుపురాణము — వెన్నెలకంటి సూరకవి.

౧౬. శైవపురాణము — తెలియదు.

౧౭. లింగపురాణము — ,,

౧౮. స్కందపురాణము — దీనిలోని కాశీఖండ, భీమఖండముల శ్రీనాథకవి తెనిఁగించె. కోడూరి వేంకటాచల కవి శివరహస్యఖండముఁ దెనిఁగించె. హాలాస్య మాహాత్మ్యము తిరుమలసెట్టి జగన్నాథదాస కృతము.

పై పురాణముల కెదురుగా వ్రాయంబడిన పేరులు గలవిమాత్ర ంధ్రభాషలలోనికిఁ దేఁబడినవి. తక్కినవి మనకు లభించనివగుట చేత వృత్తాంతము వివరింపలేదు. పై వారిలోఁ జారిత్రము గలవారు జీవితములలోఁ జూపట్టుదురు. మిగిలినవారివిశేషములు "కవికావ్య ంసాచంద్రి" కలోఁ జూడఁదగును.

క వి జీ వి త ము ...

సమాప్తము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—26-3-1955.

వచనగ్రంథములు

ప్రతి 1

శ్రీశతఘంటమువారి ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు,
ఒకటేసంపుటము

" మూడుసంపుటములు ... 1

... 10

ఆంధ్రవచనభారతము, ఆదిసభాపర్వములు

" ఆరణ్యపర్వము ... 5

" విరాటోద్యోగపర్వములు ... 5

" భీష్మద్రోణపర్వములు ... 5 8

" కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు ... 7 8

" శాంతిపర్వము ... 5 8

" అనుశాసనికము మొదలు స్వర్గారోహణపర్వమువరకు ... 7 8

తులసీదాసురామాయణము, వచనము, వ. శ్రీనివాసరావు ... 7 8

... 12 8

ఆంధ్రవచనవాల్మీకిరామాయణము, బాలకాండము

" అయోధ్యాకాండము ... 2 8

" ఆరణ్యకాండము ... 5 0

" కిష్కింధాకాండము ... 2 8

" సుందరకాండము ... 2 8

" యుద్ధకాండము ... 3

" ఉత్తరకాండము ... 7

... 8

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము

అరేబియన్ నైట్సుకథలు, వంగూరి సుబ్బారావు ... 3

జగత్కథ, కొమాండూరు శఠకోపాచార్యులుగారిది ... 2

ద్వాదశోపనిషత్తులు, తెనుగువచనము ... 6

... 5

పద్యకావ్యములు

కళాపూర్ణోదయము,

" లఘుటీకానుక్రమణికతో ... 4

పారిజాతాపహరణము, ముక్కుతిమ్మన, చిన్నసైజు ... 5 8

" విద్వాన్ దూశి రామమూర్తిశాస్త్రివిరచితసురభి వ్యాఖ్యానముతో ... 1 0

... 5 0

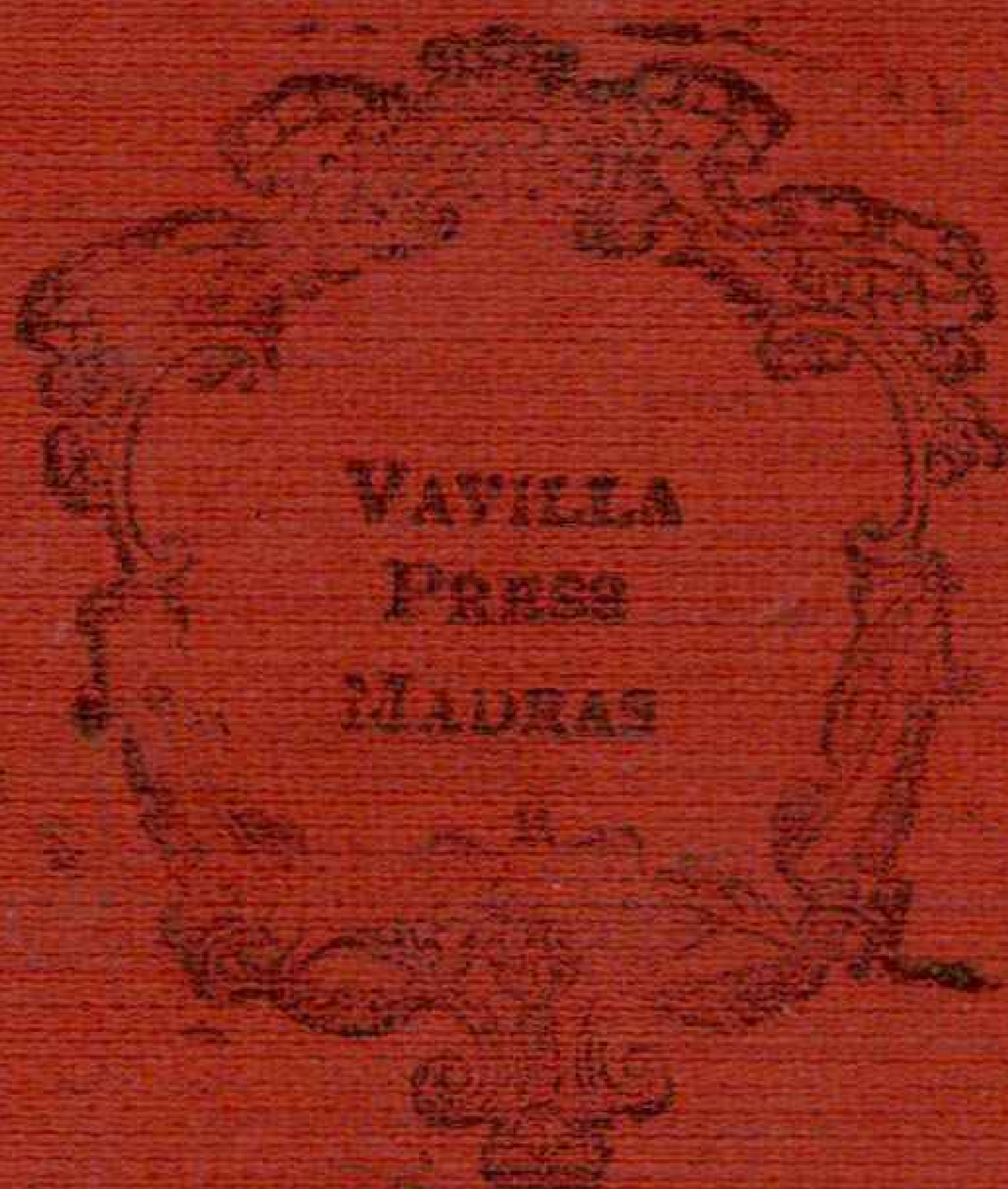
పాండురంగమాహాత్మ్యము, తెనాలిరామకృష్ణకవి, సటీక ... 6 8

అభిరామము ... 1 8

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

పోస్టుబాక్సు 1372. మద్రాస

bci

VAVILLA
PRESS
MADRAS

	మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక
పుస్తకం సంఖ్య	TPLA107 B107
పుస్తకం పేరు	కవి జీవితములు
తారీఖు	25/10/25
ముందు అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	735
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
ఖాళీ పేజీలు	CI, BCT
లేని పేజీలు	175,176, ,207,208,271,272
తయారు చేసినది	Ch. Ramya
పేజీలు విడదీసినది	Ch. Ramya
స్కాన్ చేసినది	K Naveen
పరీక్ష చేసినది	prathyusha
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యనివి	
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	Good.